

949.5
P752

TO DUPLICATE REFER
TO ABOVE NUMBER
PANTAGRAPH
PRINTING STATIONERY &
BLOOMINGTON, ILL.

No. *B. 3136*

DEPARTMENT OF

349.5 P 752

LIBRARY OF

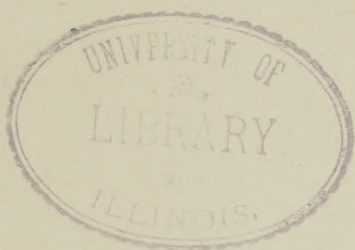
University of Illinois.

Books are not to be taken from the Library Room.

Sept 18, 46

Digitized by the Internet Archive
in 2016 with funding from
University of Illinois Urbana-Champaign

2.3.4

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ Λ.
ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ

ΕΚΛΟΓΗ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ

ΔΙΑ

ΤΗΝ Β. Γ. ΚΑΙ Δ. ΤΑΞΙΝ

ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΙΣ
ΠΑΡΑ ΤΩ ΕΚΔΟΤΗ ΤΗΣ "ΔΙΑΠΛΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ"
Ν. Π. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΩ, ΥΔΡΑΪΩ.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ Π. ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ

ΕΚΛΟΓΗ
ΠΟΙΗΜΑΤΙΩΝ

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΝΟΜΟΝ
ΔΕΥ' ΩΣ ΜΟΝΗ ΚΑΙ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΕΠΙ ΤΕΤΡΑΕΤΙΑΝ
ΕΚΛΟΓΗ ΠΟΙΗΜΑΤΙΩΝ

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ ΤΗΣ Β', Γ', ΚΑΙ Δ' ΤΑΞΕΩΣ
ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ Ν. Π. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΥΔΡΑΙΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΗΣ «ΔΙΑΠΛΑΣΕΩΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ»

1889

889
1734
Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι τοῦ ἐξω-
φύλλου καὶ ἐν τῇ παρούσῃ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγγραφέως
συνεπάγεται τὰς ἐν τοῖς ἄρθροις 432 καὶ 371 κ. εἰ τοῦ Ποι-
τικοῦ νόμου ὀριζομένας ποινὰς κατὰ τοῦ τυποκλήτου καὶ
κατὰ τοῦ διαδίδοντος τὰς παρ' ἄλλων παρανόμως γινομε-
μετατυπώσεις.

Αρ. Π. Σκουρδίνης

323.2
7152
Ἐν Ἀθῆναις τῇ 14 Ἀπριλίου 1888

23 F 12
ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ. 5191

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ Κ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΝ Π. ΚΟΥΡΤΙΔΗΝ

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὰ ἄρθρα 7 καὶ 8 τοῦ ἀπὸ 22
Ἰουνίου 1882 ΑΜΒ' Νόμου καὶ τὸ ἄρθρον 16 τοῦ
ἀπὸ 4 Σεπτεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους Β. Διατάγματος
περὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς μέσης καὶ τῆς κατω-
τέρας ἐκπαιδεύσεως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κατὰ τὰ ἄρθρα 9
καὶ 14 τοῦ αὐτοῦ Διατάγματος ἐκθέσεως τῆς πρώτης
ἐπιτροπείας τῶν κριτῶν τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς
κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως, γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι τὴν εἰς
τὸν διαγωνισμόν ὑφ' ὑμῶν ὑποβληθεῖσαν Συλλογὴν ποι-
ημάτων, διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς β'. γ'. καὶ δ'. τάξεως
τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐγκρίνομεν ὅπως εἰσαχθῇ ἐπὶ
τετραετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς σχολικοῦ
ἔτους ΩΣ ΜΟΝΗ ΕΚΛΟΓΗ ΠΟΙΗΜΑΤΙΩΝ ΔΙΑ
ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΑΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ, ΤΡΙΤΗΣ ΚΑΙ

B 3136

ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ δημοσίων, δημοσυντηρήτων καὶ ιδιωτικῶν. Καλεῖσθε δὲ ὅπως συμμορφωθῆτε πρὸς τὸ ἄρθρον 6 τοῦ ΑΜΒ' Νόμου καὶ πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ ΑΧΙ' Νόμου τῆς 20 Δεκεμβρίου 1887 καὶ πρὸς τὸ ἄρθρον 18 τοῦ ἀπὸ 4 Σεπτεμβρίου 1882 Β. Διατάγματος καὶ τὸ ἄρθρον 17 τοῦ αὐτοῦ Διατάγματος ὡς ἀντικατεστάθη συμπληρωθὲν δι' ὁμοίου τῆς 4 Ἰουνίου 1884.

Ὁ Ὑπουργός

Π. ΜΑΝΕΤΑΣ

Ὁ Δεκερχειωτής

ΕΤΕΦ. Μ. ΠΑΡΙΣΗΣ

ΕΚΛΟΓΗ ΠΟΙΗΜΑΤΙΩΝ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΙΑ

1. ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Δός μοι, δέσποινα Μάρια,
Δός μοι τὴν βοήθειάν σου,
Καὶ ποτέ, ποτέ μακράν σου
Μὴ μ' ἀφίνεις, Παναγία.

Χάριζέ μοι τὴν υἱείαν
Κάμε με καλὸν παιδίον
Νὰ πηγαίνω 'ς τὸ σχολεῖον
Ν' ἀγαπῶ τὴν εὐταξίαν

Ἄκουε μὲ προθυμίαν
Τὴν φωνὴν τῆς προσευχῆς μου,
Καὶ εἰς τοὺς καλοὺς γονεῖς μου
Δίδε πᾶσαν εὐτυχίαν.

Ἄλ. Κατασκευασθέντα

2. Ο ΘΕΟΣ

Τίς διδάσκει τὸ πουλάκι
 Νὰ πετᾷ, νὰ κελαδῇ,
 Νὰ γαυγίζῃ τὸ σκυλάκι,
 Νὰ φωνάζῃ τὸ παιδί;
 Ὁ Θεός, ὁ Θεός.

Τίς διδάσκει τὸ ψαράκι
 Ὡς τὸ νερὸ νὰ κολυμβᾷ,
 Τὸ μικρὸ τὸ μυρμηκάκι
 Τόσον βάρος νὰ τραβᾷ;
 Ὁ Θεός, ὁ Θεός.

Τίς διδάσκει τὸ ἀρνάκι
 Ὡς τὸ βουνὸ νὰ περπατῇ;
 Τίς διδάσκει τ' ὄρνιθαί
 Τὴν τροφήν του νὰ ζητῇ;
 Ὁ Θεός, ὁ Θεός.

Τίς διδάσκει τὸ παιδάκι
 Τὴν μητέρα ν' ἀγαπᾷ,
 Νὰ κινῇ τὸ στοματάκι,
 Νὰ προφέρῃ πᾶ, πᾶ, πᾶ;
 Ὁ Θεός, ὁ Θεός.

Ἀλ. Κατάκουζηνός

3. Ο ΜΟΝΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Ποῖος κάμνει τὰ φυτὰ
 Καὶ διατηρεῖ αὐτά,
 Κ' ἐκ τοῦ ὕψους τὴν αὐγὴν
 Χύνει δρόσον εἰς τὴν γῆν;
 Ποῖος σπείρει 'ς τὰ βουνὰ
 Τᾶνθη τὰ ἔαρινά,

Καὶ τὸν κῆπον τὸν ξηρὸν
Κάμνει πάλιν ἀνθηρόν;

Μάθε, τέκνον, μάθε τίς
Εἶναι πάντων ποιητής :
Εἶν' ἐκεῖνος ποῦ ἐκεῖ
Εἰς τὰ ὕψη καταρχει.

·Δλ. Κατακουζηνός.

4. ΥΜΝΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

Τὸν πλάστην τῶν ὅλων
Τὸ χεῖλός μας ψάλλει.
Αἰνεῖτε οἱ πάντες,
Μικροὶ καὶ μεγάλοι.
Αἰνεῖτε αὐτόν.

Ἐν βλέμμα του φθάνει
Τὸν κόσμον νὰ σείσῃ
Καὶ μία πνοή του
Τὴν γῆν νὰ σκοτίσῃ.
Αἰνεῖτε αὐτόν.

Αὐτὸς μᾶς φωτίζει,
Αὐτὸς μᾶς θερμαίνει,
Αὐτὸς μᾶς ἐνδύει,
Αὐτὸς μᾶς εὐφραίνει.
Αἰνεῖτε αὐτόν.

Αὐτὸν τῆς ζωῆς μας
Τὸν θεῖον σπινθῆρα
Αὐτὸν τοῦ φωτός μας
Τὸν μόνον δοτῆρα,
Αἰνεῖτε αὐτόν.

·Ἀγγελος Βλάχος.

5. Η ΜΙΚΡΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Εἰς τὸ βουνὸ ὕψηλὰ ἐκεῖ
 Εἶν' ἐκκλησιὰ ἔρημική.
 Τὸ σήμαντρό της δὲν κτυπᾷ
 Δὲν ἔχει ψάλτη οὐδὲ παπᾶ

Ἐνα κανδῆλι θαμπερὸ
 Καὶ ἓνα πέτρινο σταυρὸ
 Ἐχει στολίδι μοναχὸ
 Τὸ ἐκκλησάκι τὸ φτωχό.

Ἄλλ' ὁ διαβάτης ὅσῃ περνᾷ
 Στέκεται καὶ τὸ προσκυνᾷ,
 Καὶ μὲ εὐλάβεια πολλή
 Τὸν ἄσπρο του σταυροῦ φιλεῖ.

Ἐπάνω ᾽ς τὸ σταυρὸ ἐκεῖ
 Εἶναι εἰκόνα μυστικῇ.
 Μ' αἷμα τὴν ἔγραψ' ὁ Θεὸς
 Καὶ τὴν λατρεύει ὁ λαός.

Ἄγγελος Βλάχος.

6. Η ΚΥΡΙΑΚΗ

Μόλις ἔλαμπαν τὰ κάλλη τῆς αὐγῆς τερπνά,
 Τὰ παιδάκια ἡ μητέρα τρέχει καὶ ξυπνᾷ:
 « Αἶ, παιδιά, καιρός, ξυπνᾶτε! κ' εἶναι Κυριακή,
 Ἡ καμπάνα μᾶς φωνάζει! τὴν ἀκοῦτ' ἐκεῖ; »
 « Τόρ' ἀμέσως, μητερίτσα, λέγουν κ' ἐνταυτῷ
 Πῶς εὐρέθησαν ᾽ς τὸ πόδι ὅλα ᾽ς τὸ λεπτό! »
 Ἡ μητέρα μὲ δροσάτο τᾶπλυνε νερό,
 Τὰ μαλάκια τους μὲ χτενὶ ἔχωρσ' ἀργυρό,
 Τᾶλλαξε σιδερωμένα ροῦχα γιορτερά,
 Κ' ἔλαμπαν σὰν ἀγγελούδια κ' ἦσαν μιὰ χαρά.

Τώρα νὰ ἔς τὸ πεζοδρόμι τὰ παιδιὰ, κι' αὐτὴ
Τὸ μικρὸ της ἀπ' τὸ χέρι τρυφερὰ κρατεῖ.

Εὐταχτα ἔς τὴν ἐκκλησίαν στέκουν τὰ παιδιὰ,
Καὶ τὴν λειτουργί' ἀκούουν μ' ἀνοικτὴ καρδιά,
Φῶς καὶ μέσα, φῶς κι' ἀπ' ἔξω. Πάλιν νά, μαζί
Εἰς τὸ σπῖτ' ἡ συνοδεία ἔρχεται πεζή.
Ὅσ' ὅλην ἔχυθη τὴν στράτα μὸςχος θαυμαστῆς
Καὶ ἀόρατος μαζί των ἔρχετ' ὁ Χριστός.

Ἡδὶς Τανταλίδης.

7. Ο ΝΑΥΤΗΣ ΕΝ ΤΡΙΚΥΜΙΑ

Μαύρ' ἡ ὄψις τῶν νεφῶν
Καὶ ὁ πόντος μαῦρος.
Ἄγριος λυσσᾷ τυφῶν,
Νότος πνέει λάβρος,
Τίς τὸν ναύτην ὁδηγεῖ
Ὅπου μειδιᾷ ἡ γῆ;
Σὺ ὁ πατήρ
Γενοῦ αὐτοῦ σωτήρ.

Σὺ τῆς κτίσεως Θεὸς
Πλάστα μου ἀπάσης,
Σὺ δεσπότης κραταιὸς
Πόντου καὶ θαλάσσης.
Κύριος παντοῦ παρῶν
Τῶν ἀνέμων καὶ καιρῶν.
Σὺ ὁ πατήρ
Γενοῦ αὐτοῦ σωτήρ.

Σὺ τοῦ νότου τὴν πνοὴν
Σθένσον μ' ἐν σου πνεῦμα,
Σὺ τοῦ ναύτου τὴν ζωὴν
Σῶσον μ' ἐν σου νεῦμα.

Ἡ εὐγνώμων του ψυχῇ
 Θὰ ὑμνῇ ἐν προσευχῇ·
 Σὺ ὁ πατήρ
 Ἐγένου ὁ σωτήρ.

Ἄγγελος Βλάχος.

8. ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ

Χαῖς καιρὸς ἐπέστη
 Ἡμέρα ἑορτῆς
 Χριστός, Χριστὸς ἀνέστη,
 Χριστὸς ὁ λυτρωτής.

Σκιρτῶν θυσίαν φέρε,
 Λαέ, πρὸς τὸν Θεόν.
 Ἀγνὴ Παρθένε, χαῖρε
 Καὶ χόρευε, Σιών.

Ὁ ἄδης ἐνεκρώθη,
 Ἀγάλλεσθε λαοί.
 Καὶ τοῖς νεκροῖς ἐδόθη
 Ἀθάνατος ζωή.

Ἀλ. Καττακουζηνός.

9. ΤΟ ΠΡΩΙΝΟΝ Ἀσμα

Ἡ χρυσωμένη ἀνατολή
 Μαγευτικὰ ροδίζει.
 Ὁ ἥλιος φωτοβολεῖ
 Καὶ ἡ ἡμέρ' ἀρχίζει.
 Σκορπάει μῦρο κ' εὐωδιά
 Τὸ κάθ' ἐλουλουδάκι
 Καὶ παίζει μέσα 'ς τὰ κλαδιά
 Τὸ ἥσυχο ἀεοάκι.

Καὶ τὰ πουλιὰ φαιδρὰ πετοῦν
 'Σ τὰ δένδρα ἀπ' τῇ φωλῇ τους.
 Καὶ τὴν αὐγοῦλα χαιρετοῦν
 Μὲ τὸ κελάδημά τους.

Κ' ἐγώ, παιδάκι ταπεινὸ
 Μὲ τὴν ἀγνὴ ψυχὴ μου
 Ἀντὶ τραγοῦδι πρωϊνὸ
 Θὰ 'πῶ τὴν προσευχή μου.

A. Γ. Β.

10. ΕΣΠΕΡΑ

Ἐκλινεν ὁ ἥλιος, ἤδη ὠχρίᾳ,
 'Σ τὸ χωριὸ ἀπ' τ' ὄρος ἔπese σκιά.
 Μόνη φωτισμένη λάμπ' ἡ ἐκκλησιά.
 Καὶ βαρεῖα βοίζει καμπανοκρουσιά.

Σάββατον ἐσπέρας, 'ς τὸν ἐσπερινὸν
 Πρὸς καλεῖ ὁ κώδων κάθε χριστιανόν.
 Νάτον καὶ γυρίζει μὲ τὰ πόδια του.
 'Σ τὸ χωριὸ χωριάτης μὲ τὰ βώδια του.

Πόσο, πόσο πλῆθος μέσ' 'ς τὴν ἐκκλησιά,
 Πόσο, ποσο λάμπει ἡ κηροδοσιά.
 Τὸ κερὶ μὲ κόπο ποῦν' ἀγοραστό,
 πλειότερο ἀπ' τὰστρα λάμπει 'ς τὸ Χριστό.

Πέρα 'ς τὴν καλύβα μανα τραγουδεῖ
 Γιὰ ν' ἀποκοιμίσῃ ἄκακο παιδί.
 Νάνι καὶ θὰ πᾶμε αὔριο ταχύ
 'Σ τοῦ Θεοῦ τὸ σπίτι καὶ 'ς τὴν προσευχή.

Κι' ὁ Θεὸς θ' ἀκούσῃ καὶ ἡ Πανκηνιά
 Καὶ βροχή θὰ στείλῃ 'ς τὴν φτωχολογιά.
 Θὰ φυτρώσῃ τότε τὸ σιτάρι μου
 Καὶ ψωμὶ θὰ ἔχῃς, παλληγκρι μου.

Εἰς τὸν κῆπον ἄλλη μάνα γνωστικῇ
 Λέγ' εἰς τὰ παιδιὰ της ποῦ γυρνοῦν ἐκεῖ·
 « Βλέπετε, παιδιὰ μου, πῶς καὶ τὰ φυτὰ
 Προσευχῇ διαβάζουν 'ς τὸν Θεὸν σκυφτά; »

Ἡλ. ας Τανταλίδης.

11. ΕΩΘΙΝΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Δός μου χεῖλη νὰ σὲ ψάλω
 Δός μου ἄσμα νὰ σ' ὑμνήσω,
 Δὸς πνοὴν νὰ σ' εὐλογήσω,
 Τοῦ παντὸς δημιουργέ.

Σὲ εἰς οὐ ἔν μόνον νεῦμα
 Διεχύθη ἡ σκοτία
 Κ' ἦλθε πάλιν ἡ πρωία
 Κ' ἔλαμψαν χρυσαῖ αὐγαί.

Εἰς ζωὴν τὸν κόσμον πάλιν
 Ἀφυπνίζει ἡ πνοή σου
 Καὶ ἐγείρονται ἐξίσου
 Ἄνθη, χλόη καὶ πτηνά.

Κ' εἰν' ἡ ἔγερσις των ὕμνος
 Εἰς τὸν Θεῖόν των πατέρα,
 Κ' εἰν' ἡ νέα των ἡμέρα
 Νέον, Πλάστα, ὡσαννά.

Ἄς φανῇ, Θεέ, τὸ φῶς σου
 Κ' εἰς ἡμᾶς, μικρὰ παιδιὰ,
 Ἄς ἐγείρῃ ἡ πρωία
 Τὸν κοιμώμενόν μας νοῦν.

Καὶ ἡ ἔγερσις μας ἄσμα
 Διαρκὲς πρὸς σὲ θὰ στείλῃ

Καὶ τὰ νεαρχὰ μας χεῖλν.
Διχοκῶς θὰ σέ ὑμνοῦν.

Ἄγγλος Βλάχος.

12. ΓΗ ΚΑΙ ΟΥΡΑΝΟΣ

Τὸ βλέμμα στρέφω πρὸς τὴν γῆν
Καὶ βλέπω καὶ θαυμάζω.
Καὶ τῆς σοφίας τὴν πηγὴν
Ἐν συστολῇ δοξάζω.
Κ' ἐξίσταμιν δοξολογῶν
Τὸν πάνσοφον δημιουργόν.

Λειμῶνες, ὄρη, ποταμοί,
Ἀνθόστρωτοι κοιλάδες,
Χαράδραι, ρύακες, δρυμοί.
Γελῶσαι πεδιάδες,
Τὸ πᾶν τερψίθυμος εἰκὼν
Καὶ θέαμα μαγευτικόν.

Παρατηρῶ τὸν οὐρανόν.
Τί κάλλος, ὅψιν ποία!
Αὐγάζον φῶς παντοτεινόν
Ὑψίστου παρουσία!
Κ' ἐξίσταμαι δοξολογῶν
Τὸν πάνσοφον δημιουργόν.

Τοῦ θόλου ὅψιν κυανῇ.
Ἀνατολὴ ροδίνη,
Χρυσῇ νεφέλῃ φαεινῇ,
Ἀστέρες καὶ σελήνη,
Τὸ πᾶν τερψίθυμος εἰκὼν
Καὶ θέαμα μαγευτικόν.

Ἄλ. Κητικουζηνός.

13. Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΙΔΑΚΙ

Α'.

Μὲ καλαθίκι ἄδειανὸ κι' ὡς τὴν καρδιά θλιμμένο
 Ἐνα μικρούτσικο φτωχό,
 Εἰς τὸ σχολεῖο του μοναχό
 Τραβοῦσε τὸ καῦμένο.

Περνοῦσε ἀπὸ κάτασπρο, μικρὸ ἔρημοκλῆσι.
 Τοῦ ῥάνηκε ὡσὰν φωλιά,
 Ὅπου ζεσταίνει τὰ πουλιά,
 Χιονιᾶς ὅταν φυσήσῃ.

Εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ καλοῦ Σωτῆρός μας ἐστάθη
 Κ' ὡς νᾶχε ἔμπρός του τὸ Χριστό,
 Τοῦ ἔλεγε γονατιστὸ
 Ἀπ' τῆς ψυχῆς τὰ βάρη.

Β'.

« Χριστέ! δὲν ἔχομε ψωμί 'ς τὸ σπίτι μας καὶ κλαίγω.
 « Ἰδέ τὸ καλαθακι μου, ἂν ψέμματ' αὐτοῦ λέγω.
 « Ἐγὼ εἶμαι καλὸ παιδί, μοῦ εἶπε ἡ μητέρα,
 « Καὶ δὲν πειράζει νηστικὸ νὰ μείνω καὶ μιὰ ἡμέρα
 « Μὰ τὰ μικρὰ τ' ἀδελφιά μου κ' ἡ πειρὸ μικρὴ μας Φρόσω
 « Δὲν εἶναι κρίμα νὰ πεινοῦν νύχτα καὶ ἡμέρα τόσο ;
 « Καλὰ ἐμᾶς μᾶς ἄφησες καὶ δὲν μᾶς συλλογᾶσαι,
 « Ὅμως τὴν Φρόσω δὲν ἔμπορεῖς νὰ πῆς πῶς δὲν λυπᾶσαι.
 « Νὰ, σοῦ τὰ εἶπα ὅλα μας τὰ βάρη, ταῖς λύπαις,
 « Γιὰ νὰ μὴ λέγῃς ὕστερα, γιατί δὲν μοῦ τὸ εἶπες ; »

Γ'.

Σὰν ῥόλασε, ὦ τί χαρά . . . Ὡσὰν πουλιά ἔπετοῦσαν
 Τ' ἀδελφιά του μέσ' 'ς τὴν αὐλή.
 Μαζί κ' ἡ Φρόσω ἡ καλή.
 Καὶ σὰν τρεῖλά ἔγειοῦσαν.

Καινούργια ροῦχα καὶ ζεστὰ 'φοροῦσε τὸ καθένα
 Κι' ὅταν τὸ εἶδαν νὰ φανῇ
 Χαρᾶς ἀφήσανε φωνὴ
 Μεγάλῃ τὰ καυμένα.

«Ψωμάκι τόρᾳ ἔχομε, μικρὸ μου πονεμένο,
 Τοῦ εἶπ' ἡ μάνα του, κι' αὐτὸ
 'ὅπου 'ς τὰ χερίά μου κρατῶ,
 Χρυσάφι γεμισμένο.

'Απ' ὅλα τόρᾳ ἔχομε· τί θέλεις νὰ σοῦ φέρω;
 Ξερεῖς, μικρὸ μου ὀρφανό,
 Πῶς πλέον δὲν θὰ λές πεινῶ;
 Κι' εἶπ' ὁ μικρός: «Τὸ ξέρω.

—Τὸ ξέρεις! πῶς;—Νά, ὁ Χριστὸς μᾶς 'πλούτησε, μητέρα.
 Σχολειό μου σαν ἐπήγαινα, 'ς τὸ 'ρρημοκκλησί πέρα,
 Τοῦ εἶπα τοῦ καλοῦ Χριστοῦ γιὰ νὰ μᾶς βοηθήσῃ.
 Δὲν σ' τῷπε;—Ναί, ὁ Κύριος μᾶς ἔχει ἐλεήσει...
 Μ' ἓνα του ὁμῶς ἄγγελο, γιὰ χάρι ἰδική σου.
 Γι' αὐτὸ λαμπρὰ νὰ τοῦ πᾶς 'ς τὴν ἐκκλησιά, θυμήσου».

Τὸ θαῦμ' αὐτὸ πῶς ἔγινε;—Ὅταν 'ς τὴν ἐκκλησίαν
 Παρακαλοῦσε ὁ μικρός, μυριόπλουτος κυρία
 Τὸ ἄκουσε σὲ μιὰ γωνιὰ κρυμμένη, καὶ βοήθεια
 Εἰς τὴν μητέρα ἔστειλε μὲ πονεμένα στήθια.

Ἄχιλλεὺς Παράσχος.

14. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

Θεέ, ὕμνῃ τὴν δόξαν σου ἡ νύξ καὶ ἡ ἡμέρα.
 Μὲ ἄνθη ἐστρωσας τὴν γῆν, μὲ ἄστρα τὸν αἰθέρα.
 Τῆς γῆς ἀσύμφων' οἱ λαοὶ σὲ προσκυνοῦν συμφώνως,
 Ποικίλαι γλῶσσαι χίλιαί σε ἀνυμνοῦν συγχρόνως.
 Τὸ πᾶν ἀμέτρητος μετρᾷς, ἀόριστος ὀρίζεις.
 Τὸ πᾶν ἀόρατος ὁρᾷς, ἀγνώριστος γνωρίζεις.

Παναγιώτης Σουῦτσος.

15. ΤΟ ΕΩΘΙΝΟΝ Ἀσμα

Πᾶσα πνοὴ καὶ πᾶσα κτίσις
 Τὸν φωτοδότην εὐλογεῖ
 Ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων φύσις
 Ἐν οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ.
 Τὸ πᾶν τὸν Πλάστην μεγαλύνει,
 Αὐτὸν δοξάζουσι σαφῶς
 Ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη
 Καὶ πάντα τᾶστρα καὶ τὸ φῶς.
 Ἡ φύσις πᾶσ' ἀφυπνουμένη,
 Ὡς νήπιον ἐν τῇ στρωμνῇ,
 Αὐτοῦ τὸν χεῖρα περιμένει
 Καὶ τὸν τροφέα αὐτῆς ὕμνεϊ.
 Αὐτοῦ τὴν δόξαν διηγεῖται
 Καὶ νύξ ἐπίσης καὶ ἡώς,
 Κ' ἐν πανταχοῦ περιηχεῖται
 Τὸ μέγα ὄνομα, Θεός.
 Αὐτὸν ὕμνεϊ ἡ οἰκουμένη,
 Αἱ γενεαὶ τῶν γενεῶν,
 Πρεσβῦται, νέοι καὶ παρθένοι
 Λαοὶ καὶ ἄρχοντες λαῶν.
 Ἀνάστα, πνεῦμά μου, ἀνάστα
 Καὶ κραῖνον ἀνακεκυφός:
 Σοὶ πρέπει ἀληθῶς, ὦ Πλάστα
 Δόξα τῷ δεῖξαντι τὸ φῶς.

Ἡλίας Τινταλίδης.

16. Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΑΣΩΤΟΥ

Α'.

Στὰ πόδιά σου, πατέρα μου,
 Περίλυπος γυρίζω

Καὶ τρέμω καὶ δακρύζω,
Συγχώρησι ζητῶ.

Ἵς ἀρνήθηκα, σ' ἐλύπησα,
Ἐσκόρπισα τὸν βίό σου,
Ἄχ! νὰ καλοῦμαι γιός σου
Δὲν πρέπει, δὲν τολμῶ.

Ἄλλ' ὁ Θεὸς μου ἑπλήρωσε
Βαρεῖα τὴν ἀφροσύνη!
Ζητοῦσα ἐλεημοσύνη
Γεμάτος ἐντροπῇ.

Κ' ἐζήλευα τὸ σπίτι μου,
Τοὺς δούλους σου ἑφθονοῦσα,
Ἀνώφελα ἑζητοῦσα
Ἵς τὰ ξένα τὸ ψωμί.

Εἰς τοὺς ἀγροὺς κατήντησα
Τοὺς χοίρους νὰ φυλάω
Κι' ἀπ' τὴ βοσκή νὰ φάω
Μοῦ ἐρχότουν ἑπιθυμιά.

Ἵς τὴν θλιψί μου τὸν θάνατον
Χίλιας φοραὶς τὸν εἶδα
Μιὰ μόνην εἶχα ἐλπίδα,
Τὴν πατρικὴ καρδιά.

Τέλος, ἰδοῦ, ἑς τὰ πόδια σου
Γυρίζω. ἑλέησέ με!
Πῶς εἶμαι κύτταξι με!
Εὐπόλυτος, γυμνός.

ὦ δέξου με, πατέρα μου,
Σὰν δοῦλο ἑς τὴν αὐλή σου,
Τὰ πάθη μου λυπήσου
Ἄν εἶσαι σπλαχνικός.

B.

Σήκω, παιδί μου! ὁλόχαρα
 Σὲ δέχεται ἡ καρδιά μου·
 Ἐδῶ 'ς τὴν ἀγκυλιά μου
 Εἶν ὦρα νὰ χαρῆς.

Ὅσα, παιδί μου, ὑπόφερες,
 Ὁ νοῦς μου τὰ μαντεύει.
 Καὶ τί δὲν ὑποπτεύει,
 Πατέρας δυστυχῆς!

Ἦσουν νεκρὸς κι' ἀνέζησες,
 Ἦσουν γιὰ μὲ χαμένος,
 Καὶ τὸρ' ἀναστημένος
 Μοῦ 'πρόβαλες ἐμπρός.

Ἄς σφάξουν τὸ καλλίτερο
 Γαλατερὸ μοσχάρι
 Γιὰ τὴν μεγάλη χάρι
 Ποῦ μοῦδωσ' ὁ Θεός.

Τὰ πάθη σου, λησμόνησε,
 Ντύσου λαμπρά, παιδί μου.
 Στὸ σπίτι σου μαζί μου
 Θὲ νᾶσαι βασιλείας.

Οἱ συγγενεῖς ᾄς ἔλθουνε
 Κ' οἱ φίλοι νὰ σὲ ἰδοῦνε,
 Μ' ἐμᾶς νὰ συγγευθοῦνε
 Τὴν ὥρα τῆς χαρᾶς.

Γεώργιος Μαρτινέλης

Β. ΦΥΣΙΣ

1. ΘΕΡΙΝΗ ΝΥΞ

Τί βραδυά! τί βραδυά!
Πῶς εὐφραίνει τὴν καρδιά!
Ποιὸς μπορεῖ, ποιὸς μπορεῖ
Νὰ μὴ τὴν χαρῇ;
Τ' ἀηδόνι τραγουδεῖ
Μέσα 'ς τὸ χλωρὸ κλαδί,
Καὶ λαλεῖ, καὶ λαλεῖ
Καὶ μᾶς προσκαλεῖ.

Φωτεινὸς οὐρανὸς
Λάμπει γύρω γαλανός.
Περισσά, περισσά
Τᾶστρο τὰ χρυσᾶ,
Καὶ τὰ σύρει 'ς τὸ χρυρὸ
Τὸ φεγγάρι τ' ἄργυρὸ
Ἐντροπαλὸ, Ἐντροπαλὸ
Καὶ δειλό, δειλὸ.

Ποιὸς ποθεῖ, ποιὸς ποθεῖ
Εἰς τὸ σπίτι νὰ κλεισθῇ;
Ἐς τάνοιχτά, 'ς τάνοιχτά
Ὅλοι πεταχτά·
Ὅπ' ἀνθίζει τὸ κλαδί
Καὶ τ' ἀηδόνι τραγουδεῖ
Ἐς τάνοιχτά, 'ς τάνοιχτά
Ὅλοι πεταχτά.

Ἄγγελος Βλάχος

2. Η ΕΣΠΕΡΑ

Ἡ ἡμέρα ἐσώθη
 Πίσω 'ς τὸ βουνὸ
 Καὶ ἡ νύχτ' ἀπλώθη
 Εἰς τὸν οὐρανό.

Αἱ φωναὶς ἐσβύσαν·
 Ἐπαυσ' ἡ δουλειὰ
 Ὡς ταῖς φωληαῖς κινῆσαν
 Τὰ μικρὰ πουλιά.

Σκότος εἰς τὴν πόλιν
 Κ' εἰς τὴν ἐξοχή,
 Εἰς τὴν πλάσιν ὅλη
 Δὲν ἀκοῦς ψυχή.

Μὴ φοβεῖσθε· πάλιν
 Αὔριο πρωτὶ
 Θάλλῃ ἡμέρα ἄλλη
 Ἦλιος καὶ ζωή.

Ἔτσι σὰν ἡμέρα
 Κ' ἡ ζωὴ περνᾷ
 Καὶ εἰς ἄλλη σφαῖρα
 Ἦ ζωὴ ξυπνᾷ.

—·—·—·—·—·—·—
 Ἄγγελος Βλάχος

3. Η ΑΥΓΗ

Ὡραία ἀνατέλλει
 Καὶ πάλιν ἡ αὐγή
 Καὶ φῶς γλυκὺ μᾶς στέλλει
 Καὶ μειδιᾷ ἡ γῆ.

Σιγὰ, σιγὰ ροδίζουν
 Αἱ ἄκραι τῶν βουνῶν

Καὶ εὐθυμα ὀρθρίζουν
Τὰ σμήνη τῶν πτηνῶν.

Ἀκούετε πῶς ψάλλει
Φαιδρά των ἡ φωνή!
Τῆς φύσεως τὰ κάλλη
Καὶ τὸν Θεὸν ὑμεῖ.

Ἐκεῖνος τὰ κοιμίζει
Ὡς τρυφερὰ τροφός,
Ἐκεῖνος τὰ φυπνίζει,
Μὲ δρόσον καὶ μὲ φῶς.

Ἄγγελος Βλάχος

4. ΤΟ ΗΜΕΡΟΝΥΚΤΙΟΝ

Πρῶτ' ὁ ἥλιος βγαίνει
Ἀπ' τὴν Ἀνατολή.
Τὸ βράδυ καταβαίνει
Μ' ὀλόχρυσή στολή
Νὰ κοιμηθῇ 'ς τὴν Δύσι.

Μά, ὕπνος πρὶν τὸν πάρῃ,
Ἀφίνει προσταγὴ
Ἐν τὰ ἄστρα, 'ς τὸ φεγγάρι
Νὰ φέγγουνε τὴν γῆ,
Ὡς ποῦ νὰ ἐξυπνήσῃ.

Γ. Μ. Βιζυηνός.

5. Η ΑΝΟΙΞΙΣ

Ἦλθε πάλ' ἡ ἄνοιξις,
Ἦλθαν τὰ λουλούδια.
Πράσινα ἡ γῆ φορεῖ
Καὶ ἀνθίζει το κλαρί

Καὶ παντοῦ χαρᾶς χορὴ
Καὶ χαρᾶς τραγούδια.

Ἐλυωσαν ᾿ς ταῖς κορυφαῖς
Τῶν βουνῶν τὰ χιόνια,
Ἄνοιξ' ἡ τριανταφυλλιά
Κ' εἰς τὴν πρώτη τους φωλιά
Ἦλθαν πάλι τὰ πουλιά,
Κ' ἦλθανε τ' ἀηδόνια.

Ὅλ' ἡ φύσις χαροπὴ
Χαίρεται καὶ ψάλλει.
Ψάλλετε καὶ σεις, παιδιά,
Με χαρούμενη καρδιά.
Ὁ χειμῶνας τὰ κλαδιά
Θὰ μαράνη πάλι.

Ἄγγελος Βλάχος.

6. Ο ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΕΙΜΩΝΟΣ

Μ' ἀνοιξιάτικα λουλούδια,
Μυρωμένα, δροσερά
Μὲ παιγνίδια, μὲ τραγούδια,
Μὲ φωναὶς καὶ μὲ χαρὰ
Τὸν λευκόμαλλο χειμῶνα
Ἄς τὸν διώξωμε καὶ πάλι
Καὶ καθεὶς μας ἄς τοῦ ψάλλῃ:
᾿Σ τὸ καλὸ, γεροχειμῶνα,
᾿Σ τὸ καλὸ.

Τοῦ Μαρτιοῦ τὰ γελιδόνια
Μὲ τὰ μαῦρά των φτερά
Ἦλθαν κ' ἐδιώξαν τὰ χιόνια
Καὶ μᾶς φέρουν ζωντα
Τόσα γιούλια, τόσα ρέθα

Καὶ τῆς αὔρας ἡ πνοὴ
Ξαναφέρει τὴν ζωή.
'Σ τὸ καλό, γεροχειμῶνα,
'Σ τὸ καλό.

Οἱ ἄγροὶ ὅλοι φοροῦνε
Καταπράσινι, στολῇ
Καὶ 'ς τοὺς κήπους ποῦ ἀνθοῦνε
Κελαδεῖ κάθε πουλί.
'Ολ' ἡ φύσις λουλουδίζει
Καὶ φωνάζουν τὰ παιδιὰ
Μὲ χαρούμενη καρδιά :
'Σ τὸ καλό, γεροχειμῶνα,
'Σ τὸ καλό.

Κι' ὅταν θὰ γυρίσης πάλι,
'Αν καὶ γέρος θὰ χαρῆς·
Γιατὶ ἴσως πειὸ μεγάλη
Τὴν Ἑλλάδα μας θὰ βρῆς.
Τώρα ὁμως, κῦρ χειμῶνα,
Σύρε, σύρε 'ς τὴν δουλειά σου,
Γιατὶ 'πέρασ' ἡ σείρά σου·
'Σ τὸ καλό, γεροχειμῶνα,
'Σ τὸ καλό.

Ι. Κ. Πολέμης.

7. Ο ΜΑΙΟΣ

Ο Μάϊός μας ἔφθασεν,
'Εμπρὸς βῆμα ταχύ,
Νὰ τὸν προὔπαντήσωμεν,
Παιδιά, 'ς τὴν ἐξοχή.
Δῶρα 'ς τὰ χέρια του πολλὰ
Καὶ εὐμορφα κρατεῖ

Καὶ τὰ μοιράζει γελαστός
Εἰς ὅποιον τοῦ ζητεῖ.

Φέρει τραγούδια καὶ χαραῖς,
Λουλούδια καὶ δροσιὰ
Καὶ μυρωδάτη 'φόρεσε,
'Ωραία φορεσιά.

Πᾶμε κ' ἡμεῖς νὰ πάρωμε,
Μὴν χάνωμεν καιρό,
Μᾶς φθάν' ἓνα τριαντάφυλλο,
'Ενα κλαδί χλωρό.

Ἄγγελος Βλάχος.

8. ΤΟ ΑΡΝΑΚΙ

Ἀρνάκι ἄσπρο καὶ παχύ,
Τῆς μάννας του καμάρι,
'Εβγῆκεν εἰς τὴν ἐξοχή,
Καὶ 'ς τὸ χλωρὸ χορτάρι.

'Απ' τὴν χαρὰ του τὴν πολλή
'Απρόσεκτα 'πηδοῦσε,
Τῆς μάννας του τὴν συμβουλή
Καθόλου δὲν 'ψηφοῦσε.

«Καθώς, παιδί μου, προχωρεῖς,
Καὶ σὰν ἐλάφι τρέχεις,
Νὰ κακοπάθῃς ἤμπορεῖς,
Καὶ πρέπει νὰ προσέχῃς.»

Χανδάκι βρέθηκε βαθύ,
'Ορμαὶ σὰν παλληχάρι,
Νὰ τὸ πηδήσῃ προσπαθεῖ
Καὶ σπάζει τὸ ποδάρι.

Ἄλ. Κεττιχάρη.

9. Η ΕΠΙΛΟΔΟΣ ΤΟΥ ΠΟΙΜΝΙΟΥ

α' Ἀρνάκια εἶνε ὦρα,
 Τὸ σκότος ἀρχινᾷ,
 Νὰ καταβῇτε τῶρα
 Ἀπ' τὰ ὕψηλὰ βουνά.

Καὶ ὅταν ξαναδοῦμε
 Χρυσὸν τὸν οὐρανὸ
 Τροφὴ καλὴ θὰ βροῦμε
 Καὶ πάλιν εἰς τὸ βουνό.»

Οὐδ' ἄλλο περιμένουν
 Τὰ ζῷα τὰ καλά,
 Κεὶ νὰ τα, καταβαίνουν,
 Ἀφίνουν τὰ ὕψηλά.

Ἐμπρὸς ὁ Μοῦργος πάγει
 Σὰν γέρος γνωστικός.
 Ἀκολουθεῖ εἰς τὸ πλάγι
 Μαγγούρα καὶ βοσκὸς

Ἄλ. Κατακουζηνός.

10. Ο ΛΑΓΟΣ

Νύκτα ὁ λαγὸς ἐβῆκε,
 Λαχανόκηπον εὗρηκε.
 Τρέχει μέσα καὶ ἀρχίζει
 Τὴν κοιλιὰ του νὰ γεμίζει.

Δυστυχία του! παρέχει
 Κυνηγὸς μὲ τὸ τουφέκι
 Τὸν πτωχὸν παραμονεύει,
 Πλησιάζει καὶ σκοπεύει.

Μπάμ! ἤκούσθη εἰς τὸν αἶρα
 Πλὴν τὰ βόλια ἔπῃσαν πέρα,

Καὶ τὸ ζῶον τὸ καῦμένο
 Ἐτινάχθη τρομαγμένο.

Φεύγει ὁ λαγὸς ἀκόμα
 Μὲ τὸ λάχανο ἔς τὸ στόμα,
 Κ' ἰδιδάχθη νὰ προσέχη
 Ποῦ ἐμβαίνει καὶ ποῦ τρέχει

Ἄλ. Κατακουζηνός.

11. ΤΑ ΠΟΥΛΑΚΙΑ

Τῆς ἐξοχῆς πουλάκια.
 Ὠραῖα, ζωηρά,
 Ἐστοῦ δένδρου τὰ κλαδία
 Πετᾶτε μὲ χαρά.

Καὶ χαίρεσθε τὴν φύσιν
 Τὸν εὐμορφον καιρὸν
 Καὶ πίνετε ἔς τὴν βρύσιν
 Νεράκι καθαρὸν.

ὦ! πῶς ἐπιθυμοῦσα,
 Πουλάκια ζωηρά,
 Κ' ἐγὼ νὰ ἐπέτοῦσα
 Ἐστὺς ὦμους μὲ πτερὰ.

Εἰς πράσινο κλαδί
 Νὰ παίζω ἀνθηρό,
 Κ' ἐγὼ σὰν τὸ πουλάκι
 Τὴν φύσιν νὰ χαρῶ.

Ἄλ. Κατακουζηνός.

12. ΤΟ ΧΕΛΙΔΟΝΙ

Ἐλειψε τὸ χιόνι
 Κ' ἤλθες, νελιδόνι,

Ἐξυπνον πουλί.

Ἡ μικρή μου στέγη
«Καλῶς ἦλθες!» λέγει,
Καὶ σὲ προσκαλεῖ

Ἐλα μὴ φοβῆσαι
Τὴν φωλιά σου κτίσει,

Ἐλα, ἐπειδὴ
Ἄσυλον θὰ εὖρης,
Εἴμαι, νὰ τὸ ξεύρης,
Εὐτακτον παιδί.

Ἄλ. Κατακουζυγνός

13. Ο ΣΠΟΥΡΓΙΤΗΣ

Ἀνόητε σπουργίτη.
Δὲν σὲ χωρεῖ τὸ σπίτι;
Νὰ φύγης θέλεις ἀπὸ 'μας,
Καὶ 'ς τὸ παράθυρον ὁρμᾷ;
Τὸ ἔχομεν κλεισμένο,
Πουλάκι μου καὺμένο.

'Στὸ σπίτι σὺς ἂν μείνω.
Παιδάκια, τί θὰ γείνω;
Καὶ μέσ' 'ς τὰν ἄκτορα κλειστό,
Ζωὴν δὲν ἔχω, δὲν βαστῶ.
Δὲν θέλω τὴν δουλείαν,
Ζητῶ ἐλευθερίαν.

Ἄλ. Κατακουζυγνός

14. Η ΜΕΛΙΣΣΑ

Ἡ μέλισσα πετᾷ
Ἐπιμελὴς ἐργατική,
Πετᾷ ἐδῶ, πετᾷ ἐκεῖ.
Πετᾷ, πετᾷ,
Ἡ μέλισσα πετᾷ.

Δὲν καθεται ποτέ.
 Ἀνοίγει τὰ μικρὰ πτερὰ.
 Ὡς τὸ ἔργον τρέχει μὲ χαρὶ,
 Ποτέ, ποτέ,
 Δὲν γάθεται ποτέ.

Καὶ σύ, καλὸ παιδί,
 Ποτὲ μὴ χάνεις τὸν καιρό,
 Ποτὲ μὴν εἶσαι ὀκνηρό,
 Παιδί, παιδί,
 Καὶ σύ, καλὸ παιδί.

Ἀλ. Κατακουζηνός

15. ΦΙΛΟΣΤΟΡΓΙΑ

Πετᾶς, περιστεράκι,
 Ὡς τὸν κῆπο, ὥς τὴν αὐλή·
 Δὲν βλέπεις τὸ γεράκι,
 Τὸ ἄγριον πουλί;

Νομίζω πῶς δὲν εἶσαι
 Πολὺ προσεκτικόν·
 Πετᾶς καὶ δὲν φοβεῖσαι·
 Ὅτι σ' εὖρη τὸ κακόν.

—Φοβοῦμαι καὶ προσέχω.
 Πλὴν μὲ κρατεῖ δουλειά,
 Πουλάρια δύο ἔχω
 Μικρὰ εἰς τὴν φωλιά.

Ἀνοίγω τὰ πτερὰ μου,
 Καὶ πρόθυμον πετῶ,
 Καὶ φέρω ὥς τὰ μικρὰ μου
 Νερὸ καὶ φαγητό.

Ἀλ. Κατακουζηνός

16. ΤΟ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΝ

Τριαντάφυλλο κλειστό
Εἶδ' ἓνα παιδάκι.

Ἦταν τόσο γελαστό
Χαροπὸ καὶ μυριστὸ
Τὸ τριανταφυλλάκι.

Νέο τριαντάφυλλο, τριανταφυλλάκι.

— Ἄχ, λουλοῦδι προφαντό,
Εἶπε τὸ παιδάκι,

Θὰ σὲ κόψω δὲν βαστῶ.

— Ἄν μὲ κόψης, σοῦ κεντῶ
Τὸ μικρὸ χεράκι.

Εἶπε τὸ τριαντάφυλλο, τὸ τριανταφυλλάκι.

Ξικαρδίζεται, γελᾷ
Τὸ τρελλὸ παιδάκι,

Τὸ τραβᾷ, τὸ ξεκολλᾷ . . .

Τί ἀγκάθια, τί πολλά!

Ἵς τὸ μικρὸ χεράκι.

Ἄχ! κακὸ τριαντάφυλλο, ἄχ! τριανταφυλλάκι.

Ἄγγελος Βλάχος.

17. Η ΜΗΛΕΑ

Τὰ πράσινα φύλλα
Τὰ κόκκινα μῆλα
Μ' ἀρέσουν πολύ.

Ὠραία, ὦραία
Σὲ βλέπω, μηλέα,
Τοῦ κήπου στολή!

Μικρὸς πῶς νὰ φθάσω
Καὶ μῆλα νὰ πιάσω

Ἐκεῖ ᾿ς τὰ κλαδιά;
 Χαρὰ εἰς ἐμένα
 Ἄν μ' ἔπεφτεν ἓνα
 Ἐδῶ ᾿ς τὴν ποδιά.

Ἄλ. Κατακουζηνός.

18. Ο ΗΛΙΟΣ

Ὅταν βασιλεύης,
 Ἦλιε χρυσέ,
 Πόσον μὲ μαγεύεις,
 Χαίρω βλέπων σέ.
 Τί λαμπρὰ ἡ δύσις!
 Καὶ παιδί μικρὸν
 Μ' ἔτερπεν ἐπίσης
 Μ' ἔκαμνε φαιδρόν.

Καὶ εἰς ἡλικίαν
 Τὴν νεανικὴν
 Μ' ἔδιδε γλυκεῖαν
 Αὕτη ἡδονήν.

Μὲ τὸν νοῦν μου ὅλον
 Πλήρης θαυμασμοῦ
 Ἐβλεπον τὸν θόλον
 Τότε τούρανοῦ.

Ἄγγελος Βλάχος.

19. Η ΦΥΣΙΣ

Ὅ Πλάστης μὲ σοφίαν
 Ὅ Πλάστης μὲ στοργὴν
 Ὡραῖαν, θαυμασίαν
 Ἐποίησε τὴν γῆν.
 Καὶ τίς νὰ μὴ θαυμάσῃ
 Θαλάσσας, ποταμούς,

Λειμῶνας, λίμνας, δάση,
Κοιλάδας καὶ δρυμούς;

Τὰς ἄκρας τῶν ὀρέων
Κοσμεῖ χιῶν λευκή.

Τῶν δένδρων, τῶν ἀνθέων
Ἡ ὄψις θελκτική.

Ἀνατολή καὶ δύσις,
Ἀστέρες εὐλαμπεῖς
Εἰκὼν λαμπρὰ ἐπίσης
Καὶ μεγαλοπρεπής.

Ἀλ. Κατακουζηνός.

20. Η ΑΠΟ ΤΟΥ ΒΟΥΝΟΥ ΘΕΑ

Πᾶμε, πᾶμε 'ς τὸ βουνό,
'Σ τὸ βουνὸ τ' ἀντικρυνό.
Ὅλα φαίνοντ' ἀπὸ 'κεῖ
Ζωγραφία τεχνική.

Ζωγραφί' ἀληθινά,
Πόλις, δένδρα καὶ βουνά,
Τὸ παλάτι, ὁ γιालός,
Καὶ ὁ πύργος ὁ 'ψηλός.

Ἀλ. Κατακουζηνός

21. ΤΟ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟΝ

Τὸ βουρκωμένο σύννεφο τὸν οὐρανὸ μαυρίζει·
Ψιλή, ψιλή ἀρχίνησε βροχὴ νὰ ψιχαλίζει·

Εἶνε ἡ φύσις ποῦ θρηνεῖ.

Τὰ δάκρυά της εἶν' αὐτὰ ὅπου πυκνοσταλάζουν.

Τὰ σύννεφα ὅπου βογγοῦν καὶ βαρυαναστενάζουν

Εἶν' ἡ θλιμμένη της φωνή.

Καὶ τὸ ξερὸ ἐβράχηκε τῆς ἐρημιᾶς ποτάμι.

Ἀκοῦς τί κρότο τὸ νερὸ μέσ' 'ς τὰ χαλίκια κάμει;

Βλέπεις τὸν ἄσπρο τοῦ ἀφρό;
 Ὅσαις λιγαριαῖς ἀνάμεσα ἦταν πουλιὰ κρυμμένα
 Τὸν κρότο μὸλις ἄκουσαν ἐφύγαν τρομαγμένα
 Μ' ἓνα τοὺς πέταγμ' ἐλαφρό

Ἰω. Καρασούτσας.

22. ΜΑΡΤΙΟΣ

Ὁ Μάρτιος μᾶς ἔφερε
 Τὰ μαῦρα χελιδόνια.
 Ἀνέλυσαν τὰ χιόνια,
 Φουσκώνουν τὰ κλαριά.

Καὶ ἂν βροχοῦλα ἔρχεται,
 Καὶ τὰ βουνὰ δροσίζη,
 Ἡ ἄνοιξι μυρίζει
 Καὶ ἡ κολοκαιριά.

Λοιπὸν μακρὰν μας ἔφυγεν
 Ὁ παγωμένος γέρος,
 Καὶ φέρ' εἰς ἄλλο μέρος
 Τὰ δῶρα τὰ ψυχρά.

Ὁ ἄνεμος ὡς πρότερον
 Ἀγρίως δὲν συρίζει,
 Καὶ πάγος δὲν στολίζει,
 Τὰ ἄνθη τὰ ὠχρά.

Τὸ πράσινόν της ἔνδυμα
 Ἡ χώρ' ἀναλαμβάνει,
 Καὶ πάλιν θὰ θερμάνη,
 Ὁ ἥλιος τὴν γῆν.

Καὶ τὸ ἀηδόνι εὐθυμον
 Νὰ ψάλλῃ δὲν θ' ἀργήσῃ
 Τοῦ Ἠλάστου νὰ ὑμνήσῃ
 Τὴν δόξαν καὶ στοργήν.

Ἄλ. Κατακουζηνί

23. ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΪΡΙ

Ἦλθες, ἦλθες, Καλοκαῖρι,
 Κι' ὁ Θεὸς πολλὰ
 Μὲ τὸ ἅγιό του χέρι
 Ἐσκόρπισε καλή.

Ἐν ταῖς μυρτιαῖς κρυμμέν' ἀηδόνια
 Ψάλλουν λιγυρά,
 Καὶ πετοῦν τὰ χελιδόνια
 Μ' ἐλαφρὰ πτερὰ.

Τὰ μελίσσια μὲ φροντίδες
 Δῶ κ' ἐκεῖ πετοῦν.
 Καὶ μὲ χάρι αἱ χρυσαλίδες
 Τ' ἄνθη χαιρετοῦν.

Εἰς τοὺς κάμπους πρασινίζουν
 Χόρτα δροσερά,
 Εἰς τοὺς λόφους ψιθυρίζουν
 Τὰ γοργὰ νερά.

Εὐμορφ' ἄνθη ἔς τοὺς ἀέρας
 Χυνουν μυρωδιά,
 Κι' ἀνθοδέσμας ἔς τὰς μητέρας
 Φέρουν τὰ παιδιὰ.

Γ. Μ. Βιζυηνός.

24. ΕΜΒΑΘΗΡΙΟΝ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ

Ἦλθ' ἡ ἀνοιξι, παιδιά,
 Ευπνᾶτε! σηκωθῆτε!
 Ἐμπρός! καὶ τὴν πρωτομαγιά
 Ἐστὸν κάμπο καὶ ἔς τὴν λαγκαδιὰ
 Ἐβγάτε νὰ χαρῆτε!
 Τί χάρι πῶχ' ἡ ἐξοχὴ
 Ἡ λουλουδοσπαρμένη!

Βῆμα ταχύ, βῆμα ταχύ !
 Ἐδῶ μονάχα ἡ ψυχὴ
 Ἐλεύθερ' ἀνασαίνει.

Βλέπεις' ἐκεῖνο τὸ νερὸ
 Ποῦ μέσ' ᾽ς ταῖς πέτραις σπάει
 Κι' ἀφίνει κάπου καὶ ἀφρό ;
 Εἶναι ποτάμι δροσερὸν
 Καὶ μέσ' ᾽ς τὸ λόγκο πάει..

Ἐν ἀγεράκι ᾽ς τὰ κλαδιά,
 Ὅσ' τὰ λούλουδα φυσάει,
 Καὶ ἀνασταίνει τὴν καρδιά
 Μὲ τὴν γλυκειὰ τὴν εὐωδιά
 Ποῦ γύρω του σκορπάει.

Βοή, κουδούνια παρεμπρός
 Ὅσ' τὸ πράσινο λιβάδι
 Κ' ἓνας βοσκὸς μικρὸς μικρός,
 Μὰ ᾽ς τὴ φλογέρα τρομερός,
 Φυλάγει τὸ κοπάδι..

Ἐμπρὸς σὰν λάφια ἐλαφρὰ
 Ταῖς ρευματιαῖς πηδᾶτε !
 Καὶ πεταχτοί, κι' ὅλο χαρὰ
 Ὅσ' τὰ λούλουδα τὰ τρυφερά
 Καὶ δροσερά ὀρμαῖτε.

Ἀριστοτέλης Κουρτίδης.

25. Η ΕΞΟΧΗ.

Μακρὰν ἀπὸ τὴν πόλιν
 Κι' ἀπὸ τὴν ταραχὴν
 Ἐδῶ ἐλάτεις ὅλοι
 Ἐδῶ ᾽ς τὴν ἐξοχή.

Ἐδῶ εἰν' εὐτυχία,
 Ἐδῶ εἰν' ἡ χαρὰ
 Εἰς τὰ νερὰ τὰ κρύα,
 Σ τὰ χόρτα τὰ χλωρά.
 Ἐδῶ εἶναι λουλούδια,
 Γαλάζιος οὐρανός,
 Πουλάρια καὶ τραγοῦδια
 Κ' Ἰσκιος παντοτεινός.
 Μακρὰν, μακρὰν ἡ λύπη,
 Οἱ πόνοι, τὰ δεινὰ,
 Εἰν' ἀνθισμέν' οἱ κῆποι
 Καὶ τ' ἄνθος τῶν περνᾷ.
 Περνᾷ καὶ μαραμένο
 Θὰ τῷδ' ὄρη ἡ αὐγὴ
 Χαρῇτε τ' ἀνοιγμένο
 Πρὶν πέσῃ εἰς τὴν γῆ.
 Ἐδῶ ἐλάτε ὅλοι
 Πλούσιοι καὶ πτωχοί,
 Δὲν βρίσκεται 'ς τὴν πόλιν
 Μὲ πλούτη ἐξοχή.

Ἄγγελος Βλάχεο.

26. ΤΟ ΠΡΩΤΟ

Ὁ ἥλιος τὰ βουνὰ χρυσώνει,
 Ἡμέρα λάμπει εὐειδής,
 Ὑμνεῖ τὰ κάλλη τῆς τ' ἀηδόνι.
 Σήκω, παιδί μου, νὰ ἰδῇς
 Μὴ στόματ' ἄπειρα ἡ φύσις
 Τὸν Πλάστην τῆς δοξολογεῖ.
 ὦ! σήκω νὰ εὐχαριστήσῃς
 Ἐκείνον ποῦ μᾶς εὐλογεῖ.

Σήκω ν' ἀκούσης μελωδίας,
 Σήκω τὴν φύσιν νὰ χαρῆς.
 Καὶ ν' ἀναπνεύσης εὐωδίας,
 Σήκω, παιδί μου, ἐνωρίς.

Ἡ ὥρα εἶν' εὐλογημένη
 Ὅστις σηκώνεται πρωτὶ
 Ἐκεῖνον ἡ ζωὴ εὐφραίνει,
 Ἐκεῖνος κόσμον ἐννοεῖ.

Ἡλίας Τανταλίδης.

27. Ο ΒΟΣΚΟΣ

Ευπνάει μὲ τὸν πρῶτο πετεινὸ
 Καὶ τὸ ραβδί 'ς τὸ χέρι του ἀρπάζει,
 Φέρνει τ' ἀρνάκια ὅλα 'ς τὸ βουνὸ
 Κ' ἐκεῖνος ἀπὸ κάτω τὰ κυττάζει.

Βόσκουν τ' ἀρνάκια, τρέχουν 'σὰν τρελλὰ
 Μῆς' 'ς τοῦ βουνοῦ τὰ ὄροσερά θυμάρια,
 Στὸ θάμνο ποῦ κρυφὰ μεσχεβολᾷ,
 Καὶ μῆς' 'ς τὰ καταπράσινα χορτάρια.

Καὶ ὁ βοσκὸς μονάχος τραγουδεῖ,
 Μὰ δὲν ξεχνᾷ τ' ἀρνάκια τοῦ βοσκοῦνε . . .
 Εἶν' ὁ βοσκὸς μας φρόνιμο παιδί
 Καὶ ὅλοι 'ς τὸ χωριὸ τὸν ἀγαποῦνε.

Κι' ἀφ' οὐ περάς' ἡ 'μέρα μιὰ φαρὰ
 Μαζεύει ὅλα τ' ἀρνάκια του τὸ βράδυ,
 Γυρίζει 'ς τὸ χωριὸ του μὲ χαρὰ
 Καὶ κλεῖ μέσα 'ς τὴ μάνδρα τὸ κοπάδι.

Καὶ πάλι μοναχὸς του τραγουδεῖ,
 Κι' ὅσοι περνοῦν ἀπ' ἐξω τὸν ἀκοῦνε . . .]
 Εἶν' ὁ βοσκὸς μας φρόνιμο παιδί
 Καὶ ὅλοι 'ς τὸ χωριὸ τὸν ἀγαποῦνε.

Ἰωάννης Κ. Παλίμης.

28. ΤΟ ΒΩΔΙ

Μὴν τὸ κτυπᾶτε! τὸ καλὸ τὸ βῶδι μὴ κτυπᾶτε!
 Ἀντί νὰ τὸ χαϊδεύετε, ἀντί νὰ τ' ἀγαπᾶτε!
 Πῶχει γιὰ μᾶς τὴ δύναμι, τὸ γάλα, τὴ ζωὴ του.
 Ἐσεῖς, παιδιὰ, τὸ διώχνετε κι' ἀπ' τὴ φτωχὴ βοσκή το.
 Ἀφῆστέ το τὸ δύστυχο! δὲν φθάνει ποῦ δουλεύει
 Ὅλη τὴ μέρα 'ς τὸν ἀγρό; ... Ἀφῆστέ το γυρεύει
 Λίγο χορτάρι τρυφερὸ ἀπὸ τὴ γῆ νὰ φάγη
 Καὶ ἄλλι 'ς τὴ βαρεῖα δουλειὰ μ' ὑπομονὴ θὰ πάγη.
 Ἀχ, μὴ τὸ βασανίζετε, παιδιὰ! Ποιὸς ξέρ' ἡ φύσι
 Πόσον καιρὸ θὰ τῷ γραψὲ ἀκόμη γιὰ νὰ ζήσῃ...
 Αὔριο ἴσως θὰ βρεθῇ 'ς τὰ χέρια μακελλάρη
 Καὶ τόρα δὲν τ' ἀφίνετε νὰ φάῃ οὔτε χορτάρι;
Γεώργιος Δροσίνης.

29. ΤΟ ΑΗΔΟΝΙ

Εκεῖ γλυκὰ νὰ κελαδοῦν
 Ἀκούω τὰ πουλάκια.
 Πολὺ ὠραῖα κελαδοῦν,
 Μὲ χάριν παίζουσιν καὶ πηδοῦν
 Ὅσα τὰ πράσινα κλαδάκια.
 Καὶ τ' ἀηδονάκι ἀρχινᾷ
 Γλυκὰ τὴ μουσικὴ του.
 Καὶ τ' ἀηδονάκι ἀρχινᾷ
 Σωπᾶτε, δάση καὶ βουνά,
 Ὅπως ἀκούσω τὴ φωνὴ του.
 Τί μελωδία θαυμαστή,
 Τί στόμα ζηλευμένο!
 Τί μελωδία θαυμαστή!
 Πολύ, πολὺ μ' εὐχαριστεῖ.
 Ν' ἀκούω δὲν χορταίνω.

Ἀηδόνι, ψάλλε λυγυρά
 Ἐν ὅσῳ θάλλ' ἡ φύσις.
 Περνᾷ τοῦ κόσμου ἡ χαρά.
 Θὰ φθάσῃ ὥρα κρυερὰ
 Καὶ σὺ θὰ σιωπήσῃς.

Ἄλ. Κατακουζηνός.

30. ΚΑΝΑΡΙΝΙ ΚΑΙ ΣΠΟΥΡΓΙΤΙΑ

Κιτρινόπτερο πουλί,
 Καναρίνι ζηλεμμένο,
 Σὲ κλουβάκ' εἶναι κλεισμένο
 Καὶ γλυκολαλεῖ.

Ἀπ' τὰ τζάμια τὰ κλειστά
 Τὰ σπουργίτια τ' ἀντικρύζουν
 Καὶ κρυφὰ τὸ μακαρίζουν
 Ποῦναι 'ς τὰ ζεστά.

Τέλειωσ' ἡ καλοκαιριὰ
 Κι' ἂν δὲν ἦλθ' ἀκόμῃ χιόνι
 Τὰ πτωχὰ πουλιὰ παγώνει
 Φύσημα βορειά·

Τί καλότυχο 'ν' αὐτὸ
 Ποῦ κλεισμένο 'ς τὸ κλουβί του
 Μὲ τὸ ἔτοιμο φαγί του
 Γίνεται θρεφτό.

Ὡ παιδιὰ τύχης χρυσῆς,
 Ποῦ ζωὴ, χαρὰ σᾶς δίνει!
 Τὸ γλυκὸ τὸ καναρίνι
 — Μοιάζετε καὶ σεῖς.

Μὰ σπουργίτια ταπεινὰ
 Ποῦ κρυώνουν καὶ πεινοῦνε

Ἀλημοσύνη σᾶς ζητοῦνε
Τόσα ὀρφανά.

Γεώργιος Δροσίνης.

31. Ο ΚΟΥΚΟΣ

Βαθειὰ ἔς τὸ δάσος κελαδεῖ τὸ μαῦρ' ὀλημερῆς,
Πουλὶ δὲν βλέπεις πουθενά, πλὴν ὅσο προχωρεῖς
Μέσ' ἀπ' τὰ σύδενδρα φωνή
Σὲ θέλγει πάντα σιγανή·

Κούκου, κούκου, κούκου, κούκου, κούκου.

Τὰ δάση λάμπουν ἔς ταις λοξαῖς ἀκτῖνες τῆς αὐγῆς,
Κ' ἡ αὔρα παίζει ταις βραδυσταῖς μὲ τὴν δροσιὰ τῆς γῆς,
Ὅμως καὶ βράδυ καὶ πρωτὶ
Πάντοτ' ἀκούετ' ἡ βοή.

Κούκου, κούκου, κούκου, κούκου, κούκου,

Βαθειὰ κι' ἀόρατη φωνή, λές κ' εἶν' ἐξωτικὸ
Καὶ σὲ παλάτι προσκαλεῖ κρυφὸ καὶ μαγικὸ
Ποῦ δὲν πατεῖ ποτὲ ψυχὴ
Πλὴν ἔς τ' ὄνειρο, κι' ὅταν ἡχῇ

Κούκου, κούκου, κούκου, κούκου, κούκου.

Εἶναι τοῦ δάσους τὸ στοιχειὸ ποῦ ψάλλει χαροπὸ
Τὴν ποίησιν τῆς μοναξιᾶς ἔς τοῦ δάσους τὸ σκοπὸ,
Γι' αὐτὸ ἔναι τόσο φυσικὴ
Ἐντὰ δάσ' ἡ τέτοια μουσικὴ.

Κούκου, κούκου, κούκου, κούκου, κούκου.

Ἑλίας Τανταλίδης.

32. Η ΦΩΛΙΑ

Τὸ πουλάκι ὅλο χαρὰ
Μὲ τὰ πλουμιστὰ πτερά του,
Μὲ τραγοῦδια λιγυρὰ
Κτίζει, κτίζει τὴν φωλιά του.

Μὲ ἀγάπη, μὲ στοργή
 Πάντ' ἀκούραστο δουλεύει
 Καὶ ξυπνάει αὐγή, αὐγή
 Κι' ἄχυρα ψιλὰ μαζεύει.

Τρέχει μιὰ καὶ τὰ κολλᾷ
 Γύρω, γύρω 'ς τὴ φωλιά του,
 Καὶ μὲ ἄσματα τρελλὰ
 Ξαναρχίζει τὴν δουλειά του.

«Πές μου, εὐμορφὸ πουλί,
 Τ' εἶν' αὐτὰ ποῦ ἐτοιμάζεις;
 Καὶ γιατί τόσο πολὺ
 Ὅλ' ἡμέρα κοπιάζεις;»

«—Γιατί πρὶν νὰ γεννηθῇς
 Εἰς τὸν κόσμ' αὐτόν, στοχάσου,
 Μία κούνια παρευθὺς
 Σοῦ ἐτοίμας' ἡ μαμά σου.
 Κ' ἐγὼ τόρα μὲ χαρὰ
 Τὴν φωλίτσα μου θὰ κτίσω
 Κ' ἐκεῖ μέσα τὰ μικρὰ
 Τὰ παιδιὰ μου θὰ γεννήσω.»

I. Πολέμης.

33. Η ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΤΗΝΑ ΕΥΣΠΛΑΓΧΝΙΑ

Ένα πουλάκι μέσ' 'ς τὸ χιόνι
 Ζητᾷ τοῦ κάκου κάτι τι.
 Τὸ δύστυχο! πεινᾷ, κρυώνει
 Καὶ νὰ πετάξῃ ἀδυνατεῖ
 Παιδιὰ π' ἀγράμματα τάφῃσιν,
 Κ' εἶν' ἄσπλαγχνα καὶ μοχθηρά,
 Τέτοια πουλιὰ σὰν ἀπαντησούν
 Τῷ χουν μεγάλη τοὺς χαρά.

Καὶ τρέχουν καὶ τὰ κυνηγοῦνε
 Ἀπὸ κακία μοναχά,
 Ὡς ποῦ νὰ πέσουν νὰ πιασθοῦνε,
 Ἡ ν' ἀποθάνουν τὰ πτωχά.

Μὰ ἔγω, ποῦ μὲ ἀρέσουν μόνο
 Καλὰ καὶ φρόνιμα παιδιά,
 Τέτοιον πουλάκι τὸ ζυγώνω
 Μὲ πόνο κ' εὐσπλαγχνὴ καρδιά.

Κι' ἀπὸ τὸ ἴδιό μου ψωμάκι,
 Κι' ἀπὸ τὸ ἴδιο μου φαγι
 Δίδω 'ς τὸ δύστυχο πουλάκι
 Γιὰ νὰ τοῦ σώσω τὴν ζωή.

Καὶ τῶχω μιὰ χαρὰ μεγάλη
 Σὰν φάγη καὶ δυναμωθῇ,
 Κι' ἀνοίξη τὰ φτερά του πάλι
 Καὶ 'ς τὴν φωλίτσα του κρυφθῇ.

Γ. Βιζυηνός.

34. ΣΤΕΡΙΑ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΑ

(Μόσχου εἰδύλλιον Γ').

Ὅταν γλυκὰ 'ς τὴ θάλασσα φυσᾷ τὸ μαϊστράλι,
 Ὁ νοῦς μου σκανδαλίζεται, βαρυέμαι τῇ στεριά·
 Μὰ ὅταν βογκᾷ 'ς τὸ πέλαγος φουρτούνα τοῦ βοριᾶ,
 Κι' ἀφρίζουνε τὰ κύματα καὶ σποῦνε 'ς τὰ κρογιαῖα,
 Τότε καὶ πάλι τῆς στεριᾶς τὸ χῶμα λαχταρῶ,
 Ἐκεῖ ποῦ δρόσο κ' εὐωδιὰ τὰ δάση τοῦ σκορποῦνε,
 Ἐκεῖ ποῦ μὲ τὸν ἄνεμο καὶ τὸν κακὸ καιρὸ
 Τὰ πεῦκ' ἀναταραζονται καὶ γλυκοτραγουδοῦνε.
 Βαρειὰ ζωὴ 'ναὶ τοῦ ψαρᾶ· τὴ βάρκα ἔχει φωλιά του,
 Τὰ ψάρια γιὰ κυνηγί τσου, κ' ἡ θάλασσα εἶν' κακιά...
 Κάλλια 'γω νὰ κοιμοῦμαι ἐγὼ 'ς τὸν πλάτανο ἀπὸ κάτου

Ν' ἀκούω μέσ' ἔς τὸν ὕπνο μου τὴ βρύσι τὴ γλυκειά,
Ποῦ τρέχει κρύσταλλο νερὸ καὶ πάντα μωρμουρίζει
Σὰν νὰ μὲ νανουρίζῃ.

Γ. Δροσίνης.

35. ΤΟ ΓΛΥΚΟΧΑΡΑΓΜΑ

Κρυφὰ τὸ γλυκοχάραγμα προβαίνει ἀπ' τὸν Πίνδο
Ῥαντίζοντας μὲ τὴ δροσιὰ τὸ κάθε πάτημά του.
Κοιμᾷτ' ἡ λίμνη ἀτάραχη, καὶ ἔς τοῦ γιालοῦ τὴν ἄκρη
Ἀκούεται γλυκά, γλυκὰ ἄλγος ἀφρὸς νὰ παίζῃ
Σὰν ἡσυχὸς ἀνασχισμὸς μικροῦ παιδιοῦ ἔς τὸν ὕπνο.
Διαβαίνει κάποτε τρελλό, χαρούμενο τ' ἀέρι
Καὶ μὲ τὰ θῶά του πτερὰ γλιστρᾷ ἔς τὴ λίμνη ἀπάνω,
Καὶ παίζει καὶ δροσιζεται κ' ἓνα φιλὶ τῆς παίρνει,
Κ' ἐκείνη ποῦναι ἔντροπαλή, τὸ μέτωπο ζαρώνει
Καὶ σκυθρωπάζει μιὰ στιγμή καὶ τ' ἀεράκι φεύγει.
Σηκώνεται, σηκώνεται, λευκὴ, λευκὴ σὰν χιόνι,
Ἡ καταχνιὰ ποῦ ἄνωγος ἀπλώνεται τὸ βράδυ,
Τὰ μυστικὰ τὰ κάλλη της νὰ κρύβῃ, νὰ σκεπάζῃ.
Σηκώνεται, σηκώνεται, ὡχρὰ, ὡχρὰ ἀναβαίνει
Σὰν ἐπὶ θυμιάμα μὲ χίλιας εὐωδίας,
Ποῦ βγαίνει ἀπ' τὴν Ἑπειρὸν ἀπὸ ῥημοκκλήσι,
Καὶ ἔς τὰ ποδάρια τοῦ Θεοῦ τρέχει πιστὰ νὰ φέρῃ
Τῆς κόρης τὸ παράπονο, τὰ δάκρυα τῆς σκλάβας.

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.

36. ΤΟ ΕΑΡ ΚΑΙ ΤΟ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟΝ

Ὁ Μάϊς καὶ ὁ Χινόπωρος ἀντάμα τρῶν καὶ πίνουν,
Ἀντάμα ἔχουν τοὺς μαύρους των ἔναντα ταβλᾶ δεμένους,
Κ' ἐκεῖ ποῦ τρῶγαν κ' ἔπιναν καὶ ἀτοίτους ἐκαυχῶνταν,
Γυρίζει ὁ Μάϊς καὶ τοῦ λείει, τοῦ λείει τοῦ Χινοπώρου:
— Ἐγὼ εἰμ' ὁ Μάϊς ὁ καλὸς μὲ τὰ πολλὰ λουλούδια,
Μὲ τὰς δροσιαὶς καὶ χλωρασιαῖς, μὲ τὰ πολλὰ τ' ἀνδρόνια.

Γυρίζει κι' ὁ Χινόπωρος καὶ τοῦ Μαῖου τοῦ λέει:
 — Ἐγὼ εἰμ' ὁ Χινόπωρος μὲ τὰ καινούρια χιόνια,
 Σοῦ ρίχνω χιόνια ἔς τὰ βουνὰ καὶ πάχναις εἰς τοὺς κάμπους,
 Μαραίνω τὰ λουλούδια σου, μαραίνω τὰ χορτάρια.

Δημῶδες.

37. ΑΝΟΙΞΙΣ

Τρεχᾶτε,
 Γελᾶτε,
 Πηδᾶτε, παιδιά·
 Νά, λυόνει
 Τὸ χιόνι
 Κι' ἀνθοῦν τὰ κλαδιά.

Γοργότερα τρέχει ἔς τὰς φλέβας τὸ αἷμα.
 Ἀνάπτει τὸ βλέμμα,
 Κτυπᾷ ἡ καρδιά.
 Προβάλλει
 Μὲ κάλλη
 Γλυκεῖα ἡ βραδιά.

Μυρίζει ὁ θύμος, ἀνθίζ' ἡ ροδιά.
 Καιρός!
 Πηδᾶτε,
 Γελᾶτε,
 Τρεχᾶτε, παιδιά.

Ἐς τὰ χόρτα τὸ βῆμα γλιστρᾷ μαλακά.
 Κι' ἂν πέση κανένας, θὰ πέση γλυκά.
 Καιρὸς χαρῶν
 Καιρὸς χορῶν.
 Περνᾶτε,
 Πετᾶτε,
 Τὰ γέλια πλεκτά.

Τ' ἀηδόνι
 Ὑψώνει
 Φωνὴν 'ς τὸ κλαδι,
 Κ' ἡ βρύσις
 Ἐπίσης
 Γλυκὰ κελαηδεῖ.

Καιρός!
 Πηδᾶτε,
 Τρεχᾶτε,
 Πετᾶτ' ἐμπροστά.

—••—
 Ἀ. Ρ. Ραγκαδάς.

38. ΤΟ ΦΕΓΓΑΡΙ

Σὰν βλέπω τὴν μορφὴν σου,
 Φεγγάρι μου χλωμό,
 Τὴν χάρι τὴ 'δική σου
 Κ' ἐγὼ ἐπιθυμῶ.

Τὴν 'ντροπαλή σου νᾶχω,
 Ἦθελα εὐμορφιά,
 Νὰ περπατῶ μονάχο
 Μ' ἀστέρια συντροφιά.

Νὰ φαίνωμαι τὸ βράδυ,
 Νὰ σβύνω τὸ πρωί,
 Νὰ 'βρίσκω 'ς τὸ σκοτάδι
 Δροσοῦλα καὶ πνοή.

Νᾶμαι χρυσὸ φανάρι
 'Σ τὸν μαῦρον οὐρανό,
 Καὶ τοῦ βοσκοῦ λυχνάρι
 Ἐπάνω 'ς τὸ βουνό.

Περηγοριὰ νὰ χύνω
 'Σ ἐκείνον ποῦ πονεῖ,

Καὶ σύντροφος νὰ γείνω
 Ὃ ἐπεῖνον π' ἀγρυπνεῖ.

Νὰ φέγγω 'ς τὸ κρεβδάτι
 Ποῦ μένει σκοτεινὸ
 Καὶ τοῦ φτωχοῦ τὸ μάτι
 Γλυκὰ νὰ τὸ σφαλῶ.

Αὐτά, γλυκὸ φεγγάρι,
 Αὐτὰ ἐπιθυμῶ,
 Μὰ ἔχεις σὺ τὴν χάρι,
 Φεγγάρι μου χλωμό.

—♦—
 Ἄγγελος Βλέχος.

39. ΤΑ ΒΟΥΝΑ

Ὃ τὰ βουνὰ ταῖς κοκκινάδαις
 Βλέπω πρῶτος τῆς αὐγῆς,
 Βλέπω κάτω ταῖς κοιλάδαις,
 Κ' εἶμαι κύριος τῆς γῆς.

Ὅταν κάτω 'κεῖ τὸ σκότος
 Μὲ τὸ φῶς ἀντιπαλεύη,
 Ἐδῶ 'μέρα βασιλεύει,
 Ἐδῶ ἄρχισ' ἡ ζωή.

Ὃ τὰ βουνὰ ταῖς κοκκινάδαις
 Βλέπω πρῶτος τῆς αὐγῆς,
 Βλέπω πρῶτος ταῖς κοιλάδαις
 Κ' εἶμαι κύριος τῆς γῆς.

Βλέπω τὴν κορφή π' ἀσπρίζει
 Ὃ τῆς ἡμέρας τὴν χαρὰ
 Ὃ αἰτὸς ἐκεῖ γυρίζει
 Γύρω, γύρω τὰ πτερὰ.

Ὃ τὰ βουνὰ τὸ στῆθος πνέει
 Ἐλαφρότερον ἀέρα,

Κ' ἡ ψυχὴ μας ἐλευθέρω
 Λύπαις, κόπους δὲν ψηφᾷ.

Ἡλ. Τανταλίδης.

40. Ο ΓΑΤΟΣ

Σ τὴν θερμάστραν ἑμπρὸς
 Ἐνας γάτος χονδρὸς
 Πάντ' ἀπλώνεται.
 Μὴ τὰ μάτια κλειστὰ.
 Ἀγαπᾷ 'ς τὰ ζεστὰ
 Νὰ τεντώνεται..

Τιμπελιὰ κανταριά.
 Ρωθωνίζει βαρειά.
 Τὸν ἀκούετε;
 Κάπου, κάπου ξυπνᾷ.
 Καὶ μὲ πόδια στιλπνά
 Ξερολούεται.

Πλὴν τὸ πτώμα αὐτό,
 Ποῦν' ἐδῶ ξαπλωτό,
 Τί νομίζετε;
 Ἐν καιρῷ τῆς νυκτὸς
 Ὅσων λέων φρικτὸς
 Ἀγωνίζεται.

Κάτω χθὲς 'ς τὴν αὐλὴν
 Χύθηκ' αἷμα πολὺ.
 Ἀπ' τὸ νύχι του.
 Ὡς τὰ ποντίκια σφαγὴ!
 Τὸν φθονοῦν στρατηγοὶ
 Γιὰ τὴν τύχη του..

Ἡλ. Τανταλίδης.

41. ΤΟ ΑΛΟΓΟ

Ἐμπρός του στέχεται καμαρωμένο,
 Μαῦρο σὰν κόρακας, χρυσᾷ ντυμένο,
 Ἄτι ἐξετίμητο, φλόγα, φωτιά,
 Καθάριο ἀράπικο, τὸ λὲν Βοριά.

Χτυπάει τὸ πόδι του, σκάφτει τὸ χῶμα,
 Δαγκάει τὸ σίδερο πῶχει ᾽ς τὸ στόμα.

Ρουθούνια διάπλατα καὶ τεντωμένα
 Ἀχνίζουν κόκκινα ᾽σὰν ματωμένα.

Ἀκούει τὸν πόλεμο καὶ χλιμιντράει
 Τ' αὐτιά του τέντωσε, ἄγρια τηράει,
 Ὀλόρθ' ἡ χήτη του, Ὀλόρθ' ἡ οὐρά,
 Λυγάει τὸ σῶμά του σὰν τὴν ὀχιά.

Σκῶνεται λαίμχργο ᾽ς τὰ πισινά του,
 Λάμπουν τὰ νύχια του, τὰ πέταλά του.

Λὲς καὶ δὲν ἄγγιζε κάτου ᾽ς τὴ γῆ...

Κρίμα ποῦ τῶθελαν γιὰ τὴ φυγή!...

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.

42. Η ΕΛΙΑ

Ὅπου κι' ἂν λάχῃ κατοικία
 Δὲν μ' ἀπολείπουν οἱ καρποί·
 Ὡς τὰ βαθειά μου γηρατειᾶ
 Δὲν ᾽βρίσκω ᾽ς τὴ δουλειά ᾽ντροπή.
 Μ' ἔχει ὁ Θεὸς εὐλογημένη
 Κ' εἶμαι γεμάτη προκοπή·
 Εἴμ' ἡ ἐλιά ἡ τιμημένη·

Φρίκη, ἐρημιά, νερά, σκοτάδι
 Τὴ γῆ ἐθάψαν μιὰ φορά...

Ἐμὲ ζῶῃς φέρνει σημάδι
 Ὡς τὸ Νῶε ἡ περιστερά.

Ὅλης τῆς γῆς εἶχα γραμμένη
 Τὴν εὐμορφάδα καὶ χάρα·
 Εἶμ' ἡ ἐλιά ἡ τιμημένη,
 Ἐδῶ 'ς τὸν ἴσκιό μου ἀπὸ κάτου.
 Ἦλθ' ὁ Χριστὸς ν' ἀναπαυθῇ,
 Κι' ἀκούσθηκ' ἡ γλυκεῖά λαλιά του
 Ἄλλο προτοῦ νὰ σταυρωθῇ.
 Τὸ δάκρυ του, δροσιὰ ἀγιασμένη,
 Ἐχει ς' τὴ ρίζα μου χυθῇ·
 Εἶμ' ἡ ἐλιά ἡ τιμημένη.

Καὶ φῶς πρῶτατο χαρίζω
 Ἐγὼ 'ς τὴν ἄγρια νυκτιά·
 Τὸν πλοῦτο πειὰ δὲν τὸν φωτίζω,
 Σὺ μ' εὐλογεῖς φτωχολογιά.
 Κι' ἂν ἀπ' τὸν ἄνθρωπο διωγμένη,
 Μὰ φέγγω ἔμπρὸς 'ς τὴν Παναγιά.
 Εἶμ' ἡ ἐλιά ἡ τιμημένη».

Κωστῆς Παλαμάς.

Γ'. ΒΙΟΣ

1. Ο ΜΥΛΟΣ

Ὁ μύλος γυρίζει, ὁ μύλος κροτεῖ.
Ἄχ! πόσον μ' ἀρέσει καὶ μ' εὐχαριστεῖ!
Ἐκεῖ ὁ καλὸς μυλωνᾶς γρηγορεῖ.
Τὸ ἔργον ὦρατα ἐμπρὸς προχωρεῖ.

Ὁ μύλος γυρίζει, ὁ μύλος κροτεῖ.
Ἄχ! πόσον μ' ἀρέσει καὶ μ' εὐχαριστεῖ!
Γυρίζει, γυρίζει, ἀλέθει καλὰ
Σιτᾶρι, κριθᾶρι καὶ ἄλλα πολλὰ.

Γυρίζετε πάντα, τοῦ μύλου τροχοί·
Νὰ γείνη ἀλεῦρι, νὰ τρῶν οἱ πτωχοί.
Νὰ κάμνη κουλούραις πολλαῖς ὁ ψωμᾶς
Νὰ δίδ' ἡ μαμὰ δύο τρεῖς καὶ 'ς ἑμᾶς.

Ἄλ Κατακουζηνός.

2. Ο ΒΟΣΚΟΣ

Σ τοῦ βουνοῦ τὸ πλάγι πέρα
Παίζει ὁ βοσκὸς φλογέρα,
Κ' ἓνα τοῦ βοσκοῦ παιδὶ
Εἰς τὸ χέρι μὲ ραβδί
Διώχνει, διώχνει δυὸ κοπάδια
Κατσικάκια καὶ γελάδια.

Πίφιρι, φλιφλί, πιφίρι
Ἡ φλογέρα τοῦ Σωτήρη.

Ὅχα! ὄχα! τὸ παιδί
 Τοῦ βοσκοῦ μέ τὸ ραβδί,
 Τρέχει, διώχνει δυὸ κοπάδια
 Κατσικάκια καὶ γελάδια.

Χρ. Σαμαράκης

3. ΤΟ ΝΑΥΤΟΠΟΥΛΟ

Μὲ καράβι 'ς τὰ ταξείδια
 Τὸ ναυτόπουλο γυρνᾷ,
 Μὲ τῆς θάλασσας τὰ φειδία
 Τὰ μικράτα του πειρνᾷ.

Θερμᾶς δὲν τὸ τρομάζει
 Οὔτ' ἡ ἄπιστη νοτιά,
 Οὔτε χιόνι οὔτε χαλάζι,
 Οὔτε κύματα πλατιά.

Στὴ δουλειὰ πουργὸ καὶ βρέχει
 Μὲ τὸν στρόμβο 'ς τὸ πᾶν
 Ξερὸ τρώγει παξιμάδι
 Πίν' ἀκάθαρτο νερό.

Πισταχτὸ σὰν τὸ ξεφτέρι
 Ἀναβαίνει 'ς τὰ πᾶν
 Καὶ μέ ρόζου εἰς τὸ χέρι
 Λύνει δένει τὰ σχοινιά.

Ὅ τοῦ κινδύνου τὴν τρομάρα
 Τὸ φυλάγει μοναχῇ
 Τῆς μανούλας του ἡ λαχτάρα
 Τῆς μανούλας του ἡ εὐχή.

Ποῦ ἐλπίζει παλληκάρι
 Νὰ τὸν διῇ καμμιὰ φορά,
 Νὰ τὸν 'ποῦν μικρὸ Κανάρη
 Μὲς' 'ς τ' ἀθάνατα Ψαρά.

Ἡλίας Τανταλίδης

Α. ΜΑΡΜΑΡΑΣ, ΣΙΔΗΡΟΥΡΓΟΣ, Β. ΡΕΛΟΠΟΙΟΣ

Ἐκεῖ 'ς τὴν μάνδρα μέσα
 Ὁ γ' ῥων μ. μ ρᾶς,
 Τὸ μάρμαρον μπρός του
 Κτυπᾷ με. ἄ χαρᾶς
 Κτυπᾷ τὸ ἄ προν μάρμαρον
 Κτυπᾷ, κτυπᾷ, κτυπᾷ·
 Τίγκ, τίγκ, τίγκ, τίγκ!

Εἰς τὸ μικρὸ σπιτάκι
 Δὲν κάθεται ἄργός.
 Σηκώνει τὸ σφυρί του
 Κτυπᾷ σιδηρουργές,
 Τὸ συρραμμένον εἰδηρον
 Κτυπᾷ, κτυπᾷ, κτυπᾷ.
 Πίγκ, πᾶγκ, πᾶγκ, πᾶγκ!

Ἰθρώνουν, κοπιᾶζουσιν
 Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖ
 Καὶ τὰ βαρέλια θένουν
 Ὡς τὸ ἔργον τακτικοί . . .
 Κρατοῦν 'ς χέρι κόπανον
 Κτυποῦν, κτυποῦν, κτυποῦν·
 Μπούμ, μπούμ, μπούμ, μπούμ.

Ἄλ. Κατακουζηνός.

Β. Ο ΣΥΛΟΥΡΓΟΣ

Σχυμμένος μὲ μαλλιά λευκά,
 Λευκά καὶ σουφρωμένα φρύδια,
 Τὰ ξύλα δός του πελεκᾷ,
 Καὶ ροχανίζει τὰ σανίδια.
 Ἐχει τρυπάνια σουβλερά,
 Κ' ἔχει ὑαλιστερὸ ροχάνι —

Τί πολεμάει σοβαρὰ
 Ὁ γέρων ξυλουργός, τί κάνει;
 Κάμνει μιὰ θύρα νὰ σφαλλοῦν,
 Κ' ἓνα παράθυρο νὰ βλέπουν·
 Κάμν' ἐπιπλα νὰ μὴ χαλοῦν,
 Ἀλλὰ συγχρόνως καὶ νὰ πρέπουν.

Γ. Μ. Βιζυηνός.

6. Ο ΜΑΧΑΙΡΑΣ

Τσίτι, τσίτ! ὅταν περᾶς,
 Ὅσον τὸν τροχὸ τοῦ ποῦ γυρίζει
 Τσίτι, τσίτ ὁ μαχαιρᾶς
 Τί νὰ κάμνη καὶ τροχίζει;
 Κάμνει σὲ καλὴ στιγμὴ
 Ἐνα κοπτερὸ μαχαῖρι
 Γιὰ νὰ κόπτουν τὸ ψωμί,
 Ὅχι ὅμως καὶ τὸ χέρι.
 Κάμνει καὶ ἔς αὐτὸ κοντὰ
 Ἐνα εὐμορφὸ ψαλίδι
 Ποῦ ἔς τὴν κόρη ποῦ κεντᾷ
 Δῶρον ἢ μαμὰ τὸ δίδει.
 Καὶ κατόπιν προσπαθεῖ,
 Μ' ὅλη τὴν παληὰ του νιότη,
 Καὶ δουλεύ' ἓνα σπαθί
 Γιὰ τὸν νέο στρατιώτη.
 Ποῦ θὰ σύρῃ μὲ καιρὸ
 Τὴν ἀστραπτερὴν λεπίδα,
 Νὰ σκοτώσῃ τὸν ἐχθρό,
 Νὰ δεξάσῃ τὴν πατρίδα.

Γ. Μ. Βιζυηνός.

7. ΟΙ ΜΑΡΜΑΡΑΔΕΣ

Τίγγ-τιγγ! τίγγ-τιγγ! ἐκεῖ πέρα,
 Μέσ' ἔς τὸν ἥλιο ὅπου καίει,
 Τί νὰ κάμνουν ὅλη ἡμέρα
 Μαρμαράδες Ἀθηναῖοι;

Τίγγ-τιγγ! τίγγ-τιγγ! πελεκοῦνε
 Μάρμαρα λευκὰ σὰν χιόνι,
 Καὶ μὲ θρύμματα κτυποῦνε
 Τὸ παιδί ποῦ τοὺς σιμώνει.

Τίγγι-τίγγι! στρογγυλώνουν
 Στύλους γιὰ ὕψηλὰ παλάτια,
 Παραστάδες αὐλακῶνουν
 Καὶ ταιριάζουν σκαλοπάτια.

Τίγγι-τίγγι! σχηματίζουν
 Κάγγελα γιὰ τοὺς ἐξώστας·
 Ξυοῦν καὶ τρίβουν καὶ σκαλίζουν
 Ὅ, τι παραγγεῖλ' ὁ Κῶστας.

Τίγγι-τίγγι! μαρμαράδες,
 Ὅλα τοῦτ' ἀφῆστε χάμου!
 Πῆρτ' ἀμέτρητους παράδες,
 Φτειάστε μιὰ παραγγελιά μου.

Τὴν ἀρχαί' Ἀθήνα κτίστε,
 Κτίστε μου τὸν Παρθενῶνα!
 Κι' ἂν γιὰ ὅλ' ἀνάξιοι εἴσθε,
 Κτίστε μιὰ του κἂν κολῶνα!

Γ. Μ. Βιζυηνός.

8. Ο ΚΥΝΗΓΟΣ

Κύτταξε, κύτταξε,
 Χόρτα, δένδρα καὶ σπαρτά,

Πράσινα, πράσινα,
Ὅλα φουντωτά.

Ἵς τ' ἀνθισμένο τὸ κλαδί
Τὸ πουλάκι κελαδεῖ,
Μέλισσα, μέλισσα
Μὲ βοὴ πετᾷ

Τὸ τουφέκι ποιὸς κρατεῖ
Καὶ ἔς τὸ δάσος περπατεῖ;
Εὐθυμος, εὐθυμος
Εἶν' ὁ κυνηγός.

Τρέχει ἰδῶ, τρέχει ἑκεῖ
Τὸ πιστό του τὸ σκυλί.
Τί ξυπνό, τί ξυπνό,
Μόνο δὲν μιλεῖ! . .

Πέρδικες, κόσσυφοι,
Τσαλαπετεινοὶ φτωχοί,
Φεύγετε, πέφτουνε
Σκάγια σὰν βροχή.

Κάθε μπάμ κ' ἓνα πουλί,
Χάπ, τ' ἀρπάζει τὸ σκυλί,
Μπάμ καὶ μπούμ, μπάμ καὶ μπούμ,
Πόση ταραχή!

Μπάμ καὶ μπούμ, καὶ μπάμ καὶ μπούμ,
Τί καλὸς ὁ κυνηγός!
Ἐπescen, ἔπescen,
Κι' ὁ φτωχὸς λαγός.

Μὲ σακοῦλι φουσκωτό,
Μὲ τουφέκι κρεμαστὸ
Γύρισε, γύρισε
Τότ' ὁ κυνηγός.

Πίσω του ἔρχεται
Καὶ πηδᾷ καὶ τὸν φιλεῖ.

Ἔρχεται, ἔρχεται,
Τὸ καλὸ σκυλί!

« Ἄχ, σκυλάκι μου πιστό,
Θὰ σ' τὸ δώσω, δὲν βαστῶ,
Πάρε το, πάρε το
Τὸ γλυκὸ φιλί. »

Χριστ. Σαμαρταΐδης.

9. Ο ΨΑΡΑΣ

Βγαίν' ἡ βαρκουῖλα τοῦ ψαρᾶ
Ἀπὸ τὸ περιγιάλι
Κι' ἀπλώνει ὁ ναύτης μὲ χαρὰ
Τὰ δίκτυα του καὶ πάλι·

Τὸ φεγγαράκι τὸν ἱγιαλὸ
Τὸν κάνει σὰν καθρέφτη
Καὶ κάθε ψᾶρι παχουλὸ
Μέσα 'ς τὰ δίκτυα πέφτει.

Τράβα τὸ δίκτυ σου, ψαρᾶ,
Κι' ἀγάλια νὰ μὴ σπάσῃ·
Θαρρῶ πῶς τούτῃ τῇ φορᾶ
Χιλιάδες ἔχεις πιάσει.

Πολὺ κουράστηκες, ψαρᾶ,
Τὰ ψάρια εἰν' δικά σου,
Καὶ ποῦλά τα 'ς τὴν ἀγορὰ
Νὰ θρέψῃς τὰ παιδιὰ σου.

Ἰωάννης Πολέμης

10. ΤΟ ΑΚΟΝΙ

Νὰ τ' ἀκόνι.
Νὰ τ' ἀκόνι

Ἦλθε καὶ καλεῖ.

Τὰ μαχαίρια

Σὲ πανέρια

Φέρτε 'ς τὴν αὐλή.

Ὁ τροχὸς του

Δὸς του, δὸς του

Ρί, ρί, ρί γυρνᾷ,

Καὶ τσιμπλίδες

Ἵς τὰς λεπίδες

Τσίτι, τσίτ ξερνᾷ.

Μὴ παιγνίδια

Μὲ ψαλίδια!

Ἄφες τὰς σουγαῖς!

Τὰ μαχαίρια

Κόπτουν χέρια

Κ' ἔχομεν πληγαῖς.

Παιδί, πίσου

Ἵς τὴν σχολή σου

Σύρε μὲ καλό,

Ποῦν' ἀκόνι

Καὶ στομώνει

Γλῶσσα καὶ μυαλό.

Ἦλ. Τανταλίδης.

11. ΤΟ ΣΑΒΒΑΤΟΒΡΑΔΟ

Γλυκειά 'ν ἀπόψε ἡ βραδυά, κ' ἡ φύσις ἡσυχάζει·

Κανένα ἤχο δὲν ἀκοῦς· μὴδὲ βοσκοῦ φλογέρα,

Μὴδὲ κελάδημα πουλιοῦ ἢ βέλασμα προβάτου,

Μὴδέ 'ς τὰ φύλλα δὲν ἀκοῦς τὸ χαίδεμα τοῦ αἴρα.

Μόλις 'ς τὴν τριανταφυλλιά τὴν μυριοανθισμένη

Τὰ δροσερά τριαντάφυλλα σειοῦνται ἀγάλι ἀγάλι

Ἵς τὸ στηθάκι τοῦ παιδιοῦ π' ἀναιδοκαταιβαίνει.

Ὅτ' ἐν κοιμᾶται ξέ νοιαστο 'ς τὴν μητρικὴν ἀγάλην
 Ἀπνευστὰ καὶ σιωπὴν βαθεῖαν.
 Νὰ - τί καμπάνα

Ἡχοιογεῖ ἀπὸ μακρὰ 'ς τὸν ἥτυχον ἄερα;
 Μήπως γὰρ θάνατο κτυπᾷ ἢ γὰρ χαρὰ σημαίνει;
 Ἀπόψε σκόδατόδραδο, κι' ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν
 Σημαίνει γὰρ τὴν αὐρινὴν ἡμέραν ἢ καμπάνα.
 Ὡ χωρικοί, σπογγίσετε, ἀπὸ τὸ μέτωπόν σας
 Τὸν ἰδρωτὰ ποῦ ἀγίασεν ἔξ ἡμερῶν σας κόπος·
 Αὔριον εἶναι Κυριακὴν, χαρὰς κι' ἀγάπης 'μέρῃ!
 Εὐτυχισμένοι χωρικοί, πλαγιάστε, κοιμηθῆτε,
 Καὶ θάλλθουν ὄνειρα γλυκὰ 'ς τὸν ἥσυχόν σας ὕπνο.
 Καὶ αὔριο πολὺ πρῶτ' ἀλὸς καρδοί, ἀθῶοι,
 Μὲ τὴν γυναῖκα 'ς τὸ πλευρόν, τὸ τέκνον 'ς τὴν ἀγκάλην,
 Πηγαίνετε 'ς τὴν ἐκκλησίαν γὰρ νὰ λειτουργηθῆτε.

Δ. Βικέλας.

12. Ο ΚΛΕΦΤΗΣ ΠΑΡΑΧΕΙΜΑΖΩΝ

Ἐμαρθησαν τὰ δέντριά, τὰ κορφοβούνι' ἀσπρίζουν,
 Κ' οἱ βλάχοι πᾶν 'ς τὰ χειμαδιά, πᾶνε νὰ ξεχειμύσουν,
 Κι' ὁ κλέφτης τότε ποῦ νὰ πάη; Τὰ κορφοβούνι' ἀφίνει,
 Ἀλλάζει τὰ φορέματα καὶ τρέχει σκοτισμένος,
 Καὶ δὲν γελάει τ' ἀχειλί του καὶ σκύφτει τὸ κεφάλι.
 Μετρῶντας τὰ μερόνυχτα τὴν ὥραν καρτεράει,
 Ν' ἀνοῖξ' ὁ γαῦρος, ἢ ὀξυά, νὰ ζώτῃ τὰ ρματὰ του,
 Νὰ πάρῃ τὸ τουφέκι του, νὰ τρέξῃ 'ς ταῖς ραχοῦνις,
 Ν' ἀνέβῃ 'ς τὰ ψηλὰ βουνά, 'ς τὰ κλέφτικα λημέρια.
 Δημῶδες

13. ΤΟ ΧΩΡΙΟ

Κάτω ἐκεῖ μέσ' 'ς τὴ ξανθὴ κοιλάδα
 Ποῦ ἔχει 'λίγη σκέπη οὐρανοῦ

Κ' ἓνα στεφάνι γύρω πρασινάδα
Τὰ δασωμένα φρύδια τοῦ βουνοῦ,

Βαθειά, βαθειά, ἀσπρίζουνε οἱ τοῖχοι
Μικροῦ χωριοῦ, 'ς τὰ μισοσκοτεινά
'Μοιάζουν βαρειά κοτρώνια ποῦ ἡ τύχη
'Εκάρφωσε ἐκεῖ παντοτεινά.

Μαῦροι μικροὶ καπνοὶ στριφογυρίζουν
'Απάνω ἀπ' τὸ χωριὸ χωρὶς ὁρμή.
Τὴν ὥρ' αὐτὴ οἱ χωρικοὶ φουρνίζουν
Τὸ μαῦρό τους καὶ ἄζυμο ψωμί.

'Εκεῖ μπροστὰ σὲ φούρνους πέντε δέκα
'Σ τὴ λάμψη ποῦ σκορποῦνε τὰ κλαδιά
Ζυμώνει ἡ κόρη, ἡ μάνα, ἡ γυναῖκα,
Τριγύρω της προσμένουν τὰ παιδιὰ.

Καὶ παρεκεῖ 'ς τὴν θύρα καθισμένος
'Απ' τὴν δουλειὰ τῆς 'μέρας τὴν πολλή
'Ο γεωργός, κομμένος, νυσταγμένος
'Σ τὸ χέρι ἀκουμπᾷ τὴν κεφαλή.

Πρὶν φέξῃ ὅλο τὸ χωριὸ ξυπνάει
Καὶ δίχως ταραχή, δίχως μιλιὰ
Καθένας ἐτοιμάζεται νὰ πάῃ
'Σ τὴν καθημερινή του τὴ δουλειά.

'Ο γεωργὸς πηγαίνει 'ς τὸ χωράφι,
Τὰ πρόβατα τὰ βόσκουν τὰ παιδιὰ,
Καὶ ἡ γυναῖκα πλύνει, νέθει, βάφει,
Μὲ τὸ μωρό της μέσα 'ς τὴν ποδιά.

14. ΟΙ ΨΑΡΑΔΕΣ

(Θεοκρίτου εἰδύλλιον ΚΑ').

Δυὸ γέροι ψαροκυνηγοὶ μαζί των πλαγιασμένοι
 Πάνω 'ς τὰ βοῦρλα τὰ στεγνά, μέσ' 'ς τὴν πλεκτὴ καλύβα
 Τῆς ψαρικῆς τὰ σύνεργα εἶχαν ἐκεῖ κοντά τους·
 Τὰ κοφινάκια τὰ ρηχά, τὰ μακρὰ καλάμια,
 Τ' ἀγκίστρια, τὰ δολώματα, ταῖς πετονιαίς, τὰ δίκτυα,
 Τὰ βρόχια τους καὶ τὰ κουπιὰ καὶ τὴ γρηῃά τους βάρκα,
 Καὶ κάτω ἀπ' τὰ κεφάλια τους ἀντὶ γὰ προσκεφάλι
 Ἕνα στενὸ κοντόψαθο καὶ ροῦχο καὶ στρωσίδι.
 Αὐτὰ 'ν' ὅλα τὰ σύνεργα καὶ πλούτη τῶν ψαράδων·
 Δὲν ἔχουν θύρα μὲ κλειδί καὶ φύλακὰ τους σκύλο,
 Μηδὲ φοβοῦνται ἀπὸ κλεψιᾶ — ἡ φτώχεια τοὺς φυλάει.
 Ἐπειτα δὰ καὶ γείτονα δὲν ἔχουνε κανένα,
 Καὶ γύρω βρέχ' ἡ θάλασσα τὴ χαμηλὴ καλύβα.
 Δὲν ἦτανε μεσουρανῆς ἀκόμα τὸ φεγγάρι,
 Κ' οἱ δυὸ ψαράδαι; ξύπνησαν ἀπ' τῆς δουλειᾶς τὴν ἔννοια.
 Εἰδιώξανε τὸν ὕπνο τους κι' ἀρχίσαν νὰ 'μιλοῦνε.
 —Ψέματά λένε, σύντροφε, πῶς τάχατες αἱ νύκτες,
 Τὸ καλοκαῖρι εἶν' πλεῖο μικραῖς ποῦ μεγαλῶν' ἡ 'μέρα.
 Εγὼ εἶδα τόσα ὄνειρα κι' ἀκόμα ποῦ νὰ φεῖξη! . . .
 Μὴν τύχη κ' ἐγελάστηκα, ἢ μάκρυναν αἱ ὥραις;
 —Ἄδικα 'βρίζεις, γέρο μου, τῶμμορφο καλοκαῖρι.
 Δὲν παρυστράτης' ὁ καιρὸς ἀπὸ τὸν ἴσιο δρόμο,
 Μόνον αἱ ἔννοιας σ' ἐξυπνοῦν καὶ ταῖς νυχταῖς μακραίνουν.
 —Μὴν ξεύρεις ἀπ' ὄνειρα; γιατί' εἶδα ἀπόψε κᾶτι,
 Κίτι καλὸ 'ς τὸν ὕπνο μου καὶ θέλω νὰ τὸ μάθης.
 Πρέπει καθὼς μοιράζουμε οἱ δυὸ τὴν ψαρικὴ μας,
 Τὸ ἴδιο νὰ μοιράζουμε καὶ τὰ ὄνειράτ' αὐτά μας.
 Ὅτι τὸ 'ξηγήσης μὲ τὸν νοῦ καὶ δὲ θε' νὰ λαθέψης·
 Γιατ' ὁποῖος ἔχει δάσκαλο τὸν νοῦ σὲ κάθε κρίσι,
 Εκείνος εἶναι πάντα τοῦ καλοῦ ὄνειροκρίτης.
 Ἐπειτα δὰ χωρὶς δουλειᾶ καὶ τί κάνεις νὰ κάνη,

Πάνω 'ς τὰ φύκια ξαπλωτὸς κοντὰ 'ς τὸ περιγιάλι ; . . .
 — Ἐλα, γιὰ λέγε τ'ὸνειρο, κι' ἀφ' οὗ τὸ λές 'ς ἐμένα,
 'Σ τὸν σύντροφό σου τὸν παληό, καλὰ νὰ τὸ ἱστορήσης.
 — Τὸ βράδυ σὰν πλαγιάσαμε ἀπ' ταῖς δουλειαῖς κομμένου
 (Θυμᾶσαι πῶς δειπνήσαμε καὶ χθές καθὼς καὶ πάντα
 Καὶ δὲν παραφορτώσαμε καθόλου τὸ στομάχι)
 Εἶδα πῶς τάχα καθιστὸς ἐπάνω 'ς ἓνα βράχο
 Τὰ ψάρια 'παραμόνευα μ' ἓνα μακρὺ καλάμι.
 Ἐτάραζα τὸ δόλωμα καὶ κάποιον τρυφεροῦδι
 Γλυκάθηκε καὶ 'ταίμπησε καὶ 'πιάστηκε 'ς τ' ἀγκίστρι.
 Ὅποιος πεινᾷ 'ς τὸν ὕπνο του πάντα καρβέλια βλέπει,
 Κ' ἐγὼ ὅλο βλέπω ψαρिकाῖς καὶ 'ς τ'ὸνειρό μου ἀκόμα.
 Λοιπὸν τὸ ψάρι ἐπιάστηκε καὶ 'μάτωσε τ' ἀγκίστρι,
 Κ' ἐγὼ σφικτὰ 'ς τὰ χέρια μου κρατοῦσα τὸ καλάμι,
 Γιατί τὸ ψάρι ἐσπάραζε καὶ τὸ καλάμι ἐλύγα.
 Μὰ ὅταν ἐσκυψά 'μπροστά, ἐκείστις ὁ νοῦς μου.
 Πῶς μ' ἐν ἀγκίστρι τόσο δὴ νὰ εὕρω τέτοιο ψάρι ;
 Ἐπειτα ὁμως 'τίναξα κι' ἀπόλωσα τ' ἀγκίστρι,
 Γιὰ νὰ τὴν νοιώσῃ τὴν πληγὴν 'ς τὰ σπάραχλά του μέσα.
 Καὶ σὰν δὲν ἐσπαρτάρειεν, ἐπάνω τ' ἀνασέρνω,
 Καὶ βλέπω πλούσια πληρωμὴ 'ς τὸν τόσο μου π' ἔν κόπο.
 Ψάρι μεγάλο ὀλόχρυσον καὶ χρυσοπλουμισμένο.
 Μ' ἀληθινὰ φοβήθηκα γιὰτ' εἶπα μήπως εἶναι
 Κανένα ψάρι 'ξωτικὸ ἢ ψάρι μαγεμμένο.
 Προσεκτικὰ ξεκάρφωσα τ' ἀγκίστρι ἀπ' τὰ χεῖλη,
 Μήπως τυχὸν τὸ σίδερο τοῦ ξύση τὸ χρυσάφι.
 Τόρριξα ἀπάνω 'ς τὴ στεριά κι' ὠρκίσθηκα καὶ εἶπα
 Πῶς δὲ θενὰ πατήσω πλειὰ 'ς τὸ πέλαγος τὸ πόδι.
 Παρὰ θὰ ζήσω 'ς τὴ στεριά μὲ τὸ χρυσάφι ποῦχω.
 Ἦα εἶδα αὐτὰ καὶ ξύπνησα. Καὶ τώρα, σύντροφέ μου,
 Πές μου καὶ σὺ τὴν γνώμη σου, γιατί πολὺ φοβοῦμαι
 Μ' αὐτὸν τὸν ὄρκο πῶκανα μὴν πέσω 'ς ἀμαρτία.
 — Κ' ἐγὼ σοῦ λέγω, φίλε μου, καθόλου μὴ φοβᾶσαι,

Γιατί μηδ' ὄρκον ἔκανες καὶ μηδὲ ψάρι 'βρῆκες·
 Ἦτανε ψεύτικ' ὄνειρο κι' ἂν θές νὰ βγῇ 'ς τ' ἀλήθεια,
 Ψάρευε ψάρια ἀληθινὰ μὲ κόκκαλα καὶ κρέας,
 Γιατί μ' ὀνείρατα χρυσᾶ τῆς πείνας θ' ἀποθάνης.

Γ. Δροσίνης.

15. Ο ΝΑΥΤΗΣ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ

ἽΣ τῇ μέσῃ τοῦ πελάγου μέσ' 'ς τὰ κύματα,
 Ἀιάμεσα Σκινάρι καὶ Κεφαλλονιά,
 Κράβι πλουμισμένο ἔταξείδευε.
 Τ' ἀέρι τοῦ χαϊδεύει τὰ λευκὰ πανιά,
 Τὰ κύματα φιλοῦν γλυκὰ τὴν πρύμνη του,
 Δελφίνια 'ς τὰ πλευρά του τρέχουν, κολυμβοῦν,
 Κ' ἐμπρός του νὰ περάσουνε φυσομανοῦν.
 Τοὺς ναύταις ἀπεκοίμισεν ἡ γαληνιά,
 Ἐαὶ μόν' ἀπὸν 'ς τὴν πλώρη ἓνας ἔμεινε,
 Παιδὶ χαριτωμένο εἴκοσι χρονῶν.
 Τὰ μάτια του σφουγγίζει «κ' ἔγια μόλα γιὰ
 Γιὰ ἔγια μόλα, ἔγια λέσα» φώναζε.
 ἽΣ τὴν ἔρημη τὴν τόση κι' ἄκρα σιωπῇ
 Ὁ νιὸς ἀκολουθοῦσε τὸ τραγοῦδί του·
 «Γλυκό μ' ἀέρι, φύσα 'ς τ' ἄσπρα μας πανιά,
 Νὰ πάρω κ' ἐγὼ ἀέρα, 'λίγη ἀνάσσει!
 Περάσαν ἔξη μῆνες κ' ἐβαρέθηκα
 Ὡτὼν φυλαχισμένος 'ς τὴν Κεφαλλονιά,
 Μὰ φύσησε Μαίστρος κ' ἐσαλπάραμε!
 Γλυκό μ' ἀέρι, φύσα 'ς τ' ἄσπρα μας πανιά
 Γρήγορα τὸ Τσερίγο νὰ περάσωμε,
 Καὶ τότε δροσερή μου φύσησε Νοτιά,
 ἽΣ τὴ Σύρα σὲ δυὸ μέραις ὡς ν' ἀράξωμε.
 «Καὶ ἔγια μόλα, ἔγια λέσα» φώναζε!
 Γλυκό μου φύσ' ἀέρι 'ς τ' ἄσπρα μας πανιά
 Ὅγρηγόρα νὰ πᾶμε 'ς τὸ Κατάστενο,

Νὰ ἰδῶ πάλι τὴν Πόλι τὴν ἐπτάλοφν,
 Καὶ τὰ ὕψηλὰ τζαμιά, τοὺς μιναρέδες της,
 Νὰ κάμω τὸν σταυρό μου ἔς τὴν Ἀγιά - Σοφιά ».

« Καὶ ἔγια μόλα, ἔγια λέσα » φώναζε,
 Κ' ἐφούσκωνε τ' αἰρί τ' ἄσπρα τοὺς πανιά,
 Καὶ τὰ πινα ἀγιά μόλα » ἐγλυκότηριζαν
 Κ' ἐκύλα τὸ καράβι ἔς τὸν κατήφορο
 Ὡς πούλθαν ἔς τὸ Τσερίγο τὸ κατάξερο.
 Ἐφθασαν καὶ ἔς τὴν Σύρα, φεύγουν κι' ἀπ' ἐκεῖ
 Καὶ μέσ' ἔς τὰς πέντε φθάνουσι ἔς τὰ Ψωμαθειά,
 Κ' ἐμβῆκαν μέσ' ἔς τὴν πόλι τὴν ἐξάκουστη.
 Πλὴν μιὰ περνοῦσε μέρα κι' ἄλλη πλάκωνε
 Κ' ὥστε ν' ἀποφορτώσουν ἔς τὴν Ἀζοφικὴ
 Ἐφθασε κι' ὁ Νοέμβρις κ' ἐχειμώνιασε.
 Κι' ἄρχισε νὰ βογκᾷ ἡ Μαύρη θάλασσα.
 Ὅξ' ἀπὸ τὸ Μπουγάζι μίλια εἴκοσι
 Ὅποταν ἐκατέβαιναν ἔς τὸ γυρισμὸ
 Τοὺς ἐπιασε μεγάλη, τρομερὴ χιονιά.
 Ἀπάνουθὲ τοὺς μαῦρα κι' ἄγρια σύννεφα
 Ἀνεβοκαταβαίνουν καὶ μαλώνουνε.
 Τὸν οὐρανὸ δὲν βλέπουν, γῆ δὲν τὴν θεωροῦν.
 Μ' ἄξιό 'ταν τὸ καράβι κι' ἄξια πάλευε,
 Καὶ λυσσασμέν' ἀφρίζουν κύματ' ἄπειρα
 Ὡς πούλθε φοβερὸς ἀνεμορούφουλας
 Καὶ τὰ πανιά κομμάτια κατεξέσχισε.
 Γυρίζει τότε πλώρη, παραδίνεται,
 Κι' ὅπου τὸ σπρώχνουν πάει τ' ἄγρια κύματα,
 Σὰν σκλάβος ὅπου πιάστηκε ἔς τὸν πόλεμο
 Κ' οἱ νικηταὶ τὸν φέρνουνε ἔς τὸν θάνατο.
 Βουβὸς ὁ καπετάνιος τὴν μπαρκέτα του
 Συχνά, συχνὰ τὴν ρίχτει καὶ τὴν ἐρωτᾷ
 Κ' ἐκείνη στερνὰ δίνει μαύρη ἀπόκρισι.

Κυττάζει τὸν λοστρόμο, τὸν γραμματικὸ
 Κ' οἱ δύο τοὺς ἀπομένουν μαῦροι κι' ἄλλαλα.

—Κυρά μου, Παναγία, ἄχ! τὴν μάνα μου
 Λυπήσου ποῦ μ' ἐγέννησε μοναχογιό,
 Λυπήσου, Βαγγελίστρα, καὶ μιὰν ἀδελφὴν
 Ποῦ καρτερεῖ νὰ πάω, νύφη νὰ γενῇ ».
 'Σ τὴν πλώρη ἀκουμπισμένο ἔτσι δέεται
 Μὲ δακρυσμένα μάτια τὸ ναυτόπουλο.
 Σὲ 'λίγο ὁ καπετάνιος σχίζει καὶ πετᾷ
 'Σ τὸ πέλαγο τὴ χάρτα, καὶ στενάζοντας
 « ὦϊμέ! παιδιά, φωνάζει, ἐχαθήκαμε! »
 Κι' ἀμέσως τὸ καράβι νὰ καὶ σταματᾷ
 Κι' ἀπάνουθ' τοῦ κῦμα 'πέρασ' ἄγριο!
 Τότε τὸ μαῦρο γέρνει 'ς τὸνα τοῦ πλευροῦ
 'Σάν νᾶταν πληγωμένο θεριὸ θάλασσας.
 Τὰ δύο τοῦ τὰ κατάρτια τρέμουν, σπαρταροῦν,
 Καὶ τὴν 'ψηλὴ κορφή τους, τὴν 'περήφανη
 Τὴν δέρνει, τὴν ὑβρίζει κῦμα βάρβαρο!
 Κ' οἱ ναῦταί μας ποῦ πᾶνε, ποῦν' οἱ δύστυχοι;
 Τοὺς 'σάρωσαν τοὺς πῆραν τ' ἄγρια κύματα,
 Καὶ πρῶτο, πρῶτο πῆραν τὸ ναυτάκι μας!

Χρόνους τὸ καρτεράει μάνα κι' ἀδελφή,
 Μηδ' ἀδελφὴ τὸ εἶδε μηδ' ἡ μάνα του
 Μήτε 'ς τὸ λείψανό του αἱ μαύραις ἐκλαψαν.

Γ. Μαυρογιάννης.

Δ'. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

1. ΝΑΝΑΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΚΟΥΚΛΑΣ

Κοιμήσου, τὸ παιδί μου
Κοιμήσου, τὸ νινί μου.
Κοιμήσου, κούκλα μου χρυσῇ.
Σὺ εἶσαι ἡ κυρά μου.
Σὺ εἶσαι ἡ χαρά μου,
Καὶ ἡ ψυχὴ μου εἶσαι σύ.
Νανά, νανά, νανά!

Σὰν τὰ παιδάκια τ' ἄλλα
Ἐσὺ δὲν θέλεις γάλα.
Νὰ φάγῃς δὲν ζητεῖς καὶ σύ.
Κοιμήσου τὸ μωρό μου
Τὸ εὐμορφο μικρό μου,
Κοιμήσου κούκλα μου χρυσῇ
Νανά, νανά, νανά!

Ποτέ, ποτέ ἀκόμα
Λέν ἀνοιξeis τὸ στόμα
Νὰ κλαύσῃς ὅταν παιδί καὶ σύ.
Κοιμήσου, τὸ νινί μου,
Τὸ φρόνιμο παιδί μου,
Κοιμήσου. κούκλα μου χρυσῇ
Νανά, νανά, νανά!

Γλυκὰ κοιμήσου τόρα,
 Καὶ ὅταν ἔλθ' ἡ ὥρα,
 Παιδί μου, κούκλα μου χρυσῇ,
 Μὲ σάκκα, μὲ βιβλίον
 Θὰ πᾶς εἰς τὸ σχολεῖον
 Νὰ μάθῃς γράμματα καὶ σύ·
 Νανά, νανά, νανά!

Ἄλ. Κατακουζηνός.

2. Η ΜΕΛΠΟΜΕΝΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΟΥΝΙΑ

Ἡ μικροῦλα Μελπομένη
 Εἰς τὴν κούνια καθισμένη,
 'Σάν πουλὶ μὲ τὰ πτερὰ
 Διασχίζει τὸν αἴρα,
 Δίδει μιὰ καὶ πάει πέρα
 Κ' ἐπιστρέφει μιὰ χαρά.
 Ὅμως πρὶν ἀποφασίσῃ
 Εἰς τὴν κούνια νὰ καθίσῃ
 Καὶ νὰ χάνῃ τὸν καιρό,
 Μελετᾷ τὸ μάθημά της
 Καὶ πηγαίνει 'ς τὴν μαμά της
 Καὶ τὸ λέγει 'σάν νερό.
 Ἔχει δὲ καὶ μίαν ἄλλην,
 Μίαν χάριν πλεὶς μεγάλην,
 Πῶς δὲν εἶναι φθονερή,
 Ἄλλ' ἐπιθυμεῖ κοντά της,
 'Σ τὸ παιγνίδι, 'ς τὴν χαρά της
 Κ' ἕνας ἄλλος νὰ χαρῷ.

Διὰ τοῦτο ὅταν κλείσῃ
 Τὸ βιβλίον καὶ ἀρχίσῃ
 Τὸ παιγνίδι τὸ καλό,

Εἰς τὴν κούνια συντροφιά της
 Παίρνει εἰς τὰ γόνατά της
 Καὶ τὴν κούκλα της Λολώ.

Ἄλ. Κατακουζηνός.

3. Η ΜΗΤΕΡΑ ΜΑΣ ΚΟΙΜΑΤΑΙ

Ἡ μητέρα μας κοιμᾶται,
 Ὅλοι, ὅλοι σιωπᾶτε
 Μὲ μεγάλη προσοχή,
 Μὴ ἔυπνήσῃ καὶ τρομάξῃ,
 Μὴ τὸν ὕπνο της ταραξῇ
 Κάθε, κάθε γαραχή·
 Ἡ μητέρα μας κοιμᾶται.

Ἡ μητέρα μας κοιμᾶται,
 Σιγαλὰ περιπατᾶτε
 Κ' ἡσυχία νὰ γενῇ.
 Τὸ παιγνίδι σας ἄς λείπῃ
 Καὶ οἱ κρότοι καὶ οἱ κτύποι
 Κ' ἡ παραμικρὰ φωνή.
 Ἡ μητέρα μας κοιμᾶται.

Ἡ μητέρα μας κοιμᾶται,
 Μὴ ἔμιλεῖτε, μὴ γελᾶτε
 Ὅσ' ὁ ὕπνος της βαστά.
 Κι' ὅταν πλειὰ θενὰ ἔυπνήσῃ
 Τότε πάλιν ἄς ἀρχίσῃ
 Τὸ παιγνίδι ἔς τὰ σωστά.
 Ἡ μητέρα μας κοιμᾶται.

Ι. Κ. Πολέμης.

4. ΤΑ ΔΙΨΑΣΜΕΝΑ ἈΝΘΗ

Τ' ἄνθη μου τ' ἀγαπημένα
 ἔχουν δίψαν τὰ καῦμένα.

Νὰ διψοῦν δὲν θὰ τ' ἀφήσω,
Τρέχω νὰ τὰ βοηθήσω.

Ἄνθη μου ἀγαπημένα
Ποῦ διψήσατε, καϋμένα,
Περιμένετε ὀλίγο,
Μὴ φοβεῖσθε, δὲν θὰ φύγω ».

Πεταχτὴ ἴσ' ἀν τὸ ζαρκάδι
Θὰ ὑπάγω ἴσ' τὸ πηγάδι,
Νὰ σᾶς φέρω, θὰ τὸ ᾄδῃτε,
Τὸ νεράκι ποῦ ζητεῖτε ».

Ἐφυγε τὸ κοριτσάκι
Μὲ τὴν στάμνα ἴσ' τὸ χεράκι
Πάλιν ἔρχεται τρεχάτη
Μὲ τὴν στάμνα τῆς γεμάτη.

Ἄνθη μου ἀγαπημένα,
Ποῦ διψήσατε καϋμένα,
Ἐφερα νερὸ νὰ πιῇτε
Καὶ καλὰ νὰ δροσιοῦντε ».

Ἄλ. Κατακουξηνός.

5. Η ΝΟΙΚΟΚΥΡΟΥΛΑ

Πρῶτ', πρῶτ' θὰ σηκωθῇ,
Ἄφ' οὐ κτενίσῃ τὰ μαλλιά της,
Ἄφ' οὐ πλυθῇ, ἀφ' οὐ ἔντυθῇ,
Εὐθὺς θὰ πιάσῃ τὴ δουλειά της.

Νοικοκυροῦλα χαροπὴ
Τὴν ὀκνηρίαν δὲν γνωρίζει.
Μὲ τὴν πολλή της προκοπὴ
Αὐτὴ τὸ σπῖτι της στολίζει.

Μὰ τῆς ἀρέσει πειρὸ πολὺ
Νὰ κόμνη μάρκαρις, νὰ στρηφώνη

Καὶ νὰ κεντάῃ μὲ μαλλί,
Καὶ νὰ δουλεύῃ πάντα μόνη.
'Ακούραστη καὶ ἐργατικὴ
Τὸ βράδυ κάμνει καὶ νυχτέρι,
'Σ τὸ ἔργον τῆς προσεκτικῇ
'Ο,τι δουλειὰ καὶ ἂν πῆς τὴν ξέρει.
Καὶ μέσ' 'ς τὸ σπίτι ὅλοι χαρὰ
Τὴν ἀγαποῦνε τὴν μικροῦλα,
Καὶ τῆς τὸ λένε καθαρά:
«Εἶσαι καλὴ νοικοκυρεῦλα».

Ἰωάννης Κ. Πολίτης.

6. ΠΩΣ ΝΑ ΠΕΙΡΑΞΩ ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ!..

Πῶς νὰ πειράξω τὴν μητέρα,
Νὰ κάμω ἐγὼ νὰ λυπηθῇ,
Ποῦ ὅλη νύκτα κι' ὅλη 'μέρα
Γιὰ τὸ καλὸ μου προσπαθεῖ;

Πῶς ν' ἀρνηθῶ ἢ ν' ἀναβάλω
'Ο,τι ὀρίζει καὶ ἀπαιτεῖ,
'Αφ' οὗ 'ς τὴν γῆ δὲν ἔχω ἄλλο
Κανένα φίλο 'σὰν αὐτῇ;

Αὐτὴ 'ς τὰ στήθη τὰ γλυκὰ τῆς
Με εἶχε βρέφος ἀπαλό,
Μ' ἐκάθισε 'ς τὰ γόνατά τῆς
Καὶ μ' ἔμαθε νὰ ὁμιλῶ.

Αὐτὴ μὲ τρέφει καὶ μ' ἐνδύνει
'Ολο τὸν χρόνον ποῦ γυρνᾷ,
Καὶ διπλά 'ς τὴν μικρὴ μου κλίνη,
Σὰν ἀρρωστήσω ξαγρυπνᾷ.

Αὐτὴ σὰν πέσω καὶ χτυπήσω,
Φιλεῖ νὰ μὴ πλῆγῃ,

Αὐτὴ τί πρέπει νὰ ἀφήσω
Καὶ τί νὰ κάμω μ' ὁδηγεῖ.

Ἄ! πῶς λοιπὸν τέτοια μητέρα
Νὰ κάμω ἐγὼ νὰ λυπηθῇ
Ποῦ ὅλη νύχτα κι' ὅλη ἡμέρα
Γιὰ τὸ καλὸ μου προσπαθεῖ;
Γ. Μ. Βιζυηνός.

7. Η ΕΟΡΤΗ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΣ

Ὅλη τέρψις κ' εὐωδία
Γλυκοφέγγ' ἡ ποθητή,
Ἡ ὡραία καὶ γλυκεῖα
Τῆς μητρός μου ἑορτή.

Εἰν' αὐτὴ ἡ σπιτική μου
Ἡ μικρά μου πασχαλιά.
Κελαδοῦν θαρρεῖς μαζί μου
Τὴν μητέρα τὰ πουλιά.

Ἀφετέ με τὸν αέρα
Νὰ γεμίσω μὲ ψαλμούς,
Τῆς καρδιάς μου 'ς τὴν μητέρα
Νὰ ἐκφράσω τοὺς παλμούς.

ὦ μητέρα, 'ς τὸν λαμόν σου,
Δέν κρατοῦμαι, θὰ ριφθῶ
Κ' εἰς τὸν φύλακ' ἄγγελόν σου
'Σὰν λαμπάδα θ' ἀναφθῶ.

Ἀγγελέ της, ἂν τοὺς πόνους
Τῆς ἀγάπης ἐννοεῖς,
Φύλαξέ την πολλοὺς χρόνους
'Σ τὰς ἀγκάλας τῆς ζωῆς.

Εἶσαι φύλαξ, τὸ ἀρνεῖσαι;
 Κ' εἶναι μήτηρ λατρευτή!
 Ἄγγελός της ἐσὺ εἶσαι
 Κι' ἄγγελός μου εἶν' αὐτή.

Ἡλίας Τανταλίδης.

8. Η ΓΡΗΛΑ ΜΕ ΤΟ ΚΑΛΑΜΙ

Πῶπω! πῶπω! ἔξερωνοῦσε ἓνας ἔγγονος μιὰ ἡμέρα,
 Κ' ἔτρεχε ἐπάνω, κάτω, κ' ἔτρεχε ἐδῶθε πέρα,
 Για νὰ μὴ τὸν πιάσ' ἡ μάμμη
 Ἡ γρηλὰ μὲ τὸ καλάμι . . .

Μὰ τῆς γραΐας τὰ ποδάρια ἐβαστούσανε ἀκόμα,
 Καὶ τὸν ἐπίασε τὸ φίλο ποῦχε στρυμωχθῇ 'ς τὸ δῶμα.
 Ὠχ! ὦχ! ὦχ! τί θὰ τοῦ κάμη
 Ἡ γρηλὰ μὲ τὸ καλάμι

Εἰς τὸ μαγειρεῖο τὸν πάει, παίρνει μὲ τὴν φοῦχτ' ἀλάτι,
 Κ' ἐτοιμάζεται 'ς τὸ στόμα νὰ τοῦ βάλῃ ἓνα κομμάτι,
 Κ' εἶχε κι' ἄλλα νὰ τοῦ κάμη
 Ἡ γρηλὰ μὲ τὸ καλάμι.

Θὰ τοῦ ἔβαζε πιπέρι, 'ς τὴ γωνιὰ γονατισμένο
 Θὰ τὸν ἄφιν' ὅλη ἡμέρα νηστικό καὶ διψασμένο,
 Καὶ μὲ τὸ χονδρὸ καλάμι
 Θὰ τὸν ἔδερνεν ἡ μάμμη.

. . . . Μὰ μετάνοιωσε τ' ἀγγόνι, κ' εἶπε ἀδὲν τὸ ξανακάνω
 Ὅσον τὸ σχολεῖο θὰ πηγαίνω, ἀταξίαις δὲν θὰ κάνω »
 Καὶ τὸν ἄφησεν ἡ μάμμη
 Ἡ γρηλὰ μὲ τὸ καλάμι.

Καὶ 'ς τ' ἀλήθεια, ἀπὸ τότε εἶχε φρόνησι καὶ τάξι,
 Ὅσον τὸν ἔγραφε ὅλη ἡμέρα . . . Κόντευε πλειὰ νὰ πετάξῃ
 Ἀπὸ τὴ χαρὰ ἡ μάμμη
 Καὶ τσακίζει τὸ καλάμι . . .

Τοῦ ἀγόραζε στραγάλια, τοῦ ἀγόραζε κουφέτα,
Μάναις, 'μύγδαλα, φουντούκια, μέλι τᾶλειβε τὴ ρετα . . .

Καὶ τὸν 'λάτρευεν ἡ μάμμη,
'Η γρηὰ μὲ τὸ καλάμι.

Μία μόνον λύπη εἶχε κ' ἔκλαιε καὶ μιὰ σταλίτσα,
Γιατί πρῶτα ὁ ἔγγονός της νὰ συγχύζη τὴ μαμμίτσα,
Γιατί πρῶτα νὰ τὴν κάμη
Νὰ κρατῇ χονδρὸ καλάμι.

Μὰ ὁ ἔγγονός της τότε ἔπεφτε 'ς τὴν ἀγκαλιά της,
Τὴν φιλοῦσε εἰς τὸ στόμα, ἔπαιρνε καὶ τὰ φιλιὰ της,
Κ' ἔλεγε, «καλή μου μάμμη,
Νὰ ξεχάσης τὸ καλάμι» . . .

Ἐμεγάλωσε τ' ἀγγόνι . . . ὅλοι τὸ γλυκομιλοῦσαν,
Τοῦδιναν χρυσὰ βιβλία, καὶ παντοῦ τὸ ἐπαινοῦσαν,
Καὶ 'καμάρωνεν ἡ μάμμη
'Η γρηὰ μὲ τὸ καλάμι.

Δημ. Γρ. Καμπούρογλους.

9. Ο ΒΟΡΙΑΣ ΠΟΥ Τ' ΑΡΝΑΚΙΑ ΠΑΓΩΝΕΙ

"Ητο νύχτα, 'ς τὴ στέγη 'βογκοῦσεν
'Ο βοριᾶς, καὶ φιλοῦ ἔπεφτε χιόνι.
Τ' μεγάλο κακὸ νὰ 'μνηοῦσεν
'Ο βοριᾶς ποῦ τ' ἀρνάκια παγώνει;

Μέσ' 'ς τὸ σπίτι μιὰ χαροκαμμένη,
Μιὰ μητέρ' ἀπὸ πόνους γεμάτη,
'Σ τοῦ παιδιοῦ της τὴν κούνια σκυρμένη,
Δέκα νύχτες δὲν ἔκλειε μάτι.

Εἶχε τρία παιδιὰ 'πεθαμμένα,
'Αγγελοῦδια, λευκὰ 'σάν τὸ κρῖνο,
Κ' ἓνα μόνον τῆς ἔμεινεν, ἓνα,
Καὶ 'ς τὸν τάφο κοντὰ ἦταν κ' ἐκεῖνο.

Τὸ παιδί της μὲ κλάμματα βογκοῦσεν,
 Ὡς νὰ ἐζήτα τὸ δόλιο βοήθεια,
 Κ' ἡ μητέρα σιμά του ἔρρηνοῦσε
 Μὲ λαχτάρα κυτπώντας τὰ στήθια.

Τὸ γιατρὸ καθὼς εἶδε ἑκνώθη
 Ὅσον τρελλή· ὅλοι γύρω σωπαῖναν·
 Φλογεροὶ τῆς ψυχῆς της οἱ πόθοι
 Μὲ τὰ λόγια ἀπ' τὸ στόμα της ἔβγαῖναν.

ὦ! κακὸ ποῦ μ' εὗρηκε μεγάλο!
 Τὸ παιδί μου, γιατρέ, τὸ παιδί μου!
 Ἐνὰ τῶχ'ω, δὲν μ' ἔμεινε ἄλλο.
 Σῶσέ μου το καὶ πάρ' τὴν ψυχὴ μου.

Κι' ὁ γιατρὸς μὲ τὰ μάτια σκυμμένα
 Πολλὴν ὥρα δὲν ἀνοιξε στόμα.
 Τέλος πάντων — ἄχ! λόγια χαμένα —
 «Μὴ φοβᾶσαι, τῆς εἶπεν, ἀκόμα».

Κ' ἐκαμύθη πῶς θέλει νὰ σκύψῃ,
 Ὡς τὸ παιδί καὶ νὰ ἰδῇ τὸ σφυγμὸ του.
 Ἐνὰ δάκρυ ἐπ' ὤμῳ νὰ κρύψῃ,
 Πρὸς κατὰ τὴν ἑστ' ὅχρὸ πρόσωπό του.

Ἡ μητέρα ποτὲ ἐπαινεμένη
 Τοῦ γιατροῦ νὰ μὴ νοώσῃ τὸ μάτι,
 Ὅταν αἶναι βαρύνει ξαπλωμένο
 Τὸ παιδί της οἱ πόνου κρεββάτι.

Γεώργιος Ζαλοκώστας

19. ΠΑΝΑΡΙΣΜΑ

Φύσ' ἀνέμῳ δροσιστὸν
 Μίσ' ἔς τῶν δινδρῶν τὰ φύλλα.
 Παρ' ὧν τὰ ρόδα τὸν ἀνθό,
 Ἄσ' τῇ μηλιά τὰ μῆλα,

Καὶ φέρ' τα 'ς τὸ παιδάκι μου.

Εἶναι καλὸ καὶ κάνει

Ἦσυχο νάνι — νάνι.

Ἀρχίνησε τὸ λάλημα,

Ἀηδόνι ἀγαπημένο.

Νανάρισέ το τὸ μικρό,

Εἶν' ἀποκοιμισμένο

Σάν τῇ γλυκειά σου συντροφιά

Μέσ' 'ς τῇ φωλιά σάν κήνη

Τὴν νύχτα νάνι — νάνι.

Ἀνοιξε, νυχτολούλουδο,

Ἀνοιξε καὶ μὴ κλείσης

Τὴν ὡμορφὴ σου μυρωδιά

Ὡς ὅτου νά τὴν χύσης

Ὅλη μέσ' 'ς τὰ μαλλάκια του.

Γιὰ ἰδέ, ἰδέ πῶς κάνει

Μαζί μου νάνι — νάνι,

Παίξει τ' αἲρι τοῦ Μαῖου

Μέσα 'ς τὸν καλαμῶνα,

Γελᾷνε τ' ἄνθη, τὰ νερά,

Λαλεῖ ἡ νεροχελώνα.

Εὐτυχισμέν' εἶμαι κ' ἐγὼ

Ὅς τὰ στήθια μου σάν κήνη

Ἦσυχα νάνι — νάνι.

Καὶ σεῖς μὲ τὰ χρυσᾶ πτερὰ

Ὀνείρατα ἐλάτε

Ὅς τὸ ἔρμου τὸ καλύδι μου,

Ἀγάλια, ἀγάλια ἐμβᾶτε,

Σιγὰ μὴ τὸ ξυπνήσετε,

Κυττάξετε πῶς κάνει

Ἦσυχα νάνι — νάνι.

Ἀριστοτελὴς Βαλαωρίτης.

11. Η ΠΕΡΔΙΚΑ

Βόσκουν αἱ ἄλλαις πέρδικες ἢ λούζονται 'ς τ' αὐλάκι
 Καὶ μιὰ 'ς τὰ νύχια περπατεῖ ἐπάνω σὲ κοτρῶνι,
 Καὶ γέρνει 'πίσω καὶ τηρᾷ μικρὸ ἓνα περδικάκι
 Καὶ πότε τοῦ γλυκομιλεῖ καὶ πότε τοῦ μαλῶνει.

- Ἄκου τῆς μάνας τῇ λαλιᾷ κι' ἀνέβα 'ς τὸ λιθάρι,
 Γιατ' ἡ καρδιά μου λαχταρεῖ 'μονάκριβο πουλί μου.
 — Για ἰδέ, μανοῦλα τὸ νερὸ ποῦ βρέχει τὸ θυμάρι,
 Για ἰδέ τὰ συνομήλικα πῶς παίζουν ἀντικρύ μου! . .
 — Ἐχουν αἱ μάναις τους πολλὰ! Ἐλα, πουλί, κοντά μου,
 Κ' εἶδα τὸν ἴσκιο γερακιοῦ ἐδῶ σιμὰ 'ς τ' αὐλάκι.
 — Πᾶμε, μανοῦλα, 'ς τὰ νερά, νὰ 'βρῶ τὴ συντροφιά μου.
 Αὐτὸ ἦταν σύννεφο μικρό, δὲν ἦτανε γεράκι.

Κι' ὁ ἴσκιος πάλι ἐφάνηκε ἐπάνω 'ς τὰ λιθάρια.
 Καὶ καταβαίν' ἡ πέρδικα ζητῶντας τ' ἀκριβό της
 Κι' αὐταῖς ποῦ ἦταν 'ς τὸ ρίζωμα τρυπῶσαν 'ς τὰ θυμάρια...
 Ἐκεῖθε ὁ ἴσκιος 'πέρασε τοῦ γερακιοῦ προδότης.

- Κι' ἀκούσθη ἓνα φτερούγιασμα, μιὰ ταραχή, μιὰ ἀντάρα.
 — Ὅπῳχει τὸ μονάκριβο ἔχει πικρὴ τὴν τύχη!
 Σκούζει, κτυπιέται ἡ πέρδικα μὲ πόνο, μὲ λαχτάρα,
 Καὶ τ' ἀκριβό της σπαρταρᾷ 'ς τοῦ γερακιοῦ τὸ νύχι.

Γεώργιος Ζαλοκώστας.

12. ΑΔΕΛΦΙΚΗ ΑΓΑΠΗ

Ἀνάθεμά τον ποῦ τὸ εἶπῃ—«τ' ἀδέρφια δὲν πονιοῦνται»!
 Τ' ἀδέρφια σχίζουν τὰ βουνὰ καὶ δένδρα ξερριζώνουν,
 Τ' ἀδέρφια 'κυνηγήσανε κ' ἐνίκησαν τὸ Χάρο.
 Δυὸ ἀδέρφια εἶχαν ἀδερφή 'ς τὸν κόσμον ξακουσμένη,
 Τὴν φθόναγεν ἡ γειτονιά, τὴν ζήλευεν ἡ χώρα,
 Τὴν ζήλευε κι' ὁ Χάροντας καὶ θέλει νὰ τὴν πάρῃ.

Ὅσον τὸ σπίτι τρέχει καὶ βροντάει ὅσον νάηταν νοικοκύρης :
 — Ἄνοιξε, κόρη, γιὰ νὰ ἴμπῳ, τσιμάσου νὰ σὲ πάρω,
 Ἐγὼ εἶμ' ὁ υἱὸς τῆς μαύρης γῆς, τὸ ἄρχνιασμένης πέτρας.
 — Ἄσε με, Χάροντ', ἄσε με, σήμερα μὴ μὲ πάρης,
 Ταχυὰ Σαβδάτο νὰ λουστῶ, τὴν Κυριακὴ ν' ἀλλάξω
 Καὶ τὴ Δευτέρα τὸ ταχὺ ἔρχομαι μοναχὴ μου.
 Ἀπ' τὰ μαλλιά τὴν ἄρπαξε κ' ἡ κόρη κλαίει καὶ σκούζει.
 Νὰ καὶ τ' ἀδέρφια πῶφτασαν ὕψηλ' ἢ τὸ κορφοβοῦνι,
 Τὸν Χάροντα κυνήγησαν καὶ ἑλύτωσαν τὴν κόρη.

Δημῶδες.

13. ΟΙ ΔΥΟ ΠΤΩΧΟΙ

Σὲ μιὰ γωνιά περαστικὴν
 Γέρος πτωχὸς ἔχει καθίσῃ·
 Κόσμος πολὺς περνᾷ, πὸ κεῖ
 Καὶ ἴσως θὰ τὸν ἐλεήσῃ
 Καρμιὰ ψυχὴ ποῦ ἔχει μάθη
 Νὰ συμπονῇ τὰ ξένα πάθη.

Σὲ ἴλιγο ὅλος προσοχὴν
 Ἐφερ' ἐκεῖ τὰ βήματά του
 Κι' ἄλλος πτωχὸς — τὸν δυστυχῇ !
 Μὲ ὅλη τὴ νεότητά του
 Ἐχει ὅς τὸ φῶς του μαύρη σκέπη,
 Εἶναι τυφλός, τυφλός . . . δὲν βλέπει !

Ἀχ ! τί ζευγάρι θλιβερό :
 Τὰ νιάτα τὰ δυστυχισμένα
 Κι' ἀπὸ τὸν ἄγριο καιρὸ
 Τὰ γηρατειὰ τὰ μαραμμένα
 Βλέπει ἐκεῖ ὁποῖος περνᾷ
 Νὰ ζητιανεύουν πλάϊ, πλάϊ.

Ὅμως καθεὶς τὰ γηρατειὰ
 Τὰ χιονοσκεπάστα λυπᾶται

Ἐς τὸν γέρο ρίχνουν μιὰ ματιὰ
 Καὶ τὸν ἑλεῖνε οἱ διαβᾶται,
 Μὰ οὔτε ἓνας τοὺς δὲν δίνει
 Καὶ ἔς τὸν τυφλὸ ἐλεημοσύνη.

Μὲ πονεμένη τὴν καρδιά
 Ἀνασηκώνεται νὰ πάγη . . .
 Ἄχ! θὰ περάσῃ τὴ βραδυὰ
 Καὶ σήμερα χωρὶς νὰ φάγῃ . . .
 — Γί' αὐτὸ τοὺς ἄλλους τί τοὺς νοιάζει!
 Καὶ ὁ τυφλὸς ἀναστενάζει. . .

Μὰ ἔξαφνα κάποιος ζητᾷ
 Μέσ' ἔς τὴν παλάμη νὰ τοῦ δώσῃ
 Χρήματα λίγα μ' ἀρκετὰ
 Ἐνα ψωμὶ γιὰ νὰ πληρώσῃ:
 « — Σοῦ εὐχετ' ἡ πτωχὴ καρδιά μου
 Τιμαὶς καὶ δόξαις, ἄρχοντά μου! ».

Εἶπεν ἐκεῖνος, ἐπειδὴ
 Τυφλὸς ποῦ ἦτο δὲν ἔμπορῶσε
 Μὲ δάκρυα χαρᾶς νὰ ἰδῇ
 Πῶς σπλαγχνικὰ τὸν ἑλεοῦσε
 Ὁ γέρος, ἐλεῶντας πάλι
 Καθὼς τὸν ἐλεήσαν' ἄλλοι

Γεώργιος Δροσίνης.

14. ΤΑ ΟΡΦΑΝΑ

— « Μάνα, κοιμᾶσαι; Ἄνοιξε τὰ μάτια σου κι' ὁμίλει.
 Ὅμιλει καὶ σκιαζόμεσθε νὰ σοῦ ἔμιλοῦμε μόνα.
 Ἄλλαις φοραῖς ἔς τὸν ὕπνο σου ἐσάλευες τὰ χεῖλη,
 Κι' ὅταν ἐκμύσσουν ἔμοιαζε πῶς λὲς τὴν προσευχὴ σου.
 Ἀπόψε εἶσαι ἡσυχὴ καὶ κρύα ὅσ' ἀν εἰκόνα,
 Τὰ χεῖλη σου ἀκίνητα, βουβὴ ἡ ἀναπνοή σου.

Μάνα, γιατί 'ς τὸ στῆθός σου γέρνεις τὴν κεφαλὴ σου;
 Σ' ἐφταίξαμε τὰ ἔρημα κ' ἐσφάλησες τὸ μᾶτι,
 Καὶ δὲν γυρίζεις νὰ μᾶς 'δῇς 'ς τὰ πόδια σου πεσμένα;
 Ὁ λύχνος σβύνει, 'ς τὴ γωνιὰ τὰ ξύλα στακτωμένα
 Τρίζουνε· ἂν δὲν μᾶς νοιασθῇς, μακροῦλα, σὲ κομματί,
 Κ' ἐμεῖς κι' ὁ λύχνος κι' ἡ φωτιά μαζί θ' ἀποσβυσθοῦμε.
 Καὶ τί θὰ πῆς ὅταν μᾶς 'δῇς νεκρὰ καὶ παγωμένα,
 Καὶ μᾶς 'μιλῇς κ' ἐμεῖς νεκρὰ τί λέγεις δὲν θ' ἀκοῦμε;
 Τοῦ κάκου θὰ παρακαλῇς γιὰ μᾶς τὴν Παναγιά σου,
 Ὅα μᾶς κρατῇς ἀναίσθητα 'ς τὴν κρίαν ἀγκαλιά σου.

Εὐπνησε, μάνα, βάλε μας καὶ 'μᾶς νὰ κοιμηθοῦμε·
 Φέρε τὰ κρία χέρια σου μέσ' 'ς τὰ ζεστά μας στήθη·
 Ἄχ! τόσην ὥρα τὰ πτωχὰ σὲ κράζουμε τοῦ κάκου.
 Εὐπνησε, μάνα, νὰ μᾶς 'πῆς κανένα πικραμῦθι·
 Πέ μας τὸ βασιλόπουλο, ποῦ χρυσᾶ ροῦχα ἐφόρει,
 Ποῦ ἦταν ἡ ἀγάπη του μέσ' 'ς τὴ σπηλιὰ τοῦ δράκου,
 Ποῦ εἶχε ἄσπρο ἄλογο μὲ πέταλ' ἀσημένια,
 Κ' ἐσκότωσε τὸν δράκοντα καὶ τοῦκλεψε τὴν κόρη.
 Ἡ φέρε τ' Ὁρολόγι σου εἰκόναίς νὰ μᾶς δείξῃς·
 Νὰ ἰδοῦμ' ἀγγέλους μὲ πτερὰ κι' ἀγίους μὲ τὰ γένηα.
 Καὶ τὸ Χριστὸ 'ς τῆς Παναγιᾶς τὴ μητρικὴ ἀγκάλῃ.

Ἀκουσε, μάνα, ξύπνησε! Τὰ μάτια δὲν θ' ἀνοίξῃς;
 Σκιαζόμαστε . . . ὁ λύχνος μας σβύνει ἀγάλι, ἀγάλι.
 Κρυόνομε, καὶ 'ς τὴ γωνιὰ ἔγειν' ἡ στάκτη στίβα·
 Εὐπνησε, μάνα, τὰ στοιχεῖα θὰ 'μβοῦν μέσ' 'ς τὴν καλώδια·

ὦ! φθάνει πλεῖα ὁ ὕπνος σου, ἡ προσευχή σου φθάνει.
 Μὴ μᾶς τρομάζῃς! Ἄνοιξε τὰ μάτια σου, μητέρα!
 Ἄλλη φορὰ μᾶς ἔλεγες γιὰ 'κεῖνον ποῦ 'πεθάνη
 Πῶς μεταβαίνει 'ς ἄλλη γῆ, σὲ μιὰ ζωὴ δευτέρα.
 Γιὰ θάνατο, γιὰ μνήματα μᾶς ἔλεγες, θυμᾶσαι;
 Γιὰ πές μας τ' εἶν' ὁ θάνατος; Δὲν μᾶς 'μιλεῖς· Κοιμᾶσαι;»

Ὀλονυκτὶς τὰ ὄρφνὰ ἔτσι παραπενοῦνταν,
 Κι' οὐδ' ἄκουε κι' οὐδ' ἄνοιγε τὰ μάτια της ἡ μάνα·
 Κι' ὅταν ἔξημέρωσ' ἡ κ'ύγῃ κ' ἐκείνη ἐκοιμοῦνταν
 Λυπητερά 'ς τὴν ἐκκλησιὰ ἐσήμαν' ἡ καμπάνα.
 Κ' οἱ χωρικοὶ ποῦ ἤρχονταν τὸ βράδ' ἀπ' τὸν ἀγρό τους,
 Στὴν θύρα τὴν μισανοικτὴ ἐγύριζαν τὸ μάτι,
 Κ' ἐστέκουνταν κ' ἐκύτταζαν 'ς τὸ εὐκαιρο κρεββάτι
 Γονατιστὰ τὰ δυὸ παιδιὰ νὰ κύνουν τὸ σταυρό τους.

Δημ. Βικέλας.

15. Ο ΠΑΛΑΙΟΣ ΚΑΙΡΟΣ

Τώρα γύρω 'ς τὴ φωτιά
 Ποῦ καθήμεθα, παιδιὰ μου,
 Νὰ ἡ ὥρα μιὰ ματιὰ
 Νὰ γυρίσω 'ς τὰ παληὰ μου,
 Ἄλλη μιὰ νάνθυμηθῶ
 Τοῦ παληοῦ καιροῦ τὴν χάρι
 Καὶ νὰ τὴν διηγηθῶ.
 —Συναξάρι, γιαγιακοῦλὰ μ', συναξάρι.
 Δὲν εἶν', ὄχι, ὑπερβολή,
 Εἶχαμ' εὐμορφιαὶς καὶ κάλλη
 Καὶ μᾶς πῆγαινε πολὺ
 Ἡ μπιμπίλα καὶ τὸ σάλι.
 Ἦσαν ὅλοι μὲ μυαλό,
 Μὲ τιμὴ τὸ παλληκάρι,
 Τὸ κορίτσι ἔντροπαλό,
 —Συναξάρι, γιαγιακοῦλὰ μ', συναξάρι.

Ταῖς βραδυσαῖς πολιτικὰ
 Δὲν ἔγνωρίζαμ' ἐμεῖς πρῶτα,
 Οὔτε πιάνα φορτικά,
 Οὔτε τσάϊ μὲ μπισκότα.

Δυὸ λογάκια ξυπνητά,
 Ἄλγος πνεῦμ' ἀπ' τὸ Φανάρι
 Καὶ δυὸ κάστανά ψητά.
 —Συναξάρι, γιαγιακοῦλά μ', συναξάρι.

Εἶχαμε οἱ πρωτινοὶ
 Καὶ δασκάλους ξακουσμένους,
 Ἦσαν ἄλγιοι, πλὴν τρανοί,
 Κ' ἦσαν ἄνθρωποι τοῦ Γένους.
 Γράμματα χριστιανικά,
 Γράψιμο μαργαριτάρι
 Καὶ γερὰ ἑλληνικά.
 —Συναξάρι, γιαγιακοῦλά μ' συναξάρι.

Καὶ μεγάλοι καὶ μικροὶ
 Εἶχαν τότε μιὰ φροντίδα,
 Ν' ἀναστήσουν τὴν νεκρή,
 Τὴν μεγάλην μας Πατρίδα.
 Μιὰ λαχτάρα μοναχὴ:
 Ποιὸ παιδὶ νὰ πρωτοπάρῃ
 Τῆς μητρός του τὴν εὐχή.
 —Συναξάρι, γιαγιακοῦλά μ' συναξάρι.

Ἦλ. Τ'ανταλίδης.

Ε'. ΠΑΤΡΙΣ

1. Η ΑΓΑΠΗ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

Σὲ ἀγαπῶ, πατρίς μου,
Ἦ τέρψις τῆς ψυχῆς μου.
Σὲ ἀγαπῶ, πατρίς μου!

Μακράν σου πῶς νὰ ζήσω;
Πῶς νὰ σὲ λησμονήσω;
Σὲ ἀγαπῶ, πατρίς μου!

Πρὸς σέ, πατρίς, λατρείαν
Θὰ ἔχω αἰωνίαν.
Σὲ ἀγαπῶ, πατρίς μου.

Ἑλλάς, τὸ καύχημά μου
Καὶ δόξα καὶ χαρά μου.
Σὲ ἀγαπῶ, πατρίς μου.

Ἀλ. Κατακουζηνός.

2. Ο ΝΕΑΡΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Μητέρα, δός μου μιὰ εὐχή,
Κ' ἔλα νὰ σὲ φιλήσω.
Μισεύω αὖριον ταχὺ
Καὶ πάω νὰ πολεμήσω.

Θὰ πᾶμε ὅλα τὰ παιδιὰ,
 Ὅλα μὲ μιὰν ἐλπίδα,
 Γιατ' ἔχομ' ὅλα μιὰ καρδιά
 Καὶ ὅλα μιὰ πατρίδα.

Φέρ' τοῦ πατέρα τὸ σπαθί,
 Τοῦ κρέμετ' ἐκεῖ 'πάνω,
 Ἡ μέση μου νὰ τὸ ζωσθῇ,
 Μαζί του ν' ἀποθάνω.

Μὴν κλαῖς καὶ μὲ κρατεῖς σφιχτὸ
 Εἰς τὴν γλυκειά σου ἀγκυλῇ·
 Εἶν' ἡ εὐχή σου φυλαχτό,
 Καὶ θάρρω πίσω πάλι.

Ἀγγελοῦς Εὐάχου.

3. Η ΝΕΑ ΕΛΛΑΣ

Ποῦ ἡ νέα εἶν' Ἑλλάς; ὅπου Ἑλλήν εἶναι.
 Ὅπου Ἑλληνος καρδιά
 Κ' Ἑλληνίς φωνὴ γλυκεῖα
 Εἶναι καὶ Ἀθῆναι.

Ποῦ ἡ νέα εἶν' Ἑλλάς; ὅπου κ' ἡ ἀρχαία
 Ὅπου τέχνη κ' ἱστορία
 Ζῶντα ἔστησαν μνημεῖα
 Αἰωνίως νέα.

Ὅπου ρέει ὁ Στρυμῶν καὶ ὁ Ἑβρος ρέει,
 Ὅπου Ἰδὴ, ὅπου Ὅσσα
 Ἑλληνος λαλεῖται γλῶσσα
 Κ' Ἑλλήν ἀναπνέει.

Ὅπου Αἴμος, Ὀλυμπος, Πήλιον καὶ Τέμπη,
 Ὅπου Πίνδος, Πιερία,
 «Εἶν' Ἑλλάς!» πᾶσα γωνία
 Φώνημα ἐκπέμπει.

Ἄν ἐχώρησέ ποτε χάρτης καὶ συνθήκη
 Τῆς Ἑλλάδος μας τὰ μέλη,
 ὦ! νὰ τὰ ἐνώσῃ μέλλει
 Τοῦ Θεοῦ ἡ δίκη!

Ἄγγελος Βλάχος.

4. Η ΓΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐεύρεις τὴν χώραν ποῦ ἀνθεῖ
 Φαιδρὰ πορτοκαλέα,
 Ποῦ κοκκινίζ' ἡ σταφυλῇ
 Καὶ θάλλει ἡ ἐλαία;
 ὦ, δὲν τὴν ἀγνοεῖ κανεὶς!
 Εἶναι ἡ γῆ ἡ Ἑλληνίς.

Ἐεύρεις τὴν γῆν ἣτις παντοῦ
 Μὲ αἵματα ἐβάφη,
 Ὅπου κοιλάδες καὶ βουνὰ
 Εἶναι τυράννων τάφοι;
 ὦ, δὲν τὴν ἀγνοεῖ κανεὶς!
 Εἶναι ἡ γῆ ἡ Ἑλληνίς.

Γῆ, μήτηρ παλαιῶν Θεῶν
 Καὶ νέων ἡμιθέων,
 Γῆ ἀναμνήσεων κλεινῶν
 Καὶ γῆ ἐλπίδων νέων
 Εἶναι ἡ γῆ ἡ Ἑλληνίς.
 Ἄς μὴ τὴν ἀγνοῇ κανεὶς.

Ἄγγελος Βλάχος.

5. ΑΝΑΜΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

Ἐδῶ 'πίσω 'ς τὴν κοιλάδα
 Ἐνα ποταμάκι τρέχει
 Τῶν ἀγρῶν τὴν πρασινάδα
 Τὸ νερό του δροσοβρέχει,

Καὶ κατρακυλᾷ ἡσύχως
 Καὶ μὲ γλύκα μουρμουρίζει·
 Ὁ γλυκός του ὅμως ἦχος
 Τὴν καρδιά μου δὲν γεμίζει·
 ὦ, ποῦ εἶσαι, ποταμάκι,
 Πῶτρεχες εἰς τὸ χωριό μου
 Ὅταν ἤμounα παιδάκι;
 Ποταμάκι ἀγαπητό μου!
 Ἄχ! τὰ δένδρα ἐκεῖνα ποῦναι
 Ποῦ σκιάζουν τὰ νερά σου
 Ποῦ τ' ἀηδόνια ὁποῦ λαλοῦνε
 Βράδου, βράδου, 'ς τὴ δροσιά σου;
 Τέτοια δένδρα κι' ἄλλου ἔχει,
 Κελαδοῦν κι' ἄλλου πουλάκια
 Ποταμάκι κι' ἄλλου τρέχει
 Καὶ κυλᾷ τὰ πετραδάκια.
 Πλὴν τὰ ῥμάτια τὰ ῥδικά μου
 Ἀφ' οὐ εἶμαι εἰς γῆν ξένη
 Τίποτε δὲν τὰ εὐφραίνει...
 Ἐμαράθηκε ἡ καρδιά μου!

Δ. Βικίλας.

6. Ο ΚΛΕΦΤΗΣ

Μαύρ' εἶν' ἡ νύχτα 'ς τὰ βουνά,
 'Σ τοὺς βράχους πέφτει χιόνι.
 'Σ τὰ ἄγρια, 'ς τὰ σκοτεινά,
 'Σ ταῖς τραχεῖαῖς πέτραις, 'ς τὰ στενά,
 Ὁ κλέφτης ξεσπαθώνει.
 'Σ τὸ δεξι χέρι του γυμνὸ
 Βαστᾷ ἀστροπελέκι·
 Πηλάτι ἔχει τὸ βουνό,
 Καὶ σκέπασμα τὸν οὐρανό,
 Κ' ἐλπίδα τὸ τουφέκι.

Φεύγουν οἱ τύραννοι χλωμοὶ
 Τὸ μαῦρό του μυχγαῖρι·
 Μ' ἰδρωτὰ βρέχει τὸ ψωμί,
 Ξέρει νὰ ζήσῃ μὲ τιμὴ,
 Καὶ νὰ 'πεθάνῃ 'ξέρει.

Πήγαινε, φίλα τὴν ποδιὰ
 Ποῦ δοῦλοι προσκυνοῦνε.
 Ἐδῶ 'ς τὰ πράσινα κλαδιὰ
 Μόν' 'τὸ σπαθὶ τους τὰ παιδιὰ
 Καὶ τὸ σταυρὸ φιλοῦνε.

Μητέρα, κλαῖς! Ἀναχωρῶ·
 Νὰ μ' εὐχηθῇς γυρεύω.
 Ἐνα παιδί σου σὲ στερῶ,
 Ὅμως νὰ ζήσω δὲν ἔμπορῶ,
 Τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω.

Βαρειά, βαρειά βούζ' ἡ γῆ, . . .
 Ἐνα τουφέκι πέφτει,
 Παντοῦ τρομάρα καὶ σφαγὴ,
 Ἐδῶ φυγὴ κ' ἐκεῖ πληγὴ. . .
 Ἐσχότωσαν τὸν κλέφτη.

Σύντροφοι ἄσκεποι, πεζοί,
 Τὸν φέρνουν λυπημένοι,
 Καὶ τραγουδοῦν ὅλοι μαζί,
 «Ἐλεύθερος ὁ κλέφτης ζῇ
 Κ' ἐλεύθερος 'πεθαίνει».

Α. Ρ. Ραγκαβῆς.

7. Ο ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΟΥ

Μάνα, σοῦ λέω δὲν ἔμπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω,
 Δὲν εἰμπορῶ, δὲν δύναμαι, ἐμάλλιας' ἡ καρδιά μου.
 Θὰ πάρῳ τὸ τουφέκι μου νὰ πᾶ' νὰ γένῳ κλέφτης,

Νὰ κατοικήσω 'ς τὰ βουνὰ καὶ 'ς ταῖς ὕψηλας ραγούλαις,
 Νᾶχω τοὺς λόγγους συντροφιά, μὲ τὰ βουνὰ κουβέντα,
 Νᾶχω τὸν οὐρανὸ σκεπή, τοὺς βράχους γιὰ κρεβάτι,
 Νᾶχω μὲ τὰ κλεφτόπουλα καθημερινὸ ἡμέρι.
 Θὰ φύγω, μάνα, καὶ μὴν κλαῖς, μόν' δός μου τὴν εὐχή σου.
 Εὐχῆσου με μανοῦλά μου, Τούρκους πολλοὺς νὰ σφάξω.
 Καὶ φύτευσε τριανταφυλλιά καὶ μαῦρο καρυοφύλλι
 Καὶ πότιζέ τα ζάχαρι καὶ πότιζέ τα μόσχο.
 Κι' ὅσο π' ἀνθίζουν, μάνα μου, καὶ βγάνουνε λουλούδια,
 Ὁ υἱός σου δὲν ἀπέθανε, μόν' πολεμάει τοὺς Τούρκους.
 Κι' ἂν ἔρθῃ ἡμέρα θλιθερή, ἡμέρα φαρμακωμένη,
 Καὶ μαραθοῦν τὰ δυὸ μαζὶ καὶ πέσουν τὰ λουλούδια,
 Τότε κ' ἐγὼ θὰ λαβωθῶ, τὰ μαῦρα νὰ φορέσης ».

Δώδεκα χρόνια ἔπερασαν καὶ δέκα πέντε μῆνες
 Π' ἀνθίζουν τὰ τριαντάφυλλα καὶ ἀνοίγαν τὰ μπουμπούκια.
 Καὶ μιὰν αὐγὴ ἀνοιξιάτικη, μιὰ πρώτη τοῦ Μαΐου,
 Ποῦ κελαηδοῦσαν τὰ πουλιὰ καὶ ὁ οὐρανὸς ἔγελοῦσε,
 Μὲ μιᾶς ἀστράφτει καὶ βροντᾷ καὶ γίνεται σκοτάδι.
 Τὸ καρυοφύλλι ἐστέναξε, τριανταφυλλιά δακρύζει,
 Μὲ μιᾶς ἔξεράθησαν τὰ δυὸ κ' ἐπάσαν τὰ λουλούδια.
 Μαζὶ μ' αὐτὰ ὥρασθηκε κ' ἡ δόλια τοῦ μανοῦλα.

Δημῶδες.

8 ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Πῆραν τὴν Πόλιν, πῆραν τὴν, πῆραν τὴν Σαλονίκη,
 Πῆραν καὶ τὴν Ἁγιά - Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι,
 Ποῦχε τριακόσια σήμαντρα κ' ἐξῆντα δυὸ καμπάναις.
 Κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ δῆκος.
 Σιμὰ νὰ βγοῦνε τ' ἅγια καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ κόσμου,
 Περιστερὰ κατέβηκεν ἀπὸ τὰ μεσουράνια.
 Πάψετε τὸ Χερουδικό, καὶ ἅς χαμηλώσουν τ' Ἁγία!
 «Παπάδες, πάρτε τὰ ἱερά, καὶ σεῖς κερὶὰ σδυστήτε,

«Γιατ' εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλι νὰ τουρκέψη.

«Μόν' στείλει λόγο 'ς τὴ Φραγκιὰ νὰ ῥθούν τρία καράβια,

«Τὸνα νὰ πάρῃ τὸ Στκυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ Ἰβηγγέλιο,

«Τὸ τρίτο, τὸ καλλίτερο, τὴν Ἁγια τράπεζά μας,

«Μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴνέ μολύνουν».

Ἡ Δέσποινα ἐταράχτηκε, κ' ἐδάκρυσαν ἡ ἴκονες.

—«Σώπασε, Κυρὰ Δέσποινα, καὶ σεῖς ἴκονες μὴν κλαῖτε.

«Πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς, πάλι ὀδικᾶσαι εἶναι».

Δημῶδες.

9. ΤΑ ΨΑΡΙΑ

Καλόγερα ἐμαγέρευε ψαράκια 'ς τὸ τηγάνι,

Καὶ μιὰ φωνή, ψιλλὴ φωνὴ ἀπανωθείό της λέγει·

—«Πάψε γρηὶ τὸ μαγερεῖο, κ' ἡ Πόλι θὰ τουρκέψη».

—«Ὅταν τὰ ψάρια πεταχτοῦν καὶ ῥγοῦν καὶ ζωντανέψουν,

«Τότε κι' ὁ Τοῦρκος θενά ῥμπῇ, καὶ ἡ Πόλι θὰ τουρκέψη».

Τὰ ψάρια ῥπεταχτήκανε, τὰ ψάρια ῥζωντανέψαν,

Κι' ὁ Ἀμιράς εἰσέβηκεν ἀτός του καθαλλάχρης.

Δημῶδες.

10. ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Ἀνάθεμά σε, Βασιλιά, καὶ τρεῖς ἀνάθεμά σε,

Μὲ τὸ κακὸν ὁπῶκαμες, μὲ τὸ κακὸ ποῦ κάνεις!

Στέλνεις τραβᾶς τοὺς γέροντας, τοὺς πρώτους, τοὺς παπᾶδες.

Νὰ μάσης παιδομάζωμα, νὰ κάμης Γενιτσάρους.

«Κλαῖν' ἡ μανδάις τὰ παιδιὰ, κ' ἡ ἀδερφαῖς τ' ἀδέρφια,

Κλαίγω κ' ἐγὼ καὶ καίγομαι, κι' ὅσο νὰ ζῶ θὰ κλαίγω.

Πέρσου πῆραν τὸν γιόκα μου φέτο τὸν ἀσερφό μου.

Δημῶδες.

11. Η ΔΕΣΠΩ

—«Ἀχὸς βαρὺς ἀκούεται, πολλὰ τουφέκια πέφτουν.

Μῆνα σὲ γάμο ρίχνονται; μῆνα σὲ χαροκόπι;

—«Οὐδὲ σὲ γάμον ρίχνονται, κι' οὐδὲ σὲ χαροκόπι».

Ἡ Δέσπω κάνει πόλεμο μὲ νύφαις καὶ μ' ἀγγόνια.
 Ἀρβανιτιά τὴν πλάκωσε 'ς τοῦ Ἀημουλά τὸν πύργο.
 — «Γιῶργαινα, ρίξε τάρματα· δὲν εἶν' ἐδῶ τὸ Σοῦλι·
 Ἐδῶ 'σαι σκλάβα τοῦ Πασσᾶ, σκλάβα τῶν Ἀρβανιτῶν.
 — «Τὸ Σοῦλι κι' ἂν προσκύνῃ, κι' ἂν τούρκεψεν ἡ Κιάφα,
 Ἡ Δέσπ' ἀφένταις Λιάπιδαις δὲν ἔκαμε, δὲν κάνει».
 Δαυλὶ 'ς τὸ χέρι' ἄρπαξε, κόραις καὶ νύφαις κράζει·
 — «Σκλάβαις Τουρκῶν μὴ ζήσωμε· παιδιά μου ἀγκαλιασθῆτε!
 Χίλια φυσέκια ἦταν ἐκεῖ, κι' αὐτὴ φωτιά τοὺς βάνει,
 Καὶ τὰ φυσέκια ἀνάψανε κι' ὅλαις φωτιά γενῆκαν.
 Δημῶδες.

12. Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΩΝ ΨΑΡΩΝ

Σ τῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη
 Περπατῶντας ἡ δόξα μονάχη
 Μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια,
 Καὶ 'ς τὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
 Γεναμένο ἀπὸ 'λίγα χορτάρια,
 Πούχαν μείνῃ 'ς τὴν ἔρημη γῆ.

Διονύσιος Σολωμός.

13. ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΡΙΟΝ ἈΣΜΑ ΤΟΥ ΤΥΡΤΑΙΟΥ

Τί τιμὴ 'ς τὸ παλληκάρι ὅταν πρῶτο 'ς τὴ φωτιά
 Σκοτωθῇ γιὰ τὴν πατρίδα μὲ τὴ σπάθα 'ς τὴ δεξιά!
 Ὅσο λυπηρὸ ν' ἀφήσῃ τὴν πατρίδα τὴν γλυκειά,
 Ἦ καλὰ τοῦ τὰ χωράφια καὶ νὰ ζῇ μὲ διακονιά,
 Μὲ γονιὸ νὰ παραδέρνῃ, μὲ γυναῖκ' ὁμορφονιά,
 Μὲ γερόντισσα μητέρα καὶ μ' ἀνήλικα παιδιά.
 Κι' ἀπ' τὴ στέρησι καὶ φτώχεια ὅπου πάει, ὅπου σταθῇ
 Νὰ γνωρίζ' ὅτι εἶναι 'ς ὅλους ἡ ζωὴ του μισητή.
 Νὰ 'ντροπιάζῃ τὰ γενιά του, νὰ 'ντροπιάζεται κι' αὐτός,
 Καὶ ποτὲ νὰ μὴν τοῦ λείπῃ ἀπ' τὰ χεῖλη ὁ στεναγμός!
 Τέτοιον ἄνθρωπο καθένας ζωντανὸν καταφρονᾷ,

Μηδ' ἀφ' οὗ 'ς τὸν τάφον πέσῃ τ' ὄνομά του μελετᾷ.
 Εἰς τὴν μάχην ἅς χυθοῦμεν ὅλοι μ' ἄφοβη καρδιά,
 Ὁ καθένας ἅς 'πεθάνῃ γιὰ πατρίδα, γιὰ παιδιά.
 Σ τὴ φωτιά, παλληκαράδες, γενῆτ' ὅλοι ἓνα κορμί,
 Σ τὴ φωτιά, μὴ 'ντροπιασθῆτε 'σάν φυγάδες, 'σάν δειλαί.
 Λεοντόκαρδο τὸ στῆθος καθενός σας ἅς φανῇ
 Τοὺς ἐχθροὺς σας πολεμῶντας μὴ ψηφᾶτε τὴ ζωή.
 Ἐντροπή σας, ἐντροπή σας ἀπὸ 'πίσω νᾶν ὁ νιός,
 Κι' ὁ ἀδύνατος ὁ γέρος νὰ 'πεθαίνη 'μπροστινός,
 Πῶχει κάτασπρα τὰ γένηα, κάτασπρη τὴν κεφαλὴ,
 Κ' εἰς τὰ χῶματα ν' ἀφίνη τὴν ἀδούλωτη ψυχὴ!
 Ὅλ' οἱ κίνδυν', οἱ πολέμοι, ὅλοι πρέπουνε 'ς τὸν νιό.
 Εἰς τὸν νιό πολέμοι πρέπουν ποῦ τὸ σῶμα ἔχει ἀνθρό.
 Ἀς ριφθῇ 'μπροστὰ 'ς τὸ γέρο κι' ἄσειστος ἅς στυλωθῇ.
 Κκί τὰ ὄντια του ἅς σφίξῃ, μέσ' 'ς τὸ αἶμ' ἅς κυλῇ ἡ.

Σπ. Τρικυύτης

14 Ο ΟΛΥΜΠΟΣ

Ὁ Ὀλυμπος κι' ὁ Κίσσαβος τὰ δυὸ βουνὰ μαλώνουν.
 Τὸνα 'παινιέται 'ς τὰ σπαθιά καὶ τ' ἄλλο 'ς τὰ τουφέκια.
 Γυρίζ' ὁ γέρο Ὀλυμπος καὶ λέγει τοῦ Κισσάβου:
 Μὴ μέ μαλώνῃς, Κίσσαβε, κονιαροπατημένε!
 Ποῦ σὲ πατοῦν αἱ Τούρκισαις Τσιγγάναίς τῶν Κονιάρων.
 Ἐγὼμ' ὁ γέρο Ὀλυμπος 'ς τὸν κόσμον ἔακουσμένος.
 Ἐχω σαράντα δυὸ κορφαὶς κ' ἐξήντα δυὸ βρυσουλαίς,
 Κάθε κορφή καὶ φλαμπουρο, κάθε κλαρί καὶ κλέφτης,
 Καὶ 'ς τὴν ψηλὴ μου τὴν κορφή ἀητός εἶν' καθισμένος.
 Ὅπου κρατεῖ 'ς τὰ νύχια του κεφάλι ἀντρεωμένου.
 —Κεφάλι μου, τί ἔκαμες, κ' εἶσαι κερματισμένος;
 —Φάγε, πουλ', τὰ νιάτα μου, φάγε καὶ τὴν ἀντριά μου,
 Νὰ κάμῃς πῆχυ τὸ φτερό καὶ πιθαμὴ τὸ νύχι.
 Σ τὸ Λοῦρο, 'ς τὸ Ξηρόμερο ἀραιατωλὸς ἐστάθην.
 Σ τὰ Χάσια καὶ 'ς τὸν Ὀλυμπο δώδεκα χρόνια κλέφτης.

Ἐξῆντ' ἀγάδες 'σκότωσα κ' ἔκαψ' τὰ χωριά τοὺς.
 Κι' ὅσους 'ς τὸν τόπο ἄφησα καὶ Τούρκους καὶ Ἀρβανίταις,
 Εἶναι πολλοί, πουλάκι μου, καὶ μετρητὸ δὲν ἔχουν,
 Τορᾶρθε κ' ἡ ἀράδα μου 'ς τὸν πόλεμο νὰ πεσῶ.

Δημῶδες

15. Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΤΟΥ ΚΛΕΦΤΟΥ

Ὁ ἥλιος ἐκσίλευε, καὶ ὁ Δῆμος διατάζει·

— «Σύρτε, παδὶά μου, 'ς τὸ νερό, ψωμί νὰ φᾶτ' ἀπόψε,
 Καὶ σὺ Λαμπράκη μ' ἀνεψιέ, κάθησ' ἐδῶ κοντά μου.
 Νά' τ' ἄρματά μου, φόρεσ' τα, καὶ ἰδὲς νὰ τὰ τιμήσης !
 Καὶ σεῖς παιδιὰ μου, πάρετε τὸ ἔρμιο τὸ σπαθί μου,
 Κόψετε πράσινα κλαδιά, στρῶστέ μου νὰ καθήσω,
 Καὶ φέρτε τὸν πνευματικὸ νὰ μὲ 'ξομολογήσῃ,
 Γιὰ νὰ τοῦ 'πῶ τὰ κρίματα ὅσ' ἄχω καμωμένα·
 Τριάντα χρόν' ἄρματωλός, κ' εἴκοσι πέντε κλέφτης.
 Καὶ τόρα μοῦρθε θάνατος, καὶ θέλω νὰ 'πεθάνω.
 Κάμτε το κισσοῦρι μου πλατύ, 'ψηλὸ νὰ γένη,
 Νὰ στεκῶ ὀρθὸς νὰ πολεμῶ, καὶ δίπλα νὰ γεμίζω.
 Κι' ἀπὸ τὸ μέρος τὸ δεξιὸ ἀφῶστε παραθύρι,
 Τὰ χελιδόνια νὰρχωνται, τὴν ἀνοιξι νὰ φέρουν,
 Καὶ τ' ἀηδονάκια τὸν καλὸ τὸ εἶπά νὰ κελαηδοῦνε.

Δημῶδες.

16. ΤΟ ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ΤΗΣ ΠΑΡΓΑΣ

Τρία πουλιὰ ἀπ' τὴν Πρίβιζα διαβῆκαν εἰς τὴν Πάργα,
 Τὸν αὐτὸν τὴν ξενιτεί, τ' ἄλλο τὸν Ἀϊ Γιάννη,
 Τὸ τρίτο τὸ κατὰμαυρο μοιρολογαί καὶ λίει·
 «Πάργα, Τουρκιὰ σὲ 'πλάκωσε, Τουρκιὰ σὲ τριγυρίζει.
 «Δὲν ἔρχεται γιὰ πόλεμο, μὲ προδοσίαν σὲ παίρνει.
 «Βεζύρης δὲν σ' ἐνίκησε μὲ τὰ πολλὰ τ' ἀσκήρια.
 «Ἐφευγαν Τούρκοι 'σὰ ληγοὶ τὸ Παργινὸ Τουφέκι,
 «Κ' οἱ Λιάπιδες δὲν ἤθελαν νὰ 'ρθοῦν νὰ πολεμήσουν·
 «Εἶχε, λεβέντες σὰ θειριά, γυναῖκες ἀντρειωμένας,

«Πῶτρωγαν βόλια γιὰ ψωμί, μπαροῦτι γιὰ προσφάγι.

«Τ' ἄσπρα 'πουλῆσαν τὸ Χριστό, τ' ἄσπρα πουλοῦν κ' ἐσένα.

— «Πάρτε μανάδες τὰ παιδιὰ, παπάδες τοὺς Ἀγίους·

«Ἄστε λεβέντες τ' ἄρματα, κι' ἀφῆστε τὸ τουφέκι·

«Σκάψτε πλατεῖά, σκάψτε βαθεῖά ὅλα σας τὰ κιβούρια,

«Καὶ τ' ἀντρειωμένα κόκκαλα ξεθάψτε τῶν γονιῶν σας.

«Τούρκους δὲν ἐπροσκύνησαν· Τούρκοι μὴν τὰ πατήσουν!»

Δημῶδες.

17. Ο ΚΙΤΣΟΣ

Σ ἓνα κοντρί θεόχτιστο, κάθετα διπλοπόδι

Ἐνας γεροπαλλήκαρος, ὁ Κίτσος ὁ Σουλιώτης.

Πόσαις ἀντάραις καὶ χιονιαῖς τ' ἀσπρίσαν τὸ κεφάλι!

Μὲ τῶνα χέρι ἐχάιδευσεν ὀλόχρυσά πιστόλια,

Μὲ τ' ἄλλο χέρι ἔστηρην ἄσπρο μακρὸ μουστάκι.

Ἐμπρὸς 'ς τὴ φουστανέλλα του κοίτεται ἔαπλωμένο

Ἐνα μιλλιόني ἔακουστό, πᾶστραφτε 'σάν ἀστέρι.

Σάν ὄχεντρα φαρμακερή, ποῦ καρτερεῖ νὰ κρούξη.

Ἐδειχνε τὸ κεφάλι του τὸ δαμασκί σπαθί του,

Κουλουριασμένο κι' ἄγρυπνο κρυμμένο 'ς τὴ φλοκάτα.

ὦχ! νᾶμουνα μέσ' 'ς τὴν καρδιά τοῦ Κίτσου τοῦ Σουλιώτη,

Νὰ μέτραγα τοὺς κτύπους της, νὰ νοιωθῇ τὴ λαχτάρα!

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.

18. Ο ΓΕΡΟ ΚΑΠΕΤΑΝΙΟΣ

Παιδιά! γι' ἀκοῦστέ με κ' ἐμέ τὸ γέρο Καπετάνο,

Ποῦ τὰ μαλλιά μου ἄσπρισαν 'ς τὸν πόλεμον ἀπάνω.

Ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Ἀλῆ τὸν Τούρκο 'πολεμοῦσα,

Κ' εἶδαν πολλὰ τὰ μάτια μου ἐκεῖ ποῦ περπατοῦσα.

Σ τὸν πόλεμο γεννήθηκα... μαθήτεψα παιδάκι

Σ τοῦ γέρο Ζήδρου τὸ σχολεῖο καὶ τοῦ Καραϊσκάκη,

Ἐπαραγέρασα, παιδιά! τὸ ἄπιστο λιοντάρι

Δὲν εἶν' ἐκεῖνο ποῦξερα, καὶ θέλει μακελλάρη.

Γιὰ σηκωθῆτε μιὰν αὐγὴ μὲ τὰ σωστά σας ὅλοι,
Καὶ τὸ σταυρὸ σας κάμετε, καὶ 'μποῦμε μέσ' 'ς τὴν Πόλιν.

Παιδιά! δὲν εἶναι πλειά Τουρκιά, δὲν εἶναι Γενιτσάροι.
'Εκείνους τοὺς σκοτώσαμε . . . τοὺς 'πῆρε τὸ φεγγάρι.
'Ὡσάν ἐμᾶς δὲν 'πρόφθασε τὸ ἰδικό σας 'μάτι
Τοῦ Τούρκου ὅταν ἄφριζε καὶ 'χόρευε τὸ ἄτι . . .
Χιλιμιντροῦσε μοναχὰ κ' οἱ Φοάγκοι 'ξεψυχοῦσαν,
Καὶ μόνο τὰ κλεφτόπουλα τὸ δρόμο του 'κρατοῦσαν.
Τὴ χώρα μας μοιράσαμε μ' αὐτοὺς μὲ τὸ μαχαίρι,
'Εμεῖς ἀπάνω 'ς τὰ ψηλά κι' αὐτοὶ 'ς τὰ κάτω μέρη.
'Εγάρθηκαν οἱ Τσάμιδες κ' οἱ 'Αρβανίταις ὅλοι,
Κι' ἀκόμα, δύστυχα παιδιά! δὲν 'μπήκατε 'ς τὴν Πόλιν!

'Αχ! πάλι τὰ 'θυμῆθηκα τὰ περασμένα χρόνια,
Ταῖς μάχαις, τὰ 'λημέρια μας, τῆς Διάκουρας τὰ χιόνια.
Παιδιά ὡσάν τὰ ἔλατα 'ς τὸν πόλεμο θρεμμένα,
Μὲ 'μάτι μαῦρο 'σάν φωτιά, μὲ στήθια δατωμένα,
Μ' ἓνα σταυρὸ 'ς τὸ χέρι του καὶ μιὰ καλὴ μαχαίρα,
'Επελεκοῦσαν τῆς Τουρκιάς τοὺς λύκους νύκτα 'μέρα.
Κάθε ἡμέρα πόλεμος, κάθε νύκτις τουφέκι.
'Απόσταινε τὸ χέρι μας ἀπ' τὸ πολὺ πελέκι.
'Εκεῖνοι τότε 'πέθαναν . . . ἐκοιμηθῆκαν ὅλοι,
'Αχ! ἂν 'ζυπνοῦσαν, 'μπαίναμε γιὰ μιὰ στιγμή 'ς τὴν Πόλιν.

Εὐπνα καὶ μένη λεβεντιά! σταχειώσου, Κώστα Πάλλα!
Θυνάση Διάκου, πρόβαλε! ροδὺλα, Μπουκουβόλα!
Εὐπνα, μικρὸ Χορμοπουλο! πιτάξου, γέρο Νάσο!
'Ανδρουτσο, ζώσου τ' ἄρματα! καβάλλη, Καρατάσσο!
Πάλι τουφέκι ἔπесе . . . ἐβγατ' ἀπ' τὰ κλαδιά σας.
'Αφήσετε τὴ μαύρη γῆ, τὴ λαγυριά, τὸ βράχο,
Κ' ἐλᾶτε μὴν ἀφίνετε τὸ Δῆμό σας μονάχο . . .
Εὐπνησε στράτευμα νεκρό, ἀνίστηθῆτε ὅλοι,
'Ο Γέρο Δῆμός σας μὲ σᾶς θὰ 'μπῇ μέσα 'ς τὴν Πόλιν!

'Αχιλλεὺς Παράσχος.

19. Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ 1821

(Ὁ Εὐαγγελισμός).

Ἀνοιξὶς εἶναι· λυώσανε εἰς τὰ βουνὰ τὰ χιόνια,
 Κ' ἐλυώσανε τὰ σκοτεινὰ τὰ τετρακόσια χρόνια !
 Τοῦ οὐρανοῦ τὰ ρόδινα χαμογελοῦνε χεῖλη,
 Καὶ ρίχνει τὰ διαμάντιχ του 'ς τὸ πρόσκιο τριφύλλι.
 Σ τοῦ Μάρτη ψάλλουν τὸ φιλι ὀλόχρυχ τ' ἀηδόνια,
 Καὶ πότ' ἐκεῖνχ τραγουδοῦν καὶ ποτε τὰ μηλιόνια.
 Χίλια καντήλι' ἀνάβουνε 'ς τὴ Λαύρα τὴν Ἀγία,
 Καὶ 'ς ἓνα λειτουργοῦν βωμὸ Θεοῦ κ' ἐλευθερία.
 Παπάδες καὶ ἄρματωλοὶ ψαίλουν μαζί· καπνίζει
 Ἐδῶ τουφέκι, παρεκεῖ λιθάνι θυμιατίζει.
 Ἐχουνε σχόλη ἡ Παναγιὰ καὶ ἡ Ἑλλάς μεγάλη.
 Ἡ μιὰ τὸν κρῖνο δέχεται, δάφνης κλωνάρ' ἡ ἄλλη.
 «Χαῖρε Μαρτίχ, ἀπ' ἐδῶ ἀκοῦς, χαριτωμένη»,
 Καὶ ἀκαλῶς ἤλθεις, ἀπ' ἐκεῖ, θεὰ ξενιτεμμένη !»
 Ὅπως καμπάνα δὲν ἀκοῦς καμπιά 'ς αὐτὴν τὴν ὥρα.
 Τὸ κερυοφύλλι τοὺς πιστοὺς ξυπνᾷ καὶ φέρνει τῶρα.
 Ἀχ! τί γλυκὰ αἱ ψαλμωδικαὶ 'ς τοὺς θόλους ἀντηχοῦνε !
 Χεῖλη θοορεῖς ἀγγελικὰ ἐκεῖ πῶς τραγουδοῦνε,
 Καὶ πῶς οἱ μυστικοὶ ψαλμοὶ π' ἀναιδοκαταιβαίνουν,
 Τὴν κόρην ὅπου 'πέθανε 'ξυπνοῦνε καὶ ἀνυσταίνουν,
 Κι' ἀπ' τὴ χαρὰ δακρύζουνε ἄνδρες, γυναῖκες, ἔλοι,
 Εἰς τῆς Πατρίδος τὴ γιορτὴ, 'ς τῆς Παναγιᾶς τὴ σχόλη.
 Ποιὸς εἶν' ἐκεῖνος ὁ παπᾶς ποῦ μ' ὄψι ἀναμμένη
 'Σὺν ᾧς ἀπὸ τῆς ἐκκλησιᾶς τὸ ἱερὸ προβαίνει;
 Σκύψε, Τουρκιά, 'ς τοῦ Γερμανοῦ τὸ λάβαρχ· ἀστράφτει
 Σταυρὸς 'ς τὰ μαῦρα στήθια του, τὸ 'μάτι του ἀνάφτει,
 Καὶ μέσθ 'ς ἄρματχ, κερὶ καὶ ὀλόχρυσχ τσαπράζια,
 Ἀσπρη σὺν κύκνου φτερωσιά, σὺν οὐρανὸ γαλάζια
 Σημαί' ἀνασηκώνει,
 Καὶ ἀνοιγμένη 'ς τὰ φιλιὰ τῆς αὔρας τὴν ἀπλώνει!

Τοῦ Γερμανοῦ σαλεύουνε ἀμίλητα τὰ χεῖλη·
 Μαζί μὲ τὴ σημαία του τὸ ράσο κυματίζει,
 Καὶ κράζει ἑξαφνα ἔμπροστὰ εἰς τὴν ὥραία Πύλη·
 «Ποιὸς θέλει τὴ σημαία μου; ποιὸ χέρι τὴν ἀξίζει;

Τὸ χέρι ἀπλώνει ὁ Μωριᾶς, ἡ Ρούμελη τὴν πιάνει·
 Ὑδρα καὶ Σπέτσαις καὶ Ψαρὰ ἐπάνω της ἔξαπλώνουν.
 Τὸ Σοῦλι τὴν ἀναζητᾷ, τὴνὲ ζηλεύ' ἡ Μάνη,
 Σπαθιᾷ, μηλιόνια μονομιᾶς, καὶ ράσα τὴν κυκλώνουν.
 Κι' ὁ Ὑψηλάντης ἄρρωστος, ἀπὸ τὴ φυλακὴ του,
 Μὲ δάκρυα τὴν εὐλογεῖ καὶ σβύνει' ἡ ψυχὴ του !
 Καὶ νά ! βογκᾷ ἡ θάλασσα, καὶ ἡ στεριά σαλεύει,
 Καὶ ἡ σημαία 'ς τὰ φτερά τῆς νίκης ταξειδεύει.
 Στήνεται ἔδῳ, στήνεται ἐκεῖ· τὰ τείχη ἀναβαίνει,
 Ὡς τὰ κύματα δροσίζεται, 'ς ταῖς χώραις μέσα ἔμπαίνει !
 Τὴ νίκη ἔχει συντροφιά, πετοῦνε πλάϊ πλάϊ,
 Κι' ὅλα τὰ κάνει γαλανὰ 'ς τὸ δρόμο ποῦ περνάει.
 Ταξειδεύει, ταξειδεύει, Ἑλληνοποῦλα, πάλι,
 Ὅλος ὁ κόσμος νὰ ἰδῇ τὰ γαλανὰ σου κάλλη !
 Λαγκάδια πέρνα καὶ βουνὰ μὲ τὸν Καραϊσκάκη.
 Κυμάτιζε, κυμάτιζε, τοῦ οὐρανοῦ πανάκι,
 Ὡς τὴ βάρκα τοῦ Κανάρη σου ὅπου τὸ κῦμ' ἀνάβει,
 Καὶ τοῦ Μιαούλη φτέρωνε τ' ὀλόμαυρο καράβι !

Ἄχ Παρίτηες.

20. Ο ΑΠΟΜΑΧΟΣ ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΗΣ

Εἰς τὸν γέρο Ὀλυμπόν μας, κοντὰ 'ς ἓνα κυπαρίσσι
 Ἐνας γέρο Ρουμελιώτης
 Μὲ τοὺς φίλους του τὸ βράδυ κάθησε νὰ τραγουδήσῃ·
 Ἀτῆς Πατρίδος στρατιώτης,
 Ἐπ' αὐτὸ ἔλεγ' ἐπτά χρόνους μὲ καρδιὰ πάντοτε νέα
 Βάσταξα καὶ 'ς τὸ δερβένι καὶ 'ς τὸν κάμπο τὴ σημαίαν.
 Ἐνθυμεῖσθε, σύντροφοί μου, ἐνθυμεῖσθε τοὺς καλοὺς μας,
 Τοὺς ἡρώτους καιροὺς μας;

Ἐνθυμεῖσθε, τοῦ Χουρσίτη αἱ τριάντα χιλιάδες

Μιά, μιὰ ὅλαις διαλεκταῖς

Ὅταν ᾿γέμισαν τοῦ Ἄργους ταῖς μεγάλαις πεδιάδες

Μ' ἄστραπαῖς καὶ μὲ βρονταῖς,

Ἐνθυμεῖσθε μὲ τί θάρρος ἐπιασθήκαμε ᾿ς τὰ χέρια

Μὲ δρεπάνια, μὲ κοντάρια καὶ μὲ ξύλ' ἄντις μαχαίρια;

Ἐνθυμεῖσθε, σύντροφοί μου ἐνθυμεῖσθε τοὺς καλοὺς μας

Τοὺς ἡρωϊκοὺς καιροὺς μας;

Ἐνθυμεῖσθε τῶν Σκορδιάνων σὺν μᾶς πλάκωσε τὸ πλῆθος

Πῶς εὐθύς ᾿ς τὸ Καρπενῆσι

Ἐτρεξεν ὁ Μπότσαρής μας, καὶ μὲ τ' ἀκριβό του στῆθος

Πρόφθασε νὰ τοὺς σκορπίσῃ;

Ἐνθυμεῖσθε τῆς πληγῆς του πῶς μᾶς ἔκρυβε τὸ αἷμα;

Τί καρδιά μᾶς ἔδιδ' ὅλους μὲ τὸ ὕστερό του βλέμμα;

Ἐνθυμεῖσθε, σύντροφοί μου, ἐνθυμεῖσθε τοὺς καλοὺς μας,

Τοὺς ἡρωϊκοὺς καιροὺς μας;

Ἐνθυμεῖσθε ἀπ' τοὺς Τούρκου; σὺν σκεπάσθησαν οἱ λόγγοι

Τῆς ἀνδρείας Ρούμελης μας

Καὶ ᾿βαστοῦσε ὁ Ἀράπης σφαλιστοὺς ᾿ς τὸ Μεσολόγγι

Τὰ παιδιά μας, τοὺς γονεῖς μας;

Ἐνθυμεῖσθε μέσ' ᾿ς τὰ μάτια τῆς σκληρᾶς Εὐρώπης ὅλης

Πῶς ἀνέβηκεν ὡς τ' ἄστρα τοῦ Μεσολογγιοῦ ἡ πόλις;

Ἐνθυμεῖσθε, σύντροφοί μου, ἐνθυμεῖσθε τοὺς καλοὺς μας

Τοὺς ἡρωϊκοὺς καιροὺς μας;

Ἐνθυμεῖσθ' ὁ Καραϊσκος μὲ τρακόσιους διαλεκτούς του

Ὅταν ἦλθε ᾿ς τὰς Ἀθήνας

Πῶς τοῦ Κιουταχῇ ἐχάθη κ' ἡ ἀνδρεία καὶ ὁ νοῦς του;

Δὲν ἐπέρασ' ἕνας μῆνας,

Καὶ ἡ Ρούμελη ᾿σηκώθη, κ' ἔγειν' ὅλη ἕνα σῶμα,

Κ' ἐκοκκίνισ' ἀπὸ αἷμα τῆς Ἀράχovas τὸ χῶμα;

Ἐνθυμεῖσθε, σύντροφοί μου, ἐνθυμεῖσθε τοὺς καλοὺς μας

Τοὺς ἡρωϊκοὺς καιροὺς μας;

Χωρίς πόλεις, χωρίς κάστρα, 'ξεσχισμένοι, πεινασμένοι,
 Καὶ μὲ διψασμένο στόμα,
 Νεκρωμένοι ἀπ' τὸν τύφο, ἀπ' τὰ βόλια πληγωμένοι
 Καὶ χλωμοὶ ὡσὺν τὸ χῶμα,
 Εἰς τὸν οὐρανὸ τὰ 'μάτια εἶχαμ' ὅλοι γυρισμένα,
 Πλὴν ποτὲ εἰς τοὺς τυράννους δὲν ἐκλίναμεν αὐχένα.
 Ἐνθυμεῖσθε, σύντροφοί μου, ἐνθυμεῖσθε τοὺς καλοὺς μας,
 Τοὺς ἡρωϊκοὺς καιροὺς μας;

Ἄλ. Σοῦττος.

21. ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΚΑΙ Ο ΑΔΗ ΠΑΣΑΣ

Ἐπέσανε τὰ Γιάννινα σιγὰ νὰ κοιμηθοῦνε,
 Ἐσθύσανε τὰ φῶτά τους, ἐκλείσανε τὰ 'μάτια.
 Ἡ μάνα σφίγγει τὸ παιδί βαθεῖα 'ς τὴν ἀγκαλιά της,
 Γιατ' εἶναι χρόνοι δύστυχοι καὶ τρέμει μὴν τὸ χᾶση.
 Τραγοῦδι δὲν ἀκούεται, ψυχὴ δὲν ἀνασαίνει
 Ὁ ὕπνος εἶναι θάνατος, καὶ μνημα τὸ κρεββάτι.

Ἀγρυπνος ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἀκόμη δὲν νυστάζει
 Κ' εἰς ἓνα δέρμα λιονταριοῦ βρίσκεται 'ξαπλωμένος.
 Τὸ μέτωπό του εἶναι βαρὺ, θολό, συννεφιασμένο
 Καὶ τῶθαλεν ἀντίστυλο τὸ χέρι του μὴ πέση.
 Χαϊδεύει μὲ τὰ δάκτυλα τὰ κάτασπρά του γένεια
 Ποῦ σέρνονται 'ς τοῦ λιονταριοῦ τὴν φοβερὴ τὴν χαίτη.
 Ἀγκαλιασμένα τὰ θηριά, σοῦ φαίνεται πῶς ἔχουν
 Ἐνα κορμὶ δικέφαλο· τὸ 'μάτι δὲν γνωρίζει
 Ποιὸ τάχα νᾶν' τὸ ζωντανὸ καὶ ποιὸ τὸ σκοτωμένο.

Ἀριστ. Βαλαωρίτης.

22. ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ Ε΄.

Πῶς μᾶς θωρεῖς ἀκίνητος; Ποῦ τρέχει ὁ λογισμὸς σου;
 Τὰ πτερωτά σου τὰ ὄνειρα; Γιατί 'ς τὸ μέτωπό σου

Νὰ μὴ φυτρώνουν, γέροντα, τόσαις χρυσαῖς ἀκτίδες,
 Ὅσαις μᾶς δίδ' ἡ ὄψις σου παρηγοριαὶς κ' ἐλπίδες ;
 Γιατί 'ς τὰ οὐράνια χεῖλη σου νὰ μὴ γλυκοχαράζη,
 Πατέρα, ἓνα χαμόγελο ; Γιατί νὰ μὴ σπαράζη
 Μέσα 'ς τὰ στήθη σου ἡ καρδιά ; Καὶ πῶς 'ς τὸ βλέφαρό σου
 Οὔτ' ἓνα δάκρυ ἐπρόβαλεν, οὔτ' ἔλαμψε τὸ φῶς σου ;
 Ὅλόγυρά σου τὰ βουνὰ κ' οἱ λόγγοι στολισμένοι
 Τὸν λυτρωτὴ τους χαιρετοῦν. Ἡ θάλασσ' ἀγριωμένη
 Ἀπὸ μακρὰ σ' ἐγνώρισε καὶ μ' ἀφρισμένο στόμα
 Φιλεῖ, Πατέρα μου γλυκέ, τὸ ἐλεύθερο τὸ χῶμα
 Ποῦ σὲ κρατεῖ 'ς τὰ σπλάχνα του. Θυμᾶται τὴν ἡμέρα,
 Ὅπου κι' αὐτὴ 'ς τὸν κόρφο της 'σάν τρυφερὴ μητέρα
 Πατέρα μου, σ' ἐδέχθηκε. Θυμᾶται 'ς τὸ λαιμό σου
 Τὸ 'ματωμένο τὸ σχοινί, καὶ 'ς τ' ἅγιο πρόσωπό σου
 Τ' ἄτιμα τὰ ραπίσματα, τὸ βόγχο, τὴ λαχτάρα.

Τώρα σὲ βλέπει γίγαντα, Πατέρα, ἡ θάλασσά σου.
 Τὸ λείψανό σου τὸ φτωχό, τὸ ποδοπατημένο
 Τ' ἀνάστησε ἡ ἀγάπη μας, κ' ἐδῶ μαρμαρωμένο
 Θὰ στέκη ὁλόρθο, ἀκλόνητο, κ' αἰώνιο θενὰ ζήσῃ
 Νᾶναι φοβέρα ἀδιάκοπη 'ς Ἀνατολὴ καὶ Δύσι.

Τὸ μάρμαρο μένει βουβό. Καὶ θενὰ μείνῃ ἀκόμα,
 Ποιὸς ξέρει ὡς πότε ἀμίλητο τὸ νεκρικό του στόμα.
 Κοιμᾶται κι' ὄνειρεύεται, καὶ τότε θὰ ξυπνήσῃ
 Ὅταν 'ς τὰ δάση, 'ς τὰ βουνά, 'ς τὰ πέλαγα βροντήσῃ
 Τὸ φλογερό μας κήρυγμα· « Κτυπᾶτε, πολεμάρχοι !
 Μὴ λησμονεῖτε τὸ σχοινί, παιδιὰ, τοῦ Πατριάρχῃ ! ».

Ἄριστ. Βαλαωρίτης

23. ΤΟ ΧΑΝΙ ΤΗΣ ΓΡΑΒΙΑΣ.

Ἀπὸ κρότον ὀργάνων βούζει
 Τῆς Γραβιάς τὸ βουνὸν ἀντικρῦ.

Λαμπουν ὄπλα χρυσᾶ, καὶ λερὴ
Φουστανέλλα μαυρίζει.

Πρὸς τὸ χάνι χορὸς καταβαίνει
Ἄπ' ὁδὸν ἐλικώδη, λοξήν,
Καὶ φλογέρα μὲ ἦχον ὀξύν
Χοροῦ ᾄσμα σημαίνει.

Ὅδυσσεὺς ὁ ταχύπους ἡγεῖται
Τοῦ μαχίμου ἐκείνου χοροῦ,
Καὶ ἐγκύμων σκοποῦ τολμηροῦ
Πρὸς τὸ χάνι κινεῖται.

Ἐκεῖ δὲ τὸν χορὸν διχλύει,
Κλεῖ τὴν μάνδρα καὶ οὕτω λαλεῖ·
« Ἡ πατρίς μας ἰδῶ υἱὸς καλεῖ,
Στρατιῶται ἀνδρεῖοι.

Μετ' ὀλίγον ἰδῶ καταρθάνει
Στρατιὰ μυριάδων ἐχθρῶν·
Εἶναι στάδιον δόξης λαμπρὸν
Τὸ μικρὸν τοῦτο χάνι.

Εἰς τὸ μέγα στενὸν θά' ξυπνήσουν
Οἱ ἀρχαῖοι τῆς Σπάρτης νεκροί,
Καὶ τὸν τόπον αὐτὸν φοβεροὶ
Τουρκομάχοι θά' σείσουν.

Ἡ σκιά τοῦ Διάκου παρέκει
Τοῦ εἰς αὐδῶλαν ψηθέντος σκληράν,
Μὲ μεγάλην θ' ἀκούσῃ χαρὰν
Νὰ βροντᾷ τὸ τουφέκι.

« Ἐκεῖ κάτω κυττάξετε· φθάνει
Ὁ πομπώδης στρατὸς τῶν ἐχθρῶν.
Ἰδοὺ στάδιον δόξης λαμπρὸν
Τὸ μικρὸν τοῦτο χάνι... »

Στρέφουν ὅλοι καὶ βλέπουν. Διέβη
 Τὸ ποτάμι ἀπίστων πληθὺς,
 Καὶ ἀκούεται δοῦπος βαθύς,
 Καὶ ὁ τόπος σκαλεύει.

Πιστολίων ἀκούονται κτύποι
 Καὶ βαρβάρων φωναὶ συνεχεῖς,
 Καὶ τινάσσουν τὴν χαίτην ταχεῖς
 Καὶ ἀφρόεντες ἵπποι.

Πρὸ τῶν ἄλλων ξιφῆρης προβαίνει
 Εἰς δεξιᾶς τὸν ἵππον κεντῶν.
 Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρούτσου αὐτὸν
 Ἐρωτᾷ ποῦ πηγαίνει.

Ἀποκρίνεται ἐκεῖνος: «Νὰ σφάξω
 Ὅπου ἔβρω τοῦ Προφήτου ἐχθρούς,
 Καὶ πατῶν τοὺς ἀπίστους νεκρούς,
 Τὸ ἀλλάχ ν' ἀνακράξω.»

— Ἄλλ' ἰδὼ, ὦ υἱὲ τοῦ Προφήτου,
 Μιναρὲν δὲν θὰ ἔβρῃς ὑψηλόν,
 Ἀλλὰ μένον τούφικι καλόν,
 Καὶ ἰδοὺ ἡ φωνὴ του!

Καὶ ἡνίας καὶ σπάθην ἀφίνει
 Ὁ δεξιᾶς τὰ στέρνα πλήγεις,
 Καὶ μὲ κρότον πεισῶν κατὰ γῆς,
 Ρεῖθρον αἵματος χύνει.

Τοῦ θανάτου ἰδρὼς περιβρίχει
 Τὸ χλωμὸν μέτωπόν του εὐθύς,
 Καὶ ὁ ἵππος αὐτοῦ πτοηθεὶς
 Κοῦφος κ' εὐκαιρὸς τρέχει.

Γεώργ. Χ. Ζαλοκώστας.

24. Η ΛΑΩΣΙΣ ΤΗΣ ΤΡΙΗΘΑΕΣΣ

Ἀκούω κούφια τὰ τουφέκια,
 Ἀκούω σμίξιμο σπαθιδῶν,
 Ἀκούω ξύλα, ἀκούω πελέκια,
 Ἀκούω τρίζιμο δοντιδῶν.

Ἄ! τί νύκτα ἦταν ἐκείνη,
 Ποῦ τὴν τρέμει ὁ λογισμός! . .
 Ἄλλος ὕπνος δὲν ἐγένη
 Πάρεξ θάνατος πικρός.

Τῆς σκηνῆς ἡ ὥρα, ὁ τόπος,
 Αἱ κραυγαίς, ἡ ταραχὴ
 Ὁ σκληρόψυχος ὁ τρόπος
 Τοῦ πολέμου, οἱ καπνοί,

Κ' ἡ βρονταὶς καὶ τὸ σκοτάδι
 Ὅπου ἀντίσκοφτε ἡ φωτιά
 Ἐπαράσταιναν τὸν ἄδην
 Ποῦ ἀκαρτέρει τὰ σκυλιά

. . . Κτυποῦν ὅλοι ἀπάνω κάτω,
 Κάθε κτύπημα ποῦ ἐβγῇ
 Εἶναι κτύπημα θανάτου
 Χωρὶς νὰ δευτερωθῇ.

Κάθε σῶμα ἰδρώνει· ρέει·
 Λὲς κ' ἐκεῖθεν ἡ ψυχὴ
 Ἀπ' τὸ μῖσος ποῦ τὴν καίει
 Πολεμάει νὰ πεταχθῇ.

Κύττα χέρια ἀπελπισμένα
 Πῶς θερίζουνε ζωαὶς! . .
 Χάμου πέφτουνε κομμένα
 Χέρια, πόδια, κεφαλαίς.

Παντοῦ φόβος καὶ τρομάρα
 Καὶ φωναὶς καὶ στεναγμοί.
 Παντοῦ κλάψα, παντοῦ ἀντάρα,
 Καὶ παντοῦ ἔσφυρσιμοί.

Ἦταν τόσσι! . . . πλέον τὸ βόλι
 Εἰς τ' αὐτιά δὲν τοὺς λαλεῖ,
 Ὅλοι χάμου ἐκοίτοντ' ὅλοι
 Εἰς τὴν τέταρτην αὐγή.

Ἵὺν ποτάμι τὸ αἷμα ἔγινε
 Καὶ κυλάει 'ς τὴ λαγκαδιά.
 Καὶ τ' ἄθωο χόρτο πίνει
 Αἷμα ἀντὶς γιὰ τὴ δροσιά.

Τῆς αὐγῆς δροσὰτο ἀέρι,
 Δὲν φυσᾷς τόρα ἐσὺ πλειὸ
 Ὅ τῶν ψευδόπιστων τ' ἀστέρι,
 Φύσα, φύσα 'ς τὸ σταυρό! . . .

Διονύσιος Σολωμός.

25. Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΡΥΟΦΥΛΛΙ ΤΟΥ

Ἐγέρσασα, μωρὲ παιδιά! Πενήντα χρόνους κλέφτης
 Τὸν ὕπνο δὲν ἐγόρτασα, καὶ τὸρ' ἀποσταμένος
 Θάλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Ἐστεῖρεψ' ἡ καρδιά μου,
 Βράσι τὸ αἷμα τῷχυσα, σταλαματτὰ δὲν μένει.
 Θάλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Κόψτε κλαρὶ ἀπ' τὸν λάγγο
 Νᾶναι χλωρὸ καὶ δροσερό, νᾶναι ἀνθούς γεμᾶτο,
 Καὶ στρωστε το κρεββάτι μου καὶ βάλτε με νὰ πέρω.
 Ποιὸς ξέρει ἀπὸ τὸ μνημᾶ μου τί δένδρο θὰ φυτρώσῃ!
 Κι' ἂν ἔξφυτρώσῃ πλάτανος, 'ς τὸν ἴσκιόν του ἀπὸ κάτω
 Θᾶρχωνται τὰ κλεφτέπουλα τ' ἄρματα νὰ κρεμᾶνε,
 Νὰ τραγουδοῦν τὰ νιάτα μου καὶ τὴν παλληγκαριά μου.
 Κι' ἂν κυπαρίσσι ὦμορφο καὶ μαυροφορεμένο,

Θᾶρχωνται τὰ κλεφτόπουλα τὰ μῆλά μου νὰ παίρνουν,
Νὰ πλύνουν τὰς λαβωματιαῖς, τὸ Δῆμο νὰ σχωρᾶνε.

Ἐφαγ' ἡ φλόγα τ' ἄρματα, οἱ χρόνοι τὴν ἀνδρείά μου.
Ἦρθε κ' ἐμένα ἡ ὥρα μου. Παιδιά μου μὴ μὲ κλάψτε.
Τ' ἀνδρειωμένου ὁ θάνατος δίνει ζωὴ 'ς τὴ νύκτι.
Σταθῆτ' ἐδῶ τριγύρω μου, σταθῆτ' ἐδῶ σιμά μου,
Τὰ 'μάτια νὰ μοῦ κλείσετε, νὰ πᾶρτε τὴν εὐχή μου.

Κ' ἐν' ἀπὸ σᾶς τὸ νιώτερο ἄς ἀνεβῇ 'ς τὴ ράχη,
Ἄς πάρῃ τὸ τουφέκι μου, τ' ἄξιο μου καρποφύλλι,
Κι' ἄς μοῦ τὸ ρίξῃ τρεῖς φοραὶς καὶ τρεῖς φοραὶς ἄς σκούξῃ.
«Ὁ Γέρο Δῆμος 'πέθανε, ὁ Γέρο Δῆμος πᾶει».
Θ' ἀναστενάξῃ ἡ λαγκαδιά, θενὰ βογγύλῃ ὁ βράχος,
Θὰ βεργομήσουν τὰ στοιχειά, αἱ βρύσαις θὰ θολώσουν,
Καὶ τ' ἀγεράκι τοῦ βουνοῦ, ὅπου περνᾷ ἄρσαστο,
Θὰ ξεψυχήσῃ, θὰ σδυστῇ, θὰ ρίξῃ τὰ φτερά του,
Γιὰ νὰ μὴ πάρῃ τὴ βοή, ἄθιλα καὶ τὴν φέρῃ
Καὶ τήνε μάθῃ ὁ Ὀλυμπος καὶ τὴν ἀκούσῃ ὁ Πίνδος,
Καὶ λυώσουνε τὰ χιόνια τους καὶ ξεραθοῦν οἱ λόγγοι.

Τρέχα παιδί μου, γρήγορα, τρέχα ψιλά 'ς τὴ ράχη
Καὶ ρίξε τὸ τουφέκι μου. 'Σ τὸν ὕπνο μου ἐπάνω
Θέλω γιὰ ὕστερη φορὰ ν' ἀκούσω τὴ βοή του.

Ἀρ. στ. Βαλαωρίτης.

26. ΥΜΝΟΣ Εἰς τὴν ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(Ἀπόσπασμα).

Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν κόψι
Τοῦ σπαθιοῦ τὴν τραμερή,
Σὲ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ὄψι,
Ποῦ μὲ βία μετράεε τὴν γῆ.

Ἀπ' τὰ κόκαλα 'βγαλμένη
Τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά

Καὶ ἄν πρῶτα ἀνδρειωμένη
Χαῖρε, ὦ χαῖρε, Ἐλευθεριά!

Ἐκεῖ μέσα κατοικοῦσες
Πικραμμένη, ἐντροπαλὴ
Κ' ἓνα στόμα ἀκαρτεροῦσες
«Ἐλα πάλι» νὰ σοῦ πῇ.

Ἀργεῖε νᾶρθῃ ἐκείνη ἡ μέρα
Κ' ἦταν ὅλα σιωπηλὰ
Γιατὶ τᾶσκιαζε ἡ φοβέρα
Καὶ τὰ ἴπλάκωνε ἡ σκλαβιά.

Δυστυχής! Παρηγορία
Μόνη σοῦ ἔμεινε νὰ λές
Περασμένα μεγαλεῖα
Καὶ διηγῶντάς τα νὰ κλαῖς.

Κι' ἀκαρτέρει, κι' ἀκαρτέρει
Φιλελεύθερη λαλιά,
Ἐνα ἔκτύπαι τ' ἄλλο χέρι
Ἀπὸ τὴν ἀπελπισιά.

Κ' ἔλεγες πότε, ἄ! πότε βγάνω
Τὸ κεφάλι ἀπ' τῆς ἐρμιαῖς;
Κι' ἀποκρίνοντο ἀπὸ πάνω
Κλάψαις, ἄλυσαις, φωναῖς.

Τότε ἐσήκωνες τὸ βλέμμα
Μέσ' ἔς τὰ κλάῦματα θολὰ
Καὶ ἔς τὸ ροῦχό σου ἔσταζε αἷμα
Πλῆθος αἷμα Ἑλληνικό.

.
.
.

Διονύσιος Σολωμός.

27. Ο ΒΡΑΧΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΥΜΑ

(Ἀλληγορία).

«Μέριασε, βράχε, νὰ διαβῶ», τὸ κύμ' ἀνδρειωμένο
 Λέγει 'ς τὴν πέτρα τοῦ ἱγίαιου θολό, μελανιασμένο,
 «Μέριασε, μέσ' 'ς τὰ στήθη μου ποῦ ἦσαν νεκρὰ καὶ κρύα
 «Μαῦρος βοριάς ἐφώλιασε καὶ μαύρη τρικυμία.
 «Ὅταν ἐρχόμουναι σιγά, δειλό, παρκαρμένο
 «Καὶ σῶγλειφα καὶ σῶπλενα τὰ πόδια δουλωμένο,
 «Περὴφανα μ' ἐκύτταζες κ' ἐφώναζες τοῦ κόσμου
 «Νὰ ἰδῇ τὴν καταφρόνεσι ποῦ 'πῆθαι' ὁ ἀφρός μου·
 «Ὅμως ἐγὼ κρυφά, κρυφά ἐκεῖ ποῦ σ' ἐφιλοῦσα
 «Μέρα καὶ νύχτα σ' ἔσκαψα, τὴ σάρκα σου ἔδαγκοῦσα.
 «Σκύψε νὰ ἰδῇς τὴ ρίζα σου 'ς τῆς θάλασσας τὰ βύθη,
 «Τὰ θέμελά σου τᾶφαγα, σ' ἔκαμα κουφολίθι.
 «Μέριασε, βράχε, νὰ διαβῶ! Τοῦ δούλου τὸ ποδάρι
 «Θὰ σὲ πατήσῃ 'ς τὸ λαιμό . . . Ἐξύπνησα λιοντάρι»...

Ὁ βράχος ἐκοιμώτουνε. Ὡς τὴν καταχνιὰ κρυμμένος,
 Ἀναίσθητος σοῦ φαίνεται, νεκρός, σαβανωμένος.
 Τοῦ φῶτιζαν τὸ μέτωπο, σχισμένο ἀπὸ ρυτίδες,
 Τοῦ φεγγαριοῦ ποῦ ἦταν χλωμό, μισόσβυσταις ἀχτίδες.
 Ὀλόγυρά του ὀνειράτα, κατάρκεις ἀνεμίζουν,
 Καθὼς ἀνεμοδέρνουνε καὶ φτεροθορυβοῦνε,
 Τη δυσωδία τοῦ νεκροῦ τὰ ὄρνια ἂν μυριστοῦνε

Τὸ μούγγρισμα τοῦ κύματος, τὴν ἄσπλαχνη φοβέρα
 Χίλιας φοραὶς τὴν ἄκουσεν ὁ βράχος 'ς τὸν ἀθέρα
 Ν' ἀντιβοᾷ τραμχατικὰ χωρὶς κἂν νὰ ἔξυπνήσῃ,
 Καὶ σήμερ' ἀνατριχίασε, λὲς θὰ ἴλιγοψυχήσῃ.
 —Κύμα, τί θέλεις ἀπὸ μέ καὶ τί μέ φοβερίζεις;
 «Ποιὸς εἶσαι. σὺ κ' ἐτόλμησες ἀντὶ νὰ μέ δροσίζης,
 «Αντὶ μέ τὸ τραγοῦδι σου τὸν ὕπνο μου νὰ εὐφραίνῃς
 «Καὶ μέ τὰ κρύα σου νερὰ τὴ φτέρνα μου νὰ πλένης,

« Ἐμπρός μου στέκεις φοβερό μ' ἀφρούς στεφανωμένο,
 « Ὅποιος κι' ἂν εἶσαι, μάθε το, εὐκόλα δὲν 'πεθαίνω».

«—Βράχε, μὲ λὲν ἐκδίκησι. Μ' ἐπότισεν ὁ χρόνος
 « Χολὴ καὶ κατ'αφρόνεσι μ' ἀνέθρεψεν ὁ πόνος.
 « Ἦμουν αὖ δάκρυ μιὰ φορά, καὶ τόρα, κύτταξέ με,
 « Ἐγείνα θάλασσα πλατειά, πέσε προσκύνῃσέ με.
 « Εὐπνήσεν τόρα σὲ ζητοῦν τοῦ ἄδῃ μου τάχαρια . . .
 « Μ' ἔκαμες ξυλοκεῖβόσσο . . . μὲ 'φόρτωσες κουφάρια . . .
 « Σὲ ξένους μ' ἔρριξες 'γιαλούς . . . Τὸ ψυχομάχημά μου
 « Τὸ περιγέλασαν πολλοὶ καὶ τὰ παθήματά μου
 « Τὰ 'φαρμακίψανε κρυφὰ μὲ τὴν ἐλεημοσύνη.
 « Μέριασε, βράχε, νὰ διαβῶ, ἐπέρασε ἡ γαλήνη,
 « Καταποτῆρας εἰμ' ἐγώ, ὁ ἄσπονδος ἐχθρός σου,
 « Γίγαντας στέκω ἔμπρός σου».

Ὁ βράχος ἐβουβάθηκε, τὸ κύμα 'ς τὴν ὁρμή του
 Ἐκαταπόντισε μὲ μιᾶς τὸ κούφιο τὸ κορμί του.
 Χάνεται μέσ' τὴν ἄβυσσο, τρίβεται, σβένεται, λυώνει.
 'Σαν νᾶταν ἀπὸ χιόνι.

Ἐπάνωθ' ἐκείνου 'βόγγιξε γιὰ 'λίγο ἀγρωμένη
 Ἡ θάλασσα κ' ἐκλείστηκε . . . Τόρα δὲν ἀπομένει
 'Σ τὸν τόπο ποῦ ἦταν τὸ στεῖχειο κανεὶς παρὰ τὸ κύμα
 Ποῦ παίζει γαλανόλευκο ἐπάνω ἀπὸ τὸ μνημα.
 Ἄρ. Βαλαωρίτης.

28. Ο ΣΑΜΟΥΗΛ

« Καλόγερε, τί καρτερεῖς κλεισμένος μέσ' 'ς τὸ Κοῦγκι;
 Πέντε νομάτοι σῶμειναν κ' ἐκεῖνοι λαβωμένοι,
 Κ' εἶναι χιλιάδες οἱ ἐχθροὶ ποῦ σ' ἔχουνε ζωσμένο.
 « Ἐλα νὰ δώσης τὰ κλειδιά, πέσε νὰ προσκυνήσης,
 Κι' ἀφέντης ὁ Βελήκασας δεσπότη θὰ σὲ κάμῃ».
 « Ἔτσι 'ψηλὰ ἀπ' τὸ βοῦνὸ φωνάζει ὁ Πήλιο Γκούσης.
 Κλείσμένος μέσ' 'ς τὴν ἐκκλησιὰ 'βρίσκειτ' ὁ Σαμουήλης,

Κι' ἀγέρως παίρνει τὴ φωνὴ τοῦ Ἡλίου τοῦ προδότη.
 Χωρὶς ψαλμοὺς καὶ θυμιατὰ, χωρὶς φωτοχυσία,
 Γονατισμένοι, σκυθρωποί, ὑπὲρ ἑς τὴν ὥρᾴα Πύλη,
 Πέντε Σουλιῶται στεκόνται μὲ τὸ κεφάλι κάτω.
 Βουβοί, δὲν ἀνασαίνουνε καὶ βλέπεις κάπου, κάπου,
 Ὅπου ἓνα χέρι σκάνεται καὶ χάνει τὸ σταυροῦ του.
 Ἀκίνητα ἑς τὸ μάρμαρο σέρνονται τὰ σπαθιὰ τους,
 Σπαθιὰ ποῦ τόσο ἐδούλεψαν γιὰ τὸ γλυκὲ τους Σοῦλι!

Δὲν φαίνεται ὁ καλόγερος ὁ μόνος του ἑς τ' ἄγω Βῆμα,
 Προσεύχεται, κ' ἐτοιμάζει τὴ μυστικὴ θυσία.
 Σφιχτά, σφιχτά ἑς τὰ χέρια του ἐβάστα τὸ πατήρι,
 Καὶ μύρια λόγι' ἀπέκρυφα ἔλεγε τοῦ Θεοῦ του.
 Τὰ μάτια κατακόκκινα ἀπ' ταῖς πολλαῖς ἀγρύπνιας,
 Ἐκύτταζαν ἀκίνητα τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα.
 Σιγαῖτε, θρόντοι τουφεκιῶν πάψτε φωναῖς πολέμου,
 Κι' ὁ Σαμουὴλ τὴν ὕστερη τὴν κοινωνίαν θὰ πάρῃ.

Κ' ἐκεῖ ποῦ 'κύτταζ' ὁ παπᾶς τὴν Σάρκα τοῦ Θεοῦ του
 Ἐκύλισ' ἀπ' τὰ μάτια του ἑς τοῦ ποτηριοῦ τὰ σπλάχνα
 Ὅταν τὴ δροσοῦλα διάφανο κρυφά, κρυφά ἓνα δάκρυ.
 —Θεέ μου καὶ πατέρα μου! . . . Θάμμενος ἐδῶ, μέσα.
 Ἐδίψασα. Χωρὶς νερὸ ἡ θεία κοινωνιά σου.
 Ὅχι ἔμειν' ἀτελείωτη. Δέξου, γλυκὲ μου Πλάστη,
 Αὐτὸ τὸ μαῦρο δάκρυ μου, μὴ τὸ καταφρονέσης,
 Ἀμέλυντο καὶ καθαρὸ βγαίνει ἀπ' τὰ φυλλοκάρδια.
 Δέξου το, Πλάστη, δέξου το, ἄλλο νερὸ δὲν ἔχω.

Ἦταν ἥλιος κ' ἔλαμψε τὸ ἱερὸ τὸ σκεῦος,
 Τὸ αἷμα ἐξεστάθηκε, ἄχνισε, ζωντανεύει.
 Ἀναγαλλιάζῃ ὁ Σαμουὴλ ποῦ εἶδε τὴ θεία χάρι,
 Καὶ τρέμοντας ἀγκάλιασε τὸ Θεϊκὸ ποτήρι.
 Καὶ τῶσφιζε ἑς τα χεῖλη του κ' ἀκουσε ποῦ χτυποῦσε,
 Ὅταν νάτανε λαχταριστὴ καρδία ζωὴ γεμάτη.

Τ' ἀνδρειωμένα μέτωπα τὸ μάρμαρο χτυπᾶνε,
 Καὶ καρτεροῦν ἀκίνητα τοῦ γέροντα τὰ λόγια.
 Ἐπρόβαλ' ὁ καλόγερος. Τὸ πρόσωπό του φέγγει,
 Ὅσον χιονισμένη κορυφὴ 'ς τοῦ φεγγαριοῦ τὴ λάμψι.
 Ὅσον τὰ λαβωμένα χέρια του βαστοῦς' ἓνα βαρέλι,
 Πῶκλειε μέσα θάνατο, φωτιά κι' ἀπελπισία.
 Ἐκεῖνο μόνο τῷ εἶνε . . . ἐκεῖνο μένο φθάνει ! . .
 Ἐμπρὸς 'ς τὴν Πύλη τοῦ ἱεροῦ μονάχος του τὸ σταίνει
 Καὶ τρεῖς φοραὶς τὸ βλόγησε, καὶ τρεῖς φοραὶς τὸ εὐχέται.
 Ὅσον νᾶταν Ἁγία Τράπεζα, ὁσον νᾶταν Ἀρτοφόρι
 Ἐπίθωσε ὁ καλόγερος ἐπάνω τὸ Ποτῆρι,
 Καὶ σιωπηλὸς κι' ἀτάραχος ἄναψε θειαφοκίρι.
 Τὰ γόνατά του 'χτύπησαν ὀρμητικὰ τὴν πλάκα,
 Ἐσήκωσε τὰ χέρια του, τὸ πρόσωπό του ἀνάφτει,
 Κ' οἱ πέντε τὸν ἐκύτταξαν βουβοὶ μέσα 'ς τὰ μάτια.

.

Αρ. Βαλαωρίτης.

Γ'. ΜΥΘΟΙ

4. Ο ΖΙΖΙΚΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΜΥΡΜΗΚΙ

Καλοκαῖρι κι' ἄνοιξι,
Ὅταν ἦσαν τὰ λουλούδια,
Ὁ τρελλὸς ὁ ζιζικας
Τὴν περνοῦσε μὲ τραγούδια.

Τὰ τραγούδια 'πέρασαν,
Ἦλθαν χιόνια, ἦλθαν πάγοι,
Καὶ πεινᾷ ὁ ζιζικας,
Καὶ δὲν ἔχει τί νὰ φάγῃ.

Ἔρχεται 'ς τὸν γείτονα
Τὸ προβλεπτικὸ μυρμῆκι,
Καὶ ζητεῖ βοήθειαν
Ἐνα σπόρο ἢ σκουλήκι.

Τὸ μυρμῆκι ἔκθαμβον
Ἐρωτᾷ· «Καλέ μου γείτον,
Δὲν μοῦ λές τί ἔκαμνες
Καλοκαῖρι ὅσο ἦτον;»

—«Τραγουδοῦσα, φίλε μου,
Ὅσο ἦτο καλὴ ὥρα . . . »

—«Τραγουδοῦσες; Εὐγέ σου!
Χοροπήδα λοιπὸν τέρα».

Τί ὁ μῦθος ἐννοεῖ, κι' ὁ τυφλὸς αὐτὸς τὸ βλέπει.
Μάζευ' ὅταν εἰμπορῆς, γιὰ νὰ ἔχῃς ὅταν πρεπῇ.

Ἄ. Ρ. Ραγκαδάς.

2. Η ΠΕΤΑΛΟΥΔΑ

Πεταλοῦδα, πεταλοῦδα, μὲ φτερὰ ζωγραφιστά,
 Ὅσ' τὰ τριαντάφυλλα ἐπάνω τί πετᾷς τὰ φουντωτά;
 Μήπως ψάχνεις γιὰ δροσοῦλα ἔς τὰ λουλούδια καὶ πετᾷς,
 Καὶ νὰ κάμῃς καὶ σὺ μέλι ὅσ' ἂν τῇ μέλισσα ζητᾷς;

Πεταλοῦδα, πεταλοῦδα, γιατί φεύγεις καὶ πετᾷς;
 Καὶ ἔς τὰ χόρτα, ποῦ πλαγιάζει τὸ ἄρνι δὲν σταματᾷς
 Ὅλο τρέχεις, πεταλοῦδα, ἄσκιπτη καὶ πηδηχτή,
 Μὰ ἡ μέλισσα δὲν παίζει, εἶναι γνωστικὴ αὐτή.

Πεταλοῦδα δίχως γνῶσι, ὅλο παίζεις ὅσ' ἂν τρελλή,
 Μὰ ἡ μέλισσα δουλεύει, εἶναι μέλισσα καλή.

Πεταλοῦδα, δὲν ἔμ' ἀρέσεις, ὅλο τρέχεις ὅθ' ἔκ' ἐκεῖ
 Ὅσ' ἂν τῇ μέλισσα θὰ γείνω, ὅπου εἶναι γνωστικὴ.

Ἀριστοτέλης Κουρτίδης

3. Ο ΒΑΤΡΑΧΟΣ

Βάτραχος εἰς τὸ λιβάδι ἀπὸ τὰ θολὰ νερά του
 Βλέπει βῶδι καὶ ζηλεύει τὸ χονδρὸν ἀνάστημά του·
 Οὐδ' αὐγοῦ δὲν ἔχει ὄγκον, εἰς τὸν νοῦν του ὅμως βάλλει.
 Ὁ νερόμυαλος νὰ γείνη βῶδι κ' ἴσως καὶ βουβάλλει.

Καὶ λοιπὸν τεντώνεται

Καὶ λοιπὸν ἀπλώνεται,

Κ' εἰς τὸν γείτονά του λέγει· «Πάγω νὰ τοῦ ὁμοιάσω;»
 —Τρελλὸς εἶσαι;— Διέ με τόρα· πλησιάζω νὰ τὸ φθάσω;
 —Τί μὲ ψάλεις!— Ἐπлатύνθην;— Οὔτε χόνδρους· ἄς καλάμης.
 —Διέ με πάλιν· ἂν μὴ βῶδι, κἂν μοσχάρι δὲν μὲ κάμεις;

Κι' ἀπ' ἐδῶ πλακύνεται,

Κι' ἀπ' ἐκεῖ ἐκτείνεται,

Κ' ἐν ᾧ ἐκραζε· «Τὰ δύο κέρατά μου, ὦ χαρά,
 Φύτρωσαν καὶ ἡ οὐρά μου τὰ ῥοῦρα ἔγεινεν οὐρά!»

Ἔσκασε, καὶ εἰς τὸν πάτον

Ἔβυθίσθη τῶν ὑδάτων.

Παναγιώτης Σοῦτσος.

4. ΦΛΟΕ ΚΑΙ ΚΑΠΝΟΣ

Ὁ καπνὸς συλλογισμένος

Ἦ τὴν μητέρα του τὴν φλόγα ἔλεγε μὲ ἀπορίαν·
«Διατί κ' ἐγώ, μητέρα, δὲν μοῦ λέγεις τὴν αἰτίαν,
Διατί κ' ἐγώ δὲν λάμπω ἐν ᾧ εἶμαι γεννημένος
Ἀπὸ σὲ τὴν φλόγα, ἥτις παντοῦ τόσῃν λάμψιν χύνεις;
Καὶ τὸν σκοτεινὸν υἱόν σου διατί δὲν τὸν λαμπρύνεις;»

Ἐμειδίασεν ἐκείνη καὶ τῷ εἶπεν· «Αἶ, παιδί μου,
Ἡ ἐρώτησίς σου αὕτη δὲν μ' ἐκπλήττει παντελῶς.
Διατί δὲν σὲ λαμπρύνει ἡ λαμπρότης ἡ ὀδική μου,
Τὴν αἰτίαν τοῦτου ὅλοι τὴν εἰξεύρουσι καλῶς.

Ἄκουσε λοιπὸν, καπνέ μου, τί φρονοῦσι περὶ τούτου.
(Καὶ εἰς τοῦτο πᾶς μεγάλος καλὸν εἶναι νὰ πεισθῇ).
Ἐκαστος διὰ νὰ λάμπῃ πρέπει καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ του
Ν' ἀποκτήσῃ καὶ τὴν λάμψιν ὅχι νὰ τὴν δανεισθῇ.
Διὰ τοῦτο καὶ τὰ τέκνα διὰ νὰ ἀναδειχθῶσι
Δὲν ἀρκεῖ ἀπὸ μεγάλους κ' εὐγενεῖς νὰ γεννηθῶσι.»

Π. Ι. Φέρμπος.

5. ΒΑΤΡΑΧΟΙ ΚΑΙ ΑΡΑΧΝΗ.

Μιὰ ἀράχνη κρεμασμένη

Ἀπ' τὸ ἀραχνόδικτό της

Ἦ τὸ ποτάμι καταβαίνει

Γιὰ νὰ κάμῃ τὸ λουτρό της...

Ἐνας βάτραχος παρέχει

Μέσ' ᾧ τὸ λασπωμένο χῶμα

Τὴν κρυφοκυττᾷ καὶ στέκει

Μὲ ὀρθότοιχτο τὸ στόμα.

Πεῖνας φοβερὸ καμῖνι

Τοῦ φλογίζει τὴν κοιλιὰ του

Κ' ἡ ἀράχνη θενὰ γείνη,
Δίχως ἄλλο, πρόγευμά του.

Ἐξαφν' ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος
Μὲ τὸ πλακωτὸ κεφάλι
Κι' ἄλλος βάτραχος πλειὸ γέρος
Πεινασμένος 'ξεπροβάλλει.

Φοβερόν καυγᾶ ἀρχίζουν
Μὲ τὰ φλύαρά τους χεῖλη
'Σ τὰ πολλὰ ἀποφασίζουν
Νὰ τὴν μοιρασθοῦν 'σάν φίλοι.

Κοντοστέκεται ἐκείνη
Καὶ γελῶντας τοὺς κυττάζει
Κι' ἅμα ἔγειν' ἡ εἰρήνη :
—Καλὴ ὄρεξι ! φωνάζει.

Καὶ πηδᾷ καὶ φεύγει ἀκόμα . . .
Κι' ἀπομένουν οἱ βατράχοι
Μὲ ὀρθάνοικτο τὸ στόμα
Καὶ μὲ ἀδειανὸ στομάχι.

Γ. Δροσίνης.

6. Η ΚΑΚΗ ΜΕΛΙΣΣΑ.

Πετοῦν αἱ ἄλλαις μέλισσαις, δουλεύουν νύκτα 'μέρα·
Μιὰ κατεργάρα μέλισσα δὲν θέλει νὰ δουλέψῃ,
Κυττάζει νᾶδρῃ ἔτοιμα, κυττάζει πῶς νὰ κλέψῃ,
Γελᾷ μὲ τὰ ἀδέλφια της, γελᾷ μὲ τὴν μητέρα

Μᾶλι κρυμμένο εἶχε 'βρῇ τὸ κλέφτικόν της 'μάτι
Καὶ δὲν τῆς ἔκανε καρδιά ν' ἀφήσῃ τὴν πηνιάτα,
Νά, εἰσεγε, χρυσῇ ζωῇ ! νά, ζηλεμμένα νιάτα ! ! . . .
Χορτάτῃ ἀποιμώτανε κ' ἐζύπναγε χορτάτῃ . . .

Μιὰ μέρα τὸ 'παράκαμε καὶ 'ς τὸ φαγὶ χωμένη
Ἐς τὸ λαμό, δὲν πρόσεξε ἀπὸ τὴν λιχουδιά της,

Καὶ ῥόλλησαν τὰ πόδια της, ῥόλλησαν τὰ πτερὰ της,
Καὶ δὲν ῥμποροῦσε πλεῖα νὰ ῥγῇ...τὴν ῥπαθ' ἡ καυμένη!

Καὶ ῥρθε χέρι φοβερό καὶ ἀνασχομπωμένο
Μέλι νὰ πάρῃ . . . τὴν θωρεῖ, τῆς δίνει μιὰ καὶ πάγει . . .
Μὰ ῥγεινε παράδειγμα,—μέλισσα νὰ μὴ φάγῃ
Μέλι ποῦ μὲ τὸν κόπο της δὲν ῥχει συναγμένο.

Δ. Γρ. Καμπούρογλους.

6. ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΦΙΛΟΙ

A

Μέσ' σὲ λαγκάδι σκιερὸ καὶ ῥσυχο μιὰ ῥμέρα
Ρυάκι κρυσταλένιο

Τὸ πράσινο ῥγάιδευε χορτάρι πέρα, πέρα
Κι' ἄγρια κρῖνα μὲ νερὸ ῥδρόσιζε ἄσημένιο.

ῥταν ῥμέρα ὤμορφη κι' αὐγὴ πολὺ ἀκόμη
ῥταν ῥφάνησαν ἐκεῖ μαζί τρεῖς πεζοδρομοί.

B

Συνωμιλοῦσαν κ' ῥργουνταν ῥσάν φίλοι ἀγαπημένοι,
Κ' εἰς ρίζα δένδρου ῥκάησαν ἀπάνω κουρασμένοι·

Ή ῥνας ἄνδρας ῥτανε θρασύς· μὲ φτερωμένα
Τὰ πόδια· μ' ἄταχτα μαλλιά καὶ γένηια ῥμπερδεμμένα·

Τὸν ῥλέγαν ῥΑγεμο Βοριᾶ· οἱ σύντροφοί του πάλι

Γυναῖκες ῥτανε· ῥ μιὰ, ῥσάν γίγαντας μεγάλη·

Κάθε πνοή της ῥκαιγε· ῥσπινθήριζ' ῥ ῥματιά της

Καὶ ῥσάν δυὸ φλόγαις ῥμοιάζανε τὰ δύο μαγουλά της . . .

Ή κόσμος τὴν ῥτρόμαζε καὶ τὴν ῥπιθυμοῦσε

Καὶ τῶνομά της ῥλεγαν Φωτιά ὅπου περνοῦσε.

ῥ ἄλλη ῥταν ὀροσερή, γλυκεῖα, γαλανομάτα,

Καὶ ὁ Βοριᾶς καὶ ῥ Φωτιά μὲ σέβας τῆς ῥμιλοῦσαν·

Τὰ ῥμάτια της ῥντροπαλά, σεμνότητα γεμᾶτα,

Κάτω ῥ τὴ γῇ ῥβλέπανε· Τιμὴ τὴν ῥκαλοῦσαν.

Βλέπει ἐπάνω, χαιρετᾷ,
Καὶ ταῦτα εὐγενῶς προφέρει :

»Καλῶς υἱὲς ὦσες ἐδῶ,
»Ἀέρα, φίλτατε, νὰ πάρης·
»Τρελλαίνομαι ὅταν σ' ἰδῶ!
»Πόση κομψότης, πόση χάρις!
»Τίς ἔχει τόσην καλλονήν,
»Τίς πτέρυγας πεικιλωτέρας;
»Τι κρίμα! ἂν εἶχες καὶ φωνήν,
»Θα ἦσο τῶν πτηνῶν τὸ τέρας».

—»Φωνὴν δὲν ἔχω; νὰ χαθῆς!
»(Ἐντός του εἶπε)· θὰ σὲ θιγῶ.
»Περίμενε νὰ τρελλαθῆς,
»Ἀφ' οὗ τὸ στόμα μου ἀνοίξω».

Καὶ πλατὺς φάρυγξ ἀνοιγείς,
Δύο τραχέα κρά! ἐβγάζει·
Καὶ πάφ! τὸ κρέας κατὰ γῆς,
Καὶ χάπ! ἡ πονηρὰ σ' ἀρπάζει·

Ἀκόμη τρέχ' εἰς τὸ βοσκόν·
Καὶ ἀφ' οὗ ἔχαψε τὸ κρέας,
Γελῶσα λέγ' εἰς τὸ πτηνὸν
Τὰς λέξεις ταύτας τελευταίας :

»Μάθε, ὦ φίλτατον πουλί,
»Μάθε ὃ ἄνθος τῶν κοράκων,
»Πῶς τῶν εὐπίστων ἡ φυλή,
»Τρέφει τὸ γένος σῶν κολάκων».

·Α. Ρ. Ραγκαδάς.

9. ΠΑΤΗΡ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΣ

Οἱ παῖδες διεφέροντο·
Ὁ δὲ πατὴρ καλέσας

Αὐτοὺς καὶ ράβδους δέσας
 Εἰς δέσμην δυνατὴν,
 Εἰς ἕκαστον, κατ' ὄνομα
 Τοὺς παῖδας ὀνομάζων,
 Τὴν ἔδωκε προστάζων
 Νὰ θραύσωσιν αὐτήν.
 Ἄλλ' ὅτ' ἐκείνων ἕκαστος
 Ἐν πάσῃ προθυμίᾳ
 Πλὴν μάτην ἐκοπία,
 Ὅ γέρων ἀναστὰς
 Καὶ λύσας ἐνεχείρισε
 Τὰς ράβδους μίαν, μίαν.
 Οἱ δὲ μὲ εὐκολίαν
 Κατέθρασαν αὐτάς.
 Ὅ γέρων τότε ἐπρόσθεσε:
 « Ἀγαπητὰ παιδιὰ,
 Ἴδου διδασκαλία
 Ἀξία προσοχῆς.
 Καὶ σεῖς θὰ εἰσθ' εὐδαίμονες
 Ἄν ὁμοφρόνως ζῆτε.
 Ἐὰν διχονοῇτε
 Θὰ εἰσθε δυστυχεῖς».

Π. Σοῦτσος.

10. ΒΑΤΡΑΧΟΣ ΧΕΛΩΝΗ ΚΑΙ ΟΦΙΣ

Ἐνας βάτραχος ἔσηκώθη
 Ἀπ' τὸν ὕπνῳ του, καὶ νοιώθει
 Τὴν μυτίτσα του κλεισμένη,
 Τὴ φωνή του βραχνιασμένη.
 Εἶχε τρομερὸ συνάχι...
 (Ἀρρωσταίνουν καὶ οἱ βατράχοι).
 Κ' ἐπεὶ ἦταν ὁ καϋμένος
 Ἄργο καλομαθημένος

Κ' ἐφοβείτο μὴν αὐξήσῃ
 (Ἄν κατάχαμα πατήσῃ,
 Ἢ βραχνάδα, τὸ συνάχι,
 Ἀναβαίνει εἰς τὴν ράχι
 Μιᾶς χελώνας ποῦ ἔπερνοῦσε.
 Ἀπὸ ἑκεί ποῦ κατοικοῦσε.
 Μὲ τὰ τέσσαρα πιασμένος,
 Κάθεται ἄν κολλημένος.
 Νὰ μὴν πέσῃ ἐφοβείτο
 Ἐν θαλασσινὸς ποῦ ἦτο.
 Ἢ χελώνα περπατοῦσε
 Μὰ αὐτὸς δὲν τὸ ἔκουνε ...
 Πότε ἔσκυπτε ἑλγέκι
 Γιά νὰ βρῇ ἄλλο φαγάκι
 Ἢ νὰ πιῇ ἄλλο νεράκι
 Σὲ κανένα χαντακάκι,
 Πότε, πότε τραγουδοῦσε
 Ὅσο δυνατόν ἔμπορεῦσε,
 Πότε πάλι βλαστημοῦσε
 Τὴν χελώνα ποῦ ἄργοῦσε,
 Κ' ἔλεγε πῶς τὸ σιγάθη
 Τ' ἄλογό του, καὶ ἄν μάθῃ
 Τὴν καβάλλα, θαῦρη ἄλλο
 Γρήγορο καὶ πλεὶς μεγάλο.

Ἐγχετρεῖτο τὸ συνάχι,
 Μὰ ὁ φίλος μας τὴν ράχι
 Δὲν τοῦ ἔρεσε ν' ἀφήσῃ
 Καὶ τὸ χῶμα νὰ πατήσῃ
 Τοῦ καλάρει ἢ καβάλλα,
 Καὶ δὲν φοβήτιζε δι' ἄλλα,
 Μόναχά γιὰ τὸ φαγί του
 Καὶ γιὰ τὴν ἀνάπαυσί του.

'Φούσκωναν τὰ μάγουλά του,
 'Φούσκωνε καὶ ἡ κοιλιά του,
 'Πάχυνε καὶ τὸ κορμί του,
 Χόνδραινε καὶ ἡ φωνή του . . .
 'Ἐτρῶγ', ἔπινε, 'γελοῦσε,
 'Ἐκοιμᾶτο, ἐξυπνοῦσε,
 'Σφύριζε, 'χοροπηδοῦσε,
 'Ὅλους τοὺς περιγελοῦσε,
 Κ' ἔλεγε « ἡ ὀκνηρία
 Εἶν' ἡ μονὴ εὐτυχία . . . »

Τέτοια ὁ φίλος συλλογιέται
 'Όταν ἐξαφνα πετιέται
 'Ἐνα φεῖδι πλουμισμένο,
 'Ἐνα φεῖδι πεινασμένο
 'Απὸ φάτ' ἀπ' τὸ θυμᾶρι
 Κι' ἄλογο καὶ καβαλλάρη
 Χύνεται εὐθὺς νὰ πιάσῃ,
 Τὴν κοιλιά του νὰ χορτάσῃ.
 'Ἡ χελώνα ἡ καϋμένη
 'Απὸ τέτοια μαθημένη,
 Καθὼς εἶδε τὸν ἔχθρό της
 Χώθηκε 'ς τὸ καύκαλό της.
 Κλαίει ὁ βᾶτραχος, φωνάζει,
 Μάλαμμα, ἀσῆμι τάζει,
 Τὴν καβάλλα του ἀφίνει . . .
 Εἶχε κλειὰ πολὺ παχύνει!!!
 Καὶ τὰ πόδια μουδιασμένα
 Κι' ἀπὸ τ' ἄλογο πιασμένα
 Δὲν 'μπορεῖ νὰ τὰ κουνήσῃ,
 Δὲν 'μπορεῖ νὰ περπατήσῃ.
 'Πέθανε ἀδωκημένος!
 Πολὺ νέος ὁ καϋμένος!

Ἦτοῦ φειδιοῦ δὲ τὴν κοιλία
 Ἔμαθ' ἀπ' τὴν ὀκνηρία
 Ὅτι πλεῖο κακὸ μεγάλο
 Εἰς τὸν κόσμον δὲν εἶν' ἄλλο.

Δ. Γρ. Καμπούρογλου.

11. ΒΟΣΚΟΣ ΨΕΥΣΤΗΣ.

Ἔβασκε τὰ πρόβατά του ἑνδεκαετὲς παιδίον
 Ἦτο χωρίον του πλησίον,
 Καὶ μὴ ἔχον τί νὰ κίμῃ, διὰ νὰ διασκεδάσῃ
 Ἐφαντάσθη μὲ τὸν τρόμον τῶν γειτόνων νὰ γελάσῃ.
 Ἦτο λοιπὸν νὰ κράζῃ λύκος! λύκος! κ' εὐθὺς ὅλοι
 Εἰς βοήθειάν του τρέχουν καὶ ποιμένες καὶ βουκόλοι. . .

Ἐντρομοὶ : «Ποῦ εἶναι, κράζουν, ποῦ ἐπῆγε τὸ θηρίον;»
 Ὁ βοσκὸς τοὺς πόδας σείων
 Μὲ πολλὴν ἀταραξίαν τοὺς ἐκύτταξε καγχάσας·
 Ἄῃθελὰ νὰ δοκιμάσω, εἶπε, τὴν ταχύτητά σας».·
 Καὶ αὐτοὶ μὲ στῆθος βράζον
 Καταρώμενοι ἀφῆκαν τὸ παιδάριον καγχάζον . . .

Δὲν παρῆλθον τρεῖς ἡμέραι καὶ ὁ ποιμενίσκος πάλιν
 Ἐνθυμήθη τὴν μεγάλην
 Ταραχὴν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε βάλῃ τοὺς βουκόλους,
 Κ' ἐσχεδιάζε καὶ πάλιν νὰ τοὺς συναθροίσῃ ὅλους,
 Ὅτε λύκος λυσσαλέος ἐφορμήσας ἐμπροστὰ του,
 Ἦρχισε νὰ κατασχίζῃ ἕν πρὸς ἕν τὰ πρόβατά του . . .

Τὰ γαυγίσματα τῶν σκύλων, αἱ κραυγαὶ τοῦ παιδαρίου
 Τὴν μανίαν τοῦ θηρίου
 Δὲν εἰσπóρουν νὰ κρατήσουν· ἤκουσαν καὶ οἱ βουκόλοι
 Τὰς κραυγὰς τοῦ λύκος! λύκος! κ' ἔκραζαν γελῶντες ὅλοι
 Ἀπῆγαινε νὰ εὖρης ἄλλους διὰ νὰ διασκεδάσῃς . . .
 Βγάλ' το, βγάλ' το ἀπ' τὸ νοῦ σου δυὸ φορεῖς νὰ μάς γελάσῃς».

Τὰς κραυγὰς τοῦ τὸ παιδίον ὁλονέν διπλασιάζει
 Ἄλλ' οὐδεὶς τὸ πλησιάζει

Μήπως πάλιν τοὺς γελάσῃ τὸ παμπόνηρον παιδίον,
 Δὲν πιστεύουν καὶ δὲν τρέχουν νὰ διώξουν τὸ θηρίον.
 Κ' ἔχουν δίκαιον, διότι ὅστις, φίλοι, ψεύδεται,
 Καὶ ἀλήθειαν ἂν εἴπῃ πλέον θὲν πιστεύεται.

Π. Ι. Φέρμπος.

12. ΓΕΡΩΝ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΣ

Ἐνας γέρων ξυλοκόπος ἐννενηντα πέντε χρόνων
 Ἐκαταΐβαιν' ἓνα λόφον εἰς τὸν ὠμόν του σηκώων
 Καυσοξύλων ἐν δεμάτι.

Τὸ βαρὺ καὶ τρέμον βῆμα νὰ κινήσῃ προσεπάθει,
 Τὸ κατῶρθωσ' ἐπὶ τέλους, καὶ κατάκοπος ἐστάθη
 Νὰ ξεκουρασθῇ κομμάτι.

Ἀνεστéναξε καὶ ρίψας κατὰ γῆς τὸ φόρτωμά του,
 Τὸν ἰδρωτὰ του σπογγίζει μὲ τὰ πέντε θάκτυλά του
 Καὶ ἔς τοὺς θάμνους τὸν πετᾷ.

Κάθηται εἰς μίαν πέτραν καὶ κινῶν τὴν κεφαλὴν του
 Τί ἐκέρδισε καθ' ὅλην τὴν μακρὰν, μακρὰν ζωὴν του
 Λυπημένος ἑρωτᾷ

«Εἰς αὐτὸν τὸν μαῦρον κόσμον ποῦ ἀσπρίσαν τὰ μαλλιά μου
 Τί ἐκέρδισα, Θεέ μου; ἔχει ἄλλος τὰ δεινά μου;
 Τὸ μούγκριτο παιδί μου μοῦ ἀπέθανε ἔς τὰ ξένα,
 Καὶ τὰ ὄρφανά του κλαίουں ἔς τὴν καλύβα πεινασμένα!..

Καὶ ἐγώ; τὰ βέσανά μου τοῦτο τὸ βουνὸ τὰ ξέρει
 Ποῦ μὲ βλέπει καθ' ἡμέραν καὶ χειμῶνα καλοκαίρι
 Νὰ περνᾷ ἀπὸ ἐδῶ

Ἐχων τὸ κυρτόν μου σῶμα πάντοτε ἔς τὴν γῆν σκυμμένον.
 Ὁ Θεέ μου, σὲν ἐμένα ἄλλον καταδικασμένον
 Εὐχεται νὰ μὴν ἰδῶ! . . . »

Κ' ἐκλινε τὴν κεφαλὴν του εἰς τὸ ἄτενόν του αἰτῆθος . . .
 Ἐσηκώθη μετ' ὀλίγον καὶ μ' ἀπηλπισμένον ἦθος
 Τὰς παλάμας του κροτῶν.
 «Θάνατε, φωνάζει. θάνα . . .!» κ' ἔμεινε μὲ στέμα χαῖνον...
 Ἦλθ' ὁ θάνατος ἀμέσως δρέπανον αἱματωμένον
 Εἰς τὴν δεξιὰν κρατῶν.

—«Τί μὲ θέλεις, εἶπε, γέρον,» κ' ὕψωσε τὸ δρέπανόν του.
 Ὅλος ἐντρομος ὁ γέρον ἔκρυψε τὸ προσωπόν του
 Καὶ ἐτραύλισε: «Αὐθέντα ἔλα, ἔλα πλειὸ σιμά μου
 Σ' ἔκραξα νὰ μοῦ φορτώσης μιὰ στιγμή τὸ φόρτωμά μου».
 Π. Ι. Φέρμποξ-

13 ΟΝΟΜΑΧΙΑ

Δυὸ γαῖδαροι ἔμαλῶνανε σὲ ξένον ἀχρῶνα,
 Δίνουν κλωτσιαῖς συχναῖς—πυκναῖς,
 Χαλοῦν τὸν κόσμ' ἀπ' ταῖς φωναῖς,
 Δαγκάνει ἕνας τ' ἀλλουνοῦ τ' αὐτιά καὶ τὴ σαγένα.

—Ποιὸς σοῦδωκε τὴν ἄδεια ἔδω μέσα νὰ πατήσης;
 Φωνάζει ὁ μυρειδερός
 Καὶ ἀπεντᾶ ὁ σταχτερός:

—«Καὶ σύ, μὲ τί δικαίωμα ἦρθες νὰ μὲ συγχίσης;

Κ' ἐν ᾧ ἔμπροστά τους εἶχανε πίτουρα καὶ κριθάρι,
 Ἄχυρο, βίκω καὶ σανό,
 Ἐτῆσαν καυγᾶ ἀληθινό,
 Καὶ δὲν τολμᾶ κανένας τους λίγο μεζὲ νὰ πάρῃ . . .

Κι' ἀπ' τὸν πολὺ τὸ θέρυθον κι' ὁ νοικοκύρης φθάνει,
 Κρατᾷ ρόπαλο γιρό,
 Χωρὶς νὰ χάσῃ δὲ καιρό,
 Τὰ δυὸ πλευρά τους μαλακὰ ἔσαν τὴν κοιλιὰ τους κάνει...

Ἄφ' οὐ ταῖς ἴπασαλείφθηκαν κκλά, σάν ἔπεσμένοι
Κ' οἱ δυὸ μέ ἀδειανὴ κοιτιά.

Μὲ κρεμασμένα τὰ αὐτιά,
Ἐφύγαν 'ς τὰ τέσσαρ' ἀπὸ 'κεῖ, δαρυμένοι, ἠματωμένοι.

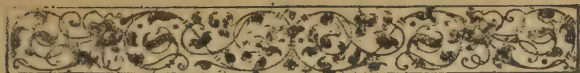
Τοὺς ἠφίλιωσε ἡ δυστυχιά, ἡ πίκρα, τὸ φαρμάκι,

Ἐπὶ τὸν ἄλλον χαιρετᾷ,

Λένε πῶς ἦσαν χωρατά,

Κ' ἐπῆραν τὸν κατήφορο καὶ τρῶνε θυμωράκι.

Δ. Γρ. Καμπούργλους.

Ζ'. ΑΝΑΜΙΚΤΑ

Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΙ Ο ΒΑΤΡΑΧΟΣ

Ὁ Γιάννης.

Θέλω εἰς τὸ σχολεῖόν μου νὰ 'πάγω,
Μ' αὐτὸς δὲν μὲ ἀφίνει νὰ περάσω
Κι' ἀδίκως θὰ μὲ κάμῃ νὰ ταῖς φάγω
Γιατὶ 'ς τὸ μάλημα δὲν θὰ προφθάσω.
Τι ἔλει ἐδῶ; ποιά εἶναι ἡ δουλειά σου;
Ὁ βάτραχος τί 'βγῆκε ἀπ' τὰ νερά του;
 'Ντρέπομαι φωνὴ νὰ βγάλω,
 Μὰ 'μπορῶ καὶ νὰ διαβῶ;
 'Αχ! Θεέ μου, τί νὰ κάνω
 Τ' εἰν' αὐτὰ ὅπου τραβῶ;

Ὁ Βάτραχος.

Τί πράγμα φοβερὸ βλέπω 'μπροστά μου!
Τί νῆαι; ἄ!!! ἓνα παιδί 'ς τὸ δρόμο...
Χάθηκα! κάμετε τὰ κόλλυβά μου.
'Αχ! θὰ λιγοθυμήσω ἀπὸ τὸν τρόπο.
'Ακούστηκε ποτὲ τέτοια θηρία
'Σ τοὺς δρόμους νὰ γυρνοῦν; Τί δυστυχία!
 Τώρα θάβγῃ ἡ ψυχὴ μου
 'Απ' τὸν φόβο τὸν πολὺ,
 Τρέμει, τρέμει τὸ κορμί μου...
 Μὰ αὐτὸ τί ὠφελεῖ;

Ὁ Γιάννης.

Τόρ' αὐτὸς ἂν μὲ ταιμπήσῃ!..

Ὁ Βάτραχος.

Τόρ' αὐτὸς ἂν μὲ πατήσῃ!..

Ὁ Γιάννης.

Θᾶχῃ δόντια σουβλερά!!!

Ὁ Βάτραχος.

Θᾶχῃ πόδια τρομερά!!!

Ὁ Γιάννης.

Μὰ πρέπει νὰ 'βρεθῶ 'ς τὸ μάθημά μου,

Γιατί ὁ κώδων τόρα θὰ χτυπήσῃ·

Ὁ Γέρο-Βάτραχος ἀπὸ 'μπροστά μου

Δὲν κάνει τάχα νὰ παραμερίσῃ;

Ὁ Βάτραχος.

Μὰ πρέπει πλειὰ νὰ πάγω 'ς τὰ παιδιὰ μου!

Θὰ κλαῖνε νηστικά... μὰ θὰ μ' ἀφήσῃ;

Τὸ φοβερὸ θηριὸ ἀπὸ 'μπροστά μου

Δὲν κάνει τάχα νὰ παραμερίσῃ;...

Ὁ Γιάννης.

Νὰ περάσω ἄφησέ με!

Ὁ Βάτραχος.

Λίγο τόπο ἀνοιξέ με!

Ὁ Γιάννης.

Τὸ κουδοῦνί μας σημαίνει

Ὁ Βάτραχος.

Ἡ φαμίλια μου προσμένει...

Πηδοῦνε καὶ οἱ δύο μὲ μιὰ λαχτάρα,

Τινάζονται κ' οἱ δύο μὲ τὰ καλά τους,

Ἀκόμα 'λίγος φόβος καὶ τρομάρα

Κ' ὕστερα πᾶν κ' οἱ δύο 'ς τὴ δουλειά τους.

Ὁ Γιάννης τρέχει εἰς τὸ μάθημά του

Κ' ὁ Βάτραχος πᾶει ναῦρῃ τὰ παιδιὰ του.

Ἀριστοτέλης Κουρτίδης.

2. Ο ΣΤΡΑΤΑΡΧΗΣ

—Γιωργάκη, πάλι μ' ἄρχισες
Τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια . . .

Μάθαινε πρῶτα 'σάν νερό
Τὸ μάθημά σου, καὶ καιρὸ
Θὰ ἔχης γιὰ παιχνίδια.

Αὐτὰ καὶ ἄλλα ἔλεγε
'Σ τὸ Γιωργο ἡ μαμά του,
Μὰ ὁ Γιωργάκης ὅλ' αὐτὰ
Τὰ 'νόμιζε γιὰ χωρατά,
Καὶ δός του τὴ δουλειά του.

Μόλις 'ς τὸ σπίτι ἔφθανε
'Απ' τὸ σχολεῖό, 'πετοῦσε
Τὴ σάκκα του σὲ μιὰ γωνιά,
Καὶ ἔτρεχε 'ς τὴ γειτονιά,
Καὶ καρυδιαῖς κτυποῦσε.

—Γιωργάκη, ἔλα, διάβασε,
Μὴν τρέχεις ὅλο ἔξω . . .

—Μαμά μου τώρα δὲν 'μπορῶ.
'Εχω γιὰ διάβασμα καιρό,
Μισὴ στιγμή θὰ παίξω.

Μία βραδυὰ τὸν ἔκαμαν
Καὶ στρατηγὸ εἰ ἄλλοι
Μὲ ξύλινο σπαθὶ κοντό,
Καὶ μὲ χαρτένιο τρικαντὸ
'Απάνω 'ς τὸ κεφάλι.

Τότε νὰ 'βλέπατε χαραῖς
'Ο Γιωργὸς καὶ καμάρι !
'Εκείνη τὴ χρυσὴ βραδυὰ
Τὸν 'λέγαν ὅλα τὰ παιδιὰ
Τὸ πρῶτο παλληκάρι.

Μὰ μόλις 'μπῆκε σπίτι του
 Κουνῶντας τὰ φτερά του,
 Μὲ ἓνα ξύλο νὰ καὶ νὰ,
 Τὸν ἔκαμε 'ς τ' ἀληθινὰ
 Στρατάρχη ἡ μαμά του.
 Γεώργιος Σουρῆς.

3. Ο ΧΑΡΟΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΠΟΘΑΜΜΕΝΟΥΣ

Γιατ' εἶναι μαῦρα τὰ βουκὰ καὶ στέκουν βουρκωμένα;
 Μὴν ἄνεμος τὰ πολεμᾷ μὴνα βροχὴ τὰ δέρνει;
 Οὐδ' ἄνεμος τὰ πολεμᾷ κι' οὐδὲ βροχὴ τὰ δέρνει,
 Μόνο διαβαίνει ὁ Χάροντας μὲ τοὺς ἀποθαμμένους,
 Σέρνει τοὺς νιούς ἀπὸ 'μπροστά, τοὺς γέροντας κατόπι,
 Τὰ τρυφερά παιδόπουλα 'ς τὴ σέλλα ἀραδιασμένα.
 Παρακαλοῦν οἱ γέροντες, τ' ἀγόρια γονατίζουν·
 — «Κόνεψε, Χάρο, σὲ χωριό, κόνεψε κἄν σὲ βρύσι,
 Νὰ πιοῦν οἱ γέροντες νερό κ' οἱ νιοὶ νὰ λιθαρίσουν,
 Καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα νὰ μέσουνε λουλούδια.
 — «Ὅχι!.. χωρὶς δὲν θέλω 'γώ, 'σὲ βρύσαις δὲν κονεύω·
 Ἔρχοντ' αἱ μάταις γιὰ νερό, γνωρίζουν τὰ παιδιὰ τους,
 Γνωρίζονται τ' ἀντρόγυνα καὶ χωρισμὸ δὲν ἔχουν ».
 Δημῶδες.

4. Η ΤΡΙΚΥΜΙΑ

Τρία καράβι' ἀρμενίζαν 'ς τῆς Πόλις τὰ μπουγάζια,
 Τὸν ἀρμενίζει μὲ νοτιὰ, τ' ἄλλο μὲ τραυοντάνα,
 Τὸ τρίτο τὸ καλλέτερο μὲ τῆς στεριάς τ' ἀγέρι.
 Ντελῆ βοριάς τοῦ 'φώναξε, ντελῆ βοριάς τὸ κράζει:
 — Μάϊνα, καράβι, τὰ πανιά, μάϊνα καὶ ριζ' τα κάτω.
 — Δὲν τὰ μαϊνάρω τὰ πανιά καὶ δὲν τὰ καταιθίζω.
 Εἶμαι καράβι 'ξακουστό, καράβι 'ξακουσμένο,
 Ἔχω κατάρτια μπρούντζινα, ἀντέναις σιδερένιας
 Κ' ἐκεῖ ποῦ στήσω μιὰ φορὰ τὴν πλώρη δὲν γυρίζω.
 Ἀσπρογυαλίζ' ἡ θάλασσα, συρίζουν τὰ κατάρτια,

Σκώνονται κύματα βουνά, χορεύει τὸ καράδι,
 Ἄπ' τὸ πουρν' ὡς τὸ δειλινὸ κι' ὡς μισὴ ὥρα νύχτα,
 Καὶ πρὸς τὴ μία τῆς νυκτὸς τὸ ἔλακουστὸ καράδι
 Ἔς τὰ κύματα ἐχώθη καὶ ἴπισω δὲν ἐφάνη.

Δημῶδες.

5. Η ΚΑΛΗ ΣΥΝΑΝΑΣΤΡΟΦΗ

(Κατὰ τὸν Σαδῆ)

Περιεπάτουν καὶ εἶδον φύλλον
 Ἐθρὲν, πλὴν χύνον ὁσμὴν γλυκεῖαν.
 Λαβὼν δ' ἀμέσως τὸ ὠσφραινόμην
 Μὲ τέρψιν θάαν.

— Εὐωδιάζεις πολὺ, τῷ εἶπον,
 Μὴ εἶσαι ρόδον εὐχρουν τῷ κήπων;

— Δὲν εἶμαι ρόδον μοι ἀπεκρίθη,
 Ἀλλὰ συζήτησα πρὶν μ' ἐκεῖνο.

Ἐντεῦθεν ἔχω τὴν εὐωδίαν
 Ἢ διαχύνω.

Δ. Σ. Βυζάντιος.

ΤΟ ΧΕΡΙ

— Μὰμά, ἡ Φρόσω ἔλεγεν, ὀλίγον πειστωμένη
 Μιὰ γνώμη ἔχομε μαζὶ ἐγὼ καὶ ἡ Ἐλση.

Ὅμως ὁ κύριος ἐδῶ τόσο μικρὸς ἀκόμη,

Ἔχει κ' ἐκεῖνος γνώμη . . .

Καὶ τὸ Γιωργάκη ἐδείξε — ἄσπρη μορφή, χιονάτη —

Παθὲ μ' ὀλόχρυσά μαλλιά, ῥοδιὰ ψυχὴ γεμάτη,

Γλυκὰ ἔχαμογέλασε κ' εἶπ' ἡ μητέρα — Ποῖα

Εἶν' ἡ μεγάλη σὰς αὐτή, παιδιά, φιλονικία;

— Ἰδού, μαμά, ὁ κύριος ποῦ τόσα πολλὰ ξέρει,

Λέγει πολυτιμότερο καὶ τῶν ῥοδιῶν τὸ χερί.

Δὲν λέγω, μὲ τὸ χερί του κανεῖς κεντᾶ, μὰ πάλι

Ἔχουνε ἄλλην ἐξομοίαν τὰ δύο μὰς ῥοδιὰ, ἄλλη!

- Γιατί, μικρέ μου προτιμᾷς τὸ χέρι; —Μά, μητέρα, θυμᾶσαι τί μοῦ ἔλεγες ἐκείνη τὴν ἡμέρα; . . .
- Τί σ' ἔλεγα; —Νὰ ἔλεγες πῶς ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι τὸ πλεῖον καλλίτερον τοῦ ὁ Θεὸς μᾶς δίνει.
- Λοιπὸν; —Λοιπὸν εἰς τοὺς πτωχοὺς τὰ ῥάτια ἢ τὸ χέρι δίνει ψωμί; —Μὲ τοῦτο τί; —Αὐτὸ ποιὸς δὲν τὸ ξέρει; Εἶπ' ἡ Ἑλένη. —Νὰ ἐσύ, κι' ἄς εἶσαι πλεῖον μεγάλη... Τὸν ῥίλησ' ἡ μητέρα του, τὸν ῥῆρε' εἰς τὴν ἀγκάλῃ καὶ εἶπεν. —Ἐχεις δίκαιον, μικρέ μου· ὅποιο χέρι ῥ τὸν ἀδελφὸ τοῦ ποῦ πεινᾷ ῥλίγο ψωμί προσφέρει, Κι' ἀπὸ τὰ ῥάτια μας τὰ δύο καλλίτερα κυττάζει, Καὶ τέτοιο χέρι τοῦ Χριστοῦ τὸ χέρι ὁμοιάζει!
- Ἀχιλλεὺς Παράσχος.

7. ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ

Συναυλία τις μὲ φθάνει, ἄρμανία γλυκυτάτη . . .
 Κεφαλὰς παιδιῶν βλέπω, βλέπω οἶκημα σχολείου . . .
 Τῆς ἀμάξης σου τὸν δρόμον, ἀγαθὲ μου φίλε, κράτει·
 ῥΩ! μαγεύει τὴν ψυχὴν μου τὸ σχολεῖον τοῦ χωρίου!

Συναισθάνομαι βαθείας καὶ γλυκείας συγκινήσεις,
 ῥΟτταν βλέπω τὰ παιδιά, τὰς πληθῆδας τοῦ σχολείου . . .
 Μὴ μαγεύομαι διότι μ' ἔρχονται αἱ ἀναμνήσεις
 Τῆς μικρᾶς μου ἀλφαβήτου καὶ τοῦ παιδικοῦ μου βίου;

Εἶν' αὐτὸ καὶ μόνον; ῥΟχι· ὅπο· ἂν σᾶς διακρίνη,
 ῥΑν, μικρά μου, μετὰ πόθου ἡ ψυχὴ μου σᾶς θωπεύη,
 Εἰς χρυσοῦν ἐλπίδων κόσμον ὁμοῦ αὕτη ἔθνους κλίνει·
 Καὶ ἰδοὺ ἡμῶν ἡ θεὰ διατί ἐμὲ μαγεύει!

Μετ' ὀλίγους ἔτι χρόνους τὰ πτωχὰ αὐτὰ παιδιά
 Εἰς τὸν δύσεζήλον ἀγῶνα τῆς ζωῆς θ' ἀποδυθῶσι.
 ῥΑλλὰ θέλει ἀμειλίκτως ἀφανίσ' ἡ δυστυχία,
 ῥΑλλὰ θέλει χρυσῇ μοῖρᾳ καὶ νεότης στεφανώση.

Ἐὰν σήμερον τὸ ράκος καὶ τὸ δάκρ' εἶναι στολή των,
Ποῖος αὔριον ἐξεύρει ἐκ τοῦ κύκλου των ὠραῖος
Μὴ φανῇ τις αἰφνης ἥρω, στρατηγὸς τῶν ἀνικητῶν,
Δάφνη τοῦ μικροῦ χωρίου, τῆς Ἑλλάδος ὅλης κλέος;

Ποῖος αὔριον ἐξ-ύρει ἐκ τῆς χαροπῆς πληθούς,
Ἦτις σήμερον εὐφώνως ἀτακτεῖ, σκιρτᾷ, μανθάνει,
Μὴ ἂν αἰφνης ἀνατείλῃ νοῦς διάφωτος καὶ θεῖος,
Ἄστρον τῆς καλῆς Ἑλλάδος, χρυσοῦ μέλλοντος σκαπάνη!

Θάρρος, φίλοι μου, ὁ κόσμος εἶναι μοῖρα τῶν κρειπτόνων,
Κ' ἤρχισαν πολλάκις οὗτοι τὴν ζωὴν των ρακενδῦται.
Αὔριον οἱ ἄνδρες οὗτοι κλίνουσι διὰ τὸν χρόνον
Κ' ἡ πατρίς αὐτῆς ἡγέτας καλεῖ σᾶς: Ἐτοιμασθῆτε!

Ὁ Θεὸς γλυκὺς φρουρὸς τῆς, ὁ Θεὸς νὰ εὐλογήσῃ
Τὴν καρδίαν ἣτις ἤλθεν ὡς ἡγέτις τοῦ σχολείου,
Καὶ φωτίζει τὰ πικιδία καὶ ὡς ὄρνις περιπτύσσει.
— Πῶς λατρεύει ἡ ψυχὴ μου τὸ σχολεῖον τοῦ χωρίου!
Σπουδῶν Βασιλειάδης.

8. Ο ΧΕΙΜΩΝΑΣ

Σκέπασε τὰ κεραμίδια πιθαμαῖς δυὸ τρεῖς τὸ χιόνι,
Κ' εἰν' ἡ πόλις φασκιωμένη μ' ἓνα κάτασπρο σιντόνι.
Διέτε, διέτ' ἀσπροπρόσωπους μέσ' ἔς τὰς γούνας τυλιγμένους,
Διέτε, διέτε μέσ' ἔς τὸ χιόνι ὡς τὰ γόνατα χωμένους.

Τοῦ, τοῦ τοῦ,

Κ' ἐγὼ κρυώνω.

Μποῦ, μποῦ, μποῦ,

Κ' ἐγὼ παγώνω.

Ὅ τί κρύσταλλα, τί πάγοι! Ὁ Δεικέμβριος ἀφρίζει,
Ὁ ἄερας λυσσασμένος ἔς τὰ παράθυρα μου γγρίζει.
Τῆς φακῆς τὰ καλληκάρια κουκουλώθηκαν ἔς τὸ στῶμα.
Διέτε μύταις ὁποῦ στάζουν! Διέτ' ἄχνους ἀπὸ τὸ στόμα.

Λέγι' ἀκούστε μασσητά,
 Ἄματια διέτε δακρυστά.
 Τοῦ, τοῦ, τοῦ
 Κ' ἐγὼ δακρύω,
 Μποῦ, μποῦ, μποῦ,
 Ἄ, κρύο! κρύο!

Ἐνας χοῦ, χοῦ, χοῦ τὰ χέρια εἰς τὸ στόμα του ζέσταίνει.
 Ἐν τῇ φωτιά ὁ ἄλλος τρέχει καὶ τὰ μοῦτρά του θερμαίνει.
 Κ' ἐγὼ θέλω νὰ χωθῶ
 Ἐν τὰ ζεστά νὰ ζεσταθῶ.
 Τροῦ, τοῦ, τοῦ,
 Γιατί κρυώνω,
 Μποῦ, μποῦ, μποῦ,
 Καὶ πλευρικῶνῶ.

Τί καλὸς εἶν' ὁ χειμῶνας ὅταν ἡ θερμάστρα κατῇ!
 Τί καλὰ ἐν ᾧ χιονίζει νὰ ρουφᾷς φούρ, φούρ πὺ τέτ.
 Πλὴν ἐμένα ἡ χιονιά
 Καὶ ἡ βαρυχειμωνιά,
 Τοῦ, τοῦ, τοῦ,
 Πῶς μὲ κρυώνει!
 Μποῦ, μποῦ, μποῦ,
 Πῶς μὲ παγώνει!

Ἡλίας Τανταλίδης.

9. Ο ΣΚΥΛΛΟΔΗΜΟΣ

Ὁ Σκυλλοδημος ἔτρωγε 'ς τὰ ἔλατ' ἀπὸ κάτω,
 Κι' αὐτοῦ πρὸς τὰ χαράμματα περνοῦσαν δυὸ διαβάταις.
 Εἶχον πὰ γένεια μακρὰ, τὸ πρόσωπό τοὺς μαῦρο.
 Κοντὰ τοῦ ἑστῆθῃσαν κ' οἱ δυό, καὶ τονὲ χαιρετοῦγε.
 —«Καλὴ σου μέρα, Δῆμό μου» —Καλῶς τοὺς τοὺς διαβάταις!
 —«Διαβάταις, πῶς τὸ 'ξέρετε πῶς εἰμ' ὁ Σκυλλοδημος;»
 —«Φέρνομε χαιρετίσματα ἀπὸ τὸν ἀδερφό σου.»

- «Διαβάταις, ποῦ τὸν εἶδετε ἐσεῖς τὸν ἀδερφό μου;»
 —«'Σ τὰ Γιάννινα, 'ς τὴ φυλακὴ τὸν εἶδαμε κλεισμένον,
 Εἶχε 'ς τὰ χέρια σίδερα, καὶ κλάπαις 'ς τὰ ποδάρια.»
 'Ο Σκυλλοδήμος 'δάκρυσε, πετιέται γιὰ νὰ φύγῃ.
 —«Ποῦ πάγεις, Δῆμο μ' ἀδερφέ, ποῦ 'πάγεις Καπετάνε;»
 —«Τὸν 'βγάζω ἀπὸ τὰ σίδερα, ἢ πάω κ' ἐγὼ μὲ δαῦτον!..»
 —«'Εγὼ 'μαι τ' ἀδερφάκι σου! ἔλα νὰ φιληθοῦμε.»
 Κ' ἐκεῖνος τὸν ἐγνώρισε 'ς τὰ χέρια τοῦ τὸν 'πῆρε,
 Γλυκὰ κ' οἱ δυὸ 'φιλήθηκαν 'ς τὰ 'μάτια καὶ 'ς τὰ χεῖλη.
 Κι' ὁ Δῆμος τὸν ἐρώτησε, κι' ὁ Δῆμος τὸν 'ρωτάει·
 —Κάθου, ἀδερφέ, κάθου πιστέ, κ' ἔλα 'μολόγησέ μας
 Πῶς ἔκαμες κ' ἐγλύτωσες ἀπὸ τοὺς 'Αρβανίταις.
 —«Νύχτα τὰ χέρια μ' ἔλυσα, κ' ἐτσάκισα ταῖς κλάπαις,
 Κ' ἐσύντριψα τὰ σίδερα κ' ἐρρίχτηκα 'ς τὸ Βάλτο,
 'Εκεῖ 'βρα ἓνα μονόξυλο κ' ἐπέρασα τὴ λίμνη,
 Προφῆς τὰ Γιάννινα ἄφησα, καὶ τὰ λαγκάδια 'πῆρα.»

Δημῶδες.

10. Η ΣΚΛΑΒΑ

Ἄνοιξε τὰ φτερούγιά σου,
 Ἄχολο περιστέρι.
 Καὶ θενὰ πᾶς γι' ἀγάπη μου
 Σὲ μακρυνὸ σεφέρει.
 Εἶναι μακρὸς ὁ δρόμος σου,
 Ἄπλωσε τὸ φτερό σου
 Καὶ σύρε 'ς τὸ καλὸ.

Καὶ σὰν διαβῇς τὰ σύννεφα
 Καὶ σὰν τὰ διαπεράσῃς
 Καὶ μέσα 'κεῖ ποῦ κάθονται
 Τ' ἀστροπελέκια φθάσῃς,
 Θυμῆσου, περιστέρι μου,
 Μὴ σοῦ καῇ τὸ ράμμα

Ὅπου βαστάει τὸ γράμμα,
Καὶ πέση καὶ χαθῇ.

Καὶ σὰν ἰδῇς τὰ κύματα
Ἀπὸ ὕψηλὰ ν' ἀφρίζουν,
Καὶ νὰ κτυποῦν καὶ νὰ βογγοῦν,
Τῇ γῇ νὰ φοβερίζουν,
Μὴ γελαστῇς, πουλάκι μου,
Νὰ πᾶς ἐκεῖ σιμά τους·
Τὸ δόλια τὰ νερά τους
Θὰ βρέξουν τὴ γραφή.

Εἶναι τὰ κύματ' ἄσπλαχνα,
Πάντα νερὸ διφοῦνε.
Κ' ἐπὶ πᾶν σου θὰ πέσουνε
Σκληρὰ νὰ καταπιοῦνε
Τὰ δάκρυα ποῦ ἐστάξανε
Εἰς τὸ χαοτὶ μου ὕψω.
Ἀχ! κάλλιο ν' ἀποθάνω
Παρὰ νὰ μὴ τὰ ἰδῇ.

Κι' ἀνίσως 'κεῖ 'ς τὸ δρόμο σου
Ψηλὰ μέσ' τὸν αἰθέρα,
Πιστὸ περιστεράκι μου,
Τὴν ἀνοιξὶ μιὰ ἡμέρα
Τὰ χελιδόνια τ' ἄχαρα
Σοῦ τύχη κι' ἀπάντησης,
Νὰ μοῦ τὰ χαιρετήσης
Μ' ἓνα γλυκὸ φιλί.

Καὶ νὰ τοὺς 'πῇς ποῦ ὄρῃσκομαι,
Πῶς ἡ καρδιά μου τρέμει,
Πῶς χάνονται τὰ νιάτα μου,
Σὲ τούρκικο χαρέμι·
Καὶ ἔπες τὸ παραθύρι μου
Νὰ μὴ τὸ λησμονήσουν

Καὶ νᾶρθουνε νὰ στήσουνε.
Σιμά μου μιὰ φωλιά.

Κι' ἀνίσως κι' ἀποστᾶσανε
Καὶ ταῦρης δειλιασμένα
Κι' ἀπὸ χειμῶν' ἀνέλπιστο
Τὰ ἰδῆς κυνηγημένα,
Θυμῆσου, περιστέρι μου,
Τὴ ράχι σου νὰ στρώσῃ
Καὶ τὰ φτερά ν' ἀπλώσῃ
᾽Σάν καραβιοῦ πανιᾷ.

Κ' ἐκεῖ ποῦ θ' ἀρμενίζετε
Καὶ θὰ κρυφομιλῆτε
Καὶ μυστικά τὸν πόνο σας
Καθένα θὰ διηγῆται, ὦ
Θυμῆσου περιστέρι μου,
Νὰ 'πῆς 'ς τὰ χελιδόνια
Πῶς ἔφυγαν δυὸ χρόνια
᾽Οποῦμαι 'ς τὴ σκλαβιά.
Ἀρ. Βαλαωρίτης.

11. ΤΑ ΤΣΑΡΟΥΧΙΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΟΥ

(Ἐπὶ τῇ γεννῶσει τοῦ διαδόχου τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου,
τῇ 21 Ἰουλίου 1868).

Λουλούδια, βασιλόπουλο, 'ς τὴν τελετὴ σου στρώνω
Καὶ μ' ἓνα δάκρυ μου κ' ἐγὼ
Τὴ βαπτισί σου εὐλογῶ
Τὸ δρόμο σου μυρώνω.

᾽Σ τὸ πρῶτο χαμογέλιο σου διαμάντια δὲν σκορπίζω
Σὲ φθάν' ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ
Κι' ἀντὶ στολίδια, ἀγωνιστοῦ
Τσαρούχια σοῦ χαρίζω.

Μὴν τ' ἀποβάλης, εἰν' αὐτὰ κληρονομία μεγάλη·
 Δὲν τὰ παληῶσαν οἱ καιροί,
 Καὶ θάρθη ὥσα ποῦ μπορεῖ
 Νὰ ζανατρέξουν πάλι.

Αὐτὰ τὴν ὕστερη στιγμή 'φοροῦς' ὁ Κωνσταντῖνος
 Ὅταν ἀκούσθῃ μιὰ νυκτιὰ
 Σπαθὶ 'ς τὴν Πόλι καὶ φωτιά,
 Ὡς ταῖς ἐκκλησιαῖς μας θρῆνος.

Ὅταν ἐκεῖνος ἔπρεπε ἐφύσησε τ' ἀγέρι
 Καὶ τᾶδωσε 'ς τὸν κεραυνό,
 Τὰ 'πῆρ' ἐκεῖθε τὸ βουνό
 Κι' ὁ κλέφτης 'ς τὸ 'λημέρι.

Πόσαις φοραῖς 'ροβόλησε μ' ἐκεῖνα ὁ Κατσαντώνης!
 Κ' ἐσπούσαν σίδερα βαρεῖα
 Ἐδῶθε ὁ γέρος τοῦ Μωριά
 Ἐκεῖθε ὁ Μηλιώνης!

Μ' αὐτὰ ἐμεῖς 'πατήσαμε μιανῆς Τουρκιάς τὸ πτώμα
 Πλὴν ἄχ! 'ς τὴν Πόλι τὴν πικρὴ
 Ποῦ τόσα χρόνια καρτερεῖ
 Δὲν 'μπήκαμε ἀκόμα! . .

Χρυσῇ σου μοῖρα! Πάρε τα τοῦ Ὑμηττοῦ καμάρι
 Ἐκεῖ ὦηλα ἦταν γραφτὸ
 Τὸ χέρι σου τὸ ζηλευτὸ
 Τὸ δίκιο μας νὰ πάρῃ.

Πόσαις φοραῖς ἀγρύπνησα γιὰ 'σένα μέσ' 'ς τὰ χιόνια,
 Καὶ νύχτα 'ς τὴν ἀστροφεγγιά! . . .
 Μὲ τὴν μορφή σου τὴν γλοκειὰ
 Μιλοῦσα τόσα χρόνια.

Εἶμαι λεβέντης γέροντας καὶ Χάρο δὲν φοβοῦμαι,
 Σαράντα χρόνια καρτερῶ
 Καὶ νὰ 'πεθάνω δὲν μπορῶ
 'Σ τὴν Πόλι πρὶν νὰ 'μποῦμε.

Μικρὸς ἀκόμη σταυραητὸς 'ξαπλώνεις 'ς τὴ φωλιά σου
 Τὰ σμαραγδένια σου φτερά.
 Καὶ τοῦ Βοσπόρου τὰ νερά
 Σαλεύει τ' ὄπομά σου.

Μεγάλωσέ μου νὰ σὲ ἰδῶ μιὰ 'μέρα Καπετάνο
 Νὰ ρίξω δίπλα 'ς τὴν Τουρκιά,
 'Σ τὸ πλάγι σου, μιὰ τουφεκιὰ
 Κι' ἀμέσως νὰ 'πεθάνω!...

Γεώργιος Παράσχος.

ΤΕΛΟΣ.

ΕΙΝΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΙΑ

	σελ
Προσευχή	(B) 5
Ὁ Θεός	(B) 6
Ὁ μόνος ποιητής	(B) 6
Ὑμνος πρὸς τὸν Θεόν	(Γ) 7
Ἡ μίτρα ἐκκλησία	(Γ) 8
Ἡ Κριτική	(Γ) 8
Ὁ ναύτης ἐν τρικυμίᾳ	(Γ) 9
Χριστὸς ἀνέστη	(Γ) 10
Τὸ πρωϊνὸν ἄσμα	(Γ) 10
Ἑσπέρα	(Γ) 11
Ἐωθινή προσευχή	(Δ) 12
Γῆ καὶ οὐρανός	(Δ) 13
Ὁ Χριστὸς καὶ τὸ παι- δάκι	(Δ) 14
Πρὸς τὸν Θεόν	(Δ) 15
Τὸ ἔθθνὸν ἄπαι	(Δ) 16
Ἡ ἐπιστροφή τοῦ ἀ- σώτου	(Δ) 16

Β'. ΦΥΣΙΣ

Θερινὴ νύξ	(B) 19
Ἡ ἑσπέρα	(B) 20
Ἡ αὐγή	(B) 20
Τὸ ἡμερολόγιον	(B) 21
Ἡ ἀνοιξίς	(B) 21
Ὁ ἀποαιρετισμὸς τοῦ χειμῶνος	(B) 22
Ὁ Μάϊος	(B) 23
Τὸ ἄρνησι	(B) 24
Ἡ ἐπανάδης τοῦ ποι- μνίου	(B) 25

	σελ.
Ὁ λαγός	(B) 25
Τὰ πουλάκια	(B) 26
Τὸ χελιδόνι	(B) 26
Ὁ σπουργίτης	(B) 27
Ἡ μέλισσα	(B) 27
Φιλοσοφία	(Γ) 28
Τὰ τριαντάφυλλον	(B) 29
Ἡ μηλέα	(B) 29
Ὁ ἥλιος	(Γ) 30
Ἡ φῶς	(Γ) 30
Ἡ ἀπὸ τοῦ βουνοῦ θέα φθινόπωρον	(Γ) 31
Ὁ ἄρτιος	(Γ) 32
Τὸ καλοκαίρι	(Γ) 33
Ἐμβατήριον τῆς ἀνοι- ξίως	(F) 33
Ἡ ἐτοχή	(Γ) 34
Τὸ πρωί	(Γ) 35
Ὁ βοσκός	(Δ) 36
Τὸ βῶδι	(Δ) 37
Τὸ ἀγιδόνι	(Δ) 37
Καναρίνι καὶ σποργί- τια	(Δ) 38
Ὁ βοῦχος	(Δ) 39
Ἡ φωλιά	(Δ) 39
Ἡ πρὸς τὰ πτηνὰ εὐ- σπλαγχνία	(Δ) 40
Στεριά καὶ θάλασσα	(Δ) 41
Τὸ γλοιοχάραγμα	(Δ) 42
Τὸ ἔαρ καὶ τὸ φθινό- πωρον	(Δ) 42
Ἄνοιξις	(Γ) 43
Τὸ σεγγάρι	(Δ) 44
Τὰ βῶνα	(Δ) 45

1) Τὰ ἐν παρενθέσει στοιχεῖα Β Γ Δ δηλοῦσι τὴν τάξιν τοῦ δημο-
τικῷ σχολείου εἰς ἣν ἀρμόζει ἕκαστον ποίημα.

Ο γάτος	(Δ)	σελ. 46
Τὸ ἄλογο	(Δ)	47
Ἡ ἐλιά	(Δ)	47

Γ. ΒΙΟΣ

Ο μύλος	(Β)	49
Ο βοσκός	(Β)	49
Τὸ ναυόπουλο	(Γ)	50
Μαρμαράς, σιδηρογός, βαρελοποιός	(Β)	51
Ο ξυλουργός	(Β)	51
Ο μαχαιρᾶς	(Γ)	52
Οἱ μαρμαράδες	(Γ)	53
Ο κυνηγός	(Γ)	53
Ο ψιττός	(Γ)	55
Τὸ ἀκόνι	(Γ)	55
Τὸ σαββατ-δραδο	(Δ)	56
Ο κλέφτης παραχειμάζων	(Δ)	57
Τὸ γωριό	(Δ)	57
Οἱ φαραδες	(Δ)	59
Ο ναύτης τοῦ Ἰονίου	(Δ)	61

Δ. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Νανάρισμα τῆς κούκλας	(Β)	64
Ἡ μελοπομένη εἰς τὴν κούνια	(Β)	65
Ἡ μητέρα μας κοιμάται	(Γ)	66
Τα διψασμένα ἄνθη	(Β)	66
Ἡ νοικοκυροῦλα	(Β)	67
Πᾶς να περάξω τὴν μητέρα	(Γ)	68
Ἡ ἐορτὴ τῆς μητρός	(Γ)	69
Ἡ γρημὰ μὲ τὸ καλάμι	(Γ)	70
Ο βοριάς ποῦ ἔ' ἀρνάκια παγώνει	(Δ)	71
Νανάρισμα	(Δ)	72
Ἡ πέρδικα	(Δ)	74
Ἀδελφικὴ ἀγάπη	(Δ)	74
Οἱ δύο πτωχοί	(Δ)	75

Τα ὀφκινά	(Δ)	σελ. 76
Ο παλαιὸς καιρὸς	(Δ)	78

Ε. ΠΑΤΡΙΣ

Ἡ ἀγάπη τῆς πατρίδος	(Β)	80
Ο νεαρὸς στρατιώτης	(Β)	80
Ἡ νέα Ἑλλάς	(Δ)	81
Ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος	(Δ)	82
Ἀνάμνησις τῆς πατρίδος	(Γ)	82
Ο κλέφτης	(Β)	83
Ο ἀποχαιρετισμὸς τοῦ κλέφτου	(Γ)	84
Ἀλωσις Κωνσταντινουπόλεως	(Δ)	85
Τὰ ψάρια	(Γ)	86
Τὸ παιδομάζωμα	(Γ)	86
Ἡ Δέσπω	(Γ)	86
Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν	(Δ)	87
Πολεμιστὴριον ἄσματος τοῦ Τυρταίου	(Γ)	87
Ο Ὀλυμπος	(Δ)	88
Ἡ διαθήκη τοῦ κλέφτου	(Γ)	89
Τὸ μοιρολόγι τῆς Ἡεργας	(Δ)	89
Ο Κίττος	(Δ)	90
Ο γεροκαπετάνιος	(Δ)	90
Ἡ ἐπανάστασις	(Δ)	92
Ο ἀπόμαχος Ρουμελιώτης	(Δ)	93
Τὰ Γιγνινα καὶ ὁ Ἀλῆ παῖς	(Δ)	95
Εἰς τὸν ἀνδριάντα τοῦ Πατριάρχου	(Δ)	95
Τὸ Χανι τῆς Γραβιάς	(Δ)	96
Ἡ ἀλωσις τῆς Τριπόλεως	(Δ)	99
Ο Δῆμος καὶ τὸ κάρυσον	(Γ)	100
Ὑμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν	(Γ)	101
Ο βράχος καὶ τὸ κύμα	(Δ)	103
Ο Σαμουήλ	(Δ)	104

Γ'. ΜΥΘΟΙ

	σελ.
Ὁ Ζίξιπας καὶ τὸ μυρ- μήκι	(B) 107
Ἡ πεταλοῦδα	(B) 108
Ὁ βάτραχος	(B) 108
Φλόξ καὶ καπνός . . .	(Γ) 109
Βάτραχος καὶ ἀράχνη .	(B) 109
Ἡ κακὴ μέλισσα . . .	Γ) 110
Οἱ πρεῖς φίλοι	(Δ) 111
Κόραξ καὶ ἀλώπηξ . .	(Γ) 112
Πατήρ καὶ παῖδες . . .	(Γ) 113
Βάτραχος χελώνη καὶ ὄφις	(Γ) 114
Βροσκός ψεύστης . . .	(Δ) 117
Γέρον καὶ θάνατος . . .	(Γ) 118
Ὀνομαχία	(Γ) 119

Ζ'. ΑΝΑΜΙΚΤΑ

	σελ.
Γιάννης καὶ βάτραχος .	(B) 121
Ὁ στρατάρχης	(Γ) 123
Ὁ Χάρος μετὰ τοὺς ἀπο- θαμένους	Γ) 124
Ἡ τριχυμία	Γ) 124
Ἡ καλὴ συναναστροφή .	Δ) 125
Τὸ χέρι	(Δ) 125
Τὸ σγαλιτὸν τοῦ χω- ρίου	Δ) 126
Ὁ χειμῶνας	B) 127
Ὁ Σκυλοδῆμος	(Δ) 128
Ἡ σκιάδα	(Δ) 129
Τὰ τεκροῦχια τοῦ ἀγω- νιστοῦ	(Δ) 131

ΑΡΙΘ. ΠΡΩΤ. 11117

Εν Ἀθῆναις τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1888

ΔΙΕΚΠ.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ

ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ Κ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΝ Π. ΚΟΥΡΤΙΑΝΗ

Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τὸν ΑΜΒ' νόμον τῆς 22 Ἰουνίου 1882 καὶ τὸν ΑΧΙ τῆς 20 Δεκεμβρίου 1887 περὶ διδακτικῶν βιβλίων, τὰ Β. Διατάγματα τῆς 4 Σεπτεμβρίου 1882, 30 Μαΐου 1883 καὶ 4 Ἰουνίου 1884 καὶ τὴν κατὰ ταῦτα ὑποβληθεῖσαν ἡμῖν ἔκθεσιν τῆς Α'. ἐπιτροπείας τῶν κριτῶν τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως, γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι ἐγκρίνομεν τὴν γνώμην τῆς ἐπιτροπείας ταύτης καθ' ἣν τὸ ὑμέτερον σύγγραμμα «Ἐκλογή ποιημάτων» τὸν κατὰ τὸν νόμον ΑΜΒ ἐγκριθέν ὡς μόνον διδακτικὸν βιβλίον πρὸς ἀπαγγελίαν διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Β' Γ' καὶ Δ' τάξεως τῶν Δημοτικῶν σχολείων τοῦ Κράτους δημοσίων, δημοσυντηρητῶν καὶ ἰδιωτικῶν ἐπὶ τετραετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ παρόντος σχολικοῦ ἔτους 1888—1889 εἶναι καλῶς καὶ κατὰ νόμον ἐκτετυπωμένον. Συμφώνως δὲ τῇ γνώμῃ τῆς ἐπιτροπείας ὀρίζομεν τιμὴν αὐτοῦ λεπτὰ πεντήκοντα πέντε (55).

Ὁ Ὑπουργός
Π. ΜΑΝΕΤΑΣ

Ὁ Διεκπεραιωτής
ΣΤΕΦ. Μ. ΠΑΡΙΣΗΣ

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΣΚΗΝΟΓΡΑΦΙΑΙ

ΕΚ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΑΙ

ΒΙΟΙ

Ἐπιφανῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας
καὶ τῆς Ἐπαναστάσεως

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Β' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Κατὰ τὸ ἐπίσημον Πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας

ΕΚΔΟΤΗΣ

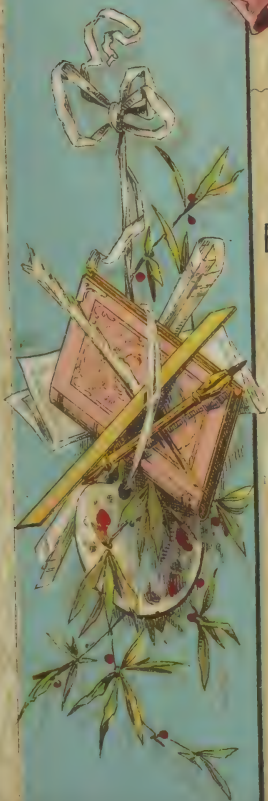
ΑΝΕΣΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ
ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

1889

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ
ΚΛΗΓΗΤΟΥ

ΣΚΗΝΟΓΡΑΦΙΑΙ

ΕΚ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΚΑΙ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΑΙ

ΒΙΟΙ

ΕΠΙΦΑΝΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Β' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΑΝΕΣΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

1889

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν σφραγίδα τοῦ συγγραφέως
καὶ τὴν σφραγίδα τῶν καταστημάτων μου θεωρεῖται ὡς ἐκ
τυποκλοπίας προερχόμενον.

Δ. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

Τῷ ἀναγνώστῃ

Τὸ ἀνὰ χεῖρας βιβλίον συνταχθὲν κατὰ τὸ τελευταῖον πρόγραμμα τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἵνα διδαχθῇ ἐν τῇ β'. τάξει τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων, διαιρεῖται εἰς τρία μέρη. Ἐκ τούτων τὸ μὲν πρῶτον περιέχει διηγήσεις ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ιστορίας ἀπὸ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου (1193 π. Χ.) μέχρι τῆς κοταστροφῆς τῶν Θηβῶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου (335 π. Χ.). Τὸ δὲ δεύτερον περιέχει διηγήσεις ἐκ τῆς νέας Ἑλληνικῆς ιστορίας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ Β'. (1453 μ. Χ.) μέχρι τῆς ἐν Ναβαρίνῳ ναυμαχίας (1827 μ. Χ.). Τὸ δὲ τρίτον περιέχει βίους ἐπιφανῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Δ. Π.

ΜΕΡΟΣ Α'.

ΣΚΗΝΟΓΡΑΦΙΑΙ ΕΚ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἕλληνες.

Οἱ Ἕλληνες θέλοντες ἵνα παραστήσωσι κοινὴν τὴν καταγωγὴν των ἐθεώρουν ὡς προπάτορα αὐτῶν τὸν Δευκαλίωνα τὸν υἱὸν τοῦ Προμηθέως τοῦ σοφωτάτου τῶν Τιτάνων. Ὁ Δευκαλίων ἀναχωρήσας ἀπὸ τοῦ Καυκάσου περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος π. Χ. ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ κατόκησε τὸ πρῶτον ἐν τῇ Λυκωρείᾳ ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ καὶ ἐντεῦθεν ἐξέτεινε τὸ κράτος του πέραν τοῦ ποταμοῦ Ἀχελφου μέχρι τῆς Δωδώνης, ὑποτάξας πολλοὺς τῶν ἀρχαίων κατοίκων, τοὺς Γραικοὺς, τοὺς Κούρητας καὶ τοὺς Λέλεγας. Ἀλλὰ διὰ τὸν νέον κατακλυσμὸν, ὅστις ἀπ' αὐτοῦ ὀνομάζεται *Δευκαλιώνειος*, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ Κραναός· ἐντεῦθεν δὲ πάλιν, ἀφοῦ χάριν τῆς σωτηρίας του προσέφερε θυσίαν εἰς τὸν Δία τὸν Φύξιον (τὸν διευκολύναντα τὴν φυγὴν του) ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Λυκώρειαν. Ὑστερότερον δ' ἐνέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐβασίλευσε τέλος ἐν τῇ Φθιώτιδι. Ὁ Δευκαλίων ἀποθανὼν ἀφῆκε δύο τέκνα τὸν Ἀμφικτύονα καὶ τὸν Ἕλληνα. Ἐκ τούτων ὁ μὲν Ἀμφικτύων διεδέχθη τὸν Κραναὸν τὸν βασιλέα τῆς Ἀττικῆς, ὁ δ' Ἕλλην πρέλαθε τὴν πατρῶαν βασιλείαν καὶ ἀπ' αὐτοῦ ὠνομάσθησαν Ἕλληνες πρῶτον μὲν οἱ ἐν τῇ Φθιώτιδι κατοικοῦντες, ἔπειτα δὲ πάντες ὅσοι ἐλάλουν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ὁ Ἕλλην ἐγέννησε τρεῖς υἱούς, τὸν Αἴολον, τὸν Δῶρον καὶ τὸν Εὐϋθον. Ἐκ τούτων ὁ μὲν Αἴολος καὶ Δῶρος ἔγειναν γενάρ-

χαι τῶν Αἰολέων καὶ τῶν Δωριέων, ὁ δὲ Εὐῦθος προώρως ἀποθανὼν ἀφῆκε δύο υἱούς, τὸν Ἴωνα καὶ τὸν Ἀχαιόν, οἵτινες ἔγειναν γενάρχαι τῶν Ἰόνων καὶ τῶν Ἀχαιῶν. Ἐκ τῶν τεσσάρων δὲ τούτων φυλῶν οἱ μὲν Αἰολεῖς καὶ Ἀχαιοὶ ἔγειναν ὀνομαστότεροι καὶ διαπρεπέστεροι ἐν τοῖς μυθικοῖς χρόνοις, οἱ δὲ Δωριεῖς καὶ Ἴωνες ἐν τοῖς ἱστορικοῖς.

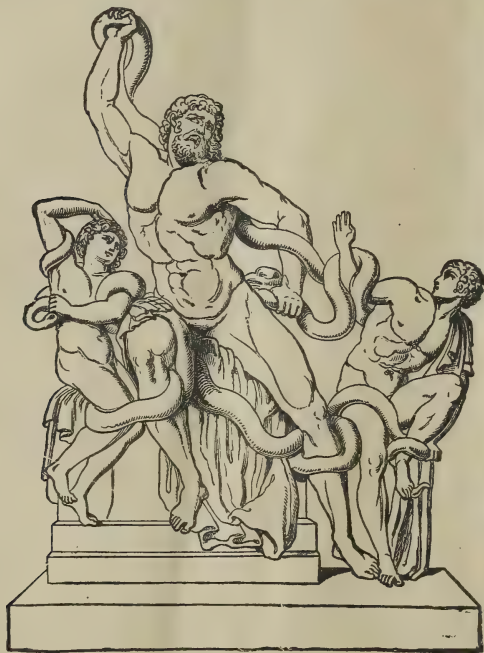
Τρωικὸς πόλεμος.

Πάρις ἡ Ἀλέξανδρος ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου, βασιλέως τῶν Τρώων ἐν τῇ δυτικῇ παραλίᾳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ξενισθεὶς εἰς τὰ μέγαρα τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Μενελάου ἤρπασε τὴν σύζυγον τούτου Ἑλένην μετὰ πολλῶν θησαυρῶν καὶ τὴν ἀπήγαγεν εἰς τὴν Τρωάδα· ἡ ἀρπαγὴ αὕτη ἔγεινεν ἀφορμὴ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου, ὅστις διήρκεσεν ἔτη δέκα (1193 — 1184). Ὁ ὑβρισθεὶς Μενέλαος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀγαμέμνων ὁ ἰσχυρὸς βασιλεὺς τῶν πολυχρύσων Μυκηνῶν ἐπεισαν τοὺς ἐπιφανεστάτους τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων καὶ ἡρώων, ἧτοι τὸν γηραιὸν καὶ σοφὸν Νέστορα, βασιλέα τῆς Πύλου, τὸν πολυμήχανον Ὀδυσσεά, βασιλέα τῆς Ἰθάκης, τὸν ταχύπουν καὶ ἀνδρειότατον τῶν Ἑλλήνων Πηλεΐδην Ἀχιλλέα, ἀρχηγὸν τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Μυρμιδόνων, τὸν τολμηρὸν Διομήδην, βασιλέα τοῦ Ἄργους, τοὺς δύο Αἴαντας, τὸν τεῦ Τελαμῶνος, βασιλέα τῆς Σαλαμῖνος, καὶ τὸν τοῦ Ὀϊλέως, ἀρχηγὸν τῶν Λοκρῶν, τὸν ἐκ Κρήτης Ἰδομενέα καὶ ἄλλους, ἵνα ἐπιχειρήσωσι κοινὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Τρωάδος. Ἀλλ' ὅτε ὁ Ἑλληνικὸς στόλος συγκεῖμενος ἀπὸ 1186 πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἔφερον 100,000 στρατιωτῶν, συνήχθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Αὐλίδος, ἡ Ἀρτεμις ὀργισθεῖσα διότι ὁ Ἀγαμέμνων κυνηγῶν ἐφόνευσε ἐλαφόν τινα αὐτῆς ἱεράν, ἔπαυσε πρὸς τιμωρίαν τὸν ἄνεμον καὶ τότε μόνον ἐπραῦνθη, ὅτε οὗτος κατὰ

συμβουλήν τοῦ μάντεως Κάλχαντος προσηνέχθη νὰ θυσιάσῃ τὴν θυγατέρα του Ἰφιγένειαν, τὴν ὁποίαν ὅμως ἡ θεὰ περικαλύψασα μὲ νεφέλην καὶ θέσασα ἀντ' αὐτῆς ἔλαφον τὴν μετέβαλεν εἰς Ταυρίδα, ὅπου ἔγεινεν ἱέρεια ἐν τῷ ναῷ τῆς αὐτῆς θεᾶς.

Ἀφοῦ δὲ μετὰ τοῦτο ἔπνευσεν οὖριος ἄνεμος, ἀπέπλευσεν ὁ στόλος. Οἱ δὲ Τρῶες ἐν τῷ μεταξὺ μαθόντες τὴν ἐκστρατείαν τῶν Ἑλλήνων προσεκάλεσαν εἰς βοήθειάν των τὰ γείτονα ἔθνη, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν βασιλέα τῶν Δαρδάνων Αἰνείαν υἱὸν τοῦ Ἀγχίσου καὶ τῆς Ἀφροδίτης. Οἱ Ἕλληνες μετὰ πρῶ-
την εὐτυχῇ μάχην ἐκλείσαν τοὺς Τρῶας καὶ τοὺς συμμάχους των εἰς τὰ τεῖχη τῆς πρωτευούσης Τροίας. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶ-
χον τροφὰς ἔχαρκακώθησαν ἔμπροσθεν τῆς πόλεως καὶ οἱ μὲν ἡμίσεις ἐπολέμουν πόλεμον, ὅστις συνίστατο κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς πολλοὺς μεμονωμένους ἀτάκτους ἀγῶνας, καθ' οὓς καὶ οἱ θεοὶ αὐτοὶ τοῦ Ὀλύμπου διηρημένοι μεταξὺ των ἐφαίνοντο προστάται τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἄλλου μέρους, οἱ δὲ ἄλλοι ἐλεηλάτουν τὰς γείτονας πόλεις καὶ ἐγεώργουν τὴν χερσόνησον, ἵνα πορίζωνται τὰ πρὸς τὰ ζῆν ἀναγκαῖα. Ἐνεκα λοιπὸν τούτου ὁ πόλεμος παρετάθη ἐπὶ δέκα ἔτη καὶ τέλος ἤρχισε νὰ ἀποβαίνη ἐπιβλαβὴς εἰς τοὺς Ἕλληνας· διότι ὁ Ἀχιλλεὺς ὀλίγον πρὸ τοῦ τέλους τοῦ πολέμου ὀργισθεὶς κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἀρπάσας αὐτὸν τὴν αἰχμάλωτον Βρισηίδα, ἀπέσχε τοῦ ἀγῶνος, ἕως οὗ ἀναγκασθεὶς νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ ἐπιστηθίου φίλου του Πατρόκλου ἐπανῆλθεν εἰς τὸ πολεμικὸν θέατρον καὶ ἐφόνευσε μὲν τὸν φονέα ἐκείνου Ἕκτορα τὸν ἀνδρειότατον υἱὸν τοῦ Πριάμου, ἀλλ' ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ Πάριδος, τοξευθεὶς εἰς τὴν πτέρναν τὸ μόνον τρωτὸν μέρος τοῦ σώματός του. Ἀφοῦ δὲ κατὰ τὸ δέκατον ἔτος τοῦ πολέμου ἔπεσον καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη οἱ ἀνδρειότατοι, ὁ Ἕκτωρ καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς, ἐκυριεύθη ἡ Τροία διὰ πανουργίας ὁ Ὀδυσσεὺς μεταμφιεσθεὶς εἰς ἐπαίτην εἰσῆλθεν μετὰ τοῦ Διομήδους

εἰς τὸν Ἴλιον καὶ ἤρπασεν ἐκεῖθεν τὸ λεγόμενον *Παλλάδιον*, ἥτοι ξόανον τῆς Παλλάδος, τὸ ὁποῖον ἐλατρεύετο ὡς ἔχον τὴν δύναμιν τοῦ νὰ φυλάττῃ τὴν πόλιν ἀπόρθητον, ἐν ᾧ ὅσῳ ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ· ἔπειτα κατὰ συμβουλήν του κατεσκευάσθη ὁ *δούρειος* (ξύλινος) ἵππος, εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ὁποίου ἐκρύβη αὐτὸς μετ' ἄλλων Ἑλλήνων. Τοῦτον οἱ Ἕλληνες ἀφήσαντες

Λαοκόων.

ἔμπροσθεν τῆς Τροίας ἤρχισαν ν' ἀποπλέωσι πρὸς τὴν Τένεδον, προσποιούμενοι ὅτι ἔφευγον. Οἱ δὲ Τρῶες ἤθελον νὰ εἰσαγάγῃσι τὸν ἵππον εἰς τὴν πόλιν των, ἀλλ' ἀνθίστατο ἀποτρέπων αὐτοὺς ὁ ἱερεὺς τοῦ Ποσειδῶνος Λαοκόων. Ὅτε ὁμως δύο δράκοντες ἐξελθόντες ἀπὸ τῆς θαλάσσης περιέσφιξαν αὐτὸν καὶ μετ' αὐτοῦ τοὺς δύο υἱούς του, οἱ Τρῶες θεωρήσαντες τοῦτο

ὡς τιμωρίαν τῶν θεῶν διὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ εἰσῆγαγον τὸν Ἴππον εἰς τὴν πόλιν, ἵνα ἀντικαταστήσωσι δῆθεν τὸ ἄρπαγὲν Παλλὰδιον. Τὴν δὲ νύκτα οἱ κεκρυμμένοι ἤρωες εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ δουρείου Ἴππου ἐξεπήδησαν ἐκείθεν καὶ ἤνοιξαν τὰς πύλας εἰς τοὺς ἐκ Τενέδου ἐπιστρέψαντας πατριώτας των, οἵτινες εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ μετέβαλον αὐτὴν εἰς ἐρείπια καὶ τέφραν. Ὁ γέρων Πρίαμος ἐθυσιάσθη ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς ὑπὸ τοῦ Νεοπτολέμου, υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως, ἡ δὲ σύζυγός τοῦ Ἑκάβη καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι· ἐκ τούτων ἡ μὲν Πολυξένη ἐθυσιάσθη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως, ἡ δὲ Κασσάνδρα ἐδόθη εἰς τὸν Ἀγαμέμνονα καὶ ἡ Ἀνδρομάχη ἡ χήρα τοῦ Ἑκτορος εἰς τὸν Νεοπτόλεμον. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν Τρώων οἱ μὲν ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα, ὀλίγοι δὲ μόνον ἐσώθησαν διὰ φυγῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Αἰνείας. φέρων διὰ μέσου τῶν φλογῶν τὸν γηραιὸν πατέρα τοῦ Ἀγχίσην ἐπὶ τῶν ὤμων του.

Ἀποστασία Ἰώνων. Πυρπόλησις Σάρδεων.

Ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἰστιαῖος, κρατούμενος εἰς τὰ Σοῦσα παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν Περσῶν Δαρείῳ, εἶχεν ἀφήσει ἐν Μιλήτῳ ὡς ἐπίτροπον τῆς τυραννίδος τὸν ἀνεψιὸν καὶ γαμβρόν του Ἀρισταγόραν. Οὗτος δ' ἐπιχειρήσας νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Νάξον διὰ Περσικῆς δυνάμεως ἀπέτυχεν· φοβούμενος δὲ μήπως ἔνεκα τούτου στερηθῇ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Μιλησίων διειροχήθη νὰ σωθῇ δι' ἐπαναστάσεως τῶν Ἰώνων, προτρεπόμενος εἰς τοῦτο μυστικῶς καὶ ὑπὸ τοῦ Ἰστιαίου. Κατὰ προτροπὴν λοιπὸν τούτου πρώτη ἡ Μίλητος (499 π. Χ.) ἐσήκωσε τὴν ἐπαναστατικὴν σημερινὰ καὶ τὸ παράδειγμα αὐτῆς ταχέως ἐμimήθησαν καὶ πολλαὶ ἄλλαι πόλεις, ἀφοῦ τοὺς μὲν τῶν ἀφωσιωμένων εἰς τοὺς Πέρσας τυράννων ἐξώρισαν, τοὺς δὲ ἐφόνευ-

σαν. Μετὰ δὲ τοῦτο ὁ Ἀρισταγόρας, ἔχων ἀνάγκην συμμάχων ἰσχυρῶν, μετέβη εἰς τὴν Σπάρτην καὶ παρέστησεν εἰς τὸν βασιλέα Κλεομένη, ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται ὀφείλουσιν ὡς προεστῶτες τῆς Ἑλλάδος νὰ ἐλευθερώσωσιν ἐκ τῆς δουλείας τοὺς Ἴωνας, ἄνδρας συγγενεῖς. Ὁ δὲ Κλεομένης ἠρώτησεν αὐτὸν πόσων ἡμερῶν ὁδὸς εἶνε ἀπὸ τῆς θαλάσσης μέχρι τῶν Σούσων. τριῶν μηνῶν ἀπεκρίθη ὁ Ἀρισταγόρας, δεῖξας εἰς αὐτὸν συγχρόνως καὶ γεωγραφικὸν χάρτην. Τότε δὲ ὁ Κλεομένης εἶπεν, ὦ Μιλήσιε, ἀπελθε ἐκ τῆς Σπάρτης πρὶν δύσῃ ὁ ἥλιος· διότι οἱ Σπαρτιᾶται δὲν δύνανται ν' ἀπομακρυνθῶσι τόσον πολὺ ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Ὁ Ἀρισταγόρας ἐδοκίμασε νὰ τὸν διαφθείρῃ μὲ χρήματα, ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ τότε μετέβη εἰς τὰς Ἀθήνας· διότι ἡ πόλις αὕτη ἦτο ἡ δυνατωτάτη τῶν λοιπῶν.

Οἱ Ἀθηναῖοι μνήμονες τῆς Ἰωνικῆς των καταγωγῆς καὶ γνωρίζοντες ὅτι ὁ ἐξόριστος τύραννος αὐτῶν Ἰππίας καταφυγὼν εἰς τὸν Δαρεῖον προσεπάθει διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ ν' ἀνακτήσῃ τὴν ἐν Ἀθήναις τυραννίδα προθύμως ἐχορήγησαν εἰς τοὺς Μιλησίους εἴκοσι πλοῖα, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ οἱ Ἐρετριεῖς προσέθεσαν ἄλλα πέντε· ταῦτα δὲ τὰ πλοῖα ἐγείναν ἀρχὴ κακῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς βαρβάρους. Οἱ ἐπίκουροι Ἕλληνες ἡνωμένοι μετὰ τῶν Ἰώνων ἐνέβαλον εἰς τὴν Περσικὴν χώραν, ἐκυρίευσαν τὰς Σάρδεις καὶ ἐπυρπόλησαν αὐτάς (499 π. Χ.) ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσωσι περαιτέρω. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἐννοήσαντες τὸν κίνδυνον τοῦ ἐπιχειρήματος ἀνεχώρησαν μετ' ὀλίγον εἰς τὰ ἴδια· οἱ δὲ Ἴωνες συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Καρῶν καὶ Καυνίων ἐκυρίευσαν ὅλας τὰς ἐπὶ τῆς Θρακικῆς παραλίας κτήσεις τῶν Περσῶν καὶ ἐκίνησαν εἰς ἀποστασίαν καὶ τὴν Κύπρον. Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα οἱ Πέρσαι ἐνίκησαν ἐπὶ τέλους· πρῶτον ὑπέταξαν τὴν Κύπρον (498 π. Χ.) τὰς ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τὴν Καρίαν, ἔπειτα κυριεύσαντες τὰς Κλαζομενάς καὶ τὴν Κύ-

μην ἐκίνησαν κατὰ τῆς Μιλήτου. Ἀλλ' ἡ Μίλητος δὲν εἶχε πλέον ἀρχηγὸν τὸν ταράξαντα τὴν Ἰωνίαν Ἀρισταγόραν, διότι εἶχε φύγη ἀνάνδρως εἰς τὴν Μύρκινον καὶ ὀλίγον ὕστερον ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Θρακῶν· ὁ δὲ Ἰστιαῖος ἀπατήσας τὸν Δαρεῖον εἶχεν ἀνακτήσει τὴν ἐλευθερίαν του, ἀλλ' οἱ Μιλήσιοι δὲν ᾔθελον πλέον τύραννον καὶ ἐπομένως δὲν τὸν ἐδέχθησαν. Ἀφοῦ δὲ κατώρθωσε νὰ συλλέξῃ Λεσθίους τινὰς ἐπειράτεψε μετ' αὐτῶν, ἕως οὗ συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Περσῶν ἀνεσκολοπίσθη εἰς τὰς Σάρδεεις. Οἱ Ἴωνες λοιπόν, ἅμα εἶδον τοὺς Πέρσας προχωροῦντας κατὰ τῆς Ἰωνίας, συνελθόντες εἰς τὸ *Πανιώνιον* ἀπεφάσισαν νὰ συλληχθῶσι μὲ τὰ πλοῖά των ὅσον τάχιστα εἰς τὴν νῆσον Λάδην, ἵνα ναυμαχήσωσιν ὑπὲρ τῆς Μιλήτου. Ἀλλ' ὅτε ἔφθασεν ἡ ἡμέρα τῆς ναυμαχίας, πρῶτοι οἱ Σάμιοι ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς μάχης ἀφῆκαν τὴν τάξιν των, μετὰ δὲ τούτους οἱ Λέσβιοι καὶ οἱ περισσότεροι τῶν Ἰόνων. Ἐκ δὲ τῶν παραμεινάντων ἐν τῇ ναυμαχίᾳ οἱ Χῖοι, ἐβλάβησαν σπουδαίως διαπράττοντες ἔργα λαμπρά. Μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν ταύτην οἱ Πέρσαι ἐπολιόρχησαν τὴν Μίλητον, ἥτις μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν ἐκυριεύθη (494 π. Χ.). Πλεῖστοι μὲν ἐκ τῶν ἀνδρῶν αὐτῆς ἐφονεύθησαν, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα των ἀπῆχθησαν αἰχμάλωτοι εἰς τὰ παράλια τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ὅσοι δὲ τῶν Ἰόνων διέμειναν ἐν τῇ πατρικῇ των γῇ ὑπεβλήθησαν εἰς φόρον ὑπέρογκον.

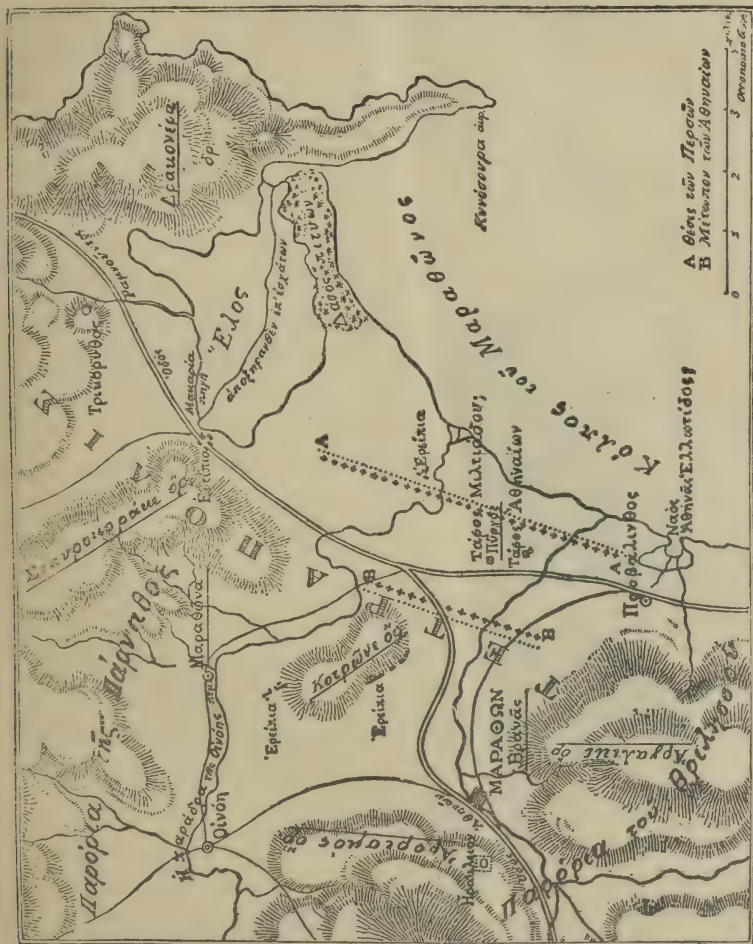
Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη (490 π. Χ.)

Ὁ Δαρεῖος πνέων ἐκδίκησιν κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ Ἐρετριέων, διότι ἐτόλμησαν νὰ βοηθήσωσι τοὺς ὑπηκόους του Ἴωνας, ἀπέστειλε δύο ἐπισήμους σατράπας τὸν Δᾶτιν καὶ Ἀρταφέρνην κατὰ τῆς Ἐρετρίας καὶ τῶν Ἀθηνῶν, διατάξας αὐτοὺς νὰ ἐξανδραποδίσωσι τὰς πόλεις ταύτας καὶ νὰ τῷ φέρωσι τὰ

ἀνδράποδα, ἵνα τὰ ἴδη. Οἱ εἰρημένοι στρατηγοὶ μετὰ 110,000 πεζῶν καὶ ἱππέων ἐμβάντες εἰς 600 τριήρεις ἐπλευσαν ἀπὸ τῆς Κιλικίας πρῶτον εἰς τὴν Ἰωνίαν, ὅθεν παρέλαβον τοὺς Ἴωνας καὶ Αἰολεῖς, καὶ ἔπειτα ἐστράτευσαν κατὰ τῆς Νάξου. Ἀφοῦ δὲ ὑπέταζαν αὐτὴν καὶ πολλὰς ἄλλας νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸ νότιον μέρος τῆς Εὐβοίας καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Ἐρέτριαν. Ἡ πόλις αὕτη μετὰ ἐξαήμερον γενναίαν ἀντίστασιν ἐκυριεύθη διὰ πρόδοσίας, καὶ αἱ μὲν οἰκίαι καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῆς ἐπυρπολήθησαν, οἱ δὲ κάτοικοι ἐξανδραποδισθέντες ἐστάλησαν δέσμιοι κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Δαρείου εἰς τὴν Ἀσίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Πέρσαι καθ' ὁδηγίαν τοῦ Ἰππίου, ὅστις συνεστρατεύετο μετ' αὐτῶν ἀπέβησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα, τόπον τῆς Ἀττικῆς ἐπιτηδειότατον διὰ τὸ ἱππικόν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἅμα ἔμαθον τοῦτο. ἔτρεχον καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν Μαραθῶνα, δεκακισχίλιοι τὸν ἀριθμόν· ἦσαν δὲ αὐτῶν στρατηγοὶ δέκα, τῶν ὁποίων δέκατος ἦτο ὁ Μιλτιάδης, καὶ ἕκαστος αὐτῶν ἤρχε μίαν ἡμέραν κατὰ διαδοχὴν. Ἀλλ' ἐνῷ ἦσαν ἀκόμῃ ἐν Ἀθήναις οἱ στρατηγοὶ ἀπέστειλαν εἰς τὴν Σπάρτην τὸν ἡμεροδρόμον Φειδιππίδην, ἵνα ζητήσωσι τὴν συνδρομὴν τῶν Σπαρτιατῶν· οὗτος φθάσας μετὰ δύο ἡμέρας ἔλεγεν εἰς τοὺς ἄρχοντας· «ὦ Λακεδαιμόνιοι, οἱ Ἀθηναῖοι σᾶς παρακαλοῦσι νὰ βοηθήσητε αὐτοὺς καὶ νὰ μὴ ἀφίσητε πόλιν παλαιοτάτην τῆς Ἑλλάδος νὰ ὑποδουλωθῇ ὑπὸ ἀνθρώπων βαρβάρων. Ἴδού ἡ Ἐρέτρια ἔχει ἐξανδραποδισθῇ καὶ ἡ Ἑλλάς διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς ἀξιολόγου ταύτης πόλεως ἔχει γείνη ἀδυνατωτέρα.» Οἱ δὲ Σπαρτιαταὶ ἐνέκριναν νὰ βοηθήσωσι τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλ' εὐθύς δὲν ἠδύναντο, διότι δὲν ᾔθελον νὰ λύσωσι νόμον τινά, ὅστις ἀπηγόρευεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐκστρατεύωσι πρὸ τῆς πανσελήνου· ἦτο δὲ ἡ σελήνη τότε ἐννέα ἡμερῶν.

Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ ἔφθασαν εἰς τὸν Μαραθῶνα, ἐτά-

χθησαν εἰς τὸ Ἡράκλειον, ὅπου ἤλθον βοηθοὶ χίλιοι Πλαταιεῖς. Ἄλλ' αἱ γῶμαι τῶν στρατηγῶν ἦσαν διηρημέναι εἰς δύο. πέντε μὲν δὲν ἤθελον νὰ συμπλακῶσιν εὐθύς, λέγοντες νὰ

Τοπογραφικὸς χάρτης τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης

περιμένειν καὶ ἄλλους βοηθοὺς, διότι ἦσαν ὀλίγοι ὡς πρὸς τὸ στράτευμα τῶν Μήδων, οἱ δὲ ἄλλοι πέντε, ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο

καὶ ὁ Μιλτιάδης, παρεκίνουν νὰ κτυπηθῶσιν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦτο φόβος μήπως νικήσῃ ἡ χειροτέρα τῶν γνωμῶν, ὁ Μιλτιάδης ἐλθὼν πρὸς τὸν πολέμαρχον Καλλίμαχον, ὅστις ἦτο ὁμόψηφος μὲ τοὺς στρατηγοὺς τῷ εἶπεν· «Ἀπὸ σὲ τώρα, Καλλίμαχε, ἐξαρτᾶται ἡ νὰ καταδουλώσῃς τὰς Ἀθήνας ἢ νὰ τὰς ἐλευθερώσῃς καὶ ν' ἀφήσῃς μνημόσυνον αἰώνιον, ὁποῖον δὲν ἀφῆκεν ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων (φονεῖς τοῦ Πεισιστρατίδου Ἰππάρχου)· διότι οἱ Ἀθηναῖοι εὐρίσκονται σήμερον εἰς μεγαλύτερον κίνδυνον. Αἱ γνώμαι ἡμῶν τῶν στρατηγῶν εἶνε διηρημέναι εἰς δύο· ἐὰν μὲν λοιπὸν τώρα δὲν συμπλακῶμεν

Μιλτιάδης

πρὸς τοὺς Πέρσας, φοβοῦμαι μήπως διχόνοιά τις κλονήσῃ τὰ φρονήματα τῶν Ἀθηναίων, ὥστε νὰ μηδίσωσιν· ἐὰν δὲ συμπλακῶμεν πρὶν εἰσχωρήσῃ σαθρά τις ἰδέα εἰς τινὰς τῶν Ἀθηναίων, δυνάμεθα νὰ νικήσωμεν εἰς τὴν μάχην. Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ ἀπὸ σὲ ἐξήρτηνται· διότι ἐὰν σὺ προστεθῇς εἰς τὴν γνώμην μου, ἔχεις πατρίδα ἐλευθέραν καὶ πόλιν πρώτην τῶν ἐλληνίδων· ἐὰν δὲ προτιμήσῃς τὴν γνώμην τῶν ἀναβαλόντων τὴν μάχην, θὰ ἔχῃς πατρίδα δούλην.» Ταῦτα εἰπὼν ὁ Μιλτιάδης εἰ-

λκυσεν εἰς τὸ μέρος του καὶ τὸν Καλ-

λίμαχον καὶ οὕτως ἀπεφασίσθη νὰ κτυπήσωσι.
Μετὰ δὲ ταῦτα ἕκαστος τῶν στρατηγῶν, τῶν ὁποίων ἡ γνώμη ἦτο νὰ πιασθῶσιν, παρέδιδεν εἰς αὐτὸν τὴν ἡμέραν τῆς στρατηγίας του· αὐτὸς δὲ δεχόμενος αὐτήν, δὲν διέταττε τὴν μάχην, ἕως οὗ ἔφθασεν ἡ ἰδική του ἡμέρα. Τότε λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἐτάχθησαν ὡς ἐξῆς· τὸ μὲν δεξιὸν κέ-

ρας διώκει ὁ πολέμαρχος Καλλιμάχος, ἐφεξῆς δὲ ἠκολούθουν αἱ φυλαὶ κατὰ τάξιν, οἱ δὲ Πλαταιεῖς κατεῖχον τὸ ἀριστερόν. Ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἦσαν ἐν τῷ μέσῳ, ὁ δὲ Μιλτιάδης πανταχοῦ. Ἀφοῦ δὲ οὕτω διετάχθησαν καὶ αἱ θυαῖαι ἰέγειν, καλαί, τότε ἀφῆθησαν οἱ Ἕλληνες μὲ βῆμα ταχύ κατὰ τῶν Περσῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων τοὺς ἐχώριζε διάστημα ὁκτὼ μόνον σταδίων. Οἱ δὲ Πέρσαι βλέποντες ὅτι ἐπῆρχοντο δρομαῖοι, ἡτοιμάζοντο νὰ τοὺς δεχθῶσι, καὶ ἐνόμιζον ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι παρεφρόνησαν, διότι ἔβλεπον ὅτι ἦσαν ὀλίγοι καὶ τόσοι ὄντες ἤρχοντο μὲ ταχύτητα χωρὶς νὰ ἔχωσιν οὔτε ἰππικὸν οὔτε τόξον. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως, καθὼς ἐπλησίασαν ἀθρόοι εἰς τοὺς βαρβάρους, ἐπολέμουν ἀνδρείως. Μετὰ πολύωρον κρατερὰν συμπλοκὴν οἱ Πέρσαι ἡττήθησαν ἥτταν ὀλοσχερῇ ἐξακισχίλιοι καὶ τετρακόσιοι ἐξ αὐτῶν ἔπεσον εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, ἴσως καὶ ὁ Ἰππίας, οἱ δὲ λοιποὶ τραπέντες εἰς φυγὴν μόλις διεσώθησαν εἰς τὸν στόλον των, μετὰ τοῦ ὁποίου ἔσπευσαν νὰ περιπλεύσωσι τὸ Σούνιον, θέλοντες νὰ καταλάβωσι τὰς Ἀθήνας ἐρήμους τῶν ὑπερασπιστῶν. Ἀλλ' οἱ νικηταὶ ἔτρεχον ὅσον τάχιστα εἰς τὴν πόλιν καὶ, ἀναχωρήσαντες ἀπὸ τοῦ ἐν Μαραθῶνι Ἡρακλείου, εἶχον στρατοπεδεύσει εἰς ἄλλο Ἡράκλειον, τὸ ἐν Κυνοσάργει, ὅτε οἱ βαρβάροι ἐφάνησαν ἀνοικτὰ εἰς τὸ Φάληρον. Ἀφοῦ δ' ἐκεῖ ἐστάθησαν ὀλίγον ἀπέπλευσαν ὀπίσω εἰς τὴν Ἀσίαν κατησχυμμένοι.

Μάχη ἐν Θερμοπύλαις (480 π. Χ.)

Ὅτε ἡ ὑπεράσπισις τῶν Θερμοπυλῶν κατὰ τοῦ Ξέρξου, ὀδηγοῦντος εἰς τὴν Ἑλλάδα 2,500,000 μαχίμων ἀνδρῶν, εἶχεν ἀποφασισθῇ, ἐπανηγυρίζετο ἐν Σπάρτῃ ἡ ἐορτὴ τῶν *Καρνείων*, καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ ἐτελοῦντο οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες. Οἱ Ἕλληνες ὅμως δὲν ἀρῆκον τὰς ἐορτάς των, καίτοι μέγας

κίνδυνος επέκειτο. "Οθεν εὐάριθμος συμμαχικός στρατός, ἀριθμῶν ὑπὲρ τοὺς πεντακισχιλίους καὶ διακοσίους ἄνδρας, δίκην προφυλακῆς ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωνίδα ἐῖχεν ἀποσταλῆ εἰς τὰς Θερμοπύλας. "Οτε δὲ ὁ Ξέρξης, ὁδοιπορήσας διὰ τῆς Θεσσαλίας, ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν Τραχῖνα τῆς Μηλίδος γῆς παρὰ τὸν Μαλιακὸν κόλπον, οἱ Ἕλληνες καταπλαγέντες ἐσκέπτοντο περὶ ἀναχωρήσεως. Οἱ μὲν ἄλλοι Πελοποννήσιοι ἐγνωμοδότην, ἐλθόντες εἰς τὴν Πελοπόννησον, νὰ φυλάττωσι τὸν ἰσθμόν, ὁ δὲ Λεωνίδας, ἐπειδὴ οἱ Φωκεῖς καὶ οἱ Λοκροὶ δὲν ἐδέχοντο αὐτὴν τὴν γνώμην, ἔδωκε ψῆφον νὰ μένωσιν ἐκεῖ. Ἐν ᾧ δὲ αὐτοὶ ἐσκέπτοντο ταῦτα, ὁ Ξέρξης ἔπεμψε κατὰσκοπον ἱππέα, ἵνα ἴδῃ πόσοι ἦσαν καὶ τί ἔπραττον. "Οτε δὲ ἐπλησίασε πρὸς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων ὁ ἱππεύς, ἔβλεπε μόνον τοὺς τεταγμένους ἔξω τοῦ τείχους, ἀλλ' ὄχι καὶ τοὺς ἔσω. Ἐτυχὸν δὲ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν νὰ εἴνε τεταγμένοι ἔξω οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὄντες τὸν ἀριθμὸν τριακόσιοι, καὶ ἐξ αὐτῶν ἄλλοι μὲν ἐγυμνάζοντο, ἄλλοι δὲ ἐκτενίζοντο. Ἀφ' οὗ δὲ παρετήρησεν ὁ κατὰσκοπος ὅλα ἀκριβῶς, ἐπέστρεψεν ὀπίσσω καὶ τὰ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν βασιλέα. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Ξέρξης, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τί ἐσήμαινεν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔκαμνον, καὶ προσεκάλεσε τὸν ἐξόριστον βασιλέα τῆς Σπάρτης Δημάρατον, ὅστις μετὰ τῶν Περσῶν συνεστρατεύετο, ἵνα παρ' αὐτοῦ τὸ μάθῃ. Ὁ δὲ Σπαρτιάτης τῷ εἶπεν «οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, βασιλεῦ, ἦλθον ἵνα πολεμήσωσι καθ' ἡμῶν περὶ τῆς εἰσόδου καὶ αὐτὸ ἐτοιμάζονται νὰ κάμωσι. διότι ἔχουσι νόμον τοιοῦτον· ὅταν δηλαδὴ μέλλωσι νὰ κινδυνεύσωσι περὶ ζωῆς, τότε στολίζουσι τὰς κεφαλὰς των.» Ο δὲ Ξέρξης δὲν ἐπέθετο, ἀλλ' ἀφῆκε νὰ παρέλθωσι τέσσαρες ἡμέραι, ἐλπίζων ὅτι αὐτοὶ θὰ φύγωσι· τὴν δὲ πέμπτην ἡμέραν εἶδε τὴν ἐπιμονήν των καὶ μάλιστα ἀφοῦ ζητήσας ἀγερώχως τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων ἤκουσε τὴν Λακωνικὴν ἐκεί-

ἐδοκίμαζον. Τότε ὁ βασιλεὺς ἐνόησεν ὅτι ἀνθρώπους μὲν εἶχε πολλοὺς, ἀλλ' ἄνδρας ὀλίγους.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ Μῆδοι ὑπέφερον πολύ, τότε αὐτοὶ μὲν παρεμέρισαν καὶ διαδεχθέντες αὐτοὺς ὥρμησαν οἱ δεκακισχίλιοι ἐπίλεκτοι τῶν Περσῶν, τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεὺς ὠνόμαζεν ἀθανάτους καὶ οἵτινες εἶχον ἀρχηγὸν τὸν Ὑδάρνην, ἐλπίζοντες ὅτι αὐτοὶ εὐκόλως θὰ κατατροπώσωσι τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀθάνατοι δὲν ὑπῆρξαν εὐτυχέστεροι· διότι ἐμάχοντο ἐν στενωπᾷ μέρει καὶ μετεχειρίζοντο δόρατα βραχύτερα ἢ οἱ Ἕλληνες καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ μεταχειρισθῶσι πολὺ πλῆθος. Οἱ δὲ Σπαρτιαῖται ἐπολέμουν θαυμασίως, δεικνύοντες καὶ ἄλλα πολλὰ ἀνδραγαθήματα ὡς ἄνθρωποι γνωρίζοντες τὰ πολεμικὰ κατὰ τῶν μὴ γνωριζόντων αὐτὰ καὶ πρὸς τούτοις, στρέφοντες τὰ νῶτα ἀθρόοι πάντες, προσεποιοῦντο ὅτι ἔφυγον. Τότε οἱ μὲν βάρβαροι βλέποντες αὐτοὺς φεύγοντας ἔτρεχον κατόπιν μετὰ βοῆς καὶ κρότου τῶν ὅπλων· οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ὅτε ἐπλησίαζον ἐκεῖνοι νὰ τοὺς φθάσωσιν, ἐπανεστρεφον καὶ ἐπερχόμενοι κατ' αὐτῶν ἔρριπτον κάτω ἀναρίθμητον πλῆθος Περσῶν, ἐνῶ ἐκ τῶν Σπαρτιατῶν ὀλίγοι ἔπιπτον τότε. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Πέρσαι μετεχειρίσθησαν ὅλας τὰς δυνάμεις των καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ κυριεύσωσι τὴν εἴσοδον, ἔφυγον ὀπίσω. Τὴν δὲ δευτέραν ἡμέραν οἱ βάρβαροι ἐπεχείρησαν νέαν προσβολήν, ἐλπίζοντες ὅτι οἱ Ἕλληνες ὄντες ὀλίγοι κατεπληγώθησαν καὶ ὅτι δὲν θὰ ἦσαν πλέον ἱκανοὶ ν' ἀντιστῶσιν. Ἀλλὰ καὶ τότε οὐδὲν ἔργον καλλίτερον ἔπραξαν, διότι οἱ Ἕλληνες ἦσαν διηρημένοι κατὰ τάξεις καὶ ἔθνη καὶ διεδέχοντο ἀλλήλους εἰς τὴν μάχην κατὰ σειράν. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Εἰρέξης ἦτο ἐν ἀμηχανίᾳ, ὁ Μηλιεὺς Ἐφιάλτης ἐλπίζων νὰ λάβῃ μεγάλας δωρεὰς παρὰ τοῦ βασιλέως προσέρχεται εἰς αὐτὸν καὶ τῷ λέγει τὴν ἀτραπὸν Ἀνόπαιαν, ἣτις διὰ τοῦ ὁμωνύμου ὄρους φέρει εἰς τὰς Θερμοπύλας. Εὐθὺς λοιπὸν ὁ βασιλεὺς διέταξε

τὸν Ὑδάρνην ν' ἀκολουθήσῃ τὸν προδότην μετὰ τῶν ἀθανάτων. Οἱ Πέρσαι κινήσαντες περὶ λύχνων ἀφὰς ἔφθασαν περὶ τὸ λυκαυγὲς εἰς ἄκραν τινὰ τοῦ ὄρους, ὅπου χίλιοι Φωκεῖς εἶχον ταχθῆ πρὸς σωτηρίαν τῆς χώρας των καὶ φρουρὰν ἅμα τῆς ἀτραποῦ. Τρέψαντες δὲ τοὺς Φωκεῖς εἰς φυγὴν, κατέβαιναν ταχέως τὸ ὄρος.

Εἰς δὲ τοὺς φυλάττοντας τὰς Θερμοπύλας Ἕλληνας πρῶτον ὁ μάντις Μεγιστίας παρατηρήσας εἰς τὰ σφάγια εἶπε τὸν θάνατον, ὅστις ἔμελλε νὰ τοῖς συμβῇ περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου· ἔπειτα δὲ ἦλθον καὶ αὐτόμολοι καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ ἡμεροσκόποι ἀγγέλλοντες εἰς αὐτοὺς τὴν περικύκλωσιν τῶν Περσῶν. Τότε οἱ Ἕλληνες ἐσκέπτοντο καὶ αἱ γινῶμαι αὐτῶν ἦσαν διηρημέναι· διότι ἄλλοι μὲν δὲν ἐπέτρεπον ν' ἀφήσωσι τὴν θέσιν, ὅπου ἐτάχθησαν, ἄλλοι δὲ ἀντέτεινον εἰς τοῦτο. Ὁ δὲ Λεωνίδας βλέπων ὅτι οἱ σύμμαχοι δὲν ἦσαν πρόθυμοι νὰ διακινδυνεύσωσι τοὺς ἀπέπεμψεν, ἵνα μὴ χαθῶσιν ἀνωφελῶς· εἰς ἑαυτὸν δὲ καὶ εἰς τοὺς παρόντας 300 Σπαρτιατάς δὲν ἔκρινεν εὐπρεπὲς ν' ἀφήσωσι τὴν θέσιν, τὴν ὁποῖαν ἄπαξ ἦλθον νὰ φυλάξωσιν. Οἱ σύμμαχοι λοιπὸν ἀνεχώρησαν· μόνοι δὲ οἱ Θεσπιεῖς, 700 τὸν ἀριθμὸν, καὶ 400 Θηβαῖοι ἔμειναν παρὰ τοῖς Λακεδαιμονίοις. Ἐξ αὐτῶν δὲ οἱ μὲν Θηβαῖοι ἔμειναν ἄκοντες, διότι ὁ Λεωνίδας τοὺς ἐκράτει ὡς ὁμήρους, οἱ δὲ Θεσπιεῖς ἐκόντες, φιλοτιμούμενοι νὰ συναποθάνωσι μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων.

Ὁ δὲ Εὐέρξης, ἀφ' οὗ ἔκαμε σπονδὰς μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, προσμείνας τὴν μετὰ τοῦ Ἐφιάλτου ὠρισμένην ὥραν, ἐφώρμησε κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες βέβαιοι ὄντες περὶ τοῦ θανάτου εἶχον ἐξέλθῃ εἰς τὸ πλατύτερον μέρος τοῦ στενοῦ. Ἐνταῦθα δὲ γενομένης μάχης, ἔπιπτε πολὺ πλῆθος τῶν βαρβάρων· διότι ὀπισθεν οἱ ἡγεμόνες τῶν ταγμάτων ἐρράπιζον αὐτοὺς διὰ μαστίγων, ἵνα χωρῶσιν εἰς τὰ πρόσω· ὥστε πολλοὶ μὲν ἐξ

αὐτῶν ἔπιπτον εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγοντο, πολὺ δὲ περισσότεροι κατεπατοῦντο ζῶντες ὑπ' ἀλλήλων. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἅφ' οὗ τὰ δόρατα τῶν περισσοτέρων ἔσπασαν πλέον, ἐφόνευσαν τοὺς Πέρσας μὲ τὰ ξίφη· ἐν ταύτῃ δὲ τῇ μάχῃ πίπτει ὁ Λεωνίδας καὶ ὑπὲρ τοῦ νεκροῦ αὐτοῦ γίνεται μέγας ὄθισμός, καθ' ὃν οἱ Ἕλληνες τετράκις ἀπέκρουσαν τοὺς Πέρσας· καὶ ἐφύλαττον ἀκόμῃ τὸ ἐνδοξὸν ἐκεῖνο τρόπαιον, ὅτε οἱ μετὰ τοῦ Ἐφιάλτου βάρβαροι ἐφάνησαν ὀπισθέν των. Τότε οἱ Ἕλληνες ἀνεχώρησαν ὀπίσω εἰς τὸ στενὸν καὶ παρελθόντες τὸ τεῖχος ἐστάθησαν ἅπαντες οἱ ἄλλοι, πλὴν τῶν Θηβαίων αὐτομολησάντων εἰς τοὺς Πέρσας, ἐπὶ τοῦ λόφου, ὅπου σήμερον ἴσταται ὁ λίθινος λέων εἰς τιμὴν τοῦ Λεωνίδου. Ἐκεῖ δὲ ὑπερασπιζόμενοι μὲ μαχαίρας, ὅσοι εἶχον ἀκόμῃ, καὶ μὲ χεῖρας καὶ στόματα ἔπεσον πάντες, κτυπώμενοι πανταχόθεν μὲ πέτρας καὶ βέλη (Ἰουλίῳ 480 π. X.). Εἰς τούτους δὲ ταφέντας ἐκεῖ, ὅπου ἔπεσον, καὶ εἰς τοὺς πεσόντας πρὶν ἀναχωρήσωσιν οἱ ἀποπεμφθέντες ὑπὸ τοῦ Λεωνίδου ἐπεγράφη ἐπίγραμμα λέγον τάδε· «*ἐδῶ ἐμάχοντο ποτε μὲ τρία ἑκατομμύρια Περσῶν τέσσαρες χιλιάδες ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου*» διὰ δὲ τοὺς Σπαρτιάτας ἰδιαιτέρως ἔγεινε τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα· «*ὦ ξεῖν' ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῇδε κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι*». Ἐν ταῖς Θερμοπύλαις ἔπεσον ἐκ τῶν Περσῶν 20,000 μετὰ τῶν ὁποίων δύο ἀδελφοὶ ἐτερομήτριοι τοῦ Ξέρξου καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὀνομαστοί.

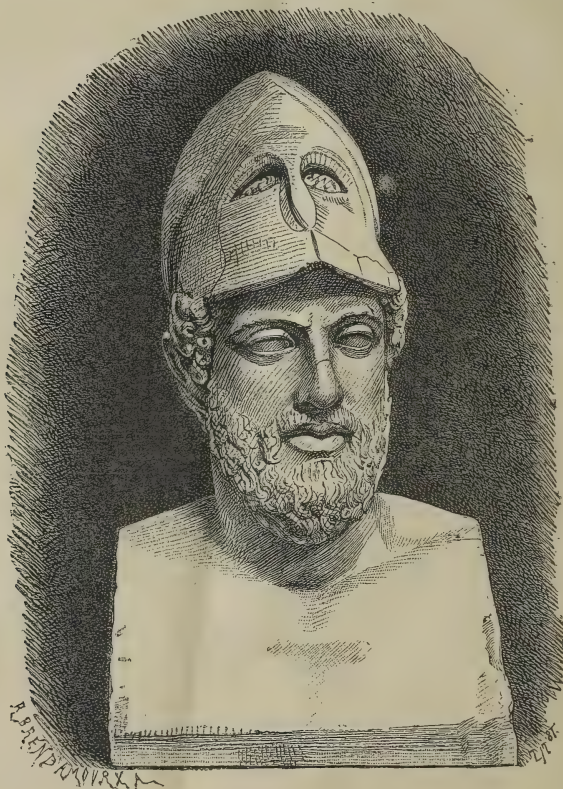
Ναυμαχία ἐν Ἀρτεμισίῳ (Ἰουλίῳ 480 π. X.)

Ὁ στόλος τοῦ Ξέρξου συγκείμενος ἐκ 1207 τριήρων ἔπλεεν τὸν Ἰούλιον τοῦ 480 π. X. ἐκ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου πρὸς τὰ ἐλληνικὰ παράλια. Δέκα ἐκ τῶν τριήρων τούτων αἱ μᾶλλον ταχυπλοῦσαι εἰσῆλθον εἰς τὸ στενὸν τῆς Σκιαάθου, ὅπου προε-

φύλαττον τρία Ἑλληνικά πλοῖα. Ἐξ αὐτῶν δύο συνελήφθησαν καὶ ὁ ὠραιότατος τῶν αἰχμαλώτων, Λέων ὀνομαζόμενος, ἐσφάγη ἐπὶ τῆς πύρας τοῦ πλοίου του. Ὅλιγῳ δὲ ὕστερον ἐφθασε καὶ ὁ λοιπὸς στόλος τῶν Περσῶν εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς Μαγνησίας γῆς τὸν μεταξὺ τῆς Κασθαναΐας πόλεως καὶ τῆς Σηπιάδος ἄκρας. Ἄλλ' ἐνταῦθα τὴν ἐπιούσαν κατελήφθη ὑπὸ φοβεράς τρικυμίας, ἥτις διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας καὶ ἐδύθησεν ὑπὲρ τὰς 400 τριήρεις αὐτάνδρους καὶ ἀναρίθμητον πλῆθος σιταγωγῶν πλοίων. Ἀφοῦ δ' ἔπαυσε τέλος ἡ τρικυμία, οἱ βάρβαροι κάμψαντες τὴν ἄκραν τῆς Μαγνησίας ἔπλευσαν κατ' εὐθεΐαν εἰς τὸν Παγασητικὸν κόλπον καὶ ἠγκυροβόλησαν εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἀφετῶν. Οἱ δ' ἐν Ἀρτεμισίῳ Ἕλληνες καθὼς εἶδον τὸν ἐχθρικὸν στόλον καταπλεύσαντα εἰς Ἀφέτας, ἐφοβήθησαν καὶ ἐσκέπτοντο νὰ φύγωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἑλλάδος. Οἱ δὲ κάτοικοι τῆς Εὐβοίας νοήσαντες τὸν σκοπὸν τῶν παρεκάλεσαν τὸν Λακεδαιμόνιον *Εὐρυβιάδην*, ὅστις διώκει τὸν συμμαχικὸν στόλον, νὰ περιμεῖνῃ ὀλίγον χρόνον ἕως οὗ ἐξασφαλίσωσι τὰ τέκνα τῶν εἰς τὰ ὄρη. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔπειθον αὐτόν, μετέβησαν πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀθηναίων *Θεμιστοκλέα* καὶ ἔπεισαν αὐτὸν ἐπὶ μισθῷ 30 ταλάντων. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς, ἵνα κρατήσῃ ἐκεῖ τοὺς Ἕλληνας, μετέδωκεν ἐκ τῶν χρημάτων τούτων εἰς μὲν τὸν Εὐρυβιάδην πέντε τάλαντα, εἰς δὲ τὸν Ἀδείμαντον, στρατηγὸν τῶν Κορινθίων, τρία, ὡς δίδων δῆθεν ἐξ ἑαυτοῦ. Οὕτω λοιπὸν κατέμεινεν εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, συγκείμενος ἐκ 280 πλοίων. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ οἱ βάρβαροι ἀπεχώρισαν 200 τριήρεις καὶ ἔστειλαν αὐτάς ἐξω τῆς Σκιαθοῦ περὶ τὸν Καφηρέα καὶ τὸν Γεραιστὸν εἰς τὸν Εὐρίπον, ἵνα οὕτω περικυκλώσωσι τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλ' ἐνῷ ταῦτα ἐγίνοντο, αὐτόμολός τις, *Σκυλλίας* ὀνομαζόμενος, κολυμβητὴς ἄριστος, ἦλθεν ἀπὸ τῶν Ἀφετῶν εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ ἀνήγειλεν εἰς τοὺς στρατηγοὺς καὶ τὴν

πρότερον συμβᾶσαν ναυαγίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῶν περιπλεουσῶν τὴν Εὐβοίαν τριήρων.

Οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ ταύτῃ ἐθάρρησαν αὐτοὶ πρῶτοι νὰ ἐπιπλεύσωσι κατὰ τῶν βαρβάρων τὴν ἐπιούσαν, ἵνα

Θεμιστοκλῆς.

οὕτω προλάβωσι τὸ μελετώμενον σχέδιόν των. Οἱ δὲ στρατηγοὶ τοῦ Ξέρξου βλέποντες τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τῶν ἐχθρικῶν πλοίων ἐξέλαβον τὸ κίνημα ὡς μανίαν καὶ δὲν ἀμφέβαλλον ὅτι ἤθελον τὸν καταστρέψῃ. Ἀλλὰ γενομένης συμπλοκῆς περὶ

τὴν δειλὴν ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες. Τριάκοντα ἐχθρικοὶ τριήρεις συνελήφθησαν παρ' αὐτῶν καὶ πρῶτος ὁ Ἀθηναῖος Λυκομήδης ἐκυρίευσε ἐχθρικὴν τριήρη, διὰ τὸ ὁποῖον ἔλαβε καὶ τὸ ἀριστεῖον. Ἡ δ' ἐπελθοῦσα νύξ ὑπῆρξεν ἀκόμη ὀλεθριωτέρα εἰς τοὺς βαρβάρους· διότι νέα τρικυμία ἐγερθεῖσα μετὰ ῥαγδαίας βροχῆς κατετρόμαξεν αὐτοὺς καὶ αἱ περιπλέουσai τὴν Εὐβοίαν τριήρεις κατελὴθηθεῖσαι μεταξὺ Καφηρέως καὶ Γεραιστοῦ ἐξώκειλαν εἰς τοὺς βράχους καὶ συνετρίβησαν ὅλαι. Οὕτω δὲ κατὰ τὸν εὐσεβῆ Ἡρόδοτον τὸ πᾶν ἐγένετο ὑπὸ θεοῦ να ἐλαττωθῶσιν αἱ Περσικαὶ δυνάμεις, ὥστε νὰ μὴ ὑπερτερῶσι πολὺ τῶν Ἑλλήνων. Τὴν δ' ἐπιούσαν οἱ Ἕλληνες ἐνισχυσθέντες ὑπὸ 53 Ἀττικῶν τριήρων ἐπέπεσον εἰς τὸν Κιλίκιον στόλον καὶ κατέστρεψαν αὐτόν. Τὴν δὲ τρίτην ἡμέραν οἱ βάρβαροι στρατηγοὶ φοβούμενοι τὴν ὀργὴν τοῦ Ξέρξου δι' ὅσα ἔπαθον δὲν περιέμειναν πλέον τοὺς Ἕλληνας ν' ἀρχίσωσι τὴν μάχην, ἀλλὰ παροτρύναντες ὁ εἰς τὸν ἄλλον ἐπέπλευσαν κατ' αὐτῶν. Ὁ ἀγὼν τὴν φορὰν ταύτην ὑπῆρξεν ἰσόρροπος· ἐκάτεροι τῶν διαμαχομένων ἐδείξαν μεγάλην ἀνδρείαν, ἀλλ' ἐδοκίμασαν καὶ μεγάλην ζημίαν. Διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες καὶ διότι ἔμαθον ὅτι ἡ δίοδος τῶν Θερμοπυλῶν ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Ξέρξου ἀπεφασισαν νὰ φύγωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ μεταφέρωσιν ἀλλαχοῦ τὸ θέατρον τοῦ πολέμου.

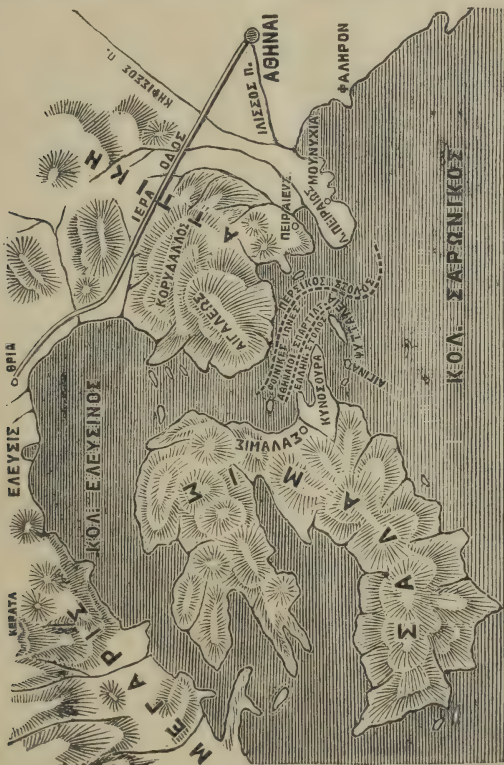
Ναυμαχία ἐν Σαλαμῖνι (Ἰμβρίῳ 480 π. X.)

Ἐνῷ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου συνήδρευον ἐν Σαλαμῖνι καὶ συνεζήτητον ποῦ συνέφερε νὰ ναυμαχήσωσιν, ἦλθεν ἐξ Ἀθηνῶν φυγὰς τις καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὸ συνέδριον ὅτι οἱ Πέρσαι καύσαντες τὰς Θεσπιάς καὶ τὰς Πλαταιάς ἐνέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐπυρπόλησαν τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἀκρόπολιν. Ἡ εἰδησις αὕτη τοσοῦτον ἐτρόμαξε τοὺς στρατηγοὺς,

ὥστε τινὲς ἐξ αὐτῶν χωρὶς νὰ προσμείνωσιν ἀπόφασιν, ἐνέπεσον εἰς τὰς ναῦς των, ἵνα τάχιστα ἀποπλεύσωσιν, οἱ δὲ μείναντες ἐν τῷ συνεδρίῳ ἀπεφάσισαν νὰ ναυμαχήσωσιν ἔμπροσθεν τοῦ ἰσθμοῦ ἐν ταῖς Κεχρεαῖς. Ἐν τούτῳ δ' ἐπῆλθεν νύξ, καὶ αὐτοὶ διαλυθέντες ἐκ τοῦ συνεδρίου ἐνέβαινον εἰς τὰ πλοῖά των. Τότε δὲ τὸν Θεμιστοκλέα ἐλθόντα εἰς τὸ πλοῖόν του ἠρώτησεν ὁ Μνησίφιλος, ἀνὴρ Ἀθηναῖος, τί ἀπεφάσισαν καὶ ἀκούσας παρ' αὐτοῦ τὰ δεδογμένα εἶπε. «Βέβαια, ἐὰν αὐτοὶ ἀπέλθωσιν ἐκ τῆς Σαλαμῖνος, ἡ Ἑλλάς θὰ χαθῇ δι' ἀπερισκεψίαν. Ἐπίστρεψον λοιπὸν καὶ προσπάθησον ν' ἀναπείσῃς τὸν Εὐρυβιάδην νὰ μεταβάλῃ γνώμην.» Ὁ Θεμιστοκλῆς χωρὶς νὰ εἴπῃ τίποτε μετέβη εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Εὐρυβιάδου καὶ ἀνέπεισεν αὐτὸν νὰ συγκαλέσῃ ἐκ νέου τοὺς στρατηγούς. Ἀλλὰ πρὶν προβάλῃ ὁ Εὐρυβιάδης τὸ ζήτημα, διὰ τὸ ὁποῖον συνήγαγεν αὐτούς, ὁ Θεμιστοκλῆς, ἵνα κατορθώσῃ τὸν σκοπὸν του, ὠμίλει εἰς ὅλους πολλὰ. Ἐνῷ δ' ἔλεγεν αὐτός, ὁ στρατηγὸς τῶν Κορινθίων Ἀδείμαντος εἶπεν· «ὦ Θεμιστοκλεις, εἰς τοὺς ἀγῶνας ῥαπίζονται ὅσοι πρὸ τῆς ὠρισμένης ὥρας ἀνίστανται.» «Ναί, ἀπεκρίθη ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐγκαταλειπόμενοι δὲν στεφανοῦνται.» καὶ ἐξηκολούθησε νὰ καταδεικνύῃ τὸ πλεονέκτημα τῆς προτάσεώς του. Ἀλλὰ πάλιν ὁ Ἀδείμαντος ἤναντιοῦτο λέγων νὰ σιωπήσῃ ἄνθρωπος, ὅστις δὲν ἔχει πατρίδα, καὶ ἀπέτρεπε τὸν Εὐρυβιάδην νὰ θέσῃ εἰς ψηφοφορίαν τὴν γνώμην ἀνδρὸς ἀπόλιδος· τῷ ἔλεγε δὲ αὐτά, διότι αἱ Ἀθῆναι ἦσαν εἰς χεῖρας τῶν βαρβάρων. Ἀλλὰ τότε ὁ Θεμιστοκλῆς εἶπε· «Ἡμεῖς, ταλαίπωρε, τὰς οἰκίας καὶ τὰ τεῖχη ἐγκαταλείψαμεν μὴ θέλοντες νὰ γείνωμεν δοῦλοι χάριν λίθων ἀψύχων, πόλις διότι ἡμῶν μεγίστη εἶνε αἱ διακόσιαι τριῆρεις, αἵτινες τώρα θέλουσι σᾶς βοηθήσῃ, ἂν θέλετε νὰ ὠφεληθῇτε ἐξ αὐτῶν. Ἀλλ' ἂν σκέπτεσθε νὰ μᾶς προδώσητε, ταχέως θέλετε ἴδῃ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἀναχωροῦντες εἰς Ἰταλίαν ἔχουσι

καὶ πόλιν ἐλευθέραν καὶ χώραν ὅχι κατωτέραν ἐκείνης τὴν ἵποίαν ἔχασαν. Ὁ Εὐρυδιάδης φοβηθεὶς μήπως οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς ἐγκαταλείψωσιν ἀληθῶς συγκατετέθη τέλος νὰ παραδεχθῇ τὴν γνῶμην τοῦ Θεμιστοκλέους.

Ἀφοῦ δὲ ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων νὰ συγκροτηθῇ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία αἴφνης ἦλθεν ἀγγελία ὅτι ὁ πεζὸς στρα-

Τοπογραφικὸς χάρτης Σαλαμῖνος.

τὸς τῶν Περσῶν ἐπορεύετο εἰς τὴν Πελοπόννησον· τοῦτο βεβαίως ἐθωρύγησε πάλιν τοὺς Πελοποννησίους καὶ ἡ πλειονοψηφία τοῦ νέου συμβουλίου ἐδείκνυτο ὑπὲρ τῆς ἀναχωρήσεως ἐκ τῆς

Σαλαμῖνος. Ἄλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς τότε ἐξέρχεται ἐκ τοῦ συνεδρίου κρυφὰ καὶ πέμπει τὸν παιδαγωγὸν τῶν υἱῶν τοῦ Σίικιννον εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Μήδων, προστάξας νὰ εἴπῃ «Ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων φρονῶν τὰ τοῦ βασιλέως μ' ἐπεμψε νὰ σᾶς εἴπω ὅτι οἱ Ἕλληνες τρομασμένοι σκέπτονται νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς Σαλαμῖνος. Δύνασθε λοιπὸν νὰ φράξῃτε τοὺς δύο πόρους αὐτῆς καὶ νὰ συνελάβῃτε τοὺς Ἕλληνας ὅλους ζῶντας». Ὁ Ξέρξης ἐκλαβὼν τὸ μήνυμα τοῦτο ὡς εἰλικρινὲς διέταξεν εὐθὺς νὰ περικυκλώσωσι τὰ στενά, ἵνα μηδεὶς τῶν ἐν Σαλαμῖνι Ἑλλήνων ἐκφύγῃ. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς εἶχεν ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ συνέδριον καὶ παρέτεινεν ἐπίτηδες τὴν συζήτησιν. Ἐνῷ δὲ οἱ στρατηγοὶ ἐλογομάχουν ἐν τῷ συνεδρίῳ ἦλθεν ἐκ τῆς Αἰγίνης ὁ δίκαιος Ἀριστείδης, ἐξωστραχισμένος ὑπὸ τοῦ δήμου ἀπὸ τοῦ 483, καὶ ἐκάλεσε ἔξω τὸν Θεμιστοκλῆ, ὅστις δὲν ἦτο φίλος του, ἀλλὰ μάλιστα ἄσπονδος ἐχθρὸς του. διὰ τὸ μέγεθος ὅμως τῶν παρόντων κακῶν παρέδωκεν ὅλα ἐκεῖνα εἰς λήθην. Ἀμα δὲ ἐξῆλθεν ὁ Θεμιστοκλῆς τῷ ἔλεγεν, « Ἡμεῖς καὶ πρότερον καὶ τώρα πρέπει νὰ στασιάζωμεν, ποῖος ἀπὸ τοὺς δύο μας νὰ κάμῃ περισσότερα καλὰ εἰς τὴν πατρίδα. Σοὶ λέγω λοιπὸν ὅτι τώρα εἴμεθα περικυκλωμένοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. » Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἀπεκρίθη· « Αἱ συμβουλαὶ σου εἶνε ὠφέλιμοι καὶ πολὺ καλαὶ αἱ εἰδήσεις σου· διότι μὲ βεβαιῶνεις ὅτι εἶδες ὁ ἴδιος ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἤθελα νὰ γείνῃ. Μάθε δὲ ὅτι ἐγὼ συνήργησα νὰ κάμωσιν αὐτὸ οἱ Μῆδοι· διότι, ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες προαιρετικῶς δὲν ἤθελον νὰ συνάψωσιν ἐνταῦθα ναυμαχίαν, ἔπρεπε μὴ θέλοντας νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ τις εἰς τοῦτο ». Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Ἀριστείδης κατὰ παράκλησιν τοῦ Θεμιστοκλέους εἰσῆλθεν εἰς τὸ συνέδριον καὶ ἀνεκοίνωσεν αὐτὸς τὴν περικύκλωσιν εἰς τοὺς στρατηγούς. Ἄλλ' οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν ἐδίσταζον ἀκόμη, ἕως οὗ Τηνία τριήρης αὐτομολήσασα διέλυσε πάντα δισταγμόν.

Τότε λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ἠτοιμάσθησαν νὰ ναυμαχήσωσι

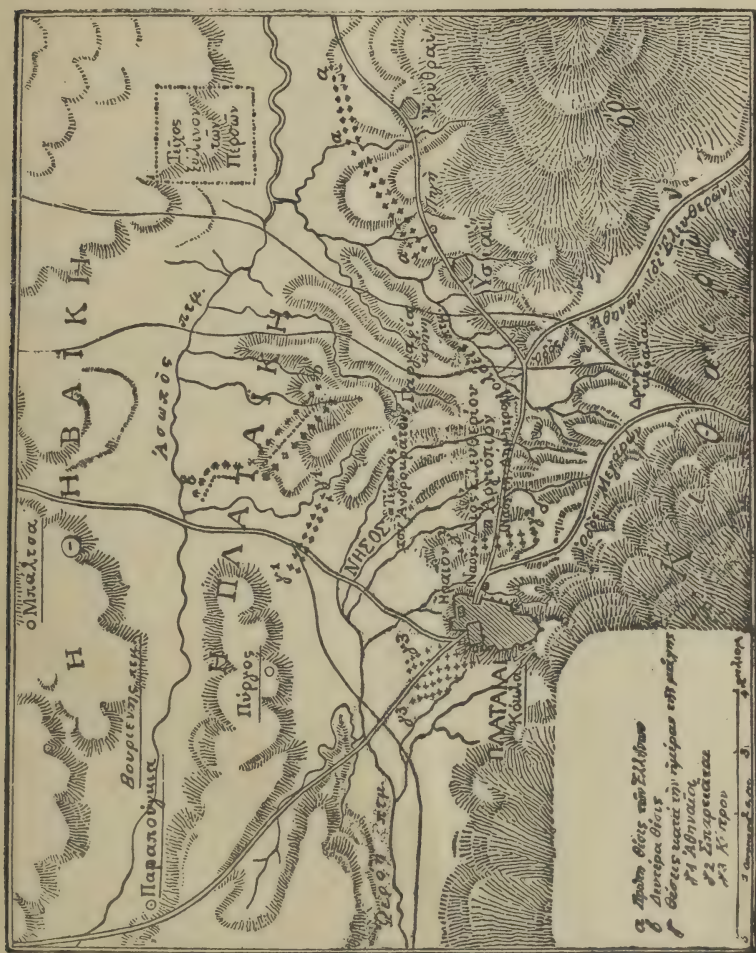
μετὰ τριακοσίων δέκα τριήρων κατὰ χιλίων διακοσίων ἑπτὰ Περσικῶν. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἐτάχθησαν οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέναντι τῶν Φοινίκων ὡς τῶν μαχιμωτάτων, ἐπὶ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ οἱ Αἰγινῆται ἀπέναντι τῶν Ἰώνων, τὸ δὲ μέσον ἔλαβέ τὸ λοιπὸν πλῆθος τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ξέρξης ἐκάθισεν ὑπὸ τὸ ἀντικρὺ τῆς Σαλαμῖνος ὄρος Αἰγιάλεων, ἵνα θεωρῇ ἐκεῖθεν ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ θρόνου του τὴν μάχην καὶ παραθαρρύνῃ πάντας εἰς ἀνδρείαν ἔχων περὶ αὐτὸν καὶ γραμματεῖς, ἵν' ἀναγράφωσι τὰ τῆς μάχης. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἐκλέξας εὐφυῶς τὸν τρόπον ἐφύλαξεν ἐπίσης καὶ τὸν ἀρμόδιον καιρὸν, ὅτε ἔκρινε νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς μάχης. Ἦτο δὲ ἡ ὥρα καθ' ἣν σφοδρὸς ἄνεμος ἔπνεεν ἐκ τοῦ πελάγους, ὅστις τὰς μὲν Ἑλληνικὰς ναῦς δὲν ἔβλαπτεν ὡς οὕσας χαμηλὰς καὶ ἐλαφράς, τὰς δὲ Περσικὰς ὡς ὑψηλὰς καὶ βαρεῖας παρέδιδε πλαγίως εἰς τοὺς Ἑλληνας. Κατ' αὐτὴν λοιπὸν τὴν ὥραν ὁ Ἀθηναῖος Ἀρμενίας ἐμπήξας τὸ ἔμβολόν του εἰς τὴν τριήρη τοῦ ναυάρχου τῶν Περσῶν Ἀριαβίγνου, ἀδελφοῦ τοῦ Ξέρξευ, τὴν ἐβύθισεν αὐτανδρον. Τότε εὐθὺς ἐπέπλευσαν καὶ ἄλλα πλοῖα ἐκατέρωθεν καὶ ἡ μάχη κατέστη γενικὴ. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους οἱ Πέρσαι ἐνίκηθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ἐν τῇ καταδιώξει ὅσα πλοῖα οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἔφθανον νὰ συλλάβωσιν ἢ νὰ βυθίσωσι, ταῦτα οἱ Αἰγινῆται περιμένοντες ἐν τῷ πορθμῷ κατέστρεφον αὐτά. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν περίστασιν ἔλαβεν μεγάλην ὑπόληψιν παρὰ τῷ βασιλεῖ ἢ βασίλισσᾳ τῆς Καρίας Ἀρτεμισίᾳ καταδιωκομένη αὕτη ὑπὸ Ἀττικῆς νεῶς καὶ μὴ δυναμένη νὰ διαφύγῃ, διότι ἔμπροσθέν της ἦσαν ἄλλαι νῆες φιλικαὶ ἐνέβαλιν εἰς ναῦν φιλικὴν καὶ ἐβύθισεν αὐτήν. Ὁ δὲ Ἀθηναῖος νομίσας ὅτι τὸ πλοῖον τῆς Ἀρτεμισίας ἦτο Ἑλληνικὸν ἢ ὅτι κῆτομόλει ἐκ τῶν βαρβάρων, ἐγύρισε νὰ ὀπίσω καὶ κατεδίωξεν ἄλλας ναῦς. Οὕτως ἐσώθη ἡ Ἀρτεμισία· ὁ δὲ Ξέρξης νομίσας ὅτι τὸ ὑπὸ τῆς βασιλίσσης βυθισθὲν πλοῖον ἦτο Ἑλληνικὸν ἐπήνεσεν τὴν Ἀρτεμισίαν εἰπὼν· «Οἱ

ἄνδρες μοὶ ἔγειναν σήμερον γυναῖκες καὶ αἱ γυναῖκες ἄνδρες.» Οὕτως οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τὴν λαμπροτάτην ὄλων τῶν νικῶν, διότι κατεβύθισαν διακοσίας ναῦς αὐτάνδρους, ἐν ᾧ αὐτοὶ τεσσαράκοντα μόνον ἔχασαν.

Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη (Σεπτεμβρίῳ 479 π. Χ.)

Ὁ γαμβρὸς τοῦ Ξέρξου Μαρδόνιος διαχειμάσας ἐν Θεσσαλίᾳ μετὰ 300,000 Περσῶν καὶ 50,000 Ἑλλήνων μηδιζόντων ἡτοιμάζετο τὸ ἔαρ τοῦ 479 νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Ἑλλάδα. Ἐπειδὴ δ' ἔμαθεν ὅτι ὑπῆρχέ τις ψυχρότης τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, διότι οὗτοι δὲν ἤθελον νὰ ἐκτιμήσωσι ἱκανῶς τὰς θυσίας τῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς κοινῆς πατρίδος, ἐστοχάσθη ὅτι ἡδύνατο εὐκόλως νὰ τοὺς ἐλκύσῃ εἰς τὸ μέρος του. Ἔστειλε λοιπὸν εἰς Ἀθήνας τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρον, ὅστις ἦτο μὲν φόρου ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Πέρσας, εἶχεν ὅμως παλαιὰς φιλικὰς σχέσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἵνα τοῖς προτείνῃ συμμαχίαν. Ἐλθὼν δὲ οὗτος ἔλεγεν ὅτι ὁ μέγας βασιλεὺς θαυμάζων τὴν ἀνδρείαν τῶν Ἀθηναίων ἐπεθύμει νὰ τοὺς ἔχῃ συμμαχοὺς, ὑποσχόμενος τὴν αὐτονομίαν των, τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν πυρποληθέντων ναῶν καὶ τῶν τειχῶν τῆς πόλεώς των καὶ τέλος τὴν αὐξήσιν τῆς χώρας των. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι μαθόντες τὰς προτάσεις ταύτας ἐφοβήθησαν πολὺ καὶ ἀμέσως ἔστειλαν εἰς Ἀθήνας πρέσβεις, ἵνα παρακαλέσωσι τοὺς Ἀθηναίους νὰ μὴ τὰς δεχθῶσιν. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ ἤκουσαν τοὺς λόγους τῶν Λακεδαιμονίων πρέσβεων καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, εἰς τοῦτον μὲν παρήγγειλαν νὰ εἴπῃ εἰς τὸν Μαρδόνιον· «ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος θὰ πορεύηται τὴν αὐτὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν καὶ σήμερον πορεύεται, οὐδέποτε αὐτοὶ θὰ συμμαχήσωσι μὲ τὸν Ξέρξην, ἀλλὰ θὰ πολεμῶσι κατ' αὐτοῦ στηριζόμενοι εἰς τοὺς θεοὺς καὶ εἰς τοὺς ἥρωας τῆς Ἑλλάδος, τῶν

ὁποίων τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα ὁ βασιλεὺς ἄσεβῶς ἐπυρπόλησεν.» Πρὸς δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους πρέσβεις ἀπήντησαν·

Τοπογραφικὸς χάρτης ἐν Πλάταιαις.

«ὁ φόβος των ἦτο αἰσχρὸς μήπως ἐνωθῶσι ποτε οἱ Ἀθηναῖοι
μὲ τοὺς Πέρσας πρὸς βλάβην τῶν Ἑλλήνων, μετὰ τῶν ὁποίων

τοὺς συνδέουσιν ἢ αὐτὴ γλῶσσα καὶ καταγωγὴ, οἱ αὐτοὶ θεοὶ καὶ τὰ αὐτὰ ἦθη· πιστοὶ λοιπὸν εἰς τὸ φρόνημά των θέλουσι καταβάλλῃ τὴν αὐτὴν φροντίδα περὶ τῆς Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν εἶχον δεῖξῃ καὶ πρότερον· ἀλλὰ καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ὀφείλουσι ν' ἀποστείλωσιν ὅσον τάχιστα στρατὸν εἰς τὴν Βοιωτίαν, διότι ταχέως ὁ βάρβαρος θὰ ἐμβάλλῃ εἰς τὴν Ἀττικὴν.»

Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἀφοῦ ἅπαξ ἐβεβαιώθησαν περὶ τῆς πίστεως τῶν Ἀθηναίων, ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωσι τὸ ἐν τῷ ἰσθμῷ τεῖχος. Ὅθεν ὁ Μαρδόνιος ἠδυνήθη νὰ διέλθῃ τὴν Βοιωτίαν ἀκωλύτως, καθόσον οἱ Θηβαῖοι ἐμήδιζον, καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας ὅμως εὗρεν ἐρήμους· διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἰδόντες τὴν ἀδιαφορίαν τῶν Πελοποννησίων ἀφῆκαν πάλιν τὴν πόλιν των καὶ διέβησαν εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Ὁ δὲ Μαρδόνιος ἔστειλεν ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς αὐτοὺς διὰ τοῦ Ἑλλησποντίου Μουρυχίδου τὰς αὐτὰς περὶ συμμαχίας προτάσεις. Ἀλλὰ καὶ τότε τὰς ἀπέκρουσαν οὗτοι μετὰ τοσαύτης σταθερότητος, ὥστε ἐκ τῶν βουλευτῶν ὁ Λυκίδης, ὅστις ἐτόλμησε νὰ γνωμοδοτήσῃ περὶ τῆς παραδοχῆς αὐτῶν, ἐφονεύθη ἀμέσως διὰ λιθοβολίας αὐτός, ἡ σύζυγός του καὶ τὰ τέκνα του.

Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν εἰς τὴν Σπάρτην ἀγγέλους, ἵνα παρακινήσωσι τοὺς Σπαρτιᾶτας νὰ σπεύσωσιν εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς κοινῆς πατρίδος. Ἀλλ' οὗτοι ἐορτάζοντες τότε τὰ *Γακίνθια* καὶ καταγινόμενοι ἀκόμῃ εἰς τὴν τεῖχισιν τοῦ ἰσθμοῦ ἀνέβαλλον ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ν' ἀπαντήσωσιν. Ὅτι δὲ ὁ Χίλεος, ἀνὴρ Τεγεάτης, τιμώμενος μεγάλως ἐν Σπάρτῃ, εἶπεν εἰς τοὺς ἐφόρους ὅτι, ἐὰν οἱ Ἀθηναῖοι συμμαχήσωσι μὲ τὸν βάρβαρον, μυρίαὶ πύλαι εἶνε ἀνοικταὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον δι' αὐτόν, τότε τέλος μετεπεισθήσαν καὶ εὐθὺς ἀπέστειλαν 5,000 Σπαρτιᾶτας μετὰ 35,000 εἰλώτων καὶ μετὰ ταῦτα ἄλλους 5,000 ἐπιλέκτους Λάκωνας. Ὁ δὲ Μαρδόνιος, ἅμα ἔμαθε παρὰ τῶν μηδιζόντων Ἀργείων τὴν ἀναχώρησιν

τῶν Σπαρτιατῶν πυρπολήσας τὰς Ἀθήνας ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, τῆς ὁποίας τὰς εὐρυχώρους πεδιάδας ἐθεώρει καταλληλοτέρας εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολυαρίθμου στρατοῦ του καὶ ἰδίως τοῦ ἵππικοῦ καὶ ἐκεῖ παρὰ τὸν ποταμὸν Ἀσωπὸν χαρκαυθεῖς περιέμενε τὴν ἔφοδον τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τούτῳ δὲ οἱ Λακεδαιμόνιοι διαβάντες τὸν ἰσθμὸν ἐφθασαν εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, ὅπου ἠνώθησαν μετ' αὐτῶν 8,000 Ἀθηναῖοι καὶ οἱ λοιποὶ σύμμαχοι Ἕλληνες. Στρατηγοὶ δὲ τῶν μὲν Ἀθηναίων ἦτο ὁ Ἀριστείδης, τῶν δὲ συμμάχων 110,000 ὁ Πausanίας, ὢν ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως Πλειστάρχου τοῦ υἱοῦ τοῦ Λεωνίδου.

Ἐκ τῆς Ἐλευσῖνος ἐπορεύθησαν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ φθάσαντες εἰς τὰς Ἐρυθρὰς ἐστρατοπέδευσαν παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Κιθαιρῶνος ἀπέναντι τῶν βαρβάρων. Ὁ δὲ Μαρδόνιος, ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες δὲν κατέβαινον εἰς τὴν πεδιάδα, ἐπεμψε κατ' αὐτῶν ὅλον τὸ ἵππικόν του, τοῦ ὁποίου ἵππαρχος ἦτο ὁ Μασίστιος, ἀνὴρ σημαντικώτατος μετὰ τὸν Μαρδόνιον παρὰ τοῖς Πέρσαις. Εἰς τὴν σφοδρὰν δὲ τούτου προσβολὴν ἔτυχον ἐκτεθειμένοι πρῶτοι οἱ Μεγαρεῖς, οἵτινες καίτοι ἐπείζοντο δὲν ὑπεχώρησαν, ἀλλ' ἐπεμψάν τινες ἐξ ἑαυτῶν πρὸς τοὺς στρατηγούς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐζήτησαν βοήθειαν. Ἐνῶ δὲ οἱ ἄλλοι ἐδίσταζον, 300 ἐπίλεκτοι Ἀθηναῖοι, τῶν ὁποίων λοχαγὸς ἦτο ὁ Ὀλυμπιόδωρος, ἔσπευσαν πρόθυμοι καὶ ἐπιπεσόντες εἰς τοὺς βαρβάρους ἵππεῖς ἐφόνευσαν τὸν Μασίσστιον καὶ πολλοὺς ἄλλους, τοὺς δὲ λοιποὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν.

Μετὰ δὲ ταῦτα δὲ οἱ Ἕλληνες κατέβησαν ἀπὸ τοῦ Ἐρυθραῖκου πεδίου εἰς τὸ Πλαταικόν, τὸ ὁποῖον εἶνε εὐδρότερον καὶ ἐστρατοπεδευσαν πλησίον τῆς κρήνης Γαργαφίας. Ἀλλὰ καὶ οἱ Πέρσαι ἤλθον κατ' ἐκεῖνος τὸ μέρος τοῦ Ἀσωποῦ καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Μαρδόνιος τὴν ἐνδεκάτην ἡμέραν τῆς ἀφίξέως του διεκήρυξεν ὅτι τὴν ἐπιούσαν

θὰ προσβάλλῃ τοὺς Ἕλληνας. Ἄμα δ' ἐνύκτωσεν ἐνεφανίσθη ἔφιππος εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἑλλήνων ὁ Μακεδὼν Ἀλέξανδρος καὶ εἶπεν εἰς τοὺς στρατηγοὺς· «Ἀγρυπνεῖτε, διότι ὁ Μακεδόνιος θὰ σᾶς προσβάλλῃ ἅμα φωτίσῃ.» Ὁ δὲ Παυσανίας ἀκούσας ταῦτα ἤλλαξε τὴν τάξιν τῆς μάχης, τάξας τοὺς μὲν Ἀθηναίους ἀντικρὺ τῶν Περσῶν, τῶν ὁποίων ἐγνώριζον τὸν τρόπον τοῦ μάχεσθαι, τοὺς δὲ Σπαρτιάτας ἀντικρὺ τῶν Θηβαίων καὶ τῶν ἄλλων μηδιζόντων Ἑλλήνων. Ἄμα δ' ἐνόησε τοῦτο ὁ Μακεδόνιος, ἤλλαξε καὶ αὐτὸς τὴν τάξιν καὶ οὕτως οἱ δύο στρατοὶ εὗρέθησαν εἰς τὰς πρώτας των θέσεις· ὁ Πέρσης στρατηγὸς νομίσας ὅτι ὁ Σπαρτιάτης ἐκ φόβου ἤλλαξε τὴν τάξιν ἐπρότεινε νὰ πολεμήσωσιν ἴσοι πρὸς ἴσους τὸν ἀριθμόν, ὑπὲρ μὲν τῶν Ἑλλήνων οἱ Σπαρτιάται, ὑπὲρ δὲ τῶν βαρβάρων οἱ Πέρσαι. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Παυσανίας δὲν ἀπήντησεν εἰς ταῦτα, ἔπεμψε τὸ ἱππικόν του κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ ἱππεῖς ἐφορμήσαντες ἔβλαπτον ὅλον τὸ ἐλληνικὸν στράτευμα καὶ τὴν Γαργαφίαν κρήνην, ἀπὸ τῆς ὁποίας οἱ Ἕλληνες ἐλάμβανον ὕδωρ, συνέχωσαν. Τότε δὲ οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν ν' ἀναχωρήσωσι τὴν νύκτα εἰς τὴν νῆσον τοῦ Ἀσωποῦ, Ὠερόην καλουμένην. Ἀφοῦ λοιπὸν ἦλθεν ἡ ὠρισμένη ὥρα τῆς νυκτός, οἱ περισσότεροι ἐκίνησαν, ἀλλ' ἀντὶ νὰ σταθῶσιν εἰς τὸν ὁποῖον συνεφώνησαν τόπον ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ Ἡραίου, ἔμπροσθεν τῆς πόλεως τῶν Πλαταιῶν. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεχώρησαν περὶ τὸ λυκαυγές, διότι ὁ Παυσανίας μόλις τότε ἠδυνήθη νὰ πείσῃ εἰς τὴν μεταστραπέδευσιν τὸν ἀνδρεῖον λοχαγόν του Ἀμομράρετον. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ὤδευον διὰ τῆς πεδιάδος, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι καὶ τρισχίλιοι Τεγεᾶται ἐβάδιζον παρὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Κιθαιρώνα.

Ὁ δὲ Μακεδόνιος, καθὼς εἶδεν ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀφήσει τὴν θέσιν των, διέβη περιχαρῆς τὸν Ἀσωπὸν καὶ ἐδίωκε κατὰ πόδας τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς Τεγεᾶτας μόνον

διότι ἔνεκα τῶν ὄχθων δὲν ἔβλεπε τοὺς Ἀθηναίους, βαδίζοντας διὰ τῆς πεδιάδος. Ὁ δὲ Πausανίας, καθὼς ἐπέπεσεν εἰς αὐτοὺς τὸ ἱππικόν, ἔπεμψε ταχέως ἱππέα πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς προσεκάλεσε νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειαν. Ἐνῷ δὲ οὗτοι ἐπορεύοντο πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ἀπήντησαν τοὺς μετὰ τῶν Περσῶν τεταγμένους Θεσσαλοὺς καὶ Βοιωτοὺς καὶ συμπλακέντες μετ' αὐτῶν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προχωρήσωσι περαιτέρω· οὕτω δὲ μονωθέντες οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Τεγεᾶται 53000 τὸν ἀριθμὸν ἠναγκάσθησαν ν' ἀντισταθῶσι καθ' ὅλης τῆς Περσικῆς δυνάμεως. Καὶ ἐφ' ὅσον ὁ Μαρδόνιος ἐμάχετο ἀπὸ τοῦ λευκοῦ ἵππου του μετὰ τῶν περὶ ἑαυτὸν χιλίων λογάδων, ἡ νίκη ἔμενεν ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἀλλ' ὅτε οὗτος ἐφρονεύθη ὑπὸ τοῦ Σπαρτιάτου Ἀριμνήστου καὶ οἱ περὶ ἐκείνον χίλιοι λογάδες ἔπεσαν, τότε καὶ οἱ ἄλλοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, παραχωρήσαντες τὴν νίκην εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους.

Οἱ βάρβαροι νικηθέντες ἔφευγον ἀτάκτως εἰς τὸ ξύλινον τεῖχος, τὸ ὁποῖον ὁ Μαρδόνιος εἶχε κατασκευάσῃ παρὰ τὰς Θήβας, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἐδίωξαν αὐτοὺς ἕως ἐκεῖ. Ἀλλ', ὅτε ἠθέλησαν νὰ κυριεύσωσι διὰ τῆς βίαις τὸ ὀχύρωμα, ἔδειξαν τὴν ἀπειρίαν των περὶ τὴν τειχομαχίαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπαύστως ἀπεκρούοντο, ἠναγκάσθησαν νὰ περιμείνωσιν τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες νικήσαντες καὶ αὐτοὶ τοὺς μηδίζοντας Ἕλληνας ἔδραμον ἐκεῖσε καὶ μετὰ μανιώδη μάχην ἐκρήμνισαν μέρος τοῦ τείχους. Τότε ὥρμησεν εἰς αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ἀθρόοι καὶ ἔκκαμαν τοιαύτην σφαγὴν, ὥστε ἐκ 300,000 βαρβάρων, πλὴν 40,000, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ὁ ἀντίζηλος τοῦ Μαρδονίου Ἀρτάβαζος καὶ ἔφυγε, δὲν διεσώθησαν πρὸς 3,000 μόνον. Ἐκ τῶν Λακεδαιμονίων ἐφρονεύθησαν 91, ἐκ δὲ τῶν Τεγεατῶν 16, καὶ ἐκ τῶν Ἀθηναίων 52, διότι οἱ ἄλλοι Ἕλληνες δὲν εἶχον συμπολεμήσῃ πλὴν τῶν Μεγαρέων, οἵτινες πορευόμενοι διὰ τῆς πεδιάδος καὶ πλησιάζοντες εἰς τοὺς ἐχθροὺς προσεβλή-

θησαν αἴφνης ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ τῶν Θηβαίων καὶ ἀπέβαλον 600 ἄνδρας. Οἱ νικηταὶ γενόμενοι κύριοι ἀμυθῆτων λαφύρων ἀφίερωσαν ἐν δέκατον εἰς τοὺς θεοὺς, ἄλλο δ' ἔδωσαν εἰς τὸν Πασσανίαν καὶ τὰ ἄλλα διένειμαν πρὸς ἀλλήλους. Μετὰ δὲ τὴν διανομὴν τῶν λαφύρων ἔθαψαν ἐν Πλαταιαῖς τοὺς πεσόντας καὶ ἐψήφισαν κατὰ πρότασιν τοῦ δικαίου Ἀριστείδου νὰ τελεῖται ἐκεῖ πενταετηρικός ἀγών, ὁ τῶν Ἑλευθερίων, εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης, ἣτις ἀπήλλαξε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς δουλείας.

Ἡ ἐν Μυκάλη μάχη (479 π. Χ.)

Μετὰ τὸ ἐν Σαλαμῖνι κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων ὁ στόλος αὐτῶν ἦτο ἀρχηγμένος εἰς τὸν λιμένα τῆς Δήλου. Τότε ἦλθον ἐκ Σάμου πρέσβεις καὶ ἐζήτουν τὴν συνδρομὴν των πρὸς ἐλευθέρωσιν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλλήνων. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωτυχίδης ὁ διοικῶν τὸν συμμαχικὸν στόλον ἐδέχθη προθύμως τὴν αἴτησιν τῶν Σαμίων πρέσβειων καὶ ἄνευ ἀναβολῆς ἀπέπλευσεν ἐκ Δήλου διευθυνόμενος πρὸς τὴν Σάμον, ὅπου εἶχον καταφύγη τὰ λείψανα τοῦ Περσικοῦ στόλου. Ἄμα δ' ἔγεινε γνωστὸς ὁ ἀπόπλους τῶν Ἑλλήνων, οἱ Πέρσαι ναύαρχοι, οἵτινες ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς ἀνικάνους νὰ ναυμαχήσωσιν, ἔφυγον ἐκ τῆς Σάμου καὶ καταπλεύσαντες εἰς τὴν Μυκάλην ἀνείλκυσαν τὰς ναῦς των εἰς τὴν ξηρὰν καὶ περιφράξαντες αὐτὰς μὲ τεῖχος ξύλινον τὰς ἔθεσαν ὑπὸ τὴν προστασίαν 60,000 πεζῶν, τοὺς ὁποίους ὁ Ξερξῆς εἶχεν ἀφήσῃ ἐν τῇ Ἰωνίᾳ, ἵνα φυλάττωσιν αὐτήν. Οἱ δ' Ἕλληνες, ἅμα ἔμαθον τὴν ἀναχώρησιν τῶν βαρβάρων, ἔπλευσαν κατόπιν αὐτῶν καὶ ἰδόντες τὰ πλοῖα των ἀνείλκυσμένα καὶ τὸν πεζὸν στρατὸν παρὰ τὸν αἰγιαλόν, πρῶτον μὲν προεῖπον διὰ κήρυκος πρὸς τοὺς Ἴωνας νὰ ἐνθυμηθῶσιν ἐν τῇ μάχῃ τὴν ἐλευθερίαν των, ἔπειτα δὲ ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ παρετάσσοντο εἰς μάχην. Οἱ δὲ

Πέρσαι, καθὼς εἶδον τοὺς Ἕλληνας παρασκευαζομένους εἰς μάχην καὶ συμβουλευσάντας τοὺς Ἴωνας, ὑπωπτεύθησαν καὶ τοὺς μὲν Σαμίους ἀφώπλισαν τοὺς δὲ Μιλησίους ἀπεμάκρυναν ἐκ τοῦ στρατοπέδου. Ἐνῷ δὲ ἐπορεύοντο οἱ Ἕλληνες κατὰ τῶν βαρβάρων, διεδόθη φήμη ὅτι οἱ Ἕλληνες μαχόμενοι ἐν τῇ Βοιωτίᾳ ἐνίκων τὸ στράτευμα τοῦ Μαρδονίου. Ἡ φήμη αὕτη ἐθάρρυνε πολὺ περισσότερον τοὺς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος Ἕλληνας καὶ κατέστησεν αὐτοὺς προθυμότερους εἰς τὴν μάχην, τῆς ὁποίας ἄθλα ἦσαν αἱ νῆσοι καὶ ὁ Ἑλλήσποντος.

Οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ὑπὸ στρατηγὸν τὸν Ἐκνθιππον καὶ οἱ μετ' αὐτῶν τεταγμένοι Κορίνθιοι καὶ Σικυώνιοι καὶ Τροιζήνιοι ὤδευον διὰ τῆς παραλίας καὶ τόπου ἐπιπέδου, οἱ δὲ Σπαρτιαῖται ὑπὸ τὸν Λεωτυχίδην καὶ οἱ μετ' αὐτῶν τεταγμένοι διὰ χαράδρας τινὸς καὶ ὀρέων, ἵνα περικυκλώσωσι τὸν ἐχθρόν· ὥστε, ἐνῷ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔκαμνον τὸν κύκλον, οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν τὴν μάχην. Ἔως οὐ λοιπὸν τὰ ξύλινα περιφράγματα τῶν Περσῶν ἦσαν ὀρθά, ἀνθίσταντο οἱ βάρβαροι καὶ δὲν ἦσαν κατώτεροι τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν μάχην. Ἀλλ' ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι, θέλοντες νὰ φανῇ τὸ κατόρθωμα ἰδικόν των καὶ ὅχι τῶν Σπαρτιατῶν, παρώτρυναν ὁ εἰς τὸν ἄλλον καὶ ἐφόρμησαν προθυμότερον, τότε πλέον τὸ πρᾶγμα ἥλλαξε μορφήν· διότι αὐτοὶ ἀπωθήσαντες τὰ περιφράγματα ἐπέπεσον ἀθρόοι εἰς τοὺς Πέρσας, οἵτινες ἐφυγον ἐπὶ τέλους εἰς τὸ ξύλινον τεῖχος, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσέπιπτον καὶ οἱ Ἕλληνες διώκοντες αὐτοὺς κατόπιν. Ἀφοῦ δ' ἐκυριεύθη καὶ τὸ τεῖχος, οἱ βάρβαροι πλέον δὲν ἀντέστησαν, ἀλλὰ πάντες οἱ ἄλλοι, πλὴν τῶν Περσῶν, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Αὐτοὶ μόνον, καίτοι ἔμειναν ὀλίγοι, ἐμάχοντο πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἕως οὐ ἔφθασαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, μεθ' ὧν ἐνωθέντες κατεδίωξαν τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς ἠρᾶνισαν ἐντελῶς. Οἱ Ἕλληνες ἀφοῦ συνήθροισαν πολλὰ λάφυρα εἰς τὸν στόλον των καὶ ἔκαυσαν τὰς ναῦς τῶν ἐχθρῶν ἀπέπλευσαν εἰς τὰ ἴδια.

Πόλεμος Κερκυραίων καὶ Κορινθίων διὰ τὴν Ἐπίδαμνον.

Ἡ Ἐπίδαμνος (Δυρράχιον) ἦτο ἀποικία τῶν Κερκυραίων, ἀλλ' ὁ θεμελιωτὴς αὐτῆς προσεκλήθη ἐκ τῆς Κορίνθου τῆς μητροπόλεως αὐτῶν. Κατὰ δὲ τὸ 435 ἔτος π. Χ. γενομένης στάσεως ἐν Ἐπιδάμνῳ οἱ δημοκρατικοὶ κατώρθωσαν νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς ὀλιγαρχικούς· αὐτοὶ δὲ ἀπελθόντες καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν γειτόνων Ταυλαντίων βαρβάρων, ἔθνους Ἰλλυρικοῦ, ἐλήστευον τοὺς ἐν τῇ πόλει καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Οἱ δὲ δημοκρατικοί, ἐπειδὴ ἐπιέζοντο, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῆς Κερκύρας ὡς μητροπόλεως· ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἀριστοκρατικῶς τότε κυβερνωμένη ἠρνήθη τὴν ζητηθεῖσαν βοήθειαν, ἐζήτησαν τοιαύτην παρὰ τῶν Κορινθίων ὡς θεμελιωτῶν. Οἱ δὲ Κορίνθιοι ἐκ μίσους πρὸς τὴν Κέρκυραν, ἥτις στηριζομένη εἰς τὸ ἰσχυρὸν αὐτῆς ναυτικὸν ἔπαυσε νὰ τοῖς ἀπονέμῃ τὸ σέβας, τὸ ὁποῖον ὡς ἀποικία αὐτῶν ὤφειλεν, ἐδέχθησαν προθύμως τὴν πρόσκλησιν τῶν Ἐπιδαμνίων καὶ ἀπέστειλαν εἰς αὐτοὺς ἱκανὴν φρουράν. Τοῦτου δ' ἕνεκα ὠργίσθησαν οἱ Κερκυραῖοι καὶ διέταξαν τοὺς Ἐπιδαμνίους νὰ δεχθῶσι τοὺς φυγάδας ἀριστοκρατικούς καὶ ν' ἀποπέμψωσι τὴν ξένην φρουράν· καὶ ἐπειδὴ ἡ προσταγὴ τῶν δὲν εἰσηκούσθη ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν. Τότε δὲ οἱ Κορίνθιοι ἔστειλαν εἰς βοήθειαν τῆς Ἐπιδάμνου 75 ναῦς μετὰ 2,000 ὁπλιτῶν· ἀλλ' ἡ δύναμις αὕτη ναυμαχήσασα παρὰ τὸ Ἀκτιον πρὸς 80 ναῦς τῶν Κερκυραίων ἠττήθη κατὰ κράτος· καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν συνέβη νὰ παραδοθῇ καὶ ἡ Ἐπίδαμνος εἰς τοὺς πολιορκοῦντας αὐτὴν (434 π. Χ.) Μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν ταύτην οἱ μὲν Κορίνθιοι ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των, οἱ δὲ Κερκυραῖοι πλεύσαντες εἰς τὴν Λευκάδα, ἀποικίαν τῶν Κορινθίων, ἐλεηλάτησαν τὴν νῆσον καὶ ἐπυρπόλησαν τὴν Κυλλήνην τὸ ἐπίνειον τῶν Ἡλείων, διότι εἶχε δώση εἰς τοὺς Κορινθίους πλοῖα καὶ χρήματα.

Κατὰ δὲ τὰ δύο ἔτη τὰ μετὰ τὴν ναυμαχίαν οἱ Κορίνθιοι ὠργισμένοι διὰ τὴν πρὸς τοὺς Κερκυραίους πόλεμον ἤρχισαν νὰ παρασκευάζωσι στόλον φοβερόν, συλλέγοντες κωπηλάτας ἐπὶ μισθῷ ὅχι μόνον ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Οἱ δὲ Κερκυραῖοι πληροφορηθέντες τὴν παρασκευὴν αὐτῶν ἐφοβήθησαν καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦσαν σύμμαχοι κανενὸς τῶν Ἑλλήνων ἔπεμψαν εἰς Ἀθήνας πρέσβεις, ἵνα ζητήσωσι τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων· αὐτὸ δὲ τοῦτο ἔπραξαν καὶ οἱ Κορίνθιοι. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι μετὰ πολλὴν σκέψιν ἀπεφάσισαν νὰ δεχθῶσι τοὺς Κερκυραίους· ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἤθελον νὰ παραβῶσι τὰς πρὸς τοὺς Πελοποννησίους συνθήκας ἔκαμαν μετ' αὐτῶν ὅχι συμμαχίαν, ὥστε νὰ θεωρῶσι τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους, ἀλλ' ἐπιμαχίαν, ὥστε νὰ βοηθῶσι τὴν χώραν ἀλλήλων· καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέστειλαν εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος δέκα ναῦς εἰπόντες εἰς τοὺς ναυάρχους αὐτῶν νὰ μὴ ναυμαχήσωσι πρὸς τοὺς Κορινθίους, ἐὰν δὲν πλεύσωσι κατὰ τῆς Κερκύρας.

Τὸ ἔαρ λοιπὸν τοῦ 432 π. Χ. οἱ Κορίνθιοι μετὰ 150 τριήρων καὶ οἱ Κερκυραῖοι μετὰ 110 συνηντήθησαν περὶ τὰς νήσους Σύβοτα καὶ συμπλακέντες ἐναυμάχουν μανιωδῶς. Οἱ Κερκυραῖοι ἐνίκων κατὰ τὸ ἀριστερόν κέρας, ἀλλ' ἐνικῶντο κατὰ τὸ δεξιὸν καὶ τὸ μέσον. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἦσαν παρόντες, ἐβοήθουν αὐτοὺς πιεζομένους, ἐνῷ τὸ πρῶτον ἀπείχον ἀπὸ πάσης ἐπιθέσεως· ἀλλ' ἅμα ἡ τροπὴ ἔγεινε φανερά καὶ οἱ Κορίνθιοι ἐδίωκον τοὺς Κερκυραίους, τότε πλέον ἐξ ἀνάγκης συνεπλάκησαν οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Ἐπειδὴ δὲ τὰ πλοῖα ἀμφοτέρων ἦσαν πολλὰ καὶ μέγα μέρος τῆς θαλάσσης κατεῖχον, συνέβη τότε νὰ μὴ διακρίνονται εὐκόλως, ὅποιοι ἐνίκων ἢ ἐνικῶντο· διότι ἡ ναυμαχία αὕτη Ἑλλήνων πρὸς Ἑλλήνας διὰ τὸ πλῆθος τῶν πλοίων ὑπῆρξεν ἡ μεγίστη τῶν πρὸ αὐτῆς. Ἀφοῦ δὲ οἱ Κορίνθιοι κατεδίωξαν τοὺς Κερκυραίους μέχρι τῆς ξηρᾶς, ἐτράπησαν

πρὸς τοὺς νεκροὺς τῶν καὶ συναθροίσαντες τοὺς πλείστους αὐτῶν ἐκόμισαν αὐτοὺς εἰς τὰ Σύβοτα, ἔρημον λιμέναν τῆς Θεσπρωτίας. Ἐκεῖθεν δὲ πάλιν ἐπέπλευσαν κατὰ τῶν Κερκυραίων, οἵτινες παρεσκευάσθησαν νὰ τοὺς δεχθῶσιν. Ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργὰ καὶ ὁ παιὰν τῆς ἐπιθέσεως εἶχεν ἀρχίσῃ, ὅτε οἱ Κορίνθιοι αἴφνης ὑπεχώρησαν· διότι ἔφθασαν ἐξ Ἀθηνῶν εἴκοσι τριήρεις πρὸς βοήθειαν τῶν δέκα πρώτων. Οὕτω λοιπὸν ἡ Κέρκυρα διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τῶν Ἀθηναίων ἐδείχθη ὑπερτέρα τῆς ἰσχυρᾶς μητροπόλεώς της.

Πολιορκία καὶ ἄλωσις Πλαταιῶν

(429 — 427 π. χ.)

Τὸ τρίτον ἔτος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (429 π. Χ.) οἱ Πελοποννήσιοι ὑπὸ τὸν βασιλέα τῶν Λακεδαιμονίων Ἀρχίδαμον ἐστράτευσαν εἰς τὴν Πλάταιαν· ἐνῷ δ' ἐμελλον νὰ λήλῃ τήσῃσι τὴν χώραν αὐτῶν, οἱ Πλαταιεῖς ἐπεμψαν πρὸς αὐτοὺς πρέσβεις καὶ εἶπον τὰ ἐξῆς· « Ἀρχίδαμε καὶ Λακεδαιμόνιοι δὲν πράττετε δίκαια καὶ ἄξια ὑμῶν ἐκστρατεύοντες κατὰ τῶν Πλαταιῶν· διότι ὁ Λακεδαιμόνιος Παυσανίας ἐλευθερώσας μετὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν Μήδων προσέφερε θυσίας εἰς τὸν Ἐλευθέριον Δία ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Πλαταιῶν καὶ ἀπέδωκεν εἰς τοὺς Πλαταιεῖς τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν αὐτῶν, ἵνα ζῶσιν ἐν αὐτῇ αὐτόνομοι καὶ νὰ μὴ ἐκστρατεύῃ κανεὶς κατ' αὐτῶν ἀδίκως πρὸς ὑποδούλῳσιν. Καὶ οἱ μὲν πατέρες σας ταῦτα μᾶς παρεχώρησαν πρὸς ἀμοιβὴν τοῦ θάρρους καὶ τοῦ ζήλου, τὸν ὁποῖον ἐδείξαμεν κατ' ἐκείνους τοὺς κινδύνους, ὑμεῖς δὲ πράττετε ὅλως διόλου τὰ ἐναντία· διότι ἤλθετε ἐνταῦθα μετὰ τῶν Θηβαίων, οἵτινες εἶνε ἔχθιστοι πρὸς ἡμᾶς, ἵνα μᾶς ὑποδουλώσῃτε. Ἐπικαλούμενοι λοιπὸν μάρτυρας τοὺς θεοὺς, οἵτινες ἐγείναν τότε φύλακες τῶν ὅρκων, σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ μὴ

παραβαίνετε τοὺς ὅρκους, ἀλλὰ νὰ μᾶς ἀφήσητε νὰ ζῶμεν αὐτόνομοι συμφώνως μὲ τὴν δικαίαν ἀπόφασιν τοῦ Πausανίου.»

Ὁ δὲ Ἀρχίδαμος ἀπήντησεν· «Οἱ Πλαταιεῖς ὤφειλον νὰ ἐμμείνωσι πιστοὶ εἰς τοὺς ὅρκους τῶν, συμπολεμοῦντες μετὰ τῶν Πελοποννησίων μᾶλλον πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἐκείνων, ὅσοι ἤδη διατελοῦσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' ἐὰν διὰ φόβον πρὸς τοὺς Ἀθηναίους δὲν ἐτόλμησαν νὰ πράξωσι τοῦτο, ἡδύναντο ν' ἀποσυρθῶσιν ὅπου ἤθελον ἐν ὧσ' διαρκεῖ ὁ πόλεμος, παραδίδοντες πόλιν καὶ οἰκίαν ὡς παρακκαταθήκην εἰς ὑμᾶς τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ καταγράφοντες ὅλα τὰ πραγματὰ τῶν, ἵνα μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν τὰ πάρωσιν ὀπίσω.» Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως, οἵτινες εἶχον ἤδη δεχθῆ εἰς τὴν πόλιν τῶν τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας τῶν Πλαταιέων, ἐρωτηθέντες τί ἔπρεπε νὰ πράξωσι, τοῖς εἶπον νὰ μὴ δεχθῶσι τοιαύτην συνθήκην καὶ ὑπεσχέθησαν εἰς τοὺς πιεζομένους νὰ μὴ τοὺς ἐγκαταλείψωσιν· «Οὕτω λοιπὸν οἱ μὲν Πλαταιεῖς ἀπέριψαν τὴν αἵτησιν τῶν Πελοποννησίων, οὗτοι δὲ μετὰ ταχύτητος ἐργασθέντες ἐπὶ ἐβδομήκοντα ἡμέρας καὶ νύκτας συνεχῶς περιέκλεισαν τὰς Πλαταιὰς διὰ χαρακώματος ἐκ ξύλων τοῦ Κιθαιρώνος καὶ χώματος. Οἱ Πλαταιεῖς δὲν ἔμειναν ἀργοί, ἀλλὰ καθ' ὅσον ὑψοῦτο τὸ πρόχωμα τῶν Πελοποννησίων ὕψωνον καὶ αὐτοὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως διὰ ξυλίνου περιτειχίσματος καὶ πλίνθων. Συγχρόνως δ' ἐματᾶινον καὶ δι' ἄλλων τρόπων τὰ πολιορκητικὰ ἔργα τῶν Πελοποννησίων, οἵτινες ἠναγκάσθησαν νὰ κτίσωσι περίξ τῶν Πλαταιῶν διπλοῦν τεῖχος μετὰ διπλῆς τάφρου. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀφῆσαντες φύλακας τοῦ τεύχους ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια. Ἐντὸς δὲ τῆς πολιορκουμένης πόλεως ἦσαν μόνον 400 Πλαταιεῖς, 80 Ἀθηναῖοι καὶ 110 γυναῖκες ἀρτοποιοί.

Δώδεκα μῆνας ἀντέσχον οἱ Πλαταιεῖς καρτερικῶς εἰς τὰς ἐφόδους τῶν Πελοποννησίων καὶ Θηβαίων. Ἀλλ' ὅτε ἦλθεν ὁ χειμὼν καὶ αἱ τροφαὶ ἤρχισαν νὰ ἐκλείπωσιν, ἀπεφάσισαν νὰ

ἐπιχειρήσωσιν ἔξοδον. Ἀλλὰ μόνον διακόσιοι εἴκοσι περίπου ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν τολμηρὰν ταύτην ἀπόφασιν. Κατὰ νύκτα χειμερινὴν καὶ ἀσέληνον, ἐν μέσῳ βροχῆς καὶ ἀνέμου, ὠπλισμένοι ἐλαφρῶς καὶ ἔχοντες τὸν ἕνα πόδα ὑποδεδεμένον, ἵνα ἀσφαλέστερον πατῶσιν εἰς τὸν πηλόν, διέβησαν πρῶτον μὲν τὴν τάφρον, ἔπειτα ὑπερέβησαν διὰ κλιμάκων τὸ διπλοῦν τεῖχος τῶν πολεμίων καὶ οὕτω διεσώθησαν εἰς Ἀθήνας ἄνδρες 212. Οἱ δὲ ὑπολειφθέντες ἐν τῇ πόλει ὑπέμενον καρτερικῶς τὴν πολιορκίαν μέχρι τοῦ θέρους τοῦ ἔτους 427 π. Χ., ὅτε πλέον ἡναγκάσθησαν ὑπὸ τῆς πείνης νὰ παραδοθῶσιν, ἐπὶ τῇ ῥητῇ ὅμως ὑποσχέσει τῶν Λακεδαιμονίων ὅτι θὰ τιμωρῶσιν μόνον τοὺς αἰτίους καὶ τούτους ἀφοῦ τοὺς δικάσωσι διακασταὶ Λακεδαιμόνιοι. Ἀλλ' ἀφοῦ ἦλθον ἐκ τῆς Λακεδαιμόνος πέντε ἄνδρες δικασταί, ἡρώτων αὐτοὺς μόνον, ἂν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἔχουσι πράξει ἀγαθόν τι εἰς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ εἰς τοὺς συμμάχους αὐτῶν. Ἐπειδὴ δ' ἐκεῖνοι ἀπεκρίθησαν ὅτι δὲν ἔπραξαν κανὲν ἀγαθόν, οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐφόνευσαν ὅλους, 200 Πλαταιεῖς καὶ 25 Ἀθηναίους. τὰς δὲ ἀρτοποιούς γυναῖκας ἡνδραπόδισαν. Ὑστερον δὲ ἐκρήμνισαν τὴν πόλιν ἐκ θεμελίων καὶ τὴν χώραν δημεύσαντες τὴν ἐξεμίσθωσαν ἐπὶ δέκα ἔτη καὶ τὴν ἐκαρποῦντο οἱ Θηβαῖοι.

Ἀποστασία, πολιορκία καὶ ὑποταγή Μιτυλήνης (428—427 π. Χ.)

Τὸ τέταρτον ἔτος τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου (428 π. Χ.) ἦλθεν ἐκ τῆς Τενέδου καὶ τῆς Μηθύμνης εἰς τὰς Ἀθήνας ἀγγελία, ὅτι οἱ Μιτυληναῖοι συμμαχήσαντες κρυφίως μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Βοιωτῶν ἀπεστάτησαν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ἡ ἀποστασία αὕτη ἐτάραξε μεγάλως τοὺς Ἀθηναίους, διότι οἱ Λέσβιοι εἶχον ναυτικὸν πολλοῦ λόγου

ἄξιον. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν προσεπάθησαν διὰ πρέσβων νὰ καθησυχάσωσι τοὺς Μιτυληναίους· ἐπεὶ δὲ δὲν εἰσηκούσθησαν, ἔπεμψαν τεσσαράκοντα τριήρεις, ἵνα καταστείλωσι τὴν ἀποστασίαν διὰ τῆς βίας. Αἱ τριήρεις λοιπὸν αὗται καὶ χίλιοι ὀπλῖται, τοὺς ὁποίους μετ' ὀλίγον ὠδήγησεν ὁ Πάχης, ἀπέκλεισαν πανταχόθεν τὴν Μιτυλήνην. Τὸ δὲ θέρος τοῦ ἔτους 427 π. Χ. οἱ Πελοποννήσιοι ἀπέστειλαν τεσσαράκοντα πλοῖα εἰς ἐπικουρίαν τῶν Μιτυληναίων· ἀλλὰ ταῦτα χρονοτριβήσαντα περὶ τὴν Πελοπόννησον καὶ βραδέως ἔπειτα πλέοντα διὰ τῶν Κυκλάδων νήσων δὲν ἐφαίνοντο ἀκόμη. Ἐν τούτῳ δὲ οἱ Μιτυληναῖοι, ἐπεὶ ὁ Πελοποννησιακὸς στόλος ἐβράδυνε καὶ σί τροφαὶ εἶχον ἐκλείψῃ, ἠναγκάσθησαν νὰ συμβιβασθῶσι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν.

Ὁ Σπαρτιάτης Σάλαιθος, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ διοίκησις τῆς ἀμύνης τῆς Μιτυλήνης, καὶ αὐτὸς μὴ προσμένων ἀκόμη τὸν στόλον, ὥπλισε τὸν δῆμον, ἵνα ἐπεξελθῇ κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Οἱ δὲ δημοκρατικοί, ἀφοῦ ἔλαβον τὰ ὅπλα, διέττατον τοὺς πλουσίους νὰ διανείμωσι τὸν σῖτον εἰς ὅλους, ἄλλως ἔλεγον ὅτι θὰ συμβιβασθῶσι μὲ τοὺς Ἀθηναίους καὶ θὰ παραδώσωσιν εἰς αὐτοὺς τὴν πόλιν. Οἱ δ' ἐν τοῖς πράγμασιν ἐννοήσαντες ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ τοὺς ἐμποδίσωσι καὶ ὅτι, ἂν δὲν ἐλάμβανον μέρος εἰς τὴν σύμβασιν, θὰ ἐπικινδύνεον, συνεβίβασθησαν ἀπὸ κοινοῦ πρὸς τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀθηναίων Πάχητα. Κατὰ τὸν συμβιβασμὸν δὲ τοῦτον ὥφειλον οἱ Ἀθηναῖοι νὰ μὴ πράξωσι τι κατὰ τῶν ἐνόχων, μέχρις οὗ πρεσβείαι τις Μιτυληναίων σταλεῖσα εἰς τὰς Ἀθήνας φέρῃ τὴν ὀριστικὴν ἀπόφασιν τοῦ δήμου περὶ τούτων. Μετὰ ἑπτὰ δὲ ἡμέρας ἀπὸ τῆς παραδόσεως κατέπλευσεν εἰς τὸ Ἐμβάτον τῆς Ἐρυθραίας ὁ Πελοποννησιακὸς στόλος, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐπιχειρήσῃ τίποτε κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ἵνα σώσῃ τὴν Μιτυλήνην· διότι ἐφοβήθη τὴν δίωξιν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ

ὅσον τάχιστα εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Πάχης ἀφοῦ τὸν κατεδίωξεν εἰς μάτην ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μιτυλήνην καὶ συλλαβὼν τὸν Σάλαιθον καὶ τοὺς αἰτίους τῆς ἀποστασίας ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἄμα δ' ἔφθασαν οἱ ἄνδρες καὶ ὁ Σάλαιθος, οἱ Ἀθηναῖοι τὸν μὲν Σάλαιθον εὐθὺς ἐθανάτωσαν, περὶ δὲ τῶν ἀνδρῶν ἐσκέπτοντο. Κατὰ τὴν νικήσασαν γνώμην τοῦ δημαγωγοῦ Κλέωνος ἀπεφασίσθη ἐν ἐκκλησίᾳ νὰ θανατωθῶσιν ὅχι μόνον οἱ παρόντες, ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ Μιτυληναῖοι, ὅσοι ἤβῳσι, καὶ πρὸς τοῦτο ἐστάλη τρίτης κομίζουσα τὴν θανατικὴν ἀπόφασιν τοῦ δήμου εἰς τὸν Πάχητα. Ἄλλ' εὐθὺς ὁ δῆμος μετενόησε διὰ τὴν ἀπόφασιν του ταύτην, καὶ τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν συνελθὼν πάλιν εἰς ἐκκλησίαν ἀνεκάλεσε τὰ δεδογμένα καὶ εὐθὺς ἀπεστάλη ἄλλη τρίτης κομίζουσα ἐναντίας τῶν προτέρων διαταγὰς εἰς τὸν Πάχητα· καὶ εὐτυχῶς ἔφθασεν ἐγκαίρως, ὥστε ν' ἀναστείλῃ τὴν ἀπάνθρωπον σφαγὴν. Οὕτω δ' ἐσώθησαν οἱ Μιτυληναῖοι, ἀλλὰ οἱ ἄλλοι ἄνδρες, τοὺς ὁποίους ὁ Πάχης εἶχεν ἀποστείλῃ εἰς Ἀθήνας καὶ οἵτινες ἦσαν ὑπὲρ τοὺς χιλίους, ἐθανατώθησαν πάντες κατὰ πρότασιν τοῦ αἰμοχαροῦς Κλέωνος. Ἐπειτα δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκρήμνισαν τὰ τείχη τῶν Μιτυληναίων, παρέλαβον τὰ πλοῖα αὐτῶν καὶ διένειμον τὴν χώραν τῶν Λεσβίων πλὴν τῆς τῶν Μηθυμναίων εἰς τρισχιλίους κληρούχους Ἀθηναίους.

Ῥωμοτᾶτη στίσις Κερκυριῶν καὶ ὄλεθρος ἀριστοκρατικῶν (427—425 π. Χ.).

Ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν Ἐπιδόρμιον πόλεμον οἱ ἀριστοκρατικοὶ τῆς Κερκύρας ἐνήργουν ν' ἀποστατήσωσιν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων τὴν πόλιν καὶ νὰ τὴν προσθέσωσιν εἰς τὴν Πελοποννησιακὴν συμμαχίαν. Εἰσάγουσι λοιπὸν εἰς δίκην τὸν Πειθίαν,

ὅστις προΐστατο τῶν δημοκρατικῶν, λέγοντες ὅτι κατεδούλωσεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὴν Κέρκυραν· ὁ δὲ Πειθίας ἀθωωθείς κατηγόρησε καὶ αὐτὸς πέντε ἄνδρας ἐκ τῶν ἀριστοκρατικῶν τοὺς πλουσιωτάτους, λέγων ὅτι ἔκοψαν πασσάλους ἐκ τοῦ τεμένους τοῦ Διὸς καὶ τοῦ Ἀλκινόου, καὶ τοὺς κατεδίκασεν εἰς πρόστιμον μέγα. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι δὲν ἠδύναντο νὰ πληρώσωσι τὸ πρόστιμον, ἐκάθισαν ἰκέται εἰς τοὺς ναοὺς. Ἀλλ' ἐπειδὴ διεδόθη ἐν τῷ μεταξὺ ἡ φήμη, ὅτι ὁ Πειθίας, ὅστις ἦτο καὶ βουλευτής, ἐμελλε ν' ἀναπείσῃ τὸ πλῆθος, ἵνα συνάψῃ συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων, εἰσῆλθον μετ' ἄλλων ὁμοφρόνων τῶν εἰς τὴν βουλήν καὶ ἐφόνευσαν τὸν Πειθίαν καὶ ἄλλους τῶν βουλευτῶν καὶ ἰδιώτας ἕως ἐξήκοντα. Τὸ φρικτὸν τοῦτο κακούργημα ὑπῆρξε τὸ σύνθημα ὠμοτάτου ἐμφυλίου ἀγῶνος μεταξὺ τῶν δημοκρατικῶν καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν πρῶτοι ὑπεστηρίζοντο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οἱ δὲ δευτέροι ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων. Οἱ Κερκυραῖοι ἐχωρίσθησαν εἰς δύο στρατόπεδα, τὰ ὁποῖα ἐμάχοντο κατ' ἀλλήλων μὲ πάθος ἀμείλικτον. Γενομένης δ' ἐν τῇ πόλει μάχης αἱματηρᾶς, οἱ μὲν δημοκρατικοὶ κατέφυγον εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη τῆς πόλεως, ὅπου σήμερον κεῖται ἡ βασιλικὴ ἔπαυλις, οἱ δὲ ἀριστοκρατικοὶ κατέλαβον τὴν ἀγορὰν καὶ τὸν πλησίον αὐτῆς Ἰλλαϊκὸν λιμένα. Ἐν δευτέρᾳ δὲ μάχῃ ἐνίκησαν οἱ δημοκρατικοί, βοηθούμενοι καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἔρριπτον ἀπὸ τῶν οἰκιῶν κεράμους κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Οἱ ἀριστοκρατικοὶ φοβηθέντες τὴν ἐφοδὸν τοῦ δήμου κατὰ τῆς ἀγορᾶς καὶ τοῦ πλησίον αὐτῆς νεωρίου, ἔβαλον πῦρ εἰς τὰς κύκλῳ τῆς ἀγορᾶς οἰκίας. Ἡ δ' ἐπελθοῦσα νύξ ἐπήνεγκεν ἀνάπαυσιν ἀπὸ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου ἐμφυλίου ἀγῶνος, καθ' ὃν παρ' ὀλίγον νὰ γείνῃ ὅλη ἡ πόλις παρανάλωμα τοῦ πυρός.

Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν ἔφθασεν ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Νικόστρατος ἐκ Ναυπάκτου μετὰ δώδεκα πλοίων καὶ πεντακο-

σίῳν ὀπλιτῶν καὶ ἔπεισε τοὺς διαφορομένους νὰ συμβιβασθῶσι πρὸς ἀλλήλους καὶ συνθήκην νὰ συνάψωσι πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ὥστε νὰ θεωρῶσι τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους. Καὶ ὁ μὲν Νικόστρατος, ἀφοῦ ταῦτα ἔπραξεν, ἡτοιμάζετο ν' ἀποπλεύσῃ, οἱ δὲ προστάται τοῦ δήμου ἔπεισαν αὐτὸν νὰ τοῖς ἀφήσῃ πέντε πλοῖα ἐκ τῶν ἐδικῶν του, ἵνα ὀλιγώτερον κινῶνται οἱ ἐναντίοι των, καὶ νὰ λάβῃ ἀντ' αὐτῶν ἴσα Κερκυραϊκὰ. Μετὰ τοῦτο ἤρχισαν νὰ συλλέγωσιν εἰς τὰ Ἀττικὰ πλοῖα τοὺς ἐχθροὺς των, οἵτινες φοβηθέντες, μήπως ἀποσταλῶσιν εἰς τὰς Ἀθήνας, καθίζουσιν ἰκέται εἰς τὸ ἱερὸν τῶν Διοσκούρων. Ἀφοῦ δὲ μάτην προσεπάθησεν ὁ Νικόστρατος νὰ τοὺς σηκώσῃ ἐκεῖθεν, οἱ δημοκρατικοὶ ἐπὶ τῇ προφάσει, ὅτι ἐκεῖνοι διανοοῦντο κακὰ, ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ βεβαίως τινὲς ἐξ αὐτῶν, τοὺς ὁποίους ἐπέτυχον, θὰ ἐφόνευον, ἀν δὲν τοὺς ἐμπόδιζεν ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων. Βλέποντες δὲ οἱ ἄλλοι τὰ γινόμενα καθίζουσιν ἰκέται εἰς τὸ Ἡραῖον καὶ γίνονται ὑπὲρ τοὺς τετρακοσίους. Μετὰ τέσσαρας δὲ ἡ πέντε ἡμέρας ἔφθασαν πεντήκοντα τρία πλοῖα Πελοποννησιακὰ ὑπὸ τὸν Ἀλκίδαν καὶ Βρασίδαν, καὶ τὰ ὅποια ναυμαχήσαντα πρὸς ἐξήκοντα Κερκυραϊκὰ πλοῖα ἡνωμένα μετὰ τῶν δώδεκα Ἀττικῶν ἐνίκησαν. Ἀλλ' οἱ Λακεδαιμόνιοι ναύαρχοι δὲν ὠφελήθησαν ἐκ τῆς νίκης των· ἰδίῳτι καθὼς ἀνηγγέλθη ὅτι ἐξήκοντα νῆες τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ στρατηγὸν τὸν Εὐρυμέδοντα προσέπλεον ἀπὸ τῆς Λευκάδος, εὐθὺς ἀπέπλευσαν εἰς τὰ ἴδια.

Οἱ δὲ δημοκρατικοὶ Κερκυραῖοι, ἀφοῦ ἀπέπλευσαν οἱ Πελοποννήσιοι καὶ ἔφθασεν ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος, ἀπεφάσισαν νὰ κορέσωσι τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεώς των κατὰ τῶν πλουσίων· ὅθεν ἐμβάντες εἰς τὰ πλοῖα των περιέπλεον τὸν Ὑλλαικὸν λιμένα καὶ ἐφόνευον ὅντινα ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἔβλεπον καὶ συνελάμβανον· ἔπειτα δ' ἐλθόντες εἰς τὸ Ἡραῖον ἔπεισαν ἕως 50 ἀνδρας ἐκ τῶν ἰκετῶν νὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐπὶ

τῇ ὑποσχέσει ὅτι ἤθελον δικασθῇ. Πάντες μὲν οὗτοι κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, οἱ δὲ λοιποὶ βλέποντες τὰ γινόμενα κατέστρεψαν τὸν βίον των ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ. Ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ὁ δῆμος ἐφόνευε τοὺς ὑποτιθεμένους ἐχθροὺς του διὰ τὸν λόγον ὅτι διενοοῦντο δῆθεν τὴν κατάλυσιν τῆς δημοκρατίας. Ἐν τῇ στάσει ταύτῃ ἐξετελέσθησαν ὅλαι αἱ φρικωδαὶ· διότι καὶ ὁ πατήρ ἐφόνευε τὸν υἱόν του καὶ ἰκέται ἀπεσπῶντο ἀπὸ τῶν ἱερῶν καὶ πλησίον αὐτῶν ἐφονεύοντο. Πεντακόσιοι περίπου διαφυγόντες τὴν λύσσαν τοῦ δήμου κατέφυγον εἰς τὴν Ἰστώνην, τὸ σημερινὸν ὄρος τῶν Ἀγίων Δέκα, καὶ τειχίσαντες αὐτὴν ἐλήστευον τοὺς ἐν τῇ πόλει καὶ τῆς νήσου ἦσαν κύριοι μέχρι τοῦ 425, ὅτε Ἀθηναῖκός στόλος ὑπὸ τὸν Εὐρυμέδοντα καὶ Σοφοκλῇ πλέων εἰς Σικελίαν ἐφθασεν εἰς τὴν Κέρκυραν. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε ἐνωθέντες μετὰ τῶν δημοκρατικῶν Κερκυραίων προσέβαλον τοὺς ἐν τῇ Ἰστώνῃ καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσιν ἐπὶ τῷ ὄρω ὅτι θ' ἀποφασίσῃ περὶ αὐτῶν ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων.

Ἐπειτα οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων διεκόμεσαν αὐτοὺς ὑποσπόνδους εἰς τὴν νῆσον Πτυχίαν, τὸ σήμερον καλούμενον Βίδον, μέχρις οὗ σταλῶσιν εἰς τὰς Ἀθήνας, μὲ τὴν συμφωνίαν, εἴαν τις ἐξ αὐτῶν συλληφθῇ δραπετεύων, νὰ εἶνε λελυμένοι αἱ συνθήκαι δι' ὅλους. Ἀλλ' οἱ προστάται τοῦ δήμου τῶν Κερκυραίων φοβούμενοι, μήπως οἱ Ἀθηναῖοι δὲν φονεύσωσιν αὐτοὺς μηχανῶνται τοιοῦτόν τι· πέμψαντες κρυφίως εἰς τὴν νῆσον ψευδεῖς φίλους ἔπεισαν ὀλίγους τινὰς τῶν ἐν τῇ νήσῳ νὰ δραπετεύσωσιν ὅσον τάχιστα καὶ τὰ μέσα τῆς δραπετεύσεως τοῖς ἐχορήγησαν, λέγοντες ὅτι οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἐμελλον νὰ τοὺς παραδώσωσιν εἰς τὸν δῆμον τῶν Κερκυραίων. Οὕτω λοιπὸν οἱ δυστυχεῖς συνελήφθησαν ἐν ᾧ ἐξέπλεον καὶ παρεδόθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν εἰς τοὺς Κερκυραίους δημοκρατικούς· οὗτοι δ' ἐνέκλεισαν αὐτοὺς εἰς οἶκημα μέγα καὶ ὕστερον

ἐξάγοντες ἀνὰ εἴκοσιν ἄνδρας δεδεμένους πρὸς ἀλλήλους τοὺς διήγον διὰ δύο στοίχων ὑπλιτῶν, τῶν ὑποίων ἕκαστος ἐκτύπα καὶ ἠκόντιζε τὸν ἐχθρόν του. Ἀφοῦ δ' ἐφονεύθησαν οὕτως ἕως ἐξήκοντα, οἱ λοιποὶ μαθόντες τὰ γινόμενα δὲν ἤθελον νὰ ἐξέλθωσιν ὑπερασπιζόμενοι διὰ παντός μέσου ἐκ τοῦ οἰκήματος. Τότε ὁ ἐξηγριωμένος λαὸς ἀναβάς εἰς τὴν στέγην καὶ διασπάσας τὴν ὀροφὴν ἔρριπτε κεράμους καὶ ἠκόντιζε κάτω μέχρις ἐσπέρας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπωλέσθησαν ὀλίγοι, οἱ δὲ περισσότεροι τὴν νύκτα ἠὐτοκτόνησαν καὶ οὕτως ἐτελείωσεν ἡ ὀμωτάτη στάσις τῶν Κερκυραίων.

Ναυμαχία παρὰ τὰς Ἀργινοῦσας (406 π. Χ.)

Μεταξὺ τῆς Μιτυλήνης καὶ τῆς Κύμης κεῖνται τρεῖς νῆσοι, καὶ καλούμεναι Ἀργινοῦσαι. Πλησίον αὐτῶν εὐρέθησαν ἀντιμέτωποι τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 406 π. Χ. οἱ στόλοι τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Ἀθηναίων. Καὶ ὁ μὲν στρατηγὸς τῶν Λακεδαιμονίων Καλλικρατίδας εἶχεν 120 τριήρεις, οἱ δὲ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων εἶχον 155. Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης ὁ κυβερνήτης τῆς ναυαρχίδος τῶν Λακεδαιμονίων συνεβούλευσε τὸν Καλλικρατίδαν νὰ διατάξῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ στόλου, βλέπων ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον περισσότερας τριήρεις. Ἄλλ' ὁ γενναῖος στρατηγὸς ἀπεκρίθη· «ἐὰν νικηθῶμεν, ἡ Σπάρτη δύναται νὰ εὕρῃ ἄλλον στόλον· ἀλλ' ἐὰν ἐγὼ φύγω, ποῦ θὰ ἐπαυέρω τὴν εὐδαιμονίαν μου ; » Καὶ εὐθὺς ὥρμησεν ὁ Καλλικρατίδας ἀκράτητος εἰς τὴν φοβεράν πάλην, ἀλλ' ἔπεσεν ἐκ τῆς ναυαρχίδος του εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἔγεινεν ἄφαντος. Μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Καλλικρατίδου οἱ Πελοποννήσιοι ἔφυγον εἰς τὴν Χίον καὶ εἰς τὴν Φώκαιαν. Καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἔχασαν ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ταύτῃ 25 τριήρεις αὐτάνδρους, οἱ δὲ Πελοποννήσιοι ὑπὲρ τὰς 70.

Ἡ ἐν Ἀργινοῦσαις νίκη ὑπῆρξε μία τῶν ἐπιφανεστάτων διὰ τοὺς Ἀθηναίους· ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ νικηφόροι στρατηγοὶ ἀντὶ νὰ στεφανωθῶσιν ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν των ἐξ εὐγνωμοσύνης, ἔπιον τὸ κώνειον τῆς ἀχαριστίας. Οἱ στρατηγοὶ εἶχον διατάξῃ δύο τῶν τριηράρχων, τὸν Θηραμένην καὶ τὸν Θρασύβουλον, νὰ σώσωσι τοὺς ναυαγούς καὶ νὰ λάβωσιν ἐκ τῆς θαλάσσης τοὺς νεκρούς, ἐνῷ αὐτοὶ κατεδίωκον τὸν ἐχθρόν. Ἀλλ' ἡ διαταγὴ αὕτη ἐδόθη βραδέως καὶ ἐγερθείσης τρικυμίας ὑπέστησαν φρικτὸν θάνατον πλέον τῶν χιλίων καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν ἔμειναν ἄταφα. Κατὰ τὰς ἰδέας τῶν τότε Ἑλλήνων τὸ ν' ἀφήσῃ τις ἄταφον τὸν νεκρὸν ἦτο μέγα ἀσέβημα. Οἱ στρατηγοὶ λοιπὸν ἦσαν ἔνοχοι καὶ εἰσῆχθησαν εἰς δίκην. Ἐνῷ δὲ εἶχον σχεδὸν κερδίσει τὴν δίκην, ἀνθρωπὸς τις προχωρεῖ καὶ λέγει· «Ἦμην ἐν τῇ ναυμαχίᾳ καὶ συντριβέντος τοῦ πλοίου μου κατέφυγον εἰς βυτίον ἀλφίτων καὶ εἶδον πάντας τοὺς συντρόφους μου νὰ χάνωνται ἀλλεπαλλήλως. Μ' ἐπεφόρτισαν δέ, ἐὰν ἐσώζομην νὰ ἔλθω εἰς Ἀθήνας καὶ νὰ εἶπω ὅτι εἶχον ἀφεθῇ ἀνάνδρως ὑπὸ τῶν στρατηγῶν· ὁ λαὸς ἀκούων τοὺς λόγους τούτους ἐνόμιζεν ὅτι ἤκουε τὴν φωνὴν αὐτῶν τῶν ναυαγῶν καὶ κατεδίκασεν οὕτω τοὺς στρατηγούς εἰς θάνατον. Κατὰ δὲ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἠγέρθη μάτην ἡ φωνὴ ἐνὸς μόνον δικαστοῦ, ἡ τοῦ Σωκράτους.

Ὁλεθρὸς Ἀθηναίων ἐν τοῖς Αἰγὸς ποταμοῖς (405 π. X.)

Οἱ Αἰγὸς ποταμοὶ καίνται ἀπέναντι τῆς Λαμφάκου καὶ χωρίζονται ἀπ' αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου, ὅστις ἔχει πλάτος εἰς τοῦτο τὸ μέρος ἕως δέκα πέντε σταδίου. Κατὰ τὸ ἔτος 405 π. X. οἱ Ἀθηναῖοι προσωρμίσθησαν μὲ 180 τριῆρεις παρὰ τοὺς Αἰγὸς ποταμούς, ἐν ᾧ ἀπέναντι αὐτῶν παρὰ τὴν Λάμ-

ψακον ἦτο ἀραγμένος ὁ στόλος τῶν Πελοποννησίων ὑπὸ ναύαρχον τὸν Σπαρτιάτην Λύσανδρον. Τὴν πρωΐαν οἱ Ἀθηναῖοι παρετάχθησαν ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος κατὰ μέτωπον, προκαλοῦντες τὸν Λύσανδρον εἰς μάχην· ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτος δὲν ἐξέπλευσε κατ' αὐτῶν, ἀπέπλευσαν περὶ τὴν δείλην ὀπίσω εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμούς. Ὁ δὲ Λύσανδρος τότε διέταξε τὰ ταχυπλοώτατα τῶν πλοίων ν' ἀκολουθῶσι τοὺς Ἀθηναίους καὶ νὰ ἐπιτηρῶσι τὰς κινήσεις των. Ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἐπανελαμβάνετο, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἀποδίδοντες τὴν ἀκίνησίαν τῶν Σπαρτιατῶν εἰς τὸν φόβον, ἐπκνέπλεον καὶ ἀποβαίνοντες διεσχορπιζόντο κατὰ τὴν χερσόνησον εἰς ἀναζήτησιν τροφῶν. Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης, ὅστις εὐρίσκετο περὶ τοὺς τόπους τούτους ὡς ἐξόριστος, βλέπων τὴν ἀπερισκεψίαν τῶν συμπολιτῶν του ἔδραμε πρὸς αὐτοὺς ἔφιππος καὶ κατέδειξεν ὅτι εἶνε ἀφροσύνη νὰ μένωσιν εἰς τόπον ἀλίμενον, ἄνευ σταθερῶν ἐπιτηδείων καὶ ἀπέναντι ἐχθροῦ πανούργου· παρήνεσε λοιπὸν τοὺς στρατηγοὺς νὰ μεθορμισθῶσιν εἰς τὴν Σηστὸν, ἀλλὰ μὴ εἰσακουσθεῖς ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος εἰς τὰ ἐγγὺς κείμενα τεῖχη του.

Τὴν πέμπτην ἡμέραν οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ τὴν συνήθειάν των ἐπροκάλεσαν πάλιν τὸν ἐχθρὸν εἰς μάχην, ἀλλ' οὗτος καὶ πάλιν δὲν ἐξέπλευσε κατ' αὐτῶν· περὶ δὲ τὸ ἑσπέρας, ὅτε ἐπκνέπλεον, ὁ Λύσανδρος εἶπεν εἰς τοὺς ἀκολουθοῦντας τοὺς Ἀθηναίους, ὅταν ἴδωσιν αὐτοὺς ἀποβιβαζομένους καὶ διεσχορπιζομένους κατὰ τὴν χερσόνησον, τὸ ὁποῖον ἔκαμνον πολὺ περισσότερον καθ' ἐκάστην ἡμέραν, καταφρονοῦντες βεβαίως τὸν Λύσανδρον, διότι δὲν ἐξέπλεεν ἐναντίον των, ἀποπλέοντες ὀπίσω νὰ ὑψώσωσιν ἀσπίδα εἰς τὸ μέσον τοῦ πλοῦ. Καὶ οὗτοι μὲν ἔκαμαν ταῦτα καθὼς διετάχθησαν, ὁ δὲ Λύσανδρος διέταξε τότε νὰ πλεύσωσι τάχιστα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Κόνων ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος τῶν Ἀθηναίων στρατηγῶν, ὅστις ἀπὸ τῆς

γῆς εἶδε τὸν στόλον τῶν Πελοποννησίων προχωροῦντα καὶ ἐφώναζε νὰ σπεύσωσιν εἰς τὰς ναῦς των. Κυριευθεὶς δὲ ὑπὸ λύπης διὰ τὴν θέαν τοῦ κινδύνου, ὅστις ἠπείλει τοὺς Ἀθηναίους, προσκαλεῖ τοὺς μὲν, παρακαλεῖ τοὺς δὲ καὶ ἀναγκάζει, ὅσους συνήντα, νὰ ἐμβῶσιν εἰς τὰ πλοῖά των, ἀλλ' ὁ ζῆλός του ὑπῆρξεν ἀνωφελής· διότι οἱ ναῦται ἦσαν διεσκορπισμένοι ἐδῶ καὶ ἐκεῖ. Οὕτω λοιπὸν ὁ Λύσανδρος συνέλαθε ὅλας τὰς ναῦς πλὴν ὀκτώ, μεθ' ὧν ὁ Κόνων ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Κύπρον πρὸς τὸν Εὐαγόραν, ἡγεμόνα ὑποτελῆ εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, καὶ τῆς *Παράλου*, ἣτις ἐκόμισεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν θλιβεράν ταύτην εἶδησιν. Ἐκ τῶν ἀνδρῶν τρισχίλιοι συνελήφθησαν ἐν τῇ ξηρᾷ καὶ κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον, οἱ δὲ λοιποὶ ἔφυγον εἰς τὰ τειχύδρια τῆς Σηστοῦ.

Ἡττα Λακεδαιμονίων ἐν Λεύκτροις (371 π. Χ.)

Οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχάς μὲν ἦσαν ὑπὲρ τῶν Θηβαίων, ἀλλ' ἀφ' οὗτου (374) οἱ Θηβαῖοι ὑπέταζαν τὰς Πλαταιάς, τὰς Θεσπιάς καὶ τὰς ἄλλας ἐν τῇ Βοιωτίᾳ πόλεις, δὲν ἦσαν πλέον ὑπὲρ αὐτῶν. Ὅθεν ἀπέστειλαν εἰς τὴν Σπάρτην πρέσβεις καὶ συνομωλόγησαν μὲ τοὺς Σπαρτιάτας συνθήκην, καθ' ἣν οἱ Θηβαῖοι ὤφειλόν ν' ἀφήσωσιν αὐτονόμους πάσας τὰς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ πόλεις. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοί ἡρνήθησαν, ὁ Κλεόμβροτος ὁ βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμονίων καὶ οἱ σύμμαχοι αὐτῶν περὶ τοὺς δεκακισχιλίους καὶ τετρακισχιλίους εἰσέβαλον εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐστρατοπέδευσαν περὶ τὰ Λεύκτρα τῆς Θεσπικῆς χώρας. Οἱ δὲ Θηβαῖοι μαθόντες τὴν εἰσβολὴν καὶ τὸ μέγεθος τῆς δυσνάμεως τῶν ἐχθρῶν ἤρχισαν νὰ δειλιῶσιν, ἀλλ' ἡ τόλμη καὶ τὸ παράδειγμα τῶν δύο μεγάλων στρατηγῶν, τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ τοῦ Πελοπίδου, τοὺς ἐνίσχυσε παραπολύ. Ὁ μὲν

Πελοπίδας πρὸς τὴν γυναικά του, ἥτις προπέμπουσα αὐτὸν τὸν παρεκάλει νὰ σώζῃ ἑαυτὸν, ἀπεκρίθη μεγαλοφρόνως· «τοὺς ιδιώτας, ὧ γύναι, παρξινοῦσιν οὕτω· τοὺς δὲ ἄρχοντας, νὰ σώζωσι τοὺς ἄλλους.» Ὁ δὲ Ἐπαμεινώνδας, ἐν ᾧ ἐξέφερεν ἐκ τῆς πόλεως τὸν στρατὸν καὶ οἰωνοὶ ἀπαίσιιοι ἐτρόμαξαν τὸ πλήθος, ἀπήγγειλε τὸν ὁμηρικὸν ἐκεῖνον στίχον. «Εἰς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνασθαι περὶ πάτρης.» Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων οἰωνῶν καὶ σημείων εὐνοϊκῶν, τὰ ὁποῖα ἐπενόησε τότε, κατῴρθωσε νὰ καταστρέψῃ τὰς πρώτας ἐντυπώσεις τοῦ πλήθους. Πλήρεις λοιπὸν θάρρους ἀμφοτέρω οἱ στρατηγοὶ οὗτοι ὠδήγησαν τὸν εὐάριθμον Θηβαϊκὸν στρατὸν καὶ παρέταξαν αὐτὸν ἀπέναντι τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ὡς εἴρηται, περὶ τὰ Λεῦκτρα. Γενομένης δ' ἐνταῦθα μάχης μανιώδους τῇ 8 Ἰουλίου 371 π. Χ. οἱ Θηβαῖοι ἐνίκησαν νίκην λαμπράν, ἥτις ὀφείλεται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινῶδου ἐπινοηθεῖσαν λοξὴν ἢ ἐγκαρσίαν φάλαγγα καὶ εἰς τὴν ἀνδρείαν τοῦ ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου διοικουμένου ἱεροῦ λόχου. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην, δι' ἧς οἱ Θηβαῖοι ἀφῆρσαν ἀπὸ τῶν Σπαρτιατῶν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, ἔπесαν ἐκ μὲν τῶν Λακεδαιμονίων ὑπὲρ τοὺς τετρακισχιλίους, ἐν οἷς καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Κλεόμβροτος, ἐκ δὲ τῶν Θηβαίων περὶ τοὺς τριακοσίους.

Ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη καὶ ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος τῷ Φιλίππῳ (338 π. Χ.)

Ὁ Φίλιππος ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων ἐπιθυμῶν νὰ ἔχῃ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος ἔσπευσε μετὰ τρισμυρίων πεζῶν καὶ δισχιλίων ἱππέων εἰς τὴν Λοκρίδα καὶ κατέλαβε αἰφνης τὴν ὀχυρὰν Ἐλάτειαν· ἡ ἀγγελία τῆς καταλήψεως αὐτῆς διαδοθεῖσα ὡς ἀστραπὴ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐνεποίησε τρομὸν μέγαν. Ἐν Ἀθήναις ὁ δῆμος ἔσπευσεν εὐθὺς εἰς τὸ θέατρον ὅπου συνῆλθον καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ στρατηγοί. Ἐπὶ πολλήν

ἔρχαν ἄκρα σιωπὴ κατεῖχε τοὺς παρόντας καὶ ἐνῶ πολλάκις ὁ κήρυξ ἐκήρυττε τὸ «Τίς ἀγορεύειν βούλεται;» ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας, οὐδεὶς ἐπαρουσίαζετο. Ἐπειδὴ μεγάλη ἀπορία ἦτο καὶ τρόμος, τὸ πλῆθος ἔστρεψε τὰ βλέμματά του πρὸς τὸν ῥήτορα Δημοσθένην ὅστις ἦτο ὁ δεινότατος τῶν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους Ἑλλήνων· ὁ Δημοσθένης λαβὼν τὸν λόγον ἀπὸ τοῦ βήματος καὶ προτρέψας ὅλους νὰ ἔχωσι θάρρος προέτεινεν ν' ἀποστείλωσιν εὐθὺς πρέσβεις εἰς τὰς Θήβας καὶ νὰ παρακαλέσωσι τοὺς Βοιωτοὺς ν' ἀναλάβωσιν ἀπὸ κοινοῦ τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα· διότι πρὸς τοὺς ἄλλους συμμάχους ὁ καιρὸς δὲν συνεχώρει νὰ στείλωσι πρέσβεις. Ὁ δὲ δῆμος ἐπεφόρτισεν αὐτὸν τὸν προτείναντα τὴν ἀποστολὴν τῶν πρέσβεων, ὅστις ὑπακούσας προθύμως καὶ ἀπελθὼν εἰς Θήβας αὐθημερὸν κατῴρθωσε διὰ τῆς νευρώδους εὐγλωττίας του νὰ πείσῃ τοὺς Θηβαίους ν' ἀγωνισθῶσιν ἀπὸ κοινοῦ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ὅθεν οἱ Ἀθηναῖοι κινήσαντες καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἐτοίμων Θηβαίων ἐστρατοπέδευσαν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Χαιρωνείας, ὅπου μετ' οὐ πολὺ καὶ ὁ Φίλιππος ἐνεφάνισθη συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Ἀλέξανδρου. Ἀφ' οὗ δὲ συνεκροτήθη μάχη ἰσχυρά, οἱ μὲν Ἀθηναῖοι εὐτύχησαν ν' ἀναγκάσωσι τοὺς ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τεταγμένους Μακεδόνας νὰ ὑποχωρήσωσιν, ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις διώκει τὴν φάλαγγα, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν διὰ τινος ῥίψοκινδύνου ἐφορμήσεως τοὺς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τεταγμένους Θηβαίους. Ὁ ἱερός ὅμως λόχος τῶν τριακοσίων, ὅστις ἀπὸ τῆς συστάσεώς του ἦτο ἀήττητος, πιστὸς εἰς τὸν ὅρκον αὐτοῦ δὲν ἀφῆκεν τὴν τάξιν του, ἕως οὗ καὶ ὁ τελευταῖος ἔπεσε μαχόμενος χωρὶς νὰ στρέψῃ τὰ νῶτα. Ἐνῶ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἐξηκολούθουν νὰ καταδιώκωσι τὴν ὑπ' αὐτῶν τραπεῖσαν εἰς φυγὴν πτέρυγα, ὁ Φίλιππος διὰ τινος στροφῆς ἐπέπεσε εἰς τὰ νῶτα αὐτῶν καὶ ἐτελείωσε οὕτω τὴν ἥτταν τῶν Ἑλλήνων (338 π. Χ.).

Καταστροφή τῶν Θηβῶν (335 π. X.)

Οἱ Ἕλληνες πρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν Θηβῶν εἶχον δις ἀναγνωρίσῃ ἐν Κορίνθῳ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Μακεδονίας, ἀλλ' εἶχον πράξει τοῦτο, διότι ἐφοβοῦντο τὰς παρούσας ἐν τῇ χώρᾳ τῶν λόγχας τῆς φάλαγγος τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἄμα δ' ἐξέλειπε δι' ὅποιονδήποτε λόγον ὁ φόβος, ἔσπευδον αἱ πόλεις, φρονηματιζόμεναι καὶ ἐκ τῆς ῥητορικῆς τοῦ Δημοσθένους καὶ τῶν ἄλλων ῥητόρων, ν' ἀνακτήσωσι τὴν πατροπαπαράδοτον αὐτονομίαν των. Τοῦτο συνέβη, ὅτε ὁ Φίλιππος ἀπέθανεν (336) καὶ ὅτε περὶ τοῦ υἱοῦ του διεδόθη ἐν Ἑλλάδι ψευδὴς φήμη ὅτι ἔπεσε μαχόμενος πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ἅμα ἔμαθεν ὅτι οἱ Θηβαῖοι ἔσφαζαν δύο ἀρχηγοὺς τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς καὶ ἀπέστειλαν πρέβεις εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, φθάνει ἐντὸς δέκα τριῶν ἡμερῶν ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰστρου εἰς τὴν Βοιωτίαν μετὰ 33,000 στρατιωτῶν καὶ πολιορκεῖ τὰς Θήβας. «Ὁ Δημοσθένης μὲ ὠνόμαζε παῖδα, εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος, ὅτε ἤμην ἐν τῇ Ἰλλυρίᾳ, μειράκιον δέ, ὅτε ἔφθασα εἰς τὴν Θεσσαλίαν· ἀλλ' ἐγὼ θὰ τῷ δεῖξω ὑπὸ τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων ὅτι εἶμαι ἀνὴρ.» Τοῦτο δὲ ἤρκεσε νὰ ἐκφοβίσῃ τοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἔσπευδον εἰς βοήθειαν τῶν Θηβαίων. Ἐν τούτοις οἱ πολιορκούμενοι, καίτοι ἀπεμονώθησαν, δὲν ἐπέιθοντο νὰ προσχωρήσωσιν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ἀν καὶ οὗτος ἤρκεϊτο εἰς τὴν παράδοσιν τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀποστασίας. Ἀλλὰ τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἐνάριξως τῆς πολιορκίας ὁ στρατηγὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Περδίκκας, ὅστις εὕρισκετο πλησιέστερον εἰς τὰ χαρακώματα τῶν ἐχθρῶν, ἰδὼν ὅτι ἡ ὥρα ἦτο κατάλληλος πρὸς ἔφοδον, ἐφόρμησε κατὰ τῶν Θηβαίων. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε φοβερός. Ὁ Περδίκκας πληγῶθεις βαρέως, κατέστη ἀνίκανος πρὸς μάχην. Οἱ Θηβαῖοι ἀντεπεξῆλθον καὶ ἐδίωκον τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ἐχθρικοῦ στρα-

τοῦ, τὸ ὁποῖον εἶχεν εἰσχωρήσει εἰς τὴν πόλιν. Τότε δὲ ὁ Ἀλέξανδρος, βλέπων τοὺς Μακεδόνας φεύγοντας, ἐπροχώρησεν ἀκράτητος. Οἱ διώκοντες ἐτράπησαν εἰς τὰ ὀπίσω φεύγοντες εἰς τὴν πόλιν. Μετ' αὐτῶν δὲ εἰσώρμησαν ὁμοῦ εἰς τὰς Θήβας καὶ οἱ Μακεδόνες. Οἱ Θηβαῖοι ἐπολέμουν ὡς λέοντες ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἀλλ' ἡ γενναιότης αὐτῶν ἐξηρέ-
θιζε περισσότερον τοὺς νικητάς, οἵτινες δὲν ἐφείσθησαν οὔτε παίδων οὔτε γυναικῶν. Δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐτελεῖτο φρο-
νερὰ σφαγὴ, καὶ τὸ αἷμα ἔρρεε πανταχοῦ, εἰς τὰς ὁδούς, εἰς τοὺς οἴκους καὶ περὶ τοὺς βωμοὺς τῶν θεῶν. Ἐξακισχίλιοι Θηβαῖοι ἐφονεύθησαν καὶ τριάκοντα χιλιάδες γερόντων, γυ-
ναικῶν καὶ παιδίων ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Αἱ Θῆβαι κατεσκάφησαν πλὴν τῆς Καδμείας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐτέθη Μακεδονικὴ φρουρά, καὶ τῆς οἰκίας τοῦ Πανελληνί-
ου λυρικοῦ ποιητοῦ Πινδάρου, καὶ ἡ χώρα διενεμήθη διὰ κλήρου εἰς τοὺς περιοικοῦντας Βοιωτοὺς. Τὸ τραγικὸν πάθημα τῶν Θηβαίων διηγείρεν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα τρόμον μέγαν.

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΣΚΗΝΟΓΡΑΦΙΑΙ ΕΚ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἑλωση Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Μωάμεθ Β'.

Ὅτε ὀριστικῶς ἀνέβη εἰς τὸν Ὀθωμανικὸν θρόνον ὁ Μωά-
μεθ Β'. (1451 μ. Χ.), ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία περιωρίζετο εἰς

Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος.

τὰ προίχωρα αὐτῆς· διότι ἡ ἐντὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλάς καὶ ἡ
ἐκτὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν νήσων ἦτο διανεμημένη εἰς τοὺς Ἑνε-
τοὺς καὶ εἰς πολλοὺς δυνάστας, Ἑλληνας καὶ Φράγκους, ἀπὸ

τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν σταυροφόρων (1204)· ἡ δὲ Ἀλβανία εἶχεν ἐμπιστευθῇ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς εἰς τὸ ξῖφος τοῦ ἀνδρείου Γεωργίου Καστριώτου, τὸν ὁποῖον οἱ Τοῦρκοι ἐπωνόμασαν διὰ τὰς ἀνδραγαθίας του Σκενδέρβεην ('Αλέξανδρον ἡγεμόνα)· ὥστε τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ὑπῆκουεν εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁ Μωάμεθ, θερμότερος καὶ μᾶλλον ἀνυπόμονος τῶν προκατόχων του, ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ πᾶσαν θυσίαν. Ὅθεν ἤρχισε νὰ κατασκευάζῃ ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Θρακικοῦ Βοσπόρου ἐν φρούριον διὰ νὰ εἶνε κύριος τοῦ διαπλου, καθόσον ἀντικρὺ αὐτοῦ ἐπὶ τῆς Ἀσίας ὑπῆρχεν ἄλλο ὅμοιον φρούριον, τὸ ὁποῖον εἶχε κτισθῇ ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Βαϊάζητ (1389 — 1403). Ἄμα δ' ἔμαθε τοῦτο ὁ τότε αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, εὐθὺς ἔστειλε πρὸς τὸν σουλτᾶνον πρέσβεις, ἵνα τῷ προσφέρωσι φόρον ὑποταγῆς καὶ ἵνα τὸν παρακαλέσωσι νὰ παύσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ κτιζῇ ἐκεῖ φρούριον. Ἀλλ' ὁ Μωάμεθ ἀπήντησε μὲ ἀλαζονείαν καὶ μὲ θυμόν, ἀπειλήσας τοὺς πρέσβεις, ὅτι θὰ γδάρῃ ζωντανούς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐν τῷ μέλλοντι ἤθελον ἀναδεχθῇ νὰ φέρωσιν εἰς αὐτὸν ὁμοίως ἀγγελίας. Οὕτω τὸ φρούριον ὠκοδομήθη κατεσκευασμένως· ἀλλὰ δὲν ἦτο δύσκολον νὰ εὔρῃ καὶ ἄλλην ἀφορμὴν νὰ διαρρήξῃ τὴν ἀνακωχὴν· ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀντέστησαν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ φρουρίου, διέταξε νὰ σφάξωσιν αὐτοὺς διεσκορπισμένους εἰς τὰ χωρία τοῦ Βοσπόρου. Οὕτως ὁ πόλεμος ἤρχισεν. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἔγραψεν τότε εἰς τὸν σουλτᾶνον ἀφοῦ οὔτε ὄρκοι, οὔτε συνθήκαι, οὔτε ὑποταγαὶ δύνανται νὰ στερεώσωσι τὴν εἰρήνην, δέχομαι προθύμως τὸν ἀγῶνα. Ἡ πίστις μου, εἶνε εἰς τὸν Θεόν. Ἐὰν λοιπὸν αὐτὸς θέλῃ νὰπραῦνῃ τὴν καρδίαν σου, θὰ χαρῶ διὰ τὴν εὐτυχῇ ταύτην μεταβολήν· ἐὰν δὲ θέλῃ νὰ σοὶ παρωδῶσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, θὰ ὑποταχθῶ ἄνευ.

γογγυσμοῦ εἰς τὴν θέλησίν του. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον ὁ κριτὴς τῶν ἡγεμόνων τῆς γῆς δὲν ἐκφέρῃ τὴν ἀπόφασίν του, ὀφείλω νὰ ζῶ καὶ ν' ἀποθάνω, ὑπερασπίζων τὸν λαόν μου.» Ὅμοίαν γλῶσσαν δὲν εἶχε μεταχειρισθῇ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ πολλοῦ χρόνου.

Ὁ Μωάμεθ τότε δὲν ἡμέλησε κανέν ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα συνέτεινον εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ του· ἱδρυσεν ἐν Ἀδριανουπόλει χυτήριον κανονίων ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν Οὐγγρου, προδότη καὶ ἐξωμότου, καὶ κατεσκεύασε κανόνια τοσούτου μεγέθους, ὥστε τὸ μέγιστον ἐξ αὐτῶν ἐξέπεμπεν εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς μιλίου σφαίρας λιθίνους 1200 λιτρῶν· ἐπτακόσιοι ἄνθρωποι ἐχρησίμευον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ τεραστίου τούτου τηλεβόλου. Ἡ θεὰ τοῦ φοβεροῦ τούτου πυροβολικοῦ ἐκορύφωσε τὸν ἐνθουσιασμόν τῶν μουσουλμανων καὶ ἠύξησε τὴν πεποίθησίν των. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἀπεναντίας εἶχον περιπέσῃ εἰς μεγίστην ἀθυρίαν, καὶ ἐπειδὴ ἀπαίσιτοι προρρήσεις ἔτρεχον διὰ μέσου τῆς πόλεως, ὁ λαὸς ἦτο πεπεισμένος, ὅτι ἡ ὥρα τῆς καταστροφῆς ἐμελλε νὰ σημάνη. Ἐν τῇ μεγάλῃ δὲ ταύτῃ πόλει κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ἐσχάτου κινδύνου ὁ Κωνσταντῖνος ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ μόνον 6000 ἄνδρας μὲ ἀπόφασιν νὰ πολεμήσωσιν. Ἄλλ' ὁ ἥρωισμὸς ἑνὸς ἀνθρώπου ἐμελλε νὰ ἐξιλεώσῃ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὴν ἀνανδρίαν λαοῦ ὀλοκλήρου καὶ ἡ δειλία τῶν ὑπηκόων του νὰ καταστήσῃ τὴν δόξαν τοῦ αὐτοκράτορος λαμπροτέραν.

Κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἀπριλίου 1453 μ. Χ. 260,000 Ὀθωμανῶν περικύκλωσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν· δέκα τέσσαρες κανονοστοιχίαι εἶχον κατσκευασθῇ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ στόλος ἐξ 180 πλοίων κατεῖχε τὴν θάλασσαν. Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος εἶχε ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης, ἀλλ' ἡ χριστιανωσύνη τότε ἦτο σῶμα ἄνευ ψυχῆς. Μόνη δὲ ἡ Γένουα ἀπέστειλεν εἰς βοήθειαν τῶν Ἑλλή-

νων μικρόν τινα στόλον ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον. Ἰουστινιάνην· διότι κατεῖχε τὸν Γαλατᾶν καὶ τὰ ἐμπορικὰ αὐτῆς συμφέροντα ἐταυτίζοντο μετὰ τῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ δὲ πάπας ἀντὶ ν' ἀποστείλῃ στρατὸν εἰς τὸν τελευταῖον κληρονόμον τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων, ἀπέστειλεν ἑξάρχον· ὑπεσχέθη ὁμῶς ὅτι ἤθελε κηρύξῃ σταυροφορίαν, ἂν ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία ἀνεγνώριζεν ὡς κεφαλὴν τὴν δυτικὴν. Ὁ Ὀθωμανικὸς στόλος ἐπολιόρκει τὴν εἴσοδον τοῦ Κερατίου κόλπου, τὴν ὁποίαν οἱ πολιορκούμενοι εἶχον φράξῃ δι' ἀλύσεως. Ἀλλὰ μεθ' ὕλην τὴν τεράστιον δυσαναλογίαν τοῦ ἀριθμοῦ, ὁ Ἰουστινιάνης δὲν ἀπεδειλίασε. Μὲ πέντε μόνον πλοῖα προσβάλλει καὶ διασκορπίζει 150 ὀθωμανικά, εἰσέρχεται ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν πόλιν (21 ἀπριλίου 1453) καὶ ἐμψυχώνει μετὰ 4,000 μαχητῶν τὸ θάρρος τῶν πολιορκουμένων. Ὁ σουλτάνος τότε, ἵνα θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἀπηλπισμένην ἀντίστασιν τῆς πόλεως, ἀνέλαβε τὸ τολμηρὸν σχέδιον τοῦ νὰ μεταφέρῃ διὰ ξηρᾶς, ἥτοι διὰ τοῦ Γαλατᾶ τὰ πλοῖά του εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον. Κατεσκεύασε λοιπὸν διὰ τοῦ Γαλατᾶ ὁδὸν σανιδωτὴν, ἡ ὁποία ἀπέληγεν ἐνθεν μὲν εἰς τὸν Βόσπορον, ἐνθεν δὲ εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον. Εἰς τὴν νέαν ταύτην ὁδὸν ἀνείλκυσε τὰ πλοῖά του καὶ ἐν μιᾷ νυκτὶ οἱ Ἕλληνες εἶδον ἑκθαμβοὶ τὸν Τουρκικὸν στόλον εἰς τὸ μέσον τοῦ λιμένος των. Μάτην ὁ Ἰουστινιάνης ἐπεχείρησε νὰ τὸν πυρπολήσῃ· διότι οἱ μουσουλμάνοι ἦσαν ἄγρυπνοι, πληροφορηθέντες τοῦτο ὑπὸ προδότου Γενουάτου τοῦ Γαλατᾶ.

Τὴν τριακοστὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας τὸ πυροβολικὸν τῶν πολιορκητῶν εἶχε κρῆμνίσῃ τέσσαρας πύργους καὶ εἶχεν ἀνοίξῃ πλατὺ ῥήγμα εἰς τὴν πύλην τοῦ Ἀγίου Ῥωμανοῦ. Κατὰ τὴν ἐσχάτην ταύτην ὥραν ὁ Κωνσταντῖνος προσκληθεὶς νὰ παραδοθῇ ἀπήντησεν ὅτι θὰ ὑπερασπίσῃ μέχρι τελευταίας πνοῆς τὴν αὐτοκρατορίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς τῷ εἶχε δώσει. Ἐν τῇ μεγάλῃ ταύτῃ παρακμῇ τοῦ Βυζαντινοῦ κρά-

τους, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀθυμίας καὶ τῆς γενικῆς ἐξαχρειώσεως, ὁ τελευταῖος τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου ἐτίμησε διὰ τοῦ ἡρωισμού του τὴν αὐτοκρατορικὴν πορφύραν. Πάντοτε ἐπὶ τοῦ ῥήγματος, πάντοτε ἐπιθεωρῶν τὰς πύλας, πρῶτος ἐν τῇ μάχῃ καὶ τελευταῖος κατὰ τὴν ὑποχώρησιν, ὁ Κωνσταντῖνος προσεπάθει δι' ὅλων τῶν μέσων ν' ἀνεγείρῃ τὸ ἠθικὸν τῶν ὑπηκόων του· τὰ ὀχυρώματα ἐπεσκευάσθησαν ὅπισθεν τῶν τειχῶν, τὰ ὁποῖα ἐκρημνίσθησαν διὰ τοῦ πυρὸς τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ, ὠκοδομήθησαν ἄλλα προχώματα. Τέλος δὲ αἱ ἐπικουρικαὶ δυνάμεις κατέλαβον τὰς κινδυνωδεστέρας πύλας. Τί ἐπραττε κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως; Ἀντὶ νὰ λάβωσιν τὰ ὅπλα καὶ νὰ τρέξωσιν εἰς τὰ προχώματα οἱ Ἕλληνες ἐξώδευον τὸν καιρὸν τῶν εἰς τοὺς θρήνους καὶ εἰς τὰς θρησκευτικὰς διχοστασίας. Ἐνῶ οἱ μὲν ἐκλαίον γονυκλινεῖς ἐνώπιον τῆς εἰκόνος τῆς Παναγίας, τῆς ὁποίας ἡ θαυμασίως προστάσια τοὺς εἶχεν ἤδη σῶσιν ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους, καὶ ἐπεκλοῦντο τὴν βοήθειάν της, οἱ ἄλλοι ἐμικρολόγουν συζητοῦντες, ἂν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἢ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ συγχρόνως ἐκκακολόγουν τὴν καθολικὴν Δύσιν. Ἡ καθολικὴ Δύσις ἠδύνατο νὰ σῶσιν τὴν χριστιανικὴν Ἀνατολήν, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἐπρωτίμων τὴν δουλείαν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ διαδόχου τοῦ προφήτου Μωάμεθ παρὰ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ῥώμης. Ἡ εὐχὴ τῶν ἐμελλε νὰ εἰσακουσθῇ καὶ κατὰ τρόπον φρικαλέον.

Τὴν 24 Μαΐου ὁ Μωάμεθ διεπραγματεύθη πρὸς τοὺς πολιορκουμένους καὶ ὑπεσχέθη, ἂν ἡ πόλις παρεδίδeto, τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς κατοίκους, τὴν δὲ κτῆσιν τῆς Πελοποννήσου εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος ἀπήντησεν ὅτι προτιμᾷ νὰ ταφῇ ὑπὸ τὰ εῖρεπια τῆς πρωτευούσης του παρὰ νὰ παραδοθῇ. Ὄθεν ἡ 29 Μαΐου, ἡμέρα Τρίτη, ὥρι-

σθη νὰ γείνη γενικὴ ἔφοδος (γιουροῦσι). Καὶ ὁ μὲν σουλτᾶνος ἀνερρίπιζε τὸν πολεμικὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν στρατιωτῶν του, ὑποσχόμενος τὰς μεγίστας ἀμοιβάς, ἤτοι τιμάρια ὀλόκληρα καὶ πασαλίκια, εἰς ἐκείνους, οἵτινες πρῶτοι ἤθελον ἀναβῆ εἰς τὰ τεῖχη κατὰ τὴν ἔφοδον, οἱ δὲ δερβῖσαι (ιερεῖς) διέτρεχον τὸ στρατόπεδον καὶ ἐξέκαιον τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν, παροτρύνοντες τοὺς στρατιώτας νὰ πολεμήσωσιν ἀνδρείως ὑπὲρ τῆς ἀληθοῦς πίστεως καὶ ἀπαγγέλλοντες τοὺς λόγους τοῦ προφήτου· «Εἰς μόνος Θεὸς καὶ ὁ Μωᾶμεθ εἶνε ὁ προφήτης του.» Ἡ ὠρισμένη ἡμέρα ἔφθασε καὶ 150,000 ἀνδρῶν ἐφώρμησαν κατὰ τῆς πόλεως, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζεν εὐάριθμος ὁμᾶς στρατιωτῶν δεκατιζομένων ὑπὸ ἀγῶνος μανιώδους ἐπὶ τὰ ἐβδομάδων. Ἐπὶ δύο ὥρας ἡ συμπλοκὴ αὕτη ἐγίνετο μετ' ἀνηκούστου λύσεως· εἰς τὴν ἀκράτητον ἐπίθεσιν τῶν προσβολέων ἡ μικρὰ φρουρὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀντέτασσε τὴν σκυθρωπὴν ἐνέργειαν τῆς ἀπελπισίας· τὸ Ἑλληνικὸν πῦρ κατέκαιε τὰ ὀθωμανικὰ πλοῖα· τὰ βέλη καὶ οἱ λίθοι ἔπιπτον σωρηδὸν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ τοὺς ἐκάλυπτον αἱματοφύρτους εἰς τὰς τάφρους. Ἐνῶ δὲ οἱ προσβολαῖς ἐντρομοὶ ἐκ τῆς ἀπροσδοκίης ταύτης ἀντιστάσεως ἡτοιμάζοντο νὰ ὑποχωρήσωσιν, οἱ ἄρχηγοὶ Ἀχμέτ-Κουρὰνῆς καὶ Ἀχχέμ-Οὐδῖνος ἀνεχαίτισαν αὐτοὺς ἀπαγγεῖλαντες μεγάλη τῇ φωνῇ τοὺς στίχους τοῦ Κορανίου, οἵτινες ἀναφέρονται εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ παροτρύνσεις καὶ τὸ παράδειγμα τῶν δύο ἀρχηγῶν, οἵτινες μεγάλως ἐτιμῶντο ὑφ' ὅλου τοῦ στρατοῦ, ἐνεψύχωσαν τοὺς μαχητάς. Οὕτω δὲ ὁ ἀγὼν ἐπανελήφθη μετὰ μεγαλειτέρας λύσεως. Οἱ μουσουλμάνοι ὠφελήθεντες καὶ ἐκ τῆς ἀμελείας τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες εἶχον παραλείψῃ νὰ κλείσωσι τὴν πύλην *Κερκοπόρταν*, εἰσῆλθασαν τέλος εἰς τὴν πόλιν. Οἱ Ἕλληνες περίτρομοι ἔφυγον πανταχόθεν· τὸ πλῆθος περίφοβον ἔτρεξε νὰ εὕρῃ ἄσυλον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας

προσμένον ἐκεῖ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀγγέλου, ὅστις κατὰ τινὰ προφητείαν διαδοθεῖσαν μεταξύ τοῦ λαοῦ ἔμελλε νὰ τοὺς ἐλευθέρωσῃ ἀπὸ τοὺς μουσουλμάνους. Ἐνῶ δὲ ὁ πατριάρχης ἐνδεδυμένος τὰ ἱερατικὰ ἐνδύματα ἐτέλει τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ περὶ αὐτὸν τὸ πλῆθος ἐντρομόν συνεπυκνοῦτο γονυκλινές καὶ ἐξέτεινε τὰς χειράς του ἱκετίδας πρὸς τὸν Χριστόν, αἶφνης αἱ θύραι τῆς ἐκκλησίας θραύονται διὰ τῆς σπάθης τῶν νικητῶν ἡ ἐκκλησία κυριεύεται καὶ στρώννυται ἀπὸ πτώματα· ὁ πατριάρχης ἐπληρώθη θανασίμῳς καὶ ἡ Ἁγία Σοφία συληθεῖσα καὶ βεβηλωθεῖσα ἔγεινε τζαμίον τοῦ νέου μωαμεθανικοῦ κράτους.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐφέρετο ὡς στρατιώτης καὶ ὡς στρατηγός· ἐπὶ κεφαλῇς ξένων δυνάμεων ἐμάχετο ἀκόμη ἐπὶ τοῦ ρήγματος. Ἀλλ' ἄμα εἶδε τὴν θραῦσιν τῶν ἰδικῶν του εὐθύς ἐνόησεν ὅτι τὸ πᾶν ἦτο τετελεσμένον· ἐν τούτοις δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιζήσῃ εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του καὶ εἰς τὴν σφαγὴν τοῦ λαοῦ του· ὅθεν συναθροίσας ὀλίγους τινὰς ἀνδρείους ὥρμησεν εἰς τὸ μέσον τῶν Τούρκων καὶ ἀφοῦ ἔκαμιν θαύματα ἀνδρείας ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ σωροῦ τῶν νεκρῶν. Καὶ οὗτος μὲν ἀπέθανεν ὡς στρατιώτης καὶ ὡς βασιλεύς, ὁ δὲ Ἰουστινιάνης ἐξήλειψε διὰ στιγμιαίαν ἀνανδρίαν δόξαν πολλῶν ἐτῶν κατὰ τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν οἱ Τούρκοι εἰσῆρχοντο διὰ τῆς πύλης Κερκοπόρτας· ὁ Γενουάτης ἡγεμὼν προφασιζόμενος ὅτι ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐπιδέσῃ τὴν πληγὴν, τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγου εἶχε λάβῃ εἰς τὴν χειρὰ, ἐδραπέτευσεν εἰς τὸν Γαλατᾶν καὶ ἔκρυψε τὸ αἷσχος του παρὰ τοῖς συμπατριώταις του.

Οἱ Τούρκοι μεθυσθέντες ἐκ τῆς νίκης των δὲν ἐσεβάσθησαν κανὲν πρᾶγμα· ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἡ πόλις παρεδόθη εἰς λεηλασίαν καὶ ἔγεινε λάφυρον εἰς στράτευμα ἀχαλίνωτον. Ὁ μέγας δούξ Νοταρᾶς καὶ οἱ υἱοὶ του πλὴν τοῦ νεωτέρου, οἱ ἐπίσημοι ἀρχηγοὶ τῶν ξένων καὶ πλεῖστοι ἔγκριτοι Ἑλ-

ληνες ἔπεσαν ὑπὸ τὴν σπάθην τοῦ δημίου. Ἡ Κωνταντινούπολις ἐπνίγη εἰς τὸ αἶμα· οἱ ἡττηθέντες ἔφυγον δρομαῖοι πανταχόσε καὶ τὴν θάλασσαν ἐκάλυψαν πλοῖα καὶ ἄκατοι, αἵτινες ἔφερον εἰς χώρας ἀσφαλεῖς τὰς γυναῖκας, τὰ τέκνα καὶ τὴν περιουσίαν τῶν Ἑλλήνων. Οὕτω τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπετάγη εἰς τοὺς Ὀθωμανούς.

Οἱ πόλεμοι τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κατὰ τῶν Σουλιωτῶν.

Ὁ Ἀλῆς ἐγεννήθη ἐν Τεπελενίῳ τῆς Ἀλβανίας· τῷ δὲ 1768 ἦτο ἀρχηγὸς συμμορίας ληστῶν καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνέπνεε τρόμον· ὅθεν ὁ σουλτᾶνος προσεκάλεσεν αὐτὸν τῷ 1770, ὅτε διὰ τὴν πρώτην ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων ἐγίνοντο ταραχαὶ ἐν τῇ Ἠπείρῳ, νὰ ταχθῇ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του. Ὁ Ἀλῆς ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν καὶ εὐθὺς ἀπέστειλεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὰς κεφαλὰς δύο πασάδων τοῦ Δελβίνου. Πρὸς ἀμοιβὴν δὲ τῆς πράξεως ταύτης προήχθη εἰς Δερβὲν πασᾶν (πασᾶν τῶν ὁδῶν) καὶ ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ στρατολογήσῃ τετρακισχιλίους ἀνδρας, ἵνα δι' αὐτῶν καθάρισις τὴν κοιλάδα τοῦ Πηνειοῦ ἀπὸ τῶν ληστῶν. Ἀφοῦ δὲ διεσκόρπισεν αὐτοὺς εἰς τὰ ὄρη, ἡγόρασε διὰ τοῦ κέρδους τῶν ἀρπαγῶν του πρὸς τοῦ Διθάνιου¹⁾ τὸ πασαλίκιον τῶν Ἰωννίνων (1788). Μετὰ ταῦτα δὲ ὁ Ἀλῆς ἐπεφορτίσθη νὰ ὑποτάξῃ τὴν κοινότητα τῶν Σουλιωτῶν. Οἱ Σουλιῶται ἦσαν ἀπόγονοι ἁλβανῶν χριστιανῶν, οἵτινες ἀπὸ τοῦ 1660 κατ'ὀκρουν ἐπὶ τῶν ὁρέων τῆς Κασσωπείας (Τσαμουριάς) ὑπεράνω τῶν χαράδρων τοῦ Ἀχέροντος καὶ διεφύλαττον ἐκεῖ τὴν αὐτονομίαν των. Κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ἔκειτο ἡ Κιάφα καὶ ὀλίγον βορειότερον ἡ ἔδρα τῆς

1) Τὸ Διθάνιον ἦτο ἀπλοῦν συμβουλευτικὸν σῶμα, ἀλλ' ἐπὶ Σελίμ Γ'. (1789—1808) ἀνυψώθη εἰς νομοθετικὴν καὶ συντακτικὴν συνέλευσιν.

κοινότητος ὀνομαζομένη Κακοσοῦλι. Μεταξὺ δὲ τῆς Κιάφας καὶ τοῦ Κακοσουλίου ἐπὶ μεμονωμένου βράχου ἔκειτο τὸ παρὰ τοῦ μοναχοῦ Σαμουήλ ἐγερθέν φρούριον τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς.

Κατὰ τούτων ὁ Ἀλῆς ἐστράτευσεν τὸ ἔαρ τοῦ 1790, ἀλλ' ἠττήθη καὶ ἐδιώχθη μετὰ μεγάλης φθορᾶς μέχρι τῶν Ἰωαννίνων. Ἵνα ἐπανορθώσῃ ὁμως τὴν ἠττάν του ταχύτην ἐξεκίνησεν ἐκ τῶν Ἰωαννίνων τὸν Ἰούνιον τοῦ 1792 μετὰ 10,000 μαχητῶν καὶ ὑπεκρίθη ὅτι ἐστράτευεν ἐναντίον τοῦ Ἀργυροκάστρου, Ἵνα ἀποκοιμίσῃ τοὺς Σουλιώτας. Ἐγραψε λοιπὸν πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν Μπότσαρην καὶ Τζαβέλλαν ὅτι ἐπαινεῖ τὴν ἀνδρείαν των καὶ ζητεῖ τὴν σύμπραξίν των. Καὶ ὁ μὲν Μπότσαρης δὲν ἐνέπεσεν εἰς τὴν παγίδα, ὁ δὲ Τζαβέλλας ἐσαγηνεύθη καὶ προσῆλθε μετὰ ἐβδομήκοντα ἐπιλέκτων εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ἀλῆ. Ἀλλὰ καθὼς ἀφῆκαν οἱ Σουλιῶται τὰ ὅπλα των, Ἵνα λάβωσι μέρος εἰς τὰς διασκεδάσεις, δρόμον καὶ πῆδημα, περικυκλώνει αὐτοὺς καὶ συλλαβὼν τοὺς ἀπάγει δεσμίους εἰς τὰ Ἰωάννινα. Δύο δ' ἐξ αὐτῶν πίπτουσι μετ' ἀπεγνωσμένην ἄμυναν, τρίτος δέ τις κατορθώνει νὰ διαφύγῃ ὑπὸ χάλαζαν σφαιρῶν καὶ φέρει τὴν εἰδήσιν τῆς προδοσίας εἰς τὸ Σοῦλι. Οὕτω δὲ ὁ Ἀλῆς, ὅτε πράγματι ἐστράτευσε κατ' αὐτοῦ, εὗρεν ὅλα ἔτοιμα πρὸς ἄμυναν.

Ἀφοῦ δὲ ἀπηλπίσθη νὰ κυριεύσῃ διὰ τῆς βίας τὸ Σοῦλι, κατέφυγε πάλιν εἰς στρατήγημα· προέτεινεν εἰς τὸν Τζαβέλλαν λαμπρὰς ἀμοιβάς, ἂν ἔστεργε νὰ τὸν βοηθήσῃ εἰς τὴν κατάκτησιν τοῦ Σουλίου· προσέτι δὲ νὰ τὸν διορίσῃ διοικητὴν τῆς Ἀλθανίας. Ὁ Τζαβέλλας ἀπήντησεν ὅτι ἡδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ζητούμενον, ἂν τῷ ἐπιτραπῇ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ Σοῦλι. Ὁ Ἀλῆς συνήνεσεν εἰς τοῦτο, κρατήσας ὡς ὁμηρον τὸν υἱόν του Φῶτον δωδεκάετη τὴν ἡλικίαν. Ἀλλ' ὁ Τζαβέλλας, ἅμα ἔφθασεν εἰς τὸ Σοῦλι καὶ παρεσκευάσθη ἀρκούντως, ἔγραψεν εἰς τὸν πασᾶν· «Χαίρω ὅτι ἐγέλασα ἓνα δόλιον·

εἶμαι ἐδῶ νὰ ὑπερασπίσω τὴν πατρίδα μου κατὰ ληστοῦ, ὁποῖος εἶσαι σύ. Ὁ υἱός μου θέλει φονευθῇ, ἀλλ' ἐγὼ θέλω ἐκδικηθῇ τὸν φόνον αὐτοῦ πρὶν ἀποθάνω . . . Ἐάν δὲ ὁ υἱός μου δὲν μένη εὐχαριστημένος ν' ἀποθάνῃ διὰ τὴν πατρίδα του, αὐτὸς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζήσῃ καὶ νὰ γνωρίζεται ὡς υἱός μου. Προχώρησον λοιπὸν ἄπιστε· εἶμαι ἀνυτόμονος νὰ ἐκδικηθῶ, νὰ πιῶ τὸ αἷμά σου.» Τότε δὲ ὁ Φῶτος ἐφέρθη ἐνώπιον τοῦ Βελῆ, υἱοῦ τοῦ πασᾶ, ὅστις τῷ ἀνεκοίνωσεν ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀλῆ ἐμελλε νὰ τὸν ψήσῃ ζωντανόν. «Δὲν σὲ φοβοῦμαι, ἀπήντησεν ὁ παῖς, ὁ πατήρ μου θὰ μ' ἐκδικήσῃ.»

Ὁ Ἀλῆς συγκινηθεὶς ἐκ τοιοῦτου ἡρώϊσμου δὲν ἐφόννευσεν τὸν Φῶτον, ἀλλ' ἀγανακτῶν διὰ τὸν δόλον παρεσκεύασε φοβερὰν προσβολὴν κατὰ τοῦ Σουλίου, ὁπλίσας ἐπὶ τούτῳ νέον στρατὸν καὶ ὑποσχεθεὶς 500 γρόσια εἰς ἐκεῖνον ἐκ τῶν μαχητῶν, ὅστις πρῶτος ἤθελεν ἀναβῆ εἰς τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Σουλίου. Τὸν Ἰούλιον λοιπὸν τοῦ 1792 εἰσῆλθεν ὁ στρατὸς αὐτοῦ εἰς τὴν χαράδραν τοῦ Ἀχέροντος καὶ προῦχώρησε πολὺ περισσότερον ἢ ἄλλοτε. Τότε δὲ ἐδόθη τὸ σημεῖον τῆς γενικῆς προσβολῆς καὶ τετρακόσιοι ἄνδρες ὑπὸ τὸν Μπότσαρην ἐπέπεσον ἐξ ἐνέδρας κατὰ τῶν προσβαλόντων. Ὁ Τζαβέλλας ἔτρεξε πνέων ἐκδίκησιν, ἡ δὲ σύζυγός του Μόσχω βοηθουμένη ὑπὸ τῶν γυναικῶν τοῦ γένους τῆς κατεκύλιεν ἀπὸ τοῦ ὕψους λίθους, συνηθροισμένους ἐκεῖ πρὸς τοιαύτην ἀνάγκην. Ἐκ τῶν δισχισθῶν Ἀλβανῶν, μισθοφόρων τοῦ πασᾶ, μόλις 140 ἐσώθησαν, ἐνῶ ἡ ἀπώλεια τῶν Σουλιωτῶν ἀνῆλθεν μόνον εἰς 100. Οἱ Σουλιῶται ἤγειραν πυραμίδα ἐκ τῶν ἀποκοπεισῶν κεφαλῶν τῶν μουσουλμάνων, τὰ δὲ πτώματα αὐτῶν ἔρριψαν εἰς τὸν Ἀχέροντα. Ὁ Ἀλῆς, ὅστις εἶχε θεωρήσῃ τὴν μάχην ἀπό τινος παρακειμένου λόφου, ἔφυγεν εἰς Ἰωάννινα τρίζων ἐκ λύσσης τοὺς ὁδόντας του, ἵνα κρύψῃ τὸ αἰσχρὸς του. Οἱ στρατιῶται αὐτοῦ κατὰκοποι καὶ περίτρομοι ἐπέστρεψαν διεσκορπισμένοι, οἱ

δὲ Σουλιῶται κατεδίωξαν αὐτοὺς μέχρι τῶν προαστείων τῶν Ἰωαννίνων, ὅπου ὁ ἐπίσκοπος ἐπρότεινεν εἰς αὐτοὺς εἰρήνην ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἀλῆ. Κατὰ τοὺς ὅρους αὐτῆς ὤφειλεν ὁ Ἀλῆς ν' ἀποδώσῃ τοὺς αἰχμαλώτους, ἐν οἷς καὶ τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν, καὶ νὰ πληρώσῃ ὡς λύτρα 1000 γρόσια δι' ἕκαστον τῶν Τούρκων αἰχμαλώτων (1795).

Ὁ Ἀλῆς δὲν ἠδύνατο νὰ ἡσυχάσῃ ἐνόςφ' ὑπῆρχον χριστιανοὶ ἐπὶ τῆς γῆς· ὠρκίσθη λοιπὸν εἰς τὸ Κοράνιον, ὅτι δὲν ἤθελε καταθέσῃ τὰ ὅπλα πρὶν κάμῃ ῥαγιαδὰς (δούλους) τοὺς Σουλιώτας καὶ οἱ ἐπισημότατοι τῶν Ἀλβανῶν ἀρχηγῶν ἐμιμήθησαν αὐτόν. Ὁθεν τὸν Ἰούνιον τοῦ 1800 ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Σουλίου μετὰ δεκακισχιλίων Ἀλβανῶν, δωροδοκήσας πρότερον διὰ 25,000 γροσίων τὸν ἀρχηγὸν τῶν Σουλιωτῶν Γ. Μπότσαρην, ἵνα ἀποκοιμίσῃ τοὺς πατριώτας του. Καὶ κατελήφθησαν μὲν οἱ Σουλιῶται ἀπροσδοκῆτως, ἀλλὰ δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των. Ἀρχηγὸς αὐτῶν ἦτο ὁ Φῶτος Τζαβέλλας, ὅστις παῖς ἀκόμῃ εἶχεν ὁμόσει ὄρκον αἰωνίας ἐχθρας κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος του καὶ τόσον εἶχε διακριθῇ ὡς ἀνὴρ διὰ τοῦ ἀνδρικοῦ του θάρρους, ὥστε οἱ πατριῶταί του κατήντησε νὰ ὀρκίζωνται εἰς τὸ σπαθί τοῦ Τζαβέλλα. Ἀφοῦ αἱ πρῶται προσβολαὶ τοῦ Ἀλῆ ἀπεκρούσθησαν, ἀπεφάσισεν οὗτος ν' ἀποκλείσῃ τὸ Σοῦλι. Διέταξε λοιπὸν νὰ κατασκευασθῶσιν ὄχυροὶ πύργοι κατὰ τὰς διεξόδους τῶν στενοποριῶν καὶ νὰ ἐρημωθῇ ἡ πέριξ τοῦ Σουλίου χώρα, διὰ νὰ μὴ δύνανται οἱ πολιορκούμενοι νὰ προμηθεύωνται τροφάς. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὁ ἀποκλεισμὸς διήρκεσεν τρία ἔτη καὶ φοβερὰ πείνα ἐμάστιζε τοὺς πολιορκουμένους. Ἐν τούτοις τὸ φρόνημα αὐτῶν ἔμενεν ἄκαμπτον, καὶ αἱ γυναῖκες τῶν Σουλιωτῶν ἐψιθύριζον· «Θάνατον ἄλλ' ὅχι ὑποταγὴν.» Ἀλλ' ἐπὶ τέλους τὸ χρυσίον τοῦ Ἀλῆ κατῴρθωσεν, ὅτι τὰ ὅπλα του δὲν εἶχον κατορθώσῃ ἀπὸ τριῶν ἐτῶν. Εὐρέθη εἰς Ἰούδας μεταξὺ τῶν πολιορκου-

μένων, ὁ Πήλιος Γούσιος, ὅστις ἀντὶ 10 πουργίων ἐπώλησεν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλῆ Βελῆν τὰς διόδους τῆς Κασσωπείας καὶ ὁ ἐχθρὸς εὐρέθη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Σουλίου. Ἀλλ' οἱ Σουλιῶται ἐμψυχούμενοι ὑπὸ τῶν παροτρύνσεων καὶ τοῦ παραδείγματος τοῦ μοναχοῦ Σαμουήλ δὲν ἀπηλπίσθησαν· ἐπότισαν πολλοὺς βράχους ἀπὸ αἷμα μουςουλμανικὸν καὶ ἀπέκρυσαν ὅλας τὰς ἐφόδους τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ἡ ἔλλειψις τροφῶν καὶ ὕδατος ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ παραδοθῶσιν ἐπὶ ἐντίμῳ συνθήκῃ. Οὕτω τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1803 οἱ Σουλιῶται ἀφῆκον τὴν πατρίδα των καὶ τὸ μὲν κύριον σῶμα ὑπὸ τὸν Φῶτον Τζαβέλλα ἐστράπη πρὸς τὴν Πάργαν, τὸ δὲ δεύτερον ὑπὸ τὸν Γ. Μπότσαρην καὶ Κουτσονίκαν πρὸς τὸ μοναστήριον τοῦ Ζάλογκα, καὶ τὸ τρίτον ὑπὸ τὸν Χρῆστον καὶ Νότην Μπότσαρην πρὸς τὴν Γιανιάσαν· ὁ δὲ Σαμουήλ, ὅστις εἶχεν ἀποκρούσει τὴν παράδοσιν, ἐξηκολούθησε μετὰ τολμηρῶν τινων νὰ ὑπερασπίζῃ τὸ φρούριον τῆς ἀγίας Παρασκευῆς. Ἀλλ' ἀφοῦ περιεκυκλώθη πανταχόθεν καὶ ἔμελλε νὰ συλληφθῇ, ἔβαλε πῦρ εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς πυρίτιδος καὶ οὕτω καλόγηροι καὶ Τούρκοι ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τῆς ἀγίας Παρασκευῆς.

Ἡ ἥρωικὴ αὕτη πρᾶξις τοῦ Σαμουήλ ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν Ἀλῆν ὡς πρόφασις, ἵνα θεωρήσῃ ἄκυρον τὴν μετὰ τῶν Σουλιωτῶν συνθήκην. Διέταξε λοιπὸν τὴν καταδίωξιν τῶν Σουλιωτῶν καὶ τὸν ἐξολοθρευμὸν αὐτῶν. Ὁ Τζαβέλλας κατῴρθησε νὰ διασωθῇ εἰς τὴν Πάργαν, ἀφοῦ ἔχασεν ὀλίγους τινάς, οἱ δὲ καταφυγόντες εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ζάλογκα ἠγωνίσθησαν ἐκεῖ ἐπὶ δύο ἡμέρας κατὰ τῶν Τούρκων, μέχρις οὗ ἐξέλιπον αἱ τροφαὶ των. Καθὼς δὲ εἶδον τοῦτο αἱ Σουλιώτιδες, αἱ ὁποῖαι ἐθεώρουν τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τινος βράχου, ὑπερκειμένου τῶν χαρδῶν τοῦ Ἀχέροντος, πρῶτον φιλήσασαι διὰ τελευταίαν φορὰν τὰ τέκνα των ἐξεσφενδόνισαν αὐτὰ εἰς τὸν ποταμόν, ἔπειτα λαβοῦσαι ἡ μία τῆς ἄλλης τὴν χεῖρα ἤρχι-

σαν νὰ χορεύωσι τὸν συρτὸν καὶ ᾄδουσαι τὸ πολεμικὸν ᾠσμη-
 τῆς φυλῆς των κατεκρήμνισαν ἑαυτὰς ἀπὸ τοῦ φοβεροῦ ὕψους
 εἰς τὸν Ἀγέροντα ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην πᾶσαι ἐξήκοντα τὸν
 ἀριθμὸν. Οἱ δὲ ἄνδρες ἐπεχείρησαν ἐξοδόν, κατὰ τὴν ὁποιάν
 ἐξ 800 διεσώθησαν εἰς τὴν Πάργαν 150 μόνον. Οἱ δὲ Σου-
 λιῶται τοῦ Χρήστου καὶ Νότη Μπότσαρη ἀντισταθέντες
 εἰς τὴν Γιανιάσαν ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου μέχρι τοῦ Ἀπρι-
 λίου (1804) ὑπέκυψαν τέλος καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ ὑπερβάλλον
 τῆς δυνάμεως καὶ μόνον 45 ὑπὸ τὸν Χρῆστον Μπότσαρην
 διέφυγον, οἱ δὲ λοιποὶ ὑπὲρ τοὺς ἑννεακοσίους ἔπεσον ὑπὸ τὸ
 ξίφος τῶν Τούρκων. Καὶ οἱ μὲν περισωθέντες ἐκ τῶν Σουλιω-
 τῶν εὗρον ἄσυλον εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ὅθεν τὸν Δεκέμβριον
 τοῦ 1820 ἐπανῆλθον εἰς τὴν πατρίδα των καὶ ὕψωσαν ἐν τῇ
 Κιάφᾳ τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας, ὃ δὲ Ἀλῆ πασᾶς ἐλθὼν
 εἰς πόλεμον πρὸς τὸν σουλτάνον τὸν Μάϊον τοῦ 1820 ἐπο-
 λιορκήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1822,
 ὅτε περιῆλθε προδοτικῶς εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Χουρσίτ πασᾶ,
 ὅστις ἀποκόψας τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀποστάτου ἀπέστειλεν αὐτὴν
 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Φιλικὴ Ἑταιρεία. Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος διετέλει ὑποτεταγμένον εἰς τοὺς Τούρ-
 κους ἀπὸ τοῦ 1453, ὅτε ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκυριεύθη ὑπὸ
 τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ Β'. Ἐκτοτε οἱ πατέρες ἡμῶν πολλὰ-
 κίς ἐπανεστάτησαν ἐκ διαλειμμάτων κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς
 δεσποτείας, ἀλλὰ πάντα τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα αὐτῶν
 ἀπέτυχον, διότι ὅλαι αἱ δυνάμεις τοῦ ἔθνους δὲν ὑπήγοντο εἰς
 πειθαρχίαν τινὰ καὶ γενικὴν διεύθυνσιν. Τοῦτο δ' ἐπεχείρη-
 σαν τρεῖς ἄνθρωποι, ὁ Σκουφᾶς ἐξ Ἄρτης, ὁ Ἀθ. Τσακάλωφ
 ἐξ Ἰωαννίνων καὶ ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος ἐκ Πάτρμου· οὗτοι

συναντηθέντες τῷ 1814 ἐν Ὁδησσῷ. συνέστησαν σύλλογόν τινα ὀνομασθέντα « Φιλικὴν Ἑταιρείαν. » Ἡ ἑταιρεία αὕτη ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ διαδώσῃ καὶ νὰ ἐπιρρώσῃ τὴν παιδεύειν μετὰ τῶν Ἑλλήνων, ἡσχολεῖτο πράγματι εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν. Οἱ ἑταῖροι ὠρκίζοντο νὰ θέσωσιν ὅλην τὴν περιουσίαν των εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἑταιρείας, νὰ εἶνε πάντοτε ἑτοιμοὶ νὰ θυσιάσωσι τὴν ζωὴν των καὶ νὰ τηρῶσιν ἄκραν σιγὴν περὶ τῆς ὑπάρξεώς της καὶ τῶν σχεδίων της.

Πρὸς ἀνύψωσιν δὲ τῆς ὑπολήψεως της ἔλεγον οἱ ἑταῖροι ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας ἦτο ὁ ὑπέρτατος ἀρχηγὸς τῆς Ἑταιρείας. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1818 ὁ Σκουφᾶς μετήνεγκε τὴν ἔδραν αὐτῆς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐντεῦθεν διεπέμφθησαν ἀπόστολοι εἰς πάσας τὰς μεγάλας πόλεις τῆς Τουρκίας. Τῷ δὲ 1819 συνεστάθησαν ἐφορεῖαι μυστικαὶ ἐν Σμύρνῃ, Χίῳ, Σάμῳ, Καλάμεις, Μεσολογγίῳ, Ἰωαννίνοις, Βουκουρεστίῳ, Ἰασίῳ, Τριέστη, Πέστη καὶ Μόσχᾳ. Οὕτω λοιπὸν ἡ ἑταιρεία ἐντὸς ὀλίγου εἶχεν ὡς ἑταῖρους ὅλους τοὺς κλέφτας, παλληκάρια ἀνυπότακτα, καὶ ἀρματωλοὺς τῶν Ἑλληνικῶν ὀρέων, τοὺς μεγαλεμπόρους καὶ ἐμποροπλοιάρχους καὶ πάντας ἐν γένει τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διασημοὺς κληρικοὺς καὶ κοσμικοὺς. Προσέτι δὲ ἔκαμεν ἑταῖρους ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ τῆς Μολδαυίας, πρίγκηπας καὶ ὑπουργοὺς πάντων τῶν ἐθνῶν. Ὁ δὲ πόλεμος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τοῦ σουλτάνου ἐπέσπευσε τὴν ἔκκλησιν τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ ἑταῖροι τότε διώρισαν γενικὸν ἔφορον τῆς Ἑταιρείας τὸν πρίγκηπα Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην, υἱὸν τοῦ ἄλλοτε ἡγεμόνος τῆς Μολδαυίας καὶ τότε ὑπασπιστὴν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ὑψηλάντης ἐλθὼν εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Μολδαυίας ἐξέδωκε τὴν 24 Φεβρουαρίου 1821 τὴν προκήρυξιν τῆς ἐπαναστάσεως πρὸς τοὺς Ἕλληνας· ἐν τῇ προκηρύξει ταύτῃ ἔλεγε πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι μεγάλη

χριστιανική δύναμις ἦτο διατεθειμένη νὰ προστατεύσῃ τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Μιχαὴλ Σουῦτσος, ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας, ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς ἐπανάστασεως, ἀλλ' οἱ Ρουμῶνοι ἠρνήθησαν νὰ συμπράξωσι μετὰ τῶν Ἑλλήνων· διότι ἡ ἡγεμονία τῶν Φανχριωτῶν εἶχεν ἀφήσει ἐν Ρουμουνίᾳ ἀναμνήσεις μισητάς. Ὅθεν ἡ ἐν Ρουμουνίᾳ ἐπανάστασις κατεστάλη τὸν Σεπτέμβριον.

Ἑκρηγξίς ἐπανάστασεως ἐν Ἑλλάδι καὶ ἄλωσις Καλαμῶν.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1820 ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντου καὶ ὁ τολμηρότατος πάντων τῶν ἐταίρων Παπαφλέσας ἀνεπτέρωσε τὴν φαντασίαν τῶν Πελοποννησίων, λέγων ὅτι Ρωσσικὸς στρατὸς ἤρχετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἐλευθερώσῃ αὐτήν, καὶ ὅτι ὁ σουλτᾶνος ἐμελλε νὰ δολοφονηθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὅθεν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821 συνῆλθον εἰς συμβούλιον οἱ διασημότατοι τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Πελοποννήσου ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου παρὰ τὸ Αἶγιον, ὅπου ὁ ἐξαλλος Παπαφλέσας διεκήρυξεν ἐξ ὀνόματος τῶν ῥιζοσπαστῶν ὅτι ἡ 25 Μαρτίου ἦτο ἡ ἐσχάτη προθεσμία πρὸς ἔκρηξιν τῆς ἐπανάστασεως καὶ ὅτι πᾶσα βραδύτης ἤθελεν ἀποβῇ καταστρεπτική. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἡγεμὼν τῶν Μανιατῶν Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης, ὁ Ζαΐμης, ὁ Λόντος καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν Γερμανὸς ἐδίσταζον περὶ τῆς κατὰ τὴν εἰρημένην ἡμέραν ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος, ὁ ἀνυπόμονος Παπαφλέσας ἔχων ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ πολλοὺς κλέφτας ἔπεισε τὸν τολμηρόν του φίλον Ν. Σολιώτην ν' ἀρχίσῃ τὴν ἐπανάστασιν αὐτὸς διὰ τινος βικαιοπραγίας.

Ὁ ἀνδρεῖος κλέφτης ἐνεδρεύσας μετ' ἄλλων ῥιψοκινδύνων παρὰ τὸ Ἀγρίνιον ἐφόνευσεν ὁκτὼ εἰσπράκτορας Τούρκους (13

Μαρτίου) καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἠνάγκασεν ἐξήκοντα Ἀλβανούς παρὰ τὴν Βερσοβάν νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα. Ἡ φορὰ τοῦ κινήματος παρέσυρε τότε καὶ τοὺς δισταζόντας· ὁ Ζαΐμης ἐνῶ ἐδείπνει ἐν Κυναιῖθι μετὰ τοῦ Ἀσημάκη Φωτίλα καὶ ἐπινεν εἰς ὑγείαν τῆς πατρίδος στρέφει πρὸς τὸν κλέφτην του Χονδρογιάννην καὶ τῷ λέγει· «βάρει.» Ὁ Χονδρογιάννης εὐθὺς ἐπολιόρκησε τὸν διοικητὴν τῶν Καλαβρύτων Ἀρναούτην ὁχυρωθέντα εἰς τρεῖς ὄχυρους πύργους τῆς πόλεως καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν μετὰ πενθήμερον ἀντίστασιν νὰ παραδοθῇ.

Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται ἐνέπνευσαν θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ μέχρι τῆ 20 Μαρτίου ἅπας ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου εἶχεν ἐξεγερθῇ καὶ τόσον ἐμπαθῶς ἐπέπεσε κατὰ τῶν διεσχορπισμένων Τούρκων, ὥστε οἱ φονευθέντες μέχρι τῆς 10 Ἀπριλίου ὑπολογίζονται εἰς 15,000! Τὸ σύνθημα τῶν Ἑλλήνων ἦτο τότε· «Νὰ μὴ μείνη Τούρκος ἔς τὸ Μωρηὰ μηδὲ ἔς τὸν κόσμον ὅλον.»

Τότε καὶ οἱ Μανιάται ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην Μαυρομιχάλην ὕψωσαν τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐφέρετο τὸ παλαιὸν Σπαρτιατικὸν ῥητὸν «ἦ τὰν ἦ ἐπὶ τὰς». Ἀφοῦ δὲ κατῆλθον ἀπὸ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Ταυγέτου, ἠνώθησαν (22 Μαρτίου) μετὰ τῶν σωμάτων τοῦ Κολοκοτρώνη, Ἀναγνωστάρᾳ, Παπαφλέσᾳ, Νικηταρᾳ καὶ ἄλλων. Οὗτοι ἠνωμένοι ἐπολιόρκησαν τὰς Καλάμας, πρωτεύουσαν τῆς Μεσσηνίας, καὶ ἐκυρίευσαν αὐτάς τὴν 23 Μαρτίου 1821 καὶ ἔκαμαν φοβεράς σφαγὰς κατὰ τῶν Τούρκων. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ Πετρόμπεης εἰσῆλασεν ἐν θριάμβῳ εἰς Καλάμας, ὁ Γερμανὸς καὶ ὁ Λόντος μετὰ 2,000 ἀνδρῶν εἰσῆλθον εἰς τὰς Πάτρας ὑπὸ τὰς ἐνθουσιώδεις κραυγὰς τοῦ πλήθους· «Ζήτω ἡ ἐλευθερία! Ζήτωσαν οἱ ἀρχηγοὶ καὶ εἰς τὴν Πόλιν νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς» καὶ ἐπολιόρκησαν τοὺς Τούρκους ἐν τῇ ἀκροπόλει. Μετὰ ταῦτα ἡ ἐπανάστασις διεδόθη εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰ-

γαίου πελάγους, εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Γενικὴ σφαγὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπαγχόνιαις τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε'.

Ἄμα ἐφθασεν ἡ εἰδησις τῆς ἐν Ρουμουνίᾳ ἐπαναστάσεως καὶ κατόπιν ἡ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ, ὁ σουλτάνος Μαχμουτ Β' κατελήφθη ὑπὸ τσαύτης ἀγανακτήσεως, ὥστε διέταξε γενικὴν σφαγὴν καὶ ἀγρίαν καταδίωξιν τῶν Ἑλλήνων. Ὁ φιλογενέστατος διερμηνεὺς τῆς Πύλης Κωνσταντῖνος Μουρούζης καὶ πλεῖστοι ἄλλοι ἐπίσημοι ἄνδρες ἀπεκεφαλίσθησαν· ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε' ἐκ Δημητσάνης ἀπηγχονίσθη τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου) εἰς τὴν μεσαίαν πύλην τοῦ πατριαρχείου. Αἰσχρὸς τῇ ἀληθείᾳ δι' ὅλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον! Τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκκλησίας ἔμεινεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας κρεμάμενον καὶ μετὰ ταῦτα παρεδόθη εἰς τοὺς Ἰουδαίους, οἵτινες τὸ ἔσυρον διὰ τῶν ὁδῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τέλος τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐκ δὲ τῆς θαλάσσης ἐξήγαγε τὸν νεκρὸν πλοίαρχος τις ἐκ Κεφαλληνίας, ὁ Ἰωάννης Σκλάβος, καὶ μετεκόμισεν αὐτὸν εἰς Ὀδησσόν. Ἐνταῦθα διετάχθη ὑπὸ τοῦ χριστιανικωτάτου αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας Ἀλεξάνδρου νὰ ταφῇ ὁ νεκρὸς καὶ ν' ἀποδοθῶσιν εἰς αὐτὸν τιμαὶ ἡγεμόνος. Ἡ Τουρκικὴ ὁμῶς λύσσα μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ πατριάρχου ἐξετάθη καὶ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, εἰς τὴν Ρόδον καὶ εἰς τὴν Κρήτην· 80 ἐπίσκοποι ἢ ἀρχιμανδρίται ἔλαβον τὴν τύχην τοῦ πατριάρχου καὶ ἀριθμὸς κοσμικὸς ἀνεξεύρετος ὑπέμεινε τὸν μαρτυρικὸν θάνατον. Ἀλλὰ τὸ χυθὲν αἷμα αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἐνέπνευσε τὸν ἐνθουσιασμόν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας, οἱ ὅποιοι ὠρκίσθησαν πλέον νὰ νικῶσιν ἢ ν' ἀποθάνωσι.

Μάχη ἐν Βαλτετσίῳ.

Τὴν 12 Μαΐου 1821 ὁ Μουσταφά-μπεης ἐκίνησεν ἐκ Τριπόλεως μετὰ 13,000 Τούρκων βαδίζων πρὸς τὸ Βαλτέτσι. Ὁ Κολοκοτρώνης τότε εἶχε τὸ στρατηγεῖόν του εἰς τὸ Χρυσοβίτσι, ἀλλ' ἐντεῦθεν μετέβηκεν ἡμέραν παρ' ἡμέραν εἰς τὸ 2 $\frac{1}{2}$ ὥρας ἀπέχον Βαλτέτσι. Ἰνα ἐνθαρρύνῃ δι' ἐντόνων προσλαλιῶν τοὺς ἐκεῖ εὐρισκομένους στρατιώτας καὶ τιμωρῇ πρὸς παραδειγματισμὸν τοὺς κοιμωμένους, τυχὸν φρουροὺς.

Εἰς τὸ Βαλτέτσι ἦσαν χίλιοι ἄνδρες, οἵτινες, ὅπου τὸ ἐδάφος ἦτο ἐπιτήδειον εἰς ἄμυναν, εἶχον κατασκευάσει διὰ λίθων καὶ κορυφῶν δένδρων τέσσερα ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων ἐκείνων, τὰ ὁποῖα οἱ Ἕλληνες ὀνομάζουσι *ταμπούρια*. Ὁ ναὸς τοῦ χωρίου ἐχρησίμευεν εἰς αὐτοὺς ὡς ἀποθήκη τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων. Ὁ Μουσταφᾶς, ἅμα προσήγγισεν, ἐνόησεν ὅτι τὸ ἱππικόν του δὲν ἠδύνατο τίποτε νὰ κατορθώσῃ κατὰ τοιαύτης θέσεως καὶ διὰ τοῦτο ἐστείλεν ἐμπρὸς ὑπὸ τὸν Βουρδουνιώτην Ρουμπῆν τὸ Ἀλβανικὸν πεζικόν, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐξησκημένον εἰς τὸν ὀρεινὸν πόλεμον. Οἱ Ἀλβανοὶ προσεπχθον ν' ἀναρχιηθῶσιν εἰς τὰ ἐπὶ τῶν βράχων ταμπούρια, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, Μανιάται τὸ πλεῖστον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Ἡλ. καὶ Κυριακούλη Μαυρομιχαλῶν ἀντέστησαν καὶ τόσον ἐπιτυχῶς ἐπυροβόλουν ἐκ τῶν ταμπουρίων ἐκείνων, ὥστε οἱ προσβολαῖς ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐν ἀταξίᾳ. Ὁ Ρουμπῆς ἀπέστειλε καὶ ἄλλα ἐκλεκτὰ σώματα, τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ προσεγγίσῃ τόσον, ὥστε νὰ κάμῃ ἐφοδον (γιουρούσι). Τρεῖς ὥρας διήρκει ἡ ἐν Βαλτετσίῳ μάχη, ὅτε ἐφάνη ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὰ πλάγια τοῦ ἐχθροῦ μετὰ 700 ἀνδρῶν. Ἀναβὰς δὲ εἰς τὴν κορυφὴν βράχου, ὅστις ὀνομάζεται καὶ σήμερον ἀκόμη «βουνὸν τοῦ Κολοκοτρώνη» ἐφώνηξε δυνατὰ πρὸς τοὺς ἐν Βαλτετσίῳ μαχομένους, ὅτι εὐρίσκεται ἐκεῖ μετὰ

10,000 ἀνδρῶν καὶ ὅτι ἐπήρχετο εἰς βοήθειαν ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης μεθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν Μανιατῶν. Ἐν τούτοις οἱ Τοῦρκοι δὲν παρητήθησαν τὴν προσβολήν, ἀλλὰ τότε μόνον ἤρχισε νὰ ἐξασθενῇ ἡ Τουρκικὴ προσβολή, ὅτε καὶ ὁ Πλαπούτας ἔφθασεν ἐκ τῆς Πιάνας μετὰ 800 ἀνδρῶν καὶ ἐπέπεσε κατὰ τῶν προσβολέων.

Τότε δὲ προσήγγισεν αὐτὸς ὁ Μουσταφᾶς εἰς τὴν φοβεράν θέσιν τοῦ Βαλτετσίου καὶ ἤρχισε νὰ πυροβολῇ διὰ τῶν δύο του τηλεβόλων κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν ὀχυρωμάτων. Ἀλλὰ τὰ τηλεβόλα ταῦτα τίποτε δὲν κατώρθωσαν ἕνεκα τῆς ἀδεξιότητος τῶν πυροβολητῶν καὶ τῆς κακοτοπίας. Ὁ Τοῦρκος στρατηγὸς κατενόησεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ κρημνίσῃ βράχους καὶ ὅτι οἱ καταφρονούμενοι Ἕλληνες ἦσαν ἀκτάβλητοι ἐχθροὶ ὀπισθεν τῶν λιθίνων αὐτῶν ταμπουρίων. Ἐν τούτοις ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα μέχρις ἐσπέρας· ὅτε ἐπῆλθεν ἡ νύξ, ἦτο εὐχαριστημένος ὅτι κατεῖχε τὰς θέσεις του καὶ ἡλπίζεν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἠθελον ἐκουσίως κενώσῃ τὸ Βαλτέτσι. Ἀλλὰ τοιαύτην ἀνανδρον παραίτησιν δὲν διανοεῖτο ὁ Κολοκοτρώνης. Ἀφοῦ ηὔξηθη τὴν νύκτα ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ Βαλτετσίου διὰ προσελεύσεων ἐκ Βερβαίνων, ἀνέλαβον οὗτοι τὴν μάχην τὴν πρωΐαν καὶ οἱ χθὲς ἀμυνόμενοι μετεβλήθησαν σήμερον εἰς προσβάλλοντας. Ἐντὸς ὀλίγου τόσον ἐστενοχωρήθη τὸ προκεχωρηκὸς σῶμα τοῦ Ρουμπῆ, ὥστε δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιστῇ ἐπὶ πλεοναί τάξεις αὐτοῦ διατεπάρσθησαν καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἔφευγον προτροπαδῇ πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς Τριπόλεως. Τότε καὶ τὸ σῶμα τοῦ Μουσταφᾶ ἐτρέπη εἰς φυγὴν ἀκράτητον· αὐτὸς οὗτος ἔχασε τὸν ἵππον του καὶ πολλοὶ τῶν φευγόντων ἔρριπτον χρυαὶ τὰ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ ὅπλα των. ἵνα ἀναχαιτίσωσι τὴν ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων. Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες ἔγειραν ἐν Βαλτετσίῳ τρόπιον ἐκ 400 Τουρκικῶν κεφαλῶν, ἐνῶ αἱ ἀπώλειαι αὐτῶν ὑπῆρξαν ὅλως ἀσήμεντοι. Ἡ

νίκη αὕτη, ἥτις εἶνε ἡ πρώτη τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πολέμου, ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας πίστιν εἰς ἑαυτοὺς καὶ διέλυσεν ἐντελῶς τὸν φόβον, τὸν ὁποῖον εἶχον ἀπὸ τῶν πρῶην κυρίων των. Οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν πλέον νὰ ἐρωτῶσι: «ποῦ εἶνε οἱ Τοῦρκοι» ἐνῶ πρότερον ἔφευγον ἄμα ἤκουον «Οἱ Τοῦρκοι ἔρχονται »

Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως.

Οἱ ἐξοχώτατοι τῶν ὀπλαρχηγῶν συνελθόντες εἰς τὸ Πά-
 παρι ἀπέχον τῆς Τριπόλεως 3 ὥρας διώρισαν ὁμοφώνως τὸν
 Πετρόμπεην ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου καὶ κατὰ τὸ
 σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη ἀπεφάσισαν νὰ πολιορκήσωσι τὴν
 Τρίπολιν. Οὕτω τὴν 23 Ἀπριλίου ὁ Κολοκοτρώνης ἐτάχθη ἐπὶ
 τῶν κορυφῶν τοῦ Μαινάλου παρὰ τὸ Βαλτέτσι, ὁ Πλαπούτας
 καὶ ὁ Κ. Δεληγιάννης παρὰ τὴν Πιάναν καὶ τὴν Ἀλωνίσται-
 ναν, ὁ Ν. Δεληγιάννης εἰς Βέρβαινα καὶ ὁ Χαραλάμπης μετὰ
 τῶν Καλαβρυτινῶν του παρὰ τὸ Λεβίδι. Ἀλλὰ διὰ νέων ἐγει-
 ρομένων ὀχυρωμάτων ἐπὶ τῶν Τρικόρφων προσήγγιζον κατ'
 ὀλίγον οἱ Ἕλληνες καὶ στενότερον ἐπολιόρκουν τὴν Τρίπο-
 λιν. Ἀλλ' ἡ ἔλλειψις πολιορκητικῶν μηχανῶν καὶ τηλεβόλων
 παρέτεινεν ἐπὶ πέντε περίπου μῆνας τὴν ἄλωσιν αὐτῆς. Οὕτως
 ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἐγίνετο φοβερὰ ὁσημέρκι ἐκ τῆς
 ἐλλείψεως ὕδατος καὶ τροφῶν, πρὸ πάντων δὲ ἀπὸ τῆς 10 Αὐ-
 γούστου, ὅτε ὁ Κολοκοτρώνης παρὰ τὸν Μύτικαν κατετρόπωσε
 τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἐπεχείρησαν ἐξοδοῦν.
 Πρὸς δὲ τούτοις ἐνέσκηψε καὶ τῦφος καὶ λοιμός, ὁ ὁποῖος εὐ-
 ρὼν πρόσφορα τὰ πάντα ἐπροξένει μαγνητὴν φθορᾶν.

Τούτου ἕνεκα οἱ πολιορκούμενοι ἀπηλπίσθησαν περὶ τῆς δια-
 τηρήσεως τῆς Τριπόλεως καὶ διεφώνουν μόνον περὶ τοῦ τρόπου
 τῆς σωτηρίας των. Τρεῖς γινῶμιαι ἀνεφάνησαν· οἱ μὲν περὶ τὸν

Κεχαγιαμπην ξένοι Τούρκοι ἔκλινον εἰς τὴν ἑνοπλον ἐξοδον, οἱ δὲ περὶ τὸν Ἑλμάς-μπην Ἀλβανοὶ εἰς τὴν διὰ μονομεροῦς συνθήκης ἐντιμον ἐξοδον, οἱ δὲ περὶ τὸν Κικμηλ-μπην ἐντόπιοι εἰς τὴν διὰ γενικῆς συνθήκης παράδοσιν. Οὕτως εἰς τὰ λοιπὰ δεινὰ τῶν πολιορκουμένων προσετέθη καὶ ἡ διχόνοια. Τέλος δὲ ἴσχυσεν ἡ γνώμη τῶν ἐντοπίων Τούρκων καὶ ὁ μὲν Κεχαγιαμπης συγκατένευσεν εἰς ταύτην, οἱ δὲ Ἀλβανοὶ δυσαρεστηθέντες ἀπεχωρίσθησαν. Ἀπεφασίσθη ὅμως ἐν πρώτοις, ἵνα καλυφθῇ ἡ εὐθύνη τῶν ἀρχῶν ἀπέναντι τοῦ σουλτάνου νὰ συναθροισθῇ ἡ συνειθιζομένη παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐν κρίσιμοις στιγμαῖς συνέλευσις τῶν γυναικῶν. Οὕτω τὴν 6 Σεπτεμβρίου αἱ γυναῖκες ἐν σώματι περιῆλθον πρὸ τῶν οἰκιῶν τοῦ Κεχαγιαμπη καὶ τοῦ Μεχμέτ Σελέχ θρηνοῦσαι ὅτι ἐπείνων καὶ ἐδίψων, καὶ ζητοῦσαι ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ σουλτάνου ἔλεος καὶ ταχεῖαν παράδοσιν τῆς πόλεως εἰς τοὺς Ἕλληνας. Αἱ ἀρχαὶ ἐνέδωκαν κατὰ τὰ πρότερον συμπέφωνημένα· ἀλλ' ἵνα μὴ ταπεινωθῶσιν αὐταὶ ἀπέναντι τῶν καταφρονουμένων ῥαγιαδῶν ἀπεφυλάχισαν τοὺς ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως κεκλεισμένους ἐντὸς ὕψους εἰρκτῆς Ἑλλήνας ὁμήρους καὶ ἐπέβαλον εἰς αὐτοὺς νὰ γράψωσιν ἀπειλητικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς πολιορκητάς, ἐν τῇ ὁποίᾳ νὰ ἐκτραγωδῶσι τὴν ἰδίαν των ἐλαινότητα καὶ νὰ ἐρωτῶσι τί τέλος πάντων ἐπεθύμουν οἱ Ἕλληνες. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐρρίφθη ὑπεράνω τῶν τειχῶν καὶ οἱ Ἕλληνες ἀπήντησαν «συνέντευξιν θέλομεν καὶ νὰ παύσῃ ἡ τυραννία τῶν Τούρκων καὶ νὰ μᾶς παραδοθῇ ἡ πόλις.»

Τὴν 15 Σεπτεμβρίου ἐγένεεν ἡ συνέντευξις τῶν ἀρχηγῶν τῶν πολιορκητῶν καὶ τῶν πολιορκουμένων ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Τριπόλεως, ἀλλ' αὕτη εἰς οὐδὲν ἀποτελεσμα κατέληξεν. Οὕτως ἐπῆλθεν ἡ κορύφωσις τῆς ἀναρχίας. Οἱ Τούρκοι ἀντήλλασσον τὰ ὅπλα καὶ τὰ κειμήλια αὐτῶν ἀντὶ σύκων καὶ σταφυλῶν· μάτην ὁ Κ. Μαυρομιχάλης πρὸς περιστολὴν τοῦ κακοῦ διέταξε

νὰ πυροβολῶσι κατὰ τῶν μεταπρατῶν. «Ἀπὸ τὸ κεφάλι βρωμᾷ τὸ ψάρι», λέγει ἡ Ἑλληνικὴ παροιμία· διότι ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ οἱ ὀπλαρχηγοὶ παρεῖχον τὸ κακὸν παράδειγμα εἰς τοὺς Ἕλληνας στρατιώτας. Ἐκαστος πλούσιος Τούρκος ἠγόραζεν ἀντὶ ἀφθόνων λύτρων ἀσφάλειαν ζωῆς παρὰ φίλου τινὸς πρωτοκλέφτου· ἰδίως δὲ ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἠμέλησε νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς εὐκαιρίας ταύτης. Διαπραγματευθεὶς μετὰ τοῦ ὀρχηγοῦ τῶν Ἀλβανῶν Ἐλμάς-μπεη ἠσφάλισεν εἰς αὐτοὺς ἐλευθέραν ἐξοδὸν καὶ ἔλαθε παρ' αὐτῶν ὅλην τὴν κινήτην τῶν περὶ αὐτοὺς. Τὴν 20 καὶ 21 Σεπτεμβρίου συνέβησαν σπαραξικάρδιοι σκηναὶ ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως· στίφος τετρακισχιλίων γυναικῶν καὶ παιδίων ἐξώρμησεν ἐκ τῶν πυλῶν κραυγάζον «Ἐλεος! Ἀμμάν! Ἀλλὰχ ἱστούν!»· ἡ πείνα ὥθησεν αὐτὰς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον, ἀλλ' ἐκεῖθεν μὲν ἀπεδιώχθησαν, κατεπυροβολήθησαν δὲ καὶ ἀπὸ τῶν τειχῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες δὲν ᾔθελον πλέον νὰ τὰς δεχθῶσιν.

Ἦλθε, λέγει τὸ δημοτικὸν ᾠσμη,

«Τρίτη, Τετράδη θλιθερή, Πέφτη φαρμακωμένη
Παρασκευὴ ἑξημέρωνε, ποτὲ νὰ μὴ εἶχε φέξει.»

Τὴν Παρασκευὴν τῆς 23 Σεπτεμβρίου ὁ Κεχαγιάμπεης συνεκάλεσεν εἰς τὸ σεράγιόν του γενικὴν συνελευσιν τῶν πολιορκουμένων, ἵνα συσκεφθῶσι περὶ τῶν προτάσεων συνθήκης πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἐνῷ δὲ πάντες συνήρχοντο εἰς τὸ σεράγιον, οἱ Ἕλληνες δὲν ἠμέλησαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς εὐκαιρίας ταύτης· συχνάκις μετεβαινον ὑπὸ τὴν παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ναυπλίου τάπιαν καὶ ἐμπορεύοντο μετὰ τῶν ἐπ' αὐτῆς μενόντων Τούρκων. Οἱ δὲ πυροβοληταὶ τῆς τάπιας Ἀλβανοὶ καὶ Ἀνατολῖται ἐσυνήθιζον ν' ἀναβιβάζωσιν εἰς αὐτὴν διὰ σχοινίου τοὺς ὁμοτέχνους τῶν Ἑρ. Δούνιαν Τσάκωνα καὶ τοὺς Σπετσιώτας Αὐραντίνην καὶ Γκίικην Ρουμάνην καὶ νὰ διασκεδάζωσι μετ' αὐτῶν. Τὴν δ' ἡμέραν τῆς συνελεύσεως, ὅτε ἔλειπον οἱ

ἀξιωματικοί, ἀνέβησαν καὶ ἄλλοι Ἕλληνες διὰ σχοινίων καὶ συνεννοηθέντες μετὰ τῶν ἐντὸς τῶν τειχῶν ἡνοιξάν τὴν πύλην τοῦ Ναυπλίου, διὰ τῆς ὁποίας εὐθὺς εἰσώρμησαν οἱ πολιορκηταί, καὶ ἐξετράπησαν εἰς φρικώδη λεηλασίαν καὶ σφαγὴν. Μόλις οἱ πλούσιοι ἐξηγόρασαν τὴν ζωὴν των διὰ βαρυτίμων λύτρων καὶ ἀδρῶν ὑποσχέσεων. Τοῦρκοί τινες μὴ θέλοντες νὰ ἐπιζήσωσιν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς δεσποτείας των ἐκλείσθησαν εἰς τὰς οἰκίας των καὶ ἠτύοκτόνουν· μικρὸν δὲ σῶμα ἀνδρείων ἀποσυρθὲν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἡγωνίζετο ἐπὶ τρεῖς ὅλας ἡμέρας καὶ τέλος τὴν τετάρτην παρεδόθη ἕνεκα πείνης καὶ δίψης· ἐπίσης δὲ μετ' ἀπογνώσεως ἀντέστησαν οἱ δερβίσαι κλεισθέντες ἐν τῷ σχολείῳ «Μεχτέπ»· οἱ δὲ Ἕλληνες πρὸς κατανίκησιν τῆς ἀντιστάσεως τοιούτων φανατικῶν κατέφυγον εἰς τὴν δύναμιν τοῦ πυρός. Ἀπὸ τῆς Παρασκευῆς μέχρι τῆς Κυριακῆς ἔβασκε πῦρ καὶ σίδηρος τὴν πόλιν, ἥτις ὡμοιάζε μετὰ ἡφαίστειον ἀναδίδον τὰς φλόγας του μέχρι νεφῶν. Τὰ πτώματα ἔκειντο τόσον σπασαυμένα εἰς τὰς ὁδοὺς, ὥστε ὁ ἵππος τοῦ Κολοκοτρώνη δὲν ἐπάτησε τὴν γῆν ἀπὸ τῶν τειχῶν μέχρι τοῦ σεραγίου. Πειθορχία καὶ οἶκτος δὲν ὑπῆρχον παρὰ τοῖς νικηταῖς· ἂν τις Ἕλληνα ᾔθελε χαρίσει τὴν ζωὴν εἰς Τοῦρκόν τινα, ἐπερχόμενος ἄλλος ἐφόνευεν αὐτόν. Ὁ Κολοκοτρώνης αὐτὸς ἐξετέθη εἰς κίνδυνον, θελήσας κατὰ τὰ συμπεφωνημένα νὰ συνοδεύσῃ τοὺς Ἀλβανοὺς ἐξερχομένους παρὰ τὸν Μύτικαν στίφος Ἑλλήνων παρακινήθέντων ὑπὸ τοῦ Δεληγιάννη καὶ τοῦ Ἀναγνωσταρά· ἔτρεζαν νὰ προσβάλωσι τὴν ὀπισθοφυλακὴν τῶν Ἀλβανῶν· οὗτοι δὲ περιεκύκλωσαν τότε τὸν Κολοκοτρώνη, ὅστις ἐσώθη διὰ τῆς ἐτοιμότητος τοῦ πνεύματός του· «Ἕλληνες ἐφώναξε πρὸς τοὺς προσβολαῖς, ἂν ἐπιτεθῇτε κατὰ τῶν Ἀλβανῶν, φονεύσατε ἐμὲ πρῶτον.» Οὕτω δὲ ἀπεμάκρυνεν αὐτούς.

Ἡ σωτηρία ὁμῶς τῶν Ἀλβανῶν ἠῤῥησε τὴν δίψαν τῆς ἐκδικήσεως κατὰ τῶν ὑπολειπομένων εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

δισχίλια ἄτομα πάσης ἡλικίας καὶ γένους ἐσφάγησαν εἰς τινα χαράδραν τοῦ Μαινάλου. « Τὰ ἔφαγε τὸ φεγγάρι » κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν φράσιν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν σφαγέντων τότε Τοῦρκων ἀνέρχεται εἰς 12,000, κατὰ δὲ τὸν Κολοκοτρῶνην εἰς 32 000. Ἡ ἄλωση τῆς Τριπόλεως ὑπῆρξε τὸ στρατιωτικὸν θεμέλιον τῆς ἐπαναστάσεως· διότι ἡ Τρίπολις ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου.

Ἑκστρατεία τοῦ Δράμαλη καὶ Ὀλεθρος αὐτοῦ.

Ὁ Δράμαλης περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου 1822 ἐκίνησεν ἐκ Λαρίσσης μετὰ 24,000 πεζῶν, 6,000 ἰππέων καὶ ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ, ἵνα εἰσβάλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ καταστείλῃ οὕτω τὴν ἐπανάστασιν. Ἀφοῦ δὲ διέβη ἀκωλύτως τὴν δίοδον τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ἐλεηλάτησεν ἀνηλεῶς τὴν Φωκίδα, τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν, εἰσεχώρησεν εἰς τὴν Μεγαρίδα καὶ διὰ τῆς Γερανείας καὶ τοῦ ἰσθμοῦ ἔφθασεν εἰς τὴν Κόρινθον, ὅπου εὔρεν ἀνάνδρως ἐγκαταλελειμένον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ ἰσχυρὸν φρούριον τοῦ Ἀκροκορίνθου. Τοῦρκοι ἐγγύρῳσι γνωρίζοντες καλῶς τὰ τοῦ τόπου συνεβούλευσαν τὸν Δράμαλην νὰ στήσῃ τὸ στραταρχεῖόν του ἐν Κορίνθῳ, ἥτις εἶνε ἡ κλεῖς τῆς Πελοποννήσου, καὶ νὰ ἰδρύσῃ ἐκεῖ μεγάλας ἀποθήκας εἰς ἀποταμίευσιν πολεμοφοδίων· τῇ βοηθείᾳ δὲ τοῦ στόλου, διαπλέοντος τὸν Κορινθιακὸν καὶ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον, ἤθελεν ἀποκλεισθῇ ἡ Πελοπόννησος πανταχόθεν ὡς νῆσος. Ἀλλὰ τὴν φρόνιμον ταύτην συμβουλὴν ἐξέλαβεν ὁ Τοῦρκος στρατηλάτης ὡς δειλίαν καὶ ἀπεφάσισε νὰ προχωρήσῃ διὰ τῶν Δερβενακίων εἰς τὴν Ἀργολίδα καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Διαβὰς λοιπὸν λοιπὸν τὰ Δερβενάκια ἔστησε τὴν 12 Ἰουλίου τὸ στραταρχεῖόν του ἐν Ἀργεῖ. Ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις, πρὶν ἀκόμη φανῇ ὁ Δράμαλης εἰς τὸ Ἀργεῖ, ἔφυγε δρομικῶς εἰς τὰ πρὸ τῶν Μύ-

λων ὁρμοῦντα ὑδραϊκὰ πλοῖα, καὶ προσεκάλεσε καὶ τὸν πρόεδρον τῆς βουλῆς Δημήτριον Ὑψηλάντην νὰ μετὰβῇ εἰς αὐτά. Ἄλλ' οὗτος ἀπέκρουσεν ἐντόνως τὴν πρόσκλησιν αὐτῆς.

Ἀφοῦ δ' ἔμεινεν ὁ Ὑψηλάντης ἐπὶ τῆς ξηρᾶς συνήθροισεν ἑπτακοσίους γενναίους ἄνδρας καὶ ἐνεκλείσθη μετ' αὐτῶν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἀργους Λάρισαν, τὴν ὁποίαν εἶχε προκχταλάβει ὁ Μανιάτης Καραγιάννης μετὰ τολμηρῶν τινῶν συντρόφων. Ὁ Δράμαλῃς ἐνόησεν ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρῇ ἐαυτὸν ἀσφαλῆ ἐν Ἀργεὶ καὶ πολὺ ὀλιγώτερον ν' ἐπροχωρήσῃ εἰς Ἀρκαδίαν, ἐνόσφ' ὀπισθέν του κατεῖχον ἐχθροὶ τὴν Λάρισαν. ἤρχισε λοιπὸν νὰ πολιορκῇ τὴν ἀκρόπολιν καὶ εἰς ὕψος ἀνδρικοῦ ἀνυστήματος ὑψώθησαν κύκλω τὰ ταμπούρια. Οὕτω δὲ ἡ ἄλωσις τοῦ φρουρίου ἦτο ἄφευκτος δι' ἔλλειψιν ὕδατος καὶ τροφῶν. Ἄλλ' ὁ κύριος σκοπὸς τῶν καταλαβόντων τὴν ἀπηλπισμένην ἐκείνην θέσιν εἶχεν ἤδη ἐκπληρωθῇ. Ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι ἐξώθευον πολύτιμον χρόνον εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Λαρίσης, ἔφθασεν ὁ Κολοκοτρώνης ἐκ Τριπολεως μετὰ δεκακισχιλίων μαχητῶν καὶ ὠχυρώθη εἰς τοὺς Λαριναίους Μύλους. Τότε ἤρχισαν νὰ γίνωνται κατὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰνάχου ἀκροβολισμοί, οἵτινες ἐνίσχουν τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων· διότι οἱ Τοῦρκοι ἱππεῖς δὲν ἠδύναντο νὰ κάμνωσι τίποτε κατὰ τοῦ ἀτάκτου ἐκείνου στρατοῦ ἐπὶ ἀνωμάλου ἐδάφους. Ὁ Δράμαλῃς οὕτω περιῆλθεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμνηχανίαν καὶ δι' ἔλλειψιν ὕδατος καὶ τροφῶν· διότι τὸ θέρος ἐκεῖνο ἦτο ἐκ τῶν θερμοτάτων, ὁ σῖτος εἶχε κατακαῇ, καὶ ὁ στόλος, ὅστις ἔμελλε νὰ σιτίσῃ τὸν στρατὸν του, κατεναυμαχῆθη παρὰ τὰς Σπέτσας ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Μιαούλη. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κόρινθον, ἵνα προμηθευθῇ ἐκεῖ τροφάς. Ἄλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόησε τὸν σκοπὸν τοῦ Δράμαλῃ καὶ πορευθεὶς πρὸ αὐτοῦ μετὰ 2,350 ἀνδρῶν κατέλαβε τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων. Τὴν πρωΐαν τῆς 26 Ἰουλίου ἤρχισαν οἱ Τοῦρκοι ν' ἀποσύρωνται πρὸς τὴν Κόρινθον· ὁ

δὲ Κολοκοτρώνης εἶχε τάξει τοὺς στρατιώτας του εἰς τὸν μυχὸν τῶν στενῶν παρὰ τὸν χεῖμαρρον τοῦ Δερβενακίου καὶ εἰς τὴν ἀνωφέρειαν τοῦ ἁγίου Σώστη. Χίλιοι Ἀλβανοί, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν, ἐνοήσαντες ὅτι διὰ τῶν στενῶν ἦτο ἀδύνατος ἡ διάβασις, ἐτράπησαν δυτικῶς πρὸς τὴν Νεμέαν καὶ οὕτως ἔφθασαν ἄνευ σπουδαίας ζημίας εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Κουρτέσης καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κόρινθον· ἀλλὰ μεγίστην φθορὰν ἔπαθον οἱ ἱππεῖς, οἵτινες ἐπεχείρησαν νὰ ἐκβιάσωσι τὰ Δερ-

Ὁ ναύαρχος Μιαούλης.

βενάκια· φοβερὸν πῦρ ὑπεδέχθη αὐτοὺς ἅμα εἰσῆλθον εἰς τὰ στενά. Ἀπὸ ἑκάστον λόφον ἀνεπήδων ἐνοπλοὶ Ἕλληνες καὶ καπνὸς πυρίτιδος ἐκάλυπεν ὅλην τὴν κλιτὺν τοῦ ὄρους. Οἱ Τούρκοι ὡπισθοχώρησαν τάχιστα καὶ προσεπάθησαν ν' ἀναβῶσιν εἰς τὸ ὕψωμα τοῦ ἁγίου Σώστη, ὅπου ἤλπιζον ὅτι ἤθελον δυνηθῇ ν' ἀναπνεύσωσιν. Ἀλλ' ὁ Νικητάρχης εἶχε καταλάβει λόφον τινά, ὃ ὁποῖος ἔκειτο ὑπεράνω χαράδρας, διὰ τῆς

ὁποῖος ἔμελλε νὰ διαβῇ ὁ ἐχθρός. Εἰς αὐτὴν λοιπὸν τὴν χαράδραν ἔγεινε φρικώδης σφαγὴ, διὰ τὴν ὁποῖαν ὁ Νικηταρὴς ἐπωνομάσθη *Τουρκοφάγος*. Ὑπὸ τὴν προστασίαν δὲ τῆς ἐπελθούσης νυκτὸς οἱ διασωθέντες ἔφυγον οἱ μὲν εἰς Κόρινθον, οἱ δὲ ὀπίσω εἰς Ἄργος. Περισσότεροι δὲ τῶν τετρακισχιλίων νεκρῶν ἐκάλυψαν τὸ ἔδαφος καὶ ἄπειρα λάφυρα περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Δράμαλῃς παρέλυσεν ἐκ τοῦ τρόμου καὶ ἔμεινεν ἐπὶ μίαν ἡμέραν ἀπρατὼν ἐν Ἀργεῖ. Τὴν δὲ 28 Ἰουλίου ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατοῦ ὅχι ὅμως διὰ τοῦ Δερβενακίου, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ἀγινορίου. Ὁ Κολοκοτρώνης μὴ γνωρίζων ἀκόμη τὸν σκοπὸν τοῦ εἶχε τάξει εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο μόνον τὸν Παπαφλέσαν. Καὶ ἐπῆλθον μὲν εἰς ἐπικουρίαν τοῦ ὁ Νικήτας καὶ ὁ Ὑψηλάντης, ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἱππεῖς εἶχον πλέον ἀνοίξει τὴν μέχρι Κλεωνῶν ὁδόν. Οὕτω δὲ διέφυγε τὸν ὄλεθρον ὁ Τουρκικὸς στρατός, ἀλλ' ἄφοῦ ἔχασε πολλὰς μὲν ἀποσκευάς, ὀλίγους δὲ ἄνδρας σχετικῶς, χιλίους μόνον. Ἀσθημαίων, πεζός, ἐπανῆλθεν εἰς Κόρινθον ὁ Δράμαλῃς, ὅστις πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν πλήρης ἐλπίδων ἐστράτευσεν ἵνα κατακτήσῃ τὴν Πελοπόννησον. Μετ' οὐ πολὺ ὁ Κολοκοτρώνης ἀπέκλεισε τὸν δεκατευθέντα ἐκεῖνον στρατὸν ἐντὸς τῆς Κορίνθου. Οὕτω περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἀπέθανεν ἐν Κορίνθῳ ὁ Δράμαλῃς ἐκ τῆς λύπης τοῦ. Τὰ δ' ἐλεεινὰ αὐτοῦ λείψανα ἐλαττωθέντα ἐκ τοῦ πολέμου καὶ τοῦ λοιμοῦ καὶ τῆς πείνης εἰς 4,000 ἄνδρας ἐζήτησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Πάτρας, διὰ τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ἀλλ' εἰς Ἀκράταν περικυκλωθέντα ὑπὸ τῶν δύο Ζαῖμαίων, τοῦ Λόντου, τοῦ Πετμεζᾶ καὶ τοῦ Χαραλάμπη κατεκόπησαν πάντες πλὴν ὀλίγων, οἵτινες ὑπὸ βροχὴν σφαιρῶν ἐμβῆκαν εἰς τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ὁ Ἰσοῦφ πασᾶς τῶν Πατρῶν εἶχε στείλει ἐκεῖ. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβεν ἡ θριαμβευτικὴ ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλῃ.

8. Σκηναὶ αἱματηραὶ ἐν Κρήτῃ.

Ὁ σουλτάνος Μαχμούτ Β' πεισθεὶς ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποτάξῃ τὴν Κρήτην διὰ τῶν ἰδίων του δυνάμεων ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑποτελοῦς αὐτοῦ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ, ὅστις εἶχε στρατὸν διωργανωμένον κατὰ τὸ Εὐρωπαϊκὸν σύστημα, παραχωρήσας εἰς αὐτὸν τὴν Κρήτην καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Μεχμέτ, συναινέσας ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἀπέστειλε τὸ ἔαρ τοῦ 1824 τὸν υἱὸν του Ἰμπραὶμ μετὰ 15,000 πεζῶν καὶ 63 πολεμικῶν πλοίων κατὰ τῆς Κρήτης. Οἱ ἀνδρείότατοι τῶν ἐπανάστατῶν, τοὺς ὁποίους ὁ διοικητὴς Ὑδραῖος Τομπάζης εἶχε συγκεντρώσει παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἰδης, διεσκορπίσθησαν ὑπὸ τῶν λογγῶν τῶν Αἰγυπτίων καὶ μετ' ὀλίγον ἤρχισεν ἡ εἰρήνευσις τῆς νήσου διὰ γενικοῦ ἐξολοθρευμοῦ. Δισχίλιοι ἄνδρες καὶ γυναῖκες εἶχον καταφύγει εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Μελάτου, ἀλλ' ὁ γαμβρὸς τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ Χασάν πασᾶς προσέβαλεν τοὺς φυγάδας καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ παραδοθῶσι. Καὶ οἱ μὲν ἄνδρες ὅλοι ἐσφάγησαν πλὴν τριάκοντα, οἵτινες ἐφέρθησαν δέσμιοι εἰς Σπιναλόγκαν, οἱ δὲ αἰχμαλωτισθέντες ἱερεῖς ἀλυσσοθέντες ὡς κτήνη ἐρρίφθησαν εἰς μεγάλην πυρὰν καὶ ἐκάησαν ζωντανοί· ἐκ τῶν γυναικῶν αἱ μὲν πρεσβύτεραι ἐλακπατήθησαν ὑπὸ τῶν ἱππέων καὶ ἐφονεύθησαν, αἱ δὲ νεώτεραι ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλαι εἰς Ἀσίαν καὶ Αἴγυπτον. Νεαρά τις νέα, ἥτις ἔλαχεν ὡς λεία εἰς Ἀλβανὸν τινα, ἐνῷ μετεφέρετο ὑπ' αὐτοῦ εἰς Σπιναλόγκαν, ἐπήδησε καθ' ὁδὸν ἐντὸς φρέατος καὶ ἐπνίγη. Ἀλλ' ἔτι φρικωδέστεραι σκηναὶ διεπράχθησαν εἰς τὸ παρὰ τὸ χωρίον Μελιδόνι σπήλαιον· ἐκεῖ εἶχον καταφύγει 370 ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδια, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ 30 ἔνοπλοι, οἵτινες διὰ τὸ πρόσφορον τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν στενὴν ἐξοδὸν τοῦ σπηλαίου, ἀπέκρουσαν ἐπιτυχῶς πᾶσαν ἐχθρικὴν προσβολήν. Τὸ σπήλαιον τότε ἐπο-

λιορκήθη τακτικῶς καὶ κατεπυροβολήθη διὰ τηλεβόλων, ἀλλ' οἱ πολιορκηταὶ τίποτε δὲν κατώρθωσαν. Τότε ἐπενόησε διαβολικόν τι μέσον ὁ Χουσεῖν πασᾶς ἀνευρὼν ὁπὴν τινα εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ σπηλαίου ἀπέφραξεν ἐντελῶς τὴν εἴσοδον διὰ λίθων καὶ ξύλων καὶ ἀνῆψε συγχρόνως καυσίμους ὕλας ἐν τῇ ὁπῇ ἐκείνῃ. Οἱ δυστυχεῖς ἐκεῖνοι ἔφευγον ἀπὸ γωνίας εἰς γωνίαν τοῦ σπηλαίου, ἀλλὰ τὸ ὀλέθριον νέφος τοῦ καπνοῦ κατέφθανεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐπνίξε τέλος ὅλους. "Οτε δὲ οἱ Ἕλληνες μετὰ πολλὰς περιπετείας τοῦ ἀγῶνος, ἀνέκτησαν τὸ Μελιδόνι καὶ τὸ σπήλαιον, σπαρακτικῇ ὑπῆρξεν ἡ σκηνή, διότι ἀνεγνώρισαν ἐν αὐτῷ τὰ ὅστα τῶν φιλτάτων αὐτῶν οἰκείων. Κατεφίλησαν τὰ ὑπὸ καπνοῦ μελανωθέντα ἐκεῖνα λείψανα καὶ ὤμωσαν φοβερὰν ἐκδίκασιν κατὰ τῶν ἀπίστων βαρβάρων.

Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν.

Οἱ Τοῦρκοι ἐμίσουν πολὺ τὰ Ψαρά, διότι οἱ Ψαριανοὶ φοβερὰ ἐλεηλάτουν τὰ παρχαλὶα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου εἶχε μὲν αὐξήσει διὰ τῶν ἐκ Χίου, Κυδωνιῶν καὶ Σμύρνης προσφύγων εἰς 30,000 ψυχῶν, ἀλλ' οἱ ἀξιόμαχοι συνεποσοῦντο μόνον εἰς 3,000. Τὴν 8 Ἰουνίου 1824 συνελθόντες οὗτοι ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀγίου Νικολάου ὠρκίσθησαν νὰ ἐναντιωθῶσι μέχρις ἐσχάτων καὶ προέβησαν εἰς τοιαύτην τόλμην, ὥστε ἀφῆρεσαν ἀπὸ τὰ πλοῖα τὰ πηδάλια πλὴν τῶν πυρπολικῶν καὶ 5 βρικίων, ἵνα καταστήσωσιν ἐκ τῶν προτέρων ἀδύνατον πᾶσαν ἀπόπειραν σωτηρίας. Παρὰ τὸ Φτελιὸν εἶχον τοποθετηθῇ 170 τηλεβόλα. Ὁ Τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Χοσρέφ συγκείμενος ἐκ 235 πλοίων, ἐφ' ὧν ἐπέβαινον 14 χιλ. ἄνδρες, ἀπέπλευσε τὴν 20 Ἰουνίου ἐκ τῆς Μιτυλήνης διευθυνόμενος πρὸς τὰ Ψαρά. Οἱ Ψαριανοὶ προσμένοντες τὸν ἐχθρὸν μᾶλλον ἐκ τῆς νοτίου καὶ δυτικῆς πλευρᾶς τῆς νήσου,

ὑπου εἶνε εὐκολωτάτη ἡ ἀπόβασις, ἔταξαν εἰς τοῦτο τὸ μέρος τὸ πλεῖστον τῆς δυνάμεώς των πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως καὶ τῶν πλοίων των. Περὶ τὸ ἐσπέρας προσήγγισαν οἱ Τούρκοι εἰς τὴν νῆσον ἐκ τοῦ στενοῦ καὶ ἤρχισαν σφοδρότατον πυροβολισμόν, ὅστις διήρκεσε μέχρι τῆς πρωΐας. Αἱ δὲ κανονοστοιχίαι τῶν Ψαριανῶν ἀπῆντων δυνατά, ἀλλ' ἐνῶ ἡ προσοχὴ των ὅλη ἦτο ἐστραμμένη εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν, οἱ ἐχθροὶ ἔκαμαν ἀπόβασιν περὶ τὴν 8ην ὥραν εἰς τὴν ἀφροῦρητον ἀνατολικήν. Οὕτω τὰ τουρκικὰ στίφη κατέλαβον τὰ ὀπισθεν τῆς πόλεως ὑψώματα· καὶ μέρος μὲν αὐτῶν ἐτράπη πλῆγίως κατὰ τῶν παρὰ τὸ Φτελιὸ κανονοστοιχιῶν, τὸ δὲ κύριον σῶμα ὥρμησε κατ' εὐθείαν εἰς τὴν πόλιν. Οὕτως οἱ Ψαριανοὶ εὐρέθησαν μεταξύ δύο πυρῶν καὶ ἐν τούτοις ἀπέκρουσαν τρεῖς ἐπιθέσεις· ἔπειτα δὲ ἀπελπισθέντες περὶ τῆς σωτηρίας των ἐβάλον πῦρ εἰς τὴν παρὰ τὸ Φτελιὸ πυρίτιδα καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν αέρα καὶ ἀφῆκαν οὕτω εἰς τοὺς Τούρκους τὰ καπνίζοντα συντρίμματα. Συγχρόνως δὲ καὶ ἡ πόλις ἐκυριεύθη καὶ παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας. Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ τῶν Ψαριανῶν καὶ τῶν προσφύγων ἔδραμον πρὸς τὴν θάλασσαν ἵνα ἐμβῶσιν εἰς τὰ πλοῖα. Ἐκ τούτων πολλὰ μὲν μετὰ τῶν τέκνων των ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἵνα μὴ πέσωσιν αἰχμάλωτοι, ὀλίγοι δὲ καὶ τινες τῶν προσφύγων διεσώθησαν ἐπὶ 16 βρικίων καὶ 7 πυροπολικῶν.

Οἱ δὲ λοιποὶ μάχιμοι Ψαριανοὶ καὶ ὁμάς τις γυναικῶν καὶ παιδίων εἶχον καταφύγει εἰς τὸ *Παλαιόκαστρον*, ὅπου ἀντέστησαν μέχρι τῆς 22 'Ιουνίου καθ' ὅλοκλήρου τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ τὸ ἐχθρικὸν πῦρ εἶχεν ἀραιώσει τὰς τάξεις των εἰς 150 καὶ ἐλπίς βοηθείας καμμία δὲν ὑπῆρχε. Τότε ὁ Χοσρέφ διέταξε ἐφοδὸν καὶ οἱ Τούρκοι ἐφώρμησαν κατὰ τοῦ Παλαιοκάστου, καὶ συνεπλάκησαν μὲ τοὺς ὑπερασπιστάς. Οὗτοι δὲ εἶχον μεταλάβει τὴν προτεραίαν καὶ εἶχον ἀποράσισαι

νὰ βάλῃ πῦρ εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς πυρίτιδος ὁ Ἀντώνιος Βρατσᾶνος, καθ' ἣν περίπτωσιν δὲν ἔμεινε πλέον καμμία ἐλπίς. Οὗτος ἀποχαιρετίσας τὸν μυχόμενον πατέρα του μετέβη εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς πυρίτιδος, τὴν ὁποῖαν εἶχον περικυκλώσει γυναικες καὶ παιδιά καὶ ἐφώναζον· «Προτιμῶμεν νὰ καῶμεν παρὰ νὰ πέσωμεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων.» Ὁ Βρατσᾶνος τότε εὐθὺς ἔθηκε πῦρ καὶ οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ Παλαιοκάστρου καὶ δισχίλιοι ἐκ τῶν Τούρκων ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια αὐτοῦ. Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν ἐπανηγυρίσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων· διότι οἱ Ψαριανοὶ εἶχον γείνη ἀληθῶς κακοὶ δαίμονες αὐτῶν.

Ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου.

Ὁ σουλτᾶνος, ἀποφασίσας νὰ καταστείλῃ τὴν κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἐπανάστασιν, ἀπέστειλε πρὸς τοῦτο τὸν Ρεσίτ πασᾶν τῆς Ἀρτης, τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζον Κιουταχτὴν ὡς διοικήσαντά ποτε τὴν Κιουτάχειαν. Ὁ Κιουταχτὴς διασκορπίσας τὸ μικρὸν σῶμα τοῦ Νότη Μπότσαρη, τὸ ὁποῖον ἐφύλαττε τὴν δίοδον τοῦ Μακρυνόρου, διήλασε τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν 15 Ἀπριλίου 1825 ἤρχισε νὰ πολιορκῇ τὸ Μεσολόγγιον. Ἡ πόλις τότε εἶχε φρουρὰν τετρακισχιλίων Ρουμελιωτῶν καὶ Σουλιωτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Νότη Μπότσαρη καὶ εἶχεν ὀχυρωθῇ ἀρκούντως διὰ τοῦ μηχανικοῦ Κοκκίνη. Περὶ τὰ μέσα Μαΐου ἤρχισεν ὁ Κιουταχτὴς νὰ κανονοβολῇ τοὺς προμαχῶνας Μπότσαρη καὶ Φραγκλίνου, καθ' ὃν χρόνον ὁ Τουρκικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χοσρέφ ἐπολιορκεῖ κατὰ θάλασσαν τὸ Μεσολόγγιον. Τότε ὁ Μπότσαρης προσεκλήθη νὰ παραδοθῇ, ἀλλ' οὗτος ἀπήντησεν ὅτι αἱ κλεῖδες τῆς πόλεως κρέμανται εἰς τὰ κανόνιά της. Ὁ Κιουταχτὴς ἠγανάκτησε διὰ τὴν ἀγέρωχον ταύτην ἀπάντησιν καὶ εὐθὺς διέταξεν ἔφοδον.

Δεκακισχίλιοι Ἀλβανοὶ ἀνερριχθήσαν εἰς τὸν προμαχῶνα Μπότσαρη καὶ ἐνέπηξαν ἐκεῖ τὴν σημαίαν Ἀλλ' ἡ φωνὴ «ὕπερ καὶ σπῖσωμεν τὰ ὅσα τοῦ Μάρκου Μπότσαρη» ἀνερρίπισε τὸ θάρρος τῶν πολιορκουμένων· ὅθεν ἐφορμήσαντες ἀπεδίωξαν τοὺς Ἀλβανούς εἰς τὰ ὀχυρώματά των. Τὴν πρώτην δ' ἐφοδὸν διεδίχθησαν ἄλλαι, ἀλλὰ πᾶσαι ἀπεκρούσθησαν. Περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου ὁ ναύαρχος Μιαούλης διασκορπίσας τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον, εἰσήγαγε τροφάς καὶ πολεμοφόδια εἰς τὸ Μεσολόγγιον, καθ' ὃν χρόνον ὁ Κίττος Τζαβέλλας, ὁ Κώστας Φωτομάρας καὶ ὁ Γεώργιος Βαλτινὸς μετὰ τῶν στιφῶν των διέτρεχον τὰ ὀχυρώματα τοῦ Κιουταχῆ, ἵνα ἐνωθῶσι μετὰ τῶν πολιορκουμένων,

Ἐν τούτοις ὁ πείσμων Κιουταχῆς δὲν ἀπέβαλε τὸ θάρρος του· ὅθεν ἀπεφάσισε τὸν Ὀκτώβριον νὰ διατάξῃ γενικὴν ἐφοδὸν. Ἀλλ' ἐνῷ ἐκairoφυλάκεται τὴν πρόσφορον εἰς τοῦτο στιγμήν, οἱ Ἕλληνες προέλαβον αὐτὸν διὰ γενικῆς ἐξόδου καὶ τόσον λυσσώδως ἐπέπεσον κατὰ τῶν Ἀλβανῶν ὥστε περιήγαγον τὸν ἀγέρωχον πολιορκητὴν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμηχανίαν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἔδεκατεύετο ὑπὸ τῶν ἀδιακόπων μαχῶν καὶ ὁ Καρζισκάκης κατέχων τὴν ἐξοχὴν εἶχεν ἀποκόψει τὴν μετὰ τῆς Ἀμφίσσης καὶ τῆς Ἀρτῆς συγκοινωνίαν, ὁ Κιουταχῆς ἠναγκάσθη νὰ προσκαλέσῃ εἰς βοήθειάν του τὸν Ἱμπραῖμην. Ὁ παστᾶς οὗτος εἶχεν ἀποβιβάσθῃ ἀπὸ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1825 εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ μέχρι τοῦ Αὐγούστου εἶχε καταστείλῃ τὴν ἐν αὐτῇ ἐπανάστασιν. Ὅθεν τὸν Δεκέμβριον ἦλθεν ὁ Ἱμπραῖμ μετὰ 20,000 Αἰγυπτίων εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ καὶ ἠρώτησεν αὐτὸν πῶς συνέβη νὰ μείνῃ ἐπὶ 8 μῆνας ἐνώπιον τοῦ φράκτου ἐκείνου, ἐνῷ αὐτὸς εἶχε κυριεύσει τὸν Ναβαρῖνον ἐντὸς 8 μόνων ἡμερῶν· ὑπέσχετο λοιπὸν νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγιον μόνος του ἐντὸς δύο ἐβδομάδων καὶ ἤρχισε νὰ πολιορκῇ αὐτὸ καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ

κατὰ θάλασσαν (Ἰανουαρίῳ 1826). Ἐνῷ ὁ Κιουταχῆς ἐδίωκεν εἰς τὰ ὄρη τὸν Καραϊσκάκην, εἰκοσχιςχίλιοι Αἰγύπτιοι ὑπενόμευον τὰ τεῖχη τῆς πόλεως καὶ ἐπυροβόλουν αὐτά. Ὁκτακισχίλιαι σφαῖραι καὶ βόμβαι ἔπεσον εἰς τὴν πόλιν ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν (13 — 15 Φεβρουαρίου)· πλεῖσται οἰκίαι κατεστράφησαν ὑπὸ τὴν σιδηρᾶν ἐκείνην χάλαζαν καὶ τὴν 16 Φεβρουαρίου ἐκυρίευσαν οἱ Αἰγύπτιοι ἐν ἐξωτερικὸν πρόχωμα, ἀλλ' οἱ Μεσολογγῖται ὤρμησαν ἐκεῖσε ξιφῆρεις καὶ ἐδίωξαν αὐτούς. Ὁ Ἰαθραῖμ ἔμεινεν ἐκπληκτος καὶ ὁ Κιουταχῆς σκόπτων αὐτὸν εἶπε· «Φρονεῖς ἀκόμη καὶ σήμερον ὅπως πρὸ ὀλίγου περὶ τοῦ φράκτου ἐκείνου;» ὁ δὲ Αἰγύπτιος κατησχυμμένος ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν πρότερον περιφρονηθεῖσαν συνδρομὴν τοῦ Τούρκου.

Ὅθεν ἀμφοτέρω· οἱ πασάδες ἤρχισαν τὴν 25 Φεβρουαρίου τὰς ἐφόδους των καὶ κατὰ τῶν νήσων. Χίλιοι διακόσιοι Αἰγύπτιοι μετὰ 40 πλοιαρίων καὶ πυροβόλων ἐφόρμησαν κατὰ τοῦ Βασιλαδίου, τὸ ὁποῖον ὑπερήσπιζεν ἀνδρείως ὁ Ἰταλὸς Γιακομούτσης μετὰ 14 τηλεβόλων καὶ εὐαρίθμων Ἑλλήνων, καὶ ἐκυρίευσαν αὐτό, ἀλλ' ὁ γενναῖος φιλέλλην Γιακομούτσης καὶ οἱ ὁπαδοὶ του ἐσώθησαν εἰς τὴν πόλιν πηλοβατοῦντες. Τὴν 28 Φεβρουαρίου ἐκυριεύθη τὸ νησύδριον Ντολμαῖ μετὰ ἐπτάωρον γενναίαν ἄμυναν 120 Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Λιακατᾶν κατὰ δεκαπλασίως ἐχθρικῆς δυνάμεως· οἱ δὲ κάτοικοι τοῦ Αἰτωλικοῦ μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ προπυργίου των, τοῦ Ντολμαῖ, παρεδόθησαν ὑπὸ τὸν ὄρον ν' ἀσφαλισθῇ μόνον ἡ ζωὴ των καὶ μετενέχθησαν εἰς Ἀρταν. Οὕτως ἔμεινεν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἡ Κλείσοβα, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζεν ὁ ἀτρόμητος Κίτσος Τζαβέλλας μετὰ 131 μαχητῶν. Πρῶτος προσέβαλεν ὁ Κιουταχῆς τὴν Κλείσοβαν μετὰ διςχιλίων Ἀλβανῶν κατὰ μῆνα Μάρτιον, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἐπυροβόλησαν τοὺς προσβολεῖς τόσον εὐστόχως, ὥστε πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐφρονεύθησαν ἢ ἐπληγώθησαν, οἱ

δὲ λοιποὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἄτακτον. Πλεῖστοι ἀξιωματικοὶ ἔπεσον καὶ αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς ἐπληγώθη εἰς τὴν κνήμην. Ὁ Ἱμπράιμ ἀμιλλώμενος πρὸς τὸν Κιουταχῆν διέταξε δευτέραν καὶ τρίτην ἐφοδον, ἀλλὰ καὶ τοὺς Αἰγυπτίους οἱ πρόμαχοι τῆς Κλεισόβης ἀπέκρουσαν διὰ φονικοῦ πυρὸς καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Χουσεῖν πασᾶν ἐφόνευσαν. Καὶ περὶ τὸ ἐσπέρας ἐξορμήσαντες ἐκυρίευσαν 12 πλοιάρια καὶ ἔστησαν τρόπαιον ἐκ δισχιλίων περίπου λαφυραγωγηθέντων ὀπλων, καὶ ἐξ αὐτῶν μὲν ἔπεσον ἐν τῇ μάχῃ 35, ἐκ δὲ τῶν ἐχθρῶν ὑπὲρ τοὺς 1000.

Ἐν τούτοις ἡ παράτασις τῆς στενῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου ἐπήνεγκεν ἀπὸ τῆς 20 Μαρτίου τὴν ἐντελῆ ἔλλειψιν τροφῶν καὶ οἱ κάτοικοι ἀπέθνησκον ὑπὸ τῆς πείνης, οἱ δὲ νοσοῦντες ἢ τραυματιζόμενοι δὲν ἐλάμβανον καμμίαν ἰατρικὴν θεραπείαν δι' ἔλλειψιν ἰατρῶν. Ἐνῷ δὲ εὐρίσκοντο εἰς τὴν ἀπελπιστικὴν ταύτην κατάστασιν, ὁ Ἱμπράιμ τοῖς πρότεινε νὰ παραδώσωσι τὰ ὅπλα ὑποσχόμενος ἀσφαλείαν ζωῆς, ἀλλ' οἱ Σουλιῶται, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὸ πλεῖστον τῆς φρουράς, ἀπέρριψαν τὴν πρότασιν τοῦ Αἰγυπτίου στρατάρχου μετὰ περιφρονήσεως. Ὅθεν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς φρουράς συνελθόντες ἀπεφάσισαν νὰ κάμωσιν ἐξοδον τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου καὶ ἀνεκοίνωσαν τοῦτο καὶ εἰς τὸν ἐν Πλατάνῳ στρατοπεδευόμενον Καραϊσκάκην. Ἀλλὰ τὸ ριψοκίνδυνον τοῦτο σχέδιον δυστυχῶς ἐπροδόθη ὑπὸ αὐτομόλου τινὸς Βουλγάρου καὶ ὁ Ἱμπράιμ ἔστειλεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγυῦ, ὅπου ἔμαθεν ὅτι ἔμελλον οἱ πολιορκούμενοι νὰ συγκεντρωθῶσιν, ἰσχυρὸν ἀπόσπασμα Ἀλβανῶν ἐκαλύψε τὰ τριπλᾶ χαρακώματά του διὰ πυροβολικοῦ καὶ πεζικοῦ καὶ ὤπισθεν τοῦ στρατοπέδου του παρέταξεν ἀποσπάσματα τοῦ Ἀραβικοῦ ἱππικοῦ, ἵνα καταδιώκωσιν ἐκείνους, οἵτινες ἤθελον δυνηθῆ νὰ διασπάσωσι τὰ χαρακώματα.

Οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἀγνοοῦντες τὴν προδοσίαν τοῦ σχεδίου τῶν ἐνέδυσαν τὰς γυναῖκας ἐνδύματα ἀνδρικά, ὥπλισαν αὐ-

τάς καὶ τοὺς δυναμένους νὰ φέρωσιν ὄπλα παῖδας καὶ διελθόντες σιωπηλοὶ τὴν ἐξωτερικὴν τάφρον κατὰ τὴν ὠρισμένην νυκτερινὴν ὥραν τῆς 10 Ἀπριλίου 1826 ἔπασαν ὅλοι πρηνεῖς καὶ ἀνέμενον μάτην ἐπὶ μίαν ὥραν τὸ σύνθημα τῆς ἐλεύσεως τῆς ἔξωθεν ἐπικουρίας τοῦ Καραϊσκάκη. Ὅτε δὲ μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, ἀνεπήδησαν οἱ μάχιμοι ὑπὸ τὸν Μπότσαρη, Τσαβέλλαν καὶ Μακρῆν καὶ ὤρμησαν εἰς τὰ πρόσω φωνάζοντες «ἀδελφοὶ ἐμπρός, θάνατος εἰς τοὺς βαρβάρους.» Ἄλλ' ὁ ἐχθρὸς ἠγρύπνει καὶ ἐχαιρέτισεν αὐτοὺς μὲ πῦρ φονικόν. Ἐν τούτοις δισχιλίοι καὶ τετρακόσιοι, ἐν οἷς 400 γυναικες διήλασαν τὰ ἐχθρικά χαρρακώματα· οἱ δὲ λοιποὶ 6,600 ἀπατηθέντες ἐξ ἀγνώστου τρομερᾶς φωνῆς «πίσω, πίσω» ὤρμησαν εἰς τὰ ὀπίσω καθ' ἣν ὥραν οἱ βάρβαροι συνωθούντο ὅπως εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν. Φοβερά σκηνὴ τότε ἐπηκολούθησε· γέρων τις τραυματίας, ὅστις εἶχεν ἀφεθῆ παρὰ τὸν προμαχῶνα Μπότσαρη, ἔβαλε τότε πῦρ εἰς τὴν γεμάτην πυρίτιδος ὑπόνομον καὶ ἀνετινάχθη μετὰ χιλίων Αἰγυπτίων εἰς τὸν ἀέρα· ὁ μηχανικὸς τοῦ φρουρίου Κοκκίνης, ὁ ἐκδότης τῶν «Ἑλληνικῶν Χρονικῶν» Μάγερ, πολλοὶ Γερμανοὶ φιλέλληνες, οἱ ὀπλαρχηγοὶ Α. Γρίβας, Στουρνάρας, Σιδῆμας καὶ οἱ πρόκριτοι Τρικούπης καὶ Παπαδιαμντόπουλος ἔπασον ἥρωικόν θάνατον. Ὁ Χρῆστος Καψάλης ἀθροίσας περὶ τοὺς 1800 γέροντας, γυναῖκας καὶ παῖδας ἐκλείσθη μετ' αὐτῶν εἰς μέγα οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον περιεῖχε τὰ πολεμοφόδια, καὶ περιέμενεν ἐκεῖ, ἕως οὗ οἱ ἐχθροὶ συνήχθησαν περὶ τὸ κτίριον· τότε ψάλλων τὸ «Μνήσθητί Κύριε» ἔβαλε πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα καὶ δισχιλίοι μουσουλμάνοι ἐτάφισαν ὑπὸ τὴν ἐρείπια αὐτοῦ μετὰ τῶν χριστιανῶν τοῦ ἥρωος Καψάλη. Τὰ δὲ ἐπιζήσαντα γυναικόπαιδα ἀπήχθησαν εἰς δουλείαν.

Οἱ δὲ δισχιλίοι καὶ τετρακόσιοι, οἵτινες εἶχον ὑπερπηδήσει τὰ χαρρακώματα τῶν πολιορκητῶν ἀντὶ νὰ εὕρωσιν εἰς τὰς

ὑπωρείας τοῦ Ζυγοῦ τὸν Καραϊσκάκην εὗρον τοὺς ἐνεδρεύοντας ἐκεῖ Ἀλβανούς. Ἀλλὰ καὶ τοὶ περιεκυκλώθησαν ὑπὸ πενταπλασίας δυνάμεως, ἐν τούτοις κατώρθωσαν νὰ διασπᾶσιν τὸν σιδηροῦν κύκλον καὶ νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν Ἀμφισαν 1800 Μεσολογγίται, ἐν οἷς 200 γυναῖκες.

Πολιορκία καὶ ἄλωσις ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν.

Τὸν Ἰούλιον τοῦ ἔτους 1826 ὁ Κιουταχῆς εἰσέβαλεν ἐκ τῆς Ἀκαρνανίας εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ 10,000 Ἀλβανῶν καὶ τὴν 2 Αὐγούστου κυριεύσας ἐξ ἐφόδου τὰς Ἀθήνας ἐπολιορκήσας τὴν ἀκρόπολιν, ἣ ὁποία ἐφρουρεῖτο ὑπὸ 470 ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γκούρα. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ εἶχον ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων ὁ τότε διορισθεὶς ἀρχηγὸς τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος Γεώργιος Καραϊσκάκης καὶ ὁ Γάλλος συνταγματάρχης Φαβιέ μετὰ 3,500 ἀνδρῶν καὶ ἐνίκησαν μὲν ἐν Χαϊδαρίῳ τὴν 6 Αὐγούστου τοὺς ὑπὸ τοῦ Κιουταχῆ ἀποσταλέντας κατ' αὐτῶν δισχιλίους ἱππεῖς, ἀλλὰ μετὰ δύο ἡμέρας προσβλήθέντες ὑφ' ὅλης τῆς Τουρκικῆς δυνάμεως ἐνικλήθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Ἐκτοτε ὁ Κιουταχῆς ἐξηκολούθησε δραστικώτερον τὴν πολιορκίαν τῆς ἀκροπόλεως καὶ τὴν 4 Ὀκτωβρίου ὁ Γκούρας ἐφονεύθη ὑπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας· ἀνέλαβε δὲ τὴν ἀρχηγίαν τῆς φρουρᾶς ὁ Μακρυγιάννης καὶ τὴν 11 Ὀκτωβρίου ὁ Κριεζώτης καὶ ὁ Μαμούρης εἰσῆλθον εἰς τὴν ἀκρόπολιν μετὰ 350 τολμηρῶν ἀνδρῶν, καθ' ὃν χρόνον ὁ Καραϊσκάκης κατὰ τὰ συμπεφωνημένα ἀπέτρεπε τὴν προσοχὴν τοῦ Κιουταχῆ εἰς τὸ Χαϊδάρει, καὶ ἐνίσχυσαν οὕτω τὴν μικροφυχήσασαν φρουράν. Τότε δὲ ὁ Κιουταχῆς προσεπάθησε δι' ὑπονόμων ν' ἀντιπιάξῃ εἰς τὸν ἄέρα τὸ ἐπὶ τοῦ ἐξωτέρου περιβόλου τῆς ἀκροπόλεως πυροβολοστάσιον τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ὁ περίφημος ὑπονομοποιὸς Κώ-

στας ἑματαίωνα πᾶσαν αὐτοῦ προσπάθειαν δι' ἀνθυπονόμων. Τέλος δὲ οἱ πολιορκούμενοι ἀνερχώμενοι εἰς 1000 περίπου εἶχον μὲν τροφὰς δι' ἓν ἔτος, ἀλλ' ἐστεροῦντο πολεμοφοδίων. Τὴν ἑλ-
λειψιν δὲ ταύτην ἀνεπλήρωσεν ἡ ἀνδρεία τοῦ φιλέλληνος Φα-
βιέ, ὅστις μετὰ 530 ἀνδρῶν, ὧν ἕκαστος ἔφερε σάκκον πυρί-
τιδος, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὑπὸ χάλαζαν σφαιρῶν τὴν
12^{ην} ὥραν τῆς νυκτὸς τοῦ Δεκεμβρίου.

Ἡ κυβέρνησις, βλέπουσα ὅτι ἡ ἐν τῇ ἀκροπόλει φρουρά στε-
νῶς πολιορκουμένη ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ παραδοθῇ, ἀπε-
φάσισε νὰ προσβάλῃ συγχρόνως τὰ στρατεύματα τοῦ Κιου-
ταχῆ διὰ δύο ἰσχυρῶν σωμάτων ἀπὸ τοῦ Φκλήρου καὶ ἀπὸ τῆς
Ἑλευσίνος· ἐκ τούτων τὸ μὲν πρῶτον συνέκειτο ἐκ 2,700 ἀνδρῶν
ὑπὸ τὸν φιλέλληνα Ἀγγλον συνταγματάρχην Θωμᾶν Γόρδωνα,
τὸ δὲ δεύτερον ἐκ 3,500 ὑπὸ τὸν πρὸ ὀλίγου ἐκ Γαλλίας ἐλ-
θόντα συνταγματάρχην Κεφαλλήνα Βούρβαχην. Καὶ κατὰ
πρῶτον ὁ Κιουταχῆς προσέβαλε τὸν Βούρβαχην, ὅστις εἶχε
προχωρήσει μέχρι τοῦ Καματεροῦ, καὶ μετὰ πεισματώδη μά-
χην, συγκροτηθεῖσαν τὴν 27 Ἰανουαρίου 1827, ἔτρεψεν εἰς φυ-
γὴν τοὺς Ἑλληνας, φονεύσας ἐξ αὐτῶν 300 ἐν οἷς καὶ τὸν
Βούρβαχην. Ἐπειτα τὴν 29 προσέβαλε τοὺς ἐν Φαλήρῳ ὠχυρω-
μένους Ἑλληνας, οἵτινες ὁμῶς ἀπέκρουσαν αὐτὸν μετὰ πεν-
τάωρον μάχην, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος καὶ τὰ ἐν Φαλήρῳ
Ἑλληνικὰ πλοῖα, κανονοβολοῦντα ἀπαύστως κατὰ τῶν Τούρ-
κων. Ἀλλ' ὁ Κιουταχῆς, καίτοι ἀπεκρούσθη, κατεσκεύασεν
ἔμπροσθεν τῶν Ἑλλήνων χαρακώματα καὶ ὀχυρώματα, ἵνα
ἐμποδίσῃ πᾶσαν αὐτῶν πρόοδον.

Τὴν 3 Μαρτίου ἐστρατοπέδευσεν ὁ Καραϊσκάκης μετὰ 3000
ἀνδρῶν εἰς τὸ Κερατσίνιον, πρὸς δυσμὰς τοῦ Πειραιῶς. Τὴν
δ' ἐπιοῦσαν ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ ὁ Κιουταχῆς μετὰ πολυαρίθμου
πεζικοῦ καὶ ἵππικοῦ καὶ κυριεύσας ἐξ ἐφόδου τὰ τεῖχη τοῦ ἐν
Κερατσίνιῳ μετοχίου ὅπου ἦσαν ὠχυρωμένοι 250 Ἑλληνες,

ἐφώρμησεν ἔπειτα κατὰ τῶν λοιπῶν προμαχόνων, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ κατεδιώχθη ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ Χατζιμιχάλη μετὰ ἐπτάωρον μάχην, ἀπολέσας 300 στρατιώτας. Ἀλλ' αἱ ἀποτυχίαι αὗται ἀντὶ ν' ἀποθαρρύνωσι τὸν Κιουταχὴν ἔτι μᾶλλον διήγειραν τὴν λύσσαν τῆς ἐκδικήσεως· ὅθεν συναθροίσας πολυάριθμα στρατεύματα διέκοψε πᾶσαν μεταξὺ τῶν ἐν Κερατσινίῳ καὶ ἐν Φαλήρῳ Ἑλλήνων συγκαινωνίαν.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἀπριλίου 1827, ὅτε ἀνέλαβον τὴν ἀρχηγίαν τῶν Ἑλλήνων δύο φιλέλληνες Ἀγγλοι, ὁ ναύαρχος Κόχραν καὶ ὁ στρατηγὸς Τσούρς. Τὰ ὀνόματα αὐτῶν ἐφείλκυσαν πολυάριθμα Ἑλληνικά στρατεύματα ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς των, Κολοκοτρώνην, Χρύσανθον Σισίνην, Πετμεζαίους, Καλλέργην καὶ ἄλλους καὶ δεκακισχίλιοι μαχηταὶ ἔμελλον νὰ σώσωσι τὴν κινδυνεύουσαν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν. Γενικὴ ἔφοδος τῶν Ἑλλήνων γενομένη τὴν 13 Ἀπριλίου συγχρόνως ἀπὸ τοῦ Κερατσινίου, ἀπὸ τοῦ Φαλήρου καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Πειραιεὶ πλοίων ἐπέτυχε θαυμασίως· ἐννέα χαράκωματα τῶν Τούρκων περὶ τὸ ἕγιον Σπυρίδωνα κυριεύονται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἱ Τούρκοι περιορίζονται ἐντὸς τῆς μονῆς ταύτης, τὴν ὁποίαν ὁ ναύαρχος Μικαύλης ἤρχισε νὰ πυροβολῇ ἐκ τοῦ λιμένος, ὁ Κιουταχὴς κατελήφθη ὑπὸ ἀθυρίας καὶ ἐπέκειτο ἡ διάλυσις τῆς πολιορκίας τῆς ἀκροπόλεως. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν ὁ Κόχραν προέτεινε παρὰ τὴν ἐπίμονον ἀντιλογίαν τοῦ Καραϊσκάκη γενικὴν ἔφοδον κατὰ τῶν πολιορκητῶν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἐν τῇ ἀκροπόλει φρουρᾶς, ἀπειλῶν ὅτι ἤθελεν ἀναχωρῆσαι, ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἀρχηγοὶ δὲν παρεδέχοντο τὸ σχέδιόν του. Ἰνα δ' ἐξασφαλίσωσι τὰ νῶτά των συνωμολογήθη τῇ μεσολαβήσει τοῦ στρατηγοῦ Τσούρς τὴν 16 Ἀπριλίου συνθήκη πρὸς τοὺς ἐν τῇ μονῇ ἁγίου Σπυρίδωνος ἐγκλεισμένους 270 Ἀλβανούς, ἵνα φύγωσιν ἐκεῖθεν ἐλευθέρως μετὰ τῶν ὀπλων των· ἀλλὰ δυστυ-

χῶς οἱ Ἕλληνες μεθ' ὅλας τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Καραϊσκάκη παρеспόνδῃσαν, σφάξαντες ἐξ αὐτῶν 200.

Τὴν δὲ 22 Ἀπριλίου μέθυσοί τινες Κρήτες καὶ Ὑδραῖοι προσβάλλουσιν αἰφνης τὰ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰλισσοῦ Τουρκικὰ χαρακώματα. Οἱ Τοῦρκοι ὑποχωροῦσιν εἰς τὴν αἰφνίδιον ταύτην προσβολὴν καὶ δύο Ὑδραῖοι ἀξίωματικοὶ ἐμπήγουσι τὰ ξίφη των εἰς τὰς ἐπάλξεις τῶν ἐχθρικῶν ὀχυρωμάτων· ἀλλὰ τότε ἐπέρχονται κατ' αὐτῶν ἐκ τοῦ ἐλαϊῶνος οἱ Τοῦρκοι δελήδες (ἱππεῖς) οἵτινες νικῶσιν τοὺς Ἕλληνας καὶ καταδιώκουσιν αὐτοὺς μέχρι Φαλήρου, σφάξαντες 100 ἄνδρας. Ὁ Καραϊσκάκης ἀκούσας τοὺς πυροβολισμούς, ἀν καὶ ἀσθενεῖς, ἐγείρεται ἐκ τῆς κλίνης, πηδᾷ εἰς τὸν ἵππον του καὶ ὁρμᾷ κατὰ τῶν διωκόντων δελήδων, ἀλλὰ προσβάλλεται ὑπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας κατὰ τὴν κοιλίαν καὶ ἀποθνήσκει τὴν 23 Ἀπριλίου ἐπέτειον ἡμέραν τοῦ ὀνόματός του.

Τὴν δὲ 24 Ἀπριλίου ὁ Κόχραν ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιον τῆς γενικῆς ἐφόδου. Κατ' αὐτὸ τρισχίλιοι ἄνδρες ἤθελον κινήσει ἐκ τοῦ Φαλήρου κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἄλλοι τόσοι ἐκ τοῦ Πειραιῶς. Ἀλλ' ἡ ἐπιχείρησις αὕτη κακῶς ἐκτελεσθεῖσα ἀπέτυχε. Τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐνήργησαν μεμονωμένα καὶ περικυκλωθέντα ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ κατεκόπησαν διηρημένα. Χίλιοι πεντακόσιοι ἐπίλεκτοι μαχηταὶ καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ι. Νοτκράς, Α. Βέϊκος, Τζαβέλλας, Φωτομάρας καὶ ὁ ταγματάρχης Ἰγγλέσης ἔπεσον ἐν τῇ μάχῃ ἐκείνῃ· ὁ Καλλέργης καὶ ὁ Δράκος ἔπεσαν τραυματαῖα εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Καὶ ὁ μὲν Δράκος ἠτύοιτόνησεν, ὁ δὲ δὲ Καλλέργης ἐλυτρώθη ὑπὸ τῶν συγγενῶν του, ἀφοῦ ὁ Κιουταχῆς ἀπέκοψε τὸ ἀριστερόν του ὠτίον· διακόσιοι δὲ τεσσαράκοντα Ἕλληνες ἀπεκεφαλίσθησαν πρὸς ἐξίλασμόν τῆς παρὰ τὸν ἅγιον Σπυρίδωνα παρασπονδήσεως. Ὑστερον ὁ Τσουρτς διεπραγματεύθη μετὰ τοῦ Κιουταχῆ καὶ θέσας τὰς βάσεις τῆς

παράδοσεως τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει Ἑλλήνων παράγγειλεν εἰς αὐτοὺς νὰ κενώσωσι τὸ φρούριον. Οὕτω τὴν 24 Μαΐου ἐξῆλθον ἐξ αὐτοῦ περὶ τοὺς δισχιλίους μεθ' ὅπλων καὶ ἀποσκευῶν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν οἱ Τούρκοι κατέλαβον τὴν ἀκρόπολιν, τῆς ὁποίας τὰ μνημεῖα περιῆλθον ἐκ τῶν σφαιρῶν καὶ τῶν βομβαρδισμῶν εἰς τὴν σημερινὴν αὐτῶν κατάστασιν.

Ἡ ἐν Ναβαρίνῳ ναυμαχία.

Τὴν 24 Ἰουνίου (6 Ἰουλίου) 1827 ἡ Ἀγγλία, ἡ Ρωσσία καὶ ἡ Γαλλία ὑπέγραψαν ἐν Λονδίνῳ συνθήκην, καθ' ἣν αἱ εἰρημέναι Δυνάμεις ἀνεγνώριζον τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Πύλης καὶ ἀπεδέχοντο νὰ ἐπιβάλλωσι τὴν ἀνακωχὴν εἰς τοὺς διαμαχομένους Ἕλληνας καὶ Τούρκους. Ἡ Λονδίνεος συνθήκη ἀνεκοινώθη εἰς τοὺς διαφερομένους, καὶ ἡ μὲν Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπεδέχθη τὴν προταθεῖσαν ἀνακωχὴν, ὃ δὲ σουλτάνος Μαχμουὺτ ἀπέρριψεν αὐτήν. Ὅθεν στόλος Ρωσσικὸς ὑπὸ τὸν Ἀὔδεν κατέπλευσεν ἐκ τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ οἱ ἐν αὐτῷ εὐρισκόμενοι στόλοι τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας ὑπὸ τὸν Κοδριγκτῶνα καὶ τὸν Δερινὺ ἐνίσχυσαν. Τὴν 31 Αὐγούστου 1827 ὁ Κοδριγκτῶν καὶ ὁ Δερινὺ κατέπλευσαν εἰς τὸν Ναβαρίνον καὶ ἀνεκοινώσαν εἰς τὸν Ἱμπραῖμ τὴν Λονδίνεον συνθήκην· οὗτος δὲ ἀπῆντησεν ὅτι δὲν ἐγνώριζε τίποτε περὶ αὐτῆς, ἀλλ' οὐχ ἤττον ὑπεσχέθη ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς τιμῆς του ὅτι δὲν θὰ κάμῃ καμμίαν ναυτικὴν ἐπιχείρησιν, ἕως οὗ λάβῃ νέας διαταγὰς παρὰ τοῦ σουλτάνου. Οὕτως ἔγεινε δεκτὴ ἡ ἀνακωχὴ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἱμπραῖμ, ἀλλ' ὁ Ἀγγλος φιλέλλην Ἀστιγὺ μετὰ ἐξ πλοίων προσβαλὼν κατέστρεψε τὸν πρὸ τῆς Ἰτέας ἡγχυροβολημένον Τουρκικὸν στολίσκον ἐξ ἑνδεκα πλοίων (18 Σεπτεμβρίου). Ὁ δὲ Ἱμπραῖμ, καθὼς ἔμαθε τοῦτο, ἔγεινε ἔξω φρενῶν καὶ κηρύξας

ἑαυτὸν ἀπηλλαγμένον τοῦ ὄρκου του διέταξε νὰ ἐκπλεύσῃ ἐκ τοῦ Ναβαρίνου ὁ στόλος, ἵνα τιμωρήσῃ τὸν Ἀγγλον φιλέλληνα. Ὁ δὲ Κοδριγκτών, ὅστις ἦτο ἐν τῷ λιμένι τῆς Ζακύνθου, ἐφάνη τὴν 20 Σεπτεμβρίου ἔμπροσθεν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου παρὰ τὸ ἀκρωτήριο Πάπαν καὶ ἐμήνυσεν εἰς τὸν ναύαρχον αὐτοῦ Πατρονάμπειν ὅτι, ἀφοῦ ὁ Ἱμπραΐμ παρέβη τὴν ὑπόσχεσίν του, προτίθεται νὰ πυροβολήσῃ κατὰ τοῦ πρώτου πλοίου, τὸ ὁποῖον ἤθελε δοκιμάσει νὰ πλεύσῃ εἰς τὰ πρόσω. Ὁ δὲ μπέης προσεπάθησε νὰ δικαιολογηθῇ προφασιζόμενος ὅτι ἐσκόπευε μόνον νὰ εἰσαγάγῃ τροφὰς εἰς τὰς Πάτρας. Ἀλλ' ὁ Ἀγγλος ναύαρχος εἰς ἀπάντησιν ἐπυροβόλησε κατὰ τῶν Τουρκικῶν πλοίων καὶ ὁ μπέης ἐντρομος ἐπέστρεψεν εἰς Ναβαρίνον. Κατὰ ταύτην δὲ τὴν στιγμήν ὁ Ἱμπραΐμ ἐλάβεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως νέας διαταγὰς νὰ διπλυσιάσῃ τὰς προσπάθειάς του, ἵνα ὑποτάξῃ ἐντελῶς τὴν Πελοπόννησον. Τότε ἐνέσκηψε φοβερὰ ἐρήμωσις εἰς τὴν χερσόνησον· σώματα μεταβατικά ἡρήμωσαν τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὴν Μεσσηνίαν, ἐπυρόλησαν ὅσα χωρία εἶχον περισωθῇ καὶ ἐξερρίζωσαν 60,000 συκῶν καὶ 25,000 ἐλαίων. Ὁ Ἀγγλος ναύαρχος Ἀμιλτὼν ἔγραφεν ἐκ Κιτρηνῶν «ἐάν ὁ Ἱμπραΐμ μείνῃ ἐν Ἑλλάδι, πλέον τοῦ ἐνὸς τρίτου τῶν κατοίκων θέλει ἀποθάνῃ ὑπὸ τῆς πείνης.» Ὁθεν οἱ ναύαρχοι τῶν τριῶν Δυνάμεων ἠνώθησαν τὴν 1 Ὀκτωβρίου πρὸ τοῦ Ναβαρίνου καὶ ἐμήνυσαν εἰς τὸν τοποτηρητὴν τοῦ ἀπόντος Ἱμπραΐμ Μοχαρέμπειν, ὅτι ἡ παραβιασθεῖσα ὑπόσχεσις ἀναγκάζει αὐτοὺς ν' ἀπαιτήσωσι ν' ἀποπλεύσῃ εὐθὺς ὁ στόλος τῶν Τούρκων καὶ τῶν Αἰγυπτίων εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ νὰ κενωθῇ ἡ Πελοπόννησος ἀπὸ τῶν Αἰγυπτίων. Εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην ἐδόθη ἡ ξηρὰ ἀπάντησις, ὅτι ὁ Ἱμπραΐμ ἦτο ἀπών. Τότε δὲ οἱ ναύαρχοι ἀπεφάσισαν ἐν συμβουλίῳ νὰ εἰσπλεύσωσιν εἰς τὸν λιμένα, ἔχοντες ἐν ὄλῳ 26 πλοῖα καὶ 1270 τηλεβόλα καὶ νὰ ἐπανα-

λάβωσιν ἐκεῖ τὰς προτάσεις των. Οὕτω λοιπὸν τὴν μεσημβρίαν τῆς 8 Ὀκτωβρίου 1827 εἰσέπλεε πρῶτος ὁ Κοδριγκτῶν, δεύτερος ὁ Δερινὺ καὶ τελευταῖος ὁ Ἀὔδεν. Ὁ δὲ Μοχαρέμπεης παρεκάλεσε τὸν Κοδριγκτῶνα νὰ μὴ εἰσπλεύσῃ μεθ' ὅλου τοῦ στόλου εἰς τὸν λιμένα, ἀλλ' ὁ Ἀγγλος φιλέλλην ἀπήντησεν ὅτι ἤρχετο νὰ δώσῃ διαταγὰς καὶ οὐχὶ νὰ λάβῃ. Τότε οἱ Τοῦρκοι παρέτχζαν τὸν στόλον των συγκείμενον ἐξ 82 πολεμικῶν πλοίων, φερόντων 2240 πυροβόλα εἰς μάχην.

Τὰ πρόσθια πλοῖα τῶν τριῶν Δυνάμεων ἦσαν ἡγκυροβολημένα εἰς ἀπόστασιν βολῆς πιστολίου ἀπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ὅτε ὁ κυβερνήτης τῆς Ἀγγλικῆς φρεγάτας «Δαρτμουθ» Φέλλος προσεκάλεσε τὰ πρὸς τὰ δεξιὰ του πυρπολικά ν' ἀπομακρυνθῶσιν ὀλίγον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ κυβερνήτης αὐτῶν ἡρνήθη νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν πρόσκλησιν, ὁ Φέλλος ἔστειλε λέμβον τινά, ἵνα κόψῃ τὸν ἀγκύριον κάλων τοῦ ἐγγὺς εὕρισκομένου πυρπολικοῦ. Τὸ πλήρωμα ὅμως αὐτοῦ ἐπυροβόλησε κατὰ τῆς λέμβου καὶ ἐφόνευσέ τινας τῶν ἐν αὐτῇ Ἀγγλων. Ἡ δὲ Δάρτμουθ ἀπήντησε δι' ἀμυντηρίου πυροβολισμοῦ, ἀλλὰ τότε ἐρρίφθησαν ἀπὸ τινος τῶν Αἰγυπτίων πλοίων αἱ πρῶται βολαὶ τηλεβόλου κατὰ τῆς φρεγάτας, Ὁ δὲ Κοδριγκτῶν δὲν διέταξεν ἀκόμη πῦρ ἀπὸ τῶν τηλεβόλων, ἀναμένων νὰ ἴδῃ μήπως ἡ πρὸς τὸν Δαρτμουθ σύγκρουσις ἦτο παρὰ νόησιν τις, καὶ ἀπέστειλε διὰ τοῦτο λέμβον τινά πρὸς τὸν ναύαρχον τῶν Αἰγυπτίων Μοχαρέμ, μηνύων εἰς αὐτὸν ὅτι ἐπεθύμει ν' ἀποφύγῃ τὴν αἵματοχυσίαν. Οἱ ἐν τῇ ναυαρχίδι ὅμως ἐφόνευσαν τὸν Ἀγγλον πηδαλιούχον Μικέλην καὶ ἐπυροβόλησαν κατὰ τῆς Ἀγγλικῆς φρεγάτας «Ἀσίας.» Τότε πλέον ὁ Κοδριγκτῶν ὁ ἀρχαιότερος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ διέταξε πῦρ καὶ ὅλα τὰ πλοῖα τῶν συμμάχων Δυνάμεων ἤρχισαν πυροβολοῦντα. Ἡ ναυμαχία διήρκεσε τρεῖς περίπου ὥρας καὶ ἐκ τῶν 82 πολεμικῶν πλοίων τῶν Τούρκων καὶ Αἰγυπτίων ἔμειναν ἐπιπλέοντα 27 μόνον. Ἐν τῇ ναυμαχίᾳ

ταύτη ἔπεσον ἐκ μὲν τῶν Τουρκοαιγυπτίων 6000, ἐκ δὲ τῶν
συμμάχων 172 καὶ 470 ἐπληρώθησαν. Οὕτω διὰ τοῦ αἵμα-
τος τῶν Εὐρωπαίων ἐπεσφραγίσθη ἡ κινδυνεύουσα ἐλευθερία
τῆς Ἑλλάδος.

ΜΕΡΟΣ Γ'.

ΒΙΟΙ ΕΠΙΦΑΝΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΠΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ.

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ πρεσβύτερος.

Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1636 ἐκ γονέων, πλουσίων Νικολάου καὶ Ρωξάνης. Ἐξεπαιδεύθη πρῶτον ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἔπειτα ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Παταυίου, ὅπου ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱατρικῆς. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀνέλαθεν εὐδοκίμως ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Φαναρίου τὴν διδασκαλίαν τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ῥητορικῆς καὶ συγχρόνως τὴν ἄσκησιν τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος. Ἐπειδὴ ὁμως ἀπέβλεπεν εἰς στάδιον εὐρύτερον ἐπεδόθη εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς Τουρκικῆς, τῆς Ἀραβικῆς, τῆς Περσικῆς καὶ τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης· ἀφοῦ δ' ἔγεινεν ἐγκρατὴς αὐτῶν προσελήφθη τῷ 1671 ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐκ τῶν Ἑλλήνων μεγάλου διερμηνέως τῆς Πύλης Παναγ. Νικουσίου ὡς γραμματεὺς καὶ μεταφραστῆς. Ὡς τοιοῦτος καὶ ὡς ἱατρὸς ἐγνωρίσθη τότε καὶ εὐνοήθη ὑπὸ τοῦ μεγάλου βεζύρου Ἀχμέτ Κιουπριλῆ, ὅστις διώρισεν αὐτὸν τῷ 1674 μέγαν διερμηνέα. Ὡς διερμηνεὺς δὲ τῆς Πύλης παρηκολούθησε βραδύτερον (1673) τὸν διάδοχον τοῦ Ἀχμέτ Καρᾶ Μουσταφᾶν εἰς τὴν κατὰ τῆς Βιέννης ἐκστρατείαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἄλωσις τῆς Βιέννης ἀπέτυχεν, ὁ μὲν βεζύρης ἐθανατώθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος κατεδιώχθη τόσον ἀπηνῶς, ὥστε μόλις διὰ τῆς θυσίας ὅλης τῆς περιουσίας του κατώρρωσε νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν του καὶ ν' ἀπευλεθερώσῃ ἐκ τῆς εἰρκτῆς τὴν οἰκογένειάν του.

Ὅτε δὲ βραδύτερον (1685) διωρίσθη καὶ πάλιν μέγας διερμηνεὺς τῆς Πύλης, συνώδευσεν εἰς Βιέννην τὸν πληρεξούσιον τῆς Ὑψηλῆς Πύλης Σουλφικάρ Ἐφέντην, σταλέντα πρὸς συνομολόγησιν εἰρήνης Ἐπειδὴ ὁμῶς παρενεβλήθησαν πρὸς τοῦτο πολλὰ προσκόμματα, οἱ ἀπεσταλμένοι ἐπανῆλθον μετὰ τριετίαν ἄπρακτοι Ἀλλὰ δέκα ἔτη ὕστερον (1698) ὁ Μαυροκορδάτος ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος· διότι ὑπέγραψεν ἐν Καρλοβιτσίῳ τὴν μεταξὺ Τουρκίας καὶ Αὐστρίας εἰρήνην καὶ τόσον εὐχαρίστησεν ἀμφοτέρω τὰ Κράτη, ὥστε ἡ μὲν Ὑψηλὴ Πύλη ἐτίμησεν αὐτὸν διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐξ ἀπορρήτων, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἀνηγόρευσε κόμητα τῆς αὐτοκρατορίας του. Διετήρησε δὲ τὸ ἀξίωμα τῆς μεγάλης διερμηνείας μέχρι τῶν 1709, ὅτε διωρίσθη ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας. Βραδύτερον δὲ μετετέθη εἰς τὴν Βλαχίαν, ὅπου ἡγεμόνευσεν ἑνδεκα ἔτη ἐν ἄκρᾳ εἰρήνῃ καὶ ἀπέθανεν τῷ 1730.

Μαθηταὶ δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξαν πλείστοι, διαπρέψαντες ἀκολούθως ὡς καθηγηταί· ὥστε πάνυ δικαίως ὁ Ρίζος θεωρεῖ ὡς πρώτην περίοδον τῆς ἀναγεννήσεως τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὴν ἐπὶ τοῦ Μαυροκορδάτου τούτου. Δὲν ὑπάρχει βιογραφικὸν ἢ ἱστορικὸν σύγγραμμα περὶ Τουρκίας, τὸ ἐποιοῦν νὰ μὴ μνημονεύῃ μετ' εὐφημίας καὶ τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον Συνέγραψε δὲ καὶ συγγράμματα πολλὰ, τῶν ὁποίων τὰ ἀξιολογώτατα εἶναι τὰ ἐξῆς· *Πάρεργα Φιλοθέου*, θεωρηθέντα ἐν Γαλλίᾳ ὡς διδακτικώτατα, τερπνὸν σύγγραμμα, οἷον ὁ ὑπὸ Φαινελῶνος Τηλέμαχος καὶ *Πραγματεῖαν* περὶ Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Λάμπρος Κατσώνης.

Ὁ Λάμπρος Κατσώνης ἐγεννήθη ἐν Λεβαδείᾳ τῆς Βοιωτίας περὶ τὸ 1752· ὅτε δ' ἐφθασεν εἰς ἡλικίαν δέκα ὀκτὼ ἐτῶν, ἔχασε

τὸν πατέρα του καὶ τὴν πατρικὴν του περιουσίαν· ὅθεν ἤναγκά-
 σθη νὰ γείνη μισθωτὸς τεχνίτου τινος, ὅπου διέτριψεν ἔτη δύο.
 Ἐπειδὴ δὲ ἀπηρέσκετο εἰς τὴν τέχνην καὶ ἐπεθύμει ἄλλον
 πόρον ζωῆς ἀπέπλευσεν εἰς Ἀγκῶνα, ὅπου τότε ὁ Ρωσσικὸς
 στόλος ἡτοιμαζέτο νὰ ἐκπλεύσῃ κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ δὲ
 εἰσελθὼν εἰς τὴν Ρωσσικὴν ὑπηρεσίαν κατετάχθη εἰς τὸ τάγμα
 τῶν κυνηγῶν. Ὁ δὲ ταξιάρχης Νοταβινὸς διὰ τὴν ἀγχίνουσαν
 καὶ καλὴν διαγωγὴν τοῦ νέου Λάμπρου διώρισεν αὐτὸν ὑπα-
 ξιωματικόν. Τοῦτον τὸν βαθμὸν ἔχων καθ' ὅλην τὴν πρώτην
 ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος (1769 — 1774) πολὺ εὐδοκίμησε
 καὶ διὰ τοῦτο ἔγεινεν ἄξιος τῆς εὐνοίας τῶν ἀρχηγῶν του. Ὅτε
 δ' ἔγεινεν εἰρήνη μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας ἐν ἔτει 1774,
 καὶ ὁ Ρωσσικὸς στόλος ἐπανῆλθεν εἰς τὰ ἴδια. οἱ μὲν ἄλλοι Ἑλ-
 ληνες, ὅσοι μετὰ τῶν Ρώσσων συνεπολέμησαν ἔμειναν ἐν τῇ
 Ἑλλάδι, τρισχίλιοι δὲ περίπου ἐκ τοῦ Ἑλληναλβανικοῦ τάγ-
 ματος συναπεδήμησαν μετὰ τῶν Ρώσσων καὶ ἐλθόντες εἰς τὴν
 Κριμαίαν κατόκησαν εἰς τὰς πόλεις Γενικαλὲ καὶ Κέρτσιον. Ὁ
 Λάμπρος μισθὸν τὴν Τουρκικὴν τυραννίαν καὶ διὰ προστασίας
 τοῦ Νοταβινοῦ προβιβασθεὶς εἰς τὸν βαθμὸν ἄξιωματικοῦ συν-
 ετάχθη μὲ τοὺς Ἑλληναλβανοὺς καὶ διέμεινεν ἐν Γενι-καλὲ καὶ
 Κερτσίῳ ἀπολαύων τῆς εὐνοίας τοῦ ἐπάρχου Πορβόσσου ὅχι μόνον
 διὰ τὴν εἰς τὸ ἐπάγγελμά του ἐπιμέλειαν, ἀλλὰ καὶ διότι
 ἐκτὸς τῆς πατρικῆς γλώσσης ἐλάλει καὶ τρεῖς ἄλλας ξένας,
 τὴν Ρωσσικὴν, τὴν Ἰταλικὴν καὶ τὴν Τουρκικὴν, αἱ ὁποῖαι
 τότε ἐκεῖ ἦσαν χρησιμώταται. Μετ' ὀλίγον δὲ ὁ Παῦλος Σερ-
 γιάδης Ποτεκμῖνος ἐστάλη μετὰ πολλῶν στρατιωτῶν, ἵνα τα-
 πεινώσῃ τοὺς περὶ τὴν Κριμαίαν ἀτακτοῦντας βαρβάρους καὶ
 ἔπειτα νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Περσίας. Ὁ ἐπάρχος γνωρί-
 ζων τὰ προτερήματα τοῦ Λάμπρου συνέστησεν αὐτὸν εἰς τὸν
 Ποτεκμῖνον ὡς ἄξιον καὶ χρήσιμον. Ὁ δὲ Ποτεκμῖνος ἐκτιμή-
 σας τὴν ἱκανότητα τοῦ Λάμπρου προήγαγεν αὐτὸν εἰς τὸν βαθ-

μόν τοῦ λοχαγοῦ. Κατὰ δὲ τὸ 1787 κηρυχθέντος τοῦ πολέμου μεταξὺ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Τουρκίας, ἔλαβε καὶ ὁ Λάμπρος ὑπὸ τὴν διοίκησίν του ἓν πλοῖον ἐμπορικὸν καὶ ἔπραξε κατὰ τῶν Τούρκων θαύματα ἀνδρείας. Τὸν δὲ Ἰανουάριον τοῦ 1788 ἦλθεν εἰς Τεργέστην καὶ ἠγόρασεν ἐκεῖ δι' ἐράνων τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος τρία πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν ἦτο 28 τηλεβόλων καὶ τὸ ὠνόμασε «Βόρειον Ἀθηναῖν.» Ἀφοῦ δὲ ἐξώπλισεν αὐτά, ἀπέπλευσεν ἐκ Τεργέστης εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν.

Μετ' ὀλίγον ὁ Λάμπρος ἐκυρίευσεν κατὰ τὸ Αἰγαῖον δώδεκα ἐχθρικά πλοῖα καὶ ὀπλίσας αὐτὰ τὰ κατέταξεν εἰς τὸν ἴδιον στολίσκον· βραδύτερον δὲ προσετέθησαν εἰς τὴν μοῖραν τοῦ Λάμπρου ὀκτὼ ἄλλα πλοῖα Ἑλληνικά. Μετὰ τῆς δυνάμεως ταύτης λέγεται ὅτι ὁ Κατσώνης ἠφάνισε τὴν ναυτικὴν ἐμπορίαν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, ἐκυρίευσεν τὸ φρούριον τοῦ Καστελορρίζου εἰς τὰ παράλια τῆς Λυκίας, κατέστρεψε τοὺς προμαχῶνας τοῦ Δυρραχίου καὶ ἐπανειλημμένως κατεναυμάχησεν ἐκ παρατάξεως αὐτὸν τὸν Τουρκικὸν στόλον. Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις καταπλαγεῖσα προσεπάθησε νὰ προσοικειωθῇ τὸν ἄνδρα διὰ τοῦ διερμηνέως τοῦ στόλου Στεφάνου Μαυρογένους. Ὁ διερμηνεὺς ἔγραψε πρὸς τὸν Λάμπρον ἐπιστολὴν, διὰ τῆς ὁποίας προσηγόρευεν αὐτὸν *ἀνδρειότατον ἥρωα*, ὑπέσχετο εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς ὁπαδοὺς του ἀμνηστίαν καὶ παρὲς χώρει εἰς αὐτὸν τὴν διαδοχικὴν καὶ ἀφορολόγητον ἡγεμονίαν μιᾶς τῶν νήσων τοῦ Ἰκαρίου πελάγους, ὁποῖαν ἤθελεν ἐκλέξῃ. Ἀλλ' ὁ Λάμπρος ἀπέκρουσε πάντα ταῦτα καὶ ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1790 παραλαβὼν καὶ 500 κλέφτας ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον Ὁπούντιον Λοκρὸν Ἀνδροῦτσον συνεκρότησε περὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας Καφηρέα μετὰ 9 πλοίων τὴν πεισματωδεστάτην τῶν ναυμαχιῶν, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατετρόπωσε τὸν Ὀθωμανικὸν στόλον συγκεῖμενον ἐκ 16 μεγάλων πλοίων.

Ἄλλὰ τὴν ἐπιούσαν, ἀφοῦ προσῆλθε καὶ Ἀλγερινὴ μοῖρα, περι-
κυκλωθεὶς ὁ Λάμπρος ἡττήθη, πράξας ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ἐκείνῃ
θαύματα ἀνδρείας καὶ ἥρωισμοῦ. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀπώλεσε 5
πλοῖα, ὧν τὰ 3 ἐπυρπολήθησαν ὑπὸ τῶν ἰδίων κυβερνητῶν, καὶ
650 ἄνδρας καὶ ἀξιωματικούς, ἐκτὸς τῶν τραυματιῶν ὅσο
διεσώθησαν, ἐκ δὲ τῶν πολεμίων ἐφονεύθησαν 3,000 καὶ ἐπλη-
γώθησαν πολλοί. Ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσσίας Αἰκατερίνη
ἐτίμησε τὸν Λάμπρον, καταφυγόντα μετὰ τὴν ναυμαχίαν εἰς
Μῆλον, προβιβάσασα αὐτὸν εἰς βαθμὸν χιλιάρχου καὶ ἀπονεί-
μασα εἰς αὐτὸν τὸ παράσημον τοῦ ἀγίου Γεωργίου.

Ὁ ἥρωας τῆς Βοιωτίας δὲν ἀπέβαλλε τὸ θάρρος του ἐκ τοῦ
φοβεροῦ ἐκείνου ἀτυχήματος. Κατήρτισε νέον στολίσκον καὶ
ἡτοιμάζετο νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα, ὅτε τῷ 1792 ὑπε-
γράφη ἐν Ἰασίῳ συνθήκη μεταξὺ τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Τουρ-
κίας καὶ διετάχθη ἕνεκα τούτου νὰ παύσῃ πᾶσαν ἐχθροπραξίαν.
Ὁ Λάμπρος ἀγχανακτήςας ἀνεφώνησεν ὅτι, *ἐὰν ἡ αὐτοκράτειρα*
Αἰκατερίνη συνωμολόγησε τὴν εἰρήνην αὐτῆς, ὁ Κατσώνης
ἀκόμη δὲν ὑπέγραψε τὴν ἰδικήν του· ἐξέδωκεν ἔντονον δια-
μαρτύρησιν κατὰ τῆς Ρωσσικῆς πολιτικῆς καὶ τὸν Μάϊον τοῦ
1792 κατέλαβε τὴν περὶ τὸ Ταίναρον Λακωνικὴν παραλίαν,
ἵνα ἐκεῖθεν ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐπιδρομὰς του. Ἐκεῖ δὲ προσ-
βληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου καὶ ὑπὸ δύο Γαλλικῶν
μονοκρότων ἀντίστη μὲν ἐπίτινα χρόνον καὶ φοβεράν ἐπή-
νεγκε σφαγὴν εἰς τοὺς πολεμίους, ἀλλ' ἐπὶ τέλους προτρα-
πεῖς καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Τζανέτου Γρη-
γοράκη ἀπέπλευσεν εἰς Ἰθάκην καὶ ἐκεῖθεν ἐπέστρεφεν εἰς
Ρωσίαν. Παρὰ τῇ Αἰκατερίνῃ δὲν ἔτυχεν εὐμενῇ δεξίωσιν·
ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς ὁ διαδεχθεὶς τὴν αὐτοκρατο-
ρίαν τῷ 1796 Παῦλος Α'. ἀντήμειψε τὰς ὑπηρεσίας του, δω-
ρήσας εἰς τὸν ἄνδρα γενναίαν χρηματικὴν χορηγίαν. Μετ'
ὀλίγον δὲ ὁ Λάμπρος ζητήσας τὴν ἐκ τῆς στρατιωτικῆς

ὑπηρεσίας, ἄφεσιν κατεστάθη εἰς Κριμαίαν καὶ ἀπέθανε τῷ 1804.

Εὐγένιος Βούλγαρις.

Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1716 καὶ βαπτισθεὶς ὠνομάσθη Ἐλευθέριος. Ἐπειτα λαβὼν μοναχικὸν σχῆμα μετωνομάσθη Εὐγένιος. Ἐν τῇ πατρίδι του ἐδιδάχθη τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν παρὰ τῷ Ἱερεμίᾳ Καββαδία. Ἐπειδὴ δ' ἐπεθύμει ὑψηλοτέραν παιδείαν μετέβη ἀκολουθῶς εἰς τὸ Πατάριον τῆς Ἰταλίας, ὅπου ἡσχολήθη εἰς τὴν φιλοσοφίαν, τὴν μαθηματικὴν, τὴν θεολογίαν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν φιλολογίαν. Τότε δ' ἐν τῇ Βενετίᾳ κατῴκουν πολλοὶ πλούσιοι Ἰωαννῖται, μεταξὺ τῶν ὁποίων διέπρεπον οἱ ἐλευθέριοι Μαροῦτσοι. Οὗτοι ταχέως ἐγνώρισαν τὰ ἔξοχα πλεονεκτήματα καὶ τὴν πολυμαθειαν τοῦ Εὐγενίου, ὅστις μετέβαινε ἐνίοτε ἐκεῖ πρὸς ἐκπλήρωσιν θρησκευτικῶν καθηκόντων. Ὅθεν οἱ Μαροῦτσοι ἀπεφάσισαν νὰ στείλωσιν αὐτὸν εἰς τὴν πατρίδα των διδάσκαλον. Ὁ Εὐγένιος ἐδέχθη τὴν ἀποστολήν· ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Γκιούμη ἐσχολᾷρχει ὁ Βασιλόπουλος Βαλᾶνος, οἱ Μαροῦτσοι ἔκτισαν δι' ἀδράς δαπάνης ἄλλο σχολεῖον τὸ ἀπ' αὐτῶν ὀνομασθὲν Μαρουτσιακόν, ὅπου ὁ νέος διδάσκαλος ἐγκατέστη κατὰ τὸ ἔτος 1742. Ὁ δὲ Εὐγένιος, ἀφοῦ ἐδίδαξεν ἐνταῦθα ἐπὶ ὀκτὼ ἔτη τὰ νέα φιλοσοφήματα τοῦ Λωκίου, τοῦ Λεϊβνιτίου καὶ τοῦ Βολφίου, προσεκλήθη τῷ 1750 εἰς τὸ σχολεῖον τῆς Κοζάνης, μικρᾶς πόλεως τῆς Μακεδονίας.

Ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Κοζάνης ὁ Εὐγένιος εἶχεν ἤδη φημισθῇ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ὡς φιλόλογος καὶ φιλόσοφος ἄριστος. Ἐπειδὴ δ' ἐφιλοτιμεῖτο νὰ ὁμιλῇ καὶ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος μὲ ἐὺγλωττίαν ἀνήκουστον ἕως τότε, καὶ ὁ κλῆρος πλεόν δὲν ἠδύνατο ν' ἀμφιβάλῃ ὅτι ἦτο στῦλος τῆς ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο ἡ ἱερά σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποφασίσασα

νά συστήσῃ σχολεῖον τοῦ γένους ἐν Ἀθῶνι προσεκάλεσε εἰς τοῦτο σχολάρχην τὸν Εὐγένιον, ὡς ἱκανὸν νά διδάξῃ τοὺς μέλ-
 λοντας κληρικοὺς ποιμένας τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ τὰ ὑγιᾶ δόγ-
 ματα τῆς ἱερᾶς πίστεως. Μετὰ τιμῆς λοιπὸν μεγάλης ὁ Εὐ-
 γένιος ἔγεινε δεκτὸς εἰς τὸ πατριαρχεῖον τῷ 1753 καὶ ἐπὶ μι-
 σθῷ χιλίων γροσίων κατ' ἔτος ἐστάλη εἰς τὴν ἐν Ἀθῶνι νεω-
 στὶ κτισθεῖσαν σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ὡς διδάσκαλοι τῆς Ἑλ-
 ληνικῆς γλώσσης διωρίσθησαν ὁ Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης
 ἱεροδιάκονος ἐκ Πελοποννήσου καὶ ὁ Παναγιώτης Παλαμᾶς
 ἐκ Μεσόλογγίου. Πανταχόθεν συνέρρεον μαθηταί, τῶν ὁποίων
 ὁ ἀριθμὸς εὐθὺς ἔφθασεν εἰς 500, ἵνα ἀκούσωσι τὸν εὐφραδέ-
 στατον ἄνδρα. Ἐνταῦθα ὁ Εὐγένιος συνέταξε καὶ ἐδίδαξε τὰ
 περίφημα συγγράμματά του, ἧτοι τὴν Λογικὴν, τὴν Μεταφυ-
 σικὴν, τὴν Γεωμετρίαν, καὶ τὸ περὶ συστήματος τοῦ Παντός.
 Πέντε μὲν ἔτη διήρκεσεν ἡ σχολὴ τοῦ Ἀθῶνος, ἀλλ' ἡ ἐνέρ-
 γειά της ὑπῆρξε καρποφόρος καὶ διαρκεστάτη εἰς τὸ ἔθνος.
 Ἐνεκα διαφόρων ταραχῶν, τὰς ὁποίας ὑπεκίνησαν φωτοσβέσται
 μοναχοί, ἠναγκάσθη ὁ Εὐγένιος ν' ἀφήσῃ τὸν Ἀθῶν. Ἐνῷ δὲ
 διετρίβεν ἐν Θεσσαλονίκῃ προσεκλήθη τῷ 1761 εἰς Κων/πολιν
 ὡς διδάσκαλος τῆς πατριαρχικῆς σχολῆς. Ἐπειδὴ δ' ἐπεθύμει
 νά δημοσιεύσῃ τὰ συγγράμματά του μετέβη ἀκολούθως εἰς Λει-
 ψίαν, ὅπου διέτριψεν ἕως τοῦ 1772 ἔτους καὶ ἐξέδωκε τὴν πολύ-
 κροτον Λογικὴν καὶ ἄλλα. Κατὰ θέλησιν δὲ τῆς αὐτοκρατορίσεως
 τῆς Ρωσσίας Αἰκατερίνης Β'. μετέφρασεν εἰς τὴν καθωμιλημένην
 γλῶσσαν τὸν νομικὸν της κώδικα καὶ προσκληθεὶς ἔπειτα ἀπῆλ-
 θεν εἰς Ρωσίαν, ὅπου ἀνεδείχθη πρῶτος ἀρχιεπίσκοπος Σλα-
 βονίου καὶ Χερσῶνος. Μετὰ τινα δ' ἔτη παρητήθη καὶ ἔζη ἐν
 Πετροπόλει, ὅπου κατὰ διαταγὴν τῆς αὐτοκρατορίσεως με-
 τάφρασεν ἐκ τοῦ Λατινικοῦ ἐμμέτρως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τὴν
 Αἰνείαδα τοῦ Βιργιλίου. Ὅτε δὲ προσήγγιζεν εἰς τὸ τέλος τοῦ
 βίου (1806) οἱ φιλοπάτριδες Ζωσιμάδαι παραλαβόντες τὰ χει-

ρόγραφά του εξέδωκαν αὐτὰ διὰ τοῦ τύπου ἵνα διανεμηθῶσι δωρεὰν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οὗτος εἶνε συντόμως ὁ βίος τοῦ ἐνδοξοῦ ἀνδρός, ὅστις δικαίως δύναται νὰ ὀνομασθῇ ὁ πρόδρομος τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος.

Νικηφόρος Θεοτόκης.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς σχεδὸν χρόνους ἤκμασε καὶ ὁ δεῦτερος ἐνδοξος Κερκυραῖος Νικηφόρος Θεοτόκης. Οὗτος κατήγετο ἐκ τῆς πλουσίας οἰκογενείας τῶν Θεοτοκῶν καὶ ἐδιδάχθη, καθὼς ὁ Εὐγένιος, τὰ ἐγκύκλια μαθήματα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τῇ Κερκύρᾳ παρὰ τῷ μνημονευθέντι Ἱερεμίᾳ Καββάδιᾳ. Ἐπειτα δὲ ἀπελθὼν εἰς Ἰταλίαν ἡσχολήθη περὶ τὰ φιλοσοφικά, πρὸ πάντων ὅμως ἐνέσχυεν εἰς τὴν σπουδὴν τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ὑπερέβαινε πολὺ τὸν Εὐγένιον. Ἀφοῦ δ' ἐπεράτωσεν τὰς σπουδὰς του ἐδίδαξε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν πατρίδα του ἀπὸ τοῦ ἔτους 1756 — 1762. Κατ' αὐτὰ τὰ ἔτη συνέταξε πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν του φυσικὴν πειραματικὴν, ἣτις ἐξεδόθη ἐν Λειψίᾳ τῷ 1767, καὶ μαθηματικὴν καθαρὰν, ἣτις ἐξεδόθη ἐν Μόσχᾳ τῷ 1780 διὰ δαπάνης τῶν ἀδελφῶν Ζωσιμαδῶν. Ἀκολουθῶς μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκήρυττεν ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος τὸν θεῖον λόγον ὡς ἱεροπρεπὴς καὶ σεβάσμιος ἀνὴρ. Ἀλλ' αἱ γλαφυραὶ αὐτοῦ διδασκαλίαι δὲν ἤρεσκον εἰς τὸν πατριάρχην Σαμουήλ καὶ διὰ τοῦτο ἡμέραν τινα περιυβρίσθη ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος. Ὁ διερμηνεὺς τῆς Πύλης Γρηγόριος Γκίκας ὑπερησπίσθη τότε τὸν Θεοτόκην καὶ τῷ ἐχορήγησε τὴν ἀπαιτουμένην δαπάνην, ὅπως ἐκδώσῃ τὴν σειρὰν τῶν Πατέρων, ἥτοι ἐρμηνεῖαν εἰς τὴν Ὀκτώτευχον. Καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μετέβη κατὰ τὸ 1772 εἰς Λειψίαν, ὅπου ἐξέδωκεν αὐτὴν καὶ Ἀσκητικὰ τοῦ Ἰσαὰκ τοῦ Σύρου. Ἀκολουθῶς προσεκλήθη δι-

δάσκαλος τῆς ἐν Ἰονίῳ σχολῆς, ὅπου συνέταξε τὴν στοιχειώδη Γεωγραφίαν, τὴν ὁποίαν οἱ Ζωσιμάδαι ἐξέδωκαν ἐν Βιέννῃ τῷ 1804. Μετ' ὀλιγοχρόνιον διατριβὴν ἐν Ἰασίῳ, ἀπῆλθεν εἰς Ρωσσίαν, ὅπου διεδέχθη τὸν Εὐγένιον εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν Σλαβονίου καὶ Χερσῶνος. Ἐπειτα ἐπροβιβάσθη εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν τοῦ Ἀστραχανίου καὶ τελευταῖον παραιτηθεὶς διέτριβεν ἐν Μόσχᾳ, ὅπου ὑπὸ ζήλου θρησκευτικοῦ παρακινούμενος μετέφρασεν ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ τὴν ἀνασκευὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Βολταίρου ἐρμηνευθείσης Διαθήκης καὶ ἐπλούτισεν αὐτὴν μετὰ πολλῶν σοφῶν σημειώσεων, τῆς ὁποίας ἐξελέγχονται αἱ βλασφημίαι τοῦ Γάλλου φιλοσόφου. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον συνέγραψε καὶ τὰ δύο Κυριακοδρομία, τὰ ὁποῖα ἐξεδόθησαν ἐν Πετροπόλει δαπάνῃ τῶν Ζωσιμαδῶν. Ἐκ τῶν δύο Κυριακοδρομιῶν, τὸ μὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, τὸ δὲ εἰς τοὺς Ἀποστόλους τῶν Κυριακῶν· εἶνε ἔργον ἐπωφελέστατον καὶ τὴν σήμερον ἀκόμη χρήσιμον εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς διδασχάς. Ἀπέθανε δὲ πρὸ τοῦ Εὐγενίου ἐν Μόσχᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1800, ἂν καὶ ᾗτο νεώτερος αὐτοῦ.

Γρηγόριος Ε'.

Ὁ ἀοίδιμος Γρηγόριος ἐγεννήθη ἐν Δημητσάνῃ κατὰ τὸ 1751 ἐκ τοῦ Ἰωάννου Ἀγγελσπούλου καὶ ὠνομάσθη κατὰ τὴν βάπτισιν Γεώργιος. Τὰ πρῶτα μαθήματα ἐδιδάχθη ἐν τῇ σχολῇ τῆς ἰδίας του πατρίδος· ἀκολούθως δὲ μετέβη εἰς Σμύρνην, ἐν' ἀκούσῃ καὶ τὰ ἐν τῇ εὐαγγελικῇ σχολῇ διδασκόμενα. Ἐνταῦθα ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ τότε μητροπολίτου Σμύρνης Προκοπίου, Πελοποννησίου καὶ τούτου ὄντος, πρῶτον διάκονος, ὀνομασθεὶς Γρηγόριος, ἔπειτα πρωτοσύγγελος. Τότε ὁ Γρηγόριος μετέφρασεν εἰς τὴν καθωμιλημένην γλῶσσαν καὶ τοὺς λόγους Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου περὶ ἱερωσύνης. Ὅτε δὲ τῷ

1784 ὁ μητροπολίτης Σμύρνης Προκόπιος ἀνεδείχθη οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ὁ Γρηγόριος ἐξελέχθη διάδοχός του. Τὸν μητροπολιτικὸν θρόνον Σμύρνης ἐτίμησεν ὁ Γρηγόριος ἐπὶ δέκα καὶ τρία ἔτη. Πρῶτον καὶ κύριον μέλημα αὐτοῦ ὑπῆρξε ν' ἀπαλλάξῃ τὸν κλῆρον ἀπὸ τοῦ κεφαλικοῦ φόρου (χαρατσίου), πείσας τοὺς εὐσεβεῖς Σμυρναίους νὰ δεχθῶσι προσθήκην τινὰ εἰς τοὺς γενικοὺς αὐτῶν φόρους· δεύτερον δὲ μέλημα αὐτοῦ ἦτο νὰ συντελέσῃ, ὅσον ἡδύνατο, εἰς τὴν διάδοσιν τῶν γραμμάτων.

Κατὰ δὲ τὸ 1798, ἀποθανόντος ὑπεργήρου τοῦ πατριάρχου Γερασίμου, ἡ ἱερά σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξέλεξεν

Γρηγόριος Ε'. πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

οἰκουμενικὸν πατριάρχην τὸν Γρηγόριον. Πρῶτον μέλημα τοῦ Γρηγορίου ἦτο νὰ ἐπισκευάσῃ καὶ διευπρεπίσῃ κατὰ τὰ ἐνόντα τὰ πατριαρχεῖα καὶ τινὰς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἄλλοις ναῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐρειπωθῇ· δεύτερον δὲ μέλημα αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἦτο καὶ τὸ κυριώτατον ὅλων, ὑπῆρξε τὸ νὰ σώσῃ τὸν χριστιανικὸν λαὸν ἐκ τῆς ἀπειλούσης αὐτὸν καταστροφῆς. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ἵνα λάβῃ τὴν ἄδειαν, ὅπως καὶ τὴν ἔλθεν ἀκολουθῶς, παρὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης νὰ ὑποτάξῃ διὰ παντὸς μέσου τοὺς ἀνδρείους Σουλιώτας, εἶχε συκοφαντήσῃ τοὺς ἐν Ἀκαρνανίᾳ, Αἰτωλίᾳ καὶ Ἠπείρῳ κα-

τοικοῦντας χριστιανούς ὡς συνεννοούμενους δῆθεν μετὰ τῶν ἀποστατῶν Παργίων καὶ Σουλιωτῶν καὶ ἐτοιμαζομένους εἰς ἐπανάστασιν. Ἡ φιλύποπος Πύλη εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦτο παρ' ὀλίγον νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν συκοφάντην νὰ καταπνίξῃ τὴν δῆθεν συνωμοσίαν εἰς τὰ σπάργανά της διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Ἀλλ' ὁ Γρηγόριος ἅμα ἔμαθεν τοῦτο ἔσπευσε νὰ καθησυχάσῃ τὴν κυβέρνησιν τοῦ σουλτάνου, ὑποσχόμενος εἰς αὐτὴν τὸ αὐτὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ δι' ἡπιωτέρων μέσων. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη εὐτυχῶς ἐπέισθη εἰς τοῦτο καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τὸν πατριάρχην νὰ στείλῃ ἐπιτοπίως ἑξαρχον πρὸς ἀνάκρισιν. Τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην ἐντολὴν ὁ Γρηγόριος ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν πρωτοσύγγελον αὐτοῦ Ἰωαννίκιον. Ὁ κληρικὸς οὗτος ὁ ἄξιος πολλῶν ἐπαίνων καὶ μεγάλῃς εὐγνωμοσύνης ἐπανῆλθε κομίζων ἑγγράφον καὶ σφραγισμένην μάλιστα καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ καθ'ἡ (θρησκευτικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Τούρκων) τῆς Ἀρτῆς διαβεβαιώσιν ὅτι καθ' ὅλους τοὺς τόπους ἐκείνους ἐπεκράτει τελεία εἰρήνη καὶ οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀφορμὴ φόβου ἢ ταραχῆς. Οὕτω δ' ἐσώθησαν οἱ χριστιανοὶ ἐκεῖνοι.

Μετὰ ταῦτα ὁ Γρηγόριος γινώσκων ὁποῖαν οἰκτρὰν καταπάτησιν ἐπαθον κατὰ καιροῦς τὰ προνόμια καὶ ὅλου μὲν τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανικοῦ κλήρου, ἀλλ' ἰδίως τὰ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ μοναστηρίων, διέταξε τὸν ἀρχιεπίσκοπόν του Γερμανόν, τὸν μετὰ ταῦτα παλαιῶν Πατρῶν ἀναδειχθέντα, ν' ἀνεύρῃ ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ πατριαρχείου τὰ καθιεροῦντα τὰ προνόμια ταῦτα τῶν Πελοποννησιακῶν μοναστηρίων σουλτανικῶ φερμά-νια. Ἀφοῦ δὲ ταῦτα εὐρέθησαν καὶ ἡ Πύλη τῇ αἰτήσῃ τοῦ πατριαρχοῦ τὰ ἐπεκύρωσεν, οὗτος ἀπέστειλε τὸν Γερμανόν εἰς Πελοπόννησον πρὸς ἀνάκτησιν τῶν καταπατηθέντων δικαιωμάτων. Ὁ Γερμανὸς ἐξετέλεσε τὴν ἐντολὴν ταύτην μετὰ πολλῆς δεξιότητος καὶ ἔκτοτε συνέδεσε μετὰ τῶν προϋχόντων τῆς Πελοποννήσου τὰς εἰλικρινεῖς ἐκείνας σχέσεις, αἵτινες τόσον

θαυμασίως ὑπηρέτησαν ἀκολούθως τὸν ἱερὸν ἡμῶν ἀγῶνα.

Καὶ τοι δὲ πανταχόθεν περισπᾶτο ὁ Γρηγόριος δὲν ἡμέλησεν οὔτε τὰς μούσας, οὔτε τὴν χριστιανικὴν διακόμεσιν τοῦ ἱερατείου. Καὶ πρῶτον πάντων κατώρθωσε διὰ πολλῶν κόπων νὰ συστήσῃ καὶ πάλιν ἐν τοῖς πατριαρχείοις τυπογραφεῖον, τὸ ὁποῖον συσταθὲν ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως κατὰ τὸ 1624 κατηργήθη ἀκολούθως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Συγχρόνως δ' ἐξέδωκε πατριαρχικὰς ἐγκυκλίους, διὰ τῶν ὁποίων συνίστα αὐστηρῶς εἰς μὲν τοὺς ἀρχιερεῖς προσοχὴν μεγίστην περὶ τὰ διαζύγια, εἰς δὲ τοὺς ἡγουμένους τῶν εὐαγῶν καταστημάτων χριστιανικὴν διαρρύθμισιν καὶ πάντων μὲν τῶν ὑπαγομένων ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῶν, ἀλλ' ἰδίως τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν διαγωγὴν τοῦ κλήρου. Ὅτε δὲ ὁ στρατηγὸς τῆς Γαλλίας Ναπολέων Βονοπάρτης ἀπέβη εἰς Αἴγυπτον, τὰ πνεύματα τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανῶν ἀνεπτέρωθησαν ὑπὸ τῆς ἐλπίδος, ὅτι τὰ δόγματα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως θὰ ἐπιδράσωσι καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας της. Τότε ἡ Πύλη διέταξε τὸν πατριάρχην νὰ κατευνάσῃ τὰ πνεύματα τῶν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ χριστιανῶν διὰ καταλλήλων πατριαρχικῶν ἐγκυκλίων καὶ πνευματικῶν νουθεσιῶν. Καὶ ὁ μὲν πατριάρχης ἐξετέλεσε τὸ καθήκον του, ἀλλ' ἡ Πύλη ὑποπτευομένη ὅτι ἀσθενῶς ἐνήργει τὴν διαταγὴν της, κατεβίβασεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ὅπου εἶχε μείνῃ 18 μῆνας, καὶ τὸν ἐξώρισεν εἰς τὸ ἅγιον Ὅρος. Ἐνταῦθα ἐλθὼν ὁ Γρηγόριος ἐδίδαξε τοὺς ἐν τῷ Ὅρει μοναχοὺς καὶ ἡγουμένους καὶ τὴν λιτότητα τοῦ βίου του καὶ τὴν μελέτην καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἱερῶν γραφῶν. Κατέστησε δὲ καὶ τὴν διδασκαλίαν πάγκοινον καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος ἐνίσχυσε τὴν πρὸς τοὺς ἀπόρους ἐλεημοσύνην. Μόλις τὸ πολοστημόριον τῆς πενιχρᾶς χρηματικῆς του συντάξεως ἐχρησίμευεν εἰς τὰς ἰδίας του ἀνάγκας· ἅπαν δὲ τὸ λοιπὸν διένεμεν εὐχαρίστως εἰς τοὺς ἔχον-

τας ἀνάγκην βοηθείας, οὐδέποτε λησμονῶν εἰς τὴν ἐκτέλεισιν καὶ τῆς ἀρετῆς ταύτης τὸ «μὴ γνῶτω ἡ ἀριστερά σου, τί ποεῖ ἡ δεξιὰ σου.» Τοιοῦτον βίον διήνυσεν ἐν τῷ ἀγίῳ Ὅρει ἐπὶ ἐξαετιάν ὅλην ὁ Γρηγόριος, ὅτε ἐστάλη εἰς αὐτὸν σουλτανικὴ διαταγή, ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀναλάβῃ καὶ πάλιν τὴν διοίκησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ἀφοῦ ἡναγκάσθη ὑπὸ τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ τῆς ἐξουσίας νὰ παραιτηθῇ ὁ Καλλίνικος. Μόλις δ' ἐγκάτεστάθη τὸ δεύτερον πατριάρχης ὁ Γρηγόριος καὶ εὐθὺς ἔσπευσε νὰ ὠφεληθῇ πρῶτος αὐτὸς ἐκ τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης τὸ δεύτερον ἐν Κωνσταντινουπόλει συστάσεως τοῦ τυπογραφείου. Φιλοπονήσας ἐν τῷ Ἄθῳ ἐτύπωσε ἐν Κωνσταντινουπόλει «*ἐξήγησιν τῶν εἰς τὴν ἑξαήμερον ἑνδεκα ὁμιλιῶν*» Βασιλείου τοῦ μεγάλου, ἐπισκόπου Καππαδοκίας. Ἀκολούθως δ' ἐξέδωκεν «*ἐπιτομὴν διδασκαλίας περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν*» ἐρανισθεῖσαν ἐκ τῆς ἡθικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον πάντων τῶν ἔργων τοῦ πατριάρχου ἦτο τότε ἐγκύκλιος πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ ἐπιστολὴ ἀπὸ 11 Σεπτεμβρίου 1807 πρὸς ἅπαντας τοὺς μητροπολίτας, ἀρχιεπισκόπους, ἐπισκόπους, κληρικοὺς ἐν γένει, προεστούς, δημογέροντας, προκρίτους καὶ λοιποὺς χριστιανούς, διὰ τῆς ὁποίας ἐπέβαλε πανταχοῦ τὴν σύστασιν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν χριστιανῶν.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Καλλίνικος εὐρὼν εὐκαιρίαν εὐνοϊκὴν ἐπανῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἐξορίσας τὸν Γρηγόριον. Οὗτος λαβὼν τὸ σουλτανικὸν διάταγμα τῆς ἐξορίας του ἐπανῆλθεν εὐχαρίστως εἰς τὸν Ἄθω, ἐπιφωνῶν τὸ τοῦ Δαυὶδ «ἐπίστρεψον ψυχὴ μου εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου.» Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ταύτην ἐξορίαν ὁ Γρηγόριος διήνυσεν ἐν τῷ ἀγίῳ Ὅρει δέκα συνεχῆ ἔτη, ἐκτελῶν πάντοτε ὅσας καὶ πρότερον ἀρετάς. Διατρίβων δ' ἐκεῖ δὲν ἐβράδυνε νὰ μάθῃ τὰ τῆς

Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἔδειξε μάλιστα μέγαν ἐνθουσιασμόν καὶ ηὐχέθη ἀπὸ καρδίας τὴν εὐδωσιν τοῦ ἐπιδιωκόμενου ἱεροῦ σκοποῦ· ἀλλὰ δὲν ἠθέλησεν οὔτε νὰ ὀρκισθῇ ὡς ἀποτρεπόμενος ἀπὸ τοῦτου ὑπὸ τοῦ ὑψίστου ἀρχιερατικοῦ ἐπαγγέλματος, οὔτε νὰ ὑπογράψῃ, ὡς φοβούμενος μήπως ἐκ τοῦτου παθῇ τὸ ἔθνος. Ἦτο ὅμως προωρισμένον ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας, φαίνεται, νὰ μὴ παραταθῇ πλειότερον ἢ ἐν τῷ Ἀθῶ διακονῇ τοῦ πρωταγωνιστοῦ καὶ πρωτομάρτυρος Γρηγορίου. Ἐπανῆλθε λοιπὸν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἵνα πρωταγωνιστήσῃ τὸν καλὸν καὶ ἱερὸν ἀγῶνα καὶ ἵνα προπαρασκευασθῇ εἰς τὸ μαρτύριον. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1818, παραιτηθέντος ἐκουσίως τοῦ ἐναρέτου Καλλινίκου, προσεκλήθη καὶ πάλιν ὁ Γρηγόριος, ἵνα καταλάβῃ καὶ τρίτην φορὰν τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Καὶ τὴν φορὰν ταύτην συνέστησε διὰ πατριαρχικῆς ἐγκυκλίου τὴν ἐν τοῖς σχολείοις ἐκμαθῆσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν τῆς σπουδάζουσης νεολαίας κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ὀρθοδοξίας. Ἐπειδὴ δὲ προεῖδε καὶ τὰς ἀνάγκας, εἰς τὰς ὁποίας ἤθελεν εὐρεθῇ ἀκολούθως τὸ ἔθνος, συνέστησε τὸ οὕτως ὀνομασθὲν τότε *κιβώτιον ἢ ταμεῖον* τοῦ ἐλέους πρὸς περίθαλψιν τῶν ἐνδεῶν.

Αἱ μέριμναι αὗται τοῦ πατριάρχου ἦσαν προεόρτια τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν ἀγῶνος. Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1821 εἰσέβαλεν ὁ Ἀλέδρος Ὑψηλάντης εἰς τὴν Μολδαυίαν καὶ ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἐκηρύχθη καὶ ὁ ἡγεμὼν Μιχαὴλ Σοῦτσος. Εὐθὺς τότε ὁ μέγας Βεζύρης (πρωθυπουργός) προσεκάλεσε τὸν πατριάρχην Γρηγόριον καὶ τὸν μέγαν δ'ερμηνέα Κωνστ. Μουρούζην καὶ ἠρώτησεν αὐτούς, ἀνέχουσι γινῶσιν τίνα τῶν τεκταινομένων κατὰ τῶν καθεστώτων. Εἰς τὴν ἀρνητικὴν αὐτῶν ἀπάντησιν ὁ μέγας βεζύρης εἶπεν· «ἐγγράψθε περὶ τῆς ἡσυχίας τῶν ὑπηκόων Ἑλλήνων;» «μάλιστα ἀπήντησεν ὁ πατριάρχης, ὅσον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς πνευ-

ματικῆς ἐξουσίας, ἀλλ' ἀρμοδιώτεροι ἡμῶν εἶνε οἱ κατὰ τό-
πους διοικηταὶ τῆς κυβερνήσεως, οἵτινες ὀφείλουσι καὶ ν' ἀγρυ-
πνῶσι περὶ τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ νὰ ἐγγυηθῶσιν.» (1) μέγας
βεζύρης ἀκούσας ταῦτα ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς ν' ἀπέλθωσιν.

Ὁ δὲ πατριάρχης ἀμέσως συνεκάλεσε συμβούλιον ἐκ τῶν
συνοδικῶν καὶ ἐξ ὅλων τῶν προκρίτων· ἐν αὐτῷ ἀπεφασίσθη
ἡ σύνταξις ἀναφορας, διὰ τῆς ὁποίας νὰ ὑπόσχωνται ἅπαντες
ἀλληλεγγύως. Τὴν ἀναφορὰν ταύτην ἐνεχείρισεν αὐτοπροσώ-
πως ὁ πατριάρχης εἰς τὸν μέγαν βεζύρην. Οὗτος δὲ ἠρώτησε τὸν
πατριαρχὴν περὶ τῆς πατρίδος του· «ἐγεννήθην ἐν Δημητσάνῃ
τῆς Πελοποννήσου, ὑψηλότατε» ἀπήντησεν ὁ πατριάρχης.
Ἄπελθε, ἀπήντησεν ὁ θηριώδης βεζύρης, ἀλλὰ πρόσεξε περὶ
τοῦ κλήρου. Τὴν 20 Μαρτίου διετάχθη ὁ πατριάρχης ν' ἀνα-
γνώσῃ ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τὴν Ἑλληνιστὶ καὶ Τουρκι-
στὶ δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τῆς Πύλης ἀμνηστίαν καὶ συγχρόνως νὰ
ἀφορίσῃ τὸν Ὑψηλάντην καὶ ὅλους τοὺς ὀπαδοὺς του. Ὁ Γρη-
γόριος συνεκάλεσε καὶ πάλιν συμβούλιον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀπεφα-
σίσθη νὰ ἐκδοθῇ πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κινδύνου πατριαρχικὸν
ἐπιτίμιον, ἀφορίζον ὅλους, ὅσοι μετέσχον ἢ ἤθελον μετάσχει
τῆς ἐπαναστάσεως. Πρὸς πλείονα μάλιστα καθυσχύχασιν τῆς
Πύλης τὸ ἐπιτίμιον τοῦτο ὑπεγράφη ἐπὶ τῆς ἀγίας τραπέζης,
καὶ ἀντίγραφον αὐτοῦ ἐστάλη εἰς τὸν σουλτάνον. Ἀλλὰ τίποτε
δὲν ὠφέλησε τοῦτο· τὴν ἐσπέραν τῆς 2 Ἀπριλ. ἦλθεν ἡ εἶδησις
τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Πελοποννήσου καὶ τὴν ἐπιούσαν ἀπε-
κεφαλίσθη ὁ φιλογενέστατος μέγας διερμηνεὺς Κωνστ. Μου-
ρουζῆς· μετὰ ταῦτα καὶ πλείστοι ἄλλοι ἀπεκεφαλίσθησαν καὶ
ἀπηγχονίσθησαν κατὰ τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως
ἐπίσημοι ἄνδρες, κατ' ἐξοχὴν δὲ Πελοποννήσιοι.

Τὴν δὲ Κυριακὴν τοῦ Πασχα (10 Ἀπριλίου) περὶ τὴν δε-
κάτην πρωϊνὴν ὥραν ἀπηγχονίσθη ὁ αἰοίδιμος Γρηγόριος ἐν
τῇ μεσαίᾳ πύλῃ τοῦ πατριαρχείου. Πλῆθος τότε Ὁθωμανῶν

καὶ ἰδίως Ἰουδαίων ὡς χεῖμαρρος ὥρμησε πρὸς τὸ κρεμᾶμενον ἱερὸν λείψανον. Ἄλλοι μὲν ἔπτυν αὐτὸ κατὰ πρόσωπον, ἄλλοι δὲ ἐχλεύαζον, εὐχόμενοι ὁμοίαν τύχην εἰς ὅλους τοὺς ἀπίστους. Τὸ ἱερὸν λείψανον ἔμεινεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας κρεμᾶμενον καὶ διαρκῶς φρουρούμενον. Τὴν δὲ τρίτην μετὰ μεσημβρίαν διετάχθη ἡ ἐν τῇ θαλάσῃ καταβύθισις αὐτοῦ ὡς ἀκαθάρτου τινὸς πτώματος. Τότε δὴ τότε ὥρμησαν καὶ πάλιν μετ' ἀγρίων φωνῶν τὰ ῥακένδυτα καθάρματα Ἰουδαίων καὶ Ὀθωμανῶν καὶ παραλαβόντα αὐτὸ ἀπὸ τῶν δημίων ἔσυρον κατὰ γῆς γυμνόν, ἔχον τὸ πρόσωπον ἐστράμμενον ἐπὶ τοῦ ῥυπαροῦ ἐδάφους καὶ φέρον περὶ τὸν τράχηλον τὸν κατηραμένον βρόχον. Ἐν τῇ ἀποβάθρᾳ τοῦ Φαναρίου παρέλαβον πάλιν τὸ λείψανον τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς θρησκείας οἱ δῆμιοι καὶ τὸ ἔρριψαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Κερατίου κόλπου. Ἀλλὰ κατὰ θείαν οἰκονομίαν τὴν ἐσπέραν τῆς 16 Ἀπριλίου τὸ λείψανον ἐφάνη ἐπιπλέον ἐγγύτατα Ἑλληνικοῦ τινὸς πλοίου, ἔχοντος Ρωσικὴν σημαίαν καὶ ἀνήκοντος εἰς τὸν Κεφαλῆνα Ἰωάννην Σκλάβον. Οὗτος δὲ ἅμα ἐνύκτωσε, ἀνείλκυσε εἰς τὸ πλοῖόν του τὸ λείψανον καὶ τὴν ἐπιούσαν ἀπέπλευσεν εἰς Ὀδησσόν. Ἐνταῦθα διετάχθη ὑπὸ τοῦ χριστιανικωτάτου αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας Ἀλεξάνδρου νὰ ἐνταφιασθῇ ὁ νεκρὸς καὶ ν' ἀποδοθῶσιν εἰς αὐτὸν τιμαὶ ἡγεμόνος. Ἡ δὲ παροῦσα γενεὰ τιμῶσα τὴν μνήμην τοῦ ἀοιδίμου Γρηγορίου ἀπεικόνισεν αὐτὴν διὰ τοῦ ἀνδριάντος, τὸν ὁποῖον ἔστησεν αὐτῷ πρὸ τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου.

Ρήγας ὁ Φεραῖος.

Ὁ Ρήγας ἐγεννήθη περὶ τὸ ἔτος 1751 ἐν ταῖς Φεραῖς, ταῖς σήμερον ὀνομαζομέναις Βελεστίνῳ, ὅθεν καὶ τὸ ἐπώνυμον Φεραῖος. Ἀφοῦ ἤκουσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα εἰς τὰ ἐν Ζαγορά σχολεῖα μετέβη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐξεπαι-

δεύθη ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ μεγαλουργοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, χρηματίσας ἰδιαίτερος αὐτοῦ γραμματεὺς. Ἀκολούθως δὲ διωρίσθη ἐπίσημος γραμματεὺς τοῦ Μαυρογένους, πρῶτον ἡγεμόνος τῆς Μολδαβίας καὶ ἔπειτα τῆς Βλαχίας. Ἀλλ' ὁ

Ρήγας ὁ Φεραῖος.

ἀθλητικὸς τὸ σῶμα καὶ γενναῖος τὴν ψυχὴν Ῥήγας δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ ποτισθῇ ἐν Βουκουρεστίῳ ἀπὸ τὰ μεθυστικὰ νάματα τῶν δογμάτων τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ὅθεν ἀπεσύρθη εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον καὶ συνέστησε μυστικὴν Ἑται-

ρείαν ἵνα προπαρασκευάσῃ γενικὴν ἐπανάστασιν τοῦ ἔθνους. παρέλαβε συνεργούς πολλοὺς πλουσίους ἐμπόρους καὶ τὸν τολμηρὸν δυνάστην τῆς Βουλγαρίας Πασβάνογλου, συγχρόνως δὲ διετέλει καὶ εἰς ἀδιάκοπον ἀλληλογραφίαν μετὰ διαφόρων ἄλλων ἐπισήμων Τούρκων καὶ Ἀλβανῶν καὶ μετὰ ἀρματωλῶν καὶ ἐπισκόπων καὶ προϋχόντων τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ρήγας, ἵνα διαφωτίσῃ περισσότερον τὸ πνεῦμα τῶν ὁμογενῶν του καὶ ἐξάψῃ τὸ φρόνημα αὐτῶν ἐχάραξεν ἰδιοχείρως τὸν *γεωγραφικὸν χάρτην* ὅλης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας εἰς φύλλα μεγάλα δώδεκα· συνέταξε *στρατιωτικὸν ἐγκόλπιον καὶ προσωρινὸν πολιτικὸν κανονισμὸν* καὶ πρὸ πάντων τοὺς ὕμνους ἐκείνους, οἵτινες ἐπὶ τριακονταετίαν ἀδόμενοι ὑπὸ τῶν πατέρων ἡμῶν ἔμελλον νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς πυρφόρος θρυαλλὶς τῆς μεγάλης ἐκρήξεως τοῦ 1821. Ἐκ τῶν ὕμνων τούτων ὁ πάντων κάλλιστος εἶνε ὁ θούριος·

«Ὡς πότε παλληχάρια νὰ ζοῦμε 'ς τὰ στενά.

Μονάχοι 'ς ἀν λιοντάρια 'ς ταῖς ράχαις 'ς τὰ βουνά ;

Σπηλαιῖς νὰ κατοικῶμεν, νὰ βλέπωμεν κλαδιὰ,

Νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά ; κτλ.»

Ὁ Ρήγας ἵνα ἐκδώσῃ διὰ τοῦ τύπου τὰς συγγραφάς του καὶ συγχρόνως προσεγγίσῃ εἰς τὴν ἐπαναστατικὴν ἐστίαν τῆς Γαλλίας μετέβη εἰς Βιέννην, καὶ ἐκεῖθεν εὗρε τρόπον νὰ ἔλθῃ εἰς ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ ἐν Ἰταλίᾳ κατὰ τὰ ἔτη 1796 καὶ 1797 θριαμβεύοντος στρατηγοῦ τῆς Γαλ. δημοκρατίας Ναπολέοντος Βονοπάρτου. Παρέστησεν εἰς αὐτὸν τὴν οἰκτρὰν τύχην τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν του πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς κλασσικῆς ταύτης γῆς. Ἀφοῦ δὲ ἡξιώθη νὰ προσκληθῇ ὑπὸ τοῦ Βονοπάρτου εἰς προσωπικὴν ἐν Βενετίᾳ συνέντευξιν, ἐκίνησε διὰ Τεργέστης εἰς τὴν πόλιν ταύτην. Δυστυχῶς ὁμως τὰ προαποσταλέντα εἰς Τεργέστην ἔγγραφα καὶ συγγράμματά

του συνελήφθησαν ὑπὸ τῆς ἐκεῖ Αὐστριακῆς ἀρχῆς· ὥστε ἐλθὼν μετ' ὀλίγον ὁ Ρήγας καὶ ὁ συνέταιρος αὐτοῦ Χριστοφόρος Περαιβὸς συνελήφθησαν ἀμέσως καὶ ἀνακριθέντες ἐφυλακίσθησαν. Καὶ ὁ μὲν Περαιβὸς εὐτύχησε ν' ἀπολυθῇ, ὁ δὲ Ρήγας ἀπεστάλη εἰς Βιέννην, ὅπου ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον φυλακισθῇ ἄλλοι συνέταιροι αὐτοῦ. Ἡ δὲ Αὐστριακὴ κυβέρνησις παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς τὴν Τουρκικὴν. Οἱ συλληφθέντες ἦσαν ὀκτώ· ἐκ τούτων τρεῖς ὡς ὑπήκοοι τῆς Αὐστρίας κατεδικάσθησαν εἰς ἰσόβιον ὑπερορίαν· ὁ δὲ Ρήγας μετὰ τῶν λοιπῶν παρεδόθησαν εἰς τὸν πασᾶν τοῦ Βελιγραδίου τῷ 1798. Ἡ πρώτη ἀπόφασις ἦτο νὰ σταλῶσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐγνώσθη ὅτι ὁ μέγας ἐπαναστάτης Πασβανογλους εἶχε καταλάβει πάσας τὰς διόδους, ἵνα σώσῃ τὸν φίλον του, ἐκρίθη ἀσφαλέστερον νὰ θανατωθῶσιν ἐν Βελιγραδίῳ. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι ἐπνίγησαν εἰς τὸν ποταμὸν Δανούβιον, ὁ δὲ Ρήγας ἀντιστάς καὶ καταβαλὼν διὰ τῆς ῥωμαλέας του πυγμῆς τὸν ἐπιχειρήσαντα ν' ἀπαγάγῃ αὐτὸν Τοῦρκον, ἐδέησε νὰ φορευθῇ διὰ πυροβόλου ὅπλου. Ἀλλὰ πρὶν ἐκπνεύσῃ ἀνέκραξε Τουρκιστί· « Οὕτως ἀποθνήσκουσι τὰ παλληλάρια· ἱκανὸν σπóρον ἔσπειρα· καὶ θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα καθ' ἣν τὸ γένος μου θέλει σπυλλέξῃ τὸν γλυκὺν αὐτοῦ καρπόν. » Ταῦτα δὲ ὡς προφήτης λαλήσας ἀπέθανεν ἀφήσας εἰς τοὺς μεταγενεστέρους μνήμην ἱεράν, τὴν ὁποίαν ἀπεικόνισεν ἡ παροῦσα γενεὰ διὰ τοῦ ἀνδριάντος, τὸν ὁποῖον τῷ ἔστησε πρὸ τῶν προφυλαίων τοῦ ἐν Ἀθήναις ἐθνικοῦ πανεπιστημίου.

Ἰωάννης Δεληγιάννης.

Ἡ οἰκογένεια τῶν Δεληγιανναίων εἶνε ἀρχαία καὶ ἐπιφανὴς ὡς καταγομένη ἐξ εὐγενῶν τῆς Καμπανίας. Εἰς δὲ τῶν ἀπογόνων αὐτῆς ἦτο ὁ Ἰωάννης Δεληγιάννης, ὅστις γεννηθεὶς

τῷ 1738 ἐν Λαγκαδίοις τῆς ἐπαρχίας Γόρτυνος ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1769, ἀλλὰ περισωθεὶς προήχθη τῷ 1787 μετὰ τὸν ἀποκεφαλισμόν τοῦ Ἀνδρούτσου Ζαΐμη ἀπὸ προεστοῦ Γόρτυνος εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Μωρογιάννη, δηλαδὴ γενικοῦ προεστοῦ τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Δεληγιάννης οὗτος, καίτοι ἦτο ἄμοιρος παιδείας, ἦτο ὅμως ἐνθερμος προστάτης αὐτῆς τε καὶ τῆς θρησκείας. Συνέστησεν ἡ ἐπροστάτευσεν τέσσαρας ἐν Γόρτυνι σχολάς, τὴν περίφημον σχολὴν τῆς Δημητσάνης, τὴν τῆς Βυτίνης, τὴν τῆς Στεμνίτσης καὶ τὴν τῶν Λαγκαδίων· πρὸς δὲ τούτοις ἔκτισεν ἄρκετους ναοὺς καὶ ἐπροστάτευσεν παντὶ σθένει τὰ μοναστήρια. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο τοιοῦτος, ὑπεβλέπετο ὑπὸ τῶν Τούρκων, οὔτινες ἐδοκίμασαν καὶ νὰ τὸν δολοφονήσωσιν, ἀλλ' ἀπέτυχον, καταστήσαντες ἄχρηστον μόνον τὴν δεξιάν του χεῖρα. Εἶχε δὲ ὀκτὼ υἱοὺς τὸν Ἀναγνώστην, τὸν Θεόδωρον, τὸν Ἀνάστον, τὸν Κανέλλον, τὸν Δημήτριον, τὸν Κωνσταντῖνον, τὸν Πανάγον, τὸν Νικόλαον καὶ τὸν Γεώργιον. Καὶ τὸν μὲν Ἀναγνώστην ἐκπαίδευθέντα ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ὁ γέρων Δεληγιάννης ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς βελίκην (πληρεξούσιον) τῆς Πελοποννήσου· τὸν δὲ Θεόδωρον, ἱκανώτατον ὄντα καὶ λόγιον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μετεχειρίζετο ὡς βοηθὸν καὶ σχεδὸν συνάρχοντα. Τῷ δὲ 1807 ἔστειλεν αὐτὸν εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἵνα μεσιτεύσῃ παρὰ τῷ Ἀλῆ πασᾷ τῶν Ἰωαννίνων πρὸς μετρίασιν τῆς ἐν Πελοποννήσῳ τυραννίας τοῦ υἱοῦ του Βελῆ πασᾶ καὶ ἐπέτυχεν. Διότι ὁ Βελῆς ἐκτοτε ἡλάττωσε τοσοῦτον τὴν πίεσιν κατὰ τῶν χριστιανῶν, ὥστε διήγειρε τὸ μῖσος καὶ αὐτῶν τῶν ἐγγχωρίων Τούρκων. Τὴν δυσaréσκειαν ταύτην οἱ χριστιανοὶ καρπούμενοι καὶ ἠλεκτρισθέντες ἐκ τῶν θριάμβων τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γαλλίας Ναπολέοντος ἔγραψαν μυστικῶς πρὸς αὐτὸν ἀναφοράν, ζητοῦντες συνδρομὴν πρὸς ἐπανάστασιν. Ἐπὶ κεφαλῇ δὲ τῶν συνωμοτῶν ἦσαν ὁ Ἰωάννης Δεληγιάννης, ὁ ἄξιος αὐτοῦ υἱὸς

Θεόδωρος, ὁ Σωτήρ. Λόντος, ὁ Ἀσημάκης Ζαΐμης, ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης καὶ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, διαμένων τότε ἐν Ζακύνθῳ. Ἀλλὰ φαίνεται δὲν εἶχεν ἔλθῃ, τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ ἐπομένως οἱ πατριῶται Ἕλληνες ζηρᾶς μόνον ἐλπίδας ἔλαβον.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1815 ὁ Ἰωάννης Δεληγιάννης ἠσθένησε νόσον χρονίαν καὶ ἔμενε κλινήρης. "Οθεν ἀντ' αὐτοῦ Μωρογιάννης διωρίσθη ἐπισήμως ὁ ἄξιος αὐτοῦ υἱὸς Θεόδωρος. Ἐν ἀγνοίᾳ δὲ τούτου καὶ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀδελφοῦ του Ἀναγνώστη ὁ γενικὸς διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου λαμβάνει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως σουλτανικὴν διαταγὴν ν' ἀποκεφαλίσῃ τὸν νοσοῦντα γέροντα Δεληγιάννην, κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον ὡς ταραχοποιόν, πράγματι ὅμως ὡς πανίσχυρον ἐν Πελοποννήσῳ διὰ τε τοῦ πλούτου του καὶ διὰ τῶν ὀκτῶ υἱῶν του· τότε ἡ Πύλη εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὅλους τοὺς ἐν τῇ κρᾷ της ἰσχυροὺς ὀθωμανοὺς καὶ χριστιανοὺς καὶ μάλιστα τοὺς πλουσίους. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ δύναμις τῶν Δεληγιανναίων τότε ἐν Πελοποννήσῳ, ὥστε ὁ διοικητὴς δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐκτελέσῃ φανερά τὴν σουλτανικὴν διαταγὴν. Προσποιούμενος δὲ ὅτι ἔχει ἀνάγκην νὰ στείλῃ στρατὸν εἰς τὰ περίξ καὶ ἐπέκεινα μάλιστα τῶν Λαγκαδίων, ἔπεμψε μετ' αὐτοῦ καὶ τοὺς δημίους, φέροντας τὴν αὐτοκρατορικὴν διαταγὴν τῆς ἀποκεφαλίσεως. Ἐνῷ παρήρχετο ὁ στρατὸς πρὸ τῶν Λαγκαδίων, εἰσῆλθε μέρος εἰς τὴν κωμόπολιν, ἵνα σβήσῃ δῆθεν τὴν δίψαν του δι' ὕδατος. Εὐθὺς δὲ τότε τινὲς μὲν τῶν στρατιωτῶν ἐπολιόρκησαν αἶφνης τὴν οἰκίαν τῶν Δεληγιανναίων, οἱ δὲ δῆμιοι εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν καὶ εὐρόντες τὸν γέροντα κλινὴρ ἀνέβησαν εἰς τὴν κλινὴν καὶ στρέψαντες πρὸς τὰ ἄνω τὴν κεφαλὴν τοῦ γέροντος ἔσφαξαν αὐτὸν ὡς κριὸν τὴν 22 Φεβρουαρίου 1816. Ἐπειτα δὲ στρατὸς καὶ δῆμιοι διήρπασαν 3,000,000 γροσίων. Τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ἐν ἡλικίᾳ 78 ἐτῶν

άνηρ μεγαλοφυής, διατελέσας τριάκοντα καὶ δύο ἔτη προε-
στὸς Γόρτυνος, δέκα ὀκτὼ δὲ Μωρογιάννης καὶ τρία βελίκης.
Οἱ υἱοὶ αὐτοῦ πάντες καὶ ἰδίως ὁ Ἀναγνώστης καὶ ὁ Κανέλλ-
λος διέπρεψαν ὡς ἀρχηγοὶ καθ' ὅλον τὸν ἱερὸν ἀγῶνα· ἐπὶ δὲ
τῆς βασιλείας τοῦ Ὁθωνος ὁ Ἀναγνώστης καὶ ὁ Κανέλλος
προήχθησαν εἰς τὰ ὑψίστα ἀξιώματα τοῦ κράτους καὶ ἀπέθα-
νον ἀμφοτέροι ἐν Ἀθήναις ὁ μὲν Κανέλλος τῷ 1857, ὁ δὲ
Ἀναγνώστης τῷ 1863.

Παναγιώτης καὶ ὁ Ἀνδρουτσος Ζαῖμαι.

Πρῶτος ἐκ τῆς Ζαῖμικῆς οἰκογενείας ἀνεδείχθη προεστὸς
τῶν Καλαβρύτων τῷ 1730 ὁ *Φίλιππος Ζαῖμης*· ἀλλ' οὗτος
πολλὴν διάθεσιν, φαίνεται, δὲν εἶχε νὰ ὑπηρετῇ πανταχοῦ καὶ
πάντοτε τυφλῶς τὰς ὀρέξεις τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως. Ὁθεν
ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς υἱοὺς του ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ μῆ-
σος κατὰ τῆς τυραννίας. Τούτου ἔνεκα εἰς τῶν υἱῶν του, ὁ Κων-
σταντῖνος κατηγορηθεὶς ὡς ἐλευθεριάζων ἀπεκεφαλίσθη διὰ
σουλτανικῆς διαταγῆς πρὸ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ ἐπαναστάσεως
τοῦ 1769. Ἀλλ' ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Παναγιώτης δὲν ἐδίστασε
νὰ συνομόσῃ μετὰ τοῦ Κρεββατᾶ, Μπενάκη καὶ ἄλλων καὶ νὰ
ἐπικαλεσθῶσι δι' ἀναφορᾶς τὴν συνδρομὴν τῆς αὐτοκρατείας
τῆς Ρωσσίας Αἰκατερίνης Β'. πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος
τῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἀπέτυχεν ἡ ἐπανάστασις ἐκείνη, ὁ Παναγιώτης
Ζαῖμης κατέφυγεν εἰς Ζάκυνθον. Ἀφήσας δ' ἐκεῖ τὴν οἰκογένειάν
του ἀπῆλθεν εἰς Πετροῦπολιν καὶ παρουσιασθεὶς εἰς τὴν αὐτο-
κράτειραν ἐζήτησε νέας δυνάμεις· ἐν ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸν τῆς
πατρίδος του. Ἀλλ' ὡς πρὸς τοῦτο δὲν εἰσηκούσθη· ἡ αὐτο-
κράτειρα ὅμως μαθοῦσα τὸν πατριωτισμὸν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὰς
ὑπηρεσίας του ἐν τῇ ἀποτυχούσῃ ἐπαναστάσει τῆς Πελοπον-
νήσου ἐτίμησεν αὐτὸν μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου· πρα-

σέτι δὲ τῷ ἔδωκε καὶ χρήματα ἀρκετὰ καὶ ἐν ἐμπορικὸν πλοῖον ἐκ τῶν λαφυραγωγηθέντων τότε ὑπὸ τοῦ στόλου της. Ἀφοῦ οὕτως ἡμείφθη ὁ Παναγιώτης Ζαΐμης ἐπέστρεψεν εἰς Ζάκυνθον καὶ ἡτοιμάζετο νὰ ἐπανέλθῃ μετὰ τῆς οἰκογενείας του εἰς Ρωσσίαν, ἵνα ἀποκατασταθῇ ἐκεῖ ὀριστικῶς· ἀλλ' ἐπελθὼν ὁ θάνατος ἐματαιώσε τὰ σχέδιά του.

Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Παναγιώτου Ἀνδρουτσος ὠφεληθεὶς ἐκ τῆς τότε ἀμνηστείας, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ἡ Τουρκία εἰς τοὺς ἐπαναστατήσαντας ὑπηκόους της, καὶ προτραπεῖς ὑπὸ τῆς Ρωσσίας, ἐπανῆλθεν εἰς Πελοπόννησον, ἄγων καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του Ἐν δὲ τῇ πατρίδι του Κερπινῇ δὲν ἐβράδυνε νὰ διακριθῇ ἐπὶ φρονήσει καὶ νὰ διωρισθῇ τὸ μὲν πρῶτον προεστὸς τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων, ἔπειτα δὲ γενικὸς προεστὸς ἀπάσης τῆς Πελοποννήσου. Ὡς τοιοῦτος βραδύτερον ἐστάλῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἐξιλεώσῃ τὴν Ὑψηλὴν Πύλην καὶ παρακαλέσῃ αὐτὴν νὰ μετριάσῃ τὴν κατὰ τῶν Πελοποννησίων ὀργήν της καὶ ν' ἀνγκουφίσῃ κατὰ τι τὸν λαὸν ἐκ τῶν πολλῶν καὶ ἀνηκούστων καταπιέσεων. Ἡ Πύλη καμφθεῖσα ἐκ τῶν παρακλήσεων του ἐφωδίασε τὸν γενικὸν προεστὸν τῆς Πελοποννήσου μὲ φερμάνι (διάταγμα) διὰ τοῦ ὁποίου διετάσσοντο αἱ ἐπιτόπιοι ἀρχαὶ νὰ πολιτεύωνται πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς λοιποὺς Πελοποννησίους ἐπεικέστερον. Βραδύτερον ὅμως ἔστειλεν ἄλλας διαταγὰς καὶ κατ' αὐτάς ὁ γενικὸς διοικητὴς προσκαλέσας ἡμέραν τινὰ τοῦ 1790 τὸν γενικὸν προεστὸν εἰς τ' ἀνάκτορα, ἵνα δῇθῃ τῷ ὁμιλήσῃ περὶ σπουδαίας τινὸς ὑποθέσεως, διέταξε καὶ τὸν ἐστραγγάλισαν οἱ δῆμιοι.

Ἀσημάκης Ζαΐμης.

Ὁ Ἀσημάκης Ζαΐμης ἦτο υἱὸς τοῦ Παναγιώτου καὶ διε-

δέχθη τὸν θανατωθέντα θεῖόν του Ἀνδρουῖτσον εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ προεστοῦ. Ὁ Ἀσημάκης διδασθεὶς γενικά τινα μαθήματα ἐν Πίσῃ τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπιθυμῶν νὰ βαδίσῃ εἰς τὰ ἴχνη τοῦ πατρός του ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔλαβε συστατικὰς ἐπιστολάς παρὰ τοῦ πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας καὶ ἡτοιμάζετο νὰ μεταβῇ εἰς Πετρούπολιν. Αἱ ἐπιστολαὶ ὁμῶς τῆς μητρὸς του καὶ αἱ προτροπαὶ τῶν φίλων του ἀνέπεισαν αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ θείου του ὑπέστη πολλά, ἐδημεύθη μάλιστα ἡ περιουσία του ὅλη κινητὴ καὶ ἀκίνητος. Ἀλλὰ τοῦτο διόλου δὲν ἀπέτρεψεν αὐτόν, καίτοι ἐμίσει πολὺ τοὺς Τούρκους, νὰ δεχθῇ βραδύτερον τὸ ἀξίωμα τοῦ προεστοῦ, ἵνα δι' αὐτοῦ διεκδικήσῃ καὶ τὸν θάνατον τοῦ θείου του.

Ἡ θεία πρόνοια ἐνέπνεεν, φαίνεται, εἰς τοὺς ἄνδρας ἐκείνους ὑπομονὴν καὶ φρόνησιν ἀρκετὴν, ὥστε νὰ πνίγωσι τὰ μίση των, ἵνα οὕτω καθίστανται χρησιμώτεροι εἰς τοὺς καταπιεζομένους ὁμογενεῖς των.

Καθ' ἣν δ' ἐποχὴν ὁ Ἀσημάκης Ζαΐμης διωρίσθη προεστός, τὸ ἔθνος εὐτυχῶς εἶχεν ἐννοήσει πλέον ὅτι μὲ τὰ ὅπλα τῶν ἄρματωλῶν μόνον δὲν ἀπελευθεροῦτο ἡ πατρίς· διότι ὅσους πολλοὺς Τούρκους καὶ ἂν ἐφόνευον ταῦτα, οὔτε ἡλαττοῦντο οὗτοι, οὔτε ἐξεδιώκοντο ἐκ τῆς πατρίδος, οὔτε ἐπεικέστεροι ἐγίνοντο, ἀλλ' ἀπητεῖτο πρὸς τοῦτο καὶ ἐκπαίδευσις. Πρώτη λοιπὸν φροντίς του ὑπῆρξε νὰ ἐκπαιδεύσῃ, ὅσον ἡδύνατο καλλίτερον, τὰ τέκνα του καὶ εἰς ἄλλους πολλοὺς νὰ ἐμπνεύσῃ τὸ αὐτὸ αἶσθημα.

Κατὰ τὸ 1819 ὁ Ἀσημάκης, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρέας, ὅστις ἐν πολλοῖς τότε ἀνεπλήρωνε τὸν πατέρα του, καὶ ὁ Δημητράκης Ζαΐμης, υἱὸς τοῦ φονευθέντος Ἀνδρούτσου, κατηχήθησαν ὑπὸ τοῦ Παπαφλέσα. Ἐκτοτε δὲ οἱ Ζαΐμαι κατέστησαν οἱ δραστηριώτατοι ἀπόστολοι καὶ κατηχηταὶ τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας·

αὕτη δέ, μαθοῦσα ταῦτα, ἀνέδειξε βραδύτερον τὸν Ἀσημάκην Ζαΐμην ἔφορον ἐν Πελοποννήσῳ. Πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ ἀγῶ-
 νος τινὲς τῶν ἐταίρων προεστῶν καὶ ἀρχιερέων ἐταλαντεύοντο
 εἰς τὰ διαβήματά των πρὸς τοὺς Τούρκους. Τότε δὲ ὁ διοι-
 κητὴς προσεκάλεσεν αὐτοὺς εἰς Τρίπολιν· πολλοὶ μὲν, ἵνα ἀπο-
 κρύψωσι τὰ τῆς συνωμοσίας προσῆλθον, ἄλλοι δ' ἐκίνησαν ἐκ
 Πατρῶν, ἵνα προσέλθωσιν· ἀλλὰ καθ' ὁδὸν μυρία ἐταχνάζοντο,
 ἵν' ἀποφύγωσι τοῦτο. Εἰς τοὺς τελευταίους τούτους κατελέ-
 γοντο καὶ οἱ δύο Ζαΐμαι, Ἀσημάκης καὶ Ἀνδρέας. Ἀφοῦ δὲ
 διεβουκολήθησαν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας οἱ Τούρκοι, οἱ κινήσαν-
 τες, ἵνα προσέλθωσιν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιστρέψωσι καὶ νὰ ὀχυ-
 ρωθῶσι. Καὶ ὁ μὲν Ἀνδρέας Ζαΐμης καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος
 Πατρῶν Γερμανὸς ἀπῆλθον εἰς Νεζερά, ὁ δὲ Ἀσημάκης ἐπέ-
 στρεφεν εἰς Κερπινήν, ἔχων σταθεράν ἀπόφασιν νὰ διαλύσῃ
 τὰς μεταξὺ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν προεστῶν ἀμφιβολίας καὶ
 νὰ κόψῃ τὸν Γόρδιον δεσμὸν ἐν εὐκαιρίᾳ τινί· καὶ τοιαύτη
 δὲν ἐβράδυνε νὰ παρουσιασθῇ. Οἱ σωματοφύλακές του Χον-
 δρογιάννης καὶ Σολιώτης, τοὺς ὁποίους εἶχε κατηχήσει, γινώ-
 σκοντες ὅτι Τούρκός τις, Σαϊδῆς Λαλιώτης καὶ ὁ τραπεζί-
 τῆς τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ τῆς Πελοποννήσου Ταμπακόπου-
 λος ἔμελλον νὰ μεταβῶσιν ἀπὸ Καλαβρύτων εἰς Τρίπολιν,
 φέροντες χρήματα, παρεκάλουν τὸν Ἀσημάκην νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς
 αὐτοὺς νὰ τοὺς προσβάλωσι καθ' ὁδόν. Οὗτος δειπνῶν τότε
 καὶ ὀλιγολογώτερος καὶ αὐτῶν τῶν Σπαρτιατῶν τοὺς ἐκύτα-
 ξεν ἀσκαρδαμυκτί, τοῖς ἔνευσε νὰ τὸν κεράσωσι, καὶ ἀφοῦ ἔπιεν
 εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, ἔκαμε τὸν σταυρόν του καὶ
 τοῖς εἶπεν, εἰς τὴν εὐχὴν μου παιδιὰ. Τοῦτο ἤρκεσεν· καὶ
 ἀπέτυχον μὲν τοῦ σκοποῦ των, ἀλλ' ἡ ῥῆξις ἐγένεεν. Αὐ-
 θυμερὸν προσεβλήθη παρ' ἄλλων ὁ Βοεβόδας (ἐπαρχος) τῶν
 Καλαβρύτων, μεταβαίνων εἰς Τρίπολιν. Ἐν δὲ τῇ Φενεῷ τῆς
 Κορινθίας καὶ ἀλλαχοῦ προσεβλήθησαν καὶ ἐφονεύθησαν ἀπὸ

τῆς 13 μέχρι τῆς 20 Μαρτίου 1821 καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὑπὸ τοῦ Ν. Σολιώτου καὶ ἄλλων Ἀφοῦ δὲ οὕτως ἐγενικεύθη ἡ ἐπανάστασις, ὁ Ἀσημάκης οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ κινῇ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν παροιμίαν καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ διά- νοιαν, ἀλλὰ καὶ κανὲν ἄξιον λόγου δὲν ἔπραξε. Τὰ πάντα ἀνέθηκε τότε εἰς τὸν ἄξιον αὐτοῦ υἱὸν Ἀνδρέαν· ἐκεῖνος δ' ἔμεινεν ἐν Κερπινῇ, ἀπέχων τῶν πολιτικῶν διαφορῶν. Ἐν τούτοις ἔπια τὸ πικρὸν ποτήριον, ἐκ τούτων ἐκραγέντος τοῦ δευτέρου ἐμφυλίου πολέμου. Κατ' αὐτὸν ὑπέστησαν ὑπὸ τῶν κυβερνη- τικῶν πολλὰ οἱ λεγόμενοι τότε ἀντικυβερνητικοὶ μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ οἱ Ζαῖμαί. οἵτινες διέτριβον ἀμφοτέρω περὶ τὰ τέλη τοῦ 1824 ἐν τῇ οἰκίᾳ των. Οἱ κυβερνητικοὶ τότε προσεκάλεσαν εἰς βοήθειάν των τὰ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι στρα- τεύματα, τὰ ὁποῖα διέβησαν εἰς Αἴγιον ὑπὸ τὸν Γ. Καραϊσκάκη καὶ ἄλλους καὶ προσέβαλον τὴν 13 Δεκεμβρίου τὴν Κερπινῇ, ὅπου ἦσαν οἱ Ζαῖμαί· γενομένου δὲ πολέμου, ἐνίκησαν οἱ κυ- βερνητικοί, ἐκυρίευσαν τὸ χωρίον, τὸ ἐλεήλαττησαν καὶ πολλὰ ἄλλα κακὰ ἔπραξαν. Οἱ δὲ Ζαῖμαί μόλις διεσώθησαν, φυγόν- τες ὁ μὲν υἱὸς εἰς Μεσολόγγιον, ὁ δὲ πατὴρ κρυπτόμενος τὸ πρῶτον, ἔπειτα δὲ μετὰ τὴν συμφιλίωσιν ἀπελθὼν εἰς Ναύ- πλιον, ὅπου βαρυθυμῶν μόνον διὰ τὰ δεινὰ τῆς πατρίδος τοῦ ἀπέθανε τῷ 1826.

Ἀνδρέας Ζαῖμας.

Ὁ Ἀνδρέας Ζαῖμας, υἱὸς τοῦ Ἀσημάκη, ἐγεννήθη ἐν Κερ- πινῇ τῷ 1791 καὶ ἐξεπαιδεύθη ἐν τῷ οἴκῳ του ἄριστα τὴν τότε διδασκομένην Ἑλληνικὴν παιδείαν. Ἦτο ἐμβριθὴς, εὐφυὴς καὶ λίαν φιλαναγνώστης, ἰδίως δὲ ἀνεγίνωσκε μετ' εὐχαριστήσεως πολλῆς συγγράμματα, ἱστοροῦντα τὴν δόξαν τῶν προγόνων ἡμῶν. Τοιοῦτος ὢν ὁ Ἀνδρέας διεδέχθη τὸν πατέρα του εἰς τὸ

ἀξίωμα τοῦ προεστοῦ κατὰ τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ὅτε δὲ ἄλλοι ἤρχισαν εἰς ἄλλα μέρη νὰ προπαράσκευάζωσι τὰ τοῦ ἀγῶνος διὰ τῆς συστάσεως τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, αὐτὰ ταῦτα σχεδὸν καὶ ὁ Ζαΐμης ὠνειροπόλει ἐν Πελοποννήσῳ, κληρονομήσας αὐτὰ ἐκ τῶν προγόνων του. Πολὺ ἐνωρίς διεῖδεν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ μὴ ἀνακύψῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἐκ τοῦ ληθάργου καὶ νὰ μὴ διεκδικήσῃ τὰ ἀδιαφιλονείκητα δικαίωμάτῃα του. Ὅθεν ἐξαλλος ἔγεινεν ὑπὸ χαρᾶς, ὅτε ἔμαθε τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας. Ὅτε ἐξερράγη ἡ ἐπανάστασις τῇ πρωτοβουλίᾳ, ὡς εἶπομεν, καὶ τοῦ πατρὸς του, ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης στρατολογήσας μετὰ τοῦ Γερμανοῦ ἐν Νεζεροῖς ὅσους ἠδυνήθη ἔσπευσεν εἰς Πάτρας, ὅπως σώσῃ τὴν πόλιν καὶ πολιορκήσῃ τοὺς Τούρκους ἐν τῷ φρουρίῳ. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐν μέρει ἀπέτυχεν· διότι οἱ Τούρκοι προφθάσαντες διήρπασαν καὶ ἐπυρπόλησαν μέγα μέρος τῆς πόλεως· ἡ ἔλευσις ὅμως τοῦ Ζαΐμη, τοῦ Γερμανοῦ, τοῦ Λόντου καὶ ἄλλων ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς φόβον καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὸ φρούριον. Ἀλλὰ ποῦ τὰ ἀναγκαῖα πρὸς πολιορκίαν; Οὐχ ἤττον ὅμως διὰ στρατηγημάτων περιώρισαν τοὺς Τούρκους ἐν τῷ φρουρίῳ, τινὲς μὲν φωνάζοντες τὴν νύκτα « φύλακες γρηγορεῖτε » ἄλλοι δ' ἐπισεύοντες σημαίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ὁ Ζαΐμης καὶ ὅλοι οἱ σημαίνοντες δὲν ἡμέλησαν νὰ υπογράψωσι καὶ νὰ ἐπιδώσωσιν εἰς τοὺς ἐν Πάτραις Εὐρωπαίους προξένους ἔγγραφον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἔλεγον· « Ὁμοθυμῶς ἐξηγέρθημεν καὶ ἀπεφασίσσαμεν νὰ νικήσωμεν ἢ ν' ἀποθάνωμεν· εἴμεθα δὲ πεπεισμένοι, ὅτι λαοὶ καὶ ἡγεμόνες ἀναγνωρίζουσι τὸ δίκαιον τοῦ ἡμετέρου ἀγῶνος καὶ θέλουσι μᾶς συνδράμει, ἐνθυμούμενοι πόσα ἔπραξαν ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπότητος οἱ ἡμέτεροι προπάτορες. » Ἀφοῦ δ' ἐτακτοποιήσεν, ὅσον ἦτο δυνατόν τότε, τὰ τῆς πολιορκίας τοῦ φρουρίου Πατρῶν ὁ Ζαΐμης ἀπῆλθε κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Πετρόμπεη εἰς Καρύ-

ταιναν, ὅτε τὴν 12 Μαΐου ἐξῆλθον ἐκ τῆς Τριπόλεως ὁ Κεχαγιᾶς καὶ ὁ Κιαμίλμπεης μὲ 13000 περίπου στρατιώτας καὶ ἐστράτευσαν εἰς τὸ Βαλτέτσι. Ἐνταῦθα, ὡς γνωστόν, ἐδοξάσθησαν τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα. Ἀλλ' ὁ Ἰσούφ πασᾶς τῆς Εὐβοίας εἰσέβαλε τότε εἰς τὴν Ἀχαΐαν καὶ διέλυσε τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν. Τότε ὁ Ζαΐμης ἐλθὼν εἰς Καλάβρυτα καὶ στρατολογήσας εὗρέθη τὴν 6 Αὐγούστου 1821 ἐστρατοπεδευμένος παρὰ τὰς Πάτρας. Καίτοι δὲ προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ Ἰσούφ πασᾶ καὶ ἀπεκρούσθη πολλάκις, ἐν τούτοις δὲν ἐνέδωκεν ἄλλ' ἐπέμενεν ὁρμῶν ἀλλεπαλλήλως ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας. Τότε ἐκυνδύνευσεν ὁ Ζαΐμης νὰ αἰχμαλωτισθῇ ἢ νὰ φονευθῇ. Ἀλλ' ἐπελθούσης βοηθείας καὶ αὐτὸς ἐσώθη καὶ τὴν θέσιν του ἐτήρησεν. Ἀλλ' ὀλίγῳ ὕστερον ἦλθε διὰ θαλάσσης καὶ τῶν Τούρκων ἐπικουρία ἣτις διέλυσε τὴν πολιορκίαν. Τότε καὶ ὁ Ζαΐμης ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ εἰς τὸ χωρίον Σόλο. Ὅτε δὲ βραδύτερον ἐδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ νκυάρχου Ἀνδρέου Μιαούλη ἐκ τοῦ λιμένος τὰ Τουρκικὰ πλοῖα, οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Ζαΐμην ἐπολιορκήσαν καὶ πάλιν τὰς Πάτρας. Ὅτε ὁμως βραδύτερον συνῆλθεν ἐν Ἐπιδαύρῳ ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις, ἔσπευσεν ἐκ τῶν πρώτων καὶ ὁ Ζαΐμης, μετέσχε τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς καὶ ἐπέτυχε τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπιστηθίου φίλου του Θάνου Καννακάρη ὡς ἀντιπροέδρου τοῦ ἐκτελεστικοῦ.

Κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ 1822 ἡ κυβέρνησις θέλουσα νὰ πολιορκήσῃ στενωῶς τὸ φρούριον τῶν Πατρῶν διώρισεν ἀρχηγὸν τὸν Κολοκοτρώνην, ἀλλὰ δὲν ἐδίστασε νὰ συνεκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως καὶ ὁ Ζαΐμης. Ἀλλὰ καὶ τότε παρ' ὀλίγον νὰ συλληφθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐξῆλθον πανστρατιᾷ. Ἐπὶ δὲ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη καὶ τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ εἰς τὰ Δερβενάκια ἀσχολούμενος εἰς τὰ τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ τρέξῃ καὶ νὰ διαπρέψῃ ἐκεῖ. Ὅτε ὁμως ἔμαθεν ὅτι ὁ φίλος του Μαυροκορδάτος καὶ τὸ Μεσολόγγιον εὗρί-

σκοντο εἰς κίνδυνον, ὁ Ζαΐμης ἔσπευσεν εἰς σωτηρίαν ἀμφοτέρων. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Τούρκων καὶ τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, ἐπανῆλθεν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῶν Τούρκων ἐν τῷ ξενοδοχείῳ τῆς Ἀκράτας. Τετρακισχίλιοι Τοῦρκοι ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη ἐπορεύοντο εἰς Πάτρας, ἀλλὰ παρὰ τὴν Ἀκράταν ἔπαθον τὰ πάνδεινα. Ἐκ τῆς Ἀκράτας ὁ Ζαΐμης μετέβη εἰς Ἄστρος καὶ μετέσχε τῶν ἐργασιῶν τῆς δευτέρας συνελεύσεως, καθ' ἣν ἐξελέχθη καὶ μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐστράτευσε μετὰ τοῦ Μεταξᾶ καὶ Γιατράκου εἰς Πάτρας. Ἀλλ' αἱ διαφοραὶ, αἵτινες συνέβησαν ἐν τῇ ἔδρᾳ τῆς κυβερνήσεως, ἠνάγκασαν τὸν Ζαΐμην καὶ τὸν Λόντον νὰ ἐκστρατεύσωσι μετὰ 2000 ἀνδρῶν ἵνα παύσωσιν αὐτάς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπέτυχον οἱ νομοτελεσταί, ὁ Ζαΐμης, ἡ κεφαλὴ τοῦ κόμματος τούτου τῶν Πελοποννησίων, παρητήθη τοῦ νομοτελεστικοῦ, διότι συνεστάθη νέα κυβέρνησις. Ἐπ' αὐτῆς δὲ ἐγένετο καὶ συμφιλίωσις τις. Οἱ δύο Ἀνδρέαι, Ζαΐμης καὶ Λόντος, κατέβησαν εἰς Ἄργος πρὸςπραγματοποιήσιν τῶν συνομολογηθέντων. Τόσον δ' ἐτίμα τότε τὸν Ζαΐμην ἡ βουλὴ, ὥστε ἐξέλεξεν αὐτὸν μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ, ἀλλ' οὗτος δὲν ἐδέχθη τὴν θέσιν ταύτην ὡς ἀσχολούμενος εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν.

Ὅτε δ' ἐξήφθησαν βραδύτερον τὰ πάθη καὶ ἤρχισεν ἡ ἐμφύλιος αἵματοχυσία, ὁ Ζαΐμης ἀπῆλθεν εἰς Κερπινήν. Ἐκεῖ δὲ συνέβησαν εἰς αὐτὸν παρὰ τοῦ Καρχίσκᾶκη καὶ τῶν ἄλλων λεγομένων κυβερνητικῶν, ὅσα ἐν τῷ βίῳ τοῦ πατρός του διηγήθημεν, καὶ μετὰ τὴν ἥτταν ἐκείνην οἱ δύο Ἀνδρέαι κατέφυγον εἰς Ζάχυνθον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μεσολόγγιον παρὰ τῷ φίλῳ των Μαυροκορδάτῳ. Ἀλλὰ τότε ἡ ἰδιαιτέρα πατρις τῶν Πελοποννησίων ἡρημούτο ὑπὸ τοῦ Ἱμπραΐμη. Ὅθεν ἐσίγησαν τότε τὰ πάθη καὶ ὁ Ζαΐμης καὶ ὁ Λόντος ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια, ἵνα σώσωσι τὴν πατρίδα των κινδυνεύουσαν. Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν

τοῦ Μεσολογγίου κατ' Ἀπρίλιον 1826, ὁ μὲν Ἱμπράξιμος ἐπανῆλθεν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἠπεῖλει τελείαν ὑποταγήν, ὁ δὲ Κιουταχῆς πολιορκήσας τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν ἀκρόπολιν αὐτῶν ἠπεῖλει παντάχου καταστροφὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πρόεδρος τῆς νέας κυβερνήσεως ἀνεδείχθη ὁ Ζαΐμης, ὅστις ὑπερεῖχεν ὅλων τῶν προεστῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐμεγαλοφρόνει, ὅσον οὐδεὶς τῶν προϊσταμένων τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τοιαύτας δεινὰς περιστάσεις αὐτῆς πολλὰ τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως ἀπέβλεψαν εἰς τὸν Καραϊσκάκη, μεταβάντα εἰς Ναύπλιον μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου. Τοῦτον συνίστα καὶ ἡ κοινὴ γνώμη ὡς τὸν ἀξιότατον νὰ κυβερνήσῃ πολυάριθμον στράτευμα καὶ ν' ἀνορθώσῃ τὰ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι πεπτωκότα μέρη. Ἀλλ' ἀνίκητος ἐνομιζέτο ἡ κατ' αὐτοῦ ἀπέχθεια τοῦ προέδρου τῆς κυβερνήσεως Ζαΐμη, δι' ὅσα ὑπέφερε παρ' αὐτοῦ ὁ οἶκός του ἐπὶ τοῦ δευτέρου ἐμφυλίου πολέμου. Ἐν τούτοις ὁ ἀνὴρ οὗτος τόσῃν πατριωτικὴν ἀνοχὴν ἔδειξε πρὸς τοὺς ἐχθροὺς του, ἐνῶ ἐκινδύνευεν ἡ πατρίς, ὥστε γενομένου λόγου ἐν τῷ κυβερνητικῷ συμβουλίῳ περὶ διορισμοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ, πρῶτος αὐτὸς (ὁ Ζαΐμης) ἐξεστόμισεν ὅτι δὲν θεωρεῖ ἀξιότατον ἄλλον παρὰ τὸν ἐχθρόν του Καραϊσκάκη. Κατενύχθη ὁ Καραϊσκάκης διὰ τοὺς λόγους τοῦ προέδρου καὶ ἀπήντησε φιλοφρόνως καὶ εὐγνωμόνως· ὑπεσχέθησαν ἀμφοτέροι λήθην τῶν παρελθόντων καὶ ἀγκαλιασθέντες ἐφιλήθησαν, ὡς ἔπραξαν πρὸ 24 αἰῶνων ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Ἀριστείδης, κινδυνεύουσας τῆς πατρίδος.

Μετὰ δὲ τὴν ἔλευσιν τοῦ κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Καποδιστρίου (1828) ὁ Ζαΐμης διωρίσθη μέλος τοῦ πανελληνίου καὶ πρόεδρος τοῦ τμήματος αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ διχογνωμία τις μεταξὺ τοῦ κυβερνήτου καὶ τοῦ Πανελληνίου, ἥτις κατέληξεν εἰς τὴν ἐν Ἀργεὶ συγκληθεῖσαν συνέλευσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξελέχθη καὶ ὁ Ζαΐμης

ὡς πληρεξούσιος τῶν Καλαβρύτων Μετὰ τὸν τραγικὸν θάνατον τοῦ Κκποδιστρίου, ὁ Ζαΐμης διωρίσθη διὰ ψηφίσματος τῆς γερουσίας μέλος τῆς προσωρινῆς συσταθείσης διοικητικῆς ἐπιτροπῆς καὶ διέμεινεν ἐν αὐτῇ, ὡς πρόεδρος μάλιστα, μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως Ὁθωνος. Τῷ 1834 διωρίσθη νομάρχης Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας· τὸν δὲ Ὀκτώβριον τοῦ 1835 διωρίσθη σύμβουλος τῆς ἐπικρατείας καὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἀντιπρόεδρος τοῦ αὐτοῦ συμβουλίου. Τὴν δὲ 4 Μαΐου 1840 ἀπεβίωσεν αἰφνιδίως. Εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ θανάτου τούτου συνεκινήθη ἄπασα ἡ πόλις, ὁ δὲ Ὁθων περιδεύων τότε διέταξε νὰ πενθηφορήσωσι ὅλοι οἱ πολιτικοὶ ὑπάλληλοι ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας . . . »

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

Ὁ Ἀλέξανδρος, υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ὑψηλάντου, ἡγέμονος τῆς Μολδαυίας, ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1792. Τῷ 1810 ἐτάχθη ὡς λοχαγὸς εἰς τὰ σώματα τῶν ἐν Πετροπόλει βασιλικῶν ἀκολούθων. Τὸ δίπλωμα αὐτοῦ ἔφε-
 ρεν· « Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἡγεμονίδης τῆς Μολδαυίας. »
 Κερδίσας βαθμηδὸν τὴν εὖνοιαν τοῦ αὐτοκράτορος ἐπροβιβά-
 σθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ συνταγματάρχου τῆς αὐτοκρατορικῆς
 φρουρᾶς. Ὡς τοιοῦτος δ' ἐπολέμησε γενναίως εἰς διαφόρους
 μάχας κατὰ τοῦ Ναπολέοντος Α'. καὶ κατὰ τὴν μεγάλην
 μάχην τῆς Λειψίας ἀπώλεσε τὴν δεξιάν του χεῖρα ὑπὸ Γαλ-
 λικοῦ τηλεβόλου. Ἀκολουθῶς τῷ 1815 ἤξιώθη νὰ γείνη ὑπα-
 σπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου· καὶ τέλος τῷ 1817
 προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου. Τοιοῦτος λοιπὸν
 ἦτο ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ὅτε ἀπεδείχθη ὑπὸ τῶν ἐταί-
 ρων ἀρχηγὸς τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας 31 Μαρτίου 1820.

Ὁ Ὑψηλάντης ἀποδεχθεὶς τὴν ἀρχὴν ἀπῆλθεν ἐκ Πετρο-

πόλεως καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μολδαβίας, τὸ Ἰάσιον, ἐξέδωκε τὴν 24 Φεβρουαρίου 1821 τὴν προκήρυξιν τῆς ἐπαναστάσεως πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔλεγε

Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης.

πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι μία μεγάλη δύναμις θέλει προστατεύσῃ τὰ δίκαιά μας. Εὐθὺς ἐκηρύχθησαν ἐπαναστάται ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Μιχαὴλ Σοῦτσος, ὅστις καὶ τὸ πᾶν ἐθυσίασεν ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος, ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Βλαχικῶν ὀπλῶν Γεωργάκης Ὀλύμπιος, ὁ διερμηνεὺς τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ προξενείου Γ. Λεβέντης, ὁ ὀπλαρχηγὸς Φαρμάκης, ὁ χιλιάρχος Σάββας, ὁ ἐξοχος στρατιωτικὸς Θεόδ. Βλαδημηρέσκος καὶ ἄλλοι. Τὴν 25 Φεβρουαρίου ὁ Ὑψηλάντης ὠνόμασε σωματάρχας τοὺς δύο τοῦ ἀδελφοῦ Γεώργιον καὶ Νικόλαον, ταγματάρχην τὸν Δοῦκαν, χιλιάρχους καὶ ὑπασπιστὰς τὸν Λαυσάνην, τὸν Βασίλειον Θεοδώρου, τὸν Ἰω. Κολοκοτρώνην, τὸν Καραβίαν καὶ τὸν Β. Μπαρλᾶν. Ἐπειτα ἐλθὼν εἰς Φωξάνιον ἐσχημάτισεν ἐκεῖ

κατὰ τὸ ἀρχαῖον Θηβαϊκὸν παράδειγμα τὸν *ιερόν λόχον*, ὅστις συνέκειτο ἐκ 500 νέων, οἵτινες ὠρκήσθησαν νὰ νικήσωσιν ἢ ν' ἀποθάνωσιν. Ἀλλ' ὀλίγω ὕστερον ἔλαβεν ἐν Βουκουρεστίῳ τὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου καὶ τὸν ἀφορισμὸν τοῦ πατριαρχοῦ Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου Ε'.

Ἀμυλοῖπὸν τῇ εἰδήσει ταύτῃ ὁ Βλαδιμηρέσκος καὶ ὁ Σάββας ἐκηρύχθησαν κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἤρχισαν νὰ συνεννοῶνται μετὰ τῶν Τούρκων. Μάχη σπουδαία, ἀφ' ὅτου ὁ Ὑψηλάντης ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἀνεξαρτησίας, συνέβη τὴν 1 Μαΐου ἢ ἐν Γαλαζίῳ, καθ' ἣν οἱ περὶ τὸν λοχαγὸν Ἀθανάσιον Καρπενησιώτην ἐνίκηθησαν, διαπράξαντες θαύματα ἀνδρείας. Δευτέρα μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἔγινε τὴν 6 Ἰουνίου ἢ ἐν Δραγατσάνῳ, καθ' ἣν ἔπεσεν ὁ ἱερός λόχος καὶ τὸ παν ἐχάθη. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ Ὑψηλάντης κατέφυγεν εἰς τὸ Αὐστριακὸν ἔδαφος. Ἀλλ' ἐκεῖ συνελήφθη ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως καὶ ἐφυλακίσθη εἰς τὰ δεσμοτῆρια τῆς Μουγκάστης. Μετὰ ἐξαετῇ δὲ εἰρκτὴν ἡλευθερώθη τέλος τῇ μεσολαβήσει τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας Νικολάου, ἀλλ' ἀπέθανεν ἐν Βιέννῃ τὸν Αὐγούστον τοῦ ἔτους 1828. Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ βίος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας.

Δημήτριος Ὑψηλάντης.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἦτο νεώτερος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ δύο ἔτη· ἐξεπαιδεύθη τὰ στρατιωτικὰ ἐν Γαλλίᾳ καὶ κατεῖχεν ἐν τῷ Ρωσικῷ στρατῷ τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1821 λαβὼν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ του πληρεξουσιότητα διῆλθεν ἄγνωστος ὑπὸ ψευδώνυμον ὄνομα τοῦ Χαρίτου διὰ τῆς Αὐστρίας· ἐπέβη ἐν Τεργέστη εἰς Ἑλληνικὸν πλοῖον καὶ ἔφθασε τὸ πρῶτον εἰς Ὑδραν τὴν 8 Ἰουνίου,

φέρων πλοῖον ὁλόκληρον γεμᾶτον ἀπὸ τροφᾶς, πολεμοφόδια καὶ ὄπλα, τὰ ὅποια εἶχε προμηθευθῇ τὰ μὲν διὰ συνεισφορῶν, τὰ δὲ ἐκ τῆς ἰδίας του περιουσίας. Ἐκ τῆς Ὑδρας μετέβη εἰς Ἀστρος, ὅπου ὑπεδέχθη αὐτὸν ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Βέρβειν καὶ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως. Πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ὑψηλάντου εἶχε συσταθῇ ἡ Πελοποννησιακὴ Γερουσία, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντιτίθετο ἡ ὑπερτάτη διοίκησις τοῦ κράτους. Ὁ Ὑψηλάντης ἐζήτησε νὰ καταργηθῇ ἡ γερουσία αὕτη, καὶ ν' ἀνταθῇ εἰς αὐτὸν ὡς πληρεξούσιον τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία· ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη διὰ τὴν πεισματώδη ἀντίπραξιν τῶν προεστῶν. Βραδύτερον δ' ἐξελέχθη πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ σώματος καὶ ὡς τοιοῦτος μεγάλᾳ πράγματα δὲν ἔπραξεν, ἀλλ' οὐχ ἥττον διὰ μόνης τῆς βαρύτητος τοῦ ὀνόματός του ἐνέπνεεν εἰς μὲν τοὺς Ἕλληνας ἐλπίδα, σέβας καὶ θάρρος, εἰς δὲ τοὺς ἐχθροὺς μεγάλην ἐμπιστοσύνην· διότι εἰς τὸν Ὑψηλάντην συνήθως ἐνεπιστεύοντο οἱ ἐν τοῖς φρουρίοις Τοῦρκοι, ὅτε ἐξ ἀπελπισίας παρεδίδοντο· αὐτοῦ ἐπίσης τὴν συνδρομὴν ἐπεκχαλοῦντο ἐν ἀνάγκῃ καὶ ὅλαι αἱ Ἑλληνικαὶ κοινότητες· ὥστε πράγματι ὁ Ὑψηλάντης καὶ μόνον διὰ τοῦ ὀνόματός του κατεῖχεν ὅ,τι ἀπῆται. Ἀλλ' ἔντα ἑπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς πατρίδος προσέφερε πλὴν ἄλλων πολλῶν καὶ 300,000 φράγκων. Ἐνωρὶς δὲ ἐννοήσας ὅτι ὡς πρόεδρος τοῦ βουλευτικοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ πολλά, ἀπῆλθε τῷ 1822 εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὡς ἀπλοῦς ἐθελοντής. Καθ' ὁδὸν δὲ ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας ὅχι τὴν παραδεχθεῖσαν ὑπὸ τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐθνοσυνελεύσεως καὶ ἐξέδιδε διαταγὰς ἐπ' ὀνόματί του. Τοῦτο δυσηρέστησε βεβαίως τὴν κυβέρνησιν καὶ ἀνεκάλεσεν αὐτὸν μετ' ὀργῆς. Ἀλλ' ὁ Ὑψηλάντης τὸ μὲν πρῶτον ἠπέθηκε, βραδύτερον ὁμῶς ὑπακούσας ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν ἀπόκρουσιν καὶ εἰς τὴν

καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη. Μετὰ ταῦτα ὁ Ὑψηλάντης ἐπέστησεν ὅλην αὐτοῦ τὴν προσοχὴν εἰς τὸ νὰ σχηματίσῃ τακτικὸν στρατόν, ἀλλ' εἴτε διὰ τὸ ἀνώμαλον τῶν περιστάσεων, εἴτε δι' ἀντενέργειάν τινα δὲν εὐδοκίμησε πολὺ εἰς τοῦτο. Οἱ ὀλίγοι ὅμως, τοὺς ὁποίους ἠδυνήθη νὰ γυμνάσῃ καὶ πειθαρχήσῃ καὶ τοῦτον ἐδόξασαν καὶ τὴν πατρίδα ὑπηρέτησαν σπουδαίως.

Κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1825 ὁ Ἰμπραῖμ κυριεύσας τὴν Τρίπολιν ἐπεχείρησε μετὰ 12,000 ἐπιλέκτων Αἰγυπτίων νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου τὸ Ναύπλιον, τὴν μόνην ὀχυράν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἠδύνατο νὰ ἐδρεύῃ ἀσφαλῶς ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις· ἔφθασε δὲ εἰς ἀπόστασιν βολῆς τουφεκίου ἀπὸ τῶν Δερναίων Μύλων καὶ ᾗθελε κυριεύσει βεβαίως καὶ τούτους, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπῆρχε καὶ μεγάλη ποσότης τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, καὶ τὸ Ναύπλιον, ἂν δὲν ἀντετάσσοντο κατ' αὐτοῦ ἀνδρείως ὁ Μακρυγιάννης, ὁ Κωνστ. Μαυρομιχάλης μετὰ 350 ἀτάκτων καὶ ὁ Δημ. Ὑψηλάντης μετὰ τινων ἐθελοντῶν τακτικῶν, Ἑλλήνων τε καὶ φιλελλήνων. Ὅτε δὲ ὁ Γάλλος πλοίαρχος Δερινὺ παρετήρησεν εἰς τὸν Ὑψηλάντην ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ κινδυνεύσῃ ἀνωφελῶς, ὁ πρίγκηψ ἀπήντησεν· « Ὅχι, τὸ καθήκόν μας εἶνε ν' ἀποθάνωμεν ἐδῶ. » Τοσαύτην φθορὰν ἔπαθεν ὁ Ἰμπραῖμ τότε, ὥστε οὐδέποτε ἐδοκίμασε τοιαύτην ἐπίθεσιν. Ἐκτοτε ὁ Ὑψηλάντης δὲν παρημέλησε κανέν, ἀλλὰ καὶ κανέν ἄξιον διηγήσεως δὲν ἔπραξε. Μετὰ δὲ τὴν ἔλευσιν τοῦ κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννου Καποδιστρίου (Ἰανουαρίῳ 1828) διωρίσθη στρατάρχης κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἵνα ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους καὶ ἀνακτήσῃ ὅσον ἔνεστι πλειότεραν χώραν. Μετὰ τινὰς εὐτυχεῖς μάχας παρὰ τὸ Σεβένικον καὶ τὸ Μαρτῖνον καθ' ὅς ἐξέβαλε τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς Βοιωτίας, συνεκέντρωσε τὸν στρατόν του παρὰ τὰς Θήβας, ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν σιταγωγίαν εἰς τοὺς ἐν τῇ πόλει εὐρισκομένους Τούρκους. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ χρόνῳ μόλις διέφυγεν

μεγάλην ἤτταν· διότι, ἐνῶ εἶχε στείλει τὸν ἐπίλεκτον στρατόν του πρὸς σιτολογίαν, αἶφνης ἐξώρμησεν ἐκ Λαμίας ὁ Ἀσλάμπεης μετὰ 1500 ἐπιλέκτων Τουρκολβανῶν καὶ διαβάς τὰς Θερμοπύλας κατῴρθωσε νὰ ἐνωθῇ μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ πασᾶ τῆς Εὐβοίας ἀνερχομένου εἰς 3,000 ἄνδρας. Ὁ Ὑψηλάντης ἠναγκάσθη τότε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῶν Θηβῶν, καὶ ὁ Ἀσλάμπεης ἐπροχώρησε ἐρημῶν τὴν χώραν μέχρι τῆς Ἀττικῆς. Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων κατῴρθωσε νὰ συναθροίσῃ τὸν στρατόν του πάλιν, ἀνερχόμενον εἰς 3000 ἄνδρας, καὶ ὁ Ἀσλάμπεης, ὅτε ἐπέστρεφεν, εὗρε τὴν παρὰ τὴν Πέτραν ὁδὸν κατεilhaμένην. Ἐκεῖ συνεκροτήθη δῖωρος πεισματώδης μάχη, καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν ν' ἀποσυρθῶσιν εἰς τὰ ὄχυρά των καὶ τὴν 31 Αὐγούστου 1829 ὁ Ὑψηλάντης ἀπεδέχθη τὴν παράδοσιν αὐτῶν ἐπὶ ἐντίμῳ συνθήκῃ. Ἀφοῦ δ' ἐπερατώθη ὁ ἀγὼν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἐπανῆλθεν εἰς Ναύπλιον καὶ τὸν Αὐγούστον τοῦ 1832 ἀπέθανε θρηνούμενος ὑπὸ πάντων.

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδαῖτος ὁ νεώτερος.

Ὁ ἀρχηγὸς τῆς νέας δόξης τῆς οἰκογενείας τῶν Μαυροκορδαίων Ἀλέξανδρος ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1791. Ἐνωρὶς ἔγεινε κάτοχος τῶν Εὐρωπαϊκῶν καὶ Ἀσιατικῶν γλωσσῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὴν Γαλλικὴν, τὴν Ἰταλικὴν καὶ τὴν Ἀγγλικὴν καὶ ἐλάλει καὶ ἔγραφε μετὰ μεγάλης εὐκολίας. Καὶ τὰς μὲν ἄλλας τῶν γλωσσῶν τούτων καὶ πολλὰς ἄλλας γνώσεις ἐδιδάχθη κατ' οἶκον, τὴν δ' Ἑλληνικὴν καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ σχολῇ τοῦ γένους, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατὰ πρότασιν αὐτοῦ καὶ πρόστιμον ἐπεβάλετο εἰς τοὺς μαθητὰς ἐκείνους, ὅσοι δὲν ἐλάλουν καὶ δὲν ἔγραφον καθαρῶς τὴν Ἑλληνικὴν. Ἀφοῦ δ' ἐξεπαιδεύθη κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀπῆλθεν ἔπειτα εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐσπούδασε διάφορα γενικὰ μαθή-

ματα ὑπὸ διαφόρους σπουδαίους ἄνδρας· ἤκουσεν ἐπίσης τὰ περὶ ὀχυρωματικῆς καὶ πολιορκητικῆς μαθήματα, τὰ ὅποια τῷ ἐχρησίμευσαν μεγάλως ἐπὶ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου. Ὅτε δ' ἐπανῆλθεν ἐξ Ἰταλίας, παρηκολούθησε τῷ 1812 τὸν θεῖόν του Ἰωάννην Καρατζᾶν, διορισθέντα τότε ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας. Μετ' ὀλίγον ἀνεδείχθη ὑπ' αὐτοῦ πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Ἀλλ' ὁ μὲν Καρατζᾶς διαβληθεὶς εἰς τὸν σουλτάνον καὶ φοβούμενος μήπως πάθῃ ὅσα ἄλλοι ὅμοιοί

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ὁ νεώτερος.

του ἐδραπέτευσεν τῷ 1818 εἰς τὴν Αὐστροίαν καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς τὴν Ἑλβετίαν· ὁ δὲ Μαυροκορδάτος παρηκολούθησε τὸν θεῖόν του ἡγεμόνα, ἀλλὰ μεμυημένος εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας διέτριβεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν Πίσσῃ τῆς Ἰταλίας.

Ὅτε δ' ἐξεργράγη ἐν Πελοποννήσῳ ἡ ἐπανάστασις, ὁ Μαυροκορδάτος συλλέξας ἐν Ἰταλίᾳ ὅσα ἐφόδια ἡδυνήθη ἦλθε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1821 εἰς τὸ Μεσολόγγιον συνοδευόμενος ὑπὸ πολ-

λῶν φιλελλήνων καὶ ἄλλων. Εὐθὺς συνεκάλεσε συνέλευσιν πλη-
 ρεζουσίων τῆς Ἀκαρνανίας, Αἰτωλίας, δυτικῆς Λοκρίδος καὶ
 τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἡπείρου, ὅσαι ἐπανεστάτησαν. Οἱ συνελ-
 θόντες ἐν Μεσολογγίῳ πληρεξούσιοι τῇ 4 Νοεμβρίου 1821
 ἐψήφισαν ὁμοφώνως τὰ ἐξῆς· «ὁ ἐκλαμπρότατος πρίγκηψ Ἀλέ-
 ξανδρος Μαυροκορδάτος, τοῦ ὁποίου ὄχι μόνον ἐγνωρίσθησαν ὁ
 ζῆλος καὶ αἱ πρὸς τὴν πατρίδα ἐκδουλεύσεις, ἀλλὰ καὶ διὰ
 τὴν κοινὴν ὑπόληψιν ὅσην δικαίως χαίρει προσεκλήθη διὰ
 γραμμάτων κοινῶν τῶν προκρίτων καὶ τῶν καπετανείων τῶν
 ἐπαρχιῶν μας νὰ λάβῃ τὴν φροντίδα νὰ ῥυθμίσῃ τὴν παροῦσάν
 μας συνέλευσιν. » Ἀμέσως κατὰ πρότασιν τοῦ Μαυροκορδάτου
 συνεστάθη προσωρινὸν δεκαμελὲς συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ὠνο-
 μάσθη γερουσία. Ἡ συνέλευσις ἐξέλεξε πρόεδρον τῆς γερουσίας
 αὐτῆς τὸν Μαυροκορδάτον καὶ τὴν 9 Νοεμβρίου διελύθη. Μετ'
 ὀλίγον μαθὼν ὅτι συγκαλεῖται ἐν Ἀργεὶ ἐθνοσυνέλευσις ἔλα-
 βεν ἄδειαν παρὰ τῆς γερουσίας καὶ ἀπῆλθεν ἵνα λάβῃ μέρος
 εἰς τὰς ἐργασίας καὶ ἐκείνης· ἐνῶ δὲ διήρχετο διὰ Πατρῶν
 παρ' ὀλίγον νὰ αἰχμαλωτισθῇ ἐν τινι ἐξόδῳ τῶν πολιορ-
 κουμένων Τούρκων· οὐχ ἥττον ἔχασε τότε πᾶν ὅ,τι εἶχε, μετ'
 αὐτῶν δὲ καὶ πολύτιμον ἀδαμαντοκόλλητον ταμπακοθήκην,
 δῶρον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσσίας. Ἡ ἐν Ἀργεὶ συγκαλε-
 σθεῖσα ἐθνοσυνέλευσις χάριν πλειοτέρως ἀσφαλείας μετέθηκε
 τὴν ἔδραν τῆς εἰς τὴν Ἐπίδαυρον καὶ ὠνόμασεν ἑαυτὴν
 «*πρώτην ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικὴν τῶν Ἑλλήνων συνέλευσιν.*»
 Πρόεδρον δὲ αὐτῆς ἐξέλεξε τὸν Μαυροκορδάτον καὶ τὸν Ἰα-
 νουάριον τοῦ 1822 ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἔθνους. Ἀφοῦ
 δ' ἐψήφισεν ἐντὸς δύο μόνον ἐβδομάδων τὸ προσωρινὸν πολί-
 τευμα, τὸ ὁποῖον ἀνεγνώριζε δύο ἐξουσίας, τὴν *ἐκτελεστικὴν*,
 τῆς ὁποίας πρόεδρος ἐξελέχθη ὁ Μαυροκορδάτος, καὶ τὴν *βου-*
λευτικὴν, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἔγεινεν ὁ Δημ. Ὑψηλάντης,
 διελύθη τὴν 15 Ἰανουαρίου.

Ἄλλ' ὁ πρόεδρος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας Μαυροκορδάτος μετ' ὀλίγους μῆνας ἠνγκάσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν πολιορκουμένων Σουλιωτῶν. Τὸν Μάϊον τοῦ 1822 συνοδεύμενος ὑπὸ τοῦ Σολιώτου Μάρκου Μπότσαρη, τοῦ στρατηγοῦ Νορμάν, τοῦ ταγματάρχου Ταρέλλα καὶ Δάνια, ὁδηγούντων τακτικούς τινας Ἕλληνας καὶ φιλέλληνας καὶ ἄλλων, διῆλθεν διὰ τῶν πολιορκουμένων ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη Πατρῶν, συνενόηθη μετ' αὐτοῦ καὶ ἀπέπλευσεν εἰς Μεσολογγίον. Πρώτῃ δὲ αὐτοῦ φροντίς ὑπῆρξε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ὁμόνοιαν, νὰ προμηθευθῇ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια καὶ νὰ λάβῃ ἐπικουρίας τινας. Ἐπειτα ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ Μεσολογγίου καὶ διελθὼν τὸ δύσβατον Μακρυνόρος ἐστρατοπέδευσεν ἐν Κομποτίῳ, ὁδηγῶν τότε 3,000 μόνον μαχητάς. Κατὰ τῶν Ἑλλήνων τότε ἐπετέθησαν 600 ἰππεῖς Τοῦρκοι, ἀλλ' οἱ ἄνδρεῖοι Δάνιας καὶ Ταρέλας μετὰ τῶν τακτικῶν καὶ οἱ ἄξιοι παντὸς ἐπαίνου Σουλιῶται ἐνίκησαν τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν ἐδίωξαν μέχρι τῆς Ἄρτης. Ἐπὶ τῆς μάχης ταύτης ὁ Μαυροκορδάτος δίδων τὰς καταλλήλους διαταγὰς καὶ τὸ παράδειγμα τῆς συνήθους ἀφοβίας, πολλάκις ἐξετέθη εἰς προφανῇ κίνδυνον. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἐθάρρυνε τὸν πρόεδρον καὶ ἐπέτρεψε νὰ μετατεθῇ τὸ στρατόπεδον εἰς Πέτρα, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Νόρμαν, ἵνα ἐκ τοῦ πλησίον προσβάλλῃ τοὺς ἐν Ἄρτῃ Τούρκους, αὐτὸς δὲ μετέβη εἰς Λαγκάδαν ἐξ ὧρας ἀπέχουσιν τοῦ Πέτρα, ἵνα φροντίσῃ περὶ τῶν ἐπιτηδείων τοῦ στρατοῦ. Ἄλλ' ὁ πασᾶς Κιουταχῆς μετὰ 9,000 Ὀθωμανῶν ἐπέπεσεν τὸν Ἰούλιον κατὰ τῶν τρισχιλίων μόλις Ἑλλήνων. Καὶ τὸ πρῶτον ἀπεκρούσθη, ἀλλ' ἡ προδοσία τοῦ ὀπλαρχηγοῦ τῆς Ἄρτης Γώγου Βακόλα μεταβάλλων ἐν τῇ μάχῃ πρὸς τοὺς Τούρκους παρέδωκεν εἰς τούτους τὴν νίκην. Οἱ φιλέλληνες ἐθελονταὶ ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ διέπραξαν θαύματα τῷ ὄντι ἡρωισμοῦ καὶ ἀνδρείας. Τὰ μὲν δύο τρίτα ἐξ αὐτῶν ἔπεσον ἐνδόξως, ἀλλ' οὐδεὶς ὑπέκυψε πρὶν θυσιάσῃ

διάτης χειρός του πολλούς έχθρους. Τὸ σῶμα τοῦτο τῶν φίλε-
λλήνων συνέκειτο ἐκ 286. Εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ δυστυχήματος
τούτου ἐλυπήθη πολὺ ὁ Μαυροκορδάτος, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀπε-
θαρρύνθη. Τοῦναντίον μάλιστα συλλέξας ἀταράχως τὰ λείψανα
τοῦ στρατοῦ ἐπανῆλθεν εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου ὅλοι εἰς αὐτὸν
καὶ πάλιν ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των πρὸς διάσωσιν τοῦ ἀγῶ-
νος κατ' ἐκείνα τὰ μέρη.

Οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν ἥτταν τῶν Ἑλλήνων ὥρμησαν διὰ
τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀχελώου ὑπὸ δύο ἐμπείρους στρατηγούς, τὸν
Ὁμέρ Βριώνην καὶ τὸν Κιουταχῆν, ἵνα ὑποτάξωσι τὴν Ἑλ-
λάδα καὶ κυριεύσωσι τὸ Μεσολόγγιον. Ἦλπισαν δ' ἐπιτυχίαν
καὶ διὰ τοῦ Γώγου, τοῦ Βαρνακιώτου καὶ ἄλλων, οἵτινες ὑπη-
ρέτουν τότε τοὺς Τούρκους τόσον εἰλικρινῶς, ὥστε παρ' ὀλίγον νὰ
διαφθείρωσι καὶ νὰ ἐκφοβίσωσι πολλούς. Ἀλλ' ὁ Μαυροκορδά-
τος τὴν μὲν διαφθορὰν ἀπέκρουσε διὰ τῶν πατριωτικῶν ἀγο-
ρεύσεων καὶ συμβουλῶν· πρὸς δὲ τοὺς δειλούς, οἱ ὅποιοι τὸν
συνεβούλευον νὰ μὴ θυσιασθῇ ἀνωφελῶς πολιορκούμενος ἐν Με-
σολογίῳ ἀπῆντησεν ὡς ἐξῆς· «Ἐὰν ἐγὼ ἀπέλθω, οἱ ἐγχώριοι
οὔτοι θὰ ὑποταχθῶσι καὶ οἱ Ἀλβανοὶ θὰ εἰσχωρήσωσι τότε
ἀμέσως διὰ Πατρῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον· τότε δὲ τὸ πᾶν
χάνεται· ὅχι, ἐδῶ θ' ἀποθάνω.» Ὁ Μαυροκορδάτος εἶχε μόνον
360 στρατιώτας, οἱ δὲ πολιορκοῦντες αὐτοὺς ἦσαν περὶ τοὺς
11,000 καὶ ἤρχισαν νὰ προσβάλλωσι τὴν πόλιν, ἥ ὅποια ἐπο-
λιορκεῖτο τότε καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Κατὰ συμβουλὴν τοῦ Μαυ-
ροκορδάτου, ὅστις, ὡς εἶδομεν, εἶχε διδασθῇ καὶ τινα μαθή-
ματα ὀχυρωματικῆς, οἱ μαχηταὶ ἐτέθησαν ὀπισθεν τῶν ἐπάλ-
ξεων καὶ ἐπυροβόλουν ἀπαύστως καὶ πάντοτε ἐπιτυχῶς. Εὐτύ-
χημα μέγα ὑπῆρξε τότε τὸ ν' ἀποφασίσωσιν οἱ Τοῦρκοι μετὰ
τὴν ἀπόκρουσίν των ἀπὸ τῶν τειχῶν τοῦ Μεσολογγίου νὰ ἔλ-
θωσιν εἰς διαπραγματεύσιν περὶ παραδόσεως. Τὴν περίστασιν
ταύτην ἐκαρπώθη ἀμέσως ὁ Μαυροκορδάτος, ἀναθέσας τὴν διε-

ξαγωγὴν τῆς διαπραγματεύσεως ταύτης εἰς τὸν Μάρκον Μπότσαρην, ὅστις ἦτο τόσο ἐπιδέξιος εἰς τὰς διαπραγματεύσεις, ὅσον ἀνδρεῖος εἰς τὰς μάχας. Οὗτος παρέτεινε ταύτας τόσο ἐπιτηδείως, ὥστε ἐν τῷ μεταξύ ἤλθον Ἑλληνικὰ πλοῖα, ἐδίωξαν τὰ Τουρκικὰ καὶ ἀπέβιβασαν τροφάς, πολεμοφόδια καὶ 1200 στρατιώτας ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Ζαῖμην, τὸν Κανέλλον Δεληγιάννην καὶ τὸν Λόντον. Τότε ὁ Μαυροκορδαῖος καὶ ὁ Μάρκος ἐμήνυσαν εἰς τὸν Ὁμέρ Βριώνην, «ἂν πράγματι θέλῃ νὰ κυ-

Μάρκος Μπότσαρης.

ριεύσῃ τὸ Μεσολόγγι, ἃς ἔλθῃ νὰ τὸ πάρῃ.» Οἱ Τοῦρκοι, καθὼς ἤκουσαν τοῦτο, ἔγειναν ἔξω φρενῶν καὶ ἀμέσως ὤμοσαν ἐκδίκησιν· παρεσκεύασαν ἐν ἄκρᾳ μυστικότητι ἔφοδον διὰ τὴν νύκτα τῆς 24 Δεκεμβρίου, καθ' ἣν ἤλπιζον νὰ καταλάβωσι τοὺς χριστιανοὺς ἀνετοίμους καὶ συνηθροισμένους ἐν τῷ ναῷ διὰ τὴν ἑορτὴν τῶν χριστουγέννων. Ἀλλ' οἱ χριστιανοὶ ἠγρύπνουν λωφάζοντες ὀπισθεν τῶν ὀχυρωμάτων· ἄφησαν δὲ τοὺς

πολιορκούντας ὄχι μόνον νὰ πλησιάσωσιν εἰς τὰ τείχη, ἀλλὰ τινας ἐξ αὐτῶν καὶ ν' ἀναβῶσι. Τότε ἀνωρθώθησαν οἱ πολιορκούμενοι καὶ κενώσαντες εὐστόχως τὰ ὅπλα των ὥρμησαν ξιφῆρεις καὶ ἔσφαξαν 900. Ἐνεκα τῆς φθορᾶς ταύτης καὶ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν οἱ Τοῦρκοι τὴν 31 Δεκεμβρίου ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἔφυγον δρομαίως εἰς τὴν Ἡπειρον. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Μαυροκορδάτος, διορίσας ἐν Μεσολογγίῳ τριμελῆ διοικητικὴν ἐπιτροπὴν ἀπῆλθε εἰς τὴν ἐν Ἀστρεὶ συγκληθεῖσαν συνέλευσιν, ἵνα δώσῃ λόγον τῶν πράξεών του. Ἡ συνέλευσις αὕτῃ ἐπικυρώσασα τὰς θεμελιώδεις διατάξεις τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ πολιτεύματος ἐξέλεξε πρόεδρον τῆς μὲν ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας τὸν Πετρόμπεην, τῆς δὲ νομοθετικῆς τὸν Μαυροκορδάτον. Ὅτε δὲ ὕστερον εἰσέβαλεν εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ὁ Μουσταφᾶ πασχᾶ τῆς Σκόδρας μετὰ 16,000 πολεμιστῶν, ἡ κυβέρνησις διώρισεν ἐν αὐτῇς ἐπαρχον τὸν Κωνστ. Μεταξὺν ἄλλ' οὔτε ἡ φρόνιμος καὶ πατριωτικὴ διοίκησις τούτου, οὔτε ὁ ἐν Καρπενήσιῳ ἡρωικὸς θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἐπήρκεσεν ν' ἀποτρέψῃ τὴν προσέγγισιν τῶν Τούρκων μέχρι Μεσολογγίου καὶ Αἰτωλικοῦ, τὸ ὁποῖον μάλιστα καὶ ἐπολιορκήσαν. Τότε οἱ ἀρχηγεῖ Ἀκαρνᾶνες καὶ Αἰτωλοὶ ἐζήτησαν ὡς διοικητὴν τὸν Μαυροκορδάτον, ἡ δὲ βουλὴ ἐπέτρεψε τοῦτο. Ἀμα δὲ ὁ ἐχθρὸς ἔμαθεν τὴν ἔλευσιν τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγιον, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ εὐθὺς ἔφυγεν. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος τὸ μὲν πρῶτον ἐπεχείρησε νέαν ἐκστρατείαν, ἐξῆλθε μάλιστα καὶ μέχρι Λυγοδιστίου· ἀλλ' ἔπειτα ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ· διότι ἐν Πελοποννήσῳ ἐξεργάγῃ ἐμφύλιος πόλεμος, καθ' ὃν ὅλοι οἱ πολιτικοὶ του φίλοι κατεδιώχθησαν· δύο μάλιστα τούτων, οἱ προσφιλέστατοι, Ἀνδρέας Ζαΐμης καὶ Λόντος, καὶ ἐξεπατρίσθησαν εἰς Ζάκυνθον. Ἄλλ' οὔτοι μὴ δυνάμενοι νὰ μένωσι μακρὰν τῆς ἀγωνιζομένης πατρίδος προσῆλθον εἰς τὸν Μαυροκορδάτον ὄχι ἵνα συνομόσωσιν, ἀλλ' ἵνα ζητήσωσιν τὴν μεσιτείαν του πρὸς

συμφιλίωσιν μετὰ τῶν ἀντιπάλων των. Ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦτον ἐδέχθη τοὺς φίλους του ὁ Μαυροκορδαῖτος. Πόσον μεγάλοι ἦσαν οἱ ἄνδρες τοῦ ἀγῶνος!

Ἀφοῦ δὲ διωργάνωσεν ὁ Μαυροκορδαῖτος, ὅπως καλλίτερον ἡδυνήθη, τὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ὠχύρωσεν ἐκ τῶν ἐνό- των τὸ Μεσολόγγιον, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν τῆς κυβερνήσεως. Περὶ τὰς ἀρχὰς Ἀπρι- λίου 1825 ἔφθασε εἰς Κρομμῦδι παρὰ τὴν Μεθώνην. Μὴ εὐρὼν δ' ἐκεῖ τὸν πρόεδρον τῆς κυβερνήσεως Γεώργιον Κουντουριώτην ἀπῆλθεν εἰς ζήτησίν του καὶ τὴν 24 Ἀπριλίου ἀνεχώρησεν εἰς Νεόκαστρον καὶ ἐκεῖθεν διέβη εἰς Σφακτηρίαν, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ἱμπραῖμ ἀπεβίβαζε εἰς αὐτὴν μεγάλας δυνάμεις πρὸς ἐξωσιν τῶν Ἑλλήνων. Ἐκεῖ ὁ Μαυροκορδαῖτος διέτρεξε τὸν ἔσχατον κίν- δυνον ἡχμαλωτίσθησαν δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῆς σωματοφυλακῆς του Κατσαρὸς σταλεῖς εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Τσαμαδοῦ καὶ ὁ Κωνσ. Ζαφειρόπουλος. Ἄμα δ' ἐγνώσθη ὁ θάνατος τοῦ Τσαμαδοῦ, οἱ ἐν τῷ πλοίῳ ἐκείνου εἰς τὸ ὅποιον εἶχε διασωθῇ καὶ ὁ Μαυ- ροκορδαῖτος, ἔκοψαν τὴν ἄγκυραν καὶ ἀπέπλευσαν· ἀλλὰ τὸ ἱστορικὸν τοῦτο πλοῖον (ὁ "Ἀρης") ἔμελλε νὰ διέλθῃ διὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, Ἄπαντες λοιπὸν οἱ ἐν αὐτῷ ἡτοιμάσθησαν εἰς θάνατον· οἱ μὲν ναῦται ἔκραζον «Παναγία μου, ἂν δὲν μᾶς σώσης, θὰ χαθῇς καὶ σύ.» Ὁ δὲ Μαυροκορδαῖτος ἐν καιρῷ τῆς μάχης ἐκράτει ἀνωρθωμένον τὸν λύκον τοῦ πιστολίου του, ἵνα μὴ πάραδοθῇ ζῶν εἰς τοὺς ἐχθρούς. Εὐτυχῶς δὲ ἅπαντες οἱ ἐν τῷ πλοίῳ ἐσώθησαν.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ κυβερ- νήτου τῆς Ἑλλάδος Καποδιστρίου ὁ Μαυροκορδαῖτος εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς πατρίδος λίαν ἐπιτηδείως. Ὅτε δὲ ὁ Καποδίστριας ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ Μαυροκορδαῖτος ἐτέθη εὐθὺς ὑπὸ τὰς διαταγὰς του. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἔγεινε ἀντιπολιτευόμε- νος καὶ ἔμενεν ὡς τοιοῦτος ἕως οὗ ἐπῆλθεν ὁ φόνος τοῦ Καπο-

διστρίου. Ἐπὶ Ὅθωνος τὸ μὲν πρῶτον ἡ ἀντιβασιλεία μετεχειρίσθη αὐτὸν ὡς ὑπουργόν· ἔπειτα δὲ ἔστειλεν ὡς πρέσβυν εἰς Λονδῖνον. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διωρίσθη πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Ἐπὶ δὲ τῆς γενομένης κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1843 μεταπολιτεύσεως ὁ Μκυροκορδαῖτος ἐτύγχανε πρέσβυς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀμέσως τότε προσεκλήθησαν ὅλοι οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀνεδείχθησαν πληρεξούσιοι. Ὁ Μκυροκορδαῖτος ἔχεινε τότε ἀντιπρόεδρος τῆς ἐν Ἀθήναις συνελεύσεως· καὶ μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐσχηματίσε τὸ πρῶτον συνταγματικὸν ὑπουργεῖον. Μετ' ὀλίγον δὲ παρητήθη καὶ διωρίσθη πάλιν πρέσβυς, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπανῆλθε καὶ διωρίσθη πρωθυπουργός. Ἀλλ' ὅτε ὁ Ὅθων ἤρχισε νὰ παραβαίνει τὸ σύνταγμα, ὁ Μκυροκορδαῖτος ὅστις ἡγάπα εἰλικρινῶς τὸν συνταγματικὸν μονάρχην, ἐπροτίμησε νὰ παραιτηθῇ. Ἐκτοτε δὲν ἀνεμίχθη πλέον εἰς τὰ τοῦ ἐνεργητικοῦ βίου πολιτικὰ πράγματα τῆς πατρίδος του, ἀλλ' ἐξελέγετο μόνον ὡς βουλευτὴς καὶ πληρεξούσιος. Ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας ἐν Ἀθήναις συνελεύσεως καὶ τῆς νέας δυναστείας ὁ Μκυροκορδαῖτος παθὼν τύφλωσιν ἕνεκα τῆς ἐπὶ πολὺ ἐπάσχωλῆσεως τῶν ὀφθαλμῶν του ἔζη ἐν Αἰγίνῃ καὶ ἀπέθανεν ἐκεῖ τὴν 6 Αὐγούστου 1865, θρηνούμενος ὑπὸ πάντων.

Πέτρος Μκυρομιχάλης.

Ὁ Πέτρος Μκυρομιχάλης ὁ γνωστὸς εἰς ἡμᾶς Πετρόμπεης ἐγεννήθη ἐν Οἰτύλῳ περὶ τὸ 1760· ἦτο δ' ἔγγονος τοῦ Γεωργίου Μκυρομιχάλη, ἐνὸς τῶν καπεταναίων τῆς Μάνης. Ὁ Πέτρος διὰ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ἀπέχθειαν κατὰ τῶν Τούρκων, ἀμὰ ἔμαθε τὴν κατάργησιν τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας καὶ τοὺς θριάμβους τοῦ στρατηγοῦ τῆς Γαλλίας Ναπολέοντος Βοναπάρτου, ἔσπευσεν εἰς αὐτὸν καὶ ἐζήτησε συνδρομὴν ἵν' ἀπε-

λευθερώση τὴν πατρίδα του. Ἄλλ' ὁ Ναπολέων Βονοπάρτης δὲν τῷ ἔδωκε τότε συνδρομὴν, ὑπεσχέθη ὅμως νὰ τῷ δώσῃ βραδύτερον ἐπὶ εὐνοϊκῶν περιστάσεων καὶ πρόέτρεψε τὸν σφριγῶντα Σπαρτιάτην νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ εἰς Αἴγυπτον. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν συνήνεσεν, ὁ Ναπολέων συνέστησεν αὐτὸν εἰς τὸν ἐν Κερκύρᾳ στρατηγὸν Δανζελῶτον καὶ τῷ παρήγγειλε ν' ἀναμένῃ ἐκεῖ ὑπὸ τὴν Γαλλικὴν σημαίαν καὶ προστασίαν τὰς εὐνοϊκὰς περιστάσεις πρὸς συνδρομὴν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν

Πέτρος Μαυρομιχάλης.

τῆς πατρίδος του. "Ότε δὲ βραδύτερον ἐξεδιώχθησαν οἱ Γάλλοι ἐκ τῆς Ἑπτανήσου, ἠναγκάσθη καὶ ὁ Πέτρος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Μάνην. Τῷ 1814 ἐστάλῃ μετὰ στολίσκου εἰς Μάνην ὁ Σιουκιούρ μπένης, ἵνα περιστείλῃ τὴν πειρατείαν· κατώρθωσε δὲ τοῦτο διὰ τῆς συμπράξεως τοῦ Πέτρου Μαυρομιχάλη, ὅστις διὰ τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην διωρίσθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου μπένης ἥτοι ἡγεμῶν τῆς Μάνης, καὶ ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ὁμηρον τὸν υἱὸν του Γεώργιον. Τῷ δὲ 1818 ὁ Πέτρος

Μαυρομιχάλης ἔγεινεν ἐταῖρος τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας καὶ προσέφερε καὶ χίλια γρόσια. Καί τοι δὲ εἶχεν εἰς τὸ στόμα οὕτως εἰπεῖν τοῦ λύκου τὸν προσφιλῆ του υἱὸν Γεώργιον διαμένοντα ἀκόμῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει, δὲν ἐδίστασεν ἐν τούτοις νὰ στείλῃ εἰς Τρίπολιν καὶ ἄλλον υἱόν, τὸν Ἀναστάσιον, ὡς ὁμηρον, ἵνα καθησυχάσῃ τὰς ὑπονοίας τῶν Τούρκων.

Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, συναθροίσας ὁ Πετρόμπεης τὴν 22 καὶ τὴν 23 Μαρτίου 1821 περὶ τοὺς 5,000 στρατιώτας ἐν Κυτριάτῃ ὑπὸ τοὺς υἱούς του καὶ τοὺς ἐννέα ἀδελφούς του καὶ ὅλους τοὺς καπεταναίους τῆς Μάνης, ὅπου ἔκρυπτε τότε καὶ τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, εἰσῆλθε μετ' αὐτῶν εἰς Καλάμας. Καὶ ὁ μὲν βοεβόδας τῶν Καλαμῶν ἐζήτησε τὸν λόγον τῶν τοιούτων κινήματων· ὁ δὲ ἡγεμὼν τῆς Μάνης ὄχι μόνον δὲν ἔκρυψε τὸν σκοπὸν του ἀλλὰ καὶ διὰ λαμπρᾶς δοξολογίας εἰς τὸν Ὑψιστον προεκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν τὴν 23 Μαρτίου. Τὴν δὲ 25 ἐξέδωκε διακήρυξιν πρὸς τὰς Εὐρωπαικὰς αὐλὰς, διὰ τῆς ὁποίας ἐζήτηι τὴν βοήθειαν αὐτῶν εἰς ἀμοιβὴν τῶν ἐκδουλεύσεων, τὰς ὁποίας οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον προσφέρει εἰς τὸν Εὐρωπαικὸν πολιτισμόν. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξεστράτευσαν ὁ μὲν υἱὸς του Ἡλίας Μαυρομιχάλης εἰς Τρίπολιν μὲ 2500 ἄνδρας, ὁ δὲ ἀδελφὸς του Ἀντώνιος Μαυρομιχάλης εἰς τὸ Νησί τῶν Καλαμῶν καὶ ἐκεῖθεν ἐνεψύχωσε τοὺς Κορωναίους· ὁ δὲ Γεώργιος Μαυρομιχάλης, μόλις ἐπανελθὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἔσπευσεν εἰς Ὑδραν· ὁ δὲ Κυριακούλης εἰς τὸ Μαραθονῆσι καὶ ἄλλοι Μαυρομιχάλαι ἔσπευσαν ἀλλαχοῦ. Οὕτω διὰ τῆς προσωπικῆς βαρύτητος ὅλων τῶν ἐν ἡλικίᾳ ὄντων τότε μελῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης διεδόθη καὶ ἐνεψυχώθη πανταχοῦ τῆς Πελοποννήσου ἡ ἐπανάστασις. Οὐδεὶς λοιπὸν διεκρίθη τότε τόσον, ὅσον ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ὅστις καί τοι κατεῖχε θέσιν ἐπίζηλον καὶ ἐγνώριζεν ὅτι δι' ἐπαναστάσεως δὲν ἤθελε βελτιώσῃ αὐτήν, ἐν τούτοις δὲν ἐδί-

στασε νά θυσιάσῃ ὅλα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος του.

Ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ταύτης ἐξελέχθη τότε παμφηφεί πρόεδρος τῆς Πελοποννησιακῆς γερουσίας καὶ ἀρχιστράτηγος τῶν Πελοποννησιακῶν ὅπλων. Ἐπὶ δὲ τῆς πρώτης ἐν Ἐπιδάφυρῳ συνελεύσεως τῶν Ἑλλήνων ἐπικυρώθη τὸ ὑπέρτατον τοῦτο ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον ἐτίμησε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἀγῶνος· οὐδέποτε δὲ δυσηρεστήθη, διότι ἡ πατρὶς ἀπένειμεν αὐτὸ βραδύτερον εἰς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην. Τούναντίον μάλιστα ἔχαιρε μεγάλως, ὁσάκις ἤκουε τὰ ἀνδραγαθήματα παντὸς Ἑλλήνος ἀγωνιζομένου ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

Ἐπὶ δὲ τῆς ἐν Ἀστρεῖ ἐθνοσυνελεύσεως ἐξελέχθη πρόεδρος τῆς νομοτελεστικῆς ἐξουσίας· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐμπόδισεν αὐτὸν νά ἐκστρατεύσῃ εἰς πολλὰ μέρη. Ὅτε βραδύτερον ἐξεργάγησαν οἱ ἐμφύλιοι σπαρχμοί, ὁ Πετρόμπεης διεκρίθη μόνον διὰ τὸ συμβιβαστικὸν τοῦ χαρακτῆρός του. Καίτοι δὲ ἡγεμονικὸν βίον διήνυσεν πρὸ τοῦ ἀγῶνος, οὐδέποτε ὅμως ἐπ' αὐτοῦ ἐδίστασε νά συνεκστρατεύσῃ, νά συγκακουχήσῃ καὶ συγκινδυνεύσῃ αὐτοπροσώπως. Ἡ πρώτη μάχη, καθ' ἣν ἠρίστευσαν τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα κατὰ τῶν Τούρκων, εἶνε ἡ ἐν Βαλτετσίῳ. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἔλαβον μέρος ὡς ἀρχηγοὶ τέσσαρες Μαυρομιχάλοι, ὁ Κυριακούλης, ὁ Ἡλίας, ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Ἀντώνιος. Πρέπει δὲ νά γνωρίζομεν ὅτι καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Μαυρομιχάλοι οὗτοι ἔπραττον τοιαῦτα κατὰ τῶν Τούρκων, ὁ υἱὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας Ἀναστάσιος ἐσήπετο ἔγκλειστος ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Τριπόλεως μετὰ τῶν λοιπῶν ὁμήρων ἀρχιερέων καὶ προεστῶν, τῶν ὁποίων τοὺς ὑπηρέτας ἀπεκεφάλισαν οἱ Τούρκοι ἅμα ἐπέστρεψαν ἐκ τῆς ἐν Βελτετσίῳ ἡττησάντων. Ὁ δὲ ἀληθὴς ἦρως Ἡλίας Μαυρομιχάλης προσεκλήθη βραδύτερον ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἔσπευσε νά πολιορκήσῃ τὴν ἀκρόπολιν κατεχομένην τότε ὑπὸ τῶν Τούρκων. Εὐθὺς δὲ ἅμα ἐφθασεν ἐπεχείρησε νά κυριεύσῃ αὐτὴν δι' ἐφόδου καὶ ὑπεσχέθη

ἀνὰ χίλια γρόσια εἰς τοὺς πρώτους, οἵτινες ἤθελον ἐφορμήσει, ἀλλ' ἡ ἔφοδος ἀπέτυχε. Τότε ὁ Ἡλίας ἀντὶ νὰ σήπῃται ἀργός, πολιορκῶν φρούριον ἰσχυρὸν ἀνευ κανονίων, ἀπῆλθεν εἰς Κάρυστον, ὅπου μετὰ δῖωρον μάχην εὗρεν ἐνδοξον θάνατον. "Ὅτε δ' ἔμαθε τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ πατήρ του Πετρόμπεης παρόντων πολλῶν, ἐλθόντων νὰ τὸν συλλυπηθῶσιν, ἀνεφώνησεν ὡς ἀληθῆς Σπαρτιάτης «μή με συλλυπεῖσθε· ἐγέννησα υἱὸν στρατιώτην καὶ οὐχὶ μπακάλην.» Καὶ ὅτε ὕστερον ἔμαθε τὸν θάνατον καὶ ἄλλου υἱοῦ του τοῦ Ἰωάννου πολεμοῦντος κατὰ τῶν Αἰγυπτίων εἰς Ναβαρῖνον, ἔγραψε τὴν ἐξῆς ἐγκύκλιον· «Εὐχαρίστως ἔπια τὸ πικρὸν τοῦτο ποτήριον· ὁ ἐνδοξὸς μάρτυς τῆς ἐλευθερίας ἀναπαύεται ἤδη ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ἀβραάμ, ἀξιωθεὶς τὸν ὑπὲρ πατρίδος θάνατον· ἀλλ' ὁ θάνατός του παρηγορεῖ τὴν καρδίαν μου, διότι μοὶ δίδει χρηστάς ἐλπίδας, ὅτι τὸ παράδειγμα τῆς Σπαρτιατικῆς του εὐτολμίας θὰ ἐλευθερώσῃ τὸ πατρῷον ἔδαφος ἀπὸ τὴν στυγεράν παρουσίαν τῶν ἀπανθρώπων τυράννων· αἱ σκιαὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἄλλου υἱοῦ μου, τοῦ ἀδελφοῦ μου Κυριακούλη ἐκστρατεύσαντος τῷ 1822 εἰς Σπλάντζαν τῆς Ἠπείρου καὶ πεσόντος ἐκεῖ ἐνδόξως, καὶ τόσων ἄλλων περιϋπτάμεναι ἐπικαλοῦνται τὸν ἰσχυρὸν βραχίονά σας εἰς ἐκδίκησιν τοῦ αἵματός των.»

Ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλη ὁ Πετρόμπεης, λαβὼν παρὰ τοῦ πασᾶ τούτου ἔγγραφον διὰ τοῦ ὁποίου προσεκαλοῦντο οἱ Ἕλληνες εἰς ὑποταγὴν ἐπὶ ὑποσχέσει καλῆς διοικήσεως, ἐξέσχισεν αὐτὸ ἐνώπιον τοῦ ἀπεσταλμένου. "Ὅτε δ' ἐπῆλθε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Γεώργιος Μυρομιχάλης μετὰ 400 μόνον ἀνδρῶν ἀπέκρουσε 3,000 Τούρκους εἰς Κλένιαν. Ἀπαντες δὲ οἱ ζῶντες ἀδελφοὶ καὶ συγγενεῖς αὐτοῦ ἔσπευδον ὅπου ἦτο μεγαλητέρα ἀνάγκη καὶ μετὰ τὴν τελείαν καταστροφὴν τοῦ ἐχθροῦ ἐν Πελοποννήσῳ, προθύμως ἔσπευσεν ὁ Πετρόμπεης καὶ εἰς Μεσολόγγιον πολιορκούμενον τότε ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ὁ Πετρόμπεης, ὃν καὶ ἐστρεφεῖτο πολιτικῆς ἱκανότητος, ἐπέσυρε τὸν φθόνον τοῦ κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος Κάποδιστρίου, διότι ἔσχυε πολὺ ἐν τῇ Μάνῃ, καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν Μαυρομιχαλῶν ὁ Κάποδίστριας ἐνόμιζεν ὡς τὸ πρῶτιστον πρόσκομμα εἰς τὴν κυβέρνησίν του. Ὅθεν μετέθεσεν ἅπαντας τοὺς Μανιάτας ἐξ ὅλων τῶν θέσεων τὰς ὁποίας κατεῖχον πρὸ τῆς ἐλεύσεώς του.

Ἀλλὰ τὸ κακὸν δὲν περιωρίσθη ἕως ἐδῶ· κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1831 ὁ Πετρόμπεης συναλήφθη καὶ ἐφυλακίσθη ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου εἰς τὸν Ἴτς-Καλὲ τοῦ Ναυπλίου. Ὅθεν τὴν 27 Σεπτεμβρίου ὁ Κάποδίστριας εἰσερχόμενος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ Γεωργίου Μαυρομιχάλη, τοῦ μὲν ἀδελφοῦ, τοῦ δὲ υἱοῦ τοῦ Πετρόμπεη. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ἐφονεύθη ἀμέσως, ὁ δὲ Γεώργιος μετὰ τινος ἡμέρας, ἀφοῦ ἐδικάσθη καὶ καταδικάσθη ὑπὸ πολεμικοῦ δικαστηρίου. Ὁ σεβάσμιος γέρων Πετρόμπεης ἔπιεν ἐν τῇ φυλακῇ καὶ ταῦτα τὰ πικρότατα ποτήρια πάντων τῶν ἄλλων ὡς ἄληθης Σπαρτιάτης. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ὁθωνος ἐδειξεν εὐπείθειαν εἰς τοὺς νόμους καὶ σεβασμὸν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἔθνους, ἀρκούμενος πρὸ μὲν τῆς μεταπολιτεύσεως τοῦ 1843 εἰς τὸ ἄξιωμα τοῦ συμβούλου τῆς ἐπικρατείας· μετὰ δὲ ταῦτα εἰς τὸ τοῦ γερουσιαστοῦ. Ζῶν ἄξιοπρεπῶς καὶ ἐκπληρῶν ὅσας χριστιανικὰς ἀρετὰς ἠδύνατο ἀπέθανε πλήρης ἡμερῶν καὶ πληρέστατος θλίψεων ἐν Ἀθήναις τῇ 17 Ἰανουαρίου 1848.

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Ἡ οἰογένεια τῶν Κολοκοτρωναίων εἶνε ἡ ἀρχαιοτάτη ἐξ ὧν διέπρεψαν ἐν Πελοποννήσῳ ἐν τοῖς ὅπλοις μετὰ τὴν κατὰκτησιν τῶν Τούρκων. Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἐγεννήθη τῇ 3 Ἀπριλίου 1770 ἐπὶ τινος ὄρου καὶ ὑποκάτω δένδρου.

Καὶ ὁ μὲν πατὴρ αὐτοῦ Κωνσταντῖνος πρότερον ἦτο ἀρχηγὸς τῶν ἀρματωλῶν ἐν Κορίνθῳ, καταδιωχθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατέφυγεν εἰς τὴν Μάνην καὶ ἔγεινε κλέφτης. Μετὰ δὲ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769, οἱ Ἀλβανοί, οἱ ὁποῖοι πρὸς καταστολὴν αὐτῆς εἶχον εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐκακούργουν τόσον, ὥστε ἡ Πύλη ἔστειλε τὸν Καπε-

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

τανάμπεην μετὰ τοῦ διερμηνέως Μαυρογένους, ἵνα ἐξώσωσι τοὺς κακούργοὺντας. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχον ἀρκετὰς δυνάμεις, προσεκάλεσαν τὸν λαὸν εἰς τὰ ὄπλα, δώσαντες ἀμνηστίαν καὶ εἰς τοὺς κλέφτας, ἐν οἷς καὶ εἰς τὸν Κολοκοτρώνην. Καὶ συνέτελεσε μὲν οὗτος εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀλβανῶν περὶ τὴν Τρίπολιν, ἀλλὰ πολὺ δὲν εὐχαριστεῖτο νὰ γείνη καὶ πάλιν ῥαγιάς. Κατεδιώχθη λοιπὸν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ πάλιν καὶ ἐν

μάχη τινὶ ἐφονεύθη. Ὁ δὲ μικρὸς Θεόδωρος ἐσώθη μετὰ τῆς μητρὸς του διὰ τῶν παλληκαρίων τοῦ πατρὸς του. Καὶ μέχρι τινὸς ἐκρύπτετο ἐν Μάνη, ἔπειτα δὲ ἦλθεν ἄγνωστος εἰς Ἀλωνίσταιναν πρὸς τοὺς ἐκ μητρὸς θεῖους Κωτσακαίους, ἐκεῖθεν εἰς Ἀκοβαν καὶ δεκκεπταετῆς διωρίσθη ὁπλαρχηγός. Εἰκοσαετῆς δὲ ἦλθεν εἰς γάμον μετὰ τῆς Αἰκατερίνης, θυγατρὸς τοῦ Καρούτσου, προεστοῦ τοῦ Λεονταρίου. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι φθονήσαντες ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἡνάγκασαν νὰ γείνη κλέφτης. Μετὰ δύο δ' ἔτη ἡναγκάσθησαν νὰ τὸν διωρίσωσιν ἄρματωλόν. Ὡς τοιοῦτος ἀπῆλθεν εἰς Μάνην πρὸς βοήθειαν τοῦ μπέη Κουμουνδουράκη πολεμοῦντος πρὸς τὸν Μούρτζινον. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεκηρύχθη ὁ φίλος του, ἀπεκηρύχθη καὶ οὗτος μετὰ τοῦ συναδέλφου του Πετμεζᾶ, ἄρματωλοῦ Καλαβρύτων. Καὶ τοῦτον μὲν ἐφόνευσαν δι' ἀπιστίας, εἰς δὲ τὸν Θ. Κολοκοτρώνην σωθέντα τότε διὰ τοῦ Μουρτζίνου ἡναγκάσθησαν βραδύτερον νὰ δώσωσι καὶ πάλιν ἄρματωλίκι, ἀλλ' ἵνα τὸν φονεύσωσιν εὐκολώτερον. Ἀφου δὲ ἀπέτυχον, τὸν ἡνάγκασαν νὰ καταφύγῃ εἰς Ζάκυνθον. Ἐνταῦθα εὔρε καὶ ἄλλους συναδέλφους, Σουλιώτας, Ρουμελιώτας καὶ Πελοποννησίους, ἐκπεπατρισμένους. Ἀπαντες ἀπηύθυνον ἀναφορὰν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρωσσίας Ἀλέξανδρον διὰ τῆς ὁποίας ἐζήτουν παρ' αὐτοῦ συνδρομήν, ἵνα ἐλευθερώσωσι τὴν πατρίδα των· ἀλλ' εἰς αὐτοὺς ἐδόθη μόνον ὑπόσχεσις. Ὅθεν ὁ Κολοκοτρώνης, ὅτε ἐπέκειτο γενικὴ σφαγὴ ἐν Πελοποννήσῳ τῶν χριστιανῶν, ἐξῆλθεν ὡς κλέφτης· ὡς τοιοῦτος δὲ διέπραξε πολλὰ κατὰ τῶν Τοῦρκων, πανταχόθεν καταδιώκετο καὶ πανταχοῦ ὡς ἐκ θαύματος ἐσώζετο. Ἐν τῷ καταδιωγμῷ τούτῳ περιῆλθεν ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔμαθεν ὅλας τὰς κρύπτας καὶ τὰς στρατηγικὰς θέσεις αὐτῆς. Ἐπὶ τέλους δὲ ἰδὼν ὅτι δὲν ἡδύνατο πλέον νὰ διατηρηθῇ ἐν Πελοποννήσῳ ἀπῆλθεν εἰς Κύθηρα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ζάκυνθον. Ὁ ἐν Κερκύρᾳ στρατηγὸς τῶν Ρώσσιων Παπαδόπου-

λος τῷ ἐπρότεινε στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, τὴν ὁποίαν ἐδέχθη, ὅτε ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος τῆς Ρωσσίας κατὰ τῆς Τουρκίας. Καὶ οἱ μὲν ὁμοιοπαθεῖς τοῦ Κολοκοτρῶνη Ἕλληνες ἐνεγράφησαν νὰ ἐστρατεύσωσι διὰ ξηρᾶς· οὗτος δ' ἔλαβε πλοῖον, ἵνα ἐπιτίθεται διὰ θαλάσσης κατὰ τῶν Τούρκων. Δι' αὐτοῦ ἀπέβη εἰς Ἀχαΐαν ἔκκυσε τὰς οἰκίας τοῦ Ὁθωμανοῦ ἀγᾶ καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Ζάκυνθον. Ἐν συμβουλίῳ προέτεινε νὰ τῷ δοθῇ ἀρκετὴ δύναμις ναυτικὴ καὶ πεζικὴ, ἵνα ἐλευθερώσῃ τὴν Πελοπόννησον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρότασις τοῦ δὲν ἔγινε δεκτὴ καὶ ἡ Ἐπτανήσος παρεχωρήθη τότε εἰς τὴν Γαλλικὴν δημοκρατίαν, ἀπῆλθεν εἰς τὸν Ἀθῶνα, ἵνα πολεμήσῃ κατὰ τῶν Τούρκων· ἐκεῖ δ' ἐπολιορκήθη ὑπ' αὐτῶν καὶ σωθεὶς διὰ τινος Ἀγγλικῆς φρεγάτας ἀπῆλθεν εἰς Σκιάθον, ὅπου εὔρεν ὅλους τοὺς καταδιωχθέντας ὑπὸ τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, υἱοῦ τοῦ τυράννου τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ, Ἕλληνες 1400 ὑπὸ τοὺς καπετναίους τοῦ Ὀλύμπου. Ἐκ Σκιάθου μετέβη εἰς Μάνην καὶ ἐκεῖθεν πάλιν εἰς Ζάκυνθον.

Τῷ 1808 εἰς τῶν προπατορικῶν του φίλων ὁ Ἀλῆ Φαρμάκης, καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ Βελῆ πασᾶ, συνεμάχησε μετὰ τοῦ Κολοκοτρῶνη πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῆς δεσποτείας τοῦ σουλτάνου. Ἀλλ' ἡ ἄλωσις τῆς Ἐπτανήσου ὑπὸ τῶν Ἀγγλων ἀνέτρεψε τὸ σχέδιόν των καὶ ὁ Κυλοκοτρῶνης τότε ἐτάχθη ἐν τῷ Ἀγγλικῷ στρατῷ ὡς λοχαγός· ἐπολέμησε κατὰ τῶν Γάλλων, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον ἀκόμη τὴν Λευκάδα, καὶ πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ στρατηλογηθῶσι καὶ ἄλλοι Ἕλληνες ὑπὸ τῶν Ἀγγλων. Μετὰ διαφόρους μάχας, κατ' ἃς ἠρίστευσε κατὰ τῶν Γάλλων, ἐπροβιάσθη εἰς ταγματάρχην τῷ 1810. Μετὰ δὲ τὴν σύστασιν τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας ἐκατηχρήθη καὶ τῷ 1820 ἔλαβεν ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην ἐπιστολὴν, ἐν τῇ ὁποίᾳ τῷ ἔλεγε νὰ ἐτοιμάζῃται· διότι ἡμέρα πρὸς ἔκρηξιν γενικῆς ἐπαναστάσεως ὥρι-

σθη ἡ 25 Μαρτίου 1821. Ὅθεν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους τούτου ἦλθεν εἰς Μάνην ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὅστις εἶχε τότε καὶ δύο υἱοὺς ἐνήλικας καὶ σχεδὸν ἐφαμύλλους τὸ αἶσθημα, τὸν Πάνον καὶ τὸν Ἰωάννην, ὅστις βραδυτέρον διὰ τὴν γενναϊότητά του ὠνομάσθη Γενναῖος. Τὴν δὲ 23 Μαρτίου 1821 παρηκολούθησε τὸν Πετρόμπεην εἰς τὴν πρώτην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Καλαμῶν, ἡ ὁποία ἐπήγαγε τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως ταύτης. Εὐθὺς δὲ μετὰ ταῦτα ἐκίνησε μὲ 150 Μανιάτας, ἵνα ἔλθῃ εἰς Καρύταιναν, ὅπου εἶχε προσκληθῇ ὑπὸ τῶν πανισχυρῶν Δεληγιαννῶν. Ὅτε δ' ἐφθασεν εἰς Σκάλαν, ἔστειλε πανταχοῦ πεζοὺς μὲ διαταγὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἔγραφε «Κλείσατε τοὺς Τούρκους εἰς τὰ κάστρα καὶ σὺς προφθάνω μὲ 3000. Ὅποιο δὲ χωρὶς δὲν θέλει ν' ἀκολουθήσῃ τὴν φωνὴν τῆς πατρίδος, βάλτε τσεκουῖρι καὶ φωτιά.» Ἐντεῦθεν ἡ ἐπανάστασις διεδόθη ἀμέσως ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Πελοποννήσου. Τὴν 27 Μαρτίου ἐκλείσει τοὺς Τούρκους τῆς Καρυταίνης καὶ τὴν 28 ἐπολέμησε πρὸς τοὺς Φαναρίτας Τούρκους ἐρχομένους εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Καρυταίνῃ κεκλεισμένων καὶ ἐφόνευσεν ἐξ αὐτῶν 500. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐφθασαν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην, ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης, οἱ Δεληγιανναῖοι, ὁ Παπαφλέσας, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ ἄλλοι· ὥστε συνεποσώθησαν εἰς 6000 ἄνδρας. Ἀλλ' ἔπας ὁ στρατὸς οὗτος διελύθη σχεδὸν ἀμαχητί, ἅμα ἦλθεν ἐκ Τριπόλεως Τουρκικὴ ἐπικουρία. Τότε ὅλοι οἱ ἄλλοι ὅπλαρχηγοὶ κατεπλάγησαν καὶ ἦσαν γνώμης νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Μόνος δὲ ὁ Κολοκοτρώνης ἐνόησεν ὅτι ὑποχωροῦντες ἤθελον διακινδυνεύσῃ τὴν τύχην τοῦ ὅλου κινήματος. Κυτᾶξας λοιπὸν αὐτοὺς εἶπε· «Δὲν πάω πουθενά. Ἄν θέλατε σεῖς, τραβᾶτε. Ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ ὅπου καὶ τὰ βουνὰ καὶ τὰ πουλιὰ μὲ γνωρίζουν. Ἄν χαθῶ, κάλλιο νὰ μένῃς αὐτά.» Καὶ οὗτοι μὲν ἀνεχώρησαν ἐμπαίζοντες τὸν ἄνδρα τόσον, ὥστε ὁ Παπαφλέσας εἶπε εἰς ἕνα τῶν στρατιωτῶν· «Βρέ, μείν' ἐστὺ

μαζί του για να μην τον φάν οι λύκοι.» Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης μείνας μόνος προσηυχήθη εἰς τὴν Παναγίαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερώσεως τῆς πατρίδος καὶ ἐμάζευσε πάλιν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ 300 περίπου ἄνδρας εἰς Πιάναν. Ἀλλὰ τῇ 5 Ἀπριλίου, μόλις ἐφάνη ἄλλος ἐκ Τριπόλεως Τουρκικὸς στρατός, διελύθησαν καὶ πάλιν οἱ νεοσύλλεκτοι. Ἐν τούτοις δὲν κατεβλήθη ὁ ἀδάμαστος ἀνὴρ, ἀλλὰ γράφων ἀδιακόπως πανταχοῦ καὶ παριστῶν ὅτι εἶνε ἀνάγκη νὰ πολιορκηθῇ ἡ Τρίπολις, εἶδε τέλος νὰ προσέλθωσι πολλοὶ ὀπλαρχηγοὶ καὶ νὰ περικυκλώσωσι τὴν Τρίπολιν. Οὕτως οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους ἐν Βαλτετσίῳ καὶ τὴν Τρίπολιν ἐκυρίευσαν.

Μετὰ ταῦτα ἡ κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτης ἐθνικῆς συνελεύσεως, διώρισε τὸν Κολοκοτρώνην στρατηγὸν καὶ διετάξεν αὐτὸν νὰ πολιορκήσῃ τὰς Πάτρας. Τὰς ἐκεῖ δὲ μάχας τοῦ Κολοκοτρώνη παρατρέχομεν, διότι δὲν ἐπὶ ἡγήγον κανὲν ἀποτέλεσμα. Ἐνῶ δὲ ἡσχολεῖτο εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν, διετάχθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα· ἀλλὰ ὁ Γερο-Κολοκοτρώνης ἀπήντησε· «Δὲν ἔμπορῶ ν' ἀφήσω 12000 Τούρκους εἰς τὴν Πάτρα καὶ νὰ ὑπάγω μπροστά. Πρέπει πρῶτον νὰ σβήσωμεν τὴν φωτιάν, ὅπου εἶνε μέσα καὶ ἔπειτα νὰ ὑπάγω εἰς βοήθειαν τῶν γειτόνων.» Τοῦτο παρ' ὀλίγον νὰ ἐπιφέρῃ σπουδαίας περιπλοκάς· ἀλλ' ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ φρόνησις τοῦ τε Κολοκοτρώνη καὶ Μαυροκορδάτου προέλαβον πᾶν ἀπευκταῖον. Ὅτε δ' ἐξεστράτευσεν ὁ Μαυροκορδάτος μετὰ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἔπεμψε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης εἰς βοήθειαν τὸν ἄξιον αὐτοῦ υἱὸν Γενναῖον μὲ 200 ἐκλεκτούς.

Ἐν Πάτραις, καίτοι καὶ ἄλλοι πολλοὶ Πελοποννήσιοι ἠκολούθησαν τὸν Μαυροκορδάτον, ὁ Κολοκοτρώνης ὅμως δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ συγκεντρώσῃ 6000. Δι' αὐτῶν συνέλεξε τὸ δέκατον τῆς σταφίδος ὡς ἐθνικὸν δικαίωμα καὶ ἔπραττε πᾶν ὅ,τι

ἡδύνατο νὰ στενοχωρῇ τοὺς Τούρκους. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἔμαθε τὴν εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλη εἰς τὴν Πελοπόννησον. Εὐθὺς τότε ἀπῆλθε διὰ Τριπόλεως εἰς τοὺς Λερναίους Μήλους καὶ προῖδὼν κατόπιν τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Δράμαλη εἰς τὴν Κόρινθον κατέλαβε τὰ Δερβενάκια καὶ ἐπήνεγκε διὰ στρατηγημάτων μάλλον ἢ διὰ μαχῶν τὴν καταστροφὴν τριάκοντα χιλιάδων μαχητῶν Τούρκων.

Βραδύτερον συνῆλθεν ἡ ἐν Ἀστρεὶ δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις, καθ' ἣν δυστυχῶς σχεδὸν οἱ σώσαντες μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης τὴν πατρίδα καὶ δοξάσαντες τὰ ὅπλα αὐτῆς παρηγωνίσθησαν. Τοῦτο ἐπροκάλεσε δυστυχῶς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, καθ' ὃν ὁ Κολοκοτρώνης ἔχασε πολύτιμον υἱόν, τὸν Πάνον φονευθέντα εἰς ἀλληλομαχίαν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος συνελήφθη καὶ ἐστάλη εἰς Ὑδραν ὑπὸ κράτησιν.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἀπέβη ὁ Ἱμπραϊμης εἰς τὴν Μεθώνην καὶ ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Γ. Κουντουριώτης ἐξεστράτευσε κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐνίκηθη καὶ ἡναγκάσθη μετὰ φυλάκισιν τεσσάρων μηνῶν ν' ἀπολύσῃ τὸν Κολοκοτρώνην, τὸν ὁποῖον καὶ ἀρχιστράτηγον διώρισε διὰ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ Ἱμπραϊμης. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἐπρόφθασε νὰ κρατήσῃ τὸν Ἱμπραϊμην εἰς τὴν Μεσσηνίαν· ἐλθὼν εἰς μάχην κατὰ τὸν Ἀκοβὸν ἐνίκηθη. Ἐπειτα ἐπολέμησε τρία ἡμερονύκτια κατὰ τὰ περίξ τῆς Τριπόλεως πρὸς διάσωσιν αὐτῆς. Ἀπελπισθεὶς δὲ ἀπὸ τοῦτο, ἔστειλε τὸν Τσώκρην ἵνα τὴν καύσῃ, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασεν. Οὕτω δὲ ὁ Ἱμπραϊμης γίνεται κύριος τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐγκαθίσταται εἰς τὸ κέντρον αὐτῆς, τὴν Τρίπολιν. Ἐκτοτε ὁ Κολοκοτρώνης δὲν συνῆπτεν ἐκ τοῦ συστάδην μάχας κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ καὶ οὐδεμίαν κίνησιν αὐτοῦ ἄφινεν ἀνενόχλητον.

Ὅτε δ' ἐξελέχθη ὑπὸ τῆς ἐν τῷ χωρίῳ Δαμαλᾶ τῆς Τροιζῆνος ἐθνικῆς συνελεύσεως ὁ μὲν Τσοῦρτς ἀρχιστράτηγος, ὁ δὲ Κόχραν ἀρχινάυαρχος καὶ ὁ Καποδίστριας κυβερνήτης τῆς Ἑλ-

λάδος, ὁ Κολοκοτρώνης ἀνεβόησε· «Δόξα τῷ Θεῷ, οἱ ἄνδρες οὗτοι θὰ εἰσάξωσι πειθαρχίαν τινὰ καὶ τάξιν, ἵνα σώσωμεν τὴν πατρίδα.»

Μετὰ δὲ τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Καποδιστρίου, ὁ Κολοκοτρώνης ἔγεινε μέλος τῆς τότε κυβερνήσεως, ἀλλ' ἡ ἀντιβασιλεία, ἡ ὁποία ἔφερε κατόπιν τὸν ἀνήλικον βασιλέα Ὅθωνα, ἐφυλάκισαν αὐτὸν καὶ τὸν Πλαπούταν ὡς συνομόσαντας δῆθεν πρὸς ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων. Μετὰ ἐπτὰ μηνῶν προφυλάκισιν ἐδικάσθησαν οἱ στρατηγοὶ οὗτοι καὶ κατεδικάσθησαν νὰ καρατομηθῶσιν ἐντὸς 24 ὥρῶν ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Ναυπλίου. Ἡ θεία ὁμως πρόνοια ἐρώτισε τὴν ἀντιβασιλείαν καὶ μετέβαλε τὴν ποινὴν αὐτῶν εἰς εἰκοσαετῇ δεσμὰ. Καὶ ἄμα ἔγεινεν ὁ Ὅθων ἐνῆλιξ καὶ ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ἀπένειμε πλήρη χάριν εἰς τοὺς ἐνδόξους στρατηγούς. Τοσαύτην δὲ κακὴν ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἡ συμπεριφορὰ αὕτη τῆς ἀντιβασιλείας κατὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, ὥστε ἔκτοτε κατέστη παροιμιῶδες παρὰ τοῖς ἁδικοῖς πάσχουσι τὸ «ἄμαρτίαις Κολοκοτρωναίικες». Ἀπέθανε δὲ ὁ Κολοκοτρώνης τὴν 4 Φεβρουαρίου 1843 καὶ ἐτάφη ἐν τῷ κοιμητηρίῳ τῶν Ἀθηνῶν.

Γεώργιος Καραϊσκάκης.

Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης ἐγεννήθη τῷ 1782 ἐν Σκουλικαρίᾳ τῆς ἐπαρχίας Ἀρτης ἦτο υἱὸς μοναχῆς, ἐξαδέλφης τοῦ Γώγου Βακόλα, καὶ ἀγνώστου πατρός. Ὁ Καραϊσκάκης ἠρέσκετο νὰ καυχᾶται διὰ τὸ ἀμφίβολον αὐτοῦ γένος, λέγων «Καθὼς τὰ ἐγκεντριζόμενα δένδρα εἶνε ὠραιότερα τῶν συνήθων, τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ νόθοι εἶνε καλλίτεροι τῶν γνησίων. Τὰ Ἰωάννινα ὑπῆρξαν δι' αὐτόν, καθὼς καὶ διὰ πολλοὺς ἄλλους ἥρωας τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνος, ἀνώτατον πολεμικὸν

καὶ πολιτικὸν σχολεῖον. Καὶ ὅτε μὲν ἦτο ἔμμισθος ὑπηρέτης τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὅτε δὲ κλέφτης πολέμιος αὐτοῦ. Ἐν ἔτει 1798 παρηκολούθησε τὸν πασᾶν τῶν Ἰωαννίνων, ὃ ὁποῖος ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Πασβᾶν Ὀγλοῦ, πασᾶ τοῦ Βιδυνίου, ἀλλ' ἠντομόλησε πρὸς τοὺς ἀποστάτας. Συλληφθεὶς ὁμῶς προσεδέθη εἰς κορμὸν δένδρου καὶ ἐρραβδίσθη ἀνηλεῶς. Ἄλλοτε συλληφθεὶς μεταξὺ τῶν κλεφτῶν καὶ προσμμένων θανατικὴν ποινὴν

Γεώργιος Καραϊσκάκης.

ἔλαβε μὲν χάριν τῆς ζωῆς του παρὰ τοῦ Ἀλῆ, ἀλλ' ἐφυλακίσθη καὶ μόλις μετὰ δύο ἔτη κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ ἐκ τῆς φυλακῆς. Τότε κατετάχθη εἰς τὴν συμμορίαν τοῦ πρωτοκλέφτου Κατσαντώνη καὶ διεκρίθη διὰ τῶν τολμηροτάτων κλεφτικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἀλλὰ τῷ 1815 ἠναγκάσθη πάλιν νὰ ὑποταχθῇ, ἀροῦ ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ καὶ ὁ ἀδελφός του ἐνέπεσον εἰς χεῖρας τοῦ Ἀλῆ καὶ ἐφονεύθησαν· ὁ Ἀλῆς ἐσυγχώρησε τὸν

μετανοήσαντα ἄρματωλὸν καὶ προσλαβὼν αὐτὸν εἰς τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ τὸν ἠρώτησε μιᾷ φορὰ· «Τί χάριν θέλεις νὰ σοῦ κάμω μωρὲ Καραϊσκάκη;» Ὁ δὲ Ἕλλην ἀπήντησε μὲ ἔλευθεροστομίαν· «Ἄν μὲ νομίζης καλὸν δι' αὐθέντην, κάμε με αὐθέντην· ἂν διὰ δοῦλον, κάμε με δοῦλον· ἂν δὲν μὲ νομίζης καλὸν διὰ τίποτε, ῥίψε με εἰς τὴν λίμνην τῶν Ἰωννίνων.» Κατὰ δὲ τὸν πόλεμον μεταξὺ Ἀλῆ πασᾶ καὶ σουλτάνου, ὁ Καραϊσκάκης συνετάχθη μετὰ τῶν Τούρκων· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀφῆκεν τὴν αὐτοκρατορικὴν ὑπηρεσίαν ὡς πλείστοι ἄλλοι τῶν πατριωτῶν του.

Ὁ Καραϊσκάκης ἦτο μικρὸς τὸ ἀνάστημα, ἰσχνὸς καὶ εὐκίνητος· μεγαλοφυὴς δὲ καὶ εἰς τὸ ἄκρον δραστήριος καὶ φιλόδοξος. Κατ' ἀρχὰς ἡ φιλοδοξία του ἀπέβλεπεν εἰς μέτρια μόνον· ἐπέθυμει νὰ λάβῃ τὸ ἄρματωλίκιον τῶν Ἀγράφων ἵνα διώξῃ ἐξ αὐτοῦ τοὺς ἀναξίους ἀπογόνους τοῦ κλέφτου Μπουκουβάλα. Πρὸς τοῦτο ἐνόμιζε πᾶν μέσον καλὸν καὶ ἐφάνη ἱκανὸς νὰ πωλήσῃ τὴν πατρίδα του ἀντὶ προσοδοφόρου ἀξιώματος. Ἐν ἀρχῇ ὅμως τῆς ἐπαναστάσεως συνεπολέμησε μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1821 ἐπληγώθη βαρέως εἰς τὸν μηρὸν εἰς τινα ἀψιμαχίαν συγκροτηθεῖσαν παρὰ τὸ Κομπότι. Κατὰ τὸ ἔτος 1823 μετέβη πρὸς θεραπείαν εἰς τὴν Ἰθάκην, ὅπου οἱ ἰατροὶ ὀλίγας ἐλπίδας περὶ ἰάσεως τῇ ἔδωσαν. Ἀλλ' ὁ ἥσυχος βίος ἦτο δηλητήριο εἰς φιλόδοξον ἄνδρα· ὅθεν ἐντὸς ὀλίγου ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ ἤρχισε πάλιν νὰ ἐνεργῇ, ἵνα ἐπιτύχῃ τὸ ἄρματωλίκιον τῶν Ἀγράφων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἄρματωλίκι τοῦτο παρεχωρήθη εἰς τὸν ὀπλαρχηγὸν Ράγκον, τοσοῦτον ἡγαλάνκτησεν, ὥστε ἐτράπη πρὸς τὸν Ὁμὲρ Βριώνην, καὶ συνῆψε μυστικὴν ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν Τούρκων, ὑποσχόμενος εἰς αὐτοὺς τὴν παράδοσιν τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Αἰτωλικοῦ. Τούτου ἕνεκα τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1824 ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις τοῦ Μεσο-

λογγίου απέλυσεν αὐτὸν ἐκ τῆς θέσεως τοῦ ὀπλαρχηγοῦ. Ἐπειτα διετάχθη ν' ἀφήσῃ εὐθὺς τὸ Αἰτωλικόν, ἀπὸ τὸ ὁποῖον εἶχε διαπραγματευθῇ μετὰ τοῦ Ὁμέρ Βριώνη, καὶ ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει μετηνέχθη ἐπὶ φορείου εἰς Καρπενήσιον ὃ φυσικῶς καὶ ἠθικῶς πάσχων ἀνὴρ· διότι διετέλει, ὡς ἐλέγετο, εἰς τὸ τρίτον στάδιον τῆς φθίσεως.

Ἀπὸ τῆς ἀπολύσεώς του ὁ Καραϊσκάκης ἤρχισε νὰ ἐννοῇ ὅτι δὲν ἐπρόκειτο μόνον περὶ ἀτομικῆς ἐλευθερίας ἀνδρείων τινῶν ὀπλαρχηγῶν, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐλευθερίας ὁλοκλήρου λαοῦ. Ὅθεν βραδύτερον συνεφώνησε μετὰ τοῦ Ράγκου καὶ κατέδειξε κατὰ τὴν δευτέραν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου, ὅτι εἶχεν ἀφυπνισθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ του ὁ εὐγενὴς πατριωτικὸς σπινθήρ. Διότι μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου ὅσῳ περισσότερον ἀναμφίβολος ἐφαίνετο ἡ ὑποταγὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Κιουταχῆν καὶ τὸν Ἱμπραϊμην, τοσούτῳ περισσότερον ἀγέρωχος καὶ ἄκαμπτos ἐφαίνετο ὁ Καραϊσκάκης. Ὅλων τὰ βλέμματα ἐστράφησαν πρὸς αὐτὸν καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ μόνος Ἕλληνας, ὃ ὑποῖος ἡδύτατο νὰ ἀντιστῇ εἰς τὸν Κιουταχῆν. Ὅθεν ἡ κυβέρνησις ἐνδοῦσα εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῆς κοινῆς γνώμης διώρισεν αὐτὸν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1826 γενικὸν διοικητὴν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ὁ πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως Ζαΐμης, ὅστις ἦτο προσωπικὸς τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἐμφυλίου πολέμου, συνήνεσεν εἰς τὸν διορισμὸν του, εἰπὼν· «Ἄς σωθῇ ἡ πατρίς, καὶ ἄς ὑψωθῇ ὁ ἐχθρὸς μου.» Ἡ σκηνὴ ὑπῆρξε βεβαίως συγκινητικὴ, ὅτε ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Ζαΐμης ἐνηγκαλίσθησαν εἰς τὸν θαλασσοπυργον τοῦ Ναυπλίου, ὑποσχόμενοι λήθην τῶν παρελθόντων κακῶν. Ὁ Ὑδραῖος Βουδούρης στραφεὶς τότε πρὸς τὸν νεοδιορισθέντα ἀρχηγὸν εἶπεν εἰς αὐτόν· «Ἔως τῶρα, Καραϊσκάκη, δὲν ἐξεπλήρωσας ὅπως ἔπρεπε τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκόν σου· ὁ Θεὸς νὰ σὲ φωτίσῃ νὰ τὸ ἐκπληρώσῃς εἰς τὸ μέλλον.» «Δὲν ἀρνούμαι, ἀπήντησεν ὁ Καραϊσκάκης, ὅτι, ὅταν θέλω,

γίνομαι ἄγγελος, καὶ ὅταν θέλω διάβολος· εἰς τὸ μέλλον ἀποφάσισα νὰ γείνω ἄγγελος.»

Τὴν 5 Αὐγούστου 1826 ὁ Καραϊσκάκης ἦτο μετὰ 3,500 μαχητῶν εἰς τὸ Χαϊδάρι, τὸ ὁποῖον ἀπέχει τῶν Ἀθηνῶν 1 1/2 ὥραν περίπου. Ἐνταῦθα τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν προσβλήθεις ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ Κιουταχῆ, ὅστις τότε ἐπολιόρκει τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν μετὰ 10,000 στρατιωτῶν, ἀπέκρουσε τὴν ἐπίθεσιν. Ἀλλὰ τῇ 7 Αὐγούστου προσβλήθεις ὑφ' ὅλης σχεδὸν τῆς Τουρκικῆς δυνάμεως ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Ἐλευσίνα. Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἐν Χαϊδαρίῳ μάχης συνέπεσε νὰ συναντηθῶσιν ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Κιουταχῆς ἐπὶ τῆς ἐξω τοῦ Πειραιῶς ὁρμούσης φρεγάτας τοῦ Γάλλου ναυάρχου Δερινῆ. Τότε ὁ Κιουταχῆς εἶπε «Τί κάμνεις, Καραϊσκάκη; ἤλπίζα ὅτι θὰ ἤρχεσο εἰς τὰ Βιτώλια νὰ προσκυνήσῃς καὶ θὰ σοῦ ἐδίδα ὡς βιλαέτι ὅλην τὴν χώραν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἕως τὴν Ἄρταν.» «Ἐγὼ νὰ προσκυνήσω εἰς σέ; ἀπήντησεν ὁ Καραϊσκάκης.» ὥστε καθὼς βλέπει τις ὁ Καραϊσκάκης εἶχε πλέον μεταβληθῇ καὶ ὁ πατριωτισμός του ἦτο ἤδη ἐστομωμένος κατὰ παντὸς πειρασμοῦ. Τῇ 25 Ὀκτωβρίου 1826 ἀφήσας εἰς Σαλαμίνα 1500 ἄνδρας ὑπὸ τὸν Βάσσον Μαυροβουνιώτην, ἐστράτευσεν αὐτὸς ἐκεῖθεν μετὰ 2500 μαχητῶν εἰς τὴν Λεβάδειαν καὶ τὸν Νοέμβριον συνήντησεν ἐν Ἀραχώβῃ δισχιλίους Ἀλβανοὺς ὑπὸ τὸν Μουσταφάμπεην καὶ Κεχαγιάμπεην. Ἐνταῦθα δὲ γενομένης μάχης, οἱ Ἀλβανοὶ ἐνικήθησαν κατὰ κράτος καὶ ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν 1700, μεταξύ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ οἱ δύο πασάδες. Ἐκ τῶν κεφαλῶν τῶν φονευθέντων ὁ Καραϊσκάκης κατεσκεύασε πυραμίδα, ἐπὶ τῆς ὁποίας διέταξε νὰ τεθῇ ἡ ἐπιγραφή· «Τρόπαιον τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων.» Ἡ νίκη αὕτη ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τῶν ἐπαναστατῶν· ὅθεν εἰς ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἥτις τότε ἦτο ὅλη ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Τούρκους, ἡ ἐπανάστασις ἀνεβίωσε καὶ ὁ Καραϊσκάκης

τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1827 κατατροπώσας παρὰ τὸ Δίστομον τὸν Ὁμέρ πασᾶν τῆς Εὐβοίας, ἀπέδωκε τὴν ἐλευθερίαν εἰς ὅλας τὰς ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι πόλεις πλὴν τοῦ Μεσολογγίου, τῆς Ναυπάκτου καὶ τῆς Βονίτσης. Μετὰ δὲ τὴν ἐν Διστόμῳ μάχην ἦλθεν εἰς Κερατσίνιον, πρὸς δυσμὰς τοῦ Πειραιῶς, καὶ ᾔθελε νὰ λιμοκτονήσῃ ἐν Ἀττικῇ τὸν Τουρκικὸν στρατόν, ἀλλ' οἱ Ἀγγλοὶ φιλέλληνες στρατηγοὶ Τσοῦρτε καὶ Κόχραν ἐπέμενον νὰ κτυπήσωσιν εὐθὺς τὸν Κιούταχῆν καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ ἐνδώσῃ. Ἐνῷ ὅμως παρσκευάζετο πρὸς τὴν ἐφοδον, τὴν 22 Ἀπριλίου γενομένης ἐκ τύχης μικρᾶς τινος συμπλοκῆς, ὁ Καραϊσκάκης καίτοι νοσῶν, καίτοι ἀθυμῶν, παρέστη εἰς τὸ μέσον ἵνα προλάβῃ τὴν διάδοσιν αὐτῆς καὶ ἐκεῖ ἐπληρώθη θανασίμως. Τὴν πρωΐαν τῆς 23 Ἀπριλίου ἀπέθανεν ὁ ἐλευθερωτὴς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ ἐτάφη ἐν Σαλαμῖνι.

Ὁδυσσεὺς Ἀνδρούτσου.

Ὁ πατὴρ τοῦ Ὁδυσσέως Ἀνδρούτσος ἐγεννήθη ἐν τῷ χωρίῳ Λιθινάταις τῆς Λοκρίδος ἐκ πατρὸς γεωργοῦ. Τραπὲς δ' ἐνωρὶς εἰς τὸν κλέφτικον βίον ἀνέπτυξε τσαούτην ἀνδρείαν, ὥστε εἰκοσαετῆς ὢν εἶχεν ἰσχυρὰν συμμορίαν καὶ ἐνέπνεεν εἰς ὅλους τρόμον. Ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1769 ἔπραξε πᾶν ὅ,τι ἡδυνήθη πρὸς εὐδόωσιν αὐτῆς. Ἀφοῦ δ' ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι αὕτη κατεστάλη, ἔζη ὅτὲ μὲν ὥς κλέπτης, ὅτὲ δὲ ὥς ζορμπᾶς, ἤτοι ἀντάρτης καὶ ἄλλοτε ὥς ἀρματοῦλος. Ἀλλ' ὅτε ἔμαθεν ὅτι ὁ Λάμπρος Κατσώνης κατῆλθεν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος μὲ στόλον, ἵνα ἐπαναστατήσῃ καὶ πάλιν τὴν Ἑλλάδα, ἔσπευσε ὁ Ἀνδρούτσος μετὰ 500 ἐπιλέκτων εἰς βοήθειάν του. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἡ ἐπανάστασις αὕτη δὲν εὐδοκίμησεν, ὁ μὲν Κατσώνης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ρωσσίαν, ὁ δὲ Ἀνδρούτσος συνελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἀπεκεφαλίσθη ἐν Κωνσταν-

τινουπόλει. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ὀδυσσεὺς ἐγεννήθη τῷ 1790 ἐν Ἰθάκῃ καὶ ἀνετράφη ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων, ἀρχαίου φίλου τοῦ πατρὸς του. Ὁ Ὀδυσσεὺς διὰ τὴν ἐν ταῖς μάχαις ἀνδρείαν, διὰ τὴν εὐτολμίαν καὶ διὰ τὰ σπάνια ἔλλα σωματικά του πλεονεκτήματα ἔφθασεν εἰς τὸ ἔπακρον τῆς φήμης ὡς καλοῦ παλληκαρίου. Ἦτο τῷ ὄντι ἀναστήματος ὑψηλοῦ, δασύθριξ ὅχι μόνον κατὰ τὴν κεφαλὴν, τὰς ὀφρεῖς καὶ τοὺς μύστακας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ στήθος. Εἶχε κεφαλὴν

Ὀδυσσεὺς Ἀνδρούτσου.

μεγάλην καὶ νῶτα εὐρέα· ὥστε πληρέστατα ἀρμόζει εἰς τὸν Ὀδυσσεά τὸ περὶ αὐτοῦ μνημονεύομενον δημῶδες·

«Σὰν βράχος εἶν' αἱ πλάταις του, σὰν κάστρ' ἡ κεφαλὴ του
Καὶ τὰ πλατυὰ τὰ στήθη του, τοῖχος χορταριασμένος.»

Ἐκτὸς δὲ τούτου ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο εἰς μέγαν βαθμὸν χειρὸς δύναμος, ταχύπους καὶ πηδητής. Οὕτω λοιπὸν ἦτο τέλειος Λοκρὸς καὶ ὀλίγους εἶχε τοὺς ἐφαμίλλους κατὰ τὴν εὐτολμίαν,

τὴν ῥώμην, τὴν περὶνοιαν καὶ τὴν θρασύτητα. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦτο τοιοῦτος ἡγαπήθη πολὺ ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ὑπὸ τῆς συζύγου του Βασιλικῆς καὶ διωρίσθη ἀρματωλὸς τῆς Λεβιδείας. Ὡς τοιοῦτος ὑπηρέτησε πιστῶς καὶ ἀνδρείως τὸν τύραννον, ὅσον οὐδεὶς ἄλλος. Ὅτε δὲ τὰ σουλτανικὰ στρατεύματα, ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀποστατήσαντος, ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπεσύρθη εἰς Ἀράχωβαν καὶ ἐκεῖθεν δι' Ἀκαρννίας μετέβη εἰς Ἑπτάνησον.

Ἡμέρας δέ τινας μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ, ὁ Ὀδυσσεὺς ἀφῆσας ἐν τῇ νήσῳ τῶν Παξῶν τὴν οἰκογένειάν του ἐναύλωσε πλοῖον καὶ ἀπέβη εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἵνα ἐγείρῃ τοὺς ὑπάρχοντες εἰς τὰ ὄπλα. Ἐνῶ δὲ περιέτρεχε τὴν Ἀκαρνανίαν, ἔμαθεν ὅτι ὁ φίλος του Διάκος ἔπαισεν ἐν Ἀλαμάνῃ, ὁ δὲ Κιοσσέ Μεχμέτ καὶ ὁ Ὁμέρ Βριώνης μετὰ 8,000 μαχητῶν ἀναπαυθέντες ἐν Λαμίᾳ ἡτοιμάζοντο νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς τὴν Ἀμφισαν. Τότε σπεύδει ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς τὴν Γραβιάν καὶ λέγει εἰς τοὺς περὶ αὐτόν· «ὅστις εἶνε παλληκάρι ἅς δέσῃ τὰς χεῖράς του ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἵνα χορεύσωσι τοῦτον τὸν χορόν.» Καὶ τῷ ὄντι ἤρχισε νὰ χορεύῃ καὶ νὰ τραγουδῇ τὸ δημῶδες «Κάτω 'ς τοῦ βάλτου τὰ χωριά». Συνεδέθησαν δὲ ὀπισθεν αὐτοῦ ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου 117 καὶ οὕτω χορεύοντες εἰσῆλθον εἰς τὸ Χάνι καὶ ἤρχισαν νὰ ὀχυρόνωνται, κλείοντες τὰς θύρας καὶ ἀνοίγοντες ἐν τῷ πλινθοκτίστῳ τοίχῳ πολεμίστρας. Οἱ Τοῦρκοι προσευχθέντες ὥρμησαν κατὰ τῶν ἐν τῷ χανίῳ. Προεπορεύετο τοῦτων εἰς δεξιῆς παρορμῶν τοὺς ὀπισθεν αὐτοῦ διὰ ῥητῶν τοῦ Κορανίου καὶ προσκαλὼν τοὺς ἐπαναστάτας νὰ ὑποταχθῶσιν, ἵνα μὴ καταστραφῶσιν. Ἰδὼν τοῦτο ὁ Ὀδυσσεὺς διέταξε τοὺς ἰδιούς του νὰ μὴ πυροβολήσωσι πρὶν δώσῃ αὐτὸς τὸ σύνθημα. Ὅτε δὲ ὁ δεξιῆς καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτὸν ἐφθασαν μέχρι βολῆς τουφεκίου «ποῦ πᾶς βρὲ Τοῦρκε» ἐφώναζεν ὁ Ὀδυσσεὺς, «νὰ ὑπο-

τάξω καὶ νᾶ σφάζω τοὺς ἀντάρτας» ἀπήντησεν ὁ δεσβίσης. ἀλλ' εὐθύς ἔπεσε νεκρὸς ὑπὸ τῆς σφαίρας τὴν ὁποίαν ἐρύτευσεν εἰς τὸ κρανίον του τὸ εὖστοχον τουφέκι τοῦ Ὀδυσσέως. Τότε οἱ Τούρκοι ὤρμησαν λυσσῶντες μέχρι τῆς θύρας τοῦ ξενοδοχείου, ἀλλὰ τὸ εὖστοχον πῦρ τῶν Ἑλλήνων τρεῖς ἀπέκρουσεν αὐτοὺς ἐν ἀπαξίᾳ καὶ πολλοὺς ἔστειλεν εἰς τὸν Ἅδην. Ὁ Ὁμέρ μὴ ἔχων πυροβολικόν, ἵνα κρημνίσῃ τὸ χάνι, ἔστειλε περὶ τὴν ἐσπέραν εἰς Λαμίαν, ἵνα φέρῃ ἐκεῖθεν τηλεβόλα. Ἀλλὰ δύο ὥρας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἐξέφυγον οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ χανίου διὰ τῆς ἀνατολικῆς θύρας, χάσαντες ἕνα μόνον. Εἰς τὴν Γραβιὰν ὁ Ὀδυσσεὺς ἔσωσε τὴν ἐπικινδύνασιν, ἀλλ' ἕκτοτε δὲν διέπραξε κανὲν μέγα ἔργον. Τῷ δὲ 1825 κατηγορηθεὶς ἐπὶ προδοσίᾳ συνελήφθη παρὰ τὰς Λιβανάτας τῆς Λοκρίδος καὶ μετενεχθεὶς εἰς Ἀθήνας ἐφυλακίσθη ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀπτέρου Νίκης, ὅπου ἀπέθανε τῇ 4 Ἰουλίου 1825.

ΤΕΛΟΣ.

ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ
ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΓΝΩΣΤΟΠΟΙΗΣΙΣ

Ἄπαντα τὰ πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλλ.
Σχολείων νεώτατα βιβλία ὡς καὶ τὰ
βραβευθέντα ἐν τῷ τελευταίῳ δια-
γωνισμῷ πωλοῦνται ἐν τοῖς ἡμετέροις
Καταστήμασιν.

Τιμᾶται δραχμῶν 2

ΒΙΟΙ
ΕΠΙΦΑΝΩΝ ΑΝΔΡΩΝ

ΤΗΣ

ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων καὶ τῶν Παρθεναγωγείων
κατὰ τὸ Πρόγραμμα τοῦ Ἑπουργείου

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ι. ΦΕΡΜΠΟΥ

ΚΑΙ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΑΝΕΣΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

1892

ΒΙΟΙ ΕΠΙΦΑΝΩΝ ΑΝΔΡΩΝ

ΤΗΣ

ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων καὶ τῶν Παρθεναγωγείων
κατὰ τὸ Πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου

ΥΠΟ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ι. ΦΕΡΜΠΟΥ

ΚΑΙ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΚΟΥΡΤΙΔΟΥ

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΑΝΕΣΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

1892

К. 1. Писма 3

ΕΠΙΦΑΝΩΝ ΑΝΔΡΩΝ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ

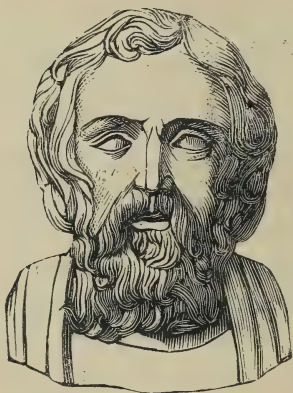
(388 π. Χ.)

Ὁγδοήκοντα ἔτη μετὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον οἱ Δωριεῖς, ὀδηγούμενοι ὑπὸ τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡρακλέους, Τημένου, Ἀριστοδήμου καὶ Κρεσφόντου, κατέλιπον τὴν ὀρεινὴν Δωρίδα κατευθυνόμενοι πρὸς μεσημβρίαν. Ἀφ' οὗ δὲ ἐναυπήγησαν στόλον ἐν Ναυπάκτῳ, διεπέρασαν εἰς Πελοπόννησον, καὶ κυριεύσαντες τὴν Ἀργολίδα, τὴν Μεσσηνίαν καὶ τὴν Λακωνικὴν, ἐμοίρασαν διὰ κλήρου τὰς κυριευθείσας χώρας· καὶ ὁ μὲν Τήμενος ἔλαβε τὴν Ἀργολίδα, ὁ δὲ Κρεσφόντης τὴν Μεσσηνίαν, ὁ δὲ Προκλῆς καὶ Εὐρυθένης, οἱ δίδυμοι υἱοὶ τοῦ ἀπεθανόντος Ἀριστοδήμου, τὴν Λακωνικὴν.

Ἡ ἐπάνοδος αὕτη τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὰς χώρας, αἵτινες τὸ πάλαι ἀνῆκον εἰς τὸν ἥρωα αὐτῶν πρόγονον, λέγεται *Κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν*.

Εἰς τὴν Λακωνικὴν, ἀφ' οὗ κατέκτησαν αὐτὴν οἱ Δωριεῖς, ἦσαν τρεῖς τάξεις κατοίκων· οἱ κατακτηταὶ Δωριεῖς, οἵτινες ὠνομάσθησαν *Σπαρτιάται* ἐκ τῆς πόλεως Σπάρτης, εἰς ἣν ἐγκατεστάθησαν· οἱ ἐκουσίως ὑποταχθέντες κάτοικοι, οἵτινες ἐκαλλιέργουν ἐλευθέρως τοὺς ἀγροὺς τῶν πληρώνοντες φόρον καὶ ἐκαλοῦντο *περίοικοι*· καὶ οἱ ὑποταχθέντες μετὰ ἐνοπλον ἀντίστασιν, οἵτινες, γενόμενοι δοῦλοι τῶν Σπαρτιατῶν, ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν καὶ ὠνομάζοντο *εἰλωτες*.

Ἀπὸ τοῦ Προκλέους καὶ Εὐρυσθένους ἐπεκράτησε νὰ βασιλεύωσι δύο συγχρόνως βασιλεῖς ἐν Σπάρτῃ, ὁ μὲν ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ Προκλέους, ὁ δὲ ἕτερος ἐκ τῆς τοῦ Εὐρυσθένους· ἀλλ' αἱ δύο αὗται βασιλικαὶ οἰκογένειαι ἐφιλονίκουν πρὸς ἀλλήλας, ἐκ τούτου δὲ μεγάλη ἀταξία καὶ ἀνομία ὑπῆρχεν ἐν Σπάρτῃ. Ἡ τοιαύτη κατάστασις διήρκεσε μέχρι τοῦ Λυκούργου, ὅστις διὰ τῶν σοφῶν νόμων τοῦ καὶ τὴν τάξιν ἐπανάφερε, καὶ ἔθεσε τὰ θεμέλια τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης τῆς Σπάρτης.

Λυκούργος

Ὁ Λυκούργος ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Εὐνόμου, βασιλέως τῆς Σπάρτης· ὁ πατὴρ αὐτοῦ φονευθεὶς εἰς τινα στάσιν τοῦ λαοῦ, ἀφῆκε τὴν βασιλείαν εἰς τὸν πρεσβύτερον αὐτοῦ υἱὸν Πολυδέκτην, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀπέθανε μετ' ὀλίγον.

Ὁ Λυκούργος ἠδύνατο νὰ γίνῃ τότε βασιλεὺς· ἀλλὰ μαθὼν ὅτι ἡ σύζυγος τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του ἦτο ἐγκυος, διεκήρυξεν ὅτι ἡ βασιλεία ἀνήκει εἰς τὸ παιδίον, ἂν γεννηθῇ ἄρρεν· αὐτὸς δὲ ἐκυβέρνα ὡς ἐπίτροπος. Ἡ βασίλισσα ἐγέννησεν ἄρρεν· ὁ δὲ Λυκούργος λαβὼν τὸ βρέφος εἰς τὰς ἀγκάλας του, ἐπαρουσίασεν αὐτὸ εἰς τοὺς πολίτας καὶ εἶπεν· «ὦ Σπαρτιᾶται, μᾶς ἐγεννήθη βασιλεὺς,» καὶ το ὠνόμασε Χαρίλαον, διότι ὅλος ὁ λαὸς ἐχάρη θαυμάζων τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην αὐτοῦ.

Οἱ πολῖται ἐσέβοντο καὶ ἠγάπων τὸν Λυκούργον, πειθόμενοι εἰς αὐτὸν καὶ προθύμως ἐκτελοῦντες τὰς προσταγὰς του, ὅχι τόσον διότι ἦτο ἐπίτροπος τοῦ βασιλέως, ὅσον διὰ τὰς ἰδίαις αὐτοῦ ἀρετάς.

Ἐν τούτοις ὑπῆρχον καὶ τινες φθονοῦντες τὸν Λυκούρ-

γον καὶ διαβάλλοντες αὐτόν, ὅτι ἐσκόπευε δῆθεν νὰ κρατήσῃ δι' ἑαυτὸν τὴν βασιλείαν.

Ὁ Λυκοῦργος διὰ ν' ἀποφύγῃ τὰς συκοφαντίας ταύτας, ἔκρινε φρόνιμον ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς πατρίδος του, ἕως ὅτου ὁ ἀνεψιός του ἐνηλικιωθῇ.

Μετέβη λοιπὸν πρῶτον εἰς τὴν Κρήτην. Ἐξετάσας δὲ μετὰ προσοχῆς τὸ ἐκεῖ πολίτευμα, παρέλαβεν ὅσους νόμους ἐνόμισε καταλλήλους διὰ τὴν πατρίδα του. Ἐκ τῆς Κρήτης ἔπλευσεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου εὔρε καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου· ἰδὼν δὲ ὅτι ἡδύναντο νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν Σπαρτιατῶν, ἀντέγραψεν ὅπως φέρῃ αὐτὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Λυκοῦργου ἡ ἀταξία καὶ ἡ σύγχυσις ἔφθασαν εἰς τὸ ἔπαρκον· δι' ὃ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐπόθουν αὐτόν καὶ πολλάκις τὸν προσεκάλεσαν νὰ ἐπανέλθῃ.

Ὁ Λυκοῦργος ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπεχείρησεν εὐθὺς νὰ μεταβάλλῃ καθ' ὁλοκληρίαν τὸ πολίτευμα τῆς Σπάρτης· ἀλλὰ πρῶτον ἠθέλησε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν θεῖαν ἀντίληψιν καὶ μετέβη εἰς τοὺς Δελφούς· ἐκεῖ δ' ἔλαβε χρησμὸν εἰς τὸν ὅποῖον ἡ Πυθία ἀπεκάλεσεν αὐτὸν *θεοφιλέην καὶ θεὸν μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον* καὶ ἐβεβαίωσεν ὅτι οἱ νόμοι του εἶνε ἄριστοι.

Ὁ Λυκοῦργος ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τούτου, ἦλθεν εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἤρχισε τὸ μέγα αὐτοῦ ἔργον.

Καὶ πρῶτον μὲν συνέστησε τὴν *γερουσίαν*· ἤτοι συμβούλιον συγκείμενον ἐξ εἰκοσιοκτὼ γερόντων ὑπεράνω τῶν ἐξήκοντα ἐτῶν καὶ ἀμέμπτου βίου, καὶ ἐκ τῶν δύο βασιλέων.

Δεύτερον δὲ διὰ νὰ καταστήσῃ τοὺς Σπαρτιάτας ἴσους μεταξύ των, διεμοίρασε τὴν γῆν· διότι πάντα τὰ κτήματα εἶχον συγκεντρωθῇ εἰς ὀλίγους, οἱ δὲ λοιποὶ πολῖται ἦσαν ἄποροι καὶ ἀκτήμονες. Ὁ Λυκοῦργος τὰς μὲν γαίας τῆς Σπάρτης διεμοίρασεν εἰς ἐννεακισχίλια ἴσα μέρη, τὴν δὲ ἄλλην Λακωνικὴν, ἣτις ἀνῆκεν εἰς τοὺς περιόικους, εἰς

τριάκοντα χιλιάδας μέρη· ἔδωκε δὲ εἰς ἕκαστον πολίτην τόσην γῆν, ὅση ἤρκει νὰ θρέψῃ αὐτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του. Μετὰ πολὺν χρόνον ἐπανερχόμενος ἐξ ἀποδημίας, καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ ἀγροὶ εἶχον θερισθῇ, καὶ βλέπων τοὺς σωροὺς τῶν δεμάτων παρ' ἀλλήλους, ἐμειδίασε καὶ εἶπε πρὸς τοὺς παρόντας· «ἡ Λακωνικὴ φαίνεται ὡς κτῆμα πολλῶν ἀδελφῶν, οἱ ὅποιοι πρὸ ὀλίγου διεμοιράσθησαν αὐτό».

Πρὸς τούτοις ὁ Λυκοῦργος κατήργησε τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα καὶ ἐπέτρεψε μόνον τὰ σιδηρᾶ· τόσον δὲ βαρέα καὶ ὀγκώδη ἦσαν ταῦτα, ὥστε διὰ νὰ φυλάξῃ τις ποσὸν χιλίων δραχμῶν, ἐχρειάζετο ἀποθήκην μεγάλην, καὶ ἄμαξαν διὰ νὰ τὸ φέρῃ.

Ὁ Λυκοῦργος διὰ νὰ ἐξαλείψῃ τὴν τρυφὴν καὶ τὴν πολυτέλειαν, καὶ διὰ νὰ συνδέσῃ στενότερον τοὺς πολίτας μετὰ τῶν, συνέστησε τὰ συσσίτια, ὅπου πάντες οἱ πολῖται συνέτρωγον ὁμοῦ· εἰς τὰ συσσίτια ἐπεκράτει μεγάλη λιτότης, τὸ δὲ προσφιλέστατον φαγητὸν ἦτο ὁ μέλας ζῶμος.

Ἡ σύστασις τῶν συσσιτίων δυσηρέστησε πολὺ τοὺς εὐπόρους. Οὗτοι συναθροισθέντες εἰς τὴν ἀγορὰν κατεκραύγαζον ἐναντίον τοῦ Λυκούργου μετ' ἀγανακτήσεως· μάλιστα δὲ αὐθάδης τις νέος ὀνομαζόμενος Ἀλκάνδρος, ἐκτύπησεν αὐτὸν διὰ ῥάβδου καὶ ἐξώρυξε τὸν ὀφθαλμὸν του. Ἐντροπὴ καὶ κατῆφεια κατέλαβε τοὺς πολίτας, καθὼς εἶδον τὸ πρόσωπον τοῦ Λυκούργου καθημαγμένον· συλλαβόντες δὲ ἀμέσως τὸν Ἀλκάνδρον παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τὸν Λυκοῦργον διὰ νὰ τον τιμωρήσῃ. Ὁ Λυκοῦργος παρέλαβε τὸν Ἀλκάνδρον καὶ ὡς μόνην τιμωρίαν ἐπέβαλεν εἰς αὐτὸν νὰ τον ὑπηρετῇ· οὗτος δὲ γνωρίσας ἐκ τοῦ πλησίον τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν πρᾶοτητα τοῦ ἀνδρός, μεγάλως ἠγάπησε καὶ ἐτίμησεν αὐτόν, καὶ ἐκήρυττε τοῦτο εἰς τοὺς γνωρίμους καὶ φίλους του.

Ὁ Λυκοῦργος ἐφρόντισε πολὺ ὅπως ἡ Σπάρτη ἔχῃ πολίτας ὑγιεῖς καὶ ῥωμαλέους· εὐθύς ὡς ἐγεννᾶτο τὸ παιδίον, ὁ πατήρ ἔφερεν αὐτὸ πρὸς τοὺς γέροντας· οὗτοι ἂν εὕρισκον αὐτὸ ἀρτιμελές καὶ ὑγιές, ἐπέτρεπον ν' ἀνατραφῇ, ἂν δὲ

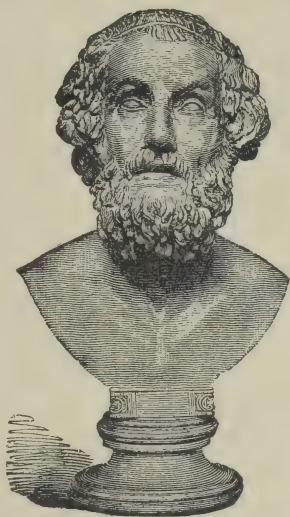
εὔρισκον δύσμορφον ἢ ἀδύνατον, προσέταττον νὰ ριφθῇ εἰς τοὺς Ἀποθέτας, κρημνώδες βάραθρον τοῦ Ταυγέτου.

Τὰ παιδία ἀνετρέφοντο ἐν τῇ οἰκίᾳ ὑπὸ τῶν γονέων των κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἡλικίας των, μέχρι τοῦ ἐβδόμου ἔτους· ἔπειτα δὲ κατετάσσοντο εἰς ἀγέλας ἢ βούας, ὅπου συνέτρωγον καὶ ἀνετρέφοντο καὶ ἐγυμνάζοντο ὁμοῦ· ὁ φρονιμώτατος δὲ καὶ τολμηρότατος ἐξ αὐτῶν διωρίζετο ἀρχηγός, καὶ εἰς τοῦτον ὤφειλον νὰ ὑπακούωσι προθύμως, καὶ νὰ ὑπομένωσιν ἀγογγύστως ὅσας τις τοὺς ἐτιμῶρει.

Εἰς τοὺς παῖδας ἐπετρέπετο νὰ κλέπτωσι λάχανα ἐκ τῶν κήπων καὶ τρόφιμα ἐκ τῶν συσσιτίων. Τοῦτο δὲ ἐχρησίμευε πρὸς στρατιωτικὴν ἄσκησιν· διότι οἱ μικροὶ Σπαρτιᾶται, ἀναπτύσσοντες ἐκ παιδικῆς ἡλικίας τὴν ἐπιτηδειότητα αὐτῶν, καθίσταντο ἱκανοί, ὅτε βραδύτερον ἐγίνοντο στρατιῶται, ν' ἀφαιρῶσι παρὰ τῶν ἐχθρῶν μετὰ τόλμης καὶ πονηρίας τροφὰς καὶ ὅπλα, καὶ ἐν γένει νὰ ἐξαπατῶσιν αὐτούς.

Ἐὰν ὁμοῦς συνελαμβάνοντο, ἐμαστιγοῦντο σκληρότατα διὰ τὴν ἀδεξιότητά των· διὰ τοῦτο ἐφιλοτιμοῦντο νὰ μὴ ἀνακαλυφθῶσι. Παῖς κλέψας μικρὰν ἀλώπεκα, ἔκρυπεν αὐτὴν ὑπὸ τὸ ἐνδυμὰ του· ἡ ἀλώπηξ κατεσπάραττε τὸ σῶμά του διὰ τῶν ὀδόντων καὶ τῶν ὀνύχων της, ἀλλ' ὁ παῖς διὰ νὰ μὴ προδοθῇ, ὑπέμεινε μετὰ καρτερίας τοὺς πόνους ἕως οὗ ἔπεσε νεκρός.

Ὁ Λυκοῦργος θέλων νὰ καταστήσῃ τοὺς Σπαρτιᾶτας ῥωμαλέους τὸ σῶμα καὶ γενναίους τὴν ψυχὴν, ἐσυνήθιζεν αὐτοὺς ἐκ παιδικῆς ἡλικίας εἰς παντὸς εἶδους σκληραγω-

Ὅμηρος

γίας. Τὰ παιδιά ἐβάδιζον ἀνυπόδητα, ἐφόρουσαν τὸ αὐτὸ ἐνδυμα χιμῶνα καὶ θέρος, ἐκοιμῶντο δὲ ἐπὶ στιβάδων ἐκ κορυφῶν καλὰμων, τὰς ὁποίας ἐκοπτον διὰ τῶν χειρῶν τῶν ἐκ τῶν ὄχθων τοῦ ποταμοῦ Εὐρώτα.

Ὑπέφερον δὲ γενναίως πείναν καὶ δίψαν καὶ ψυχὸς καὶ καύσωνα καὶ βαρεῖς κόπους, καὶ τοὺς μεγίστους σωματικούς πόνους. Κατ' ἔτος τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀρτέμιδος οἱ ἔφηβοι ἔτρεχον περὶ τοῦ βωμοῦ τῆς θεᾶς κρατοῦντες μάλιστα καὶ μαστιγούμενοι· τὸ αἶμα ἔρρεε καὶ ἑρράντιζε τὸν βωμόν, ἀλλ' οὗτοι ὑπέμενον ἀγογγύστως τοὺς φρικτοὺς πόνους· πολλοὶ δ' ἐξ αὐτῶν ἀπέθανον ἐκ τῶν μαστιγώσεων χωρὶς νὰ ἐκβάλωσι κραυγὴν, χωρὶς οὐδὲ κἂν νὰ διαστρέψωσι τὸ πρόσωπον.

Οἱ παῖδες τῆς Σπάρτης καὶ οἱ νέοι ὤφειλον νὰ σέβωνται πολὺ τοὺς γέροντας, νὰ ἐγείρωνται ἐκ τῆς θέσεώς των ὅτε διήρχοντο, νὰ παραχωρῶσιν εἰς αὐτοὺς τόπον καθ' ὁδόν, καὶ ἐρωτῶμενοι ν' ἀποκρίνωνται προθύμως καὶ εὐστόχως. Ἐμάνθανον δὲ προσέτι νὰ εἶνε ὀλιγόλογοι· μέχρι σήμερον δὲ λακωνικὸς λέγεται ὁ σύντομος ἀλλὰ περιεκτικὸς λόγος, ὅστις δι' ὀλίγων λέξεων ἐκφράζει πολλὰ νοήματα.

Οἱ νόμοι τοῦ Λυκούργου ἦσαν ἄγραφοι, οἱ δὲ παῖδες ἐμάνθανον αὐτοὺς ἐκ μνήμης. Ἐμάνθανον δὲ καὶ μουσικὴν καὶ χορὸν καὶ τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου καὶ ἄλλων ποιητῶν. Τὰ δὲ ἄσματα αὐτῶν ἦσαν ἐνθουσιώδη παρώρμων εἰς γενναίας πράξεις, ἐξύμνουσαν τοὺς ὑπὲρ πατρίδος πεσόντας καὶ ὠνείδιζον τοὺς ἀνάνδρους καὶ δειλοὺς.

Κατὰ τὰς ἑορτὰς οἱ Σπαρτιαῖται ἐχόρευον, σχηματίζοντες τρεῖς χοροὺς ἀναλόγως τῆς ἡλικίας των· καὶ ὁ μὲν χορὸς τῶν γερόντων ἔψαλλε·

Ἄλλοτε ἡμεθα ἡμεῖς ἀνδρεῖα παλληκάρια,

Οἱ δὲ νέοι ἀποκρινόμενοι ἔψαλλον·

Καὶ τώρα εἰμεθα ἡμεῖς, δοκίμασε ἂν θέλῃς

Ὁ δὲ χορὸς τῶν παιδίων·

Ἀλλὰ θὰ γίνωμεν ἡμεῖς πολὺ καλλίτεροί σας.

Οἱ Σπαρτιᾶται τὸν πόλεμον ἐθεώρουν ὡς πανήγυριν. Πρὸ τῆς μάχης ἐνεδύοντο πορφυρᾷ ἐνδύματα, ἐκτένιζον ἐπιμελῶς τὴν μακρὰν κόμην των, ἐκόσμουσαν τὴν κεφαλὴν διὰ στεφάνου, καὶ κρατοῦντες τὰ ἀστράπτοντα χάλκινα ὅπλα των, ἐφώρμων κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ὑπὸ τὴν μελωδίαν τῶν αὐλῶν, καὶ ὁ ἐχθρὸς ἠσθάνετο ὅτι εἶχεν ἀπέναντί του πολεμιστὰς ἀνίκητους.

Αὐστηρῶς ὡσαύτως ἀνετρέφοντο καὶ αἱ Σπαρτιατίδες· καὶ αὐταὶ ἐκ μικρᾶς ἡλικίας ἐγυμνάζοντο εἰς τοὺς κόπους καὶ τὰς κακουχίας, εἰς τὸν δρόμον καὶ τὴν πάλην. Ἡ τοιαύτη ἀνατροφή καθίστα τὰς Σπαρτιατίδας γενναίας· καὶ ὅτε οἱ υἱοὶ των ἀπήρχοντο εἰς τὸν πόλεμον, ἠῦχοντο εἰς αὐτοὺς ἢ νίκην ἢ θάνατον. Σπαρτιατὶς δίδουσα εἰς τὸν υἱὸν τῆς τὴν ἀσπίδα του ἔλεγεν· Ἡ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς.

Ἀφ' οὗ οἱ Σπαρτιᾶται ἐσυνήθισαν τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου καὶ ἠδύναντο νὰ διοικῶνται δι' αὐτῶν, ὁ Λυκούργος ἐσκέφθη πῶς νὰ καταστήσῃ ἀμετάβλητον τὸ πολίτευμα ἐκεῖνο. Συγκαλέσας λοιπὸν τοὺς πολίτας, εἶπε πρὸς αὐτοὺς νὰ ὀρκισθῶσιν ὅτι δὲν θὰ μεταβάλῃσι τὸ πολίτευμα ἕως οὗ ἐπανέλθῃ· ἔπειτα δὲ ἀπῆλθεν ἐκ Σπάρτης καὶ δὲν ἐπέστρεψε πλέον. Λέγεται δὲ ὅτι μετέβη εἰς Κρήτων ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἐτίμων τὸν Λυκούργον ὡς θεὸν μετὰ τὸν θάνατόν του, καὶ εἰς τιμὴν του ἱδρυσαν νῆδον προσφέροντες κατ' ἔτος θυσίαν εἰς αὐτόν. Ἐπὶ πεντακόσια δὲ ἔτη, ἐφ' ὅσον οἱ Σπαρτιᾶται διετήρησαν πιστῶς τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου, ἦσαν ἰσχυροὶ καὶ ἐνδοξοί.

ΑΡΙΣΤΟΔΗΜΟΣ

(748 — 728 π. X.)

Ἡ Μεσσηνία εἶνε χώρα τῆς Πελοποννήσου πλούσια καὶ εὐφορωτάτη, κειμένη πρὸς δυσμὰς τῆς Λακωνικῆς, πλήρης ὡραίων βουνῶν καὶ σιτοφόρων ἀγρῶν. Διὰ τοῦτο οἱ γείτονες τῶν Μεσσηνίων Σπαρτιᾶται εἶχον πρὸς αὐτὴν ἐστραμμένον τὸν νοῦν των, καὶ ἐζήτουν ἀφορμὴν νὰ τὴν κατακτήσωσιν. Ἡ ἀφορμὴ δὲ αὕτη ἦλθεν ὡς ἐξῆς. Ἐπὶ τῶν ὀρίων τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, ὅπου συνήρχοντο κατ' ἔτος οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ Μεσσήνιοι καὶ ἐπανηγύριζον τὴν ἑορτὴν τῆς θεᾶς. Ἐν μιᾷ τῶν ἑορτῶν τούτων συνέβη ἔρις μεταξὺ τῶν πανηγυριστῶν, καὶ ἐφονεύθη ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Τήλεκλος. Ὁ υἱὸς δὲ αὐτοῦ Ἀλκαμένης διαδεχθεὶς αὐτόν, εἰσέβαλεν εἰς Μεσσηνίαν ἐν ὥρᾳ νυκτὸς αἴφνης καὶ χωρὶς νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον, καὶ ἐκυρίευσεν τὴν ὀρεινὴν πόλιν Ἀμφειαν.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Μεσσηνίων Εὐφάης συναθροίσας εὐθὺς τοὺς πολίτας, ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς προτρέπων νὰ μὴ δειλιάσωσι διὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀμφείας· ταῦτοχρόνως δὲ ἐγύμναζεν αὐτοὺς ἐπιμελῶς εἰς τὰ ὅπλα.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἐξορμῶντες ἐκ τῆς ὀχυρᾶς Ἀμφείας, ἐλεηλάτουν τὴν χώραν καὶ δὲν ἄφινον ἡσύχους τοὺς Μεσσηνίους· οἱ δὲ Μεσσήνιοι ἀπέκρουον πάλιν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ ἐλεηλάτουν καὶ αὐτοὶ τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς.

Ἀλλὰ τὸ πέμπτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Μεσσήνιοι δὲν εἶχον πλέον τὰ μέσα πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου· πλὴν δὲ τούτου εἶχεν ἐνσκήψῃ φοβερὸς λοιμὸς. Ὅθεν κατέφυγον εἰς τὸ ὄρος Ἰθώμην, ὅπου ἦτο φρούριον ὀχυρόν. Τὸ ὄρος τοῦτο βρεχόμενον κατὰ τοὺς πρόποδας αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Παμίσου, διαιρεῖ τὴν Μεσσηνιακὴν πεδιάδα

εἰς δύο μέρη, καὶ εἶνε ὡς φυσικὴ ἀκρόπολις ὅλης τῆς χώρας. Ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς κορυφῆς τῆς Ἰθώμης ὠχυρώθησαν οἱ Μεσσήνιοι, καὶ συγκεντρώσαντες τὰς δυνάμεις αὐτῶν, ἡδυνήθησαν ν' ἀντισταθῶσιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον.

Ἐκ τῆς Ἰθώμης ἀπέστειλαν οἱ Μεσσήνιοι εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἀπεσταλμένον, νὰ ἐρωτήσῃ τί νὰ πράξωσι πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος· ὁ δὲ θεὸς εἶπε πρὸς αὐτοὺς ὅτι πρέπει νὰ θυσιάσωσι παρθένον καταγομένην ἐκ βασιλικοῦ αἵματος. Ἐβαλον εὐθύς κλῆρον, καὶ ὁ κλῆρος ἔπεσεν εἰς τὴν θυγατέρα τοῦ Λυκίσκου. Οὗτος ὁμῶς ἔλαβε τὴν κόρην του καὶ ἔφυγε κρυφίως εἰς τὴν Σπάρτην.

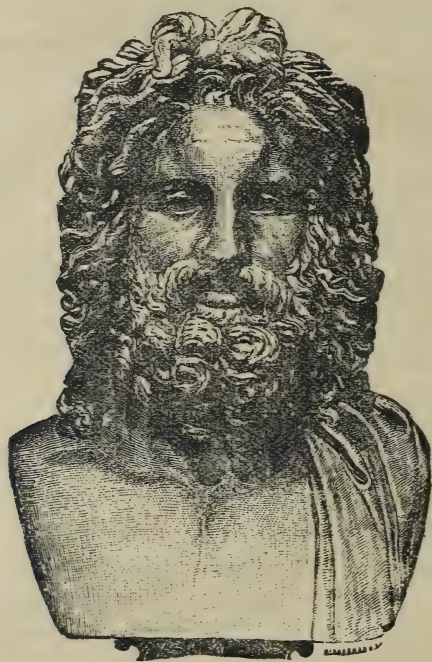
Οἱ Μεσσήνιοι, μαθόντες τὴν προδοσίαν τοῦ Λυκίσκου, κατελήφθησαν ὑπὸ λύπης καὶ ἀμνηχανίας. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς ἐκείνης ἀγωνίας προσέρχεται ἀνὴρ φιλόπατρις, ὁ Ἀριστοδήμος, καταγόμενος καὶ αὐτὸς ἐκ βασιλικοῦ αἵματος, καὶ προσφέρει τὴν θυγατέρα του ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος, καὶ τὴν θυσιάζει διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ χειρός.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι, ὅτε ἔμαθον τὸν χρησμὸν καὶ τὴν θυσίαν τῆς κόρης, ἀπεθαρρύνθησαν, καὶ ἐπὶ πέντε ἔτη δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Μεσσηνίων. Τὸ δὲ ἕκτον ἔτος, ἤτοι τὸ δέκατον τρίτον τοῦ πολέμου, ἐπειδὴ καὶ αὐτῶν αἱ θυσίαι ἦσαν αἷσαι, ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Ἰθώμης καὶ μάχῃ πεισματώδης συνεκροτήθη, καθ' ἣν ἔπεσεν ἐνδόξως ὁ βασιλεὺς τῶν Μεσσηνίων Εὐφάης. Οἱ Μεσσήνιοι ἐκτιμῶντες τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Ἀριστοδήμου, ἐξέλεξαν αὐτὸν βασιλέα. Αὐτὸς δὲ ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Μεσσηνίους πολὺ θάρρος, καὶ ὁ στρατὸς παρηκολούθει αὐτὸν εἰς τὰς μάχας μετ' ἐνθουσιασμοῦ.

Καὶ κατὰ μὲν τὰ πρῶτα τέσσαρα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀριστοδήμου, ἀμφότεροι οἱ ἐχθροὶ ἐπολέμουν δι' ἐπιδρομῶν καὶ ληστειῶν· τὸ δὲ πέμπτον ἔτος οἱ Σπαρτιάται ἀπεφάσισαν νὰ καταβάλωσι διὰ μιᾶς τὴν Μεσσήνην, καὶ ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Ἰθώμης μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ

αὐτῶν, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Κορινθίων· τοὺς δὲ Μεσσηνίους ἐβοήθουν οἱ Ἀρκάδες. Μάχη φοβερά συνήφθη, καθ' ἣν οἱ Μεσσήνιοι, καίτοι ὀλιγώτεροι τὴν ἀριθμὸν, ἐνίκησαν κατὰ κράτος τοὺς Σπαρτιάτας.

Ἄλλ' ὅμως οἱ Μεσσήνιοι λαβόντες ἔπειτα χρησμούς

Ζεὺς

ἀμφιβόλους, ἤρχισαν πάλιν νὰ ἀνησυχῶσι. Τὸ δὲ εἰκοστὸν ἔτος τοῦ πολέμου ἐρωτήσαντες τὸ μαντεῖον, ἔλαβον ἀπάντησιν ὅτι θὰ νικήσωσιν ἐκεῖνοι, οἵτινες πρῶτοι ἤθελον στήσῃ ἑκατὸν τρίποδας περὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς τοῦ προστάτου τῆς Ἰθώμης. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχον χρήματα νὰ κατασκευάσωσι χαλκοὺς τρίποδας, ἔμελλον νὰ κατασκευ-

άσωσι ξυλίνους. Ἀλλὰ τὸν χρησμὸν τοῦτον ἔμαθον καὶ οἱ Σπαρτιᾶται· εἰς δ' ἐξ αὐτῶν, ἀνὴρ τολμηρὸς, κατεσκεύασεν ὅπως ἔτυχεν ἐκ πηλοῦ ἑκατὸν μικροὺς τρίποδας, καὶ μεταμφιεσθεὶς εἰς κυνηγὸν εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μεσσηνίαν, καὶ μετ' ἄλλων χωρικῶν ἀγνώριστος ἀνέβη εἰς Ἰθώμην. Τὴν νύκτα ἔστησε τοὺς τρίποδας περὶ τὸν βωμὸν τοῦ Διὸς καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην φέρων τὴν καλὴν εἰδῆσιν. Οἱ δὲ Μεσσήνιοι ὡς εἶδον τοὺς τρίποδας τὸ πρῶτ' ἐταράχθησαν, διότι ἐνόησαν ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται εἶχον στήσῃ αὐτούς. Ὁ Ἀριστόδημος προσεπάθει νὰ καθησυχάσῃ αὐτούς, καὶ ἔστησε περὶ τὸν βωμὸν τοῦ Διὸς τοὺς ξυλίνους τρίποδας. Ἀλλ' οἱ Μεσσήνιοι εἶχον χάσῃ τὰς ἐλπίδας των, ἡ δὲ ἀνδρεία καὶ τὸ θάρρος τοῦ Ἀριστοδήμου τίποτε δὲν ἠδύνατο νὰ ὠφελήσῃ.

Καὶ ἄλλα δὲ σημεῖα προεμήνυον εἰς τοὺς Μεσσηνίους τὰ μέλλοντα δυστυχήματα. Τὸ χαλκοῦν ἄγαλμα τῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος ἔρριψε κατὰ γῆς τὴν ἀσπίδα του. Καὶ οἱ κριοὶ τοὺς ὁποίους ἔμελλε νὰ θυσιάσῃ ὁ Ἀριστόδημος εἰς τὸν Δία τὸν προστάτην τῆς Ἰθώμης, ὥρμησαν καὶ ἐκτύπησαν τὰ κέρατά των ἐπὶ τοῦ βωμοῦ μετὰ τόσης ὀρμῆς, ὥστε ἀπέμειναν νεκροί. Οἱ κύνες συνηθροίζοντο ἀνὰ πᾶσαν νύκτα καὶ ὠρύοντο, τέλος δὲ καὶ ἔφυγον πάντες ὁμοῦ πρὸς τὸ στρατόπεδον τῶν Σπαρτιατῶν. Ταῦτα πάντα ἐτάρασσον τοὺς Μεσσηνίους.

Ὁ δὲ Ἀριστόδημος βλέπων τὴν κατάστασιν ταύτην τῶν πραγμάτων ἐταράσσετο καὶ αὐτός, μάλιστα δὲ ὑπὸ τοῦ ἐξῆς ὄνειρου. Εἶδεν ὅτι, ἐν ᾧ ἦτο ὠπλισμένος καὶ ἔμελλε νὰ ἐξέλθῃ εἰς μάχην, ἐπεφάνη ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ ἐνδεδυμένη μαῦρα, καὶ δεικνύουσα τὸ στῆθος αὐτῆς καὶ τὴν κοιλίαν κατεσπαραγμένα. Εὐθὺς δὲ ἀφῆρσε τὰ ὅπλα αὐτοῦ καὶ ἀντὶ τούτων ἐπέθηκεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του στέφανον χρυσοῦν καὶ τον ἐνέδυσεν ἐνδυμα λευκόν. Ὁ ἀτυχὴς βασιλεὺς ἐξύπνησε συγκεκινημένος, καὶ ἐσυλλογίζετο ὅτι τὸ ὄνειρον ἐκεῖνο προανήγγελλε τὸν θάνατόν του, διότι οἱ

Μεσσήνιοι ἔθαπτον τοὺς ἐπιφανεῖς ἄνδρας ἐστεφανωμένους καὶ λευκὰ ἐνδεδυμένους. Βλέπων δὲ ὅτι οὐδεμία ἐλπίς σωτηρίας ὑπάρχει πλέον εἰς τὴν πατρίδα, καὶ ὅτι ἀδίκως καὶ ἀνωφελῶς ἔγινε φονεὺς τῆς θυγατρὸς του, μετέβη εἰς τὸν τάφον αὐτῆς καὶ ἐφονεύθη. Ἀπέθανε δὲ ὁ Ἀριστόδημος βασιλεύσας ἑξ ἔτη καὶ ὀλίγους μῆνας.

Τόσον κατέπληξε τοὺς Μεσσηνίους ὁ θάνατος τοῦ ἀνδρείου βασιλέως, ὥστε ἀπηλπίσθησαν καὶ εὐθύς ἠθέλησαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας· ἀλλ' ἀφ' οὗ παρῆλθεν ἡ πρώτη ταραχὴ, ἀπεφάσισαν νὰ πολεμήσωσι μέχρις ἐσχάτων, νὰ μὴ ἐκλέξωσι δὲ ἄλλον βασιλέα. Πέντε ὅλους μῆνας ἐπολέμουν οἱ Μεσσήνιοι, καὶ οἱ ἐπισημότατοι αὐτῶν καὶ πάντες οἱ στρατηγοὶ ἀπέθανον ἡρωϊκὸν θάνατον. Τέλος δὲ ὅσοι ἐπέζησαν, βασανιζόμενοι ὑπὸ τῶν πολιορκούντων Σπαρτιατῶν καὶ ὑπὸ τῆς πείνης, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσιν. Οἱ Σπαρτιάται πρῶτον μὲν κατηδάφισαν εὐθύς τὸ ὀχυρὸν φρούριον τῆς Ἰθώμης, ἔπειτα δὲ ὑπέταξαν καὶ τὰς λοιπὰς πόλεις τῆς Μεσσηνίας καὶ διεμοιράσθησαν τοὺς Μεσσηνιακοὺς ἀγροὺς. Ἐκ δὲ τῶν Μεσσηνίων πολλοί, μὴ ἀνεχόμενοι νὰ γίνωσι δοῦλοι τῶν Σπαρτιατῶν, ἔφυγον ἐκ τῆς ὑποδουλωθείσης πατρίδος των, πάντες δὲ οἱ ἄλλοι ὅσοι ἔμειναν, ἔγιναν δοῦλοι. Ὑπεχρεώθησαν δὲ πρῶτον μὲν νὰ καλλιεργῶσι τοὺς ἀγροὺς τῶν Σπαρτιατῶν ὡς εἴλωτες, καὶ νὰ δίδωσιν εἰς τοὺς κυρίους αὐτῶν τὸ ἥμισυ τοῦ καρποῦ, δεύτερον δὲ νὰ ὀρκισθῶσιν ὅτι οὐδέποτε θὰ ἀποστατήσωσι, καὶ τρίτον, ὅταν ἀποθνήσκῃ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν ἢ ἄλλος τις ἐπίσημος ἀνὴρ, νὰ μεταβαίνωσιν ἐκ τῆς Μεσσηνίας εἰς τὴν Σπάρτην γυναῖκες καὶ ἄνδρες πενθηφοροῦντες.

Ὁ πόλεμος οὗτος μεταξὺ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Μεσσηνίων διήρκεσε δεκαεννέα ἔτη, ἀπὸ τοῦ ἔτους 743 μέχρι τοῦ 723 π. Χ., καὶ λέγεται πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος.

ΑΡΙΣΤΟΜΕΝΗΣ

(688 — 668 π. Χ.)

Τριάκοντα ὀκτὼ ὅλα ἔτη ἐστέναζον οἱ Μεσσήνιοι ὑπὸ τὸν βαρὺν ζυγὸν τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες ἐφέροντο πρὸς αὐτοὺς μετὰ πολλῆς σκληρότητος καὶ περιφρονήσεως. Τὰ ἀπερίγραπτα δεινὰ τῆς δουλείας δὲν ἐταπείνωσαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐγέννησαν εἰς τὰς καρδίας των φλογερὸν αἰσθημα μίσους καὶ ἐκδικήσεως ἐναντίον τῶν κατακτητῶν. Προτιμότερον ἐνόμιζον νὰ ἀποθάνωσι μαχόμενοι καὶ νὰ φύγωσιν ἐκ τῆς Πελοποννήσου εἰς ξένας χώρας, παρὰ νὰ ζῶσι δοῦλοι ἐξηυτελισμένοι. Μάλιστα δὲ ἡ νεολαία δὲν ἐβλεπε τὴν ὥραν πότε νὰ λάβῃ τὰ ὄπλα κατὰ τῶν τυράννων καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν δούλην πατρίδα. Μεταξὺ τῶν ζωηρῶν νέων ἦτο ἀνδρεῖός τις καὶ τολμηρός, ὁ Ἀριστομένης, ὅστις ἐκ βασιλικοῦ κατήγετο γένους. Οὗτος μετ' ἄλλων ἐπισήμων πολιτῶν παρώτρυνε τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν, καὶ ἔστειλεν ἀπεσταλμένους πρὸς τοὺς Ἀργεῖους καὶ τοὺς Ἀρκάδας ζητῶν τὴν βοήθειαν αὐτῶν.

Ἀφ' οὗ ἡτοιμάσθησαν τὰ πάντα, ὁ Ἀριστομένης εἰσέβαλεν εἰς τὴν πεδινὴν χώραν, ὅπου ὁ λαὸς εὐθὺς ἐπανεστάτησε μετὰ πολλῆς χαρᾶς καὶ προθυμίας. Ἡ πρώτη μάχη ἔγινε πρὶν ἔλθωσιν οἱ σύμμαχοι, ἡ δὲ νίκη ἔμεινεν ἀμφίβολος. Ἀλλ' ὅμως ὁ Ἀριστομένης ἔδειξε τόσῃν ἀνδρείαν, ὥστε οἱ Μεσσήνιοι μετὰ τὸ τέλος τῆς μάχης ἤθελον νὰ τον ἀνακηρύξωσι βασιλέα, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἐδέχετο καὶ τότε ἐξέλεξαν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον. Θέλων δ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ καταπλήξῃ τοὺς Σπαρτιάτας καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ τρόμον εἰς αὐτοὺς, ἐπορεύθη εἰς τὴν Σπάρτην διὰ νυκτός, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς καὶ ἐκρέμασεν ἀσπίδα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτο ἐπιγραφή: «Ὁ Ἀριστομένης προσφέρει τὴν ἀσπίδα ταύτην πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν ἐκ τῶν λαφύρων τῶν Σπαρτιατῶν».

Οἱ Σπαρτιάται ἰδόντες τὸ πρῶτὴν τὴν ἀσπίδα, κατεπλά-

γῆσαν καὶ ἠρώτησαν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν, ὅπερ εἶπε πρὸς αὐτοὺς νὰ ζητήσωσι σύμβουλον παρὰ τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Σπαρτιαῖται ἐθεώρησαν τοῦτο ἐξευτελιστικόν· ἀλλ' ἄφ' οὗ τὸ εἶπε τὸ μαντεῖον, ὤφειλον νὰ ὑπακούσωσι, καὶ ἔστειλαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους πρεσβεῖαν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, ἐπειδὴ δὲν ἤθελον οὔτε τοὺς Σπαρτιατάς νὰ βοηθήσωσιν, οὔτε νὰ παρακούσωσι τοῦ θεοῦ, ἀπέστειλαν χωλόν τινα ποιητὴν, τὸν Τυρταῖον. Ὁ Τυρταῖος ἐλθὼν εἰς τὴν Σπάρτην ἐνέβαλε θάρρος εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Σπαρτιατῶν διὰ τῶν ἐνθουσιωδῶν ᾠσμάτων του, δι' ὧν ἐξύμνει τοὺς γενναίους πολεμιστάς καὶ ὠνείδιζε πικρῶς τοὺς ἀνάνδρους. Τὴν ὥραν τῆς μάχης, ἐν ᾧ ὁ στρατὸς ἦτο παρατεταγμένος, ἐνεφανίσθη ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ ἔψαλε τὸ ἐξῆς ᾠσμα·

Τί τιμὴ 'ς τὸ παλληκάρι, ὅταν πρῶτο 'ς τὴ φωτιά,
Σκοτωθῇ γιὰ τὴν πατρίδα μὲ τὴ σπάθα 'ς τὴ δεξιὰ.

Πόσο λυπηρὸ ν' ἀφήσῃ τὴν πατρίδα τὴ γλυκεῖα,
τὰ καλὰ του τὰ χωράφια καὶ νὰ ζῇ μὲ διακονίαν
μὲ γονεῖο νὰ παραδέρνῃ, μὲ γυναῖκα ὁμορφονίαν,
μὲ γερόντισα μητέρα καὶ μ' ἀνήλικα παιδιὰ.

Κι' ἀπ' τὴ στέρῃσι καὶ πτώχεια ὅπου πάη, ὅπου σταθῇ,
νὰ γνωρίζ' ὅτ' εἶνε 'ς ὅλους ἡ ζωὴ του μισητή.

Νὰ 'ντροπιάζῃ τὴ γενεῖά του, νὰ 'ντροπιάζεται κι' αὐτός,
καὶ ποτὲ νὰ μὴν τοῦ λείπῃ ἀπ' τὰ χεῖλη ὁ στεναγμός.

Τέτοιον ἄνθρωπον καθέννας ζωντανὸν καταφρονᾷ,
μὴδ' ἄφ' οὗ 'ς τὸν τάφον πέσῃ τὸ νομὰ του μελετᾷ.

Εἰς τὴν μάχην ἅς χυθοῦμε ὅλοι μ' ἀφοβῇ καρδιά,
ὁ καθέννας ἅς πεθάνῃ γιὰ πατρίδα γιὰ παιδιὰ.

Λεοντόκαρδο τὸ στῆθος καθενός σας ἅς φανῇ,
τοὺς ἐχθρούς σας πολεμῶντας μὴ ψηφᾶτε τὴ ζωή.

Νὰ μὴ φύγετε κι' ἀφῆστε τὰ σεβάσματα γερατειὰ,
πῶχουν ἀχαμνὰ τὰ χέρια καὶ τὰ γόνατα βαρειὰ.

Ἐντροπή σας, ἐντροπή σας ἀπὸ πίσω νᾶν' ὁ νεῖος
κι' ὁ ἀδύνατος ὁ γέρος νὰ πεθάνῃ μπροστινός,

πῶχει κάτασπρα τὰ γένεια, κάτασπρη τὴν κεφαλὴ
καὶ 'ς τὰ χώματα ν' ἀφίνη τὴν ἀδοῦλωτὴ ψυχή.

Ὅλ' οἱ κίνδυν' οἱ πολέμοι ὅλοι πρέπουν εἰς τὸ νεῖο,
εἰς τὸ νεῖο πολέμοι πρέπουν, ποῦ τὸ σῶμα ἔχ' ἀνθρό.

Ἄς ριφθῇ ἔμπροστὰ 'ς τὸ γέρο, ἄσειστος ἅς στυλωθῇ,
καὶ τὰ δόντια του ἅς σφίξῃ, μέσ' 'ς τὸ αἷμ' ἅς κυλισθῇ. *

* Κατὰ τὴν παράφρασιν τοῦ Σπυριδωνος Τρικούπη.

Οἱ Σπαρτιᾶται πλήρεις ἐνθουσιασμοῦ ὥρμησαν κατὰ τῶν Μεσσηνίων καὶ μάχῃ φοβερά συνεκροτήθη. Οἱ Μεσσήνιοι ἀπελπίζονται, λαμβάνουσι τραύματα ἀφειδῶς καὶ κινδυνεύουσι νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν. Ἄλλ' ὁ Ἀριστομένης τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁρμήσας κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν Σπαρτιατῶν Ἀναξάνδρου, ὅστις εἶχε περὶ ἑαυτὸν τοὺς ἀρίστους τῶν Λακεδαιμονίων, ἐπέφερε μεγάλην σύγχυσιν εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τέλος ἔτρεψεν αὐτὸν εἰς φυγὴν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Μεσσήνιοι κατεδίωκον τοὺς Σπαρτιάτας μετ' ἐπιμονῆς καὶ μανίας, αἶφνης ἐν τῷ μέσῳ τῆς δεινῆς ταρχῆς ἔχασε τὴν ἀσπίδα τοῦ ὁ Ἀριστομένης. Ἐκ τοῦ τυχαίου δὲ τούτου ἀτυχήματος τοῦ Ἀριστομένου ἐλαβον καιρὸν οἱ Σπαρτιᾶται καὶ ἐσώθησαν· διότι οὗτος ἡναγκάσθη νὰ σταθῇ προσπαθῶν νὰ ἀνεύρῃ τὴν ἀσπίδα. Ὁ Μεσσήνιος ἥρως ἐπανῆλθεν εἰς Ἀνδανίαν νικητῆς, αἱ δὲ γυναῖκες ἐξῆλθον εἰς προὑπάντησιν αὐτοῦ, ραίνουσαι αὐτὸν διὰ ταινιῶν καὶ ἀνθέων καὶ ἄδουσαι ἄσμα συγχαρητήριον.

Τὸ τρίτον δὲ ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Σπαρτιᾶται ἀπελπισθέντες νὰ νικήσωσι δι' ἀγῶνος φανεροῦ, κατέφυγον εἰς προδοσίαν. Διέφθειραν διὰ χρημάτων τὸν σύμμαχον τῶν Μεσσηνίων Ἀριστοκράτην, βασιλέα τῶν Ἀρκάδων. Καὶ ὁ μὲν προδότης τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἤρχιζεν ἡ μάχῃ ἐγκατέλιπεν αἰσχροῦς τοὺς Μεσσηνίους μόνους, διότι ἔτυχε νὰ εἶνε ἀπόντες οἱ ἄλλοι σύμμαχοι, καὶ ἔφυγε μετὰ τοῦ στρατεύματος αὐτοῦ· οἱ Μεσσήνιοι ἐταράχθησαν καὶ περιῆλθον εἰς ἀταξίαν, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται εὐκόλως περιεκύκλωσαν αὐτοὺς καὶ ἔγινε σφαγὴ φοβερά. Ὁ Ἀριστομένης προσεπάθητε νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς Σπαρτιάτας, ἀλλὰ τίποτε δὲν κατώρθωσε. Μόλις καὶ μετὰ βίας ἠδυνήθη νὰ συναθροίσῃ τοὺς Μεσσηνίους, ὅσοι εἶχον διαφύγῃ τὴν σφαγὴν, καὶ μετ' αὐτῶν ἀνέβη εἰς τὴν Εἵραν. Ἡ Εἵρα εἶνε ὄρος κείμενον πλησίον τῶν συνόρων τῆς Μεσσηνίας καὶ τῆς Ἀρκαδίας· ἦτο δὲ τότε ὠχυρωμένον διὰ τείχους ἰσχυροῦ.

Ἡ κορυφή τοῦ ὄρους ἀπετέλει πλατὺ ὁροπέδιον, καὶ αἱ πλευραὶ αὐτοῦ ἦσαν ἀπόκρημνοι καὶ κατάφυτοι· ὥστε οἱ Μεσσήνιοι ἠδύναντο νὰ ζῶσιν ἐκεῖ ἀσφαλεῖς μετὰ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, καὶ νὰ τρέφωσι καὶ τὰς ἀγέλας τῶν.

Οἱ Σπαρτιᾶται εὐθὺς περιεκύκλωσαν τὸ ὄρος, νομίζοντες ὅτι εὐκόλως θὰ κυριεύσωσιν αὐτὸ διὰ πολιορκίας· ἀλλ' ὅμως οἱ Μεσσήνιοι ἀντέστησαν ἐπὶ ἔνδεκα ὄλα ἔτη. Κατὰ τὸ ἔνδεκαετές τοῦτο διάστημα καὶ οἱ πολιορκοῦντες ἀπέδειξαν μεγίστην ἐπιμονήν, καὶ οἱ πολιορκούμενοι θαυμάσιαν ἀντίστασιν καὶ καρτερίαν. Ὁ Ἀριστομένης συγκροτήσας στρατιωτικὸν σῶμα τριακοσίων ἐπιλέκτων ἐπεχειρεῖ συχνὰς ἐξόδους καὶ ἐλεηλάτει τὴν Λακωνικήν.

Συναντήσας ποτὲ καὶ τοὺς δύο βασιλεῖς τῆς Σπάρτης ὁδηγοῦντας ἰσχυρὸν στρατιωτικὸν σῶμα, συνεκρούσθη μετ' αὐτῶν. Κατὰ δὲ τὴν συμπλοκὴν ἐκτυπήθη εἰς τὴν κεφαλὴν διὰ λίθου, καὶ ζαλισθεὶς ἔπεσε κατὰ γῆς. Ὁρμησαν τότε οἱ Σπαρτιᾶται καὶ συνέλαβον αὐτὸν ζῶντα, συνέλαβον δὲ καὶ ἐκ τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ περὶ τοὺς πεντήκοντα. Ὁδήγησαν αὐτοὺς εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τοὺς ρίψωσιν εἰς τὸν Κεάδαν. Ἦτο δὲ ὁ Κεάδας βάραθρον, εἰς τὸ ὅποιον οἱ Σπαρτιᾶται κατεκρήμνιζον τοὺς κακούργους. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Μεσσήνιοι εὐθὺς καθὼς ἔπιπτον ἐφονεύοντο, τὸν δὲ Ἀριστομένην ἐφύλαξεν ὁ Θεός, ὅπως πάντοτε ἐφύλαττεν αὐτόν, καὶ δὲν ἐφονεύθη ὅτε ἔπεσε. Κατεκλίθη λοιπὸν καὶ ἐσκεπάσθη ἀπὸ κεφαλῆς διὰ τῆς γλαμύδος του, περιμένων τὸν θάνατον. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἡμέρας ἠσθάνθη κρότον, καὶ ἀποκαλύψας τὸ πρόσωπον εἶδεν ἁλώπεκα τρώγουσαν τοὺς νεκρούς. Σκεφθεὶς δὲ ὅτι βέβαια θὰ ὑπῆρχε μέρος διὰ τοῦ ὁποίου εἰσῆλθε τὸ ζῶον, καθὼς ἦλθε πλησίον του ἡ ἁλώπηξ ἤρπασεν εὐθὺς τὴν οὐράν της, διὰ τῆς ἄλλης δὲ χειρὸς προέβαλλεν εἰς τὴν ἁλώπεκα τὴν γλαμύδα, ὅσάκις ἐκείνη ἐστρέφετο ὀπίσω νὰ τον δαγκάσῃ.

Ἐτρεγεν ἡ ἀλώπηξ ἔτρεχε καὶ αὐτός· ὅπου δὲ τὸ μέρος ἦτο δύσβατον, ἐσύρετο ὑπὸ τῆς ἀλώπεκος. Τέλος πάντων εἶδεν ὀπὴν καὶ φῶς· τότε ἀφῆκε τὴν οὐρὰν τῆς ἀλώπε-

Ἀπόλλων.

κος, ἥνοιξε τὴν ὀπὴν εὐρυτέραν διὰ τῶν χειρῶν, τοῦ καὶ ἐξῆλθε. Τρέχει εὐθύς εἰς τὴν Εἵραν, ὅπου οἱ Μεσσήνιοι ὑπεδέξαντο αὐτὸν μετὰ χαρᾶς ἀπεριγράπτου, διότι ποτὲ δὲν ἤλπιζον ὅτι θά τον ἐπανίδωσι ζωντανόν.

Ἦλθεν εἰς τὴν Σπάρτην ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Ἀριστομένης ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Εἴραν σῶος καὶ ὑγιής· ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται δέν το ἐπίστευον. Ὁ Ἀριστομένης λοιπὸν ἐδειξεν εἰς αὐτοὺς μετ' ὀλίγον ὅτι τῷ ὄντι ζῇ. Ἦρχετο στρατὸς τῶν Κορινθίων εἰς βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ Μεσσήνιος ἥρως μαθὼν τοῦτο, ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν διὰ νυκτὸς καὶ κατέσφαξε τοὺς πλείστους τῶν στρατιωτῶν καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν. Τότε δὲ ἐθυσίασεν εἰς τὸν Δία τὴν θυσίαν ἣτις ἐλέγετο τὰ Ἑκατομόφνια, διότι ἐθυσίαζον αὐτὴν ὅσοι Μεσσήνιοι εἶχον φονεύσῃ ἑκατὸν ἐχθρούς. Τρεῖς δὲ τοιαύτας θυσίας ἐτέλεσε κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον ὁ Ἀριστομένης.

Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἐπειδὴ ἐπλησίαζον τὰ Ὑακίνθια, μεγάλη ἐορτὴ τοῦ Ἀπόλλωνος, συνωμολόγησαν συνθήκην τεσσαράκοντα ἡμερῶν πρὸς τοὺς Μεσσηνίους καὶ ἀπῆλθον εἰς τὴν Σπάρτην. Ὁ Ἀριστομένης ἐξῆρχετο ἐκ τῆς Εἴρας ἀφόβως καὶ ἀνυπόπτως ἔνεκα τῆς συνθήκης· ἀλλ' ἐπτά Κρήτες τοξόται ἐνεδρεύοντες ἡμέραν τινα συνέλαβον καὶ ἔδεσαν αὐτόν. Καὶ οἱ μὲν δύο ἔσπευσαν εἰς τὴν Σπάρτην φέροντες τὴν χαρμόσυνον εἰδήσιν, οἱ δὲ λοιποὶ πέντε ἔφερον τὸν Ἀριστομένην εἰς τινα ἐξοχικὴν οἰκίαν, ὅπου κατῴκουν δύο γυναῖκες, μήτηρ καὶ κόρη ὁρφανὴ πατρός. Τὴν προτέραν νύκτα ἡ κόρη εἶδεν ὄνειρον ὅτι πέντε λύκοι ἔφερον εἰς τὴν ἐξοχὴν ἓνα λέοντα δεδεμένον καὶ χωρὶς ὀνυχας, αὐτὴ δὲ ἔλυσεν τὸν λέοντα, εὗρε τοὺς ὀνυχας καὶ τοὺς ἔδωκεν εἰς αὐτόν, καὶ ὁ λέων κατεσπάραξε τοὺς λύκους. Τότε δὲ καθὼς εἰσῆγαγον οἱ Κρήτες τὸν Ἀριστομένην, ἐνεθυμήθη ἡ κόρη τὸ ὄνειρον καὶ ἡρώτα τὴν μητέρα τῆς τίς εἶνε ὁ δέσμιος. Καὶ ἀφ' οὗ ἔμαθεν ὅτι εἶνε ὁ Ἀριστομένης, ἔλαβε θάρρος καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς Κρήτας οἶνον ἄφθονον. Ἐν ᾧ δὲ ἡ μέθη κατελάμβανεν αὐτούς, ἀφῆρσε τὸ ἐγχειρίδιον τοῦ περισσότερον μεθυμένου καὶ ἔκοψε τὰ δεσμὰ τοῦ Ἀριστομένου· οὗτος δὲ διὰ τοῦ ἐγχειριδίου αὐτοῦ ἐφόνευσεν καὶ τοὺς πέντε. Ὡς ἀμοιβὴν δὲ τῆς σω-

τηρίας αὐτοῦ, ὁ Ἀριστομένης ἔδωκε τὴν κόρην γυναῖκα εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Γόργον.

Ἀλλὰ τὸ τέλος τῆς Μεσσηνίας ἐπλησίαζε. Κατὰ τὸ ἐνδέκατον ἔτος τοῦ πολέμου ὁ Ἀριστομένης ἠρώτησε τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν περὶ τῆς τύχης τῆς Μεσσηνίας. Τὸ δὲ μαντεῖον ἀπεκρίθη ὅτι ἡ Μεσσηνία θὰ καταστραφῇ, ὅταν τράγος πῖη ὕδωρ ἐκ τῆς Νέδας. Οἱ Μεσσήνιοι λοιπὸν προσεῖχον πολὺ τοὺς τράγους μὴ τύχη καὶ πῖωσιν ὕδωρ ἐκ τῆς Νέδας. Ἀλλὰ παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τούτου ἐφύετο ἀγρία συκῆ, τῆς ὁποίας οἱ κλάδοι δὲν ὑφοῦντο πρὸς τὰ ἄνω, ἀλλὰ ἐκλινον πρὸς τὰ κάτω καὶ ἤγγιζον εἰς τὸ ὕδωρ. Καθὼς εἶδε τὴν συκὴν ταύτην ὁ μάντις Θεόκλος, ἐνόησεν ὅτι ὁ χρησμὸς ἐξεπληρώθη, διότι οἱ Μεσσήνιοι τράγον ἔλεγον καὶ τὴν ἀγριοσυκὴν.

Νύκτα τινὰ ἀσέληνον ἔτυχε νὰ βρέχῃ πολὺ. Οἱ δὲ σκοποὶ οἷτινες ἐφύλαττον τὴν ἀκρόπολιν τῆς Εἰρας, ἐπειδὴ δὲν εἶχον πῶς νὰ προφυλαχθῶσιν ἐκ τῆς ραγδαίας βροχῆς, ἐγκατέλιπον τὰς θέσεις αὐτῶν καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰς οἰκίας των· διότι δὲν ἤλπιζον ὅτι θὰ ἐπιχειρήσωσιν ἐφοδὸν οἱ Σπαρτιάται νύκτα ἀσέληνον καὶ τόσον βροχεράν. Ἀλλ' ὅμως ἔπραξαν κάκιστα. Δυστυχῶς ἔτυχε νὰ εἶνε πληγωμένος καὶ ὁ Ἀριστομένης καὶ ἦτο κλινήρης, ὥστε τὴν νύκτα ἐκείνην δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς φρουράς ὅπως ἐσυνήθιζε. Βουκόλος τις ὅστις ἦτο πρότερον δοῦλος Σπαρτιάτου καὶ εἶχεν αὐτομολήσῃ πρὸς τοὺς Μεσσηνίους, ἔτυχε νὰ μάθῃ ὅτι ἡ ἀκρόπολις εἶνε ἀφύλακτος. Παρευθὺς δὲ ἔδραμε πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας καὶ εἶπεν, ὅτι τώρα μάλιστα εἶνε ἡ καταλληλοτάτη εὐκαιρία νὰ κυριεύσωσι τὴν Εἰραν.

Παρευθὺς οἱ Σπαρτιάται ἐξεκίνησαν μετὰ πολλῆς δυσκολίας ἔνεκα τοῦ σκότους καὶ τῆς ραγδαίας βροχῆς, καὶ κατῴρθωσαν νὰ στήσωσι κλίμακας καὶ νὰ εἰσπηδῇσωσιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Οἱ κύνες ἤρχισαν νὰ γαυγίζωσι, καὶ οἱ Μεσσήνιοι ἐνόησαν καίτοι ἄργά, ὅτι τετέλεσται πλέον.

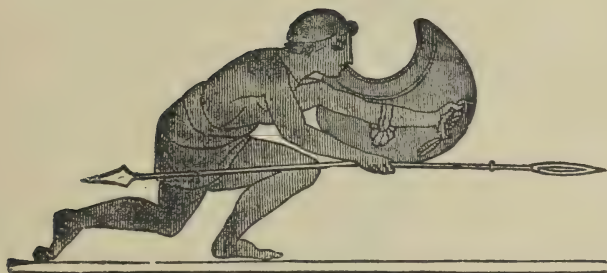
Πρῶτοι ἔσπευσαν ὁ Ἀριστομένης καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοί, τούτους ἠκολούθησαν καὶ οἱ ἄλλοι πολῖται ἀρπάζοντες ὅ,τι εὗρισκον πρόχειρον πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς κινδυνευούσης πατρίδος. Καὶ ἡ βροχὴ ἐγίνετο ραγδαιοτέρα καὶ ἥστραπε καὶ ἐβρόντα, καὶ οἱ Μεσσήνιοι ἐμάχοντο ἀπηλπισμένοι. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ γυναῖκες ἐπολέμουν καὶ ἔρριπτον κατὰ τῶν ἐχθρῶν λίθους καὶ κεράμους καὶ ὅ,τι ἄλλο ἰδύναντο· καὶ διὰ τοῦ ἡρωϊσμοῦ αὐτῶν ἐξῆψαν τὴν τόλμην τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἐβλεπον καὶ τὰς γυναῖκας αὐτὰς προτιμώτας νὰ συγκαταστραφῶσι μετὰ τῆς πατρίδος, ἀφ' οὗ δὲν ἰδύναντο νὰ τὴν σώτῃσι, παρὰ νὰ ἀπαχθῶσι δοῦλαι εἰς τὴν Σπάρτην.

Τρεῖς ἡμέρας ἐξηκολούθει ὁ πόλεμος εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Εἵρας ἄγριος, ἀπελπιστικός. Οἱ δύσμοιροι Μεσσήνιοι εἶχον ἀποκάμῃ ἐκ τῆς ἀγρυπνίας, τοῦ κόπου, τῆς πείνης, τῆς δίψης, τοῦ ψύχους. Ὁ Ἀριστομένης βλέπων ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ σωθῇ ἡ πατρίς, συνήθροισε τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιὰ, ἐτοποθέτησεν αὐτὰς ἐν τῷ μέσῳ τῶν στρατιωτῶν, καὶ προπορευόμενος τῆς ὁλης συνοδείας, ἐβάδισε πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας, καὶ διὰ τοῦ νεύματος τῆς κεφαλῆς καὶ διὰ τῆς κινήσεως τοῦ ὁρατος, ἐφάνέρωσεν εἰς αὐτοὺς ὅτι ζητεῖ διέξοδον. Οἱ δὲ Σπαρτιάται, ἐπειδὴ δὲν ᾔθελον νὰ ἐξαγριώσωσι περισσότερον ἀνθρώπους ἀπηλπισμένους, ἀφῆκαν τοὺς Μεσσηνίους νὰ διέλθωσι διὰ μέσου αὐτῶν.

Οὕτω δὲ οἱ μὲν Σπαρτιάται ἐκυρίευσαν τὴν Εἶραν, οἱ δὲ Μεσσήνιοι διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους πόλεις. Οἱ πλεῖστοι δὲ ἐξ αὐτῶν μετέβησαν εἰς τὴν νῆσον Σικελίαν καὶ κατώκησαν εἰς τὴν πόλιν Ζάγκλην, τὴν ὁποίαν μετωνόμασαν Μεσσήνην καὶ μέχρι σήμερον ἔχει τὸ ὄνομα τοῦτο. Ὁ δὲ Μεσσήνιος ἥρως μετέβη εἰς τοὺς Δελφούς. Ἐκεῖ ἔτυχε τότε καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ρόδου Δαμάγητος, ἐλθὼν νὰ ἐρωτήσῃ τὸ μαντεῖον τίνος θυγατέρα νὰ λάβῃ γυναῖκα. Τὸ δὲ μαντεῖον ἀπήντησε «τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρίστου τῶν Ἑλλήνων». Ὁ Δαμάγητος τότε ἐξηγῶν τὸν

χρησμόν, ἔλαβε γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀριστομένους, ὅστις μετέβη καὶ αὐτὸς εἰς Ῥόδον, ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

Ὁ δεύτερος οὗτος πόλεμος ὁ μεταξὺ Μεσσηνίων καὶ Σπαρτιατῶν διήρκεσε δεκαεπτὰ ἔτη, ἀπὸ τοῦ 685 μέχρι τοῦ 668 π. Χ., καὶ λέγεται *δεύτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος*.

ΣΟΛΩΝ

(640—599 π. Χ.)

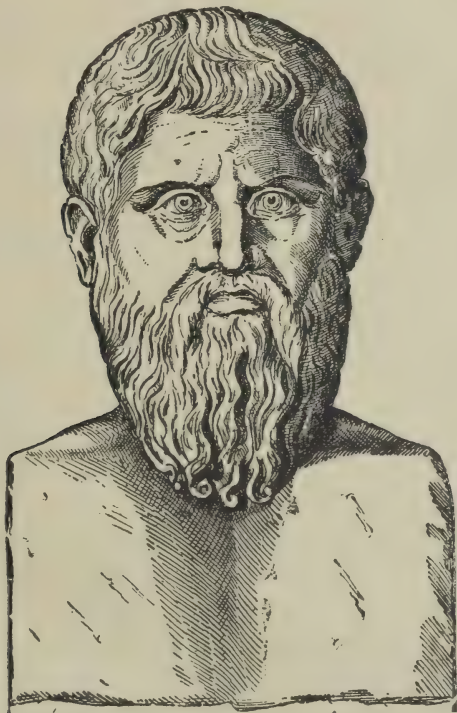
Ὁ Σόλων, ὁ μέγας νομοθέτης τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἰς ἐκ τῶν ἐπτά σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, ἐγεννήθη ἐν τῇ νήσῳ Σαλαμῖνι περὶ τὸ 640 π. Χ. Κατήγετο δὲ ἐκ τοῦ Κόδρου τοῦ τελευταίου βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πατήρ αὐτοῦ ἡλάττωσε τὴν περιουσίαν του, δαπανήσας αὐτὴν εἰς φιλανθρωπίας καὶ ἄλλας χάριτας, ὁ Σόλων ὡς νέος φιλότιμος ἀπεφάσισε νὰ ἐργασθῇ· διότι δὲν κατεδέχετο νὰ ζητήσῃ βοήθειαν παρ' ἄλλων αὐτός, ὅστις ἦτο οἰκογενείας συνηθισμένης νὰ βοηθῇ ἄλλους. Λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ ἔμπορος. Διὰ τῶν συχνῶν δὲ ταξειδίων τὰ ὅποια ἐπεχείρησε χάριν ἐμπορίου, εἶδε καὶ ἐγνώρισε πολλὰς χώρας καὶ πολλοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἔγινε πολύπειρος. Ὡστε ὅτε ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας, ἐφάνη χρησιμώτατος εἰς τὴν πατρίδα, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν αὐτὸν ἕνεκα τῆς σοφίας αὐτοῦ καὶ τῆς φιλοπατρίας. Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τούτου ἔστω τὸ ἑξῆς.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπολέμουν κατὰ τῶν Μεγαρέων πολλὰ ἔτη, καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ κυριεύσωσι τὴν Σαλαμῖνα. Λοιπὸν, ἐπειδὴ ἀπέκαμον πλεον, ἔπαυσαν τὸν πόλεμον καὶ ἔθεσαν νόμον, ὅτι θὰ τιμωρηθῇ διὰ θανάτου ὅστις ποτὲ τολμήσῃ νὰ προτείνῃ νὰ ἐπαναληφθῇ ὁ πόλεμος. Πολλοὶ νέοι ἤθελον μὲν τὸν πόλεμον, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ὁμιλήσῃ, διότι πάντες ἐφοβοῦντο τὸν αὐστηρὸν νόμον. Ὁ Σόλων μὴ ὑποφέρων τὴν ἀδοξίαν τῆς πατρίδος, καὶ βλέπων τὴν προθυμίαν τῶν νέων, ἀπεφάσισεν αὐτὸς νὰ κάμῃ τὴν ἀρχήν. Ὑπεκρίθη τὸν παράφρονα, καὶ ταχέως διεδόθη ἐκ τῆς οἰκίας του εἰς ὅλην τὴν πόλιν ἡ εἰδήσις, ὅτι ὁ Σόλων παρεφρόνησεν. Ἐκλείσθη ὀλίγας ἡμέρας ἐν τῇ οἰκίᾳ του, καὶ συνέθεσε κρυφίως ποίημα, καὶ ἀφ' οὗ τὸ ἐμελέτησε καλῶς, ἐξεπῆδυσεν αἶφνης ἡμέραν τινὰ εἰς τὴν ἀγορὰν φορῶν πῖλον, ἐν ᾧ συνήθως οἱ Ἀθηναῖοι ἐφόρουν μόνον

ὅτε ἦσαν ἀσθενεῖς. Τὸ πλῆθος περιέργον ἔτρεχε κατόπιν του, αὐτὸς δὲ ἀνέβη ἐπὶ λίθου καὶ ἀπήγγειλε τὸ ποίημα, τὸ ὁποῖον ἤρχιζεν ὥς ἐξῆς :

Ἐκ τῆς Σαλαμῖνά μας τὴν ποθεινὴν πατρίδα
ἦλθα· με στίχους θά σας ἔπω τί ἤκουσα, τί εἶδα.

Προσεποιήθη δὴλα δὴ ὅτι τάχα οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον στείλῃ

Σόλων.

αὐτὸν εἰς τὴν Σαλαμῖνα, νὰ ἐξετάσῃ τί λέγουσιν ἐκεῖ οἱ ἄνθρωποι περὶ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ὅτι τώρα ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς νήσου, καὶ θὰ εἶπῃ τί εἶδε καὶ τί ἤκουσε. Εἶπε λοιπὸν ὅτι εἶνε ἐντροπὴ ἂν δὲν λάβωσιν οἱ Ἀθηναῖοι πάλιν τὴν

νήσον, διότι ὅλος ὁ κόσμος θά τοὺς περιφρονῇ, καὶ οἱ φιλότιμοι ἄνθρωποι θά καταντήσῃ νὰ ἐντρέπωνται νὰ λέγωνται Ἀθηναῖοι. Ἐπειτα δὲ ἀνεφώνησεν:

Ἄς ἡμῖν Φολεγάνδριος, ἅς ἡμῖν Σικινήτης,
ἐντρέπομαι τῶν Ἀθηνῶν νὰ λέγωμαι πολίτης·
διότι ὅπου ἂν σταθῶ καὶ ὅπου ἂν προβάλω,
θά με κυττάζουν καὶ κρυφά θά λέγουν διχῶς ἄλλο:
Τὸν βλέπετε αὐτὸν ἐκεῖ τὸν Ἀθηναῖον τὸν νωθρόν;
εἶν' ἀπ' αὐτοὺς που ἄφησαν τὴν Σαλαμῖνα ἔς τὸν ἐχθρόν.

Ἀφ' οὗ δὲ εἶπεν ὁ Σόλων εἰς τοὺς Ἀθηναίους καὶ πολλὰ ἄλλα, ἐτελείωσε διὰ τῶν ἐξῆς δύο στίχων:

Ἐμπρὸς ἔς τὴν Σαλαμῖνά μας, ὦ νέοι, ἅς ὀρμήσωμεν,
νὰ πολεμήσωμεν ἐκεῖ, τὸ αἶσχος μου νὰ σδύσωμεν.

Τοσοῦτον δὲ ἐνεθουσίασε τοὺς πολίτας, ὥστε παρευθὺς μιᾷ φωνῇ πάντες ἀνεφώνησαν: «Ἐμπρὸς ἔς τὴν Σαλαμῖνά μας», κατήγγησαν τὸν νόμον, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον, καὶ διώρισαν στρατηγὸν τὸν Σόλωνα. Ἐξεστράτευσεν ὁ Σόλων εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ἐπολέμησεν ἐπιτυχῶς, ἐξεδίωξε τοὺς Μεγαρεῖς καὶ ἐγίνε κύριος τῆς νήσου. Οὕτω δὲ διὰ τῆς φιλοπατρίας αὐτοῦ ἀνέκτησαν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν Σαλαμῖνα, καὶ ἐθεώρησαν τὸν Σόλωνα ὡς τὸν μόνον δυνάμενον νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα, ἐὰν τύχῃ ποτὲ ἀνάγκη.

Ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν ὑπῆρχεν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν μεγάλη ταραχὴ καὶ ἀνωμαλία· διότι οἱ πένητες ἦσαν κατὰ χρεοὶ εἰς τοὺς πλουσίους. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχον νὰ ἐξοφλήσωσι τὰ χρέη των, ἤναγκάζοντο νὰ δίδωσι τὸ σῶμά των ὡς ἐνέχυρον, δῆλα δὴ νὰ γίνωνται δοῦλοι τῶν δανειστῶν· πολλοὶ δὲ ἤναγκάζοντο καὶ τὰ ἰδιά των τέκνα νὰ πωλῶσι, καὶ νὰ φεύγωσιν ἐκ τῆς πόλεως ἕνεκα τῆς σκληρότητος τῶν πλουσίων.

Τότε λοιπὸν οἱ φρονιμώτατοι ἐκ τῶν Ἀθηναίων βλέ-

ποντες ὅτι ὁ Σόλων οὔτε τὴν σκληρότητα τῶν πλουσίων εἶχεν, οὔτε τὰς ἀνάγκας τῶν πενήτων, παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐξουσίαν καὶ νὰ σώσῃ τὰ πράγματα τῆς πατρίδος. Ὁ Σόλων κατ' ἀρχὰς δὲν ἠθέλησεν. ἀλλὰ τέλος ἐπείσθη καὶ ἐξελέχθη τῷ 594 π. Χ. ἄρχων καὶ νομοθέτης. Πάντες δὲ ἀνεξαιρέτως οἱ πολῖται ἐχάρησαν διὰ τὴν ἐκλογὴν αὐτοῦ, οἱ μὲν πλούσιοι διότι ἦτο εὐπορος, οἱ δὲ πένητες διότι ἦτο ἀνὴρ χρηστὸς καὶ ἐντιμος.

Ἀλλὰ πολὺ δύσκολον ἦτο τὸ ἔργον τοῦ Σόλωνος· διότι ἤθελε νὰ φανῇ ὠφέλιμος εἰς τοὺς πολίτας, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἀδικήσῃ τινά. Ἐβλεπεν ὅτι οἱ μὲν πένητες δὲν εἶχον τίποτε, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἠδύναντο νὰ πληρώσωσι τὰ χρέη των, οἱ δὲ πλούσιοι, ἔνεκα τῶν μεγάλων τόκων τοὺς ὁποίους ἐλάμβανον προκαταβολικῶς, εἶχον λάβῃ σχεδὸν τὰ χρήματά των ὀπίσω· αὐτοὶ λοιπὸν ἠδύναντο καὶ νὰ χάσωσι χωρὶς νὰ ζημιωθῶσι καὶ πολὺ. Οὕτω σκεπτόμενος ὁ Σόλων προσεπάθησε νὰ ἀνακουρίσῃ τὸν λαὸν διὰ τῆς λεγομένης *σεισαχθείας*· ἡλάττωσε τὰ χρέη αὐξήσας τὴν ἀξίαν τοῦ νομίσματος, δηλὰ δὴ ὥρισεν ὅτι ὅστις ὀφείλει ἑκατὸν δραχμάς, θὰ δώσῃ εἰς τὸν δανειστὴν αὐτοῦ ἑβδομήκοντα τρεῖς. Οὕτω πῶς ἀνεκούφισε τὸν λαόν· πρὸς δὲ τούτοις ἀπηγόρευσε νὰ λαμβάνωσιν οἱ δανεισταὶ ὡς ἐνέχυρον τὸν ὀφειλέτην, καὶ νὰ τον ἔχωσι δοῦλον ἕως ὅτου ἐξοφλήσῃ τὸ χρέος. Ἀλλ' οὔτε εἰς τοὺς πλουσίους ἤρεσεν ὁ νόμος οὗτος, οὔτε εἰς τοὺς πένητας· διότι καὶ οἱ πλούσιοι δυσηρεστήθησαν διότι ἡλάττωσε τὰ χρέη, καὶ ἔτι μᾶλλον οἱ πένητες, διότι δὲν ἔκαμε τὴν διανομὴν τῆς γῆς, ὅπως ἡλιπίζον, ὥστε νὰ εἴνε πάντες οἱ πολῖται ἴσοι κατὰ τὴν περιουσίαν, ὅπως εἶχε κάμῃ ὁ Λυκοῦργος εἰς τὴν Σπάρτην. Ἀλλ' ὁ Σόλων, φρονίμως φερόμενος, δὲν ἔδωκεν ἀκρόασιν οὔτε εἰς τὴν φιλοχρηματίαν τῶν πλουσίων, οὔτε εἰς τὴν ἀπληστίαν τῶν πενήτων. Ἐξετέλεσε δὲ τὸ σχέδιόν του ὅπως αὐτὸς ἐνόμιζε συμφερώτερον εἰς τὴν πατρίδα.

Πρῶτον μὲν λοιπὸν κατήργησε τοὺς ὑπάρχοντας νόμους

τοῦ Δράκοντος, διότι ἦσαν λίαν αὐστηροὶ καὶ ὠρίζον μίαν ποινήν, τὸν θάνατον, καὶ εἰς τὰ ἐλαφρότατα πταίσματα· ὥστε καὶ ὅσοι ἐκλεψαν λάχανα ἢ ὀπωρικά ἐτιμωροῦντο ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ οἱ φονεῖς. Διὰ τοῦτο ἔλεγον οἱ ἄνθρωποι ὅτι ὁ Δράκων ἐγραψε τοὺς νόμους τοῦ δι' αἵματος καὶ οὐχὶ διὰ μελάνης. Αὐτὸς δὲ ὁ Δράκων, ὡς λέγουσιν, ἐρωτώμενος διατί εἰς τὰ πλεῖστα πταίσματα ἔταξε ποινήν τὸν θάνατον, ἀπεκρίθη ὅτι τὰ μὲν μικρὰ πταίσματα ἐνόμιζεν ἄξια θανάτου, διὰ δὲ τὰ μεγάλα δὲν εἶχεν ἄλλην τιμωρίαν μεγαλητέραν.

Δεύτερον δὲ ὁ Σόλων διήρесе τοὺς πολίτας εἰς τέσσαρας τάξεις, ἀναλόγως τοῦ εἰσοδήματος αὐτῶν. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην τάξιν κατέταξε τοὺς ἔχοντας εἰσόδημα τοῦλάχιστον πεντακοσίων μεδίωνων, τοῦτ' ἔστι πεντακοσίων κοιλῶν, καὶ οὗτοι ἐλέγοντο πεντακοσιομέδιμνοι· εἰς δὲ τὴν δευτέραν τάξιν τοὺς ἔχοντας εἰσόδημα τοῦλάχιστον τριακοσίων μεδίωνων καὶ δυναμένους νὰ τρέφωσι καὶ ἓνα ἵππον διὰ τὸν πόλεμον, καὶ οὗτοι ἐλέγοντο ἱππεῖς· εἰς δὲ τὴν τρίτην τοὺς ἔχοντας εἰσόδημα τοῦλάχιστον ἑκατὸν πεντήκοντα μεδίωνων καὶ δυναμένους νὰ τρέφωσιν ἓν ζευγὸς βοῶν διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν, καὶ οὗτοι ἐλέγοντο ζευγῖται. Εἰς δὲ τὴν τετάρτην τάξιν κατέταξε τοὺς ἔχοντας εἰσόδημα ἕως ἑκατὸν πεντήκοντα μεδίωνων, καὶ οὗτοι ἐλέγοντο θῆτες καὶ ἐργάζοντο ὡς μισθωτοὶ ἐργάται εἰς τὰ κτήματα τῶν ἄλλων.

Ὁ Σόλων ἀφ' οὗ κατέγραψε τοὺς νόμους, προσεκάλεσε τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ὤμοσαν ὅτι θὰ τηρήσωσιν αὐτοὺς ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη. Ἐπειτα δὲ ἐζήτησε παρὰ τῶν Ἀθηναίων τὴν ἄδειαν νὰ ἀποδημήσῃ ἐπὶ δέκα ἔτη χάριν περιηγήσεως, διότι ἤλπιζεν ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο θὰ συνθησώσιν οἱ Ἀθηναῖοι τοὺς νόμους αὐτοῦ.

Καὶ πρῶτον μὲν ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, ἔπειτα δὲ εἰς Κύπρον καὶ ἔπειτα εἰς μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκεῖ δὲ λέγουσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Λυδίας Κροῖσος προσεκάλεσε τὸν Σό-

λωνα εἰς τὰς Σάρδεις, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου του, καὶ προσέταξε νὰ δείξωσιν εἰς αὐτὸν τοὺς βασιλικοὺς θησαυροὺς. Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Σόλων εἶδε τὰ πάντα, ὁ Κροῖσος ἠρώτησεν αὐτὸν ἐὰν ἐγνώρισεν ἄνθρωπον εὐδαιμονέστερον αὐτοῦ· ὁ δὲ Σόλων χωρὶς καθόλου νὰ κολακεύσῃ τὸν βασιλέα, ἀπεκρίθη ὅτι ἐγνώρισε Τέλλον τὸν Ἀθηναῖον, ὅστις ἐγέννησε τέκνα ἀξιόλογα, εἶδεν αὐτὰ μεγάλα καὶ ἀποκαταστημένα, καὶ ἀπέθανεν ἐνδοξῶς πολεμῶν ὑπὲρ πατρίδος· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν αὐτὸν μεγάλως. Ὁ Κροῖσος ἐθεώρησε τὸν Σόλωνα ἄνθρωπον παράξενον, διότι προετίμα τὸν βίον καὶ τὸν θάνατον ἀπλοῦ ἰδιώτου, παρὰ τὸν βίον καὶ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν τόσον πλουσίου βασιλέως. Ἀλλ' ὅμως τὸν ἠρώτησε καὶ πάλιν. «Λοιπὸν μετὰ τὸν Τέλλον ἐγνώρισες ἄλλον εὐδαιμονέστερον;—Μάλιστα, ἀπεκρίθη ὁ Σόλων, τὸν Κλεόβιον καὶ τὸν Βίτωνα. Αὐτοὶ ἦσαν δύο νέοι Ἀργεῖοι πολὺ φιλάδελφοι καὶ φιλομήτορες. Ἡμέραν τινὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ὑπάγῃ ἡ μήτηρ των εἰς τὸν ναὸν τῆς θεᾶς Ἥρας καὶ δὲν ἤρχοντο ταχέως οἱ βόες οἵτινες ἔπρεπε νὰ σύρωσι τὴν ἄμαξαν καὶ ἐστενοχωρεῖτο πολὺ. Οἱ δύο καλοὶ υἱοὶ ἐξεύχθησαν εὐθὺς καὶ ἔσυραν τὴν ἄμαξαν. Ἡ δὲ μήτηρ αὐτῶν παρεκάλεσε τὴν θεὰν νὰ χάρισῃ εἰς τοὺς υἱοὺς τῆς ὅτι πρᾶγμα ἦτο κάλλιστον εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Μετὰ τὴν εὐχὴν ταύτην ἔκοιμήθησαν οἱ δύο νέοι ἐντὸς τοῦ ναοῦ, καὶ δὲν ἐξύπνησαν πλέον, ἀλλ' ἀπέθανον χωρὶς νὰ αἰσθανθῶσι πόνον ἢ λύπην». Ὁ Κροῖσος ὀργισθεὶς ἀνεφώνησε «—Καὶ ἡ ἰδική μου εὐδαιμονία τόσον εἶνε μηδαμινή, ὥστε δέν με κρίνεις ἄξιον οὐδὲ ἀπλῶν ἰδιωτῶν;» Ὁ δὲ Σόλων εἶπεν «—Ὁ βασιλεῦ τῶν Λυδῶν, τὸ μέλλον εἶνε ἄδηλον καὶ οὐδεὶς ἠξεύρει ποῖον τέλος θὰ ἔχῃ. Μόνον ὅστις ζήσῃ εὐτυχῆς καὶ ἀποθάνῃ εὐτυχῆς, αὐτὸς εἶνε δίκαιον νὰ ὀνομάζεται εὐδαίμων καὶ μακάριος· λοιπὸν, βασιλεῦ Κροῖσε, μηδένα πρὸ τοῦ τέλους μακάριζε».

Καὶ ὁ μὲν Κροῖσος ἀκούσας τοὺς φρονίμους τούτους

λόγους τοῦ Σόλωνος δυσηρεστήθη, ὁ δὲ Σόλων ἀπῆλθε.

Μετά τινα ἔτη ἐπολέμησαν ὁ Κροῖσος πρὸς τὸν Κῦρον τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, καὶ νικηθεὶς συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὁ δὲ Κῦρος διέταξε νὰ τον καύσωσι ζωντανόν. Ὅτε δὲ ἀνεβίβασαν αὐτὸν ἐπὶ τῆς πυρᾶς δέσμιον, τότε ὁ

Ἡρα.

δυστυχῆς ἐνθυμηθεὶς τοὺς σοφοὺς λόγους τοῦ Σόλωνος ἀνεφώνησε τρίς· « ὦ Σόλων, Σόλων, Σόλων! » Ὁ Κῦρος ἀκούσας τὴν φωνὴν τοῦ Κροίσου, ἠρώτησεν αὐτὸν τίς εἶνε ὁ Σόλων τὸν ἐποῖον ἐπικαλεῖται ἐν τῇ δυστυχίᾳ του, ὁ δὲ Κροῖσος χωρὶς νὰ κρύψῃ τίποτε, διηγῆθη καταλεπτῶς τὸν δι' ἄλσγον αὐτοῦ καὶ τοῦ Σόλωνος. Ὁ δὲ Κῦρος ὡς ἀνὴρ

σοφώτερος τοῦ Κροίτου, ἐθαύμαζε τοὺς λόγους τοῦ σοφοῦ Ἀθηναίου, καὶ παρευθὺς διέταξε νὰ σθέσωσι τὴν πυράν, καὶ ἀφῆκε τὸν Κροῖτον ἐλεύθερον. Οὕτω δὲ ὁ Σόλων ἐγινεν αἰτία δύο καλῶν, ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ ἐνὸς βασιλέως καὶ ἐδίδαξε τὸν ἕτερον.

Ὅτε ἐπανῆλθεν ὁ Σόλων ἐκ τῆς ἀποδημίας, εὗρε τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν ἄνω κάτω ἕνεκα τῶν κομμάτων, τὰ ὅποια ἐμάχοντο ποῖον πρῶτον νὰ καταλάβῃ τὴν ἐξουσίαν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πολῖται εἶχον ὑπόληψιν εἰς αὐτὸν καὶ τον ἐτίμων, προτεπάθησε νὰ συμβιβάσῃ καὶ συμφιλιώσῃ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν κομμάτων. Ἐπεσκέπτετο λοιπὸν αὐτοὺς καὶ προέτρεπεν εἰς ὁμόνοιαν χάριν τῆς πατρίδος. Ἀλλ' ὁ Πεισίστρατος ὁ ἀρχηγὸς τοῦ τρίτου κόμματος ὑπερίσχυσε, καὶ κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ νὰ γίνῃ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν. Τούτου ἕνεκα ἡ πόλις συνεταράχθη· ὁ δὲ Σόλων καίτοι ἦτο γέρων, ἀλλ' ὅμως ἦλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ὠμίλησε πρὸς τοὺς πολίτας. Κατέκρινε τὴν ἀσχεσίαν καὶ τὴν δειλίαν αὐτῶν, καὶ προέτρεπεν αὐτοὺς νὰ μὴ προδώσωσι τὴν ἐλευθερίαν των. Ἀλλ' οὐδεὶς προσεῖχεν εἰς τὸν φιλόπατριν γέροντα, διὰ τὸν φόβον τοῦ τυράννου. Τότε καὶ ὁ Σόλων βλέπων ὅτι δὲν κάμνει τίποτε, εἶπεν «Ἐγὼ ὅτον ἡδυνάμην ἐδοήθησα καὶ τὴν πατρίδα καὶ τοὺς νόμους», καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν του. Ἐκεῖ δὲ ἡσύχαζε μελετῶν καὶ σπουδάζων, διότι ἦτο φιλόπονος καὶ φιλομαθὴς καὶ ἔλεγε συχνά :

Ὅσῳ 'ς τὸ γῆρας φθάνω,
τόσῳ πολλὰ μανθάνω.

Ἐγραφε δὲ καὶ ποιήματα, διὰ τῶν ὁποίων ὠνείδιζε τοὺς ἀνοήτους καὶ δειλοὺς αὐτοῦ συμπολίτας :

Ἄν τώρα ὑποφέρετε κακά, ὦ Ἀθηναῖοι,
τίς πταίει; ἡ δειλία σας, ἄλλος κανεὶς δὲν πταίει.
Σεῖς μόνοι τῶν τυράννων σας τὴν δύναμιν ἠυξήσατε,
καὶ δι' αὐτὸ ὑπόδουλοι ἐκείνων κατηγνῆσθε.

Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τῶν φίλων του συνεβούλευον αὐτὸν

νά μὴ γράφῃ τοιαῦτα πράγματα, διότι ὁ τύραννος θά τον καταδιώξῃ, καὶ ἡρώτων αὐτὸν ποῦ ἔχει τὸ θάρρος του, ἔλεγεν « Εἰς τὸ γῆράς μου ». Ἄλλ' ὁ Πεισίστρατος ὄχι μόνον δὲν κατεδίωξε τὸν Σόλωνα, ἀλλὰ καὶ πολὺ τον περιποιεῖτο καὶ τον ἐτίμα.

Ἄλλὰ ὁ φιλόπατρις γέρων μὴ ὑποφέρων νά βλέπῃ τὴν πατρίδα του ὑπόδουλον εἰς τὸν τύραννον, ἔφυγεν ἐξ Ἀθηνῶν καὶ μετέβη εἰς Κύπρον, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὸ ἔτος 559 π. Χ.

ΠΕΙΣΙΣΤΡΑΤΟΣ

(360—327 π. Χ.)

Ἐν Ἀθήναις ἦσαν τρία κόμματα οἱ *Πεδιεῖς* τοῦτ' ἔστιν οἱ κατοικοῦντες τὰ πεδινὰ μέρη τῆς Ἀττικῆς, οἱ *Πάραλοι* οἱ κατοικοῦντες τὰ παράλια, καὶ οἱ *Διάκριοι* οἱ κατοικοῦντες τὰ ἄκρα, τὰ ὄρεινά. Καὶ τοῦ μὲν πρώτου ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Λυκούργος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀριστολαΐδου, τοῦ δευτέρου ὁ Μεγακλῆς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλκμέωνος, καὶ τοῦ τρίτου ὁ Πεισίστρατος, υἱὸς τοῦ Ἰποκράτους καὶ συγγενῆς τοῦ νομοθέτου τῶν Ἀθηνῶν Σόλωνος. Ὁ Πεισίστρατος εἶχεν ἀριστεύσῃ εἰς τὸν κατὰ τῶν Μεγαρέων πόλεμον καὶ συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν ἀνάκτησιν τῆς Σαλαμῖνος. Ἠγάπα καὶ ἐβοήθει τοὺς πένητας, οἱ κῆποι αὐτοῦ ἦσαν ἀνοικτοὶ καὶ πᾶς πολίτης εἰσῆρχετο ἐλευθέρως καὶ ἐλάμβανεν ὅ,τι ἤθελεν, ἐφαίνετο προσηνὴς καὶ μετριόφρων, καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ἐπιεικής. Ἀλλ' ἦτο καὶ εἰς ἄκρον φιλόδοξος καὶ διὰ παντὸς τρόπῳ προσεπάθησε νὰ προσελκύσῃ τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ.

Ἡμέραν τινὰ τραυματίσας αὐτὸς ἑαυτὸν ἐλαφρῶς, προσῆλθεν αἱματόφυρτος εἰς τὴν ἀγορὰν ἐφ' ἀμάξης. Ἐλεγε δὲ ὅτι, ἐν' ᾧ μετέβαινεν εἰς τὰ κτήματά του, οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ ὥρμησαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἤθελον νὰ τον φονεύσωσι δῆθεν, καὶ ὅτι μόλις ἠδυνήθη νὰ σωθῇ. Ἐπείσε δὲ τὸν λαὸν νὰ δεθῶσιν εἰς αὐτὸν πεντήκοντα σωματοφύλακες κορυνηφόροι, οἵτινες πανταχόθεν συνώδευον αὐτὸν κρατοῦντες ξυλῖνας κορύνας. Μόνος ὁ Σόλων ἀντέστη εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Ὁ Πεισίστρατος κατ' ὀλίγον ἠῤῃξε τὸν ἀριθμὸν τῶν κορυνηφόρων, καὶ δι' αὐτῶν κατέλαβεν αἰφνης τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἔγινε τύραννος τῶν Ἀθηνῶν (360 π. Χ.). Καὶ τότε πάλιν μόνος ὁ Σόλων ἐτόλμησε νὰ ψέξῃ τὴν πρᾶξιν ταύτην τοῦ Πεισιστράτου, ἀλλ' ὁ Πεισίστρατος ὅχι μόνον δὲν κατεδίωξε τὸν Σόλωνα, ἀλλὰ καὶ περιεποιεῖτο αὐτὸν καὶ ἐτίμα. Πολλάκις δὲ προσεκάλει αὐτὸν καὶ

ἐζήτει τὴν γνώμην αὐτοῦ περὶ πολλῶν πραγμάτων. Ἐφύλαττε δὲ καὶ τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος, καὶ ἠνάγκαζε καὶ τοὺς φίλους του νὰ τους φυλάττωσιν. Ἐγραψε δὲ ὁ Πεισίστρατος καὶ ἄλλους νόμους, ἐκ τῶν ὁποίων εἶνε ὁ λέγων ὅτι οἱ ἐν πολέμῳ ἀκρωτηριαζόμενοι λαμβάνουσι σύνταξιν, τρεφόμενοι δημοσίᾳ δαπάνῃ.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ἠνώθησαν τὰ δύο ἄλλα κόμματα καὶ ἀπεδίωξαν τὸν Πεισίστρατον εὐκόλως, διότι δὲν εἶχε ριζώσῃ ἀκόμῃ ἢ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ. Μετὰ πέντε ὅμως ἔτη συμμαχήσας πρὸς τὸν Μεγακλέα, τοῦ ὁποίου τὴν θυγατέρα ἔλαβε γυναῖκα, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ κατέλαβε πάλιν τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὴν ἐξουσίαν. Ἄλλὰ καὶ πάλιν ὀλίγον διήρκεσεν ἡ τυραννία τοῦ Πεισιστράτου. Διότι ὁ Μεγακλῆς δυσαρεστηθεὶς ἐναντίον αὐτοῦ, συνεμάχησε πάλιν πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Πεδιδέων, ὁ δὲ Πεισίστρατος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ καὶ νὰ μεταβῇ εἰς Ἐρέτριαν, ὅπου κατεγίνετο συναθροίζων χρήματα καὶ ἄνδρας ἐκ διαφόρων φιλικῶν πόλεων. Μετὰ δεκαετεῖς προπαρασκευᾶς διέβη τὸν στενὸν πορθμὸν καὶ κατέλαβε τὸν Μαραθῶνα, ὅθεν ἐξεκίνησε κατὰ τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τοῦ στρατεύματός του, τὸ ὁποῖον ὅλον ἐν ἡύξανει, διότι προσήρχοντο ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐκ τῶν ἄλλων δήμων πολλοὶ τοῦ κόμματος αὐτοῦ.

Οἱ Ἀθηναῖοι ὀλίγον ἐφρόντιζον περὶ τοῦ Πεισιστράτου καὶ ὅτε ἦτο ἐν Ἐρετρίᾳ, καὶ ὅτε κατέλαβε τὸν Μαραθῶνα· ἀλλ' ὅτε ὅμως ἔμαθον ὅτι ἐπέρχεται ἐναντίον τῆς πόλεως, τότε ἐξῆλθον κατ' αὐτοῦ πανστρατιᾷ. Τὰ δύο στρατεύματα συνηνητήθησαν κατὰ τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ, συνεκρούσθησαν, καὶ τὸ Ἀθηναϊκὸν στράτευμα κατετροπώθη. Ὁ δὲ Πεισίστρατος εἰσῆλθε νικητὴς εἰς Ἀθήνας, καὶ κατέλαβεν ἐκ τρίτου τὴν ἐξουσίαν. Ἐκυβέρνησε δὲ ἐπὶ ὧδεκα ἔτη καὶ κατέστησε τὰς Ἀθήνας ἰσχυράς, ἀνέπτυξε τὴν ναυτικὴν αὐτῶν δύναμιν, ἐπροστάτευσεν τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἐφύτευσε τὸν ἐλαιῶνα, ἀνήγειρε μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομὰς, διὰ τῶν ὁποίων ὄχι μόνον ἐκαλλώπισεν τὴν

πόλιν, ἀλλ' ἔδωκε καὶ ἐργασίαν εἰς τοὺς πτωχοὺς πολί-
τας. Τότε ἤρχισε καὶ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ
Ὀλυμπίου Διός, τοῦ ὁποίου θυμιάζομεν σήμερον τὰ ἐρεί-
πια, τοὺς σωζομένους δέκα ἐξ στύλους, καὶ ὅστις ἀπετε-
λέσθη μετὰ ἑξακόσια πεντήκοντα ἔτη, ὑπὸ τοῦ Αὐτοκρά-
τορος τῶν Ῥωμαίων Ἀδριανοῦ. Διώρθωσε δὲ καὶ τὴν
πλησίον τοῦ ναοῦ Καλλιρόην, κτίσας κρήνην ἐκ τῆς ὁποίας
ἔρρεε τὸ ὕδωρ δι' ἑννέα κρουνῶν, καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη
Ἑννεάκρουνος· καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐν Ἑλλάδι συνεκρότησε
βιβλιοθήκην, τῆς ὁποίας τὴν χρῆσιν ἄφινεν ἐλευθέραν εἰς
τοὺς πολίτας, καὶ διέταξε νὰ ἀπαγγέλλωνται τὰ ποιή-
ματα τοῦ Ὀμήρου, ἡ Ἰλιάς καὶ ἡ Ὀδύσσεια, κατὰ τὴν
μεγάλην ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων.

Τόσον δὲ εἶχε στερεώσῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ὁ Πεισί-
στρατος, ὥστε ὅτε ἀπέθανε (527 π. Χ.), διεδέξαντο αὐτὸν
οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Ἰππίας, Ἰππαρχος καὶ Θεσσαλός. Καὶ οὗτοι
κατ' ἀρχὰς ἐκυβέρνησαν μετὰ πραότητος, τηροῦντες τοὺς
ὑπάρχοντας νόμους. Ἐπροστάτευσαν καὶ αὐτοὶ τὰς τέχνας
καὶ τὰ γράμματα προσκαλέσαντες εἰς Ἀθήνας τοὺς δια-
σῆμους ποιητὰς Ἀνακρέοντα καὶ Σιμωνίδην, καὶ ἡλάτ-
τωσαν κατὰ τὸ ἥμισυ τὸν ἐπὶ τῆς γεωργίας φόρον. Ἀλλὰ
μετ' ἔπειτα παρεξέτράπησαν καὶ εἰς βιαίας καὶ ἀτόπους
πράξεις· ἐδολοφόνησαν τὸν Κίμωνα, τὸν πατέρα τοῦ μα-
ραθωνομάχου στρατηγοῦ Μιλτιάδου. Ὡς ἐκ τούτου δυ-
σηρεστήθη ὁ λαὸς καὶ ἔτι μᾶλλον ἕνεκα τοῦ ἐξῆς.

Ὁ Ἰππαρχος δυσηρεσστημένος ὢν κατὰ τοῦ Ἀρμοδίου,
νέου ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας, δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὴν ἀδελ-
φὴν αὐτοῦ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθη-
ναίων, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐγίνετο μεγάλη πομπὴ καὶ ἡκο-
λούθουν αἱ παρθένοι τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Ἀρμόδιος θέλων νὰ
ἐκδικήσῃ τὴν προσβολὴν ταύτην, ἀπεφάσισε μετὰ τοῦ
στενοῦ φίλου του Ἀριστογείτονος νὰ φονεύσῃ τοὺς τυράν-
νους τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων. Καὶ πολλοὶ ἄλλοι νέοι
προσετέθησαν εἰς τὴν συνωμοσίαν ταύτην. Οἱ συνωμοταί

εἶχον κρύψη τὰ ξίφη ὑπὸ τοὺς κλάδους τῆς μυρσίνης, τοὺς ὁποίους ἐκράτουν κατὰ τὴν τελετήν. Ἐτυχε δὲ νὰ συνομιλῇ τὴν ὥραν ἐκείνην ὁ Ἰππίας μετὰ τινος τῶν συνωμοτῶν. Ὁ δὲ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων νομίσαντες ὅτι ἐπροδόθη τὸ μυστικόν, ἐπέπεσαν κατὰ τοῦ Ἰππάρχου καὶ ἐφόνευσαν αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν Ἀρμόδιος ἐφονεύθη εὐθὺς ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ τυράννου, ὁ δὲ Ἀριστογείτων διέφυγε μὲν τότε, ἀλλὰ βραδύτερον συλληφθεὶς, ἐθανατώθη μετὰ πολλὰς βασάνους.

Οἱ Ἀθηναῖσι ἐτίμησαν τὴν μνήμην τοῦ Ἀρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος μετὰ τέσσαρα ἔτη, ὅτε ἐξεδιώχθη ὁ τύραννος. Ἔστησαν εἰς αὐτοὺς ἀνδριάντας, ὡς τυραννοκτόνους καὶ ἐλευθερωτὰς τῆς πατρίδος. Εἰς δὲ τὰ συμπόσια ἔψαλλον τὸ ἐξῆς ᾄσμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξυμνεῖτο ἡ πρᾶξις αὐτῶν.

Εἰς κλάδον μυρσίνης τὸ ξίφος θὰ κρύψω
καθὼς ὁ Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων,
ὅτε τὸν τύραννον ἐφόνευσαν
καὶ τὰς Ἀθήνας ἠλευθέρωσαν.
ὦ φίλτατε Ἀρμόδιε, σὺ δὲν ἀπέθανες,
εἰς τῶν μακάρων τὰς νήσους εἶσαι,
ὅπου ὁ ταχύπους Ἀχιλλεὺς
καὶ ὁ Διομήδης Τυδείδης.
Εἰς κλάδον μυρσίνης τὸ ξίφος θὰ κρύψω
καθὼς ὁ Ἀρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων,
ὅτε εἰς τὰ Παναθήναια
τὸν τύραννον Ἰππάρχον ἐφόνευσαν.
Εἰς ὅλον τὸν κόσμον θὰ ζῇ τὸ ὄνομά σας,
ὦ φίλτατε Ἀρμόδιε καὶ Ἀριστογείτων,
ὅτι τὸν τύραννον ἐφονεύσατε
καὶ τὰς Ἀθήνας ἠλευθερώσατέ.

Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἰππάρχου ὁ Ἰππίας ἔγινε σκληρότερος καὶ ἐφόνευσεν πολλοὺς, ὑποπτεύων ὅτι ἐπεβούλευον τὴν ζωὴν του. Προβλέπων δὲ τὴν πτῶσίν του, ἐθησαύριζε καταθλίβων τὸν λαόν. Οὕτω δὲ ἔγινε μισητὸς εἰς τοὺς πολίτας. Ἐκ τοῦ μίσους δὲ τούτου ὠφελούμενοι οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ Ἀλκμεωνίδαι, ἀπεφάσισαν νὰ τον ἀποδιώξωσι διὰ

παντός τρόπου. Οἱ Ἀλκμεωνίδαι, πλουσία καὶ ἰσχυρά οἰκογένεια τῶν Ἀθηνῶν, εἶχον ἐξορισθῆ ὑπὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν. Τόσον δὲ ἦσαν πλούσιοι, ὥστε αὐτοὶ ἀνέλαβον νὰ

Τυραννοκτόνοι.

ἀνοικοδομήσωσι λαμπρότερον τὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις εἶχε πυρποληθῆ· διὰ τοῦτο ἐγένεν ἑνδοξὸν τὸ ὄνομα τῶν Ἀλκμεωνιδῶν, καὶ οἱ ἱερεῖς τῶν Δελφῶν ἦσαν εὐγνώμονες εἰς αὐτούς.

Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀλκμεωνιδῶν Κλεισθένης, ὁ υἱὸς τοῦ Μεγακλέους, ἐζήτησε τὴν βιήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἐφαίνοντο πρόθυμοι· ἡ δὲ Πυθία, ἥτις ἡννόει τοὺς Ἀλκμεωνίδας, ἔδωκε χρησμὸν εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ὅτι ὀφείλουσι νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν ἔξωσιν τῶν Πεισιστρατιδῶν καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἀθηνῶν. Ὅθεν ἀπέστειλαν διὰ θαλάσσης ὀλίγον στρατεύμα, τὸ ὁποῖον ἀποβιβάσθην εἰς τὸ Φάληρον, ἀπεκρούσθη εὐκόλως ὑπὸ χιλίων Θεσσαλῶν ἱππέων, οἵτινες εἶχον ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Ἰππίου. Ἡ ἀποτυχία αὕτη ἐκέντησε τὴν φιλοτιμίαν τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες ἀπέστειλαν τότε τὸν βασιλέα αὐτῶν Κλεομένη. Ὁ Κλεομένης ἐπελθὼν διὰ ξηρᾶς, κατετρόπωσε τοὺς Θεσσαλοὺς ἱππεῖς, καὶ ἠνάγκασε τὸν Ἰππίαν νὰ κλεισθῇ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Οἱ Ἀλκμεωνίδαι βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν, περιεκύκλωσαν τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐπολιόρκουν αὐτήν, διότι ὁ Ἰππίας εἶχε πολλὰς τροφάς. Τέλος δέ, ἐν ᾧ διενοοῦντο νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἀπέλθωσιν ἄπρακτοι, κατὰ σύμπτωσιν συνέλαβον τὰ μικρότερα τέκνα τοῦ Ἰππίου, τὰ ὁποῖα οὗτος ἠθέλησε νὰ ἀποστείλῃ ἔξω τῶν Ἀθηνῶν, διὰ νὰ σώσῃ αὐτὰ ἐκ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου. Μαθὼν ὁ Ἰππίας τὴν σύλληψιν τῶν τέκνων του, ἐμήνυσεν εἰς τοὺς πολιορκοῦντας ὅτι εἶνε πρόθυμος νὰ παραιτηθῇ, καὶ νὰ ἀπέλθῃ ἐκ τῆς πόλεως ἐντὸς πέντε ἡμερῶν, ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς αὐτὸν τὰ τέκνα του.

Οὕτως αἱ Ἀθηναὶ ἀπηλλάχθησαν τῆς τυραννίας τῶν Πεισιστρατιδῶν (510 π. Χ.). Ὁ δὲ Ἰππίας, παραλαβὼν τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ, κατέφυγε πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα τῆς Περσίας Δαρεῖον, τὸν ὁποῖον καὶ κατέπεισε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Ἀπέθανε δὲ τῷ 490 π. Χ. κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην, μαχόμενος ἐναντίον τῆς πατρίδος του μετὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς.

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ

(490 π. Χ.)

Μιλτιάδης, ὁ υἱὸς τοῦ Κίμωνος, ὁ μέγας στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων ἦτο ἡγεμὼν τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου. Εἰς τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον ἐκτεινομένην μεταξὺ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τοῦ Μέλανος κόλπου, καὶ ἔχουσαν πόλεις τὴν Σηστὸν καὶ τὴν Καλλίπολιν, μετέβη ὁ Μιλτιάδης περὶ τὸ 517 ἔτος π. Χ., διὰ νὰ κληρονομήσῃ τὴν περιουσίαν καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ θείου του Μιλτιάδου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Κυφέλου, τὸν ὁποῖον Θρακικὴ τις φυλὴ εἶχεν ἐκλέξῃ ἡγεμόνα.

Ὁ Μιλτιάδης καὶ μακρὰν τῆς πατρίδος του εὕρισκόμενος ἡγάπα αὐτήν, καὶ πάντοτε ἐζήτει εὐκαιρίαν ὅπως τὴν ὠφελήσῃ. Ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων ὑπῆρχεν ἔχθρα μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Λημνίων. Οἱ Λήμνιοι προσκαλούμενοί ποτε ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς αὐτούς, ἀπεκρίθησαν σκωπτικῶς· «Ὅταν πλοῖον καταπλεύσῃ ἐκ τῆς χώρας σας εἰς τὴν χώραν μας αὐθημερὸν μὲ βόρειον ἄνεμον, τότε θὰ σας παραδώσωμεν τὴν Λῆμνον». Εἶπον δὲ τοῦτο, πιστεύοντες ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ γίνῃ, διότι αἱ Ἀθῆναι κεῖνται πρὸς νότον τῆς Λήμνου.

Ἀλλὰ μετὰ πολλὰ ἔτη ὁ Μιλτιάδης, ὅτε ἡ Θρακικὴ Χερσόνησος ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ἀθηναίους, κατέπλευσεν ἐξ αὐτῆς εἰς Λῆμνον· προσεκάλεσε δὲ τοὺς Λημνίους νὰ ἐνθυμηθῶσι τὴν παλαιὰν ὑπόσχесίν των, διότι ἔρχεται ἐκ τῆς Χερσονήσου, ἣτις εἶνε χώρα τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Λήμνιοι φοβηθέντες τὴν δύναμιν τοῦ Μιλτιάδου, παρέδωκαν εἰς αὐτὸν τὴν νήσόν των. Μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ εὐκολίας ὑπέταξε βραδύτερον καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους.

Τρία ἔτη μετὰ τὴν εἰς Χερσόνησον ἀφίξίν του, ἠναγκάσθη ὁ Μιλτιάδης, ὡς καὶ πᾶσαι αἱ γειτονεύουσαι πόλεις, νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας Δαρείου,

δοσις ἐξιστράτευσε κατὰ τῶν Σκυθῶν ἠκολούθησε δὲ μετὰ τῶν πλοίων του τὸν στόλον τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ὁ Μιλτιάδης ἐτάχθη μετ' ἄλλων νὰ φρουρῇ τὴν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἰστρου γέφυραν· συνεβούλευσε δὲ τοὺς Ἴωνας νὰ διαλύσωσι τὴν γέφυραν ταύτην, διὰ νὰ καταστραφῇ ὁ Περσικὸς στρατὸς ὑπὸ

Μιλτιάδης.

τῶν Σκυθῶν καὶ τῆς πείνης, ἐλευθερωθῶσι δὲ καὶ οἱ Ἴωνες· ἀλλ' ὁ Ἰστιαῖος, ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου, ἠναντιώθη. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Δαρείου, ὁ Ἰστιαῖος παρέστησεν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα τὴν ἐκδούλευσίν του ταύτην, καὶ ἐμαρτύρησεν εἰς αὐτὸν τὴν περὶ διαλύσεως τῆς γεφύρας συμβουλὴν τοῦ Μιλτιάδου· δι' ὃ ὁ Μιλτιάδης βλέπων ὅτι δὲν ἦτο ἀσφαλὴς ἐν Χερσονήσῳ, ἦλθεν εἰς Ἀθήνας.

Μετ' ὀλίγον ὁμως αἱ κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Ἑλληνικαὶ πόλεις, αἵτινες ἦσαν ὑποτεταγμέναι εἰς τοὺς Πέρσας, ἐπανεστάτησαν (τῷ 501 π. Χ.), ὁ δὲ ἀρχηγὸς τῆς στά-

σεως Ἀρισταγόρας, ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες ἔπεμψαν εἴκοσι πλοῖα· τρία δὲ πλοῖα ἔπεμψε καὶ ἡ μικρὰ πόλις Ἑρέτρια. Ἡ ἐπανάστασις ἐπέτυχε κατ' ἀρχάς, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπυρπόλησαν καὶ τὰς Σάρδεις, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Λυδίας.

Ἀλλὰ μετὰ ἐξ ἐτῶν ἀγῶνα ὁ Δαρεῖος καὶ τὴν ἐπανάστασιν κατέβαλε, καὶ τὴν Μιλήτον κατέστρεψε (τῷ 494 π. Χ.), καὶ τὴν Ἰωνίαν πάλιν ὑπεδούλωσεν· ὤμοσε δὲ νὰ ἐκδικηθῇ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Ἑρετρίεις, οἵτινες εἶχον βοηθήσῃ τὴν ἐπανάστασιν.

Τὸν Δαρεῖον ἐξηρέθιζε καὶ ὁ ἱππίας, ὁ υἱὸς τοῦ Πεισιστράτου, ὅστις εἶχε καταλύγῃ πρὸς αὐτόν· ὅθεν ὁ μέγας βασιλεὺς παρεσκευάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ δύο ἔτη (τῷ 492 π. Χ.) ἐξεκίνησεν ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος· ἀρχηγὸς δὲ τῆς ἐκστρατείας ἦτο ὁ Μαρδόνιος, ὁ γαμβρὸς τοῦ Δαρείου· ἀλλ' ὁ μὲν στόλος ἔπαθε φοβερὸν ναυάγιον, καταληφθεὶς ὑπὸ δεινῆς τρικυμίας παρὰ τὸν Ἄθω, ὁ δὲ στρατὸς προσεβλήθη ὑπὸ Θρακικῆς τινος φυλῆς, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Μαρδόνιος ἐπληγώθη· δι' ὃ ἠναγκάσθη νὰ ἐπανεέλθῃ ἄπρακτος εἰς Περσίαν μετὰ τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου.

Ἀλλ' ὁ Δαρεῖος δὲν ἐγκατέλιπε τὰ κατὰ τῆς Ἑλλάδος σχέδιά του, καὶ προητοίμασε νέαν φοβερὰν δύναμιν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Θέλων δὲ νὰ δοκιμάσῃ ποίαν γνώμην εἶχον οἱ Ἕλληνες, ἔστειλε κήρυκας, τοὺς ὁποίους προσέταξε νὰ ζητῶσι γῆν καὶ ὕδωρ ὡς σημεῖον ὑποταγῆς. Καὶ οἱ μὲν κάτοικοι τῶν νήσων ἔδωκαν γῆν καὶ ὕδωρ, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι, κατὰ πρότασιν τοῦ Μιλτιάδου, ἔρριψαν τὸν κήρυκα εἰς τὸ ὄπισθεν τῆς Ἀκροπόλεως βάραθρον, οἱ δὲ Σπαρτιᾶται ἔρριψαν μετ' ὀργῆς τὸν κήρυκα εἰς φρέαρ, εἰπόντες «ἐκεῖθεν λάβε ὕδωρ καὶ γῆν, καὶ φέρε πρὸς τὸν βασιλέα σου».

Τῆς ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως στρατηγούς διώρισεν ὁ Δαρεῖος τὸν Δᾶτιν καὶ τὸν Ἀρταφέρνην, παραγ-

γείλας ἀφ' οὗ ἑξανδραποδίσωσι τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἑρετρίαν, νὰ φέρωσι πρὸς αὐτὸν τὰ ἀνδράποδα. Ὁ στόλος ἀπετελεῖτο ἐκ τριήρων ἑξακοσίων· διὰ τὴν ἀποφύγην δὲ τὸν κινδυνώδη περίπλουν τοῦ Ἄθω, ἔπλευσε διὰ μέσου τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Οἱ Πέρσαι διαπλέοντες τὰς νήσους ταύτας, ἐκυρίευσαν τὴν νήσον Νάξον· ἔκαυσαν δὲ τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας, καὶ ἤχμαλώτισαν τοὺς κατοικοὺς αὐτῆς. Δὲν ἤγγισαν ὁμῶς τὴν Δῆλον, τὴν ἱερὰν νήσον τοῦ Ἀπόλλωνος, τοῦ θεοῦ τοῦ φωτός, διότι οἱ Πέρσαι ἐλάτρευον τὸ φῶς ὡς ὕψιστον θεόν.

Ὁ Περσικὸς στόλος ἔπλευσε πρῶτον κατὰ τῆς Ἑρετρίας. Οἱ Ἑρετριοὶ ἐπὶ ἑξ ἡμέρας γενναίως ἀπέκρουσαν τὰς ὀρμητικὰς τῶν Περσῶν ἐφόδους, τὴν δὲ ἐβδόμην δύο Ἑρετριοὶ παρέδωκαν τὴν πατρίδα των διὰ προδοσίας εἰς τοὺς βαρβάρους, οἵτινες ἐσύλησαν καὶ κατέκαυσαν τοὺς ναοὺς, τοὺς δὲ πολίτας ἠνδραπόδισαν.

Ἐκεῖθεν μετὰ τινὰς ἡμέρας ἔπλευσαν εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ κατὰ συμβουλὴν τοῦ Ἰππίου ἀπεβιβάσθησαν καὶ ἐστρατοπεύδουσιν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνος, ἧτις ἦτο καταλληλοτάτη διὰ τὸ ἱππικὸν αὐτῶν.

Ὁ φοβερὸς οὗτος ἐξ ἑκατὸν χιλιάδων ἀνδρῶν Περσικὸς στρατὸς ἠρήμωσε τὴν παραλίαν μέχρι τῆς Βοιωτίας. Οἱ κάτοικοι τῶν ἀγρῶν κατέφυγον εἰς τὴν πρωτεύουσιν, ἀλλ' οὐδεὶς διενοεῖτο περὶ ὑποταγῆς. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἀμετάθετον ἀπόφασιν νὰ ὑπερασπίσωσι μέχρις ἐσχάτης πνοῆς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πατρίδα, ὅλγιοι αὐτοὶ ἐναντίον τόσου ἀπειραρίμου ἐχθροῦ, οὐδαμῶθεν ἐλπίζοντες βοήθειαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι διώριζον κατ' ἔτος δέκα στρατηγούς, ἕνα ἐξ ἑκάστης φυλῆς· κατὰ τὸ ἔτος δ' ἐκεῖνο στρατηγὸς ἦσαν ἐκ τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν τῶν Ἀθηνῶν· ἀλλὰ κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ μεγάλου κινδύνου τὰ βλήματα πάντων ἐστράφησαν πρὸς τὸν Μιλτιάδην, ὅστις καὶ ἀνδρείος ἦτο καὶ πολέμικὴν πεῖραν εἶχε, καὶ ἐγίνωσκε τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐπολέμουν τὰ Περσικὰ στρατεύματα, διότι πολλάκις εἶχε πο-

λεμήσῃ κατ' αὐτῶν, ὅτε ἦτο εἰς τὴν Θρακικὴν Χερσόνησον.

Ὅτε ἔφθασεν ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Περσικὸς στρατὸς ἐπλησίασεν εἰς τὸν Μαραθῶνα, τὸ συμβούλιον τῶν δέκα στρατηγῶν ἔστειλεν ἐν σπουδῇ ταχυδρόμον εἰς Σπάρτην νὰ ζητήσῃ βοήθειαν· ὁ ταχυδρόμος ἔφθασεν ἐντὸς δύο μόνον ἡμερῶν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Σπάρτην, καὶ προσελθὼν ἐνώπιον τῶν ἀρχόντων εἶπεν « ὦ Λακεδαιμόνιοι, οἱ Ἀθηναῖοι σᾶς παρακαλοῦσι νὰ βοηθήσετε αὐτούς, καὶ μὴ ἀνεχθῆτε νὰ ὑποδουλωθῇ εἰς τοὺς βαρβάρους ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Ἑλλάδος». Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ὑπεσχέθησαν μετὰ χαρᾶς νὰ βοηθήσωσι τοὺς Ἀθηναίους.

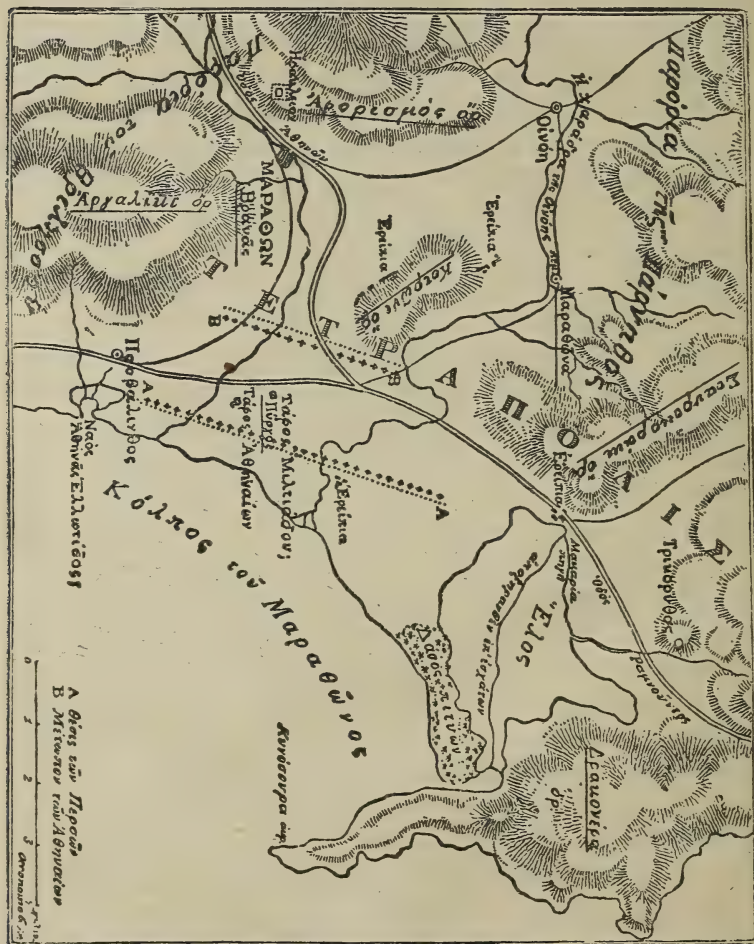
Αἱ γινώμαι τῶν δέκα στρατηγῶν τῶν Ἀθηνῶν εἶχον διαιρεθῇ, διότι ἄλλοι μὲν ἐνόμιζον ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν δύνανται ν' ἀντιταχθῶσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐν ἀνοικτῇ πεδιάδι, ὁ δὲ Μιλτιάδης ἐφρόνει ὅτι ἔπρεπε νὰ συνάψωσι τολμηρὰν μάχην ἄνευ ἀναβολῆς. Ὁ Ἀριστείδης καὶ τρεῖς ἄλλοι στρατηγοὶ συνεφώνησαν μετὰ τοῦ Μιλτιάδου· ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπερίσχυεν ἡ ἐναντία γνώμη, ὁ Μιλτιάδης ἔρχεται πρὸς τὸν πολέμαρχον Καλλίμαχον, τὸν πρόεδρον τοῦ πολεμικοῦ συμβουλίου, καὶ λέγει « Ἀπὸ σέ, ὦ Καλλίμαχε, ἐξαρτᾶται νῦν ἢ νὰ καταδουλώσῃς τὰς Ἀθήνας, ἢ νὰ τὰς ἐλευθερώσῃς, ἀθάνατον μνήμην καταλείπων εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Ἄν σὺ παραδεχθῇς τὴν γνώμην μου, ἢ πατρίς ἡμῶν θὰ ἐλευθερωθῇ καὶ θὰ γίνῃ ἡ πρώτη τῶν ἐλληνίδων πόλεων· ἂν δὲ ὁμῶς προτιμήσῃς τὴν γνώμην τῶν ἐναντίων, θὰ συμβῶσι τὰ ἐναντία».

Ὁ Καλλίμαχος ἐπείσθη, καὶ ὑπερίσχυεν ἡ γνώμη τοῦ Μιλτιάδου.

Δεκασχίλιοι ὀπλῖται ἐπορεύθησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα· οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων εἶχον τὴν στρατηγίαν ἕκαστος μίαν ἡμέραν, ἀλλὰ κατὰ προτροπὴν τοῦ Ἀριστείδου, ἀνέθηκαν πάντες τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν Μιλτιάδην.

Ἐν ᾧ δὲ ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸ Μαραθῶνιον πεδῖον, ἦλθεν εἰς αὐτοὺς ἀνέλπιστος ἐπικουρία·

εἶδον στρατιωτικὸν σῶμα κατερχόμενον ἐκ τοῦ ὄρους Πάρνηθος· ἦσαν χίλιοι ὀπλίται, ὅλη ἡ πολεμικὴ δύναμις τῶν Πλαταιῶν.

Τοπογραφικὸς χάρτης τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης.

Ὅλως ἄνισαι ἦσαν αἱ δυνάμεις τῶν δύο ἐχθρῶν· ἐνδεκα χιλιάδες ἀφ' ἑνός, ἑκατὸν χιλιάδες ἀφ' ἑτέρου· ἀλλ' οἱ

μὲν Ἕλληνες ἡγωνίζοντο ὑπὲρ τοῦ ἱερωτάτου τῶν πραγμάτων, ὑπὲρ πατρίδος, ἡγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ὑπὲρ τῶν ναῶν καὶ τῶν οἰκογενειῶν των, ἐν ᾧ οἱ βάρβαροι ἐξετέλουν δουλικῶς τὰς προσταγὰς τοῦ μονάρχου των· εἰς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἦσαν ἐλεύθεροι πολῖται, ἔτοιμοι νὰ θυσιάσωσι τὴν ζωὴν των ὑπὲρ εὐγενοῦς ιδέας, καὶ εἰς τὸ Περσικὸν δοῦλοι, εὐτελεῖ νευρόσπαστα ἀγρίου βαρβάρου.

Οἱ Ἀθηναῖοι ὥρμησαν κατὰ τῶν Περσῶν, οὗτοι δὲ ἐνόμισαν τοὺς Ἀθηναίους μαινομένους, πιστεύοντες ὅτι ἐξ ὀλοκλήρου θὰ καταστραφῶσιν. Ἐγινε φοβερὰ συμπλοκὴ καὶ μετὰ μεγάλης λύσσης ἡγωνίσθησαν ἐκατέρωθεν. Εἰς τὸ κέντρον ὅπου οἱ Ἕλληνες ἦσαν ὀλίγιστοι, ὑπερίσχυσαν κατ' ἀρχὰς οἱ Πέρσαι, εἰς τὰς πτέρυγας ὅμως ἐνίκων οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Πλαταιεῖς· ἔπειτα δὲ αἱ δύο πτέρυγες ἠνώθησαν καὶ ἔτρεψαν τοὺς ἐχθροὺς εἰς ἀκράτητον φυγὴν. Κατεδίωκον δὲ αὐτοὺς φεύγοντας καὶ ἐφόνευσαν ὅσους ἔφθανον.

Μόνον κατεσπευσμένη φυγὴ εἰς τὰ πλοῖα ἡδύνατο νὰ σώσῃ τοὺς Πέρσας ἐκ τῆς δεινῆς σφαγῆς· ἄγριος δὲ ἄγων συνήφθη περὶ τὰ πλοῖα, ἅτινα οἱ Πέρσαι, βέβαιοι περὶ τῆς νίκης, εἶχον ἀνελκύσῃ εἰς τὴν ξηράν. Καὶ οἱ μὲν Πέρσαι ἔσυρον τὰ πλοῖα εἰς τὴν θάλασσαν, οἱ δὲ Ἕλληνες προσεπάθουν νὰ κρατήσωσιν αὐτὰ καὶ πυρπολήσωσιν.

Ἐκεῖ ἔπεσεν ἐνδόξως ὁ γενναῖος πολέμαρχος Καλλίμαχος. Ὁ δὲ Κυναίγειρος ἤρπασε πλοῖον διὰ νὰ το κρατήσῃ, ἀλλ' οἱ Πέρσαι ἀπέκοψαν τὴν γεῖρά του διὰ πελέκewς. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκυρίευσαν ἑπτὰ Περσικὰ πλοῖα καὶ ὅλον τὸ στρατόπεδον τῶν ἐχθρῶν, μετὰ θησαυρῶν πολλῶν καὶ ὀλων τῶν ἀποσκευῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν αἱ ἀλύσεις, τὰς ὁποίας ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν οἱ Πέρσαι, διὰ νὰ δεσμεύσωσι τοὺς ὑποταχθησομένους Ἀθηναίους.

Ἀπερίγραπτος ἦτο ἡ χαρὰ τῶν Ἀθηναίων διὰ τὴν μεγάλην ταύτην νίκην. Μετὰ τὴν μάχην εἰς ὀπλίτης ἑδραμεν ἔνοπλος εἰς Ἀθήνας φέρων τὴν χαρμόσυνον ἀγ-

γελίαν· φθάσας δὲ εἰς τὴν ἀγορὰν μόλις ἐπρόφθασε νὰ εἶπῃ «Χαίρετε, ὦ πολῖται, ἐνίκησαμεν!» καὶ ἔπεσε νεκρός.

Εἰς τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην μόνον ἑκατὸν ἐνενήκοντα δύο Ἕλληνες ἔπεσαν, καὶ ἐτάφησαν ἐκεῖ εἰς κοινὸν μνημα, ἐκ δὲ τῶν Περσῶν ὑπὲρ τὰς ἑξ χιλιάδας· θὰ ἐφονεύοντο δὲ πολὺ περισσότεροι, ἂν μὴ κατέφευγον τόσον ταχέως εἰς τὰ πλοῖά των.

Ἄλλ' ἐν ᾧ οἱ Ἀθηναῖοι ἔβλεπον μετὰ ὑπερηφάνου χαρᾶς ἀποπλέοντα κατησχυμένον τὸν Περσικὸν στόλον, εἶδον αἰφνης μετ' ἀπορίας ὅτι οὗτος ἑκαμπετὲ τὸ Σούνιον, διευθυνόμενος εἰς Φάληρον. Ὁ Μιλτιάδης ἐνόησεν ὅτι οἱ Πέρσαι ἐσκόπουν νὰ προσβάλῃσι τὴν ἀφύλακτον πόλιν· ἀναθέσας δὲ εἰς τὸν Ἀριστείδην νὰ μείνῃ ἐκεῖ μετὰ τῶν ὀπλιτῶν τῆς φυλῆς του πρὸς φύλαξιν τῶν λαφύρων καὶ τῶν τραυματιῶν, ἔσπευσε μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Πλαταιέων εἰς τὴν πόλιν. Τὴν ἐπομένην πρωΐαν οἱ Πέρσαι ἰδόντες τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν παρατεταγμένον, δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀποβῶσιν εἰς τὴν ξηράν, ἀλλ' ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Τὴν ἐσπέραν τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἀπέπλευσεν ὁ Περσικὸς στόλος, ἤλθον εἰς Ἀθήνας δισχιλίοι Σπαρτιαῖται, οἵτινες ὠδοιπόρησαν μετὰ μεγάλης σπουδῆς, διατρέξαντες ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν τὸ ἐκ Σπάρτης μέχρις Ἀθηνῶν ἐιᾶστημα· ἀλλ' ἔφθασαν μετὰ τὴν μάχην. Ἐπιθυμοῦντες δὲ νὰ ἴδωσι τοῦλάχιστον τὸ πεδίον τῆς μάχης, μετέβησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα· ἐκεῖ δὲ ἰδόντες τοὺς φονευθέντας Πέρσας καὶ τὰ λάφυρα, ἐπήνεσαν τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὸ κατόρθωμά των.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐτίμησαν μεγάλως τὸν Μιλτιάδην· ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀνήγειραν εἰς αὐτὸν μνημεῖον ἐκ μαρμάρου· ἐκ δὲ τῶν λαφύρων τῶν ἐχθρῶν κατεσκεύασαν χαλκοῦν αὐτοῦ ἀνδριάντα καὶ τὸν ἀφιέρωσαν εἰς τοὺς Δελφοὺς. Ἐζωγράφησαν δὲ εἰς τὴν Ποικίλῃν Στοᾶν εἰκόνα μεγάλην, ἣτις παρίστα τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην· διεκρίνετο δὲ ἐν αὐτῇ ὁ Μιλτιάδης ὡς στρατηγὸς παρορμῶν τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν μάχην.

Ὁ Μιλτιάδης, ὅστις τόσον εἶχε δοξασθῇ, ἠθέλησε νὰ ἐπιχειρήσῃ καὶ ἄλλας πράξεις, διὰ τῶν ὁποίων καὶ τὴν πατρίδα του νὰ ὠφελήσῃ καὶ τὴν δόξαν του ν' αὐξήσῃ· ἐζήτησε λοιπὸν ἐβδομήκοντα πλοῖα καὶ χρήματα καὶ στρατόν, ἀλλὰ δὲν εἶπε διατί ἐζήτει αὐτά· ὑπέσχετο δὲ ὅτι τοὺς μὲν Ἀθηναίους θὰ καταπλουτίσῃ, τὴν δὲ πόλιν θὰ καταστήσῃ ἰσχυράν· οἱ Ἀθηναῖοι ἔδωκαν εἰς αὐτὸν τὰ ζητηθέντα.

Ὁ Μιλτιάδης ἐπλευσε κατὰ τῆς Πάρου ὅπως τιμωρήσῃ αὐτήν, διότι οἱ Πάριοι ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Πέρσας καὶ ἐξεστράτευσαν μετ' αὐτῶν κατὰ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Μιλτιάδης πολιορκήσας τὴν Πάρον, ἀπήτησε παρὰ τῶν Παρίων νὰ ὑποταχθῶσι, καὶ νὰ πληρώσωσι πολεμικὸν φόρον ἑκατὸν τάλαντα, ἀπειλήσας ὅτι θὰ καταστρέψῃ τὴν πόλιν καὶ θὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς κατοίκους. Οἱ Πάριοι, ἀπατῶντες αὐτὸν διὰ ψευδῶν ὑποσχέσεων, ἕως ὅτου ἐπεσκεύασαν τὸ τεῖχος τῶν, ἀπέρριψαν ἔπειτα τὰς ἀπαιτήσεις του.

Ὁ Μιλτιάδης προσεπάθησε τότε διὰ τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν· ἀλλ' εἰς τινα ἔφοδον ἐπληγώθη κατὰ τὸν μηρόν, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀποπλεύσῃ ἄπρακτος εἰς Ἀθήνας.

Ὁ Μιλτιάδης διαφεύσας τὰς ἐλπίδας τῶν Ἀθηναίων, ὑπέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν αὐτῶν· μάλιστα δὲ ὁ ἀντίπαλος αὐτοῦ στρατηγὸς Ξάνθιππος ἐκατηγόρησε τὸν Μιλτιάδην ἐπὶ προδοσίᾳ. Ὁ νικητὴς τοῦ Μαραθῶνος μετεκομίσθη εἰς τὸ δικαστήριον ἐπὶ κλίνης, διότι ἔνεκα τοῦ τραύματός του δὲν ἦτο δυνατόν νὰ σταθῇ ὄρθιος. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχε δυνάμεις νὰ ὁμιλήσῃ, ἀπελογήθησαν οἱ φίλοι του ἀντ' αὐτοῦ.

Καὶ ἐσώθη μὲν ἐκ τοῦ θανάτου· ἀλλὰ κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον πεντήκοντα ταλάντων, τοῦτ' ἔστιν εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν δαπανῶν τῆς ἐκστρατείας. Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν καταδίκην ὁ γηραιὸς ἥρως τοῦ Μαραθῶνος ἀπέθανε, διότι ὁ μηρὸς αὐτοῦ ἔπαθε γάγγραιναν καὶ ἐσάπη. Τὸ χρέος τοῦ Μιλτιάδου ἐπλήρωσε βραδύτερον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κίμων.

ΛΕΩΝΙΔΑΣ

(480 π. Χ.)

Ὅτε ἔμαθεν ὁ Δαρείος τὴν ἐν Μαραθῶνι ἥτταν τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, ὠργίσθη σφόδρα κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ προσέταξε νέας καὶ μεγαλητέρας προπαρασκευάς. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ τῶν προπαρασκευῶν τούτων ἀπέθανε, καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ υἱὸς του Ξέρξης.

Οὗτος ἀποφασίσας νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἤρχισε νέας προπαρασκευάς, αἵτινες διήρκεσαν τέσσαρα ὅλα ἔτη. Ἐπεθύμει δὲ νὰ συναθροίσῃ στρατὸν καὶ στόλον, ὅποιον δὲν εἶχεν ἴδῃ ποτὲ ἀκόμη ὁ κόσμος. Οἱ κατοικοῦντες τὰς μεσογείους χώρας ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐτοιμάσωσιν ἄλλοι μὲν πεζὸν στρατὸν, ἄλλοι ἱππικόν, ἄλλοι τροφάς, οἱ δὲ κάτοικοι τῶν παραλίων πόλεων πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ πλοῖα. Διὰ τὴν ἀποφύγην δὲ ὁ στόλος τὸν κινδυνώδη περιπλοῦν περὶ τὸν Ἄθω, εἰργάζοντο ἐπὶ τρία ἔτη τέμνοντες τὸν ἐκεῖ ἱσθμὸν εἰς τόσον πλάτος, ὥστε δύο τριήρεις ταυτοχρόνως νὰ διαπλέωσιν. Ἐν δὲ τῷ Ἑλλησπόντῳ κατεσκευάσθησαν δύο γέφυραι ἐκ πλοίων. Ἄλλ' ὅτε ὁ βασιλεὺς ἠθέλησε νὰ ἐκκινήσῃ ἐκ Σάρδεων, σφοδρὰ τρικυμία διέλυσε τὰς γεφύρας ταύτας. Ὀργισθεὶς δὲ κατὰ τοῦ Ἑλλησπόντου, προσέταξε νὰ μαστιγώσωσιν αὐτόν, καὶ νὰ ῥίψωσιν ἐντὸς αὐτοῦ ἀλύσεις πρὸς τιμωρίαν, λέγοντες «ὦ πικρὸν ὕδωρ, ὁ κύριός σου σε τιμωρεῖ, διότι τὸν ἠδίκησας χωρὶς καθόλου αὐτὸς νὰ σε βλάβῃ. Καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς Ξέρξης θά σε διαβῇ εἴτε θέλεις εἴτε μὴ· δικαίως ὅμως οὐδεὶς ἄνθρωπος προσφέρει εἰς σὲ θυσίαν, διότι εἶσαι ποταμὸς θολερὸς καὶ ἄλμυρός». Ἀποκεφαλίσας δὲ τοὺς ἀρχιτέκτονας τῶν γεφυρῶν, προσέταξε νὰ κατασκευασθῶσιν ἄλλαι στερεώτεραι.

Τὸ θέρος τοῦ 480 κατέβη ὁ Ξέρξης μετὰ τοῦ στρατοῦ ἐκ τῶν Σάρδεων εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου συναθροίσθη

καὶ ὁ στόλος· ὁ στόλος οὗτος ἀπετελεῖτο ἐκ χιλίων διακοσίων καὶ ἐπέκεινα πλοίων. Ἡ διάβασις δὲ τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ὑποζυγίων διὰ τῶν γεφυρῶν, διήρκεσεν ἄνευ διακοπῆς ἑπτὰ ἡμέρας καὶ ἑπτὰ νύκτας. Ἡ ἀπειροριθμὸς ἐκείνη στρατιὰ διαβάσας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν παραλίαν, ἐξηκολούθει τὴν πορείαν αὐτῆς διὰ τῆς Θρακικῆς Χερσονήσου, ὁ δὲ στόλος παρέπλεεν. Ἐν τῷ Δορίσκῳ, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ, ἔγινεν ἀπαρίθμησις τοῦ κατὰ γῆν καὶ τοῦ κατὰ θάλασσαν στρατοῦ, καὶ τὸ μὲν πεζικὸν εὐρέθη ὑπὲρ τὸ ἐν ἡμῖς ἑκατομμύριον, οἱ δὲ ἵππεῖς ὀγδοήκοντα χιλιάδες, τὰ δὲ πληρώματα τῶν πλοίων πεντακόσiai χιλιάδες. Ἄν δὲ ὑπολογισθῇ εἰς τριακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν ὁ στρατὸς τὸν ὁποῖον ἔδωκαν οἱ ὑποταγθέντες Ἕλληνες, συνάγομεν ὅτι ἡ στρατιὰ μεθ' ἧς ὁ Ξέρξης ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὑπερέβαινε τὰ δύο καὶ ἡμῖς ἑκατομμύρια, πλὴν τῶν γυναικῶν, ὑπηρετῶν, μαγεύων, οἵτινες παρηκολούθουν.

Ἀφ' οὗ ἔφθασεν ὁ Ξέρξης εἰς Θεσσαλίαν, οἱ Ἕλληνες παρεσκευάζοντο γενναίως εἰς ἄμυναν· ἀπεστάλη κατεσπυεσμένως στρατὸς εἰς τὰ Τέμπε της Θεσσαλίας· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον πεισθεὶς οὗτος ὅτι θὰ κατεστρέφετο ματαίως ὑπὸ τοῦ Περσικοῦ χειμάρρου, εἰσῆλθεν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου.

Εἰς τὸν Ἴσθμὸν τῆς Κορίνθου συνεκροτήθη πολεμικὸν συμβούλιον, ἐν ᾧ ἀπεφασίσθη νὰ φυλαχῶσιν οἱ Ἕλληνες τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν, διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν διάβασιν τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ δίοδος τῶν Θερμοπυλῶν ἦτο τόσο στενὴ, ὥστε εἰς τινὰ μέρη μία μόνη ἄμαξα ἠδύνατο νὰ διέλθῃ· διότι πρὸς δυσμὰς μὲν ὑφούται ἡ ἀπόκρημνος Οἶτη, πρὸς ἀνατολὰς δὲ περιωρίζετο ὑπὸ ἀβάτου ἔλους. Εἰς τὸ μεταξὺ τῶν δύο πυλῶν τοῦ στενοῦ τούτου διάστημα ἦσαν θερμὰ λουτρά, ἐξ ὧν καὶ τὸ ὄνομα Θερμοπύλαι. Ἐκεῖ ὑπῆρχον ἐρείπια τείχους, τὸ ὁποῖον εἶχον κατασκευάσῃ ἄλλοτε οἱ Φωκεῖς, διὰ νὰ προ-

φυλαχθῶσιν ἀπὸ εἰσβολῆς τῶν Θεσσαλῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐπεσκεύασαν μετὰ σπουδῆς τὸ τεῖχος ἐκεῖνο, ἀποφασίσαντες ν' ἀντιταχθῶσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐν τῷ στενῷ, ὅπου οὔτε τὸ πολὺ πεζικόν, οὔτε τὸ ἵππικόν ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τοὺς βαρβάρους.

Μικράν μόνον δύναμιν ἀπέστειλαν οἱ Σπαρτιᾶται, τριακοσίους Σπαρτιάτας καὶ χιλίους περιοίκους, διότι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐθεώρησαν τὴν θέσιν ἐκείνην ἀσθενῆ πρὸς παρεμπόδισιν τῆς διαβάσεως τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἤθελον νὰ φυλάξωσι τὰς δυνάμεις των πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Πελοποννήσου· διὰ νὰ δοθῇ ὅμως σημασία εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἀπέστειλαν τὸν βασιλέα αὐτῶν Λεωνίδα, ἄνδρα τολμηρὸν καὶ γενναϊότατον.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐστρατοπέδευσε παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Οἰτῆς· συνεποσοῦτο δὲ εἰς ἑπτακισχιλίους καὶ διακοσίους ὀπλίτας, Σπαρτιάτας, Τεγεάτας, Μαντινεῖς, Ἀρκάδας, Κορινθίους, Θεσπιεῖς, Θηβαίους, Λοκρούς, Φωκεῖς. Οὗτοι πάντες εἶχον τοὺς ἀρχηγοὺς αὐτῶν, ἀρχιστратηγος δὲ παντὸς τοῦ στρατεύματος ἦτο ὁ Λεωνίδας.

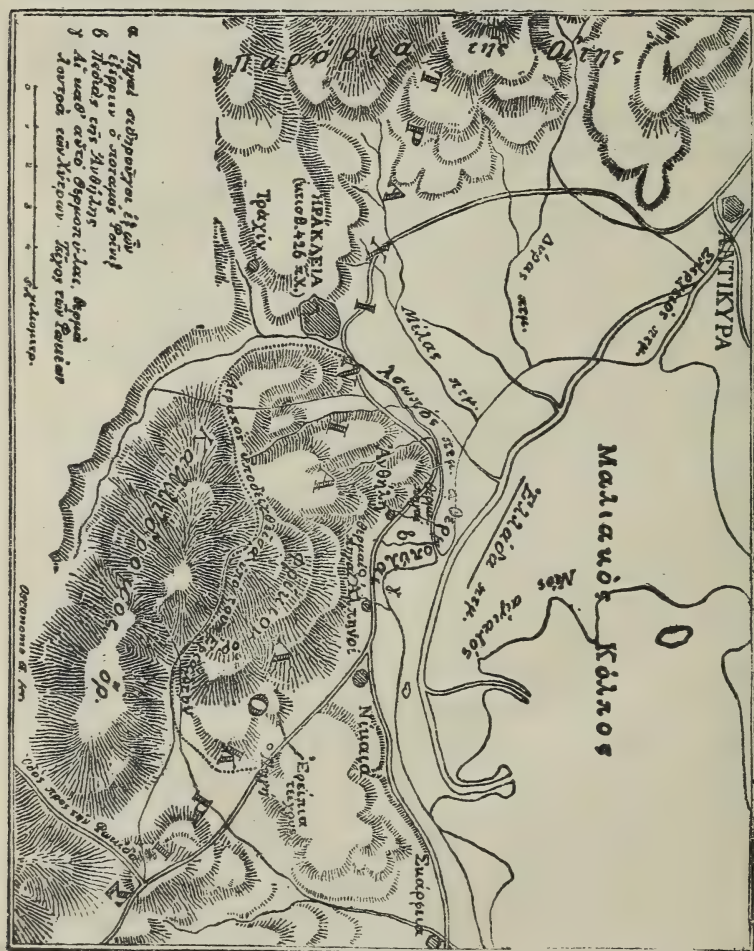
Ὁ Εὐρέξης εὐρίσκόμενος ἤδη ἐν Θεσσαλίᾳ, ἤκουσεν ὅτι τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν φυλάσσεται ὑπὸ μικροῦ σώματος Ἑλλήνων· ἀφ' οὗ δὲ ἐστρατοπέδευσε περὶ τὴν Τραχίνα, ἐστειλεν ἑφιππον κατὰσκοπον νὰ ἐξετάσῃ τὰς δυνάμεις τῶν ἐχθρῶν· οὗτος δὲ πλησιάσας εἶδε τοὺς Λακεδαιμονίους, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν ἐγυμνάζοντο ἄδοντες, ἄλλοι δὲ ἐκτένιζον τὴν μακρὰν κόμην των· ἔπραττον δὲ τοῦτο ὥς ἐὰν ἐμελλον νὰ μεταβῶσιν εἰς πανήγυριν κατὰ τὸ Σπαρτιατικὸν ἔθιμον, διότι ἡτοιμάζοντο ν' ἀποθάνωσι μαχόμενοι.

Τέσσαρας ἡμέρας περιέμεινεν ὁ Εὐρέξης, ἐλπίζων ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ φοβηθῶσι καὶ θὰ φύγωσι. Λέγεται δὲ ὅτι ὁ Εὐρέξης ἐμήνυσεν εἰς τὸν Λεωνίδα, προστάσων αὐτὸν νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα του, ἀλλ' ὁ Λεωνίδας ἀπήντησε λακωνικῶτα «Μολὼν λαβέ.» (Ἐλα πάρ' τα).

Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας ὀργισθεὶς στέλλει κατὰ τῶν Ἑλλήνων τοὺς Μήδους, προστάξας νὰ ζωγρήσωσι καὶ φέρωσιν αὐτοὺς ἐνώπιόν του. Οἱ Μῆδοι ἐπέπεσον μεθ' ὀρμῆς κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλ' ἔπαθον δεινὴν καταστροφὴν καὶ ὑπεχώρησαν. Τότε δὲ ἐνόησεν ὁ Εἰρῆνης ὅτι εἶχε πολλοὺς μὲν ἀνθρώπους, ἀλλ' ὀλίγους ἀνδρας. Μετὰ τούτους ἐστάλησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων οἱ ἀθάνατοι, τὸ σῶμα τῶν ἐπιλέκτων Περσῶν, ὅπερ ἀπετέλει τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ βασιλέως· ἀλλὰ καὶ οὗτοι σφοδρῶς ἀπεκρούσθησαν, καὶ μεγάλας ὑποστάντες ζημίας ὑπεχώρησαν· ὁ δὲ Εἰρῆνης βλέπων ὑποχωροῦν τὴν φρουράν του, ἣν ἐθεώρει ἀήττητον, τρίς ἀνεπήδησε περίτρομος ἐκ τοῦ θρόνου του. Τὴν ἐπιοῦσαν ἐφώρμησαν λυσσῶδῶς πάλιν οἱ βάρβαροι, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν κρατερῶς.

Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ Εἰρῆνης ἦτο ἐν ἀμυχανίᾳ καὶ ἡγνόμενος τί νὰ πράξῃ, προσῆλθε πρὸς αὐτὸν προδότης ὀνομαζόμενος Ἐφιάλτης, προτείνων νὰ δείξῃ εἰς τοὺς Πέρσας ἀτραπὸν τινα, ἣτις διὰ τοῦ ὅρους ἔφερε κάτω εἰς τὰς Θερμοπύλας. Ὁ Λεωνίδας εἶχεν ἤδη λάβῃ τὴν δεινὴν ἀγγελίαν ὅτι κινδυνεύει νὰ κυκλωθῇ. Διὰ νὰ μὴ θυσιασθῶσι δὲ πάντες οἱ μετ' αὐτοῦ ἄνδρες ἀνωφελῶς, ἀλλὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ἄλλην περίστασιν, τοὺς μὲν ἄλλους Ἑλληνας προσέταξε ν' ἀναχωρήσωσιν, αὐτὸς δὲ ἀπεφάσισε νὰ μείνῃ μετὰ τῶν τριακοσίων Σπαρτιατῶν, καὶ ν' ἀποθάνῃ μετ' αὐτῶν γενναίως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας· μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἔμειναν καὶ οἱ Θεσπιεῖς, οἵτινες κατ' οὐδένα λόγον ἠθέλησαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν. Ἐμείνε δὲ ἐκεῖ ὁ Λεωνίδας ὅχι μόνον διότι ἡ πατρίς του Σπάρτη προσέταττε τοὺς μαχητὰς αὐτῆς νὰ μὴ ἀπολίπωσι τὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν ἔτασσεν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ διότι διεφλέγετο ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ πυρὸς τῆς φιλοπατρίας· πρὸς δὲ τούτοις τὸ μαντεῖον εἶχε προείπῃ, ὅτι ἢ ἡ Λακεδαιμῶν θὰ ἐρημωθῇ ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ἢ ὁ βασιλεὺς αὐτῆς θὰ πέσῃ. Ὁ Λεωνίδας λοιπὸν ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐμελλε νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα.

Ἄμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου ὁ Εἰρῆνης μετὰ σπουδῆς
παρέταξε τὰ στρατεύματά του εἰς ἐπί(λ)εσιν. Ὁ Λεωνίδας

Τοπογραφικὸς χάρτης τῆς ἐν Θερμοπύλαις μάχης.

καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ὥς εἰς βέβαιον θάνατον βαδίζοντες,
πρὸς τὸ εὐρυχωρότατον μέρος τοῦ στενοῦ, καὶ
ἐφώρμησαν κατὰ τῶν Περσῶν· ἀναριθμητοὶ ἐφώρμησαν

καὶ οἱ βάρβαροι διὰ νὰ προχωρῶσι δέ, οἱ ἀξιωματικοὶ ὀπισθεν ἔτυπτον αὐτοὺς διὰ μαστίγων. Ὅθεν πολλοὶ ἔπιπτον εἰς τὴν θάλασσαν, ἄλλοι δὲ κατεπατοῦντο ὑπ' ἀλλήλων. Οἱ Ἕλληνες ἐμάχοντο διὰ τῶν δοράτων, ἀφ' οὗ δὲ συνετρίβησαν αὐτά, ἐπέπεσον κατὰ τῶν Περσῶν διὰ τῶν ξιφῶν. Ὁ Λεωνίδας μετ' ἐξόχου ἀνδρείας ἀγωνισθεὶς, ἔπεσεν ἐνδόξως· λυσσώδης δὲ μάχη συνήφθη περὶ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ, καὶ οὗς ἀδελφοὶ τοῦ Ξέρξου ἐφονεύθησαν. Οἱ Ἕλληνες μετὰ ἡρωϊκὸν ἀγῶνα τετράκις τρέψαντες τὸν ἐχθρὸν εἰς φυγὴν, κατῴρθωσαν νὰ κρατήσωσι τὸ πολυτιμον σῶμα. Αἰφνης ἐφάνησαν καὶ ἐκ τῶν ὀπισθεν οἱ βάρβαροι, ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου· οἱ ὀλίγοι ἔτι ζῶντες Σπαρτιαῖται καὶ Θεσπιεῖς ἀπεσύρθησαν εἰς λόφον τινα. Πανταχόθεν δὲ περικυκλωθέντες, ἐθανατώθησαν πάντες, μέχρι ἐσχάτης πνοῆς πολεμήσαντες διὰ τῶν ξιφῶν καὶ τῶν πυγμῶν καὶ τῶν δόντων.

Ὁ Ξέρξης μετὰ τὴν μάχην ἐπεθεώρησε τοὺς νεκροὺς· εὐρὼν δὲ τὸ σῶμα τοῦ Λεωνίδα προσέταξεν, ὥς λέγεται, ν' ἀποκόψωσι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ νὰ το ἀνασταυρώσωσιν. Ἀλλ' ἡ τριαύτη ἐξύβρισις τοῦ νεκροῦ τοῦ ἥρωος μόνον τὸν Ξέρξην ἠτίμασε· ἡ κατ' αὐτοῦ ἀσεβὲς ὀργὴ τοῦ Πέρσου μονάρχου ἀποδεικνύει ποῖον ὀλεθρὸν ἐπέφερεν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος.

Οἱ Σπαρτιαῖται εἰς τιμὴν τοῦ ἡρωϊκοῦ αὐτῶν βασιλέως ἀνήγειραν εἰς τὰς Θερμοπύλας κenoτάφιον, καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔστησαν λίθινον λείοντα ἐγχαράξαντες καὶ τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα·

Εἶμαι ἐγὼ τὸ κράτιστον τῶν ἐπὶ γῆς θηρίων,
καὶ τοῦ κρατίστου τῶν θνητῶν φυλάττω τὸ μνημεῖον.
'Αλλ' ἂν δὲν εἶχε τὸνομα αὐτὸς καὶ τὸν θυμὸν μου,
ἐδῶ δὲν θὰ ἐδῆλεπετε οὐδ' ἶχνος τῶν ποδῶν μου.

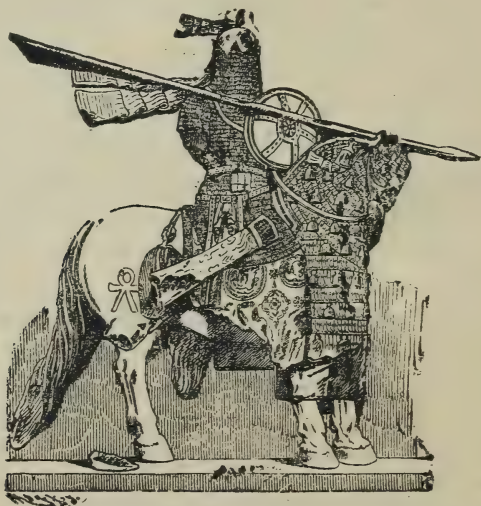
Εἰς τιμὴν δὲ τῶν μετ' αὐτοῦ πολεμησάντων καὶ πεσόντων Σπαρτιατῶν ἐχαράχθη τὸ ἐξῆς·

Διαβάτη, ἀπὸ τῆ Σπάρτη μας ἀνίσως καὶ διαβῆς,
'πὲς τῆς πῶς 'πέσαμεν ἐδῶ καθὼς προστάζει αὐτή

εἰς τιμὴν δὲ πάντων τῶν ἐν Θερμοπύλαις πεσόντων Ἑλλήνων τὸ ἐξῆς·

Ἐναντίον μυριάδων ἄλλοτε τριακοσίων,
τέσσαρες ἐδῶ χιλιάδες ἦσαν Πελοποννησίων.

Ὁ ἀναρίθμητος στρατὸς τοῦ Ξέρξου ὥρμησε διὰ τῆς ἀνοικτῆς πλέον πύλης τῶν Θερμοπυλῶν, ἐρημῶν καὶ κατακαίων τὴν χώραν, ἀπειλῶν κατὰ πάντων ἢ ὀλεθρον ἢ αἰσχρὰν δουλείαν· ἀλλ' ἡ ἥρωϊκὴ θυσία τοῦ Λεωνίδα ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Ἕλληνας εὐγενῇ ἀμιλλαν, καὶ θάρρος καὶ ἐνθουσιασμόν, ὅπως ἀψηφῶσι πάντα κίνδυνον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ἡ δόξα τῶν ἐν Θερμοπύλαις πεσόντων εἶνε αἰδῖος, τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Λεωνίδου θὰ μένη ἀείποτε ἱερὸν ἐν τῇ μνήμῃ τῶν Ἑλλήνων.

Πέρσης ἵππεὺς θωρακοφόρος.

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ

(480 π. Χ.)

Ἐν μέσῳ τοῦ δεινοῦ κινδύνου, ὅστις ἠπείλει τὴν Ἑλλάδα, ἀνὴρ τις ἐνόησεν ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἠδύναντο μὲν νὰ ἀντιστῶσι κατὰ ξηρὰν εἰς τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν Περσικῶν δυνάμεων, ἀλλ' ἠδύναντο ὅμως ν' ἀγωνισθῶσι κατὰ θάλασσαν καὶ νὰ νικήσωσιν· ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὅστις ἐδοξάσθη ὡς σωτὴρ τῆς Ἑλλάδος, εἶνε ὁ Θεμιστοκλῆς.

Ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν κατήγετο ἐξ ἐπισήμου γένους, καὶ ὁ μὲν πατὴρ του ὠνομάζετο Νεοκλῆς, ἡ δὲ μήτηρ του Ἀβρότονον. Ἐκ παιδικῆς δὲ ἡλικίας ἦτο ζωηρὸς καὶ συνετὸς καὶ μεγαλοπράγμων.

Ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε τὴν εὐγενῆ φιλοδοξίαν νὰ διαπράξη μεγάλας πράξεις. Ὅτε μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην αἱ Ἀθηναὶ ὑπεδέχοντο μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὸν Μιλτιάδην, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐφέρετο ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ὁ Θεμιστοκλῆς ἐφαίνετο πολλάκις σύννους, τὰς νύκτας ἠγρύπνει, καὶ ἀπέφευγε πλέον τὰ συνήθη συμπόσια. Εἰς τοὺς ἀποροῦντας διὰ τὴν παράδοξον ταύτην μεταβολήν, ἀπεκρίνετο «οὐκ ἔἰ με καθεύδειν τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον» (δέν με ἀφίνει νὰ κοιμῶμαι τὸ τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου).

Ἐν ᾧ δὲ οἱ ἄλλοι ἐνόμιζον ὅτι ἡ ἥττα τῶν βαρβάρων ἐν Μαραθῶνι ἦτο τέλος τοῦ πολέμου, ὁ Θεμιστοκλῆς ἐθεώρει αὐτὴν τοῦναντίον ὡς ἀρχὴν μεγαλητέρων ἀγῶνων· εἰς τοὺς ἀγῶνας δὲ τούτους προπαρασκεύαζε τὰς Ἀθήνας, μακρόθεν προβλέπων τὸ μέλλον.

Καὶ πρῶτον μὲν ὁ μόνος αὐτὸς ἐτόλμησε νὰ προτείνῃ εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ μὴ διανέμωσιν πλέον τὰς προσόδους τῶν μεταλλείων τοῦ Λαυρείου, ὡς ἔπραττον ἕως τότε, ἀλλὰ νὰ ναυπηγήσωσι τριήρεις· ἐκ τῶν χρημάτων ἐκείνων κατεσκευάσθησαν ἑκατὸν τριήρεις, ἡ δὲ τοιαύτη θαλασσία δύναμις καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος ὅλης

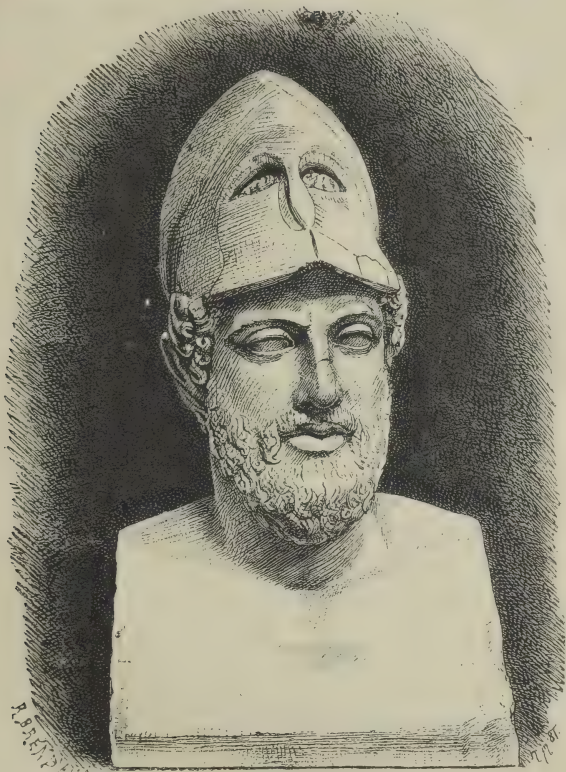
ἔσωσε, καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ἔδωκε τὴν ἡγεμονίαν τῆς θαλάσσης.

Ὅτε οἱ σταλέντες παρὰ τοῦ Εἰρέξου κήρυκες ἦλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ζητοῦντες γῆν καὶ ὕδωρ ὡς σημεῖον ὑποταγῆς, τοὺς λόγους αὐτῶν ἐξήγει πρὸς τοὺς Ἕλληνας διερμηνεὺς δίγλωσσος, ὁμιλῶν δηλαδὴ Περσικὰ καὶ Ἑλληνικά. Τοῦτον τὸν διερμηνέα συλλαβὼν ὁ Θεμιστοκλῆς προέτεινε καὶ τὸν ἐφόνευσαν, διότι ἐτόλμησε νὰ μολύνῃ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν διὰ βαρβάρων προσταγμάτων. Διὰ νὰ μὴ εἰσχωρήσῃ δὲ διαφθορά εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῶν Περσικῶν χρημάτων, ἐνήργησε νὰ καταδικασθῇ εἰς στέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ὁ Ἀρθμιος καὶ ὅλη ἡ γενεὰ του, διότι ἐκόμισεν εἰς τὴν Ἑλλάδα χρυσὸν τῶν Μήδων. Ἀλλ' ὁ μέγιστος αὐτοῦ ἔπαινος εἶνε ὅτι διέλυσε τὰς διχονοίας τῶν Ἑλλήνων, καὶ διήλλαξε μεταξύ των τὰς πόλεις, καταπείσας πολλὰς ἐξ αὐτῶν ν' ἀναβάλωσι τὰς πρὸς ἀλλήλας ἔχθρας, χάριν τοῦ Περσικοῦ πολέμου.

Ὅτε δὲ ὁ εἰς τὰ Τέμπη σταλὲς στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ἀπῆλθεν ἄπρακτος, οἱ Ἀθηναῖοι, ὅλας τὰς ἐλπίδας των εἰς τὸν Θεμιστοκλέα στηρίζαντες, ἀπέστειλαν αὐτὸν μετὰ πλοίων εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον, ὅπως φυλάττῃ διὰ θαλάσσης τὸν ἐκεῖ πορθμόν. Ἐδείξε δὲ τότε ὁ Θεμιστοκλῆς μέγα παράδειγμα φιλοπατρίας· διότι οἱ μὲν ἄλλοι Ἕλληνες ἤθελον νὰ ἔχωσιν οἱ Λακεδαιμόνιοι τὴν ἀρχηγίαν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι δὲν παρεδέχοντο ν' ἀκολουθῶσιν ἄλλους, ἐν ᾧ εἶχον τὰς πλειοτέρας ναῦς. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς συνιδὼν τὸν κίνδυνον, καὶ αὐτὸς ὑπεχώρησε καὶ τοὺς Ἀθηναίους κατεπράυνε, λέγων ὅτι, ἂν οἱ Ἀθηναῖοι φανῶσι γενναῖοι κατὰ τὸν πόλεμον, οἱ Ἕλληνες μόνοι θά τοὺς ἀναγνωρίσωσιν ὡς ἀρχηγούς· οὕτω λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι ἔλαβον τὴν δόξαν ὅτι τοὺς μὲν ἐχθροὺς ἐνίκησαν διὰ τῆς ἀνδρείας, τοὺς δὲ φίλους διὰ τῆς φρονήσεως.

Ναύαρχος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἀνεκηρύχθη ὁ ναύαρχος τῶν Σπαρτιατῶν Εὐρυβιάδης· οὗτος ἰδὼν παρατε-

ταγμένον τὸν πολυάριθμον στόλον τῶν Περσῶν καὶ παρα-
χθείς, ἤθελε τάχιστα ν' ἀποπλεύσῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον.
Ἄλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς κατώρθωσε νὰ συγκρατήσῃ ἐκεῖ τὰ

Θεμιστοκλῆς.

Ἑλληνικὰ πλοῖα, καὶ οὕτω συνεκροτήθη ἡ ἐν Ἀρτεμι-
σίῳ ναυμαχία.

Αἱ εἰς τὸν πορθμὸν τοῦτον γενόμεναι ἀψιμαχίαι τὰ μέ-
γιστα ὠφέλησαν τοὺς Ἕλληνας, διότι ἐκ πείρας ἐδιδά-
χθησαν ὅτι οὔτε πολυάριθμοι στόλοι, οὔτε λαμπρὰ σή-
ματα τῶν πλοίων, οὔτε ἀλαζονικαὶ κραυγαὶ καὶ βάρβαροι

ἀλαλαγμοὶ δύνανται νὰ ἐκπλήξωσιν ἄνδρας τολμηροὺς καὶ γενναίους εἰς τὸ μάχεσθαι.

Ὅτε δὲ ἤλθεν ἡ ἀγγελία ὅτι ὁ Λεωνίδας ἔπεσεν ἐν Θερμοπύλαις, καὶ ὅτι ὁ Ξέρξης εἶνε κύριος τῶν παρόδων τῆς ξηρᾶς, ἀπεφάσισαν οἱ εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον Ἕλληνες νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἑλλάδος. Παράπλεων δὲ τὴν Εὐβοίαν ὁ Θεμιστοκλῆς, ὅπου ἐβλεπεν ὅτι οἱ βάρβαροι ἐμελλον ἐξ ἀνάγκης νὰ προσορμισθῶσιν ἢ διὰ νὰ προμηθευθῶσιν ὕδωρ, ἢ διὰ νὰ ἐξασφαλίσθωσιν ἀπὸ τρικυμίας, ἐχάραττεν ἐπὶ τῶν λίθων γράμματα μακρόθεν καταφανῆ, προτρέπων τοὺς μετὰ τῶν βαρβάρων Ἴωνας νὰ ἐνθυμηθῶσιν ὅτι εἶνε Ἕλληνες, καὶ ἂν μὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἔλθωσι πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων, εἰδὲ μὴ, νὰ προσπαθῶσι νὰ ἐπιφέρωσι βλάβην εἰς τοὺς βαρβάρους, προξενοῦντες ταραχὰς εἰς τὰς μάχας. Ἦλπιζε δὲ ὅτι, ἀφ' οὗ ἀναγνώσωσιν οἱ Ἴωνες τὰ γράμματα ταῦτα, ἢ θὰ πεισθῶσι νὰ παραιτήσωσι τοὺς Πέρσας, ἢ θὰ τοὺς ὑποπτεύσωσιν ἐκεῖνοι καὶ θὰ τοὺς ἀπομακρύνωσιν ἀπὸ τὰς μάχας.

Οἱ Ἀθηναῖοι πρόετεινον εἰς τοὺς λοιποὺς Ἕλληνας νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ ἐκεῖ ν' ἀποκρούωσι τὸν ἐχθρόν, πρὶν προφθάσῃ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ καταστρέψῃ αὐτήν. Ἄλλ' οὐδεὶς ἤκουεν αὐτοὺς, καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἐφρόντιζον μόνον διὰ τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἤθελον νὰ συναθροίσωσι πάσας τὰς Ἑλληνικὰς δυνάμεις πέραν τοῦ Ἴσθμοῦ, καὶ νὰ κτίσωσιν ἐπ' αὐτοῦ τεῖχος ἀπὸ τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Κορινθιακοῦ. Οἱ Ἀθηναῖοι βλέποντες τὴν προδοσίαν ταύτην τῶν συμμάχων, οἵτινες ἄφινον αὐτοὺς μόνους ἀπέναντι τόσων μυριάδων ἐχθρῶν, ὠργίζοντο καὶ ἐλυποῦντο. Ἡ μόνη δὲ σωτηρία αὐτῶν ἦτο νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πόλιν καὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰ πλοῖα· ἀλλ' ὁ λαὸς ἠναντιοῦτο.

Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς, ἀδυνατῶν νὰ καταπείσῃ τὸ πλῆθος δι' ἀνθρωπίνων λόγων, ἀνέφερεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους τὸν χρησμόν, ὅστις ἔλεγεν ὅτι, ὅταν ἐπέλθωσιν οἱ Πέρσαι

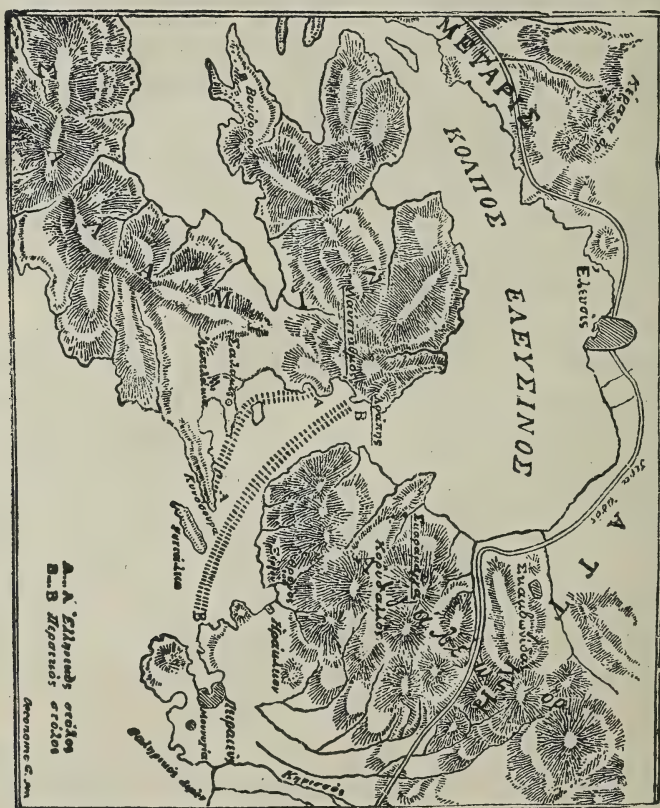
κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, μόνον τὰ ξύλινα τείχη θὰ σώσωσι τὴν πόλιν· εἶπε λοιπὸν ὅτι ξύλινα τείχη ἐννοεῖ ὁ χρησμὸς τὰ πλοῖα. Διὰ τῆς γνώμης ταύτης καὶ δι' ἄλλων ἐπιχειρημάτων, κατώρθωσε τέλος νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ μεταβιβάτωσι τὰς οἰκογενείας αὐτῶν εἰς Σαλαμίνα, Αἴγινα καὶ Τροιζῆνα, αὐτοὶ δὲ νὰ ἐπιβιθασθῶσιν εἰς τὰς τριήρεις καὶ νὰ εἶνε ἑτοιμοὶ εἰς τὸν κατὰ θάλασσαν πόλεμον.

Ὅτε ἐξέπλεον οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκαταλείποντες τὰς οἰκίας καὶ τοὺς ναοὺς αὐτῶν, τὸ θέαμα ἦτο σπαραξικάρδιον· ἄλλ' ἐκίνει καὶ τὸν θαυμασμὸν διὰ τὴν τόλμην τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες ἄκαμπτοι εἰς τὰς οἰμωγὰς καὶ τὰ δάκρυα τῶν γονέων ἢ τῶν συζύγων, καὶ τοὺς ἐναγκαλισμοὺς τῶν τέκνων, ἐπεβιάζοντο εἰς τὰς τριήρεις.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ βάρβαρος ὑπέταξε τὴν Βοιωτίαν καὶ κατέστρεψεν ἐκ θεμελίων τὰς Πλαταιὰς καὶ τὰς Θεσπιάς, αἵτινες μόναι ἀντέστησαν κατ' αὐτοῦ, ἔπειτα δ' ἐπῆλθε κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ πόλις ἦτο ἔρημος· μόνον ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως εἶχον μείνῃ ὀλίγοι γέροντες καὶ τινες πολῖται, οἵτινες εἶχον ἐξηγήσῃ τὸν χρησμὸν κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ εἶχον ὀχυρώσῃ τὴν Ἀκρόπολιν διὰ ξυλίνου τείχους. Ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀντέστησαν γενναίως ἐναντίον τῶν ἐφόδων τοῦ βαρβάρου, ἀλλὰ τέλος ὁ ἐχθρὸς ἐπυρπόλησε τὸ ξύλινον τεῖχος, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν κατέσφαξε τοὺς ὑπερασπιστὰς αὐτῆς. Ἐπειτα δὲ διήρπασε τὴν πόλιν καὶ ἐπυρπόλησεν αὐτήν.

Ὁ Εὐρυβιάδης, ὅστις, ὥς εἶδομεν, εἶχε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὄλου στόλου, ἤθελε νὰ πλεύσῃ εἰς τὸν Ἰσθμόν, ὅπου ἦτο συνηθροισμένον καὶ τὸ πεζικὸν τῶν Πελοποννησίων, ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἀντέλεγεν. Ὀργισθεὶς ὁ Εὐρυβιάδης ὕψωσε τὴν βακτηρίαν νὰ τον κτυπήσῃ. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς ἀπῆντησε μετὰ πραότητος « Πάταξον μὲν, ἀκουσεν δέ ». Ἡ μεγαλοφροσύνη αὕτη τοῦ Θεμιστοκλέους ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν κρίσιμωτάτην ἐκείνην στιγμήν ἀπὸ ἐμφυλίου πολέμου.

Καὶ κατώρθωσε μὲν νὰ πείσῃ τοὺς Ἕλληνας νὰ ναυμαχήσωσιν ἐκεῖ ὅτε ὁμοῦς ὁ στόλος τῶν πολεμίων ἐπλεεν εἰς τὴν Σαλαμῖνα, καὶ διὰ τοῦ πλήθους αὐτοῦ ἀπέκρυψε τοὺς αἰγιαλοὺς, ἐφάνη δὲ καὶ εἰς τὴν ξηρὰν τὸ ἄπειρον πλῆ-

Τοπογραφικὸς χάρτης τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας.

θος τῶν βαρβάρων, τότε οἱ Πελοποννήσιοι λησμονήσαντες τοὺς λόγους τοῦ Θεμιστοκλέους, ἐζήτουν νὰ πλεύσωσι τὴν νύκτα πάλιν πρὸς τὸν Ἴσθμόν. Ὁ Θεμιστοκλῆς τότε πρὸς σωτηρίαν τῶν ὄλων, ἐπινοεῖ τὸ ἐξῆς στρατήγημα. Στέλλει κρυφίως πρὸς τὸν Ξέρξην τὸν παιδαγωγὸν τῶν τέκνων

του Σίκιννον νὰ εἶπῃ πρὸς αὐτόν, ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, φίλος ὢν τοῦ βασιλέως, ἀναγγέλλει πρὸς αὐτόν ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐτοιμάζονται νὰ φύγῃσι, καὶ τον προτρέπει νὰ μὴ τοὺς ἀφήσῃ, ἀλλὰ νὰ καταστρέψῃ τὴν ναυτικὴν αὐτῶν δύναμιν, ἐν ὅσῳ εἶνε μακρὰν τὸ πεζικόν των στρατεύμα. Ὁ Ξέρξης πιστεύσας ὅτι ἡ συμβουλὴ αὕτη ἐδόθη ἐξ ἀγάπης πρὸς αὐτόν, προσέταξε μέρος τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ νὰ καταλάβῃ τὴν μικρὰν νῆσον Ψυττάλειαν, κειμένην μεταξὺ τῆς Σαλαμῖνος καὶ τῆς ξηρᾶς, διακόσια δὲ πλοῖα νὰ περικυκλώσωσι τοὺς μεταξὺ των ἐρίζοντας Ἕλληνας.

Τὴν εἰδῆσιν ὅτι τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα περιεκυκλώθησαν ὑπὸ τῶν Περσικῶν, ἔφερεν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς περὶ τὸ μεσονύκτιον ὁ Ἀριστείδης, ἐλθὼν ἐν σπουδῇ ἐξ Αἰγίνης· ἐπεβεβίωσε δὲ τοῦτο καὶ Τηνία τριήρης αὐτομολήσασα πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Τώρα λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἡναγχασμένοι νὰ ναυμαχήσωσιν ἐκόντες ἄκοντες. Καθὼς δ' ἐγίνεν ἡμέρα, ἀνείλκυσαν τὰς ἀγκύρας καὶ ἀνήχθησαν μεθ' ὅλου τοῦ στόλου· παρευθὺς δ' ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν οἱ βάρβαροι. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐφύλαξε τὴν συνήθη ὥραν, καθ' ἣν πνέει δυνατὸς ἄνεμος ἐκ τοῦ πελάγους· ἐγείρων κύματα εἰς τὸ στενόν· καὶ τὰ μὲν Ἑλληνικὰ πλοῖα, ἐπειδὴ ἦσαν ἀλιτενῆ καὶ χαμηλότερα, δὲν ἐβλάπτοντο, τὰ δὲ βαρβαρικά, ἐπειδὴ εἶχον ὑψηλὰς τὰς πρύμνας καὶ τὰ καταστρώματα, καὶ ἦσαν βαρέα καὶ δυσκίνητα, παρεσύροντο ὑπὸ τῶν κυμάτων καὶ ἐρρίπτοντο πλαγίως ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν, ἅτινα ἐπῆρχοντο κατ' αὐτῶν κατ' εὐθείαν καὶ μετὰ πολλῆς ταχύτητος.

Οἱ Πέρσαι ἐντὸς στενοῦ τόπου εὕρισκόμενοι, δὲν ἠδύνακτο νὰ λάβωσι μέρος ὅλοι ὁμοῦ εἰς τὴν ναυμαχίαν, οὐδὲ νὰ περικυκλώσωσι τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα· κατὰ δὲ τὴν συμπολοκὴν τὰ πλοῖα αὐτῶν κατεστρέφοντο συγχρούμενα πρὸς ἄλληλα.

Ὁ Εἰρξῆς ἐπὶ χρυσοῦ θρόνου καθήμενος ἐπὶ τοῦ ὄρους Αἰγάλεω ὑπεράνω τοῦ Ἡρακλείου (τοῦ ναοῦ τοῦ Ἡρακλέους) ἀντικρὺ τῆς Σαλαμῖνος, ἐκεῖ ὅπου διὰ στενοῦ πορθμοῦ χωρίζεται ἡ νῆσος ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς, ἐπώπτευε τὴν μάχην καὶ ἐβλεπε τὰ πελώρια αὐτοῦ πλοῖα κατατροπούμενα ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν. Λέγεται δὲ ὅτι καὶ ἐνταῦθα πολλὰκις ἀνεπήδησεν ἔντρομος ἐπὶ τοῦ δίφρου του. Ἡ ναυμαχία διήρκεσε μέχρι τοῦ δειλινοῦ, ὅτε οἱ βάρβαροι ἐτράπησαν εἰς ἐπονείδιστον φυγὴν.

Ὁ Εἰρξῆς δὲν ἐτόλμησε πλέον νὰ συνάψῃ ἄλλην μάχην, ἀλλ' ἐφυγεκατεσπευσμένως, ἀφήσας μόνον τριακοσίας χιλιάδας ἐκλεκτοῦ στρατοῦ, καὶ τὸν γαμβρόν του Μαρδόνιον, ὅστις ὑπεσχέθη νὰ ἐκδικήσῃ τὴν κατὰ θάλασσαν ἥτταν καὶ νὰ καθυποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἀπέθανε τὸ πλεῖστον τοῦ στρατεύματος ἐκ νόσου καὶ πείνης· μετὰ τεσσαράκοντα δὲ ἡμερῶν πορεῖαν, σύρων μεθ' ἑαυτοῦ τὰ ἐλεεινὰ συντρίμματα τῆς Περσικῆς στρατιᾶς, ἐφθασεν ὁ μέγας βασιλεὺς εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τρικυμία εἶχε διαλύσῃ τὰς γεφύρας, ἤναγκάσθη νὰ διαπεραιωθῇ δι' ἀλιευτικοῦ πλοιαρίου εἰς Ἀσίαν, αὐτὸς ὁ μετὰ τῆς πομπῆς καὶ ἀλάζονεας πρὸ μικροῦ κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ἔνδοξος ἐν Σαλαμῖνι νίκη, ἣτις ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς ὑποδουλώσεως, καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ὅλην ἐκ τῆς βαρβαρότητος, ὀφείλεται πρὸ πάντων εἰς τὸν Θεμιστοκλέα. Εἰς αὐτὸν ἀνήκει τὸ πρῶτον βραβεῖον· ἀλλ' ὅτε οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ἀπῆλθον εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐψήφισαν εἰς τίνα ἀνήκει τὸ πρωτεῖον, ἕκαστος μὲν ἔκρινεν ἑαυτὸν πρῶτον, δεῦτερον δὲ τὸν Θεμιστοκλέα.

Ἀλλ' ἂν ἐκ φθόνου δὲν ἀνεγνωρίζετο ἄριστος, τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν τούτοις διεφημίσθη ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐδοξάσθη. Ὅτε δὲ μετέβη εἰς τὴν Σπάρτην, οἱ Σπαρτιάται εἰς μὲν τὸν Εὐρυβιάδην ἔδωκαν στέφανον ἐκ κλάδου ἐλαίας ὡς ἀριστεῖον ἀνδρείας, εἰς δὲ τὸν Θεμιστοκλέα τὸν αὐτὸν στέφανον ὡς ἀριστεῖον φρονήσεως· ἐδώρησαν δὲ εἰς αὐτὸν τὸ

ἄριστον τῶν ἐν τῇ πόλει ἀρμάτων, καὶ τριακόσιοι ἐπίσημοι νέοι προέπεμψαν αὐτὸν μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Λακωνικῆς. Τοιαύτην τιμὴν οὐδέποτε εἰς οὐδένα ἀπένειμον οἱ Σπαρτιᾶται.

Ἀλλὰ τῆς μεγίστης τιμῆς ἡξιώθη κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας. Ἐτελοῦντο τὰ πρῶτα μετὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν Ὀλύμπια, καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἐνεφανίσθη εἰς τὸ στάδιον. Πάντες οἱ ἐκεῖ παρόντες ἀφήσαντες τοὺς ἀγωνιζομένους ἔστρεψαν πρὸς αὐτὸν τὴν προσοχὴν των, καὶ ὅλην τὴν ἡμέραν αὐτὸν ἐθεῶντο καὶ ἐδείκνυσον εἰς τοὺς ξένους, θαυμάζοντες καὶ χειροκροτοῦντες. Ὁ δὲ Θεμιστοκλῆς τοσαύτην χαρὰν ἡσθάνθη, ὥστε ὠμολόγησεν εἰς τοὺς φίλους του, ὅτι ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἔλαβε τὴν ἀμοιβὴν τῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀγώνων του.

Ὁ Θεμιστοκλῆς εὐθὺς μετὰ τὰ μεγάλα ταῦτα γεγονότα ἐπεχείρησε ν' ἀνοικοδομήσῃ τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ περιτειχίσῃ αὐτάς. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιᾶται μαθόντες τοῦτο ἠνταντιώθησαν, προφασιζόμενοι ὅτι δὲν συμφέρει εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ ὑπάρχωσιν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου ὠχυρωμέναι πόλεις· διότι ἂν βραδύτερον εἰσβάλωσι πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ Πέρσαι, αἱ Ἀθηναὶ θὰ χρησιμεύσωσιν εἰς αὐτοὺς ὡς ὀχύρωμα πρὸς ὑποδούλωσιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ἡ ἀληθὴς αἰτία ἦτο ὁ φθόνος, διότι δὲν ᾔθελον νὰ ἴδωσι τὰς Ἀθήνας πάλιν μεγάλας καὶ ἀκμαζούσας. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς συνεβούλευσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ στείλωσιν αὐτὸν πρέσβυν εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ παρήγγειλε νὰ μὴ παύσωσιν ἐργαζόμενοι ἡμέραν καὶ νύκτα ἄνδρες, γυναῖκες, παῖδες εἰς τὴν οἰκοδομὴν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐλθὼν εἰς τὴν Σπάρτην δὲν ἐνεφανίσθη εὐθὺς εἰς τοὺς ἐφόρους, προφασιζόμενος ὅτι περιμένει τοὺς συμπρέσβεις αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως ἤρχοντο εἰς τὴν Σπάρτην εἰδήσεις ὅτι τὸ τεῖχος τῶν Ἀθηνῶν οἰκοδομεῖται, οἱ δὲ ἔφοροι παρεπονοῦντο. Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως παρεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ μὴ πιστεύωσιν εἰς ἅπλ' ἄς φήμας, καὶ ἔπεισεν αὐτοὺς ν' ἀποστείλωσι πρέσβεις εἰς Ἀθήνας· αὐτὸς δ'

ἐμήνυσε κρυφίως εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ μὴ ἀφήσωσι τοὺς πρέσβεις τῶν Σπαρτιατῶν ν' ἀναχωρήσωσι. πρὶν ἐπανεέλθῃ αὐτὸς ἐκ Σπάρτης. Τέλος ἤλθον εἰς Σπάρτην καὶ εἰ ἀναμενόμενοι συμπρέσβεις, ὅτε πλεοντὰ τεῖχη εἶχον ὑψωθῆ ἑπαρκῶς. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς προσελθὼν εἰς τοὺς ἐφόρους ἀνήγγειλε δημοσίᾳ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι περιτείχισαν τὴν πόλιν των. καὶ εἶνε ἱκανοὶ ν' ἀντικρούσωσιν οἰονδήποτε ἐχθρόν.

Τὸ παλαιὸν Φάληρον ἦτο ὁ ἀρχαῖος λιμὴν τῶν Ἀθηνῶν· ἀλλ' ἦτο μικρὸς καὶ οὐχὶ τόσον ἀσφαλής. Διὰ τοῦτο ὁ Θεμιστοκλῆς μετὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, κατέστησε τὸν Πειραιᾶ ἀξιόλογον λιμένα καὶ περιτείχισε καὶ αὐτόν.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔνεκα τῆς μεγάλης αὐτοῦ δόξης ἐφείλκυσε τὸν φθόνον τῶν συμπολιτῶν του· διὰ τῶν ἐνεργειῶν δὲ τοῦ ἐν Ἀθήναις Σπαρτιατικοῦ κόμματος ἐξωστρακίσθη. Ὁ Θεμιστοκλῆς διέτριβεν εἰς Ἄργος ὅτε ἀνεκαλύφθη ἡ προδοσία τοῦ Πausανίου, τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης. Οἱ Σπαρτιάται τὸ μὲν ἐκ μίσους κατὰ τοῦ Θεμιστοκλέους, τὸ δὲ ἵνα μετριάσωσι τὸ ὄνειδος τῆς προδοσίας, τὸ ὅποιον προσήφθη εἰς τὴν πόλιν των, ἐξηρέθησαν τοὺς ἐν Ἀθήναις ἐχθροὺς του καὶ τὸν κατηγόρησαν ὡς συνέννοούμενον καὶ αὐτὸν μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας. Ὁ Θεμιστοκλῆς οὕτω διαβληθεὶς, ἔγραψε πρὸς τοὺς συμπολίτας του ἀπολογούμενος. Ἀλλ' ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων πεισθεὶς ὑπὸ τῶν κατηγορούντων αὐτόν, ἔπεμψεν ἄνδρας ὅπως συλλάβωσι καὶ φέρωσιν αὐτόν εἰς Ἀθήνας νὰ κριθῇ. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς μαθὼν τοῦτο, διεπέρασεν εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Μολοσσῶν Ἀδμητον, ὅστις εἰ καὶ ἐχθρὸς αὐτοῦ διὰ πολιτικούς λόγους, ἐδέχθη ὁμῶς γενναιοφρόνως καὶ ἐπροστάτευσεν τὸν Θεμιστοκλέα, ἀρνηθεὶς νὰ παραδώσῃ αὐτόν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, καίτοι οὗτοι ἐπιμόνως ἀπῆτουν αὐτόν.

Ἀλλ' ἐπεὶ δὴ ἐκεῖ δὲν ἦτο ἀσφαλής, ὁ Ἀδμητος ἔπεμψεν αὐτόν εἰς τὴν Πύδναν τῆς Μακεδονίας· ἐκεῖθεν ὁ Θε-

μιστοκλῆς ἐπιβάς πλοίου ἔπλεεν ἄγνωστος εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀλλὰ τὸ πλοῖον ἔνεκα σφοδρᾶς τρικυμίας ἔφθασεν εἰς τὴν Νάξον, πολιορκουμένην τότε ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Θεμιστοκλῆς φοβηθεὶς τὸν κίνδυνον, ἐφανέρωσεν ἑαυτὸν εἰς τὸν πλοίαρχον, καὶ δι' ὑποσχέσεων καὶ ἀπειλῶν ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ πλεύσῃ εἰς Ἀσίαν.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν εἶχε προκηρύξῃ ἀμοιβὴν διακοσίων ταλάντων εἰς ὅντινα ἤθελε συλλάβῃ τὸν Θεμιστοκλέα, καὶ πολλοὶ παρεφύλαττον νὰ συλλάβωσιν αὐτόν· ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς τῇ βοθείᾳ τινὸς φίλου του, κατώρθωσε νὰ φθάσῃ σῶος καὶ ὑγιῆς εἰς τὰ Σοῦσα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Περσίας.

Ὁ Εἰρέξης εἶχεν ἀποθάνῃ, ἐβασίλευε δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀρταξέρξης. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐλθὼν πρὸς τὸν βασιλέα εἶπε διὰ διερμηνέως «Ἐγὼ εἶμαι Θεμιστοκλῆς ὁ Ἀθηναῖος, καὶ ἔρχομαι πρὸς σὲ διωχθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Πολὺ ἔδραψα καὶ τὸν πατέρα σου καὶ τοὺς Πέρσας, ἐν ὅσῳ ἤμην ἠναγκασμένος νὰ ὑπερασπίζω τὴν κινδυνεύουσαν πατρίδα μου· ἀλλ' ὅμως ὅτε πλέον ἢ μὲν πατρίς μου ἦτο ἐν ἀσφαλείᾳ, ὁ δὲ πατήρ σου ἐν κινδύνῳ, ὠφέλησα αὐτὸν πολὺ πλείοτερον, διότι δὲν ἀφῆκα τοὺς Ἕλληνας νὰ τον καταδιώξωσιν. Ἐρχομαι λοιπὸν σήμερον ἑτοιμος νὰ λάβω παρὰ σοῦ χάριν, καὶ νὰ σὲ παρακαλέσω νὰ λησμονήσῃς τὴν κατ' ἐμοῦ ὀργὴν σου».

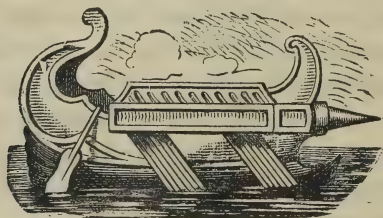
Ἀκούσας ταῦτα ὁ βασιλεὺς, εἰς μὲν τὸν Θεμιστοκλέα οὐδὲν ἀπεκρίθη, ἂν καὶ ἐθαύμασε τὸ φρόνημα καὶ τὴν τόλμην αὐτοῦ· μακαρίτας δὲ ἑαυτὸν ἐνώπιον τῶν φίλων, ὡς ἂν συνέβῃ μεγίστη εὐτυχία, ἠυχήθη εἰς τὸν Θεὸν νὰ φωτίζῃ πάντοτε τοὺς ἐχθρούς του νὰ διώκωσι τοὺς ἀρίστους τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν. Λέγεται δὲ ὅτι τὴν νύκτα καθ' ὕπνον ἐκ τῆς χαρᾶς του ἀνεβόησε τρίς «Ἐχω Θεμιστοκλέα τὸν Ἀθηναῖον».

Ὁ Θεμιστοκλῆς μαθὼν ἐντὸς ἐνὸς ἔτους τὴν Περσικὴν γλῶσσαν, συνεννοεῖτο ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ βασιλέως.

Ἐτίμησε δ' αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ὅσον οὐδένα ἄλλον ξένον, διότι καὶ εἰς τὸ κυνήγιον παρελάμβανεν αὐτόν, καὶ καθ' ἐκάστην συνδιέτριβε μετ' αὐτοῦ, καὶ τον συνέστησε καὶ εἰς τὴν μητέρα του. Ἔδωκε δὲ εἰς αὐτὸν τρεῖς πόλεις, τὴν Μαγνησίαν διὰ τὸν ἄρτον, τὴν Λάμφακον διὰ τὸν οἶνον, καὶ τὴν Μυοῦντα διὰ τὰ φαγητόν.

Ἀλλὰ μετὰ τινα ἔτη ὁ Πέρσης μονάρχης ἀπήτησε παρὰ τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Θεμιστοκλῆς μὴ θέλων οὔτε νὰ φανῇ προδότης πρὸς τὴν πατρίδα του, τὴν ὁποίαν ἄλλοτε ἔσωσεν ἐκ τῶν βαρβάρων, οὔτε ἀχάριστος νὰ φανῇ πρὸς τὸν εὐεργέτην του, προετίμησε νὰ πῇ δηλητήριο, καὶ ἐξέπνευσεν ἐν Μαγνησίᾳ ἐν ἡλικίᾳ ἐξήκοντα πέντε ἐτῶν. Ὁ Ἀρταξέρξης μαθὼν τὴν αἰτίαν τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐθαύμασεν ἔτι μᾶλλον τὸν ἄνδρα, καὶ ἐξηκολούθησε φερόμενος εὐμενῶς πρὸς τοὺς φίλους αὐτοῦ καὶ τοὺς οἰκείους.

Λέγεται δὲ ὅτι βραδύτερον κρυφίως μετεκομίσθησαν τὰ ὄσῳ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ ἐτάφησαν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς. Ὁ δὲ ὑποτιθέμενος οὗτος τάφος τοῦ Θεμιστοκλέους, βρεχόμενος ὑπὸ τῆς θαλάσσης ἐν ἧ τοσοῦτον ἐδοξάσθη, κεῖται πρὸς τὰ δεξιὰ ὅταν εἰσπλήῃ τις εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, πλησίον τοῦ τάφου τοῦ νέου Θεμιστοκλέους τῆς Ἑλλάδος, τοῦ ναυάρχου Ἀνδρέου Μιαούλη.

Ἀρχαῖον πλοῖον.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ

(480 π. Χ)

Ὁ Ἀριστείδης ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας Ἡροδότου, ἦτο ὁ ἄριστος καὶ δικαιοτάτος τῶν Ἀθηναίων, καὶ διὰ τοῦτο ἐπωνομάσθη Ἀριστείδης ὁ δίκαιος.

Αἱ τιμαὶ δὲν καθίστων αὐτὸν ὑπερήφανον, ἦτο ἀνὴρ εὐγενὴς τοὺς τρόπους καὶ πρᾶος· ἐφρόνει δὲ ὅτι πρέπει νὰ ὑπηρετῇ τὴν πατρίδα, χωρὶς ν' ἀποβλέπῃ εἰς κέρδος ἢ ὠφέλειαν, ἀλλὰ μόνον εἰς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν δόξαν αὐτῆς. Τόσον δ' ἐτίμων οἱ Ἀθηναῖοι τὸν Ἀριστείδην, ὥστε παριστανομένης ποτὲ τραγωδίας τινὸς τοῦ Αἰσχύλου, ὅτε ὁ ὑποκριτὴς εἶπε τὸν στίχον:

Οὐ γὰρ δοκεῖν ἄριστος, ἀλλ' εἶναι θέλει

(Ὅχι νὰ φαίνεται ἄριστος, Ἀλλὰ νὰ εἶναι θέλει)

πάντων τὰ βλέμματα ἐστράφησαν πρὸς τὸν Ἀριστείδην, διότι πάντες ἦσαν τῆς γνώμης ὅτι εἰς ἐκεῖνον ἤρμοζεν ὁ τοιοῦτος ἐπαινος.

Ὅτε ἐνήγαγέ ποτε ἐχθρόν του εἰς τὸ δικαστήριον, ἐπέστησαν οἱ δικασταὶ ἐκ τῶν λόγων του ὅτι εἶχε δίκαιον, καὶ δὲν ἤθελον ν' ἀκούσωσι τὸν κατηγορούμενον, ἀλλ' ἦσαν ἔτοιμοι εὐθὺς νὰ ψηφίσωσι κατ' αὐτοῦ· τότε ὁ Ἀριστείδης ἀναστὰς παρεκάλεσε τοὺς δικαστὰς ν' ἀκούσωσι καὶ τὸν κατηγορούμενον κατὰ τὸν νόμον.

Ἄλλοτε ἐν ᾧ ἐδίκασε δύο ἰδιώτας, ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν εἶπεν ὅτι ὁ ἀντιδίκός του πολὺ ἠδίκησε τὸν Ἀριστείδην· τότε ὁ Ἀριστείδης ἀπήντησε «Φίλε μου, εἶπέ τί κακὸν ἔτραξεν εἰς σέ καὶ οὐχί εἰς ἐμέ, διότι διὰ σέ δικάζω, καὶ ὅχι διὰ τὸν ἑαυτὸν μου».

Ἐκλεχθεὶς ἐπιμελητὴς τῶν δημοσίων προσόδων, ἥ, ὅπως

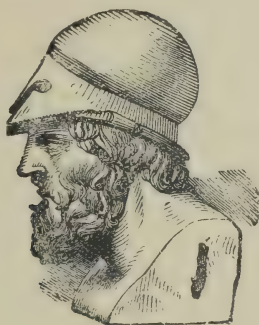
σήμερον λέγομεν, ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ἐξήλεγχε τοὺς ἔχοντας δημοσίας θέσεις· ὅτι ἔκλεπτον πολλά, Πολλοὶ δυσηρεστήθησαν κατ' αὐτοῦ καὶ τον κατηγορήσαν ἐπὶ κλοπῇ· ἀλλ' οἱ ἄριστοι καὶ ἐντιμότατοι τῶν πολιτῶν ἡγανάκτησαν διὰ τὴν συκοφαντίαν ταύτην, καὶ ὄχι μόνον ἀπήλλαξαν αὐτὸν ἀπὸ τῆς κατηγορίας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν διώρισαν πάλιν.

Ὁ Ἀριστείδης τότε προσεποιήθη ὅτι μετενόησε διὰ τὴν πρώτην του αὐστηρότητα, καὶ παρέβλεπεν ὀλίγον· τόσον δὲ ἤρεσκεν εἰς τοὺς κλέπτοντας τὰ κοινά, διότι δὲν τοὺς ἐξήλεγχε· οὐδ' ἐξήταζεν ἀκριβῶς τοὺς λογαριασμοὺς αὐτῶν, ὥστε τὸν ὑπερεπῆνουν καὶ συέχαιρον τὸν δῆμον διὰ τὴν ἀρίστην ἐκλογὴν, παρακινουῦντες αὐτὸν νὰ ἐκλέξῃ καὶ πάλιν ἐπιμελητὴν τὸν Ἀριστείδην. Ἐν ᾧ δὲ οἱ πολῖται ἐμελλον νὰ ψηφίσωσιν αὐτόν, ὁ Ἀριστείδης ἀνέβη εἰς τὸ βῆμα καὶ ἐπιπλήττων τοὺς Ἀθηναίους, εἶπεν· «Ὅτε πιστῶς καὶ ἐντίμως ἐξεπλήρωσα τὸ καθήκόν μου, ὕβρισθην καὶ κατηγορήθην, τῶρα δέ, ὅτε παρέδωκα εἰς τὰς χεῖρας τῶν κλεπτῶν τὰ δημόσια χρήματα, σᾶς φαίνομαι θαυμαστὸς πολίτης. Αἰσχύνομαι τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὴν σημερινὴν τιμὴν μᾶλλον, παρὰ διὰ τὴν πρὶν κατηγορίαν, καὶ ἀγανακτῶ, διότι κατὰ τὴν κρίσιν σας ἐνδοξότερον εἶνε νὰ χαρίζεται τις εἰς τοὺς κακοὺς, παρὰ νὰ διαφυλάττῃ τὸ δημόσιον χρῆμα». Ταῦτα εἰπὼν ἐξήλεγξε τὰς κλοπὰς, ἀπεστόμωσε τοὺς βοῶντας ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ἐπαινεῦντας αὐτόν, καὶ τὸν ἀληθινὸν καὶ δίκαιον ἔπαινον εἶχε παρὰ τῶν ἐντίμων πολιτῶν.

Κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχην εἰς τῶν δέκα στρατηγῶν τῶν Ἀθηναίων ἦτο καὶ ὁ Ἀριστείδης· τότε δὲ συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος, διότι αὐτὸς ἐνήργησε καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος νὰ δοθῇ ἡ ἀρχιστρατηγία εἰς τὸν Μιλτιάδην. Ἐν τῇ μάχῃ ἐκείνῃ ἡγωνίσθη γενναίως ὡς καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς, διοικῶν τοὺς στρατιώτας τῆς φυλῆς αὐτοῦ. Ὅτε δὲ μετὰ τὴν μάχην ἔσπευσαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν πόλιν, ὅπως

ὑπερασπίσωσιν αὐτήν, τὸν Ἀριστείδην ἀφῆκαν φύλακα τῶν λαφύρων καὶ τῶν αἰχμαλώτων, καὶ δὲν ἠπατήθησαν· ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος ἔκειντο σωρηδὸν ἐν τῷ στρατοπέδῳ· αἱ σκηναὶ καὶ τὰ συλληφθέντα πλοῖα ἦσαν πλήρη παντὸς εἶδους πλούτου. Ἀλλ' ὁ Ἀριστείδης οὔτε αὐτὸς ἤγγισέ τι, οὔτε εἰς ἄλλον τινὰ ἐπέτρεψεν.

Ὁ Ἀριστείδης, ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς ἠγαπᾶτο διὰ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, βραδύτερον ἐφθονεῖτο, μάλιστα δὲ ἰσχυρῶς ἀντεπολιτεύετο αὐτὸν ὁ Θεμιστοκλῆς, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ

Ἀριστείδης.

τολμηρὰ σχέδια ἠναντιοῦτο. Τέλος δὲ περὶ τὸ 484 π. Χ. ἐξωστρακίσθη. Ἦτο δὲ ὁ ὀστρακισμὸς ἐντιμὸς ἐξορία ἐπὶ δέκα ἔτη, ἐπιβαλλομένη εἰς τοὺς πολίτας, οἵτινες ἐφαίνοντο ὑπερέχοντες διὰ τὸν πλοῦτον ἢ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ ἢ τὴν πολιτικὴν δύναμιν, καὶ ὥς ἐκ τούτου ἦσαν ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν δημοκρατίαν· ἐγένετο δὲ ὡς ἐξῆς. Ἐκαστος δημότης ἐλάμβανεν ὀστρακὸν (κερχμίνην πινακίδα) καὶ ἔγραφεν ἐπ' αὐτοῦ τὸ ὄνομα τοῦ πολίτου, τὸν ὁποῖον ᾔθελε νὰ ἐξωστρακίσωσι, καὶ το ἔρριπτεν εἰς ὠρισμένον τῆς ἀγορᾶς τόπον· ἔπειτα οἱ ἄρχοντες ἠρίθμουν τὰ ὀστρακα, καὶ ἂν εὐρίσκετο ἐπὶ ἑξακισχιλίων τοῦλάχιστον ὀστράκων τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοῦ πολίτου, ὁ πολίτης οὗτος ἐξωστρακίζετο. Ἐν ᾧ δ' ἐγράφοντο τὰ ὀστρακα, χωρικός τις ἀγράμματος πλη-

σιάσας τὸν Ἀριστείδην κατὰ τύχην, παρεκάλει αὐτὸν νὰ γράψῃ ἐπὶ τοῦ ὀστράκου του: Ἀριστείδης. «Καὶ τί κακὸν σ' ἔκαμεν ὁ Ἀριστείδης;» ἐρωτᾷ οὗτος ἑκπληκτος· ὁ δὲ χωρικὸς ἀπεκρίθη «Τίποτε, οὐδὲ γνωρίζω καὶ τὸν ἄνδρα, ἀλλ' ἐνοχλοῦμαι ν' ἀκούω ὅλημέρα νὰ τον ὀνομάζουν δίκαιον». Ἀκούσας ταῦτα ὁ Ἀριστείδης οὐδὲν εἶπεν, ἀλλ' ἔγραψε τὸ ὄνομά του εἰς τὸ ὀστρακὸν καὶ τοῖς ἔδωκεν ὀπίσω. Ἀπερχόμενος δὲ τῆς πατρίδος του ὕψωσε τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ἠὺχῆθη οὐδέποτε νὰ ἔλθωσιν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοιαύτην περίστασιν ὥστε ν' ἀναγκασθῶσι νὰ ἐνθυμηθῶσιν αὐτόν.

Καὶ τοι δὲ ὁ ὀστρακισμὸς διήρκει δέκα ἔτη, οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν ν' ἀνακαλέσωσι τὸν Ἀριστείδην τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐξορίας του· ὅτε ὁ Ξέρξης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ πρότασιν τοῦ Θεμιστοκλέους ἐψήφισαν τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ὁ Περσικὸς στόλος ἐπολιόρχησε τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα, ὁ Ἀριστείδης ἰδὼν τοῦτο ἐξ Αἰγίνης, ὅπου ἔμενεν ἕως τότε ἐξόριστος, διέπλευσεν ἐπὶ πλοιαρίου παρατόλμως διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, διὰ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν κίνδυνον τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ καὶ ἀγωνισθῇ ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Εἶπε δὲ πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, τὸν παλαιὸν αὐτοῦ ἀντίπαλον «Ἡμεῖς, ὦ Θεμιστοκλες, ἅς ἀφήσωμεν τὴν παιδαριώδη ἔριν ἡμῶν καὶ ἅς ἀρχίσωμεν σωτήριον καὶ ἀξιέπαινον φιλονικίαν, ἀμιλλώμενοι πρὸς ἀλλήλους πῶς νὰ σώσωμεν τὴν πατρίδα, σὺ μὲν ὡς ἄρχων καὶ στρατηγός, ἐγὼ δὲ ὡς ἀπλοῦς ὑπασπιστής σου καὶ σύμβουλος».

Ὁ Ἀριστείδης ἠγωνίσθη γενναίως καὶ κατὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν καταλαβὼν μετὰ τάγματος Ἀθηναίων ὀπλιτῶν τὴν νῆσον Ψυττάλειαν, ἐφόνευσε τοὺς ἐπ' αὐτῆς εὐρισκομένους Πέρσας.

Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου ἔμεινεν ἐν Ἑλλάδι ὁ Μαρδόνιος μετὰ τριακοσίων χιλιάδων ἐκλεκτοῦ στρατοῦ διὰ νὰ καθυποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Μαρδόνιος διαχειμαζὼν ἐν

Θεσσαλία, ἐπεχείρησεν ἐκ παντὸς τρόπου ν' ἀποσπάσῃ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῆς συμμαχίας τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Ἐστειλε δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας πρέσβεις, προτείνων ὅτι καὶ τὰς Ἀθήνας θ' ἀνοικοδομήσῃ, καὶ χρήματα πολλὰ θὰ δώσῃ εἰς αὐτούς, καὶ ἡγεμόνας τῶν Ἑλλήνων θὰ τοὺς ἀναδείξῃ ἐὰν μείνωσιν οὐδέτεροι.

Μαθόντες ταῦτα οἱ Σπαρτιαῖται καὶ φοβηθέντες μήπως πεισθῶσιν οἱ Ἀθηναῖοι, ταχέως ἔπεμψαν πρέσβεις εἰς Ἀθήνας, ὅπως ἀποτρέψωσιν αὐτοὺς ἀπὸ πράξεως ἣτις ἐμελλε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ὑποδούλωσιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος· παρεκάλουν δὲ αὐτοὺς ν' ἀποστείλωσιν εἰς τὴν Σπάρτην τὰς οἰκογενεῖας τῶν, καὶ ἔλεγον ὅτι αὐτοὶ ἀναλαμβάνουσι νὰ διατρέφωσι τοὺς γέροντας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν εἰς δεινὴν θέσιν ἕνεκα τῆς ἐρημώσεως τῆς χώρας αὐτῶν, ἦσαν δὲ καὶ δυσηρεστημένοι κατὰ τῶν συμμάχων, ἀλλ' ὅμως ἔδειξαν λαμπρὸν φρόνημα. Ἀκούσαντες τοὺς λόγους τῶν πρέσβεων τῶν Σπαρτιατῶν, ἔδωκαν τὴν ἐξῆς θαυμαστὴν ἀπόκρισιν, συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἀριστείδου.

«Δὲν ἀποροῦμεν ἐὰν οἱ ἐχθροὶ νομίζωσιν ὅτι τὰ πάντα δύναται τις νὰ ἀγοράζῃ διὰ τοῦ πλούτου καὶ διὰ τῶν χρημάτων, διότι αὐτοὶ δὲν εἰξεύρουσιν ἄλλο πρᾶγμα πολυτιμότερον παρὰ τὰ χρήματα· ἀλλ' ὅμως ὀργιζόμεθα κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, οἵτινες βλέπουσι μόνον τὴν σημερινὴν πενίαν τῶν Ἀθηναίων, καὶ λησμονοῦσι τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν φιλοτιμίαν αὐτῶν, καὶ τοὺς παρακινοῦσι ν' ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ τῆς πατρίδος χάριν τροφῆς!»

Καλέσας δὲ ὁ Ἀριστείδης τοὺς πρέσβεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ, πρὸς μὲν τοὺς πρέσβεις τῶν Λακεδαιμονίων εἶπε, «Νὰ εἴπητε εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ὅτι δὲν ὑπάρχει τόσον πλῆθος χρυσοῦ οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς, οὔτε ὑπὸ τὴν γῆν, ἀντὶ τοῦ ὁποῦ οἱ Ἀθηναῖοι ν' ἀνταλλάξωσι τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἑλλήνων»· πρὸς δὲ τοὺς πρέσβεις τοῦ Μαρδονίου δείξας τὸν ἥλιον εἶπεν «ἐφ' ὅσον ὁ ἥλιος δὲν μεταβάλλει τὴν πορείαν αὐτοῦ, οἱ Ἀθηναῖοι θὰ πολεμῶσι τοὺς Πέρσας, πι-

στεύοντες εἰς τὴν βοήθειαν τῶν θεῶν, τῶν ὁποίων οἱ Πέρσαι ἔκαυσαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἀγάλματα».

Κατὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων ἦτο ὁ Ἀριστείδης, ὅστις ὄχι μόνον γενναϊότητα εἰδείξεν, ἀνδρειότατα ἀγωνισθεὶς μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ φρόνησιν· ὅτε δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ὠργίζοντο διὰ τὰς συχνὰς μεταβολὰς τὰς ὁποίας ἔκαμνεν εἰς τὴν παράταξιν των ὁ ἀρχιστράτηγος Πausανίας, ὅτε μὲν ἐδῶ, ὅτε δὲ ἐκεῖ τοποθετῶν αὐτούς, ὁ Ἀριστείδης εἶπε «πᾶσα θέσις εἶνε καλὴ ὅπως ἐκτελέσῃ τις πιστῶς τὸ καθήκον του καὶ ἀποθάνῃ ἐν τῇ τάξει του».

Ἡ ἀρετὴ τοῦ Ἀριστείδου ὠφέλησε τὰ μέγιστα τὰς Ἀθῆνας. Ὅτε οἱ σύμμαχοι ἐν Βυζαντίῳ δυσηρεσθημένοι διὰ τὴν ἀγέρωχον καὶ δεσποτικὴν διαγωγὴν τοῦ Πausανίου ἀπεσπῶντο τῆς Σπάρτης, στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων ἦτο ὁ Ἀριστείδης. Σφοδρῶς ἐπιθυμῶν νὰ εἶνε συνησπισμένοι οἱ Ἕλληνες ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἔπεισε τοὺς Ἕλληνας τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων τῆς μικρᾶς Ἀσίας νὰ συνάψωσι συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων, σκοπὸν ἔχουσιν τὴν ἀπόκρουσιν τῶν βαρβάρων. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων πόλεων συνήρχοντο εἰς τὴν Δῆλον, τὴν ἱερὰν νῆσον τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅπου ἦτο καὶ τὸ ταμεῖον αἱ μεγάλητεραι πόλεις ὑπεχρεοῦντο νὰ παρέχωσι πλοῖα καὶ ἄνδρας καὶ χρήματα, αἱ δὲ μικρότεραι μόνον χρήματα. Ὁ Ἀριστείδης ἐθεωρήθη ὡς ὁ καταλληλότετος ὅπως ὀρίσῃ τὴν εἰσφορὰν ἐκάστης πόλεως μετὰ τοσαύτης δὲ δικαιοσύνης καὶ ἀμεροληψίας ἐξετέλεσε τὴν ἐντολὴν ταύτην, ὥστε οὐδὲν παράπονον οὐδεμιᾶς πόλεως ἠκούσθη κατ' αὐτοῦ. Εἰς τὸν Ἀριστείδην δὲ ἀνετέθη καὶ ἡ διαχείρισις τοῦ συμμαχικοῦ ταμείου. Ἐν ᾧ δὲ διεχειρίζετο ποσὸν ἑκατομμυρίων δραχμῶν, ἀπέθανε πένης. Ἡ δὲ πατρίς τιμῶσα τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρός, αὐτὸν μὲν ἐκήδευσεν δημοσίᾳ δαπάνῃ, ἀνεγείρασα καὶ μνημεῖον ἐν Φαλήρῳ τὰς δὲ θυγατέρας του ἐπροίκισε.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ

(480 π. Χ.)

Ὁ Μαρδόνιος, ἀφ' οὗ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέρριψαν τὰς περὶ συμμαχίας προτάσεις του, ἐκίνησεν ἀμέσως ἐκ Θεσσαλίας ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων· οἱ Ἀθηναῖοι ἐγκατέλιπον ἐκ δευτέρου τὴν πόλιν, ἣν εἶχον ἐν μέρει ἀνοικοδομήσῃ καὶ μετέβησαν πάλιν εἰς Σαλαμῖνα σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, τὰ δὲ Περσικὰ στρατεύματα κατέλαβον τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ὁ Μαρδόνιος δὲν ἠθέλησε νὰ ἐρημώσῃ τὴν χώραν, διότι ἤλπιζεν εἰσέτι ὅτι θὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ γίνωσι σύμμαχοι αὐτοῦ, πρὸς τοῦτο δ' ἔστειλε πρέσβυν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Ἐκ τῶν Ἀθηναίων βουλευτῶν εἰς μόνον, ὁ Λυκίδης, ἐγνωμοδότησεν ὅτι νομίζει συμφερούσας τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι τόσον ἡγανάκτησαν κατ' αὐτοῦ, ὥστε τὸν ἐλιθοβόλησαν· αἱ δὲ γυναῖκες τῶν Ἀθηναίων, ὀρμήσασαι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ συμβουλευσαντος τοιαύτην προδοσίαν, ἐλιθοβόλησαν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα.

Ὁ Μαρδόνιος ἀπελπισθεὶς πλέον ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι θὰ συνθηκολογήσωσι μετ' αὐτοῦ, κατέστρεψε τὰ πάντα ἐν τῇ Ἀττικῇ. Ὅτε δὲ ἔμαθεν ὅτι ἐξεκίνησαν καὶ οἱ Σπαρτιᾶται, τότε ἀπεχώρησεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, τῆς ὁποίας αἱ πεδιάδες ἦσαν καταλληλότεραι πρὸς μάχην πολυαρίθμου στρατοῦ, καὶ ἐστρατοπέδευσε πρὸς βορρᾶν τοῦ ποταμοῦ Ἀσωποῦ. Τόσῃν δὲ μεγάλῃν ἔκτασιν εἶχε τὸ Περσικὸν στρατόπεδον, ὥστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ το περιφράξῃ δι' ὀχυρώματος, ἀλλὰ κατεσκεύασε ξύλινον τεῖχος περίξ αὐτοῦ. Καὶ οἱ μὲν Πέρται ἦσαν τριαχόσαι περίπου χιλιάδες, οἱ δὲ Ἕλληνες περὶ τὰς ἑκατὸν δέκα· τὴν ἀρχηγίαν δὲ τοῦ ὄλου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἶχεν ὁ Σπαρτιάτης Πausanίας.

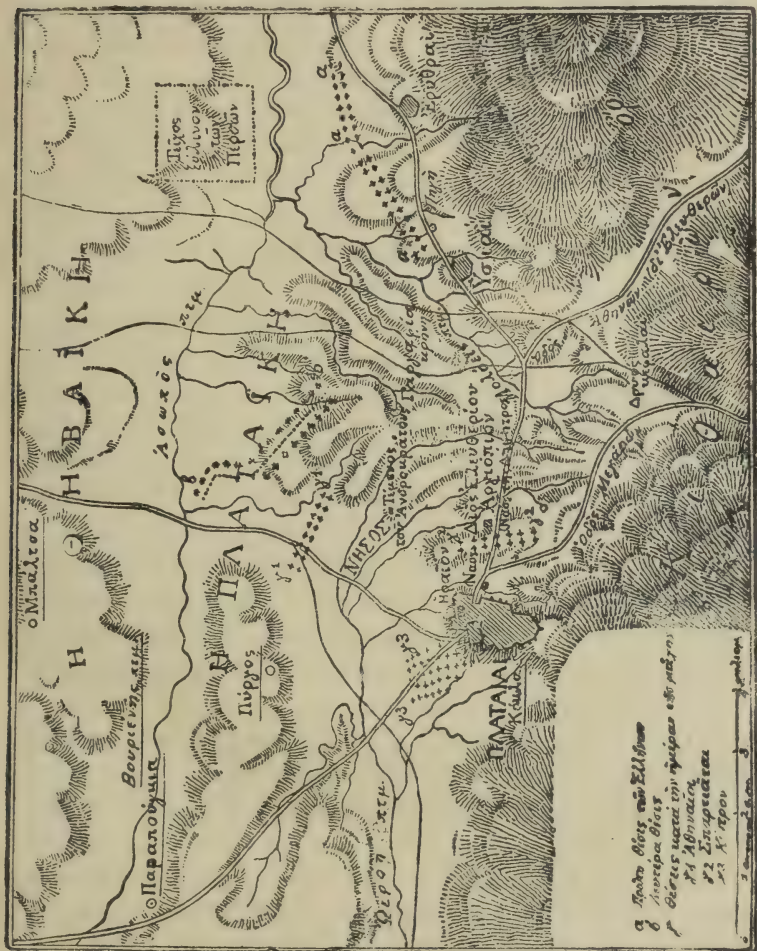
Ὁ Pausanίας ἦτο υἱὸς τοῦ Κλεομβρότου ἐκ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῶν Ἀγιδῶν, καὶ ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου

βασιλέως Πλειστάρχου, υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ ἐν Θερμοπύλαις πεσόντος Λεωνίδα.

Ὁ Πausανίας παρέταξε τὸ Ἑλληνικὸν στράτευμα εἰς τὰς βορείους ὑπωρείας τοῦ ὄρους Κιθαιῶνος, πλησίον τῆς πόλεως Ἐρυθρῶν. Τότε ὁ Μαρδόνιος ἀπέστειλε κατὰ τῶν Ἑλλήνων ὅλον τὸ ἱππικὸν αὐτοῦ· ἀλλὰ τριακόσιοι ἐκλεκτοὶ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν Μεγαρέων ἀπέκρουσαν κρατερῶς τοὺς πολεμίους· ἐν τῇ συμπλοκῇ δὲ ταύτῃ ἐφονεύθη καὶ ὁ ἀνδρεῖος ἀρχηγὸς τοῦ Περσικοῦ ἱππικοῦ Μασίστιος. Ὁ θάνατος τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐλύπησε βαθύτατα τοὺς βαρβάρους· πεισματώδης μάχη συνήφθη περὶ τὸν νεκρόν, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες κρατήσαντες τὸ σῶμα αὐτοῦ περιέφερον ἐφ' ἀμάξης καθ' ὅλον τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον ὡς λαμπρὸν τρόπαιον.

Οἱ Ἕλληνες λαβόντες θάρρος ἔτι μᾶλλον, κατέβησαν ἐκ τῆς ὄρεινῆς θέσεώς των πρὸς τὴν πεδιάδα τῶν Πλαταιῶν, εἰς τὴν μεσημβρινὴν ὄχθην τοῦ Ἀσωποῦ, πλησίον τῆς κρήνης Γαργαφίας καὶ τοῦ τεμένου τοῦ ἥρωος τῶν Πλαταιῶν Ἀνδροκράτους. Μαθὼν ὁ Μαρδόνιος τὴν μετακίνησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, ἐβάδισε καὶ αὐτὸς ὀλίγον πρὸς δυσμὰς καὶ παρετάχθη ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων. Οὕτω δὲ τὰ δύο στρατεύματα ἔμειναν ἀπέναντι ἀλλήλων, οὔτε δὲ οἱ Ἕλληνες, οὔτε οἱ βάρβαροι ἤρχιζον τὴν μάχην, διότι μάντις θυσιάσαντες προεῖπον ὅτι ἐκεῖνος θὰ νικήσῃ, ὅστις μείνῃ εἰς ἀμυντικὴν θέσιν, θὰ ἡττηθῇ δὲ ἑστὶς πρῶτος διαβῇ τὸν Ἀσωπὸν ποταμόν· ἀλλ' ὁ Μαρδόνιος στέλλων κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀδιακόπως ἱππεῖς δὲν ἄφινεν αὐτοὺς νὰ ὑδρεύωνται ἐκ τοῦ Ἀσωποῦ καὶ ἔπειτα ἐκ τῆς Γαργαφίας· καταλαβὼν δὲ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Κιθαιῶνος, συνελαχβανε τὰς ἀποστελλομένας ἐκ τῆς Πελοποννήσου τροφάς. Οἱ Ἕλληνες εἰς δεινὴν περιελθόντες θέσιν, ἀπεφάσισαν ν' ἀποσυρθῶσι πρὸς βορρᾶν τῶν Πλαταιῶν, ὅπως ἀνοίξωσι τὴν ὁδόν, διὰ τῆς ὁποίας τὸ στρατόπεδον ἡδύνατο νὰ λαμβάνῃ τροφάς· τὴν ἀκόλουθον νύκτα μετετοπίσθησαν ἐκεῖθεν, ἀλλὰ

μετὰ πολλῆς ἀταξίας, ὥστε διεχωρίσθησαν εἰς τρία μέρη, ἀλλαχοῦ οἱ Σπαρτιᾶται, ἀλλαχοῦ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀλλαχοῦ

Τοπογραφικὸς χάρτης τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης.

οἱ ἄλλοι Ἕλληνες. Ὁ Μαρδόνιος ἰδὼν τὴν ἀταξίαν ταύτην καὶ νομίσας ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐδειλίασαν, κατελήφθη ὑπὸ παραλόγου θάρρους καὶ περιφρονήσεως πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Ὦν δὲ βέβαιος πλέον περὶ τῆς νίκης, προσέταξε τὸ ἵππικόν να καταδιώξῃ τοὺς Σπαρτιάτας· ἔπειτα δὲ ἔφθατε καὶ ὁ πεζικὸς στρατὸς ἰδηγούμενος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μαρδονίου.

Ἡ μάχη ἦτο ἀναπόφευκτος, ὁ δὲ Πausanίας περιῆλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην μόνος μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ τῶν Τεγεατῶν, ἀνερχομένων ὁμοῦ εἰς πεντήκοντα τρεῖς χιλιάδας, να πολεμήσῃ κατὰ ἐχθροῦ πολλαπλασίῳ. Ὁ Pausanίας, πρὶν ἀρχίσῃ τὴν μάχην ἐξεπλήρωσεν ἱερὸν καθῆκον, τουτέστιν ἐτέλεσε θυσίαν· ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ σφάγια δὲν ἦσαν αἷσια, διὰ τοῦτο δὲν ἐτόλμα να προστάξῃ ἔφοδον. Ὑψώσας δὲ τὰς χεῖρας πρὸς τὸν μακρόθεν φαινόμενον ναὸν τῆς θεᾶς Ἥρας, εἶπε μετὰ δακρύων «ἐὰν δὲν εἶνε πεπρωμένον θὰ νικήσωμεν οἱ Ἕλληνες, ἅς ἀποθάνωμεν, ἀφ' οὗ τοῦλάχιστον πράξωμεν ἔνδοξόν τι κατόρθωμα, καὶ ἀποδείξωμεν δι' ἔργου εἰς τὸν ἐχθρὸν ὅτι ἐξεστράτευσεν ἐναντίον ἀνδρῶν γενναίων, οἵτινες εἰξεύρουσι να μάχωνται». Ἐν ᾧ δὲ ὁ Pausanίας ἔλεγε ταῦτα, ὁ μάντις εἶπεν ὅτι ἡ θυσία προμηνύει νίκην. Τότε δὲ ὤρμησαν κατὰ τῶν βαρβάρων οἱ Τεγεᾶται καὶ οἱ Σπαρτιάται, ἡ δὲ φάλαγξ αὐτῶν αἰφνιδίως ἔλαβεν ὄψιν θηρίου θυμοειδοῦς ἐφορμῶντος ἐναντίον φοβεροῦ ἐχθροῦ. Οἱ δὲ Πέρσαι ἐνόησαν τότε ὅτι ἔμελλον να πολεμήσωσι πρὸς ἄνδρας, οἵτινες εἶχον ἀπόφασιν ν' ἀγωνισθῶσι μέχρι θανάτου.

Δεινὸς ἀγὼν συνήφθη, καὶ οἱ Πέρσαι ἐμάχοντο μετὰ θαυμαστῆς γενναιότητος. Ὁ Μαρδόνιος ἐπὶ λευκοῦ ἵππου ἔτρεχεν ἐνθαρρύνων τοὺς μαχομένους, μαχόμενος καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν χιλίων ἱππέων σωματοφυλάκων αὐτοῦ. Ἀλλὰ τέλος ὁ Σπαρτιάτης Αἰμίνηστος ἐφόνευσε τὸν γενναῖον ἀρχηγὸν τοῦ Περσικοῦ στρατεύματος, ὅπερ πάραυτα ἐτράπη εἰς φυγὴν, διεπέρασε τὸν Ἀσωπὸν ποταμὸν καὶ ἐκλείσθη ἐντὸς τοῦ ξυλίνου τείχους. Ὁ Pausanίας διώκων κατὰ πόδας τοὺς φεύγοντας ἐχθρούς, ἐπεχείρησε να κυριεύσῃ τὸ τεῖχος, ἀλλ' ἀπεκρούσθη. Ἐν τῷ μεταξὺ ἔφθασαν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἦσαν ἐπιδεξιώτατοι εἰς τὴν τειχομα-

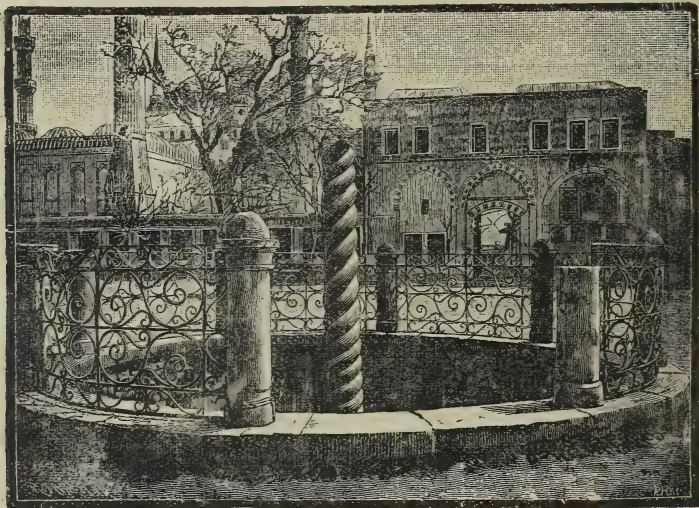
χίαν καὶ ἐκυρίευσαν μετὰ πεισματώδη μάχην τὸ Περσικὸν στρατόπεδον. Ἐγίνε δὲ σφαγὴ φοβερά. Οἱ Πέρσαι ἐφονεύοντο ἄνευ ἀντιστάσεως, συμπεπυκνωμένοι ἐντὸς τοῦ στενοῦ ἐκείνου τόπου. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει ὅτι ἐκ τῶν τριακοσίων χιλιάδων ὀλίγιστοι διεσώθησαν, πλὴν τεσσαράκοντα χιλιάδων, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ στρατηγὸς Ἀρτάβαζος ἔφυγε πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης, διαφωνήσας πρὸς τὸν Μαρδόνιον.

Ὁ Πausanias μετὰ τὴν νίκην προσηνέχθη εὐλαβῶς πρὸς τὸν νεκρὸν τοῦ Μαρδονίου· ἀπέκρουσε δὲ μετ' ἀγανακτικῆς τὴν πρότασιν τοῦ Αἰγινήτου Λάμπωνος, ὅστις παραινέει αὐτὸν νὰ ὑβρίσῃ τὸν νεκρὸν τοῦ Μαρδονίου, ὅπως ὁ Μαρδόνιος καὶ ὁ Ξέρξης εἶχον ὑβρίσῃ τὸν νεκρὸν τοῦ Λεωνίδα, ἀποκεφαλίσαντες καὶ ἀνασταυρώσαντες αὐτόν. «Αὐτὰ ἀρμόζουσιν εἰς τοὺς βαρβάρους καὶ ὄχι εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀπήντησε μεγαλοφρόνως ὁ Πausanias· ὁ Λεωνίδας, τὸν ὅποιον μὲ παρακινεῖς νὰ ἱκανοποιήσω, ἱκανοποιήθη πληρέστατα καὶ αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ συναποθανόντες, διὰ τῶν ἀναριθμήτων ψυχῶν τῶν φονευθέντων πολέμιων».

Ἄπειρα λάφυρα περιῆλθον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων· σκηναὶ χρυσαῖ, κλῖναι ἐπίχρυσοι καὶ ἐπ'ἀργυροῖ, τάπητες πολῦτιμοι, λέβητες χρυσοὶ καὶ ἀργυροὶ, χρυσᾶ ξίφη, κοσμήματα, κάμηλοι, μάγειροι, κλπ. Ὁ Πausanias ἔλαβε καὶ τὴν μεγαλοπρεπῆ σκηνὴν τοῦ Ξέρξεως, τὴν ὁποίαν οὗτος φεύγων εἶχεν ἀφήσῃ εἰς τὸν Μαρδόνιον. Ὁ λιτὸς Σπαρτιάτης, ἰδὼν τὰ πολῦτιμα ἐκεῖνα σκεύη, προσέταξε τοὺς Πέρσας μαγείρους νὰ ἐτοιμάσωσι δεῖπνον, ὡς ἡτοίμαζον αὐτὸ διὰ τὸν Μαρδόνιον· οὗτοι δὲ ἔστρωσαν εὐθὺς χρυσᾶς καὶ ἀργυρᾶς τραπέζας, καὶ ἐκόμισαν πολλὰ καὶ ποικίλα φαγητὰ· ταυτοχρόνως δὲ προσέταξε τοὺς ὑπηρέτας αὐτοῦ νὰ ἐτοιμάσωσι Λακωνικὸν δεῖπνον. Ἐπειτα προσκαλέσας τοὺς ἄλλους στρατηγούς, καὶ δείξας τὸ πολυτελὲς Ἀσιατικὸν δεῖπνον καὶ τὸ λιτὸν Σπαρτιατικόν, εἶπε γελῶν πρὸς αὐτοὺς «δὲν ἦτο ἄφρων ὁ Μῆδος, ὅστις τοιαύτην

δίαιταν ἔχων ἐκίνητε νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς νὰ μας ἀφαιρέσῃ τὸν μέλανα ζωμόν μας;»

Ἐκ τῶν λαφύρων τούτων τὸ πρῶτον δέκατον προσέφερον οἱ Ἕλληνες εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλωνα, ἐξ αὐτοῦ δὲ κατεσκευάσθη χρυσοῦς τρίπους, στηθεὶς ἐπὶ τρικεφάλου χαλκοῦ ὄφρα¹, τὸ δεῦτερον εἰς τὸν ἐν Ὀλυμπίᾳ Δία, καὶ τὸ τρίτον εἰς τὸν ἐν τῷ Ἰσθμῷ Ποσειδῶνα, ἐν δὲ ἄλλο

Ὁ τριπλοῦς ὄφρις τῶν Δελφῶν, ἐν τῷ Ἀτ-μεῖδάν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

δέκατον ἔλαβεν ὁ ἀρχιστράτηγος Πausanίας, τὰ δὲ λοιπὰ διενεμήθησαν μεταξὺ τῶν πόλεων. Πολλὴν χαρὰν θὰ ἡσθάνοντο οἱ Ἕλληνες, ἂν εἴςευρον ὅτι τὴν ἡμέραν τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης καὶ ἄλλην ἐνίκησαν περιφανῆ νίκην, καὶ ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, διοικούμενος ὑπὸ τοῦ Λεωτυχίδου

1. Ὁ χαλκοῦς ὄφρις μετεχομίσθη μετὰ τοῦ τρίποδος εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἐστήθη εἰς τὸ Ἱπποδρόμιον (Ἀτ-μεῖδάν), ὅπου εἶνε καὶ σήμερον, ἄνευ ὁμῶς τοῦ χρυσοῦ τρίποδος.

βασιλέως τῆς Σπάρτης, καὶ τοῦ Ξανθίππου στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων, κατετρόπωσε τὰ λείψανα τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Περσῶν ἐν Μυκάλῃ, ἀκρωτηρίῳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας παρὰ τὴν Μίλητον. Οἱ Πέρσαι εἶχον ἀνελκύσῃ ἐνταῦθα τὰς ναῦς αὐτῶν περὶ τὰς τριακοσίας, ὑπερήσπιζε δὲ αὐτὰς πεζικὸν στράτευμα, ὀχυρωθὲν διὰ περιτειχίσματος παρὰ τὸν αἰγιαλόν· οἱ ἐχθροὶ συνεποσοῦντο τοῦλάχιστον εἰς ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδας, καὶ ἦσαν ὠχυρωμένοι, οἱ δὲ Ἕλληνες ἐνταῦθα δὲν ὑπερέβαινον τὰς εἴκοσι πέντε χιλιάδας ἀνδρῶν. Φῆμη εἶχε διαδοθῇ ὅτι ἐν Πλαταιαῖς ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες· ὅθεν ἐμπλησθέντες θάρρους, δὲν ὑπελόγιζαν τὸ ὀλιγάριθμον αὐτῶν, ἀλλ' ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ πολεμήσαντες γενναίως, ἐνίκησαν κατὰ κράτος τοὺς βαρβάρους.

Μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς νίκην ὁ Πausanias ἔλαβε μεγάλην δόξαν, ἐπὶ δὲ τοῦ χρυσοῦ τρίποδος, ὅστις ὡς εἶδομεν, ἀφιερώθη εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, ἀνέγραψεν ἐπίγραμμα λέγον ὅτι «Τὸ μνημεῖον τοῦτο ἀνέθηκεν εἰς τὸν Φοῖβον Ἀπόλλωνα ὁ Πausanias, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἑλλήνων, ἀφ' οὗ κατέστρεψε τὸν στρατὸν τῶν Περσῶν».

Ἄλλ' οἱ ἔφροιοι τῆς Σπάρτης ἀγανακτήσαντες διὰ τὴν ἀλαζονικὴν ταύτην πρᾶξιν προσέταξαν ν' ἀπαλειφῇ τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο, καὶ ν' ἀναγραφῶσι τὰ ὀνόματα πασῶν τῶν πολεῶν, αἵτινες συνετέλεσαν εἰς τὴν κατατρόπωσιν τῶν βαρβάρων, νὰ χαραχθῇ δὲ καὶ τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα τοῦ ποιητοῦ Σιμωνίδου

Τῆς Ἑλλάδος οἱ σωτῆρες μὲ ἀνέθηκαν ἔς τὸν Φοῖβον,
ὅτε ἔσωσαν τὰς πόλεις ἐκ τῆς στυγεραῆς δουλείας.

Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη συνεπλήρωσε τὸ ἐν Μαραθῶνι καὶ ἐν Σαλαμῖνι μέγα ἔργον, καὶ μετ' αὐτὴν οὐδέποτε πλέον Περσικὸν στράτευμα ἐστάλη κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ὁ Πausanias, θεωρῶν τὴν νίκην ὡς ἴδιον ἔργον, ἐγινεν ἀλαζὼν καὶ ὑπεροπτικός.

Μετὰ τινα ἔτη ὁ Πausanias ἐστάλη ἀρχιναύαρχος τοῦ

νικηφόρου Ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Ἑλλησπόντου, διὰ τὰ ἐκδιώξῃ ἐκεῖθεν τοὺς Πέρσας. Κυριεύσας δὲ τὸ Βυζάντιον, ἡχμαλώτισε πολλοὺς ἐπισήμους Πέρσας συγγενεῖς τοῦ βασιλέως. Τοὺς αἰχμαλώτους τούτους ἀπέστειλεν ὁ Πausanίας κρυφίως πρὸς τὸν βασιλέα προφασισθεὶς ὅτι ἐδραπέτευσαν. Ἐγράψε δὲ πρὸς αὐτὸν· Ἐγὼ ὁ Pausanias στρατηγὸς τῆς Σπάρτης, θέλων τὰ κάμω χάριν εἰς σέ, σοὶ στέλλω τούτους τοὺς ὁποίους ἡχμαλώτισα ἐν τῷ πολέμῳ· καὶ ἐπιθυμῶ, ἂν θέλῃς τὰ μοι δώσῃς τὴν θυγατέρα σου σύζυγον, τὰ ὑποτάξω εἰς τὴν ἐξουσίαν σου τὴν Σπάρτην καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Νομίζω δὲ ὅτι δύναμαι τὰ κατορθώσω τοῦτο μετὰ σοῦ. Ἄν λοιπὸν σ' ἀρέσκῃ ἡ πρότασίς μου αὕτη, στείλῃς ἐδῶ εἰς τὰ παράλια πιστὸν ἄνθρωπον, διὰ τοῦ ὁποίου τὰ διαπραγματευώμεθα. »

Ἦρσεν εἰς τὸν Ἑρέξην ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Pausanίου, καὶ ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν τὸν σατράπην Ἀρτάβαζον μετὰ πολλῶν χρημάτων, διὰ τὰ κατορθώσῃ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Pausanias ἔκτοτε ἐφέρετο ὑβριστικῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας· ἐνεδύετο μετὰ Περσικῆς πολυτελείας, μετέβαλε τὰ δεῖπνά του κατὰ Ἀσιατικὸν τρόπον, διέτρεχε τὴν Θράκην συνοδευόμενος ὑπὸ Περσῶν ὀρουφόρων, δὲν ἐδέχετο εἰς ἀκρόασιν εὐκόλως τὸν τυχόντα. Οἱ Σπαρτιᾶται μαθόντες ταῦτα, ἀνεκάλεσαν τὸν Pausaniam ἐν σπουδῇ εἰς τὴν Σπάρτην· ἀλλ' αὐτὸς διὰ ῥαδιουργιῶν καὶ δωροδοκιῶν κατώρθωσε τὰ ἀθωωθῆναι, ἐπανῆλθε δὲ καὶ πάλιν εἰς Βυζάντιον, χωρὶς ὅμως τὰν ἀποστείλῃ ἡ πατρίς του. Ἐκεῖ δὲ ἐξηκολούθει διαπραγματευόμενος μετὰ τοῦ Ἀρταβάζου, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐξεδιώξαν αὐτὸν ἐκ τοῦ Βυζαντίου, οἱ δὲ ἔφοροι ἐκάλεσαν αὐτὸν εἰς τὴν Σπάρτην ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ τον θεωρήσωσιν ἐχθρὸν τῆς πατρίδος. Ὁ Pausanias τότε ἠναγκάσθη τὰ ὑπακούσῃ. Ἐν Σπάρτῃ ἐφυλάκισθη ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπελύθη, διότι ἔλειπον βέβαιαι ἀποδείξεις περὶ τῆς προδοσίας του.

Ἐπὶ τέλους εὐρέθη ἡ τοιαύτη ἀπόδειξις. Σπαρτιάτης τις, τὸν ὁποῖον ὁ Παυσανίας ἔστειλε πρὸς τὸν Ἀρτάβαζον μετ' ἐπιστολῆς, παρατηρήσας ὅτι οὐδείς τῶν ἕως τότε σταλέντων εἶχεν ἐπανεῖλθῃ, ἀπεσφράγισε τὴν ἐπιστολήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπῆρχε καὶ σημειώσεις λέγουσα «νὰ θανατωθῇ ὁ κομιστής». Ὁ Σπαρτιάτης παρέδωκεν εἰς τοὺς ἐφόρους τὴν ἐπιστολήν ἐκείνην, ἀλλ' αὐτοὶ ἔνεκα τοῦ μεγέθους τοῦ ἐγκλήματος, ἤθελον ἔτι βεβαιωτέραν ἀπόδειξιν. Ὅθεν εἶπον πρὸς τὸν Σπαρτιάτην νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος· ἐκεῖ δὲ μετέβη καὶ ὁ Παυσανίας νὰ τον ἐρωτήσῃ διατί δὲν ἐκόμισε τὴν ἐπιστολήν. Οἱ ἔφοροι ἤσαν ἐκεῖ που κεκρυμμένοι, καὶ ἐκ τῆς συνδιαλέξεως τοῦ ταχυδρόμου καὶ τοῦ Παυσανίου ἐβεβαιώθησαν πλέον περὶ τῆς προδοσίας. Ἐπιστρέψαντες δὲ εἰς τὴν πόλιν ἔλαβον τὰ κατάλληλα μέτρα πρὸς σύλληψιν αὐτοῦ· ἀλλ' εἰς τῶν ἐφόρων, φίλος τοῦ Παυσανίου, ἔνευσεν εἰς αὐτὸν ὅτι πρόκειται νὰ συλληφθῇ καὶ τότε κατέφυγεν ὁ Παυσανίας εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἐπετρέπετο ν' ἀποσπάσωσιν αὐτὸν ἐκ τοῦ ναοῦ διὰ τῆς βίας, οἱ ἔφοροι προσέταξαν ν' ἀφαιρεθῇ ἡ στέγη τοῦ ναοῦ καὶ νὰ τειχισθῇ ἡ θύρα. Λέγεται δὲ ὅτι ἡ γραῖα αὐτοῦ μήτηρ ἔφερε τὸν πρῶτον λίθον. Ὅτε δ' ἔμελλε νὰ ἐκπνεύσῃ, ἐξήγαγον αὐτὸν ζῶντα ἔτι ἐκ τοῦ ναοῦ διὰ νὰ μὴ μολυνθῇ ὁ ἱερὸς τόπος.

Οἱ Σπαρτιάται κατ' ἀρχὰς ἤθελον νὰ ρίψωσι τὸν νεκρὸν τοῦ προδότου εἰς τὸν Καιάδαν, ὅπου ὡς γνωστὸν ἐκρήμνιζον τοὺς κακούργους, ἀλλ' ἔπειτὰ τὸν ἔθαψαν ἐκεῖ πλησίον· τὸ δὲ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἐρωτηθέν, ἀπήντησε νὰ μεταφέρωσι τὸν τάφον του εἰς τὴν θέσιν ἀπέθανε.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ ἀνδρός, ὅστις, ἀγωνισθεὶς μὲν ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἔλαβε μεγίστην δόξαν, ἔνεκα δὲ ὑπερβολικῆς φιλοδοξίας ἐμόλυνε τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα.

ΚΙΜΩΝ

(500 — 449 π. Χ.)

Ὁ Κίμων ἦτο υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Μιλτιάδου καὶ τῆς Ἥγησιπύλης, θυγατρὸς τοῦ Ὀλόρου βασιλέως τῆς Θράκης. Ἐγεννήθη δὲ ἐν Ἀθήναις περὶ τὸ ἔτος 500 π. Χ.

Ὁ Κίμων ἀπέμεινεν ὀρφανὸς πολὺ νέος. Εἶχε δὲ ὑψηλὸν τὸ σῶμα, εὖμορφον τὸ πρόσωπον, καὶ τὴν κόμην οὕλην καὶ πυκνήν· ἐφημίζετο δὲ ὡς ἐξάίρετος ἵππεὺς καὶ ἀθλητῆς ἄριστος. Ὅτε ἦτο νέος, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον πολλὰς ἐλπίδας ὅτι θὰ διαπρέψῃ· διότι οὔτε μουσικὴν εἶχε διδαχθῆ, οὔτε ῥητορικὴν, οὔτε εὐγλωττος ἦτο, οὔτε τοὺς τρόπους εἶχε κομψούς. Ἀλλ' ὁμως ἐντὸς τῆς ψυχῆς τοῦ νέου ἐκείνου ἐκοιμῶντο τρία σπάνια προτερήματα, *τόλμη* καὶ *νοῦς* καὶ *φιλοτιμία*, τὰ ὅποια ἤθελον ἀφορμὴν μόνον, διὰ νὰ ἐξυπνήσωσιν. Ὅτε ὁ Ξέρξης ἐπήρχετο κατὰ τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς προσεπάθει νὰ πείσῃ τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἐγκαταλίπωσι τὴν πόλιν, καὶ νὰ ἀποκρούσωσι τὸν ἐχθρὸν διὰ τῶν πλοίων, πάντες οἱ πολῖται ἦσαν ἐντρομοὶ διὰ τὴν τολμηρὰν πρότασιν τοῦ Θεμιστοκλέους· πρῶτος δὲ ὁ Κίμων ἀνέβη παιδρὸς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν μετὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ, καὶ ἀφιέρωσεν εἰς τὴν Ἀθηνᾶν χαλινὸν ἵππου, ὑποδεικνύων ὅτι διὰ νὰ σωθῇ ἡ πόλις δὲν εἶχε πλέον χρεῖαν ἱππικοῦ, ἀλλὰ στόλου καὶ ναυτῶν. Ἀφ' οὗ δὲ ἀφιέρωσε τὸν χαλινὸν καὶ ἔλαβε μίαν ἐκ τῶν ἀσπίδων, αἵτινες ἐκρέμαντο περὶ τὸν ναόν, προσηυχήθη εἰς τὴν θεὰν καὶ κατέβη εὐθὺς εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸ δὲ παράδειγμα τοῦ Κίμωνος ἐνεθάρρυνεν οὐκ ὀλίγον τοὺς Ἀθηναίους καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν μεγάλων σχεδίων τοῦ Θεμιστοκλέους. Γενναίως δὲ ἀγωνισθεὶς ὁ Κίμων κατὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, ταχέως ἐδοξάσθη καὶ ἡγαπήθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὅστις ἀνύψωσεν αὐτὸν εἰς τὰς ὑψίστας τιμὰς τῆς πόλεως.

Ὅτε δὲ ὁ Σπαρτιατῆς Πausanias, διαμένων ἐν Βυζαν-

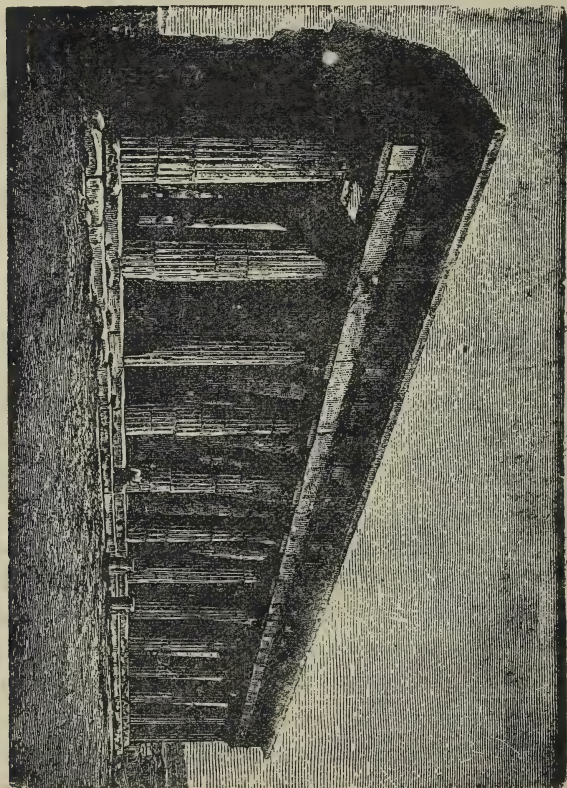
τίῳ ὡς ἀρχηγὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, προέδιδε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, οἱ δὲ ἔφοροι μαθόντες τοῦτο, ἀνεκάλεσαν αὐτὸν εἰς τὴν Σπάρτην νὰ ἀπολογηθῇ, τότε οἱ σύμμαχοι ἀνεκήρυξαν ἀρχηγούς τοῦ ὅλου Ἑλληνικοῦ στόλου τὸν Κίμωνα καὶ τὸν Ἀριστείδην, οἵτινες ἦσαν ἀρχηγοὶ τῶν Ἀθηναϊκῶν πλοίων, καὶ διὰ τοῦ καλοῦ αὐτῶν τρόπου καὶ τῆς δικαιοσύνης εἶχον προσελκύσει τὴν ἀγάπην πάντων τῶν συμμάχων. Ὡστε κατὰ μέγα μέρος, ἔνεκα τοῦ Κίμωνος περιῆλθεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἀθηναίων ἡ ἡγεμονία τῆς θαλάσσης. Παρευθὺς δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν τὸν Κίμωνα εἰς τὴν Θράκην νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου τοὺς Πέρσας, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον τὴν Ἡϊόνα, πόλιν ὀχυρὰν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος. Ὁ Κίμων νικήσας τοὺς Πέρσας, ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὴν πόλιν. Τόσον δὲ στενωῶς ἐπολιόρκησεν αὐτήν, ὥστε ὁ γενναῖος στρατηγὸς τῶν Περσῶν Βόγος, ἀπελπισθεὶς περὶ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ, ἔβαλε πῦρ εἰς τὴν πόλιν, ἔρριψε τοὺς θησαυρούς του εἰς τὸν ποταμόν, ἐφόνευσε τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα του, καὶ τέλος ἐφονεύθη καὶ αὐτός.

Μετὰ τὸ πρῶτον τοῦτο κατόρθωμα τοῦ Κίμωνος, ὁ δῆμος ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν τρεῖς Ἑρμαῖς λιθίνους. Ἦσαν δὲ οἱ Ἑρμαῖ στήλαι τετράγωνοι ἀπολήγουσαι εἰς κεφαλὴν, καὶ εἶχον διαφόρους ἐπιγραφάς. Ἐστήνοντο δὲ εἰς τὰς πλατείας καὶ τὰς ὁδοὺς καὶ πρὸ τῶν οἰκιῶν, ὡς κόσμημα καὶ ὡς δεῖγμα τῆς εὐλαβείας τῶν πολιτῶν.

Καὶ δι' ἄλλων ἔργων προσείλκυεν ὁ Κίμων τὴν ἀγάπην τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ. Τὴν νῆσον Σκύρον κατῴκουσεν ἐκπαλαί πειραταί, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἦτο ἀσφάλεια κατὰ θάλασσαν. Ὁ Κίμων λοιπὸν κυριεύσας τὴν νῆσον ταύτην, τοὺς μὲν πειρατὰς ἐξεδίωξεν, ἐκαθάρισεν δὲ καὶ ἡλευθέρωσε τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἐν Σκύρῳ ἀνεκάλυψε καὶ τὸν τάφον τοῦ Θησέως, τοῦ ἐθνικοῦ ἥρωος τῶν Ἀθηνῶν. Παραλαβὼν δὲ τὰ ὄστιά αὐτοῦ, ἔφερεν αὐτὰ εἰς τὰς Ἀθήνας, δπου ἐτά-

φησαν μεγαλοπρεπῶς. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς πωλεως ιδρύθη πρὸς τιμὴν τοῦ ἥρωος μεγαλοπρεπῆς ναός, τὸ Θησεῖον, σωζόμενον ἀκέραιον σχεδὸν μέχρι τῆς σήμερον ἐν Ἀθήναις.

Οὐδείς δὲ ἐταπείνωσε τόσον τὴν ἀλαζονείαν τοῦ μεγάλου

Τὸ Θησεῖον.

βασιλέως, οὐδὲ περιώρισε τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ὅσον ὁ Κίμων, κατὰ πόδας διώκων αὐτὸν καὶ οὐδὲ στιγμὴν ἀφίνων ἡσυχον. Μάλιστα δὲ ἐταπεινώθησαν οἱ Πέρσαι ἐν Παμφυλίᾳ παρὰ τὸν Εὐρυμέδοντα ποταμόν, εἰς τρεῖς μάχας ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἡττηθέντες ὑπὸ τοῦ Κίμωνος (469). Ὁ Κίμων ἄγων διακοσίας Ἀθηναϊκὰς τριήρεις καὶ ἑκατὸν συμμαχικὰς, συνήνηττε τὸν

Περσικὸν στόλον κατὰ τὰ παράλια τῆς Παμφυλίας περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμέδοντος. Ὁ Περσικὸς στόλος συνέκειτο ἐκ διακοσίων πλοίων, ἀνεμένοντο δὲ νὰ ἔλθωσιν ἄλλα ὀγδοήκοντα. Ὁ Κίμων ἐπιτεθεὶς ἐναντίον τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, ἔτρεψεν αὐτὰ εἰς φυγὴν, κατεβύθητε πολλά, τὰ δὲ λοιπὰ ἤνάγκασε νὰ ῥιφθῶσιν ἔξω εἰς τὴν ξηράν. Παρευθὺς δὲ ἀπεβίβασε τὸν στρατόν του εἰς τὴν ξηράν, καὶ ἐπέπεσε κατὰ τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ τῶν Περσῶν, ὅστις ἦτο παρατεταγμένος πλησίον τῆς παραλίας. Ἡ μάχη ἔγινε πεισματώδης, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ τοὶ ἦσαν κατάκοποι ἐκ τῆς ναυμαχίας, ὁμῶς ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας καὶ κατετρόπωσαν αὐτούς. Κυριεύσαντες δὲ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἡχμαλώτισαν πολλοὺς καὶ ἔλαβον πάμπολλα λάφυρα. Ἀλλ' ὁ Κίμων δὲν ἐστάθη ἔως ἐδῶ· ἔπλευσεν εὐθὺς πρὸς τὴν Κύπρον, διὰ νὰ προλάβῃ τὰ ἀναμενόμενα ὀγδοήκοντα ἐχθρικά πλοῖα. Εὐτυχῶς συναντήσας τὰ πλοῖα, ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν μετὰ πολλῆς ὀρμῆς, καὶ κητέστρεψεν ἅπαντα. Ὁ Κίμων λοιπὸν ὥς δεινὸς ἀθλητὴς ἐνίκησε τρεῖς μάχας ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, δύο κατὰ θάλασσαν καὶ μίαν κατὰ γῆν. Ἡ τριπλῇ δὲ αὕτῃ νίκη ἐθεωρήθη ὡς ἐντῶν λαμπροτάτων κατορθωμάτων τῆς μικρᾶς Ἑλλάδος ἐναντίον τῶν βαρβάρων, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν λαφύρων.

Ὁ Κίμων λαμβάνων κατὰ νόμον μέρος τῶν λαφύρων, ἐπλούτισεν ἐκ τῶν ἐκστρατειῶν τούτων. Ἀριστα δὲ μετεχειρίσθη τὰ πλούτη αὐτοῦ. Ἀτήρησε τοὺς φράκτας τῶν κήπων του διὰ νὰ εἰσέρχωνται ἐλεύθερα οἱ ξένοι καὶ οἱ πολῖται, καὶ νὰ κόπτωσι καρπούς· καθ' ἐκάστην εἶχεν ἐν τῇ οἰκίᾳ του ἐτρωμένην τράπεζαν καὶ προσεκάλει τοὺς πένητας νὰ τρώγωσιν. Ἐξήρχετο δὲ παρακολουθούμενος ὑπὸ νέων κηλῶς ἐνδεδυμένων, οἵτινες, ἐὰν συνήντων καθ' ὁδὸν γέροντας ῥακενδύτας, ἀντήλλαττον μετ' αὐτῶν τὰ φορέματά των. Οἱ νέοι οὗτοι εἶχον καὶ χρήματα, καὶ προσερχόμενοι εἰς τὴν ἀγορὰν ἐδίδον εἰς τοὺς πένητας, ὅσοι ἦσαν ἀξιοὶ βοηθείας.

Ἔνεκα τῆς γενναιότητός του ταύτης ὁ Κίμων ἐγίνε δημοφιλέστατος, καὶ ὁ λαὸς ἐτίμα αὐτόν, διότι ἐγένωσκεν ὅτι ἐπλούτισε δι' ἔργων ἐνδόξων, καὶ οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ πλουτίσῃ πρὸς ζημίαν τῆς πατρίδος.

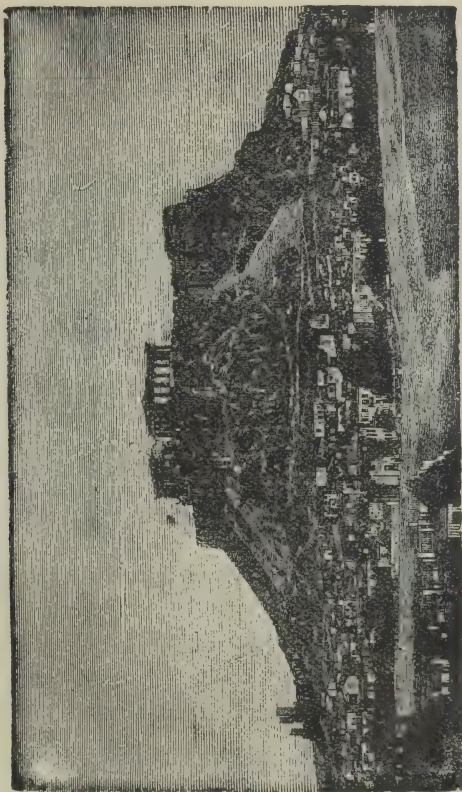
Ὡς παράδειγμα δὲ τῆς ἀφιλοκερδείας τοῦ Κίμωνος διηγεῖται ὁ Πλούταρχος τὸ ἐξῆς. Πέρσης τις ὀνομαζόμενος Ῥοισάκης, ἀποστατήσας ἀπὸ τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἤλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας φέρων πολλοὺς θησαυρούς. Ἐπειδὴ δὲ οἱ συκοφάνται παρηνώχλουν αὐτόν, κατέφυγε πρὸς τὸν Κίμωνα καὶ ἀπέθεσε παρὰ τὴν πύλην τῆς αὐλῆς αὐτοῦ δύο φιάλας πλήρεις τὴν μὲν χρυσῶν δαρεικῶν, τὴν δὲ ἀργυρῶν. Ὁ Κίμων ἰδὼν τὰς δύο φιάλας ἐμειδίασε καὶ ἠρώτησεν αὐτόν «Τί προτιμᾷς νὰ με ἔχῃς; φίλον ἢ μισθωτόν;—Φίλον, ἀπεκρίθη ὁ Ῥοισάκης.—Τότε λοιπὸν λάβε τὰς φιάλας καὶ ἄπελθε· διότι, ἀφ' οὗ εἰμαι φίλος σου, θάμεταχειρισθῶ τὰ χρήματά σου, ὅταν λάβω χρεῖαν αὐτῶν».

Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἐκέρδισαν πολλὰ ἐκ τῶν λαφύρων. Ὁ δὲ Κίμων ἐφρόντισε νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτὰ εἰς δούλωσιν καὶ καλλωπισμὸν τῆς πόλεως. Ὁ Κίμων ἤρχισε νὰ οἰκοδομῇ τὰ μακρὰ τεῖχη, τὰ ὅποια ἤνωνον τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ, κατεσκεύασε δὲ καὶ τὸ νότιον τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ ὅποιον ὀνομάζεται Κιμώνειον εἰς ἀνάμνησιν αὐτοῦ, καὶ τὸν μικρὸν ναὸν τῆς Ἀπτέρου Νίκης, ὅστις σώζεται μέχρι σήμερον ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως. Ὁ Κίμων ἐκαλλώπισε τὴν πόλιν φυτεύσας εἰς τὴν ἀγορὰν πλατάνους, τὴν δὲ Ἀκαδήμειαν ἣτις ἦτο πρὶν τόπος ξηρὸς καὶ ἄνυδρος, κατέστησεν ἄλσος τερπνότατον, φυτεύσας δενδρόστοιχίας καὶ κατασκευάσας κρήνας καὶ οἰκοδομήματα, ὅπου ἐγυμνάζετο ἡ Ἀθηναϊκὴ νεολαία.

Ὁ Κίμων ἐφρόνει ὅτι ἡ ἐξουσία πρέπει νὰ εἴναι εἰς χεῖρας τῶν ἀρίστων πολιτῶν, καὶ ἀπεδοκίμαζε τὴν δημοκρατίαν. Ἐλεγε δὲ πολλοὺς ἐπαίνους περὶ τοῦ πολιτεύματος τῆς Σπάρτης. Οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ, οἵτινες διὰ παντὸς τρόπου προσεπάθουν νὰ ἀφαιρέσωσιν ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἀγά-

πην τοῦ λαοῦ, κατηγοροῦν αὐτὸν ὡς φιλολάκωνα. Τὸ ἐπόμενον δὲ συμβὰν ἐπετάχυνε τὴν πτῶσιν τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου ἀνδρός.

Κατὰ τὸ ἔτος 446 συνέβη ἐν Σπάρτῃ σεισμὸς φοβερός·

Ἀκρόπολις καὶ τὸ νότιον μέρος τῶν νέων Ἀθηνῶν.

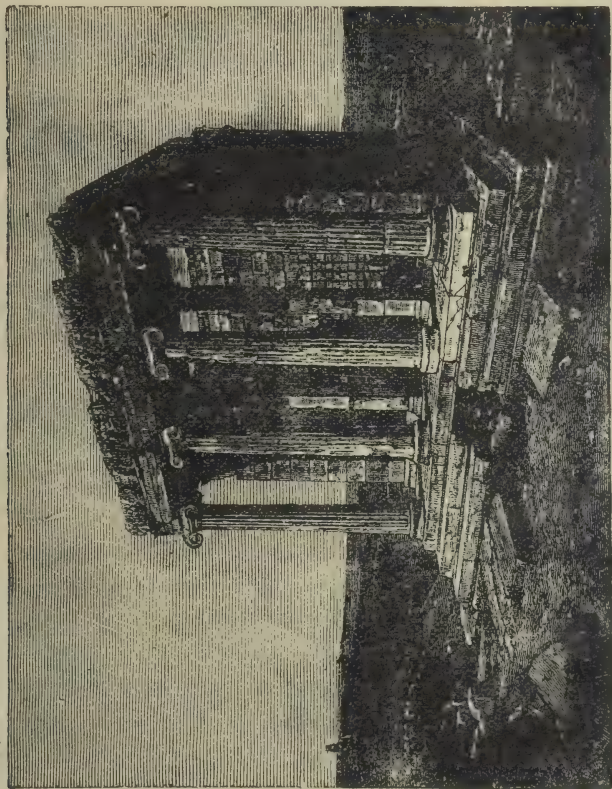
πολλὰ μέρη τοῦ Ταυγέτου διερράγησαν καὶ κατέπεσαν, κατεστράφη μέγα μέρος τῆς χώρας, πᾶσαι αἱ οἰκίαι κατεστράφησαν πλὴν πέντε μόνον, καὶ εἴκοσι χιλιάδες ἀνθρώπων ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια. Τότε οἱ Εἰλωτες ὠφελοῦμενοι ἐκ τοῦ τρόμου τῶν πολιτῶν καὶ τῆς ταραχῆς καὶ ἀταξίας,

ἐπανεστάτησαν ἐνωθέντες μετὰ τῶν Μεσσηνίων, οἵτινες ἐπόθουν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ δὲν εἶχον λησμονήτη τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀριστομένου. Οἱ ἐπαναστάται ἐκίνησαν κατὰ τῆς Σπάρτης, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Ἀρχίδαμος ἀπέκρουσεν αὐτούς. καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν Ἰθώμην, ὅπου καὶ ἐπολιόρχητεν αὐτούς. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Σπαρτιαῖται δὲν ἦσαν ἐπιτήδειοι εἰς πολιορκίας, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Κίμων ἐπεισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ στείλωσι τὴν βοήθειαν, λέγων ὅτι «δὲν πρέπει νὰ ἀφήσωμεν τὴν Ἑλλάδα χωλὴν, ἀφίνοντες νὰ καταστραφῇ ἡ μία ἐκ τῶν δύο μεγάλων πόλεων αὐτῆς· συμφέρεи νὰ συμφιλιωθῶσιν αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη, ὥστε ἡ Ἑλλὰς ἠνωμένη νὰ ἔχῃ ἐστραμένην τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἐναντίον τῶν βαρβάρων».

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπείσθησαν εἰς τοὺς ὀρθοὺς λόγους τοῦ Κίμωνος, καὶ ἀπέστειλαν αὐτὸν στρατηγὸν μετὰ τεσσάρων χιλιάδων Ἀθηναίων ὀπλιτῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ, ἔνεκα τῆς ἀτελείας τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ Ἀθηναῖοι δὲν κατώρθωσαν εὐθὺς νὰ κυριεύσωσι τὴν Ἰθώμην, οἱ Σπαρτιαῖται ὑπώπτευσαν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἶνε συνεννοημένοι μετὰ τῶν Εἰλώτων καὶ τῶν Μεσσηνίων. Ἀπέπεμψαν λοιπὸν τοὺς Ἀθηναίους, προφασιζόμενοι ὅτι δὲν ἔχουσι πλέον χρεῖαν αὐτῶν, ἐν ᾧ ἐκράτησαν τοὺς λοιποὺς συμμάχους καὶ ἐξηκολούθησαν τὴν πολιορκίαν. Ἡ δὲ ὕbris αὕτη τῶν Σπαρτιατῶν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, διήγειρεν ἐν Ἀθῆναις μεγίστην ἀγανάκτησιν, ὁ δὲ Κίμων ὁ πρωταίτιος τῆς προσβολῆς ταύτης, ἐξωστραχίσθη.

Ἐν ᾧ δὲ ὁ Κίμων ἦτο ἐξόριστος, συνέβη πόλεμος τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων. Ὁ στρατὸς τῶν Λακεδαιμονίων ἦτο ἐστρατοπεδευμένος ἐν Τανάγρα, πόλει τῆς Βοιωτίας, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν κατ' αὐτῶν στρατόν. Πρὸ τῆς μάχης προσῆλθε πρὸς τὸ στράτευμα τῶν Ἀθηναίων ὁ ἐξόριστος Κίμων, καὶ ἐζήτησε νὰ τον ἀφήσωσι νὰ πολεμήσῃ ὡς ἀπλοῦς ὀπλίτης. Ὁ νικηφόρος στρατηγὸς

ἔδραμεν εἰς βοήθειαν τῆς πατρίδος τὴν στιγμήν τοῦ κινδύνου, ὅπως ἄλλοτε ὁ Ἀριστείδης τὴν παραμονὴν τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας, Ἄλλ' οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Κίμωνος ἐπέτυχον ν' ἀπορριφθῇ ἡ φιλόπατρις αὐτοῦ πρότασις, συκοφαντήσαντες αὐτὸν ὅτι ἤλθε νὰ φέρῃ ἀταξίαν εἰς τὸ στρα-

Ναὸς Ἀπέρου Νίκης ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως.

τόπεδον τῶν Ἀθηναίων, διὰ νὰ νικήσωσιν εἰ Σπαρτιάται. Ὁ Κίμων λυπηθεὶς ἀπῆλθεν, ἀφ' οὗ πρῶτον παρεκάλεσε τοὺς φίλους του πάντας, μαχιστα δὲ ἐκείνους οἵτινες ἐκατηγοροῦντο ὡς λαχωνίζοντες, ν' ἀγωνισθῶσι γενναίως ἐναντίον τῶν πολεμίων, καὶ δι' ἔργων ν' ἀποδείξωσι πόσον ἄτο-

πος καὶ ἄδικος ἦτο ἡ ὑπόψια τῶν ἀντιπάλων. Οἱ φίλοι τοῦ Κίμωνος ἐκράτησαν τὴν πανοπλίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἔθεσαν ἐκεῖ ὅπου αὐτὸς ἐμελλε νὰ σταθῇ καὶ νὰ πολεμήσῃ· ἡγωνίσθησαν δὲ μετὰ θαυμασίας γενναιότητος, καὶ ἐφονεύθησαν ἐξ αὐτῶν ἑκατόν. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐνίκησαν οἱ Σπαρτιάται, διότι τοὺς Ἀθηναίους ἐπρόδωσαν οἱ Θεσσαλοὶ ἱππεῖς.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀναγνώρισαντες τὸ εὐγενὲς φρόνημα καὶ τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Κίμωνος, ἀνεκάλεσαν αὐτὸν ἐκ τῆς ἐξορίας, τῇ προτάσει μάλιστα τοῦ πολιτικοῦ αὐτοῦ ἀντιπάλου Περικλέους. Ὁ Κίμων ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ἐξορίας συνεφίλιωσε τὰς Ἀθήνας μετὰ τῆς Σπάρτης. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μένωσιν ἡσυχοί, ὁ Κίμων, διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ αὐτοὺς ἀπὸ ἐμφυλίων πολέμων πρὸς τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ἠθέλησε νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν κατὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐχθροῦ πόλεμον. Ὀπλίσας λοιπὸν τριακόσια πλοῖα, ἐπλευσεν εἰς τὴν Κύπρον, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Πέρσαι. Ἐκ τούτων δὲ πέμψας ἐξήκοντα εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἣτις εἶχεν ἀποστατήσῃ κατὰ τῶν Περσῶν, διὰ τῶν λοιπῶν ἑκατὸν τεσσαράκοντα ἐναυμάχησε καὶ ἐνίκησε τοὺς Πέρσας. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐπολιόρχει τὸ Κίτιον, πόλιν τῆς Κύπρου, ἀπέθανε (449). λέγεται δὲ ὅτι πρὶν ἐκπνεύσῃ, παρήγγειλεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ χρύψωσι τὸν θάνατόν του, νὰ διαλύσωσι τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιτίου, καὶ νὰ ἀποπλεύσωσιν εὐθὺς εἰς Ἀθήνας. Τόσῃ δὲ ἦτο ἡ φιλοτιμία καὶ ἡ πειθαρχία καὶ ἡ μεγαλοφροσύνη τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐμπνεύσῃ ὁ μέγας οὗτος στρατηγὸς εἰς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ, ὥστε ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος, συναντήσας τὸν βαρβαρικὸν ἕξω τῆς Σαλαμῖνος τῆς Κύπρου, κατεναυμάχησεν αὐτόν. Οἱ ἐχθροὶ ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηρὰν ζητοῦντες σωτηρίαν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀποβάντες καὶ αὐτοὶ καὶ πεζομαχήσαντες, ἐνίκησαν δευτέραν νίκην περιφανῆ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπανῆλθον ἐκ τῆς Αἰγύπτου τὰ ἐξήκοντα πλοῖα, καὶ ὁλος ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος μετ' ὀλίγον κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ. Ὁ νεκρὸς τοῦ Κίμωνος μετακομισθεὶς εἰς Ἀθήνας, ἐτάφη μετὰ μεγάλης πομπῆς.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ

(494—420 π. Χ.)

Ὁ Περικλῆς ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 494 π. Χ. Κατήγετο δ' ἐξ ἐπισημοτάτης οἰκογενείας τῶν Ἀθηναίων, διότι πατὴρ μὲν αὐτοῦ ἦτο ὁ στρατηγὸς Ξάνθιππος, ὁ νικήσας τοὺς Πέρσας ἐν Μυκάλῃ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης, μήτηρ δὲ ἡ Ἀγαρίστη, καταγομένη ἐκ τοῦ Κλεισθένους, ὅστις ἡλευθέρωσε τὴν πατρίδα ἐκ τῆς τυραννίας τῶν Πεισιστρατιδῶν. Ἡ Ἀγαρίστη εἶδεν ὄνειρον ὅτι ἐγέννησε λέοντα, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐγέννησε τὸν Περικλέα, ὅστις καθ' ὅλον τὸ ἄλλο σῶμα ἦτο ἄμεμπτος, μόνον δὲ τὴν κεφαλὴν εἶχε προμήκη καὶ ἀσύμμετρον· ὅθεν οἱ καλλιτέχναι ἐφρόντιζον νὰ παριστάνωσιν αὐτὸν σχεδὸν πάντοτε φοροῦντα περικεφαλαίαν, διὰ νὰ καλύπτωσι τὸ ἐλάττωμα.

Καὶ ἐκ φύσεως μὲν εἶχεν ὁ Περικλῆς εὐγενῆ φρονήματα, καὶ ἀπεστρέφετο τὰ ταπεινὰ καὶ τὰ χυδαῖα, ἡ δὲ διδασκαλία τοῦ περιφήμου φιλοσόφου Ἀναξαγόρα ἀνύψωσεν ἔτι μᾶλλον τὸ πνεῦμά του, καὶ κατέστησεν αὐτὸν μεγαλόψυχον καὶ μεγαλόφρονα, καὶ ἀνώτερον τῆς δεισιδαιμονίας τῶν συγχρόνων αὐτοῦ.

Ἡμέραν τινὰ ἐν ᾧ ἦτο εἰς τὴν ἀγοράν, παρηκολούθει αὐτὸν ἄνθρωπος τις αὐθάδης ὑβρίζων καὶ κακολογῶν. Ὁ Περικλῆς ὑπέμενε σιωπῶν· ἀφ' οὗ δὲ ἐνύκτωσεν, ἐπανήρχετο εἰς τὴν οἰκίαν του. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἐξηκολούθει παρακολουθῶν καὶ ὑβρίζων. Ἐν ᾧ δὲ ἔμελλεν ὁ Περικλῆς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν, ἐπειδὴ ἦτο σκότος, εἶπε πρὸς τινὰ τῶν ὑπηρετῶν αὐτοῦ νὰ λάβῃ φῶς, καὶ νὰ συνοδεύσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν κατοικίαν του.

Ἐν ᾧ ἦτό ποτε ἔτοιμος εἰς ἐκστρατείαν καὶ ἔμελλε νὰ ἀποπλεύσῃ ὁ στόλος, αἶφνης συνέβη ἐκλειψίς ἡλίου. Ὅλον τὸ πλήρωμα ἐτρόμαξε, καὶ ἐθεώρησε τὸ ἀσύνηθες ἐκεῖνο θέαμα

ὡς σημεῖον ἀπαίσιον. Ὁ Περικλῆς, ἰδὼν τὸν κυβερνήτην τοῦ πλοίου του περίφοβον καὶ ἀποροῦντα τί νὰ πράξῃ, ὕψωσε τὴν χλαμύδα του πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, καὶ καλύψας αὐτόν, τὸν ἠώτησεν ἂν ἐθεώρῃ ἐκεῖνο ὡς ση-

Περικλῆς.

μεῖον δεινοῦ τινος. «Ὁχι, ἀπεκρίθη ὁ κυβερνήτης.—Τί λοιπὸν διαφέρει τοῦτο ἐκείνου, εἰμὴ ὅτι τὸ σῶμα ἐξ οὗ προῆλθεν ἡ ἐπισκότησις εἶνε μεγαλῆτερον τῆς χλαμύδος;»
Ὁ Περικλῆς ἐν ὅτῳ ἦτο νέος οὐδόλως ἀνέμιγνύετο εἰς τὴν πολιτικὴν, καίτοι εἶχε καὶ πλοῦτον καὶ οἰκογενειακὴν

λαμπρότητα καὶ φίλους ἰσχυροτάτους, διότι ἐφοβεῖτο τὸν ὀστρακισμόν· εἰς τὰ πολεμικά ὅμως ἦτο ἀνδρείος καὶ φιλοκίνδυνος. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου καὶ τὸν ὀστρακισμόν τοῦ Θεμικτοκλέους, ὅτε ὁ μόνος ἄξιος λόγου πολιτικὸς ἀνὴρ, ὁ Κίμων, διέμενε διαρκῶς σχεδὸν ἔξω τῆς Ἑλλάδος, πολεμῶν κατὰ τῶν βαρβάρων, τότε ὁ Περικλῆς ἀπεφάσισε ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰ πολιτικά, καὶ ἔγινεν ἀρχηγὸς τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος, τοῦτ' ἔστιν ὑπεστήριξε τὰ συμφέροντα τῶν πολλῶν καὶ πτωχῶν. Ἐκτοτε δὲ ἔγινεν ἄλλος ἄνθρωπος, μετέβαλε δὲ καὶ τὸν τρόπον τοῦ βίου του. Ἀπέφευγε τὰ συμπόσια καὶ τὰς προσκλήσεις καὶ τὰς πολλὰς σχέσεις. Καθ' ὅλον τὸ μακρὸν διάστημα καθ' ἑκυβέρνησε τὰς Ἀθήνας, ἅπαξ μόνον παρευρέθη εἰς δεῖπνον, ὅτε ἐτέλει τοὺς γάμους αὐτοῦ ὁ ἐξαδελφός του Εὐρυπτόλεμος· ἀλλὰ καὶ τότε πάλιν δὲν ἔμεινε μέχρι τέλους. Ἐν ᾧ δὲ ἦτο ῥήτωρ δεινότατος, σπανίως ἐξεφώνει λόγους εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ, καὶ μόνον εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις. Οἱ λόγοι του ἐνεποιοῦν βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὸν λαόν. Διὰ τὴν ἀκατανίκητον δ' ἐκείνην εὐγλωττίαν του ἐπωνομάσθη Ὀλύμπιος· διότι ἐκ συμφώνου οἱ σύγχρονοι τοῦ Περικλέους ἔλεγον περὶ αὐτοῦ ὅτι, ὅσάκις ἀνέβαινεν εἰς τὸ βῆμα ἤστραπτε καὶ ἐβρόντα ὡς Ὀλύμπιος Ζεὺς, καὶ εἶχε κεραυνὸν εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὁ Περικλῆς προσεῖλκυσε τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ· μάλιστα δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ἔγινε παντοδύναμος, καὶ ἐπὶ εἴκοσιν ὅλα ἔτη, ἀπὸ τοῦ ἔτους 449 μέχρι τοῦ 429, ἐκυβέρνησε τὰς Ἀθήνας ὡς αὐτοκράτωρ. Κατὰ τὸ χρονικὸν δὲ τοῦτο διάστημα κατώρθωσεν ὁ Περικλῆς νὰ ἐκτελέσῃ τὸ μέγα αὐτοῦ σχέδιον, νὰ καταστήσῃ τὰς Ἀθήνας ἰσχυρὰς καὶ ἐνδόξους.

Διὰ νὰ διατηρήσωσι δὲ αἱ Ἀθηναὶ τὴν ἡγεμονίαν τῶν συμμάχων, ἔπρεπε νὰ φαίνωνται ὅτι ἔχουσι καὶ τὴν ἀνάλογον δύναμιν. Πρὸς τοῦτο λοιπὸν προσέταξε τὸν Ἀθηναϊκὸν στόλον νὰ περιπλέῃ τὰς θηλάσσας ἐπιδεικτικῶς· ὅσάκις δὲ

ἦτο ἀνάγκη νὰ τιμωρήσῃ πόλιν τινά, ἐπῆρχετο κατ' αὐτῆς μετὰ πολλῆς ταχύτητος καὶ αὐστηρότητος. Παράδειγμα δ' ἔστω ἡ Σάμος, τὴν ὁποίαν ἐπαναστατήσασαν καθυπέταξεν ὁ Περικλῆς μετὰ πολιρκίαν ἐννέα μηνῶν· κατὰ κρημίνους δὲ τὰ τείχη τῆς πόλεως, ἔλαβε τὰ πλοῖα τῶν Σαμίων, καταδικάσας αὐτοὺς καὶ εἰς τὰς δαπάνας τοῦ πολέμου.

Διὰ νὰ στερεώσῃ δ' ἔτι μᾶλλον τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν, συνέστησεν εἰς διαφόρους χώρας πολλὰς ἀποικίας, αἵτινες ἐχρησίμευον ὡς λιμένες ἐμπορικοὶ καὶ πολεμικοί, καὶ ὡς φρουροὶ τῶν χωρῶν ἐκείνων.

Εἶχε δὲ πάντοτε ἐν τῷ κεντρικῷ ταμείῳ δεκακισχίλια τάλαντα, τοῦτ' ἔστι ἐξήκοντα ἑκατομμύρια ἀρχαίων δραχμῶν δι' ἀνάγκας ἀπροόπτους, καὶ ἐν τῷ ναυστάθμῳ τριακοσίας τριῆρεις ἐτοίμους εἰς πόλεμον. Τὴν δύναμιν ταύτην τῶν Ἀθηναίων γινώσκοντες οἱ σύμμαχοι, δὲν ἐτόλμων νὰ ἀποστατήσωσι, οἱ δὲ Πέρσαι δὲν ἀπεφάσιζον νὰ ἐπιχειρήσωσιν τι κατὰ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν διαφόρων Ἑλληνίδων πόλεων.

Ὁ Περικλῆς ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ τὸν λαὸν ἀνεξάρτητον, ὅπως δύναται ν' ἀσχολῆται εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ δήμου. Περὶ τῶν πραγμάτων τῆς πόλεως ἡσχολοῦντο μόνον οἱ ὀλίγοι, οἱ εὐποροὶ, ὁ δὲ λαὸς ἦτο ἡναγκασμένος νὰ ἐργάζεται ὅπως πορίζεται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, καὶ δὲν εἶχε καιρὸν νὰ ἀσχολῆται εἰς τὰ πράγματα τῆς πόλεως· ὅθεν εἰς τοὺς προσερχομένους εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ πολίτας, ὡς καὶ εἰς τοὺς δικαζοντας ὥρισε μισθὸν κατ' ἀρχὰς μὲν ἓνα ὀβολόν, τοῦτ' ἔστι δεκαεὶς λεπτά, ἔπειτα δὲ τρεῖς ὀβολούς. Πρὸς τοῦτοις, κατὰ τὴν μεγάλην ἐορτὴν τῶν Διονυσίων, ὅτε ἐγίνοντο καὶ θεατρικαὶ παραστάσεις, ἐδίδοντο εἰς τοὺς πένητας ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου χρήματα, διὰ νὰ ἀγοράσωσι τὸ εἰσιτήριο τοῦ θεάτρου, καὶ διὰ τοῦτο τὰ χρήματα ταῦτα ἐλέγοντο θεωρικά.

Τὸ ἐν Δῆλῳ συμμαχικὸν ταμεῖον μετέφερεν ὁ Περικλῆς εἰς Ἀθήνας. Ἐν τούτῳ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀριστείδου

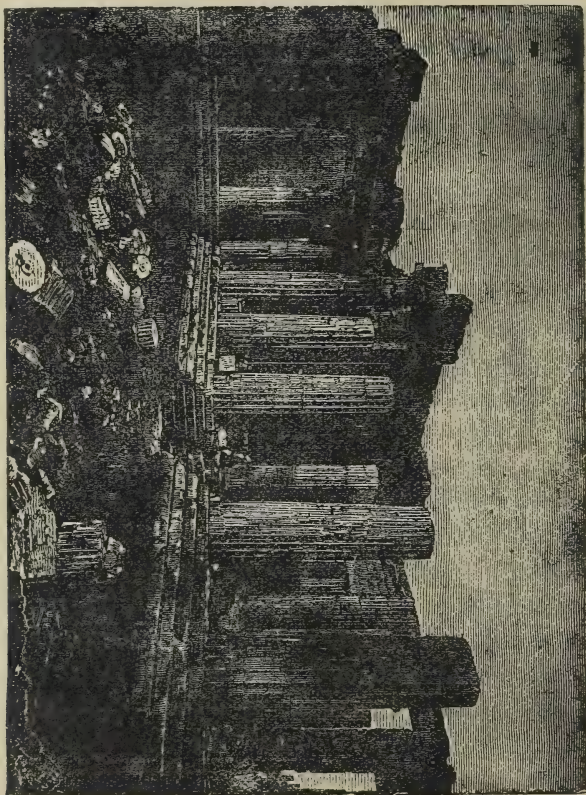
ἐφυλάττοντο τὰ χρήματα, τὰ ὅποια εἰσέφερον οἱ σύμμαχοι, ὅπως χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμον ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἦσαν κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰς νήσους. Ἀλλ' ἀφ' οὗ, ἕνεκα τῆς μεγάλης ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν, οὐδεὶς πλέον ὑπῆρχεν ἐκ τῶν Περσῶν κίνδυνος, ἄφθονον δ' εὕρισκετο ἐν ταῖς ἀποθήκαις πολεμικὸν ὕλικόν διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον. Ἰσχυρότατος δὲ στόλος ἦτο ἕτοιμος πρὸς ἀπόπλουν, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ὁ Περικλῆς ἐφρόνει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι, αὐτοὶ μόνοι ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῶν συμμάχων, οὐδένα λόγον ὀφείλουσι πρὸς αὐτοὺς περὶ τῆς χρήσεως τῶν χρημάτων. Διατηρήσας λοιπὸν μέρος αὐτῶν, ὡς δημόσιον θησαυρόν διὰ τοὺς μέλλοντας κινδύνους, ἔδαπάνησε τὰ λοιπὰ πρὸς καλλωπισμὸν τῆς πόλεως, καὶ ἐκόσμητε τὰς Ἀθήνας διὰ τῶν λαμπρῶν ἐκείνων οἰκοδομημάτων, τῶν ὁποίων τὰ περισωζόμενα λείψανα ἐλκύουσι μέχρι σήμερον τὸν θαυμασμὸν τῶν πεπολιτισμένων ἀνθρώπων. Τὴν γενικὴν ἐπιστασίαν τῶν ἔργων ἀνέθηκεν εἰς τὸν Φειδίαν, τὸν μέγιστον καλλιτέχνην τῆς ἀρχαιότητος, στενὸν φίλον αὐτοῦ, ὅστις συνήθροισε περὶ ἑαυτὸν τοὺς ἀρίστους καλλιτέχνας. Πᾶσαι δὲ σχεδὸν τοῦ λαοῦ αἱ τάξεις εὗρον ἐργασίαν, καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἠυπόρησαν διότι τέκτονες, πλάσται, χαλκεῖς, σιδηρουργοί, λιθουργοί, βαρεῖς, χρυσοῦχοι, ζωγράφοι ἐλέφαντος, ποικιλταί, τορευταί, οἱ προμηθευταί καὶ συνεργοὶ αὐτῶν, κατὰ θάλασσαν μὲν ἔμποροι, ναῦται, κυβερνήται, κατὰ ξηρὰν δὲ ἀμαξοπηγοί, ζυγηράται, ἡνίοχοι, σχοινοπλόκοι, λινουργοὶ καὶ σκυτοτόμοι καὶ ὀδοποιοὶ καὶ μεταλλεῖς, καὶ ἐν γένει πάσης τάξεως ἄνθρωποι καὶ πάσης τέχνης, εὕρισκον ἐργασίαν εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐκεῖνα οἰκοδομήματα καὶ ἀγάλματα.

Ἀνηγείροντο δὲ περικαλλέστατα τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα οἰκοδομήματα, ἅτινα ἔμελλον νὰ καταλαμπρύνωσι τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ καταστήσωσιν αὐτὴν τὴν ἡνῶραιστοτάτην τῶν Ἑλληνίδων πόλεων. Τὰ δὲ ἔργα ταῦτα ἤσαν μεγαλοπρεπῆ μὲν κατὰ τὸ μέγεθος, ἀμίμητα δὲ κατὰ τὴν μορφήν καὶ

χάριν· ἀνύψουν δὲ καὶ ἐξηυγένιζον τὸ φρόνημα τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες εἶχον αὐτὰ πάντοτε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν.

Τὰ κυριώτατα τῶν καλλιτεχνημάτων τούτων ἦσαν τὰ Προπύλαια, ὁ Παρθενῶν, τὸ Ἐρέχθειον καὶ τὸ Ὠδεῖον.

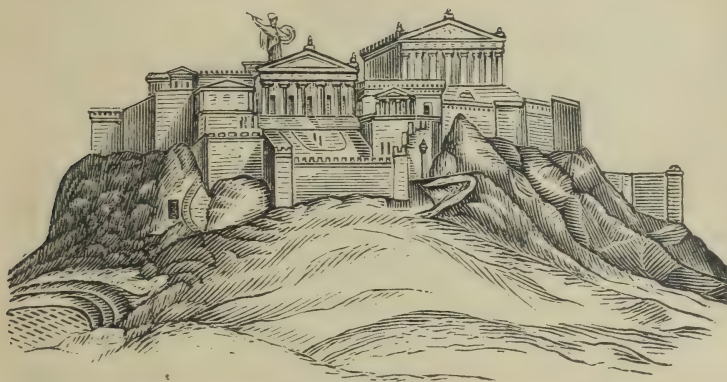
Προπύλαια.

Τὰ Προπύλαια, τὰ ὁποῖα λέγονται εὐτὼ διότι ἐχρησίμευον ὡς εἴσοδος τῆς Ἀκροπόλεως, ἐσχημάτιζον στοᾶν ἔχουσαν πέντε πύλας. Ὁικοδομήθησαν ἐντὸς πενταετίας ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Μνησικλέους τοῦ Ἀθηναίου. Ἐδαπανήθησαν δὲ εἰς αὐτὰ δώδεκα ἑκατομμύρια ἀρχαίων δραχμῶν.

Διὰ τῶν Προπυλαίων εἰσῆρχετό τις εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Ἡ Ἀκρόπολις, ἀφ' οὗτου ὠχυρώθησαν αἱ Ἀθηναὶ καὶ οἱ λιμένες, δὲν ἐχρησίμευε πλέον ὡς φρούριον. Ἐπειδὴ δὲ ἐπ' αὐτῆς εὕρισκοντο τὰ ἀρχαῖα τῆς πόλεως ἱερά, ἡ θεῖσις αὐτῆς ἦτο καταλληλοτάτη πρὸς ἀνέγερσιν καλλιτεχνικῶν ἔργων· ἐπ' αὐτῆς ἀνηγέρθη ὁ Παρθενῶν, ὁ μεγαλοπρεπέστατος ναὸς τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς, ἐκ λευκοῦ πεντελικοῦ μαρμάρου. Τὸ ἀριστούργημα τοῦτο, ὅπερ ὡς εὐλαβεῖς προσκυνηταὶ ἔρχονται πανταχόθεν οἱ ἄνθρωποι καὶ θαυμάζουσι, μὴ δυνά-

Ἡ Ἀκρόπολις, ὡς ἦτο ἐπὶ Περικλέους.

μενοι νὰ χορτάσωσι τὸ ὥραϊον ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ, κατεσκευάσθη κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Φειδίου ὑπὸ τῶν ἀρχιτεκτόνων Ἰκτίνου καὶ Καλλικράτους, ἐκοσμήθη δὲ ὑπὸ τοῦ Φειδίου καὶ ἄλλων καλλιτεχνῶν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν δι' ἀπαραιμίλλων γλυπτικῶν ἔργων. Ἐντὸς τοῦ Παρθενῶνος ἵστατο τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργον τοῦ Φειδίου, ἔχον ὕψος 39 ποδῶν καὶ εἰργασμένον ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος. Ἡ θεὰ ἐφόρει κράνος ἐκ καθαροῦ χρυσοῦ· ἡ ἀριστερὰ χεὶρ αὐτῆς ἐκράτει ἄγαλμα τῆς Νίκης ἐξ ποδῶν ὕψους, ἡ δὲ ἐτέρα τὸ δόρυ· τὸ στῆθος αὐτῆς ἐκάλυπτεν ὡς θώραξ ἡ αἰγὶς μετὰ τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης, ἡ δὲ ἀσπίς ἵστατο παρὰ τοὺς πόδας τῆς· ἡ δὲ μορφή αὐτῆς ἦτο γλυκεῖα ἅμα

καὶ σοβαρά. Μεταξὺ τοῦ Παρθενῶνος, τοῦ Ἐρεχθείου καὶ τῶν Προπυλαίων, ἴστατο ἄλλο ἄγαλμα, τὸ τῆς Προμάχου Ἀθηνᾶς, ἔργον χαλκοῦν, καὶ τοῦτο τοῦ Φειδίου, κατασκευασθὲν ἐκ τῶν λαφύρων τῆς ἐν Μαραθῶνι νίκης, ἔχον ὕψος 50 ποδῶν μετὰ τοῦ βάρους αὐτοῦ. Τόσον δὲ ἦτο ὑψηλὸν καὶ πελώριον, ὥστε οἱ παραπλέοντες τὸ Σούνιον ἀκρωτήριον, ἐβλεπον τὸν λόφον τῆς περικεφαλαίας τῆς θεᾶς καὶ τὸ ἄκρον τοῦ δόρατος.

Τὸ δὲ Ἐρέχθειον, οὔτινος ἐν μέρος ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὸν Ἐρεχθέα, ἦτο ἐφχμίλλων πρὸς τὸν Παρθενῶνα κατὰ τὸ κάλλος. Ἦρχισεν αὐτὸ ὁ Περικλῆς, ἀλλ' ἐτελείωσε βραδύτερον.

Τὸ δὲ Ὡδεῖον ἦτο κυκλωτερές οἰκοδόμημα, κατασκευασθὲν παρὰ τὴν νοτιανατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως, διὰ τὰ γίνωνται ἐν αὐτῷ μουσικαὶ παραστάσεις. Λέγεται δὲ ὅτι κατασκευάσθη κατὰ τὸ σχέδιον τῆς σκηνῆς τοῦ βασιλέως Ξέρξου, καὶ ὅτι αἱ δοκοὶ τῆς στέγης συνίσταντο ἐκ τῶν ἰστῶν τῶν Περσικῶν πλοίων.

Οἱ ἀριστοκρατικοὶ βλέποντες τὸν Περικλέα παντοδύναμον, ἀντέταξαν ὡς ἀντίπαλον αὐτοῦ τὸν στρατηγὸν Θουκυδίδην, ἄνδρα φρονιμώτατον καὶ συγγενῆ τοῦ Κίμωνος. Ὁ Θουκυδίδης ἦτο μὲν ῥήτωρ δεινός, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸν Περικλέα.

Ἐν ᾧ κατασκευάζοντο τὰ ἔξοχα ταῦτα οἰκοδομήματα, εἰς τὰ ὅποια ἐδαπάνησεν ὁ Περικλῆς δέκα ὀκτὼ ἑκατομμύρια ἀρχαίων δραγμῶν, ὁ Θουκυδίδης καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ ἐβόων κατὰ τοῦ Περικλέους, καὶ κατηγοροῦν αὐτὸν ὅτι κατασπαταλᾷ εἰς μάτην τὰ χρήματα τῶν συμμάχων. Ὁ Περικλῆς τότε ἐλθὼν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ λαοῦ, ἠρώτησε τοὺς Ἀθηναίους ἂν φαίνωνται εἰς αὐτοὺς πολλὰ τὰ δαπανηθέντα· ἐπειδὴ δὲ πάντες ἐκραύγαζον « Πάμπολλα », — « Λοιπὸν, εἶπε, δέχομαι ὅλας τὰς δαπάνας εἰς λογαριασμόν μου, ἀλλὰ θὰ ἐπιγράψω εἰς πάντα τὰ οἰκοδομήματα τὸ ὄνομά μου ». Οἱ Ἀθηναῖοι ἀκούσαντες ταῦτα, εἶτε διότι

ἐθαύμασαν τὴν μεγαλοφροσύνην τοῦ ἀνδρός, εἴτε διότι ἐφιλοτιμοῦντο νὰ λαβώσιν αὐτοὶ τὴν ἐκ τῶν ἔργων τούτων δόξαν, ἐφώνησαν πάντες λέγοντες «ἐκ τῶν δημοσίων χρημάτων δαπάνησα ὅσα ἂν θέλῃς, καὶ ὅπως ἂν θέλῃς».

Πρόμαχος Ἀθηνᾶ.

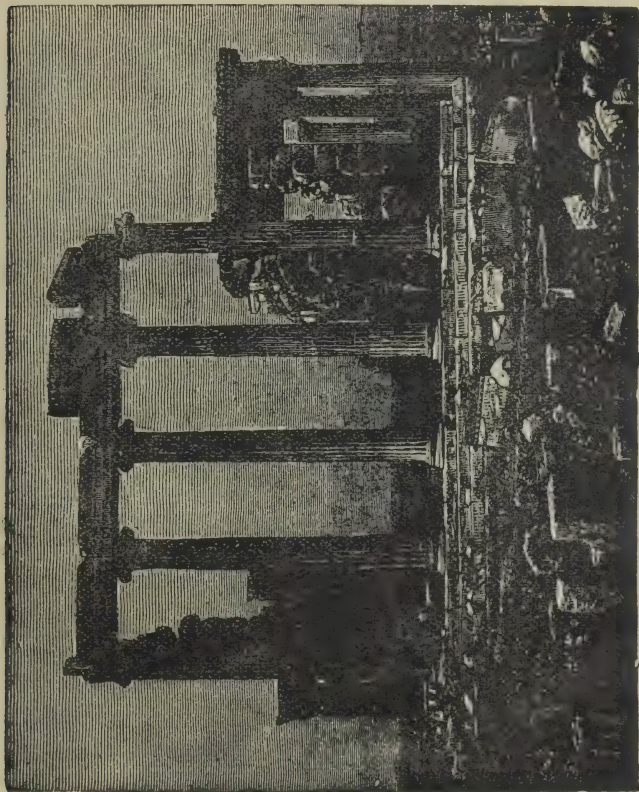
Ὁ Περικλῆς μετὰ ἀγῶνας ἐξ ἐτῶν κατώρῳσε νὰ ἐξοστρακισθῇ ὁ Θουκυδίδης, καὶ οὕτω διέλυσε τὴν κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσιν· τότε δὲ ἔμεινε μόνος κύριος τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀπ' αὐτοῦ ἐξηρτᾶτο πλέον ἡ διοίκησις, οἱ φόροι, τὰ στρατεύματα, οἱ στόλοι, αἱ νῆσοι, ἡ θάλασσα, συμμαχίαι καὶ φιλῖαι πρὸς βασιλεῖς, ἡ δύναμις ἐπὶ τῶν ὑποτεταγμένων πόλεων καὶ κατὰ τῶν βαρβάρων λαῶν. Ἐκτοτε δὲ ὁ Περικλῆς μετεβλήθη· δὲν ἦτο πλέον εὐπειθὴς εἰς τὸν λαόν, οὐδ' ἐνέδιδεν εὐκόλως εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ πλήθους· ἀλλ' ἐξ ἐναντίας τα πάντα κατῴρθωνε διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου, ἄλλοτε μὲν πείθων καὶ διδάσκων, ἄλλοτε δὲ ἐπιπλήττων τὸν λαόν. Οὕτω δὲ ἐκυβέρνησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη τὴν πολιτείαν, ὥς ὁ Κυβερνήτης διευθύνει τὸ πλοῖον. Ἀπηρεῖτο δὲ ἐξοχος νοῦς πρὸς διοίκησιν τοῦ πολυταράχου καὶ ἀνησύχου Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Αἰτία τῆς τοσαύτης δυνάμεως τοῦ Περικλέους δὲν ἦτο μόνον ἡ εὐγλωττία αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ μεγάλη πίστις καὶ πεποιθήσις τὴν ὁποίαν εἶχον πάντες πρὸς αὐτόν, ὥς ἄνδρα ἐξέχοντα κατὰ τὴν φρόνησιν, ἀνώτερον χρημάτων καὶ ἀδωρότατον. Ἐν ᾧ δὲ τοσαῦτα διεχειρίσθη χρήματα, καὶ τὴν πόλιν κατέστησε μεγίστην καὶ πλουσιωτάτην, ἐν ᾧ κατὰ τὴν δύναμιν ἔγινε πολλῶν βασιλέων καὶ τυράννων ὑπέρτερος, οὐδὲ κατὰ μίαν δραχμὴν ἠϋΐησε τὴν πατρικὴν αὐτοῦ περιουσίαν.

Τὴν μεγίστην πρὸς τὸν Περικλέα πεποιθήσιν τοῦ λαοῦ ἀποδεικνύει καὶ τὸ ἑξῆς.

Ἡ νῆσος Εὐβοία, ἣτις ἦτο ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἀθηναίων, ἀπεστάτησε (446 π. Χ.). Ὁ Περικλῆς ἐξεστράτευσεν κατ' αὐτῆς ἐν σπουδῇ, ἀλλ' ἔμαθεν αἰφνης ὅτι καὶ τὰ Μέγαρα ἀπεστάτησαν, καὶ ὅτι στρατὸς τῶν Λακεδαιμονίων ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Πλειστοάνακτα εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἐπέστρεψε λοιπὸν μετὰ τάχους εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἀλλὰ μὴ νομίζων φρόνιμον νὰ συνάψῃ μάχην πρὸς τόσον ἰσχυρὸν στρατόν, ἔπεισε δ' ἅ χρημάτων τὸν βασιλέα ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ἀττικῆς. Ἀπαλλάγεις δὲ τῶν Λακεδαιμονίων, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Εὐβοίαν, καὶ διὰ πεντήκοντα πλοίων καὶ ἑξακισχιλίων στρατιωτῶν καθυπέταξεν αὐτήν. Ὅτε δὲ βραδύτερον ἔδωκεν ἀπολογισμὸν τῶν δαπανῶν τοῦ

πολέμου, εἶπεν ὅτι «καὶ δέκα τάλαντα ἐδαπανήθησαν εἰς
 ὀέον», τοῦτ' ἔστιν εἰς ἀνάγκην τῆς πόλεως· ὁ δὲ λαὸς
 ἀρξισθεὶς εἰς τὴν διαβεβαίωσιν αὐτοῦ, ὅτι εἰς ἀνάγκην τῆς
 πόλεως ἐδαπανήθησαν, δὲν ἐζήτησε σαφεστέραν ἐξήγησιν.

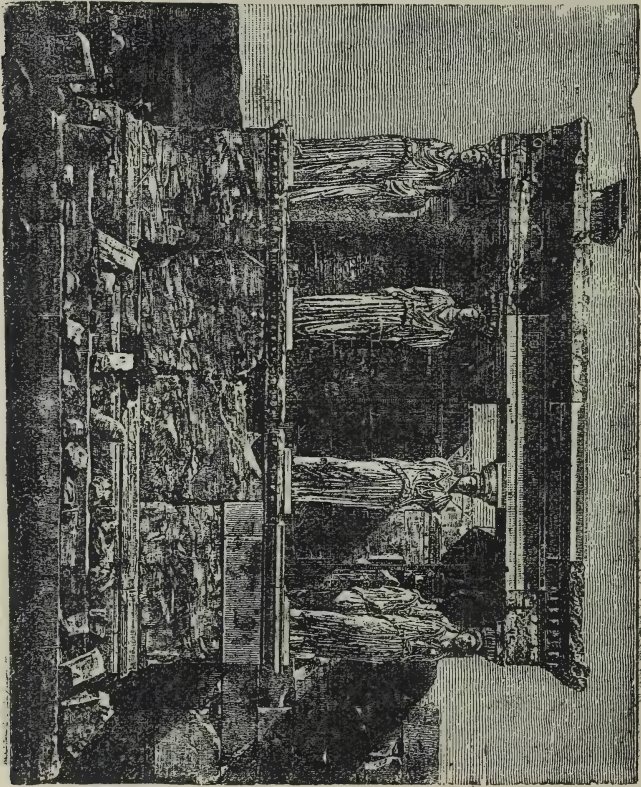
Ἑρέθειον. — Ἀνατολικὴ πρόσοψις.

Τὰ χρήματα ταῦτα ἦσαν φαίνεται τὰ δοθέντα πρὸς τὸν
 βασιλέα τῆς Σπάρτης, καὶ διὰ τοῦτο ἐθεώρησε καλὸν νὰ
 ἀποσιωπήσῃ ποῦ ἐδαπάνησεν αὐτά.

Ὁ Περικλῆς ἠθέλησε νὰ συνδέσῃ τοὺς Ἕλληνας διὰ
 κοινοῦ δεσμοῦ, καὶ νὰ ἀποδείξῃ τὰς Ἀθήνας πανελλή-
 νιον κέντρον, ὥστε νὰ κατασταθῇ ἡ πόλις αὕτη καὶ ἐν-

δοξος καὶ ἰσχυρά. Λοιπὸν ἔγραψε ψήφισμα νὰ συνέλθωσιν εἰς Ἀθήνας ἀντιπρόσωποι πάντων τῶν Ἑλλήνων, ὅπου δὴποτε καὶ ἂν κατοικῶσιν, ὅπως συσχεφθῶσι περὶ τῶν ἱερῶν, ἅτινα εἶχον κατακαύσῃ οἱ βάρβαροι, καὶ περὶ τῶν θυσιῶν,

Ἡρέλθειον—Πρόστασις τῶν Καρυατίδων.

ἃς ὤφειλον οἱ Ἕλληνες νὰ προσφέρωσιν εἰς τοὺς θεοὺς· διότι εἶχον ὑποσχεθῇ ταύτας, ὅτε ἐπολέμουν πρὸς τοὺς βαρβάρους, καὶ προσέτι πῶς νὰ κατασταθῇ εἰς ἅπαντας ἐλευθέρα ἡ θαλασσοπλοία, καὶ νὰ ὑπάρχῃ γενικὴ καὶ διαρκὴς εἰρήνη. Τὸ σχέδιον τοῦτο δὲν ἐξεπληρώθη· μέν, διότι ἀντέπραξαν οἱ

Λακεδαιμόνιοι, ἀλλ' ἀποδεικνύει τὴν μεγαλοφροσύνην καὶ τὴν πολιτικὴν σύνεσιν τοῦ Περικλέους.

Ὡς στρατηγὸς ὁ Περικλῆς ἐθαυμάζετο πρὸ πάντων διὰ τὴν φρόνησιν, ἣν ἐδείκνυε πρὸς ἀσφάλειαν τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, μὴ δεχόμενος νὰ συγκροτήσῃ ἐκουσίως μάχην, ἂν μὴ ἦτο βέβαιος ὅτι θὰ νικήσῃ.

Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Περικλέους ἔγινε πόλεμος μέγας καὶ δεινός, ὁ λεγόμενος *Πελοποννησιακὸς πόλεμος*. Ἡ μεταξὺ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σπάρτης ἀντιζήλια, ἥτις εἶχεν ἤδη φανῇ καὶ ἐπὶ τῶν Μηδικῶν, εἶχε φθάσῃ πλέον εἰς τὸ ἔπακρον· ἡ δὲ Σπάρτη ἐζήτηι ἀφορμὴν καὶ εὐκαιρίαν νὰ ταπεινώσῃ εἰ δυνατόν τὴν ἀκμάζουσαν ἀντιζήλον. Τοῦτο προβλέπων ὁ Περικλῆς ἔλεγε πολλάκις «Βλέπω ἐρχόμενον τὸν πρὸς τὴν Σπάρτην πόλεμον». Λοιπὸν ὁ φθόνος τῆς Σπάρτης διὰ τὴν ἀκμὴν τῶν Ἀθηνῶν, ἦτο ἡ αἰτία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου· ὡς ἀφορμαὶ δὲ αὐτοῦ ἐχρησίμευσαν αἱ ἐξῆς.

Οἱ Κορίνθιοι εἶχον πόλεμον πρὸς τοὺς Κερκυραίους ἕνεκα τῶν Ἐπιδαμνίων· οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεμψαν δέκα τριήρεις καὶ ἐβοήθησαν τοὺς Κερκυραίους.

Οἱ Κορίνθιοι ἀγανακτήσαντες, ἔρχονται εἰς τὴν Σπάρτην καὶ κατηγοροῦσι σφοδρῶς τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι διὰ παντὸς τρόπου ἀδικοῦσι τοὺς Ἕλληνας, καὶ παραβαίνουσι τὰς συνθήκας· μετ' αὐτῶν ἐνοῦνται καὶ οἱ Μεγαρεῖς, οἵτινες μετὰ τὴν ἀποστασίαν των εἶχον ἀποκλεισθῇ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐκ πασῶν τῶν πόλεων καὶ πάντων τῶν λιμένων. οὗς οἱ Ἀθηναῖοι κατεῖχον· προσέτι δὲ καὶ οἱ Αἰγινῆται ἀπέτειναν παράπονα κατὰ τῶν Ἀθηναίων οὐχὶ μὲν φανερῶς, διότι ἐφοβοῦντο, ἀλλὰ κρυφίως. Τελευταῖον δὲ ἡ πολιορκία τῆς ἐπαναστατησάσης Ποτιδαίας, πόλεως τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου, ἀποικίας μὲν τῶν Κορινθίων, ἀλλ' ὑποτελοῦς τῶν Ἀθηναίων, ἐκορύφωτε τὴν κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἀγανάκτησιν. Ἐν Σπάρτῃ ἀπεφασίσθη παμψηφεί ὁ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν πόλεμος, παρὰ τὴν συνετὴν συμβουλήν τοῦ γέ-

ροντος καὶ πολυπείρου βασιλέως Ἀρχιδάμου. Ἵνα λάβωσι δὲ ἀφορμὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν οἱ Σπαρτιαῖται, ἀπέστειλαν ἐπανειλημμένως πρέσβεις, φέροντας ἀδίκους καὶ ἀλαζονικὰς προτάσεις πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Ἀλλ' ὁ Περικλῆς ἐν συνελεύσει τοῦ λαοῦ συνεβούλευσε τοὺς Ἀθηναίους ν' ἀπορρίψωσι πάσας τὰς προτάσεις τῶν Σπαρτιατῶν καὶ γενναίως ἀντιταχθῶσι κατ' αὐτῶν καὶ κατὰ τῶν συμμάχων των, ἀποδεικνύων ὅτι αὐτοὶ εἶνε πολλῷ ὑπέρτεροι τῶν ἀντιπαλῶν των κατὰ τὴν πολεμικὴν δύναμιν.

Οὕτως ἐξερράγη ὁ ὀλέθριος Πελοποννησιακὸς πόλεμος διαρκέσας εἰκοσιεπτὰ ὅλα ἔτη (431 — 404 π. Χ.) Ἐκλήθη δὲ διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου, διότι αἱ πόλεις τῆς Πελοποννήσου συνεμάχησαν μετὰ τῆς Σπάρτης ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν.

Πόσον ὁ πόλεμος οὗτος ἦτο διάφορος τῶν ἄλλων ἐκείνων πολέμων, τοὺς ὁποίους ἐπεχείρησαν ἐν ἡμέραις δόξης καὶ ἔθνικοῦ μεγαλείου οἱ Ἕλληνες, ὑπὲρ τῶν ἱερῶν καὶ τῶν ἐστιῶν αὐτῶν. Τότε ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τοῦ πολυτιμοτάτου τῶν ἐπιγῆς ἀγαθῶν, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, καὶ κατὰ βαρβάρων, οἵτινες ἐξεκίνησαν ἐκ τοῦ βάθους τῆς Ἀσίας σκοπὸν ἔχοντες νὰ ἐξάνδραποδίσωσι τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλὰ νῦν περιεπλάκησαν εἰς ἐμφύλιον καὶ ἀδελφοκτόνον πόλεμον, καὶ ἡ χώρα, ἣν ἐρήμωνον καὶ ἐλεηλάτου ἐκάτεροι οἱ ἀντιμαχόμενοι, ἦτο Ἑλληνική, καὶ τὸ αἷμα ὀπεράδίκως ἐχύνετο ἦτο αἷμα Ἑλληνικόν, καὶ ἡ Ἑλλάς ἐξησθένει, μέλλουσα νὰ εὕρεθῇ ἀνίσχυρος τὴν ὥραν τῶν ἐπικειμένων μεγάλων κινδύνων, αὐτὴ αὕτη παρασκευάζουσα τὴν ὑποδούλωσιν αὐτῆς καὶ τὴν ταπείνωσιν!

Οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ προῦχώρησαν μέχρι τῶν Ἀχαρνῶν, ἐρημώσαντες καθ' ὅδον τὴν γῆν. Ὁ Περικλῆς τότε προσέταξε τοὺς κατοίκους τῶν πέριξ δήμων νὰ καταφύγωσιν ἐντὸς τῶν Ἀθηνῶν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεθύμουν νὰ ἐξέλθωσιν εἰς μάχην, ἀλλ' ὁ Περικλῆς μεθ' ὅλας τὰς προτροπὰς τῶν φίλων του καὶ τὰς

κατακρίσεις τῶν ἐχθρῶν του, οἵτινες ὕβριζον αὐτὸν ὡς ἄνανδρον καὶ ἔσκωπτον αὐτόν, ἔμεινεν ἀκλόνητος εἰς τὴν ἀπόφασίν του, καὶ πρῶως ὑπέφερε τὰς ὕβρεις· ἀπέφευγε δὲ τὴν μάχην, διότι ἐθεώρει ὀλέθριον νὰ συνάψῃ μάχην πρὸς ἐξηκοντακισχιλίους ἄνδρας, ὅσοι ἦσαν οἱ πρῶτοι εἰσβαλόντες Πελοποννήσιοι καὶ Βοιωτοί. Ἐπεμψεν ὁμῶς στόλον ἑκατὸν πλοίων, ὅστις ἐφθειρε τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. Οἱ δὲ πολέμιοι στερούμενοι τροφῶν, ἀνεχώρησαν μετ' ὀλίγον ἐκ τῆς Ἀττικῆς.

Τὸ δεύτερον ἔτος τοῦ πολέμου εἰσέβαλον καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν οἱ Λακεδαιμόνιοι καίοντες καὶ λεηλατοῦντες. Τὸ ἔτος δὲ τοῦτο συνέβη ἐν Ἀθήναις καταστρεπτικὸς λοιμός, ὅστις πολὺ πλῆθος ἐθανάτωσεν. Ἡ ἐπιδημία αὕτη ἔλαβε μεγάλην ἐπίτασιν, ἔνεκα τοῦ θερινοῦ καύσωνος καὶ τῆς συσσωρεύσεως τοῦ πολλοῦ πλῆθους ἐντὸς στενῶν καὶ πνιγρῶν κατοικιῶν καὶ καλυβῶν.

Ἡ νόσος κατελάμβανε τὸν ἄνθρωπον αἰφνιδίως, ὑγιᾶ ὄντα· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ προσβλλόμενος ἡσθάνετο ἰσχυρὰν θερμὴν εἰς τὴν κεφαλὴν, ἐρυθήματα καὶ φλογώσεις εἰς τοὺς ὀφθαλμούς· ἔπειτα δὲ ὁ φάρυγξ καὶ ἡ γλῶσσα ἔκαιον ὡς πῦρ, καὶ κατελάμβανε σπασμὸς τὸν πᾶσχοντα· τὸ σῶμα ἦτο πελιδνὸν κεκαλυμμένον ὑπὸ φλυκταινῶν καὶ ἐλκῶν· τόσον δὲ ἔκαιεν ἔσωθεν, ὥστε δὲν ὑπέφερεν οὐδὲ τὸ ἐλαφρότατον ἔνδυμα, καὶ πολλοὶ ὡς μαινόμενοι ἔρριπτον ἑαυτοὺς εἰς τὰ φρέατα· ἀλλ' ἡ δίψα αὐτῶν ἦτο ἄσβεστος· μετὰ ἑπτὰ ἢ ἑννέα ἡμέρας, ἀπεριγράπτους αἰσθανόμενοι πόνους, ἐξέπνεον.

Ὁ περίφημος ἰατρὸς Ἱπποκράτης ὁ Κῶρος, ὅστις τότε ἔζη ἐν Ἀθήναις, ἐφεῦρε τέλος τὸ ἀντιφάρμακον τῆς ἀσθενείας· παρατηρήσας ὅτι οἱ σιδηρουργοὶ ἐλάχιστα προσεβάλλοντο ὑπὸ τῆς νόσου, συνεβούλευσε τὴν διὰ πυρὸς κάθαρσιν τῆς ἀτμοσφαίρας. Ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς πάντα τὰ θεραπευτικὰ μέσα ἀπέβησαν μάταια καὶ ἀνωφελῆ. Καθ' ἑκάστην σωρηδὸν ἀπέβησκον οἱ ἄνθρωποι, ἐκπνέοντες εἰς τὰς ὁδοὺς

ἢ ἐντὸς τῶν ναῶν, ὅπου κατέφευγον νὰ ζητήσωσι σωτηρίαν παρὰ τῶν θεῶν.

Αἱ Ἀθηναὶ διὰ τοῦ λοιμοῦ τούτου ἀπώλεσαν τὸ ἄνθος τοῦ στρατεύματος αὐτῶν, ἀλλὰ μεγαλητέρα ζημία ἦτο ἡ ἐπέλθοῦσα ἠθικὴ χαλάρωσις καὶ παραλυσία· οἱ ἄνθρωποι βλέποντες ἐγγὺς τὸν θάνατον, καὶ μὴ ὄντες βέβαιοι ἂν θὰ ζήσωσιν αὖριον, παρεδίδοντο εἰς πᾶν εἶδος ἀσωτείας. Οὐδεὶς πλέον εἰργάζετο· οὔτε θεοὺς ἐσέβοντο πλέον, οὔτε νόμους, διέπραττον δὲ πᾶσαν παρανομίαν καὶ ἀσέβειαν.

Ὁ λαὸς ἐβόα νῦν κατὰ τοῦ Περικλέους, αὐτὸν κατηγορῶν ὡς αἴτιον τῆς δυστυχίας, διότι συνέκλεισε τόσον πλῆθος ἐντὸς τῆς πόλεως. Ὁ Περικλῆς διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν λαὸν δι' εὐτυχῶν πολεμικῶν κατορθωμάτων, ἐπλευσε μετὰ ἑκατὸν πεντήκοντα τριήρεων κατὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ ἠρήμωσε τὰ παράλια αὐτῆς. Ὅτε δὲ ἐπέστρεψε, καίτοι διὰ λόγου θαυμασίου ἠθέλησε νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς Ἀθηναίους, καὶ νὰ δικαιολογήσῃ ἑαυτὸν, τοσοῦτον ὅμως ὠργισμένος ἦτο ὁ λαὸς κατὰ τοῦ Περικλέους, ὥστε ἀφήρεσεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν στρατηγίαν καὶ ἐπέβαλεν εἰς αὐτὸν πρόστιμον δεκαπέντε ταλάντων.

Ἦδη δὲ καὶ πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἶχεν αἰσθανθῇ ὁ μέγας ἀνὴρ τὴν ἀστασίαν τοῦ λαοῦ. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Περικλέους εἶχον κατηγορήσῃ τὸν στενὸν αὐτοῦ φίλον Φειδίαν, ὅτι κατασκευάζων τὴν χρυσοῦν χλαμύδα τῆς Ἀθηνᾶς ἐκλεψε τὸν χρυσόν· ὁ Περικλῆς ἀπέδειξε ψευδῇ τὴν κατηγορίαν, προστάξας ν' ἀφαιρέσωσι καὶ ζυγίσωσι τὴν χλαμύδα ἣτις κατὰ συμβουλήν τοῦ Περικλέους ἦτο οὕτως εἰργασμένη καὶ περιτεθειμένη εἰς τὸ ἄγαλμα, ὥστε ἠδύνατο νὰ ἀφαιρῇται· ἀλλ' οἱ κατήγοροι εὗρον ἄλλην κατηγορίαν κατὰ τοῦ μεγαλοφυοῦς καλλιτέχνου, ὅτι ἐπὶ τῆς ἀσπίδος τῆς Ἀθηνᾶς παρέστησε τὴν εἰκόνα ἑαυτοῦ καὶ τὴν τοῦ Περικλέους. Κλεισθεὶς δὲ ὡς κακοῦργος εἰς τὸ δεσμοκτήριον, ἀπέθανεν ἐν αὐτῷ, καταβληθεὶς ὑπὸ τοῦ γήρατος καὶ τῆς λύπης.

Καὶ τὸν διδάσκαλον δὲ αὐτοῦ Ἀναξαγόραν κατηγόρησαν οἱ ἀντίπαλοι αὐτοῦ ὡς ἄθεον· ὁ δὲ Περικλῆς οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχων περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ παλαιοῦ διδασκάλου του, συνεβούλευσεν αὐτὸν ν' ἀπέλθῃ τῶν Ἀθηνῶν.

Καὶ αὕτῃ δὲ ἡ σύζυγός του Ἀσπασία εἰσήχθη εἰς δίκην ἐπὶ ἀσεβείᾳ· ὁ κίνδυνος τῆς προσφιλεστάτης ταύτης γυναικὸς τόσον ἐτάραξε τὸν Περικλέα, ὥστε αὐτὸς ὁ σοβαρὸς καὶ ἀτάραχος ἀνὴρ, ὁ Ὀλύμπιος Περικλῆς, ἀπολογούμενος ὑπὲρ αὐτῆς ἐδάκρυσε καὶ παρακλήσεις ἀπέτεινε πρὸς τοὺς δικαστάς, οὕτω δὲ ἐκ συμπαθείας ἠθώωσαν τὴν Ἀσπασίαν.

Πλὴν τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγαριστίας τοῦ λαοῦ, βαθύτατα κατέθλιψαν τὸν Περικλέα περὶ τὸ γῆρας αὐτοῦ καὶ οἰκιακαὶ συμφοραί. Πολλοὶ συγγενεῖς καὶ φίλοι αὐτοῦ εἶχον ἀποθάνῃ ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ, προσέτι δὲ καὶ ἡ ἀγαπητὴ αὐτοῦ ἀδελφή καὶ ὁ πρεσβύτερος υἱὸς Ξάνθιππος. Ἀλλὰ τὸ φρόνημα τοῦ γενναίου ἀνδρὸς δὲν ἐταπεινώθη ἐκ τῶν τηλικούτων συμφορῶν, τὸ δὲ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς αὐτοῦ διέμενε σταθερὸν καὶ ἀναλλοίωτον. Ἀλλ' ὅτε ἀπέθανε καὶ ὁ τελευταῖος αὐτοῦ υἱὸς Πάραλος, κατεβλήθη καὶ δὲν ἠδυνήθη πλέον νὰ δείξῃ τὴν μεγαλόψυχον αὐτοῦ καρτερίαν· καθ' ἣν δὲ στιγμήν προσήλθε καὶ ἔθεσε διὰ τρεμούσης χειρὸς στέφανον ἐπὶ τοῦ νεκροῦ, κατεκάμφθη ὑπὸ τῆς λύπης καὶ ἔκλαυσεν.

Ἡ πόλις ἠρθάνθη μετ' ὀλίγον τὴν ἀνάγκην τοῦ Περικλέους, εἰότι εὐδεὶς ἄλλος στρατηγὸς ἐφαίνετο ἄξιος νὰ κυβερνήσῃ τὴν πόλιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἤσ' ἀνθήσαν μεταμέλειαν καὶ ἐζήτησαν συγγνώμην· κηρύξαντες δὲ τὴν καταδίκην ἄκυρον, ἐχειροτόνησαν πάλιν αὐτὸν στρατηγόν. Ἀλλ' ὁ Περικλῆς κεκλεισμένος ὦν ἐν τῇ οἰκίᾳ, δὲν ᾔθελε νὰ ἀναλάβῃ πάλιν τὸ δυσβάστακτον βάρος τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, μόλις δὲ καὶ μετὰ βίας ἐπέισθη ὑπὸ τοῦ στενοῦ του συγγενοῦς Ἀλκιβιάδου καὶ ἄλλων φίλων νὰ ἐμφανισθῇ καὶ πάλιν εἰς τὸ πλῆθος. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον προσεβλήθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ.

Ἐν ᾧ δὲ ἐπλησίαζε ν' ἀποθάνῃ, οἱ ἐπισημότεροι τῶν πο-

λιτῶν καθήμενοι περίξ τῆς κλίνης ὠμίλουν περί τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ καὶ τῆς δυνάμεως, καὶ ἀπηρίθμουν τὰ κατορθώματα αὐτοῦ καὶ τὰ πολλὰ τρόπαια, διότι στρατηγῶν καὶ νικῶν ἐννέα τρόπαια ἔστησε. Ἔλεγον δὲ ταῦτα πρὸς ἀλλήλους, νομίζοντες ὅτι ἐκεῖνος δὲν αἰσθάνεται πλέον. Ἄλλ' ὁ Περικλῆς ἤκουε τὰ πάντα, καὶ ἀνοίξας τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ

Ἰ Ασπασία.

διακόψας αὐτούς, εἶπε «Θαυμάζω ὅτι ἐπαινεῖτε καὶ ἀναφέρετε ταῦτα, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ ἡ τύχη συνετέλεσε, καὶ τὰ ὁποῖα πολλοὶ ἄλλοι στρατηγοὶ ἐπραξαν· δὲν λέγετε δὲ τὸ κάλλιστον καὶ μέγιστον, ὅτι ἐξ αἰτίας μου οὐδεὶς Ἀθηναῖος ἐπενθηφόρησε».

ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ

(450 π. Χ.)

Ὁ Ἀλκιβιάδης κατήγετο πατρόθεν καὶ μητρόθεν ἐκ γένους ἐπισήμου τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Κλεινίας διέπρεψε κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, δι' ἰδίας τριήρους ναυμαχήσας περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον, καὶ λαβὼν τὸ βραβεῖον τῆς ἀνδρείας· ἡ δὲ μήτηρ αὐτοῦ Δεινομάχη κατήγετο ἐκ τῆς μεγάλης οἰκογενείας τῶν Ἀλκμεωνιδῶν.

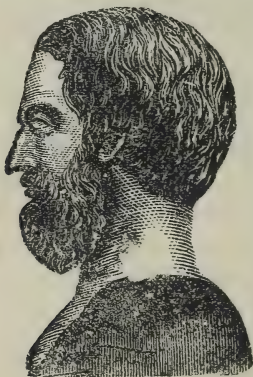
Ὁ Ἀλκιβιάδης εἶχεν ἐκ φύσεως πολλὰ προτερήματα· ἦτο εὖμορφος, ἀγγλίνους, φιλότιμος, ἀλλ' ἦτο καὶ αὐθάδης καὶ ἀλαζῶν καὶ ματαιόφρων. Παλαίων ποτὲ μετὰ ἰσχυροτέρου ὀμηλίκου του καὶ κινδυνεύων νὰ ἡττηθῇ, διὰ νὰ μὴ πέσῃ, ἤρχισε νὰ δάκνῃ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ἐκεῖνος δὲ ἀφῆκεν αὐτὸν λέγων «Δάκνεις, ὦ Ἀλκιβιάδη, ὅπως αἱ γυναῖκες. — Ὅχι, ἀπεκρίθη, ἀλλ' ὅπως οἱ λέοντες».

Ἐτι δὲ μικρὸς ὢν ἔπαιζεν ἀστραγάλους ἐν στενωπῷ· ἐν ᾧ δὲ ἦτο ἡ σειρά του νὰ ρίψῃ, ἤρχετο ἅμαξα φορτηγός. Καὶ πρῶτον μὲν παρεκάλεσε τὸν ἁμαξηλάτην νὰ περιμείνῃ ὀλίγον, ἐπειδὴ δ' ἐκεῖνος δὲν ὑπήκουσεν, ἀλλὰ προὔχωρει, οἱ μὲν ἄλλοι παῖδες ἀπεσύρθησαν, ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης ἔπεσε πρηνῆς καὶ ἐξηπλώθη ἔμπροσθεν τῶν ἵππων τῆς ἁμάξης καὶ ἐφώναξε «Λοιπόν, πέρασε ἂν θέλῃς». Τότε ὁ ἁμαξηλάτης φοβηθεὶς ἀνεχαίτισε τοὺς ἵππους του. Οἱ δὲ σύντροφοί του ἐξεπλάγησαν καὶ μετὰ βοῆς ἔτρεξαν πλησίον του.

Ὁ Ἀλκιβιάδης, ἐν ᾧ περιεκυκλοῦτο ὑπὸ ψευδῶν φίλων καὶ κολάκων, καὶ ἦτο παραδεδομένος εἰς διασκεδάσεις, συνήνητησεν εὐτυχῶς ἄνδρα τινά, ὅστις φορῶν πενιχρὸν φόρεμα περιήρχετο γυμνόπους τὰς ὁδοὺς, ὁμιλῶν περὶ ἀρετῆς· ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἦτο ὁ φιλόσοφος Σωκράτης. Ὁ Σωκράτης ἡγωνίσθη παντὶ σθένει νὰ σώσῃ τὸν δυστυχῆ νέον ἐκ τοῦ ἀσώτου βίου, ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης ἡγάπα καὶ ἐτίμα τὸν σο-

φὸν ἄνδρα, ἠκροᾶτο μετὰ προσοχῆς τὴν διδασκαλίαν του, καὶ ἐδέχετο τὰς ἐπιπλήξεις αὐτοῦ, ἂν καὶ αὐτὸς ἦτο ὕβριστικὸς πρὸς τοὺς ἄλλους.

Μόλις ἦτο εἰκοσαετῆς ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Ποτιδαίας (τῷ 432 π. Χ.). Τῆς ἐκστρατείας ταύτης μετέσχε καὶ αὐτός, ἔχων σύσκηνον καὶ παραστάτην τὸν Σωκράτην· ἠγωνίσθη δὲ μετὰ μεγάλης ἀνδρείας, καὶ ἐπληγώθη βαρέως, σωθεὶς ὑπὸ τοῦ Σωκράτους· μετὰ ὀκτῶ ἔτη εἰς τὴν ἐπὶ Δηλίῳ μάχην, καθ' ἣν οἱ Ἀθηναῖοι

Ἀλκιβιάδης.

ὑπέστησαν πανωλεθρίαν, ἠδυνήθη ν' ἀνταποδώσῃ τὴν χάριν, σώσας ἐκ βεβαίου θανάτου τὸν διδάσκαλόν του.

Ἡμέραν τινὰ διὰ νὰ γελάσῃ αὐτὸς καὶ οἱ φίλοι του, ἐρράπισε δημοσίᾳ τὸν Ἱππόνικον, ἐπισημότατον καὶ πλούσιον Ἀθηναῖον. Ὅλη ἡ πόλις ἔμαθε τὴν αὐθάδειαν τοῦ νέου, πάντες δὲ ἠγανάκτησαν κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης εὐθύς τὴν ἄλλην ἡμέραν ἀπὸ πρωίας μετέβη εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἱππονίκου, καὶ κρούσας τὴν θύραν εἰσῆλθεν, ἀπεδύθη τὸ ἱμάτιόν του καὶ παρέδωκεν εἰς τὸν Ἱππόνικον τὸ σῶμά του, παρακαλῶν νὰ μαστιγώσῃ καὶ τιμωρήσῃ αὐτόν. Ὁ

δὲ Ἰππόνικος συνεχώρησε τὸν νέον, καὶ βραδύτερον ἔδωκεν εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ Ἰππαρέτην.

Ἡ πρώτη τοῦ Ἀλκιβιάδου εἰσοδος εἰς τὰ πολιτικά ἐγενεν ὡς ἐξῆς· διαβαίνων ποτὲ κατὰ τύχην ἐκ τῆς συνελεύσεως τοῦ λαοῦ, ἤκουσε τοὺς Ἀθηναίους θορυβοῦντας ἐρωτήσας ὅτι τίς ἦτο ἡ αἰτία τοῦ θορύβου, ἔμαθεν ὅτι ἐγίνοντο ἐπιδόσεις χρημάτων ⁽¹⁾ καὶ προσελθὼν ἔδωκε καὶ αὐτός· ὁ δῆμος ἐχειροκρότει καὶ ἐβόα· οὗτος δὲ ὑπὸ τῆς χαρᾶς ἐλησμόνησεν ὅτι εἶχεν ὄρτυγα ὑπὸ τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ· τὸ πτηνὸν φοβητὴν ἐκ τοῦ θορύβου ἔφυγε, τότε δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἤρχισαν ἔτι μᾶλλον νὰ βοῶσι, πολλοὶ δ' ἠγέρθησαν ἐκ τῆς συνελεύσεως καὶ ἔτρεχον ὅπως συλλάβωσιν αὐτό, τὸ συνέλαβε δὲ ὁ κυβερνήτης Ἀντίοχος, ὅστις ἔκτοτε ἐγενε προσφιλέστατος εἰς τὸν Ἀλκιβιάδην.

Εἶχε κύνα θαυμαστὸν κατὰ τὸ μέγεθος καὶ τὴν εὐμορφίαν, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀγοράσῃ ἀντὶ ἑπτακισχιλίων δραχμῶν. Τοῦτου ἀπέκρυψε τὴν οὐράν, ἥ-τις ἦτο ὠραιότατη. Ἐπειδὴ δὲ οἱ φίλοι ἐπέπληττον αὐτὸν λέγοντες, ὅτι πάντες οἱ πολῖται λυποῦνται καὶ ἀποδοκιμαζοῦσι τὴν πράξιν του, ὁ Ἀλκιβιάδης γελάτας εἶπεν «Ἰσα ἰσα γίνεται ἐκεῖνο τὸ ὅποιον θέλω· διότι θέλω οἱ Ἀθηναῖοι νὰ ὁμιλῶσι περὶ τούτου, διὰ νὰ μὴ λέγωσιν ἄλλο τι χειρότερον περὶ ἐμοῦ».

Ὁ Ἀλκιβιάδης προσεπάθει νὰ ἐκπλήξῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ πκντας τοὺς Ἕλληνας διὰ τῆς μεγαλοπρεπείας καὶ πολυτελείας αὐτοῦ. Εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ἀπέστειλεν ἑπτὰ ἄρματα, ὅπερ οὐδεὶς ἄλλος οὔτε ἰδιώτης οὔτε βασιλεὺς εἶχε πράξῃ ποτέ· ἐνίκησε δὲ καὶ ἔλθεν οὐ μόνον τὸ πρῶτον, ἀλλὰ καὶ τὸ δεύτερον καὶ τὸ τέταρτον ἄθλον.

Διὰ τῆς Νικιείου εἰρήνης (421 π. Χ.) εἶχε καταπαύσῃ ὁ μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης πόλεμος. Ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης, ἐπιθυμῶν νὰ λάβῃ τιμὴν καὶ δόξαν δὲν ἠρέ-

(1) Ἐπιδόσεις χρημάτων ἐλέγετο ἡ ἑκτακτος εἰσφορά, τὴν ὁποίαν ἐκαλοῦντο οἱ πολῖται νὰ εἰσφέρωσι δι' ἑκτάκτους ἀνάγκας τῆς πόλεως.

σκετο εἰς τὴν εἰρήνην ταύτην, καὶ πάντα τρόπον μετήρ-
χετο, ὅπως ἐπαναφέρῃ καὶ πάλιν τὸν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ
Σπάρτης πόλεμον· πρὸ πάντων δὲ παρεκίνει τοὺς Ἀθηναίους
εἰς ἐκστρατεῖαν κατὰ τῆς Σικελίας. Ὅτε δὲ οἱ Ἐγεσταῖοι,
οἱ κάτοικοι τῆς ἐν Σικελίᾳ πόλεως Ἐγέστης, ἦλθον εἰς Ἀθή-
νας ζητοῦντες βοήθειαν κατὰ τῶν κατοίκων τοῦ Σελινοῦν-
τος καὶ κατὰ τῶν ἰσχυρῶν αὐτῶν συμμάχων Συρακουσίων,
ὁ Ἀλκιβιάδης διὰ τῆς φλογερᾶς του εὐγλωττίας διήγειρεν
εἰς πάντας πόθον πρὸς τὴν ἐκστρατεῖαν· κατέπεισε δὲ τὸν
δῆμον ν' ἀποστείλῃ μέγαν στόλον διὰ μιᾶς, πρὸς καθυπό-
ταξιν τῆς νήσου. Ὁ δὲ λαὸς διὰ τῆς ζωηρᾶς φαντασίας
αὐτοῦ ἐφαντάζετο ἤδη, ὅτι ἔγινε κύριος ὅχι μόνον τῆς Σι-
κελίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Καρχηδόνος καὶ ὅλης τῆς Ἀφρικῆς.

Λαμπρὸς στόλος ἐξωπλίσθη· καὶ ὁ μὲν Ἀλκιβιάδης ἐπε-
θύμει νὰ ἔχῃ μόνος αὐτὸς τὴν στρατηγίαν· ἀλλ' ὁ λαὸς
ἐξέλεξεν ὡς συστράτηγον τὸν ἔμπειρον καὶ συνετὸν Νικίαν,
διὰ νὰ περιστέλλῃ τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν τόλμην τοῦ Ἀλκι-
βιάδου, τρίτος δὲ στρατηγὸς ἐξελέχθη ὁ Λάμαχος.

Ἀλλὰ πρὶν ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος συνέβη τι ἐν Ἀθήναις,
τὸ ὁποῖον ἐβλάψε πολὺ τὸν Ἀλκιβιάδην. Πρωτὰν τινά (τὸν
Μάϊον τοῦ 415) εὐρέθησαν ἀποκεκομμένοι τὰς κεφαλὰς
πάντες σχεδὸν οἱ λιθινοὶ Ἑρμαῖ, οἵτινες, ὡς γνωστόν, ἦσαν
ὅχι μόνον κόσμημα τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ δεῖγμα τῆς
εὐσεβείας τῶν πολιτῶν· ἡ πόλις ἅπασα κατεταράχθη, διότι
ἡ πράξις αὕτη ἐθεωρήθη ὡς ὕβρις ἐναντίον τῆς θρησκείας,
καὶ ὡς κακὸς οἰωνὸς διὰ τὴν ἐκστρατεῖαν.

Οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ἀλκιβιάδου κατήγγειλαν αὐτὸν εἰς
τὸ δικαστήριον, προσήγαγον μάλιστα καὶ μάρτυρας, ὅτι ὁ
Ἀλκιβιάδης καὶ οἱ φίλοι αὐτοῦ ἠκρωτηρίασαν τοὺς Ἑρμᾶς,
παρώξυναν δὲ κατ' αὐτοῦ τὸν λαόν· ἀλλ' ὡς εἶδον ὅτι ὁ
στρατὸς καὶ οἱ σύμμαχοι διέκειντο εὐνοϊκῶς πρὸς τὸν Ἀλ-
κιβιάδην, ἐφοβήθησαν μὴ ὁ δῆμος φανῇ ἐπεικὴς, καὶ διὰ
τοῦτο ἐτεχνάσθησαν νὰ προτείνωσιν, ὅτι δὲν εἶνε συμφέρον
εἰς τὴν πόλιν ν' ἀναβληθῇ ἡ ἐκστρατεία, σκοπὸν ἔχοντες

νὰ ἀφανίσωσι τὸν Ἀλκιβιάδην. Ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης δὲν ἠπατήθη, καὶ ἐπέμενε νὰ δικάσθῃ πρὶν ἐκπλεύσῃ, καὶ ἂν μὲν ἀποδειχθῇ ἔνοχος, νὰ θανατωθῇ, ἂν δὲ ἀθωωθῇ, τότε νὰ κινήσῃ κατὰ τῶν πολεμίων, χωρὶς πλέον νὰ φοβῆται τοὺς συκοφάντας.

Ὁ λαὸς ὁμῶς δὲν πείθεται, ἀλλὰ προστάσσει αὐτὸν νὰ ἀπέλθῃ εὐθύς· ὅθεν ἀποπλέει μετὰ τῶν συστρατῆγων, ἄγων περὶ τὰς 140 τριήρεις. Ὁ στόλος προσορμίζεται εἰς τὴν Σικελίαν, ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης καταλαμβάνει τὴν Κατάνην. Ἀλλ' αἰφνης φθάνει ἐξ Ἀθηνῶν ἡ Σαλαμινία, ἡ δημοσία τριήρης, ἡ ἀποστελλομένη πρὸς μεταφορὰν ὑποδίκων, καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης καλεῖται εἰς Ἀθήνας, ν' ἀπολογηθῇ περὶ τῆς ἐναντίον του κατηγορίας. Καὶ ἄλλοι δὲ συγγενεῖς καὶ φίλοι αὐτοῦ εἶχον κατηγορηθῇ ἐν Ἀθήναις ἐπὶ ἀσεβείᾳ, ὅθεν πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσι, πλεῖστοι δὲ ἐφυλακίσθησαν καὶ ἐθανατώθησαν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ὑπακούσας εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ δήμου, ἀπέπλευσεν, οὐχὶ διὰ τῆς Σαλαμινίας, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ πλοίου· γινώσκων δὲ τὴν κουφότητα καὶ τὴν ἀστασίαν τοῦ λαοῦ, καὶ βλέπων προφανῇ τὸν κίνδυνον, ἐκρύβῃ εἰς τὸν λιμένα τῶν Θουρίων, καὶ ἐκεῖθεν κατέφυγεν εἰς τὸ Ἄργος. Μαθὼν δ' ἔπειτα ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι κατεδίκασαν αὐτὸν ἐρήμην εἰς θάνατον, εἶπεν ἀπειλητικῶς «Ἀλλ' ἐγὼ θά τοὺς δείξω ὅτι ζῶ».

Ἐξ Ἀργους μετέβη εἰς τὴν Σπάρτην, πνέων ἐκδίκησιν κατὰ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Σπαρτιαῖται ἦσαν πρόθυμοι νὰ βοηθήσωσι τοὺς Συρακουσίους, παρεκίνησε καὶ κατέπεισεν αὐτοὺς ν' ἀποστείλωσι στρατηγὸν τὸν Γύλιππον, στρατηγὸν ἀνδρεῖον καὶ δραστήριον, καὶ νὰ καταθραύσωσι τὴν ἐκεῖ δύναμιν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Σπαρτιαῖται ἀποστέλλουσι τὸν Γύλιππον, καὶ ἐν ᾧ ἕως τότε ἐνίκων οἱ Ἀθηναῖοι, ἔπειτα, κατὰ κράτος ἡττηθέντες ὑπὸ τῶν Συρακουσίων καὶ τῶν συμμάχων, ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσι. Καὶ ὁ μὲν Νικίας καὶ ὁ ἀντὶ τοῦ Λαμάχου σταλεῖς

ἔπειτα στρατηγὸς Δημοσθένης ἐσφάγησαν, ἑπταχιχίλιοι δὲ αἰχμάλωτοι ἐρρίφθησαν εἰς τὰ λατομεῖα, ὅπου ἔμειναν περὶ τὰς ἐβδομήκοντα ἡμέρας καὶ ἔπαθον τὰ πάνδεινα. Πολλοὶ τῶν Ἀθηναίων αἰχμαλώτων ἠλευθερώθησαν, διότι ἀπήγγελλον τὰ ποιήματα τοῦ ποιητοῦ Εὐριπίδου, ἣ περιπλανώμενοι ἔλαβον τροφήν καὶ ὕδωρ εἰς ἀμοιβήν, διότι ἔφαλλον μέλη αὐτοῦ· ὅθεν ἐπανελθόντες εἰς τὴν πατρίδα, ἡσπάζοντο μετὰ δακρύων τὸν σωτῆρά των ποιητήν.

Ἡ εἰδησις τῆς ἐν Σικελίᾳ πανωλεθρίας ἐβύθισεν εἰς ἀπελπισμὸν τοὺς Ἀθηναίους· οἱ ναύσταθμοι ἦσαν ἄνευ πλοίων, τὸ ταμεῖον κενόν, ὑπῆρχε δὲ φόβος μήπως οἱ μὲν ἐχθροὶ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, οἱ δὲ σύμμαχοι ἀποστατήσωσιν.

Ἄλλη συμβουλή τοῦ Ἀλκιβιάδου πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας ἦτο νὰ τειχίσωσι τὴν Δεκέλειαν, κειμένην ἐν τῇ Ἀττικῇ· ἔπραξαν τοῦτο οἱ Σπαρτιάται, καὶ ὁρμώμενοι ἐξ αὐτῆς κατέστρεφον τὴν περίξ τῶν Ἀθηνῶν χώραν καὶ τὴν Εὐβοίαν.

Ὁ Ἀλκιβιάδης διατρίβων ἐν Σπάρτῃ, ἔζη λακωνικῶς, ἐλούετο εἰς τὸν Εὐρώταν, ἐξύριζε τὴν κόμην, ἐγεύετο τὸν μέλανα ζωμόν, ἐφόρει σπαρτιατικὸν ἱμάτιον. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου, εἴλκυσε τὴν ἀγάπην τοῦ πλήθους· σταλείς δὲ μετὰ τινος στρατηγοῦ εἰς τὴν Ἰωνίαν, συνέπραττε μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων πρὸς βλάβην τῶν Ἀθηναίων.

Ἄλλ' ἤδη οἱ δυνατώτατοι καὶ φιλοτιμότατοι τῶν Σπαρτιατῶν ἤρχισαν νὰ ὑποπτεύωσι τὸν Ἀλκιβιάδην, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἄγισ ἐμίσει αὐτόν. Ἐπὶ τέλους δὲ ἐστάλη ἐκ Σπάρτης προσταγὴ εἰς τὴν Ἰωνίαν νὰ φονευθῇ ὁ Ἀλκιβιάδης· ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης, μαθὼν τοῦτο, ἔφυγεν ἐκ τοῦ Σπαρτιατικοῦ στρατοπέδου πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ Τισσαφέρην. Τὴν ἐκδίκησιν αὐτοῦ ἔστρεψε τώρα κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων· κατῴρθωσε δὲ νὰ πείσῃ τὸν Πέρσην σατράπην νὰ βοηθῇ τοῦ λοιποῦ τοὺς Ἀθηναίους ἀντὶ τῶν Λακεδαιμονίων, ἐπιθυμῶν νὰ συμφιλιωθῇ μετὰ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ, ὅπως ἀνακαλέσωσιν αὐτόν· συνεννοεῖτο λοιπὸν μετὰ τῶν στρα-

τηγῶν τοῦ ἐν Σάμφ εὐρισκομένου τότε Ἀθηναίκοῦ στόλου, ὑποσχόμενος εἰς αὐτοὺς τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Τισσαφέρνους.

Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες ἐνίκησαν, ἐν Σηστῶ καὶ ἐν Ἀβύδῳ εἰς δύο ναυμαχίας, τὸν στόλον τῶν Λακεδαιμονίων. Μετὰ τὰς νίκας ταύτας ὁ Ἀλκιβιάδης προσῆλθεν εἰς τὸν Τισσαφέρνην μετ' ἀκολουθίας ἡγεμονικῆς, φέρων πολλὰ δῶρα πρὸς αὐτόν· ἀλλ' ὁ Τισσαφέρνης, πρὸ πολλοῦ κατηγορούμενος ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων, φοβούμενος μὴ ὑποπέσῃ εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ βασιλέως, προσέταξε νὰ συλλάβωσι τὸν τέως φίλον καὶ ξένον αὐτοῦ, καὶ νὰ τον φυλακίσωσιν εἰς τὰς Σάρδεις. Ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης δραπετεύει μετὰ τριάκοντα ἡμέρας, καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν ἀγῶνα· ὁδηγεῖ τοὺς Ἀθηναίους πρὸ τῆς Κυζίκου, ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν Περσῶν, καὶ νικᾷ αὐτοὺς καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁ στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Μίνδαρος ἐφονεύθη, ὁ Πέρσης Φαρνάβαζος ἔφυγε, καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐξεδιώχθησαν τοῦ Ἑλλησπόντου, ὅστις ἐγίνετο πάλιν Ἀθηναϊκὴ θάλασσα (1). Ἐπειτα δὲ ἐπέρχεται κατὰ τῆς Χαλκηδόνος, κυριεύει τὴν ἐν τῇ Προποντίδι Σηλυβρίαν διὰ πολλῶν κινδύνων, ἐξ ὧν σώζει αὐτὸν ἡ γενναιότης του καὶ ἡ ἐτοιμότης τοῦ πνεύματός του, καὶ ὑποτάσσει τὸ Βυζάντιον, ὅπερ εἶχεν ἀποστατήσῃ.

Μετὰ τοιοῦτους θριάμβους ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ τὴν πατρίδα του, καὶ ἔπλευσεν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁλος ὁ στόλος ἦτο κεκοσμημένος κύκλῳ διὰ πολλῶν ἀσπίδων καὶ ἀπείρων λαφύρων, καὶ ἔσυρε πολλὰ ἀκροστόλια κα-

(1) Οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀνήγγειλαν εἰς τοὺς ἐφόρους τὴν ἡττὰν ταύτην λακωνικώτατα, διὰ τῶν ἐξῆς ὀλίγων λέξεων, αἵτινες φαίνονται μᾶλλον ὡς τηλεγράφημα α"Ἐρρεῖ τὰ κᾶλα· Μίνδαρος ἀπεσσοῦα· πεινῶντι τῶνδρες· ἀπορίομες τί χρὴ δρᾶν» ἤτοι α'Ἐχάθησαν τὰ πλοῖα· ὁ Μίνδαρος ἐφονεύθη· πεινῶσιν οἱ ἄνδρες· ἀποροῦμεν τί νὰ πράξωμεν».

ταστραφέντων πλοίων· ἑκατὸν δεκατέσσαρες κυριευθεῖσαι τριήρεις παρηκολούθουν ἐν μακρᾷ γραμμῇ.

Ἀπειρον πλῆθος λαοῦ κατῆλθεν εἰς τὸν Πειραιᾶ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Ἀλκιβιάδου· ἀλλ' αὐτὸς ἐδίσταζε νὰ ἀποβῇ τῆς ναυαρχίδος ἕως ὅτου προσῆλθον οἱ φίλοι καὶ συγγενεῖς αὐτοῦ. Ἀφ' οὗ δὲ μετὰ πολλὰ ἀπέβη μετὰ τῶν συστρατήγων, τοὺς μὲν ἄλλους στρατηγούς ἀπαντῶντες οἱ ἄνθρωποι, ἐφαίνοντο ὅτι οὐδ' ἐβλεπον αὐτούς, πρὸς ἐκεῖνον δὲ προστρέχοντες πάντες ἐβόων, ἡσπάζοντο αὐτόν, συνώδευον, καὶ ἐρχόμενοι πλησίον τὸν ἐστεφάνουν. Ὅσοι δὲ δὲν ἠδύνατο νὰ πλησιάσωσιν, ἐθεῶντο μακρόθεν, καὶ οἱ γεροντότεροι ἐδείκνυσαν αὐτὸν εἰς τοὺς νέους. Πολλοὶ δ' ἔκλαιον ἐκ τῆς χαρᾶς, ἐνθυμούμενοι τὰ πρότερα δυστυχήματα, καὶ ἀναλογιζόμενοι ὅτι εἰς τὴν Σικελίαν δὲν θὰ ἔπασχον τηλικοῦτον ὄλεθρον, οὐδὲ τόσοι πόθοι αὐτῶν θὰ ἔμενον ἀνεκπλήρωτοι, ἂν εἶχον ἀφήσῃ τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς τὰ πράγματα.

Μετὰ χαρᾶς καὶ συγκινήσεως ἀνῆλθε πάλιν ὁ λαὸς εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐπορεύθη εἰς τὴν Πνύκα, ὅπου ἐγίνοντο αἱ συνελεύσεις τοῦ λαοῦ. Ἐκεῖ ὁ Ἀλκιβιάδης κλαίων καὶ ὀλοφυρόμενος ἀφηγήθη τὰ παθήματά του, κατηγόρησε τὸν λαὸν ὀλίγον μόνον καὶ μετρίως. τὰ πάντα δὲ ἀπέδωκεν εἰς τὴν κακὴν αὐτοῦ τύχην. ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐνεψύχωσεν αὐτούς· ὁ δὲ δῆμος ἐστεφάνωσεν αὐτὸν διὰ χρυσοῦ στεφάνου καὶ τὸν ἐξέλεξε στρατηγὸν αὐτοκράτορα κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν· ἐψήφισε δὲ νὰ ἀποδοθῇ εἰς αὐτὸν ἡ δημευθεῖσα περιουσία του καὶ ν' ἀνακληθῶσιν αἱ κατ' αὐτοῦ κατάραι τῶν ἱερῶν· οἱ δὲ λίθοι ἐφ' ὧν εἶχε χαραχθῇ ἡ καταδίκη αὐτοῦ, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν.

Μετὰ τινὰς μῆνας ἐξέπλευσεν ὁ Ἀλκιβιάδης ἄγων ἑκατὸν τριήρεις, καὶ προσωρμίσθη εἰς τὸ Νότιον ἀκρωτήριον παρὰ τὴν Ἐφεσον, ἐν ᾧ ὁ στρατηγὸς τῶν Λακεδαιμονίων Λύσανδρος εὗρίσκετο μετὰ στόλου ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς

Σάμου. Ἀλλὰ μεταβάς εἰς Καρίαν νὰ συλλέξῃ χρήματα πρὸς μισθοδοσίαν τῶν ναυτῶν, ἀφῆκεν ἀντιπρόσωπον τὸν κυβερνήτην Ἀντίοχον, αὐττηρῶς ἀπαγορεύσας εἰς αὐτὸν νὰ μὴ ναυμαχήσῃ, μηδὲ εἰς ἐπιπλεύσῃ κατ' αὐτοῦ τὰ ἐχθρικά πλοῖα· ἀλλ' αὐτὸς κατεφρόνησε τὸ πρόσταγμα τοῦ Ἀλκιβιάδου. Ἐξέπλευσε λοιπὸν μετὰ τοῦ πλοίου του καὶ μεθ' ἑνὸς ἄλλου εἰς τὴν Ἐφεσον, καὶ παραπλέων παρὰ τὰς πύρας τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, προεκάλει εἰς μάχην τοὺς Σπαρτιάτας, λέγων πολλάς ὕβρεις καὶ βωμολογίας. Ὁ ναύαρχος τοῦ Σπαρτιατικοῦ στόλου, Λύσανδρος, κατὰ πρῶτον μὲν ἀνήχθη κατ' αὐτοῦ μετ' ὀλίγων πλοίων καὶ κατεδίωκεν αὐτόν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐξέπλευσαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιόχου, τότε ὁ Λύσανδρος ἐξέπλευσε μεθ' ὅλου τοῦ στόλου, καὶ ἔγινε ναυμαχία, καθ' ἣν ὁ Λύσανδρος καὶ τὸν Ἀντίοχον ἐφόνευσε, καὶ πλοῖα ἐκυρίευσε πολλὰ, καὶ πολλοὺς ἀνθρώπους συνέλαβε, καὶ ἔστησε τρόπαιον.

Μαθὼν ταῦτα ὁ Ἀλκιβιάδης, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σάμον, καὶ ἐξέπλευσε μεθ' ὅλου τοῦ στόλου, προκαλούμενος τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν· ἀλλ' οὗτος ἤρχετο εἰς τὴν νίκην του καὶ δὲν ἐδέχετο. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου τότε λαβόντες ἐκ τούτου ἀφορμὴν, κατηγορήσαν αὐτὸν εἰς τὸν δῆμον τῶν Ἀθηναίων, ὅτι κατέστρεψε τὸν στόλον, διότι ἄφινε τὴν στρατηγίαν εἰς οὐτιδανοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ ἔχῃ καὶ τὸν νὰ περιπλέῃ πρὸς ἀργυρολογίαν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πεισθέντες εὐκόλως εἰς τὴν καταγορίαν ταύτην, ἐξέλεξαν ἄλλους στρατηγοὺς, ἀποδεικνύοντες τὴν πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην ὀργὴν καὶ δυσμένειαν.

Ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης, μαθὼν ταῦτα καὶ φοβηθεὶς, ἀπῆλθεν ἐκ τοῦ στρατοπέδου καὶ μετέβη εἰς Θράκην ἐπὶ τῆς Προποντίδος, ὅπου εἶχε κατασκευάσῃ πύργον. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐφρόντιζε περὶ τῆς πατρίδος αὐτοῦ· παρατηρήσας ὅτι ὁ Ἀθηναϊκὸς στόλος ἦτο ἡγχυροβολημένος εἰς τοὺς Αἰγῶς ποταμούς, εἰς μέρος ἀλίμενον καὶ μὴ ἔχον πλησίον πόλιν,

καὶ ὅτι οἱ στρατιῶται δισπείροντο ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ἐν ᾧ μέγας ἐπέκειτο κίνδυνος ἐκ τοῦ ἀπέναντι ἐκεῖ ἐχθροῦ, ἦλθεν ἔφιππος καὶ συνεβούλευσε τοὺς στρατηγούς νὰ μεταφέρωσι τὸν στόλον εἰς τὴν Σηστόν, ἀλλ' οἱ στρατηγοὶ ἀπέρριψαν τὴν πρότασιν αὐτοῦ ὕβριστικῶς. Μετ' ὀλίγον δμως ἐφάνη πόσον δίκαιον εἶχεν ὁ Ἀλκιβιάδης· διότι ὁ Λύσανδρος ἐπιπεσὼν αἰφνιδίως κατὰ τοῦ στόλου τῶν Ἀθηναίων, ἐνίκησεν αὐτὸν κατὰ κράτος, κυριεύσας ἑκατὸν ἐβδομήκοντα τριήρεις καὶ αἰχμαλωτίσας τρισχιλίους ἄνδρας καὶ τοὺς στρατηγούς. Μόνος δὲ ὁ ναύαρχος Κόνων κατῴρθη μετὰ δώδεκα πλοίων νὰ σωθῇ εἰς τὴν Κύπρον (405).

Οἱ Λακεδαιμόνιοι φοβούμενοι τὸ μεγάλοπράγμον τοῦ Ἀλκιβιάδου, καὶ νομίζοντες ὅτι δὲν εἶνε ἀσφαλεῖς ἐφ' ὅσον ἔζη οὗτος, πρεσέταξαν νὰ συλλάβωσι καὶ θανατώσωσιν αὐτόν. Ὁ Ἀλκιβιάδης τότε κατέφυγεν εἰς τὸν σατράπην Φαρνάβαζον, σκοπὸν ἔχων νὰ μεταβῇ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Περσίας Ἀρταξέρξην, καὶ παρακινήσῃ αὐτὸν νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα του ἐκ τῆς κυριαρχίας τῶν Λακεδαιμονίων. Ὁ Λύσανδρος ἀπήτησε παρὰ τοῦ Φαρναβάζου νὰ φονεύσῃ τὸν ξένον του· ὁ Πέρσης ἀνέθηκεν εἰς δύο πιστοὺς αὐτοῦ ἀνθρώπους τὴν δολοφονίαν. Οὗτοι πολλοὺς ἄλλους ἄγοντες, δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἰσέλθωσι καὶ φονεύσωσιν αὐτόν, ἀλλὰ περικυκλώσαντες τὴν οἰκίαν τὴν νύκτα ἔβαλον πῦρ εἰς αὐτήν. Ὁ Ἀλκιβιάδης αἰσθανθεὶς τὴν πυρκαϊάν, τὰ μὲν πλεῖστα τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν στρωμάτων ἔρριπεν εἰς τὸ πῦρ, εἰς δὲ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα περιτυλίξας τὴν χλαμύδα, καὶ διὰ τῆς δεξιᾶς κρατῶν τὸ ἐγχειρίδιον, ἐπήδησεν ἔξω καὶ διήλθε διὰ μέσου τῶν φλογῶν ἀβλαβής. Οἱ δὲ βάρβαροι ἅμα ἰδόντες αὐτὸν δισκορπίσθησαν διότι οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ τον ἐμποδίσῃ, οὐδὲ νὰ ἔλθῃ εἰς χεῖρας μετ' αὐτοῦ, ἀλλὰ σταθέντες μακρόθεν ἔρριπτον κατ' αὐτοῦ ἀκόντια καὶ βέλη καὶ τον ἐφόνευσαν. Ἀποκόψαντες δὲ τὴν κεφαλὴν του, ἐκόμισαν αὐτὴν πρὸς τὸν σατράπην.

Οὕτως ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ τεσσαράκοντα ἑπτὰ ἐτῶν, μακρὰν τῆς πατρίδος, ὑπὸ χειρὸς δολοφόνων, ἐν μέσῳ βαρβάρων, ὁ ἀνὴρ ὅστις, προικισθεὶς ὑπὸ τῆς φύσεως δι' ἐξόχων προσόντων διὰ τῶν ὁποίων ἠδύνατο καὶ τὴν πατρίδα του νὰ ὠφελήσῃ καὶ ἑαυτὸν νὰ δοξάσῃ, ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν ἀστασίαν καὶ τὴν κουφότητα τοῦ χαρακτῆρός του ἔγινεν αἷτιος μεγίστων συμφορῶν εἰς τὴν πατρίδα.

ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΣ

(408 π. Χ)

Διὰ τῆς ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς μάχης κατεστράφη ὁλοσχερῶς ἡ δύναμις τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Λύσανδρος ἔπειτα μετὰ τοῦ νικηφόρου αὐτοῦ στόλου ἔπλεεν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, καὶ ὅσους Ἀθηναίους εὗρισκεν ἐκεῖ προσέταττε πάντας ν' ἀπέρχωνται εἰς Ἀθήνας. Ἡπείλει δὲ ὅτι θὰ φονεύσῃ ὄντινα Ἀθηναῖον συλλάβῃ ἐκτὸς τῶν Ἀθηνῶν. Σκοπὸς δὲ αὐτοῦ ἦτο, διὰ τῆς συρροῆς πολλοῦ πλήθους ἐν Ἀθήναις, νὰ ἐπέλθῃ μεγάλη πείνα εἰς τὴν πόλιν, διὰ νὰ μὴ δυνηθῇ ν' ἀντιστῇ αὕτη εἰς πολιορκίαν. Ἐπειτα δ' ἐπῆλθε μετὰ διακοσίων τριήρεων κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ταυτοχρόνως δὲ ἐπῆλθον κατὰ ξηρὰν μετὰ τῶν στρατευμάτων αὐτῶν καὶ οἱ δύο βασιλεῖς τῆς Σπάρτης, ὁ μὲν Ἅγις ἐκ τῆς Δεκελείας, ὁ δὲ Παυσανίας ἐκ τῆς Σπάρτης, οὕτω δὲ ἡ δυστυχὴς πόλις περιεκλείσθη πανταχόθεν.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀντέστησαν καρτερικῶς ὑπὲρ τοὺς τρεῖς μῆνας· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐκόντες ἄκοντες ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην, διότι ἡ πείνα δεινῶς ἐμάστιζε τὴν πόλιν, πολλοὶ δὲ καθ' ἐκάστην ἀπέθνησκον. Οἱ ἔροι δὲ τῆς εἰρήνης τοὺς ὁποίους προέτειναν οἱ Σπαρτιαῖται ἦσαν λίαν σκληροί· ἀπῆλθον δὴλα δὴ παρὰ τῶν Ἀθηναίων νὰ καταδαφίσωσι τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ περὶ τὸν Πειραιᾶ, νὰ ἀνακαλέσωσι τοὺς ἐξορίστους, καὶ νὰ ἔχωσι τοὺς αὐτοὺς καὶ ἡ Σπάρτη φίλους καὶ ἐχθρούς.

Ὁ λαὸς ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τοὺς βαρεῖς τούτους ὅρους τὸν Μάρτιον τοῦ ἔτους 404, καὶ οὕτω κατέπαυσεν ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος διαρκέσας εἰκοσιεπτὰ ὅλα ἔτη. Τὰ τείχη τῶν Ἀθηνῶν κατηδαφίσθησαν ὑπὸ τοὺς ἤχους αὐλῶν, ἐκάησαν δὲ καὶ αἱ τριήρεις αὐτῶν ὁμοίως ὑπὸ τοὺς

ἡχους αὐλῶν, ἐν ᾧ οἱ σύμμαχοι ἐστεφανωμένοι ἔπαιζον, ἑορτάζοντες τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὡσανεὶ ἦτο ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν. Ταῦτα δὲ ἔγιναν τὴν ἐπέτειον τῆς ἐν Σχλαμῖνι ναυμαχίας, ἡμέραν ἐνθυμίζουσαν εὐγενῇ μεγαλουργήματα ἐνδόξου παρελθόντος, καὶ ἡρωϊκοὺς ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ὁ Λύσανδρος εὐθὺς μετέβαλε τὸ πολίτευμα, καταλύσας τὴν δημοκρατίαν, καὶ διορίσας τριάκοντα ἄνδρας ἐν Ἀθήναις, οἵτινες συνήθως τριάκοντα τύραννοι καλοῦνται, καὶ δέκα ἐν Πειραιεῖ· ἀνεβίβασε δὲ φρουρὰν ἐκ Σπαρτιατῶν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, καὶ ἀρμοστὴν διώρισε τὸν Καλλίβιον, ἄνδρα Σπαρτιάτην (404).

Οἱ τριάκοντα οὗτοι τύραννοι διώρισαν ἄρχοντας, καὶ συνέστησαν βουλὴν ἐκ τῶν φίλων αὐτῶν, καὶ ἐκυβέρνησαν τὴν πόλιν μετ' αὐθαιρεσίας· ἡ δὲ ἐξουσία εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν μετεβλήθη εἰς φοβερὰν τυραννίαν. Προστατευόμενοι ὑπὸ τοῦ Σπαρτιάτου ἀρμοστοῦ καὶ τῆς Σπαρτιατικῆς φρουρᾶς, ἐθανάτωσαν τοὺς ἐπισημοτάτους τῶν δημοκρατικῶν, καὶ ἐδήμευσαν τὴν περιουσίαν ἐκείνων, οἵτινες ἔφυγον ὅπως σῶσωσι τὴν ζωὴν αὐτῶν. Ἐν γένει δὲ πολλοὶ τῶν χρηστῶν καὶ ἐντίμων πολιτῶν ἐληστεύοντο, ἐφυλακίζοντο, ἐξωρίζοντο, ἐθανατοῦντο ἀνηλεῶς ἐνεκα τοῦ πλοῦτος ἢ τῶν πολιτικῶν αὐτῶν φρονημάτων. Ἐντὸς τριῶν μηνῶν ὑπὲρ τοὺς χιλίους πεντακοσίους ἐθανατώθησαν. Μόνος δ' ἐκ τῶν τριάκοντα ὁ Θηραμένης ἠναντιοῦτο κατὰ τῶν ἀδίκων καὶ σκληρῶν βιαιοτήτων καὶ κακοεργιῶν τῶν συναδέλφων του, δι' ὃ καὶ ἐθανατώθη ὑπ' αὐτῶν.

Πολλοὶ τῶν Ἀθηναίων, χάριν τῆς σωτηρίας αὐτῶν, ἔφευγον ἐκ τῆς πατρίδος τῶν καὶ ἐξωρίζοντο ἐκουσίως· οἱ φυγάδες δὲ οὗτοι εὗρισκον ἄσυλον ἐν Θήβαις, ἐν Μεγάροις, ἐν Ἀργεῖ.

Ἐκ τῶν φυγάδων τούτων ἦτο καὶ ὁ Θρασύβουλος, ὅστις εἶχεν ἀναδειχθῆ ἱκανώτατος στρατηγὸς κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον. Ὁ Θρασύβουλος ὢν ἐνθερμος πρό-

μαχος τῆς δημοκρατίας, συνήθροισεν ἐν Θήβαις περὶ ἑαυτὸν τοὺς ἄλλους φυγάδας, ἀναμένων τὸν κατάλληλον χρόνον πρὸς ἐλευθέρωσιν τῆς πατρίδος.

Ὁ Θρασύβουλος ἄγων ἐβδςμήκοντα μόνον φυγάδας, ἐξεκίνησεν ἐκ Θηβῶν καὶ κατέλαβε τὴν Φυλὴν, ὀχυρὸν φρούριον κατὰ τὰ μεθόρια τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, πέντε ὥρας ἀπέχον τῶν Ἀθηνῶν. Ὡς ἐγινε τοῦτο γνωστόν, πολλοὶ φυγάδες προσέτρεχον πανταχόθεν, καὶ ἡ δύναμις τοῦ Θρασυβούλου ηὐξήθη. Οἱ τριάκοντα ἐπῆλθον κατὰ τοῦ φρουρίου καὶ ἐπολιόρχησαν αὐτό, ἀλλ' ἀπεκρούθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Κατὰ μικρὸν καὶ οἱ ἄλλοι φιλελεύθεροι προσῆλθον πρὸς τὸν Θρασύβουλον, οἱ δὲ τύραννοι μὴ θεωροῦντες πλέον ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς ἐν Ἀθήναις, κατέφυγον εἰς τὴν Ἑλευσίνα. Ὁ Θρασύβουλος τότε κατέλαβε μετὰ χιλίων ἀνδρῶν τὸν Πειραιᾶ. Οἱ τύραννοι συνήθροισαν ἅπασαν τὴν δύναμιν αὐτῶν ὅπως ἐκδιώξωσι τοὺς φιλελευθέρους, ἀλλὰ συγκροτηθείσης μάχης ἐν Μουνιχίᾳ, ἡττήθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν.

Πολλὴν δὲ μεγαλοφροσύνην ἐδειξεν ὁ Θρασύβουλος μετὰ τὴν μάχην, προστάξας τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ νὰ μὴ καταδιώκωσι τοὺς φεύγοντας μηδὲ νὰ συλῶσι τοὺς πεσόντας.

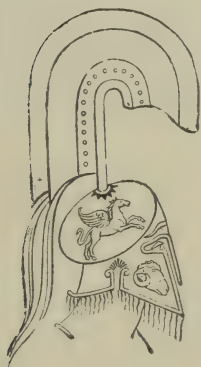
Οἱ τριάκοντα μετὰ τὴν ἡτταν αὐτῶν κατέφυγον εἰς τὴν ὀχυρὰν Ἑλευσίνα, ὅθεν ἀπέστειλαν εἰς τὴν Σπάρτην πρέσβεις ζητοῦντες βοήθειαν. Τότε δὲ κατελύθη ἡ τυραννία αὐτῶν, καὶ ἐξελήθησαν ὑπὸ τοῦ λαοῦ δέκα ἄνδρες, εἰς ἐξ ἐκάστης φυλῆς, ὅπως διαπραγματευθῶσι μετὰ τῶν ἐν Πειραιεῖ φιλελευθέρων· ἀλλ' οὗτοι συνεννοηθέντες πρὸς τοὺς φίλους τῶν τριάκοντα, ᾗθελον νὰ κυβερνῶσιν αὐθαίρετως, ἐζήτησαν δὲ καὶ αὐτοὶ ἐκ Σπάρτης βοήθειαν.

Τότε ὁ Λύσανδρος ἐνήργησε νὰ σταλῇ αὐτὸς μὲν μετὰ πεζικοῦ στρατοῦ, ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Λίβυς μετὰ τεσσαράκοντα πλοίων, οὕτω δὲ ἀπέκλεισε τὸν Πειραιᾶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Πausανίας ἐλθὼν μετὰ πεζικῆς δυνάμεως, κατὰ τὸ φαινόμενον μὲν ἐπολέμει

κατὰ τῶν Ἀθηναίων, πράγματι ὅμως ἐμεσολάβει ὅπως συμφιλιωθῶσιν αἱ δύο μερίδες, ἡ τοῦ Θρασυβούλου καὶ ἡ τῶν τριάκοντα.

Οἱ πολῖται τῶν δύο μερίδων ὤμοσαν πρὸς ἀλλήλους ὄρκον συμφιλιώσεως. καὶ ἐψήφισαν γενικὴν ἀμνηστείαν, καθ' ἣν ἔπρεπε νὰ λησμονηθῶσι καὶ συγχωρηθῶσι πᾶσαι αἱ ἀδικίαι, νὰ ἐπιτραπῇ δὲ εἰς πάντας τοὺς ἐξορίστους ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν πατρίδα. Ἐκ τῆς ἀμνηστείας ἀπεκλείσθησαν οἱ τριάκοντα καὶ οἱ δέκα. Καταλυθείσης δὲ τῆς τυραννίας τῶν τριάκοντα, ἀποκατεστάθη πάλιν ἡ δημοκρατία, καὶ ἴσχυον οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος.

Ἡ ἐλευθέρωσις αὕτη τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τῶν τριάκοντα τυράννων καὶ ἡ εἰρήνη τῆς πόλεως ἦτο κυρίως ἔργον τοῦ Θρασυβούλου, ὅστις εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης ἐστεφανώθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ κλάδου ἐλαίας.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ

(469 — 400 π. Χ.)

Ὁ Σωκράτης ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 469 π. Χ. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Σωφρονίσκος ἦτο ἀγαλματοποιός, ἡ δὲ μήτηρ του Φαιναρέτη ἦτο μαῖα. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδιδάχθη τὴν τέχνην τοῦ πατρὸς του, λέγεται δὲ ὅτι κατεσκεύασεν ἐνδεδυμένας τὰς τρεῖς Χάριτας, τὰς ὁποίας ἕως τότε παρίστα-

Σωκράτης.

νον γυμνάς, καὶ ὅτι τὰ ἀγάλματα ταῦτα ἐσώζοντο ἔπειτα ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀλλὰ δὲν εἶχε κλίσιν εἰς τὴν τέχνην· εἶχε κλίσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ ἐπεδόθη εἰς αὐτὴν μετὰ πολλῆς προθυμίας καὶ ἐπιτυχίας. Διδάσκαλοι δὲ αὐτοῦ ἦσαν ὁ Ἀναξαγόρας καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι φιλόσοφοι.

Ὁ Σωκράτης ἀνεδείχθη μέγας φιλόσοφος. Μίαν δὲ μόνην ἐπιθυμίαν εἶχε νὰ διορθώσῃ τὰ ἐλαττώματα τῆς κοινωνίας, νὰ διδῇ τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἀρετὴν. Δὲν εἶχε δὲ σχολεῖον ὠρισμένον καὶ ὥρας ὠρι-

σμένας. Ἐδίδασκε δημοσίᾳ καὶ δωρεάν. Μόνος του μετέβαι-
 νεν ὅπου ἐνόμιζεν ὅτι δύναται νὰ φανῇ ὠφέλιμος. Καθ' ἐ-
 κάστην τακτικῶς ἐφοίτα τὸ μὲν πρῶτ' εἰς τὰ γυμνάσια
 τῶν παιδῶν καὶ τῶν νέων, ἔπειτα μετέβαινεν εἰς τὴν Ἀ-
 γορὰν καὶ μετὰ μεσημβρίαν εἰς τοὺς περιπάτους, πάντοτε
 διδάσκων τὴν ἡθικὴν καὶ τὰ καθήκοντα τῶν ἀνθρώπων

Αἱ τρεῖς Χάριτες τοῦ Σωκράτους.

πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὴν πατρίδα καὶ πρὸς τοὺς γο-
 νεῖς. Πολὺ πλῆθος περιεκύκλωνε τὸν Σωκράτην καὶ ἡ-
 χροᾶτο μετὰ προθυμίας καὶ προσοχῆς.

Τόσον δὲ προσέλκυεν ὁ Σωκράτης τοὺς μαθητάς του,
 ὥστε διηγοῦνται ὅτι ὁ Ἀντισθένης καὶ τοι ἦτο κάτοικος
 τοῦ Πειραιῶς, ἀνέβαινε καθ' ἐκάστην εἰς Ἀθήνας πεζός,
 μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας δρόμον, διὰ νὰ ἀκούσῃ τὸν σοφὸν

διδάσκαλον. Ὁ δὲ Εὐκλείδης ὁ Μεγαρεύς, μαθητὴς καὶ αὐτὸς τοῦ Σωκράτους, ἐν ᾧ κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον εἶχεν ἀπαγορευθῆ εἰς τοὺς Μεγαρεῖς νὰ ἔρχωνται εἰς Ἀθήνας ἐπὶ ποινῇ θανάτου, αὐτὸς ἀφηγῶν τὸν θάνατον, ἀπεφάσισε καὶ ἦλθεν ἐκ Μεγάρων εἰς Ἀθήνας ἐνδευμένος γυναικεῖα διὰ νὰ ἀκούσῃ μίαν μόνον ἡμέραν τὸν Σωκράτην.

Ὁ Σωκράτης δὲν ἐδίδασκε μόνον διὰ λόγων, ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων, καὶ πρῶτος αὐτὸς ἦτο ζωντανὸν παράδειγμα ἀρετῆς καὶ φιλοπατρίας. Καὶ αὐτὸς ἐπολέμητεν ὑπὲρ πατρίδος, δείξας πολλὴν ἀνδρείαν καὶ γενναιότητα. Μάλιστα ἐν τινι μάχῃ ἔσωσε τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Ξενοφῶντα πεσόντα ἀπὸ τοῦ ἵππου, ἐν ἄλλῃ δὲ μάχῃ ἔσωσε κινδυνεύσας τὸν Ἀλκιβιάδην. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ εἶχεν ἀριστεύσῃ ὁ Σωκράτης, εἰς αὐτὸν ἔπρεπε νὰ δοθῇ τὸ ἀριστεῖον· ἀλλ' ὁ Σωκράτης διὰ νὰ αὐξήσῃ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ νεαροῦ μαθητοῦ του, παρεκάλεσε τοὺς στρατηγοὺς εἰς ἐκείνον νὰ δώσωσι τὸ βραβεῖον.

Ὁ Σωκράτης ἦτο πάντοτε λιτὸς καὶ δὲν ἤθελε τὴν πολυτέλειαν οὔτε εἰς τὰ ἐνδύματα, οὔτε εἰς τὰς τροφάς, οὔτε εἰς τὰ σκεύη. Δῶρα δὲν ἐδέχετο οὔτε παρὰ τῶν φίλων του, οὔτε παρὰ τῶν μαθητῶν του. Ὁ Ἀλκιβιάδης προσέφερε ποτε εἰς αὐτὸν μέγα οἰκόπεδον διὰ νὰ κτίσῃ οἰκίαν, ὁ δὲ Σωκράτης δὲν το ἐδέχθη, εἰπὼν ὅτι ἤθελε γίνῃ γέλοιος, ἂν ἐδέχετο μέγα δέρμα διὰ νὰ κατασκευάσῃ ἐξ αὐτοῦ ζεῦγος ὑποδημάτων. Δὲν ἐδέχθη χρήματα οὔτε παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Μακεδόνων Ἀρχελαοῦ, οὔτε παρὰ τοῦ πλουσίου Θεσσαλοῦ Σκόπα, οὐδὲ παρ' οὐδενὸς ἄλλου. Τοιαύτην δὲ τάξιν εἶχεν εἰς τὴν διαίτάν του, ὥστε οὐδέποτε ἡσθένησεν, οὐδὲ εἰς τοὺς ἐπὶ τῶν χρόνων του γενομένους λοιμούς. Ἐσυνείθιζε δὲ νὰ λέγῃ ὅτι ὅστις τρώγει μετὰ χαρᾶς τὸν ἄρτον του δὲν ἔχει ἀνάγκην προσφαγίου, ὅστις δὲ πίνει ὕδωρ μὲ ὀρεξίν δὲν ἔχει ἀνάγκην ἄλλου ποτοῦ, καὶ ὅσον ὀλιγώτερα πράγματα χρειάζεται τις, τόσῳ περισσότερον πλησι.

αζει εις τον Θεον, οστις ουδενος πραγματος εχει αναγκην.

Ο Σωκράτης ενυμφεύθη την Εανθίππην, γυναίκα δύστροπον και ὀργίλην, ἐφ' ἧς ἐγύμνασεν ἱκανῶς τὴν ὑπομονὴν αὐτοῦ. «Συνοικῶ μετὰ τῆς Εανθίππης, ἔλεγεν ὁ Σωκράτης, ὅπως οἱ καλοὶ ἵππεῖς ἐκλέγουσι θυμοειδεῖς ἵππους, ὅπως δὲ αὐτοί, ὅταν δυνηθῶσι νὰ καταδαμάσωσι τοὺτους, διοικοῦσιν ἔπειτα εὐκόλως πάντα ἄλλον ἵππον, ὁμοίως καὶ ἐγώ, δυνάμενος νὰ συζῶ μετὰ τῆς Εανθίππης, εὐκόλως θέλω ὑποφέρει πάντας τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.»

Τοσοῦτον δὲ ἐθαυμάσθη διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀρετὴν του, ὥστε ὅτε τις τῶν φίλων του, ὁ Χαιρεφῶν, ἠρώτησε τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν περὶ τοῦ Σωκράτους, τὸ μαντεῖον ἀπεκρίθη ὅτι «Ἀνδρῶν ἀπάντων Σωκράτης σοφώτατος».

Ἐν τούτοις εὐρίσκοντο πολλοὶ δυσαρεστούμενοι διὰ τὴν αὐστηρότητα καὶ παρρησίαν αὐτοῦ, μάλιστα δὲ οἱ λεγόμενοι σοφισταί, οἵτινες ἦσαν ψευδοδιδάσκαλοι καὶ ἐδίδασκον τοὺς νέους πῶς νὰ ἐξαπατῶσι τὸν λαόν, ἀπεδεικνύοντο δὲ ἀμαθεῖς ὑπὸ τοῦ Σωκράτους διὰ τῆς ἐντέχνου διαλεκτικῆς του· καὶ ἄλλοι δὲ ἐστερήθησαν τῆς ὑπολήψεως καὶ τῶν ὠφελειῶν των. Διὰ τοῦτο τινὲς μὲν ἐκ φθόνου, τινὲς δὲ ἐξ ἐκδικήσεως, συνώμοσαν νὰ τὸν διαβάλωσι πρὸς τὸν δῆμον· τρεῖς δὲ ἀνέλαβον τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὁ Ἄνυτος, ὁ Μέλητος καὶ ὁ Λύκων. Κατήγγειλαν λοιπὸν αὐτὸν κατηγοροῦντες ὅτι «διαφθείρει τοὺς νέους καὶ εἰσάγει νέους θεοὺς».

Ο Σωκράτης ὤφειλε ν' ἀπολογηθῇ ἐνώπιον τῶν δικαστῶν. Ἐνῶ δὲ ἦτο συνήθεια οἱ κατηγορούμενοι ὄχι μόνον δι' ἐντέχνων λόγων νὰ ὑπερασπίζωσιν ἑαυτοὺς, ἀλλὰ καὶ διὰ δακρύων καὶ παρακλήσεων καὶ κλαυθμῶν τῶν τέκνων καὶ τῆς συζύγου νὰ κινῶσι τὸν οἶκτον τῶν δικαστῶν, ὁ Σωκράτης κατεφρόνησε τὸν τοιοῦτον τρόπον τῆς ἀπολογίας.

Ο Σωκράτης τὴν ὠρισμένην ἡμέραν τῆς δίκης ἐνεφανίσθη εἰς τὸ δικαστήριον καὶ ἀπελογήθη· ἀλλ' ἡ ἀπλὴ καὶ εἰλικρινὴς ἀπολογία του δὲν κατέπεισεν ὅλους τοὺς δικαστάς, καὶ κατεδικάσθη νὰ πίνῃ τὸ κώνειον.

Τὴν προτεραίαν τῆς καταδίκης ἔτυγε ν' ἀποπλεύσῃ εἰς τὴν Δῆλον ἢ ἱερὰ ναῦς φέρουσα εἰς τὸν Ἀπόλλωνα διὰ τὴν ἑορτὴν θυσίαν ἐκ μέρους τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο νόμος μηδεμίᾳ θανατικῇ ποινῇ νὰ ἐκτελῇται πρὶν ἐπανέλθῃ τὸ πλοῖον τοῦτο, ὁ Σωκράτης ἔμεινεν ἐν τῇ φυλακῇ τριάκοντα ἡμέρας.

Πλάτων.

Καθ' ὅλον δὲ τοῦτο τὸ διάστημα διέμεινεν ἀτάραχος, ἐξακολουθῶν νὰ συνδιαλέγεται μετὰ τῶν φίλων του ἡσύχως ὡς καὶ πρὸ τῆς καταδίκης του· δὲν ἐξέφραζεν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην μνησικακίαν οὔτε κατὰ τοῦ δήμου, οὔτε κατὰ τῶν κατηγορῶν του.

Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐπεσκέπτοντο αὐτὸν εἰς τὴν φυλακὴν περίλυποι καὶ ἀπαρηγόρητοι. Εἷς ἐξ αὐτῶν ἔκλαιε θερμῶς καὶ ἀνεφώνησέ ποτε: «ὦ πόσον ἀδίκως ἀποθνήσκεις!» μει-

διῶν δὲ ὁ Σωκράτης ἀπεκρίθη « Ἦθελες λοιπὸν δικαίως νὰ ἀποθάνω; » Ἄλλος δὲ μαθητῆς αὐτοῦ, ὁ Κρίτων, κατῴρθωσε νὰ διαφθείρῃ διὰ χρημάτων τὸν φύλακα· ἔλθων δὲ ἡμέραν τινὰ λίαν πρῶτ' εἰς τὴν φυλακὴν, παρώτρυνε τὸν Σωκράτην νὰ δραπετεύσῃ τὴν νύκτα ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Σωκράτης ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν, καὶ διὰ πειστικῶν λόγων ἀπέδειξεν εἰς τὸν Κρίτωνα, ὅτι καθήκον ἱερὸν παντὸς πολίτου εἶναι νὰ πείθεται εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος, διότι *μητρός τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερον πατρίς ἐστὶ καὶ σεμνότερον καὶ ἁγιώτερον*.

Λίαν πρῶτ' ἦλθον εἰς τὴν φυλακὴν οἱ μαθηταὶ καὶ φίλοι τοῦ Σωκράτους τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου. Ὁ Σωκράτης ἐν ἀταραξίᾳ συνδιελέχθη μετ' αὐτῶν περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Ὡς δὲ ἐπῆλθεν ἡ ἐσπέρα, ὁ ὑπηρέτης τῆς φυλακῆς εἰσῆλθε, καὶ δακρύων ὑπὸ συγκινήσεως ἐδήλωσεν ὅτι εἶναι ἤδη καιρός. Ὁ Σωκράτης εἶπε νὰ φέρωσι τὸ κώνειον· λαβὼν δὲ τὸ ποτήριον διὰ σταθεραῶς χειρός, ἐξεκένωσεν αὐτὸ μετὰ θαυμαστῆς ἀταραξίας.

Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ κρατήσωσι τὰ δάκρυά των, ἀλλ' ἐθρήνουν ἀπαρηγόρητοι. Ὁ δὲ Σωκράτης παρεκάλει αὐτοὺς νὰ μένωσιν ἡσυχοί. Μετ' ὀλίγον κατεκλίθη ἐπὶ τῆς κλίνης καὶ ἐκάλυψε τὸ πρόσωπον· κατὰ μικρὸν τὰ μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐψυχραίνοντο, καὶ μετ' ὀλίγον ἐξέπνευσεν ὁ μέγας οὗτος ἀνὴρ, μάρτυς τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς φιλοπατρίας, ἐβδομηκοντούτης περίπου τὴν ἡλικίαν.

Ἀλλὰ δὲν παρῆλθε πολὺ, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μετενόησαν πικρῶς, ἀνήγειραν δ' εἰς αὐτὸν χαλκοῦν ἀνδριάντα. Ἐκ δὲ τῶν κατηγόρων αὐτοῦ τὸν μὲν Μέλητον κατεδίκασαν εἰς θάνατον, τοὺς δὲ ἄλλους εἰς ἔξορίαν.

ΞΕΝΟΦΩΝ

(431 — 350 π. Χ.)

Ὁ Ξενοφῶν ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις τῷ 431 π. Χ., τοῦτ' ἔστι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐκαλεῖτο Γρύλλος. Ὅτε ἦτο παῖδion ὁ Ξενοφῶν, ἦτο πολὺ αἰδέμων καὶ εὐμορφότατος. Πρωτὰν τινὰ συνήντησεν ὁ Σωκράτης τὸν Ξενοφῶντα εἰς τινὰ στενωπὸν, καὶ φράξας τὴν ὁδὸν διὰ τῆς βακτηρίας του, δέν τον ἄφινε νὰ περάσῃ καὶ τον ἠρώτησε «ποῦ πωλοῦνται τὰ τρόφιμα;» Ὁ δὲ νέος εἶπεν «εἰς τὴν ἀγοράν.» Ἐπειτα δὲ ὁ Σωκράτης ἠρώτησε πάλιν «καὶ ποῦ γίνονται ἄνθρωποι ἐνάρετοι;» Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ξενοφῶν ἠπόρει καὶ δενεῖξευρε τί νὰ ἀποκριθῇ, ὁ Σωκράτης εἶπε πρὸς αὐτὸν «Ἀκολουθεῖ μοι νὰ το μάθῃς». Ἐκτοτε δὲ ὁ Ξενοφῶν ἐγίνε μαθητὴς τοῦ Σωκράτους, καὶ ἀνεδείχθη ἐκ τῶν πιστοτάτων ὁπαδῶν αὐτοῦ.

Ὁ Ξενοφῶν ὅπως πάντες οἱ νέοι τῶν Ἀθηνῶν, κατετάχθη εἰς τὸν στρατὸν, καὶ ἐξησκήθη εἰς τὰ πολεμικά. εἰς τὰ ὅποια εἶχε μεγάλην κλίσιν καὶ προθυμίαν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἔλαβε μέρος εἰς διαφόρους μάχας. Ἐν τινι μάχιστα μάχῃ ὁ ἵππος αὐτοῦ ἐφονεύθη, καὶ αὐτὸς ἔκειτο κατὰ γῆς τραυματίας. Λέγουσι δὲ ὅτι ὁ Σωκράτης, ὅστις καὶ αὐτὸς ἦτο εἰς τὸν στρατὸν, ἰδὼν τὸν ἀγαπητὸν του μαθητὴν κινδυνεύοντα, λαμβάνει αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὤμων του καὶ τον φέρει μακρὰν τῶν ἐχθρῶν καὶ σώζει τὴν ζωὴν του.

Μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἔμεινεν ἐν Ἀθήναις, ἀλλὰ δὲν ἤρεσκεν εἰς αὐτὸν ἡ ἀθλία τῆς πατρίδος του κατὰστασις, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον ἀφήσῃ αὐτὴν οἱ Τριάκοντα τύραννοι. Διὰ τοῦτο ἐζήτει εὐκαιρίαν νὰ ἀπέλθῃ μακρὰν τῶν Ἀθηνῶν.

Εἶχε φίλον τινὰ Βοιωτὸν ὀνομαζόμενον Πρόξενον, ἀξιωματικὸν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Κύρου. Ὁ Κύρος οὗτος ἦτο νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Περσίας Ἀρταξέρξου,

καὶ ἐμελλε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατ' αὐτοῦ, διὰ νὰ τον ἐκ-
 θρονίσῃ καὶ γίνῃ αὐτὸς βασιλεὺς. Λοιπὸν ὁ Πρόξενος ἔγρα-
 ψε πρὸς τὸν Ξενοφῶντα νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Σάρδεις, ὑποσχό-
 μενος νὰ τον συστήσῃ εἰς τὸν Κῦρον. Μετὰ χαρᾶς ὁ Ξε-
 νοφῶν κατέλιπε τὰς Ἀθήνας, καὶ ἔφθασεν εἰς Σάρδεις ἀ-
 κριβῶς ἐν ᾧ ὁ Κῦρος ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐκστρατεύσῃ. Ἠκο-
 λούθησε δὲ τὸν στρατὸν τοῦ Κύρου χωρὶς νὰ εἶνε οὔτε
 στρατηγός, οὔτε λοχαγός, οὔτε στρατιώτης, ἀλλὰ χάριν
 περιηγήσεως. Ὁ στρατὸς συνέκειτο ἐξ ἑκατὸν χιλιάδων
 βαρβάρων καὶ δεκατριῶν χιλιάδων Ἑλλήνων ἐθελοντῶν.
 Ὁ Κῦρος ἐξεκίνησε πρῶτον κατὰ τῆς Βαβυλῶνος ἀφ' οὗ
 διεπέρασε τὸν ποταμὸν Εὐφράτην καὶ τὰς ἐρήμους τῆς
 Μεσοποταμίας, συνήντησε τὸν στρατὸν τοῦ ἀδελφοῦ του
 εἰς τὰ Κούνουξα, καὶ ἐκεῖ συνεκροτήθη μάχη (401). Κα-
 τὰ τὴν μάχην ταύτην ἐνίκησαν μὲν οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ
 ἐφονεύθη ὁ Κῦρος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ τὸ στράτευμά
 του ἐτράπη εἰς φυγὴν καὶ διεσκορπίσθη.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ὁ σκτράπης Τισσαφέρνης ἀπέ-
 στειλε πρέσβεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας, προτείνων εἰς αὐτοὺς
 νὰ παραδοθῶσιν, ἀφ' οὗ ὁ Κῦρος ὁ ἀρχηγός των ἐφονεύθη.
 Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ὑπήκουσαν, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφά-
 σισε νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ διὰ δόλου νὰ παραδοθῶσι. Προσε-
 κάλεσε λοιπὸν τοὺς στρατηγοὺς αὐτῶν εἰς τὴν σκηνὴν
 του διὰ νὰ σκεφθῶσι δῆθεν. Ἐκεῖ δὲ συνέλαβεν αὐτούς,
 καὶ δέσας ἀπέστειλε πρὸς τὸν βασιλέα Ἀρταξέρξην, δ-
 στικὸς διέταξε καὶ τοὺς ἀπεκεφάλισαν.

Ὁ Ἕλληνας, ἀφ' οὗ ἀπέμειναν ἄνευ ἀρχηγῶν, ἤρχισαν
 νὰ σκέπτωνται περὶ τῆς ἀξιοθρηνήτου καταστάσεώς των.
 Ἦσαν ἐν ξένῃ χώρᾳ περικυκλωμένοι ὑπὸ βαρβάρων ἐχ-
 θρῶν, μακρὰν τῆς πατρίδος των, ἀπὸ τῆς ὁποίας τοὺς ἀπε-
 χώριζον ἔθνη βάρβαρα καὶ ἐχθρικά, καὶ ὄρη ὑψηλὰ καὶ πο-
 ταμοὶ βαθεῖς καὶ ἀδιάβατοι. Τοσαύτην δὲ λύπην εἶχον,
 ὥστε τὴν ἐσπέραν ἐκείνην δὲν εἶχον ὄρεξιν νὰ φάγωσι, δὲν
 ἐφρόντισαν νὰ ἀνάψωσι φῶτα ἢ νὰ φυλάξωσι τὸ στρατό-

πεδόν των. Ἐκείνην τὴν νύκτα οὐδείς ἐκοιμήθη, διότι δέν-
τους ἄφινεν ἡ λύπη καὶ ὁ πόθος τῆς πατρίδος, τῶν γονέ-
ων, τῶν γυναικῶν, τῶν τέκνων, τοὺς ὁποίους δὲν ἤλπιζον
ὅτι θὰ ἐπανίδωσι πλέον. Οὕτω λοιπὸν εὕρισκόμενοι, ἀνε-
παύοντο ὅπου ἔτυχεν ἕκαστος.

Ὁ Ξενοφῶν ἐκάθητο ἐν τῇ σκηνῇ του καὶ δὲν ἠδύνατο
καὶ αὐτὸς νὰ κοιμηθῇ, συλλογιζόμενος τὴν δεινὴν κατὰ-
στασιν τοῦ στρατεύματος· μετὰ πολλὴν ὁμως ὥραν, τὸν
ἐπῆρεν ὀλίγον ὁ ὕπνος καὶ εἶδεν ὄνειρον. Εἶδεν ὅτι ἤστρα-
ψε καὶ ἐβρόντησε, καὶ ἔπεσε κεραυνὸς εἰς τὴν πατρικὴν του
οἰκίαν, καὶ ὥς ἐκ τούτου ἔλαμψεν ὅλη. Περίφοβος εὐθύς
ἐξύπνησε, καὶ ἔκρινε τὸ ὄνειρον καὶ καλὸν καὶ κακόν· καλὸν
μέν, διότι ὁ θεὸς ὁ Ζεὺς ἔστειλε πρὸς αὐτὸν φῶς μέγα·
ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ κινδύνου καὶ τῆς ἀμηχανίας, κακὸν δέ, δι-
ότι ὁ Ζεὺς, ὁ βασιλεὺς τοῦ κόσμου, ἔστειλε τὸ πῦρ καὶ
περιεκύκλωσε τὴν οἰκίαν, σημεῖον ὅτι θὰ περικυκλωθῶσιν
ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ δὲν θὰ
δυνηθῶσι νὰ ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς γῶρας αὐτοῦ.

Εὐθύς λοιπὸν ὡς ἐξύπνησεν ὁ Ξενοφῶν, εἶπε καθ' ἑαυτόν·
«Τί κατὰκειμαι; ἡ δὲ νύξ προβαίνει. Φυσικὰ καθὼς ἐξη-
μερώσῃ, θὰ ἐπιπέσωσιν οἱ πολέμιοι ἐναντίον μας, καὶ ἡμεῖς
τί θὰ γίνωμεν τότε; Οὐδείς προπαρασκευάζεται οὐδὲ ἐπι-
μελεῖται πῶς θὰ τοὺς ἀντικρούσωμεν· ἀλλὰ κατακείμεθα
ὡς ἐὰν ᾔτο καιρὸς ἡσυχίας καὶ ἀναπαύσεως. Ἐγὼ λοιπὸν
ποίας πόλεως στρατηγὸν περιμένω νὰ πράξῃ ταῦτα; Τί
κάθημαι;»

Καὶ παρעυθὺς ἐξέρχεται καὶ συγκαλεῖ εἰς συμβούλιον
πρῶτον μὲν τοὺς λοχαγοὺς τοῦ Προξένου, καὶ λέγει πρὸς αὐ-
τοὺς τὴν γνώμην του, ὅτι πρέπει νὰ παρασκευασθῶσι νὰ
ἀναχωρήσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ πάσης θυσίας. Ἐπειτα
συγκαλεῖ καὶ τοὺς στρατηγούς, ὑποστρατήγους καὶ λοχα-
γοὺς ὅσοι ἐσώζοντο καὶ συνῆλθον ἔμπροσθεν τοῦ στρατοπέ-
δου περὶ τοὺς ἑκατόν. Ἦτο δὲ σχεδὸν μεσονύκτιον. Τότε ὁ
Ξενοφῶν λαβὼν τὸν λόγον, ὠμίλησε πρὸς αὐτοὺς λόγον·

λαμπρότατον, καὶ συνεβούλευσεν ὅτι ἡ μόνη σωτηρία τῶν εἶναι νὰ ἐκλέξωσιν εὐθύς ἄλλους στρατηγούς ἀντὶ τῶν φονευθέντων ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Πάντες ἐπεδοκίμασαν τὴν γνώμην τοῦ Ξενοφῶντος, καὶ ἐξελέχθησαν πέντε στρατηγοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ξενοφῶν. Ἡ ἐκλογή τῶν στρατηγῶν ἐγένε περὶ τὰ ἐξημερώματα, καὶ τότε οἱ στρατηγοὶ συνεκάλεσαν τοὺς στρατιώτας, καὶ ἀνεκοίνωσαν πρὸς αὐτοὺς τὴν ἀπόφασίν των. Οἱ στρατιῶται ἐπείσθησαν προθύμως εἰς τοὺς πειστικούς λόγους τῶν στρατηγῶν, καὶ μάλιστα τοῦ Ξενοφῶντος. Κατὰ συμβουλήν δὲ αὐτοῦ ἔκαυσαν τὰ φορτηγὰ ἀμάξια καὶ τὰς σκηνάς των καὶ ὅ,τι ἄλλο πρᾶγμα περιττὸν εἶχον, διὰ νὰ εἶναι ἐλαφρότεροι εἰς τὰς πορείας. Ἐπειτα δὲ ἀφ' οὗ ἔφαγον καὶ ἀνεπαύθησαν, ἐξεκίνησαν διὰ τὴν πατρίδα, ἐλπίζοντες εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀνδρείαν καὶ καρτερίαν.

Ἀνεκδιήγητα εἶναι τὰ ὅσα ὑπέφερον οἱ Ἕλληνες καθ' ὅλην τὴν μακρὰν ἐκείνην πορείαν. Διήρχοντο χώρας ἀγνώστους ἐχθρικός, ἠναγκάζοντο νὰ ἀναβαίνωσι καὶ νὰ καταβαίνωσιν ὄρη χιονοσκεπῇ ὑψηλὰ καὶ ἀπόκρημνα, καὶ νὰ διαπερῶσι ποταμούς βαθεῖς καὶ ὀρμητικούς, πολεμούμενοι ὑπὸ λαῶν βαρβάρων, κατατρυχόμενοι ὑπὸ τοῦ δριμυτάτου ψύχους καὶ βροσιζόμενοι ὑπὸ ποικίλων κακουχιῶν. Δὲν εἶχον δὲ οὔτε γεωγραφικούς πίνακας διὰ νὰ ὁδηγῶνται, οὔτε μηχανικούς διὰ νὰ κατασκευάζωσι γεφύρας, οὔδὲ τὸ ἐλάχιστον βοήθημα, ἐξ ὧν ἔχουσιν οἱ σημερινοὶ στρατοὶ ἐν πάσῃ ἀφθονίᾳ. Καὶ ὅμως ὁ Ξενοφῶν κατῴρθωσε νὰ ὁδηγήσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν ποθεινὴν πατρίδα, ἀποδείξας θαυμασίαν στρατηγικὴν τέχνην καὶ ἐπιδειξιότητα καὶ καρτερίαν.

Τὴν ἐνδοξον ταύτην καὶ ἀξιομνημόνευτον πορείαν, τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει ὅμοιον παράδειγμα εἰς ὅλον τὸν κόσμον, διηγεῖται αὐτὸς ὁ Ξενοφῶν εἰς τὸ σύγγραμμά του, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται *Κύρου Ἀνάβασις*.

Ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ὁ Ξενοφῶν τὸ φθινόπωρον τοῦ

ἔτους 399, δὲν εὖρε ζῶντα τὸν ἀγαπητόν του διδάσκαλον. Ὁ Σωκράτης εἶχε πῆν τὸ κώνειον πρὸ ὀλίγων μηνῶν. Ἀλλά, οὐδὲ αὐτὸς ἔζησεν ἥτυχος ἐν Ἀθήναις πολὺν χρόνον. Ἐπειδὴ ἦτο φίλος στενὸς τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀγχιλαίου, τοῦ ὁποίου τὴν σύνεσιν καὶ τὴν ἀνδρείαν ἐθαύμαζε καὶ ἐξετίμα, οἱ Ἀθηναῖοι ἐξωστράκισαν αὐτὸν ὡς λακωνίζοντα. Τότε ὁ Ξενοφῶν κατέφυγεν εἰς τὴν Σπάρτην μετὰ τῆς γυναικὸς του Φιλησίας καὶ τῶν δύο υἱῶν του Γρύλλου καὶ Διοδώρου. Ἐπειτα δὲ μετέβη εἰς τὸν Σκιλλοῦντα, μικρὰν πόλιν πλησίον τῆς Ὀλυμπίας, ὅπου οἱ Σπαρτιαῖται ἐχάρισαν εἰς αὐτὸν κτῆμα μέγα.

Ὁ Ξενοφῶν ἀνέθρεψε τοὺς δύο υἱούς του σπαρτιατικῶς. Ἔστειλε δὲ αὐτοὺς καὶ ἐπολέμησαν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν ἐναντίον τῶν Θηβαίων εἰς τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην (363 π. Χ.). Ἐκ τούτων δὲ ὁ μὲν Διόδωρος ἐσώθη, ὁ δὲ Γρύλλος ἐφονεύθη ἐνδόξως μαχόμενος. Ὅτε ἤλθεν ἡ εἰδήσις τοῦ θανάτου, ὁ Ξενοφῶν ἔτυχε νὰ τελῇ θυσίαν καὶ ἦτο ἑστεφανωμένος· παρευθὺς ἀφῆρεσε τὸν στέφανον ὡς σημεῖον πένθους, ἀλλὰ καθὼς ἔμαθεν ὅτι ὁ Γρύλλος ἐφονεύθη ἐνδόξως μαχόμενος, τότε ἐφόρεσε πάλιν τὸν στέφανον ὡς σημεῖον χαρᾶς καὶ εἶπεν «Ἐἵξευρα ὅτι ὁ υἱός μου ἦτο θνητός· ἀφ' οὗ ἀπέθανε μαχόμενος ἐνδόξως, πρέπει νὰ χαίρωμεν καὶ ὄχι νὰ θλιβώμεθα». Πόσον θαυμαστοὶ καὶ ἀξιομίμητοι εἶνε οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ φιλοπάτριδος καὶ φιλοτίμου ἀνδρός!

Ὁ Ξενοφῶν ἔζησεν ἐν τῷ Σκιλλοῦντι ὑπὲρ τὰ εἴκοσιν ἔτη· καταγινόμενος εἰς τὸ κυνήγιον καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν τῶν διαφόρων αὐτοῦ σοφῶν συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα κατέστησαν τὸ ὄνομά του ἀθάνατον. Τὸ δὲ 372 π. Χ. ὅτε οἱ Λακεδαιμόνιοι ἐνίκηθησαν εἰς τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην καὶ οἱ Ἑλλεῖοι ἐκυρίευσαν τὸν Σκιλλοῦντα, ἔφυγεν ὁ Ξενοφῶν ἐκ τοῦ Σκιλλοῦντος καὶ κατέφυγεν εἰς τὴν Κόρινθον, ὅπου καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 350 π. Χ., ὀγδοηκοντούτης τὴν ἡλικίαν.

ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ

(443—361 π. Χ)

Ὁ Ἀγησίλαος ἦτο βασιλεὺς τῆς Σπάρτης. Ἐγινε δὲ βασιλεὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀγίδος, τῷ 399 π. Χ.

Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἦτο ἐξ ἀρχῆς προωρισμένος νὰ βασιλεύσῃ, ἀλλ' ἐφαίνετο ὅτι θὰ ζήσῃ ὡς ἰδιώτης, ἔλαβε τὴν σκληρὰν ἐκείνην σπαρτιατικὴν ἀνατροφὴν, διὰ τὴν ὅποιαν ἡ Σπάρτη ὠνομάσθη *δογμασίμβροτος*. ὅτι ὅηλα δὴ δομασίμεινε τοὺς βροτοὺς, τοὺς ἀνθρώπους, εἰς τὸ νὰ ὑπεμείνωσι μετὰ καρτερίας τοὺς κόπους καὶ νὰ πείθωνται αὐστηρῶς εἰς τοὺς νόμους.

Κατὰ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ἐδείκνυν ἄμιλλαν πρὸς τοὺς ὁμήλικας αὐτοῦ, θέλων νὰ πρωτεύσῃ πάντοτε. Ἐνῷ δὲ ἦτο ὀρμητικώτατος καὶ ἀκαταδάμαστος, ἦτο ταυτοχρόνως καὶ τόσον εὐπειθὴς καὶ πρᾶος, ὥστε οὐχὶ ἐκ φόβου, ἀλλ' ἐκ σεβασμοῦ ἔπραττε πᾶν τὸ προσταττόμενον, καὶ ἡσθάνετο τὰς ἐπιπλήξεις πολὺ περισσότερον παρὰ τοὺς κόπους.

Ὁ Ἀγησίλαος ἦτο μικρὸς τὸ ἀνάστημα καὶ κατὰ τὴν μορφήν εὐκαταπρόνητος. Ἦτο δὲ καὶ γωλός, καὶ ὅμως εἶχε καταστήσῃ διὰ τῶν ἀσκήσεων τὸ σῶμά του ἰσχυρὸν πρὸς πάντα κόπον. Ἦτο δὲ φαιδρὸς πάντοτε καὶ εὐθυμὸς καὶ ἀστεῖος, καὶ οὔτε εἰς τὸ βλέμμα οὔτε εἰς τὴν φωνὴν εἶχε τι βαρὺ ἢ τραχύ.

Ἀνέκαθεν συνέβαινε ἐν Σπάρτῃ οἱ βασιλεῖς νὰ φιλονικῶσι πρὸς τοὺς ἐφόρους καὶ τοὺς γερουσιαστάς· ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος ἔπραξεν ἄλλως, καὶ ὄχι μόνον συμφῶνει μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐσέβετο αὐτοὺς καὶ συνεβουλεύετο ἐν παντί. Ὅσάκις προσεχάλουν αὐτὸν οἱ ἔφοροι, μετέβαινε ταχύων τὸ βῆμα, ὅσάκις δὲ συνέπιπτε νὰ κάθηται ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου καὶ προσήρχοντο οἱ ἔφοροι, εὐθὺς ἡγείρετο.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας τοῦ νεωτέρου

Κύρου κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀταξέρξου, καὶ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἰς τὰ Κούναξα, ὁ σατράπης Τισσαφέρνης προσέβαλε τὰς Ἰωνικὰς πόλεις διὰ νὰ τιμωρήτῃ αὐτάς, διότι ὑπεστήριξαν τὸν Κύρον. Αὗται δ' ἐζήτησαν τὴν προστασίαν τῆς Σπάρτης, ἣτις ἀπέστειλεν ἐκεῖ πρῶτον μὲν τὸν στρατηγὸν Θίμβρωνα, ἔπειτα δὲ τὸν Δερκυλλίδα. Ἀλλ' ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἀνάδασιν τοῦ Ἀγησίλαου εἰς τὸν θρόνον, ἀνηγγέθη ἐξ Ἀσίας εἰς τὴν Σπάρτην, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας ἡτοιμάζετο μετὰ μεγάλου στόλου νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς θαλάσσης τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἐστάλη λοιπὸν ὁ Ἀγησίλαος μετὰ δισχιλίων Σπαρτιατῶν καὶ ἐξακισχιλίων συμμάχων Πελοποννησίων εἰς τὴν Ἀσίαν, μετ' αὐτοῦ δ' ἑστάλη καὶ ὁ Λύσανδρος.

Ὁ Τισσαφέρνης ἐν ἀρχῇ μὲν φοβηθεὶς τὸν Ἀγησίλαον, συνωμολόγησεν εἰρήνην. ὑποσχόμενος ὅτι ὁ βασιλεὺς θάρσῃ αὐτονόμους τὰς ἐλληνικὰς πόλεις· ὕστερον δὲ πεισθεὶς ὅτι ἔχει ἰκανὴν δύναμιν, ἐκήρυξε τὸν πόλεμον. Ὁ Ἀγησίλαος ἐκδικούμενος τὴν ἐπιτοκίαν τοῦ σατράπου, προσεποιήθη μὲν ὅτι θὰ κινήσῃ κατὰ τῆς Καρίας· ἀλλ' ἄφ' οὗ ὁ βέρβαρος ἀπατηθεὶς συνήθροισεν ἐκεῖ τὰς δυνάμεις του, ὁ Ἀγησίλαος εἰσέβαλεν αἶφνης εἰς τὴν Φρυγίαν, καὶ κυριεύσας πολλὰς πόλεις, ἔλαβεν ἄφθονα λάφυρα. Κατὰ προσταγὴν δὲ αὐτοῦ οἱ λαφυροπῶλαι ἐγύμνωσαν τοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἐπώλουν αὐτοὺς γυμνοὺς. Καὶ τῶν μὲν ἐνδυμάτων ἦσαν ἀγορασταὶ πολλοί, τοὺς δὲ αἰχμαλώτους οὐδεὶς ἤθελε νὰ ἀγοράσῃ, ἀλλὰ πάντες περιεγέλων αὐτοὺς ὡς ἀχρήστους καὶ οὐδενὸς ἀξίους, βλέποντες τὰ σώματά των λευκὰ καὶ ἀπαλά. Τότε ὁ Ἀγησίλαος εἶπε πρὸς τοὺς στρατιώτας δεικνύων τοὺς γυμνοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰ ἐνδυματὰ των· «Οὔτοι μὲν εἶνε κατὰ τῶν ὁποίων μάχεσθε, ταῦτα δὲ εἶνε χάριν τῶν ὁποίων μάχεσθε».

Ἐνισχύσας δὲ τὸν στρατὸν αὐτοῦ διὰ πολυπληθοῦς ἱππικοῦ, ἀνήγγειλεν ὅτι ἐμελλε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Λυδίας· ἔλεγε δὲ τῶρα τὴν ἀλήθειαν· ἀλλ' ὁ Τισσαφέρνης

νομίσας ὅτι καὶ πάλιν θέλει νὰ τὸν ἐξαπατήσῃ ὁ Ἀγησίλαος, δὲν ἀπεμακρύνθη τῆς Καρίας. Ὁ Ἀγησίλαος ὁμῶς ἐπῆλθε κατὰ τῆς Λυδίας.

Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ Τισσαφέρνης σπεύδει ἐκεῖ μετὰ τοῦ ἱππικοῦ του καὶ συναντᾷ τὸν Ἀγησίλαον εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Σάρδεων. Γενομένης δὲ μάχης ἐνίκησαν οἱ Ἕλληνες, καὶ τρέψαντας εἰς φυγὴν τοὺς Πέρσας, ἐκυρίευσαν τὸ στρατόπεδον καὶ πολλοὺς ἐφόνευσαν.

Μετὰ τὴν μάχην ταύτην οἱ Ἕλληνες ὄχι μόνον ἠδύναντο πλέον νὰ διαρπάζωσιν ἀφόβως καὶ ἐλευθέρως τὴν χώραν τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ καὶ ἔξιώθησαν νὰ ἰδῶσι τιμωρούμενον τὸν μοχθηρὸν καὶ μισέλληνα Τισσαφέρνην· διότι παρρηθὺς ὁ βασιλεὺς Ἀταξέρξης ἀπέστειλε τὸν Τιθραύστην, ὅστις τὸν μὲν Τισσαφέρνην ἀπεκεφάλισεν, εἰς δὲ τὸν Ἀγησίλαον προέτεινεν ἐξ ὀνόματος τοῦ βασιλέως νὰ συμφωνολογήσῃ εἰρήνην, νὰ λάβῃ χρήματα καὶ νὰ ἀποπλεύσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος ἀπήντησεν ὅτι τῆς μὲν εἰρήνης κυρία εἶναι ἡ Σπάρτη, αὐτὸς δὲ εὐχαριστεῖται μᾶλλον πλουτίζων τοὺς στρατιώτας του ἢ πλουτῶν αὐτὸς ὁ ἴδιος, καὶ ὅτι οἱ Ἕλληνες θεωροῦσι καλὸν νὰ λαμβάνωσι παρὰ τῶν ἐχθρῶν των ὄχι δῶρα, ἀλλὰ λάφυρα.

Τότε ὁ Τιθραύστης παρεκάλεσε τὸν Ἀγησίλαον νὰ μεταφέρῃ τὸ στράτευμά του εἰς τὴν Φρυγίαν, ὅπου ἦτο σατράπης ὁ Φαρνάβαζος· ὁ δὲ Ἀγησίλαος χαριζόμενος εἰς τὸν Τιθραύστην, διότι ἐτιμώρησε τὸν Τισσαφέρνην τὸν κοινὸν ἐχθρὸν τῶν Ἑλλήνων, μετέφερε τὸ στράτευμά του ἐκ τῆς Λυδίας εἰς τὴν Φρυγίαν, λαβὼν παρ' αὐτοῦ τριάκοντα τάλαντα διὰ τὰς δαπάνας τῆς ὁδοιπορίας. Ἐνταῦθα δ' εὐρισκόμενος ὁ Ἀγησίλαος λαμβάνει ἐκ Σπάρτης διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνέτιθετο εἰς αὐτὸν ἡ ἀνωτάτη ἀρχηγία τοῦ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν στρατοῦ. Τιμὴ δὲ τοιαύτη ἕως τότε οὐδέποτε εἶχε δοθῇ εἰς ἄλλον στρατηγόν. Λοιπὸν ἀφ' οὗ παρήγγειλεν εἰς τὰς παραλίους πόλεις νὰ ἐτοιμάσωσι πλοῖα, διώρισεν ἀντιναύαρχον τὸν γυναικάδελφόν του Πεί-

σανδρον, ἄνδρα γενναῖον μὲν ἀλλ' ἄπειρον τῶν ναυτικῶν.

Ὁ Ἀγησίλαος μεταβάς εἰς τὴν Φρυγίαν εἶχε τὰ πάντα ἐν ἀφθονίᾳ, καὶ χρήματα συνήθροιζε πάμπολλα. Ὁ Φαρνάβαζος βλέπων καταφθειρομένην τὴν χώραν αὐτοῦ, ἠθέλησε νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Ἀγησιλάου. Ἦλθε πρῶτος ὁ Ἀγησίλαος μετὰ τῶν φίλων του εἰς τὸ ὀρισθὲν μέρος καὶ ἐκάθισεν ὑπὸ σκιὰν κατὰ γῆς ἐπὶ παχείας γλόης καὶ περιέμενεν ἐκεῖ τὸν Φαρνάβαζον. Ὡς δὲ ἦλθεν ὁ Φαρνάβαζος, οἱ ἄνθρωποι τοῦ εὐθὺς ἔστρωσαν μαλακὰ δέρματα ζώων καὶ ποιλίκους τάπητας, ἀλλ' αὐτὸς ἐντραπείς τὸν Ἀγησίλαον, ἐκάθισε καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς γλόης, ὅπως ἔτυχεν, ἂν καὶ ἐφόρει στολὴν θαυμαστὴν καὶ διὰ τὴν λεπτότητα καὶ διὰ τὰ χρώματα αὐτῆς. Ἀφ' οὗ δὲ ἐχαιρέτισαν ἀλλήλους, ὁ Φαρνάβαζος ἤρχισε νὰ παραπονῆται κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων ὅτι ἐν ᾧ ἐφάνη πολὺ χρήσιμος εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, τώρα βλάπτεται ὑπ' αὐτῶν ἀδίκως. Ὁ δὲ Ἀγησίλαος ἀπήντησεν « ὦ Φαρνάβαζε, καὶ ὅτε ἡμεθα φίλοι τοῦ βασιλέως, ἐφερόμεθα πρὸς ἐκεῖνον φιλικῶς, τώρα δὲ ὅτε ἐγίναμεν πολέμιοι, φερόμεθα πρὸς αὐτὸν πολεμικῶς. Ἀφ' οὗ λοιπὸν βλέπομεν ὅτι καὶ σὺ θέλεις νὰ εἶσαι δοῦλος τοῦ βασιλέως, εἶνε φυσικὸν ὅτι διὰ σοῦ ζητοῦμεν νὰ βλάψωμεν ἐκεῖνον· ἀλλ' ἀφ' ἧς ἡμέρας θελήσῃς νὰ λέγῃσαι φίλος καὶ σύμμαχος τῶν Ἑλλήνων μᾶλλον παρὰ δοῦλος τοῦ βασιλέως, θεώρει τὴν φάλαγγα ἡμῶν ταύτην καὶ τὰ ὅπλα καὶ τὰ πλοῖα καὶ πάντας ἡμᾶς, ὡς φύλακας τῶν κτημάτων σου καὶ τῆς ἐλευθερίας σου, ἄνευ τῆς ὁποίας οὐδὲν καλὸν οὐδὲ ἀξιοζήλευτον ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ ». Ὁ δὲ Φαρνάβαζος ἀπήντησε τότε « Ἄν ὁ βασιλεὺς στείλῃ ἐναντίον σας ἄλλον στρατηγόν, ἐγὼ θὰ εἶμαι μεθ' ὑμῶν, ἂν ὅμως εἰς ἐμὲ δώσητὴν ἀρχηγίαν, τότε μετὰ πάσης προθυμίας θὰ σας ἀποκρούσω καὶ θὰ σας κακοποιῶ ὑπὲρ ἐκείνου ». Ταῦτα ἀκούσας ὁ Ἀγησίλαος, ἐχάρη καὶ λαβὼν τὴν δεξιάν του ἀνηγέρθη μετ' αὐτοῦ καὶ εἶπεν « Εἶθε, ὦ Φαρνάβαζε, νὰ εἶσαι τοιοῦ-

τος, καὶ νὰ γίνῃς φίλος ἡμῶν μᾶλλον ἢ πολέμιος».

Ἐν ᾧ δὲ ἀπῆρχετε ὁ Φαρνάβαζος μετὰ τῶν φίλων του, ὁ υἱὸς του ἔμεινεν ὀπίσω, καὶ προσδραμὼν πρὸς τὸν Ἀγησίλαον εἶπε πρὸς αὐτὸν μειδιῶν «Ἐγώ, ὦ Ἀγησίλαε, θέλω νὰ σε ἔχω φίλον» καὶ προσέφερεν εἰς αὐτὸν τὴν λόγχην τὴν ὁποίαν ἐκράτει εἰς χεῖράς του· ὁ Ἀγησίλαος ἔλαβε τὸ δῶρον μετὰ χαρᾶς, καὶ εὐχαριστηθεὶς διὰ τὴν φιλοφροσύνην τοῦ παιδός, παρετήρητε τοὺς παρισταμένους μήπως τις ἐξ αὐτῶν εἶχέ τι ἄξιον λόγου νὰ το δώσῃ καὶ αὐτὸς ὡς δῶρον. Ἰδὼν δὲ τὸν ἵππον τοῦ ἰδιαιτέρου γραμματέως του κεκοσμημένον διὰ πολυτελῶν φαλάρων ἀπέσπασεν αὐτὰ καὶ τα ἐνεχείρισεν εἰς τὸ μειράκιον.

Δύο ἤδη ἔτη ἐστρατήγει ὁ Ἀγησίλαος, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἶχε διαφημισθῇ ἀνὰ τὴν Ἀσίαν· πάντες ἐπῆνουν καὶ ἐθαύμαζον τὴν λιτότητα καὶ σωφρονύνην αὐτοῦ. Μεταξὺ τοσούτων χιλιάδων στρατιωτῶν δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ εὑρεθῇ εἰς ἔχων σῶμα χειρότερον τοῦ Ἀγησιλάου. Ὑπέφερε δὲ μετὰ καρτερίας καὶ τὸν καύσωνα καὶ τὸ ψῦχος. Ἀλλὰ τὸ μάλιστα εὐχάριστον θέαμα εἰς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ Ἑλληνας ἦσαν οἱ Πέρσαι διικηταὶ καὶ οἱ στρατηγοί, οἵτινες ἦσαν ἄνθρωποι βαρεῖς καὶ ἀφόρητοι, παραδεδομένοι εἰς τὴν τρυφὴν καὶ τὴν μαλθακότητα, καὶ ὅμως ἔτρεμον καὶ ἔκυπτον τὸν αὐχένα ἐνώπιον ἀνθρώπου, ὅστις ἐφόρει ἀπλοῦν καὶ λιτὸν ἔνδυμα, καὶ συνεμορφώνοντο πρὸς μίαν αὐτοῦ λέξιν σύντομον καὶ λακωνικὴν.

Μετ' ὀλίγον ὁ Ἀγησίλαος ἀπεφάσισε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Περσίας, νὰ στενοχωρήσῃ τὸν μέγαν βασιλέα, καὶ νὰ τον ἀναγκάσῃ νὰ πολεμήσῃ, διὰ νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν του καὶ τὸν θρόνον. Ἀλλὰ τὸ τολμηρὸν τεῦτο σχέδιον διεκόπη αἰφνης, διότι ἦλθεν ἀπεσταλμένος ἐκ Σπάρτης καὶ εἶπε πρὸς τὸν Ἀγησίλαον, ὅτι οἱ ἔφοροι προσκαλοῦσιν αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ ταχέως εἰς Σπάρτην, διότι μεγάλη ἐπανάστασις εἶχεν ἐκραγῇ ἐν Ἑλλάδι κατὰ τῆς Σπάρτης, καὶ ἡ πατρίς ἐκινδύνευεν.

Ὁ Ἀγησίλαος ἔδειξεν ἀξιοθαύμαστον παράδειγμα πει-
 θαρχίας καὶ φιλοπατρίας, διότι εὐθύς ὡς ἔλαβε τὴν πρόσ-
 κλησιν τῶν ἐφόρων, ἐγκατέλιπε τὸ λαμπρὸν ὄνειρόν του
 καὶ τὰς μεγάλας ἐλπίδας, τὰς ὁποίας εἶχε νὰ καταλύσῃ
 τὸ Περσικὸν βασίλειον, καὶ ἔσπευσε νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν
 φωνὴν τῆς πατρίδος. Ὅθεν ἀφ' οὗ ὑπεσχέθη εἰς τὰς ἐν τῇ
 Ἀσίᾳ πόλεις ὅτι θὰ ἐπανέλθῃ πάλιν ἀφ' οὗ ἡσυχάσωσι τὰ
 πράγματα, ἐξεκίνησε βαδίσας διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ τὴν ὁ-
 ποίαν ἐβάδισεν ὁ Ξέρξης ὅτε ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Διαβάς τὸν Ἑλλήσποντον, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θράκην.
 Οἱ λαοὶ τῆς Θράκης ὑπεδέχοντο αὐτὸν φιλικῶς. Μόνον οἱ
 Τράλλεις, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ὁ Ξέρξης εἶχε πληρώσῃ
 διόδια, ἀπήτησαν παρὰ τοῦ Ἀγησιλάου ἑκατὸν τάλαντα.
 «Καὶ διατί λοιπὸν δὲν ἦλθον νὰ τὰ λάβωσιν;» ἀποκρίνε-
 ται εἰρωνικῶς ὁ Ἀγησίλαος, καὶ προχωρήσας συναντᾷ
 αὐτοὺς παρατεταγμένους· γενεμένης δὲ συμπλοκῆς ἔτρε-
 ψεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν καὶ ἐφόνευτε πολλοὺς.

Ἐν ᾧ δὲ ἔμελλε νὰ διέλθῃ καὶ διὰ τῆς Μακεδονίας,
 ἔστειλε καὶ ἠρώτησε τὸν βασιλέα τῆς χώρας ταύτης ἂν
 θέλῃ νὰ διέλθῃ τὴν χώραν ὡς φίλος ἢ ὡς ἐχθρός. Ἐπειδὴ
 δὲ οὗτος ἀπήντησεν ὅτι θὰ σκεφθῇ «Ἄς σκεφθῇ ἐκεῖνος,
 εἶπεν ὁ Ἀγησίλαος, ἡμεῖς δὲ ἤδη πορευόμεθα.» Ὁ βασι-
 λεὺς θαυμάσας καὶ φοβηθεὶς τὴν τόλμην τοῦ ἀνδρός, προσ-
 ἐκάλεσεν αὐτὸν νὰ διέλθῃ ὡς φίλος.

Ἐπειτα διῆλθε διὰ τῆς Θεσσαλίας καὶ τὴν ἐπόρθησε,
 διότι ἦτο ἐχθρὰ τῆς Σπάρτης. Ἐκεῖ δὲ μανθάνει ὅτι περὶ
 τὴν Κόρινθον συνεκροτήθη μεγάλη μάχη, καὶ ὅτι ἔπεσον
 πάμπολλοι μὲν ἐχθροὶ ὀλίγιστοι δὲ Σπαρτιᾶται. Ὁ Ἀγη-
 σίλαος δὲν ἐχάρη, ἀλλὰ τοῦναντίον βαρέως στενάζας εἶπε
 «Δυστυχῆς Ἑλλάς, ἣτις διὰ τῶν ἰδίων σου χειρῶν ἐθα-
 νάτωσες τόσους ἄνδρας, ὅσοι ζῶντες ἠδύναντο μαχόμενοι
 νὰ νικήσωσι σύμπαντας τοὺς βαρβάρους!»

Ἐν Θεσσαλίᾳ λαμβάνει ἐκ τῆς Σπάρτης προσταγὴν τῶν
 ἐφόρων νὰ εἰσβάλῃ εὐθύς εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἐν ᾧ δὲ ἦτο

ἑσρατοπεδευμένος περὶ τὴν Κορώνειαν, μανθάνει ὅτι ὁ Ἀθηναῖος στρατηγὸς Κόνων, βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ Φαρναβάζου ἐνίκησε τὸν στόλον τῶν Σπαρτιατῶν περὶ τὴν Κνίδον (394 π. Χ.), καὶ ὅτι ἔπεσεν ἡρωϊκῶς ὁ ναύαρχος τῶν Σπαρτιατῶν Πείσανδρος, ὁ γυναικᾶδελφος τοῦ Ἀγησίλαου. Ὁ Ἀγησίλαος ἔκρυψε τὴν λύπην του ὅπως μὴ καταλάβῃ τοὺς στρατιώτας ἀθυμία· προσέταξε δὲ τοὺς ἐκ τῆς θαλάσσης ἐρχομένους νὰ λέγωσιν ὅτι ἐνίκησαν οἱ Σπαρτιᾶται, αὐτὸς δὲ παρουσιασθεὶς ἐστεφανωμένος, ἔθυσίσατε διὰ τὴν καλὴν ἐκείνην ἀγγελίαν.

Ἀφ' οὗ δὲ ἔφθασεν εἰς τὴν Κορώνειαν, συνήντησεν ἐχθρὸν στράτευμα Βοιωτῶν, Ἀργείων, Κορινθίων, Ἀθηναίων, Εὐβοέων καὶ Λοκρῶν, μετ' αὐτοῦ δὲ εἶχον ἐνωθῇ οἱ Φωκεῖς καὶ οἱ Ὀρχομένιοι. Μάχη κρατερὰ συνήφθη, καθ' ἣν ἐφάνη τὸ πρῶτον ἡ στρατιωτικὴ δεξιότης τῶν Θηβαίων. Κατὰ τὴν μάχην δὲ ταύτην ὁ Ἀγησίλαος γενναίως μαχόμενος ἐτραυματίσθη βαρέως. Ἀφ' οὗ δὲ ἐδέθησαν αἱ πληγαὶ αὐτοῦ, ἐκομίσθη ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν στρατιωτῶν εἰς ὅλον τὸ στρατόπεδον, διὰ νὰ ὤσῃ διαταγὰς περὶ τοῦ δεῖπνου τῶν στρατιωτῶν, καὶ περὶ τῶν νυκτερινῶν φυλάκων, διότι ἐπλησίαζεν ἡ νύξ. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀγησίλαος μετέβη εἰς τοὺς Δελφούς, καὶ ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα τὸ δέκατον τῶν λαφύρων, τὰ ὅποια ἔλαβε κατὰ τὸ διετὲς διάστημα τῆς ἐν Ἀσίᾳ ἐκστρατείας.

Ἐκ τῶν Δελφῶν ἐπανῆλθεν ὁ Ἀγησίλαος εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ εὐθὺς ἐγένετο προσφιλὴς εἰς τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ, καὶ περίελεπτος διὰ τὴν δαίτην αὐτοῦ καὶ τὴν διαγωγὴν· διότι δὲν ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς ξενητείας μεταβεβλημένος, ἀλλ' ἐτίμα καὶ ἔστεργε τὰ τῆς πατρίδος ὅπως καὶ ἄλλοι Σπαρτιᾶται, οἵτινες οὐδέποτε διεπέρασαν τὸν ποταμὸν Εὐρώταν· καὶ οὔτε τὸ δεῖπνόν του ἥλλαξεν, οὔτε τὸ λουτρόν, οὔτε τὸν ὀπλισμὸν του, οὔτε τὰ ἐπιπλα τῆς οἰκίας αὐτοῦ. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τοῦ Πλουταρχοῦ (50—140 μ. Χ.) ἐσώζετο ἐν τῇ Λακεδαίμονι ἡ λόγχη τοῦ Ἀγη-

σιλάου, οὐδόλως διαφέρουσα τῶν ἄλλων λογγῶν.

Ἐν τούτοις ὁ Κόνων καὶ ὁ Φαρνάβαζος, κύριοι ὄντες τῆς θαλάσσης, ἐλεηλάτουν τὰ παράλια τῆς Λακωνίας. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀνήγειρον πάλιν τὰ μακρὰ τεῖχη τῆς πόλεως αὐτῶν διὰ χρημάτων τοῦ Φαρναβάζου.

Ἄλλ' οἱ Σπαρτιᾶται φοβούμενοι μήπως οἱ Ἀθηναῖοι λάβωσι τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, ἂν διετηρεῖτο ἐπὶ πλέον ἢ μετὰ τῆς Περσίας φιλία αὐτῶν, ἀπεφάσισαν νὰ συνάψωσιν εἰρήνην πρὸς τοὺς Πέρσας. Ἐπεμψαν λοιπὸν εἰς τὰς Σάρδεις τὸν στρατηγὸν Ἀνταλκίδαν, ὅστις συνῆψε τὴν αἰσχίστην καὶ παρανομωτάτην εἰρήνην, ἣτις λέγεται Ἀνταλκίδειος εἰρήνη (387 π. Χ.). Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης οἱ Σπαρτιᾶται παρέδωκαν εἰς τοὺς Πέρσας τὰς ἐλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἐπολέμησεν ὁ Ἀγησίλαος. Ἦτο δὲ ὁ Ἀνταλκίδας ἐχθρὸς τοῦ Ἀγησιλάου, καὶ ἤθελεν ἐξ ἅπαντος νὰ γίνῃ εἰρήνη καὶ νὰ παύσῃ ὁ πόλεμος, διότι ὁ πόλεμος ἠϋξανε τὴν φήμην τοῦ Ἀγησιλάου, καὶ ἔκαμνε τὸ ὄνομά του ἐνδοξότατον καὶ μέγιστον. Πόσον ἡ Κιμῶνειος ἐκείνη εἰρήνη, πόσον διαφέρει τῆς προδοτικῆς ταύτης εἰρήνης τοῦ Ἀνταλκίδα! Δὲν ἦσαν δὲ βεβαίως οἱ Πέρσαι ἰσχυρότεροι νῦν ἢ ἐπὶ τῶν Μηδικῶν πολέμων, ἀλλὰ τότε οἱ Ἕλληνες εἶχον σύμπνοιαν ἀπέναντι τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ τῆς πατρίδος, εἶχον μέγα φρόνημα καὶ ἀκραιφνῇ φιλοπατρίαν, καὶ οὐδ' ἐφαντάζοντο κἂν ὅτι θὰ ἔλθωσι χρόνοι ταπεινοί, καθ' οὓς αὐτοὶ θὰ γίνωσι σύμμαχοι τῶν βαρβάρων, καὶ θὰ ἐπιχειρήσωσι καταστρεπτικὸν ἐμφύλιον πόλεμον, παραδίδοντες αἰσχυρῶς τοὺς ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀδελφούς των εἰς τοὺς βαρβάρους!

Καὶ ἄλλην δὲ πράξιν ἀδικὸν ἔπραξεν ἡ Σπάρτη. Ὁ Σπαρτιάτης στρατηγὸς Φοιβίδας διερχόμενος μετὰ στρατοῦ διὰ τῶν Θηβῶν κατέλαβε τὴν Καδμείαν, τὴν ἀκρόπολιν νῶν Θηβῶν ἄνευ τινὸς αἰτίας ἐν ᾧ ἦτο εἰρήνη. Ὁ Ἀγησίλαος, ὅστις ἐσυνῆθιζεν ἄλλοτε νὰ λέγῃ ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἡ πρώτη τῶν ἀρετῶν, διότι οὐδὲν ὠφελεῖ ἡ

ἀνδρεία ἄνευ τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὅτι, ἂν πάντες οἱ ἄνθρωποι ἦσαν δίκαιοι, δὲν θὰ εἶχομεν ἀνάγκην τῆς ἀνδρείας, ὁ Ἀγησίλαος ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ δὲν ἐφάνη φιλοδίκαιος, διότι ὅχι μόνον ἐδικαιολόγησε τὴν παράνομον πράξιν τοῦ Φοιβίδα, ἀλλὰ καὶ συνεβούλευσε τὴν Σπάρτην νὰ κρατήσῃ τὴν Καδμείαν.

Ἄλλ' ἡ τοιαύτη διαγωγὴ τῆς Σπάρτης ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν καὶ τὸ μῖσος τῶν ἄλλων ἐλληνίδων πόλεων, καὶ ἐγένεν αἰτία δεινοῦ πολέμου μετὰ Σπάρτης καὶ Θηβῶν, ὅστις ἔφερε τὴν Σπάρτην εἰς τὸ γεῖλος τοῦ ὀλέθρου καὶ ἐξηφάνισεν ἐντελῶς τὴν ἐν Ἑλλάδι δυνάμιν της.

Ὁ Ἀγησίλαος περὶ τὸ τέλος τοῦ βίου του, ὀγδοηκοντούτης περίπου τὴν ἡλικίαν, μετέβη εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐβοήθησε τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Ταχῶ, ὅστις εἶχεν ἀποστατήσῃ κατὰ τῆς Περσίας. Ἀφ' οὗ δὲ ἔληξεν ὁ πόλεμος, ὁ βασιλεὺς Ταχῶς προσεκάλεσε τὸν Ἀγησίλαον νὰ μείνῃ καὶ νὰ διαχειμάσῃ μετ' αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ φιλόπατρις γέρων ἔσπευσε νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν Σπάρτην, ἣτις εἶχε πόλεμον καὶ εἶχε χρεῖαν τῆς βοηθείας τοῦ βασιλέως της. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπέμενε νὰ ἀναχωρήσῃ, τὸν προέπειμψεν ὁ Ταχῶς μεγαλοπρεπῶς μετὰ πολλῶν τιμῶν καὶ δώρων.

Ἀλλὰ κατὰ τὸν πλοῦν ὁ Ἀγησίλαος ἀσθενήσας ἀποθνήσκει τῷ 360 π. Χ., ζήσας μὲν ὀγδοήκοντα καὶ τέσσαρα ἔτη, βασιλεύσας δὲ τεσσαράκοντα καὶ ἑν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν Σπάρτῃ ἦτο ἔθος οἱ βασιλεῖς ἀπεθνήσκοντες ἐπὶ ξένης γῆς νὰ κομίζωνται καὶ νὰ θάπτονται ἐν τῇ πατρίδι, ὁ νεκρὸς τοῦ Ἀγησιλάου ἐτέθη ἐντὸς ἀναλελυμένου κηροῦ καὶ μετεκομίσθη εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου καὶ ἐτάφη μετὰ μεγάλων βασιλικῶν τιμῶν, ὅπως ἤξιξεν εἰς τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν φιλοπατρίαν του.

ΠΕΛΟΠΙΔΑΣ ΚΑΙ ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ

(571 π. X.)

Πελοπίδας, ὁ υἱὸς τοῦ Ἰππόκλου, κατήγετο ἐξ ἐπισήμου γένους. Λιτῶς καὶ ἀπλῶς ζῶν αὐτός, διέθετε τὸν πλοῦτόν του εἰς ἀγαθοεργίας καὶ εἰς ὑποστήριξιν τῶν φίλων του, ὅλον δὲ τὸν καιρὸν αὐτοῦ ἔδαπάνα, οὐχὶ πρὸς διατήρησιν καὶ ἐπαύξησιν τῆς περιουσίας του, ἀλλ' εἰς ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος. Ἐπειδὴ δὲ οἱ φίλοι ἐνουθέτουν αὐτόν, λέγοντες ὅτι παραμελεῖ πρᾶγμα ἀναγκαῖον, δῆλα δὴ τὸ νὰ ἔχῃ χρήματα, ὁ Πελοπίδας ἀπεκρίθη «Αναγκαῖον μὰ τὴν ἀλήθειαν εἰς τὸν Νικόδημον τοῦτον» καὶ ἔδειξε χωλὸν τινα καὶ τυφλόν.

Ὁ Πελοπίδας συνεδέετο διὰ στενῆς φιλίας πρὸς τὸν ἔτερον μέγαν ἄνδρα τῶν Θηβῶν, τὸν Ἐπαμεινώνδαν. Οἱ δύο οὗτοι κατέστρεψαν μὲν τὴν Σπαρτιατικὴν ὑπεροχὴν, ἐδόξασαν δὲ τὰς Θήβας καὶ ἔδωκαν εἰς αὐτάς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Τὴν πιστὴν ταύτην φιλίαν συνῆψαν ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας κατὰ τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Ἀρκάδων, ὁπότε οἱ Θηβαῖοι ἦσαν φίλοι καὶ σύμμαχοι ἔτι τῶν Λακεδαιμονίων. Οἱ δύο οὗτοι ἀχώριστοι φίλοι ἐμάχοντο πλησίον ἀλλήλων· καὶ ὁ μὲν Πελοπίδας λαβὼν ἐπὶ τραύματα ἔπεσεν ἐπὶ πολλῶν ἐχθρικῶν πτωμάτων ἀναίσθητος, ὁ δὲ Ἐπαμεινώνδας, καὶ τοι ἐνόμιζεν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐλπίς νὰ ζήσῃ ὁ Πελοπίδας, ὅμως ὑπερήσπισε γενναίότατα τὸν συμπολεμιστὴν αὐτοῦ προτιμῶν ν' ἀποθάνῃ μᾶλλον, ἢ νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ τὰ ὅπλα του εἰς τοὺς ἐχθρούς. Δύο τραύματα εἶχεν ἤδη λάβῃ καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας, καὶ ἐκινδύνευε τὸν ἔσχατον κίνδυνον, μαχόμενος μόνος ἐναντίον πολλῶν ἄλλων, ἀλλὰ φθάσας ὁ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν Ἀγησίλαος ἔσωσεν ἀνελπίστως ἀμφοτέρους.

Καὶ ὁ μὲν Πελοπίδας ἦτο ὀρμητικὸς καὶ ὀξύς τὸν χαρακτῆρα, ὁ δὲ Ἐπαμεινώνδας εἶχε μεγαλόφρονα ἀταραξίαν.

καὶ ψυχικὴν γαλήνην, θαυμαζόμενος ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ, καὶ ἀποκαλούμενος ὁ πρῶτος τῶν Ἑλλήνων.

Ὅτε ὁ στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Φοιβίδας κατέλαβε διὰ προδοσίας τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν Καδμείαν, ὁ Πελοπίδας ἐξωρίσθη μετὰ τετρακοσίων ἄλλων Θηβαίων καὶ κατέφυγεν εἰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ ὁ Πελοπίδας, καίπερ νεαρὸς ἔτι τὴν ἡλικίαν, προσέτρεπε τοὺς συνεξορίστους αὐτοῦ εἰς ἐλευθέρωσιν τῆς πατρίδος ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Σπαρτιατῶν· ἀνέφερε δὲ τὸ κατόρθωμα τοῦ Ἀθηναίου Θρασυδούλου, τοῦ ὁμοίως ἐλευθερώσαντος τὴν πατρίδα του, καὶ ἔλεγε «καθὼς ὁ Θρασύδουλος ἦλθεν ἐκ τῶν Θηβῶν εἰς Ἀθήνας καὶ κατέλυσε τοὺς Τριάκοντα τυράννους, ἀπαράλλακτα καὶ ἡμεῖς ἐξ Ἀθηνῶν νὰ ἔλθωμεν εἰς Θήβας καὶ νὰ τὰς ἐλευθερώσωμεν».

Ἐγινε λοιπὸν συνωμοσία, εἰς τὴν ὁποίαν προσεκλήθησαν νὰ λάβωσι μέρος καὶ οἱ ἐν Θήβαις φίλοι. Ἐκ τούτων ὁ μὲν Χάρων, ὁ ἐπισημότατος πάντων τῶν συνωμοστῶν, παρεχώρησε τὴν οἰκίαν του εἰς τοὺς συνωμότας, ὁ δὲ Φυλλίδας κατώρθωσε νὰ γίνῃ γραμματεὺς τῶν πολεμάρχων. Ὁ δὲ Ἐπαμεινώνδας εἶχε προετοιμάσῃ τοὺς νέους καὶ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτοὺς φρόνημα γενναῖον· διότι τοὺς παρεκίνει νὰ παλαιώσει μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν· καὶ ἐπειδὴ οἱ νέοι Θηβαῖοι ἐνίκων τοὺς Σπαρτιατάς, καὶ διὰ τοῦτο ἔχαιρον καὶ ἐκαμάρωνον, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπέπληττεν αὐτούς, λέγων «δὲν πρέπει νὰ χαίρετε, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐντρέπεσθε, διότι ἔνεκα τῆς ἀνανδρίας σας εἴσθε ὑπόδουλοι ἐκείνων, τοὺς ὁποίους τόσον πολὺ ὑπερβαίνετε κατὰ τὴν σωματικὴν δύναμιν καὶ ῥώμην.»

Ὁρισμένην τινὰ ἡμέραν οἱ συνωμόται ἐξεκίνησαν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν καὶ συνηθροίσθησαν εἰς τὸ Θριάσιον πεδῖον, εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Καὶ οἱ μὲν πλείστοι ἔμειναν ἐκεῖ, ὁ δὲ Πελοπίδας μετ' ἄλλων ἑνδεκα νέων ἐκ τῶν πρώτων οἰκογενειῶν, ὥδευσε πρὸς τὰς Θήβας. Ἐπορεύθησαν δὲ διὰ τοῦ ὄρους Κιθαιρῶνος, ἐνδεδυμένοι ὡς χω-

ρικοί, καὶ ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν θηρευτικούς κύνας ὥς κυνηγοί, ὥστε οἱ συναντῶντες αὐτοὺς νὰ μὴ ὑποπτεύσωσι τίποτε. Πλησιάσαντες εἰς τὰς Θήβας, ἐνεδύθησαν ἐνδύματα γεωργῶν, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν διὰ διαφόρων ὁδῶν ἀπαρατήρητοι, διότι ἕνεκα τῶν χιόνων καὶ τοῦ ψυχους οἱ κάτοικοι εἶχον ἀποσυρθῆ εἰς τὰς οἰκίας των.

Τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ὁ Φυλλίδας εἶχε προσκαλέσῃ εἰς συμπόσιον ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ τοὺς δύο πολεμάρχους Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον, ἐν δὲ τῇ οἰκίᾳ τοῦ Χάρωνος συνήλθον ὑπὲρ τοὺς τεσσαράκοντα συνωμότας. Ἀλλ' αἰφνης ἐφθασεν εἰς τοὺς διασκεδάζοντας τυράννους ἡ εἰδησις ὅτι συνωμόται κρύπτονται ἐντὸς τῆς πόλεως. Ὁ Ἀρχίας πέμπει ἕνα τῶν ὑπηρετῶν του εἰς τὸν Χάρωνα, προστάσων αὐτὸν νὰ ἔλθῃ εὐθύς. Οἱ συνωμόται εἶχον ἤδη ὀπλισθῆ καὶ ἦσαν ἔτοιμοι, ὅτε δὲ ἤκουσαν ὅτι οἱ πολέμαρχοι ζητοῦσι τὸν Χάρωνα, ἐταράχθησαν, νομίσαντες ὅτι ἐπροδόθη τὸ σχέδιον· οὐχ ἥττον ὁ Χάρων μετέβη μετὰ θάρρους εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Φυλλίδα, ὅπου εὔρε τὸν Ἀρχίαν καὶ τοὺς φίλους αὐτοῦ μεθύοντας. Ὁ Ἀρχίας ἠρώτησε τὸν Χάρωνα περὶ τῶν συνωμοτῶν, ἀλλ' ὁ Χάρων καὶ ὁ Φυλλίδας βλέποντες ὅτι οὐδὲν ὠρισμένον ἐγίνωσκεν ὁ πολέμαρχος, εὐκόλως καθησύχασαν αὐτόν.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ πολέμαρχοι καὶ οἱ φίλοι των ἤρχισαν πάλιν νὰ πίνωσιν, ὁ δὲ Φυλλίδας ἐκράτει αὐτούς, ὑποσχόμενος ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ ἔλθωσι καὶ μουσικοί. Τότε ἐφθασέ τις ἐξ Ἀθηνῶν φέρων ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἀρχίαν, καὶ λέγων ὅτι ὁ στέλλων αὐτὴν εἶπε νὰ τὴν ἀναγνώσῃ παρευθύς, διότι περιέχει σπουδαῖα πράγματα· ἀλλ' ὁ Ἀρχίας βεβαρημένος ὑπὸ τῆς μέθης, λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν καὶ μειδιάσας, εἶπεν «Εἰς αὔριον τὰ σπουδαῖα», καὶ ἔθηκεν αὐτὴν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον χωρὶς νὰ τὴν ἀνοίξῃ. Ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη ἀπεκάλυπτε τὰ τῆς συνωμοσίας.

Μετ' ὀλίγον ἤλθον εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Φυλλίδου οἱ περιμενόμενοι μουσικοί, ἀλλ' ὑπὸ τὰ ἐνδύματα τῶν μουσικῶν

ἐκρύπτοντο οἱ συνωμόται, φοροῦντες ἐπὶ τῆς κεφαλῆς δασεῖς στεφάνους ἐλάτης καὶ πεύκης, ἀποκρύπτοντας τὰ πρόσωπα αὐτῶν.

Οἱ συνωμόται ἐστάθησαν εἰς τὴν θύραν ὀλίγον καὶ εἶδον κύκλῳ τοὺς συμποσιάζοντας· καὶ ἄφ' οὗ ἀνεγνώρισαν ἕκαστον αὐτῶν, ἔσυραν τὰ ξίφη καὶ ὥρμησαν κατὰ τοῦ Ἀρχίου καὶ τοῦ Φιλίππου, καὶ ἐθανάτωσαν αὐτούς.

Ὁ Πελοπίδας ἀνέλαβε μετ' ἄλλου συνωμότου, τοῦ Κηφισοδώρου, δυσχερέστερον ἔργον, νὰ θανατώσῃ τὸν Λεοντιάδην ἄνδρα νήφοντα καὶ γενναῖον. Ἐλθόντες λοιπὸν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λεοντιάδου, εὗρον αὐτὴν κατὰκλειστον· πολλὴν ὥραν ἔκρουσαν, τέλος ἤνοιξεν ὁ θυρωρός. Ἀνατρέψαντες τὸν θυρωρόν, ὥρμησαν εἰς τὸν κοιτῶνα τοῦ Λεοντιάδου· οὗτος δὲ ἐκ τοῦ θορύβου ἀφυπνισθεὶς καὶ εὐθύς νοήσας τὸ γινόμενον, ἀνεπήδησε καὶ ἤρπασεν ἐγχειρίδιον· καὶ τὸν μὲν σύντροφον τοῦ Πελοπίδου κατέβαλε, θανάσιμως τραυματίσας, ἔπειτα δὲ ἐπέπεσε κατὰ τοῦ Πελοπίδου, καὶ ἤρχισε πεισματώδης πάλῃ μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους ἐδυσκόλευε καὶ ἐμπόδιζεν ἡ στενότης τῆς θύρας καὶ ὁ κατακείμενος πρὸ τῶν ποδῶν των νεκρὸς ἤδη Κηφισόδωρος. Ἀλλ' ὁμως ὁ Πελοπίδας ἐφόνευσεν ἐπὶ τέλους τὸν πολέμαρχον. Οἱ συνωμόται ἀνήγγειλαν διὰ σαλπίγγων εἰς τὴν πόλιν ὅτι οἱ τύραννοι ἐφονεύθησαν, καὶ οἱ πολῖται νὰ εἶνε ἕτοιμοι πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἀνακτηθείσης ἐλευθερίας των. Τὴν νύκτα εἶχον ἤδη προσέλθῃ πολλοὶ πολῖται εἰς τοὺς συνωμότας, καὶ οὗτοι ὥπλισαν αὐτοὺς δι' ὀπλων, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανον ἐκ τῶν στοῶν ὅπου ἐκρέμαντο ὡς λάφυρα, ἢ ἐκ τῶν ὀπλοποιείων. Ἦνοιξαν ἔπειτα τὰς φυλακὰς καὶ ἀπέλυσαν τοὺς φυλακισμένους. Τὸ δὲ πρῶτ' συνήλθεν ὁ δῆμος καὶ ἐξέλεξε Βοιωτάρχας τὸν Πελοπίδαν, τὸν Μέλωνα καὶ τὸν Χάρωνα· ἡ ἐν τῇ Καδμεΐᾳ σπαρτιατικὴ φρουρά, πολιορκηθεῖσα στενῶς ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου, ἐζήτησεν ἀναχωρῆν καὶ ἀνεχώρησεν, ὁ δὲ Πελοπίδας συνέστησε τὸν Ἱερὸν Λόχον, ἐκ τετρακοσίων ἐπιλέκτων νέων

ἐκ τῶν ἀρίστων οἰκογενειῶν, οἵτινες ἦσαν φιλικῶς συνδεδεμένοι καὶ ὠρκισμένοι νὰ συναποθάνωσιν.

Ἀφ' οὗ αἱ Θῆβαι ἡλευθερώθησαν ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου καὶ τῶν ἄλλων συνωμοτῶν, ἡ Σπάρτη ἐπεχείρησε νὰ τιμωρήσῃ τὴν ἐπαναστατήσασαν πόλιν, καὶ οὕτω ἐπῆλθεν ὁ μεταξὺ Σπάρτης καὶ Θηβῶν πόλεμος, ὅστις ἐγένεν αἰτία τῆς καταστροφῆς τῆς Σπάρτης. Κατ' ἀρχὰς οἱ βασιλεῖς τῆς Σπάρτης Κλεόμβροτος καὶ Ἀγησίλαος εἰσέβαλον ἐπανειλημμένως εἰς τὴν χώραν τῶν Θηβῶν, ἀλλὰ τὰς ἐπιδρομὰς ἐκείνας ἐματαίωσεν ὁ Πελοπίδας. Οὗτος ἀποφεύγων νὰ συνάψῃ ἀποφασιστικὴν μάχην, διὰ μικρῶν μαχῶν ἐδίδαξε τὴν νεολαίαν τῶν Θηβῶν νὰ ἔχῃ θάρρος καὶ καρτερίαν, καὶ προητοίμασεν αὐτὴν εἰς μεγαλύτερα κατορθώματα. Ἐχων ποτὲ μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Ἱερὸν Λόχον καὶ τινὰς ἱππεῖς, συνηντήθη μετὰ ἰσχυροῦ σώματος Σπαρτιατῶν ὀπλίτης τις ἰδὼν τὰς ὑπερέρας τοῦ ἐχθροῦ δυνάμεις, ἔδραμε πρὸς τὸν Πελοπίδαν καὶ εἶπεν « Ἐνεπέσαμεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς! » Ὁ δὲ Πελοπίδας ἀπεκρίθη « διατί οὐχὶ μᾶλλον αὐτοὶ ἐνέπεσαν εἰς ἡμᾶς; » καὶ διατάξας τοὺς ἄνδρας αὐτοῦ εἰς ἔφοδον, διέσπασε τὰς τάξεις τῶν πολεμίων καὶ κατετρόπωσεν αὐτούς. Τότε δὲ πρώτην φορὰν ὑπέρτεροι τὸν ἀριθμὸν Σπαρτιαῖται ἠττήθησαν ὑπὸ εὐαριθμοτέρου ἐχθροῦ.

Μετ' οὗ πολὺ οἱ Σπαρτιαῖται, στενοχωρούμενοι κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες τῶρα ἐγέναν ἰσχυροί, ἐπεθύμησαν εἰρήνην. Συνῆλθον λοιπὸν εἰς τὴν Σπάρτην πρέσβεις τῶν διαφόρων πόλεων τῆς Ἑλλάδος πρὸς συνδιαλλαγὴν. Οἱ Θηβαῖοι ἀπέστειλαν εἰς τὴν Σπάρτην τὸν Ἐπαμεινώνδαν, ὅστις ἦτο ἤδη πεφημισμένος διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ παιδείαν καὶ τὴν ἐξοχὸν εὐφράδειαν, ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἀκόμη δεῖξῃ δείγματα τῆς στρατηγικῆς του ἱκανότητος.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας κατήγετο μὲν ἐξ ἐπισήμου οἰκογενείας, ἀλλ' ἦτο πένης. Ὁ πατὴρ του ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τοὺς ἀρίστους διδασκάλους, ὑπερεῖχε πάντων κατὰ τὴν εὐγλωτ-

τίαν, εἶχε δὲ πάσας τὰς ἀρετὰς τὰς κοσμοῦσας τὸν ἄνδρα· ἦτο σοδαρός, ἀνδρεῖος καὶ φιλαλήθης τόσον, ὥστε οὐδὲ χαριν ἀστειότητος ἐπέτρεπεν εἰς ἑαυτὸν τὸ ψεῦδος· λίαν ἀνεκτικὸς ἦτο εἰς τὰς ἐναντίον του ὕβρεις, τὸ δ' ἐμπιστευθὲν εἰς αὐτὸν μυστικὸν ἐφίλαττε μετὰ πολλῆς εὐλαβείας. Μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ διετέλεσε πένης.

Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδου διὰ ῥαδιουργιῶν παρέπεισάν ποτε τὸν δῆμον τῶν Θηβαίων ν' ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτοῦ τὴν στρατηγίαν καὶ νὰ τὸν διορίσῃ ἐπὶ τῆς καθαριότητος τῶν ὁδῶν. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀπεδέχθη μετὰ χαρᾶς τὴν ἐξευτελιστικὴν ταύτην θέσιν, καὶ ἐξετέλεσε τὸ καθήκον του μετὰ μεγίστης εὐσυνειδησίας, βραδύτερον δὲ καὶ ἐπολέμησεν ὡς ἀπλοῦς ὀπλίτης, αὐτὸς ὁ τοσάκις ὁδηγήσας εἰς τὰς μάχας νικηφόρον τὸν στρατὸν τῆς πατρίδος του.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Ἀρταξέρξης ἔστειλε πρὸς αὐτὸν πρεσβευτὴν μετὰ πολλῶν χρημάτων ὅπως τὸν διαφθείρῃ. Ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀπέπεμψε τὸν Πέρσην εἰπὼν « Ἄν ὅσα θέλῃ ὁ βασιλεὺς σου εἶνε ὠφέλιμα εἰς τὴν πατρίδα μου, δὲν εἶνε ἀνάγκη χρυσοῦ διὰ νὰ με πείσῃ, διότι ἐγὼ εἶμαι πρόθυμος νὰ ἐκτελέσω δωρεὰν τὴν θέλησίν του· ἂν ὅμως δὲν εἶνε ὠφέλιμα εἰς τὴν πατρίδα μου, τότε δὲν ἔχει χρυσὸν καὶ ἄργυρον ἱκανὸν νὰ με πείσῃ, διότι ἀγαπῶ τὴν πατρίδα ὑπὲρ πάντα τὸν πλοῦτον τῆς γῆς. » Τοιοῦτος ἀνὴρ ἦτο ὁ πρέσβυς, τὸν ὅποιον ἀπέστειλαν οἱ Θηβαῖοι εἰς τὴν Σπάρτην.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας βλέπων τοὺς ἄλλους πρέσβεις ὑποκύπτοντας εἰς τὸν Ἀγησίλαον, μόνος ἐκ πάντων τῶν πρέσβων ἔδειξε παρρησίαν φρονήματος, ὁμιλήσας οὐχὶ ὑπὲρ τῶν Θηβῶν μόνον, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὅλης, καὶ προτρέπων νὰ συνάψωσιν εἰρήνην στηριζομένην ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος, διότι μόνη τοιαύτη εἰρήνη ἡδύνατο νὰ εἶνε διαρκὴς καὶ ἀσφαλὴς. Καὶ μεταξὺ μὲν τῶν ἄλλων πόλεων κατωρθώθη συνδιαλλαγή. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἤθελε νὰ ὑπογράψῃ ὅχι ὡς ἀντιπρόσωπος

τῶν Θηβαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν βοιωτικῶν πόλεων, ὅσαι ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Θηβῶν, ὁ Ἀγησίλαος εὐρὼν πρόφασιν ὅτι οἱ Θηβαῖοι δὲν ἔστεργον νὰ ἀφήσωσιν ἐλευθέρας τὰς πόλεις τῆς Βοιωτίας τὰς ὁποίας εἶχον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των, ἐξήλειψε τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐκ τῆς εἰρήνης, καὶ τούτου ἕνεκα ἐξερράγη πόλεμος μεταξὺ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Θηβῶν.

Τότε ὁ ἕτερος βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεόμβροτος μετὰ μεγάλης δυνάμεως εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, καὶ συνήντησεν εἰς τὰ Λεῦκτρα τὸν στρατὸν τῶν Θηβαίων, ὅστις ἦτο κατὰ τὸ ἥμισυ ὀλιγώτερος τῶν Σπαρτιατῶν. Καὶ ὁ μὲν Ἐπαμεινώνδας εἶχε τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὅλου στρατοῦ, ὁ δὲ Πελοπίδας ἦτο ἀρχηγὸς τοῦ Ἱεροῦ Λόχου.

Τοὺς Θηβαίους εἶχε καταλάβῃ μεγίστη ἀθυμία καὶ ἀποθάρρυνσις καὶ διότι ἦσαν ὀλιγώτεροι, καὶ διότι οἱ μάντιες ἔλεγον ὅτι δὲν εἶνε καλοὶ οἱ οἰωνοί, ὅτι δὲν προμηνύουσιν ἐπιτυχίαν, ὅπως ἐπίστευον οἱ ἀρχαῖοι. Ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας διὰ νὰ δώσῃ θάρρος εἰς αὐτοὺς ἀπήγγειλε τὸν περίφημον στίχον τοῦ Ὀμήρου :

Εἴ: οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης,

Δηλα δὴ «ὅστις θέλει νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πατρίδα δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἐρωτήσῃ ἂν θὰ ἐπιτύχῃ, διότι ὁ Θεὸς πάντοτε ἀγαπᾷ καὶ βοηθεῖ τοὺς μαχομένους ὑπὲρ πατρίδος. » Τοὺς λόγους τούτους ἀκούσαντες οἱ Θηβαῖοι, ἔλαβον θάρρος, ἐγίνε μάχη καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὸ ἱππικὸν τῶν Σπαρτιατῶν. Τότε ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπέπεσε κατὰ τοῦ πεζικοῦ. Οἱ Σπαρτιαῖται μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντισταθῶσιν, ὑπεχώρησαν μεγάλην παθόντες φθοράν. Χίλιοι Λακεδαιμόνιοι κατέκειντο νεκροὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ τριακόσιοι Σπαρτιαῖται, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος (371 π. Χ.).

Ἐν τῇ δυστυχίᾳ ἐκείνῃ ἡ Σπάρτη ἐφάνη μεγαλητέρα ἢ ἐν τῇ εὐτυχίᾳ, καὶ τὴν δεινὴν ἐκείνην συμφορὰν ὑπέμεινε μετὰ θαυμαστῆς καρτερίας.

Ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν Σπάρτην ἡ εἰδησις τῆς ἐν Λεύκτροις συμφορᾶς, ἡ πόλις ἔτυχεν νὰ πανηγυρίζη μεγάλην τινὰ ἑορτήν. Οἱ ἔφοροι, καίτοι ἦτο φανερώτατον ὅτι κατεστράφη ἐντελῶς ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης, καὶ ὅτι ἀπώλεσε τὴν ἡγεμονίαν, διέταξαν νὰ μὴ διακοπῇ ἡ ἑορτή, μηδὲ νὰ μεταβάλλῃ ἡ πόλις τὴν ἑορτάσιμον ὄψιν αὐτῆς. Τὴν δὲ ἐπαύριον, ὡς ἔγιναν γνωστοὶ τίνες ἔζων καὶ τίνες εἶχον φονευθῇ, οἱ μὲν πατέρες καὶ λοιποὶ συγγενεῖς τῶν φονευθέντων κατέβησαν εἰς τὴν ἀγορὰν λαμπρῶς ἐνδεδυμένοι, καὶ προσηγόρευον ἀλλήλους ἔχοντες φαιδρὸν τὸ πρόσωπον, πλήρεις μεγαλοφροσύνης καὶ χαρᾶς· οἱ δὲ τῶν σωθέντων ἔμενον κατ' οἶκον μετὰ τῶν γυναικῶν τῶν ὡς πενθοῦντες· ἂν δέ τις ἠναγκάζετο νὰ ἐξέρχεται, ἐφαίνετο καὶ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν φωνὴν καὶ τὸ βλέμμα ταπεινὸς καὶ συνεσταλμένος.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ὑπερηφανεύθη διὰ τὴν νίκην του ταύτην, ἀλλὰ εἰς τοὺς συγγαίροντας αὐτὸν ἔλεγε «Χαίρω διότι ὁ πατήρ μου ζῇ, καὶ θὰ εὐχαριστηθῇ ὅταν μάθῃ τὸ ἐνδοξον κατόρθωμά μου».

Μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις ἤτταν ἡ Σπάρτη κατέπεσε. Πολλὰ πόλεις ἐπανεστάτησαν κατὰ τῆς Σπάρτης, ἰδίως δὲ ἡ Ἀρκὰδία, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐξηγέρθησαν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των. Ἡ Σπάρτη προσεπάθησε νὰ τοὺς ὑποτάξῃ, οἱ δὲ Ἀρκάδες ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Θηβαίων. Τότε εἰσέβαλεν ὁ Ἐπαμεινώνδας μετὰ τοῦ Πελοπίδου εἰς τὴν Πελοπόννησον (470 π. Χ.), προχωρήσας μέχρι τῆς ἀριστερᾶς ὄχτης τοῦ Εὐρώτα, πολὺ πλησίον τῆς Σπάρτης.

Οἱ Σπαρτιᾶται ἐσυνήθιζον νὰ καυχῶνται ὅτι οὐδέποτε γυνὴ Λάκαινα εἶδεν ἐχθρικὸν καπνόν· τότε δὲ ὅτε οἱ ἐχθροὶ ἦσαν τόσον πλησίον ἐστρατοπεδευμένοι, αἱ γυναῖκες ἐξέβαλον φοβεράς κραυγὰς, οἱ γέροντες ἔτρεχον βοῶντες πλήρεις ἀγανακτήσεως διὰ τὴν τοιαύτην κατασχύνην τῆς πόλεως, οἱ δὲ νέοι ἀπῆλθον μετὰ κραυγῶν νὰ τοὺς ὀδηγή-

σωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ' ὁ Ἀγησίλαος ἔσωσε τὴν πόλιν διὰ τῆς φρονήσεως αὐτοῦ· ἂν καὶ ἤκουε καὶ ἔβλεπε τοιαῦτα προσβάλλοντα τὴν φιλοτιμίαν του, ἐκράτει ὁμῶς τὸν ἀδημονοῦντα στρατόν του ἐντὸς τῆς πόλεως, ἀποφεύγων ἄνισον καὶ καταστρεπτικὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ ὑπερέρου ἐχθροῦ. Οἱ Θηβαῖοι καὶ οἱ σύμμαχοι διέβησαν τὸν ποταμὸν Εὐρώταν καὶ ὤδευσαν κατὰ τῆς Σπάρτης. Τῆς φάλαγγος προεπορεύετο ὁ Ἐπαμεινώνδας, τινὲς δὲ ἔδειξαν αὐτὸν πρὸς τὸν Ἀγησίλαον. Οὗτος δὲ ἀτενίσας αὐτὸν πολλὴν ὥραν, ἀνεφώνησεν «ὦ τοῦ μεγαλοπράγμονος ἀνδρός!»

Ὁ Ἐπαμεινώνδας βλέπων ὅτι οἱ Σπαρτιαῖται δὲν ἐξήρχοντο τῆς πόλεως πρὸς μάχην, θεωρῶν δὲ ἐπικίνδυνον νὰ εἰσελάσῃ αὐτός, ἀπῆλθεν ἐκ τῆς Σπάρτης. Λεηλατήσας δὲ τὴν Λακωνικὴν, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἀνωκοδόμησε τὴν ἀρχαίαν πόλιν Μεσσήνην, ὡς φόβητρον κατὰ τῆς Σπάρτης. Κατὰ προτροπὴν δὲ αὐτοῦ ἐκτίσθη μεγάλη πόλις καὶ φρούριον ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ, ἡ Μεγαλόπολις· οὕτω δὲ περιέζωσε πανταχόθεν τοὺς Σπαρτιατάς διὰ λαῶν, οἵτινες ἀνέκαθεν ἦσαν ἐχθροὶ πρὸς αὐτούς. Πέριξ τῆς Λακωνικῆς ἔστησε τέσσαρα φρούρια, τὴν Μεσσήνην, τὴν Μεγαλόπολιν, τὴν Τεγέαν καὶ τὸ Ἄργος.

Ἀλλ' ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ἐκστρατείας νικηφόρος, ἀντὶ νὰ τύχῃ θριαμβικῆς ὑποδοχῆς εἰσῆλθῃ εἰς δίκην μετὰ τοῦ Πελοπίδου, διότι ἐκράτησε παρὰ τὸν νόμον τὴν στρατηγίαν μῆνᾳς τινὰς ὑπὲρ τὸ ἔτος· ἡ δὲ παράβασις αὕτη ἐτιμωρεῖτο διὰ θανάτου. Πρῶτος εἰσῆλθῃ εἰς τὸ δικαστήριον ὁ Πελοπίδας, ἀλλ' ὁ φίλος αὐτοῦ Ἐπαμεινώνδας προσελθὼν, ὡμολόγησεν ἑαυτὸν μόνον ἔνοχον, καὶ τέλος εἶπεν «Ὡς τελευταίαν χάριν ζητῶ παρὰ τῆς πατρίδος μου νὰ μνημονευθῇ ἐν τῇ καταδικαστικῇ ἀποφάσει ὁ λόγος τῆς καταδίκης μου, ὅτι δῆλα δὴ κατεδικάσθην εἰς θάνατον, διότι ἠνάγκασα τοὺς Θηβαίους νὰ νικήσωσιν ἐν Λεύκτροις τοὺς Σπαρτιατάς, τοὺς ὁποίους οὐδὲ νὰ ἀτενίσωσιν ἐτόλμων πρότερον. καὶ διότι διὰ μιᾶς μάχης ὄχι μό-

νον ἔσωσα τὰς Θήβας, ἀλλ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα ἡλευθήρωσα, καὶ δὲν κατέπαυσα τὸν πόλεμον πρὶν ἀνοικοδομήσω καὶ ὀχυρώσω τὰς πόλεις τὰς ἀντιζήλους τῆς Σπάρτης». Οὐδεὶς τῶν δικαστῶν ἐτόλμησε νὰ δώσῃ μέλαιναν ψῆφον κατ' αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἀμφοτέροι ἐσώθησαν.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Φεραῖος, ὁ τύραννος τῶν Φερῶν, ἐτυράννει σκληρῶς τὰς Θεσσαλικὰς πόλεις, οἱ Θεσσαλοὶ ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Θηβαίων. Οὗτοι δὲ ἀπέστειλαν τὸν Πελοπίδαν νὰ μεσολαβήσῃ ὑπὲρ τῶν Θεσσαλῶν (368 π. Χ.). Ὁ τύραννος φοβηθεὶς τὴν δύναμιν τῶν Θηβαίων, ὑπεσχέθη νὰ γίνῃ ἡπιώτερος. Ἐπειτα δὲ ὁ Πελοπίδας, προχωρήσας εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἠνάγκασε τοὺς Μακεδόνας νὰ γίνωσι σύμμαχοι τῶν Θηβαίων, καὶ πρὸς περισσοτέραν ἀσφάλειαν ἔλαβεν ὀμήρους τριάκοντα νέους ἐκ τῶν πρώτων οἰκογενειῶν τῆς Μακεδονίας. Μεταξὺ τῶν ὀμήρων τούτων ἦτο καὶ ὁ Φίλιππος, ὁ μετὰ ταῦτα βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας καὶ πατὴρ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Μετὰ δύο ἔτη (366 π. Χ.) πάλιν ἀπεστάλη ὁ Πελοπίδας εἰς Θεσσαλίαν, ἀλλ' ὁ τύραννος τῶν Φερῶν συνέλαβεν αὐτὸν δολίως καὶ τὸν ἐκράτει αἰχμάλωτον. Ὀργισθέντες οἱ Θηβαῖοι, ἀπέστειλαν στρατόν, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ Ἐπαμεινώνδας ὑπηρέτει ὡς ἀπλοῦς ὀπλίτης, διότι, ὡς εἴπομεν, οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ κατῴρθωσαν διὰ τῶν ῥαδιουργιῶν τῶν νὰ ἀφαιρέσωσιν ἀπ' αὐτοῦ τὴν στρατηγίαν. Ὁ στρατὸς οὗτος ἐκινδύνευσε νὰ κατατροπωθῇ, καὶ μόλις ἔσωσεν αὐτὸν ὁ στρατιώτης Ἐπαμεινώνδας, τὸν ὁποῖον διώρισαν πάλιν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ, διότι οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ ἐφάνησαν ἀνάξιοι. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπεστάλη στρατηγὸς ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ἠνάγκασε τὸν τύραννον νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Πελοπίδαν. Ἀλλὰ ὁ τύραννος ἐξηκολούθει ταραττων τὴν Θεσσαλίαν· διὰ τοῦτο μετὰ τινα ἔτη (363 π. Χ.) ἀπέστειλαν οἱ Θηβαῖοι μετὰ πολλοῦ στρατοῦ τὸν Πελοπίδαν, ὅστις ἐλθὼν εἰς Φάρσαλον συνήθροισεν ἐκεῖ τὴν δύναμιν

του καὶ ἐβάδιζε κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἐπειδὴ δὲ εἶπέ τις πρὸς αὐτὸν «ὁ τύραννος ἔρχεται ἐναντίον μας μετὰ πολλοῦ στρατεύματος», ὁ Πελοπίδας εἶπε «τόσον καλλίτερα, διότι θὰ ἔχωμεν νὰ νικήσωμεν περισσοτέρους»

Τὰ δύο στρατεύματα συνηντήθησαν παρὰ τοὺς λόφους τοὺς ὀνομαζομένους Κυνὸς κεφαλὰς, καὶ μαχῇ δεινῇ συνεκροτήθη. Ἀλλ' ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς μάχης ὁ Πελοπίδας προχωρήσας ὑπὲρ τὸ δέον εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρῶν, καὶ καταδιώκων τὸν τύραννον, ἔλαβε πολλὰ τραύματα καὶ ἔπεσε νεκρός.

Βαρέως ἐπένθησαν οἱ Θηβαῖοι τὸν θάνατον τοῦ Πελοπίδου. Οἱ δὲ Θεσσαλοί, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ὁποίων ἡγωνίσθη καὶ ἀπέθανεν, ἐσώρευσαν περίξ τοῦ νεκροῦ αὐτοῦ τὰ ἐχθρικά λάφυρα, ἔκοψαν τὰς χαίτας τῶν ἵππων των, ἔκοψαν καὶ τὴν κόμην των ὡς σημεῖον πένθους. Ἐλθόντες δὲ εἰς τὰς σκιναάς των οὔτε πῦρ ἤναψαν, οὔτε ἐδείπνησαν· ἐκήδευσαν δὲ τὸν Πελοπίδαν μετὰ πομπῆς ἐκτάκτου, καὶ εὐγνωμονοῦντες ἀνήγειραν αὐτῷ χαλκοῦς ἀνδριάντας, καὶ καὶ εἰς τὰ τέκνα του παρεχώρησαν μεγάλην ἔκτασιν γῆς.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπεχείρησε καὶ ἄλλας τρεῖς ἐκστρατείας εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς συμμάχους τῶν Θηβῶν κατὰ τῆς Σπάρτης, καὶ καταβάλλῃ τοὺς φίλους αὐτῆς. Ἡ τελευταία αὐτοῦ ἐκστρατεία ἐγίνε τῷ 362 π. Χ. Πρὸ τῶν τειγῶν δὲ τῆς Μαντινείας συνεκροτήθη ἡ περιβόητος μετὰ τῶν Θηβαίων καὶ Λακεδαιμονίων μάχη. Μετὰ πεισματώδη ἀγῶνα ἀσπίδος πρὸς ἀσπίδα, ἀκοντίου πρὸς ἀκόντιον καὶ ξίφους πρὸς ξίφος, ἠνάγκασεν εἰς ὑποχώρησιν τοὺς Λακεδαιμονίους, καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν Ἡλείους καὶ Ἀχαιοὺς καὶ Ἀθηναίους.

Ἀλλ' ἐν ᾧ ὀλόκληρος ὁ ἐχθρικός στρατὸς ἦτο κατὰ κράτος ἡττημένος καὶ ἐτρέπετο εἰς φυγὴν, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπληρώθη δι' ἀκοντίου εἰς τὸ στῆθος καὶ ἔπεσε κατὰ γῆς. Λέγεται δὲ ὅτι ἐπλήρωσεν αὐτὸν ὁ υἱὸς τοῦ Ξενοφώντος Γρύλλος, ὅστις ἐφονεύθη μετ' ὀλίγον καὶ αὐτός. Ταύτη θλίψις κατέλαβε τοὺς Θηβαίους διὰ τὸν τραυματι-

σμὸν τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν, ὥστε ἔμειναν ἀκίνητοι καὶ ἔπαυσαν καταδιώκοντες τὸν φεύγοντα ἐχθρόν.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας μετεκομίσθη ζῶν ἔτι εἰς τὸ στρατόπεδον, οἱ δὲ ἱατροὶ εἶπον ὅτι, εὐθύς ὡς ἐξαχθῇ ἡ αἰχμὴ τοῦ ἀκοντίου ἐκ τοῦ στήθους, θά ἐπέλθῃ αἰμορραγία καὶ θά ἀποθάνῃ. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἤκουεν ἀταραχῶς τοὺς λόγους τῶν ἱατρῶν, ἠρώτησεν ἔμφροντις τὸν ὑπασπιστήν του «μήπως ἡ ἀσπίς μου ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν;» καθὼς δὲ τὴν ἔδειξαν εἰς αὐτόν, τὴν κατεφίλει ὡς σύντροφον τῆς δόξης του. Ἐπειτα ἠρώτησε «Ποία εἶναι ἡ ἔκβασις τῆς μάχης;» ἀκούσας δὲ ὅτι ἐνίκησαν οἱ Θηβαῖοι, εἶπε «Τώρα δύναμαι νὰ ἀποθάνω, ἐκβαλετέ μου τὸ ἀκόντιον.»

Ἐν ᾧ δὲ οἱ περὶ αὐτὸν θλιβόμενοι ἔλεγον μετὰ δακρύων ὅτι δὲν ἀφίνει καὶ τέκνα, ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐκπνέων ἐψύρισεν «Ἀφίνω δύο θυγατέρας, τὴν ἐν Λεύκτροις νίκην καὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ.»

Οὕτως ἀπέθανε καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐν ἡλικίᾳ 56 ἐτῶν, καὶ ἐτάφη ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης (362 π. X.)

Ἐν Θήβαις δὲ ἀνηγέρθη ἀνδριὰς εἰς αὐτόν, ἐφ' οὗ ἐχαράχθησαν ἐπιγράμματα ἐξυμῶντα τὰ ἀνδραγαθήματα αὐτοῦ.

ΦΙΛΙΠΠΟΣ

(385 — 356 π. Χ.)

Φίλιππος ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας καὶ πατὴρ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐγεννήθη τὸ ἔτος 383 π. Χ. Ἦτο δὲ υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἀμύντα. Δεκαπενταετὴς τὴν ἡλικίαν ἐστάλη εἰς Θήβας ὡς ὁμηρος μετ' ἄλλων νέων Μακεδόνων, καὶ ἔμεινε τρία ἔτη ἐν Θήβαις, ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Ἐπαμεινώνδου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἐξεπαιδεύθη. Ἐκεῖ δὲ ἐσπούδασε τὴν ῥητορικὴν καὶ τὰ στρατιωτικά. ἔχων διδασκάλους τοὺς δύο μεγάλους ἄνδρας τῶν Θηβῶν. τὸν νικητὴν τῆς ἐν Λεύκτραις μάχης καὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἱεροῦ Λόχου. Ἦτο δὲ φύσει φιλότιμος καὶ δραστήριος.

Ἐπανελθὼν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ἐν ἡλικίᾳ εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν. Εὐθὺς διωργάνωσε τὸν Μακεδονικὸν στρατόν, καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἐπίφοβον εἰς τοὺς ἐχθρούς τῆς πατρίδος του. Εἶχε δὲ ὡς παράδειγμα τὸν Ἱερὸν Λόχον τῶν Θηβῶν, τοῦ ὁποίου ἐγένωσκεν ἐξ ἰδίας πείρας τὴν ἀνδρείαν καὶ τὰ κατορθώματα· εἶνε δὲ πολὺ γνωστὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἡ φήμῃ τῆς Μακεδονικῆς φάλαγγος. Ὁ Φίλιππος ἀφ' οὗ κατεδύωξε διαφόρους γείτονας λαούς, οἵτινες ἠνώχλουν τὸ κράτος του, ἀπεφάσισε νὰ καταστήσῃ τὴν πατρίδα του μεγάλην καὶ ἰσχυράν, διὰ κατακτήσεων διαφόρων χωρῶν.

Ἐν τῇ παραλίᾳ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου, ἐν τῇ Χαλκιδικῇ Χερσονήσῳ καὶ ἐν τῇ παραλίᾳ τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου ἦσαν πολλαὶ Ἑλληνικαὶ ἀποικίαι καὶ πόλεις, οἷον ἡ Μύνδα, ἡ Ποτιδαία, ἡ Μεθώνη, ἡ Ὀλυνθος, ἡ Ἀμφίπολις. Τὰς πόλεις ταύτας ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ ὁ Φίλιππος, διὰ νὰ ἐκτείνῃ τὸ κράτος του μέχρι τῆς θαλάσσης καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν Μακεδονίαν ναυτικὴν δύναμιν.

Ἐν διαστήματι ὀλίγων ἐτῶν κατώρθωσε νὰ γίνῃ κύριος τῶν πόλεων τούτων, καὶ νὰ κατασκευάσῃ στόλον διὰ τῶν

προσόδων τὰς ὁποίας ἐλάμβανε κατ' ἔτος ἐκ τῶν χρυσω-
ρυχείων τοῦ ὄρους Παγγαίου.

Εἰσήλασεν ἔπειτα εἰς τὴν Θράκην καὶ καθυπέταξε διά-
φορα μέρη αὐτῆς. Ἐν ᾧ δὲ ἐπολιόρκει πόλιν τινά, ἐτυ-
φλώθη τὸν δεξιὸν ὀφθαλμὸν ὑπὸ τοξότου δεξιωτάτου. Διη-
γοῦνται δὲ τὸ πρᾶγμα ὡς ἐξῆς. Ὁ τοξότης ὀνομαζόμενος
Ἀστὴρ ἦτο Ἀμφιπολίτης. Ἐλθὼν δὲ πρὸς τὸν Φίλιππον,

Φίλιππος.

εἶπεν ὅτι εἶνε τόσον ἐπιδέξιος τοξότης, ὥστε δύναται νὰ
φονεύῃ τὰ πτηνὰ ἐν ᾧ ἵπτανται εἰς τὸν ἀέρα. Ὁ δὲ Φί-
λιππος εἶπε πρὸς αὐτὸν «Ὅταν πολεμήσω κατὰ τῶν
πτηνῶν θά σε παραλάβω εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου». Ὁ
Ἀστὴρ ἀπῆλθεν ἀγανακτήσας διὰ τὴν προσβολὴν ταύ-
την, καὶ προσεπάθει νὰ εὕρῃ περίστασιν νὰ ἐκδικηθῇ τὸν
βασιλέα. Ἐρριψε λοιπὸν πρὸς αὐτὸν βέλος, τὸ ὁποῖον εἶχεν
ἐπιγραφὴν «Ὁ Ἀστὴρ ἀποστέλλει τὸ βέλος τοῦτο πρὸς
τὸν Φίλιππον». Ὁ δὲ Φίλιππος παρήγγειλε νὰ ρίψωσιν
ὀπίσω τὸ βέλος τοῦτο, ἀφ' οὗ ἐπιγράψωσιν ἐπ' αὐτοῦ ταῦ-

τα « ὁ Φίλιππος θὰ κρεμάσῃ τὸν Ἀστέρα ὅταν κυριεύσῃ τὴν πόλιν ». Καὶ πράγματι ἐξετέλεσε τὸν λόγον του.

Ὁ Φίλιππος ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἐζήτει ἀφορμὴν νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Τὴν ἀφορμὴν ταύτην ἔδωκαν εἰς αὐτὸν οἱ Θηβαῖοι. Δῆλα δὴ οἱ Φωκεῖς καὶ οἱ Θηβαῖοι ἐπολέμουν ἐπὶ ἔνδεκα ἔτη πόλεμον πεισματώδη καὶ καταστρεπτικόν. Τοὺς Φωκεῖς ἐβοήθουν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται· τόσον δὲ κατεπιέζοντο οἱ Θηβαῖοι καὶ ἐστενοχωροῦντο, ὥστε δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον. Τότε ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσι πρὸς τὸν Φίλιππον, ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειαν αὐτοῦ. Τοῦτο Ἰσα Ἰσα ἤθελε καὶ ὁ Φίλιππος.

Ἀλλὰ πρὶν ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῶν Θηβαίων, εἰσήλασε πρῶτον εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἣτις ἦτο σύμμαχος τῶν Φωκέων, καὶ ἀφ' οὗ καθυπέταξεν αὐτήν, ἔπειτα εἰσήλασεν εἰς τὴν Φωκίδα διὰ τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν. Οἱ Φωκεῖς ἀντέταξαν φοβερὰν ἀντίστασιν, ἀλλὰ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι δὲν ἤλθον ἐγκαίρως εἰς ἐπικουρίαν αὐτῶν, ὁ δὲ στρατηγὸς τῶν Φωκέων Φάλαικος ἔφυγε μετὰ τοῦ στρατοῦ του εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐγκαταλείψας προδοτικῶς τὴν πατρίδα, καὶ φροντίζων μόνον περὶ τῆς ἰδίας του σωτηρίας, διότι εἶδεν ὅτι δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ ἀντισταθῇ κατὰ τῶν δυνάμεων τοῦ Φιλίππου. Ὡστε οἱ Φωκεῖς ἀπομείναντες ἄνευ βοηθείας, ὑπετάγησαν εἰς τὸν Φίλιππον, ἡ χώρα των κατεστράφη, αἱ πόλεις κατηδαφίσθησαν, καὶ αὐτοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ κατοικῶσιν εἰς χωρία, τὰ ὅποια νὰ μὴ ἔχωσιν οἰκίας περισσοτέρας τῶν πεντήκοντα (346 π. Χ.).

Ὁ Φίλιππος ἐπιμένων εἰς τὸν σχέδιόν του νὰ κυριεύσῃ πάσας τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, ἐπολιόρχησε κατὰ τὸ ἔτος 341 π. Χ. τὸ Βυζάντιον, τὴν σημερινὴν Κωνσταντινούπολιν. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεμψαν εἰς βοήθειαν τῶν Βυζαντίων τὸν περίφημον στρατηγὸν Φωκίωνα, ὅστις ἠνάγκασε τὸν βασιλέα τῶν Μακεδόνων νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τῶν Ἀθηναίων εἶχον ἐνωθῇ καὶ οἱ Χίοι

καὶ οἱ Ῥόδιοι καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας, ὁ Φίλιππος ἐνόμισε φρόνιμον νὰ ἀφήσῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ, καὶ νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας (339 π. Χ.)

Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἦλθε πάλιν ὁ Φίλιππος εἰς τὴν Φωκίδα καὶ κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Ἑλλάτειαν. τῆς ὁποίας τὰ τείχη δὲν εἶχε κατεδαφίσῃ ὅτε κατέστρεψε

Φωκίων.

τὰς Φωκικὰς πόλεις. Κεῖται δὲ ἡ Ἑλλάτεια εἰς τὸ στενὸν διὰ τοῦ ὁποίου δύναται τις νὰ εἰσέλθῃ ἐκ τῆς Φωκίδος εἰς τὴν Βοιωτίαν. Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τὸ κίνημα τοῦ Φιλίππου, ἡτοιμάσθησαν τάχιστα πρὸς πόλεμον, ἔχοντες συμμάχους καὶ τοὺς Θηβαίους.

Οἱ δύο στρατοὶ ἀντιπαρετάχθησαν εἰς τὴν Χαιρώνειαν τῆς Βοιωτίας τῇ 3 Αὐγούστου 338 πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ

ἡλίου. Καὶ πάντες μὲν ἐπολέμησαν γενναίως, ἀλλὰ ἐνίκησαν οἱ Μακεδόνες, τοὺς ὁποίους εἶχε γυμνάσῃ ὁ Φίλιππος διὰ τῶν συχνῶν ἐκστρατειῶν καὶ πολέμων. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἡγωνίσθη ἡρωϊκῶς ὁ Ἱερὸς λόχος τῶν Θηβαίων, καὶ ἔπεσεν ὅπως ἦτο ὄρθιος, χωρὶς νὰ ὑποχωρήσῃ οὐδεὶς τῶν τετρακοσίων τούτων ἱερολογιτῶν. Ὅτε δὲ ὁ Φίλιππος ἦλθεν εἰς τὸ μέρος ὅπου ἔκειντο οἱ ἐνδοξοὶ νεκροί, ἐδάκρυσε θαυμάζων τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν. Κύριος δὲ αἵτιος τῆς νίκης ὁμολογεῖται ὁ υἱὸς τοῦ Φιλίππου Ἀλέξανδρος, νεώτατος τὴν ἡλικίαν, πολεμήσας μετὰ μεγίστης ἀνδρείας.

Ἡ μεγάλη αὕτη ἐν Χαιρωνείᾳ νίκη κατέστησε τὸν Φίλιππον κύριον ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Ὁ νικητὴς γενναίως φερόμενος ἀπέλυσεν ἄνευ λύτρων τοὺς αἰχμαλώτους. Πρὸς δὲ τοὺς στρατηγούς αὐτοῦ, οἵτινες προέτρεπον αὐτὸν νὰ πορευθῇ κατὰ τῶν Ἀθηνῶν εἶπεν « Ἐν ᾧ ἐγὼ πολεμῶ καὶ ἀγωνίζομαι ὑπὲρ τῆς δόξης, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀποφασίσω νὰ καταστρέψω τὸ θέατρον τῆς δόξης ; », τοῦτ' ἔστι τὰς Ἀθήνας, τὴν πόλιν τῶν γραμμάτων καὶ πάσης παιδείας καὶ εὐφυΐας ;

Ἀλλ' ἡ ἀληθὴς φιλοδοξία καὶ ὁ μόνος σκοπὸς τοῦ Φιλίππου ἦτο νὰ ἀνακηρυχθῇ ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ κατακτήσῃ τὸ Περσικὸν κράτος. Ὅθεν συνεκάλεσεν εἰς τὴν Κόρινθον ἐθνικὴν συνέλευσιν πάντων τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὴν ὁποίαν μόνον οἱ Σπαρτιᾶται δὲν ἀπέστειλαν πληρεξουσίου. Προσελθὼν ὁ Φίλιππος εἰς τὴν συνέλευσιν ἐκήρυξεν ὅτι ἔχει σκοπὸν νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Περσίαν διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς ἐν Ἀσίᾳ ἀδελφούς. Πάντες ἐπήνεσαν τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, καὶ τὸν ἀνηγόρευσαν παμψηφεὶ ἀρχιστράτηγον ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

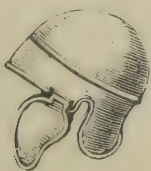
Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ Φίλιππος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκτελέσῃ τὸ μέγα σχέδιόν του. Ἐν ᾧ εἶχε προετοιμάσῃ τὰ πάντα διὰ τὴν ἐκστρατείαν, καὶ ἐπανηγύριζε τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς του, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος τῶν σωματοφυλάκων του ὀνομαζομένου Πausανίου. Ὁ δολοφόνος εἶχεν ἔτοιμον

ἵππον διὰ νὰ φύγῃ· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ χαλινὸς τοῦ ἵππου ἦτο δεδεμένος εἰς τι κλῆμα, ὁ δολοφόνος, ἐν ᾧ προσεπάθει νὰ τον λύσῃ, περιεπλέχθη καὶ ἔπεσεν. Ὁ δὲ Περδίκκας, ὁ ἀρχηγὸς τῶν σωματοφυλάκων, προφθάσας ἐφόνευσεν αὐτὸν παρευθύς.

Οὕτως ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ 47 ἐτῶν, βασιλεύσας ἔτη 33, ὁ μέγιστος πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων τῆς Μακεδονίας· διότι ὅτε μὲν ἔγινε βασιλεὺς, τὸ Μακεδονικὸν κράτος ἦτο μικρὸν καὶ ἀδύνατον, ὅτε δὲ ἀπέθανε, κατέλιπεν αὐτὸ μέγιστον καὶ δυνατώτατον, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Τὴν ἀξίαν τοῦ Φιλίππου δεικνύουσι καὶ τὰ ἐξῆς δύο σπουδαιότατα, πρῶτον ὅτι προσεπάθησε μετὰ πολλῆς ἐπιπονῆς νὰ διαδώσῃ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν εἰς τὸ κράτος του, καὶ δεύτερον ὅτι ἐξέλεξεν ὡς διδάσκαλον τοῦ υἱοῦ του τὸν περίφημον φιλόσοφον Ἀριστοτέλην.

Ἀλλὰ καὶ τὰ δύο μεγάλα σχέδια τοῦ Φιλίππου ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἦτο ἀνὴρ μέγας, πρῶτον μὲν νὰ συνενώσῃ τὰς Ἑλληνικὰς πολιτείας εἰς ἓν μέγα Ἑλληνικὸν κράτος, καὶ δεύτερον νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Πέρσας δι' ὅσα κακὰ ἔπραξαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ νὰ καταλύσῃ τὸ Περσικὸν κράτος. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον κατώρθωσεν, ὡς εἶδομεν, μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην ἀνακηρυχθεὶς ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ τὸ δεύτερον δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐκτελέσῃ, διότι τὸν κατέλαβεν ὁ θάνατος· τὴν ἐκτέλεσιν δὲ αὐτοῦ κατέλιπεν ἐνδοξὸν κληρονομίαν εἰς τὸν ἀξιὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἀλέξανδρον.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

(356 — 323 π. Χ.)

Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας ἐγεννήθη ἐν Πέλλᾳ τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Μακεδονίας τὸν Ἰούλιον τοῦ ἔτους 356 π. Χ. Ἦτο δὲ υἱὸς τοῦ βασιλέως Φιλίππου καὶ τῆς Ὀλυμπιάδος, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἡπείρου.

Ὁ Ἀλέξανδρος ὅτε ἦτο παῖς εἶχε πολλοὺς παιδαγωγοὺς καὶ διδασκάλους, ὅπως πάντες οἱ βασιλόπαιδες· διευθυντὴς δὲ τῆς ἀγωγῆς αὐτοῦ ἦτο ὁ συγγενὴς τῆς μητρὸς του Λεωνίδας, ἀνὴρ αὐστηρὸς καὶ καλὸς στρατιωτικὸς. Ὅτε δὲ ἔγινε δεκατριῶν ἐτῶν, τότε ὁ Φίλιππος προσεκάλεσε τὸν ἐνδοξότατον καὶ μέγιστον φιλόσοφον Ἀριστοτέλην, καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ γίνῃ διδάσκαλος τοῦ υἱοῦ του, καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ ἄξιον τῆς Μακεδονίας. Καὶ πράγματι ὁ Ἀριστοτέλης ἐπὶ τρία ἔτη ἐδίδαξε τὸν Ἀλέξανδρον πάντα τὰ χρήσιμα μαθήματα, καὶ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τοὺς Ἕλληνας ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς. Ἐκ πάντων δὲ τῶν ποιημάτων ἡγάπα καὶ ἀνεγίνωσκε τὴν Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου, τὴν ὁποίαν ἔφερε πάντοτε μαζί του, καὶ ὅτε ἐκοιμᾶτο ἔθετεν αὐτὴν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιόν του. Ἐτίμα δὲ τὸν διδάσκαλόν του καὶ τὸν ἡγάπα ὡς δεῦτερον πατέρα.

Εὐθύς δὲ ἐκ τῆς παιδικῆς του ἡλικίας ἐφαίνετο ὁ Ἀλέξανδρος ὁποῖος ἐμελλε νὰ γίνῃ. Ὅσάκις ἤρχετο εἰδησις ὅτι ὁ πατὴρ του ἐνίκησε μάχην τινὰ περιβόητον, ἢ ἐκυρίευσε πόλιν ἐνδοξὴν, ἐλυπεῖτο καὶ ἔλεγε πρὸς τοὺς συνηλικιώτας του «ἀγαπητοί μου φίλοι, ὁ πατὴρ μου τὰ πάντα αὐτὸς θέλει νὰ κατορθώσῃ, καὶ δὲν θὰ ἀφήσῃ καὶ εἰς ἐμὲ κανὲν μέγα καὶ λαμπρὸν κατόρθωμα νὰ κατορθώσω μαζί σας.»

Ὅπως δὲ πάντες οἱ παῖδες τῶν ἀρχαίων, οὕτω καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἐγυμνάζετο καὶ διεκρίνετο εἰς τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις, καὶ ἦτο πολὺ ταχύπους. Ὅτε δὲ τὸν ἠρώτησέ τις

τῶν φίλων του ἐὰν θὰ διαγωνισθῇ ποτε εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, ἀπεκρίθη « Μετὰ χαρᾶς θὰ διαγωνισθῶ, ἐὰν ἔχω ἀνταγωνιστὰς βασιλεῖς ».

Ἦλθόν ποτε πρέσβεις τοῦ μεγάλου βασιλέως εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἐν ᾧ ἦτο παιδίον, δὲν ἠρώτη-

Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας.

σεν αὐτοὺς περὶ πραγμάτων μικρῶν καὶ παιδικῶν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς προσοχῆς ἐξήτασεν αὐτοὺς ὁποῖα εἶναι ἡ ὁδὸς ἢ πρὸς τὴν Ἀσίαν, πόση εἶνε ἡ ἀπόστασις τῶν διαφόρων πόλεων, πῶς φέρεται ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν εἰς τοὺς πολέμους, πῶς μεταχειρίζεται τοὺς ἐχθροὺς του, πῶς διοικεῖ τὸ κράτος του, τίς εἶνε ἡ δύναμις τῶν Περσῶν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ὡστε οἱ πρέσβεις, ἀκούοντες τὰς ἐρωτήσεις τοῦ βασιλόπαιδος ἐθαύμαζον τὴν εὐφυΐαν καὶ τὴν μεγαλοπροσῆνην του, καὶ ὡμολόγησαν ὅτι ὁ μικρὸς Ἀλέξανδρος ἦτο πράγματι μέγας βασιλεὺς, ὁ δὲ ἰδικὸς των βασιλεὺς ἦτο μόνον κατὰ τὸ ὄνομα μέγας.

Θεσσαλός τις εἶχε φέρη πρὸς τὸν Φίλιππον περίφημον ἵππον, ὅστις ὠνομάζετο Βουκεφάλας. Ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ αὐλικοὶ κατέβησαν εἰς τὴν πεδιάδα νὰ δοκιμάσωσι τὸν ἵππον· ἀλλ' αὐτὸς ἐφαίνετο ἄγριος καὶ ὄλως διόλου δύσχρηστος, διότι οὔτε ἀναβάτην ἐδέχετο, οὔτε φωνὴν ὑπέμενε· ὥστε οὐδεὶς τῶν βασιλικῶν ἵπποκόμων κατάρθωσε νὰ τον πλησιάσῃ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Φίλιππος ἠγανάκτησε καὶ εἶπε νὰ τον ἀπαγάγωσιν ὡς παντάπασιν ἄγριον καὶ ἀδάμαστον, ὁ Ἀλέξανδρος εἶπε «Ποῖον ἵππον χάνουν ἐξ αἰτίας τῆς ἀπειρίας των καὶ τοῦ φόβου των!» Ὁ Φίλιππος ἀκούσας τοὺς λόγους τοῦ Ἀλεξάνδρου, κατ' ἀρχὰς ἐσιώπησεν· ἀλλ' ἔπειδὴ ὁ Ἀλέξανδρος ἐξηκολούθει νὰ μουρμουρίζῃ καὶ νὰ ἐκφράζῃ διὰ σχημάτων τὴν ἀγανάκτησίν του, ὁ Φίλιππος εἶπε πρὸς αὐτόν «Ἐπικρίνεις σὺ ἀνθρώπους μεγαλητέρους σου; καὶ εἶσαι τάχα ἐμπειρότερος αὐτῶν ἢ εἰμπορεῖς νὰ μεταχειρισθῇς τὸν ἵππον καλλίτερά των;— Μάλιστα, ἀπεκρίθη ὁ Ἀλέξανδρος, εἰμπαρῶ νὰ τον μεταχειρισθῶ καλλίτερα παρὰ κάθε ἄλλον. — Καὶ ἂν δέν το κατορθώσῃς, τί νὰ παθῇς διὰ τὴν προπέτειάν σου; ἠρώτησεν ὁ Φίλιππος. — Ἐγὼ νὰ τον πληρώσω τὸν ἵππον», ἀπεκρίθη ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐγέλασαν οἱ παρόντες, διότι ἐφάνη εἰς αὐτοὺς νοστιμωτάτη ἢ ἀπάντησις τοῦ μικροῦ βασιλόπαιδος. Λοιπὸν εὐθὺς ἔτρεξε πρὸς τὸν ἵππον, καὶ παραλαβὼν τὰς ἡνίας, τὸν ἔστρεψε πρὸς τὸν ἥλιον, διότι, ὡς φαίνεται, παρετήρησεν ὅτι ὁ ἵππος ἐτρόμαζε καὶ ἐφοβεῖτο, διότι ἔβλεπε τὴν σκιάν του πίπτουσαν ἐμπρὸς του καὶ σαλευομένην. Ἐπειτα ἐθώπευσεν αὐτὸν ὀλίγην ὥραν, καὶ καθὼς τὸν εἶδεν ὅτι ἤρχιζε νὰ ἀγριεύῃ, ἔρριψε κατὰ γῆς τὴν χλαμύδα του, καὶ δι' ἐνὸς πηδήματος εὐρέθη ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐκάθισεν ἀσφαλῶς. Ἐκράτησε στερεὰ τὰς ἡνίας, χωρὶς νὰ μεταχειρισθῇ οὔτε μάστιγα οὔτε πτερνιστήρας· ὁ ἵππος ἀναπηδᾷ καὶ προσπαθεῖ νὰ τον ρίψῃ, ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ πολλῆς ἀφοβίας τὸν σφίγγει. Καθὼς δὲ εἶδεν αὐτὸν ὅτι ἡσύχασεν ὀλίγον καὶ εἶχεν ὀρεξιν νὰ τρέ-

ξη, τότε τὸν παρώξυνε διὰ τῆς φωνῆς καὶ διὰ τῶν πτερινιστήρων, καὶ τὸν ἀφῆκε ἐλεύθερον νὰ τρέξῃ, ἕως οὗ τοῦ ἐκούρασε καὶ τὸν ἐδάμασεν. Ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ αὐλικοὶ ἐβλεπον τὸν Ἀλέξανδρον σιωπηλοί, καὶ εἶχον πολλὴν ἀγωνίαν καὶ φόβον. Ἀφ' οὗ ὁμοῦς τὸν εἶδον ἐπιστρέφοντα σο-

Ὁ Ἀριστοτέλης.

βαρὸν καὶ χαίροντα, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἠλάλαξαν, ὁ δὲ πατήρ του ἐδάκρυσεν ὑπὸ χαρᾶς, καὶ ἀφ' οὗ ἐκατέβη ὁ Ἀλέξανδρος, τὸν ἐφίλησε καὶ εἶπεν « Ὑιέ μου, ζήτηι ἄλλο βασίλειον ἄξιον σοῦ, διότι ἡ Μακεδονία δέν σε χωρεῖ ».

Ὅτε ὁ Φίλιππος ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Βυζαντίου, ἀφῆκεν ἀντιβασιλέα τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις ἦτο μόλις δε-

καὲ ἐτῶν. Τότε δὲ ἐγένεον ἐπανάστασις ἐν Θράκῃ, τὴν ὁποίαν κατέβαλεν εὐκόλως ὁ Ἀλέξανδρος, καὶ κυριεύσας πόλιν τινὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἐπωνόμασεν αὐτὴν Ἀλεξανδρόπολιν. Μετὰ δύο δὲ ἔτη (338 π. Χ.) συνεξεστράτευσε μετὰ τοῦ πατρὸς του εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐπολέμησεν ὡς στρατηγὸς ἐν Χαιρωνείᾳ, καταστρέψας τὸν Ἱερὸν Λόχον τῶν Θηβαίων, καὶ γενόμενος αἴτιος τῆς νίκης τῶν Μακεδόνων. Ὀλίγον δὲ πρότερον ἐν τινι μάχῃ κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν ἔσωσε τὴν ζωὴν τοῦ πατρὸς του.

Τοιοῦτον υἱὸν ἔχων ὁ Φίλιππος φυσικὰ ὑπερηγάπα αὐτόν, καὶ δὲν δυσηρεστεῖτο ὅτε ἤκουε τοὺς Μακεδόνας ὀνομάζοντας τὸν μὲν Ἀλέξανδρον βασιλέα, αὐτὸν δὲ στρατηγόν, ἀλλὰ μάλιστα ἔχαιρε, διότι θὰ ἀφήσῃ διάδοχον, ὅστις θὰ δοξάσῃ καὶ θὰ λαμπρύνῃ τὸν Μακεδονικὸν θρόνον καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα.

Μετὰ δύο ἔτη (336 π. Χ.) δολοφονηθέντος τοῦ Φιλίππου, ὁ Ἀλέξανδρος ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας εἴκοσι ἐτῶν τὴν ἡλικίαν. Καὶ πρῶτον μὲν, κατὰ καθῆκον ἱερὸν, ἐτέλεσε μεγαλοπρεπῶς τὴν κηδεῖαν τοῦ πατρὸς του, καὶ ἐτιμώρησε τοὺς δολοφόνους ἀξίως τῆς πράξεώς των. Ἐπειτα δὲ ἀπέστειλε πρέσβεις εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ ἀναγγεῖλωσι τὸν θάνατον τοῦ Φιλίππου καὶ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν αὐτοῦ.

Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, ὡς ἔμαθον τὴν δολοφονίαν τοῦ Φιλίππου, ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην καὶ ἐξεφράσθησαν κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου· μάλιστα δὲ οἱ Ἀθηναῖοι, τοὺς ὁποίους ὑπεκίνει ὁ μέγας ῥήτωρ Δημοσθένης, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀντιμακεδονικοῦ κόμματος. Μόνον δὲ οἱ Θεσσαλοὶ ἔμειναν πιστοὶ εἰς τοὺς Μακεδόνας.

Ὁ Ἀλέξανδρος ὡς ἔμαθε τοῦτο, εὐθὺς ἐπέρχεται κατὰ τῆς Ἑλλάδος μετὰ φοβεροῦ στρατοῦ, δύο μῆνας μόνις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του. Διῆλθε τὴν Θεσσαλίαν, ἦλθεν εἰς Θήβας, καὶ διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ Ἰσθμοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, χωρὶς νὰ εὕρῃ ἀντίστασιν

πουθενά· διότι οἱ μὲν ἄλλοι Ἕλληνες δὲν ἐτόλμησαν νὰ τον ἀντικρούσωσιν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν πρέσβεις ζητοῦντες συγγνώμην. Ὁ Ἀλέξανδρος γενναίως φερόμενος συνεχώρησεν αὐτούς, καὶ συνεκάλεσεν εἰς Κόρινθον γενικὴν τῶν Ἑλλήνων συνέλευσιν. Ἡ συνέλευσις ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀρχηγὸν τῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Περσῶν, ὅπως ἄλλοτε τὸν πατέρα του Φίλιππον. Μόνοι δὲ οἱ πληρεξούσιοι τῶν Λακεδαιμονίων ἐψήφισαν κατ' αὐτοῦ.

Τότε ἐπανῆλθεν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Μακεδονίαν, καὶ

Ὁ Πίνδαρος

ἤρχισε τὰς προπαρασκευὰς διὰ τὴν ἐκστρατείαν. Ἀλλὰ οἱ βάρβαροι λαοὶ οἱ κατοικοῦντες παρὰ τὸν μέγαν ποταμὸν Δούναβιν ἀπεστάτησαν. Ἐξεστράτευσεν λοιπὸν κατ' αὐτῶν, καὶ ἐντὸς ὀλίγων μηνῶν ὑπέταξεν αὐτούς. Ἐν ᾧ δὲ ἤτοιμάζετο νὰ ἐπανεέλθῃ εἰς Μακεδονίαν, διεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ψευδὴς εἰδήσις, ὅτι οἱ βάρβαροι ἐνίκησαν τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν ἐφόνευσαν. Ἐλαβον λοιπὸν θάρρος οἱ Θηβαῖοι ὑποκινούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, καὶ ἀπεστάτησαν καὶ ἐφόνευσαν τὴν Μακεδονικὴν φρουράν.

Ὁ Ἀλέξανδρος εὐθὺς διαβαίνει τὸν Δούναβιν, καὶ διὰ τοῦ ὅρου Αἰμου, διὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας φθάνει ἐντὸς δεκατριῶν ἡμερῶν εἰς τὰς Θήβας. Προσκαλεῖ τοὺς Θηβαίους νὰ ὑποταχθῶσι, προκηρύττων γενικὴν ἀμνηστίαν. Ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ὑπακούουσι. Τότε ἀναγκάζεται καὶ αὐτὸς νὰ τοὺς προσβάλῃ. Οἱ Θηβαῖοι ἐπολέμησαν γενναίως· ἀλλὰ τέλος ἐνικήθησαν, καὶ οἱ Μακεδόνες εἰσῆλθον νικηταὶ εἰς τὴν πόλιν. Ἐξακισχίλιοι Θηβαῖοι ἐφονεύθησαν, καὶ τρισμῦριοι ἐπωλήθησαν δοῦλοι. Ἡ πόλις κατεσκάφη, αἱ οἰκίαι κατεκρημνίσθησαν. Κατ' ἐξαίρεσιν δὲ διέταξεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ μὴ πειράξωσι τοὺς ἱερεῖς, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς ἀπογόνους τοῦ μεγάλου ποιητοῦ Πινδάρου, ὅστις εἶχεν ἐξυμνήσῃ πάντας τοὺς νικητὰς εἰς τοὺς τέσσαρας μεγάλους ἀγῶνας τῆς Ἑλλάδος ζήσας ἀπὸ τοῦ 520—444 π. X.

Ἡ φοβερά αὕτη τιμωρία τῶν Θηβαίων ἐνεποίησε τρόμον εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας. Λέγεται δὲ ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος μετενόησεν ὕστερον καὶ πολλάκις ἐλυπήθη διὰ τὴν συμφορὰν τῶν Θηβαίων. Ὅσάκις δὲ Θηβαῖος προσήρχετο πρὸς αὐτὸν ζητῶν τι, οὐδέποτε ἔλεγεν ὄχι.

Καὶ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἐφάνη ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιεικὴς καὶ φιλοφρονέστατος. Ἐν ᾧ ἡδύνατο νὰ ἐπέλθῃ κατ' αὐτῶν καὶ νὰ καταστρέψῃ τὰς Ἀθήνας, συνεχώρησεν αὐτοὺς, καὶ εἶπεν ὅτι ἐπιθυμεῖ τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν πρόοδον τῶν Ἀθηναίων, διότι ἐὰν τυχὸν αὐτὸς πάθῃ τι, μόνῃ αὕτῃ ἡ πόλις δύναται νὰ ἄρξῃ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπανελθὼν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς Πέλλαν, συνεπλήρωσε τὰς στρατιωτικὰς προπαρασκευάς, καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 334 εἶχεν ἔτοιμον τὸν στρατὸν μετὰ τοῦ ὁποίου ἐμελλε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἀσίαν. Διώρισεν ἀντιβασιλέα τῆς Μακεδονίας τὸν στρατηγὸν Ἀντίπατρον, ἄνδρα ἱκανώτατον, ἀφήσας εἰς αὐτὸν δωδεκακισχιλίους πεζοὺς καὶ χιλίους πεντακοσίους ἵππους. Αὐτὸς δὲ παρέλαβε τριάκοντα χιλιάδας πεζῶν καὶ πεντακισχιλίους ἵππους.

Ὡς εἰάν προησθάνετο δὲ ὅτι οὐδέποτε πλέον θὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἑλλάδα, διένειμεν εἰς τοὺς φίλους του πάντα τὰ βασιλικά κτήματα καὶ τὰς βασιλικὰς προσόδους. Ἐπειδὴ δὲ ὁ στρατηγὸς Περδίκκας ἠρώτησεν αὐτὸν « Ἀλλὰ διὰ σέ, ὦ βασιλεῦ, τί φυλάττεις; — Τὰς ἐλπίδας », ἀπεκρίθη ὁ Ἀλέξανδρος.

Κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ ἔτους 334 ἐξεκίνησεν ἐκ τῆς Μακεδονίας μετὰ στρατοῦ τεσσαράκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν, διεπέρασε τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ἀσίαν. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν ἐπορεύθη εἰς τὴν Τροίαν, ὅπου ἦτο ὁ τάφος τοῦ Ἀχιλλέως. Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἥρωος ἐπέθηκε στέφανον καὶ ἀνεφώνησε· « Σὲ μακαρίζω, ὦ Ἀχιλλεῦ, διότι ἡξιώθης καὶ ζῶν νὰ ἔχῃς φίλον πιστόν, τὸν Πάτροκλον, καὶ ἀφ' οὗ ἀπέθνης, νὰ ἔχῃς κήρυκα τῆς ἀνδρείας σου τὸν μέγιστον τῶν ποιητῶν, τὸν Ὀμηρον! »

Ὁ Δαρεῖος ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ὅτε ἔμαθεν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἔρχεται κατὰ τῆς Ἀσίας, ἠγανάκτησε διὰ τὴν αὐθάδειάν του, καὶ παρήγγειλεν εἰς τοὺς στρατηγούς του νὰ συλλαβῶσι τὸν Ἀλέξανδρον, νὰ τον μαστιγώσωσι, νὰ τον δέσωσι μετὰ τῶν στρατιωτῶν του καὶ νὰ τον στείλωσιν αἰχμάλωτον εἰς τὴν Περσίαν. Οἱ στρατηγοὶ συναθροίσαντες ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας στρατοῦ, παρέταξαν αὐτὸν παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμόν, καὶ περιέμενον τὸν Ἀλέξανδρον ἀνυπομόνως νὰ ἔλθῃ καὶ νὰ ἐκτελέσωσι τὴν παραγγελίαν τοῦ βασιλέως των. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο τόσο ἐύκολον ὅσον ἐνόμιζον· διότι ὁ Ἀλέξανδρος ὥρμησεν ἑφιππος εἰς τὸν ποταμόν, καὶ περακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ στρατεύματός του διεπέρασεν εἰς τὴν ἀπέναντι ὁχθὴν, ἐν ᾧ οἱ ἐχθροὶ ἔρριπτον κατ' αὐτοῦ βροχὴν βελῶν. Οἱ Πέρσαι ἐπεχείρησαν νὰ ἀντικρούσωσι τὸν Ἀλέξανδρον, ἀλλ' αὐτὸς ὥρμησε κατ' αὐτῶν καὶ μετὰ πολύωρον μάχην κατετρόπωσεν αὐτούς. Κατὰ τὴν φοβεράν ταύτην μάχην δις καὶ τρίς ἐκινδύνευσεν νὰ φονευθῇ, ἔσωσε δὲ αὐτὸν ὁ στρατηγὸς Κλεῖτος, ἀποκόψας τὴν χεῖρα τοῦ Πέρσου

στρατηγοῦ, ὅστις ἡτοιμάζετο νὰ κτυήσῃ τὸν Ἀλέξανδρον ἐκ τῶν ὀπισθεν. Καὶ ἐκ μὲν τῶν Μακεδόνων ἐφονεύθησαν περὶ τοὺς χιλίους καὶ διακοσίους, ἐκ δὲ τῶν Περσῶν περὶ τοὺς εἰκοσαχισχιλίους.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ἀλέξανδρος ἐπισκέφθη τοὺς τραυματίας καὶ ἐπαρηγόρησε καὶ ἐπήνεσεν αὐτούς. Τὴν δὲ ἐπομένην ἡμέραν ἐθαψεν ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει τοὺς φονευθέντας στρατιώτας του καὶ τοὺς στρατηγοὺς τῶν Περσῶν. Ἀναγγέλλων δὲ τὴν νίκην ταύτην τῶν Ἑλληνικῶν ὀπλῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀπέστειλεν εἰς Ἀθήνας τριακοσίας Περσικὰς ἀσπίδας, διὰ νὰ ἀνατεθῶσιν εἰς τὸν Παρθενῶνα μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, «Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες, πλὴν τῶν Λακεδαιμονίων, ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν κατοικούντων τὴν Ἀσίαν.» Ὅσα δὲ πολῦτιμα σκεύη καὶ κοσμήματα καὶ ἐνδύματα ἐκυρίευσε, τὰ ἀπέστειλε πρὸς τὴν Ὀλυμπιάδα τὴν μητέρα του.

Αὕτη ἡ μάχη ὀνομάζεται «ἡ ἐν Γρανικῷ μάχῃ» καὶ συνέβη τὸν Μάϊον τοῦ ἔτους 334 π. Χ.

Νικηφόρος ὁ Ἀλέξανδρος προχωρεῖ καὶ κυριεύει τὰς Σάρδεις, καὶ ἐντὸς τεσσάρων ἡμερῶν φθάνει εἰς τὴν Ἐφεσον· ἔπειτα προχωρεῖ καὶ κυριεύει ὅσας χώρας ἀπαντᾷ, ὑπερβαίνει τὸ ὄρος Ταῦρον καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν Φρυγίαν.

Εἰς τὴν πόλιν τῆς Φρυγίας Γόρδιον ὑπῆρχεν ἅμαξα παλαιά. Τῆς ἀμάξης ταύτης τὸν ζυγὸν καὶ τὸν ῥυμὸν συνέδεε δεσμὸς σφιγκτότατα δεδεμένος καὶ τόσον τεχνικά, ὥστε οὔτε ἡ ἀρχὴ οὔτε τὸ τέλος του ἐφαίνετο. Ἐπίστευον δὲ οἱ βάρβαροι ὅτι, ὅστις δυνηθῇ νὰ λύσῃ τὸν δεσμὸν τοῦτον, θὰ γίνῃ κύριος ὅλης τῆς Ἀσίας. Ὅτε λοιπὸν ἦλθεν ὁ Ἀλέξανδρος, πάντες ἦσαν περίεργοι νὰ ἴδωσιν ἂν θὰ λύσῃ τὸν Γόρδιον δεσμὸν· καὶ τῷ ὄντι ἐπεχείρησεν, ἀλλ' ἐπειδὴ δέν το κατώρθωνεν, ἐξήγαγε τὴν σπάθην του καὶ τὸν ἐκοψε. Διὰ τοῦ τρόπου δὲ τούτου ἠθέλησε νὰ δείξῃ ὅτι θὰ κυριεύσῃ τὴν Ἀσίαν διὰ τῆς σπάθης του, ἔλαβε δὲ θάρος καὶ ὁ στρατὸς του.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἐπορεύθη εἰς τὴν πόλιν Ταρσὸν καὶ ἐκεῖ ἐκινδύνευσεν μέγαν κίνδυνον. Ἐν ᾧ ἦτο κατάκοπος καὶ ἰδρωμένος, ἐλούσθη εἰς τὸν ποταμὸν Κύνδον καὶ ἐκρύωσε. Τόσον δὲ σφοδρὸς ἦτο ὁ πυρετός, ὥστε πάντες ἀπηλπίσθησαν, θλιψίς δὲ μεγάλη καὶ ἀνησυχία κατέλαβεν τὸν στρατόν. Οἱ ἱατροὶ βλέποντες τὸν κίνδυνον, ἐφοβούντο νὰ δώσωσι φάρμακον, μήπως ὁ Ἀλέξανδρος πάθῃ τίποτε καὶ πέσῃ ἢ εὐθύνη εἰς αὐτούς. Μόνος δὲ ὁ Φίλιππος ὁ Ἀκαρνάν ἐσκέφθη ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀφήσῃ τὸν βασιλέα ἀβοήθητον, καὶ ὑπεσχέθη νὰ τον θεραπεύσῃ μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του. Εἶχε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος μεγάλην ὑπόληψιν καὶ ἀγάπην. Τὴν ἡμέραν δὲ ἐκείνην ἔλαβεν ἐπιστολὴν τοῦ στρατηγοῦ Παρμενίωνος, ὅστις ἔγραφε πρὸς αὐτὸν νὰ φυλάσσεται τὸν ἱατρὸν, διότι ἔχει λάβῃ παρὰ τοῦ Δαρείου χρήματα διὰ νὰ τον δηλητηριάσῃ. Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐπίστευσεν εἰς τὴν καταγγελίαν, ἀλλὰ, ὅτε ὁ ἱατρὸς ἐνεχείρισεν εἰς αὐτὸν τὸ φάρμακον, ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβεν αὐτὸ διὰ τῆς μιᾶς χειρός, καὶ διὰ τῆς ἄλλης ἐνεχείρισεν εἰς τὸν ἱατρὸν τὴν ἐπιστολὴν. Ἐν ᾧ δὲ ὁ ἱατρὸς ἀνεγίνωσκε τὴν ἐπιστολὴν, ὁ Ἀλέξανδρος ἔπινε τὸ φάρμακον προθύμως καὶ ἀνυπόπτως, ἔχων φαιδρὸν τὸ πρόσωπον καὶ βλέπων τὸν ἱατρὸν μετὰ πολλῆς ἀγάπης καὶ ἐμπιστοσύνης· ὁ δὲ ἱατρὸς διεμαρτύρετο ὅτι εἶνε συκοφαντία, καὶ ἀνέτεινε τὰς χεῖρας πρὸς τὸν οὐρανὸν παρακαλῶν τὸν Ἀλέξανδρον νὰ εἶνε εὐθυμὸς καὶ νὰ μὴ φοβηθῇ τίποτε. Τὸ φάρμακον τοῦτο ἔσωσε τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ τὸ στράτευμα ἐχάρη χαρὰν μεγάλην ὅτε εἶδε πάλιν ὑγιέστατον τὸν ἀγαπητόν του ἀρχηγόν.

Μαθὼν ὁ Ἀλέξανδρος ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Δαρεῖος ἤρχετο κατ' αὐτοῦ μετὰ τετρακοσίων χιλιάδων πεζῶν καὶ ἑκατοντακισχιλίων ἱππέων, ἔδραμεν εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ καὶ τον συνήντησε πλησίον τῆς Ἰσσοῦ, ἣτις εἶνε πόλις μεταξὺ Συρίας καὶ Κιλικίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ὤρμησε μετὰ τοῦ ἀνδρείου στρατοῦ του κατὰ τῶν Περσῶν,

οἱ ὅποιοι μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Πρῶτος δὲ ὁ Δαρεῖος ἔδωκε τὸ παράδειγμα καὶ ἔφυγεν ἐπὶ τοῦ ἄρματος του, ἔπειτα δὲ διὰ νὰ φύγη ταχύτερον, ἐπειδὴ ὁ τόπος ἦτο πετρώδης, ἐπήδησεν ἐπὶ τοῦ ἄρματος καὶ ἀνέβη εἰς τὸν ἵππον καὶ ἔτρεχεν ἑφιππος ἀσθμαίνων, ἀφ' οὗ ἔρριψε καθ' ὁδὸν καὶ τὴν ἀσπίδα του καὶ τὸ τόξον του καὶ τὸν βασιλικὸν μανδύαν· καὶ τότε μόνον ἐστάθη. ἀφ' οὗ διεπέρασε τὸν Εὐφράτην ποταμόν. Ὁ Δαρεῖος φεύγων ἀφῆκε τὴν μητέρα του, τὴν γυναῖκά του καὶ τὰ τέκνα του εἰς τὰς χεῖρας τῶν Μακεδόνων, οἵτινες ἐκυρίευσαν πλεῖστα πολύτιμα πράγματα καὶ πλῆθος αἰχμαλώτων.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν τῆς μάχης ὁ Ἀλέξανδρος πᾶν ἔλαβε τὸν φίλον του Ἡφαιστίωνα καὶ μετέβη εἰς τὴν σκηνὴν ὅπου ἦτο ἡ αἰχμάλωτος οἰκογένεια τοῦ Δαρείου. Ἡ μήτηρ τοῦ Δαρείου ἐγονάτισεν ἔμπροσθεν τοῦ Ἡφαιστίνωνος, ὅστις ἐφόρει τὴν αὐτὴν στολὴν καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ἀλλ' ἦτο ὑψηλότερός του. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἡφαιστίων ἀπεσύρθη καὶ ἔνευσεν εἰς αὐτὴν ὅτι δὲν εἶνε αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος, ἐκείνη παρεκάλει τὸν Ἀλέξανδρον νὰ τὴν συγχωρήσῃ διὰ τὸ λάθος τῆς, αὐτὸς δὲ εἶπε πρὸς αὐτὴν «Δὲν πειράζει, μητέρ μου, διότι καὶ ὁ Ἡφαιστίων εἶνε Ἀλέξανδρος». Τὴν ἐπαρηγόρησε δὲ καὶ τὴν ἐβεβαίωσεν ὅτι θὰ ἔχῃ πᾶσαν περιποίησιν καὶ πάσας τὰς βασιλικὰς τιμὰς.

Μετὰ ταῦτα ἐπορεύθη εἰς τὴν πλούσιαν καὶ ἰσχυρὰν πόλιν Τύρον, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Φοινίκης καὶ μετὰ ἑπτὰ μηνῶν πολιορκίαν ἐκυρίευσεν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου. Μετὰ τὴν Τύρον ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν Γάζαν μετὰ δύο μηνῶν πολιορκίαν. Τὸ κάλλιστον δὲ μέρος τῶν λαφύρων ἀπέστειλε πρὸς τὴν μητέρα του Ὀλυμπιάδα καὶ τὴν ἀδελφὴν του Κλεοπάτραν. Ἀπέστειλε δὲ καὶ πρὸς τὸν διδάσκαλόν του Λεωνίδα πεντακοσίους στατῆρας λιθάνου καὶ ἑκατὸν στατῆρας κασίας μετὰ τῆς ἐπομένης συντόμου ἐπιστολῆς «Σοῦ ἀποστέλλω ἀρκετὸν λίθانون καὶ κασίαν διὰ νὰ παύσῃς τὴν οἰκονομίαν καὶ τὴν φιλαργυρίαν πρὸς τὸν Θεόν,

διότι τώρα εἴμεθα κύριοι τῆς λιθανοφόρου χώρας». Δῆλα δὴ ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο παιδίον, ἐν ᾧ ἐθυσίαζεν ἡμέραν τινά, ἐλάμβανε λίθον καὶ διὰ τῶν δύο χειρῶν του καὶ τον ἔρριπτεν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ· τότε δὲ ὁ Λεωνίδας ἐπέπληξεν αὐτὸν λέγων « Περὶ μένε πρῶτον νὰ κυριεύσῃς τὴν χώραν ὅπου γίνεται τὸ θυμίαμα, καὶ ἔπειτα νὰ το σπαταλᾷς

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπὶ τοῦ Βονκεφάλα.

κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. »

Μετὰ ταῦτα ἐπορεύθη εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐξῆλθε δὲ εἰς προὔπαντησιν αὐτοῦ ὁ Ἀρχιερεὺς τῶν Ἰουδαίων φορῶν λευκὴν στολὴν καὶ μίτραν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦτο γεγραμμένον τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἀλέξανδρος εὐθὺς μετὰ πολλῆς εὐλαβείας προσεκύνησε τὸν Ἀρχιερέα καὶ

τον ἡσπάσθη. Οἱ ἀκόλουθοι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐθαύμασαν πῶς αὐτὸς τὸν ὁποῖον προσκυνεῖ ὁ κόσμος ὅλος καταδέχεται νὰ προσκυνῇ τὸν Ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος στραφείς πρὸς αὐτοὺς εἶπε « Δὲν προσκυνῶ τὸν Ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ τὸν Θεὸν τοῦ ὁποίου εἶνε λειτουργός. » Ἐπειτα ἐκίνησε κατὰ τῆς Αἰγύπτου, καὶ καθυπέταξεν αὐτὴν εὐκόλως. Ἐκεῖ δὲ ἔκτισε πόλιν μεγάλην τῷ 330 π. Χ., ὀνομάσας αὐτὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἀλεξάνδρειαν, ἣτις ἔγινε περίφημος διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὸν πλοῦτόν της καὶ σώζεται μέχρι σήμερον.

Ὁ Δαρεῖος βλέπων ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐξακολουθεῖ νὰ κυριεύῃ μίαν μίαν τὰς διαφόρους ἐπαρχίας τοῦ βασιλείου του, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν πρέσβεις νὰ τον παρακαλέσωσιν ἐκ μέρους τοῦ νὰ παύσῃ τὸν πόλεμον καὶ νὰ γίνῃ φίλος καὶ σύμμαχος του, καὶ νὰ του στείλῃ τὴν μητέρα του, τὴν γυναῖκά του καὶ τὰ τέκνα του, καὶ ὅτι προσφέρει εἰς αὐτὸν τὴν κόρην του σύζυγον καὶ πεντακόσια ἑκατομμύρια δραχμῶν, καὶ ὅλας τὰς χώρας τῆς Ἀσίας αἱ ὁποῖαι εἶνε μετὰξὺ τοῦ ποταμοῦ Εὐφράτου καὶ Ἑλλησπόντου. Ὁ Ἀλέξανδρος συνεκάλεσε τοὺς στρατηγούς του εἰς συμβούλιον καὶ ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτοὺς τὰς προτάσεις τοῦ Δαρείου· καὶ ἐπειδὴ ὁ Παρμενίων εἶπεν « Ἐγὼ μὲν, ἐὰν ᾔμην Ἀλέξανδρος θὰ ἐδεχόμην τὴν πρότασιν τοῦ Δαρείου », « Καὶ ἐγώ, μὰ τὴν ἀλήθειαν », εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος, « ἐὰν ᾔμην Παρμενίων ». Πρὸς δὲ τὸν Δαρεῖον ἔγραψεν ὅτι οὔτε ἡ γῆ δύναται νὰ ἔχῃ δύο ἡλίους, οὔτε ἡ Ἀσία δύο βασιλεῖς, καὶ ἐὰν θέλῃ νὰ του ζητήσῃ χάριν τινά, ἄς ἔλθῃ μόνος του καὶ ὅ,τι ζητήσῃ θὰ το λάβῃ.

Ὅτε ὁ Δαρεῖος ἀνέγνωσε τὴν ἀνέλπιστον ταύτην ἀπάντησιν, ἐλυπήθη καὶ δυσηρεστήθη. Συνήθροισε δὲ παρευθὺς στρατὸν πολύν, ἐν ἑκατομμύριον πεζῶν καὶ τεσσαράκοντα χιλιάδας ἱππέων, καὶ περιέμενε τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὰ Ἀρβηλα παρὰ τὸν ποταμὸν Τίγριν.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἀφ' οὗ διέβη τὸν ποταμὸν Εὐφράτην

καὶ τὸν Τίγριν, ἔμαθεν ὅτι ἐκεῖ πλησίον ἦσαν οἱ ἐχθροί. Τότε συνεκάλεσε τοὺς στρατηγοὺς εἰς συμβούλιον καὶ πάντες ἦσαν τῆς γνώμης νὰ ἐπιτεθῶσι τὴν νύκτα κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἄλλ' ὁ Ἀλέξανδρος εἶπε πρὸς αὐτοὺς «Δὲν κλέπτω τὴν νίκην. Δὲν καταδέχομαι νὰ εἴπῃ ὁ Δαρεῖος ὅτι τὸν ἐνίκησαμεν διὰ δόλου, ἀφ' οὗ οὐ δυνάμεθα νὰ τον νικήσωμεν φανερά».

Μετ' ὀλίγην ὥραν ἤλθέ τις πρὸς αὐτὸν καὶ εἶπεν ὅτι πολλοὶ στρατιῶται εἶχον συμφωνήσῃ νὰ κρατήσωσι διὰ λογαριασμόν των ὅ,τι πολῦτιμον πῆσῃ εἰς χεῖράς των ἐκ τῶν Περσικῶν λαφύρων, «Εὐγέ τους, εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος, τοῦτο ἴσα ἴσα ἀποδεικνύει ὅτι ἔχουσι πολλὴν δρεξίν νὰ πολεμήσωσι».

Τὴν ἐπομένην πρωΐαν ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐξύπνησε πρωτὶ ὅπως ἐσυνήθιζεν, ὥστε οἱ στρατηγοὶ ἠναγκάστησαν αὐτοὶ νὰ δώσωσι τὸ παράγγελμα νὰ φάγῃ ὁ στρατός. Ὁ Παρμενίων ἠναγκάσθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἀλέξανδρου καὶ νὰ τον φωνάξῃ δις ἢ τρίς. Ἀφοῦ ἐξύπνισεν ὁ Ἀλέξανδρος, εἶπε πρὸς αὐτὸν μετ' ἀπορίας «τί ἔπαθες σήμερον καὶ κοιμᾶσαι ἥσυχος, ὡς νὰ εἴχομεν νικήσῃ, ἐν ᾧ μέλλομεν νὰ ἀγωνισθῶμεν τὸν μέγιστον τῶν ἀγώνων;» Ὁ Ἀλέξανδρος ἐμειδίασε καὶ ἀπεκρίθη «Καὶ τί; δέν σου φαίνεται ὅτι ἔχομεν νικήσῃ, ἀφ' οὗ πλέον εἴμεθα ἀπηλλαγμένοι τοῦ νὰ τρέχωμεν καὶ νὰ ἀναζητῶμεν τὸν Δαρεῖον φεύγοντα καὶ μὴ θέλοντα νὰ πολεμήσῃ;» Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἐφόρεσε τὴν στολὴν του καὶ τὸ σιδηροῦν κράνος του, τὸ ὁποῖον ἔστιλβεν ὡς ἄργυρος καθαρός, καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς σκηνῆς. Παρέταξεν εὐθὺς τὸ στράτευμά του καὶ ὥρμησε κατὰ τῶν εἰκοσαπλασίων ἐχθρῶν, καὶ μετὰ πολύωρον δεινὸν ἀγῶνα κατετρόπωσεν αὐτοὺς καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν. Ὁ δὲ Δαρεῖος μόλις καὶ μετὰ βίας ἐσώθη κακῶς ἔχων εἰς τὰ Ἐκβάτανα, τὴν πρωτεύουσάν τοῦ βασιλείου του.

Αὕτη ἡ μάχη λεγομένη «ἡ ἐν Ἀρβήλοις μάχη» συνέβη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 331 π. Χ.

Ὁ Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν μάχην κατέβη εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὅπου ἔμεινεν ἡμέρας τινάς, καὶ ἐκεῖθεν ἐξεκίνησεν εἰς τὰ Σοῦσα ὅπου εὗρε πλούτη ἄπειρα. Ἐστράφη ἔπειτα πρὸς βορρᾶν καὶ ἐπορεύθη εἰς τὰ Ἐκβάτανα διὰ τὰ εὖρη.

Ὁ Δαρεῖος.

τὸν Δαρεῖον. Ἀλλ' ὁ Δαρεῖος εἶχε φύγῃ πρὸ μιᾶς ἐβδόμαδος, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀπεφάσισε νὰ τον κυνηγήτῃ καὶ νὰ μὴ σταθῇ, πρὶν τον συλλάβῃ. Ἐνδεκα ὅλας ἡμέρας τον κατεδίωκε, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν στρατιωτῶν ἀπέκαμον καὶ μάλιστα ἕνεκα τῆς ἀνυδρίας. Ἡμέραν τινὰ ἐν ᾗ ἦτο μεσημβρία, στρατιώτης ἔτυχε νὰ εὕρῃ ὀλίγον ὕδωρ, καὶ γεμίσας τὸ κράνος του ἔφερεν αὐτὸ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅστις ἦτο καταβεβλημένος τῆς δίψης. Ὁ Ἀλέξαν-

δρος ἔλαβεν εἰς τὰς χεῖρας τὸ κράνος καὶ ἀφ' οὗ παρετήρησε τοὺς ἵππους του, οἵτινες εἶχον κεκλιμένας τὰς κεφαλὰς καὶ τὸ βλέμμα των προσηλωμένον πρὸς τὸ ποτόν, δέν το ἔπιεν, ἀλλὰ ἀνατρέψας τὸ κράνος ἔχυσε τὸ περιεχόμενον ὕδωρ. Οἱ ἵπποις ἰδόντες τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν μεγαλοφυχίαν του, ἀνεφώνησαν πρὸς αὐτόν « Νὰ προχωρήσωμεν ! » καὶ ἐμάστιζον τοὺς ἵππους των, « διότι οὔτε κόπον αἰσθνόμεθα, οὔτε δίψαν, οὔτε νομίζομεν ὅτι εἴμεθθα θνητοί, ἐνόσω ἔχομεν τοιοῦτον βασιλέα. »

Ἐξηκολούθησε λοιπὸν τὸν δρόμον του, ἀλλὰ καθ' ὅδον ἔμαθεν ὅτι σατράπης τις ὀνομαζόμενος Βῆσσοι συνέλαβε τὸν Δαρεῖον καὶ τὸν ἔσυρε δέσμιον μετ' αὐτοῦ· παρευθὺς ὁ Ἀλέξανδρος κατεδίωξε τὸν Βῆσσοι, ἀλλ' αὐτὸς μαθὼν ὅτι καταδιώκεται, ἐφόνευσε τὸν βασιλέα του καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν (330 π. Χ.) Ὁ Ἀλέξανδρος ὅτε ἐπλησίασε καὶ εἶδε νεκρὸν τὸν Δαρεῖον, ἐλυπήθη πολὺ, καὶ ἐξέβαλε τὴν βασιλικὴν χλαμύδα του καὶ τὸν ἐσχέπασε, καὶ ἀφ' οὗ τὸν ἐστόλισε βασιλικῶς, ἀπέστειλεν αὐτὸν πρὸς τὴν μητέρα του νὰ τον θάψῃ εἰς τοὺς τάφους τῶν βασιλέων τῆς Περσίας. Συλλαβὼν ὕστερον τὸν φονέα, ὅστις εἶχεν ἀνακηρυχθῆ βασιλεὺς τῆς Περσίας, κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον.

Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Δαρείου γινόμενος ὁ Ἀλέξανδρος κύριος τῆς Ἀσίας, ἠθέλησε νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὴν Ἰνδικήν. Μετὰ μυρίους κόπους καὶ κινδύνους εἰσῆλθεν εἰς τὴν πλουσιωτάτην ταύτην χώραν (327 π. Χ.), ὑπερβὰς δύσβατα καὶ χιονοσκεπῇ ὄρει, διῆλθε τὸ σημερινὸν Ἀφγανιστάν καὶ διέβη τὸν ποταμὸν Ἰνδὸν καὶ ἔπειτα τὸν ποταμὸν Ὑδάσπην. Ἐκεῖ ἐβασίλευον δύο βασιλεῖς, ὁ Ταξίλης, ὅστις παρευθὺς ὑπετάχθη, καὶ ὁ Πῶρος, ὅστις μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν ἐνίκηθη καὶ ἡναγκάσθη νὰ παραδοθῇ. Ὅτε δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἠρώτησεν αὐτὸν « Πῶς θέλεις νὰ σε μεταχειρισθῶ ; — Βασιλικῶς, ἀπεκρίθη ὁ Πῶρος. — Πολὺ καλὰ, εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἀλλὰ δὲν ζητεῖς τίποτε ἄλλο ; —

Ὅχι, εἶπεν ὁ Πῶρος, διότι τὰ πάντα περιέχονται εἰς τὸ βασιλικῶς.» Ὁ Ἀλέξανδρος θαυμάσας τὴν παρρησίαν τοῦ Ἰνδοῦ βασιλέως, ἀφῆκεν αὐτὸν ἐλεύθερον, καὶ οὐ μόνον ἀποκατέστησεν αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον του, ἀλλὰ καὶ ἐχάρισεν εἰς αὐτὸν καὶ ἄλλας χώρας.

Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἀχώριστον σύντροφον εἰς πάντας τοὺς πολέμους του τὸν ἵππον Βουκεφάλαν, τὸν ὅποιον ἵππευε μόνον ὅτε ἤρχιζεν ἡ μάχη, διὰ νὰ μὴ τον κουράζη πολύ. Ἀλλὰ ὀλίγον μετὰ τὰ ἀνωτέρω συμβάντα ὁ Βουκεφάλας ἀπέθανεν, εἴτε ἐκ τραυμάτων, εἴτε ἐκ γηρατειῶν, διότι ἀπέθανε τριάκοντα ἐτῶν τὴν ἡλικίαν. Περιττὸν εἶνε νὰ εἴπωμεν πόσον ἐλυπήθη ὁ Ἀλέξανδρος· ἐνόμισεν ὅτι ἔχασε στενὸν του φίλον, καὶ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γενναίου Βουκεφάλα ἐκτίσε πόλιν παρὰ τὸν Ὑδάσπην ποταμόν, ὀνομάσας αὐτὴν Βουκέφαλα. Ἐκεῖ δὲ πλησίον ἐκτίσε καὶ ἄλλην πόλιν Νίκαιαν, εἰς ἀνάμνησιν τῶν νικῶν αὐτοῦ. Καὶ εἰς ἄλλα δὲ πολλὰ μέρη τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἰνδικῆς ἐκτίσε πόλεις πρὸς διάδοσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἐμπορίου. Πᾶσαι δὲ αὗται αἱ πόλεις ὠνομάζοντο Ἀλεξάνδρειαι.

Ὅτε δὲ ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Ἰνδικῆς, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἀπουσίαν του οἱ διοικηταὶ τοὺς ὁποίους εἶχε διορίσῃ κατεπίεζον τὰς ἐπαρχίας, ὁ Ἀλέξανδρος ἐτιμώρησεν αὐτοὺς αὐστηρότατα. Μαθὼν δὲ τοῦτο ὁ διοικητὴς τῆς Βαβυλῶνος ὀνομαζόμενος Ἀρπαλος καὶ φοβούμενος τὴν αὐστηρότητα τοῦ Ἀλεξάνδρου, συνήθροισε πάμπολλα ἑκατομμύρια δραχμῶν καὶ ἔφυγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἔμεινεν ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὰ Σοῦτα, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπορεύθη εἰς τὰ Ἐκβάταν. Εἰς τὴν πόλιν ταύτην εἶχε προσκαλέσῃ ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους ὑποκριτὰς καὶ μουσικοὺς ἐκ πάντων τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος, διότι ἤθελε νὰ ἡμερώσῃ τὰ ἥθη τῶν βαρβάρων λαῶν τοὺς ὁποίους εἶχεν ὑποτάξῃ· διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ διαδώσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον, τοὺς Ἑλληνικοὺς

ἀγῶνας καὶ τὴν μουσικὴν. Καὶ πράγματι ἐντὸς ὀλίγου χρόνου οἱ παῖδες τῶν Περσῶν ἀπήγγελλον ἐκ στήθους διάφορα μέρη ἐκ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου.

Ἐν ᾧ δὲ ἐτελοῦντο αἱ θεατρικαὶ αὐταὶ ἐορταὶ καὶ πανηγύρεις, ὁ Ἡφαιστίων, ὁ ἐπιστήθιος φίλος τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀσθενήσας ἀπέθανεν. Ὁλος ὁ στρατὸς ἐλυπήθη τὸν γενναῖον καὶ εὐγενῆ τοῦτον στρατηγόν· ὁ Ἀλέξανδρος μάλιστα ἔμεινε νῆστις τρεῖς ἡμέρας, καὶ ὡς δεῖγμα τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης καὶ ὑπολήψεώς του ἐτέλεσε τὴν κηδεῖαν αὐτοῦ λαμπροτάτην. Ἐπειτα δὲ διαβάς τὸν Τίγριν ποταμὸν ἦλθεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, τὴν ὁποίαν εἶχε σκοπὸν νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσαν τοῦ παγκοσμίου αὐτοῦ κράτους.

Ἐν Βαβυλῶνι εὗρεν ὁ Ἀλέξανδρος συνηθροισμένους πρέσβεις ἐκ τῶν διαφόρων πόλεων τῆς Ἑλλάδος, οἵτινες ἦλθον νὰ συγχαρῶσιν αὐτὸν διὰ τὰς νίκας του, καὶ νὰ εὐχηθῶσιν αἰσίαν ἐπάνοδον εἰς τὴν πατρίδα. Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεδέχθη αὐτοὺς μετὰ βασιλικῶν περιποιήσεων, καὶ ἔδειξε πρὸς αὐτοὺς πολλὴν ἀγάπην καὶ προθυμίαν, ὥστε ἐκεῖνοι ἀπῆλθον πάλιν εἰς τὰς πατρίδας των κατευχαριστημένοι.

Ἄλλ' ὅμως αἱ εὐχαὶ τῶν πρέσβειων δὲν ἔμελλον νὰ τελεσθῶσι, διότι αἰφνης ὁ Ἀλέξανδρος ἠσθένησεν. Ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας κατέτρυχεν αὐτὸν σφοδρὸς πυρετός· ὁσάκις ὅμως ὁ πυρετὸς ἐμετριάζετο, συνδιελέγετο μετὰ τῶν στρατηγῶν του καὶ ἔδιδε διαφόρους παραγγελίας περὶ τοῦ στρατοῦ, διότι ἠλπιζεν ὅτι ταχέως θὰ ἀναρρώσῃ. Ἐπειτα ὁ πυρετὸς ἠϋξησε, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἠδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ. Ἡ κατάστασις του ἐδεινῶτο, καὶ εἰς τοὺς ναοὺς ἐγίνοντο δεήσεις ὑπὲρ τῆς ἀναρρώσεως τοῦ βασιλέως. Τέλος ὅμως καὶ αὐτὸς ἐνόησε τὴν κατάστασίν του, καὶ εἶπε νὰ ἀνοίξωσι τὰς θύρας καὶ νὰ εἰσέλθωσιν οἱ στρατιῶται, οἵτινες ἦσαν συνηθροισμένοι ἔξω τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐζήτουν νὰ ἴδωσι τελευταίαν φορὰν τὸν βασιλέα των, ὅστις ἐπὶ δώδεκα ἔτη ὠδήγει αὐτοὺς εἰς τὴν νίκην καὶ εἰς τὴν δόξαν.

Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τοι ἦτο ἐξηντλημένος καὶ δὲν εἶχε δυνάμεις, ὅμως ἀνεσηκώθη ὀλίγον καὶ ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ ἀγκῶνος, καὶ ἔβλεπε τὴν παρέλασιν τῶν ἀνδρείων στρατιωτῶν του· μετὰ πολλῆς δὲ δυσκολίας ἔτεινε τὴν χειρὰ του πρὸς αὐτοὺς εἰς σημεῖον ἀποχαιρετισμοῦ. Ἐπειτα ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ δακτύλου του τὸ δακτύλιόν του καὶ το ἔδωκεν εἰς τὸν στρατηγὸν Περδίκκαν, τὸν ὁποῖον ἠγάπα μετὰ τὸν Ἡφαιστίωνα. Ἐρωτηθεὶς δὲ εἰς τίνα ἀφίνει τὴν βασιλείαν, ἀπεκρίθη· «εἰς τὸν κράτιστον». Ἀπέθανε δὲ πρὸς τὸ δειλινὸν τῆς 21 Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 323 π. Χ., ἐν ἡλικίᾳ 33 ἐτῶν, βασιλεύσας ἔτη 12 καὶ 8 μῆνας· κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο κατώρθωσε τοσαῦτα καὶ τηλικάυτα κατορθώματα ὅποια οὐδεὶς ἐφαντάσθη ὅτι εἶνε δυνατὸν νὰ κατορθώσῃ ἄνθρωπος. Εἰς πάσας δὲ τὰς χώρας τὰς ὁποίας ὑπέταξεν, εἰσήγαγεν Ἑλληνικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, Ἑλληνικοὺς νόμους καὶ πανταχοῦ διέδωκε τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ παιδείαν καὶ τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ἐξημερώσας καὶ ἐκπαιδεύσας τὰ ἄγρια καὶ βάρβαρα ἔθνη τῆς Ἀσίας. Διὰ πάντα δὲ ταῦτα δικαίως ἐπωνομάσθη *Μέγας*.

Τὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ βασιλέως, τεθὲν ἐντὸς χρυσοῦς λάρνακος, μετεκομίσθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐτάφη μετὰ μεγάλης πομπῆς.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ

(382—322 π. Χ.)

Δημοσθένης ὁ μέγιστος τῶν ῥητόρων τῆς οἰκουμένης ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις περὶ τὸ ἔτος 382 π. Χ. Ὁ πατήρ του, Δημοσθένης καὶ αὐτὸς ὀνομαζόμενος, ἦτο ἐπίσημος καὶ εὐπόρος, ἔχων δύο μεγάλα βιομηχανικὰ ἐργαστήρια, μαχαιροποιεῖον καὶ κλινοποιεῖον, εἰς τὰ ὅποια εἰργάζοντο πεντήκοντα τεχνῖται δοῦλοι. Ἀποθανὼν δὲ κατέλιπεν εἰς τὸν υἱὸν του περιουσίαν ὑπὲρ τὸ ἥμισυ ἑκατομμύριον δραχμῶν.

Ἀλλὰ τὴν μεγάλην ταύτην περιουσίαν δέν τὴν ἐχάρη ὁ Δημοσθένης, διότι ἔμεινεν ὀρφανὸς ἐπτά ἐτῶν καὶ τὸν ἠδίκησαν οἱ ἐπίτροποί του. Οἱ δόλιοι οὗτοι ἄνθρωποι μέρος μὲν τῶν χρημάτων τοῦ ἀνηλίκου ὀρφανοῦ ἐσφετερίσθησαν, μέρος δὲ ἐσπατάλησαν, ὥστε ἀπεστέρησαν καὶ τὸν μισθὸν τῶν διδασκάλων αὐτοῦ.

Πρώτην φορὰν ὁ Δημοσθένης ἠσθάνθη κλίσιν εἰς τὴν ῥητορικὴν ἐκ τῆς ἀκολούθου ἀφορμῆς. Ἐμελλε νὰ δικασθῇ μεγάλη τις δίκη, καὶ νὰ ἐμιλήσῃ εἰς τὸ δικαστήριον ὁ ἐπίσημος ῥήτωρ Καλλίστρατος· ὁ Δημοσθένης ἀκούσας τὸν παιδαγωγὸν του διηγούμενον, ὅτι πλῆθος πολὺ ἐσκόπευε νὰ παρευρεθῇ εἰς τὴν δίκην διὰ νὰ ἀκούσῃ τὸν ῥήτορα, παρεκάλεσε τὸν παιδαγωγὸν νὰ τὸν παραλάβῃ καὶ αὐτὸν εἰς τὸ δικαστήριον. Ὁ παιδαγωγὸς εἶχε σχέσεις πρὸς τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ δικαστηρίου, καὶ κατώρθωσε νὰ εὔρηθῃ εἰς τὴν ὁποίαν καθήμενος ὁ παῖς ἤκουε χωρὶς νὰ φαίνεται. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Καλλίστρατος ἐπέτυχε, καὶ πάντες ἐθαύμαζον αὐτὸν καὶ τὸν προέπεμπον εἰς τὴν οἰκίαν του

μετὰ μεγάλων τιμῶν, ὁ Δημοσθένης ἐζήλευσε τὴν δόξαν τοῦ ῥήτορος, ἔτι δὲ μᾶλλον ἐθαύμασε τὴν δύναμιν τοῦ λόγου, ὅστις τὰ πάντα δύναται νὰ ὑποτάσῃ καὶ νὰ ἡμερώνῃ. Ὅθεν παραιτήσας πάσας τὰς ἄλλας παιδικὰς διασκεδάσεις, ἤρχισε νὰ μελετᾷ καὶ νὰ καταγίνεται εἰς τὰ νὰ συντάττῃ λόγους καὶ νὰ τοὺς ἀπαγγέλλῃ, ἔχων ἀποφασιν νὰ γίνῃ καὶ αὐτὸς ἡμέραν τινὰ ῥήτωρ.

Ὅτε ἔγινε δεκαοκτῶ ἐτῶν, κατεδίωξε δικαστικῶς τοὺς ἐπιτρόπους του καὶ ὠμίλησεν ὁ ἴδιος ἐναντίον αὐτῶν εἰς τὸ δικαστήριον. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν κατέφυγον εἰς διαφόρους στρεφοδικίας καὶ ἡ δίκη παρετείνετο, ὁ δὲ Δημοσθένης κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐμελέτα καὶ ἐγυμνάζετο. Ἀλλ' ὅτε μετὰ πολλὰ ἐτελείωσεν ἡ δίκη, μόλις καὶ μετὰ βίας ἡδυνήθη νὰ λάβῃ ὀπίσω ἐλάχιστον μέρος τῆς πατρικῆς περιουσίας· ἀλλ' ὅμως ἐξ αἰτίας τῆς δίκης ταύτης ἔλαβε τόλμην, καὶ τότεν ἐσυνήθισεν εἰς τὸ λέγειν, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ δοθῇ εἰς τὰ πολιτικά.

Ἀλλ' ὅτε κατὰ πρῶτον ἀνέβη εἰς τὸ βῆμα καὶ ἐπεχείρησε νὰ ὁμιλήσῃ ἐνώπιον τοῦ συνηθροισμένου λαοῦ, ὁ λαὸς ἤρχισε νὰ τον περιγελᾷ, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ κρατῇ τὴν ἀναπνοὴν του καὶ ἠναγκάζετο νὰ κόπῃ τὰς λέξεις διὰ νὰ ἀναπνύσῃ, καὶ οἱ ἀκροαταὶ δὲν κατελάμβανον τί θέλει νὰ εἴπῃ, καὶ εὐκόλως ἐθορυβεῖτο καὶ τα ἔχανεν ὁσάκις οἱ ἀκροαταὶ ἔκαμνον θόρυβον.

Ἐὰν ἄλλος τις ἤθελε πάθῃ τοιαύτην ἀποτυχίαν, βεβαίως θὰ ἀπηλπίζετο, καὶ δὲν θὰ ἤθελε πλέον νὰ ὁμιλήσῃ δημοσίᾳ. Ἀλλ' ὁ Δημοσθένης ἦτο νέος μὲ θέλησιν, καὶ εὐθὺς ἐπεχείρησε νὰ διορθώτῃ τὰ σωματικά του ἐλαττώματα, καὶ ἴσα ἴσα δι' αὐτὸ εἶνε ἄξιός θαυμασμοῦ, διότι τὸ κατώρθωσε διὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἐπιμελείας του.

Διὰ νὰ διορθώτῃ τὴν τραυλότητα τῆς γλώσσης, ἐγέμιζε τὸ στόμα του χαλίκια καὶ ὠμίλει διὰ νὰ συνηθίσῃ εἰς τοὺς θορύβους τοῦ λαοῦ, κατέβαιναν εἰς τὸ Φάληρον ὅτε ἦτο τρικυμία, καὶ ἐκεῖ ἐξεφώνει λόγους εἰς τὴν βοήν.

καὶ τὴν ταραχὴν τῶν κυμάτων. Διὰ νὰ ἐνδυναμώσῃ δὲ τὴν ἀναπνοὴν του, ἀνέβαινεν εἰς ἀνηφόρους τρέχων καὶ ἀπαγγέλλων στίχους καὶ κρατῶν τὴν ἀναπνοὴν του ὅσον ἡδύνατο περισσότερον.

Ἀφ' οὗ παρῆλθεν ὀλίγος χρόνος, ἐδοκίμασε νὰ ἀναβῇ πάλιν εἰς τὸ βῆμα καὶ νὰ ὁμιλήσῃ· ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐσυρίχθη καὶ ἐγίουχαίσθη. Ἐφυγε λοιπὸν περίλυπος καὶ ἀγανακτῶν. Καί' ὁδὸν συνήντησεν αὐτὸν ὁ περίφημος ὑποκριτὴς τοῦ θεάτρου Σάτυρος, ὅστις ἦτο φίλος του καὶ τον συνώδευσεν εἰς τὴν οἰκίαν του. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Δημοσθένης παρεπονεῖτο πρὸς αὐτὸν καὶ ἔλεγε :

«Εἶμαι φιλοπονώτατος πάντων τῶν ῥητόρων, καὶ ἐξήντηλσ' ὅλας σχεδὸν τὰς σωματικὰς μου δυνάμεις διὰ νὰ γίνω καλὸς ῥήτωρ, καὶ ὁμῶς δὲν εἰμπορῶ νὰ ἀρέσω εἰς τὸν λαόν· ἄλλοι ἄνθρωποι πρόστυχοι καὶ ἀμαθεῖς ἀκούονται καὶ κατέχουσι τὸ βῆμα, ἐγὼ δὲ περιφρονοῦμαι.

— Ἀλήθειαν λέγεις, ὦ Δημοσθένης, εἶπεν ὁ Σάτυρος· ἀλλὰ ἐγὼ ταχέως θὰ σοι δεῖξω πῶς νὰ ἀποφύγῃς τὴν περιφρόνησιν τοῦ λαοῦ καὶ νὰ ἀρέσῃς εἰς αὐτόν, ἐὰν θελήσῃς νὰ μου ἀπαγγείλῃς ὀλίγους στίχους ἀπὸ στήθους».

Ὁ Δημοσθένης ἀπήγγειλε στίχους τινάς, ὁ δὲ Σάτυρος ἐπανεῖλαβε καὶ αὐτὸς τοὺς αὐτοὺς στίχους· ἀλλὰ μετὰ τῆς τέχνης τοὺς ἀπήγγειλεν, ὥστε ἐφάνησαν εἰς τὸν Δημοσθένη ὅλως διόλου ἄλλοι. Τότε ὁ Δημοσθένης ἐπέισθη πόσον κάλλος καὶ πόσῃ χάριν προσθέτει εἰς τὸν λόγον ἡ καλὴ ἀπαγγελία καὶ τὰ κατάλληλα σχήματα. Κατεσκεύασε λοιπὸν ὑπόγειον μελετητήριον καὶ ἐκλείετο ἐκεῖ, γυμναζόμενος εἰς τὴν ἀπαγγελίαν καὶ εἰς τὰ σχήματα.

Ἡμέραν τινὰ ἦλθε πρὸς τὸν Δημοσθένην ἄνθρωπός τις καὶ τον παρεκάλει νὰ γίνῃ συνήγορός του εἰς τινὰ δίκην· ἔλεγε δὲ ὅτι ἐδάρη ὑπὸ τινος. Ὁ Δημοσθένης εἶπε πρὸς αὐτόν :

«Δὲν πιστεύω νὰ εἶνε ἀλήθεια ὅτι τῆς ἔφαγες».

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐνέτεινε τὴν φωνὴν του καὶ ἀνεφώνησε κάμνων σχῆμα ἀγανακτήσεως :

«Ἐγώ, Δημοσθένης, δέν της ἔφαγα !

— Μὰ τὴν ἀλήθειαν, εἶπεν ὁ Δημοσθένης, τώρα ἀκούω τὴν φωνὴν ἀνθρώπου ἀδικουμένου καὶ παθόντος».

Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο δεικνύει πόσῃ σημασίαν ἀπέδιδεν ὁ Δημοσθένης εἰς τὴν καλὴν ἀπαγγελίαν καὶ εἰς τὰ σχήματα.

Ὁ Δημοσθένης διεκρίθη μάλιστα ὡς ῥήτωρ ἀγορεύων κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου, τὸν ὁποῖον ἐθεώρει ὡς ἐχθρὸν τῶν Ἀθηνῶν, διότι ἤθελε νὰ ἐλαττώσῃ τὴν δύναμιν αὐτῶν, ἐν ᾧ ἕως τότε αἱ Ἀθηναῖοι εἶχον τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων. Οἱ Ἀθηναῖοι ἤκουον τὸν Δημοσθένη καὶ ἔπραττον ὅ τι συνεβούλευεν αὐτούς. Ὅλη ἡ Ἑλλάς ἐθαύμαζεν αὐτὸν καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Φίλιππος ἔλεγε· «Περισσότερον φοβοῦμαι τὸν Δημοσθένη, παρά ὅλους τοὺς στόλους καὶ τὰ στρατεύματα τῶν Ἀθηναίων».

Οὐδέποτε ἐκολάκευσε τοὺς Ἀθηναίους· ἀλλὰ ὁσάκις συνεβούλευεν αὐτούς νὰ πράξωσι τι, ἐξήταζε πρῶτον ὅχι ἐὰν εἴνε συμφέρον ἢ εὐάρεστον ἢ εὐκόλον, ἀλλὰ ἐὰν εἴνε καὶ καλὸν καὶ πρέπον· ὥστε, ἐὰν εἶχε σωματικὴν καὶ πολεμικὴν δύναμιν ἴσῃ πρὸς τὴν δύναμιν τῆς ψυχῆς του καὶ τὴν δύναμιν τῶν λόγων του, δέν θὰ ἦτο μόνον ὁ μέγιστος τῶν ῥητόρων, ἀλλὰ καὶ μέγιστος στρατηγός, ὅπως ὁ Κίμων καὶ ὁ Περικλῆς. Λέγεται ὅτι ἡμέραν τινὰ οἱ Ἀθηναῖοι παρεκίνουν αὐτὸν νὰ ὁμιλήσῃ ἐναντίον τινὸς καὶ ἐπειδὴ αὐτὸς δέν ἤθελεν, ἤρχισαν νὰ θορυβῶσι· τότε ἠγέρθη καὶ εἶπεν· «Ὑμεῖς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, σύμβουλον μὲν, καὶ ἂν δέν θέλετε, θὰ με ἔχετε πάντοτε, ἀλλὰ συκοφάντης δέν θὰ γίνω, ὅσον καὶ ἂν το θέλετε». Ὁ Ἀντιφῶν ἐκατηγορεῖτο ὅτι εἶχεν ὑποσχεθῇ εἰς τὸν Φίλιππον νὰ πυρπολήσῃ τὸν ναύσταθμον τῶν Ἀθηναίων· ἀλλ' ἡ συνέλευσις τοῦ λαοῦ τὸν ἠθώωσεν. Ὁ Δημοσθένης δμως, χωρὶς νὰ τον μέλῃ ἐὰν θὰ δυσареστηθῇ ὁ λαός, ἐνήγαγε τὸν Ἀντιφῶντα εἰς τὸν Ἀρειὸν Πάγον, τὸν ἀπέδειξεν ἐνοχον, καὶ τὸ δικαστήριον κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον.

Οὐδέποτε ἀνέβαινεν εἰς τὸ βῆμα νὰ ὁμιλήσῃ, ἂν δὲν ἦτο παρσκευασμένος, καὶ πολλάκις συνέβη νὰ κάθῃται εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ δήμου καὶ νὰ τον καλῶσιν ὀνομαστὶ νὰ ὁμιλήσῃ, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἤθελε, λέγων «δὲν εἶμαι μελετημένος». Διὰ τοῦτο οἱ ἀντίπαλοί του τὸν ἐχλεύαζον, καὶ ὁ Πυθέας εἶπε ποτὲ πρὸς αὐτὸν «Δημόσθενες, οἱ λόγοι σου μυρίζουν λύχνον» ὁ Δημοσθένης ἀπήντησε πικρῶς «Ἄλλ' ὅμως ὁ λύχνος μου καὶ ὁ λύχνος σου δὲν φωτίζουν τὰς αὐτὰς πράξεις». Πρὸς δὲ τὸν κλέπτην ὅστις ὠνομάζετο Χαλκοῦς καὶ τὸν ἐχλεύασε διότι ἡγγρύπνει καὶ ἔγραφε τὴν νύκτα, εἶπεν «Εἰξεύρω ὅτι σὲ ὀυταρεστῶ διότι καίω λύχνον. Σεῖς δὲ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, μὴ θαυμάζετε διότι γίνονται κλοπαί, ἀφ' οὗ τοὺς μὲν κλέπτας ἔχωμεν χαλκοῦς, τοὺς δὲ τοίχους πηλίνους.

Ὅτε δὲ ὁ Φίλιππος ἐπολιόρχησε τὸ Βυζάντιον, ὁ Δημοσθένης προέτρεψε τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἔπεμψαν τὸν στρατηγὸν Φωκίωνα, ὅστις ἠνάγκασε τὸν Φίλιππον νὰ λύσῃ τὴν πολιρχίαν. Ὅτε δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος (338 π. Χ.) ἦλθεν ὁ Φίλιππος εἰς τὴν Φωκίδα καὶ κατέλαβε τὴν Ἐλάτειαν, ὁ Δημοσθένης κατέπεισε τοὺς Θηβαίους νὰ συμμάχῳσι μετὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ πολεμήσωσιν ἐν Χαιρωνείᾳ· ἀλλὰ δυστυχῶς ἐνίκησαν. Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι τοῦ Δημοσθένους ἐκατηγόρησαν αὐτὸν ὡς αἴτιον τοῦ δυστυχήματος τούτου, διότι αὐτὸς παρεκίνησε τοὺς Ἀθηναίους κατὰ τοῦ Φιλίππου. Ἀλλὰ ὁ λαὸς ὅχι μόνον ἐκήρυξεν αὐτὸν ἄθῳον, ἀλλὰ καὶ ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν νὰ ἐκφωνήσῃ τὸν ἐπιτάφιον τῶν ἐν Χαιρωνείᾳ πεσόντων, ὅτε ἐκομίσθησαν τὰ ὀστέα των εἰς Ἀθήνας διὰ νὰ ταφῶσι. Ἐξηκολούθει δὲ ὁ δῆμος νὰ τον τιμᾷ καὶ νὰ ἀκούηται τὰς συμβουλὰς του. Πρὸς δὲ τούτοις διώρισαν αὐτὸν νὰ προμηθεύσῃ τροφὰς εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ ἐπιδιορθώτῃ τὰ τείχη. Ἐπειδὴ δὲ τὸ δημόσιον ταμεῖον δὲν ἐπῆρκει εἰς τὰς δαπάνας, ὁ Δημοσθένης ἀνεπλήρωσε τὸ ὑπόλοιπον ἐκ τῆς ἰδίας περιουσίας του.

Εἰς ἀμοιβὴν δὲ τῆς φιλοπατρίας του ταύτης ὁ Κτησιφῶν εἶπε νὰ δοθῇ εἰς τὸν Δημοσθένην στέφανος χρυσοῦς· ἀλλ' ὁ περίφημος ἀντίπαλος καὶ ἀντιπολιτευόμενος τοῦ Δημοσθένους, ὁ ρήτωρ Αἰσχίνης, ἐκατηγόρησε τὸν Κτησιφῶντα, ἐκφωνήσας λόγον λαμπρότατον, μετ' αὐτὸν δὲ ὠμίλησε καὶ ὁ Δημοσθένης ὑπὲρ τοῦ Κτησιφῶντος. Ὑπερίσχυσε δὲ ὁ Δημοσθένης, καὶ ὁ Αἰσχίνης κατεδιδάσθη εἰς ἐξορίαν. Κατέφυγε δὲ εἰς τὴν νῆσον Ῥόδον, ὅπου ἤνοιξε σχολεῖον ρητορικῆς, τὸ ὅποion κατεστάθη περίφημον. Ἐκεῖ ἡμέραν τινα ἀπήγγειλε τὸν λόγον τὴν ὅποion εἶχεν ἐκφωνήσῃ κατὰ τοῦ Κτησιφῶντος, οἱ δὲ ἀκροαταὶ ἐπευφήμησαν· ἔπειτα δὲ ἀπήγγειλε καὶ τὸν λόγον τοῦ Δημοσθένους, καὶ αἱ ἐπευφημαὶ καὶ οἱ ἔπαινοι ἐδιπλασιάσθησαν. Τότε εἶπεν ὁ Αἰσχίνης πρὸς τοὺς ἀκροατὰς « Τί θὰ ἐλέγετε, ἐὰν ἡκούετε τὸν Δημοσθένην ἀπαγγέλλοντα τὸν λόγον τοῦτον ! »

Ὅτε δὲ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας ἡ εἰδήσις ὅτι ἐδολοφονήθη ὁ Φίλιππος (336 π. Χ.) ὁ Δημοσθένης, ὅστις, ὡς εἶπομεν, ἐθεώρει αὐτὸν ἐχθρὸν τῆς πατρίδος του, προσηλθεν εἰς τὴν βουλὴν παιδρός, φορῶν λαμπρὰ φορέματα καὶ στέφανον ἐξ ἀνθέων εἰς σημεῖον χαρᾶς, καίτοι ἡ κόρη του εἶχεν ἀποθάνῃ πρὸ ἑπτὰ ἡμερῶν. Ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη τοῦ φιλοπάτριδος ἀνδρός ὑπερίσχυσε τῆς πατρικῆς ἀγάπης !

Ἀφ' οὗ δὲ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος ἔγινε βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας, βλέπων ὅτι οἱ ρήτορες προέτρεπον τοὺς Ἀθηναίους ἐναντίον αὐτοῦ, ἀπήτησε νὰ του παραδώσωσι δέκα ἐξ αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ Δημοσθένης συνεβούλευσε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ἀπορρίψωσι τὴν πρότασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ διηγήθη τὸν μῦθον τῶν λύκων καὶ τῶν προβάτων· ὅτι δηλαδὴ « οἱ λύκοι εἶπον μίαν φορὰν εἰς τὰ πρόβατα· ἂν θέλετε νὰ ζήσωμεν ἐν εἰρήνῃ, πρέπει νὰ μας παραδώσετε τοὺς σκύλους· διότι αὐτοὶ χωρὶς καμμίαν ἀφορμὴν, καὶ ἂν ἀπλῶς μας ἴδουν ὅτι διαβαίνομεν πλησίον σας, εὐθὺς πηδοῦν καὶ ἀρχίζου· νὰ γαυγίζου καὶ νὰ χαλοῦν τὸν κόσμον, ἐν ᾧ ἡμεῖς δὲν ἔχομεν κακὸν σκοπόν. Τί τοὺς θέλετε λοιπόν·

τοὺς σκύλους; Ἄς κάμωμεν λοιπὸν εἰρήνην καὶ νὰ μᾶς τοὺς παραδώσετε. Τὰ πρόβατα χωρὶς νὰ ὑποπτεύσουν τίποτε, παρέδωκαν τοὺς σκύλους καὶ τὴν ἐπαθῶν. . . » Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπείσθησαν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος δὲν ἐπέμεινεν.

Ὅτε δὲ ὁ Ἀρπυλος, ὁ δικηγόρος τῆς Βαβυλῶνος καὶ φύλαξ τῶν θησαυρῶν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, κλέψας πάμπολλα ἑκατομύρια δραχμῶν ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ζητῶν καταφύγιον, οἱ μὲν ἄλλοι ῥήτορες συνεβούλευον τοὺς Ἀθηναίους νὰ τον δεχθῶσιν, ὁ δὲ Δημοσθένης ἔλεγε νὰ τον διώξωσι παρευθὺς, μήπως ἐξ αἰτίας του ἀναγκασθῶσι νὰ περιπέσωσιν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ἄνευ τινὸς ἀνάγκης καὶ ἀδίκως. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἦλθεν ὁ Δημοσθένης εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ λαοῦ ἔχων περὶ τὸν λαιμόν του μᾶλλον ὕφασμα. Ὅτε δὲ ὁ λαὸς εἶπε πρὸς αὐτὸν νὰ ἀναβῇ εἰς τὸ βῆμα καὶ νὰ ὁμιλήσῃ κατὰ τοῦ Ἀρπάλου, ἔκαμε νεῦμα ὅτι ἔχει συνάγχην καὶ δὲν δύναται νὰ ὁμιλήσῃ. Τότε ἀστεῖοι τινες, χλευάζοντες αὐτὸν εἶπον ὅτι δὲν ἔχει συνάγχην, ἀλλὰ ἀργυράγχην, ὅτι δῆθεν ἔλαβε παρὰ τοῦ Ἀρπάλου ἀργύριον, ὃ ἐστὶ χρήματα, διὰ νὰ μὴ ὁμιλήσῃ. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Δημοσθένους ὑπεστήριξαν τὴν ἀστεειότητα ταύτην, καὶ τον ἐσυκοφάντησαν ὅτι ὁ Ἀρπαλος τὸν ἠγόρασε. Διὰ τοῦτο, δικασθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου, κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον μέγα, τὸ ὅποιον ἐπειδὴ δὲν εἶχε νὰ πληρώσῃ, ἐφυλάκισθη. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο κράσεως ἀδυνάτου καὶ δὲν ἀντεῖχεν εἰς τὰς στερήσεις καὶ κακουχίας τῆς φυλακῆς, εὔρε τρόπον καὶ ἐδραπέτευσεν εἰς Αἰγίναν, ὅπου διέμενε μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ὡς δὲ ἀνηγγέλθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου, εὐθὺς οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν ἀπεσταλμένους εἰς πάσας τὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος νὰ προτρέψωσιν αὐτοὺς νὰ συμμαχήσωσι μετὰ τῶν Ἀθηνῶν, νὰ λάβωσι τὰ ἔπλα κατὰ τῶν Μακεδόνων καὶ νὰ τοὺς ἐκδιώξωσι. Τότε

καὶ ὁ Δημοσθένης ἠνώθη μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων, καὶ διὰ τῆς εὐγλωττίας του κατέπεισε πολλὰς πόλεις.

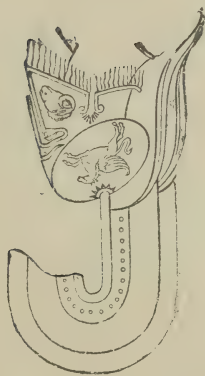
Ἐν τῇ Ἀρκαδίᾳ οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Ἀθηναίων εὖ-ρον ἀπεσταλμένους τῶν Μακεδόνων, ἐλθόντας διὰ νὰ πείσωσι τοὺς Ἑλληνας νὰ μὴ ἀποστατήσωσιν. Ὁμίλησαν δὲ πρὸς τὸν λαὸν ὁ μὲν Δημοσθένης ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ὁ δὲ ῥήτωρ Πυθέας ὑπὲρ τῶν Μακεδόνων. Λέγεται δὲ ὅτι ὁ Πυθέας εἶπεν ὅτι « ἀπαράλλακτα ὅπως εἰς μίαν οἰκίαν, ὅπου εἰσέρχεται γάλα ὄνειον, εἰμεθα βέβαιοι ὅτι ὑπάρχει κακὴ ἀσθένεια, καὶ ἡ πόλις, εἰς τὴν ὅποιαν ἔρχονται ἀπεσταλμένοι τῶν Ἀθηναίων, εἶναι σημεῖον ὅτι νοσεῖ ». Ὁ δὲ Δημοσθένης ἀντιστρέψας τὸ παρὰδειγμα, εἶπε « Καὶ τὸ ὄνειον γάλα εἰσέρχεται διὰ νὰ σώσῃ τὴν ὑγίειαν, καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Ἀθηναίων ἔρχονται διὰ νὰ σώσωσι τὴν πόλιν. » Οἱ Ἀθηναῖοι μαθόντες τὰς ἐνεργείας τοῦ Δημοσθένους, ἔδωκαν εἰς αὐτὸν χάριν, καὶ ἔστειλαν ἐπίτηδες πλοῖον εἰς Αἴγιναν καὶ τὸν ἔφερεν εἰς Ἀθήνας. Κατέβησαν δὲ εἰς Πειραιᾶ οἱ ἄρχοντες, οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ λαός, καὶ τὸν ὑπεδέχθησαν μετὰ μεγάλων τιμῶν.

Ἀλλὰ δὲν ἐχάρη πολὺ ὁ Δημοσθένης τὴν πατρίδα του· διότι οἱ ἐπαναστατήσαντες Ἕλληνες, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Ἀθηναίων, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνίκησαν τὸν Ἀντίπατρον τὸν ἀντιβασιλέα τῆς Μακεδονίας εἰς τὸν πόλεμον τὸν λεγόμενον Λαμιακόν, διότι ἔγινε πλησίον τῆς πόλεως Λαμίας· ἀλλ' ἔπειτα ὁμως ἐνίκηθησαν ἐν Θεσσαλίᾳ πλησίον τῆς πόλεως Κρανῶνος (322 π. Χ.). Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ τῶν συμμάχων, ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσιν εἰς τὴν Μουνιχίαν φρουρὰν Μακεδονικὴν, καὶ νὰ παραδώσωσι τὸν Δημοσθένην εἰς τὸν Ἀντίπατρον. Ἀλλ' ὁ Δημοσθένης ἔφυγε κρυφίως εἰς Καλαύριαν, τὸν σημερινὸν Πόρον, καὶ κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Ὁ Ἀντίπαρτος ἔστειλε στρατιώτας νὰ τὸν συλλάβωσιν, ἀλλ' ὁ Δημοσθένης, διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς χεῖρας

τῶν ἐχθρῶν του ἐπὶ δηλητήριον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐπάνω του, καὶ ἀπέθανε (322 π. Χ.).

Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ οἱ Ἀθηναῖοι, τιμῶντες τὴν φιλοπατρίαν τοῦ μεγάλου ἀνδρός, ἔστησαν εἰς αὐτὸν ἀνδριάντα χαλκοῦν, καὶ ἐπέγραψαν τὸ ἐξῆς ἐπίγραμμα :

Δημόσθενες, ἂν εἶχες ἴσῃν ρώμην,
μὲ ὅσῃν εἶχες φρόνησιν καὶ γνώμην,
ὦ Ἄρης Μακεδῶν ποῦ νὰ τολμήσῃ
ποτὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ πατήσῃ !

ΑΓΙΣ ΚΑΙ ΚΛΕΟΜΕΝΗΣ.

(264—257 καὶ 256—220 π. X)

Οἱ δύο οὗτοι βασιλεῖς τῆς Σπάρτης ἐβασίλευσαν εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἡ πατρίστων δὲν ἦτο πλέον ἡ ἀρχαία ἐκείνη Σπάρτη, τὴν ὁποίαν εἶχον καταστήσῃ ἐνδοξόν καὶ μεγάλην οἱ νόμοι τοῦ Λυκούργου οἵτινες καθ' ἡμέραν κατεπατοῦντο. Εἶχεν εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν Σπάρτην πλοῦτος καὶ πολυτέλεια, ἣτις διέφθειρε τὰ ἥθη τῶν πολιτῶν. Τὰ κτήματα εἶχον συσσωρευθῇ εἰς ὀλίγας οἰκογενείας· οἱ δὲ ἄλλοι πολῖται ἦσαν πάμπτωχοι καὶ ἐστεροῦντο καὶ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου. Τὰ συσσίτια εἶχον διαλυθῇ, τὰ δὲ γυμνάσια καὶ αἱ παλαίστραι ἦσαν κεναί, οὐδεὶς νέος ἐγυμνάζετο καὶ οἱ Σπαρτιάται δὲν ὠμοιάζον πλέον τοῖς ἐνδόξοις ἐκείνοις πρόγονοις των. Τὴν ἀθλίαν ταύτην κατάστασιν τῆς πατρίδος των ἐπεχείρησαν νὰ θεραπεύσωσιν οἱ δύο οὗτοι βασιλεῖς, ἐπαναφέροντες τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου.

Καὶ ὁ μὲν Ἄγις ἦτο υἱὸς τοῦ Εὐδαμίδα καὶ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τὸ 244 π. X. εἴκοσιν ἐτῶν τὴν ἡλικίαν. Ἡ μήτηρ καὶ ἡ μάμμη του, αἱ ὁποῖαι ἦσαν πλουσιώταται, προσεπάθουν νὰ τον ἐλκύσωσιν εἰς τὴν τρυφὴν καὶ τὴν πολυτέλειαν, ἀλλ' ὁ ἐνάρετος νέος ἠναντιοῦτο πάσῃ δυνάμει, ἐξήρχετο φορῶν ἀπλούστατον ἐνδυμα, καὶ ἔλεγεν ὅτι ἔγινε βασιλεὺς μόνον καὶ μόνον διότι ἤλπιζε νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς νόμους τοῦ Λυκούργου, διὰ τῶν ὁποίων ἐδοξάσθη ἡ Σπάρτη.

Καὶ οἱ μὲν νέοι παρευθὺς προθύμως ἐπείσθησαν εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ὑπεστήριξαν· ἀλλ' ὅμως οἱ πρεσβύτεροι, ἐπειδὴ ἦσαν συνηθισμένοι εἰς τὴν διαφθοράν, δὲν ἤθελον νὰ πεισθῶσι, καὶ ἔτρεμον ἀκούοντες τὸ ὄνομα τοῦ Λυκούργου, ὅπως τρέμει ὁ δοῦλος ὅταν δραπετεύσῃ καὶ τὸν συλλάβωσι διὰ νὰ τον φέρωσιν εἰς τὸν κύριόν του. Δύο ὅμως ἐκ τούτων ἐπείσθησαν, καθὼς καὶ ὁ Ἀγησίλαος ὁ ἀδελφὸς τῆς μητρὸς τοῦ βασιλέως, ὅχι βέβαια ἐκ φιλοπατρίας, ἀλλὰ διότι εἶχε

χρέη πολλά, καὶ ἤλπιζεν ὅτι διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ πολιτεύματος θὰ ἀπαλλαγῇ αὐτῶν.

Οἱ ἀντιπολιτευόμενοι τοῦ Ἁγίδος εἶχον ἀρχηγὸν τὸν ἕτερον βασιλέα τῆς Σπάρτης Λεωνίδα. Οὗτος εἶχεν ἀντίθετον χαρακτῆρα, εἶχε ζήσῃ πολλὰ ἔτη εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἦτο διεφθαρμένος ἄνθρωπος, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ ἀντιπράξῃ φανερά, διότι ἐφοβεῖτο τὸν λαόν. Κρυφίως ὁμοῦς διέδιδεν ὅτι ὁ Ἁγὶς πρᾶττει πάντα ταῦτα μόνον καὶ μόνον, διὰ νὰ δώσῃ τὴν περιουσίαν τῶν πλουσίων εἰς τοὺς πτωχοὺς, διὰ νὰ τοὺς ἀγοράσῃ καὶ νὰ τοὺς ἔχῃ δορυφόρους καὶ ὄχι πολίτας, διότι ἔχει σκοπὸν νὰ γίνῃ τύραννος.

Ἀλλὰ ὁ Ἁγὶς, χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς τὰς κακοήθεις ταύτας συκοφαντίας, ὑπέβαλεν εἰς τὴν Γερουσίαν νομοσχέδιον, διὰ τοῦ ὁποίου προέτεινε τὴν καταργησιν τῶν χρεῶν, τὴν διανομὴν τῆς γῆς εἰς πάντας τοὺς πολίτας, καὶ νὰ ζῶσι τοῦ λοιποῦ οἱ Σπαρτιαῖται κατὰ τὴν δίκαιαν τὴν ὁποίαν ὠρίζον οἱ νόμοι τοῦ Λυκούργου. Ἀποτεινόμενος δὲ πρὸς τοὺς γερουσιαστὰς εἶπε « Πρῶτος ἐγὼ καταθέτω τὴν περιουσίαν μου, τὸ αὐτὸ δὲ πράττουσι καὶ ἡ μήτηρ μου καὶ πάντες οἱ φίλοι καὶ συγγενεῖς μου ». Ἦτο δὲ ἡ περιουσία τοῦ βασιλέως μεγάλη, πολλὰ καὶ ἀπέραντα κτήματα, καὶ ὑπὲρ τὰ δεκαπέντε ἑκατομμύρια δραχμῶν εἰς νόμισμα. Ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ συγγενεῖς τοῦ βασιλέως ἦσαν οἱ πλουσιώτατοι τῶν Σπαρτιατῶν.

Καὶ ὁ μὲν λαὸς ὡς ἔμαθε τὴν μεγαλοφυχίαν τοῦ νεαροῦ βασιλέως, ἐθαύμασε καὶ ἔγινε περιχαρὴς, διότι ὁ Θεὸς τοῦ ἐχάρισε τοιοῦτον βασιλέα· ἀλλὰ ὁ Λεωνίδας τότε ἴσα ἴσα ἤρχισε νὰ ἀντιπράττῃ, συλλογιζόμενος ὅτι θὰ ἀναγκασθῇ καὶ αὐτὸς νὰ καταθέσῃ τὴν περιουσίαν του, ἀλλὰ οἱ πολῖται δὲν θὰ ὀφείλωσιν εἰς αὐτὸν χάριν. Διὰ τοῦτο οἱ ἐναντίοι κατεμήνυσαν τὸν Λεωνίδα ὅτι εἶχεν ἀπέλθῃ τῆς Σπάρτης εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ εἶχε νυμφευθῇ γυναῖκα Ἀσιανήν, παρὰ τὸν νόμον. Ὁ Λεωνίδας φοβούμενος μὴ τὸν συλλάβωσιν, ἔφυγεν εἰς Τεγέαν. Ὁ δὲ Ἁγὶς, ἐπειδὴ ἔμαθεν ὅτι εἶχον σταλῇ

ἄνθρωποι νὰ δολοφονήσωσι τὸν Λεωνίδα καὶ ὁδόν, ἀπέστειλεν ἄλλους ἀνθρώπους πιστούς, οἵτινες συνάδευσαν αὐτὸν ἀσφαλῶς εἰς τὴν Τεγέαν. Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Λεωνίδου ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Κλεόμβροτος.

Τότε ὁ Ἅγις ἡτοιμάσθη νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ σχέδιόν του. Ἀλλὰ ὁ θεὸς του, ὅστις εἶχε κτήματα πολλὰ καὶ καλὰ, ὤφειλε δὲ πάμπολλα, καὶ οὔτε τὰ χρέη του νὰ πληρώσῃ ἡδύνατο, οὔτε τὰ κτήματά του νὰ χάσῃ ἤθελεν, εἶπε πρὸς τὸν Ἅγιν « Ἀνεψιέ μου, ἀνκάμῃς καὶ τὰ δύο συγχρόνως, θὰ εἶνε πάρα πολὺ μεγάλος ὁ νεωτερισμός· ἂν ὅμως πρῶτον καταργήσῃς τὰ χρέη καὶ ἐλαφρωθῶν οἱ κτηματῖαι, εὐκόλως ὕστερον θὰ ἐνδώσουν καὶ εἰς τὴν διανομὴν τῆς γῆς ». Ὁ Ἅγις ἐπέισθη καὶ διέταξε νὰ φέρωσιν εἰς τὴν ἀγορὰν τὰ χρεωστικὰ γραμμάτια, καὶ ἅψ' οὐ τὰ ἔκαμαν ἓνα σωρόν, τὰ ἔκαυσαν. Ὅτε δὲ ἀνυψώθησαν αἱ φλόγες, οἱ μὲν πλούσιοι καὶ οἱ δανεισταὶ ἀπῆλθον περίλυποι καὶ κατηφείς, ὁ δὲ Ἀγησίλαος χαίρων καὶ περιπαίζων τρόπον τινὰ αὐτούς, ἔλεγε « Ποτέ μου δὲν εἶδα φῶς λαμπρότερον οὐδὲ πῦρ καθαρώτερον ». Ἐπειδὴ δὲ ὁ λαὸς ἀπήτησε νὰ διανεμηθῇ εὐθὺς καὶ ἡ γῆ, ὁ Ἀγησίλαος παρενέβαλε πάντοτε ἐμπόδια καὶ εὗρισκε προφάσεις, ἕως ὅτου συνέβη νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ Ἅγις εἰς βοήθειαν τῶν Ἀχαιῶν, οἵτινες ἐπολέμουν πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς.

Οἱ Σπαρτιᾶται μετὰ χαρᾶς καὶ προθυμίας συνάδευσαν τὸν Ἅγιν εἰς τὸν πόλεμον, καὶ ἠλπίζον ὅτι, ἂν ἐπανέλθωσιν ἐκ τῆς ἐκστρατείας, θὰ γίνῃ ἡ διανομὴ τῆς γῆς. Ἀλλὰ μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐκστρατείας, ὅτε ἐπανῆλθεν ὁ Ἅγις εἰς τὴν Σπάρτην, εὗρε τὰ πράγματα ἄνω κάτω ἐξ αἰτίας τοῦ Ἀγησίλαου· οὗτος δὴλα δὴ κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἀγίδος, ἐπειδὴ ἦτο ἔφορος, ἐπέιξε τὸν λαὸν καὶ διέπραττε πολλὰς ἀδικίας διὰ νὰ κερδαίνῃ χρήματα. Φοβούμενος δὲ τοὺς ἀδικουμένους καὶ μισούμενος ὑπὸ πάντων, ἔτρεφε μαχαιροφόρους καὶ ἐξήρχετο συνοδευόμενος ὑπὸ τούτων, καὶ κατεφρόνει τὸν βασιλέα Κλεόμβροτον. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀντι-

πολιτευόμενοι ὠφελοῦμενοι ἐκ τῆς ἀγανακτήσεως τοῦ λαοῦ συνώμοταν καὶ ἔφερον ἐκ τῆς Τεγέας τὸν Λεωνίδα ἀναφανδὸν καὶ τὸν ἀνεκήρυξαν βασιλέα. Ἐκ δὲ τῶν βασιλέων ὁ μὲν Ἄγις κατέφυγεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, ὁ δὲ Κλεόμβροτος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος.

Ὁ Λεωνίδας τὸν μὲν γαμβρόν του Κλεόμβροτον ἐξώρισε, τοὺς δὲ ἐφόρους ἔπαυσε καὶ ἀντ' αὐτῶν διώρισε ἄλλους, καὶ εὐθὺς ἐπεβούλευε τὸν Ἄγιν. Ὁ Ἄγις τὸν μὲν ἄλλον χρόνον διέτριβεν ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἐσυνήθιζε δὲ ἐνίοτε νὰ ἐξέρχεται καὶ νὰ μεταβαίνει εἰς τὸ λουτρόν· ἐκεῖ λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ τὸν συλλάβῃ ὁ Λεωνίδας. Καὶ παραφυλάξαντες αὐτὸν δύο ἀπεσταλμένοι τοῦ Λεωνίδα, ὁ Ἀμφάρης καὶ ὁ Δαμοχάρης, ἐπλησίασαν τὸν Ἄγιν ἐν ᾧ ἐπέστρεφεν ἐκ τοῦ λουτροῦ, τὸν ἐχαιρέτισαν καὶ συνεβάδιζον μετ' αὐτοῦ, συνομιλοῦντες φιλικῶς καὶ ἀστεϊζόμενοι. Καθὼς δὲ ἐπλησίασαν εἰς ὁδὸν τινα πλαγίαν, ἣτις ἔφερεν εἰς τὸ δεσμωτήριον, ὁ μὲν Ἀμφάρης συλλαβὼν τὸν Ἄγιν, εἶπε «Θά σε ὁδηγήσω πρὸς τοὺς ἐφόρους. ὦ Ἄγι, νὰ δώσης λόγον τῶν πράξεών σου». Ὁ δὲ Δαμοχάρης, ὅστις ἦτο εὖρωστος καὶ ὑψηλός, περιετύλιξε τὸ ἐνδύμᾳ του περὶ τὸν τράχηλον τοῦ Ἀγίδος καὶ εἶλκεν αὐτόν. Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλοι ἑτοιμοί, οἵτινες ὠθουν ὀπισθεν τὸν Ἄγιν, οὐδεὶς δὲ εὕρισκετο νὰ τὸν βοηθήσῃ, ἀλλ' ἦτο ἐρημία, καὶ οὕτω πῶς ἔφερον αὐτὸν εἰς τὸ δεσμωτήριον. Εὐθὺς δὲ ἦλθεν ὁ Λεωνίδας ἔχων μισθοφόρους πολλοὺς καὶ περιεκύκλωσε τὸ δεσμωτήριον. Εἰσῆλθον δὲ καὶ οἱ ἔφοροι καὶ ὅσοι ἐκ τῶν γερουσιαστῶν ἦσαν ἐχθροὶ τοῦ Ἀγίδος, διὰ νὰ τὸν δικάσωσι δῆθεν, καὶ ἔλεγον πρὸς αὐτὸν νὰ ἀπολογηθῇ. Ἐτειδὴ δὲ ὁ Ἄγις ἐγέλασε διὰ τὴν εἰρωνείαν αὐτῶν, ὁ μὲν Ἀμφάρης ἠπειλήσεν αὐτὸν ὅτι θὰ μετανοήσῃ διὰ τὴν αὐθάδειάν του, ἄλλος δὲ ἐκ τῶν ἐφόρων ἠρώτησεν αὐτόν «Μήπως σε ἐβίασαν νὰ πράξῃς ταῦτα ὁ Λύσανδρος καὶ ὁ Ἀγησίλαος;—Οὐδεὶς μὲ ἐβίασεν, ἀπήντησεν ὁ Ἄγις, ἀλλ' ἐγώ, μιμούμενος τὸν Λυκοῦργον, ἠθέλησα νὰ ἐπαναφέρω τοὺς νόμους αὐτοῦ.—Μετανοεῖς διὰ

τάς πράξεις σου ; ἠρώτησεν αὐτὸν πάλιν ὁ αὐτός, — Δὲν μετανοῶ διὰ τὴν καλλίστην ἀπόφασίν μου, καὶ διόλου δὲν με μέλει ἂν πάθω ὃ τι πάθω», ἀπεκρίθη ὁ Ἅγις.

Οἱ ἔφοροι βλέποντες τὴν ἐπιμονὴν του, κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς θάνατον, καὶ διέταξαν τοὺς ὑπηρέτας νά τον παραλάβωσι καὶ νά τον ἀπαγχονίσωσιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ αὐτοὶ δὲν ἐτόλμων νά ἐπιβάλωσι χεῖρα ἐπὶ τοῦ βασιλέως, ὁ Δαμοχάρης ἤρπασε μόνος του τὸν Ἅγιν καὶ τον ἔσυρεν. Ἐν τῷ μεταξὺ πολλοὶ εἶχον μάθῃ τὴν σύλληψιν τοῦ βασιλέως, καὶ ἔξω τοῦ δεσμωτηρίου ἦσαν φῶτα πολλὰ καὶ πολὺς θόρυβος, ἦσαν δὲ καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Ἁγίδος καὶ ἡ μάμμη, καὶ ἐφώναζον νά ἀφήσωσι τὸν βασιλέα τῶν Σπαρτιατῶν νά ἀπολογηθῇ ἐνώπιον τοῦ λαοῦ καὶ νά δικασθῇ φανερά. Διὰ τοῦτο οἱ ἔφοροι ἔσπευσαν νά τον φονεύσωσι, διότι ἔφοβούντο μήπως ἔλθωσι τὴν νύκτα πλείότεροι πολῖται καὶ τον ἀρπάσωσι.

Λοιπὸν ὁ Ἅγις, ἐν ᾧ ἐπορεύετο εἰς τὴν ἀγχόνην, καθὼς εἶδε τινα τῶν ὑπηρετῶν δακρύοντα, εἶπε πρὸς αὐτόν «Μὴ με κλαίης, ὦ ἄνθρωπε, διότι εἶμαι πολὺ καλλίτερος ἐκείνων, οἱ ὅποιοι φονεύουσιν ἐμὲ παρανόμως καὶ ἀδίκως». Οὕτω πῶς ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ἅγις, θυσιασθεὶς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τῆς πατρίδος του.

Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἁγίδος, ὁ Λεωνίδας ἔλαβε διὰ τῆς βίας τὴν χήραν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἔδωκεν εἰς τὸν υἱόν του Κλεομένην. Ἦτο δὲ ὁ Κλεομένης νέος φιλότιμος καὶ μεγαλόφρων, καὶ ἠγάπα πολὺ τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν ἀφέλειαν ὅπως καὶ ὁ Ἅγις, μόνον ὅτι δὲν εἶχε τὴν πρᾶκτητα ἐκείνου, ἀλλ' ἦτο ζωηρότερος. Πολλάκις δὲ ἠρώτα τὴν γυναῖκά του περὶ τῶν σχεδίων τοῦ Ἁγίδος, καὶ μετὰ προσοχῆς ἠχροᾶτο ὅτε ἐκείνη ἐδιηγεῖτο.

Ἀφ' οὗ δὲ ἀπέθανεν ὁ Λεωνίδας, παρέλαβε τὴν βασιλείαν ὁ Κλεομένης, καὶ κατήργησεν εὐθὺς τὸ ἄξίωμα τῶν ἐφόρων, κατέθεσε τὴν περιουσίαν του καὶ αὐτὸς καὶ οἱ φίλοι του, ἐγένινεν ἡ διανομὴ τῆς γῆς, ἤνοιξαν πάλιν τὰ γυ-

μνάσια καὶ αἱ πηλαῖστροι καὶ τὰ συσσίτια, καὶ οἱ Σπαρτιαῖται ἀνέλαβον πάλιν τὴν παλαιὰν δαίαιταν, ὀλίγοι μὲν ἐξ ἀνάγκης, οἱ δὲ πλεῖστοι ἐκουσίως. Ἄλλ' ὅμως διὰ τὸ νὰ μὴ φαίνεται ὅτι εἶνε μονάρχης, ἀνεκλήρυξε συμβασιλέα τὸν ἀδελφόν του Εὐκλείδαν. Καὶ τότε μόνον συνέβη νὰ ἔχη ἡ Σπάρτη καὶ τοὺς δύο βασιλεῖς ἐκ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας.

Ὁ Κλεομένης, ἀφ' οὗ ἅπαξ ἀπεφάσισε νὰ φέρῃ τὴν Σπάρτην εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς δύναμιν, προσεπάθησε νὰ λάβῃ καὶ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Δῆλα δὴ πολλαὶ πόλεις τῆς Ἀχαιᾶς ἦσαν ἡνωμέναι εἰς μίαν συμμαχίαν, διὰ τὸ συμβοηθῶνται καὶ νὰ ἀποκρῶσι τὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν· ἡ συμμαχία δὲ αὕτη ἐλέγετο Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία καὶ πρωτεύουσαν εἶχε τὸ Αἰγίον, ὅπου ἐγίνετο ἅπαξ τοῦ ἔτους γενικὴ συνέλευσις καὶ ἐξελέγοντο εἰς στρατηγὸς καὶ ἄλλοι ἄρχοντες, εἴτινες ἐκυβέρνην τὴν συμπολιτείαν. Κατὰ τοὺς χρόνους δὲ τούτους ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἦτο ἰσχυροτάτη, διότι περιελάμβανεν ὅλην σχεδὸν τὴν Πελοπόννησον, πλὴν τῆς Σπάρτης καὶ ὀλίγων τινῶν ἄλλων πόλεων. Στρατηγὸς δὲ αὐτῆς ἦτο ὁ Ἄρατος. Ὁ Κλεομένης λοιπόν, ἔχων συμμάχους τοὺς Αἰτωλοὺς, ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς πολλὰς μάχας. Ὁ Ἄρατος βλέπων ὅτι μόνη ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία δὲν δύναται νὰ ἀντισταθῇ κατὰ τοῦ Κλεομένου, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου, ὁ δὲ Κλεομένης ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ ζητήσῃ καὶ αὐτὸς τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου τοῦ Εὐεργέτου· ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἠδυνήθη νὰ στείλῃ βοήθειαν, διότι εἶχε πόλεμον πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Σέλευκον. Ὁ Ἀντίγονος λοιπόν, ἀνακηρυχθεὶς ἀρχηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἐπορεύθη μετὰ τριάκοντα χιλιάδων στρατοῦ εἰς τὴν Λακωνίαν· μαθὼν τοῦτο ὁ Κλεομένης ἔσπευσεν νὰ τον ἐμποδίσῃ, ἔχων μόνον εἴκοσι χιλιάδας στρατοῦ καὶ κατέλαβε τὰ στενὰ τῆς Σελλασίας. Ἐκεῖ συνηντήθησαν τὰ δύο στρατεύματα,

καὶ οἱ Σπαρτιαῖται μετὰ πεισματώδῃ μάχῃ ἐνικήθησαν, ἐφονεύθη δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Εὐκλείδης.

Καὶ ὁ μὲν Κλεομένης, ἄφ' οὗ εἶδεν ὅτι οὐδεμία ἐλπίς σωτηρίας ὑπάρχει, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην. Καὶ καθὼς ἦτο ὠπλισμένος, χωρὶς νὰ πῇ τίποτε ἢ νὰ καθήσῃ, ἐν ᾧ ἦτο κατάκοπος, κατέβη εἰς τὸ Γύθειον καὶ ἐπιβίβασθεις μετὰ τῶν φίλων τοῦ εἰς πλοῖον, ἀπέπλευσεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν πρὸς τὸν Πτολεμαῖον, διότι ἠλπίζεν ὅτι θὰ κατορθώσῃ νὰ λάβῃ παρ' αὐτοῦ βοήθειαν καὶ νὰ ἐπανέλθῃ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Σπάρτην. Ὁ δὲ Ἀντίγονος ἐκυρέυσε τὴν Σπάρτην ἐξ ἐφόδου καὶ κατέστησεν αὐτὴν σύμμαχον τῆς Μακεδονίας.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ὑπεδέχθη τὸν Κλεομένην καὶ ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν ὅτι θὰ τον βοηθήσῃ καὶ διὰ στρατοῦ καὶ διὰ χρημάτων· ἀλλὰ δυστυχῶς ἀπέθανε μετ' ὀλίγον. Ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ, ὅχι μόνον δὲν ἠθέλησε νὰ τον βοηθήσῃ, ἀλλὰ καὶ τον ἐφυλάκισε μετὰ δεκατριῶν ἄλλων ἀκολουθῶν του. Ὁ Κλεομένης ἡμέραν τινὰ καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς ἔλειπεν ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας, μεθύσας τοὺς φύλακας, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς φυλακῆς μετὰ τῶν δεκατριῶν ἀκολουθῶν του καὶ ξιφῆρεις ἔτρεχον εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Ἀλεξανδρείας κρᾶζοντες καὶ καλοῦντες τὸν λαὸν εἰς ἐπανόστασιν. Ἀλλὰ ὁ λαὸς τόσον ἐξεπλάγῃ ἐκ τῶν κραυγῶν καὶ τόσον ἐφοβήθη, ὥστε παρρηθὺς ἐκλείσθη εἰς τὰς οἰκίας του, καὶ δὲν ἐτόλμησε νὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ οὐδὲ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ. Ἐσπευσεν ὁ Κλεομένης εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὅπου ἦσαν αἱ φυλακαί, διὰ νὰ ἀπολύσῃ τοὺς φυλακισμένους, ἀλλὰ προφθάνοντες οἱ φύλακες ἔφραξαν τὴν ἀκρόπολιν. Βλέπων ὁ Κλεομένης ὅτι οὐδεμία ἐλπίς σωτηρίας ὑπελείπετο, παρεκίνησε τοὺς ἀκολουθοῦσους του νὰ φονευθῶσι καὶ ἐφονεύθη καὶ αὐτός, διότι δὲν κατεδέχετο νὰ συλληφθῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ἐξευτελισθῇ.

Οὕτω πως ἀπέθανε καὶ ὁ Κλεομένης τὸ 220 π. Χ., βασιλεύσας τῆς Σπάρτης δεκαἑξέτη, βασιλεὺς σπανίων προτερημάτων καὶ ἀρετῶν.

ΦΙΛΟΠΟΙΜΗΝ

(235—185 π. Χ.)

Ὁ Φιλοποίμην ἐγεννήθη ἐν Μεγαλοπόλει τῆς Ἀρχαδίας τὸ ἔτος 253 π. Χ. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ὠνομάζετο Κραῦγίς καὶ εἶχε φροντίσῃ πολὺ περὶ τῆς ἀνατροφῆς καὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ υἱοῦ του. Εἶχε δὲ ἰδιαιτέραν κλίσιν εἰς τὰ στρατιωτικά, καὶ προσεπάθει νὰ ἔχῃ παράδειγμα τοὺς μεγάλους ἄνδρας τῆς Ἑλλάδος, οἵτινες ἄλλοτε ἐδόξασαν τὴν πατρίδα.

Καὶ εἰς μὲν τοὺς πολέμους αὐτὸς πρῶτος ἐξεκίνει καὶ τελευταῖος ἐπανήρχετο. Ὅτε δὲ δὲν ἦτο πόλεμος, ἐγύμναζε τὸ σῶμά του καὶ το ἔκαμνεν ἐλαφρὸν καὶ ῥωμαλέον, καταγινόμενος ἢ εἰς τὸ κυνήγιον ἢ εἰς τὴν γεωργίαν, διότι εἶχε κτῆμα καλόν. Καθ' ἡμέραν λοιπὸν ἐπορεύετο εἰς τὸ κτῆμα καὶ ἐργάζετο μετὰ τῶν γεωργῶν καὶ τῶν ἀμπελουργῶν. Καὶ ὅσα μὲν χρήματα ἐκέρδαιεν ἐκ τῶν λατύρων, τὰ ἐδαπάνα ἀγοράζων ἵππους καὶ ὄπλα καὶ πληρώων λύτρα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν αἰχμαλώτων συμπολιτῶν του· τὴν δὲ περιουσίαν του ἠϋξανε διὰ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς γεωργίας. Μέγα μέρος τῆς ἡμέρας ἀνεγίνωσκε διάφορα συγγράμματα, ὅχι ἀνεξαιρέτως οἷα δὴποτε, ἀλλ' ὅσα ἐνόμιζεν ὅτι εἶνε ὠφέλιμα εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ μάλιστα τὰ στρατιωτικά καὶ τὰς ἱστορίας τῶν πολέμων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἄλλων. Καὶ ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ Ὀμήρου ἀνεγίνωσκεν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα διεγείρουσι τὴν ψυχὴν καὶ παροξύνουσιν εἰς τὴν ἀνδρείαν.

Ἦτο δὲ ὁ Φιλοποίμην ἀφελὴς τοὺς τρόπους, μετρίοφρων καὶ ἀπλοῦς τὴν ἐνδυμασίην. Διηγοῦνται δὲ μάλιστα ὅτι ὅτε

ἦτο στρατηγὸς προσεκλήθη εἰς Μέγαρα ὑπὸ τινος φίλου του νὰ μείνῃ ὀλίγας ἡμέρας. Ἡ οἰκοδέσποινα κατεγίνετο νὰ παρασκευάσῃ τὸ δεῖπνον μετὰ πολλῆς ἀκριβείας, ἀφ' οὗ ἔμελλε νὰ φιλοξενήσῃ τὸν στρατηγὸν τῶν Ἀχαιῶν. Ὅτε ἦλθεν εἰς τὴν οἰκίαν ὁ Φιλοποίμην, ἔτυχεν ἀπὼν ὁ οἰκοδεσπότης. Τόσον δὲ ἀπλούστατα ἦτο ἐνδεδυμένος, ὥστε ἡ οἰκοδέσποινα ἐνόμισεν αὐτὸν ὑπηρέτην καὶ πρόδρομον τοῦ στρατηγοῦ. Καὶ ἐπειδὴ ἐβιάζετο νὰ στήσῃ τὸ φαγητόν, παρεκάλεσε τὸν Φιλοποίμενα νὰ τὴν βοηθήσῃ καὶ νὰ σχίσῃ ξύλα. Παρευθὺς ὁ στρατηγὸς ἔρριψε κάτω τὴν χλαμύδα του καὶ ἤρχισε νὰ σχίζῃ ξύλα. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔρχεται ὁ οἰκοδεσπότης, καὶ βλέπων τὸν στρατηγὸν σχίζοντα ξύλα, ἀνεφώνησε « Τί εἶνε τοῦτο, στρατηγέ ; » ὁ δὲ Φιλοποίμην ἀπεκρίθη· « Τί εἶνε ἐρωτᾶς ; νά, τιμωροῦμαι διὰ τῆς ἀπλότητά τῆς στολῆς μου ».

Πρώτην φορὰν διεκρίθη ὁ Φιλοποίμην καὶ ἐφάνη ἡ ἀξία του, ἐν τῇ μάχῃ τῆς Σελλασίας, ὅτε ἐνίκηθη ὁ βσιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν Κλεομένης καὶ κατεστράφη ὅλη ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἦτο ἀπλοῦς ἱππεὺς· βλέπων δὲ ὅτι, ἐὰν τὸ ἱππικὸν ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, θὰ διασκορπίσῃ αὐτούς, εἶπε τὴν γνώμην του εἰς τοὺς στρατηγοὺς τοῦ βασιλέως Ἀντιγόνου, ἀλλ' αὐτοὶ κατεφρόνησαν αὐτόν. Τότε καὶ αὐτὸς ἄνευ διαταγῆς τινος, ὁρμᾷ μετὰ τῶν συμπολιτῶν του καὶ ἐπιπίπτει κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τοὺς διασκορπίζει. Μετὰ τὸ τέλος τῆς μάχης ὁ βασιλεὺς Ἀντίγονος ἠρώτησε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ « Διὰ τί ἐξεκίνησε τὸ ἱππικὸν ἄνευ τῆς δαταταγῆς μου ; » Ἐκεῖνος δὲ ἀπολογούμενος εἶπε « Χωρὶς νὰ θέλωμεν ἐπεπείσαμεν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, διότι ἔκαμε τὴν ἀρχὴν κάποιος νέος Μεγαλοπολίτης », ὁ δὲ Ἀντίγονος γελάσας εἶπε « Μάθε λοιπὸν ὅτι αὐτὸς ὁ κάποιος ἔκαμε κατόρθωμα μεγάλου στρατηγοῦ ».

Ἔνεκα τοῦ ἀνδραγαθήματος τούτου ὁ Φιλοποίμην φυσικὰ ἔλαβε πολλὴν ὑπόληψιν καὶ ἐδοξάσθη. Ὁ δὲ Ἀντί—

γόνος προσεπάθησε νά τον περιλάβῃ εἰς τὸν Μακεδονικὸν στρατόν, ὑποσχόμενος βαθμοὺς καὶ χρήματα· ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἠθέλησεν, αἰσθανόμενος ὅτι δὲν ἠδύνατο εὐκόλως νὰ ὑποτάσσεται εἰς ἄλλους. Διὰ νὰ μὴ κάθηται δὲ ἄργος, ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Κρήτην χάριν ἀσκήσεως καὶ στρατιωτικῶν μελετῶν, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ Κρήτη εἶχε πόλεμον. Ἐμείνει δὲ ἐκεῖ πολὺν χρόνον καὶ ἐγυμνάσθη ἀρκετά, συμπολεμῶν μετὰ τῶν Κρητῶν, οἵτινες ἦσαν καὶ πάντοτε θὰ εἶνε ἄνδρες μάχιμοι καὶ ἐπιτήδαιοι εἰς διάφορα στρατηγήματα, ἔτι δὲ σώφρονες καὶ λιτοὶ κατὰ τὴν διαίταν. Ὅτε δὲ ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Κρήτης ἦτο τόσον ἐνδοξος καὶ λαμπρός, ὥστε εὐθὺς διωρίσθη ἀρχηγὸς τοῦ ἵππικοῦ. Παραλαβὼν δὲ τὸ ἵππικὸν εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἐβελτίωσεν αὐτὸ καὶ κατέστησε τέλειον κατὰ πάντα, διὰ τρόπου εὐφροεστάτου. Βλέπων δηλαδὴ τὴν νοσολαίαν τῆς πατρίδος του ἀρεσχομένην εἰς τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰς διασκεδάσεις, προσεπάθησε νὰ μετατρέψῃ τὰ ἐλαττώματα ταῦτα εἰς προτερήματα. Καὶ πράγματι κατώρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς νέους ἀντὶ νὰ στολιζονται διὰ πολυτίμων κοσμημάτων καὶ ἐνδυμάτων, νὰ ἀγοράζωσι λαμπρὰ καὶ πολύτιμα ὅπλα καὶ νὰ στολιζονται δι' αὐτῶν. Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ ἀγοράζωσι θώρακας ἐπιχρυσούς καὶ χαλινούς τῶν ἵππων ἀργυροῦς, κράνη μετὰ πτερῶν χρωματιστῶν καὶ γλαμύδας στρατιωτικὰς κεντητάς καὶ ἵππους λαμπροῦς. Ἀντὶ δὲ νὰ καταγίνωνται εἰς συμπόσια καὶ διασκεδάσεις, ἤρχισαν νὰ γυμνάζωνται εἰς τὰ στρατιωτικὰ καὶ εἰς τὴν ἵππασίαν, φιλοτιμούμενοι τίς νὰ φανῇ ἐπιδειξιώτερος καὶ νὰ ἐπαινεθῇ ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του. Οὕτω δὲ κατὰ μικρὸν κατώρθωσεν ὁ Φιλοποίμην νὰ γυμνάσῃ τοὺς συμπολίτας του, καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς στρατιώτας ἀρίστους, μετὰ τῶν ὁποίων διέπραξε τόσα ἀνδραγαθήματα καὶ ἐδόξασε τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην βασιλεὺς τῆς Σπάρτης ἦτο ἀνήλικον παιδίον, ἐπίτροπος δὲ αὐτοῦ ἦτο νέος τις ζωηρὸς

ὀνομαζόμενος Μαχανίδας, ὅστις ἐκυβέρνηα τὴν Σπάρτην ὡς τύραννος. Οὗτος λοιπόν, θέλων νὰ καθυποτάξῃ τὴν Πελοπόννησον, εἰσέβαλε μετὰ πολλοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Μαντινείαν. Καθὼς δὲ ἦλθεν ἡ εἰδησις αὕτη, εὐθὺς ὁ Φιλοποίμην ἐξεκίνησε μετὰ τοῦ Ἀχαϊκοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Μαντινείαν. Καὶ οἱ δύο δὲ στρατοὶ παρετάχθησαν πλησίον τῆς πόλεως ταύτης. Γενομένης δὲ μάχης, ἐνίκων κατ' ἀρχὰς οἱ Σπαρτιᾶται, ἔπειτα ὅμως ὁ Φιλοποίμην ἐφορμήσας κατὰ τοῦ Μαχανίδου, ὅστις ἔτρεχεν ἑφιππος καὶ προσεπάθει νὰ πηδήσῃ τὰ φρον μεγάλην καὶ βαθεῖαν ἐφόνευσεν αὐτὸν καὶ τον ἔρριψεν ἀπὸ τοῦ ἵππου. Ἐφονεύθησαν τετρακισχίλιοι περίπου Σπαρτιᾶται καὶ ἐζωγρήθησαν πλείστοι ὅσοι. Ἐμείνει δὲ νικητὴς ὁ Ἀχαϊκὸς στρατὸς (208 π.Χ.). Θαυμάσαντες οἱ Ἀχαιοὶ τὸ κατόρθωμα τοῦτο τοῦ στρατηγοῦ των καὶ τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα, ἔστησαν εἰς τοὺς Δελφοὺς χαλκοῦν ἀνδριάντα ἑπιππον, παριστάοντα τὸν Φιλοποίμην αὐτὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἐφόνευε τὸν Μαχανίδα.

Τὸν Μαχανίδα διεδέχθη ὁ τύραννος Νάβις, ἄνθρωπος σκληρότατος καὶ θηριώδης, ὅστις μετὰ τινα ἔτη κατέλαβε τὴν Μεσσήνην αἰφνιδίως. Κατ' ἐκεῖνο δὲ τὸ ἔτος ἔτυχεν νὰ εἴναι ἄλλος στρατηγός, ὁ Λύσιππος ὁ Φιλοποίμην προέτρεπεν αὐτὸν νὰ βοηθήσῃ τοὺς Μεσσηνίους· ἀλλ' ἐκεῖνος ἔλεγεν ὅτι εἴνε ἀργὰ πλέον, διότι οἱ ἐχθροὶ εἴνε ἐντὸς τῆς πόλεως. Τότε καὶ ὁ Φιλοποίμην χωρὶς νὰ εἴναι στρατηγός, παρέλαβε τοὺς συμπολίτας του καὶ ἐξεστράτευσεν εἰς Μεσσήνην. Οὗτοι δὲ προθύμως ἠκολούθησαν αὐτὸν, χωρὶς νὰ περιμείνωσι νὰ ἔλθῃ ὁ διορισμός του, διότι ἐσέβοντο αὐτὸν καὶ εἶχον πεπιθήσιν εἰς τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα. Καὶ πράγματι ὁ Νάβις, καθὼς ἔμαθεν ὅτι ἔρχεται ὁ Φιλοποίμην, εὐθὺς διέλυσε τὸ στρατόπεδόν του καὶ ἔφυγε νύκτα ἐκ τῆς Μεσσήνης, νομίσας εὐτυχίαν του ὅτι κατάρθωσεν νὰ διαφύγῃ σῶος. Οὕτω δὲ ἡ Μεσσήνη ἠλευθερώθη. Ἀλλοτε δὲ, ἐν ᾧ οἱ Βοιωτοὶ

ἐπολιόρκουν τὰ Μέγαρα καὶ εἶχον πολλὰς ἐλπίδας ὅτι θὰ τα κυριεύσωσι ταχέως, ἐξαίφνης διεδόθη εἰδήσις ὅτι τάχα ἔρχεται ὁ Φιλοποίμην εἰς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων· οἱ Βοιωτοὶ ἀφίνουν τὰς κλίμακας ἐστηριγμένας εἰς τὰ τεῖχη τῆς πόλεως, καὶ φεύγουν καὶ ἀκόμη φεύγουν.

Ὁ Φιλοποίμην ἦτο ἀνὴρ δραστήριος καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ μένῃ ἀργός· ἐθεώρει δὲ τὴν στρατηγικὴν καὶ πολεμικὴν τέχνην ὡς ἐπιτηδεύμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὤφειλε νὰ καταγίνεται πάντοτε. Ὅθεν ὁσάκις δὲν ἐξελέγετο στρατηγός, ἐζήτηι ἄλλοῦ πολέμους καὶ μάχας. Διὰ τοῦτο μετέβη ἐκ δευτέρου εἰς τὴν Κρήτην, ὅπου τὸν προσεκάλεσαν οἱ Κρήτες καὶ τὸν διώρισαν στρατηγόν. Ἐκεῖ δὲ ἀνδραγαθήσας καὶ θαυμασθεὶς, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, διότι ἔμαθεν ὅτι ὁ Νᾶβις, λαβὼν θάρρος ἐνεκα τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ, ἐπολιώρχησε τὸ Γύθειον ὁποῖον κατεῖχον οἱ Ἀχαιοί. Διορισθεὶς δὲ στρατηγός τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Νάβιδος, καὶ κατακαύσας τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ ἐνίκησεν αὐτὸν κατὰ κράτος πλησίον τῆς Σπάρτης.

Μετ' ὀλίγα ἔτη ὁ μὲν Νᾶβις ἐδόλοφονήθη ὑπὸ τῶν συμμάχων τοῦ Αἰτωλῶν, ὁ δὲ Φιλοποίμην ἀρπάσας τὴν εὐκαιρίαν, ἐπιπίπτει κατὰ τῆς Σπάρτης, καὶ πείθει τοὺς Σπαρτιάτας νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Διὰ τὸ κατόρθωμα δὲ τοῦτο ἐκέρδησε τὴν ὑπόληψιν καὶ τὸν θχυμασμὸν τῶν συμπολιτῶν του, διότι δὲν ἦτο μικρὸν πρᾶγμα νὰ γίνῃ ἡ Σπάρτη μέρος τῆς Ἀχαιᾶς· ἐκέρδησε δὲ καὶ τὴν εὐνοίαν τῶν ἀρίστων οἰκογενειῶν τῆς Σπάρτης, αἵτινες ἤλπισαν ὅτι θὰ ἔχωσι τὸν Φιλοποίμενα φύλακα τῆς ἐλευθερίας των. Ὡς δεῖγμα δὲ τῆς εὐγνωμοσύνης των οἱ Σπαρτιάται ἀπέστειλαν πρὸς τὸν Φιλοποίμενα δῶρον τέσσαρα ἑκατομμύρια δραχμῶν, τὰ ὅποια εἶχον εἰσπράξῃ ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν κτηματῶν τοῦ τυράννου Νάβιδος.

Ἄλλ' ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐφάνη ὁ Φιλοποίμην ὅτι ἦτο ἀνὴρ πράγματι ἄριστος· διότι πρῶτον μὲν οὐδεὶς

ἐκ τῶν Σπαρτιατῶν ἤθελε νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τοιοῦτον ἄνδρα περὶ δωροδοκίας, ἀλλὰ φοβούμενοι καὶ ἀποφεύγοντες, ἀνέθεσαν τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν Τιμόλαον, τὸν φίλον τοῦ Φιλοποίμενος, Ἐπειτα δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Τιμόλαος, ὡς ἦλθεν εἰς Μεγαλόπολιν καὶ ἐφιλοξενήθη ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φιλοποίμενος, καὶ κατενόησεν ὅτι ἡ σοβαρότης τῆς ὁμιλίας αὐτοῦ καὶ ἡ λιτότης καὶ τὸ ἥθος ἦτο ἀδύνατον νὰ νικηθῶσιν ὑπὸ χρημάτων, ἀπεσιώπησε περὶ τῆς δωρεᾶς, καὶ εὔρεν ἄλλην τινὰ πρόφασιν τοῦ ταξειδίου του, καὶ ἀπῆλθεν εἰς Σπάρτην ἄπρακτος. Καὶ πάλιν ἐκ δευτέρου ἐπέμφθη καὶ ἔπαθε τὸ αὐτό. Μόλις δὲ μετὰ βίας εἰς τὸ τρίτον ταξειδίον ἐδήλωσε πρὸς τὸν Φιλοποίμενα τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Σπάρτης. Ὁ δὲ Φιλοποίμην ἀκούσας μετὰ χαρᾶς τὴν ἀπόφασιν τῶν Σπαρτιατῶν, ἦλθε μόνος του εἰς τὴν Σπάρτην καὶ εἶπε πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας « Μὴ δίδετε δῶρα διὰ νὰ ἀγοράζετε τοὺς καλοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς φίλους, τοὺς ὁποίους δύνασθε νὰ ἔχετε δωρεάν, ἀλλὰ τοὺς κακοὺς νὰ ἀγοράζετε διὰ χρημάτων, διὰ νὰ τοὺς ἀποστομώνετε νὰ μὴ σας ἐνοχλῶσι καὶ σας βλάπτωσι ». Τοιοῦτος ἦτο ὁ Φιλοποίμην καὶ ὡς πρὸς τὰ χρήματα.

Κατὰ τὸ ἐβδομηκοστὸν δὲ ἔτος τῆς ἡλικίας του ὁ Φιλοποίμην ἐξελέχθη στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ὀγδόην φορὰν. Ἦλπιζε δὲ ὅτι θὰ διέλθῃ τὸ ἔτος τοῦτο τῆς στρατηγίας του ἄνευ τινὸς πολέμου, καὶ ὅτι τὰ πράγματα τῆς πατρίδος θὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς αὐτὸν νὰ ζήσῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του ἐν ἡσυχίᾳ. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ πράγματα ἀπέβησαν παρὰ τὴν θέλησίν του καὶ παρὰ τὰς ἐλπίδας του. Λέγεται μάλιστα ὅτι ἡμέραν τινὰ ἐν τινι συναναστροφῇ ἐγίνε λόγος περὶ τινος στρατηγοῦ, ὅστις εἶχε φήμην ἄνδρὸς ἔχοντος μεγάλην στρατηγικὴν ἱκανότητα, ὁ δὲ Φιλοποίμην εἶπε « Καὶ ἀξίζει νὰ γίνεταί λόγος περὶ στρατηγοῦ, ὅστις ἐστάθῃ καὶ τὸν συνέλαβον ζωντανὸν οἱ ἐχθροί; » Καὶ ποῦ νὰ εἰζυρεν ὁ δούτιμοις γέρον τὶ ἐμελλε νὰ γίνῃ μετ' ὀλίγον!

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπεστάτησεν ἡ Μεσσήνη, ἀρχηγὸς δὲ τῆς ἀποστασίας ἦτο Μεσσήνιός τις ὀνομαζόμενος Δεινοκράτης γνωστὸς μόνον διὰ τὴν κακίαν του καὶ τὴν αὐθάδειαν. Ὁ δὲ Φιλοποίμην ἔτυχε τότε νὰ εἶνε ἀσθενὴς ἐν Ἀργεὶ μαθὼν δὲ ταῦτα ἔσπευσεν εὐθύς εἰς τὴν Μεγαλόπολιν, ὅπου ἔφθασεν αὐθημερὸν διατρέξας εἴκοσιν ὥρων δρόμον. Εὐθύς δὲ παρέλαβε τοὺς ἱππεῖς, οἵτινες ἦσαν οἱ ἐπιστημότατοι τῶν πολιτῶν καὶ νεώτατοι ἠκολούθησαν δὲ τὸν Φιλοποίμενα ἐκουσίως, διότι τὸν ἠγάπων καὶ ἐφιλοτιμαῦντο νὰ τον ἔχωσιν ἀρχηγόν των. Ἐσπευσαν δὲ πρὸς τὴν Μεσσήνην καὶ συνήντησαν τὸν Δεινοκράτην, καὶ μάχης γενομένης ἔτρεψαν αὐτὸν εἰς φυγὴν. Ἀλλ' ἐξαίφνης ἦλθεν ἐπικουρία πεντακοσίων ἱππέων, οἵτινες ἐφώρμησαν κατὰ τῶν Ἀχαιῶν, ταυτοχρόνως δὲ καὶ οἱ ἡττημένοι ἐπέστρεψαν καὶ κατέλαβον τοὺς περίξ λόφους, λαβόντες θάρρος ἐκ τῆς παρουσίας τῶν ἱππέων. Ὁ Φιλοποίμην ἐπειδὴ εἶχεν ὀλιγωτέρους ἱππεῖς, φοβηθεὶς μήπως περικυκλωθῇ, ὑπεχώρησε διὰ τόπων δυσβάτων. Διὰ νὰ δώσῃ δὲ καιρὸν εἰς τοὺς ἱππεῖς του νὰ ὑποχωρήσωσιν, ἔμενεν αὐτὸς τελευταῖος, καὶ πολλάκις ἐπέπιπτε κατὰ τῶν πολεμίων, οἵτινες δὲν ἐτελμων νὰ τον προσβάλωσιν, ἀλλὰ μακρόθεν ἐκραύγαζον διὰ νὰ φοβίσωσι τοὺς ἱππεῖς αὐτοῦ.

Καὶ οἱ μὲν ἱππεῖς ἔφευγον, ὁ δὲ Φιλοποίμην χωρὶς νὰ το καταλάβῃ ἔμεινε πολὺ ὀπίσω καὶ ἀπεμονώθη μεταξὺ τῶν πολεμίων. Καὶ οὐδεὶς μὲν ἐτόλμησε νη τον πλησιάσῃ καὶ νὰ ἀπλώσῃ ἐπάνω του, ἀλλὰ, ἐν ᾧ ἔτρεχεν εἰς μέρη πετρώδη καὶ ἀπόκρημνα, κτυπῶν τὸν ἵππον διὰ τῆς μάστιγος, ὁ ἵππος ὠλίσθησε καὶ τον ἔρριψε κάτω. Ἡ κεφαλὴ του ἐκτύπησε καὶ ἔμεινεν ἀναυδὸς καὶ ἀναίσθητος πολλὴν ὥραν. Ἐσπευσαν εὐθύς οἱ πολέμιοι, καὶ ἰδόντες αὐτὸν ἀκίνητον, ἐνόμισαν ὅτι ἀπέθανε καὶ προσεπάθουν νὰ στρέψωσι τὸ σῶμά του διὰ νὰ του ἀφαιρέσωσι τὰ δπλα. Ἀλλ' ὁ Φιλοποίμην ἐσήκωσε τὴν κεφαλὴν του καὶ

εἶδε περίξ αὐτοῦ· τότε εὐθὺς πάντες ὥρμησαν κατ' ἐπάνω του, ἔδεσαν τὰς χεῖράς του ὀπίσω, καὶ τον ὠδήγουν εἰς τὴν Μεσσήνην, ὑβρίζοντες καὶ ἐμπαίζοντες τὸν ἄνδρα, ὅστις οὐδέποτε ἤλπιζεν ὅτι ἡδύνατο νὰ πάθῃ ταῦτα οὐδὲ εἰς τὸ ὄνειρόν του.

Ὡς δὲ διεδόθη ἡ εἰδήσις εἰς τὴν Μεσσήνην ὅτι συνελήφθη ζῶν ὁ Φιλοποίμην, πάντες οἱ πολῖται ἔσπευσαν μετὰ χαρᾶς εἰς τὰς πύλας τῆς πόλεως. Καθὼς δὲ εἶδον τὸν Φιλοποίμενα ἐλκόμενον παρ' ἀξίαν καὶ τῆς δόξης του καὶ τῶν τροπαίων του, τὸν ἐλυπήθησαν οἱ πλεῖστοι, ὥστε καὶ ἐδάκρυσαν καὶ ἐλεεινολόγησαν τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν, διότι εἶνε πρᾶγμα μηδαμηνόν, εἰς τὸ ὅποῖον δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ τις πίστιν. Πάντες δὲ ἐφιθύριζον μεταξύ των « δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ὁ Φιλοποίμην εὐηργέτησε τὴν πόλιν μας, καὶ ἀπέδωκεν εἰς ἡμᾶς τὴν ἐλευθερίαν, ἐκδιώξας τὸν τύραννον Νᾶβιν ». Ὀλίγοι δέ, χαριζόμενοι εἰς τὸν Δεινοκράτην, προέτρεπαν αὐτὸν νὰ φονεύσῃ τὸν Φιλοποίμενα. Αὐτὸς ὁμῶς ἐφυλάκισεν αὐτὸν εἰς φυλακὴν ὑπόγειον προσωρινῶς, διὰ νὰ σκεφθῇ τί πρέπει νὰ κάμῃ.

Οἱ δὲ ἱππεῖς τῶν Ἀχαιῶν, ἀφ' οὗ ἑσταμάτησαν εἰς τι μέρος, καὶ εἶδον ὅτι λείπει ὁ Φιλοποίμην καὶ δὲν φαίνεται πουθενά, ἤρχισαν νὰ τον ἀναζητῶσι. Λέγοντες μεταξύ των « εἶνε ἐντροπὴ καὶ ἄδικον νὰ ἀφῆσωμεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν πολεμίων τὸν στρατηγόν μας, ὅστις ἀψήφησε τὴν ζωὴν του διὰ νὰ μας σώσῃ ». Ἐξήτασαν λοιπὸν μὲ τρόπον καὶ ἔμαθον τὴν σύλληψιν τοῦ Φιλοποίμενος, καὶ ἀνήγγειλαν τὴν θλιβεράν εἰδήσιν εἰς τὰς πόλεις τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Ἡ δὲ συμπολιτεία παρευθὺς ἀπεφάτισε νὰ ἀποστείλῃ πρέσβεις καὶ νὰ ζητήσῃ τὸν ἄνδρα παρὰ τῶν Μεσσηνίων, ἤργισε δὲ καὶ νὰ παρασκευάζεται εἰς πόλεμον.

Καὶ οὗτοι μὲν λοιπὸν ταῦτα ἔπραττον. Ἀφ' οὗ δὲ ἐνύκτωσε καὶ τὸ πλῆθος διελύθη καὶ ἕκαστος ἀπεχώρησεν εἰς τὴν οἰκίαν του, ὁ Δεινοκράτης φοβούμενος μήπως ὁ

λαὸς κάμῃ διαδῆλωσιν ὑπὲρ τοῦ Φιλοποίμενος, ἀνοίξας κρυφίως τὴν φυλακὴν, διέταξεν ὑπάλλληλόν τινα νὰ καταβῇ εἰς τὴν φυλακὴν καὶ νὰ δώσῃ τὸ κῶνειον εἰς τὸν Φιλοποίμενα· νὰ σταθῇ δὲ ἐκεῖ ἕως οὔτου ὁ Φιλοποῖμην τὸ πῆρ ὄλον. Ὅτε εἰσῆλθεν ὁ ὑπάλλληλος, εὗρε τὸν Φιλοποῖμενα πλαγιασμένον, δὲν ἔκοιμάτο ὁμως, ἀλλὰ ἦτο περίλυπος καὶ τεταραγμένος. Καθὼς δὲ εἶδε τὸ φῶς, καὶ τὸν ὑπάλλληλον κρατοῦντα εἰς τὴν χεῖρα τὸ ποτήριον, ἀνεκάθιστε μόλις καὶ μετὰ βίας, διότι ἠσθάνετο μεγάλην ἀτονίαν. Ἐλαβεν ἔπειτα τὸ ποτήριον, καὶ τον ἠρώτησεν ἂν ἔχη εἶδῃσιν τί ἀπέγιναν οἱ ἱππεῖς του, καὶ μάλιστα ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἱππικοῦ, ὁ Λυκόρτας. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος εἶπεν ὅτι ἐτῶθησαν οἱ περισσότεροι, ὁ Φιλοποῖμην τότε ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν καὶ ἀπέβλεψε πρὸς τὸν ὑπάλλληλον μετὰ πραότητος καὶ εἶπε «Καλὴ εἶνε ἡ εἶδησίς σου, ἂν δὲν κατεστράφημεν ἐντελῶς!» Χωρὶς δὲ νὰ εἴπῃ ἄλλο τι ἢ νὰ ἐκβαλῇ φωνήν, ἔπιεν ὄλον τὸ ποτήριον καὶ πάλιν ἐπλαγίασε, καὶ ταχέως ἀπεσθέσθη, διότι τὸ σῶμά του ἦτο ἐξηντλημένον.

Καθὼς δὲ ἦλθεν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς ἡ εἶδησις τοῦ θανάτου τοῦ Φιλοποίμενος, τὰς μὲν πόλεις αὐτῶν κατέλαβε κοινὴ κατήφεια καὶ πένθος, καὶ εὐθὺς συνελθόντες εἰς Μεγαλόπολιν ἀπεφάσισαν νὰ τιμωρήσωσι τοὺς φονεῖς ἄνευ ἀναβολῆς. Ἐξέλεξαν στρατηγὸν τὸν Λυκόρταν, ὅστις εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μεσσήνην καὶ καθυπέταξεν αὐτήν. Καὶ ὁ μὲν Δεινοκράτης ἠὔτοκτόνησεν, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων συνενόχων αὐτοῦ, ἄλλοι μὲν ἠὔτοκτόνησαν, ἄλλοι δὲ συνελήφθησαν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Λυκόρτα, διὰ νὰ δικασθῶσι καὶ τιμωρηθῶσι κατὰ τὸν νόμον.

Ἀφ' οὗ δὲ ἔκαυσαν τὸ σῶμα καὶ ἔθεσαν τὴν τέφραν ἐντὸς ὑδρίας, ἀνεχώρησαν ἐκ τῆς Μεσσήνης ἐν πομπῇ καὶ παρατάξει. Πάντες ἦσαν ἐστεφανωμένοι, πάντες ἐδάκρυον, προεπορεύοντο δὲ σιδηροδέσμιοι οἱ ἐχθροί. Αὐτὴν δὲ τὴν ὑδρίαν, μόλις φαινομένην ἕνεκα τοῦ πλήθους τῶν ταινιῶν

καὶ τῶν στεφάνων, ἐκόμιζεν ὁ Πολύβιος, ὁ υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, οἱ δὲ στρατιῶται ὠπλισμένοι ἠκολούθουν. Οἱ δὲ κάτοικοι τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων, διὰ τῶν ὁποίων διήρχετο ἡ πομπή, ἐξήρχοντο ὡς ἐὰν ἐμελλόν νὰ προῦπαντήσωσι τὸν Φιλοποίμενα ζῶντα καὶ ἐπανερχόμενον ἐκ τῆς ἐκστρατείας, ἡσπάζοντο τὴν ὑδρίαν, καὶ συμπαρηκολούθουν τὴν πομπὴν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν.

Ὅτε δὲ ἐφθασαν εἰς τὴν Μεγαλόπολιν, ἐξῆλθοι εἰς προῦπάντησιν τοῦ Φιλοποίμενος καὶ οἱ γέροντες μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδίων, καὶ θρῆνος πολὺς ἐγίνε καὶ κλαυθμὸς πάντων τῶν πολιτῶν καὶ ὅλου τοῦ στρατεύματος, καὶ ὅλη ἡ πόλις ἐφαίνετο ὅτι ἐπόθει τὸν ἐνδοξὸν ἄνδρα, διότι εἰξευρεν ὅτι μετὰ τοῦ Φιλοποίμενος ἔχανε καὶ τὰ πρωτεῖα μεταξὺ τῶν Ἀχαϊκῶν πόλεων.

Ὁ Φιλοποίμην ἐτάφη μετὰ μεγάλης πομπῆς, ὡς ἦτο ἐπόμενον, καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου του ἐλιθοβολήθησαν οἱ αἰχμάλωτοι Μεσσήνιοι. Πᾶσαι δὲ αἱ πόλεις ἐψήφισαν εἰς μνήμην αὐτοῦ μεγάλας τιμὰς καὶ ἔστησαν ἀνδριάντας. Μάλιστα δὲ ἡ πατρίς αὐτοῦ Μεγαλόπολις ἐψήφισε νὰ ἐκφωνῶνται κατ' ἔτος ἐγκώμια τῆς ἀνδρείας του καὶ οἱ νέοι νὰ ψάλλωσιν ὕμνους.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Φιλοποίμην, ὁ τελευταῖος Ἑλλήνων ὅπως τὸν ὠνόμασαν οἱ ἱστορικοί· καὶ δικαίως, διότι μετὰ τοῦ ὀνόματός του τελευταῖα καὶ ὁ κατάλογος τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ἀγροίλαος	Σελ.	135	Λεωνίδας	Σελ.	48
Ἄγρις	»	190	Λυκοῦργος	»	3
Ἀλέξανδρος . .	»	162	Μιλτιάδης	»	39
Ἀλκιβιάδης . . .	»	109	Ξενοφῶν	»	130
Ἀριστείδης . . .	»	67	Παυσανίας	»	144
Ἀριστόδημος . .	»	10	Πεισίστρατος . .	»	33
Ἀριστομένης . .	»	15	Πελοπίδας	»	144
Δημοσθένης . . .	»	181	Περικλῆς	»	91
Ἐπαμεινώνδας .	»	144	Σόλων	»	24
Θεμιστοκλῆς . .	»	55	Σωκράτης	»	124
Θρασύβουλος . .	»	120	Φίλιππος	»	156
Κίμων	»	82	Φιλοποίμην	»	197
Κλεομένης	»	190			

Πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων
καὶ Παρθεναγωγείων

Γαλάνη Λατινικὸν Ἀναγνώσματ' ἄριον	Δρ.	1,—
Δροσίνη Γ. καὶ Κασδόνη Νεοτ. Λ. Ἀναγνώσματα Τομ. Α'	»	1,80
» » » » » » Β'	»	2,15
» » » » » » Γ'	»	1,80
Ζηκίδου Γ. Δ. Διδακτικὴ Γραμ. τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου	»	2,50
» » » Κατάλογος Ἀνωμάτων ῥημ. καὶ ὀνομάτων	»	2,50
Καταιδαίνη Κωνστ. Σ. Συντακτικὸν τῆς Ἑλλ. Γλώσσης.	»	1,25
Κρασσά Φιλ. Γραμματικὴ τῆς Γαλλικῆς Γλώσσης	»	1,50
Κωνσταντινίδου Ἀνέστη Ἑλληνικὴ Χρηστομάθεια ἐξ Ἑλλήνων πεζογράφων. συνταχθεῖσα κατὰ τὸ προ- γραμμα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας Τόμ. Α'.	λεπ.	70
— » Β'.	»	90
— » Γ'.	Δρ.	1,40
— Νεώτατος Γεωγραφικὸς Ἀτλας χρυσόδετος συν- ταχθεὶς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νεωτάτων Εὐρωπαϊκῶν ἐκδόσεων κατ' ἑγκρίσιν τοῦ Ὑπουργείου.	»	9,—
Κωνσταντινίδου Α. Ὁρθογραφικὰ γυμνάσματα.	»	1,50
— Στοιχειώδης Φυσιογνωσία περιέχουσα σύντομον Φυσικὴν, Χημείαν καὶ Κοσμογραφίαν.	»	2,50
— Στοιχειώδης Φυσιογνωσία περιέχουσα σύντομον Ζωολογίαν, Ὀρυκτολογίαν καὶ Φυτολογίαν.	»	2,50
Λαζαρίδου Η. Μεγάλ. Καλλιγραφία Ἑλληνική, Γαλλική, καὶ Γερμανική.	»	1,25
Μοσχάκη Ἰγνατίου Τερὰ Ἱστορία Κ. Διαθήκης.	»	1,20
» » » Π.	»	1,20
» » Χριστιανικὴ Κατήχησις	»	1,30
Στάη Σ. Ἀριθμητικὰ Προβλήματα	»	2,50
Μουστάκα Εὐαγγ. Λατινικὸν Ἀναγνώσματ' ἄριον διὰ τὴν Γ' τάξιν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων.	»	1,50
Παπαγιαννοπούλου Ν. Γεωγραφία φυσικὴ καὶ πολιτικὴ κατὰ τὸ πρόγραμμ. τοῦ Ὑπουργείου.	»	2,75
Πουλίου Χ. Γραμματικὴ τῆς Λατινικῆς Γλώσσης κατὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ Ὑπουργείου.	»	1,—

Τιμᾶται δραχ. 2.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

καὶ τὰ σπουδαιότατα γεγονότα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας

ΠΡΟΣ ΧΡῆΣΙΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Γ' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΟΛΛΩΙ ΒΕΛΤΙΩΝ

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΑΝΕΣΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

1892

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

καὶ τὰ σπουδαιότατα γεγονότα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Γ' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΟΛΛΩΙ ΒΕΛΤΙΩΝ

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΑΝΕΣΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

1892

Πᾶν ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τῶν καταστημάτων τοῦ ἐκδότου, ἄλλως θεωρεῖται ὡς προϊόν τυποκλοπίας.

Α. Α. Κωνσταντινίδης

ΟΡΙΑ ΚΑΙ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἑλλάς καὶ διαίρεσις αὐτῆς. Ἑλλάς ὠνομάζετο πᾶσα χώρα κατοικουμένη ὑπὸ Ἑλλήνων ἐν τε τῇ Εὐρώπῃ, τῇ Ἀσίᾳ καὶ τῇ Ἀφρικῇ. Ἀλλ' οἱ ἀρχαῖοι γεωγράφοι Ἑλλάδα ἰθεώρουν κυρίως τὴν χώραν τὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου, τῶν Καμβουνίων καὶ τῶν Κεραιυνίων ὁρέων μέχρι τῶν ἀκρωτηρίων Ταινάρου καὶ Σουνίου μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν νήσων τοῦ Ἰονίου καὶ Αἰγαίου πελάγους. Ἡ χώρα αὕτη, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐμεγαλουργήσε τὸ Ἑλληνικὸν γένος, ἀποτελεῖται ἐκ τεσσάρων μερῶν, ἥτοι τῆς Βορείου Ἑλλάδος, τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων.

Βόρειος Ἑλλάς. Ἡ Βόρειος Ἑλλάς διχοτομουμένη ὑπὸ τοῦ ὄρους Πίνδου περιλαμβάνει δύο χώρας, πρὸς δυσμὰς μὲν τὴν ἀπὸ τῶν Κεραιυνίων ὁρέων μέχρι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἐκτεινομένην Ἠπειρον, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὴν ἀπὸ τῶν Καμβουνίων καὶ Ὀλύμπου μέχρι τῆς Οἴτης φθάνουσαν Θεσσαλίαν. Καὶ ἡ μὲν Ἠπειρος κατὰ τὰ ἐν αὐτῇ οἰκοῦντα κυριώτατα φύλα, *Χάονας*, *Θεσπρωτοὺς* καὶ *Μολοσσούς*, διηρεῖτο εἰς τρία τμήματα, τὴν *Χαονίαν*, τὴν *Θεσπρωτίαν* καὶ τὴν *Μολοσσίδα*, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔκειτο ἡ Δωδώνη, περίφημος διὰ τὸ ἀρχαιότατον πελασγικὸν μαντεῖον τοῦ Διός. Ἡ δὲ Θεσσαλία διηρεῖτο εἰς τέσσαρα τμήματα, τὴν *Ἑστιαῖωτιν*, τὴν *Φθιῶτιν*, τὴν *Θεσσαλιῶτιν* καὶ τὴν *Πελασγιῶτιν* ἢ τὸ *Πελασγικὸν Ἄργος*. Διὰ δὲ μεταγενεστέρας κατακτήσεως προσετέθη καὶ ἡ Μαγνησία ὡς πέμπτον τμήμα.

Στερεὰ Ἑλλάς. Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἐκτεινομένη ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου μέχρι τοῦ Κοριν-

θιακοῦ καὶ Σαρωνικοῦ, περιελάμβανε ἑννέα χώρας· τρεῖς δυτικές, τὴν Ἀκαρνανίαν, Αἰτωλίαν καὶ τὴν Ὀζολίδα· τέσσαρας ἀνατολικάς, τὴν Λοκρίδα, Βοιωτίαν, Ἀττικὴν καὶ Μεγαρίδα, καὶ δύο ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν, τὴν Δωρίδα καὶ Φωκίδα.

Πελοπόννησος. Ἡ Πελοπόννησος, ἐκτεινομένη πρὸς νότον τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου καὶ δι' αὐτοῦ συνεχομένη μετὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, περιελάμβανε ἑννέα αὐτονόμους χώρας, ἥτοι τὴν Κορινθίαν, τὴν Σικυωνίαν, τὴν Ἠλίαν, τὴν Μεσσηνίαν, τὴν Λακωνικὴν, τὴν Ἀργολίδα, καὶ τὴν Ἀρκαδίαν.

Νῆσοι. Αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου καὶ τοῦ Αἰγαίου Πελάγους συνδέουσι τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῶν λοιπῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου Θαλάσσης· οὕτως αἱ Ἰόνιοι νῆσοι συνδέουσιν αὐτὴν μετὰ τῆς Ἰταλίας, αἱ βόρειοι Σποράδες καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Θρακικοῦ πελάγους μετὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, αἱ Κυκλάδες καὶ νότιοι νῆσοι μετὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ τέλος τὰ Κύθηρα, ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κύπρος μετὰ τῆς Κυρηναίας, τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας.

ΜΕΡΟΣ Α'.

ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΚΑΙ ΗΡΩΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Πελασγοί. Οἱ Πελασγοὶ ἦσαν οἱ ἀρχαιότατοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος, ἐλθόντες ἐκ τῆς Ἀσίας. Οὗτοι ἀνῆκον εἰς τὴν Ἀρίαν φυλὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουσι πάντες οἱ Εὐρωπαῖοι. Ἀφοῦ δὲ διεδόθησαν εἰς ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους αὐτῆς, ἔλαβον καὶ ἄλλα πολλά ὀνόματα ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τῶν διαφόρων αὐτῶν ἀρχηγῶν ἢ τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας κατέκχησαν· οἷον ὠνομάσθησαν Κραναιοί, Μινύαι, Δρύοπες, Δόλοπες, Γραικοί, Κᾶρες, Λέλεγες, Θεσσαλοί, Βοιωτοί, Περαιβοί, Μάγνητες καὶ ἄλλοι ἄλλως. Οἱ Πελασγοὶ οὗτοι δὲν ἦσαν φερέοικοι νομάδες, ἀλλ' εἶχον μονίμους κατοικίας καὶ ἦσαν ἐπιδοδόμενοι πρὸ πάντων εἰς τὴν γεωργίαν καὶ κτηνοτροφίαν· ἐλάτρευον θεοὺς, τοὺς ὁποίους βλέπομεν κατόπιν, ὅτε πλέον ἐξέλιπον οἱ Πελασγοί, λατρευομένους ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· ἐκ τῶν πελασγικῶν δὲ θεῶν ἐξεῖχεν ὁ Ζεὺς, ὅστις ἐλάτρευετο εἰς τὸ μαντεῖον τῆς Δωδώνης ἐν Ἠπείρῳ. Οἱ Πελασγοὶ ἐκτιζον πρὸς ἀσφάλειαν αὐτῶν ἀκροπόλεις, τὰς ὁποίας συνήθως ὠνόμαζον Λαρίσσας· τὸ ὄνομα τοῦτο διετήρησεν ἡ ἀκρόπολις τοῦ Ἀργους καὶ ἡ πόλις τῆς Θεσσαλίας. Τὰ τεῖχη ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐκδομημένα ἄνευ ἀμμοκονίας ἐπὶ βράχων ἐκ λίθων πελωρίων ὀνομάζονται *Κυκλώπεια*· λείψανα τοιούτων τειχῶν σώζονται ἐν Τύρυνθι, Μυκῇναις καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος.

Πιέριοι Θρᾶκες. Πλὴν δὲ τῶν Πελασγῶν πλείστου λόγου ἄξιοι ἦσαν καὶ οἱ ὁμόφυλοι αὐτῶν Πιέριοι Θρᾶκες ἢ Πιέρες, οἵτινες

ὑπῆρξαν αὐτουργοὶ τῶν μουσικῶν τεχνῶν καὶ πατέρες τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως. Οὗτοι ἐλθόντες ἐκ τῆς Πιερίας κατώκησαν ἐπὶ τῶν ὄρεων Παρνασοῦ καὶ Ἐλικῶνος καὶ εἰσῆγαγον εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν λατρείαν τῶν Μουσῶν. Οὕτω τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ πολιτισμοῦ ὀφείλονται εἰς τοὺς Πελασγοὺς καὶ εἰς τοὺς Πιερίους Θρᾶκας..

Ἕλληνες. Καὶ οἱ Ἕλληνες ἦσαν τῆς αὐτῆς φυλῆς μετὰ τῶν Πελασγῶν, ἀλλ' ἦσαν μάχιμοι καὶ ἐπιχειρηματικοί. Οὗτοι διαβάντες ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν Θράκην ἦλθον ἐκεῖθεν διὰ τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέλαβον αὐτὴν βαθμηδόν, ὑποτάξαντες τοὺς Πελασγοὺς καὶ μετ' αὐτῶν συνεχωνεύθησαν. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν διηρημένοι εἰς τέσσαρας κυρίας φυλάς, εἰς τὴν ἀχαικὴν, τὴν αἰολικὴν, τὴν ἰωνικὴν καὶ τὴν δωρικὴν. Καὶ οἱ μὲν Ἀχαιοὶ κατέλαβον τὴν Ἀργολίδα καὶ τὴν Λακωνικὴν· οἱ δὲ Αἰολεῖς τὸ μέσον καὶ τὸ νότιον τῆς Θεσσαλίας, τὴν Αἰτωλίαν, τὴν Ἀκαρνανίαν, νήσους τινὰς τοῦ Ἰονίου καὶ Αἰγαίου πελάγους, τὴν Ἥλειαν καὶ τὴν Μεσσηνίαν· οἱ δὲ Ἴωνες τὴν Ἀττικὴν, τὴν Εὐβοίαν, νήσους τινὰς τῶν Κυκλάδων καὶ τὴν Αἰγιάλειαν· τέλος δὲ οἱ Δωριεῖς τὴν Ἑστιάϊωτιν παρὰ τὰς ὑπώρειας τοῦ Ὀλύμπου.

Νέοι ἄποικοι ἐν Ἑλλάδι. Καθ' ὃν δὲ χρόνον οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ κατοικῶσι τὴν Ἑλλάδα, ἦλθον εἰς αὐτὴν καὶ ἄλλοι ἄποικοι ἐκ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐκ τῆς Ἀσίας καὶ ἐπενήργησαν μεγάλως εἰς τὸν κοινωνικὸν βίον τῆς Ἑλλάδος. Ἐκ τούτων δὲ γνωστότατοι εἶναι ὁ Κέκροψ, ὁ Δαναός, ὁ Κάδμος καὶ ὁ Πέλοψ.

Κέκροψ. Ὁ Κέκροψ ἦλθε μετ' ἀποίκων τινῶν ἐκ τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ λαβὼν σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Ἀκταίου Ἀγραυλον διεδέχθη τὸν πενθερόν του ἀποθανόντα. Ἀφοῦ δὲ οὕτω ἐγένετο βασιλεὺς, ἔκτισε τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν Κεκροπίαν καὶ συνώκισε τοὺς νομάδας κατοίκους τῆς Ἀττικῆς εἰς δώδεκα πόλεις· ἐδίδαξεν αὐτοὺς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὴν ἐκθλιψιν τοῦ ἐλαίου· εἰσῆγαγε γάμους σταθεροὺς καὶ τὴν κηδεῖαν τῶν νεκρῶν καὶ τέλος συνέστησε δικαστήρια, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ περιφημότεον ἦτο ὁ Ἀρειος Πάγος.

Δαναός. Ὁ Δαναός ἦλθε καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐγένε βασιλεὺς τοῦ Ἀργους, ἐκθρονίσας τὸν Ἀγελάνορα, ὅστις ἦτο ὁ τελευταῖος ἀπόγονος τοῦ Ἰνάχου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀρχίσῃ τὸ βασίλειον ἐκεῖνο. Ἐδίδαξε καὶ ὁ Δαναός τοὺς ὑπηκόους του, οἵτινες ἀπ' αὐτοῦ ἐπωνομάσθησαν Δαναοί, τὴν ναυτιλίαν καὶ τὴν ἐμπορίαν.

Κάδμος. Ὁ Κάδμος ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Τύρου Ἀγήνορος· περιπλανώμενος δὲ εἰς ἀναζήτησιν τῆς ἀδελφῆς του Εὐρώπης, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρπάσῃ ὁ Ζεὺς, ἦλθεν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ἐκεῖ δ' ἔκτισε τὴν ἀκρόπολιν τῶν Θηβῶν Καδμείαν καὶ ἐδίδαξε τοὺς κατοίκους τὴν τειχοδομίαν, τὴν ὑλοτομίαν, τὴν μεταλλευτικὴν καὶ τὴν χώνευσιν τῶν μεταλλων καὶ τὴν χρῆσιν τοῦ φοινικικοῦ ἀλφαβήτου.

Πέλοψ. Ὁ Πέλοψ ἦλθεν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Πελοπόννησον φέρων πλοῦτον πολὺν εἰς τοὺς ἀπόρους κατοίκους αὐτῆς. Ἀφοῦ δ' ἐνίκησε διὰ δόλου εἰς τινα ἄρματοδρομίαν τὸν βασιλέα τῆς Πίσσης Οἰνόμαον καὶ ἐνυμφεύθη τὴν θύγατέρα αὐτοῦ Ἱπποδάμειαν, ἔγινε βασιλεὺς τῆς Ἥλιδος. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκυρίευσε τὴν Ἀργολίδα καὶ τὴν Λακωνικὴν καὶ ἐγένετο γενάρχης τῶν Πελοπιδῶν. Οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Ἀτρεὺς καὶ Θυέστης καὶ τούτων οἱ υἱοὶ Ἀγαμέμνων καὶ Αἴγισθος ἔδοσαν διὰ τῶν ἀνοσιουργιῶν των καὶ διὰ τῶν συμφορῶν των ἄφθονον ὕλην εἰς τὴν τραγικὴν ποίησιν τῶν Ἑλλήνων.

Ἡρώες. Ἡρώες ὠνομάζοντο οἱ ἀτρόμητοι ἐκεῖνοι πολεμισταὶ Ἕλληνες, οἵτινες κινούμενοι ἀπὸ γενναῖα καὶ εὐγενῆ αἰσθήματα ἀνέλαβον τὸν κινδυνώδη ἀγῶνα τοῦ νὰ καθαρίσωσι τὴν Ἑλλάδα καὶ ἄλλους τόπους ἀπὸ τῶν θηρίων καὶ ἀπὸ τῶν διαβοήτων ληστῶν καὶ κακούργων. Ἐκ τῶν ἡρώων δὲ τούτων οἱ μὲν διέπραξαν μεμονωμένα κατορθώματα, οἱ δὲ διέπραξαν τοιαῦτα μετὰ συνεταίρων, ὡς λ. χ. τὴν Ἀργοναυτικὴν ἐπιστρατεῖαν, τὴν ἐκστρατεῖαν τῶν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ τὸν Τρωικὸν πόλεμον. Ἐπιφανέστατοι δ' ἐκ τῶν διαπραξάντων μεμονωμένα κατορθώματα ἦσαν ὁ Ἡρακλῆς ὁ ἥρως τῶν Δωριέων καὶ ὁ Θησεύς ὁ ἥρως τῶν Ἰώνων.

Ἡρακλῆς. Ὁ Ἡρακλῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀμφιτρύωνος, βασιλέως πρῶτον τῆς Τίρυνθος καὶ ἔπειτα τῶν Θηβῶν, καὶ τῆς Ἀλκμήνης· ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι ἐπίστευον ὅτι πατέρα εἶχε τὸν Δία. Ἐπιστεύετο δὲ ὅτι εἶχε στάδιον τῆς ἡρωικῆς του ἐνεργείας ἅπασαν τὴν οἰκουμένην· τὰ δὲ γνωστότατα καὶ ἐξοχώτατα τῶν παρατόλμων αὐτοῦ κατορθωμάτων εἶναι οἱ δώδεκα αὐτοῦ ἄθλοι, τοὺς ὁποίους ἐξετέλεσε κατὰ διαταγὴν τοῦ θεοῦ του Εὐρυσθέως τοῦ βασιλέως τοῦ Ἀργους καὶ τῶν Μυκηνῶν. Μυθολογοῦσι λοιπὸν ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἐφόνευσε πλεῖστα κακοποιᾶ θηρία καὶ πολλοὺς ληστὰς, ὅτι ἀπέτρεψε ποταμούς ἐκ τῆς κοίτης αὐτῶν καὶ ὅτι ἤνοιξε τὸν πορθμόν, ὅστις χωρίζει τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς, καὶ τὸν ὅποιον ὀροθετοῦσιν αἱ φερώνυμοι αὐτοῦ στῆλαι.

Θησεύς Ὁ Θησεύς ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Αἰγέως καὶ τῆς Αἴθρας γεννηθεὶς ἐν Τροιζῆνι· ὅτε δὲ ἡλικιώθη, ἐκίνησε διὰ τὰς Ἀθήνας. Καθ' ὁδὸν ἐφόνευσε καὶ οὗτος ληστὰς καὶ θηρία, φιλοτιμηθεὶς νὰ γίνῃ ὀνομαστός, ὥς ὁ Ἡρακλῆς, δι' ἡρωικῶν κατορθωμάτων· ἀφ' οὗ δ' ἐφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπῆλλαξεν αὐτὰς ἀπὸ τοῦ φόρου ἐπτὰ νέων καὶ ἄλλων τόσων παρθένων, τὸν ὁποῖον οἱ Ἀθηναῖοι μετ' ἄτυχῇ πόλεμον πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Κρήτης Μίνωα ἔπεμπον κατ' ἔτος ὥς βορὰν τοῦ ἐν τῷ λαβυρίνθῳ κεκλεισμένου Μινωταύρου, φονεύσας τοῦτον τῇ βοηθείᾳ τῆς ἐρασθείσης αὐτοῦ βασιλοπαιδος Ἀριάδνης. Ἀφοῦ δὲ παρέλαβε τὴν βασιλείαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ἔδωκεν εἰς τοὺς ὑπηκόους του νόμους σοφούς· ἡ Ἀττικὴ ἀπὸ τοῦ Κέκροπος ἦτο διηρημένη εἰς δώδεκα πόλεις, τῶν ὁποίων ἐκάστη εἶχεν ἰδίους ἄρχοντας καὶ ἴδια βουλευτήρια. Ὁ Θησεύς γενόμενος διὰ τὴν φρόνησίν του δυνατὸς κατέλυσε τῶν ἄλλων πόλεων τὰ βουλευτήρια καὶ τὰς ἀρχάς, συνώκισε τοὺς κατοίκους ὅλους εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ κατέστησεν ἐν βουλευτήριον καὶ ἐν πρυτανεῖον. Καὶ πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ συνοικισμοῦ τούτου συνέστησε πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηναῆς ἑορτὴν δημοτελῆ, τὰ συνοίγια, καὶ ἔκτοτε οἱ Ἀθηναῖοι ἐνεπλήσθησαν φρονήματος καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος ἐπεθύμησαν. Ἀλλ' ὁ Θησεύς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας του περιπεσὼν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ λαοῦ ἔφυγεν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὴν Σκῦρον, ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

Ἑκστρατεία Ἀργοναυτικὴ. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη συνδέεται μὲ ἐν προγενέστερον γεγονός, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ ἀκόλουθον· ὁ βασιλεὺς τοῦ ἐν Βοιωτίᾳ Ὀρχομενοῦ Ἀθάμας διώξας τὴν σύζυγόν του Νεφέλην ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ Κάδμου Ἰνώ. Αὕτη διὰ πλαστοῦ τινος χρησιμοῦ ἔπεισε τὸν Ἀθάμαντα νὰ θυσιάσῃ εἰς τοὺς θεοὺς τὰ τέκνα τοῦ Φριξὸν καὶ Ἑλλην, τὰ ὁποῖα εἶχε γεννήσῃ ἐκ τῆς Νεφέλης. Ἀλλ' ἡ Νεφέλη τὰ ἔσωσε, δοῦσα εἰς αὐτὰ χρυσόμαλλόν τινα κριόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναβάντα ἔφυγον. Ἐν' ᾧ δ' ἐπ' αὐτοῦ ἐφέροντο διὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἡ μὲν Ἑλλη πεσοῦσα εἰς τὴν θάλασσαν ἐπνίγη, ὁ δὲ Φριξὸς φθάσας αἰσίως εἰς τὴν Κολχίδα τὸν μὲν κριὸν ἐθυσίασεν εἰς τὸν Δία, τὸ δὲ χρυσοῦν δέρας (δέρμα) ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς χώρας ἐκείνης Αἰήτην. Ὁ Αἰήτης ἀνέθηκεν αὐτὸ εἰς τὸ ἱερὸν ἄλσος τοῦ Ἄρεως καὶ διώρισε φύλακας ἓνα δράκοντα ἄϋπνον καὶ δύο ταύρους πυρίπνοας. Τὸ δέρας δὲ τοῦτο ἀπεικόνιζε τὸν πλοῦτον καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Κολχί-

δός καὶ ἦτο τὸ ἀντικείμενόν τῆς ἐπιθυμίας ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ὅθεν ὁ Ἰάσων ὁ υἱὸς τοῦ πρῶην βασιλέως τῆς Ἰωλκοῦ Αἴσονος ἀνέλαβε νὰ φέρῃ ἐκ τῆς Κολχίδος τὸ πολύτιμον ἐκεῖνο δέρας, ἵνα ὁ θεὸς καὶ ἐπίτροπός του τῷ δώσῃ τὴν πατρίαν βασιλείαν. Ἀφοῦ δ' ἐναυπήγησε καθ' ὁδηγίαν τῆς Ἀθηνᾶς πλοῖον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Ἀργώ, καὶ παρέλαβεν εἰς αὐτὸ πεντήκοντα ἥρωας, τῶν ὁποίων περιφημότατοι ἦσαν ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Θησεύς, ὁ αἰοῖδός Ὀρφεὺς καὶ ὁ ἱατρὸς Ἀσκληπιός, ἐπεχείρησε τὴν Ἀργοναυτικὴν ἐκστρατείαν. Μετὰ πολλὰς δὲ μυθώδεις περιπετείας ἀπέβη εἰς τὴν μητρόπολιν τῆς Κολχίδος Αἶαν καὶ ἔλαβε τὸ χρυσόμαλλον δέρας τῇ βοηθείᾳ τῆς θυγατρὸς τοῦ Αἰήτου Μηδείας, ἣ ὁποία τὸν ἠγάπησε καὶ τὸν ἠκολούθησεν. Ὁ Αἰήτης ἐδίωξε τοὺς Ἀργοναύτας, ἀλλ' οὗτοι τραπέντες νέαν ὁδὸν διέφυγον τὸν κίνδυνον καὶ ἐπανῆλθον ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν Ἰωλκόν, ὅπου ὁ Ἰάσων ἔλαβε τὴν πατρίαν βασιλείαν παρὰ τοῦ Πελίου. Ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον διωχθεὶς ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Πελίου Ἀκάστου κατέφυγεν εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἐφρονεύθη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος.

Λαῖος καὶ Οἰδίπους. Λαῖος ὁ βασιλεὺς τῶν Θηβῶν λαβὼν σύζυγον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Κρέοντος Ἰοκάστην καὶ μὴ τεκνοποιῶν ἠρώτησε τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν περὶ τούτου. Τὸ δὲ μαντεῖον ἀπεκρίθη ὅτι δὲν συνέφερον εἰς αὐτὸν ἡ τεκνοποιΐα· διότι ὁ γεννηθησόμενος παῖς ἐμελλε νὰ γίνῃ πατροκτόνος. Ὁ δὲ Λαῖος λησμονήσας τὴν ἀπόκρισιν τοῦ μαντείου, ἐγέννησεν υἱόν, τὸν ὁποῖον ὅμως ἅμα γεννηθέντα ἐξέθηκεν εἰς τὸ ὄρος Κιθαιρῶνα. Ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκπληρωθῇ ὁ χρησμὸς, ὁ παῖς ἐσώθη, ὠνομάσθη Οἰδίπους καὶ ἀνετράφη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Κορίνθου Πολύβου καὶ τῆς βασιλίσσης Περιβοίας, οἵτινες ἦσαν ἄπαιδες. Ὅτε δὲ ὁ Οἰδίπους ἔφθασεν εἰς ἀνδρικήν ἡλικίαν, ἔμαθε παρὰ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ὅτι ἐμελλε νὰ φονεύσῃ τὸν πατέρα του καὶ νὰ νυμφευθῇ τὴν μητέρα του. Ἐνεκα λοιπὸν τούτου ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τῆς Κορίνθου καὶ ἀπ' ἐκείνων, τοὺς ὁποίους ἐθεώρει γονεῖς. Ἀλλὰ συναντηθεὶς κατὰ τὴν Σχιστὴν ὁδὸν τῆς Φωκίδος μὲ τὸν Λαῖον ἐφόνευσεν αὐτὸν ἀγνοῶν ὅτι ἦτο πατὴρ του καὶ ἔπειτα ἦλθεν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Ὁ δὲ Κρέων, ὅστις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λαίου ἔγινε βασιλεὺς, ὑπέσχετο νὰ δώσῃ εἰς γάμον τὴν χήραν Ἰοκάστην καὶ τὸν θρόνον εἰς ἐκείνον, ὅστις ἠθελε λύσῃ τὸ αἵνιγμα τῆς Σφιγγός, τί ἐστι τὸ αὐτὸ δίπουν, τρίπουν καὶ τετράπουν; Ὁ Οἰδίπους λύσας τὸ αἵνιγμα τοῦτο ἔλαβε τὸν θρόνον τῶν Θηβῶν καὶ τὴν Ἰοκάστην, ἐκ τῆς ὁποίας ἐγέννησε τέσσαρα

τέκνα, τὸν Ἑτεοκλῆ, τὸν Πολυνείκην, τὴν Ἀντιγόνην καὶ τὴν Ἰσμήνην. Μετὰ τινα δὲ χρόνον εὐτυχοῦς βασιλείας ἐνέσκηπεν εἰς τὰς Θήβας λοιμός, ὅστις ἐδεκάτευε τοὺς Θηβαίους. Ὁ Οἰδίπους συμβουλευθεὶς τοὺς θεοὺς περὶ τοῦ μέσου τῆς ἐξευμενίσεως αὐτῶν ἔμαθεν ὅτι οἱ Θηβαῖοι τιμωροῦνται διὰ τὰ ἀκούσια ἀνοσιουργήματα αὐτοῦ, τὴν πατροκτονίαν καὶ τὴν αἰμομιξίαν. Τότε ἡ μὲν Ἰοκάστη ἀπηγχονίσθη, ὁ δὲ Οἰδίπους ἐξώρυξε τοὺς ὀφθαλμούς του καὶ χειραγωγούμενος ὑπὸ τῆς θυγατρὸς του Ἀντιγόνης περιεπλανᾶτο ὡς ἐπαίτης, ἕως οὗ ἔλθων εἰς τὸν Κολωνὸν τῆς Ἀττικῆς εὗρε φιλόφρονον ὑποδοχὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Θησέως καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν.

Ἔρις Ἑτεοκλέους καὶ Πολυνείκους καὶ ἐκστρατεία τῶν ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας. Οἱ δύο υἱοὶ τοῦ Οἰδίποδος, ὁ Ἑτεοκλῆς καὶ ὁ Πολυνείκης, ἐρίσαντες περὶ τοῦ θρόνου συνεφώνησαν τέλος νὰ βασιλεύῃ ἕκαστος αὐτῶν ἐπὶ ἓν ἔτος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἑτεοκλῆς, ὅστις πρῶτος ἐβασίλευσε, δὲν ἠθέλησε νὰ παραδῶσῃ τὴν βασιλείαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους, ὁ Πολυνείκης κατέφυγεν εἰς τὸ Ἄργος πρὸς τὸν βασιλέα Ἀδραστον καὶ λαβὼν σύζυγον μίαν ἐκ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ ἐπεχείρησε μετὰ τοῦ πενθεροῦ του καὶ πέντε ἄλλων ἡρώων τὴν ἐκστρατείαν τῶν ἐπτὰ ἐπὶ Θήβας. Ὁ στρατὸς τῶν ἐπτὰ ἀρχηγῶν παρ' ὀλίγον νὰ κυριεύσῃ τὰς Θήβας, νικήσας τοὺς Θηβαίους, ἀλλ' ὁ ἐκούσιος θάνατος τοῦ Μεινοικέως ἢ Μεγαρέως τοῦ υἱοῦ τοῦ Κρέοντος κατὰ τὴν μαντείαν τοῦ Τειρεσίου ἔσωσε τὴν πόλιν. Γενομένης δὲ μετὰ τοῦτο νέας μάχης οἱ μὲν τέσσαρες στρατηγοὶ ἔπεσον ἐν αὐτῇ, οἱ δὲ δύο ἀδελφοὶ μονομαχήσαντες ἐφόνευσεν ὁ εἰς τὸν ἄλλον· ὥστε ἐκ τῶν ἐπτὰ ἐκείνων ἡγεμόνων ἐσώθη μόνον ὁ Ἀδραστος.

Ἐκστρατεία τῶν Ἐπιγόνων. Δέκα δ' ἔτη ὕστερον οἱ υἱοὶ τῶν ἐπτὰ ἡγεμόνων, οἵτινες ὠνομάσθησαν Ἐπίγονοι, ἐστράτευσαν κατὰ τῶν Θηβῶν, ἵνα ἐκδικήσωσι τὴν ὀλέθριον ἥτταν τῶν πατέρων αὐτῶν. Ἀφ' οὗ δ' ἐκυριεύσαν μετὰ αἱματώδεις μάχας τὴν πόλιν καὶ ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν υἱὸν τοῦ Πολυνείκους Θέρσανδρον ἐπανῆλθον εἰς τὰς πατρίδας των μετὰ πολλῶν λαφύρων.

Τρωϊκὸς πόλεμος (1194—1184). Πάρις ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου, βασιλέως τῆς Τρωάδος, ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ φιλοξενηθεὶς εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Μενελάου ἀπήγαγεν εἰς τὴν Τροίαν τὴν σύζυγον τούτου Ἑλένην, ἥτις ἦτο περίφημος διὰ τὸ κάλλος αὐτῆς. Ὁ Μενέλαος καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀγαμέμνων, βασιλεὺς

τῶν πολυχρύσων Μυκηνῶν, ἔπεισαν ὅλους τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας τῆς Ἑλλάδος νὰ ἐπιχειρήσωσι κοινὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Τρώων πρὸς ἐκδίκησιν τῆς ὕβρεως. Οὕτω 1186 πλοῖα καὶ 100,000 στρατιῶται ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Ἀγαμέμνονος ἐξέπλευσαν ἐκ τῆς Αὐλίδος τῆς Βοιωτίας. Οἱ Ἕλληνες ἀποβάντες εἰς τὴν βορειοδυτικὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐνίκησαν τοὺς Τρώας καὶ τοὺς ἐνέκλεισαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν Τροίαν ἢ Ἴλιον. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχον τροφάς, κατεσκεύασαν στρατόπεδον ὀχυρὸν ἔμπροσθεν τῆς πόλεως καὶ οἱ μὲν ἡμίσεις ἐπολέμουν κατὰ τῶν Τρώων, οἱ δὲ ἄλλοι ἐλεηλάτουν τὰς γείτονας πόλεις καὶ ἐγεώργουν τὴν χερσόνησον, ἵνα πορίζωνται τὰ ἐπιτήδεια. Ἐνεκα λοιπὸν τούτου ὁ πόλεμος παρετάθη ἐπὶ δέκα ἔτη καὶ πρὶν λήξῃ τὸ δέκατον ἔτος ἤρχισε ν' ἀποβαίνει ἐπιβλαβὴς εἰς τοὺς Ἕλληνας· διότι ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ Μυρμιδόνων καὶ ὁ ἀνδρειότατος τῶν Ἑλλήνων Ἀχιλλεὺς ὀργισθεὶς κατὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος, ὡς ἀρπάσαντος ἀπ' αὐτοῦ τὴν αἰχμάλωτον Βρισηίδα, ἀπεσύρθη τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλ' ὅτε ὑπὸ τοῦ Ἑκτορος τοῦ ἀνδρειοτάτου υἱοῦ τοῦ Πριάμου ἐφονεύθη ὁ ἐπιστήθιος φίλος του Πάτροκλος, ὅστις εἶχε πολεμήσῃ πρὸς αὐτὸν μετὰ τῶν Μυρμιδόνων, ἐπανῆλθεν εἰς τὸ πολεμικὸν θέατρον καὶ ἐφόνευσε μὲν τὸν Ἑκτορα, ἀλλ' ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς μετ' ὀλίγον ὑπὸ τοῦ Πάριδος. Ἀφοῦ δ' ἔπεσον οἱ ἀνδρειότατοι ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ὁ Ἑκτωρ καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς, ἡ Τροία ἐκυριεύθη διὰ δόλου. Οἱ Ἕλληνες κατασκευάσαντες τὸν λεγόμενον δούρειον ἵππον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν κοιλίαν ἐκρύβησαν ἱκανοὶ μαχηταί, καὶ ἀφήσαντες αὐτὸν πρὸ τῆς πόλεως ἀπέπλεον εἰς τὴν Τένεδον, προσποιούμενοι ὅτι ἐπέστρεφον εἰς τὴν πατρίδα των. Οἱ Τρῶες ἤθελον νὰ εἰσαγάγωσι τὸν ἵππον εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ἀπετρέποντο ὑπὸ τοῦ ἱερέως τοῦ Ποσειδῶνος Λαοκόοντος. Ὅτε ὁμως δύο δράκοντες περιέσφιζαν τὸν Λαοκόοντα καὶ μετ' αὐτοῦ τοὺς υἱούς του, οἱ Τρῶες θεωρήσαντες τοῦτο ὡς τιμωρίαν τῶν θεῶν διὰ τὴν συμβουλὴν του εἰσῆγαγον τὸν ἵππον εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν. Ἀλλὰ τὴν νύκτα οἱ κεκρυμμένοι μαχηταί εἰς τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἐξῆλθον ἐκεῖθεν καὶ ἤνοιξαν τὰς πύλας εἰς τοὺς ἐκ Τενέδου ἐπιστρέψαντας πατριώτας των. Τοιουτοτρόπως ἡ Τροία ἐκυριεύθη καὶ κατεστράφη· ὁ γέρων Πριάμος ἐφονεύθη καὶ μετ' αὐτοῦ συγκατεστράφη ὁ οἶκός του ἐκ τῶν λοιπῶν Τρώων οἱ μὲν ἐφονεύθησαν, οἱ δ' ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα καὶ ὀλίγοι μόνον ἐσώθησαν, ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Αἰνείας μετὰ τοῦ πατρὸς του Ἀγχίσου.

Δεινὰ τῶν νικητῶν Ἑλλήνων. Ἀλλὰ καὶ οἱ νικηταὶ Ἑλληνες ἔπαθον κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν πολλὰ δεινὰ· ὁ Ἀγαμέμνων ἐπανελθὼν εἰς τὰς Μυκήνας ἐφονεύθη ὑπὸ τῆς συζύγου του Κλειταιμνήστρας καὶ τοῦ ἐξαδέλφου του Αἰγίσθου· ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἀργεῖος Διομήδης ἀπειληθεὶς ὑπὸ ὁμοίας τύχης κατέφυγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπίσης κατέφυγε καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Κρήτης Ἴδομενεὺς διωχθεὶς ὑπὸ τῶν ὑπηκόων του· ὁ Μενέλαος μετὰ ὀκταετῇ περιπλάνησιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην μετὰ τῆς Ἑλένης του· ὁ ἡγεμὼν τῶν Λοκρῶν Αἴας ἐξ ὀργῆς τοῦ Ποσειδῶνος εὗρεν ἐν τῇ θαλάσῃ κακὸν θάνατον· ἀλλ' ἂφ' ὧν τούτων δεινότερα ἔπαθεν ὁ πολυμήχανος βασιλεὺς τῆς Ἰθάκης Ὀδυσσεύς· οὗτος περιεπλανήθη ἐπὶ δέκα ὅλα ἔτη εἰς τόπους ἀγνώστους καὶ κινδυνώδεις παλαιῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀθηνᾶς κατὰ τοῦ Ποσειδῶνος, ἕως οὗ τέλος κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν πατρίδα του καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πιστὴν σύζυγόν του Πηνελόπην ἀπὸ τῶν αὐθαδῶν μνηστήρων, οἵτινες ἐζήτουν τὴν χεῖρα αὐτῆς καὶ τὸν θρόνον τῆς Ἰθάκης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΜΟΡΦΩΣΙΣ ΝΕΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ (1124—500 Π. Χ.)

Μετοίκησις Θεσσαλῶν, Βοιωτῶν καὶ Δωριέων (1124). Ἐξήκοντα δ' ἔτη μετὰ τὸν τρωικὸν πόλεμον συνέβησαν ἐν Ἑλλάδι πολλαὶ μετοικήσεις. Οἱ Θεσσαλοί, οἱ ὅποιοι κατῴκουν ἐν τῇ Ἠπείρῳ, προσβληθέντες ὑπὸ Ἰλλυρικῶν φύλων, μετόκησαν εἰς τὴν ἀπ' αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν Θεσσαλίαν, νικήσαντες τοὺς προτέρους κατοίκους αὐτῆς. Ἐκ τῶν ἡττηθέντων τινὲς μὲν ἔγιναν ὑπήκοοι τῶν Θεσσαλῶν, ἄλλοι δὲ δοῦλοι ὑπὸ τὸ ὄνομα πενέσται καὶ ἄλλοι τέλος, τῶν ὁποίων ἀξιολογώτατοι ἦσαν οἱ Βοιωτοὶ καὶ οἱ Δωριεῖς, ἐζήτησαν ἄλλας κατοικίας. Οἱ μὲν Βοιωτοὶ μετόκησαν εἰς τὴν ἀπ' αὐτῶν ὀνομασθεῖσαν Βοιωτίαν, ἐκβαλόντες ἐκεῖθεν τοὺς Καδμείους καὶ Μινύας, οἱ δὲ Δωριεῖς κατέλαβον τὴν μεταξὺ τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Παρνασοῦ χώραν, ἣ ὁποία ἔκτοτε φέρει τὸ ὄνομα Δωρίς, ἐκδιώξαντες ἐκεῖθεν τοὺς Δρύοπας.

Κάθοδος τῶν Ἑρακλειδῶν (1104). Πολὺ δὲ περισσώτερον ἐκλόνησε τὴν Ἑλλάδα ἡ κατάκτησις τῆς Πελοποννήσου, ἣτις εἶναι γνωστὴ ὡς κάθοδος τῶν Ἑρακλειδῶν. Οἱ Ἑρακλεῖδαι ἀπαιτοῦντες τὴν Τύρινθα, ἀπὸ τῆς ὁποίας εἶχεν ἐξωσθῇ ὁ πατὴρ τοῦ Ἑρακλέους Ἀμφιτρύων ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μυκηνῶν Εὐρυσθέως, ἐπεχείρησαν ν' ἀνακτήσωσιν αὐτήν· καὶ ἐπειδὴ ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ των κατέφυγον εἰς τοὺς Δωριεῖς. Οἱ δὲ Δωριεῖς ὄντες περὶ τοὺς 20,000 διέβησαν ὑπὸ τοὺς Ἑρακλείδας Τήμενον, Κρεσφόντην καὶ Ἀριστοδήμον ἐκ Ναυπάκτου εἰς τὸ Ῥίον, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὸν βασιλέα τῶν Αἰτωλῶν Ὁξύλον (1104). Καὶ οἱ μὲν Αἰτωλοὶ ἐνέβαλον εἰς τὴν χώραν τῶν Ἡλείων, οἵτινες ὡς συγγενεῖς αὐτῶν ἀνεγνώρισαν καὶ αὐτοὶ τὸν Ὁξύλον ὡς βασιλέα, οἱ δὲ Δωριεῖς προῦχώρησαν πρὸς νότον καὶ ἀνατολάς. Ἀφοῦ δὲ μετὰ πόλεμον μακρὸν καὶ αἱματηρὸν τοὺς μὲν τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν Αἰολέων ὑπέταξαν, τοὺς δ' ἐξέβαλον ἐκ τῶν οἰκιῶν των, ἔγιναν κύριοι τοῦ νοτίου καὶ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς Πελοποννήσου, τὸ ὁποῖον καὶ διένειμαν πρὸς ἀλλήλους· ὁ μὲν Τήμενος ἔλαχε τὴν Ἀργολίδα καὶ ἐγκατέστη ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἀργους Λαρίση, ὁ δὲ Κρεσφόντης ἔλαχε τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἐγκατέστη ἐν τῇ Στενυκλάρῳ καὶ οἱ δίδυμοι υἱοὶ τοῦ ἀποθανόντος Ἀριστοδήμου Εὐρυσθένης καὶ Προκλῆς ἔλαχον τὴν Λακωνικὴν καὶ ἐγκατέστησαν ἐν τῇ Σπάρτῃ ἢ Λακεδαίμονι. Ἐκτοτε λοιπὸν ἡ Σπάρτη εἶχε δύο βασιλεῖς καταγομένους ἐκ τῶν ἡγεμόνων τούτων. Τέταρτος Ἑρακλείδης, ὁ Ἀλῆτης, ἐβασίλευσεν ὕστερον ἐν Κορίνθῳ. Μόνη δὲ ἡ Ἀρκαδία διετήρησε τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς καὶ διὰ τὸ ὀρεινὸν τῆς χώρας καὶ διότι ὁ τότε βασιλεύων Κύψελος ἔδωκεν ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα του εἰς τὸν Κρεσφόντην. Οἱ δὲ περισωθέντες Ἀχαιοὶ ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Τισαμενὸν ἐνέβαλον εἰς τὴν Αἰγιάλειαν καὶ ἐκβαλόντες ἐκεῖθεν διὰ πολέμου τοὺς Ἰωνας ἐγκατέστησαν αὐτοὶ εἰς τὴν χώραν ἐκείνων, ἡ ὁποία ἔκτοτε μετωνομάσθη Ἀχαΐα. Οἱ δὲ Ἴωνες εὗρον ἄσυλον εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου πρὸ αὐτῶν εἶχον καταφύγη οἱ περισωθέντες Αἰολεῖς τῆς Μεσσηνίας ὑπὸ τὸν Μέλανθον, ὅστις νικήσας τοὺς εἰσβαλόντας εἰς τὴν Ἀττικὴν Βοιωτοὺς εἶχεν ἀναγορευθῇ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐξ εὐγνωμοσύνης βασιλεὺς.

Θάνατος Κόδρου. Ὁ Κόδρος ἦτο υἱὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀθηνῶν Μελάνθου, τὸν ὁποῖον ἀποθανόντα διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οἱ Δωριεῖς ἀπεφάσισαν νὰ καταδιώξωσι

τοὺς φυγάδας τῆς Πελοποννήσου καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου εἶχον εὖρη ἄσυλον. Διέβησαν λοιπὸν τὸν ἰσθμὸν καὶ ἀφῆρσαν ἀπὸ τῶν Ἀθη-
νῶν τὰ Μέγαρα, τὰ ὁποῖα ἔκτοτε ἔγιναν Δωρικά. Ἐκεῖθεν δὲ εἰσέβα-
λον εἰς τὴν Ἀττικὴν, τὴν ὁποίαν ὁμως ἔσωσεν ἡ μεγαλοψυχία τοῦ
βασιλέως Κόδρου. Ἐν ᾧ δηλαδὴ οἱ Ἀθηναῖοι ἐμάχοντο πρὸς τοὺς
Δωριεῖς, ὁ Κόδρος μαθὼν ὅτι τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν εἶχεν ἐκδῶση
χρησμόν, καθ' ὃν ὁ θεὸς ἡσφάλιζε τὴν νίκην εἰς τοὺς Δωριεῖς, ἂν
κατῴρθουν νὰ μὴ φονεύσῃσι τὸν βασιλέα τῶν πολεμίων, εἰσῆλθεν εἰς
τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἐνδεδυμένος ἐνδύματα χωρικοῦ καὶ φιλονικη-
σας πρὸς τινὰς τῶν στρατιωτῶν ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν (1066). Οἱ δὲ
Δωριεῖς ἰδόντες ὅτι ὁ χρησμός ἐξεπληρώθη ἀπηλπίσθησαν πλέον περὶ
τῆς νίκης καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Ἱστορία Σπάρτης μέχρι Λυκούργου. Ἡ ἱστορία τῆς
Σπάρτης, ἀφ' ὅτου ὁ Εὐρυσθένης καὶ Προκλῆς ἔλαχον τὴν Λακωνικὴν,
εἶναι συνεχὴς ἀγὼν πρὸς τοὺς προτέρους κατοίκους Ἀχαιοὺς. Τέλος
δὲ οἱ Δωριεῖς ἐνίκησαν αὐτοὺς καὶ τοὺς κατέστησαν φόρου ὑποτελεῖς·
καὶ οὗτοι εἶναι οἱ λεγόμενοι περίοικοι, οἵτινες διετήρησαν τὴν προσω-
πικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν. Ἄλλ' οἱ ἀνδρειότατοι ἐκ τούτων θελήσαντες
ν' ἀνακτήσῃσι τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἡττήθησαν καὶ ὑπετάγησαν εἰς
δουλείαν· καὶ οὗτοι εἶναι οἱ λεγόμενοι εἰλωτες. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν
ἐμορφώθησαν ἐν τῇ Λακωνικῇ τρεῖς τάξεις ἀνθρώπων, οἱ Δωριεῖς, οἱ
περίοικοι καὶ οἱ εἰλωτες. Οἱ δὲ Δωριεῖς φοβούμενοι τὸ μῖσος τῶν περιό-
ικων καὶ τῶν εἰλωτῶν συνηθροίσθησαν εἰς τὴν Σπάρτην ἢ Λακεδαί-
μονα, ὅθεν καὶ ἐπωνομάσθησαν Σπαρτιᾶται ἢ Λακεδαιμόνιοι, καὶ
εἶχον τὰ ὅπλα πάντοτε εἰς χεῖρας. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἡ κτηματικὴ
ἰσότης, ἥτις ὑπῆρχε μετὰ τῶν Δωριέων, διαταράχθη καὶ ἄλλοι μὲν
ἔγιναν πλούσιοι, ἄλλοι δὲ πένητες. Διὰ τοῦτο συνέβαινον ἐν τῇ πόλει
ταραχαί, ἕως οὗ ὁ περιώνυμος νομοθέτης Λυκούργος ἔθηκε τέρμα εἰς
αὐτάς, μεταρρυθμίσας τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα τῶν Δωριέων.

Λυκούργος καὶ πολιτικοὶ νόμοι αὐτοῦ. Ὁ Λυκούργος
ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Εὐνόμου ἐκ τοῦ βα-
σιλικοῦ οἴκου τῶν Προκλειδῶν. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ πρεσβυτέρου
ἀδελφοῦ του Πολυδέκτου (884) ἔγινε βασιλεὺς· ἀλλ' ἀφοῦ ἡ χήρα τοῦ
Πολυδέκτου ἐγέννησεν υἱὸν ἐξηκολούθησε νὰ διευθύνῃ τὰ τῆς βασιλείας
ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ του Χαριλάου. Μετὰ τινὰ δὲ χρό-
νον ἀπῆλθε πρῶτον εἰς τὴν Κρήτην, ὅπου ἔμαθε τοὺς νόμους τοῦ βα-

σιλῶς Μίνωος Β', καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Αἴγυπτον, ὅπου ἐμελέτησε τοὺς νόμους καὶ τῶν ἐθνῶν τούτων. Ἀφοῦ δ' ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην, φέρων μεθ' ἑαυτοῦ τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, τὰ ὅποια εἶχε συλλέξῃ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ἀνέλαβε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα τῶν Δωριέων. Διετήρησε τὴν βασιλείαν διηρημένην εἰς τοὺς δύο βασιλεύοντας οἴκους· συνέστησε τὴν γερουσίαν ἐξ 28 μελῶν ἰσοβίων καὶ ἐχόντων ἡλικίαν ἐξήκοντα ἐτῶν, ἐν τῇ ὁποίᾳ προήδρευον οἱ δύο βασιλεῖς· διοργάνωσε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἣτις συνήρχετο κανονικῶς κατὰ πᾶσαν πανσέληνον καὶ ἐνέκρινεν ἢ ἀπέρριπτε διὰ βοῆς καὶ ὄχι διὰ ψήφου τὰ ὑπὸ τῶν γερουσιαστῶν καὶ βασιλέων προτεινόμενα νομοσχέδια. Ἐκτὸς δὲ τῶν ἀρχῶν τούτων συνέστησε καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν πέντε ἐφόρων, οἵτινες ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχον ἀστυνομικά τινα καθήκοντα, ἀλλ' ὕστερον ἐπὶ τῶν περσικῶν πολέμων ἔγιναν οἱ ἀληθεῖς κύριοι τῆς Σπάρτης· διότι ὅλοι οἱ δημόσιοι ὑπάλληλοι καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς ὤφειλον νὰ οἰδῶσι λόγον τῶν πράξεών των ἐνώπιον αὐτῶν.

Ἀστικοὶ νόμοι Λυκούργου. Ὁ Λυκούργος θέλων νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν διαταραχθεῖσαν κτηματικὴν ἰσότητα διήρесе τὰς γαίας τῶν Σπαρτιατῶν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν τότε ὑπαρχόντων οἰκῶν εἰς 9,000 κλήρους καὶ ἀπηγόρευσε τὴν διανομὴν καὶ τὴν πώλησιν αὐτῶν, ἵνα μὴ πάλιν ἐπέλθῃ ἡ ἀνισότης. Συνήθως δὲ ὁ κλῆρος μετεβιβάζετο εἰς τὸν πρωτότοκον υἱόν, ἢ, ἐν ἐλλείψει τοιούτου, εἰς τὴν πρωτότοκον θυγατέρα, οἵτινες ὤφειλον ὡς ἐπικληροὶ νὰ διατρέφωσι τὰ λοιπὰ μέλη τῆς οἰκογενείας. Ἐπειτα κατήργησε τὸ ἀργυροῦν καὶ χρυσοῦν νόμισμα καὶ ἀντ' αὐτοῦ εἰσήγαγε τὸ σιδηροῦν· ἀπηγόρευσε εἰς τοὺς Σπαρτιάτας τὸ ἐμπόριον, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ὑπέβαλε πάντας εἰς συνεχεῖς ἀσκήσεις, ἵνα παρασκευάζῃ διὰ τὴν πατρίδα στρατιώτας ἀνδρείους· καὶ τέλος συνέστησε τὰ συσσίτια, εἰς τὰ ὅποια ἐπεκράτει μεγάλη λιτότης. Τὸ δὲ ἀγαπητότατον ἐξ ὅλων τῶν φαγητῶν ἦτο ὁ περίφημος μέλας ζωμός, ὁ ὁποῖος συνίστατο ἐκ ζωμοῦ χοιρείου κρέατος, αἵματος, ὄξου καὶ ἄλατος.

Ἀγωγή παίδων καὶ παρθένων. Ἐκ τῶν γεννωμένων παίδων οἱ μὲν ἀσθενεῖς καὶ ἀνάπηροι ἐρρίπτοντο εἰς τὸν *Καιάδαν*, ὅστις ἦτο βάραθρον τῶν κακούργων παρὰ τὸν Ταύγετον, ὡς ἄχρηστοι, οἱ δὲ εὖρωστοι καὶ ἀρτιμελεῖς ἀνετρέφοντο ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῶν μέχρι τῆς

συμπληρώσεως τοῦ ἔκτου ἔτους. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἐβδόμου ἀνελάμβανεν ἡ πολιτεία τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν, τῆς ὁποίας κυριώτατα μαθήματα ἦσαν ἡ γυμναστική, ἡ εὐπείθεια εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ εἰς τοὺς νόμους, τὰ χρειώδη γράμματα, τὸ ὑπομένειν τοὺς πόνους καὶ τὸ νικᾶν ἐν ταῖς μάχαις. Οἱ δὲ παῖδες οὗτοι ἐλάμβανον ὀλίγην τροφήν, ἵν' ἀναγκάζωνται νὰ κλέπτωσι μὲ ἐπιτηδεϊότητα ἐκ τῶν κήπων καὶ ἐκ τῶν συσσιτίων πᾶν ὅ,τι ἡδύνατο νὰ διεγείρῃ τὴν ὄρεξιν αὐτῶν. Ὅστις ὅμως ἐξ αὐτῶν συνελαμβάνετο κλέπτων, ἐμαστιγοῦτο οὐχὶ ὡς κλέπτης, ἀλλ' ὡς ἀνεπιτήδειος. Τοῦτο ἐχρησίμευεν, ἵνα βραδύτερον γενόμενοι στρατιῶται εἶναι ἐπιτήδαιοι ν' ἀφαιρῶσιν ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν μὲ πονηρίαν τὰς τροφὰς καὶ τὰ ὅπλα τῶν καὶ ἐν γένει νὰ ἐξαπατῶσιν αὐτούς. Ἀμα δ' ἔφθανον εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, ἐμάνθανον νὰ μεταχειρίζωνται τὰ ὅπλα καὶ παρεσκευάζοντο εἰς τὰ πολεμικὰ ἔργα, εἰς τὰ ὁποῖα δυστυχῶς συγκατελέγετο καὶ ἡ λεγομένη κρυπτεία. Οἱ ἱκανώτατοι ὠηλαδῇ ἐξ αὐτῶν ἐνήδρευον εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ ἐφόνευσον εἴλωτας, ἵνα τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἐλαττοῦται. Προσέτι δὲ οἱ ἔφηβοι ἐσυνήθιζον νὰ ὀμιλῶσιν εὐστόχως καὶ συντόμως· τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐκφράσεως ἐλέγετο λακωνισμός, ὅστις περιεῖχεν ἐν ὀλίγοις μέγαν νόημα. Ἐγυμνάζοντο δὲ καὶ εἰς τὰς ὥδας, διὰ τῶν ὁποίων ψαλλομένων κατὰ τὰς ἑορτὰς οἱ μὲν ἀποθνήσκοντες ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἐπηνόουντο, οἱ δὲ ῥιψάσπιδες ἐψέγοντο. Αἱ αὐταὶ δὲ γυμναστικαὶ διατάξεις ἐπεκράτουν καὶ εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν παρθένων, διότι αὗται γενόμεναι μῆτέρες ἔπρεπε νὰ εἶναι ὡσαύτως ῥωμαλέαι καὶ νὰ γεννῶσιν ἄνδρας γενναίους· ὅθεν μῆτηρ Σπαρτιατὶς δίδουσα τὴν ἀσπίδα εἰς τὸν υἱὸν τῆς πορευόμενον εἰς τὸν πόλεμον τῷ ἔλεγεν « ἦ τὰν ἢ ἐπὶ τὰς ».

Θάνατος Λυκούργου. Ὁ Λυκούργος ἐπιθυμῶν νὰ καταστήσῃ τὴν νομοθεσίαν ταύτην ἀμετάβλητον εἰς τὸ μέλλον ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς συμπολίτας του ὅτι ἐσκόπει νὰ μεταβῇ εἰς τοὺς Δελφοὺς, ἵνα συμβουλευθῇ τὸ μαντεῖον, μήπως ἡ νομοθεσία του εἶχε χρεῖαν προσθήκης τινός. Ἀφοῦ δὲ ὥρκισεν αὐτοὺς νὰ μὴ μεταβάλωσιν αὐτὴν μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του, ἀπῆλθεν εἰς τοὺς Δελφοὺς. Ἡ Πυθία ἐρωτηθεῖσα ἀπεκρίθη ὅτι καὶ οἱ νόμοι εἶναι καλοὶ καὶ ἡ Σπάρτη θὰ καταστῇ ἐνδοξοτάτη μεταχειριζομένη τὴν νομοθεσίαν τοῦ Λυκούργου. Ὁ Λυκούργος ἀπέστειλε τὸν χρησμὸν τοῦτον εἰς τὴν πατρίδα του καὶ διὰ νὰ μὴ ἀπολύσῃ τοὺς Σπαρτιάτας ἀπὸ τοῦ ὅρκου αὐτῶν ἀπέθανεν ἐκουσίως ἐξ ἀσιτίας ἐν Κρίσῃ τῆς Φωκίδος ἢ ἐν Κρήτῃ.

Πρώτος μεσσηνιακός πόλεμος (743—724). Ἐριδες ἰδιωτικά τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν Μεσσηνίων ἔγιναν ἀφορμὴ τοῦ πρώτου μεσσηνιακοῦ πολέμου. Πρῶτοι δὲ ἤρχισαν αὐτὸν οἱ Σπαρτιάται, καταλαβόντες τῷ 743 τὴν ὀρεινὴν πόλιν τῶν Μεσσηνίων Ἀμφειαν, καὶ ἐντεῦθεν ὀρμώμενοι ἐλεηλάτουν τοὺς γονίμους ἀγροὺς αὐτῶν. Οἱ δὲ Μεσσήνιοι ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Εὐφάνην ἀντεῖχον γενναίως εἰς τὰς ἐπιθέσεις τῶν Σπαρτιατῶν βασιλέων Θεσπόμπου καὶ Πολυδώρου, λεηλατοῦντες καὶ αὐτοὶ τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς. Ἀλλὰ πεσόντος τοῦ βασιλέως αὐτῶν ἐν μάχῃ τινὶ αἵματηρᾷ κατέλιπον τὴν πεδινὴν χώραν εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐκλείσθησαν μετὰ τοῦ νέου βασιλέως αὐτῶν εἰς τὸ φρούριον Ἰθώμην. Ἐκ τούτου ὁ Ἀριστόδημος ἐξετέλεσε θαύματα ἀνδρείας ἐπὶ δέκα ἔτη. Ἀλλ' ὅμως οὔτε ταῦτα οὔτε ἡ θυσία τῆς κόρης του κατὰ τινὰ χρησμόν ἴσχυσαν ν' ἀποτρέψωσι τὸ πεπρωμένον τῆς ἀτυχοῦς πατρίδος του. Ὁ Ἀριστόδημος ἀπελπισθεὶς ἐσφαξεν ἑαυτὸν ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς ματαίως θυσιασθείσης θυγατρὸς του. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ Ἰθώμη ἐκυριεύθη καὶ κατεστράφη. Ἐκ τῶν Μεσσηνίων τινὲς μὲν ἀπέδημησαν εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν καὶ ἔκτισαν ἐκεῖ τὸ Ῥήγιον, οἱ δὲ ἄλλοι ἤναγκάσθησαν νὰ καλλιεργῶσι τοὺς ἀγροὺς ὡς εἴλωτες καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ θεωρῶσιν ὡς μητρόπολιν τὴν Σπάρτην.

Δεύτερος μεσσηνιακός πόλεμος (665—668). Οἱ Μεσσήνιοι μετὰ 39 ἐτῶν δουλείαν ἀνεπείτασαν τέλος τὴν σημαίαν τῆς ἀνεξαρτησίας ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον Ἀριστομένην καὶ νικήσαντες τοὺς κατ' αὐτῶν ἐπελθόντας Σπαρτιάτας ἐνέβαλον εἰς τὴν Λακωνικὴν καὶ ἐστρατοπέδευσαν πρὸ τῆς Σπάρτης. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμου μεγάλου· ὅθεν κατὰ συμβουλήν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ἐζήτησαν παρὰ τῶν Ἀθηναίων στρατηγόν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως μὴ θέλοντες νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς Σπάρτης ἐπεμψαν ἀντὶ στρατιωτικοῦ ἀνδρὸς ποιητὴν τὸν περίφημον Τυρταῖον. Καίτοι δὲ τὰ φρονηματώδη ποιήματα αὐτοῦ ἀνεζωπύρηνσαν τὸ θάρρος τῶν Σπαρτιατῶν, ἐν τούτοις ἡ εὐτολμία τοῦ Ἀριστομένου ἐδῶκε τὴν νίκην εἰς τοὺς Μεσσηνίους. Ἀλλὰ τὸ ἔκτον ἔτος τοῦ πολέμου ὁ Ἀριστομένης προδοθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀρκάδων Ἀριστοκράτους ἠττήθη ἐν τῇ Μεγάλῃ Τάφρῃ καὶ ἤναγκάσθη νὰ κλεισθῇ εἰς τὸ φρούριον Εἵραν. Ἀπὸ ταύτης δὲ ὀρμώμενος ἐλεηλάτει ὅχι μόνον τὴν Μεσσηνίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν Λακωνικὴν. Ἀλλὰ τὰ θαύματα ταῦτα τοῦ ἡρωισμοῦ

ἀπέβησαν ἐπὶ τέλους μάταια· ἡ Εἴρα ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου, ὃ δὲ Ἀριστομένης διελθὼν τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἔφυγεν εἰς τὴν Ῥόδον, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Ἐκ τῶν Μεσσηνίων τινὲς μὲν ἐγένοντο πάλιν εἴλωτες, οἱ δὲ ἄλλοι κατέπλευσαν εἰς τὸ Ῥήγιον ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀριστομένους Γόργον καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Ῥηγίωνων κατέλαβον τὴν ἐν Σικελίᾳ Ζάγκλην, ἣτις ἔκτοτε ἀπ' αὐτῶν μετωνομάσθη Μεσσήνη.

Πόλεμος Σπαρτιατῶν πρὸς Ἀρκάδας καὶ Ἀργεῖους. Οἱ Σπαρτιατὰι μετὰ τὴν εὐτυχὴ διεξαγωγὴν τῶν δύο μεσσηνιακῶν πολέμων προσέβαλον ἐπανειλημμένως τοὺς Ἀρκάδας καὶ Ἀργεῖους. Μετὰ μακρὸν δὲ πόλεμον μέγα μέρος τῆς Ἀρκαδίας ὑπετάγη εἰς αὐτούς, ἀφ' οὗ ἐκυριεύθη ἡ ὀχυρὰ πόλις Τεγέα (554). Τὸ δὲ Ἄργος, ἂν καὶ διετήρησε τὴν αὐτονομίαν αὐτοῦ, ἀπέβαλεν ὅμως τὴν Κυνουρίαν καὶ τὰ Κύθηρα. Ἐκτοτε λοιπὸν ἡ δύναμις τῆς Σπάρτης ἠῤῥξανε καὶ σχεδὸν πᾶσα ἡ Πελοπόννησος, ὅτε ἐξερράγησαν οἱ περσικοὶ πόλεμοι, εἶχεν ἀναγνωρίσῃ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς.

Ἱστορία Ἀθηνῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κόδρου μέχρι Σόλωνος. Μετὰ τὸν αὐτοπροαίρετον θάνατον τοῦ Κόδρου οἱ Ἀθηναῖοι διεκήρυξαν ὅτι οὐδεὶς πλέον ἦτο ἄξιος νὰ διαδεχθῇ ἐκεῖνον καὶ τοιουτοτρόπως ἡ βασιλεία κατελύθη (1066). Ἀντὶ λοιπὸν κληρονομικοῦ βασιλείως ἐξελέγετο πλέον εἰς ἄρχων ισόβιος καὶ ὡς τοιοῦτος ἀνδείχθη πρῶτος ὁ Μέδων ὁ υἱὸς τοῦ Κόδρου. Δέκα τρεῖς τοιοῦτοι ἄρχοντες ἐκ τῶν Κοδριδῶν διεδέχθησαν ἀλλήλους μέχρι τοῦ 752· ἀπὸ δὲ τοῦ ἔτους τούτου ἐξελέγοντο ἄρχοντες ἐπὶ δεκαετίαν μέχρι τοῦ 683. Ἄλλ' ἀπὸ ταύτης τῆς ἐποχῆς καὶ ἐφεξῆς ἡ ἀρχοντία ἐγένεν ἐνιαύσιος καὶ διενεμήθη εἰς ἐννέα ἄρχοντας. Ἐκ τούτων ὁ μὲν ὠνομάζετο ἐπώνυμος, ὃ δὲ βασιλεὺς, ὃ δὲ πολέμαρχος καὶ οἱ λοιποὶ ἐξ θεσμοθέται. Ἄλλ' οἱ ἄρχοντες οὗτοι ἐκλεγόμενοι ἐκ τῶν εὐπατριδῶν κατέστησαν προϊόντος τοῦ χρόνου τυραννικοὶ δι' ἔλλειψιν γραπτῶν νόμων· ὅθεν κατ' ἀπαίτησιν τοῦ λαοῦ ἀνετέθη τῷ 621 ἡ συγγραφὴ νόμων εἰς τὸν ἄρχοντα Δράκοντα. Ἄλλ' οἱ νόμοι αὐτοῦ ἐτιμώρουν μὲ θάνατον ἢ ἐξορίαν καὶ τὰ μικρότατα καὶ τὰ μέγιστα ἀδικήματα· διὰ τοῦτο προεκλήθησαν ταραχαί· Ὁ δὲ Κύλων, ὅστις ἦτο ἀγαπητὸς εἰς τὸ πλῆθος ὡς Ὀλυμπιονίκης, καρπούμενος τὴν δυσἀρεστήσιν τοῦ λαοῦ ἐφαντάσθη νὰ γίνῃ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν. Κατέλαβε λοιπὸν τὴν Ἀκρόπολιν τῷ 612 τῇ βοηθείᾳ τοῦ πενθεροῦ του Θεαγένους τοῦ τυράννου τῶν Μεγάρων, ἀλλ' εὐθὺς ἐπολιορκήθη ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν Ἀλκμεωνιδῶν, τῶν ὀποιῶν ὁ ἄρ-

χηγός Μεγακλῆς ἦτο τότε ἐπώνυμος ἄρχων. "Οτε δὲ αἱ τροφαὶ ἐξέλιπον, ὁ μὲν Κύλων ἐδραπέτευσεν, οἱ δὲ ἐταῖροί του, ἂν καὶ κατέφυγον ὡς ἰκέται εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῇ Ἀκροπόλει καὶ εἰς τοὺς βωμοὺς τῶν Εὐμενίδων ἐκτὸς αὐτῆς, ἐσφάγησαν ἀνηλεῶς κατὰ προσταγὴν τοῦ Μεγακλέους. Ἡ δὲ πρᾶξις αὕτη ἐθεωρήθη ὡς ὕβρις πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ὀνομάζεται κυλῶνειον ἄγος· διὰ τοῦτο οἱ Ἀλκμεωνίδαι κατεδικάσθησαν καὶ ἐξωρίσθησαν ὡς ἰναγεῖς καὶ πρὸς καθαρμὸν τῆς πόλεως ἀπὸ τοῦ κυλωνείου ἄγους προσεκλήθη ἐκ τῆς Κρήτης ὁ σοφὸς καὶ θεοφιλὴς Ἐπιμενίδης, ὅστις ἀναχωρῶν ἐξ Ἀθηνῶν συνεβούλευσε τοὺς Ἀθηναίους ν' ἀποβλέψωσι πρὸς τὸν Σόλωνα.

Σόλων καὶ ἀνάκτησις Σαλαμῆνος. Ὁ Σόλων ὁ περίφημος νομοθέτης τῶν Ἀθηνῶν, ποιητὴς καὶ εἰς τῶν ἐπτά σοφῶν τῆς Ἑλλάδος ἐγεννήθη ἐν τῇ Σαλαμῖνι τῷ 639. Καίτοι δὲ κατήγετο ἐκ τοῦ Κόδρου ἐπεδόθη κατὰ πρῶτον εἰς τὸ ἐμπόριον, ἵνα ἱπανορθώσῃ τὴν περιουσίαν, τὴν ὁποίαν ὁ πατὴρ του εἶχεν ἐλαττώσῃ πολὺ ἕνεκα φιλανθρωπιῶν, καὶ ἡδυνήθη οὕτω νὰ σπουδάσῃ τὰ ἥθη καὶ τοὺς νόμους τῶν ξένων ἐθνῶν· ἔπειτα δὲ ὑπηρετήσε τὴν πατρίδα του διὰ τῶν ὄπλων. Οἱ Ἀθηναῖοι πολεμοῦντες πόλεμον μακρὸν καὶ ἐπιζήμιον κατὰ τῶν Μεγαρέων περὶ τῆς Σαλαμῖνος, τὴν ὁποίαν οὗτοι εἶχον ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων, ἀπέκαμον πλέον καὶ ἐπέβαλον διὰ νόμου θάνατον εἰς πάντα πολίτην, ὅστις ἤθελε προτείνει νέαν ἐκστρατείαν. Ὁ δὲ Σόλων βαρέως φέρων τὴν ἀδοξίαν τῆς πατρίδος του ἦλθεν εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἀπαγγεῖλας μὲ τόνον στίχους τινὰς ἐνθουσιαστικούς ὑπὲρ τῆς Σαλαμῖνος κατῴρθησε δι' αὐτῶν νὰ διεγείρῃ τὸν κοινὸν ἐνθουσιασμόν, ν' ἀκυρώσῃ τὸν νόμον τὸν ἀπαγορεύοντα νέαν ἐκστρατείαν καὶ ν' ἀνακτήσῃ οὕτω τὴν Σαλαμῖνα, γενόμενος αὐτὸς στρατηγός.

Νόμοι Σόλωνος. Ὁ Σόλων ἐκλεχθεὶς τῷ 594 ἄρχων ἐπώνυμος ἔλαβε τὴν ἐντολὴν νὰ μεταρρυθμίσῃ τοὺς ὑπάρχοντας νόμους καὶ νέους νὰ συγγράψῃ. Πρῶτον διὰ ν' ἀνακουφίσῃ τὸν κατὰχρεον λαὸν εἰσήγαγε τὴν λεγομένην σεισάχθειαν, διὰ τῆς ὁποίας ἡλάττωσε τὰ χρέη, αὐξήσας τὴν ἀξίαν τῆς μνᾶς ἀπὸ 73 δραχμῶν εἰς 100. Ἐπειτα ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς δανειστάς νὰ λαμβάνωσι τὸν ὀφειλέτην ὡς ἐνέχυρον καὶ νὰ τὸν ἔχωσιν ὡς δοῦλον, μέχρις οὐ ἐξοφλήσῃ τὸ χρέος του. Ὑστερον διήρесе τοὺς πολίτας κατὰ τὸ εἰσόδημα ἐκάστου εἰς τέσσαρας τάξεις, εἰς πεντακοσιομεδίμνους, τοὺς ἔχοντας δηλαδὴ εἰσόδημα 500 μεδίμνων καὶ ἐπέκεινα, εἰς τριακοσιομεδίμνους ἢ λιπεῖς, ἦτοι

τοὺς ἔχοντας εἰσόδημα ἀπὸ 300 μεδίωνων μέχρι 500, εἰς *ξευγίτας*, ἤτοι τοὺς ἔχοντας εἰσόδημα ἀπὸ 150 μεδίωνων μέχρι 300, καὶ εἰς *θητάς* ἤτοι τοὺς ἔχοντας εἰσόδημα ὀλιγώτερον τῶν 150 μεδίωνων. Ἐκ τῶν τεσσάρων δὲ τούτων τάξεων αἱ μὲν τρεῖς πρῶται ἦσαν δεκταὶ εἰς πάσας τὰς δημοσίας θέσεις, ἡ δὲ τετάρτη εἶχε κοινὸν μόνον τὸ συνεκκλησιάζειν καὶ τὸ συνδικάζειν. Οἱ δ' ἐννέα ἄρχοντες ὥφειλον νὰ ἐκλέγωνται μόνον ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίωνων καὶ πρὶν ἀναλάβωσι τὰ καθήκοντά των νὰ ὑποβάλλωνται εἰς τὴν δοκιμασίαν τοῦ δήμου. Ὁ δῆμος συνήρχετο τὸ πρῶτον εἰς τὴν Πνύκα καὶ ἔπειτα εἰς τὸ Διονυσιακὸν θέατρον καὶ ἐπεκύρωνε τὰ ὑπὸ τῆς βουλῆς προβεβουλευμένα, τὰ ὅποια τότε ἐγίνοντο νόμοι τοῦ κράτους· διώριζε πάντας τοὺς ὑπαλλήλους καὶ ἐβουλευέτο περὶ ὅλων ἐν γένει τῶν ὑποθέσεων τῆς δημοκρατίας. Ἡ δὲ βουλή, ἣτις ἀπετελεῖτο ἐκ 400 βουλευτῶν ἤτοι 100 ἐξ ἐκάστης τῶν 4 φυλῶν, προεβούλευε περὶ παντός, τὸ ὅποῖον εἰσήγετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου πρὸς συζήτησιν καὶ ἐπιψήφισιν. Οἱ βουλευταὶ ἐκλεγόμενοι κατ' ἔτος ἀπὸ τῶν ἐχόντων ἡλικίαν 30 ἐτῶν ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν δοκιμασίαν τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅστις καὶ ἄνω βουλή ἐκαλεῖτο. Ὁ Ἀρειος Πάγος ἀποτελούμενος ἐκ τῶν ἀποχωρούντων τῆς ἀρχῆς ἐννέα ἀρχόντων συνήδρευεν ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου λόφου κειμένου πρὸς δυσμὰς τῆς ἀκροπόλεως καὶ ἦτο τὸ ἀνώτατον καὶ ἀρχαιότατον δικαστήριον. Ὅθεν εἶχεν ὁρισθῇ ἐπίσκοπος πάντων καὶ φύλαξ τῶν νόμων. Ἐκτὸς δὲ τοῦ Ἀρείου Πάγου ὑπῆρχον καὶ τέσσαρα ἄλλα δικαστήρια, εἰς τὰ ὅποια προσετέθησαν καὶ δέκα δημοτικά. Πρὸς συγκρότησιν δὲ τῶν δημοτικῶν ἐκληροῦντο κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν ἐννέα ἀρχόντων 6000 πολῖται, οἵτινες ὠνομάζοντο ἡλιασταί. Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐλευθέρων Ἀθηναίων πολιτῶν ἡ νομοθεσία τοῦ Σόλωνος ἀνεγνώρισε καὶ δύο ἄλλας τάξεις ἀνθρώπων ἐν τῇ Ἀττικῇ, τὴν τῶν μετοίκων καὶ τὴν τῶν δούλων.

Περιήγησις Σόλωνος καὶ θάνατος αὐτοῦ (559). Ὁ δὲ Σόλων, ἀφοῦ ἐπεράτωσε τὴν νομοθεσίαν του, ὥρκισε τοὺς Ἀθηναίους νὰ μὴ μεταβάλωσιν αὐτὴν ἐπὶ δέκα ἔτη. Μετὰ ταῦτα περιηγήθη τὴν Αἴγυπτον, τὴν Κύπρον καὶ τελευταῖον τὴν Λυδίαν, ὅπου ἐλθὼν εἰς λόγους μετὰ τοῦ βασιλέως Κροίσου ἔδωκεν εἰς αὐτὸν φρονίμους συμβουλάς, τῶν ὁποίων ἡ ἀνάμνησις ἔσωσεν αὐτὸν τῷ 459 κινδυνεύοντα ὑπὸ τοῦ Κύρου τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Ἄλλ' ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ Σόλωνος ἐπανελήφθη ὁ ἐμφύλιος σπαραγμὸς μεταξὺ τῶν εὐπατριδῶν καὶ

τῶν δημοτικῶν· ὁ νομοθέτης ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλὰ δὲν κατῴρθωσε διὰ τῶν νουθεσιῶν του οὔτε τὸν ἐμφύλιον σπαραγμὸν νὰ παύσῃ, οὔτε τὴν ἐξ αὐτοῦ προκύψασαν τυραννίαν τοῦ συγγενοῦς του Πεισιστράτου νὰ προλάβῃ. "Οθεν θέσας τὰ ὅπλα του πρὸ τῶν θυρῶν τῆς οἰκίας του εἶπεν «ὅσον ἡδυνάμην ἐβοήθησα τὴν πατρίδα καὶ τοὺς νόμους» καὶ τῷ 559 ἀπέθανε.

Πεισίστρατος τύραννος (560—527). Ὁ Πεισίστρατος ἦτο ἀνὴρ εὐγλωττος, ἀνδρεῖος καὶ πεπρωτισμένος μὲ ἐξωτερικὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὅποια εἴλκυον τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ· κατεῖχε δὲ καὶ πλοῦτον μέγαν καὶ ἐγνώριζε νὰ μεταχειρίζεται αὐτὸν ὅπου καὶ ὅπως ἔπρεπε. Τοιοῦτος ὢν συνέλαβε τὸ σχέδιον τοῦ νὰ γίνῃ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν καὶ πρὸς ἐπιτυχίαν τούτου ἐμηχανεύθη τὸ ἐξῆς· ἡμέραν τινὰ πληγωθεὶς αὐτοχείρως ἐνεφανίσθη εἰς τὴν ἀγορὰν καθηματωμένος καὶ ἐφώναζεν ὅτι εἶχε κακοποιηθῇ τοιοιτοτρόπως ὑπὸ τῶν εὐπατριδῶν διὰ τὴν πρὸς τὸν δῆμον ἀφοσίωσίν του. Ὁ δὲ δῆμος πεισθεὶς εἰς τοὺς λόγους του ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πρὸς ἀσφάλειαν πεντήκοντα ῥοπαλοφόρους, ἀλλὰ δι' αὐτῶν αὐξηθέντων ὕστερον κατέλαβε τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐγένετο οὕτω τύραννος τῶν Ἀθηνῶν (560). Ἀλλ' ἐξώσθη μετὰ δύο ἔτη ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων του Λυκούργου καὶ Μεγακλέους. Οἱ δ' ἐξώσαντες αὐτὸν ἔστρεψαν κατόπιν τὰ ὅπλα κατ' ἀλλήλων. "Οθεν ὁ Μεγακλῆς ἡττηθεὶς ἔδωκε σύζυγον τὴν θυγατέρα του εἰς τὸν Πεισίστρατον, ὅστις τῇ βοηθείᾳ τοῦ πενθεροῦ του ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀνέλαβε πάλιν τὴν τυραννίδα (555). Ἐπειδὴ δὲ ὁ Πεισίστρατος ἐκ τοῦ πρώτου γάμου εἶχεν υἱοὺς νεανίας, ἀπέφυγε τοῦ νὰ γεννήσῃ τέκνα μὲ τὴν νεόγαμον γυναῖκα· ὅθεν ὁ Μεγακλῆς ἐφιλιώθη πάλιν μὲ τὸν Λυκούργον καὶ ὁ Πεισίστρατος ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ τὸ δεύτερον ἐξ Ἀθηνῶν (552). Ἀλλὰ τῷ 541 ἀποβὰς εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ συλλέξας τοὺς ὁπαδοὺς του κατῴρθωσε νὰ κυριεύσῃ τὰς Ἀθήνας καὶ νὰ γίνῃ τύραννος αὐτῶν τὸ τρίτον. Ὁ Πεισίστρατος, ἵνα στερεώσῃ πλέον τὴν τυραννίδα του, συνέλαβε τοὺς παῖδας τῶν ἐχθρῶν του, ὅσοι δὲν προέλαβον νὰ φύγωσι, καὶ τοὺς ἀπέστειλεν ὡς ὁμήρους εἰς τὴν Νάξον, τῆς ὑποίας ἐτυράννει ὁ φίλος του Λύγδαμις. Ἐπειτα προσεπάθησε μὲ πάντα τρόπον νὰ κερδήσῃ τὴν ἀγάπην τῶν Ἀθηναίων· ἐπροστάτευσε καὶ προήγαγε τὴν ἐμπορίαν, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας· συνέλεξε τὰ ποιήματα τοῦ Ὀμήρου, τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, τὰ ὅποια κατὰ τεμάχια διετηροῦντο ἕως τότε ὑπὸ τῶν ῥαψωδῶν καὶ διέταξε ν' ἀπαγγέλλωνται

κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν μεγάλων Παναθηναίων ἱδρύσεν ἐν Ἀθήναις βιβλιοθήκην καὶ ἐκόσμησε τὴν πόλιν διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων· ἔκτισε τὸ Λύκειον, τὴν κρήνην Καλλιρρόην, ἐκ τῆς ὁποίας ἔρρει τὸ ὕδωρ δι' ἑννέα κρουῶν, τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τελευταῖον ἔθηκε τὰ θεμέλια τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Δι-καίως λοιπὸν ὁ Πεισίστρατος θεωρεῖται ὁ θεμελιωτὴς τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν.

Ἰππίας τύραννος (527—510). Ὁ Πεισίστρατος ἀποθανὼν τῷ 527 κατέλιπε τρεῖς υἱοὺς τὸν Ἰππίαν, τὸν Ἰππαρχον καὶ τὸν Θεσσαλόν. Ἐκ τούτων δὲ ὁ Ἰππίας ὡς πρεσβύτερος διεδέχθη τὴν τυραννίδα καὶ ἐδείχθη, ὡς ὁ πατὴρ του, ἐνθερμος προστάτης τῆς γεωργίας, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Περιφημοὶ ποιηταί, ὡς ὁ Ἀνακρέων ὁ Τεῖος, ὁ Σιμωνίδης ὁ Κεῖος καὶ ἄλλοι, ἦλθον εἰς Ἀθήνας καὶ ἐτιμῶντο μέγας ὑπὸ τῶν Πεισιστρατιδῶν· ὅλαι αἱ ἀγυαὶ τῶν Ἀθηνῶν καὶ οἱ δρόμοι τῆς Ἀττικῆς ἐκοσμήθησαν μὲ Ἑρμᾶς, φέροντας διάφορα γυνωικὰ πρὸς φωτισμόν· ὁ φόρος ἡλαττώθη κατὰ τὸ ἥμισυ καὶ αἱ Ἀθηναὶ εὐτύχουν ὅσον οὐδέποτε πρότερον. Ἀλλ' ὅμως πολλοὶ φίλοι τῆς δημοκρατίας μὴ ἀρεσκόμενοι εἰς τὴν τυραννίδα ἐπεθύμουν τὴν κατάργησιν αὐτῆς. Ἐκ τούτων δὲ ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων, οἵτινες ἐκτὸς τῶν δημοκρατικῶν φρονημάτων εἶχον καὶ πάθος προσωπικὸν κατὰ τοῦ Ἰππάρχου, συνώμοσαν νὰ φονεύσωσιν αὐτὸν καὶ τὸν Ἰππίαν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν μεγάλων Παναθηναίων. Ἀλλὰ τὰ ἐγχειρίδια αὐτῶν ἐφόνευσαν μόνον τὸν Ἰππαρχον (514)· καὶ ὁ μὲν Ἀρμόδιος ἐφονεύθη ἀμέσως, ὁ δὲ Ἀριστογείτων ὀλίγῳ ὕστερον. Οἱ Ἀθηναῖοι ὅμως ἐτίμησαν τὴν μνήμην τοῦ Ἀρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτωνος στήσαντες μετὰ τέσσαρα ἔτη ἐν τῇ ἀγορᾷ χαλκοῦς ἀνδριάντας. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ φόνου τοῦ Ἰππάρχου ἡ τυραννὶς κατέστη σκληροτέρα καὶ ὁ Ἰππίας φοβούμενος τότε περισσότερον ἐφόνευσε πολλοὺς τῶν πολιτῶν. Οἱ δὲ Ἀλκμεωνίδαι, οἵτινες ἔζων ἐξόριστοι ἕνεκα τῶν Πεισιστρατιδῶν, δὲν ἔμειναν ἀμέριμοι. Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ Ἰππίου μετεχειρίσθησαν τὴν θρησκείαν· πλούσιοι ὄντες ἀνωκοδόμησαν ἰδίᾳ δαπάνῃ τὸν ναὸν τῶν Δελφῶν, ὅστις εἶχε πυρποληθῇ, καὶ προῦκάλεσαν ἐκ τούτου χρησμὸν παρακινοῦντα τὴν μισοτύραννον Σπάρτην νὰ ἐλευθερώσῃ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῆς τυραννίδας. Οἱ Σπαρτιαῖται ὑπακούσαντες εἰς τὸν χρησμὸν τοῦτον ἔπεμψαν στρατὸν κατὰ θάλασσαν εἰς τὴν Ἀττικὴν· ἀλλ' ὁ Ἰππίας ἀπέκρουσε τὴν εἰς

Φάληρον ἀπόβασιν αὐτῶν διὰ χιλίων Θεσσαλῶν ἱππέων. Μετ' ὀλίγον ὁμως ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Κλεομένης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν κατὰ γῆν μετὰ πλειοτέρου στρατοῦ καὶ τρέφας εἰς φυγὴν τοὺς Θεσσαλοὺς ἱππεῖς ἐπολιόρκησε τὸν Ἰππίαν ἐν τῇ Ἀκροπόλει. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τύραννος ἦτο καλῶς ἐφωδιασμένος, ἠναγκάσθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Σπάρτην ἄπρακτος. Ἀλλ' ὁμως σύμπτωσίς τις ἐδοθήθη τοὺς Ἀλκμεωνίδας· οἱ παῖδες τοῦ Ἰππίου πεμπόμενοι ἔξω τῆς χώρας πρὸς ἀσφάλειαν συνελήφθησαν καὶ ὁ Ἰππίας, ἵνα λυτρώσῃ αὐτοὺς, παρητήθη τὴν τυραννίδα τῷ 510 καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸ ἐν Ἑλλησπόντῳ Σίγειον, ὅπου ἐτυράννει ὁ ἑτεροθαλῆς αὐτοῦ ἀδελφὸς Ἡγησίστρατος.

Κλεισθένης, Μελτιάδης καὶ δυνάμεις Ἀθηναίων. Μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τῆς τυραννίδος ἐστασίαζον πρὸς ἀλλήλους περὶ πρωτείων ὁ ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἀλκμαιωνιδῶν Κλεισθένης καὶ ὁ φίλος τῶν Πεισιστρατιδῶν Ἰσαγόρας. Ἀλλ' ὁ Κλεισθένης κερδίσας τὴν ἀγάπην τοῦ δήμου ἐγένετο ἐπὶ ὄνους ἀρχῶν τῷ 507 καὶ εὐθὺς ἐπεχείρησε τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ πολιτεύματος, θέλων οὕτω νὰ στειρώσῃ τὴν δημοκρατίαν καὶ νὰ ταπεινώσῃ τοὺς εὐπατρίδας. Ὅθεν ἐπολιτογράφησεν ὅχι μόνον μετοίκους, ἀλλὰ καὶ δούλους· διήρесе πάντας τοὺς κατοίκους τῆς Ἀττικῆς εἰς δέκα φυλάς ἀντὶ τῶν τεσσάρων· ἡύξησε τοὺς βουλευτάς ἀπὸ 400 εἰς 500, λαμβανομένους δηλαδὴ 50 ἐξ ἐκάστης φυλῆς· διένειμε δὲ καὶ τὴν χώραν εἰς τριάκοντα δήμους καὶ κατέστησε τὰς ἀρχαιρεσίας ἀπὸ αἰρετῶν ἢ χειροτονητῶν κυαμευτάς ἤτοι κληρωτάς. Καὶ τέλος εἰσήγαγε τὸν ὀστρακισμόν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξωρίζετο ἐπὶ δέκα ἔτη ὡς ἐπικίνδυνος εἰς τὴν δημοκρατίαν πᾶς πολίτης, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἤθελεν ἐγγραφῇ ἐπὶ 6,000 ὀστράκων. Τοιουτοτρόπως τὸ πολίτευμα ἐγένετο δημοκρατικώτερον ἀπὸ τὸ τοῦ Σόλωνος. Ἀλλ' ἡ Σπάρτη ζηλότυπος ἠθέλησε ν' ἀντιστῇ εἰς τὸν δημοκρατικὸν τοῦτον ὀργανισμόν τοῦ Κλεισθέους καὶ νὰ καταστήσῃ τύραννον τῶν Ἀθηναίων τὸν Ἰσαγόραν. Εἰσέβαλον λοιπὸν οἱ βασιλεῖς αὐτῆς Κλεομένης καὶ Δημάρατος εἰς τὴν Ἑλευσίνα, καθ' ὃν χρόνον οἱ σύμμαχοι αὐτῶν Βοιωτοὶ καὶ Χαλκιδεῖς προσέβαλον τὴν Ἀττικὴν ἀπ' ἄρκτου καὶ ἀπ' ἀνατολῶν. Ἀλλ' ἕνεκα διαφωνίας τῶν βασιλείων ὁ πελοποννησιακὸς στρατὸς διελύθη ἀδόξως. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἐστράτευσαν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐνίκησαν τοὺς Βοιωτοὺς· ἔπειτα δὲ διαβάντες εἰς τὴν Εὐβοίαν ἐνίκησαν καὶ τοὺς Χαλκιδεῖς καὶ ἀφήσαντες 4000 κληρούχους Ἀθηναίους εἰς τοὺς ἀγροὺς τῶν πλουσίων Χαλκιδέων ἐπανῆλθον ἐν θρι-

ἀμφὶ εἰς Ἀθήνας. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ὁ Μιλτιάδης, ὅστις ἤρχε τῆς ἐν Ἑλλησπόντῳ Θρακικῆς χερσονήσου ἀπὸ τοῦ 517, κληρονομήσας τὴν ἀρχὴν αὐτῆς παρὰ τοῦ ὁμωνύμου θείου του, κατέκτησε τὴν νῆσον Λήμνον καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους. Ἀλλ' ἡ αὔξησης αὕτη τῶν Ἀθηνῶν κατέπληξε τοὺς Σπαρτιάτας. Ὅθεν οὗτοι στοχασθέντες ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι κατεχόμενοι ὑπὸ τυράννων ἤθελον εἶσθαι ἀδύνατοι καὶ εὐπειθεῖς, προσεκάλεσαν τὸν Ἰππῖαν ἀπὸ τοῦ Σιγείου, ἵνα τὴν καταστήσῃ πάλιν τύραννον τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ των, μὴ δεχθέντων πάντων τῶν συμμάχων τὴν ἀνίδρυσιν τῆς τυραννίδος ἐν Ἀθήναις.

Πρώτη περίοδος ἀποικίσεως (12 καὶ 11 αἰῶνε).
 Ὅσοι τῶν Αἰολέων εἶχον ἐκβληθῇ ἐκ τῆς Θισσαλίας, Βοιωτίας καὶ ἀλλαχόθεν κατέλαβον (1124) εἰς νήσους Λέσβον, Τένεδον καὶ Ἑκατοννήσους καὶ τὴν βορειοδυτικὴν ἀκτὴν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἔκτισαν ἐν αὐτῇ δώδεκα πόλεις. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς χερσονήσου τὸ ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Ἑλλησπόντου μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἑρμου ὠνομάσθη Αἰολίς, τῆς ὁποίας πρωτεύουσα ἐγένετο ἡ Κύμη. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Ἴωνες στενοχωρούμενοι ὑπὸ σιτοδείας εἰς τὴν ἄγονον Ἀττικὴν ἐξέπλευσαν τῷ 1054 καὶ κατέλαβον τὴν Σάμον καὶ τὴν Χίον καὶ ἄπασαν τὴν πρὸς νότον τῆς Αἰολίδος παραλίαν ἀπὸ τοῦ Ἑρμου μέχρι τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ, τὴν ὁποίαν ἄφ' ἑαυτῶν ὠνόμασαν Ἴωνίαν. Ἐκτισαν δὲ καὶ αὐτοὶ ἐν τῇ Ἰωνίᾳ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Αἰολέων δώδεκα πόλεις, τῶν ὁποίων ὀνομαστόταται ἀπέβησαν προϊόντος τοῦ χρόνου ἡ Μίλητος, ἡ Φώκαια, ἡ Κολοφών, αἱ Κλαζομεναί, ἡ Ἐφεσος, καὶ ἡ Πριήνη. Αἱ πόλεις δὲ αὗται ἀπετέλουν ὁμοσπονδίαν, τῆς ὁποίας τὸ συνέδριον καλούμενον Πανιώνιον συνήρχετο εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος κείμενον παρὰ τὰς ὑπώρειας τῆς Μυκάλης. Ὀλίγον δὲ μετὰ τὴν Ἰωνικὴν ἀποίκισιν ἐγένετο ἡ Δωρική· οἱ Δωριεῖς τῆς Ἐπιδάυρου, τῆς Τροιζῆνος καὶ τῶν Μεγάρων κατέλαβον τὴν Μῆλον, τὴν Κῶν καὶ τὴν Ρόδον καὶ τὴν νοτιοδυτικὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἥτις ὠνομάσθη Δωρίς. Αἱ δὲ ἐξ πόλεις, αἵτινες ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς Ρόδου, τῆς Κῶ καὶ τῆς Δωρίδος, ἀπετέλουν καὶ αὗται ὁμοσπονδίαν, τῆς ὁποίας ἡ γενικὴ συνέλευσις συνήρχετο εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος, κείμενον ἐπὶ τοῦ Τριοπίου ἀκρωτηρίου.

Πολιτισμὸς Ἰώνων καὶ Αἰολέων. Ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποικιῶν πρὸ πάντων αἱ ἰωνικαὶ καὶ αἱ αἰολικαὶ ἐπέδωσαν ὅχι μόνον

εἰς τὴν ἔμπορίαν καὶ ναυτιλίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ποίησιν, τὸν πεζὸν λόγον, τὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς τὴν τέχνην. Εἰς τὰς ἀποικίας ταύτας ἐγεννήθησαν καὶ ἤχμασαν οἱ ἀρχαιότατοι ἐπικοί καὶ λυρικοὶ ποιηταί· οἷον ὁ Ὅμηρος, ὅστις ὕμνησεν ἐν τῇ Ἰλιάδι τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν ἡγεμόνων καὶ ἡρώων, ὅσοι ἐπολέμησαν περὶ τὴν Τροίαν καὶ ἐν τῇ Ὀδυσσεΐᾳ τὰς δεκαετεῖς περιπλανήσεις τοῦ Ὀδυσσέως, ὁ Ἀρκτίνος, ὁ Ἀρχίλοχος, ὁ Ἀλκαῖος, ἡ Σαπφώ καὶ πλείστοι ἄλλοι· ὡσαύτως οἱ ἀρχαιότατοι φιλόσοφοι· οἷον Θαλῆς ὁ Μιλήσιος ὁ πατὴρ τῆς Ἰωνικῆς φιλοσοφίας καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ Ἀναξίμανδρος, Ἀναξίμενης, Ἀναξαγόρας καὶ ἄλλοι· Πυθαγόρας ὁ Σάμιος ὁ πατὴρ τῆς πυθαγορικῆς σχολῆς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ Λύσις, Φιλόλαος, καὶ Ἐμπεδοκλῆς· Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος ὁ ἰδρυτὴς τῆς ἐλεατικῆς σχολῆς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ Παρμενίδης, Ζήνων καὶ ἄλλοι. Τέλος δ' ἐν ταῖς ἀποικίαις ταύταις παρήχθησαν καὶ τὰ πρῶτα ἔργα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς τέχνης, ἥτις ἐμελλε βραδύτερον νὰ τελειοποιηθῇ ἐν τῇ Ἑλλάδι. Οἱ δύο ἀρχαιότατοι ἐλληνικοὶ ναοὶ ἦσαν ὁ τῆς Ἀρτέμιδος ἐν Ἐφέσῳ καὶ ὁ τῆς Ἥρας ἐν Σάμῳ, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἤρχισε κτιζόμενος ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιν τοῦ Σαμίου Θεοδώρου πρὸ τοῦ 600 ἔτους, ὁ δὲ δεύτερος ὑπὸ τὴν τοῦ Σαμίου Ροίκου περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον· ὥστε τὰ πρῶτα μεγάλα οἰκοδομήματα τῶν Ἀθηναίων, τὰ ὁποῖα εἶγαν ἐπὶ τοῦ Πεισιστράτου, εἶναι πολὺ μεταγενέστερα.

**Δευτέρα περίοδος ἀποικίσεως (8ῳ 7ῳ καὶ 6ῳ αἰ-
ῶνι).** Ἡ ἀποικίσις, ἥτις εἶχε διακοπῇ ἐπὶ δύο αἰῶνας, ἐπανελήφθη τὸν ὀγδοὸν αἰῶνα μετὰ μεγαλειτέρας δραστηριότητος. Κυριώτατοι δὲ ἀποικισταὶ ὑπῆρξαν οἱ Ἴωνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ πρὸ πάντων οἱ Μιλήσιοι καὶ μετὰ τούτους οἱ Χαλκιδεῖς τῆς Εὐβοίας, οἱ Κορίνθιοι, οἱ Μεγαρεῖς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Οὗτοι λοιπὸν ἀπόκησαν τὴν παραλίαν τοῦ Ἑλλησπόντου, τῆς Προποντίδος, τοῦ Βοσπόρου, τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Ἠπείρου, τῆς Ἰλλυρίας καὶ τὴν Κέρκυραν καὶ Λευκάδα ἐπὶ τῶν ὁμωνύμων νήσων. Προσέτι δ' ἔκτισαν ἐπὶ τῆς Σικελίας πλείστας πόλεις, ὧν ἀξιολογώταται ἀπέβησαν αἱ Συράκουσαι, ἡ Γέλα ἀποικισθεῖσα ὑπὸ τῶν Ροδίων καὶ Κρητῶν, καὶ ὁ Ἀκράγας ἐπὶ τῆς Κάτω Ἰταλίας, ἥτις ἀπὸ τῶν πολλῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν ὠνομάσθη Μεγάλη Ἑλλάς, ἐν τῇ νοτίῳ παραλίᾳ τῆς Γαλλίας τὴν Μασσαλίαν καὶ ἐν τῇ ἀνατολικῇ τῆς Ἰσπανίας τὸ Σάγουντον καὶ τέλος ἐπὶ τῶν βορειοανατολικῶν παρα-

λίων τῆς Ἀφρικῆς τὴν Κυρήνην καὶ τὴν Ναύκρατιν, τῆς ὁποίας τὸν χῶρον ἐχάρισεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὁ φιλέλλην βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Ἀμασις. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἕλληνες διέδοσαν τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς πάσας τὰς παραλίαις τῶν τριῶν εἰς τοὺς ἀρχαίους γνωστῶν ἡπείρων, τὰς ὁποίας βρέχει ἡ Μεσόγειος θάλασσα.

Κοινὰ ἔθιμα Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες ἦσαν διηρημένοι εἰς τόσας αὐτονόμους πολιτείας, ὅσαι σχεδὸν ἦσαν αἱ πόλεις, ἀλλὰ συνεδέοντο μεταξὺ των διὰ πολλῶν δεσμῶν. Τοιοῦτοι δεσμοὶ ἦσαν, πλὴν τῆς γλώσσης, διὰ τῆς ὁποίας διεκρίνοντο ἀπὸ πάντων τῶν ἄλλων ἐθνῶν θεωρουμένων ὡς βαρβάρων, ἡ θρησκεία, τὰ ἀμφικτιονικὰ συνέδρια καὶ οἱ περιοδικοὶ ἀγῶνες.

Θρησκεία. Ἡ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων ἦτο φυσιολατρεία· οἱ θεοὶ δηλονότι, τοὺς ὁποίους οἱ Ἕλληνες ἐλάτρευον, παρίστανον συμβολικῶς τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως· οἶον τὸν ἥλιον, τὸν αἰθέρα, τὸ πῦρ, τὸ ὕδωρ, κτλ. Πρωτεύοντες δὲ θεοὶ ἦσαν οἱ καλούμενοι Ὀλύμπιοι θεοὶ ὡς κατοικοῦντες εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἦσαν δώδεκα τὸν ἀριθμόν, ὁ Ζεὺς, ὁ Ποσειδῶν, ὁ Ἀπόλλων, ὁ Ἄρης, ὁ Ἥφαιστος, ὁ Ἑρμῆς, ἡ Ἥρα, ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ Ἀρτεμις, ἡ Ἀφροδίτη, ἡ Ἑστία καὶ ἡ Δημήτηρ. Ἐκτὸς δὲ τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, εἰς τοὺς ὁποίους πολλάκις συγκαταλέγονται ὁ Πλούτων καὶ ὁ Διόνυσος, ὑπῆρχον καὶ μυριοὶ ἄλλοι ἄρρενες καὶ θήλειαι. Οἱ δὲ θεοὶ οὗτοι κατὰ τοὺς Ἕλληνας ἐφανέρωνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ μέλλοντα διὰ τῶν οἰωνῶν, τῶν σπλάγχχνων τῶν σφαγίων καὶ τῶν ὀνείρων, τὰ ὅποια ἐξήγουν οἱ μάντις, τῶν ὁποίων περιφημότατοι ἦσαν ὁ Ἀμφιάραος, ὁ Τειρεσίας καὶ ὁ Κάλχας. Προσέτι δ' ἐπίστευον οἱ Ἕλληνες ὅτι οἱ θεοὶ ἀπεκρίνοντο εἰς ἐρωτήσεις ἀνθρώπων καὶ διὰ τῶν μαντείων, τῶν ὁποίων ὀνομαστότατα ἦσαν τὸ τῆς Δωδώνης ἐν Ἠπείρῳ, τὸ τῶν Δελφῶν ἐν Φωκίᾳ, τοῦ ὁποίου ἡ ἱερεία ὀνομάζετο Πυθία, καὶ τὸ τοῦ Ἀμμωνος ἐν τῇ Λιβύῃ.

Ἀμφικτιονικὰ συνέδρια. Ἐκάστη πόλις ἐλληνικὴ ἤθελε νὰ εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς ἄλλης καὶ ν' ἀποτελῇ κράτος ἴδιον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι ἤθελον νὰ διατηρῶσι τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἐνότητα. Ἐντεῦθεν προῆλθον τὰ λεγόμενα ἀμφικτιονικὰ συνέδρια, τὰ ὅποια κατ' ἀρχὰς μὲν ἦσαν θρησκευτικά, ἀλλ' ἔπειτα ἀπέβησαν πολιτικά. Ἐκ τούτων δὲ τὸ περιφημότερον ἀπετελεῖτο ἐκ δώδεκα ἐθνῶν, ὧν ἕκαστον ἔπεμπε δύο ἀντιπροσώπους, ἱερομνήμονας καὶ πυλαγόρας καλουμένους, τὸ μὲν ἕκαστος εἰς Δελφοὺς, τὸ δὲ φθινόπωρον εἰς Θερμοπύλας.

Περιοδικοὶ ἀγῶνες. Πολὺ δὲ περισσότερον συνέδεον τοὺς Ἕλληνας μετ' ἀλλήλων οἱ περιοδικοὶ ἀγῶνες, εἰς τοὺς ὁποίους συνέρρον πανταχόθεν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ ἀγωνισταὶ καὶ θεαταὶ Ἕλληνες. Οἱ συνερχόμενοι ἡσπάζοντο ἀλλήλους ὡς ἀδελφοί, ὡς τέκνα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μητρός. Ἐκ τῶν ἀγώνων δὲ τούτων περιφημώτατο ἦσαν τέσσαρες οἱ Ὀλυμπιακοὶ οἱ τελούμενοι ἐν Ὀλυμπίᾳ, οἱ Πυθικοὶ οἱ τελούμενοι ἐν Δελφοῖς, οἱ Ἰσθμικοὶ οἱ τελούμενοι ἐν Κορίνθῳ καὶ οἱ Νέμεοι οἱ τελούμενοι ἐν τῇ Νεμέᾳ. Ἐκ τῶν τεσσάρων δὲ τούτων πάλιν ἐξεῖχον οἱ Ὀλυμπιακοί, οἵτινες ἐτελοῦντο κατὰ πᾶσαν τετραετίαν. Ἐντεῦθεν προῆλθον αἱ Ὀλυμπιάδες, ἧτοι περίοδος τετραετίας, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες μετεχειρίζοντο ὡς χρονολογίαν καὶ ἡ ὁποία ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 776 ἔτους, ὅτε ἐνίκησεν εἰς τὰ ὀλύμπια ὁ Ἥλειος Κόροιβος. Οἱ ἀγῶνες ἦσαν δρόμος, πάλη, πυγμή, ἄλμα καὶ δίσκος· ὁ δὲ νικῶν ἐλάμβανε στέφανον ἐκ δάφνης ἢ ἐλαίας καὶ τοῦτο ἦτο ἡ μεγίστη δόξα, τὴν ὁποίαν Ἕλληνας ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ καὶ νὰ ἐπιθυμήσῃ. Κατὰ δὲ τοὺς ὑστέρους χρόνους εἰσῆχθησαν καὶ μουσικοὶ ἀγῶνες· φιλόσοφοι λοιπόν, ῥήτορες, ιστοριογράφοι καὶ ποιηταὶ ἀνεγίνωσκον ἐνώπιον τοῦ πλήθους τὰ ἔργα αὐτῶν, ἐπιθυμοῦντες νὰ τύχῃσι τῆς κοινῆς εὐφημίας. Τοιαύτης δὲ ἡξιώθησαν ὁ πανελλήνιος λυρικός ποιητὴς Πίνδαρος, ὁ Ἀρχίλοχος, ὁ Σιμωνίδης, ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος καὶ ἄλλοι. Ἐν τῇ Ὀλυμπιακῇ πεδιδάδι ἦτο ἰδρυμένος ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τοῦ Διός, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁπείου ἐκάθητο χρυσοῦν καὶ ἐλεφάντινον ἄγαλμα τοῦ θεοῦ, τὸ ὁποῖον εἶχε ποιηθῇ ὑπὸ τοῦ περιφημοτάτου τῶν καλλιτεχνῶν Φειδίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (500—431)

Αἰτία μνηδικῶν ἢ περσικῶν πολέμων. Κυρία αἰτία τῶν μνηδικῶν ἢ περσικῶν πολέμων ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη δύναμις, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε προαχθῇ τότε ἡ Περσία διὰ τῆς ἀκατασχέτου ῥοπῆς τῶν βασιλέων αὐτῆς εἰς τὰς κατακτήσεις. Ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περσικοῦ κράτους Κύρος (558), ἀφοῦ ἀπέσεισε τὴν κυριαρχίαν τῶν Μήδων, εἰς τὴν

ὅποιαν ὑπέκειντο οἱ Πέρσαι ἀπὸ τοῦ 640, ὑπέταξεν ἔπειτα τὰ πλεῖστα ἔθνη τῆς Ἀσίας, ἐν οἷς ἦσαν τὸ ἰσχυρόν λυδικὸν βασιλεῖον καὶ αἱ ἐλληνικαὶ ἀποικίαι. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Καμβύσης (529) κατέκτησε τὴν πλουσίαν καὶ ἀκμάζουσαν Αἴγυπτον (525)· ὁ δὲ Δαρεῖος ὁ υἱὸς τοῦ Ὑστάσπου, ἀφοῦ διήρесе τὴν ἀχανῆ ἐπικράτειάν του εἰς εἴκοσι σατραπείας, ἐστράτευσεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἵνα ἐκδικηθῇ τοὺς πρὸς βορρᾶν τοῦ κάτω Δανουβίου κατοικοῦντας Σκύθας, οἵτινες ἄλλοτε εἶχον ἐμβάλλῃ εἰς τὴν Μηδίαν. Ἀφοῦ δὲ ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἀπέτυχε, τὰ βλέμματα τοῦ μεγάλου βασιλέως, ὅστις ἤθελε καὶ τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀποτυχίαν νὰ ἐπανορθώσῃ καὶ διὰ μεγαλειτέρου κατορθώματος νὰ ὑπερτερήσῃ τοὺς δύο προκατόχους του, ἐστράφησαν πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα διανοεῖτο ὁ Δαρεῖος μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Σκυθίας εἰς τὰ Σοῦσα ἐπάνοδόν του, ἐπῆλθεν ἡ ἀποστασία τῶν Ἰώνων, ἣτις ἐγένετο ἡ ἀφορμὴ τοῦ μεγάλου ἀγῶνος μεταξὺ τῶν Περσῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων.

Ἀποστασία Ἰώνων (500 — 494). Εἰς ὅλας τὰς ἐλληνικὰς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀφ' ὅτου αὐταὶ ὑπετάγησαν ὑπὸ τοῦ Κύρου, εἶχον ἐγκατασταθῇ τύραννοι ἐκ τῶν ἐγχωρίων ἀριστοκρατικῶν. Οἱ δὲ τύραννοι οὗτοι ἐφρόντιζον μὲ πάντα τρόπον νὰ διατηρῶσι τὴν ἐξουσίαν των ὑπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν, διότι ἐγνώριζον ὅτι αἱ πόλεις ἤθελον μᾶλλον τὴν δημοκρατίαν ἢ τὴν τυραννίαν. Διὰ τοῦτο ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἰστιαῖος παρὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ ἄρχοντος τῆς Θρακικῆς χερσονήσου Μιλτιάδου διετήρησε τὴν ἐπὶ τοῦ Δανουβίου γέφυραν καὶ ἔσωσεν οὕτω τὸν Δαρεῖον μετὰ τὴν ἀτυχῆ αὐτοῦ ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Σκυθῶν. Ὁ δὲ Δαρεῖος εὐγνωμονῶν ἐχάρισεν εἰς τὸν Ἰστιαῖον τὴν Μύρκινον τὴν Ἡδωνίδα· ἀλλ' ὁ ἐν τῇ Θράκῃ Πέρσης στρατηγὸς Μεγάβαζος παρέστησεν εἰς τὸν μέγαν βασιλέα ὅτι ἦτο ἀνάγκη ν' ἀπομακρύνῃ ἐκ τῆς Θράκης τὸν τολμηρὸν ἐκείνον Ἕλληνα, ἵνα μὴ περιέλθῃ εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς ἰδίους του ὑπηκόους. Ὁ Δαρεῖος πεισθεὶς προσεκάλεσε τὸν Ἰστιαῖον εἰς τὴν περσικὴν αὐλὴν, ἵνα οὕτω καταστήσῃ αὐτὸν ἀκίνδυνον. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ἰστιαῖος διέτριβεν εἰς τὰ Σοῦσα, ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ ὁ Ἀρισταγόρας, ὅστις ἐτυράννει τῆς Μιλήτου ὡς ἐπίτροπος, ἐπεχείρησε νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Νάξον διὰ περσικῆς δυνάμεως. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπέτυχε καὶ ἔνεκα τούτου ἐφοβεῖτο μήπως στερηθῇ τὴν τυραννίαν τῆς Μιλήτου, ἐστοχάσθη ὡς μέσον σωτηρίας τὴν ἀποστασίαν τῶν Ἰώνων, προτρεπόμενος εἰς τοῦτο καὶ ὑπὸ

τοῦ πενθεροῦ του Ἰστιαίου. Ὅθεν συνέλαβε τοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὴν βασιλείαν τυράννους, ὧν οἱ μὲν ἐξωρίσθησαν, οἱ δ' ἐφονεύθησαν, καὶ ἀποκατέστησε πανταχοῦ τὴν δημοκρατίαν (500). Ἐπειδὴ δὲ εἶχεν ἀνάγκην συμμάχων ἰσχυρῶν, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τούτων ἀρνηθέντων τὴν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν εἰς τὴν Μίλητον 20 τριήρεις, μεθ' ὧν συνέπλευσαν καὶ 5 τῶν Ἐρετριέων. Οἱ ἐπικούροι Ἕλληνες ἐνωθέντες μετὰ τῶν Ἰώνων ἐκυρίευσαν καὶ ἐπυρπόλησαν τὰς Σάρδεϊς (499), ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὰ πρόσω. Καὶ οὗτοι μὲν ἐμβάντες εἰς τὰ πλοῖα τῶν ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ Ἴωνες συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Καρῶν, Καυνίων καὶ Κυπρίων κατέλαβον πάσας τὰς περὶ τὸν Ἑλλήσποντον καὶ Προποντίδα πόλεις. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἠδυνήθησαν μέχρι τέλους ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὴν ὑπέροχον δύναμιν τῶν Περσῶν. Καὶ πρῶτοι μὲν ἠττήθησαν οἱ Κύπριοι (498), ἔπειτα δὲ αἱ περὶ τὸν Ἑλλήσποντον πόλεις καὶ οἱ Κᾶρες καὶ τελευταῖον οἱ Αἰολεῖς καὶ οἱ Ἴωνες, εἰς τὴν παρὰ τὴν νῆσον Λάδην ναυμαχίαν, καθ' ἣν οἱ Χῖοι καὶ οἱ Φωκεῖς ὑπὸ τὸν Φωκαέα Διονύσιον διέπραξαν ἔργα λαμπρά. Μετὰ δὲ τὴν ναυμαχίαν ἡ Μίλητος πολιορκηθεῖσα κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐκυριεύθη μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν τῷ 494.

Ἑκστρατεία Μαρδονίου εἰς Ἑλλάδα (492). Ὁ Δαρεῖος πνέων ἐκδίκησιν κατὰ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Ἐρετριέων διὰ τὴν πυρπόλησιν τῶν Σάρδεων ἀνέθηκε τὴν τιμωρίαν αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων εἰς τὸν γαμβρόν του Μαρδόνιον. Ὁ Μαρδόνιος διαβάς τὸν Ἑλλήσποντον μετὰ πολλοῦ πεζοῦ καὶ ναυτικοῦ στρατοῦ ὑπέταξε τὴν νῆσον Θάσον καὶ τὴν Μακεδονίαν, διότι ἡ Θράκη εἶχεν ὑποταχθῇ ἀπὸ πολλοῦ χρόνου. Ἀλλὰ τὰ εὐτυχήματα ταῦτα διεδέχθησαν εὐθὺς δειναὶ συμφοραὶ· διότι ὁ μὲν στόλος, ἐν ᾧ περιέπλεε τὸ ἀκρωτήριον τοῦ ὄρους Ἄθω, κατελήφθη ὑπὸ τοιαύτης τρικυμίας, ὥστε κατεστράφησαν ὑπὲρ τὰ 300 πλοῖα καὶ ὑπὲρ τοὺς 20,000 ἄνδρας· κατὰ δὲ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ, ὅστις ἐστρατοπέδευεν ἐν Μακεδονίᾳ, ἐπέπεσεν τὴν νύκτα οἱ Βρυῖοι Θραῖκες καὶ ἐφόνευσαν πολλοὺς καὶ τὸν Μαρδόνιον αὐτὸν ἐπλήγωσαν. Ὅθεν ὁ Μαρδόνιος δὲν προῦχώρησε περαιτέρω, ἀλλ' ὑποδουλώσας τοὺς Βρύγους ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν ἀδόξως.

Ἀποστολὴ κηρύκων παρὰ Δαρείου εἰς Ἑλλάδα (491). Ὁ Δαρεῖος πρὶν διατάξῃ τὴν κίνησιν νέου στρατοῦ κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἀπέστειλεν εἰς αὐτὴν κήρυκας, ἵνα ζητήσωσι γῆν καὶ

ὕδωρ ὡς σημεῖον ὑποταγῆς. Πάντες οἱ νησιῶται καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν ἐκτὸς τοῦ ἰσθμοῦ Ἑλλήνων ὑπήκουσαν εἰς τὴν αἴτησιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ὁμῶς καὶ οἱ Σπαρτιαῖται τοσοῦτον ἡγανάκτησαν, ὥστε ἐκείνοι μὲν ἔρριψαν τοὺς κήρυκας εἰς βάραθρον, οὗτοι δὲ εἰς φρέαρ, ἵνα λάβωσιν ἐκεῖθεν γῆν καὶ ὕδωρ· ἡ διαγωγὴ δὲ αὕτη τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Σπαρτιατῶν ἐπετάχυνε τὴν δευτέραν περσικὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ἑκστρατεία Δάτιδος καὶ Ἀρταφέρνης καὶ μάχη ἐν Μαραθῶνι (490). Ὁ Δάτις καὶ ὁ Ἀρταφέρνης κατὰ διαταγὴν τοῦ Δαρείου ἀπέπλευσαν ἐκ τῆς Κιλικίας μετὰ 110,000 στρατιωτῶν ἐπὶ 600 τριήρων, ἵνα καταστρέψωσι τὴν Ἑλλάδα. Ἀφοῦ δὲ ὑπέταξαν τὴν Νάξον καὶ πολλὰς ἄλλας νήσους, προσέβαλον τὴν Ἐρέτριαν, ἣτις μετὰ ἐξάήμερον γενναίαν ἀντίστασιν ἐκυριεύθη διὰ προδοσίας καὶ ἐπυρπολήθη. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ Πέρσαι ἔχοντες ὁδηγὸν τὸν ἐξόριστον Ἴππιαν ἀπέβησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὴν πεδιάδα αὐτοῦ. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων διὰ τοῦ ἡμεροδρόμου Φειδιππίδου· ἀλλὰ θρησκευτικὴ πρόληψις, τὸ μὴ ἐκστρατεῦειν πρὸ τῆς πανσελήνου, ἐμπόδισεν αὐτοὺς νὰ ἔλθωσιν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι. Οὕτω λοιπὸν 10,000 Ἀθηναῖοι μόνον ὑπὸ δέκα στρατηγούς, τῶν ὁποίων ἐξεῖχεν ὁ πρῶν ἄρχων τῆς Θορακικῆς χερσονήσου, καὶ μετὰ τούτων 1000 Πλαταιεῖς ἔδραμον εἰς τὸν Μαραθῶνα. Ἀφοῦ δὲ ἦρθη τὸ σημεῖον τῆς ἐπιθέσεως, ὥρμησαν ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Μιλτιάδου κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς μετὰ μανιῶδῃ μάχῃ καὶ ἔσωσαν οὕτω τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐκ τῶν Περσῶν 6,400 ἔπεσον, οἱ δὲ λοιποὶ διεσώθησαν εἰς τὰ πλοῖά των. Ἀφοῦ δ' ἐματαιώθη ὑπὸ τῆς προνοίας τοῦ Μιλτιάδου καὶ ἡ ἄλλη αὐτῶν ἀποπειρα τοῦ νὰ περιπλεύσῃ τὸ Σούνιον καὶ νὰ ἐπιπείσωσιν εἰς τὰς Ἀθήνας, αἵτινες ἦσαν ἔρημοι ὑπερασπιστῶν, ἀπέπλευσαν ὀπίσω εἰς τὴν Ἀσίαν κατησχυμένοι.

Μιλτιάδης, Θεμιστοκλῆς καὶ Ἀριστείδης. Μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι θραῦσιν τῶν Περσῶν ὁ Μαραθωνομάχος Μιλτιάδης ἐξέπλευσεν εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς νησιώτας, ὅσοι εἶχον χορηγήσῃ βοήθειαν εἰς τοὺς Πέρσας. Ἀλλὰ πολιορκῶν τὴν Πάρον ἔσπασε τὸν μῆρόν του καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος. Ἀφοῦ δὲ ἦλθεν εἰς Ἀθήνας κατηγορήθη ἐπὶ ἀπάτῃ καὶ

κατεδικάσθη εἰς πρόστιμον 50 ταλάντων, τὰ ὅποια, ἀποθανόντος τοῦ Μιλιτιάδου, ἀπέτισεν ἔπειτα ὁ υἱὸς του Κίμων. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Μιλιτιάδου (489) προήχθησαν ἐν Ἀθήναις καὶ διώκησαν τὴν πόλιν ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Ἀριστείδης, οἵτινες ἀμφοτέροι εἶχον διακριθῆ ὡς στρατηγοὶ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Μαραθῶνος. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Θεμιστοκλῆς ὠδήγει τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὰς νήσους ἐπὶ ἀργυρολογίᾳ, ὁ Ἀριστείδης ἄρχων ἐπώνυμος εἴλκυσε τὸ σέβας πάντων διὰ τὴν ἔμφρονα διοίκησίν του καὶ διὰ τὸν ἀκέραιον χαρακτῆρά του. Ἀλλ' ἐνῷ τὸ πρῶτον ἡγαπάτο διὰ τὸ ἐπώνυμον τοῦ δικαίου, ὕστερον ἔνεκα τούτου διήγειρε καθ' ἑαυτοῦ τὸν φθόνον τοῦ πλήθους καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεμιστοκλέους ἐξωστρακίσθη τῷ 486. Ἀφοῦ τοιοῦτοτρόπως ὁ Θεμιστοκλῆς ἔμεινε μόνος κύριος τῶν κοινῶν πραγμάτων κατῴρθησε νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ πολιτικὴ του, ἥτις καὶ αὐτὸν ἐδόξασε καὶ τὰς Ἀθήνας. Προϊδὼν ὅτι οἱ Πέρσαι ἤθελον ἐπαναλάβῃ τὴν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν καὶ καρπούμενος τὴν ἀποστασίαν τῆς Αἰγύπτου (485), ἥτις ἠνάγκασε τὸν Δαρεῖον ν' ἀναβάλλῃ τὴν ἐκδίκησίν του, μετεχειρίσθη ὅλας τὰς προσόδους τοῦ Λαυρείου εἰς τὴν αὔξησιν καὶ κατάρτισιν τοῦ στόλου τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν τούτῳ δὲ ἀπέθανεν ὁ Δαρεῖος καὶ κατέλιπε διάδοχον τοῦ θρόνου τὸν υἱὸν του Ξέρξην (485).

Ἐκστρατεία Ξέρξου εἰς Ἑλλάδα (480). Ὁ Ξέρξης, ἀφοῦ κατέστειλεν ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὴν ἀποστασίαν τῆς Αἰγύπτου, συνεκλόνησε τὸ ἄχανές αὐτοῦ κράτος ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, ἵνα στρατηλατήσῃ αὐτὸς κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἐξετέλεσε καὶ δύο μεγάλα ἔργα, τὴν διώρυχα τοῦ Ἄθω καὶ τὴν ἐκ πλοίων γεφύρωσιν τοῦ Ἑλλησπόντου, θέλων νὰ δεῖξῃ δύναμιν καὶ ν' ἀφήσῃ μνημεῖον ἑαυτοῦ. Ἀφοῦ δὲ τὰ πάντα ἦσαν ἑτοιμα, διέβη ἀπὸ τῆς Ἀβύδου διὰ τῶν γεφυρῶν εἰς τὴν Σηστόν καὶ προύχώρησεν εἰς τὸν Δορίσκον τῆς Θράκης, ὅπου ἠρίθμησε τὰς δυνάμεις του. Αἱ μὲν ἐκ τῆς Ἀσίας ἐλθοῦσαι εὐρέθησαν ὅτι ἦσαν 2,317,610 μάχιμοι ἄνδρες καὶ ἄλλοι τόσοι περίπου ὑπηρέται καὶ τεχνῖται καὶ 1207 τριήρεις καὶ 3000 σιταγωγὰ πλοῖα, αἱ δ' ἐκ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας συλλεχθεῖσαι ἦσαν 324,000 μαχηταὶ καὶ 120 πλοῖα. Μετὰ δὲ τὴν ἐξαριθμῆσιν τούτων ὁ μὲν Ξέρξης μετὰ τοῦ πεζοῦ στρατοῦ πορευόμενος διὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας ἐνέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ὁ δὲ στόλος του διαπλεύσας τὴν διώρυχα τοῦ Ἄθω κατέπλευσεν εἰς τὸν Παγασσητικὸν κόλπον. Οἱ δὲ συνωμόται τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν συνελθόν-

τες ἐν τῷ ἰσθμῷ τῆς Κορίνθου εἶχον ἀποφασίσῃ νὰ φυλάξωσι τὴν δίοδον τῶν Θερμοπυλῶν καὶ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας Ἀρτεμισίον· διότι αἱ δύο αὗται θέσεις εἶναι πλησίον ἀλλήλων, ὥστε εὐκόλως τὸ ἐν στρατεύμα ἡδύνατο νὰ ἔχῃ εἰδήσεις ἐκ τοῦ ἄλλου. Καὶ τὰς μὲν Θερμοπύλας εἶχε καταλάβῃ ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας μετὰ 300 Σπαρτιατῶν καὶ 4,900 συμμάχων, τὸ δὲ Ἀρτεμισίον ὁ Λακεδαιμόνιος Εὐρυβιάδης, ὁ Ἀθηναῖος Θεμιστοκλῆς καὶ ὁ Κορίνθιος Ἀδείμαντος μετὰ 280 τριήρων.

Ναυμαχία ἐν Ἀρτεμισίῳ (Ἰουλίῳ 480). Οἱ δ' ἐν τῷ Ἀρτεμισίῳ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν γενικὴν διοίκησιν τοῦ Εὐρυβιάδου, καθὼς ἔμαθον τὸν κατάπλου τοῦ περσικοῦ στόλου εἰς τὸν Παγασητικὸν κόλπον, ἡτοιμάσθησαν εἰς μάχην. Τρεῖς ναυμαχίαι μανιώδεις συνεκροτήθησαν παρὰ τὸ Ἀρτεμισίον καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν κατὰ κράτος τοὺς βαρβάρους καὶ κατέστρεψαν πάμπολλα πλοῖα αὐτῶν. Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὴν τρίτην ναυμαχίαν ἔπαθον μεγάλην ζημίαν καὶ συγχρόνως ἔμαθον ὅτι ἡ δίοδος τῶν Θερμοπυλῶν ἐξεβιάσθη ὑπὸ τοῦ Ξέρξου, ἔφυγον ἐκ τοῦ Ἀρτεμισίου καὶ κατέπλευσαν εἰς τὴν Σαλαμῖνα.

Μάχη ἐν Θερμοπύλαις (Ἰουλίῳ 480) Λεωνίδας. Ἐν ᾧ δὲ ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας ἡτοιμάζετο ἐν Θερμοπύλαις εἰς τὸν ἀγῶνα, ὁ Ξέρξης ἀπὸ τῆς Τραχίνος πόλεως ἔστειλε κατὰσκοπον ἱππέα, ἵνα ἰδῇ πόσοι ἦσαν ἐκεῖ καὶ τί ἔκαμνον· ὁ ἱππεὺς πλησιάσας εἶδε τοὺς ἔξω τοῦ τείχους τεταγμένους Λακεδαιμονίους καὶ ἐξ αὐτῶν ἄλλοι μὲν ἐγυμνάζοντο, ἄλλοι δὲ ἐκτενίζοντο· ὁ κατὰσκοπος ἐκθαμβος δι' ὅσα εἶδεν ἐπέστρεψεν ὀπίσω καὶ τὰ ἀνήγγειλεν εἰς τὸν βασιλέα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ξέρξης δὲν ἡδύνατο νὰ ἐννοήσῃ πῶς τόσον ὀλίγοι ἄνθρωποι εἶχον τὴν τόλμην ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὰς μυριάδας τοῦ στρατοῦ του, ἀφῆκε νὰ παρέλθωσι τέσσαρες ἡμέραι ἐπ' ἐλπίδι ὅτι ἤθελον φύγῃ. Ἀλλὰ τὴν πέμπτην, ἀφοῦ εἶδε τὴν ἐπιμονὴν τῶν καὶ μάλιστα ἀφοῦ, ζητήσας παρὰ τοῦ Λεωνίδα τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων, ἤκουσε τὴν λακωνικὴν ἀπάντησιν «Μολὼν λαβεί», ἀπέστειλε κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐκ διαδοχῆς τοὺς Μήδους καὶ τοὺς δεκακισχιλίους ἐπιλέκτους τῶν Περσῶν, τοὺς ὁποίους ὁ βασιλεὺς ὠνόμαζεν ἀθανάτους. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ὑπερήσπισαν ἡρωϊκώτατα τὴν εἰσοδὸν τῶν Θερμοπυλῶν, ἕως οὗ ὁ Μηλιεὺς Ἐφιάλτης ἐπ' ἐλπίδι μεγάλων ἀμοιβῶν ἔδειξεν εἰς τὸν ἀπηλπισμένον Ξέρξην τὴν ἀτραπὸν Ἀνόπαιαν, ἣτις διὰ τοῦ

ὁμωνύμου ὄρους φέρει εἰς τὸ νότιον μέρος τῶν Θερμοπυλῶν. Τότε ὁ ἀτρόμητος Λεωνίδας προέτρεψε τοὺς συμμάχους ν' ἀναχωρήσωσιν εὐ-
θύς, ἵνα μὴ χαθῶσιν ἀνωφελῶς· εἰς ἑαυτὸν δὲ καὶ εἰς τοὺς παρόντας
300 Σπαρτιάτας δὲν ἔκρινεν εὐπρεπὲς ν' ἀφήσωσι τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν
ἄπαξ ἦλθον νὰ φυλάξωσι. Τοιουτοτρόπως οἱ σύμμαχοι ἀνεχώρησαν
πλὴν 700 Θεσπιέων, οἵτινες ἔμειναν ἐκόντες φιλοτιμούμενοι νὰ συνα-
ποθάνωσι μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων, καὶ 400 Θηβαίων, τοὺς ὁποίους
ὁ Λεωνίδας ἐκράτησεν ὡς ὁμήρους. Μετὰ τούτων λοιπὸν ὁ Λεωνίδας
καὶ μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν του ὤρμησεν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον
καὶ φονεύσαντες περὶ τοὺς 20,000 βαρβάρους εὗρον ἐκεῖ ὅλοι πλὴν τῶν
αὐτομολησάντων Θηβαίων τὸν ἐνδοξον ὑπὲρ τῆς πατρίδος θάνατον. Εἰς
τούτους ταφέντας ἐκεῖ, ὅπου ἔπεσον, καὶ εἰς τοὺς πεσόντας πρὶν ἀνα-
χωρήσωσιν οἱ ἀποσταλέντες ὀπίσω παρὰ τοῦ Λεωνίδου ἐπεγράφη ἐπί-
γραμμα λέγον τὰ ἑξῆς· «'Εδῶ ἐμάχοντό ποτε μὲ τρία ἑκατομμύρια
Περσῶν τέσσαρες χιλιάδες ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου»· διὰ δὲ τοὺς Σπαρ-
τιάτας ἰδιαιτέρως ἔγινε τὸ ἑξῆς ἐπίγραμμα· «ὦ ξεῖν' ἀγγέλλειν Λακε-
δαιμονίοις, ὅτι τῇδε κείμεθα τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι».

Ὁ Ξέρξης ἐν Ἀθήναις. Ὁ Ξέρξης μετὰ τὴν ἐν Μαραθῶν,
μάχην ἐνέβαλεν εἰς τὴν Φωκίδα καὶ ἡρίμωσεν αὐτήν· ἀφοῦ δὲ μάττην
ἐδοκίμασε νὰ συλῇσῃ τὸν πλούσιον ναὸν τῶν Δελφῶν, προῦχώρησεν εἰς
τὴν Βοιωτίαν καὶ ἀφοῦ ἔκαυσε τὰς Θεσπιάς καὶ τὰς Πλαταιάς, εἰσῆ-
λασεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας εὗρεν ἐρή-
μους κατοίκων· διότι ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε πείσῃ τοὺς συμπολίτας του
ὅτι ὁ χρησμός, ὅστις ἔλεγεν εἰς αὐτοὺς νὰ κλεισθῶσιν εἰς ξύλινον τεῖχος
ὡς ἀπόρθητον, ἐνόει τὰ πλοῖα. Οὕτω λοιπὸν οἱ μὲν μάχιμοι ἄνδρες εἶχον
ἐμβῇ εἰς τὰς τριήρεις, οἱ δὲ παῖδες καὶ γυναῖκες εἶχον ἀποσταλῇ εἰς
Τροιζῆνα, Αἴγιναν καὶ Σαλαμῖνα, ἐκτὸς γερόντων τινῶν, οἵτινες ἐκ
παρανοήσεως τοῦ χρησμοῦ εἶχον μείνῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἥτις ἦτο τὸ
πάλαι περίφρακτος μὲ ξύλα. Τούτους οἱ βάρβαροι ἔσφαξαν καὶ ἔπειτα
ἐπυρπόλησαν τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἀκρόπολιν. Τότε ὁ Ξέρξης ἔσπευσε
νὰ στείλῃ εἰς Σοῦσα ἄγγελον, ἵν' ἀναγγείλῃ ὅτι μετὰ τῶν Ἀθηνῶν
ἔχει εἰς τὴν ἑξουσίαν του καὶ τὴν Ἑλλάδα ἅπασαν.

Ναυμαχία ἐν Σαλαμῖνι καὶ φυγὴ Ξέρξου. Ἐν ᾧ
δὲ αἱ Ἀθηναὶ κατεῖχοντο ὑπὸ τοῦ Ξέρξου, οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Ἑλλη-
νικοῦ στόλου ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Εὐρυβιάδου συνεζήτουν ἐν Σα-
λαμῖνι ποῦ συνέφερε νὰ ναυμαχήσωσι. Μετὰ πολλὰς δὲ λογομαχίας

ἀπεφασίσθη ἐπὶ τέλους κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Θεμιστοκλέους νὰ γίνη ἡ ναυμαχία ἐν Σαλαμῖνι. Οὕτω τὴν πρῶιαν τῆς 20 Σεπτεμβρίου τοῦ 480 συνεπλάκησαν ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Σαλαμῖνος οἱ δύο στόλοι, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἑλληνικὸς ἠρίθμει 310 τριήρεις, ὁ δὲ περσικὸς 1207. Ὁ δὲ Ξέρξης θεωρῶν τὴν ναυμαχίαν ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ θρόνου, ὅστις εἶχεν ἰδρυθῆ εἰς τὸ ἀντικρὺ τῆς Σαλαμῖνος ὄρος Αἰγάλεων, εἶδε περίλυπος τὴν ὀλέθριον ἤτταν τοῦ στόλου του. Μετὰ τὸ μέγα τοῦτο ἀτύχημα διατάξας τὸν στόλον του ν' ἀποπλεύσῃ τὴν νύκτα ἐκ τοῦ Φαλήρου εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ἔφυγεν αὐτὸς ἐξ Ἀθηνῶν διὰ τῆς Βοιωτίας καὶ ἀφήσας ἐν Θεσσαλίᾳ τὸν Μαρδόνιον μετὰ 300,000 ἐπιλέκτων Περσῶν, ἵνα ὑποδουλώσῃ τὴν Ἑλλάδα, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀσίαν ἐντὸς 45 ἡμερῶν. Οὕτως ἡ Ἑλλὰς ἀπηλλάγη αὐτοῦ καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς ἀνεγνωρίσθη ὡς σωτὴρ καὶ ἐδοξάσθη ὅτι ἦτο ἀνὴρ σοφώτατος ἐκ πάντων τῶν Ἑλλήνων.

Μάχη Πλαταιῶν (479). Ὁ Μαρδόνιος τὸ ἔαρ τοῦ 479 ἐζήτησε διὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀλεξάνδρου τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων ὑποσχόμενος εἰς αὐτοὺς τὴν αὐτονομίαν καὶ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πόλεως αὐτῶν· ἐπειδὴ δ' ἔλαβεν ἀπάντησιν ἀρνητικὴν ἐνέβαλεν ἐκ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ κατέλαβε τὰς Ἀθήνας ἐρήμους κατοίκων· διότι καὶ τότε οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον καταφύγη εἰς τὰ ἐν Σαλαμῖνι πλοῖά των. Ἀλλὰ μαθὼν παρὰ τῶν μηδιζόντων Ἀργείων ὅτι ἤρχοντο εἰς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων 45,000 Σπαρτιαῖται ὑπὸ τὸν Πausανίαν τὸν ἐπίτροπον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἐν Θερμοπύλαις πεσόντος Λεωνίδου Πλειστάρχου ἀπῆλθεν εἰς τὴν Βοιωτίαν ἔχων μετ' ἑαυτοῦ καὶ 50,000 μηδιζοντας Ἑλληνας. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ οἱ Σπαρτιαῖται ἠνώθησαν ἐν Ἐλευσίνι μετὰ 8000 Ἀθηναίων ὑπὸ τὸν δίκαιον Ἀριστείδην, ὅστις εἶχεν ἀνακληθῆ ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ εἶχε συντελέσῃ πολὺ εἰς τὴν εὐτυχῇ ἔκβασιν τῆς ἐν Σαλαμῖνι νίκης, καὶ μετ' ἄλλων Ἑλλήνων. Ἀφοῦ δὲ οὕτως ἐγένοντο οἱ σύμμαχοι Ἑλληνες 110,000 καὶ ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ Πausανίου, μετέβησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν Βοιωτίαν. Μετὰ τινὰς δὲ ἀψιμαχίας ἐν ταῖς Ἐρυθραῖς συνήφθη τέλος ἡ κρίσιμος μάχη παρὰ τὰς Πλαταιάς, ὅπου οἱ Ἑλληνες ἐνίκησαν νικῆν λαμπροτάτην. Ἐκ τῶν 300,000 Περσῶν ἔπεσον 257,000, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ Μαρδόνιος, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων 159. Οἱ νικηταὶ γενόμενοι κύριοι ἀμυθῆτων λαφύρων ἀφίερωσαν ἐν δέκατον εἰς τοὺς θεοὺς, ἄλλο ἔδωσαν εἰς τὸν Πausανίαν καὶ τὰ ἄλλα διένει-

μαν πρὸς ἀλλήλους. Μετὰ δὲ ταῦτα ἔθαψαν τοὺς πεσόντας καὶ ἐψήφισαν κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀριστείδου νὰ τελεῖται ἐν Πλαταιαῖς κατὰ πᾶσαν πενταετίαν ἀγῶν ὁ τῶν Ἑλευθερίων εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης, ἡ ὁποία ἀπὴλλάξε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς δουλείας,

Μάχη Μυκάλης (479). Τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς μάχης τῶν Πλαταιῶν ὁ ναυτικὸς στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ἐνίκησεν ἐν Μυκάλῃ τὸ τελευταῖον στράτευμα τοῦ Ξέρξου. Οἱ Ἀθηναῖοι, τοὺς ὁποίους διώκει ὁ Ξάνθιππος, ἔλαβον τὰ πρωτεῖα ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, οἵτινες ἦσαν ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Λεωτυχίδην, τὰ δευτερεῖα. Τοιουτοτρόπως οἱ Ἕλληνες ἐντὸς ἑξ μηνῶν ὄχι μόνον ἀπεμάκρυναν τὸν πόλεμον ἀπὸ τῆς πατρίδος των, ἀλλὰ καὶ τὸν μετήνεγκον εἰς τὴν χώραν τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ ἐν Μυκάλῃ νίκη ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ὡς συμμάχους πάντας τοὺς νησιώτας τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Νίκη Ἑλλήνων ἐν Ἱμέρᾳ (480). Τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας οἱ Ἕλληνες τῆς Σικελίας ἐνίκων νίκην λαμπροτάτην, ὡς οἱ τῆς μητροπόλεως. Ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Γέλων ἐξωλόθρευσεν παρὰ τὴν πόλιν Ἱμέραν 300,000 Καρχηδονίους, οἵτινες ἦσαν σύμμαχοι τοῦ Ξέρξου. Οὕτως ἡ ὥρα τοῦ θριάμβου τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἐπέστη πανταχοῦ!

Ἡρόδοτος καὶ Αἰσχύλος. Ἡ μεγάλη ἐκείνη ἐποχὴ τῶν μηδικῶν πολέμων εὔρε τὸν ἀμίμητον αὐτῆς ἱστορικὸν ἐν τῷ Ἡροδότῳ καὶ τὸν ποιητὴν τῆς ἐν τῷ Αἰσχύλῳ. Ὁ μὲν Ἡρόδοτος ἀναγινώσκων τεμάχια ἐκ τῆς ἱστορίας του κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ἀφῆρπαζε καὶ ἐνεθουσίαζε τοὺς πανηγυριστάς, ὁ δὲ Αἰσχύλος ὁ στρατιώτης τοῦ Μαραθῶνος καὶ τῆς Σαλαμῖνος παριστῶν τὸ ὄραμα αὐτοῦ «Πέρσας» ἐν τῷ θεάτρῳ τῶν Ἀθηνῶν διηγείρεν ἐν αὐτῷ φρενητιώδη χειροκροτήματα.

Ἀνοικοδόμησις Ἀθηνῶν καὶ τειχῶν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι εὐθύς ἀφοῦ ἀπῆλθον οἱ Πέρσαι ἐκ τῆς Ἑλλάδος ἤρχισαν ν' ἀνοικοδομῶσι τὴν πόλιν αὐτῶν· ἐπειδὴ δὲ ἦτο κρημνισμένον καὶ τοῦ περιβόλου τὸ πλεῖστον μέρος, ὁ Θεμιστοκλῆς προβλέπων τὸ μέλλον συνεβούλευσε νὰ προηγηθῇ ἡ περιτείχισις τοῦ ἄστεως καὶ ἡ συμβουλή του εὐθύς ἐνεκρίθη. Οἱ Σπαρτιάται ὅμως φοβούμενοι μήπως διὰ τῆς ὀχυρώσεως τῶν Ἀθηνῶν καταστῶσιν οἱ ἀντίζηλοι αὐτῶν δυνατοὶ καὶ κατὰ ξηράν, ὡς ἦσαν κατὰ θάλασσαν, προσεπάθησαν νὰ τοὺς ἀποτρέψωσι τοῦ ἔργου. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς κατανοῶν τὸν ἀληθῆ αὐτῶν σκοπὸν κα-

τῶρθωσε δι' ἀπάτης καὶ τὰς Ἀθήνας νὰ περιτειχίσῃ καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς φιλίαν νὰ μὴ διαρρήξῃ φανερώς· μετὰ δὲ τοῦτο ἔπεισε τὸν δῆμον νὰ τειχίσῃ καὶ τὸν Πειραιᾶ καὶ νὰ κατασκευάζῃ κατ' ἔτος 20 νέας τριήρεις.

Παυσανίας καὶ μετάδοσις ἡγεμονίας ἀπὸ Σπάρτης εἰς Ἀθήνας (477). Ἀφοῦ δὲ αἱ Ἀθηναὶ καὶ ὁ Πειραιεὺς ἐτειχίσθησαν, ὁ Παυσανίας ἐξέπλευσεν ὡς στρατηγὸς τῶν συμμάχων Ἑλλήνων εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὴν Θράκην, ἵνα διώξῃ ἐκεῖθεν τοὺς Πέρσας. Πρῶτον ὑπέταξε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Κύπρου καὶ ἔπειτα ἐκυρίευσεν τὸ Βυζάντιον, ὅπου ἠχμαλώτευσεν πολλοὺς συγγενεῖς τοῦ Εἰρέξου. Τότε δ' ἐπιθυμήσας νὰ γίνῃ τύραννος τῶν Ἑλλήνων ἀπέλυσε κρυφίως τῶν ἄλλων συμμάχων τοὺς αἰχμαλώτους καὶ δι' ἐπιστολῆς του ἐζήτησε τὴν θυγατέρα τοῦ Εἰρέξου εἰς γάμον, ὑποσχόμενος τὴν ὑποταγὴν τῆς Σπάρτης καὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔλαβεν ἀπάντησιν καταφατικὴν ἐπήρθη παρὰ πολὺ καὶ ἤρχισε νὰ ἐνδύεται μηδικὴν στολὴν, νὰ δορυφορῇται ὑπὸ Μήδων καὶ Αἰγυπτίων, νὰ παραθέτῃ δεῖπνα περσικὰ καὶ εἰς ὅλους νὰ δείκνυται βίαιος, Ἐνεκα δὲ τούτου διήγειρε καθ' ἑαυτοῦ τὸ μῖσος ὅλων τῶν Ἑλλήνων· καὶ οἱ μὲν Πελοποννήσιοι καὶ οἱ Αἰγινῆται ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ λοιποὶ καὶ πρὸ πάντων οἱ Σάμιοι, οἱ Χῖοι, οἱ Λέσβιοι καὶ ὅσοι ἀπὸ τοῦ βασιλέως εἶχον ἐλευθερωθῇ μετὰ τὴν ἐν Μυκάλῃ μάχην παρέδοσαν τὴν διοίκησιν σύμπαντος τοῦ συμμαχικοῦ στόλου εἰς τοὺς Ἀθηναίους στρατηγούς Ἀριστείδην καὶ Κίμωνα. Ἡ Σπάρτη ἀνεκάλεσε τὸν Παυσανίαν καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀπέστειλεν ἄλλον στρατηγόν, τὸν Δόρκιν, ἀλλ' οἱ σύμμαχοι ἐνέμειναν εἰς τὴν ἀπόφασίν των. Οὕτω λοιπὸν ἡ ἡγεμονία τῶν Ἑλλήνων μετέβη ἀπὸ τῆς Σπάρτης εἰς τὰς Ἀθήνας (477) καὶ ἔκτοτε οἱ μὲν Σπαρτιᾶται παρητήθησαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἐξηκολούθησαν αὐτόν, ἀφοῦ διώρισαν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀριστείδου τίνες τῶν πόλεων ἔπρεπε νὰ δίδωσι χρήματα καὶ τίνες πλοῖα καὶ στρατιώτας. Τότε κατὰ πρῶτον συνεστάθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἡ ἀρχὴ τῶν Ἑλληνοταμιῶν, οἵτινες ἐδέχοντο τὸν φόρον. Ὁ πρῶτος φόρος ἦτο 460 τάλαντα καὶ ταμεῖον αὐτῶν ὠρίσθη δ' ἐν Δήλῳ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, εἰς τὸν ὅποῖον συνήρχοντο καὶ ἐβουλεύοντο καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμαχίδων πόλεων.

Κίμωνος ἀνδραγαθήματα. Ὁ Κίμων ὁ υἱὸς τοῦ Μαραθωνομάχου Μιλτιάδου, ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ συμμαχικοῦ στό-

λου, ἀπέσπασε τὴν Ἡϊόνα ἀπὸ τῶν Μήδων καὶ τὴν νῆσον Σκυρον ἀπὸ τῶν πειρατῶν Δολόπων (471—470). Τότε εὗρεν ἐν τῇ Σκύρῳ τὰ ὅστ' αὐτοῦ Ὀθησεως, τὰ ὅποια μετεκόμισεν εἰς Ἀθήνας· καὶ οἱ Ἀθηναῖοι κηδεύσαντες αὐτὰ ἐν μεγάλῃ πομπῇ ἔκτισαν ἐπὶ τοῦ τάφου τὸ σωζόμενον Ὀθησεῖον (469). Τὸ δὲ ἀκόλουθον ἔτος (468) ὁ Κίμων ἐπολιόρχησε τὴν Νάξον, ἣτις ἀπεστάτησεν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων, καὶ μετὰ πολιορκίαν ἐνὸς περιπίου ἔτους ὑπέταξεν αὐτήν. Καὶ αὕτη εἶναι ἡ πρώτη συμμαχίς πόλις, ἣτις παρὰ τὰ καθεστῶτα ὑπεδουλώθη· ὕστερον δὲ καὶ ἄλλαι ὑπέστησαν κατὰ μικρὸν τὴν αὐτὴν τύχην. Αἴτιοι δὲ τῆς καταστάσεως ταύτης ἦσαν αὐτοὶ οἱ σύμμαχοι· διότι οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν μὴ θέλοντες ν' ἀπομακρύνωνται ἐκ τῆς πατρίδος τῶν ἀπεδέχθησαν κατὰ πρότασιν τοῦ Κίμωνος νὰ εἰσφέρωσι χρήματα ἀντὶ τῶν πλοίων καὶ τῶν στρατιωτῶν. Τοιουτοτρόπως οἱ Ἀθηναῖοι ηὔξησαν τὸ ναυτικὸν αὐτῶν ἐκ τῶν χρημάτων, τὰ ὅποια ἐκεῖνοι συνεισέφερον, καὶ προαχθέντες εἰς μεγάλην δύναμιν ἔγιναν κυρίαρχοι τῶν συμμαχίδων πόλεων. Ὁ Κίμων μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Νάξου ἐστράτευσεν εἰς τὴν Παμφυλίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐνίκησε περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμέδοντος ποταμοῦ τοὺς βαρβάρους πρῶτον κατὰ θάλασσαν, ἔπειτα κατὰ γῆν καὶ ὕστερον πάλιν κατὰ θάλασσαν (466). Μετὰ δὲ τὰς νίκας ταύτας, αἵτινες ἦσαν ἀντάξιαί τῶν ἐν Σαλαμῖνι καὶ Πλαταιαῖς, ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας κατὰφορτος πλουσίων λαφύρων. Τότε ἤρχισε τὴν οἰκοδόμησιν τῶν μακρῶν τειχῶν, τὰ ὅποια συνέδεον τὴν πόλιν μετὰ τοῦ Πειραιῶς καὶ τοῦ Φαλήρου, καὶ τὰ ὅποια κατόπιν ἐπεράτωσεν ὁ μέγας Περικλῆς· τότε ἐκαλλώπισε τὰς Ἀθήνας μὲ στοὰς καὶ τὴν ἀγορὰν μὲ δένδρα καὶ κατέστησε τὴν Ἀκαδημίαν τὴν ἔπειτα ἀγαπητὴν διατριβὴν τοῦ Πλάτωνος ἀπὸ ἄνυδρον δάσος κατάρρυτον.

Πολιορκία Θάσου ὑπὸ Κίμωνος καὶ τρίτος μεσσηνιακὸς πόλεμος. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Κίμων ἐπολιόρχει τὴν Θάσον, ἣτις ἀπεστάτησεν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων (465), συνέβη ἐν Σπάρτῃ τριμερὸς σεισμός, ὅστις πλὴν πέντε οἰκιῶν ἐκρήμνισεν ὅλας τὰς ἄλλας καὶ κατέστρεψε περὶ τοὺς 20,000 κατοίκους. Τὴν συμφορὰν δὲ ταύτην καρπωθέντες οἱ εἰλωτες ἀπεστάτησαν ἀπὸ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Ἰθώμην· ἐπειδὴ δὲ οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἀπόγονοι τῶν ἀτυχῶν Μεσσηνίων, διὰ τοῦτο ἄπαντες ὠνομάσθησαν Μεσσηνιοὶ καὶ ὁ πόλεμος τρίτος μεσσηνιακός (464—454). Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι, ἐπειδὴ παρετίνετο ὁ πόλεμος οὗτος, ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν ἄλλων

συμμάχων καὶ πρὸ πάντων τῶν Ἀθηναίων ὡς ἐμπείρων εἰς τὸ τειχομαχεῖν. Ὁ Κίμων, ἀφοῦ ἐκυρίευσεν τὴν Θάσον (463), ἔπεισε τὸν δῆμον νὰ ψηφίσῃ τὴν βοήθειαν, ἂν καὶ οἱ περὶ τὸν Ἐφιάλτην δημοκρατικοὶ ἠγαντιώθησαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ πολιορκία τῆς Ἰθώμης παρετείνετο, οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑποπτεύσαντες τοὺς Ἀθηναίους ἀπέμπεμψαν αὐτοὺς μόνους ἐκ τῶν συμμάχων, εἰπόντες μόνον ὅτι δὲν τοὺς χρειάζονται πλέον. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐννοήσαντες τὸν ἀληθῆ λόγον τῆς ἀποπομπῆς των ἠγανάκτησαν καὶ εὐθὺς ἀφήσαντες τὴν κατὰ τῶν Μήδων γενομένην συμμαχίαν πρὸς αὐτοὺς συνεμάχησαν μὲ τοὺς Ἀργεῖους, οἵτινες ἦσαν ἐχθροὶ ἐκείνων, καὶ μὲ τοὺς Θεσσαλοὺς. Τότε ἡ δημοκρατικὴ μερίς ἐπέτυχεν τὸν ὁστρακισμόν τοῦ Κίμωνος ὡς φιλολάκωνος καὶ ὡς κυρίου αἰτίου τῆς σταλείσης βοηθείας πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους (461). Οἱ δ' ἐν τῇ Ἰθώμῃ Μεσσήνιοι μὴ δυνάμενοι πλέον ν' ἀντιστῶσι συνωμολόγησαν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας συνθήκην, καθ' ἣν ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ ἐξέλθωσιν ἐλευθέρως ἀπὸ τῆς Πελοποννήσου. Τούτους δὲ πάντας κατῴκισαν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὴν Ναύπακτον, τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγου εἶχον ἀφαιρέσει ἀπὸ τῶν Λοκρῶν Ὀζολῶν.

Κίμωνος κάθοδος καὶ ἐκστρατεία αὐτοῦ εἰς Κύπρον. Ὁ Κίμων, ὅτε στρατὸς ἀθηναϊκὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἔμελλεν νὰ συμπλακῇ πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐν Τανάγρα, ἔδραμεν ἐκ τῆς ἐξορίας του ἐκεῖ καὶ ἐζήτησε νὰ συναγωνισθῇ. Ἐπειδὴ δὲ τῷ ἀπηγορεύθη, ἀπεχώρησεν ἀφήσας τὴν πανοπλίαν του εἰς 100 φίλους του. Οὗτοι συναθροισθέντες περὶ αὐτὴν ἠγωνίσθησαν τοσοῦτον γενναίως, ὥστε πάντες εὗρον ἐν τῇ μάχῃ ἐκείνῃ τὸν θάνατον (456). Ἡ φιλοπατρία αὕτη τοῦ Κίμωνος ἔπεισε τὸν δῆμον ν' ἀνακαλέσῃ τὴν ἀπόφασίν του. Ὁ δὲ Κίμων ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας ἐφιλίωσε μετὰ τριετῆς διαπραγματεύσεις τοὺς Ἀθηναίους καὶ Λακεδαιμονίους (450). Ἐπειτα ἔπλευσε μετὰ 200 τριήρων εἰς τὴν Κύπρον, τὴν ὁποίαν οἱ Πέρσαι εἶχον ὑποτάξῃ πάλιν, καὶ ἐπολιορκήσῃ τὸ Κίτιον. Ἀλλὰ πολιορκῶν τὴν πόλιν ταύτην ἐνόσησε καὶ ἀπέθανε (449). Τότε οἱ Ἀθηναῖοι ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τοῦ Κιτίου καὶ πλεύσαντες ἀπέναντι τῆς ἐν Κύπρῳ Σαλαμίνας ἐναυμάχησαν καὶ ἐπεζομάχησαν κατὰ τῶν Φοινίκων καὶ Κιλικίων· ἀφοῦ δ' ἐνίκησαν αὐτοὺς καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ ξηρὰν ἐπέστρεψαν εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐκήδευσαν μεγαλοπρεπῶς τὸν νεκρὸν τοῦ ἐνδόξου στρατηγοῦ αὐτῶν. Ἡ διπλῇ αὕτῃ μάχῃ εἶναι τὸ τελευταῖον ἔργον τῶν μηδικῶν πολέμων.

Περικλῆς καὶ χαρακτήρ αὐτοῦ. Ὁ Περικλῆς ἦτο υἱὸς τοῦ Ξανθίππου, ὅστις εἶχε νικήσῃ τοὺς Πέρσας ἐν Μυκάλῃ. Ἔνεκα δὲ τῶν σπανίων αὐτῶν προτερημάτων εἶναι εἰς τῶν μεγίστων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς ἀρχαιότητος. Οἱ ἄριστοι καλλιτέχναι καὶ φιλόσοφοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὡς ὁ Φειδίας, ὁ Δάμων, ὁ Ζήνων καὶ ὁ Ἀναξαγόρας, ἐμόρφωσαν ἐγκαίρως τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν. Αὐτοὶ δ' ἔπειτα ἦσαν καὶ οἰκειότατοι φίλοι αὐτοῦ, εἰς τοὺς ὁποίους κατετάχθη ὕστερον καὶ ἡ περίφημος Μιλησία Ἀσπασία, τὴν ὁποίαν ὁ Περικλῆς ἔλαβε σύζυγον, διαζευχθεὶς ἀπὸ τῆς πρώτης γυναικὸς του. Ὁ Περικλῆς ταχθεὶς εἰς τὴν δημοκρατικὴν μερίδα, διότι ὁ ἀντίπαλός του Κίμων ἀνῆκεν εἰς τὴν ἀριστοκρατικὴν, δὲν παρίστατο συχνὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἀλλὰ μόνον ὁσάκις προέκειτο περὶ μεγάλων καὶ σπουδαίων πραγμάτων· διότι τὰ ἄλλα ἐνήργει διὰ τῶν φίλων του, ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Ἐφιάλτης, ὅστις μετὰ τοῦ Θεμιστοκλέους εἶχε καταργήσῃ πολλὰ προνόμια τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ὅτε ὁμως ἐνεφανίζετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ ἀνέβαινεν εἰς τὸ βῆμα, ἀνέπτυσσε τοιαύτην εὐγλωττίαν, ὥστε παρέβαλλον αὐτὴν πρὸς τὸν κεραυνὸν καὶ τὴν ἀστραπὴν καὶ ἐκ τούτου ἐπωνόμασαν αὐτὸν Ὀλύμπιον.

Διοίξεις Περικλέους. Ὁ Περικλῆς διώκησε τὰ κοινὰ πράγματα τῆς πατρίδος ὡς στρατηγὸς καὶ ὡς δημαγωγὸς ἐπὶ 40 ἔτη, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν 25 μετ' ἄλλων, τὰ δὲ τελευταῖα 15 ἄνευ τινὸς ἀντιζήλου (469—429). Ἀφοῦ δὲ τῷ 461 κατάρθρωσε νὰ ὀστρακίσῃ τὸν Κίμωνα ὡς φιλολάκωνα, εἰσήγαγεν εἰς τὸ πολίτευμα σπουδαίας μεταρρυθμίσεις· ἀφῆρεσεν ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου τὴν ἐφορείαν τῶν μεγάλων προσόδων τῆς πόλεως καὶ μετένεγκε τὸ συμμαχικὸν ταμεῖον ἐκ τῆς Δήλου εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐχων κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς χεῖρας του τὰ χρήματα, ὥρισε μισθὸν ἐκκλησιαστικὸν καὶ δικαστικὸν τρεῖς ὀβολοὺς καθ' ἑκάστην ἡμέραν· προσέτι δ' ἔδωκε μισθὸν εἰς τοὺς στρατιώτας καὶ συνέστησεν ἰδιαιτέρον ταμεῖον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐπληρῶνοντο εἰς τοὺς πένητας τῶν πολιτῶν τὰ ἀναγκαῖα χρήματα διὰ τὴν εἰσόδον αὐτῶν εἰς τὰ θέατρα, τὰ ὁποῖα ἐλέγοντο χρήματα θεωρικά. Μετὰ ταῦτα, ἵν' ἀνακουφίσῃ τὰς Ἀθήνας ἀπὸ ἀργὸν καὶ πολυπράγμονα ὄχλον καὶ συγχρόνως ἵνα ἔχῃ φρουροὺς πλησίον τῶν συμμάχων πρὸς ἀποτροπὴν παντὸς ἐπαναστατικοῦ κινήματος, ἔστειλε 1000 κληρούχους εἰς τὴν θρακικὴν χερσόνησον, ἄλλους τόσους εἰς τὴν Θράκην, 500 εἰς τὴν Νάξον, 250 εἰς τὴν Ἀνδρόν, μεγάλην ἀποικίαν εἰς τοὺς Θουρίους

τῆς κάτω Ἰταλίας, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησε καὶ ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτος. Προσέτι δὲ ἐξέπεμπε κατ' ἔτος καὶ 60 τριήρεις πρὸς γύμνασιν τῶν πληρωμάτων καὶ ἵνα ἐπιτηρῶσι καὶ περιορίζωσι τοὺς ῥέποντας εἰς ἀποστασίαν συμμάχους. Πρῶτος αὐτὸς ἐπλευσε μετὰ στόλου μεγάλου εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον, ὅπου ἐνίσχυσε τοὺς ἔχοντας ἐκ τῶν Ἑλλήνων δημοκρατικὰ φρονήματα καὶ ἐπέδειξεν εἰς τοὺς περιοικοῦντας βαρβάρους τὸ μέγεθος τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων. Ἀφοῦ δὲ κατέβαλε τὸν τύραννον τῆς Σινώπης Τιμησίλειον καὶ διένειμε τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ εἰς 600 Ἀθηναίους, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ μετ' ὀλίγον (448) ἠνάγκασε τοὺς συμμάχους τῶν Λακεδαιμονίων Δελφοὺς ν' ἀποδώσωσιν εἰς τοὺς συμμάχους τῶν Ἀθηναίων Φωκεῖς τὴν ἐφορείαν τοῦ δελφικοῦ μαντείου. Κατὰ δὲ τὸ 445 ἡγόρασε τὴν ὑποχώρησιν τῶν Σπαρτιατῶν, οἵτινες εἶχον εἰσβάλλει εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ διαβάς εἰς τὴν Εὐβοίαν, ἣτις ἀπεστάτησεν, ὑπέταξεν ἅπασαν τὴν νῆσον. Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Εὐβοίας συνέθετο πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν εἰρήνην τριακονταετῇ. Τὸ δ' ἔκτον ἔτος τῆς εἰρήνης ἐξεργάγη πόλεμος μεταξὺ Σαμίων καὶ Μιλησίων περὶ τῆς Πριήνης, ὅστις ἔθηκε πάλιν εἰς κίνησιν τὰς δυνάμεις τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Περικλῆς πλεύσας εἰς τὴν Σάμον ἐπολιόρκησεν αὐτὴν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ μετὰ ἐννέα μῆνας τὴν ἐκυρίευσεν καὶ τὴν ὑπέβαλεν εἰς ὄρους σκληροτάτους.

Ἀμύμητα ἔργα ἐπὶ τῆς διοικήσεως τοῦ Περικλέους.

Ὁ Περικλῆς ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του τὰ συμμαχικὰ χρήματα, τῶν ὁποίων τὸ ἐτήσιον ποσὸν εἶχεν αὐξήσῃ ἀπὸ 460 ταλάντων εἰς 1000, ἐπεχείρησε δι' αὐτῶν νὰ καλλωπίσῃ τὰς Ἀθήνας μὲ ἔργα τέχνης, τὰ ὅποια εἶναι ἀμύμητα καὶ προωρισμένα νὰ κηρύττωσιν, ἐν ὅσῳ ὑπάρχει ὁ κόσμος, τὴν ἀνυπερβλήτον δοξάν τῶν Ἀθηναίων καὶ αὐτοῦ καὶ τὴν ἀπαράμιλλον ἑλληνικὴν εὐφυΐαν. Τὰ ἔργα, τῶν ὁποίων ἡ ἀνωτάτη διεύθυνσις ἀνετέθη εἰς τὸν Φειδίαν, ἔχοντα ὑφ' ἑαυτὸν τοὺς ἀρχιτέκτονας Καλλικράτη, Μνησικλῆ καὶ ἄλλους, εἶναι πρὸ πάντων τὰ ἐξῆς: ὁ Παρθενών, τὸ ἐν αὐτῷ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τὸ χάλκινον τῆς Προμάχου, τὸ ὁποῖον ὑψοῦτο τοσοῦτον, ὥστε τὸ κράνος καὶ ἡ αἰχμὴ τοῦ δόρατος ἦσαν ὁρατὰ εἰς τοὺς ἀπὸ Σουνίου πλέοντας· τὸ πολυέδρον καὶ πολύστυλον Ὡιδεῖον· τὰ μεγαλοπρεπῆ Προπύλαια, τὸ Ἐρέχθειον, ὁ ναὸς τῆς Δήμητρος ἐν Ἐλευσίνι καὶ πολλὰ ἄλλα. Ἀλλὰ παραδόξως οἱ ἐχθροὶ τοῦ τὸν διέβαλλον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ

δήμου φωνάζοντες « Ἡ Ἑλλὰς νομίζει ἑαυτὴν δεινῶς ὑβριζομένην βλέπουσα ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι μὲ τὰ χρήματα, τὰ ὅποια αὐτὴ εἰσφέρει διὰ τὸν πόλεμον, καταχρυσοῦσι καὶ καλλωπίζουσι τὴν πόλιν αὐτῶν ὡς γυναῖκα ἀλαζόνα ». Ὁ δὲ Περικλῆς ἀπεκρίνετο εἰς αὐτοὺς λέγων « Ἐν ὅσῳ οἱ Ἀθηναῖοι πολεμοῦσιν ὑπὲρ τῶν συμμάχων καὶ τοὺς ἀσφαλίζουσιν ἀπὸ τῶν βαρβάρων χωρὶς νὰ δίδωσιν οὔτε ἵππον, οὔτε πλοῖον, οὔτε στρατιώτην, ἀλλὰ χρήματα μόνον δὲν ὀφείλουσι νὰ δώσωσιν εἰς αὐτοὺς λόγον περὶ τῶν χρημάτων ».

Ἄφανῃ καὶ φανερά αἷτια τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου. Τὰ ἄφανῃ αἷτια τοῦ ἐμφυλίου τούτου πολέμου ἦσαν ἡ αὐξάνουσα δύναμις τῶν Ἀθηναίων καὶ ὁ φόβος, τὸν ὅποιον αὕτη ἐνέπνεεν εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους· τὰ δὲ φανερά, διὰ τὰ ὅποια οἱ Λακεδαιμόνιοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ἔλυσαν τὴν τριακονταετῇ εἰρήνην, ἦσαν τὰ τῆς Ἐπιδάμνου, τὰ τῆς Ποτιδαίας καὶ τὰ τῶν Πλαταιῶν.

Τὰ τῆς Ἐπιδάμνου. Ὀλίγα ἔτη πρὸ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου οἱ δημοκρατικοὶ τῆς Ἐπιδάμνου ἐδίωξαν ἐκ τῆς πόλεως τοὺς ἀριστοκρατικούς. Εἰς τὰς διαφορὰς δὲ αὐτῶν ἀνεμίχθησαν οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Κερκυραῖοι, οἵτινες ἦσαν ἀμφοτέρω ἀποικισταὶ τῆς Ἐπιδάμνου· καὶ οἱ μὲν ἀνέλαβον ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν τοὺς δημοκρατικούς, οἱ δὲ τοὺς ἀριστοκρατικούς. Γενομένης δὲ ναυμαχίας παρὰ τὸ Ἀκτιον οἱ Κερκυραῖοι ἐνίκησαν τοὺς Κορινθίους καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατέλαβον καὶ τὴν Ἐπίδαμνον (434). Ἀλλ' ἐν τῇ δευτέρᾳ ναυμαχίᾳ, ἣτις μετὰ δύο ἔτη συνεκροτήθη περὶ τὰς νήσους Σύβοτα, μόλις ἐσώθησαν διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν Ἀθηναίων. Ἡ δὲ συνδρομὴ αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη αἰτία τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, διότι οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τῶν Κερκυραίων ἐναυμάχησαν πρὸς τοὺς Κορινθίους, ἐν ᾧ ὑπῆρχεν ἡ τριακονταετής εἰρήνη.

Τὰ τῆς Ποτιδαίας καὶ σύνοδος ἐν Σπάρτῃ. Οἱ Κορίνθιοι πνέοντες ἐκδίχουν κατὰ τῶν Ἀθηναίων συνεμάχησαν μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περδίκκου καὶ ἀπεστάτησαν ἀπ' αὐτῶν τὴν Ποτιδαίαν. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν ἐν τῷ ἱσθμῷ τῆς Πελλήνης τοὺς Ποτιδαιάτας καὶ τοὺς εἰς βοήθειαν αὐτῶν σπεύσαντας 2000 Κορινθίους καὶ ἀπέκλεισαν τὴν πόλιν καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἐν ᾧ δ' ἐπολιορκεῖτο ἡ Ποτιδαία, οἱ Κορίνθιοι συνεκάλεσαν τοὺς συμμάχους εἰς τὴν Σπάρτην καὶ κατηγόρουν ἐν τῇ συνόδῳ ἐκείνῃ τοὺς Ἀθηναίους, ὅτι ἔλυσαν τὴν συνθήκην καὶ ἡδίκουν τὴν Πελοπόννησον.

Μετ' αὐτῶν δὲ συνετάσσοντο πολὺ περισσότερον οἱ Αἰγινῆται καὶ οἱ Μεγαρεῖς· διότι οἱ μὲν Αἰγινῆται δὲν ἦσαν αὐτόνομοι κατὰ τὴν συνθήκην, οἱ δὲ Μεγαρεῖς εἶχον ἀποκλεισθῆ παρὰ τὴν συνθήκην διὰ ψηφίσματος ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς ἀγορᾶς καὶ ἀφ' ὅλων τῶν λιμένων τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Ἀθηναίων. Ἡ σύνοδος ἐπέισθη ὑπὸ τοῦ ἐφόρου Σθενελαΐδου ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἡδίκουν τὴν Πελοπόννησον καὶ ὅτι πρέπει ταχέως νὰ πολεμηθῶσιν (Ὁκτωβρίῳ 432). Ἀλλ' οἱ Λακεδαιμόνιοι πρὶν κηρύξωσι τὸν πόλεμον φανερώς διεπραγματεύθησαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, διὰ νὰ ἔχωσι πρόφασιν τοῦ πολέμου δικαιοτάτην, ἃν δὲν εἰσηκούοντο· ἐζήτησαν λοιπὸν παρ' αὐτῶν νὰ διώξωσιν ἐκ τῶν Ἀθηνῶν τοὺς ἐνεχομένους εἰς τὸ Κυλώνειον ἄγος, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνῆκε καὶ ὁ Περικλῆς, νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν τῆς Ποτιδαίας, ν' ἀφῆσωσιν αὐτόνομον τὴν Αἶγιναν καὶ ν' ἀκυρώσωσι τὸ περὶ Μεγαρέων ψήφισμα. Ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι ἀπήντησαν κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Περικλέους, ὅτι οὐδὲν ἐκ τῶν αἰτημάτων τούτων ἡδύναντο νὰ πράξωσι διατασσόμενοι. Οὕτω τὰ γεγόμενα ἦσαν σύγχυσις τῆς συνθήκης καὶ ἀφορμὴ τοῦ πολέμου.

Τὰ τῶν Πλαταιῶν καὶ λύσις τῆς συνθήκης. Τὸ ἔαρ τοῦ 431 πλείοτεροι τῶν 300 Θηβαίων εἰσῆλθον τὴν νύκτα εἰς τὰς Πλαταιὰς κατὰ πρόσκλησιν τῶν ὀλιγαρχικῶν, οἵτινες ἤθελον νὰ καταβάλωσι διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν τοὺς δημοκρατικούς. Ἀλλ' οἱ Πλαταιεῖς ἐξυπνήσαντες ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Θηβαίων καὶ πολλοὺς μὲν αὐτῶν ἐφόνευσαν, ὀλίγοι δ' ἐξέφυγον καὶ 180 ἠχμαλωτεύθησαν. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι εὐθὺς ἀφοῦ ἔμαθον ταῦτα ἐμήνυσαν εἰς τοὺς Πλαταιεῖς νὰ μὴ κακοποιήσωσι τοὺς αἰχμαλώτους πρὶν καὶ αὐτοὶ συσκεφθῶσι περὶ αὐτῶν· ἄλλ' ὅτε ἔφθασε τὸ μήνυμα, οἱ αἰχμάλωτοι εἶχον σφαγῇ ὑπὸ τῶν Πλαταιέων. Ἡ σκληρὰ αὕτη πράξις ἔλυσε πλέον τὴν τριακονταετῇ συνθήκην καὶ ἐπήγαγε τὴν ἔκρηξιν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅστις διήρκεσεν 27 ἔτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (431—336)

Τὰ μέχρις ὑποταγῆς Μιτυλήνης γεγονότα τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου (431—427). Τὰ κυριώτατα γεγονότα τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου μέχρι τῆς ὑποταγῆς τῆς Μιτυλήνης εἶναι τὰ ἑξῆς. Οἱ μὲν Λακεδαιμόνιοι καθ' ἕκαστον ἔαρ εἰσέβαλλον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐλεηλάτουν αὐτήν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι περιέπλεον τὴν Πελοπόννησον καὶ διήρπαζον τὰ παράλια αὐτῆς. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος (431) ἐδιώχθησαν οἱ Αἰγινῆται ἐκ τῆς νήσου αὐτῶν καὶ κατφκίσθησαν ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὴν Θυρέαν τῆς Κυνουρίας. Κατὰ τὸ δεύτερον (430) ἐνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας φοβερὸς λοιμός, ὅστις ἐπροξένησε μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὸ πλῆθος, τὸ ὅποιον εἶχε σωρευθῆ ἐκ τῶν ἀγρῶν τῆς Ἀττικῆς εἰς τὴν πόλιν κατὰ συμβουλὴν τοῦ Περικλέους, καὶ ἐκυριεύθη ἡ Ποτίδαια. Κατὰ τὸ τρίτον (429) ἔγινε θῦμα τοῦ λοιμοῦ καὶ αὐτὸς ὁ Περικλῆς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ πόλις ἔγινε μεγίστη, καὶ ἐπολιορκήθη ἡ Πλάταια ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων καὶ τῶν Βοιωτῶν. Μετὰ διετῇ δὲ δεινὴν πολιορκίαν 220 ἐκ τῶν Πλαταιέων κατὰ νύκτα βροχεράν καὶ ἀνεμώδη ἐξῆλθον τῆς πόλεως καὶ ὑπερβάντες τὸ τεῖχος τῶν ἐχθρῶν διεσώθησαν εἰς Ἀθήνας 212 ἐξ αὐτῶν, οἱ δὲ ὑπολειφθέντες ἐν τῇ πόλει παρεδόθησαν μετὰ τινας μῆνας εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι θὰ τιμωρηθῶσι μόνον οἱ αἵτιοι καὶ οὗτοι μετὰ δίκην. Ἀλλὰ δυστυχῶς οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἐτήρησαν τὴν ὑπόσχεσιν των καὶ οὕτως ἐθανατώθησαν 200 Πλαταιεῖς καὶ 22 Ἀθηναῖοι, οἵτινες ἔτυχον συμπολιορκούμενοι (427). Κατὰ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἔτος ἐθανάτωσαν κατὰ πρότασιν τοῦ Κλέωνος τοῦ ἀναξίου διαδόχου τοῦ Περικλέους χίλιοι ἐκ τῶν Μιτυληναίων, οἵτινες εἶχον ἀποστατήσῃ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν καὶ συμμαχήσῃ μετὰ τῆς Σπάρτης.

Τὰ ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς Πύλου μέχρι τῆς Νικιεύου εἰρήνης (425—421). Κατὰ τὸ ἔτος 425, ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Δημοσθένης πλέων ἐπὶ στόλου διευθυνομένου εἰς Σικελίαν κατέλαβε τὴν Πύλον καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ ὡς φρούραρχος μετὰ 5 πλοίων. Οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι ἀπεπειράθησαν νὰ ἐκβάλωσιν ἐκεῖθεν αὐτόν, ἀλλ' ἀπέτυχον καὶ 420 ἐξ αὐτῶν ἀπεκλείσθησαν

ἐν τῇ παρακειμένη νήσῳ Σφακτηρίᾳ, ὅπου ἀπέβη ἐπικουρικὸν στρατεύμα ἐλθὼν ἐξ Ἀθηνῶν ὑπὸ τὸν Κλέωνα, ἐφόνευσεν 128 καὶ τοὺς λοιποὺς ἀπήγαγεν εἰς Ἀθήνας. Ἐκτοτε οἱ Ἀθηναῖοι ἐγένοντο ἐπιθετικοὶ καὶ ἐδείχθησαν πανταχοῦ νικηταὶ ἐκτὸς εἰς τὴν μάχην τοῦ Δηλίου, ὅπου ἀπέβαλον 1000 ὁπλίτας (424). Κατὰ τὸ ἔτος δὲ τοῦτο ὁ μέγας στρατηγὸς τῆς Σπάρτης Βρασίδης διέβη εἰς τὴν Χαλκιδικὴν ὡς προστάτης δῆθεν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀπεστάτησεν ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν τὴν Ἀκανθον, τὰ Στάγειρα, τὴν Ἀμφίπολιν καὶ ἄλλας πόλεις. Ὁ δὲ Κλέων, ὅστις ἐστάλη εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη, κατ' ἀρχὰς μὲν εὐδοκίμησεν, ἀλλ' ἔπειτα προσβληθεὶς ὑπὸ τοῦ Βρασίδου παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν ἠττήθη καὶ ἐφονεύθη, ἀλλὰ καὶ ὁ Βρασίδης πληγωθεὶς ἀπέθανεν. Ἀφοῦ δ' ἐξέλιπον οἱ δύο οὗτοι φιλοπόλεμοι ἄνδρες, συνωμολογήθη τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἀθηναίου Νικίου τῷ 421 εἰρήνην πεντηκονταετῆς, ἥτις πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ὠνομάσθη Νικίειος.

Τὰ ἀπὸ τῆς Νικιείου εἰρήνης γεγονότα μέχρι τῆς εἰς Σικελίαν ἐκστρατείας (421—415), Ἀλκιβιάδης. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Περικλέους καὶ ἐξεῖχε παντὸς ἄλλου τόσοι κατὰ τὰ φυσικὰ καὶ ἐπὶ κτήματα πλεονεκτήματα, ὅσον καὶ κατὰ τὰ ἐλαττώματα καὶ πάθη. Ὅ,τι ὁ φρόνιμος Νικίας εἶχεν ἐπιτύχη, τοῦτο ἔμελλε ν' ἀνατρέψῃ ὁ νέος δημαγωγὸς διὰ τῆς δυνάμεως, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησεν ἐπὶ τῶν φιλοπολέμων νέων. Ὁ Ἀλκιβιάδης μισῶν τοὺς Σπαρτιάτας ὡς εὐνοοῦντας τὸν Νικίαν μάλλον ἢ αὐτὸν κατῴρθωσε συμμαχίαν τῶν Ἀθηνῶν μετὰ τῶν Ἀργείων, Μαντινέων καὶ Ἠλείων κατὰ τῆς Σπάρτης. Ἀλλ' οἱ Σπαρτιάται ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Ἄγιν ἐνίκησαν τοὺς συμμαχοὺς ἐν Μαντινείᾳ κατὰ κράτος (418). Ὡστε οἱ Ἀργεῖοι, οἱ Μαντινεῖς καὶ οἱ Ἠλεῖοι κατέλιπον τὴν μετὰ τῶν Ἀθηναίων συμμαχίαν καὶ προσῆλθον εἰς τὴν τῶν Λακεδαιμονίων. Τέλος δὲ ἡ Σπάρτη κατῴρθωσε ν' αὐξήσῃ τότε περισσότερον ἢ πρότερον τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς ἐπὶ τῶν συμμαχῶν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐλαττώσῃ οὔτε ἡ μετ' ὀλίγον συμβᾶσα ἀποχώρησις τοῦ Ἀργεῖου οὔτε ἡ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τραγικὴ σφαγὴ τῶν Μηλίων, διότι οὗτοι δὲν συνήνεσαν ν' ἀποσπασθῶσιν ἀπὸ τῶν ὁμοφύλων αὐτῶν Λακεδαιμονίων (416). Ταῦτα δὲ δὲν ἡρέθισαν τόσοι τὴν Σπάρτην, ὅσον ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς Σικελίαν.

Ἐκστρατεία Ἀθηναίων εἰς Σικελίαν (415—413). Ἀφορμὴ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ὑπῆρξεν ὁ πόλεμος τῶν Σελινουντίων

καὶ τῶν Ἑγεσταίων· οἱ Σελινούντιοι ἐζήτησαν καὶ ἐπέτυχον τὴν συνδρομὴν τῶν Συρακουσίων, οἱ δ' Ἑγεσταῖοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι πρὸ πολλοῦ ἀποβλέποντες εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς εὐφόρου Σικελίας, προτρεπόμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ δημογγοῦ Ἀλκιβιάδου ἐψήφισαν τὴν βοήθειαν. Στόλος λοιπὸν ἀξιόλογος ἐξέπλευσεν ἐκ τοῦ Πειραιῶς τὸ θέρος τοῦ 415 ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Ἀλκιβιάδην, Νικίαν καὶ Λάμαχον. Ἀλλ' ὁ Ἀλκιβιάδης, ὅστις ἡδύνατο νὰ φέρῃ εἰς πέρας εὐτυχὲς τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο, ἀνεκλήθη ἐκ τῆς Σικελίας εἰς Ἀθήνας, ἔν' ἀπολογηθῇ ὡς κατηγορούμενος ὅτι ἡσέθησεν εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια καὶ ὅτι περιέκοψε τοὺς Ἑρμᾶς. Ἀντὶ ὅμως νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀθήνας μετέβη εἰς τὸ Ἄργος καὶ ἐκείθεν, ἀφοῦ ἔμαθεν ὅτι κατεδικάσθη εἰς θάνατον, εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπου ἔπεισε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ τειχίσωσι τὴν Δεκέλειαν (Τατόιον) ἐν τῇ Ἀττικῇ καὶ ν' ἀποστείλωσιν εἰς βοήθειαν τῶν Συρακουσίων τὸν Γύλιππον. Τὰ πράγματα ὅμως τῶν Ἀθηναίων ἐν Σικελίᾳ κατ' ἀρχὰς ἐχώρουν καλῶς, διότι αἱ Συράकुσαι πολιορκούμεναι κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ὑπὸ τοῦ Νικίου ἡγγίζον νὰ παραδοθῶσιν· ἀλλ' αἴφνης ἔφθασεν εἰς τὰς Συρακούσας ὁ Σπαρτιάτης Γύλιππος μετὰ στρατοῦ ἀξιολόγου καὶ στόλου καὶ ἐματαίωσε τὰ πάντα. Ἄν καὶ ἐστάλησαν ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς τὸν Νικίαν νέαι ἐπικουραὶ ὑπὸ τὸν Εὐρυμέδοντα καὶ Δημοσθένην, ἐν τούτοις ὁ Γύλιππος καὶ τὸν στόλον τῶν Ἀθηναίων ἐν τῷ μεγάλῳ λιμένι τῶν Συρακουσῶν κατέστρεψε καὶ τοὺς κατὰ ξηρὰν ἐπιχειρήσαντας νὰ φύγωσιν ἐξωλόθρευσεν, ἀνερχομένους εἰς 40,000. Ὁ Νικίας καὶ ὁ Δημοσθένης συλληφθέντες ἐθανατώθησαν· ἐκ τῶν λοιπῶν αἰχμαλώτων ὑπὲρ τοὺς 7,000 ἐρρίφθησαν εἰς τὰ λατομεῖα, ὅπου πάντες εὗρον τὸν θάνατον, πολλοὶ δ' ἐπωλήθησαν καὶ ὀλίγιστοι ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια (Σεπτεμβρίῳ 413).

Τὰ ἀπὸ τῆς ἐν Σικελίᾳ ἥττης τῶν Ἀθηναίων μέχρι τῆς ἐν Αἰγὸς ποταμοῦς ἥττης αὐτῶν (413—404). Ἡ ἀγγελία τῆς ἐν Σικελίᾳ καταστροφῆς τοῦ πεζοῦ καὶ ναυτικοῦ στρατοῦ τῶν Ἀθηναίων ἐνεποίησεν εἰς τὰς Ἀθήνας μέγαν τρόμον· διότι πρὸς τούτῳ τῷ κακῷ ὁ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν Ἅγρις ἐλεηλάτει ἐκ Δεκελείας ἀπαύστως τὴν Ἀττικὴν· οἱ πλείστοι τῶν συμμάχων ἀπέστησαν ἀπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ στόλος Λακεδαιμονίων κυβερνώμενος ὑπὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ σατράπου τῆς Ἰωνίας καὶ Καρίας Τισσαφέρνης ἐξέπλευσεν εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ ἐζήτει νὰ κατα-

στρέψη τὴν κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων. Ἀλλ' ἀπροσδόκητον περιστατικὸν ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀναψυχὴν τινα· ὁ Ἀλκιβιάδης διαρρήξας τὰς σχέσεις του πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας κατέφυγεν εἰς τὸν Τισσαφέρην, τὸν ὁποῖον διεθκεν ὑπὲρ τῶν Ἀθηναίων. Τότε δὲ οἱ περὶ τὸν Πείσανδρον ὀλιγαρχικοὶ κατέλυσαν ἐν Ἀθήναις τὴν δημοκρατίαν καὶ ἐξέλεξαν ἀντὶ τῶν 500 βουλευτῶν 400 προβούλους καὶ ἀντὶ τῆς ἐκκλησίας 5000 πολίτας. Ἀλλ' ὁ ἐν Σάμῳ στρατὸς τῶν Ἀθηναίων, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ ὀλιγαρχῇται, συνελθὼν εἰς ἐκκλησίαν ἔπαυσε τοὺς προτέρους στρατηγοὺς καὶ ἐξέλεξεν ἀντ' αὐτῶν ἄλλους, ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Θρασύβουλος καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης. Μετ' οὐ πολὺ δὲ οἱ ὀλιγαρχικοὶ διεφώνησαν πρὸς ἀλλήλους· ὅθεν οἱ Ἀθηναῖοι κατέλυσαν τοὺς 400, παρέδωκαν τὴν ἀρχὴν εἰς τοὺς 5,000 πολίτας καὶ ἐψήφισαν τὴν κάθοδον τοῦ Ἀλκιβιάδου (411). Ἐκτοτε ἡ νίκη ἔκλινε πρὸς τοὺς Ἀθηναίους· ὁ μὲν Θρασύβουλος ἐνίκησε περὶ τὸ Κυνὸς σῆμα, ὁ δὲ Ἀλκιβιάδης περὶ τὴν Ἄβυδον καὶ τὴν Κύζικον, ἔνθα ἔπεσε μαχόμενος ἡρωϊκῶς ὁ Λακεδαιμόνιος στρατηγὸς Μίνδαρος. Ἀφεῦ δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης ἐπανήγαγε τὴν θαλασσοκρατίαν τῶν Ἀθηναίων κατ' ἐκείνα τὰ μέρη εἰς τὴν προτέραν ἀκμὴν, ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀνηγορεύθη ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν του ἡγεμὼν ἀπάντων αὐτοκράτωρ (407). Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον καθηρέθη, διότι, λείποντος αὐτοῦ εἰς Φώκαιαν, ἡττήθη ὁ ὑπ' αὐτὸν Ἀντίοχος ἐν Νοτίῳ ναυμαχήσας πρὸς τὸν ναύαρχον τῶν Λακεδαιμονίων Λύσανδρον, καὶ ἐξελέγησαν στρατηγοὶ δέκα ἄλλοι, ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Κόνων καὶ ὁ Θράσυλος. Ὁ δὲ Ἀθηναϊκὸς στόλος ἐνίκησε τὸν Σπαρτιατικὸν διοικούμενον ὑπὸ τοῦ ἀνδρείου Καλλικρατίδου παρὰ τὰς Ἀργινούσας νήσους (406), ἀλλὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος (405) κατεστράφη εἰς τοὺς Αἰγὸς ποταμοὺς ὑπὸ τοῦ διαδεχθέντος τὸν Καλλικρατίδαν Λυσάνδρου, πλὴν 8 μόνον πλοίων, μεθ' ὧν ὁ Κόνων διεσώθη εἰς Κύπρον, καὶ τῆς Παράλου, ἥτις ἐκόμισεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν θλιβερὰν ταύτην εἰδήσιν.

Ἄλωσις Ἀθηνῶν καὶ συνθήκη (404). Μετὰ δὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ στόλου ἐν τοῖς Αἰγὸς ποταμοῖς ὁ Λύσανδρος ὑποτάξας πάσας τὰς εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπηκόους πόλεις καὶ διορίσας ἐν αὐταῖς ἀρμοστὰς Σπαρτιάτας κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐπολιόρκησε τὰς Ἀθήνας, αἵτινες ἐπολιορκοῦντο καὶ κατὰ γῆν ὑπὸ τῶν Πελοποννησίων πλὴν τῶν Ἀργείων. Οἱ Ἀθηναῖοι κατατρυχόμενοι ὑπὸ τῶν ἐσωτερικῶν διχονοιῶν καὶ ὑπὸ τῆς πείνης ἠναγκάσθησαν νὰ δε-

χθῶσι τὴν συνθήκην, τὴν ὁποίαν οἱ πολιορκηταὶ ἐπέβαλον εἰς αὐτοὺς (404). Κατὰ τὴν συνθήκην ταύτην ἀνεδέχθησαν νὰ κρημνίσωσι τὰ μακρὰ τεῖχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς, νὰ παραδώσωσι τὰ πλοῖά των, πλὴν δώδεκα, καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ εἶναι ὑπήκοοι τῶν Λακεδαιμονίων. Συγχρόνως δὲ κατελύθη ἡ δημοκρατία, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ἀθηναῖοι ὤφειλον τὴν δόξαν αὐτῶν, καὶ ἐξελέγησαν τριάκοντα ὀλιγαρχικοὶ ἄνδρες, ἵνα συγγράψωσι τοὺς πατρίους νόμους, καθ' οὓς ἔμελλον οἱ Ἀθηναῖοι νὰ κυβερνῶνται. Τοιοῦτοτρόπως ἐτελείωσεν ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὅστις ἵταπείνωσε τὰς Ἀθήνας καὶ κατέστησε τὴν Σπάρτην ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἐκλόνησεν ἐκ θεμελίων τὴν Ἑλλάδα καὶ προητοίμασε τὸν πολιτικὸν αὐτῆς ὄλεθρον.

Οἱ τριάκοντα τύραννοι καὶ ὁ Θρασύβουλος. Οἱ τριάκοντα ἄνδρες, οἵτινες ἐξελέχθησαν μετὰ τὴν εἰρήνην, ἵνα συγγράψωσι τοὺς πατρίους νόμους, τούτων μὲν τὴν συγγραφὴν ἀνέβαλον, τὴν δὲ βουλὴν καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς διώρισαν ὡς ᾔθελον αὐτοί. Ἐπειτα ἀφοῦ ἐζήτησαν καὶ ἔλαβον παρὰ τοῦ Λυσάνδρου φρουροὺς καὶ ἀρμοστὴν τὸν Καλλίβιον καὶ τῇ συμπράξει αὐτῶν ἀφώπλισαν πάντας τοὺς πολίτας πλὴν 3,000, τοὺς ὁποίους ἔλαβον μετόχους τῶν πραγμάτων, διέπραξαν τριαυτὰ κακουργήματα, ὥστε εὐλόγως ὠνομάσθησαν ὕστερον τύραννοι. Πάντες οἱ φιλελεύθεροι καὶ οἱ πλούσιοι ἐκτυπήθησαν ἀνηλεῶς ὑπὸ τῶν τυράννων· ἄλλοι μὲν ἐξωρίσθησαν, ἄλλοι δ' ἐφονεύθησαν καὶ ἡ περιουσία αὐτῶν ἐδημεύθη. Ὁ δὲ Θηραμένης, ὅστις μόνος ἐκ τῶν τυράννων ἦτο μετριοπαθής, κατηγορήθη ὑπὸ τοῦ βιαιοτάτου καὶ ὠμοτάτου συντυράννου του Κριτίου ὡς προδότης τῆς ὀλιγαρχίας καὶ ἠναγκάσθη νὰ πῇ τὸ κώνειον. Ἐκ τῶν πολλῶν δ' ἐκείνων, τοὺς ὁποίους οἱ τύραννοι εἶχον ἐξωρίσει, ἦσαν ὁ Ἀλκιβιάδης καὶ ὁ Θρασύβουλος. Καὶ ὁ μὲν Ἀλκιβιάδης φυγὼν ἐκ τῆς Θράκης εἰς τὴν Φρυγίαν ἐδόλοφονήθη τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Λυσάνδρου, ὁ δὲ Θρασύβουλος καταφυγὼν εἰς τὰς Θήβας συνέλαβε τὸ σχέδιον τοῦ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα του καὶ πρὸς τοῦτο κατέλαβε τὴν Φυλὴν μετὰ 70 ἄλλων ἐξορίστων. Ἀφοῦ δ' ἐνίκησε τοὺς κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντας τυράννους καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξορίστων ἀνῆλθεν εἰς 1000, κατέλαβε τὴν Μουνιχίαν (Καστέλλαν) καὶ συνάψας δευτέραν μάχην πρὸς τοὺς τυράννους ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ πάλιν, φονεύσας καὶ τὸν Κριτίαν. Οἱ δ' ἐν Ἀθήναις δημοκρατικοὶ ἔλαβον τότε τὴν ὑπεροχὴν καὶ ἀντὶ τῶν 30, οἵτινες καθαιρεθέντες διὰ ψηφίσματος κατέφυγον εἰς τὴν Ἐλευσίνα, ἐξελέγησαν δέκα ἄρχοντες, οἵτινες ὅμως δὲν

ἤθελον νὰ δεχθῶσιν εἰς τὸ ἄστυ τοὺς περὶ τὸν Θρασύβουλον. Ἄλλ' ὁ Θρασύβουλος ὑποβοηθούμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Πausανίου, ὅστις ἐφθόνηι τὸν Λύσανδρον, ἐγένετο κύριος τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀποκατέστησε τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνος (403).

Σοφισταὶ καὶ Σωκράτης. Ἄν καὶ ἀποκατεστάθῃ ἐν Ἀθήναις ἡ δημοκρατία, ἐν τούτοις δὲν ἐπανῆλθε καὶ ἡ προτέρα δύναμις αὐτῆς· διότι οἱ πλεῖστοι τῶν πολιτῶν πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης ἐγίναν ἀδιάφοροι εἰς τὰ κοινὰ πράγματα καὶ ἡ ἄμυνα τῆς πατρίδος ἐπετράπη εἰς μισθωτοὺς στρατιώτας. Πρὸς δὲ τούτοις τὸ πλῆθος παρεσύρετο ὑπὸ τῶν πονηρῶν καὶ ἐπιτηδείων ἀνδρῶν πρὸς καταδίωξιν τῶν εἰλικρινῶν φίλων τῆς πατρίδος. Ἐκ τούτων δ' ἐπικινδυνωδέστατοι ἐδείχθησαν οἱ σοφισταί, οἵτινες διέστρεφον τὴν ἀλήθειαν καὶ ἔκαμνον τὸ δίκαιον ἄδικον καὶ τὸ ἄδικον δίκαιον. Τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Γοργίας, ὁ Πρωταγόρας καὶ ἄλλοι· ἄλλ' ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν λυμεόνων τούτων ὑπῆρξεν ὁ Σωκράτης, τὸν ὁποῖον ἡ Πυθία εἶχεν ἀνακηρύξει σοφώτατον πάντων τῶν ἀνθρώπων. Οὗτος δὲν περιωρίζετο μόνον ν' ἀνατρέπη τοὺς ῥεθρικούς δοξασίας αὐτῶν, ἀλλ' ἐφρόντιζε νὰ βελτιώῃ διὰ διαλόγων τὰ ἥθη τῶν νέων καὶ νὰ τοὺς ὁδηγῇ εἰς τὴν ἀναγνώρισιν ἑνὸς μόνου ὑπερτάτου ὄντος. Καὶ ὅμως ὁ μέγιστος οὗτος διδάσκαλος τῆς ἀρετῆς κατηγορηθεὶς, ὅτι δῆθεν δὲν ἐπίστευε τοὺς πατέρας θεοὺς, ὅτι εἰσῆγε νέους καὶ ὅτι διέφθειρε τὴν νεολαίαν κατεδικάσθη ὑπὸ τῶν ἡλιαστῶν νὰ πῖν τὸ κώνειον κατὰ τὸ 70 ἔτος τῆς ἡλικίας του (399). Οἱ δὲ μαθηταὶ αὐτοῦ, τῶν ὁποίων ἐπιφανέστατοι ἦσαν ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ξενοφῶν, τρομάξαντες ἔφυγον εἰς διαφόρους πόλεις.

Κῦρος καὶ οἱ μῦριοι Ἕλληνες. Ἡ ἡγεμονία τῶν Ἑλλήνων διὰ τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου μετέβη ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὴν Σπάρτην. Ἄλλ' ἡ Σπάρτη οὐδὲν ἐπραξεν ὑπὲρ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν· διότι οἱ ἄρμοσταὶ αὐτῆς ἦσαν φιλοκερδεῖς καὶ πλεονέκται. Τὸ πάθος τοῦτο ἐνίσχυε καὶ ὁ σατράπης τῶν Σάρδεων Κῦρος ὁ νεώτερος, ὅστις παρεσκευάζετο τότε ν' ἀρπάσῃ τὴν βασιλείαν ἀπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου Β', τὸν ὁποῖον ὁ πατὴρ του Δαρεῖος ὁ Νόθος ἀποθανὼν κατέλιπε διάδοχον ὡς πρεσβύτερον. Ἀφοῦ λοιπὸν ἠῦξησε τὸν βαρβαρικὸν στρατὸν του διὰ 13000 περίπου μισθοφόρων Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν Λακεδαιμόνιον Κλέαρχον, ἐστράτευσε κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀρταξέρξου, ὅστις τὸν ἀνέμενε μετὰ μεγάλου στρατοῦ εἰς τὰ Κούναξα ὅχι μακρὰν τῆς Βαβυλώνης. Γενομένης δὲ μάχης μανιώδους

οἱ Ἕλληνες ἐνίκησαν τοὺς ἀπέναντι αὐτῶν τεταγμένους, ἀλλ' ὁ Κύρος ἰδὼν τὸν ἀδελφόν του ἐφώρμησε κατ' αὐτοῦ καὶ μαχόμενος ἔπεσε καὶ εὐθὺς τότε τὸ βαρβαρικὸν αὐτοῦ στράτευμα διεσκορπίσθη (401). Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Ἀρταξέρξης ἀπήτησε παρὰ τῶν Ἑλλήνων τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων, ἀλλ' ὁ Κλέαρχος ἀπήντησε πρὸς αὐτόν, ὡς ἄλλοτε εἶχεν ἀπαντήσῃ ὁ Λεωνίδας πρὸς τὸν Ξέρξην. Τόλμη μόνον ἠδύνατο νὰ σώσῃ τοὺς Ἕλληνας διὰ τοῦτο καὶ ἐπεχείρησαν εὐθὺς τὴν ἀξιωμανημόνευτον ἐκείνην ἐπάνοδον. Ἀλλὰ μετὰ ὀλιγοήμερον πορείαν ὁ Τισσαφέρνης, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀρταξέρξης διώρισεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Κύρου, ἀκολουθῶν αὐτοὺς κατὰ πόδας κατῴρθωσε διὰ δόλου νὰ φονεύσῃ τὸν Κλέαρχον καὶ τοὺς ἄλλους στρατηγούς. Τοῦτο διήγειρεν εἰς τοὺς Ἕλληνας μέγαν τρόμον· ἀλλ' ὁ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν, ὅστις συνεστρατεύετο ὡς ἐθελοντής, ἐθάρρυνεν αὐτοὺς καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ κατῴρθωσαν διὰ τόπων δυσβάτων καὶ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ διωκόμενοι νὰ φθάσωσι μετὰ 15 μῆνας εἰς τὴν ἐλληνικὴν πόλιν Τραπεζοῦντα ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ, ὅπου οἱ περισωθέντες 8600 ἔδειξαν τὴν χαράν των διὰ θυσιῶν καὶ γυμναστικῶν ἀγῶνων.

Τισσαφέρνης, Θίμβρων καὶ Δερκυλίδας. Ὁ Τισσαφέρνης, τὸν ὁποῖον, ὡς εἴρηται, ὁ Ἀρταξέρξης διώρισεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Κύρου, ἠθέλησε νὰ ὑποδουλώσῃ τὰς ἐλληνίδας πόλεις διὰ τὴν εὐνοίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον δεῖξῃ πρὸς ἐκείνον· ὅθεν εἰς βοήθειαν αὐτῶν ἔδραμεν ὁ Σπαρτιάτης Θίμβρων μετὰ 5,300 ἀνδρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους προσετέθησαν καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Ξενοφῶντα περισωθέντες Ἕλληνες, ἀλλ' οὐδὲν κατῴρθωσεν οὔτε αὐτὸς οὔτε ὁ μετ' αὐτόν σταλείς Δερκυλίδας, ἕως οὐ ἀνέλαβε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν ὁ περίφημος βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀγησίλαος.

Ἀγησίλαος κατὰ Περσῶν. Κόνων. Ὁ Ἀγησίλαος ἐλθὼν τὸ ἔαρ τοῦ 396 εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐνίκησε κατὰ κράτος τὸν περσικὸν στρατὸν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Πακτωλοῦ ποταμοῦ, δι' ὃπερ καὶ ἀπεκεφαλίσθη ὁ Τισσαφέρνης κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως, καὶ διήλασε νικηφόρος τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Βιθυνίαν. Ἐπειτα συμμαχήσας μὲ τὸν βασιλέα τῆς Παφλαγονίας Ὅτυν διενεχθήναι νὰ ἐμβάλῃ εἰς τὴν Περσίαν αὐτήν, ἵνα τὴν ἀνατρέψῃ ἐκ θεμελίων. Ἀλλ' ὁ διάδοχος τοῦ Τισσαφέρνου Τιθραύστης κατῴρθωσε νὰ παρασκευάσῃ διὰ δωροδοκίας ἐχθροὺς τῆς Σπάρτης ἐν αὐτῇ τῇ Ἑλλάδι· ὅθεν οἱ Βοιωτοί, οἱ Κορίνθιοι, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἄλλοι συνέθεντο συμμαχίαν κατὰ τῆς ἡγεμο-

νευούσης πόλεως. Ὁ Λύσανδρος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ἀλλ' ἠττήθη καὶ ἔπεσεν εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀλιάρτου (395). Ἐνεκα λοιπὸν τούτου ἀνεκλήθη ἐκ τῆς Ἀσίας ὁ Ἀγησίλαος καὶ ἐνίκησε κατὰ κράτος τοὺς συμμάχους ἐν τῇ Κορωνεῖᾳ τῆς Βοιωτίας (394)· ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ Ἀθηναῖος Κόνων, ὅστις εἶχε καταφύγη μετὰ τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς καταστροφὴν τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Κύπρον, διοικῶν τότε περσικὸν στόλον κατέστρεψεν ἐν Κνίδῳ τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῶν Λακεδαιμονίων διοικουμένην ὑπὸ τοῦ Πεισάνδρου καὶ ἡλευθέρωσεν ἀπ' αὐτῶν τὰς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἑλληνίδας πόλεις καὶ νήσους, ἐκβάλων ἐκεῖθεν τοὺς ἀρμοστάς. Ἐπειτα δὲ πλεύσας εἰς τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς ἐλεηλάτησεν αὐτὰ (392) καὶ τελευταῖον ἀνοικοδομήσας τὰ μακρὰ τείχη διὰ περσικῶν χρημάτων ἠνώρθωσε τὴν ἀρχαίαν δύναμιν τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀνταλκίδειος εἰρήνη (387). Οἱ δὲ Σπαρτιᾶται φοβηθέντες τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἀρχαίας δυνάμεως τῶν ἀντιζήλων αὐτῶν Ἀθηναίων ἔπεμψαν τὸν Ἀνταλκίδαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν πρὸς τὸν στρατηγὸν τοῦ βασιλέως Τιρίβαζον, ἵνα συνομολογήσῃ δι' αὐτοῦ πρὸς τὸν Ἀρταξέρξην εἰρήνην. Μετὰ μακράς δὲ διαπραγματεύσεις συνωμολογήθη τέλος τὸν Ἰούνιον τοῦ 387 ἡ καλουμένη Ἀνταλκίδειος εἰρήνη, ἣτις ἐμελλε νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς Ἑλληνας ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων. Κατ' αὐτὴν αἱ μὲν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ πόλεις καὶ ἐκ τῶν νήσων αἱ Κλαζομεναὶ καὶ ἡ Κύπρος ἀφέθησαν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν, αἱ δὲ ἄλλαι Ἑλληνίδες πόλεις μικραὶ καὶ μεγάλαι ἐκηρύχθησαν αὐτόνομοι πλὴν τῆς Λήμνου, τῆς Ἰμβροῦ καὶ τῆς Σκύρου, αἵτινες ἔμειναν, ὡς εἶχον ἀνέκαθεν, εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Σπάρτη διὰ τῆς φιλίας αὐτῆς μετὰ τῶν Περσῶν ἐκράτυνε πάλιν τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος.

Κατάληψις Καδμείας ὑπὸ Σπάρτης καὶ ἐλευθέρωσις αὐτῆς (382—379). Ἡ Σπάρτη διὰ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης εἶχεν ἐξαρτήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς Περσίας καὶ διὰ τοῦτο ἐδείχθη ἔτι μᾶλλον τυραννικὴ. Πρῶτον κατέλαβε τὴν Μαντίνειαν ὡς μὴ ὑπακούσασαν νὰ κρημνίσῃ τὰ τείχη αὐτῆς καὶ τὴν Ὀλυνθον μετὰ τριετῇ ἀγῶνα ὡς μὴ θελήσασαν νὰ διαλύσῃ τὴν συμμαχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε περιλάβῃ τὰς περὶ αὐτὴν γείτονας χαλκιδικὰς πόλεις (385—382). Ἐν τούτῳ δὲ ὁ στρατηγὸς αὐτῆς Φοιβίδας πορευόμενος διὰ τῆς Βοιωτίας κατὰ τῶν Ὀλυνθίων κατέλαβε τὴν ἀκρόπολιν

τῶν Θηβῶν Καδμείαν διὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ὀλιγαρχικῶν Λεοντιάδου καὶ κατέλυσε τὴν δημοκρατίαν (382). Οἱ δὲ ὀλιγαρχικοὶ λαβόντες οὕτω τὴν ἐξουσίαν ἤρχον τυραννικῶς· ὁ ἀρχηγὸς τῶν δημοκρατικῶν Ἴομηνίας συλληφθεὶς ἐθανατώθη, τριακόσιοι δ' ἐκ τῶν ὁπαδῶν του κατέφυγον εἰς τὰς Ἀθήνας. Τὸ παράσπονδον τοῦτο γεγονὸς παρήγαγε πανταχοῦ ἀγανάκτησιν, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτοὶ οἱ Σπαρτιαῖται ἐφάνησαν ὅτι συνεμερίσθησαν· κατεδίκασαν δηλαδὴ τὸν Φαιθίδαν εἰς πρόστιμον 10,000 δραχμάς, ἀλλὰ διετήρησαν τὴν Καδμείαν. Ἡ θεὰ ὅμως τοῦ δικαίου δὲν ἀφῆκεν ἐπὶ πολὺ ἀτιμώρητον τὸ ἀδίκημα τοῦτο. Οἱ ἐν Ἀθήναις φυγάδες Θηβαῖοι, ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Μέλων, συνεννοηθέντες μετὰ τῶν ἐν Θήβαις ὁμοφρόνων των εἰσῆλθον τὴν νύκτα εἰς τὰς Θήβας καὶ φονεύσαντες τοὺς πολεμάρχους Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον συμποσιάζοντας καὶ τὸν Λεοντιάδην ἐκάλεσαν τοὺς πολίτας εἰς ἐλευθερίαν (379). Τὴν δ' ἐπιούσαν ὁ δῆμος συνελθὼν εἰς ἐκκλησίαν ἐχειροτόνησε βοιωτάρχας τὸν Πελοπίδαν, τὸν Μέλωνα καὶ Χάρωνα, οἵτινες ἠνάγκασαν τὴν ἐν τῇ Καδμείᾳ Σπαρτιατικὴν φρουράν ν' ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν ὑπόσπονδος (378).

Πελοπίδας καὶ Ἐπαμεινώνδας. Ἀφοῦ δὲ αἱ Θῆβαι ἡλευθερώθησαν ἀπὸ τῆς Σπάρτης, οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἐφρόντισαν ν' ἀσφαλίσωσι τὴν ἀποκτηθεῖσαν ἐλευθερίαν καὶ νὰ δοξάσωσι τὴν πατρίδα των, ἥτις ἕως τότε ἦτο ἄδοξος. Εἰς τοῦτο σύμφωνοι ἦσαν πρὸ πάντων ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας, οἵτινες ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἦσαν φίλτατοι καὶ ἐφλέγοντο ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἔρωτος πρὸς τὴν πατρίδα. Πρῶτον ὠχύρωσαν τὴν πόλιν καὶ τὰ περίξ αὐτῆς καὶ ἐπέτρεψαν τὴν φύλαξιν τῆς ἀκροπόλεως εἰς τὸν ἱερὸν λόχον, τὸν ὁποῖον ὁ Γοργίδας συνέστησεν ἐκ 300 λογάδων νέων· ἔπειτα προσείλκυσαν εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς πατρίδος των τὰς Βοιωτικὰς πόλεις· πλὴν τῶν Πλαταιῶν, τῶν Θεσπιῶν καὶ τοῦ Ὀρχομενοῦ, αἵτινες εἶχον Σπαρτιατικὴν φρουράν, καὶ τέλος συνεμάχησαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες διὰ τοῦ ἀξιολόγου αὐτῶν στρατηγοῦ Τιμοθέου εἶχον περιλάβῃ εἰς τὴν συμμαχίαν των 70 πόλεις, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Μιτυλήνη καὶ τὸ Βυζάντιον. Οἱ βασιλεῖς τῶν Λακεδαιμονίων Ἀγησίλαος καὶ Κλεόμβροτος εἰσέβαλον εἰς τὴν Βοιωτίαν τρίς ἥτοι τῷ 378, τῷ 377 καὶ τῷ 376, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου, τοῦ Πελοπίδου καὶ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων Χαβρίου νὰ ἐπιστρέψωσιν ἄπρακτοι εἰς τὴν Σπάρτην.

Θῆβαι, σύνοδος ἐν Σπάρτῃ καὶ μάχῃ ἐν Λεύκτροις (371). Αἱ Θῆβαι ἀνέκαθεν προήδρευον τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν τῆς Βοιωτίας, ἀλλὰ διὰ τῆς Ἀνταλκιδείου εἰρήνης εἶχον ἀποβάλλῃ τὴν προεδρίαν ταύτην. Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Πελοπίδας συνήργησαν, ὥς εἴρηται, ὅχι μόνον ν' ἀναλάβῃ ἡ πατρίς των τὴν προτέραν θέσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ καταστῇ κυρία ἀπάσης τῆς Βοιωτίας. Ἐνεκὰ τούτου οἱ Ἀθηναῖοι κατέλιπον τὴν μετὰ τῶν Θηβαίων συμμαχίαν καὶ διεπραγματεύθησαν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν. Οὕτω συνῆλθον ἐν Σπάρτῃ οἱ σύνεδροι ὅλων τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν, οἵτινες ἐδέχθησαν ν' ἀνανεώσωσι τὴν Ἀνταλκιδεὺς εἰρήνην πάντες πλὴν τῶν Θηβαίων. Ἐνεκὰ λοιπὸν τούτου ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεόμβροτος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν μετὰ 11,000 στρατιωτῶν καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὰ Λεῦκτρα, ὅπου μετ' ὀλίγον ἦλθον μετὰ 6,000 Θηβαίων ὁ Ἐπαμεινώνδας καὶ ὁ Πελοπίδας. Ἐκεῖ δὲ συνεκροτήθη μάχῃ μανιώδης, καθ' ἣν οἱ Θηβαῖοι ἐνίκησαν νίκην λαμπράν, ἥτις ὀφείλεται πρὸ πάντων εἰς τὴν λοξὴν φάλαγγα, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπινοήσῃ ὁ Ἐπαμεινώνδας, καὶ εἰς τὸν ἱερὸν λόχον, τὸν ὁποῖον διώκει ὁ Πελοπίδας (Ἰουλίῳ 371). Κατὰ τὴν μάχην ταύτην, δι' ἧς αἱ Θῆβαι ἤρπασαν ἀπὸ τῆς Σπάρτης τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, ἔπεσον ἐκ μὲν τῶν Σπαρτιατῶν περὶ τοὺς 4,000, ἐν οἷς ἦτο καὶ βασιλεὺς Κλεόμβροτος, ἐκ δὲ τῶν Θηβαίων περὶ τοὺς 300.

Πρώτη εἰσβολὴ Ἐπαμεινώνδου εἰς Πελοπόννησον (370). Ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἠρέσθη εἰς τὰς δάφνας τῆς ἐν Λεύκτροις νίκης καὶ εἰς τὴν ἐκ ταύτης συμμαχίαν τῶν Φωκίων, τῶν Εὐβοέων, τῶν Λοκρῶν ἀμφοτέρων καὶ τῶν Ἀκαρνάνων. Διὰ τοῦτο εἰσέβαλε τῷ 370 εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Σπάρτης, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ κυριεύσῃ αὐτήν. Ἀπέστησαν ὅμως πρὸς τοὺς Θηβαίους πολλοὶ περίοικοι καὶ πάντες οἱ εἰλωτες· προσέτι δ' ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τοῦ Ἐπαμεινώνδου οἱ Ἀρκάδες, οἱ Ἡλεῖοι καὶ οἱ Ἀργεῖοι. Ὁ δ' Ἐπαμεινώνδας, ἀφοῦ τὴν μὲν Μεσσήνην ἔκτισε καὶ συνώκισεν ἐν αὐτῇ τοὺς ἀπάτριδας Μεσσηνίους, τοὺς δὲ Ἀρκάδας ὑπεστήριξεν εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν καὶ ὀχύρωσιν τῆς Μεγαλοπόλεως, ἐπανῆλθεν εἰς Θήβας χωρὶς νὰ δυνηθῇ ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Ἰφικράτης ὅστις ἀπὸ πολλοῦ εἶχεν ἀναδείξῃ κύριον στρατιωτικὸν σῶμα τοὺς πελταστάς, νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐπάνοδόν του.

Δευτέρα καὶ τρίτη εἰσβολὴ Ἐπαμεινώνδου εἰς Πελο-

πόννησον (368—366). Ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰσέβαλε καὶ δευτέραν φορὰν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἵνα ἐνισχύσῃ τοὺς συμμάχους τοῦ Μεσσηνίους καὶ Ἀρκάδας. Κατὰ δὲ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ κατέειχε τὰ Ὀνειαῖα ὄρη ὁ Χαθρίας ἀντὶ τοῦ Ἰφικράτους. Ἀλλ' ὁ ἥρωὸς τῶν Θηβαίων ὑπέβη τὸν ἰσθμὸν μὲ τὴν συνήθη ἀνδρείαν αὐτοῦ καὶ ταχύτητα ὥστε ὁ Χαθρίας οὐδὲν ἄλλο ἡδυνήθη νὰ πράξῃ παρὰ νὰ προστατεύσῃ μόνον τὴν Κόρινθον. Ἀλλ' ἡ ἐκστρατεία αὕτη τοῦ Ἐπαμεινώνδου δὲν ἔβλαψεν οὐδαμῶς τὴν Σπάρτην, διότι αὕτη ἡσφαλίσθη ἱκανῶς ἐκ τῆς σημαντικῆς ἐπικουρίας, τὴν ὁποίαν πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀποστείλῃ εἰς αὐτὴν ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Διονύσιος. Μετ' αὐτῆς ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀρχιδάμος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ συμπληχεῖς πρὸς τοὺς Ἀρκάδας καὶ Ἀργεῖους ἐνίκησε τὴν λεγομένην ἄδακρον μάχην, διότι οὐδεὶς τῶν μετ' αὐτοῦ ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ. Ἐνεκὰ τούτου ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰσέβαλε καὶ τρίτην φορὰν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ ἐλκύσῃ εἰς τὴν συμμαχίαν τῶν Θηβῶν καὶ τὴν Ἀχαΐαν ἐπανῆλθεν εἰς Θήβας.

Στόλος Ἐπαμεινώνδου καὶ θάνατος Πελοπίδου (364). Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰς Θήβας ἐναυπήγησε στόλον ἐξ 100 τριήρων καὶ ἐξέπλευσε μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἀφοῦ δὲ κατέπληξε τὸν Ἀθηναίων στρατηγὸν Λάχνητα, προσέθηκεν εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς πατρίδος τοῦ τοὺς Ροδίους, τοὺς Χίους καὶ τοὺς Βυζαντίους. Ἐν ᾧ δὲ οὗτος ἡσχολεῖτο εἰς ταῦτα, ὁ Πελοπίδας, ὅστις οἷς εἶχεν ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν ὡς δικαιοτήτης τῶν ἐν αὐταῖς διαμαχομένων μερίδων καὶ εἶχε διαλλάξῃ αὐτάς, ἔπεσεν ἐν Κυνὸς κεφαλαῖς κατὰ τὴν τρίτην ἐκστρατείαν αὐτοῦ μαχόμενος πρὸς τὸν τύραννον τῶν Φερῶν Ἀλέξανδρον (364).

Τετάρτη εἰσβολὴ Ἐπαμεινώνδου καὶ θάνατος αὐτοῦ ἐν τῇ μάχῃ τῆς Μαντινείας (362). Ὁ Ἐπαμεινώνδας εἰσέβαλε καὶ τετάρτην φορὰν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ὁμῶς εἶχε συμμάχους τότε μόνον τοὺς Ἀργεῖους, τοὺς Μεσσηνίους καὶ ἐκ τῶν Ἀρκάδων τοὺς Τεγεάτας καὶ τοὺς Μεγαλοπολίτας, καὶ ἐνεφανίσθη πάλιν πρὸ τῆς Σπάρτης. Ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν βασιλείων αὐτῆς Ἀγησιλάου καὶ Ἀρχιδάμου καὶ ἐτράπη εἰς τὴν Ἀρκαδίαν. Συνάψας δ' ἐν Μαντινείᾳ μάχην τῷ 362 ἡγωνίσθη ἡρωϊκῶς, ἀλλ' ἔλαβε πληγὴν καίριαν εἰς τὸ στῆθος καὶ μετῆνέχθη εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ, ὅπου μαθὼν παρὰ τῶν ἱατρῶν ὅτι εὐθὺς ἀφοῦ ἐκβλήθῃ τὸ δόρυ θὰ ἐπέλθῃ ὁ θάνα-

τος ἠρώτησε τότε τὸν ὑπασπιστὴν του, ἂν διέσωσε τὴν ἀσπίδα του. Ἀφοῦ δὲ οὗτος ἔδειξεν αὐτήν, ἠρώτησε ἔπειτα περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς μάχης. Μαθὼν δὲ ὅτι οἱ Θηβαῖοι ἐνίκησαν, διέταξε νὰ ἐκβάλῃσι τὸ δῦρον καὶ πρὶν ἐκπνεύσῃ παρήνευσε τοὺς Θηβαίους νὰ δεχθῶσι τὴν εἰρήνην, διότι ἐνόει ὅτι μετ' αὐτὸν οὐδεὶς ἔμενεν ἱκανὸς νὰ τοὺς ἀναδείξῃ νικητάς. Οὕτω μετ' αὐτοῦ κατέπεσε τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἡγεμονίας τῶν Θηβῶν.

Γενικὴ παρακμὴ τῆς Ἑλλάδος. Μετὰ τὴν ἐν Μαντινείᾳ μάχην ἐπῆλθε γενικὴ παρακμὴ τῶν ἑλληνικῶν πολιτειῶν. Διὰ τοῦτο συνωμολογήθη τὸ ἀκόλουθον ἔτος (361) ἡ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀποθνήσκων εἶχε συμβουλευῆσαι εἰς τοὺς περὶ αὐτόν. Μόνη δὲ ἡ Σπάρτη δὲν ἔλαβε μέρος εἰς αὐτήν· διότι δὲν ἠθέλησε ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν αὐτονομίαν τῆς Μεσσήνης. Ἐν τῇ γενικῇ δὲ ταύτῃ παρακμῇ οἱ Ἀθηναῖοι ἐδοκίμασαν νὰ ἐγερθῶσι καὶ πάλιν διὰ τῆς μεταβολῆς τῶν συμμάχων αὐτῶν εἰς ὑπηκόους, ἀλλὰ μετὰ τριετὴ ἀτυχῇ πόλεμον ἠναγκάσθησαν νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν (358—355).

Φωκικὸς ἢ ἱερὸς πόλεμος (358—346). Ἀφορμὴ τοῦ Φωκικοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἡ ἐξῆς· οἱ Φωκεῖς καλλιεργήσαντες τὴν ἱερὰν χώραν τὴν καλουμένην Κιραίαν κατεδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ ἀμφικτιονικοῦ συνεδρίου εἰς πολλὰ τάλαντα. Ἐπειδὴ δὲ αὐτοὶ δὲν ἐπλήρωνον αὐτά, οἱ Ἀμφικτιόνες ἀπεφάσισαν νὰ καθιερώσωσι τὴν χώραν τῶν Φωκέων εἰς τὸν θεόν. Ἀλλ' ὁ Φωκεὺς Φιλόμελος, ὅστις ἦτο ἀνὴρ ἔξοχος ἐπὶ θρασυτήτι καὶ παρανομίᾳ, κατέλαβε τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν καὶ ἐκ τῶν χρημάτων αὐτοῦ ἀθροίσας ἀξιόμαχα στίφη ἐκήρυξε τὸν κληθέντα ἱερὸν πόλεμον. Κατ' ἀρχὰς ἐνίκησε τοὺς πολεμίους τοῦ Λοκροῦς, Θηβαίους καὶ Θεσσαλοὺς, ἀλλ' ἔπειτα ἡττήθη ὑπ' αὐτῶν καὶ ἐφονεύθη, ῥιφθεὶς κάτω ἀπὸ τινος ὑψηλοῦ βράχου (354)· καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ὀνόμαρχος, ὅστις ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον, κατ' ἀρχὰς εὐδοκίμησεν, ἀλλ' ὕστερον ἡττήθη ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου Β', τὸν ὁποῖον οἱ Θεσσαλοὶ εἶχον ἐπικαλεσθῆ εἰς βοήθειαν αὐτῶν, καὶ ἐφονεύθη ἐν τῇ μάχῃ ἐκείνῃ μετὰ 6,000 μισθοφόρων. Ἀλλ' οἱ Φωκεῖς ἐπανέλαβον τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Θηβαίων· τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ τὸν Φάϋλλον ἡτύχησαν πολὺ, ἀλλ' ἔπειτα ὑπὸ τὸν Φάλαικον τοσοῦτον εὐδοκίμησαν, ὥστε οἱ Θηβαῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ προσκαλέσωσιν εἰς βοήθειαν αὐτῶν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον, ὅστις ἐλθὼν εἰς τὴν Λοκρίδα κατέλυσεν ἄνευ μάχης τὸν ἱερὸν πό-

λεμον καὶ παρεσκεύασεν οὕτω τὴν σύστασιν τῆς μακεδονικῆς ἡγεμονίας ἐν Ἑλλάδι.

Ἱστορία Μακεδονίας μέχρι Φιλίππου Β' (796—339). Ἡ Μακεδονία ἐβασιλεύθη τῷ 796 ὑπὸ τοῦ Καράνου, ὅστις ἦτο ἀπόγονος τοῦ ἐξ Ἀργούς Ἡρακλείδου Τημένου. Κατ' ἀρχὰς αὕτη περιωρίζετο εἰς τὴν Ἡμαθίαν, ἀλλὰ προϊόντος τοῦ χρόνου ἐξετάθησαν τὰ ὅρια αὐτῆς πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ ὄρους Σκάρδου, πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Λυχνίτιδος λίμνης, πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου. Οἱ δὲ Μακεδόνες βασιλεῖς ἀπὸ Ἀμύντου Α' (538—496) γενόμενοι φόρου ὑποτελεῖς εἰς τοὺς Πέρσας ἡδυνήθησαν νὰ ἐκτείνωσι τὸ κράτος των καὶ εἰς τὴν Θράκην. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Ἀμύντου Ἀλέξανδρος Β' (496—452) ἡλευθέρωσε μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τὸν περσικὸν ζυγὸν καὶ συνῆψε σχέσεις μὲ τοὺς Ἀθηναίους. Ἀλλ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ Περδίκκας Β' (452—429) περιῆλθεν εἰς ἔχθραν πρὸς ἐκείνους, ἀποδειχθέντας ὅτι ὑπεστηρίζον κατ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφὸν του Φίλιππον. Ἀφοῦ δὲ οἱ δύο προηγούμενοι βασιλεῖς εἰσήγαγον εἰς τὴν Μακεδονίαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, ὁ τρίτος διάδοχος τοῦ Περδίκκου Ἀρχέλαος Β' (402—398) μετέθηκε τὴν καθέδραν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Ἐδέσσης εἰς τὴν Πέλλαν, ἵδρυσεν ἀγῶνας ὁμοίους πρὸς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς καὶ προσεκάλεσεν εἰς τὴν αὐλήν του Ἕλληνας ποιητὰς καὶ φιλοσόφους. Ὅτε δὲ ἀπέθανεν ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἀμύντας Β' (370), ἡγήθη ἔρις περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου. Τότε ὁ Θηβαῖος Πελοπίδας ἦλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ὡς διαιτητὴς καὶ ἀφοῦ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τοῦ Ἀμύντου Β' Ἀλέξανδρον (369) ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Θήβας φέρων μεθ' ἑαυτοῦ ὡς ὁμηρον τὸν νεώτερον ἀδελφὸν αὐτοῦ Φίλιππον. Τὸν Ἀλέξανδρον ἀποθανόντα (368) διεδέχθη ὁ Πτολεμαῖος Ἀλωρίτης καὶ τοῦτον μετὰ τριετῇ βασιλείᾳ δολοφονηθέντα ὁ Περδίκκας Γ' ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἀμύντου Β' (365—360). Ὁ δὲ Περδίκκας μαχόμενος πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς ἔπεσεν ἐν τινι μάχῃ καὶ κατέλιπεν υἱὸν ἀνήλικον τὸν Ἀμύνταν Γ', ὅστις ἡπειλεῖτο ὑπὸ δύο μνηστήρων τοῦ θρόνου, τοῦ Πausaniou καὶ τοῦ Ἀργαίου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τῶν Θρακῶν, ὁ δὲ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων.

Φίλιππος ἐπίτροπος Ἀμύντου Γ' (360—339). Ἐν ᾧ δὲ ἡ Μακεδονία ἡπειλεῖτο πανταχόθεν, ὁ ἐν Θήβαις ὁμηρεῶν Φίλιππος δραπετεύσας ἐκ τῆς ὁμηρείας ἦλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ

παρέλαβε τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ ἀνηλικίου ἀνεψιοῦ του. Ἀφοῦ δὲ συνέστησε κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἱεροῦ λόχου τῶν Θηβῶν τὴν περίφημον Μακεδονικὴν φάλαγγα, προσεπάθησε πρὸ πάντων δι' εἰρηνικῶν μέσων ν' ἀπαλλαγῇ τῶν ἀντιπάλων του. Διὰ δώρων εἴλκυσε εἰς ἑαυτὸν πρῶτον τοὺς Θρᾶκας, οἵτινες ὑπεστήριζον τὸν Πausανίαν, καὶ ἔπειτα τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες ὑπεστήριζον τὸν Ἀργαῖον. Μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἐκυρίευσεν τὴν Παιονίαν καὶ μέγα μέρος τῆς Ἰλλυρίας, ἀνηγορεύθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του βασιλεὺς (359).

Φίλιππος Β' (359—336). Ὁ Φίλιππος γενόμενος βασιλεὺς ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ συνδέσῃ τὸ βασίλειόν του μετὰ τοῦ Αἰγαίου πελάγους· ὅθεν καὶ ἀφῆρσεν ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν τὴν Ἀμφίπολιν καὶ τὴν Πύδναν· συνεμάχησε μὲ τοὺς δυνατοὺς Ὀλυνθίους καὶ παρέδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν Ποτίδαιαν, τὴν ὁποίαν εὐθύς κατόπιν ἐκυρίευσεν. Τέλος δὲ κατέλαβε τὰς Κρηνίδας, τὰς ὁποίας ἀπὸ τοῦ ὀνόματός του μετωνόμασε Φιλίππους καὶ τὰ μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Νέστου χρύσεια μέταλλα ἠὔξησεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε τῷ ἀπέφερον κατ' ἔτος πρόσδοδον 1,000 τάλαντα. Ἐκ τούτων κόψας νόμισμα χρυσοῦν, τὸ ὁποῖον ἀπ' ἐκείνου ὠνομάσθη Φιλίππειον, συνέστησε δύναμιν μισθοφόρων ἀξιόλογον καὶ πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων διὰ τούτου προέτρεψε νὰ γίνωσι προδόται τῶν πατρίδων αὐτῶν (358—356).

Ανάμειξις Φιλίππου εἰς τὰ τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Φίλιππος μετὰ τὰς εἰρηνέμενας κατακτήσεις εὗρεν ἀφορμὴν ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς Θεσσαλίας. Οἱ δυνάσται τῆς Λαρίσης Ἀλευάδα μὴ ὄντες ἀξιόμαχοι καθ' ἑαυτοὺς κατὰ τῶν τυράννων τῶν Φερῶν Λυκόφρονος καὶ Τισιφόνου προσεκάλεσαν εἰς βοήθειάν των τὸν Φίλιππον. Ὁ Φίλιππος ἐλθὼν εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατέβαλε τοὺς τυράννους καὶ διὰ τοῦτο κατέστησε τοὺς Θεσσαλοὺς φίλους καὶ συναγωνιστάς. Κατὰ δὲ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ ἱεροῦ πολέμου, ὅτε ὁ Ὀνόμαρχος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Λυκόφρονος, ὁ Φίλιππος ἐκυρίευσεν τὴν Μεθώνην, ἀλλ' ἀπέβαλεν ἐν τῇ πολιτορκίᾳ αὐτῆς τὸν δεξιόν του ὀφθαλμὸν ἐκ τοξεύματος τοῦ Ἀστέρος. Προσκληθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν, ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἀφοῦ δ' ἐφόνευσεν ἐν μάχῃ τὸν Ὀνόμαρχον καὶ 6,000 Φωκεῖς, κατέλυσε τὴν ἐν Φεραῖς τυραννίδα καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὴν πόλιν τὴν ἐλευθερίαν. Μετὰ ταῦτα προὔχωρησεν εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἀλλ' ἀποκρου-

σθεῖς ὑπὸ τῶν φυλασσόντων αὐτάς Ἀθηναίων ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Μακεδονίαν (352).

Δημοσθένης κατὰ Φιλίππου. Ὁ Ἀθηναῖος ῥήτωρ Δημοσθένης βλέπων τὴν ἀϋξῆσιν τοῦ Φιλίππου προέτρεπε τοὺς Ἀθηναίους νὰ ὑπερασπίζωσι τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθη νὰ ματαιώσῃ τὰ φιλόδοξα σχέδια τοῦ Μακεδόνος οὔτε διὰ τοῦ πρώτου τῶν τεσσάρων κατ' αὐτοῦ λόγων οὔτε διὰ τῶν τριῶν ὀλυνθιακῶν του· αἱ Χαλκιδικαὶ πόλεις 32 τὸν ἀριθμὸν ἄπασαι ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην ὑπετάγησαν καὶ τελευταῖον διὰ προδοσίας ἢ ἰσχυρὰ Ὀλυνθος (351—348).

Ἀνάμιξις Φιλίππου εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Χαλκιδικῆς εὗρεν ἀφορμὴν ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Βοιωτοὶ ἐξάντληθέντες διὰ τὸ μῆκος τοῦ ἱεροῦ πολέμου ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν αὐτοῦ. Ὁ Φίλιππος παραλαβὼν τοὺς Θεσσαλοὺς ἦλθεν εἰς τὴν Λοκρίδα μετὰ πολλῆς δυνάμεως. Οἱ Φωκεῖς τότε θεωρήσαντες ἑαυτοὺς ἀναξίους εἰς μάχην παρεδόθησαν εἰς αὐτὸν διὰ συνθήκης. Ὁ δὲ βασιλεὺς καταλύσας ἄνευ μάχης τὸν ἱερὸν πόλεμον συνῆδρευσεν μετὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ Θεσσαλῶν καὶ διὰ δόγματος τῶν ἀμφικτιόνων ἔλαβε τὰς δύο ψήφους, τὰς ὁποίας πρότερον εἶχον οἱ Φωκεῖς (346).

Ὁ Φίλιππος ἐν Θράκῃ καὶ εἰρήνην αὐτοῦ πρὸς Ἀθηναίους. Ὁ Φίλιππος ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ ἱεροῦ πολέμου ἐστράτευσεν εἰς τὴν Θράκην· διότι ὁ βασιλεὺς τῶν Θρακῶν Κερσοβλέπτης, πολεμῶν κατὰ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων Φωκίωνος, ἐξηκολούθει νὰ ὑποτάσῃ τὰς παρὰ τὸν Ἑλλησποντον ἑλληνίδας πόλεις. Ἀφοῦ δὲ ἐνίκησεν ἐν πολλαῖς μάχαις τοὺς Θρακὰς κατέστησεν αὐτοὺς μὲν ὑπηκόους, τὰς δ' ἑλληνίδας πόλεις συμμάχους. Αὐξανόμενος δὲ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν περισσότερον ἐπολιόρχησε τὴν Πέρινθον καὶ κατόπιν τὸ Βυζάντιον. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέστειλαν δύναμιν ναυτικὴν ἀξιόλογον ὑπὸ τὸν Φωκίωνα εἰς βοήθειαν τῶν Βυζαντίων, ἔλυσεν τὴν πολιορκίαν τῶν πόλεων ἐκείνων καὶ συνέθετο εἰρήνην πρὸς αὐτοὺς (339).

Δευτέρα ἀνάμιξις Φιλίππου εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ μάχῃ ἐν Χαιρωνείᾳ. Ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης πρὸς τοὺς Ἀθηναίους εὗρε νέαν ἀφορμὴν ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὰ τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ἐν Ἀθήναις ῥήτωρ Αἰσχίνης, ὅστις ἦτο ἀντί-

παλος τοῦ φιλελευθέρου Δημοσθένους, κατηγορήσεν εἰς τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον τοὺς Λοκροὺς τῆς Ἀμφίσσης, ὅτι ἐκαλλιεργήσαν ἱερὰν τινα γῆν τῶν Δελφῶν καὶ ἔνεκα τούτου κατεδικάσθησαν εἰς χρηματικὴν ποινήν. Ἐπειδὴ δὲ αὐτοὶ ἡρνοῦντο τὴν πληρωμήν, οἱ Ἀμφικτίονες προσεκάλεσαν τὸν Φίλιππον νὰ ἐκτελέσῃ τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν. Ὁ Φίλιππος διαβάς τὰς Θερμοπύλας ἐκυρίευσεν τὴν Ἀμφίσσαν καὶ κατέλαβε τὴν ἐν τῇ Φωκίδι Ἑλλάτειαν. Ὁ δὲ Δημοσθένης, ὅστις ἐστάλη πρέσβυς εἰς Θήβας, ἔπεισε τοὺς Βοιωτοὺς ν' ἀναλάβωσι μετὰ τῶν Ἀθηναίων τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα. Τοιουτοτρόπως οἱ Ἀθηναῖοι ἐνωθέντες μετὰ τῶν Βοιωτῶν ἐστρατοπέδευσαν παρὰ τὴν Χαιρώνειαν, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐνεφανίσθη καὶ ὁ Φίλιππος συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξάνδρου. Γενομένης δὲ μάχης μανιώδους οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Βοιωτοὶ ἡττήθησαν κατὰ κράτος (338). Ὁ Φίλιππος πρὸς μὲν τοὺς Ἀθηναίους συνέθετο συμμαχίαν, εἰς δὲ τὰ Θήβας ἔθηκε Μακεδονικὴν φρουράν.

Φίλιππος στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τῆς Ἑλλάδος καὶ δολοφονία αὐτοῦ. Ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν μάχην τῆς Χαιρωνείας κατέλαβε τὸν Κορινθιακὸν Ἴσθμόν, ὅπου κατὰ πρότασιν αὐτοῦ ἀπασαι αἱ ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι πλὴν τῆς Σπάρτης ἀπέστειλαν ἀντιπροσώπους. Ἀφοῦ δὲ παρέστησεν εἰς τὴν σύνοδον ἐκείνην ὅτι ὁ κύριος σκοπὸς τῶν ἀγώνων τοῦ ἦτο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Περσίας, ἔνα ἐκδικηθῇ τοὺς Πέρσας διὰ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἄλλοτε κατὰ τῆς Ἑλλάδοςπραχθέντα, εἴλκυσε τὴν ἀγάπην τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξελέχθη στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τῆς Ἑλλάδος. Μετὰ ταῦτα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν· ἄλλ' ἐν ᾧ παρεσκευάζετο εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν, αἴφνης ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ σωματοφύλακος αὐτοῦ Πausανίου ἐν Αἰγαῖς, καθ' ἣν ἡμέραν ἐτέλει τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς του Κλεοπάτρας ἐκ τῆς Ὀλυμπιάδος μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ἡπειρωτῶν Ἀλεξάνδρου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Η ΕΛΛΑΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΗΓΕΜΟΝΙΑΝ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

(336—146)

Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας (336—323).

Ῥποταγὴ ἀποστάντων ἐθνῶν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀλέξανδρος διεδέχθη τὸν πατέρα του εἰς τὴν βασιλείαν εἰκοσαετῆς τὴν ἡλικίαν· διὰ τοῦτο ὅλα τὰ γείτονα ἔθνη, Θρᾶκες, Τριβαλλοί, Ἰλλυριοί, Παίονες καὶ οἱ Ἕλληνες ὥρμησαν εἰς ἀποστασίαν, νομίζοντες ὅτι ἐπὴλθεν ἡ ὥρα, καθ' ἣν ἡδύναντο ν' ἀνακτήσωσι τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν. Ἀλλ' ὁ νεαρὸς βασιλεὺς πρῶτον ἐτιμώρησε τοὺς φονεῖς τοῦ πατρός του καὶ ἔπειτα ἐρρύθμισε τὰ κατὰ τὴν ἀρχὴν παραδόξως καὶ συντόμως. Πρῶτον ἔπεισε τοὺς Θεσσαλοὺς νὰ τῷ ἐπιτρέψωσι τὴν πατροπαράδοτον ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ συναγαγὼν ἐν Θερμουπύλαις τὸ ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ἔπεισε νὰ τῷ δοθῇ διὰ δόγματος ἡ ἡγεμονία τῶν Ἑλλήνων. Ἐπειτα δ' ἐλθὼν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ στρατοπεδεύσας παρὰ τὴν Καδμείαν κατέπληξε τοὺς Θηβαίους καὶ μάλιστα τοὺς Ἀθηναίους, οἵτινες περισσότερον τῶν ἄλλων εἶχον ἐκτεθῆ· διὰ τοῦτο καὶ ἔστειλαν εὐθὺς πρὸς αὐτὸν πρέσβεις καὶ ἐζήτησαν συγγνώμην, ὅτι ταχέως δὲν τῷ ἐπέτρεψαν τὴν ἡγεμονίαν. Τὸ παράδειγμα τῶν Ἀθηναίων ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλαι πόλεις καὶ οὕτως ἐξιλεώθησαν διὰ τὴν ἄκαιρον ἐπίδειξιν αὐτῶν. Ἐπειτα κατὰ παραγγελίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου συνῆλθον οἱ σύνηδροι τῶν Ἑλληνίδων πόλεων εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ἐξέλεξαν αὐτὸν αὐτοκράτορα, ὡς εἶχον ἐκλέξῃ πρὸ δύο ἐτῶν τὸν πατέρα του, ἵνα συστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν· μόνον δὲ οἱ σύνηδροι τῆς Σπάρτης ἀντέστησαν εἰς τὴν κοινὴν ἀπόφασιν, εἰπόντες ὅτι οἱ Σπαρτιάται ἦσαν συνειθισμένοι νὰ ἡγῶνται τῶν ἄλλων εἰς ἐνδόξους ἐπιχειρήσεις καὶ οὐχὶ ν' ἀκολουθῶσιν αὐτοὺς. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ὑποτάξας τοὺς Θρᾶκας, τοὺς Παίονας καὶ τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ πάντας τοὺς γείτονας τούτων ἐνέβαλε πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα· διότι πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ πρὸ πάντων οἱ Θηβαῖοι καταφρονοῦντες τὴν νεότητά αὐτοῦ ἀπεστάτησαν. Μετὰ

ματαίας προτάσεις περί συμβιβασμοῦ προσέβαλε τὰς Θήβας καὶ ἐκυρίευσεν αὐτάς, φονεύσας περὶ τοὺς 6,000 Θηβαίους καὶ αἰχμαλωτεύσας περὶ τοὺς 30,000 (335). Κατασκάψας δὲ τὴν πόλιν πλὴν τῆς οἰκίας τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου καὶ τῆς Καδμείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔθηκε φρουράν, ἐνέπνευσε τὸν τρόμον εἰς τοὺς ἀποστατοῦντας ἐκ τῶν Ἑλλήνων.

Ῥποταγὴ Μικρᾶς Ἀσίας, Συρίας καὶ Αἰγύπτου ὑπὸ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιτρέψας τὰ κατὰ τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα εἰς τὸν Ἀντίπατρον διέβη αὐτὸς τὸν Ἑλλήσποντον μετὰ 35,000 Μακεδόνων καὶ Ἑλλήνων. Ἀφοῦ δ' ἐνίκησε παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμὸν 90,000 Πέρσας καὶ 20,000 μισθοφόρους Ἑλλήνας ὑπὸ τὸν Ῥόδιον Μέμνονα, ἐκυρίευσεν πάσας τὰς παραλίους πόλεις μέχρι τῆς Κιλικίας (334). Ἐν τούτῳ δὲ ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος Γ' ὁ Κοδομανὸς εἶχε στρατοπεδεύσῃ μετὰ 500,000 στρατιωτῶν παρὰ τὴν πόλιν Ἰσσόν. Γενομένης δ' ἐκεῖ μάχης τῷ 333, ὁ Δαρεῖος ἡττήθη κατὰ κράτος καὶ ἐσώθη διὰ φυγῆς· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος γενόμενος κύριος πλουσίων λαφύρων εἰσήλασεν εἰς τὴν Φοινίκην καὶ τὰς μὲν ἄλλας πόλεις κατέλαβεν ἀμαχητί, τὴν δὲ ὀχυράν Τύρον μετὰ ἐπτάμηνον πολιορκίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα ὑπέταξε τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐπεσκέφθη τὸν ναὸν τοῦ Ἀμμωνος ἐν τῇ Λιβυκῇ ἐρήμῳ, ὅπου οἱ ἱερεῖς τὸν προσεφώνησαν υἱὸν τοῦ Διός. Ὁ Ἀλέξανδρος τιμήσας τὸν θεὸν διὰ μεγαλοπρεπῶν ἀναθημάτων ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἔκτισεν ἐν αὐτῇ ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιν τοῦ ἀρχιτέκτονος Δεινοκράτους πόλιν, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοῦ ὀνόματός του ὠνόμασεν Ἀλεξανδρείαν. Ἀφοῦ δ' ἐτέλεσεν ἐν Μέμφιδι λαμπράν τινα θυσίαν εἰς ὅλους τοὺς θεοὺς καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Αἰγύπτιον Ἄπιν, ἦλθεν εἰς τὴν Συρίαν, ὅπου εἶχε παραγγείλῃ νὰ συνανθροισθῶσιν αἱ δυνάμεις τοῦ.

Προχώρησις Ἀλεξάνδρου μέχρι Σογδιανῆς καὶ φόβος Δαρείου. Ὁ δὲ Δαρεῖος, ὅστις τότε εἶχε στρατοπεδεύσῃ μεθ' ἐνὸς ἑκατομμυρίου στρατιωτῶν παρὰ τὴν κώμην Ἀρβηλα, ἔπεμψεν ἐκεῖθεν πρέσβεις πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον προσφέρων εἰς αὐτὸν τὴν ἐκτὸς τοῦ Εὐφράτου χώραν, 3,000 τάλαντα καὶ μίαν τῶν θυγατέρων του εἰς γάμον πρὸς συνομολόγησιν εἰρήνης. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἀπέρριψε τὰς προτεινομένας δωρεάς καὶ συνῆψεν ἐν τῇ πεδιάδι τῶν Γαυγαμήλων καὶ Ἀρβήλων μάχην, καθ' ἣν ἐνίκησε νίκην λαμπροτάτην (331). Ὁ Δαρεῖος

ἡττηθεὶς καὶ πάλιν ἔφυγεν εἰς τὰ Ἑκβάτανα, ὃ δὲ Ἀλέξανδρος κατέλαβεν ἔπειτα ἀμαχητὶ τὴν Βαβυλῶνα, τὰ Σοῦσα, τὰ ὅποια ἐνέκλειον ἀμύθητον πλοῦτον, τὴν Περσέπολιν, τῆς ὁποίας τὰ ἀρχαῖα ἀνάκτορα ἐν μέθῃ ἐπυρπόλησε καὶ τοὺς Πασαργάδας. Ἐκεῖθεν δὲ προχωρῶν διὰ τῆς Περσίδος ἔφθασεν εἰς τὰ Ἑκβάτανα, ἀπὸ τὰ ὅποια ὅμως ὁ Δαρεῖος εἶχεν ἀναχωρήσει εἰς τὰς ἄνω σατραπείας. Ὅθεν ἐδίωξεν αὐτὸν κατὰ πόδας καὶ ἐμελλε νὰ τὸν φθάσῃ, ὅτε ὁ σατράπης τῶν Βάκτρων Βῆσσος συλλαβὼν τὸν δυστυχῆ βασιλέα ἐφόνευσεν αὐτὸν καὶ ἀπέλιπε τὸ πτώμα του εἰς τὸν κατακτητητὴν. Ὁ δὲ Βῆσσος διαφυγὼν τὰς χεῖρας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔφθασεν εἰς τὴν Βακτριανὴν καὶ ἀνέδειξεν ἑαυτὸν βασιλέα τῆς Ἀσίας ὡς Ἀρταξέρξην Δ'. Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος θάψας βασιλικῶς τὸν νεκρὸν τοῦ Δαρείου ἐδίωξε τὸν Βῆσσον· καὶ ὁ δὲ ὑπέταξε τὴν Ὑρκανίαν, τὴν Παρθίαν καὶ ἄλλα ἔθνη κτιζὼν πανταχοῦ Ἀλεξανδρείας. Τότε οἱ μέγιστοι τῶν ἡγεμόνων θεωροῦντες ἀδύνατον πᾶσαν ἀντίστασιν συνέλαβον τὸν Βῆσσον καὶ τὸν παρέδωκαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁ δὲ βασιλεὺς τούτους μὲν ἐτίμησε δι' ἀξιολόγων δωρεῶν, τὸν δὲ Βῆσσον παρέδωκεν εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Δαρείου Ὁξάθρην, ὅστις διαμελίσας τὸ σῶμα του διεσπενδόνησε τὰ μέλη. Ἀφοῦ δ' ἐκυρίευσεν τὴν Βακτριανήν, διέβη τὸν ποταμὸν Ὡξον καὶ κατέκτησεν ἅπασαν τὴν Σογδιανήν, ὅπου ἐτέλεσε τοὺς γάμους του μετὰ τῆς ὡραίας Ῥωξάνης τῆς θυγατρὸς τοῦ μεγιστάνος Ὁξύартου καὶ ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Ἰαξάρτου ἔκτισε ἄλλην Ἀλεξανδρείαν. Οὕτω λοιπὸν ἀπετέλεσε τὴν κατάκτησιν τοῦ περσικοῦ κράτους ἐντὸς 7 ἐτῶν (334—327).

Ἑκστρατεία Ἀλεξάνδρου εἰς Ἰνδικήν Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τῆς Βακτριανῆς ἐστράτευσεν εἰς τὴν Ἰνδικήν μετὰ 120,000 ἀνδρῶν. Ἀφοῦ δ' ἐναυπήγησε πλοῖα παρὰ τὸν ποταμὸν Κωφῆνα (Καβούλ), διέβη τὸν Ἰνδὸν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ συμμάχου του ἡγεμόνος τῶν Ἰνδῶν Ταξίλου. Ἐκεῖθεν δὲ προὐχώρησεν εἰς τὸν ποταμὸν Ὑδάσπην καὶ διαβάς τοῦτον συνήψε μάχην μανιώδη πρὸς τὸν ἀνδρεῖον βασιλέα τῶν πλησιοχώρων Ἰνδῶν Πῶρον, ὅστις, ἂν καὶ ἡγωνίσθη ἡρωικῶς, ἡττήθη καὶ ἐξωγρήθη πλήρης τραυμάτων. Προσηνέχθη ὅμως πρὸς αὐτὸν γενναίως καταστήσας διὰ τὴν ἀνδρείαν του βασιλέα τῆς χώρας, τῆς ὁποίας πρότερον ἦρχεν. Ἀφοῦ δ' ἔκτισε παρὰ τὸν Ὑδάσπην δύο πόλεις, τὴν Νίκαιαν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης του, καὶ τὰ Βουκέφαλα πρὸς ἀνάμνησιν

τοῦ τότε ψοφήσαντος περιφήμου ἵππου του Βουκεφάλου, προῦχώρησεν εἰς τὸν ποταμὸν Ὑπανιν ἢ Ὑφασιν ὑποτάσσων καθ' ὁδὸν διάφορα ἰνδικὰ ἔθνη. Ἀκούσας δὲ παρὰ τοῦ ἡγεμόνος Φηγέως πληροφορίας εὐαρέστους περὶ τοῦ πέραν τοῦ Γάγγου ποταμοῦ ἔθνους τῶν Γανδαριδῶν ἐφιλοτιμήθη νὰ διαβῇ τὸν Ὑπανιν καὶ τὸν Γάγγην καὶ νὰ ἐμβάλη εἰς αὐτό. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Μακεδόνες ἐξανέστησαν, ἀπέστη τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἀφοῦ δ' ἔκτισεν ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Ὑπάνιος βωμοὺς τῶν δώδεκα θεῶν ἐπανῆλθεν εἰς τὸν Ἰνδὸν καὶ κατέπλεεν αὐτὸν ἐπὶ 2,000 πλοίων διοικουμένων ὑπὸ τοῦ Νεάρχου. Καὶ τὰ μὲν ἄλλα παρόχθια ἔθνη ὑπετάγησαν ἀμαχητί, οἱ δὲ Μαλλοὶ μετὰ δεινὴν μάχην, καθ' ἣν ὁ Ἀλέξανδρος πληγωθεὶς βαρέως καὶ κινδυνεύσας ἐσώθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ του Πτολεμαίου. Ἐν ᾧ δὲ κατέπλεε τὸν ποταμὸν ἔκτιζε πανταχοῦ πόλεις καὶ κατεσκεύαζε λιμένας καὶ ναυπήγια. Καὶ αὐτὸς μὲν ἐπανῆλθε διὰ τῶν ἐρήμων τῆς Γερδωσίας καὶ Καραμανίας εἰς τὴν Βαβυλῶνα, τὴν ὁποίαν διανοεῖτο νὰ καταστήσῃ καθέδραν τοῦ ἀπεράντου κράτους αὐτοῦ, ὁ δὲ ναύαρχός του Νεάρχος ἔφθασε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Βαβυλῶνα ὀλίγω ὕστερον διὰ τοῦ περσικοῦ κολποῦ καὶ ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Εὐφράτου.

Πολιτικὴ Ἀλεξάνδρου καὶ θάνατος αὐτοῦ (323).

Ὁ Ἀλέξανδρος μετ' ὅλους τοὺς πολυαριθμοὺς νεοσυλλέκτους, τοὺς ὁποίους τῷ εἶχεν ἀποστείλῃ ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Ἑλλάς, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ κτίσῃ τοσαύτας πόλεις, αἵτινες ἀπέβησαν ἐστίαὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, καὶ νὰ κρατῇ τοὺς ὑπηκόους εἰς πειθαρχίαν, ἃν δὲν εἶχε προσενηχθῇ πρὸς τοὺς ἡττημένους μετὰ σώφρονος πολιτικῆς· ἐθυσίαζεν εἰς τοὺς θεοὺς των, ἐτίμα τὰ ἔθιμά των, ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ἐγγχωρίους τὴν πολιτικὴν διοίκησιν τῆς χώρας καὶ προσεπάθει νὰ ἐνώσῃ τοὺς ἡττημένους καὶ τοὺς νικητὰς διὰ γάμων. Πρῶτος αὐτὸς ἐνυμφεύθη πλὴν τῆς ὥραιας Ῥωξάνης καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ Δαρείου Βαρσίνην ἢ Στάτειραν. Ἐν Βαβυλῶνι ἐδέχθη πρέσβεις σχεδὸν ἐξ ἀπάσης τῆς οἰκουμένης· οἱ μὲν ἐξ αὐτῶν συνέχαιρον τὸν Ἀλέξανδρον διὰ τὰ κατορθώματά του, οἱ δ' ἐστεφάνουν αὐτόν, ἄλλοι δ' ἐζήτουν φιλίαν καὶ συμμαχίαν καὶ πολλοὶ ἐκόμιζον ὠρεὰς μεγαλοπρεπεῖς. Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀνὴρ ἐσχέπτετο νὰ διαδῶσῃ τὸν ἑλληνισμόν ἔτι περαιτέρω, αἴφνης ἀπέθανε τὸ ἔαρ τοῦ 323, ἀφοῦ ἐβασίλευσε 12 ἔτη καὶ 8 μῆνας, κατῴρωθωσεν ὅμως ἔργα μέγιστα ὅχι μόνον τῶν πρότερον βασιλευσάντων, ἀλλὰ καὶ τῶν ὕστερον. Ὁ νεκρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου κομισθεὶς ἐπὶ χρυσοῦ ἄρματος

εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐτάφη ἐν τῇ Μέμφιδι, ἔπειτα δὲ μετεκομίσθη ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Διάδοχοι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη (301). Οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν στρατηγῶν μετὰ πολλὴν στάσιν περὶ διαδοχῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ὁμονόησαντες ἐπὶ τέλους ἀνηγόρευσαν βασιλέα τὸν ἑτεροθαλῆ αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἀριδᾶτον. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἦτο ἀνίκανος νὰ κυβερνᾷ, ἀνηγορεύθη ἐπίτροπος αὐτοῦ ὁ Περδίκκας, θεωρηθεὶς ὡς ἀξιώτατος, διότι εἰς αὐτὸν ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκων εἶχε δώσῃ τὸν δακτύλιόν του. Ἀφοῦ λοιπὸν παρέλaben ὁ Περδίκκας οὕτω τὴν ἡγεμονίαν τῶν ὅλων, εἰς μὲν τὸν Πτολεμαῖον ἔδωκε τὴν Αἴγυπτον, εἰς δὲ τὸν Λαομέδοντα τὴν Συρίαν, εἰς δὲ τὸν Ἀντίγονον τὴν Παμφυλίαν, τὴν Λυκίαν καὶ τὴν καλουμένην μεγάλην Φρυγίαν. Καὶ αὗται αἱ σατραπείαι τοιουτοτρόπως ἐμερίσθησαν, αἱ δὲ παραλελειμμέναι ἄλλαι μὲν ἐδόθησαν εἰς ἄλλους, ἄλλαι δ' ἔμειναν ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ἡγεμόνας, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε διορίσῃ. Κατὰ δὲ τὴν Εὐρώπην εἰς μὲν τὸν Λυσίμαχον ἐδόθη ἡ Θράκη, εἰς δὲ τὸν Ἀντίπατρον ἔμεινεν ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Ἑλλάς. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν στρατηγῶν τούτων ἐξερράγησαν φοβεροὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι, καθ' οὓς πλεῖστοι στρατηγοὶ ἐφονεύθησαν καὶ σχεδὸν πάντα τὰ μέλη τοῦ βασιλικοῦ οἴκου ἐξέλιπον. Εἴκοσι καὶ δύο ἔτη διήρκεσεν ἡ ἐλευσίη καὶ ἀξιοδάκρυτος αὕτη κατάστασις, μέχρις οὗ ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη ἐθῆκε τέρμα εἰς αὐτὴν (301). Ἐκ τῶν πολλῶν δ' ἐκείνων σατραπειῶν ἰσχυματίσθησαν τέσσαρα μεγάλα βασίλεια, τὸ τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τὸν Πτολεμαῖον, τὸ τῆς Συρίας ὑπὸ τὸν Σέλευκον, τὸ τῆς Θράκης ὑπὸ τὸν Λυσίμαχον καὶ τὸ τῆς Μακεδονίας μετὰ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀντιπάτρου Κάσσανδρον.

Ἀποστασία Ἑλλήνων ὑπὸ Ἀγιν Γ'. Ἐν ᾧ δὲ Ἀλέξανδρος εὐρίσκετο ἐν τῇ Βακτριανῇ, πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἤλπισαν ὅτι ἡ ὥρα τῆς ἀπαλλαγῆς των ἀπὸ τῆς Μακεδονικῆς ἡγεμονίας ἦτο ἐγγύς· τολμηρότερος δὲ πάντων ἐδείχθη ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἀγιν Γ', ὅστις μετὰ 22,000 μαχίμων ἀνδρῶν ὤρμησε κατὰ τῆς Μεγαλοπόλεως, ἥτις μόνῃ ἐκ τῶν πελοποννησιακῶν πόλεων ἔμεινε πιστὴ εἰς τοὺς Μακεδόνας. Ἀλλ' ἠττήθη ὑπὸ τὰ τείχη αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ ἐκείνῃ μετὰ πολλῶν ἄλλων Σπαρτιατῶν (330).

Πόλεμος Λαμιακός. Ἀφοῦ δὲ ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ἀπέθα-

νεν αἱ ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων περὶ ἐλευθερίας πάλιν ἀνεπετερώθησαν, προεξάρχοντος τοῦ Δημοσθένους καὶ Ὑπερείδου. Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Ἀθηναίου Λεωσθένους ἐνίκησαν ἐν Θερμοπύλαις τὸν Ἀντίπατρον καὶ τὸν ἡνάγκασαν νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Λαμίαν, ἀπὸ τῆς ὁποίας καὶ ὁ πόλεμος οὗτος ὠνομάσθη Λαμιακός. Ἡ Λαμία πάραυτα ἐπολιορκήθη καὶ περιῆλθεν εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν· ἀλλ' ἐν τινι ἀκροβολισμῷ ἔπεσεν ὁ Λεωσθένης καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἀντίφιλος μαθὼν ὅτι ὁ διοικητὴς τῆς μικρᾶς Φρυγίας Λεοννάτος ἤρχετο διὰ τῆς Θεσσαλίας εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντιπάτρου, ἔλυσεν τὴν πολιορκίαν καὶ ἔδραμεν εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ. Καὶ ὁ μὲν Λεοννάτος ἠττήθη καὶ ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ, ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ του διεσώθη καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ Ἀντιπάτρου, ὅστις εἶχεν ἤδη ἐξέλθῃ τῆς Λαμίας. Γενομένης δὲ μάχης ἐν Κρανῶνι, οἱ Ἕλληνες ἠττήθησαν κατὰ κράτος (322). Μετὰ τὴν νίκην ὁ Ἀντίπατρος εἰσελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡνάγκασεν ἐκάστην πόλιν νὰ συνομολογήσῃ ἰδιαίτερώς συνθήκην πρὸς αὐτόν. Παρὰ δὲ τῶν Ἀθηναίων ἀπήτησε νὰ δεχθῶσι Μακεδονικὴν φρουράν ἐν τῇ Μουνιχίᾳ καὶ νὰ τῷ παραδώσωσι τὸν Δημοσθένην καὶ τὸν Ὑπερίδην. Καὶ ὁ μὲν Ὑπερίδης συλληφθεὶς ἀπεστάλῃ εἰς τὴν Ἀργολίδα, ὅπου τότε εὐρίσκετο ὁ Ἀντίπατρος καταλύων τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα, καὶ ὑπέστη θάνατον μαρτυρικόν. Ὁ δὲ Δημοσθένης προλαβὼν ἔφυγεν εἰς τὸν ἐν τῇ νήσῳ Πόρῳ ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος, ἀλλ' ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τῶν φυγαδοθηρῶν τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ ἵνα μὴ συλληφθῇ ζῶν ἐδηλητηριάσθη (322). Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀντίγονος ἐπιτρέψας τὴν διοίκησιν τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν ἐνάρετον στρατηγὸν Φωκίωνα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ὀλίγῳ ὕστερον ἀπέθανε καταλιπὼν διάδοχον τῆς ἀρχῆς οὐχὶ τὸν τραχὺν καὶ ὀξύθυμον υἱόν του Κάσσανδρον, ἀλλὰ τὸν γηραιὸν στρατηγὸν Πολυσπέρχοντα (318).

Ἀγὼν Κασσάνδρου καὶ Πολυσπέρχοντος. Ὁ Κάσσανδρος μὴ ἀνεχόμενος νὰ βλέπῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ πατρὸς του εἰς χεῖρας τοῦ Πολυσπέρχοντος διέβη εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ συνεμάχησε μὲ τὸν Ἀντίγονον καὶ τὸν Πτολεμαῖον. Ὁ δὲ Πολυσπέρχων, ἵνα μεταιώσῃ τὰ σχέδια αὐτοῦ καὶ ἐλκύσῃ εἰς ἑαυτὸν τοὺς Ἕλληνας, ἀπέδωκεν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τὴν δημοκρατίαν. Τότε δὲ ὁ δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἠθέλησε νὰ διώξῃ ἐκ τῆς Μουνιχίας τὴν Μακεδονικὴν φρουράν, ἣτις ἦτο πιστὴ εἰς τὸν Κάσσανδρον, ἀλλ' ὁ διοικητὴς τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀρχηγὸς τῆς ὀλιγαρχικῆς μερίδος Φωκίων ἀμελήσας

ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν ἀρχηγὸν ἐκείνης Νικάνορα ὅχι μόνον νὰ ἐνισχύσῃ τὴν Μουνιχίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ καταλάβῃ τὸν Πειραιᾶ. Ἐνεκα τούτου ὁ Πολυσπέρχων ἔπεμψε τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλέξανδρου εἰς τὰς Ἀθήνας, ἵνα ἰλευθερώσῃ τὸν Πειραιᾶ. Τότε ὁ Φωκίων κατηγορήθη ὑπὸ τῶν δημοκρατικῶν ὅτι συνεννοεῖτο μετὰ τοῦ Κάσσανδρου καὶ κατεδικάσθη νὰ πῇ τὸ κώνειον (317). Μετ' οὐ πολὺ δὲ ὁ Κάσσανδρος κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ μετὰ στρατοῦ τῶν συμμάχων τοῦ Ἀντιγόνου καὶ Πτολεμαίου καὶ ἀφοῦ ἠνάγκασε τὸν Ἀλέξανδρον νὰ φύγῃ ἐκ τῶν Ἀθηνῶν διώρισεν ἐπιμελητὴν τῆς πόλεως τὸν Δημήτριον Φαληρέα, ὅστις ἤρξεν αὐτῆς δέκα ἔτη (317—307) καὶ τοσοῦτον συνετέλεσεν εἰς τὴν αὔξησιν καὶ βελτίωσιν τῶν Ἀθηνῶν, ὥστε ἐτιμήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων διὰ 300 ἀνδριάντων. Ἀφοῦ δὲ διευθέτησε τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ κυριεύσας τὴν Πύδναν ἰθανάτωσε διὰ λιθοβολήματος τὴν Ὀλυμπιάδα τὴν μητέρα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διότι αὕτη εἶχε φονεύσῃ τὸν βασιλέα Ἀριδαῖον καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Εὐρυδίκην. Μετὰ δὲ ταῦτα γενόμενος κύριος τῆς Μακεδονίας ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα τῆς Ὀλυμπιάδος Θεσσαλονίκην, ἵνα δι' αὐτῆς ἀποδείξας ἑαυτὸν οἰκεῖον τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας καταλάβῃ τὸν Μακεδονικὸν θρόνον (316 — 315).

Ἀγῶνες Πτολεμαίου περὶ τῆς αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Πτολεμαῖος ἰθὺν ἐν ἔτει 308 εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ προφάσει ὅτι ἤθελε νὰ προστατεύσῃ τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἑλλάδος ἀφῆρεσεν ἀπὸ τῆς χήρας τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ υἱοῦ τοῦ Πολυσπέρχοντος τὴν Κόρινθον καὶ τὴν Σικυῶνα, καὶ συνέθετο πρὸς τὸν Κάσσανδρον συνθήκην, καθ' ἣν ἑκάτεροι ἔμενον κύριοι τῶν κατειλημμένων πόλεων. Τοῦτο δ' ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Ἀντίγονον νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὰς ἀντιποιήσεις αὐτῶν· ὅθεν ἀπέστειλε τῷ 307 εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν υἱὸν τοῦ Δημήτριον τὸν ἐπικαλούμενον Πολιορκητὴν, ὅστις ἐξέβαλεν ἐκ τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐκ τῆς Πελοποννήσου τὰς Μακεδονικὰς καὶ Αἰγυπτιακὰς φρουράς καὶ ἀποδοὺς εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἰλευθερίαν ἐτιμήθη μεγάλως ὑπ' αὐτῶν, πρὸ πάντων δὲ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, οἵτινες καὶ βωμὸν ἱδρυσαν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ καὶ τοῦ πατρός του καὶ πρὸς ταῖς δέκα φυλαῖς προσέθεσαν δύο, τὴν Δημητριάδα καὶ τὴν Ἀντιγονίδα. Ὁ δὲ Ἀντίγονος φρονηματισθεὶς ἐκ τῶν ἀνδραγαθιῶν τοῦ υἱοῦ του, ὅστις ἐν τούτῳ ἀπέσπασε καὶ τὴν Κύπρον ἀπὸ τοῦ Πτολεμαίου, ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν βασιλέα, ἐπιτρέψας καὶ εἰς τὸν Δημήτριον νὰ τύχῃ τῆς

αὐτῆς προσηγορίας. Ἀλλὰ τότε καὶ ὁ Πτολεμαῖος καὶ ὁ Λυσίμαχος καὶ ὁ Σέλευκος καὶ ὁ Κάσσανδρος ἀνηγόρευσαν ἑαυτοὺς βασιλεῖς καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐπῆλθεν ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη, καθ' ἣν ὁ Ἀντίγονος ἠττήθη καὶ ἔπεσεν ὀγδοηκοντούτης τὴν ἡλικίαν (301).

Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς (301—283). Ὁ Δημήτριος Πολιορκητὴς μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ μάχην ἔσπευσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' οἱ Ἀθηναῖοι δὲν τὸν ἐδέχθησαν εἰς τὴν πόλιν. Κατὰ δὲ τὸ 297 κατέλαβεν αὐτήν, ἀλλὰ δὲν κατεδέχθη νὰ τιμωρήσῃ τὴν ἀχαριστίαν. Μετ' οὐ πολὺ δέ, ἀποθανόντος τοῦ Κασσάνδρου, κατέλαβε καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐβασίλευσεν αὐτῆς ἑπτὰ ἔτη (294—287). Ὑστερον δ' ἐπιτρέψας τὴν μὲν Μακεδονίαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἡπείρου Πύρρον, τὴν δ' Ἑλλάδα εἰς τὸν υἱόν του Ἀντίγονον τὸν Γονατᾶν ἐπεχείρησε ν' ἀνακτήσῃ τὸ ἐν τῇ Ἀσίᾳ πατρικὸν βασίλειον. Μετὰ ματαίας δ' ἐπιχειρήσεις παρεδόθη ἐπὶ τέλους εἰς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Σέλευκον καὶ μετὰ τριετὴ κάθειρξιν ἀπέθανε τῷ 283.

Εἰσβολὴ Γαλατῶν εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα (280—279). Γαλάται, οἵτινες ἀπὸ τοῦ 4ου αἰῶνος εἶχον εἰσβάλλῃ ἐκ τῆς ἄνω Ἰταλίας εἰς τὴν περὶ τὸν Δανούβιον χώραν καὶ εἶχον ἐγκαταστήσῃ ἐν αὐτῇ, ἀπεφάσισαν τῷ 280 νὰ καρπωθῶσι τὰς ταραχάς, αἵτινες ἐπεκράτουν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ. Ὁ Σέλευκος, ὅστις ἐκυβέρνησα ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ μέχρι τοῦ Ταύρου ὄρους, εἶχε νικήσῃ καὶ φονεύσῃ ἐν Φρυγίᾳ τὸν ἀντίζηλόν του Λυσίμαχον, ὅστις διώξας ἐκ τῆς Μακεδονίας τὸν Πύρρον ἐβασίλευεν ἀπὸ τοῦ Ταύρου μέχρι τῆς Πίνδου. Ἀλλ' ὁ Λυσίμαχος μετ' οὐ πολὺ ἐδολοφονήθη ἐν Θράκῃ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου Κεραυνοῦ, ὅστις ἤρπασε καὶ τὸ στέμμα τῆς Μακεδονίας, τὸ ὁποῖον ὁμῶς δὲν ἐχάρη ἐπὶ πολὺ· διότι ὁ βασιλεὺς τῶν Γαλατῶν Βρέννος εἰσῆλασεν εἰς τὴν Μακεδονίαν μετὰ 200,000 μαχητῶν. Ἡ Μακεδονικὴ φάλαγξ, ἥτις ἐδοκίμασε νὰ ἐμποδίσῃ αὐτόν, διαρρήχθη καὶ ὁ Πτολεμαῖος Κεραυνὸς συλληφθεὶς ἐθανατώθη. Οἱ δὲ Γαλάται, ἀφοῦ ἐληληάτησαν ἀνηλεῶς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, προὐχώρουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἠττήθησαν ἐν Θερμοπύλαις ὑπὸ 30,000 Ἑλλήνων στρατηγούμενων ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου Καλλίππου. Ἀφοῦ δὲ ἀνεκάλυψαν τὴν διὰ τοῦ ὄρους Ἀνοπαίας ὁμῶνυμον ἀτραπὸν, ἐνέβαλον εἰς τὴν Φωκίδα, ἀλλ' ἠττηθέντες καὶ ἐν Δελφοῖς διέβησαν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου ἐγκατέστησαν εἰς τὴν ἀπ' αὐτῶν ὀνομάσθεισαν Γαλατίαν.

Πύρρος, ἀγῶνες καὶ θάνατος αὐτοῦ (319—272).

Ὁ Πύρρος ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου Αἰακίδου ἦτο ἐξάκουστος δι' ὅσας μεταβολὰς τῆς τύχης ὑπέστη· ἦτο παῖς ἀκόμη, ὅτε ὁ πατήρ του ἐξεθρονίσθη ὑπὸ τῶν Μολοσσῶν (313). Ἀφοῦ δὲ ἀνετράφη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῆς Ἰλλυρίας Γλαυκίου, κατέλαβε τῇ βοήθειᾳ τούτου τὸν πατρικόν του θρόνον (307). Μετὰ παρέλευσιν δὲ πέντε ἐτῶν ἐξωσθεὶς διὰ στάσεως κατέφυγεν εἰς τὸν ἐξ ἀδελφῆς γαμβρόν του Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν καὶ ἠγωνίσθη μετ' αὐτοῦ ἀνδρείως εἰς τὴν μάχην τῆς Ἰψοῦ (301). Μετὰ δὲ ταῦτα ἦλθεν ὑπὲρ τοῦ Δημητρίου ὡς ὄμηρος εἰς Αἴγυπτον καὶ διὰ τῆς ἡρωϊκῆς του μορφῆς τοσοῦτον εἴλκυσε τὴν ἀγάπην τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου Α' τοῦ Σωτῆρος, ὥστε οὗτος τῷ ἔδωκε σύζυγον τὴν θυγατέρα του Ἀντιγόνην καὶ τὸν ὑπεστήριξεν εἰς τὴν ἀνάκτησιν τοῦ θρόνου του. Μετ' ὀλίγον δ' ἔλαβε παρὰ τοῦ Δημητρίου Πολιορκητοῦ τὴν Μακεδονίαν (287), ἀλλ' ἐξώσθη ἐκεῖθεν τῷ 282 καὶ ἔπειτα ἤκουσε προθύμως τὰς προτάσεις τῶν Ταραντίνων, οἵτινες ἐκάλουν αὐτὸν εἰς βοήθειάν των κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ὅθεν διέβη εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν μετὰ στρατοῦ ἀξιολόγου καὶ ἐνωθεὶς μετὰ τῶν Ταραντίνων ἐνίκησε δις τοὺς Ῥωμαίους ἐν Ἡρακλείᾳ καὶ Ἀσκληῷ (280 καὶ 279). Ἐπειτα διεπεραιώθη εἰς τὴν Σικελίαν κατὰ πρόσκλησιν τῶν Συρακοσίων πολιορκουμένων ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων καὶ διέμεινεν ἐκεῖ τρία ἔτη. Ἀφοῦ δ' ἐνίκησε καὶ τοὺς Καρχηδονίους, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ' ἠττήθη ἐν Βενεβέντῳ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἠπειρον ἄπρακτος (275). Τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος ἐνεφανίσθη ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, τῆς ὁποίας τὸ στέμμα ὀλίγῳ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πτολεμαίου Κεραυνοῦ εἶχεν ἀρπάσῃ ὁ Ἀντίγονος Γονατᾶς. Κερδίζει τὴν εὐνοίαν τῆς φάλαγγος καὶ καθίσταται οὕτω κύριος σχεδὸν ἀπάσης τῆς Μακεδονίας (274). Ἀλλὰ πρὶν παγιώσῃ τὴν ἀρχὴν του ἐνέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ πρόσκλησιν τοῦ μνηστῆρος τοῦ θρόνου τῆς Σπάρτης Κλεωνύμου, ἐν' ἀπεκαταστήσῃ τοῦτον εἰς τὴν πατρικὴν του βασιλείαν, τὴν ὁποίαν εἶχε σφετερισθῇ ὁ ἀνεψιός του Ἀρεύς, καὶ ἵνα διώξῃ τὸν Ἀντίγονον Γονατᾶν ἀπὸ τῶν πόλεων, τὰς ὁποίας διετῆρει ἐν Πελοποννήσῳ. Ἀφοῦ δὲ ἀπέτυχε νὰ κυριεύσῃ τὴν Σπάρτην, προσέβαλε τὸ Ἄργος καὶ συνάψας μάχην πρὸς τοὺς Ἀργεῖους ἠττήθη καὶ ἐφονεύθη (272). Ὁ θάνατος λοιπὸν αὐτοῦ ἠσφάλισε τὸ Μακεδονικὸν βασίλειον καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς

Ἑλλάδος εἰς τὸν Ἀντίγονον Γονατᾶν καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους τούτου.

Ἀχαϊκὴ ὁμοσπονδία καὶ Ἄρατος. Ἡ Ἀχαϊκὴ ὁμοσπονδία, ἥτις ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἶχε συσταθῇ ἐκ 12 αὐτονόμων πόλεων πρὸς κοινὴν ἄμυναν, διελύθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου· ὅθεν ἐκάστη πόλις μονωθεῖσα ἐδέχθη μακεδονίζοντας τυράννους, οἵτινες περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ μισθοφόρων στρατιωτῶν συνείχον τοὺς πολίτας ὑπὸ τὸν τρόμον καὶ ἐφορολόγουν αὐτοὺς ἀνηλεῶς. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ ἔτους 281 μέχρι τοῦ 277 ἀνεκαίνισαν τὸ ἀρχαῖον πολίτευμα δέκα πόλεις ἐκ τῶν 12 ἀρχαίων. Τῆς νέας ταύτης ὁμοσπονδίας προΐστατο εἰς στρατηγὸς καὶ εἰς γραμματεὺς, οἵτινες ἐξελέγοντο κατ' ἔτος ἀπὸ τῶν δέκα ὁμοσπόνδων πόλεων. Τὴν δ' ἐξουσίαν τούτων περιώριζε συνέδριον δέκα δημιουργῶν, οἵτινες ἐπεμελοῦντο τὰ κοινὰ πράγματα καὶ προπαρεσκεύαζον τὰ ὑποβαλλόμενα νομοσχέδια εἰς τὴν κοινὴν σύνοδον, ἥτις συνήρχετο δις τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς τὸ Αἴγιον. Ἡ ὁμοσποδία δὲ αὕτη ἦτο ἀσθενὴς μέχρι τοῦ 251, ὅτε κατέστησεν αὐτὴν ἰσχυρὰν ὁ Ἄρατος, ὅστις ἦτο υἱὸς τοῦ Σικυωνίου Κλεινίου, τὸν ὁποῖον εἶχε φονεύσῃ ὁ τύραννος Ἀθαντίδης τῷ 265. Ὁ Ἄρατος ἀνδρωθεὶς ἐν Ἀργεῖ, ὅπου εἶχε διασωθῇ, ἠλευθέρωσε τὴν Σικυῶνα ἀπὸ τοῦ τυράννου Νικοκλέους καὶ τὴν εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν (251). Μετὰ δὲ ταῦτα ἐκλεχθεὶς στρατηγὸς αὐτῆς ἠλευθέρωσεν ἀπὸ τῶν τυράννων τὴν Κόρινθον, τὸ Ἄργος, τὴν Ἐπίδαυρον, τὴν Τροιζῆνα, τὰ Μέγαρα, τὴν Μαντίνειαν καὶ τὴν Μεγαλόπολιν. Ὑστερον δὲ συνεμάχησε πρὸς τὴν Αἰτωλικὴν ὁμοσπονδίαν, ἥτις ἰδρυθεῖσα ἀπὸ τοῦ 323 εἶχε προαχθῇ καὶ αὐτὴ εἰς μεγάλην δύναμιν, καὶ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς ὁποίους ἐβόήθησεν εἰς τὴν ἐκδιώξιν τῆς Μακεδονικῆς φρουρᾶς. Οὕτως ἡ Ἀχαϊκὴ ὁμοσπονδία προήχθη εἰς μεγίστην δύναμιν, ἀλλὰ δυστυχῶς προσέκρουσεν εἰς τὴν Σπάρτην, ἥτις κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἶχεν ἀναλάβῃ τὰς δυνάμεις της.

Ἄγρις Γ', Κλεομένης Γ' καὶ μάχη ἐν Σελλασίᾳ. Ὁ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν Ἄγρις ἀποδίδων τὴν πολιτικὴν καχεξίαν τῆς πατρίδος του εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν αὐτῆς ἀπὸ τῶν νόμων τοῦ Λυκούργου ἀπεπειράθη ν' ἀποκαταστήσῃ αὐτοῦς. Ἀλλὰ συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν πλουσιῶν, οἵτινες εἶχον προστάτην τὸν ἕτερον βασιλέα, τὸν Λεωνίδα Β', ἐστραγγαλίσθη ἐν τῇ εἰρκτῇ (241). Ὁ δὲ Κλεομένης, τὸν ὁποῖον ὁ πατὴρ του Λεωνίδας Β' συνέζευξε μετὰ τῆς χήρας τοῦ Ἀγίδος ὡς ἐπικλήρου μεγάλης περιουσίας, ἐπέτυχε τὴν ἀποκατά-

στασιν τῆς νομοθεσίας τοῦ Λυκούργου καὶ εὐθὺς κατῆλθεν εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς περὶ τῆς ἡγεμονίας τῆς Πελοποννήσου. Ὁ δὲ Ἄρατος ἡττηθεὶς ἐν πολλαῖς μάχαις ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τῶν Μακεδόνων. Ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ἀντίγονος ὁ Δώσων εἰσβαλὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ στρατοῦ ἀξιολόγου καὶ συνάφας τὴν μάχην τῆς Σελλασίας ἐνίκησε τὸν Κλεομένην κατὰ κράτος (221). Καὶ ὁ μὲν Κλεομένης κατέφυγεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐλπίζων βοήθειαν ἀπὸ τὸν Πτολεμαῖον Εὐεργέτην, ἀλλ' ὁ μετ' ὀλίγον διαδεχθεὶς αὐτὸν Φιλοπάτωρ τὸν περιήγαγεν εἰς τοιαύτην ἀπελπισίαν, ὥστε ἐγένετο αὐτόχειρ· ὁ δὲ Ἀντίγονος εἰσήλασεν εἰς τὴν Σπάρτην, κατήργησε τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Κλεομένου καὶ διορίσας διοικητὴν τῆς πόλεως τὸν Βοιωτὸν Βραχύλλην ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Μακεδониάν. Ἡ νίκη τοῦ Ἀντιγόνου ἐν Σελλασίᾳ ἐξησφάλισε τὴν Ἀχαικὴν συμπολιτείαν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν, ἀλλὰ τὴν ἐξήρτησεν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας.

Συμμαχικὸς πόλεμος (220—217). Οἱ Αἰτωλοὶ μετὰ τῶν συμμάχων αὐτῶν Ἠλείων καὶ Σπαρτιατῶν διετέλουν ἀπὸ πολλοῦ ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν Ἠπειρώτας, Φωκεῖς, Θεσσαλοὺς καὶ Μακεδόνας. Ὄθεν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντιγόνου Δώσωνος (220), τὸν ὅποιον ζῶντα ἐφοβοῦντο, προῦκάλεσαν τὸν λεγόμενον συμμαχικὸν πόλεμον, κυριεύσαντες μακεδονικὰ πλοῖα παρὰ τὰ Κύθηρα καὶ λεηλατήσαντες τὰ παράλια τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Ἀκαρνανίας. Μετὰ δὲ ταῦτα εἰσέβαλον εἰς τὴν Μεσσηνίαν, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀχαιῶν. Οὗτοι δὲ στρατηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἀράτου ἔπαθον τὰ πάνδενα, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον βοηθηθέντες ὑπὸ τοῦ διαδόχου τοῦ Ἀντιγόνου Φιλίππου Γ' ἐνίκησαν τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ τοὺς ἐδίωξαν ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Ἐπειτα δὲ ὁ Φίλιππος ἐμβαλὼν εἰς τὴν Αἰτωλίαν ἐδήλωσεν αὐτὴν καὶ κατηδάφισε τὴν πρωτεύουσάν πόλιν Θέρμον. Ἀλλὰ σπεύδων νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες εἶχον κατακτήσῃ τὴν Ἰλλυρίαν ἀπὸ τοῦ 218, συνέθετο πρὸς τοὺς Αἰτωλοὺς εἰρήνην τῷ 217.

Πόλεμοι Φιλίππου καὶ Ῥωμαίων. Ὁ δὲ Φίλιππος μαθὼν ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἡττήθησαν ὑπὸ τῶν Καρχηδονίων ἐν Κάνναις τῆς Ἀπουλίας (216) συνεμάχησε μὲ τὸν περιώνυμον στρατηγὸν αὐτῶν Ἀννίβαν καὶ ἡτοιμάσθη νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι τὸν προέλαβον ἀποθάντες εἰς τὴν Ἰλλυρίαν τῷ 215 ἐνίκησαν αὐτὸν ἐν τῇ Ἀπολλωνίᾳ καὶ ὑπεκίνησαν κατ' αὐτοῦ τοὺς Αἰτωλοὺς.

Ἐντεῦθεν ἐξεργάγη πόλεμος μεταξύ τοῦ Φιλίππου καὶ τῶν συμμάχων τῶν Ῥωμαίων Αἰτωλῶν, ὅστις διαρκέσας ἑπτὰ ἔτη ἱερατώθη διὰ γενικῆς εἰρήνης τῷ 204. Ὁ Φίλιππος ὁμως παρὰ τὴν εἰρήνην ταύτην δὲν ἔπαυσε τοῦ νὰ ἐνοχλῇ τὴν Ἰλλυρίαν, ἣτις ἦτο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων· ἔπεμψε μάλιστα καὶ εἰς τὴν Καρχηδόνα στρατόν, ὅστις ἐπολέμησε κατὰ τῶν Ῥωμαίων εἰς τὴν μάχην τῆς Ζάμας (202). Ὅθεν οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ τὸν δεύτερον καρχηδονικὸν πόλεμον ἐστράτευσαν κατὰ τοῦ Φιλίππου (200). Ἀλλ' ὅσον ἀτυχῆς ὑπῆρξεν ὁ πόλεμος οὗτος κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη, τόσον εὐτυχῆς ἀπέβη κατὰ τὸ τρίτον ἔτος, ὅτε ἡ διοίκησις αὐτοῦ ἀνετέθη εἰς τὸν ὑπατον Κόϊντον Φλαμινῖον. Ὁ τολμηρὸς οὗτος καὶ ἔμπειρος στρατηγὸς ἀποβάς εἰς τὴν Ἰλλυρίαν πρῶτον εἴλκυσεν εἰς ἑαυτὸν δι' ἐπιτηδείων διαπραγματεύσεων τοὺς Ἡπειρώτας καὶ ἔπειτα ἔπεισεν εὐκόλως τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν νὰ ταχθῇ μετὰ τῶν Ῥωμαίων, διότι ὁ στρατηγὸς αὐτῆς Ἀρατος εἶχε δηλητηριασθῇ ὑπὸ τοῦ Φιλίππου. Ὑστερον δὲ συνεκρότησε τὴν μάχην τῶν Κυνὸς κεφαλῶν τῆς Θεσσαλίας, καθ' ἣν ἡ Μακεδονικὴ φάλαγξ ἠττήθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν λεγεῶνων καὶ τοῦ αἰτωλικοῦ ἱππικοῦ (197). Ὁ Φίλιππος μετὰ τὴν ἥτταν ἀνεδέχθη διὰ συνθήκης νὰ παραιτήσῃ τὴν ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἡγεμονίαν καὶ νὰ ἐκχωρήσῃ ἀφ' ὧν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένων χωρῶν καὶ πόλεων, τὰς ὁποίας ὁ Φιλαμινῖος ἀνεκῆρύξεν ἐν ἧ πανηγύρει τῶν Ἰσθμίων αὐτονόμους καὶ ἐλευθέρας.

Πόλεμος Φιλοποίμενος κατὰ Σπαρτιατῶν. Ὁ Φιλοποίμην ἐκ Μεγαλοπόλεως ἐκλεχθεὶς στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας ἐπεχείρησε νὰ περιστείλῃ τὴν ῥαδιοῦργον Σπάρτην· ἐνίκησεν ἐν Μαντινείᾳ τὸν τύραννον αὐτῆς Μαχανίδα καὶ τὸν ἐφόνευσεν ἰδίᾳ χειρὶ (207)· ἠνάγκασε τὸν διάδοχον τοῦ Μαχανίδου Νάβιν, ὅστις ἐπολιόρκει τὴν Μεσσήνην, νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ εἰσελθὼν νικητῆς εἰς τὴν Σπάρτην εἰσῆγαγεν αὐτὴν εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν ὁμοσπονδίαν. Ἀλλ' εἰς τὴν Ῥώμην δὲν συνέφερε νὰ εἶναι ἡ Πελοπόννησος ὑπὸ μίαν πολιτείαν, τὴν Ἀχαϊκὴν· διὰ τοῦτο ὁ Ῥωμαῖζων Δεινοκράτης ἐνήργησε ν' ἀποστῇ ἡ Μεσσήνη ἀπὸ τῆς Ἀχαϊκῆς ὁμοσπονδίας. Ὁ δὲ Φιλοποίμην ἐστράτευσεν εὐθὺς εἰς τὴν Μεσσήνην καὶ ἔτρεψε τοὺς Μεσσηνίους εἰς φυγὴν, ἀλλὰ διώκων αὐτοὺς ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἵππου τοῦ καὶ συλληφθεὶς κατεδικάσθη νὰ πῇ τὸ κώνειον ὁ τελευταῖος ἐξοχος στρατηγὸς τῶν Ἑλλήνων (183).

Περσεὺς (179—168) καὶ Ἀνδρέσκοις (150—

148). Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Φιλίππου Γ' Περσεὺς θέλων ν' ἀνακτήσῃ τὰ παλαιὰ ὄρια τοῦ πατρικοῦ του βασιλείου ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων (171). Καὶ κατὰ μὲν τὰ τρία πρῶτα ἔτη ἐνίκησε τοὺς Ῥωμαίους στρατηγούς, ἀλλὰ κατὰ τὸ τρίτον ἡττήθη παρὰ τὴν Πύδναν τῷ 168 καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ῥωμαίων Παύλου Αἰμιλίου ἀπήχθη εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἀλβᾷ Λόγγῳ. Ὁ Παῦλος Αἰμίλιος μετὰ τὴν νίκην ἐκήρυξε τὴν Μακεδονίαν ἐλευθέραν, διαίρεις αὐτὴν εἰς τέσσαρας ἰδίας πολιτείας, καὶ ἀπηγόρευσε εἰς αὐτάς τὴν μεταξὺ αὐτῶν ἐπιγαμίαν καὶ ἐμπορίαν. Ἀλλ' ἐν ἔτει 150 τολμηρὸς τις ἀνὴρ, Ἀνδρίσκος καλούμενος, ἀποκατέστησε τὴν Μακεδονικὴν μοναρχίαν, κηρύξας ἑαυτὸν βασιλέα καὶ νικήσας τὸν Ῥωμαῖον πραιτορα Ἰουβέντιον (149). Ἀλλ' ἡ βασιλεία αὐτοῦ ὑπῆρξε βραχυτάτη διότι τὸ ἀκόλουθον ἔτος (148) ἔλθων ἐκ Ῥώμης ὁ πραιτωρ Μέτελλος ἐνίκησεν αὐτὸν εἰς δύο μάχας καὶ τὸν ἡχμαλώτισε, τὴν δὲ Μακεδονίαν μετέβαλεν εἰς Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν, μεθ' ἧς ὀλίγῳ ὕστερον ἠνώθη καὶ ἡ Ἰλλυρία.

Ῥποταγὴ Ἑλλάδος εἰς Ῥώμην (146). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φιλοποίμενος ἐξελέχθη στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας ὁ Μεγαλοπολίτης Λυκόρτας ὁ πατὴρ τοῦ περιωνύμου ἱστοριογράφου Πολυβίου. Οἱ δὲ ἀντίπαλοι αὐτοῦ, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Καλλικράτης, ἐσυκοφάντησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους περὶ τοὺς χίλιους ἐκ τῶν ἐπισήμων Ἀχαιῶν, ὅτι δῆθεν εἶχον συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Περσέως. Τοιουτοτρόπως οἱ χίλιοι οὗτοι, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ Πολύβιος, ἀπήχθησαν εἰς τὴν Ῥώμην, ἵνα δῆθεν ἀπολογηθῶσιν ἐκεῖ. Ἐκ τούτων δ' ἐπανῆλθον εἰς τὴν πατρίδα των μετὰ 17 ἔτων κράτησιν 300 μόνον ἐπιζήσαντες. Ἡ δ' ἐπάνοδος αὐτῶν προὐκάλεσε πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης, ἣτις πάντοτε προσεπάθει ν' ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας. Πρὸς κατάλυσιν δὲ τοῦ πολέμου τούτου ἐστάλη ἐκ τῆς Ῥώμης ὁ ὕπατος Λεύκιος Μόμμιος, ὅστις ἀποβὰς εἰς τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου συνῆψε περὶ τὴν Λευκόπετραν μάχην, καθ' ἣν οἱ Ἀχαιοὶ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν αὐτῶν Δίαιον, ἂν καὶ ἡγωνίσθησαν ἀνδρείως, ἡττήθησαν κατὰ κράτος ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν λεγεόνων. Μετὰ ταῦτα ἡ Κόρινθος ἐκυριεύθη ἀμαχῆτι καὶ ἐπυρπολήθη, τὰ δὲ πολυτιμότερα ἀριστουργήματα τῆς ἀρχαίας τέχνης ἐλαφυραγωγήθησαν καὶ ἀπεστάλησαν εἰς τὴν Ῥώμην. Οὕτως ὁ λαὸς ἐκεῖνος, ὅστις τοσούτον ἐμεγαλουργήσεν, ἐπέπρωτο νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὴν ἐξουσίαν

τῆς Ῥώμης καὶ νὰ διοικῆται ὑπὸ ἀνθυπάτων, ἡ δ' Ἑλλάς νὰ κηρυχθῇ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου Ῥωμαϊκὴ ἐπαρχία ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀχαιῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

Η ΕΛΛΑΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΡΩΜΗΝ (146 π. Χ.—395 μ. Χ.)

Ἀποστασία Ἑλλήνων ἀπὸ Ῥώμης (87—86). Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς των εἰς τὴν Ῥώμην (146) οὐδέποτε ἐλησμόνησαν ὅτι ἦσαν ἔθνος ἐλεύθερον καὶ μέγα καὶ ὅτι ὤφειλον ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἐλευθερωθῶσιν· ὅθεν ἐδοκίμασαν ν' ἀνακτῇσιν τὴν ἐλευθερίαν των διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου, ὅστις ἦτο πολέμιος τῶν Ῥωμαίων καὶ πολλάκις ἤδη εἶχε νικήσῃ τοὺς στρατοὺς αὐτῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Οὗτος ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν ἀξιόλογον στρατηγὸν τοῦ Ἀρχέλαον μετὰ πολλοῦ πεζοῦ καὶ ναυτικοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Ἀχαιοί, οἱ Σπαρτιαῖται καὶ οἱ Βοιωτοὶ ἐδέχθησαν ὡς σωτῆρα. Ἀλλ' ἡ ἄφιξις τοῦ Ῥωμαίου ὑπάτου Σύλλα ἐνέπνευσε τρόμον εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐπανήγαγεν εἰς τὴν πρώτην ὑποταγὴν τὰς ἀποστάσας πόλεις· μόνον δὲ αἱ Ἀθῆναι, αἵτινες διετέλουν τότε ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀριστίωνος ἢ Ἀθηνίωνος, ἐτόλμησαν νὰ ἐμμένωσιν εἰς τὴν ἀποστασίαν· ὅθεν ὁ Σύλλας ἐπολιόρχησε τὴν πόλιν μετὰ μεγάλης δυνάμεως (87). Διαρκούσης δὲ τῆς πολιορκίας ἔκοψε τὰ δένδρα τῶν δασῶν, τὰ ὁποῖα περιέβαλλον τὴν Ἀκαδημίαν, ἵνα κατασκευάσῃ πολιορκητὰς μηχανάς, καὶ ἐσύλησε τοὺς ναοὺς τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Ὀλυμπίας καὶ ἐκ τῶν ἀναθημάτων αὐτῶν ἔκοψε νομίσματα πρὸς πληρωμὴν τῶν στρατιωτῶν. Τὸν Μάρτιον τοῦ 86 αἱ Ἀθῆναι ἐκυριεύθησαν ἐξ ἐφόδου καὶ παρεδόθησαν εἰς ἄρπαγὴν καὶ φόνον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν σφαγέντων ἦτο ἀνεξέμετρος, ὁ δὲ αἰσχρὸς Ἀριστίων συλληφθεὶς ἐφονεύθη. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Σύλλας ἐκβαλὼν τὴν φρουρὰν τοῦ Ἀρχελαοῦ ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς καὶ ἀπὸ τῆς Μουνιχίας ἀπῆλθεν εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὅπου ὁ ἐχθρικός στρατὸς εἶχε συναθροισθῇ. Καίτοι δὲ αὐτὸς εἶχε στρατὸν πολὺ ὀλιγώτερον

τοῦ Ἀρχελαοῦ, ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἐνίκησε κατὰ κράτος εἰς δύο μάχας ἐν Χαιρωνείᾳ καὶ ἐν Ὀρχομενῷ. Ἐκτοτε λοιπὸν οἱ ἀνθύπατοι ἔγιναν καταθλιπτικώτεροι καὶ τάχιστα ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία καὶ ἡ ἐμπορία παρήκμασαν.

Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῆς Ῥώμης.

Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων τῆς Ῥώμης πάντοτε συνετάσσετο μὲ τοὺς κηρύττοντας, ὅτι ἡγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας· καὶ τοιοῦτοι ἦσαν ὁ Πομπήιος καὶ ὁ Ἀντώνιος. Οὗτοι δὲ συνέβη νὰ ἡττηθῶσιν, ἀλλ' οἱ νικηταὶ αὐτῶν δὲν ἐμνησικακήσαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Καῖσαρ νικήσας τὸν Πομπήιον ἐν Φαρσάλῳ τῆς Θεσσαλίας τῷ 48 ὅχι μόνον συνεχώρησε τοὺς Ἕλληνας, ἀλλ' ἔδωκεν αὐτοῖς καὶ δωρεὰς πολλὰς καὶ μετὰ τινα χρόνον ἀνωκοδόμησε τὴν Κόρινθον, ἡ ὁποία ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἀπέβη καὶ πάλιν ἐπίσημος πόλις. Ὁ Ὀκτάβιος νικήσας τὸν Ἀντώνιον παρὰ τὸ Ἀκτιον (31) ὅχι μόνον δὲν ἐτιμώρησε τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ περιέβαλψεν αὐτοὺς πολυειδῶς· προσέτι δ' ἔκτισεν ἐπὶ τῆς Ἡπείρου τὴν Νικόπολιν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐν Ἀκτίῳ νίκης του καὶ ἐκήρυξεν ἐλευθέρας τὰς Πάτρας καὶ τὴν Σάμον. Ἐπεράτωσε τὴν στοὰν τῆς ἀρχηγέτιδος Ἀθηνᾶς, τῆς ὁποίας τὴν κατασκευὴν εἶχεν ἀρχίσῃ ὁ Καῖσαρ. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Ὀκτάβιος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου ὁ μὲν λαὸς ἀνηγόρευσε αὐτὸν αὐτοκράτορα, ἡ δὲ γερουσία τὸν ὠνόμασεν Αὐγούστον (Σεβαστόν).

Γέννησις Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ διὰδουσις τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ὁ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ἐπὶ Τιβερίου (14—37 μ. Χ.) ἐσταυρώθη κατ' ἀπόφασιν τοῦ Ποντίου Πιλάτου τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἰουδαίας. Τὸ δὲ πρῶτον κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἐν Ἑλλάδι ἐγένινεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου (41—54) διὰ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅστις ἔπεισε καὶ τὸν Ἀρεοπαγίτην Διονύσιον τὸν πρῶτον ἐπίσκοπον τῶν Ἀθηναίων. Οὕτω κατὰ μικρὸν ὁ χριστιανισμὸς τοσοῦτον διεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς νήσους αὐτῆς, ὥστε ἀπὸ τὰ μέσχα τοῦ δευτέρου αἰῶνος ὑπῆρχον ἤδη μεγάλαι χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐν Λαρίσῃ, ἐν Ἀθήναις, ἐν Κόρινθῳ, ἐν Κρήτῃ, ἐν Κύπρῳ καὶ ἀλλαχοῦ. Τὸ δὲ νέον θρήσκευμα, τοῦ ὁποίου βάσις εἶναι ἡ ὑπαρξίς ἐνὸς μόνου Θεοῦ, ἀπέβη βραδυτέρον τὸ κύριον στοιχεῖον τοῦ νέου ἐθνικοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων, ἡ μόνη παρηγορία εἰς τὰς ἀλλεπαλ-

λήλους συμφορὰς τῆς Ἑλλάδος καὶ τέλος τὸ μέσον τῆς σωτηρίας καὶ τῆς πολιτικῆς ἀναγεννήσεως αὐτῆς.

Φαινομένη τις εὐημερία ἐν Ἑλλάδι. Ἀφοῦ δ' ἐν Ῥώμῃ ἐπαγίωθη ἡ τάξις διὰ τῆς αὐτοκρατορίας, ἀπήλαυσε καὶ ἡ Ἑλλὰς ἡσυχίαν τινὰ καὶ εὐημερίαν. Πλὴν τοῦ Καλλιγόλα (37) καὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Νέρωνος (54—68), οἵτινες ἀφῆρσαν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος βαρύτιμα καλλιτεχνήματα καὶ ἐκόσμησαν δι' αὐτῶν τὴν Ῥώμην, πολλοὶ τῶν ἄλλων αὐτοκρατόρων ἐδείχθησαν προστάται καὶ εὐεργέται τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ἀδριανὸς (117—138) ἔκτισεν ἐν Ἀθήναις τὸ μέγα Ἀδριάνειον ὑδραγωγεῖον καὶ ἐπεράτωσε τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς, τοῦ ὁποίου τὰ θεμέλια εἶχε θέσῃ ὁ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν Πεισίστρατος· διὰ τὴν ἐνθουσιώδη αὐτοῦ κλίσιν πρὸς πᾶν ἐλληνικὸν ἔκτισε τὴν φερώνυμον αὐτοῦ πόλιν παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ὁ Μάρκος Αὐρήλιος, ὅστις συνέγραψεν ἐλληνιστὶ τὰ «εἰς ἑαυτὸν» εἰς δώδεκα βιβλία, ἐβελτίωσε τὰ ἐν Ἀθήναις σχολεῖα, μισθοδοτήσας ἀδρῶς τοὺς διδάσκοντας τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Πλὴν δὲ τούτων καὶ ἄλλοι αὐτοκράτορες καὶ ἐπιφάνεις ἄνδρες ἐφιλοτιμοῦντο νὰ κτίζωσιν ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος πρὸς δόξαν αὐτῶν μεγαλοπρεπῆ μνημεῖα, ὡς ὁ Φιλόπαππος, ὁ Ἀνδρόνικος Κυρρήστης, ὅστις ἐγένετο γνωστὸς διὰ τοῦ ἀξιολόγου πύργου, τὸν ὁποῖον ἔκτισε παρὰ τῇ ἀγορᾷ τῶν Ἀθηνῶν ὡς ἀνεμοδείκτην.

Εἰσβολὴ Γότθων καὶ Ἑρούλων εἰς Ἑλλάδα. Οἱ Γότθοι καὶ οἱ Ἑρούλοι ἀνῆκον εἰς τὰ γερμανικὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα κατῴκουν πέραν τῶν ποταμῶν Δανουβίου καὶ Ῥήνου· περὶ δὲ τὰ μέσα τοῦ τρίτου αἰῶνος διαβάντες τὸν Δανούβιον προὔχωρσαν λεηλατοῦντες καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Γότθος τις ἀπεπειραθὴ τότε νὰ πυρπολήσῃ ἐν Ἀθήναις τὴν βιβλιοθήκην· ἄλλ' ἄλλος τὸν ἀπέτρεψεν εἰπὼν· «Ἄς ἀφήσωσμεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς μας τὰ βιβλία ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἀφῆρσαν ἀπ' αὐτῶν τὸν ἔρωτα πρὸς τὰ ὄπλα». Ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἱστορικοῦ Δεξιππου κατῴρθωσαν νὰ τρέψωσι τοὺς βαρβάρους τούτους εἰς φυγὴν. Ἀλλὰ μεγάλην ὑποστήριξιν εὖρον οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Ἰουλιανοῦ.

Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας (306—337). Ὁ Κωνσταντῖνος διαδεχθεὶς εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τὸν πατέρα του Κωνσταντῖνον τὸν Χλωρὸν ἐδείχθη εὖνους πρὸς τοὺς χριστιανούς, ἐπιτρέψας εἰς

αὐτοὺς ἐλευθέραν τὴν ἄσκησιν τῆς θρησκείας των. Ὅθεν οὗτοι συνέδραμον αὐτὸν νὰ καταβάλλῃ πάντας τοὺς ἀντιπάλους του καὶ ν' ἀποβῇ οὕτω μόνος κύριος τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους (323). Εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἀνεκήρυξεν ἐν αὐτῷ ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τὸν χριστιανισμόν. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 325 συνεκάλεσεν ἐν Νικαίᾳ τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἣτις κατεδίκασε τὸν περίφημον αἵρεσιάρχην Ἀρειον, ὅστις ἐπρέσβευεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν εἶνε οὔτε υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὔτε ὁμοούσιος τῷ πατρὶ, καὶ συνέταξε τὸ σύμβολον τῆς πίστεως ἡμῶν. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος μὴ δυνάμενος νὰ κατοικῇ ἐν Ῥώμῃ, διότι ἡ ἀριστοκρατία αὐτῆς ἦτο προσηλωμένη εἰς τὴν ἀρχαίαν εἰδωλολατρείαν, ἐξέλεξεν ὡς καθέδραν αὐτοῦ τὸ Βυζάντιον, τὸ ὁποῖον μεγαλύνας μετωνόμασεν αὐτὸς μὲν Νέαν Ῥώμην, οἱ δὲ κάτοικοι Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς τῷ 330. Ἐκτισεν ἐν αὐτῇ ἀνάκτορα, ὑδραγωγεῖα, στοὰς καὶ ναοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἐν ᾧ δὲ ἡτοιμάζετο νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῶν Περσῶν, ἡσθένησε καὶ αἰσθανθεὶς ἐγγίζον τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἐβαπτίσθη καὶ ἀπέθανε τῇ 21 Μαΐου τοῦ ἔτους 337 καὶ ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Ἡ μοναρχία τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἀποτελεῖ ἐν τῇ ἱστορίᾳ περίοδον λαμπροτάτην διὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς ἐπικρατοῦσης θρησκείας καὶ διὰ τὴν μετὰθεσιν τῆς πρωτεύουσας τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Διὰ τῶν δύο τούτων γεγονότων παρεσκευάσθη ἡ πολιτικὴ ἀναγέννησις τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους.

Ἰουλιανὸς (361—363). Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τῶν τριῶν υἱῶν καὶ διαδόχων τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἰουλιανός. Οὗτος εἶχεν ἀνατραφῇ ἐν τῇ χριστιανικῇ πίστει, ἀλλὰ γενόμενος αὐτοκράτωρ ἀπέστη ἀπ' αὐτῆς, ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ ἐπωνομάσθη Ἀποστάτης καὶ Παραβάτης, καὶ ἐπανήγαγε τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικὸν θρήσκευμα· διότι ἡλιπίζεν ὅτι δι' αὐτοῦ ἡδύνατο νὰ ἐπανέλθῃ ὁ ἀρχαῖος ἐλληνικὸς πολιτισμός. Δὲν ἐπεχείρησε δὲ διὰ τῆς βίας νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν ἀρχαίαν εἰδωλολατρείαν, ἀλλ' ἡρκέσθη μόνον νὰ προτιμᾷ τοὺς ἐθνικοὺς ἀπὸ τῶν Χριστιανῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἶχε μητρικὴν γλῶσσαν τὴν ἐλληνικὴν, ἡγάπησε παρὰ πολὺ τὸν ἐλληνισμόν καὶ ἐπροστάτευσε τὴν παιδεῖαν καὶ τὰ ἀρχαῖα ἔθιμα τῆς Ἑλλάδος. Οὕτω κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἀνφοδομήθησαν πολλοὶ πεπτωκότες ναοὶ καὶ πολλαὶ ἡρημωμέναι πόλεις ἐν Μακεδονίᾳ, Ἡπείρῳ,

Ἀττικῇ καὶ Πελοποννήσῳ· αἱ Ἀθῆναι ἀνέλαβον τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν δόξαν καὶ κατέστησαν πάλιν ἡ κυριωτάτη ἔδρα τῆς ἐλληνικῆς φιλολογίας· οἱ μεγάλοι δημόσιοι ἀγῶνες, οἵτινες εἶχον παύση, ἤρχισαν νὰ πανηγυρίζωνται καὶ πάλιν πολυτελῶς. Ἀλλ' ὁ φιλέλλην αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς ἀπέθανεν εἰς τὴν κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν πρὸς βλάβην τοῦ ἐλληνισμοῦ.

Εἰσβολὴ Οὐννων καὶ Βισιγόθων. Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰουλιανοῦ μέχρι τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου (379) τὸ σπουδαιότατον γεγονός ἐστὶν ἡ εἰσβολὴ τῶν Οὐννων καὶ τῶν Βισιγόθων. Οἱ Οὐννοι, οἵτινες ἦσαν ἔθνος ἄγριον καὶ δυσειδὲς καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν μογγολικὴν φυλὴν, ἐξώρμησαν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ κατέλυσαν τὸ χριστιανικὸν κράτος τῶν Γότθων, τὸ ὁποῖον ἰξετείνετο ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Ταναΐδος μέχρι τοῦ Δανουβίου. Ἐκ τῶν Γότθων τούτων οἱ μὲν Ὀστρογόθοι (ἀνατολικοὶ Γότθοι) ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Οὐννους, οἱ δὲ Βισιγόθοι (δυτικοὶ Γότθοι) ἐζήτησαν παρὰ τοῦ τότε αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βάλεντος ἄσυλον ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ του. Ὁ Βάλης μαθὼν ὅτι ἦσαν ὁπαδοὶ τοῦ ἀρειανισμοῦ, ὡς ἦτο αὐτός, ἐδέχθη τὴν αἵτησίν των. Οὕτω διέβησαν τὸν Δανουβίον καὶ κατῴκησαν ὡς φίλοι ἐν τῇ Μοισίᾳ τῇ νῦν Βουλγαρίᾳ (376). Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον κακοποιηθέντες ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων διοικητῶν ἐπανέστησαν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Θράκην. Μάχης συγκροτηθείσης ἐν Ἀδριανουπόλει, ὁ Βάλης ἡττήθη καὶ ἐφονεύθη (378).

Θεοδοσίος ὁ Μέγας (379 — 395). Ἀλλ' ὁ Θεοδοσίος ὁ Μέγας, ὅστις διεδέχθη τὸν Βάλεντα, ἐνίκησε τοὺς Βισιγόθους, οἵτινες εἶχον ἐρημώσῃ τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, καὶ συνέθετο πρὸς αὐτοὺς εἰρήνην, καθ' ἣν οἱ Βισιγόθοι κατῴκησαν ἐν τῇ Μοισίᾳ καὶ ἐν τῇ Θράκῃ. Μετὰ ταῦτα ὁ Θεοδοσίος ἰδωπτίσθη, ἀπέδειξεν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀντὶ τοῦ ἀρειανοῦ Δημοφίλου τὸν χριστιανὸν Γρηγόριον τὸν Ναζιανζηνὸν καὶ συνεχάλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν δευτέραν σύνοδον, ἥτις συνεπλήρωσε τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Θεοδοσίου (395), τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος διηρέθη εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικόν. Ἐκ τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν ὁ μὲν Ὀνώριος ἔλαβε τὸ δυτικόν, τὸ ὁποῖον ἐπέζησε μόνον 81 ἔτη, ὁ δὲ Ἀρκάδιος τὸ ἀνατολικόν, τὸ ὁποῖον διέμεινεν ἐπὶ 1058 ἔτη καὶ εἶναι γνωστὸν ὡς ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία ἢ βυζαντιακή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΑΘΜΟΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ (395—1453)

Ἀρκάδιος (395—408). Πρῶτος αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξεν ὁ Ἀρκάδιος. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἦτο ἀνίκανος νὰ διοικῇ, ἔλαβε βοηθὸν τὸν Γότθον Ρουφῖνον καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου τὸν εὐνοῦχον Εὐτρόπιον. Αφοῦ δὲ οὗτος ἐπαύθη παρέλαβε τὰς ἡνίας τοῦ κράτους ἡ φίλαρχος σιζυγος τοῦ Ἀρκαδίου Εὐδοξία, ὑπὸ τῆς ὁποίας δις ἐξωρίσθη ὁ περίφημος ῥήτωρ τῆς ἐκκλησίας Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, στηλιτεύων ὡς ἀρχιεπίσκοπος τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν διαφθοράν τῶν συγχρόνων του. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρκαδίου οἱ Βισιγότθοι ὑπὸ τὸν Ἀλάρικον ἐπανεστήσαν καὶ ἀφοῦ ἐλεηλάτησαν τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν προῦχώρησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον καίοντες καὶ φονεύοντες. Εὐτυχῶς δ' ἑώραμεν ἐκ τῆς Ἰταλίας ὁ στρατηγὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ὀνωρίου Στιλίκων καὶ ἠνάγκασε τοὺς βαρβάρους νὰ φύγωσιν εἰς τὴν Ἥπειρον. Ἐντεῦθεν τῷ 402 ἐνέβαλον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀπηλλάγη οὕτω τὸ ἐλληνικὸν κράτος ἀπ' αὐτῶν.

Θεοδόσιος Β' (408—450). Ὁ Θεοδόσιος ἦτο ἑπταετῆς τὴν ἡλικίαν, ὅτε ὁ πατὴρ του Ἀρκάδιος ἀπέθανε διὰ τοῦτο ἐπετροπεύθη πρῶτον ὑπὸ τοῦ συνετοῦ Ἀνθεμίου καὶ ἔπειτα ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του Πουλχερίας. Τῇ φροντίδι αὐτῆς ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου Εὐδοκίαν, ἥτις διέπρεπεν ὄχι μόνον ἐπὶ ἀγχινοῖα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολυμαθείᾳ. Δι' αὐτῆς λοιπὸν εἰσῆχθη εἰς τὴν αὐλὴν καὶ εἰς τὴν κυβέρνησιν ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα· ἰδρύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλη σχολή, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐπρώτευεν ἡ ἐλληνικὴ φιλολογία, ἥτις ἔκτοτε πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὸν ἐξελληνισμὸν τῆς αὐτοκρατορίας. Προσέτι συνετάχθη ὑπὸ τοῦ νομομαθοῦς Ἀντιόχου καὶ ἐξεδόθη ὁ θεοδοσιανὸς κώδῃξ, ὅστις εἶναι συλλογὴ τῶν ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐκδεδομένων αὐτοκρατορικῶν διαταγμάτων.

Μαρκιανὸς (450—457) καὶ Ἀναστάσιος Α' (491—518). Μετὰ τὸν Θεοδόσιον ἄξιοι λόγου αὐτοκράτορες εἶναι ὁ σύζυγος τῆς Πουλχερίας Μαρκιανὸς καὶ Ἀναστάσιος Α'. Ὁ

μὲν Μαρκιανὸς διόκησε τὸ κράτος μετὰ πολλῆς γενναιότητος καὶ συνέσεως καὶ τῷ 452 συνεκάλεσεν ἐν Χαλκηδόνι ἐκκλησιαστικὴν σύνοδον, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἐδόθη τὸ πρῶτον ἡ ἐπωνυμία τοῦ πατριάρχου εἰς τοὺς ἀρχιεπισκόπους Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων. Ὁ δὲ Ἀναστάσιος, διὰ τὰ προστατεύσει τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων, ἔκτισε τὸ λεγόμενον μακρὸν ἢ Ἀναστασιανὸν τεῖχος, τὸ ὁποῖον ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Εὐξείνῳ Πόντῳ πόλεως Δέρκων ἔφθανε μέχρι τῆς ἐν τῇ Προποντίδι Σηλυβρίας· ἐξέδωκεν ὠφέλιμα διατάγματα, διὰ τῶν ὁποίων ἡλάττωσε τὰ δημόσια βάρη, καὶ κατήργησε τὸν ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐπιβεβλημένον χρυσάργυρον φόρον, ὅστις κατεπίεζε μεγάλως τοὺς ὑπηκόους ἄνευ διακρίσεως προσώπου καὶ καταστάσεως.

Ἰουστινιανὸς Α' (327—363). Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔχων συνεργούς τὸν Βελισάριον, τὸν Ναρσῆν, τὸν Τριβωνιανὸν καὶ ἄλλους μεγалоφυεῖς ἄνδρας καὶ σύμβουλον τὴν σύζυγόν του Θεοδώραν κατάρθρωσε ν' ἀποκαταστήσῃ τὸ ἀρχαῖον ῥωμαϊκὸν κράτος. Ὁ Βελισάριος διὰ τριῶν εὐτυχῶν πολέμων, τοὺς ὁποίους διεξήγαγε κατὰ τῶν Περσῶν, ἡσφάλισε τὰ ἀνατολικά ὅρια τοῦ κράτους. Μετὰ δὲ τὸν πρῶτον περσικὸν πόλεμον (534) κατέλυσε τὸ ἐν Ἀφρικῇ βανδαλικὸν βασίλειον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἰδρυθῆ ἀπὸ τοῦ ἔτους 439, καὶ προσήρτισε τὴν Ἀφρικὴν ὡς ἐξαρχίαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Μετὰ δὲ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀφρικῆς ὁ Βελισάριος ἤρχισε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ Ὀστρογότθων, τὸν ὁποῖον ἐπεράτωσεν ὁ Ναρσῆς, ὅστις ἠνώσε τὴν Ἰταλίαν ὡς ἐξαρχίαν μετὰ τῆς ἑλληνικῆς μοναρχίας. Μετὰ τὰς κατακτήσεις ταύτας ὁ Βελισάριος ἀπέκρουσε τοὺς Βουλγάρους ἐκ τῆς Θράκης, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον εἰσβάλλῃ, καὶ τοὺς ἐδίωξε πέραν τοῦ Δανουβίου. Ἀλλ' ὁ κυριώτατος τίτλος τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ἡ νομοθεσία αὐτοῦ ἣτις φέρει τὸ ὄνομα *corpus juris*. Ἡ διεύθυνσις τῆς συντάξεως αὐτῆς ἀνετέθη εἰς τὸν πρωθυπουργόν του τὸν περίφημον νομομαθῆ Τριβωνιανόν. Πρὸς ἀσφάλειαν δὲ τῶν ὁρίων τοῦ κράτους ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκτισε πάμπολλα φρούρια κατὰ μῆκος τοῦ Δανουβίου καὶ τοῦ Εὐφράτου· προσέτι δὲ κατεσκεύασεν ὑδραγωγεῖα, γεφύρας καὶ ναοὺς, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς ἦτο ἀνεξέυρετος. Ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει ᾠκοδόμησεν 25 ναοὺς, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅστις εἶχε πυρποληθῆ τῷ 532 ἐπὶ τῆς στάσεως τοῦ «Νίκα». Εἰσῆγαγεν εἰς τὸ κράτος του τὴν καλλιέργειαν τῆς μετάρξης διὰ δύο μοναχῶν, οἵτινες

μετήνεγκον ἐπὶ ἀδρᾶ ἀμοιβῇ ἐκ τῆς Σινικῆς βομβυκόσπορον. Ἀλλὰ τῆς ἐνδόξου βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ κηλὶς ἀνεξάλειπτος εἶναι ὅτι οὗτος κατεδίωξε τοὺς Ἕλληνας φιλοσόφους ὡς ὁπαδοὺς τῆς πολυθείας καὶ ἔκλεισε τὰς ἐν Ἀθήναις σχολὰς αὐτῶν.

Ἰουστίνος Β' (565), Τιθέριος Β' (578) καὶ Μαυρίκιος (582—602). Ὁ Ἰουστίνος, ἰπειδὴ ἦτο ἀσθενὴς τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα, παρέδωκε τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους εἰς τὴν φίλαρχον σύζυγόν του Σοφίαν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ κατεκτῆθη μέρος τι τῆς ἄνω Ἰταλίας ὑπὸ τῶν Λομβάρδων, προσκληθέντων ἐκ τῆς Παννονίας (Οὐγγαρίας) ὑπὸ τοῦ Ναρσῆ, τὸν ὁποῖον ἡ αὐτοκράτειρα Σοφία ἀπέλυσε ἀπὸ τῆς ἐξαρχίας τῆς Ῥαβέννης (568), ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ἐκ τῆς Θράκης οἱ Ἀβάροι, οἵτινες ἦσαν φύλα Ταρταρικά καὶ εἶχον ἐγκατασταθῇ ἐν τῇ Δακίᾳ ἀπὸ τοῦ 558 ὡς σύμμαχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ δὲ Τιθέριος ἐπεράτωσε ἐπιτυχῶς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν, ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἀρχίσῃ. Ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Μαυρίκιος, πρὸς ὃν κατέφυγεν ὁ Χοσρόης Β' ἐξωσθεὶς δι' ἐπαναστάσεως ἐκ τῆς Περσίας, ἀποκατέστησεν αὐτὸν εἰς τὸν πατρικὸν του θρόνον (591). Ἀλλὰ δοκιμάσας νὰ διοργανώσῃ τὸν στρατὸν προῦκάλεσε ἐν τῇ Εὐρώπῃ καὶ ἐν τῇ Ἀσίᾳ στάσιν, καθ' ἣν ὁ ἐκατόνταρχος Φωκᾶς ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ ἐπνίξε τὸν Μαυρίκιον καὶ ἐξετράπη εἰς πλείστας ὁμότητας καὶ ἀκολασίας (602). Ἀλλ' εὐτυχῶς ἡ τυραννὶς τοῦ Φωκᾶ ἀνετράπη τῷ 610 ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου τοῦ υἱοῦ τοῦ ὁμωνύμου ἐξάρχου τῆς Ἀφρικῆς.

Ἡράκλειος (610—641). Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου τὸ κράτος περιῆλθεν εἰς δεινὴν θέσιν· διότι ἔνθεν μὲν οἱ Ἀβάροι εἶχον προχωρήσῃ μέχρι τῶν προαστείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθεν δὲ οἱ Πέρσαι, ἀφοῦ ἐκυρίευσαν τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Κυρηναίαν, εἶχον στρατοπεδεύσῃ εἰς τὴν Χαλκηδὸνα ἀντικρὺ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ὅμως ὁ Ἡράκλειος δὲν ἀπηλπίσθη· ἀφοῦ ἀπεμάκρυνε τοὺς Ἀβάρους ἀπὸ τῆς Θράκης, ὅπως ἡδυνήθη, ἀπέτρεψε τὴν προσοχὴν τῶν Περσῶν πρὸς νότον καὶ πρὸς βορρᾶν. Πρῶτον ἀπέβη εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ ἐνίκησε νίκην λαμπράν ἐν τῇ Ἰσσω (622)· ἔπειτα ἀπέβη εἰς τὴν Τραπεζοῦντα καὶ ἐμβαλὼν εἰς τὴν Ταυρίδα κατέσκαψε τὴν πόλιν Οὐρμίαν, ἣτις ἦτο γενέθλιος πατρίς τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς περσικῆς θρησκείας Ζωροάστρου (623). Τὸ τολμηρὸν τοῦτο ἐπιχείρημα ἠνάγκασε τὸν βασιλεῖα τῶν Περσῶν Χοσρόην ν'

ἀνακαλέσῃ τοὺς στρατοὺς του ἐκ τῆς Χαλκηδόνος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Χοσρόης συνεμάχησε μὲ τοὺς Ἀθάρους, ὁ Ἡράκλειος συνεμάχησε μὲ τοὺς Τούρκους Χαζάρους τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὸ Τουρκεστάν. Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν περίστασιν ὁ Ἡράκλειος ἀνεδείχθη νικητῆς· πρῶτον ἐνίκησε τοὺς Ἀθάρους ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοὺς ἀπέκρουσε πέραν τοῦ Δανουβίου· ἔπειτα ἐνέβαλεν εἰς τὴν Περσίαν καὶ νίκησας τὸν Χοσρόην ἐν τῇ Μοσούλῃ ἀνέκτησε 300 ῥωμαϊκὰς σημαίας (626). Ὁ δὲ Χοσρόης καθρέθη καὶ ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Σιρόου, ὅστις παραλαβὼν τὴν βασιλείαν συνέθετο πρὸς τὸν Ἡράκλειον εἰρήνην, ἣτις ἀπέδωκεν εἰς τὰς δύο μοναρχίας τὰ ἀρχαῖα ὅρια καὶ εἰς τοὺς χριστιανοὺς τὸν Τίμιον Σταυρόν, τὸν ὁποῖον οἱ Πέρσαι εἶχον ἀρπάσῃ ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ. Τοῦτον ὁ Ἡράκλειος ὕψωσεν ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ τῇ 14 Σεπτεμβρίου 628, καθ' ἣν ἡ ἐκκλησία ἡμῶν ἐορτάζει τὴν ὕψωσιν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Ἀλλὰ μετὰ τέσσαρα ἔτη ἐξώρμησαν ἐκ τῆς Ἀραβίας οἱ Ἀραβες, οἵτινες ἦσαν φοβερώτεροι τῶν Περσῶν· ὅθεν ἀπέσπασαν ἀπὸ τὸν γενναῖον Ἡράκλειον τὴν Συρίαν τὴν Φοινίκην τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Αἴγυπτον.

Πολιορκία Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Ἀράβων (668—675). Οἱ Ἀραβες, ἀφοῦ ἐκυρίευσαν ἀπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους καὶ τὴν βόρειον Ἀφρικὴν καὶ τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ρόδον, ἐπολιορκήσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν (668), ὅτε αὐτοκράτωρ ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πωγωνάτος. Ἀλλ' ὁ πεζὸς καὶ ὁ ναυτικὸς στρατὸς αὐτῶν κατεστράφη ὑπὸ τῆς ἀνδρείας τῶν Ἑλλήνων καὶ πρὸ πάντων ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ πυρός, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐπινοήσῃ ὁ ἐκ Συρίας Ἑλλην Καλλίνικος. Δυστυχῶς δὲ ὁ Κωνσταντῖνος Πωγωνάτος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐσώθη ἡ Κωνσταντινούπολις, ἠναγκάσθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, οἵτινες ἔδρυσαν τῷ 669 ἴδιον κράτος εἰς τὴν ἀπ' αὐτῶν μετονομασθεῖσαν Βουλγαρίαν, νὰ γίνῃ φόρου ὑποτελής.

Λέων ὁ Ἰσαυρος (717—741). Ἐπὶ τοῦ πρώτου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Λέοντος Ἰσαύρου οἱ Ἀραβες ἐπολιορκήσαν δευτέραν φορὰν τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν περίστασιν ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῆς ἀνδρείας τοῦ συνετοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ πυρός καὶ ἀπέβαλον ὑπὲρ τοὺς 100,000 στρατιώτας (718). Ἀφοῦ δὲ οἱ Ἀραβες ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἔφυγον, ὁ Λέων ἡσχολήθη ν' ἀνορθώσῃ τὴν πει-

θαρχίαν τοῦ στρατοῦ καὶ τὸ θάρρος τῶν ἀπληπισμένων ὑπηκόων του· διὰ τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς σωτὴρ καὶ ἀναμορφωτὴς τοῦ κράτους. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ ἕνατον ἔτος τῆς βασιλείας του (726) κατήργησε τὴν προσκύνησιν τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ διηρесеσεν οὕτω τὸ κράτος εἰς εἰκονομάχους καὶ εἰκονολάτρας, οἵτινες ἐμαίνοντο κατ' ἀλλήλων. Ἐπειδὴ δ' ἕνεκα τούτου ἀφωρίσθη ὑπὸ τοῦ πάπα Γρηγορίου Β' καὶ κατόπιν ὑπὸ τοῦ Γρηγορίου Γ', εἶδε τοὺς Ἱταλοὺς καὶ τοὺς Ἑλληνας ἐπαναστατοῦντας. Καὶ ἡ μὲν ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες ἀνηγόρευσαν καὶ βασιλέα Κοσμάν τινα, κατεστάλη, ἡ δὲ τῶν Ἱταλῶν ἀπέβη ἐπιζήμιος· διότι ἡ Ῥώμη καὶ ἡ Βενετία ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ τοῦ Βυζαντιακοῦ κράτους καὶ οἱ Λομβάρδοι συνεπλήρωσαν τὴν κατὰ-κτησιν τῆς ἄνω Ἱταλίας.

Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος (741) καὶ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία (773—802). Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Κοπρώνυμος διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του Λέοντα εἰς τὴν βασιλείαν διεξήγαγεν εὐτυχεῖς πολέμους κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Βουλγάρων καὶ κατεδίωξε μετὰ τραχύτητος τοὺς εἰκονολάτρας. Ἀλλ' ὅμως εἶναι ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ, ὅστις ἔκοψε χαλκᾶ καὶ χρυσᾶ νομίσματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐγράφησαν τὰ ὀνόματα τῶν βασιλέων ἑλληνιστὶ καὶ λατινιστὶ. Ἡ δὲ περιώνυμος Εἰρήνη Ἀθηναία θελήσασα νὰ πολεμήσῃ κατὰ τῶν Ἀράβων ἠττήθη καὶ ὑπετάγη εἰς πληρωμὴν ἑτησίου φόρου (781). Ὅστερον δὲ συνεκάλεσεν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον καὶ ἐπανήγαγεν δι' αὐτῆς τὴν προσκύνησιν τῶν ἁγίων εἰκόνων· ἀλλ' ἡ ἀβουλία τῆς Εἰρήνης προὔ-κάλεσε νέας ταραχάς, αἵτινες πολὺ συνέτειναν εἰς τὴν παράλυσιν τῶν ζωτικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους καὶ εἰς τὸν θρίαμβον τῶν εἰκονομάχων. Μετὰ ταῦτα ἡ Εἰρήνη θελήσασα νὰ λάβῃ σύζυγον τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Κάρολον τὸν Μέγαν, ἵνα ἐνώσῃ κατὰ τῶν μωαμεθανῶν Ἀράβων τὰς δύο χριστιανικὰς αὐτοκρατορίας, ἀνετράπη ὑπὸ τῶν προκρίτων τοῦ κράτους καὶ ἀνηγoreύθη ὑπ' αὐτῶν αὐτοκράτωρ ὁ Νικηφόρος, ὅστις ὅμως ἔπεσεν εἰς μάχην τινὰ κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν βουλγάρων Κρούμου (814).

Μιχαὴλ ὁ Τραυλὸς (820) καὶ Θεόφιλος (829). Ὁ Μιχαὴλ Τραυλὸς εὐθύς ἀφοῦ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον περιεπλάκη εἰς πόλεμον πρὸς τινὰ στρατηγὸν ἔμπειρον, Θωμᾶν καλούμενον. Καὶ ἐνίκησε μὲν ἐπὶ τέλους τὸν Θωμᾶν καὶ τὸν ἐφόνευσεν (823), ἀλλ' ἀπέβαλε κατὰ τὸν τριετῆ τοῦτον ἐμφύλιον ἀγῶνα τὴν Κρήτην καὶ τὴν

Σικελίαν, αἵτινες ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων τῆς Ἀφρικῆς. Ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Θεόφιλος ἦτο ἀνὴρ πεπαιδευμένος καὶ φίλος τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν· διὰ τοῦτο ἐπροστάτευσε τοὺς λογίους, συνέστησε νέα ἐκπαιδευτήρια καὶ ἐφρόντισε περὶ συλλογῆς καὶ ἀντιγραφῆς τῶν ἀρχαίων συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα ἀπὸ πολλοῦ εἶχον παραμεληθῇ· εἰς ταῦτα δὲ εἶχε συνεργὸν τὸν Ἰωάννην Γραμματικόν, ὅστις ἦτο ἀνὴρ περιβλεπτός καὶ ὡς πολιτικός καὶ ὡς λόγιος.

Θεοδώρα καὶ Βάρδας ἐπίτροποι Μιχαὴλ Γ' (842—867). Ἡ Θεοδώρα, ἡ ὁποία μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της Θεοφίλου ἀνέλαβε τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ αὐτῆς Μιχαὴλ Γ', ἐπανήγαγε διὰ συνόδου τὴν προσκύνησιν τῶν εἰκόνων καὶ εὐτύχησε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ὀλέθριον ἐκείνην πάλην τῶν εἰκονομάχων καὶ εἰκονολατρῶν. Ἐκτοτε λοιπὸν ἑορτάζεται ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ κατὰ τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς ἡ ἑορτὴ τῆς ὀρθοδοξίας. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέλαβε τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ Μιχαὴλ ὁ ἀδελφός τῆς Θεοδώρας Βάρδας, ὅστις νοήμων ὦν καὶ λόγιος ἀνεζωπύρησε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἀνέδειξε πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως τὸν Φώτιον, ὅστις ἦτο ῥήτωρ καὶ συγγραφεὺς ἐξοχώτατος τῶν τότε Ἑλλήνων. Ἐπὶ δὲ τῆς πατριαρχείας τοῦ Φωτίου συνέβη ὁ χωρισμός τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς δυτικῆς, διότι οἱ Βούλγαροι ἀπεδέχθησαν τὸν Χριστιανισμόν διὰ τῶν Ἑλλήνων μοναχῶν Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου.

Βασίλειος Α' ὁ Μακεδὼν (867—886). Ὁ Βασίλειος παρέλαβε τὴν βασιλείαν, φονεύσας τὸν Μιχαὴλ Γ', ἀλλὰ διεχειρίσθη αὐτὴν μετὰ δεξιότητος καὶ φρονήσεως. Ἐνίκησε τοὺς Ἀράβας διὰ τῶν δύο ναυάρχων αὐτοῦ Ὀρῦφα καὶ Νάσαρος παρὰ τὴν Εὐβοίαν, ἐν τῷ κορινθιακῷ κόλπῳ καὶ παρὰ τὴν Ζάκυνθον· ἐπροστάτευσε καὶ προήγαγε τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν ἐμπορίαν· ἐβελτίωσε τὸ προσωπικὸν τῆς διοικήσεως καὶ τῆς δικαιοσύνης, διορίσας ἀνθρώπους πεπαιδευμένους καὶ χρηστοὺς· διέδωκε τὸν χριστιανισμόν εἰς τοὺς Σλαῦους τῆς Βοσνίας, τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τῆς Σερβίας καὶ εἰς τοὺς Λάκωνας, οἵτινες ἦσαν ἀκόμη εἰδωλολάτραι. Τέλος δὲ ἀνέδειξεν ἐπικρατοῦσαν γλῶσσαν τὴν ἑλληνικὴν ἀντὶ τῆς ἕως τότε λατινικῆς καὶ διέταξε νὰ συνταχθῇ εἰς τὴν ἑλληνικὴν νέα συλλογὴ νόμων, ἣτις συμπληρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ φέρει τὸ ὄνομα «Βασιλικά».

Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος (944-959.)

Ὁ Κωνσταντῖνος γενόμενος αὐτοκράτωρ κατήνεγκε τὸ τελευταῖον καίριον τραῦμα εἰς τοὺς "Αραβας· ὥστε ἔκτοτε ἔπαυσαν πλέον νὰ λεηλατῶσι τὰ χριστιανικὰ παράλια τῆς Μεσογείου, ὁ δὲ χριστιανισμὸς ἐξηκολούθει διαδιδόμενος εἰς τὰ ἀπαίδευτα σλαυικὰ φύλλα· δύο Οὐγγροι ἡγεμόνες ἐλθόντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐβαπτίσθησαν καὶ ἀρχιερεὺς ἐστάλη εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ἵνα κατηχήσῃ τοὺς ὑπηκόους αὐτῶν. Περὶ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἐβαπτίσθη ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἡ ἀρχόντισσα τῶν Ῥώσων Ὀλγα καὶ ἔκτοτε τὸ ῥωσικὸν κράτος διέκειτο ὁπωσοῦν φιλικῶς πρὸς τὸ ἐλληνικόν.

Ῥωμανὸς Β' (959-964). Ὁ Ῥωμανὸς παραλαβὼν τὴν βασιλείαν ἐλάμπρυνεν αὐτὴν διὰ τοῦ στρατηγοῦ Νικηφόρου Φωκά. Ὁ Νικηφόρος ἀποβάς ἐπιτυχῶς εἰς τὴν Κρήτην ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὸ φρούριον Χάνδακα· ἀφοῦ δὲ ἐκρήμνισε τὸ τεῖχος αὐτοῦ προὐχώρησεν εἰς τὸ ἐνδότερον τῆς νήσου καὶ ὑποτάξας πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ "Αραβας ἔκτισε παρὰ τὸν Χάνδακα ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου φρούριον, τὸ ὁποῖον ὠνόμασε Τέμενος, ἵνα χρησιμεύῃ ὡς ὀρμητήριον τῆς ἐν Κρήτῃ ἀνανεωθείσης ἐλληνικῆς κυριαρχίας. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης διέβη εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τοὺς "Αραβας ἐν τῇ Συρίᾳ καὶ τῇ Μεσοποταμίᾳ, ἀλλ' ὁ συμβὰς θάνατος τοῦ Ῥωμανοῦ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ.

Νικηφόρος (694-969). Ὁ Νικηφόρος γενόμενος αὐτοκράτωρ ἐφιλοτιμήθη νὰ διατηρήσῃ τὸ μέγα ὄνομα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποκτήσῃ ὡς στρατηγός· ὅθεν ἐνέβαλεν εἰς τὴν Κιλικίαν καὶ μετὰ δεινὴν πολιορκίαν ἀνέκτησε τὴν Ταρσόν, ἣτις μετὰ τὴν Κρήτην ἦτο τὸ ἐπιφοδωτάτον ὀρμητήριον τῶν Ἀράβων, καὶ τὴν Κύπρον (965). Μετὰ τινὰ δὲ ἔτη ἐστράτευσεν εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν πρωτεύουσάν αὐτῆς Ἀντιόχειαν. Ἐν ᾧ δὲ παρεσκευάζετο νὰ διαβῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς μέσης καὶ τῆς ἁνῶ, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἐπιφανεστάτου τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ, ὅστις καὶ τὸν θρόνον κατέλαβεν.

Ἰωάννης Α' Τσιμισκῆς (969-976). Ὁ Τσιμισκῆς, ἂν καὶ προήχθη εἰς τὴν βασιλείαν δι' ἐγκλήματος, διεχειρίσθη ὁμῶς αὐτὴν μετὰ πολλῆς φρονήσεως. Ἀφοῦ κατέστειλεν ἐσωτερικὴν στάσιν, ἔστρεψε τὰ ὅπλα του κατὰ τῶν Ῥώσων καὶ τῶν Βουλγάρων, οἵτινες

ἀπὸ κοινοῦ ὑπερβάντες τὸν Αἶμον ἔφθασαν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς κατὰ κράτος. Οἱ μὲν περισωθέντες ἐκ τῶν Ῥώσων ἔφυγον εἰς τὴν χώραν τῶν, οἱ δὲ Βούλγαροι ἀπώλεσαν τὴν αὐτονομίαν αὐτῶν. Ἡ Βουλγαρία γενομένη ἐπαρχία ἑλληνικὴ διηρέθη εἰς τμήματα, τῶν ὁποίων διοικητὰς διώρισεν ἰθαγενεῖς μεγιστᾶνας, καλουμένους βοεβόδας. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Τσιμισκῆς διέβη εἰς τὴν Ἀσίαν, ἵνα δρέψῃ καὶ ἐκεῖ δάφνας· ἀφήρσεν ἀπὸ τῶν Ἀράβων τὸ πλεῖστον τῆς Συρίας καὶ τοσοῦτον κατέπληξε τὸν καλίφην τοῦ Βαγδατίου, ὥστε οὗτος ἐζήτησε μετὰ ταπεινότητος τὴν εἰρήνην.

Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976—1025).

Ὁ Βασίλειος ἀνεδείχθη ἐφάμιλλος ἀμφοτέρων τῶν ἐνδόξων προκατόχων αὐτοῦ. Ἀφοῦ πρῶτον κατεπολέμησε τὸν στασιάσαντα κατ' αὐτοῦ στρατάρχην Βάρδαν τὸν Σκληρόν, ἐπεχείρησεν ἔπειτα πόλεμον μακρὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων· διότι οἱ Βούλγαροι ὄχι μόνον ἀνηγόρευσαν βασιλέα τὸν τολμηρὸν βοεβόδαν Σαμουήλ καὶ ἀπέσεισαν τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν, ἀλλὰ καὶ ὑπέταξαν τὴν Μακεδονίαν πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰσεχώρησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον λεηλατοῦντες καὶ φονεύοντες. Ἡ πρώτη κατ' αὐτῶν ἐκστρατεία τοῦ Βασιλείου ὑπῆρξεν ἀτυχὴς (981)· ἀλλ' ἡ γενομένη μετὰ 14 ἔτη ὑπῆρξεν εὐτυχεστάτη. Ὁ στρατηγὸς τοῦ Βασιλείου Νικηφόρος Οὐρανὸς συναντήσας τοὺς Βουλγάρους παρὰ τὸν ποταμὸν Σπερχεῖον ἐφόνευσε τοὺς πλείστους ἐξ αὐτῶν. Μόλις δὲ ὁ Σαμουήλ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γαβριήλ ἠδυνήθησαν νὰ διαφύγῃσι μετ' ὀλίγων τινῶν τὸν φόνον. Οὕτως ἡ Ἑλλάς ἀπηλλάγη τῆς βουλγαρικῆς κυριαρχίας καὶ ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς κατετάχθη μεταξὺ τῶν σωτῆρων τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἐκτοτε ὁ ἀγὼν διεξήχθη εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν τῆς Ἑλλάδος ἐπαρχίας εἰς τὰς ὁποίας ὁ Βασίλειος πολεμῶν ἀπαύστως κατὰ τῶν Βουλγάρων, κατῴρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ καταβάλλῃ αὐτοὺς ὁλοσχερῶς. Προσηνέχθη δὲ πρὸς τοὺς ἡττημένους λίαν σκληρῶς· διότι, ὡς λέγεται, ἐτύφλωσε 15,000 αἰχμαλώτους καὶ ἀφῆκεν ἕνα μόνον ἐπὶ τοῖς ἑκατόν, ἵνα οὗτοι ὁδηγήσωσι τοὺς τυφλοὺς εἰς τὰς πατρίδας τῶν ἐκ τούτου ἔχει καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Βουλγαροκτόνου. Ἐπειδὴ τὸ οἰκτρὸν τοῦτο θέαμα κατέπληξε τοὺς Βουλγάρους καὶ ὁ διαδεχθεὶς τὸν Σαμουήλ Γαβριήλ ἐφονεύθη ὑπὸ τινος τῶν βοεβοδῶν, κατωρθώθη τέλος καὶ πάλιν ἡ ἔνωσις τῆς Βουλγαρίας μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους.

Ἰσαάκιος Α' Κομνηνός (1057—1061). Ὁ Ἰσαάκιος κατήγετο ἐξ ἐνδόξου οἰκογενείας καὶ ἐδείχθη ἄξιος τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου. Ἐβελτίωσε τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τοῦ κράτους, ἣτις ὑπὸ τῶν ἀσώτων διαδόχων τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου εἶχε διαφθαρῇ. Ἀνεζωπύρησε τὰς ἐπιστήμας καὶ διὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννου ἡσφάλισε τὰ ὅρια τοῦ κράτους. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἤκημασαν καὶ οἱ διακεκριμένοι ἐπὶ σοφίᾳ ἄνδρες, οἱ δύο πατριάρχαι Κωνσταντῖνος Λειχοῦδης καὶ Ἰωάννης Ξιφιλῖνος καὶ ὁ πρόεδρος τῆς γερουσίας Μιχαήλ ὁ Ψελλός.

Ἀλέξιος Α' Κομνηνός (1081—1118). Ὁ Ἀλέξιος, τοῦ ὁποίου τὸν βίον ἔχει γράψῃ ἡ εὐφυὴς αὐτοῦ θυγάτηρ Ἄννα, ἐπάλαισε δι' ὅλης τῆς βασιλείας του πρὸς ἐσωτερικοὺς καὶ πρὸς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς. Τὸ κράτος ἀπὸ δυσμῶν μὲν ἐπολεμεῖτο ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν, οἵτινες ἀπὸ πολλοῦ εἶχον κυριεύσῃ τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα, ἀπὸ βορρᾶ δ' ἐληλατεῖτο ὑπὸ τῶν ἀγρίων Πετсенέγων καὶ Κουμάνων καὶ ἀπ' ἀνατολῶν ἐκολοβοῦτο ὑπὸ τῶν Τούρκων Σελδζουκιδῶν, οἵτινες καταλύσαντες τὸ ἀραβικὸν κράτος εἶχον ἰδρύσῃ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ τὸ κράτος τοῦ Ἰκονίου. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος πάντας τοὺς ἐχθροὺς τούτους κατῴρθησε νὰ καταβάλλῃ μετὰ μακρὸν ἀγῶνα, εἰς δὲ τοὺς σταυροφόρους ἐπέτρεψε νὰ διαπορευθῶσι τὴν ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν, ἀφοῦ πρῶτον ἔλαβε παρ' ὅλων τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν τὴν ἑνορκον διαβεβαίωσιν, ὅτι θὰ τὸν ἀναγνωρίσωσιν ὡς νόμιμον κύριον τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ἤθελον ἀνακτήσῃ ἀπὸ τῶν Τούρκων Σελδζουκιδῶν. Ἀλλ' οἱ σταυροφόροι, ἀφοῦ ἔγιναν κύριοι πολλῶν ἄλλων πόλεων καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἱδρυσαν παρὰ τὴν ἑνορκον διαβεβαίωσιν τῶν ἐν Παλαιστίνῃ βασιλείων αὐτοτελεῖς καὶ κατέστησαν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριάρχην ἴδιον. Διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες ἔκτοτε διετέθησαν ἐχθρικῶς πρὸς αὐτούς.

Ἰωάννης Β' Κομνηνός ὁ Καλοῦ Ἰωάννης (1118—1143). Ὁ Ἰωάννης ἦτο υἱὸς τοῦ ἐξόχου αὐτοκράτορος Ἀλεξίου καὶ ἐπωνομάσθη Καλοῦ Ἰωάννης διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ ἀρετάς. Καὶ αὐτὸς ἐδείχθη ἄξιος, ὡς ὁ πατὴρ του κατεπολέμησε τοὺς Τούρκους, τοὺς Πετсенέγους, τοὺς Οὐγγρους καὶ τελευταῖον ἐστράτευσεν εἰς τὴν Συρίαν, ἵνα κυριεύσῃ τὴν Ἀντιόχειαν ἀπὸ τῶν σταυροφόρων. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ κόμης Ῥαιμοῦνδος ἀνεγνώρισεν αὐτὸν κυριάρχην, παρήτησε τὸ σχέδιόν του καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου μετ' ὀλίγον ἀπέθανε καταλιπὼν διάδοχον τὸν υἱὸν του Μανουήλ.

Μανουήλ Α΄ Κομνηνός (1143—1180). Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουήλ ἐξεργάγη ὁ δεύτερος σταυροφορικός πόλεμος. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε τὰ στρατεύματά του περὶ τὸν Αἷμον διὰ τοὺς σταυροφόρους, οἱ Νορμανδοὶ ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Ῥογέρον Β΄ ἐκυρίευσαν τὴν Κέρκυραν καὶ ἐλαφυραγώγησαν τὰς Θήβας καὶ τὴν Κόρινθον, αἵτινες ἦσαν ὀνομασταὶ διὰ τὰ πλούτη καὶ τὰ μεταξουργεῖα αὐτῶν. Ἀφοῦ δ' ἐπραξάν ταῦτα, ἐπανῆλθον εἰς τὴν Σικελίαν, κομίζοντες πλούσια λάφυρα καὶ μεταξουργοὺς ἀνδρας καὶ γυναῖκας, διὰ τῶν ὁποίων ὁ Ῥογέρος Β΄ ἐδίδαξε τοὺς ὑπηκόους του τὴν μεταξουργίαν καὶ οὕτω τὰ μεταξουργεῖα τῆς Σικελίας καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας μετ' ὀλίγον διηγωνίζοντο πρὸς τὰ ἐλληνικά. Ὁ δὲ Μανουήλ, ἀφοῦ ἀπηλλάγη τῶν σταυροφόρων, ἐπλευσεν εἰς τὴν Κέρκυραν, τὴν ὁποίαν κατέχευε Νορμανδικὴ φρουρά, καὶ μετὰ ἐνεργῇ πολιιορκίᾳ ἀνέκτησεν αὐτήν.

Ἰσαάκιος Β΄ ὁ Ἀγγελος (1185—1195). Ὁ Ἰσαάκιος Ἀγγελος ἦτο ἄνθρωπος ἀσθενὴς καὶ ἄσωτος· ἡ ἀρχὴ ὅμως τῆς μοναρχίας του ὑπῆρξε λαμπρά· διότι ἀπέκρουσε γενναίως τοὺς Νορμανδοὺς, οἵτινες καὶ πάλιν ἐστράτευσαν εἰς τὸ ἐλληνικὸν κράτος καὶ προῦχώρησαν μέχρι τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦτου τοῦ χρόνου ἤρχισε νὰ περιπίπτῃ ἀπὸ δυστυχήματος εἰς δυστύχημα· θελήσας ν' ἀνακτήσῃ τὴν Κύπρον, τὴν ὁποίαν Ἰσαάκιός τις Κομνηνὸς εἶχε σφετερισθῇ καὶ εἶχεν ἀναγορεύσῃ ἑαυτὸν βασιλέα τῆς νήσου, ἠττήθη κατὰ κράτος· ἐπιχειρήσας νὰ φορολογήσῃ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοὺς περὶ τὸν Αἷμον Βλάχους καὶ Βουλγάρους, οἵτινες πρότερον κατέβαλλον ἐτήσιον μόνον φόρον, προῦκάλεσε στάσιν αὐτῶν φοβερὰν, ἐκ τῆς ὁποίας προέκυψε νέον βουλγαρικὸν κράτος (1186). Τότε ἤρχισαν πάλιν αἱ καταστρεπτικαὶ ἐπιδρομαὶ τῶν Βουλγάρων εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος. Πρὸ πάντων ὅμως ἔπαθεν ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκ τῆς πληθύος καὶ τῆς ποικιλίας τῶν ἐν αὐτῇ κατοικούντων ἁλλοδαπῶν, ἧτοι Ἑνετῶν, Γενουατῶν, Πισατῶν, Ῥώσσων, Βουλγάρων καὶ Τούρνων. Τὰ ἀτυχήματα ταῦτα τοῦ Ἰσαακίου Β΄ ἐπῆνεγκον τὴν καθάρισιν, τὴν τύφλωσιν καὶ τὴν φυλάκισιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξίου Γ', ὅστις καὶ τὸν θρόνον κατέλαβεν.

Ἀλέξιος Γ' (1195—1203) καὶ ἄλως Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Λατίνων (1204). Ὁ Ἀλέξιος καταλαβὼν τὸν θρόνον ἤρχισε νὰ καταθλίβῃ τοὺς ὑπηκόους του δι' ὑπερόγ-

κων φόρων καὶ νὰ συλαγωγῇ τὰ πολύτιμα σκεύη τῶν ἐκκλησιῶν· ἔνεκα δὲ τούτου διήγειρε καθ' αὐτοῦ τὸ μῖσος πάντων τῶν ἀνθρώπων. Κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ὁ υἱὸς τοῦ τυφλοῦ Ἰσαακίου Ἀλέξιος Δ' διέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τῶν ἡγεμόνων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης κατὰ τοῦ θεοῦ του Ἀλεξίου Γ'. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἶχε κηρυχθῇ ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰννοκεντίου Γ' ἡ τετάρτη σταυροφορία καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῆς κόμης Βαλδουῖνος ἐκ Γαλλίας καὶ μαρκίων Βονιφάτιος ἐξ Ἰταλίας εἶχον συμμαχήσῃ μὲ τὸν δόγην τῆς Βενετίας Ἐρρῖκον Δάνδολον, ἵνα δι' ἐνετικῶν πλοίων διαβῶσιν εἰς τὴν Παλαιστίνην. Ἐν ᾧ δὲ ἡτοιμάζοντο ν' ἀποπλεύσωσιν, ἐνεφανίσθη εἰς αὐτοὺς ὁ βασιλόπαις Ἀλέξιος καὶ τοῖς ὑπεσχέθη τὴν συνδρομὴν του διὰ χρημάτων καὶ στρατοῦ ἐπὶ μόνῳ τῷ ὄρῳ ν' ἀναβιδάσωσιν εἰς τὸν θρόνον τὸν πατέρα του Ἰσαάκιον. Οἱ σταυροφόροι καὶ οἱ Ἐνετοὶ πεισθέντες εἰς τὰς ὑποσχέσεις αὐτοῦ ἐπλευσαν ὄχι πλέον εἰς τὴν Παλαιστίνην, ἀλλὰ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1203 προσωρμίσθησαν εἰς τὴν Χαλκηδόνα. Μετὰ ματαίας δὲ διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Ἀλέξιον Γ', ἵνα δώσῃ τὸν θρόνον εἰς τὴν νόμιμον αὐτοκράτορα, οἱ σταυροφόροι προσέβαλον τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ προσβολὴ αὕτη, ἂν καὶ ἀπέτυχε, τοσοῦτον ὅμως τρόμον ἐνεποίησεν εἰς τὸν ἄθλιον αὐτοκράτορα Ἀλέξιον Γ', ὥστε οὗτος ἔδραπέτευσε τὴν ἐπελθούσαν νύκτα. Τότε οἱ Βυζαντινοὶ ἀπεφυλάκισαν τὸν τυφλὸν Ἰσαάκιον καὶ τὸν ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον. Ὁ δὲ Ἰσαάκιος θέλων νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας ὁ υἱὸς του εἶχε δώσῃ εἰς τοὺς σταυροφόρους, ἐπέβαλε φόρους νέους. Ἀλλ' ὁ ἔκλυτος ἐκαῖνος λαὸς τοσοῦτον ἐξωργίσθη, ὥστε καθήρεσε τὸν Ἰσαάκιον καὶ ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν Ἀλέξιον Ε' τὸν ἐπικαλούμενον Μούτζουφλον. Κατ' αὐτὴν τὴν στάσιν ὁ μὲν Ἀλέξιος Δ' ἐφονεύθη, ὁ δὲ γέρων Ἰσαάκιος ἀπέθανεν ὑπὸ τῆς λύπης του. Μετὰ δὲ τὰ συμβάντα ταῦτα, οἱ Λατῖνοι, οἵτινες οὕτως ὠνομάζοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πάντες οἱ δυτικοὶ χριστιανοὶ προσέβαλον τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν 9 Ἀπριλίου 1204 καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἔγιναν κύριοι αὐτῆς.

Διανομὴ ἑλληνικῆς ἐπικρατείας ὑπὸ Λατίνων. Οἱ Λατῖνοι μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διένειμαν μεταξὺ των τὴν ἑλληνικὴν ἐπικράτειαν· ὁ μὲν Γάλλος Βαλδουῖνος ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ δὲ Ἰταλὸς Βονιφάτιος ἔγινε βασιλεὺς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ οἱ Ἐνετοί, ἀφοῦ κατὰ τὰ συντεθειμένα

ἐχειροτόνησαν πατριάρχην τὸν Θωμᾶν Μοροζίνην, ἔλαβον πάντα τὰ παράλια τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, τὰς Ἰονίους νήσους καὶ τὸ πλεῖστον τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τὴν Κρήτην. Περὶ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἀπέβησαν εἰς τὴν Ἀχαΐαν νέα στίφη Γάλλων καὶ κυριεύσαντα τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου ἱδρυσαν εἰς τὰς Πάτρας τὸ λεγόμενον πριγκηπᾶτον τῆς Ἀχαΐας. Αἱ Ἀθηναὶ μετὰ τῶν Θηβῶν ἀπετέλεσαν ἴδιον δουκάτον, τοῦ ὁποίου κατ' ἀρχὰς ἦρχεν ὁ οἶκος τοῦ Ὁθωνος Δελαρός, ἔπειτα δὲ ὁ τοῦ Βαλτέρου Βρυεννίου· ἡ Κόρινθος ὑπετάγη εἰς κόμητας καὶ πολλαὶ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἐσχημάτισαν ὑπὸ εὐγενεῖς Ἑνετοὺς ἡγεμονίας, τῶν ὁποίων ἐξεῖχεν ἡ τῆς Νάξου. Οὕτω λοιπὸν ἡ ἑλληνικὴ ἐπικράτεια διηρέθη κατὰ τὰ φραγκικὰ ἔθιμα τοῦ μεσαίωνος εἰς κομητείας, πριγκηπᾶτα καὶ δουκάτα, τὰ ὁποῖα φιλιῶ ὀνόματι ἀνεγνώριζον ὡς κυριάρχην τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡγεμονίαι ἑλληνικαί. Ἐπὶ τῆς λατινικῆς δὲ ταύτης κατακλύσεως, ἣτις ἐπῆνεγκε τὴν ἐσχάτην ἀπαιδευσίαν, ἱδρυσαν εἰς τινα μέρη καὶ τινες ἀπόγονοι τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἡγεμονίας τινάς. Ὁ Μιχαὴλ Κομνηνὸς ἱδρυσεν ἡγεμονίαν ἀξιόλογον ἐν τῇ Ἠπείρῳ καὶ Αἰτωλίᾳ καὶ ὠνομάσθη δεσπότης· ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνὸς ἐν τῇ Τραπεζοῦντι καὶ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ· ὁ Θεόδωρος Α' Λάσκαρις ἐν τῇ Νικαίᾳ καὶ ἀνηγορεύθη καὶ αὐτὸς αὐτοκράτωρ· ὁ Λέων Σγουρὸς ἤρξε τοῦ Ναυπλίου καὶ τοῦ Ἀργους· ἀλλ' ὁ διάδοχος Λέων ἐξώσθη ἐκεῖθεν ὑπὸ τοῦ πριγκηπος τῆς Ἀχαΐας καὶ τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν (1210).

Οἱ ἐν Νικαίᾳ αὐτοκράτορες (1204—1261). Ὁ πρῶτος αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας Θεόδωρος Α' Λάσκαρις ἐξέτεινεν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου τὸ κράτος τοῦ ἀπὸ τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ μέχρι τῆς Νικομηδείας καὶ ἀνέδειξε πατριάρχην ἐν τῇ Νικαίᾳ τὸν Μιχαὴλ Αὐτοριανόν. Τοιουτοτρόπως ἡ Νίκαια ἀπέβη ἐστία τῆς βυζαντιακῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ὀρθοδοξίας. Ὁ δὲ διάδοχος τοῦ Θεοδώρου Ἰωάννης Δούκας ὁ Βατάτσης (1222) περιώρισε τὴν λατινικὴν αὐτοκρατορίαν εἰς τὰ τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατέστησε φόρου ὑποτελεῖ τὸν δεσπότην τῆς Ἠπειροῦ Μιχαὴλ Β'. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Βατάτσης Θεόδωρος Β' (1255) δὲν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ γενναῖόν τι, διότι ἐβασίλευσεν ὀλίγα ἔτη· ἀλλ' ὁ ἐπιτροπεύσας τὸν ἀνήλικον υἱόν του Ἰωάννην Μιχαὴλ Παλαιολόγος συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τῶν δύο πρῶ-

των αὐτοκρατόρων. Ἀφοῦ δ' ἐκυρίευσε φρούρια τινὰ τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοῦ πρίγκηπος τῆς Ἀχαΐας Γουλιέλμου Βιλλεαρδουίνου, ἔπεμψεν εἰς τὴν Θράκην τὸν στρατηγὸν τοῦ Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον μὲ ὀλίγον στρατὸν φοβούμενος μήπως ὁ ὑποτελής του δεσπότης τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Β' συμμαχήσῃ μετὰ τῶν Βουλγάρων.

Ἀνάκτησις Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Στρατηγοπούλου. Ὁ Ἀλέξιος Στρατηγόπουλος διαβάς εἰς τὴν Θράκην ἔμαθεν ὅτι οἱ Ἑνετοὶ ἀπουσίαζον ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τινα ἐκστρατεῖαν καὶ οἱ ὀρθόδοξοι κάτοικοι αὐτῆς ἐπόθουν ν' ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ τῶν δυτικῶν ὅθεν ἐπλησίασεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἐκυρίευσεν αὐτὴν σχεδὸν ἀμαχῆτι τὴν νύκτα τῆς 12 πρὸς τὴν 13 Ἰουλίου 1261. Οἱ Λατῖνοι καὶ ὁ αὐτοκράτωρ αὐτῶν Βαλδουῖνες Β' φοβηθέντες ἔφυγον εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Ὁ δὲ Μιχαὴλ Παλαιολόγος μετὰ τρεῖς ἐβδομάδας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως εἰσήλασε μετὰ πομπῆς εἰς τὴν ἀνακτηθεῖσαν Κωνσταντινούπολιν.

Μιχαὴλ Παλαιολόγος (1261—1282). Ὁ Μιχαὴλ μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιτρόπου ἐφόρνευσε τὸν βασιλόπαιδα Ἰωάννην καὶ ἀνηγόρευσε ἐαυτὸν αὐτοκράτορα. Ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ διάδοχοί του ν' ἀποδώσωσιν εἰς τὸ κράτος τὴν προτέραν αὐτοῦ ζωὴν διότι οἱ μὲν Ἑνετοὶ κατεῖχον τὰ παράλια τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ Ἰονίου πελάγους, οἱ δὲ Γάλλοι καὶ Ἴταλοι τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ οἱ Τοῦρκοι τὰ ἐννέα δέκατα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ὃ ἐν Τραπεζοῦντι αὐτοκρατορικὸς οἶκος τῶν Κομνηνῶν ἠρνεῖτο ν' ἀναγνωρίσῃ τὸν Μιχαὴλ ὡς νόμιμον κυριάρχην καὶ τέλος ὁ βασιλεὺς τῶν Δύο Σικελιῶν Κάρολος, ὅστις εἶχεν ἀγοράσῃ τὰ δίκαια τοῦ ἐκπτώτου Βαλδουίνου, ἠπέλκει αὐτόν. Ὁ δὲ Μιχαὴλ θέλων ν' ἀποτρέψῃ τὸν ἐκ δυσμῶν ἐπικείμενον κίνδυνον ἠναγκάσθη νὰ ὑποσχεθῇ εἰς τὴν σύνοδον τῆς Λυῶνος ὅτι δέχεται νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν εἰς τὴν δυτικὴν. Καὶ ἀπηλλάγη μὲν τοῦ κινδύνου ἐκείνου διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Καρόλου, ἀλλὰ περιτῆλθεν εἰς φοβεράν ἔριν πρὸς τοὺς ὑπηκόους του καὶ ἀπέθανεν ἰλεινός.

Ἀνδρόνικος Β' (1272—1282). Ὁ Ἀνδρόνικος παλαβὼν τὴν βασιλείαν ἠκύρωσεν εὐθὺς τὸ διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ του Μιχαὴλ ἀνεγνώριζε τὸν πάπαν ὡς κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ οὕτω καθυσχάσε τὸν λαὸν καὶ τὸν κληρὸν. Ἀλλὰ διὰ ν' ἀνα-

χαιτίση τὴν πρόδον τῶν Τούρκων Ὁθωμανῶν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἔλαβεν ἐπὶ μισθῷ Καταλωνίους. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Ῥογέρος Φλώρος διέβη εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς τρεῖς μεγάλας μάχας, ἀλλ' ἐπιστρέψας εἰς τὴν Εὐρώπην κατέλαβε τὴν Καλλιπόλιν. Ἐντεῦθεν δὲ μετέβη μὲ ὀλίγους δορυφόρους εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ἵνα ζητήσῃ παρὰ τοῦ ἐν αὐτῇ διατρίβοντος υἱοῦ τοῦ Ἀνδρονίκου Μιχαὴλ τὸν ὀφειλόμενον μισθόν, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἐφονεύθη μεθ' ὅλων τῶν δορυφόρων του (1305). Ἐνεκα δὲ τῆς ἀπιστίας ταύτης οἱ ἐν Καλλιπόλει Καταλώνιοι ἐξηγριώθησαν καὶ ἔσφαξαν ἀνηλεῶς τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ ἐλεηλάτησαν δεινῶς τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν· τέλος δὲ εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ νικήσαντες περὶ τὴν Κωπαΐδα λίμνην τὸν δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν Βάλτερον Βρυένιον ἔγιναν αὐτοὶ κύριοι τοῦ δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν (1310) καὶ μετὰ δύο ἔτη καὶ τοῦ πριγκιπάτου τῆς Ἀχαΐας.

Τούρκοι Ὁθωμανοί, Ὁθωμάν (1298—1326).

Οἱ Τούρκοι Ὁθωμανοί, οἵτινες ἔμελλον νὰ καταλύσωσι τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, ἀνήκουσιν, ὥς καὶ οἱ προμνημονευθέντες Σελδζουκίδαι, εἰς τὸ ἔθνος τῶν Τουρκομάνων τοῦ Τουρκεστάν. Μοῖρὰ τις συγκειμένη ἐκ 50,000 ψυχῶν ὑπὸ τὸν Ἐρτογρούλ ἦλθεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐτάχθη εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Σελδζουκίδου σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Ἀλαεδδὶν Α'. Ἐπειδὴ δ' ἐδοθήθησεν αὐτὸν ἀνδρείως κατὰ τῶν Μογγόλων καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἔλαβεν ὥς ἀμοιβὴν μέρος τι τῆς ἀρχαίας Φρυγίας ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει τοῦ νὰ φυλάττῃ τὰ ὅρια κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ μικρὰ δὲ αὕτη χώρα ὑπῆρξεν ἡ ἐστία τοῦ μέλλοντος ἀχανοῦς κράτους τῶν Τούρκων τούτων. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Ἐρτογρούλ Ὁθμάν ἢ Ὁθωμάν, ἐξ οὗ προῆλθε καὶ ἡ ἐπωνυμία Ὁθωμανοὶ ἢ Ὁθωμανοί, ἐξέτεινε κατὰ μικρὸν τὰ ὅρια τῆς μικρᾶς ἐπικρατείας του ἀφαιρέσας ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων χώρας τινὰς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ προήχθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Ἀλαεδδὶν Γ' εἰς ἡγεμόνα ὑποτελῆ. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ χάν τῶν ἐν τῇ Περσίᾳ Μογγόλων Χασάν καταλύσας τὴν Σελδζουκικὴν δυναστείαν τοῦ Ἰκονίου (1299) διένειμε τὴν ἐπικρατείαν τοῦ φονευθέντος Ἀλαεδδὶν Γ' εἰς δέκα Τουρκομάνους ἐμίρας (ἡγεμόνας), ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Ὁθωμάν. Τινὲς τούτων ἐνέβαλον εἰς τὰ λαχόντα εἰς αὐτοὺς μέρη, ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τῶν Καταλωνίων κατέφυγον εἰς τὸ κράτος τοῦ Ὁθωμάν, τοῦ ὁποίου οἱ ἀπόγονοι κατῴρθωσαν νὰ ὑποτάξωσι καὶ τοὺς λοιπούς. Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ Ὁθωμάν

ἡῤῥησεν οὕτω τὴν δυνάμιν του, ἐνέβαλεν εἰς τὴν Βιθυνίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Προῦσαν, τὴν ὁποίαν κατέστησε καὶ πρωτεύουσαν αὐτοῦ (1325).

Ὁρχάν (1326—1339). Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Ὁθωμάν Ὁρχάν ἐκυρίευσεν τὴν Νικομήδειαν καὶ τὴν Νίκαιαν· ἔπειτα ὑποτάξας τὴν Μυσίαν ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ Θεοδώραν. Ἐνῷ δὲ οἱ Τοῦρκοι ἐξηπλοῦντο εἰς τὴν Μικράν Ἀσίαν, αἴφνης προσεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἵνα τὸν βοηθήσωσι κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του Ἰωάννου Εἰ Παλαιολόγου. Διέβησαν λοιπὸν περὶ τοὺς 10,000 εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐβοήθησαν τὸν πενθερὸν τοῦ σουλτάνου αὐτῶν Ὁρχάν· ἐπιστρέφοντες δ' ἐκυρίευσαν τὴν κλεῖδα τοῦ Ἑλλησπόντου Καλλιόπολιν. Ὁ Ὁρχάν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ Τοῦρκοι ἔβαλον τὸν πόδα των ἐπὶ τῆς Εὐρώπης, ὑπῆρξεν ὄχι μόνον ὁ κυριώτατος ἰδρυτὴς τοῦ Ὁθωμανικοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ πολιτεύματος. Διήρесе τὴν ἐπικράτειάν του εἰς ἐπαρχίας· ἐν ἐκάστη τούτων διώρισε πρῶτον (διοικητὴν) καὶ ἐν ἐκάστη πόλει καδὴν (εἰρηνοδίκην). Διωργάνωσε τὸ τάγμα τῶν σπαχίδων (ἱππέων) καὶ τῶν πέζων καὶ συνέστησε τὸ σῶμα τῶν γενιτσάρων ἥτοι νέων στρατιωτῶν. Εἰς τὴν συγκρότησιν τοῦ σώματος τούτου ἐλαμβάνοντο οἱ ῥωμαλεώτατοι παῖδες τῶν ὑποτεταγμένων χριστιανῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἀνετρέφοντο εἰς τὸν ἰσλαμισμόν καὶ ἐξεπαιδεύοντο εἰς αὐστηρὰν στρατιωτικὴν πειθαρχίαν, ἦσαν διὰ τοῦτο ἀκαταμάχητοι. Ἡ στρατολόγησις αὐτῶν ἐγένετο μετὰ ταῦτα διὰ τακτικοῦ παιδομαζώματος, τὸ ὁποῖον ἐπεβάλλετο ὡς φόρος εἰς ὅλας τὰς ὑποτελεῖς χριστιανικὰς ἐπαρχίας. Προσέτι δὲ ὁ Ὁρχάν ἐφρόντισε καὶ περὶ καταρτίσεως στόλου, περὶ κατασκευῆς ὁδῶν καὶ γεφυρῶν καὶ περὶ συστάσεως σχολείων καὶ πτωχοκομείων.

Μουράτ Α' (1339—1389). Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Ὁρχάν Μουράτ Α', ἀφοῦ ἐτελειοποίησε τὸ ἐπίφοβον σῶμα τῶν γενιτσάρων, διέβη εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐκυρίευσεν τὸ Διδυμότειχον, τὴν Φιλιππούπολιν καὶ τέλος τὴν Ἀδριανούπολιν, εἰς τὴν ὁποίαν μετένεγκε καὶ τὴν ἔδραν του (1361). Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων Ἰωάννης Εἰ Παλαιολόγος, ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν συνδρομὴν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, μετέβη εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐδέχθη τὴν ἔνωσιν τῶν δύο ἐκκλησιῶν (1369). Ὁ πάπας τῷ ἔδωκε λαμπρὰς ὑποσχέσεις, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὰς ἐκπληρώσῃ· ὅθεν ὁ δυστυχὴς αὐτοκράτωρ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν

Κωνσταντινούπολιν καὶ ἔγινε φόρου ὑποτελὲς τοῦ σουλτάνου (1370). Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον ὁ Μουράτ ἐνίκησε τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Βουλγάρους παρὰ τὸν Ἑβρον ποταμὸν καὶ τοὺς κατέστησε φόρου ὑποτελεῖς. Ἐπειδὴ δὲ μετ' ὀλίγον ἐπανεστῆσαν, ἀπέστειλε κατὰ τῶν Βουλγάρων τὸν βεζύρην τοῦ Ἀλῆ πασᾶν, ὅστις νικήσας αὐτοὺς προσήρτησε τὴν Βουλγαρίαν εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος· αὐτὸς δ' ἐστράτευσε κατὰ τῶν Σέρβων καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς τὴν περιφημον μάχην τοῦ Κοσσυφοπεδίου, ἀλλ' ἐδόλοφονήθη ὑπὸ τολμηροῦ τινος ἱππέως Σέρβου (1389).

Βαϊαζήτ (1389—1402). Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Μουράτ Βαϊαζήτ ὁ ἐπικληθεὶς Ἰλδερὶμ (Κεραυνὸς) διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του εἰς τὸν θρόνον κατέστησε τὴν Σερβίαν τουρκικὸν τιμάριον καὶ ἔπειτα ἠνάγκασε τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Παλαιολόγον νὰ τὸν συντρέχῃ μετὰ 12,000 μαχητῶν εἰς τὴν ἄλωσιν τῶν ἐλληνίδων πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οὕτω λοιπὸν ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Ἑλλήνων οὐδὲν ἄλλο πλεόν ἦτο ἢ δοῦλος τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ὁ Βαϊαζήτ ἀποθανόντος τοῦ Ἰωάννου (1391) ἠθέλησε νὰ κρατήσῃ τὸν ἐν Προύσῃ τότε κρατούμενον ὡς ὄμηρον υἱὸν τοῦ Μανουὴλ καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὅτε ὁμως ἔμαθεν ὅτι ὁ Μανουὴλ ἐδραπέτευσεν ἐκ τῆς Προύσης καὶ διεδέχθη τὴν ἀρχὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔγινεν ἔξω φρενῶν διὰ τοῦτο καὶ εὐθὺς ἐπολιόρκησε τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐν ᾧ δὲ διήρκει ἡ πολιορκία, ἐνέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμόνδος μετὰ πολλοῦ στρατοῦ, τοῦ ὁποίου μετεἶχε καὶ πλῆθος Γάλλων ἱπποτῶν, τῶν ὁποίων ἡγεμὼν ἦτο ὁ Ἰωάννης Ἀφοβός. Ὁ στρατὸς οὗτος, ἂν καὶ ἡγωνίσθη γενναίως, ἠττήθη κατὰ κράτος παρὰ τὴν Νικόπολιν (1396). Ἐκτοτε τὸ ὄνομα τῶν Τούρκων ἐνέπνεε μέγαν τρόμον εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην. Εὐτυχῶς δ' ἐπῆλθεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους ἀναψυχὴ τις· ὁ περιβόητος ἡγεμὼν τῶν Μογγόλων Ταμερλᾶνος, ὅστις εἶχεν ἤδη ὑποτάξῃ μέγα μέρος τῆς Ἀσίας, ἐνέβαλεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐνεκα τούτου ὁ Βαϊαζήτ ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ στρατεύσῃ κατ' αὐτοῦ. Γενομένης δὲ μάχης περὶ τὴν Ἀγκυραν τῇ 1402, οἱ Τούρκοι ἠττήθησαν κατὰ κράτος καὶ ὁ σουλτᾶνος αὐτῶν ἡχμαλωτίσθη καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέθανεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ του (1403). Μετὰ τρία δ' ἔτη ἀπέθανε καὶ ὁ Ταμερλᾶνος καὶ τὸ παρ' αὐτοῦ συσταθὲν ἄχανές μογγολικὸν κράτος τάχιστα διελύθη ἔνεκα τῶν διχονιῶν τῶν ἀπογόνων του.

Μωάμεθ Α' (1413—1421). Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Βαϊαζήτ ἐξεργάγη ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Σολιμάν, Μουσᾶ, Κασίμ καὶ Μωάμεθ περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Μανουήλ, διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τούτου, δὲν ἤδυνήθη ν' ἀντιστῇ κατὰ τοῦ Μουσᾶ, ὅστις ἐπολιόρκησε τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰμὴ διὰ συμμαχίας μετὰ τοῦ Μωάμεθ. Διὰ τοῦτο ὁ Μωάμεθ, ἀφοῦ τέλος ὑπερίσχυσε τῶν ἀδελφῶν του καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον (1413), δὲν ἔπαυσε νὰ ἔχῃ φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸν Μανουήλ, ἀλλ' ἐξηκολούθησε τὰς κατακτήσεις του ἀλλαχοῦ· ὑπέταξε τὴν Βλαχίαν καὶ προὔκωρσε μέχρι τῶν ὀρίων τῆς Γερμανίας.

Μουράτ Β' (1421—1451). Ὁ Μουράτ Β', ἄμ' ἀνέλαβε τὴν ἀρχήν, ἐπολιόρκησε τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἤδυνήθη νὰ τὴν κυριεύσῃ, ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ προσέβαλε τοὺς Ἑνετοὺς· τῷ 1430 ἐκυρίευσεν ἀπ' αὐτῶν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τῷ 1431 κατέστησε φόρου ὑποτελῆ πρῶτον τὰ Ἰωάννινα, τῶν ὁποίων ἐδέσποζον οἱ Κομνηνοί, ἔπειτα τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς Θήβας, τῶν ὁποίων ἐδυνάστευον οἱ Ἀκκιάδιοι τῆς Φλωρεντίας καὶ τελευταῖον τὴν Κρόιαν τῆς Ἀλβανίας, τῆς ὁποίας ὁ ἡγεμὼν Ἰωάννης Καστριώτης παρέδωκεν εἰς τὸν σουλτᾶνον ὡς ὄμηρον τὸν υἱόν του Γεώργιον τὸν μετέπειτα ἐπικληθέντα Σκενδέρμπεην. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Η' Παλαιολόγος ἀπῆλθεν εἰς Ἰταλίαν καὶ ὑπέγραψεν ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας τὴν ἑνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν, ἵνα οὕτω πείσῃ τὴν καθολικὴν Εὐρώπην νὰ βοηθήσῃ τὸ τελευταῖον προπύργιον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ ἑνωσις αὕτη ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐπισκόπων, ἀλλ' ὅμως ἐπήγαγε νέαν σταυροφορίαν, τῆς ὁποίας ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας καὶ Οὐγγαρίας Λαδισλάος Δ' καὶ ὁ μεγιστὰν τῆς Τρανσυλβανίας Ἰωάννης Οὐνιάδης. Μάχης δὲ συγκροτηθείσης παρὰ τὴν Βάρναν τῆς Βουλγαρίας οἱ Χριστιανοὶ ὑπέστησαν ἥτταν κατασρεπτικὴν (1444). Μετὰ δὲ τὴν νίκην ταύτην ὁ Μουράτ ἐνίκησε κατὰ τὰ Ἐξαμίλια τῆς Κορίνθου τὸν ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Η' Κωνσταντῖνον καὶ ὑπέταξε τὴν Πελοπόννησον εἰς πληρωμὴν φόρου πλὴν τῶν παραλίων φρουρίων, τὰ ὁποῖα κατεῖχον οἱ Ἑνετοί (1446). Τὸ δὲ ἀκόλουθον ἔτος ἐνέβαλεν εἰς τὴν Σερβίαν καὶ ἐνίκησε τὸν Οὐνιάδην εἰς τὴν μάχην τοῦ Κοσσυφοπεδίου καὶ διὰ τῆς νίκης ταύτης ἀνέτρεψε τὴν τελευταίαν ἐλπίδα, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες εἶχον στηριξῆ ἐπὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης.

Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκενδέρμπεης. Ὁ Γεώργιος

Καστριώτης, τὸν ὁποῖον ὁ πατήρ του Ἰωάννης εἶχε δώσει τῷ 1431 ὡς ὄμηρον εἰς τὸν Μουράτ, ἀνετράφη εἰς τὸν ἰσλαμισμόν. Ἀφοῦ δ' ἐγένινεν εικοσαέτης περίπου τὴν ἡλικίαν, διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Μουράτ ἀρχηγὸς σανδσακίου καὶ ἔνεκα τῶν ἀνδραγαθιῶν του ἐπωνομάσθη Σκενδέρμπεης ἦτοι Ἀλέξανδρος ἡγεμὼν. Ἀλλὰ μετὰ νίκην τινὰ τοῦ Οὐνιάδου (1443) εὐρὼν μόνον τὸν Τοῦρκον ἐφένδην, ὅστις ἔφερε τὴν σφραγίδα τοῦ σουλτάνου, ἠνάγκασεν αὐτὸν διὰ τοῦ ξίφους τοῦ νὰ τῷ δώσει ἐσφραγισμένην διαταγὴν πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς Κροΐας, ἵνα δι' αὐτῆς τῷ παραδώσῃ τὴν πόλιν ἐκείνην. Μετὰ ταῦτα σφάζας τὸν ἐφένδην κατέλιπε τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον καὶ ἀνέκτισε διὰ τῆς διαταγῆς ἐκείνης τὴν κληρονομίαν τοῦ πατρός του, τὸν ὁποῖον ὁ Μουράτ εἶχε φονεύσῃ, καὶ γενόμενος πάλιν χριστιανὸς κατῴρθωσεν ἐντὸς ὀλίγου νὰ γίνῃ κύριος ὅχι μόνον τῆς Ἀλβανίας, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἠπείρου. Ὁ Μουράτ λοιπὸν κατέκλυσε εὐθὺς τὴν Ἀλβανίαν διὰ πολυαρίθμου στρατοῦ καὶ ἔμεινε ἐν αὐτῇ πολεμῶν ὑπὲρ τὰ δύο ἔτη, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη οὔτε τὴν Κροΐαν νὰ κυριεύσῃ οὔτε τὸν Σκενδέρμπεην νὰ δαμάσῃ. Ὅθεν ἐπιστρέψας κατὰκοπος εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ἀπέθανε καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ υἱὸς του Μωάμεθ Β'.

Μωάμεθ Β' (1451—1481). Ἀλώσις Κωνσταντινουπόλεως (1453). Ὁ Μωάμεθ παραλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ πάσης θυσίας· ὅθεν ἔκτισεν ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ θρακικοῦ Βοσπόρου ἐν φρούριον ἀπέναντι ἄλλου ὁμοίου, τὸ ὁποῖον εἶχε κτισθῇ ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας ὑπὸ τοῦ Βαϊαζήτ καὶ οὕτως ἤρξε τοῦ πορθμοῦ· ἔπειτα προσέλαβε διὰ πολλῶν χρημάτων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του περίφημόν τινα χύτην κανονίων, τὸν Οὐγγρον Οὐρβάν, ὅστις εἶχε δραπετεύσῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἀδριανούπολιν. Οὗτος ἔχουσε κανόνια ὑπερμεγέθη καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἐν τεράστιον, τὸ ὁποῖον μετακομισθὲν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐτοποθετήθη ἀπέναντι τῆς πύλης τοῦ Ῥωμανοῦ. Τέλος τὴν 6 Ἀπριλίου 1453 ἐπολιόρησε τὴν μητρόπολιν μετὰ 300,000 ἀνδρῶν καὶ 400 πλοίων καὶ ἤρχισε τὰς ἐφόδους κατ' αὐτῆς. Πρὸς τὰς κολοσσιαίας ταύτας δυνάμεις ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ΙΑ' Παλαιολόγος μόλις εἶχε δυνήθη ν' ἀντιτάξῃ 6,000 Ἕλληνας καὶ 4,000 μισθοφόρους Γενουάτας καὶ Ἑνετούς. Ἀλλὰ καὶ οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἐδιχονόουν μεταξὺ των μέχρι θανάτου· διότι οἱ μὲν αὐλικοὶ ἐλειτουροῦντο ἐν τῷ νὰφ τῆς Ἀγίας Σοφίας κατὰ τὸν δυτικὸν τρόπον ὑπὸ τοῦ καρδι-

ναλίου Ἰσιδώρου, ὃ δὲ λαὸς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ περιδόξου Γεωργίου Σχολαρίου τοῦ μετέπειτα πατριάρχου Γενναδίου ἐν ἄλλαις ἐκκλησίαις κατὰ τὸ ἀνατολικὸν δόγμα. Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῆς πόλεως. Καὶ ὅμως ὁ Μωάμεθ δὲν κατῴρθωσε τίποτε μέχρι τῆς 25 Μαΐου· διότι ἡ εἰσοδος τοῦ λιμένος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο εὐπρόσβλητος, ἐφράσσετο δι' ἀλύσεως, τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχον δυνηθῆναι διαρρήξωσιν· ὅθεν ὁ Μωάμεθ, ἵνα προσβάλῃ τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης, μετήνεγκε τὰ πλοῖά του ἐν μιᾷ νυκτὶ εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον ἐπὶ σανιδωτῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν κατεσκεύασε διὰ τοῦ Γαλατᾶ. Πρὶν δ' ἐπιχειρήσῃ ἔφοδον γενικὴν, προέτεινεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα νὰ παραδῶσῃ τὴν πόλιν διὰ συνθήκης, καθ' ἣν αὐτὸς μὲν ν' ἀναχωρήσῃ εἰς Πελοπόννησον καὶ ν' ἄρχῃ ἐν αὐτῇ ἀνενόχλητος, οἱ δὲ κάτοικοι νὰ διαφύγωσι τὴν σφαγὴν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέρριψε τὴν πρότασιν ταύτην εἰπὼν ὅτι ἔχει ἀπόφασιν ν' ἀποθάνῃ ὑπὲρ τῆς πατρίδος του. Ὅθεν τὴν 28 Μαΐου ὅλος ὁ στρατὸς παρεσκευάσθη νὰ ἐπιχειρήσῃ ἔφοδον καὶ ἀπὸ τῆς ξηρᾶς καὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης τὴν ἐπιούσαν, ἣτις ἦτο ἡμέρα Τρίτη. Ἡ πυροκρότησις τοῦ τεραστίου κανονίου ἔδωκε τὴν πρωΐαν τῆς 29 Μαΐου τὸ σύνθημα τῆς ἐφόδου. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξε φοβερός· δύο ὥραι εἶχον παρέλθῃ, ὅτε ὁ Ἰουστινιάνης πληγωθεὶς εἰς τὴν χεῖρα ἔφυγεν εἰς τὸν Γαλατᾶν, τὸ ὁποῖον ἐπροξένησε γενικὴν δειλίαν καὶ ἀθυμίαν. Ἐν ᾧ δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐμάχετο γενναίως ἐν τῇ πύλῃ τοῦ Ῥωμανοῦ, οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν διὰ τινος ἄλλης πύλης· καὶ ἡ φωνὴ ὅτι «οἱ Τοῦρκοι εἶναι ἐν τῇ πόλει» διέσπειρε τὸν τρόμον εἰς τοὺς ὑπερασπιστάς αὐτῆς. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος κατανοήσας πλέον ὅτι ἦτο ἀδύνατος ἡ περαιτέρω ἀντίστασις ὤρμησεν εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐλάμπρυνε διὰ τοῦ ἡρώϊκοῦ του θανάτου τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Οὕτω λοιπὸν ὁ ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐγίνε τζαμίον καὶ ἡ ἐλληνικὴ αὐτοκρατορία κατελύθη, ἀφοῦ διήρκεσε 1058 ἔτη (395—1453) καὶ διέσωσε τὴν ὀρθοδοξίαν, τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐφωτίσθη ἡ ἀπαιδέυτος δυτικὴ Εὐρώπη καὶ ἐγεννήθη ὁ νέος πολιτισμὸς αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΩΘΟΝ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ (1453—1821).

Νέαι κατακτήσεις Μωάμεθ. Ὁ Μωάμεθ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηκολούθησε τὸ κατακτητικὸν αὐτοῦ ἔργον. Οὕτω κατὰ τὰ ἔτη 1455 καὶ 1456 ὑπέταξε τὴν Λέσβον, τὴν Θάσον, τὴν Σαμοθράκην, τὴν Ἰμβρον, τὴν Λήμνον, τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Βοσνίαν. Κατὰ δὲ τὰ δύο ἀκόλουθα (1458—1460) ἀφῆρσε τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῶν Ἀκκαιοῶν τῆς Φλωρεντίας καὶ τὴν Πελοπόννησον ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος Δημητρίου καὶ Θωμᾶ πλήν τῶν παράλιων ἐνετικῶν κτήσεων. Καὶ ὁ μὲν Δημήτριος, τοῦ ὁποίου τὴν θυγατέρα ἔλαβε σύζυγον ὁ σουλτᾶνος, ἔζησεν ἡσύχως εἰς τὴν πόλιν τῆς Θοράκης Αἴνον, ὁ δὲ Θωμᾶς ἀπῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου δι' ἐλέου τοῦ πάπα διήνυσεν τὸν ὑπόλοιπον αὐτοῦ βίον. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Μωάμεθ ἔστρεψε τὰ βλέμματά του πρὸς τὸν Εὐξείνιον Πόντον· ἀφῆρσε τὴν Ἀμάσειαν ἀπὸ τῶν Γενουατῶν καὶ τὴν Σινώπην ἀπὸ τοῦ Ἰσμαήλ-μπέη. Ἡ Καραμανικὴ δυναστεία καὶ ὁ Χὰν τῆς Κριμαίας ὑπετάγησαν εἰς αὐτόν· ὁ δ' Ἕλλην αὐτοκράτωρ τῆς Τραπεζοῦντος Δαυὶδ Κορνηνὸς καταπλαγεὶς ἐκ τῶν ἀπειλῶν τοῦ σουλτάνου παρέδωκεν εἰς αὐτόν τὰς κλεῖδας τῆς πόλεως ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ ὅτι ἤθελεν ἔχει ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας του. Ἀλλ' ὁ Μωάμεθ δὲν ἐτήρησε τὴν συμφωνίαν καὶ ὁ δυστυχὴς αὐτοκράτωρ ἀρνήθεις ν' ἀλλάξῃ τὴν θρησκείαν του ἀπεκεφαλίσθη μετὰ τῶν ἐπτά υἱῶν του.

Πανταχοῦ λοιπὸν τὰ ὄπλα τοῦ σουλτάνου ἦσαν νικηφόρα· μόνος δὲ ὁ Σκενδέρμπεης εἶχεν ἐμποδίσῃ τὴν θριαμβευτικὴν πορείαν τῆς ἡμισελήνου. Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μουράτ ὁ κατ' αὐτοῦ ἀγὼν δὲν εἶχε διακοπῇ, ἀλλ' ἐκάστη νέα μάχη προσέθετε νέον ὄνομα εἰς τὸν μακρὸν κατὰλογον τῶν νικῶν τοῦ ἀτρομήτου Ἀλβανοῦ. Μόλις δὲ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ Ἀλβανία ὑπετάγη (1467). Μετ' ὀλίγον δὲ ὁ Μωάμεθ ἀπέσπασεν ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν τὴν Εὐβοίαν καὶ ἀποστείλας τὸ ἱππικόν του εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν διέσπειρε τὸν τρόμον εἰς ἅπασαν τὴν χερσόνησον· ἕνεκα τούτου ἡ ἐνετικὴ δημοκρατία ἐζήτησε μετὰ ταπεινότητος τὴν εἰρήνην, τῆς ὁποίας ἤξιώθη, ἀφοῦ ἀνεδέχθη νὰ παρα-

χωρήσει τὴν Σκόδραν καὶ νὰ πληρώνη φόρον ἐτήσιον (1479). Τελευταῖον δὲ ὁ Μωάμεθ ἀπέθανεν, ἀφοῦ ἐπραγματοποίησε τὸ ὄνειρον πάντων τῶν μουσουλμάνων. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο πρωτεύουσα τοῦ ἰσλαμισμοῦ· αἱ ἑλληνικαὶ δυναστεῖαι τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Τραπεζοῦντος ἦσαν κατεστραμμέναι· ἡ ἑλληνικὴ χερσόνησος καὶ ἡ Μικρὰ Ἀσία ἦσαν ὑπὸ τὸ αὐτὸ σκῆπτρον.

Πολιτικὴ Μωάμεθ Β΄. Ὁ Μωάμεθ, ἔν' ἀσφάλισεν τὴν ἐν Εὐρώπῃ κατάκτησίν του, ἀφῆκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐλευθέραν τὴν ἄσκησιν τῆς θρησκείας των καὶ τῆς γλώσσης των καὶ διώρισε πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον τὸν μετονομασθέντα Γεννάδιον. Ἀφοῦ δὲ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ἕλληνες διετήρησαν τὴν θρησκείαν των καὶ τὴν γλῶσσάν των, ἐσχημάτισαν εὐρείαν κοινότητα ἐντελῶς κεχωρισμένην ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἔθνους. Ἀρχηγὸς δὲ τῆς κοινότητος ταύτης ἦτο ὁ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅστις περιεστοιχίζετο ὑπὸ συνόδου ἀρχιεπισκόπων. Τὰ μέλη τῆς συνόδου ἦσαν ἀπηλλαγμένα πάσης φορολογίας· ἀλλὰ καὶ ἕκαστος ἐπίσκοπος ἐν τῇ διοικήσει του ἀπέλαυε τὰ αὐτὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα ὁ πατριάρχης μετὰ τῶν μελῶν τῆς συνόδου, καὶ διεχειρίζετο θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν τινα ἀστυνομίαν.

Τὰ κτήματα τῶν μεγάλων ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν ἐδημεύθησαν· ἐκ τούτων δὲ τὰ μὲν πλεῖστα παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς διακεκριμένους Τούρκους, τὰ δὲ λοιπὰ εἰς τὰ τζαμιά ὡς « βακούφια ». Τὰ κτήματα ὁμῶς τῶν μικρῶν οἰκογενειῶν ἔμειναν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ῥαγιαδῶν (ὑποδοῦλων), οἵτινες ὤφειλον νὰ πληρώνωσι τὸ πέμπτον τοῦ εἰσοδήματος καὶ φόρον κεφαλικὸν (χαράτσι) ἀπὸ τοῦ 16ου ἔτους τῆς ἡλικίας καὶ νὰ προσφέρωσιν ἓνα ἐκ τῶν παιδῶν των εἰς τὸ τάγμα τῶν γενιτσάρων. Ἐκάστη δὲ κοινότης ἐξέλεγε τὸν ἄρχοντα αὐτῆς (δημογέροντα καὶ προεστῶτα ἤτοι κοτζάμπασιν), ὅστις ὠριζε τὸ χαράτσι καὶ τοὺς ἄλλους φόρους.

Βαῖαζήτ Β΄ (1481) καὶ Σελίμ Α΄ ὁ Ἀγρίος (1512—1520). Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Μωάμεθ Β΄ Βαῖαζήτ Β΄ ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον τοῦ πατρός του· ἀπέσπασεν ἀπὸ τῶν Οὐγγρων τὴν Κροατίαν καὶ ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν τὴν Ναύπακτον, τὴν Πύλον, τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην. Ὁ δὲ διαδεχθεὶς αὐτὸν Σελίμ Α΄ ἐκήρυξε πόλεμον κατὰ τῆς Περσίας καὶ νικήσας κατέλαβε τὴν Ταυρίδα καὶ τὴν Ἀρμενίαν (1514)· ἔπειτα ὑπέταξε τὴν Αἴγυπτον καὶ ἔθηκεν οὕτω τέρμα εἰς τὴν ἐν αὐτῇ δυναστείαν τῶν Μαμελούκ-

κων (1517). Κατέθλιψεν ὁμως τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἕλληνας, μεταβαλὼν πάσας τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν εἰς τζαμιά.

Σουλεϊμάν Β' (1520—1566). Ὁ Σουλεϊμάν Β' εἶναι γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς *κατακτητὴς, μεγαλοπρεπὴς καὶ νομοθέτης*. Οὗτος ἦτο ἐπιχειρηματικώτερος καὶ ὀλιγώτερον βάρβαρος τῶν προκατόχων του. Ἀφοῦ ἐκυρίευσεν τὸ Βελιγράδιον καὶ ἄλλα τινὰ φρούρια, τὰ ὁποῖα ἐν τῇ Σερβίᾳ κατεῖχον οἱ Οὐγγροι, ἐστράτευσεν εἰς τὴν Ῥόδον, ἵνα διώξῃ ἐκεῖθεν τοὺς ἱππότες τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλὴμ. Τὸ τάγμα τοῦτο τῶν ἱπποτῶν εἶχε συσταθῇ ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν, ἵνα ἐπαγρυπνῇ εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἁγίων τόπων καὶ εἰς τὴν περίθλαψιν τῶν νοσούντων προσκυνητῶν· ἀφοῦ δὲ ἡ Παλαιστίνη ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἦλθεν εἰς τὴν Ῥόδον καὶ ἐγκατεστάθη τῷ 1510. Ἐκτοτε οἱ ἱππότες, πιστοὶ εἰς τοὺς κανονισμοὺς τοῦ τάγματός των, δὲν εἶχον παύσῃ πολεμοῦντες πρὸς τοὺς Ὀθωμανοὺς. Ὁ δὲ Σουλεϊμάν μετὰ πεντάμηνον ἀγῶνα ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτῶν τὴν Ῥόδον καὶ ὀκτῶ ἄλλας νήσους ἐξαρτωμένας ἀπ' αὐτῆς (1522). Οἱ ἱππότες στερηθέντες τὴν Ῥόδον ἔλαβον παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Καρόλου Ε' τὴν Μελίτην καὶ ἐκτοτε τὸ τάγμα αὐτὸ ἐπωνομάσθη Μελιταῖον. Μετὰ ταῦτα ὁ Σουλεϊμάν κατέστησε φόρου ὑποτελῇ τὴν Οὐγγαρίαν καὶ ὑπέταξε τὴν Νάξον, τὴν Χίον, τὴν Σάμον, τὸ Ναύπλιον καὶ τὴν Μονεμβασίαν· κατὰ δὲ τὸ 1529 ἐνέβαλεν εἰς τὴν Αὐστροίαν καὶ ἐνεφανίσθη ἔμπροσθεν τῆς Βιέννης, ἀλλ' ἠναγκάσθη μετὰ εἴκοσι ματαίας ἐφόδους νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐπειτα ὁμως ἐκυρίευσεν τὴν Ὑμένην ἣτοι τὴν Εὐδαίμονα Ἀραβίαν καὶ διορίσας ναύαρχον τὸν ἀρχιπειρατὴν Χαϊρεδδὴν Βαρβερούσσην, ὅστις ἐξουσίαζε τὴν Ἀλγερίαν καὶ τὴν Τύνιδα, ἤνωσε τὰς χώρας ταύτας μετὰ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Οὕτω τὸ τουρκικὸν κράτος ἐπὶ τοῦ Σουλεϊμάν ἔλαβε τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἑκτασιν.

Σελίμ Β' (1566—1574)· ναυμαχία ἐν Ναυπάκτῳ. Ὁ Σελίμ γενόμενος σουλτᾶνος ἐστράτευσεν κατὰ τῆς Κύπρου, τὴν ὁποίαν κατεῖχον τότε οἱ Ἑνετοὶ (1570). Μετὰ τρίμηνον δὲ πολιορκίαν ἐκυρίευσεν τὴν μητρόπολιν τῆς νήσου Λευκωσίαν καὶ τὰ ἄλλα φρούρια πλὴν τῆς Φαμαυγούστης, ἣτις μετὰ ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν ἐνὸς ἔτους παρεδόθη δι' ἑλλειψιν τροφῶν (1571). Διαρκούσης δὲ τῆς πολιορκίας οἱ Τουρκικοὶ στόλοι ἐλεηλάτουν φρικωδῶς τὴν Κρήτην καὶ τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ἐξέτεινον τὰς ἐπιδρομὰς των μέχρι τῶν παραλίων τῆς Δαλ-

ματίας. Ἐν τούτῳ ὁ πάπας Πίος Ε' κατήρτισε συμμαχίαν τινὰ μετὰ τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Βενετίας· οὕτω 210 συμμαχικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου Β' Δὸν Ἰωάννην ἐναυμάχησαν παρὰ τὴν Ναύπακτον κατὰ 300 τουρκικῶν καὶ κατέστρεψαν αὐτὰ (1571). Ἄλλ' οἱ σύμμαχοι δὲν ἐκαρπώθησαν τὴν νίκην αὐτῶν· ἕνεκα ζηλοτυπίας ἐχωρίσθησαν καὶ ἡ Ἑνετία μονωθεῖσα ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ μὲ τὸν Σελὶμ συνθήκην, καθ' ἣν παρητήθη τὰ δικαιώματα, τὰ ὅποια εἶχεν ἐπὶ τῆς Κύπρου (1573). Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Σελὶμ ἄρχεται ἡ παρακμὴ τοῦ Τουρκικοῦ κράτους.

Πόλεμος Τούρκων κατὰ Ἑνετῶν περὶ Κρήτης (1645—1669). Οἱ Τοῦρκοι ἐπανορθώσαντες τὰς ζημίας, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν παρὰ τὴν Ναύπακτον, διέρρηξαν τὴν συνθήκην καὶ ἐπανέλαβον τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἑνετῶν, μεθ' ὧν πάντοτε συνετάσσοντο οἱ Ἕλληνες. Ἀφοῦ δ' ἐκυρίευσαν τὰ Χανία καὶ τὴν Σοῦδαν, ἀπέκλεισαν τὸ Ἡράκλειον, τὸ ὅποῖον ὅμως ἀντέστη περὶ τὰ 20 ἔτη. Οἱ πολιορκούμενοι ὑπὸ τὸν διοικητὴν τῆς νήσου Κορνᾶρον ὑφίσταντο τὰ πάνδεινα μέχρι τοῦ 1655, ὅτε ἀνέπνευσαν κατὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ Δ' κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Λεοπόλδου Α'. Ἀλλὰ κατὰ τὸ 1666 ὁ Μωάμεθ συνομολογήσας εἰρήνην μὲ τὸν Λεοπόλδον ἔπεμψεν εἰς τὴν Κρήτην τὸν περίφημον βεζίρην Κιουπερλὴν μετὰ τοῦ Ἑλληνος Παναγιώτου Νικουσίου, ὅστις ἦτο διερμηνεὺς τῆς Πύλης. Ὁ βεζίρης οὗτος ἤρχισε δραστικώτερον τὴν πολιορκίαν· ὥστε, ἀφοῦ τὸ φρούριον περιῆλθεν εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν, ὁ στρατηγὸς Φραγκῖσκος Μοροζίνης διεπραγματεύθη μετὰ τοῦ Παναγιώτου Νικουσίου περὶ εἰρήνης καὶ ἐπέτυχεν αὐτὴν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1669. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ὁ Παναγιώτης Νικουσίος ἔτυχε μεγάλην εὐνοίαν παρὰ τῷ σουλτάνῳ· διότι ἡ παράδοσις τῆς Κρήτης εἰς τοὺς Τούρκους ὠφέλειτο εἰς τὴν διπλωματικὴν δεξιότητα αὐτοῦ. Ἡ εὐνοία αὕτη ἐπέδρασε σπουδαίως εἰς τὴν τύχην τῶν Ἑλλήνων καὶ πρὸ πάντων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, οἵτινες ἀπὸ τῆς συνοικίας Φαναρίου, ὅπου κατῴκουν, ὠνομάσθησαν Φαναριῶται· διότι διὰ τοῦ Νικουσίου ἔλαβεν ἕκτοτε τὸ ἀξίωμα τοῦ διερμηνέως μεγάλην σημασίαν καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ πρῶτος ἐκ τῶν Ἑλλήνων, ὅστις ἀνεδείχθη μέγας διερμηνεὺς τῆς Πύλης.

Πόλεμος Ἑνετῶν κατὰ Τούρκων (1683—1687) καὶ εἰρήνη Καρλοβιτσίου (1699). Οἱ Ἑνετοὶ καιροφυ-

λακτοῦντες τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι περιῆλθον εἰς νέον πόλε-
 λον κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Λεοπόλδου, διέρρηξαν τὴν
 μετ' αὐτῶν εἰρήνην. Ὁ στρατηγὸς Μοροζίνης ἀπέβη εἰς τὴν Πελο-
 πόννησον καὶ τῇ συνδρομῇ τῶν Ἑλλήτων ἐκυρίευσεν ἀπάσας τὰς πό-
 λεις αὐτῆς πλὴν τῆς Μονεμβασίας· ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ ταύτῃ ἡ ἐνετικὴ
 γερουσία ὠνόμασεν αὐτὸν Πελοποννησιακόν. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ Μορο-
 ζίνης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐπολιόρκησε τὰς Ἀθήνας. Δυσ-
 τυχῶς δ' ἐν τῇ πολιορκίᾳ ταύτῃ βόμβα πεσοῦσα εἰς τὸν Παρθενῶνα,
 τὸν ὁποῖον οἱ Τοῦρκοι ἐχρησιμοποιοῦν ὡς ἀποθήκην πυρίτιδος, ἐκολό-
 θωσε τὸ ἀριστούργημα τοῦ Φειδίου, τὸ ὁποῖον ἕως τότε ἦτο ἀκέραιον
 (26 Σεπτεμβρίου 1687). Ὁ δὲ Μοροζίνης μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Ἀθη-
 νῶν, ἀφοῦ ἐσύλησεν ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως πολλὰ ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ
 τὰ ἀπέστειλεν εἰς τὴν Βενετίαν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον,
 ὅπου ὑπέταξε καὶ τὴν Μονεμβασίαν (1690). Ἀλλ' ἡ εὐτυχία αὕτη
 τῶν Ἑνετῶν δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον· διότι ἡ συνομολογηθεῖσα εἰ-
 ρήνη ἐν Καρλοβιτσίῳ διὰ τοῦ πληρεξουσίου τῆς Πύλης Ἀλεξάνδρου
 Μαυροκορδάτου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Λεοπόλδον ἀπέδωκεν εἰς τὴν
 Τουρκίαν τὴν Ἀττικὴν καὶ ἀνεγνώρισε τὴν Ἑνετίαν κυρίαν μόνον τῆς
 Πελοποννήσου.

Διοικήσεις Πελοποννήσου ὑπὸ Ἑνετῶν. Ἡ τύχη τῆς
 Πελοποννήσου ἐξηρτήθη πλέον ἀπὸ ἓν χριστιανικὸν πεφωτισμένον ἔθνος,
 τὸ ὁποῖον διεχειρίζετο τὴν ἐξουσίαν του ἐν εἰρήνῃ· ἅπαντες λοιπὸν οἱ
 Πελοποννήσιοι περιέμενον νόμους, οἱ ὁποῖοι νὰ ἐγγυῶνται τὴν τάξιν,
 τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ τῆς ἐμπορίας καὶ ἐν γένει ὅλα τὰ
 ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα ἔχει μία κυβέρνησις ἀγαπῶσα τὰς τέχνας, τὰς ἐπι-
 στήμας καὶ τὴν ἐλευθερίαν. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ πράγματα ἀπέδειξαν
 τὸ ἐναντίον· οἱ πεπολιτισμένοι χριστιανοὶ διψήκησαν πολὺ χειρότερον
 τῶν βαρβάρων μουσουλμάνων· διότι ἐγίνωσκον νὰ τυραννῶσι μεθοδι-
 κώτερον καὶ ν' ἀπορροφῶσι τὴν ἱκμάδα τῆς χώρας τεχνικώτερον διὰ
 παντοίων αὐθαιρέτων φόρων.

**Νέος πόλεμος Τούρκων κατὰ Ἑνετῶν καὶ Αὐστρια-
 κῶν.** Οἱ Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν μέγαν βεζίρην Ἀλῆν ἐστράτευσαν εἰς τὴν
 Πελοπόννησον καὶ ἐκυρίευσαν αὐτὴν ἐντὸς ἐνὸς μηνός· διότι ὑπεστη-
 ρίχθησαν ἰκθύμως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὡς ἀποστρεφόμενων τὴν ἀπο-
 τρόπαιον κυβέρνησιν τῶν Ἑνετῶν. Οὕτως ἀνεφάνησαν ἐν τῇ Πελοπον-
 νήσῳ καὶ πάλιν οἱ πασάδες, οἱ μπέιδες καὶ οἱ ἀγάδες μετὰ τῶν συνή-

θων καταπίεσεων καὶ ὕβρεων. Οἱ κοτζαμπάσιδες ἀνέλαβον τὴν ἐξουσίαν, ἥτις ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατὰθλιψιν τῶν ὁμογενῶν των ὑπὸ τὴν μάστιγα τῶν Τούρκων δεσποτῶν. Μόνοι δὲ οἱ ὀρεσίβιοι Μανιάται ἐξηκολούθησαν νὰ ὑπερασπίζονται κατὰ τῶν Τούρκων, ὡς αὐτὸ τοῦτο εἶχον πράξῃ καὶ κατὰ τῶν Ἑνετῶν. Μετὰ δὲ τὴν κατάκτησιν τῆς Πολιοποννήσου οἱ Τοῦρκοι ἐλεηλάτησαν τὰ Κύθηρα καὶ τὴν Ζάκυνθον καὶ ἀποβάντες εἰς τὴν Κέρκυραν ἐπολιόρκησαν τὴν πόλιν. Ἀλλὰ μαθόντες, ὅτι οἱ στρατὸς αὐτῶν ἡττήθη ἐν Οὐγγαρία ὑπὸ τοῦ περιωνύμου πρίγκηπος Εὐγενίου, ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν. Ἡ ἐνδοξος αὕτη νίκη τοῦ Εὐγενίου ἠνάγκασε τὸν σουλτᾶνον Ἀχμέτ Γ' νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Καρόλου Σ' εἰρήνην, ἥτις καὶ ὑπεγράφη ἐν Πασσαροβιτσίῳ τῷ 1718. Κατ' αὐτὴν ὁ μὲν αὐτοκράτωρ Κάρλος ὠφελήθη μεγάλως, οἱ δὲ Ἑνετοὶ διετήρησαν τὰς Ἰονίους νήσους καὶ τὰς ἐπὶ τῆς Ἠπείρου τρεῖς πόλεις, τὴν Πρέβεζαν, τὸ Βουθρωτὸν καὶ τὴν Πάργαν.

Ἀρματωλοὶ καὶ κλέφται. Οἱ Ἕλληνες τῶν πεδινῶν μερῶν ὑπετάγησαν εὐκόλως εἰς τοὺς Τούρκους, ἀλλ' οἱ ἐπὶ τοῦ Ὀλύμπου, τοῦ Πηλίου, τῆς ὀροστοιχίας τῆς Πίνδου καὶ τῶν ὀρέων Ἀγραφῶν ἔμμενον ἀνυπότακτοι. Οἱ Τοῦρκοι, ἀφοῦ μάτην προσεπάθησαν νὰ ὑποτάξωσι τὰ ἀνυπότακτα ἐκεῖνα στίφη, ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ συνομολογήσωσι μετὰ τινων ἐξ αὐτῶν συνθήκας. Κατ' αὐτάς ἀνεγνωρίσθησαν ἐπὶ τοῦ Σουλεϊμᾶν Β' τὰ ἐλληνικὰ τάγματα τῶν ἀρματωλῶν, τὰ ὅποια διανεμημένα εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας ἔλαβον τὴν ἐντολὴν νὰ φυλάττωσι τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς διόδους (δερβενάκια). Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Στερεὰ καὶ ἡ Βόρειος Ἑλλὰς ἦτο διηρημένη εἰς 19 ἢ 20 ἀρματωλίκια ἢ καπετανᾶτα. Ὅσοι δὲ τῶν ὀρεσιβίων δὲν ἤθελον νὰ δεχθῶσι τὰς συνθήκας τῶν Τούρκων ἐξηκολούθουν νὰ ζῶσιν ἐπὶ τῶν ὀρέων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ὀρμώμενοι ἐλεηλάτουν τοὺς ἀγροὺς τῶν Τούρκων. Οὗτοι ὠνομάζοντο κλέφται. Ἐνίοτε δὲ ὁ ἀρματωλός, ὅστις καθίστατο ὑποπτος εἰς τοὺς Τούρκους διὰ τῶν ἀνδρείων παληκαριῶν του, ἐγίνετο κλέφτης· ἀλλὰ καὶ ὁ κλέφτης ἐνίοτε ἐπιθυμῶν βίον ἡσυχον ἤρχετο καὶ ἐτάσσετο εἰς τὰ τάγματα τῶν ἀρματωλῶν, ὅπου εὗρισκε μισθὸν τακτικὸν καὶ δὲν ἐφοβεῖτο πλέον τὴν καταδίωξιν τῶν γενιτσαρῶν καὶ τῶν σπαχίδων.

Φαναριῶται ἡγεμόνες Μολδαυίας καὶ Βλαχίας. Οἱ Φαναριῶται προήχθησαν ὑπὸ τῆς Πύλης ὅχι μόνον εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου διερμηνέως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ὁσποδάρου (ἡγε-

μόνος) τῆς Μολδαυίας καὶ τῆς Βλαχίας. Ἐκ τούτων δὲ πρῶτος διωρίσθη ἡγεμὼν τῆς Μολδαυίας καὶ ἔπειτα τῆς Βλαχίας ὁ Νικόλαος Μαυροκορδάτος ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, ὅστις εἶχεν ἀποσταλῆ εἰς τὸ Καρλοβίτσιον ὡς πληρεξούσιος τῆς Πύλης. Μετ' αὐτὸν δὲ ἀνέβη εἰς τὸν ἡγεμονικὸν θρόνον ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντῖνος, ὅστις εἰσήγαγεν εἰς τὴν Μολδαυίαν νόμους σοφοὺς, ἐπροστάτευσεν τὴν παιδείαν συστήσας σχολεῖα καὶ γυμνάσια. Τοιουτοτρόπως δύο τάξεις ἀνθρώπων ἐφαίνοντο ὅτι εἶχον ὑπαρξιν ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει, οἱ κλέφται καὶ οἱ Φαναριῶται, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν ἦσαν ἐλεύθεροι διὰ τῆς διηνεκοῦς ὀπλοφορίας, οἱ δὲ διὰ τῶν γνώσεων αὐτῶν.

Ῥητοσχέσεις ἀπελευθερώσεως Ἑλλήνων ὑπὸ Ρωσσίας. Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας Μέγας Πέτρος, συλλαβὼν τὸ σχέδιον τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, περιεποιεῖτο τοὺς Ἕλληνας πέμπων ἄφθονα δῶρα εἰς τὰ μοναστήρια καὶ εἰς τὰς ἐπισκοπὰς τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὴν ἱερὰν σύνοδον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ σχέδιον δὲ τοῦτο ἔμεινεν ἀνεκτέλεστον, διότι ὁ Πέτρος ἡττήθη παρὰ τὸν Προῦθον ποταμὸν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Ἀχμέτ Γ' (1711)· ἀλλ' ὅπως οὖν ἀνεξωπύρησεν εἰς τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων τὴν πεποίθησιν τοῦ νὰ ἐλπίζωσιν εἰς τὴν ὁμόθηρσκον Ῥωσσίαν τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν. Ἐκτοτε ἡ Ῥωσσία δὲν ἔπαυσε τοῦ νὰ κολλακεύῃ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων περὶ ἀπελευθερώσεως αὐτῶν διὰ τοῦτο πάμπολλοι Ἕλληνες ἐρχόμενοι εἰς τὴν Πετρούπολιν ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς αὐτοκρατορίας καὶ προήγοντο εἰς ἀξιώματα. Ἐν ᾧ δὲ τὰ πράγματα εἶχον τοιουτοτρόπως, ἀνέβη εἰς τὸν ῥωσικὸν θρόνον ἡ Αἰκατερίνη Β', ἥτις ἦτο ἡ ἀληθὴς κληρονόμος τοῦ πνεύματος τοῦ Μεγάλου Πέτρου. Αὕτη ἔπεμψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν ἐκ Μακεδονίας Γεώργιον Παπάζωλην, ὅστις εἶχεν ἀξιωθῆ νὰ γίνῃ λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ φρουρᾷ, ἵνα διεγείρῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπανάστασιν (1766). Ὁ Παπάζωλης ἐλθὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἔλαβε τὴν ὑπόσχεσιν παρὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Ἰωάννου Μαυρομιχάλη καὶ τοῦ προεστῶτος τῶν Καλαμῶν Παναγιώτου Μπενάκη, ὅτι ἤθελον ἐξεγείρῃ τοὺς Πελοποννησίους, ἂν οἱ Ῥῶσσοι ἐνεφανίζοντο εἰς τὰ ἑλληνικὰ παράλια μετὰ πλοίων καὶ ὀπλῶν ἱκανῶν.

Πρώτη ἐπανάστασις Ἑλλήνων ὑπὸ Αἰκατερίνης Β' (1770 — 1774). Ὅτε λοιπὸν ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐκήρυξε

τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ ὁ Ῥῶστος Θεόδωρος Ὀρλώφ κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Οἰτύλου, ἐπανέστησαν εὐθὺς οἱ Ἑλλη-
 ληνες. Ὁ μὲν Θεόδωρος ἐπολιόρχησε τὴν Κορώνην, ὁ δὲ Μυκόνιος
 Ψαρὸς ἐκυρίευσεν τὸν Μιστράν. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τούτῳ ὁ Ῥῶστος
 στρατηγὸς Ἀννίβας κατέλαβε τὴν Πύλον καὶ ὁ Θεόδωρος Ὀρλώφ
 μετήνεγκε τὸν στόλον του εἰς τὸν εὐρύχωρον λιμένα αὐτῆς, μὴ δυνη-
 θείς νὰ κυριεύσῃ τὴν Κορώνην. Μετ' οὐ πολὺ δὲ κατέπλευσεν εἰς τὸν
 λιμένα τοῦ Ναυαρίνου καὶ ὁ κυρίως ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας Ἀλέξιος
 Ὀρλώφ, ὅστις διέταξε τὸν Ψαρὸν νὰ στρατεύσῃ κατὰ τῆς Τριπόλεως.
 Ἐν ᾧ δὲ οὗτος ἤρχισε νὰ πολιορκῇ αὐτήν, αἶφνης τὰ πράγματα ἔλα-
 βον ἄλλην μορφήν. Ὁ σουλτᾶνος Μουσταφᾶς Γ' ἐξυπνήσας ἐκ τῆς
 ληθαργίας του ἔλαβε τέλος πάντων μέτρα ὁραστήρια πρὸς ματαίωσιν
 τῆς ῥωσικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐν ᾧ στόλος ἀξιόλογος ἐξέπλεεν ἐκ τοῦ
 Ἑλλησπόντου εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, στίφη Ἀλβανῶν πολυάριθμα
 εἰσέβαλον εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ κατέστειλαν πανταχοῦ τοὺς ἐπα-
 ναστάτας. Ὁ δὲ Ἀλέξιος Ὀρλώφ ἀπέπλευσεν ἐκ τῆς Πύλου, ἀφήσας
 τοὺς δυστυχεῖς συμμάχους του Ἑλληνας εἰς τὴν διάκρισιν τῶν Ἀλ-
 βανῶν καὶ Τούρκων, καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Θεοδώρου καὶ
 τοῦ Ἀγγλοῦ ναυάρχου Ἐλφιστῶνος, ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχε κατα-
 πλεύσῃ εἰς τὴν Μεσόγειον μετὰ νέας ῥωσικῆς μοίρας. Αἱ ἠνωμένοι
 αὐταὶ δυνάμεις ἐπλευσαν εἰς τὴν Χίον καὶ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1770
 ἐπυρπόλησαν τὸν τουρκικὸν στόλον παρὰ τὸν ὄρμον τοῦ Τσεσμέ. Ἡ δὲ
 αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη Β' ἀρκουμένη εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Ἀζώφ καὶ
 τῆς Κριμαίας συνέθετο τὴν εἰρήνην τοῦ Καϊναρτζῆ, καθ' ἣν εἰς μὲν
 τὴν Τουρκίαν ἀπεδόθησαν αἱ κατὰ τὸν πόλεμον καταληφθεῖσαι νῆσοι
 τοῦ Αἰγαίου πελάγους, εἰς δὲ τοὺς Ἑλληνας ἐδόθη ἀμνηστία γενικὴ
 καὶ ἐλευθέρᾳ ἄσκησις τῆς θρησκείας των (1774).

**Ἑρήμεωσις Πελοποννήσου καὶ φονικὸν βούλευμα
 Τούρκων.** Εὐθὺς δὲ ἀφοῦ οἱ Ῥῶσσοι ἀνεχώρησαν ἐκ τῆς Ἑλλάδος,
 ἡ τουρκικὴ κυριότης ἀποκατεστάθη πανταχοῦ διὰ σφαγῶν. Πᾶσαι αἱ
 ἐπαρχίαι τῆς Πελοποννήσου, ὅσαι εἶχον δεχθῇ τοὺς Ῥώσσους, ἐτιμω-
 ρήθησαν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Οἱ δὲ Ἀλβανοί, ἀφοῦ ἠρήμωσαν τὴν
 Πελοπόννησον, δὲν ἤθελον πλέον ν' ἀπέλθωσιν ἐξ αὐτῆς ἐπὶ τῇ προ-
 φάσει ὅτι δὲν ἔλαβον τὸν ὀφειλόμενον μισθόν. Ἐτόλμησαν μάλιστα νὰ
 συμπλακῶσι καὶ πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ νικήσαντες αὐτοὺς ὑπὸ τὰ
 τείχη τοῦ Ναυπλίου ἐξηκολούθησαν νὰ λεηλατῶσι καὶ νὰ φονεύωσι

τούς Ἕλληνας καὶ ἐνίοτε καὶ τοὺς Τούρκους. Τότε πολλὰ μέλη τοῦ διβανίου (1) ἐβουλευθήσαν νὰ ἐξολοθρεύσωσι τοὺς Ἕλληνας διὰ τῶν Ἀλβανῶν· ἀλλ' ὁ Χασάν πασᾶς, ὅστις ἦτο εἰς τῶν μεγίστων στρατηγῶν τῆς Τουρκίας, ἀντέστη κατὰ τοῦ βουλευµατος ἐκείνου παρστήσας ὅτι οὕτως ἤθελον στερηθῇ τὸ χαράτσι, τὸ ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ἐπλήρωνον. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο ἔπεισε τὸ διβάνιον νὰ μεταβάλλῃ γνώμην καὶ ὁ Χασάν ἐλθὼν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὑποστηριχθεὶς ὑπὸ τῶν κλεφτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν οἱ Κολοκοτρῶναι Ἀναγνώστης καὶ Κωνσταντῖνος, κατέστρεψε τοὺς ἐπιφόβους ἐκείνους μισθοφόρους παρὰ τὴν Τρίπολιν (1779).

Ἀνάπτυξις ναυτιλίας καὶ ἐμπορίας Ἑλλήνων. Ἀπὸ τῆς συνθήκης τοῦ Καϊναρτζῆ ἀνεπτύχθη μεγάλως ἡ ναυτιλία καὶ ἐμπορία τῶν Ἑλλήνων· διότι ἕκτοτε τὰ πλοῖα τῆς Ὑδρας, τῶν Σπιδων, τῶν Ψαρῶν καὶ ἄλλων νήσων φέροντα τὴν ῥωσικὴν σημαίαν ἐνεφανίζοντο ἀφόβως εἰς ὅλας τὰς θαλάσσας τῆς ἀνατολῆς· ἔπλεον ἀπὸ τῆς Κριμαίας μέχρι τῶν Γαδεΐρων καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Ἀμερικὴν. Ἐπειδὴ δὲ πολλάκις προσεβάλλοντο ὑπὸ τῶν πειρατῶν τῆς Ἀλγερίας, κατεσκεύαζον μεγαλείτερα πλοῖα καὶ τὰ ἐξώπλιζον διὰ μεγαλειτέρων τηλεβόλων. Τοιοιτοτρόπως ἐμορφοῦτο τάξις τις γενναία καὶ πλουσία.

Δευτέρα ἐπανάστασις Ἑλλήνων ὑπὸ Αἰκατερίνης Β' (1788—1792). Ἡ Αἰκατερίνη Β' συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ διώξῃ τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπὶ τῶν ἱερειῶν αὐτῶν ν' ἀνιδρύσῃ τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικὸν κράτος ἀναβιβάζουσα εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν νεώτερον ἐκ τῶν ἐγγόνων αὐτῆς Κωνσταντῖνον τὸν μέγαν δοῦκα· ὅθεν, ὅτε ἐκήρυξε νέον πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας (1787), ἐπανέστησαν οἱ Ἕλληνες τῇ προτροπῇ τῶν πρακτόρων αὐτῆς τῷ 1788. Κατὰ ξηρὰν μὲν οἱ ἀρματωλοὶ καὶ οἱ κλέφται ἐνωθέντες μετὰ τῶν Σουλιωτῶν ἐνίκησαν κατὰ κράτος τὸν Ἀλῆ-πασᾶν τῶν Ἰωαννίνων, κατὰ θάλασσαν δὲ ἐνεφανίσθη ὁ Λάμπρος Κατσώνης, ὅστις δύναται νὰ καταταχθῇ μετὰ τῶν ναυτικῶν ἡρώων, ὅσους ἀναφέρει ἡ πάτριος ἡμῶν ἱστορία ἀπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους μέχρι τοῦ Μιαούλη. Ὁ Κατσώνης μόνος καὶ ἔπειτα μετὰ τοῦ περιφήμου ἀρματω-

(1) Διβάνιον ἦτο συμβουλευτικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον ἐπὶ Σελίμ Γ' (1789—1808) ἐγένετο νομοθετικὴ συνέλευσις.

λου Ἀνδρούτσου διέπραξε θαύματα ἀνδρείας κατὰ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος νικήσας πολλάκις τὸν τουρκικὸν στόλον. Ἀλλ' ἡ ἐν Ἰασίῳ εἰρήνη, τὴν ὁποίαν ἡ Αἰκατερίνη Β' συνέθετο πρὸς τὸν σουλτᾶνον Σελὶμ Γ' ἔθηκε τέρμα εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων (1792). Ἀμα δὲ ἤκουσε τὴν εἰρήνην ταύτην ὁ Λάμπρος τοσοῦτον ἡγανάκτησεν, ὥστε ἐξέδωκεν ἔντονον διαμαρτύρησιν κατὰ τῆς ῥωσικῆς πολιτικῆς καὶ εὐθὺς κατέλαβε μετὰ τοῦ Ἀνδρούτσου τὴν παραλίαν τοῦ Ταινάρου, ἵνα ἐκεῖθεν ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐπιδρομάς του. Ἐπειδὴ δ' ἐκεῖ προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καὶ ὑπὸ δύο γαλλικῶν πλοίων, ἀπέπλευσεν εἰς Ἰθάκην καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς Πετροῦπολιν· ὁ δὲ Ἀνδρούτσος μετὰ 500 κλεφτῶν διερχόμενος τὴν Πελοπόννησον καὶ καταδιωκόμενος ὑπὸ 6,000 Τούρκων κατῴρωθωσεν νὰ διασωθῇ εἰς τὴν Ἰθάκην· ἀλλὰ παραδοθεὶς ὑπὸ τῆς Βενετίας εἰς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν ἀπήχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ εἰρκτῇ. Ἐκτοτε οἱ Ἕλληνες ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των πρὸς τὴν Γαλλίαν.

Ἐπίδρασις γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ Ῥήγας ὁ Φεραῖος. Ἡ πυρκαϊὰ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἣτις διεκῆρυττεν εἰς ὅλην τὴν ὑφήλιον τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσονομίαν, εἶχεν εἰσχωρήσῃ πανταχοῦ. Ἡ ἐνετικὴ πολιτεία κατελύθη ὑπὸ τοῦ δαιμονίου στρατηγοῦ τῆς Γαλλίας Κόρσου Ναπολέοντος Βοναπάρτου καὶ ἡ ἐν Καμποφορμίῳ συνθήκη (1797) ἔδωκεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὰς Ἰονίους νήσους καὶ τὰς ἀπ' αὐτῶν ἐξαρτωμένας πόλεις Πρέβεζαν, Βουθρωτὸν καὶ Πάργαν ἐπὶ τῆς Ἡπείρου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ δύο ἀδελφοὶ Δῆμος καὶ Νικόλαος Στεφανόπουλοι, Κόρσοι τὴν πατρίδα, καὶ ἐκήρυττον τοὺς Γάλλους ἀντὶ τῶν Ῥώσσω ὡς ἐλευθερωτὰς τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Βοναπάρτης ὠμίλει ἀναφανδὸν περὶ ἀνατροπῆς τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ ἀνιδρύσεως νέου ἑλληνικοῦ βασιλείου. Ἐκ τῶν ἐπαγωγῶν δὲ τούτων λόγων ἐνθουσιασθεὶς ὁ Φεραῖος Ῥήγας συνέλαβε τὸ σχέδιον τοῦ νὰ διεγείρῃ εἰς ἐπανάστασιν ἅπαν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος· πρὸς τοῦτο συνέστησεν ἐν Βουκουρεστίῳ μυστικὴν ἐταιρείαν, τῆς ὁποίας μέλη ἔγιναν κλέφται, ἄρματωλοί, πλούσιοι ἔμποροι, ἐπίσκοποι καὶ προεστῶτες τῆς Ἑλλάδος. Διὰ νὰ φωτίσῃ δὲ περισσότερον τὸ πνεῦμα τῶν ὁμογενῶν του ἐχάραξε γεωγραφικὸν χάρτην τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας εἰς δώδεκα μεγάλα φύλλα καὶ συνέταξε στρατιωτικὸν ἐγκόλπιον καὶ ὕμνους θουρίους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ κάλλιστος ἄρχεται οὕτως :

«Ὡς πότε παλληκάρια νὰ ζοῦμε 'ς τὰ στενά,
εἰμονάχοι σὰν λιοντάρια 'ς ταῖς ράχαις 'ς τὰ βουνά;»

Διὰ τοῦ θουρίου τούτου ὁ Ῥήγας παρώτρυνε πάντας τοὺς ὑποδούλους χριστιανοὺς τῆς ἐλληνικῆς χερσονήσου νὰ ἐπαναστατήσωσι κατὰ τῶν τυράννων. Ἰνα δ' ἐκδώσῃ τὰ συγγράμματά του μετέβη εἰς Βιέννην καὶ ἐκεῖθεν ἠδυνήθη νὰ ἔλθῃ εἰς ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν ἐν Ἰταλίᾳ θριαμβεύοντα στρατηγὸν Βοναπάρτην. Ἀφοῦ δὲ ἠξιώθη νὰ προσκληθῇ ὑπ' αὐτοῦ εἰς προσωπικὴν συνέντευξιν ἐν Βενετίᾳ, ἀνεχώρησε διὰ Τεργέστης εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην. Ἀλλὰ φθάσας εἰς Τεργέστην συνελήφθη ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς ἀστυνομίας καὶ παρεδόθη εἰς τὸν πασᾶν τοῦ Βελιγραδίου, ὅπου διετάχθη ὁ διὰ τουφεκισμοῦ θάνατός του (1798). Ἀλλὰ πρὶν τουφεκισθῇ ἀνέκραξεν αὐτῶς ἀποθνήσκουσι τὰ παλληκάρια· ἱκανὸν σπóρον ἔσπειρα καὶ θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα, καθ' ἣν τὸ γένος μου θὰ θερίσῃ τοὺς γλυκεῖς αὐτοῦ καρπούς». Καὶ τῷ ὄντι ὁ Ῥήγας εἶχε προσελκύσῃ εἰς τὴν μυστικὴν του ἐταιρείαν καὶ πάντας τοὺς αὐτοκεφάλους Τούρκους, ὡς τὸν φοβερόν Ἀλῆ-πασᾶν τῶν Ἰωαννίνων καὶ τὸν τολμηρὸν δυνάστην τῆς Βουλγαρίας Πασβάνογλου, πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ τουρκικοῦ καθεστῶτος. Πρὸ πάντων δὲ ὁ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἦτο ὁ ὀπλίσας τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ διεγείρας αὐτοὺς εἰς ἐπανάστασιν.

Ἀλῆ-πασᾶς. Ὁ Ἀλῆς ὑπῆρξεν εἰς τῶν αἰτίων τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως· ἐγενήθη δ' ἐν Τεπελενίῳ τῆς Ἀλβανίας ἐκ τοῦ μπέη αὐτοῦ Βελῆ καὶ τῷ 1768 ἦτο ἀρχηγὸς συμμορίας ληστῶν. Κατὰ πρόσκλησιν δὲ τοῦ σουλτάνου Μαχμούτ Γ' ἐτάχθη τῷ 1770 εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του. Ὡς τοιοῦτος ὁ Ἀλῆς πρῶτον ἐγένετο κύριος τοῦ πατρικοῦ του κτήματος Τεπελενίου διὰ τοῦ φόνου τῶν ἰσχυροτέρων κατοίκων καὶ ἔπειτα ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ διαδοχὴν τὰς κεφαλὰς τριῶν πασάδων τοῦ Δελβίνου. Εἰς ἀμοιβὴν δὲ τῆς πράξεως ταύτης ἔλαβε τὸν νομὸν τῆς Θεσσαλίας καὶ διὰ τοῦ κέρδους τῶν ἀρπηγῶν του ἠγόρασε παρὰ τοῦ διβανίου τὸ πασαλίκιον τῶν Ἰωαννίνων (1788). Ἀφοῦ δὲ τοιοιτοτρόπως ἐγίνε κύριος μεγάλου μέρους τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας, ἤρχισε νὰ ἐκτείνῃ τὴν κυριότητά του ὑπέταξε τὴν Ἀκρηνάϊαν, τὴν Βοιωτίαν καὶ τὸ ἡμισυ τῆς Μακεδονίας. Τοιοῦτος ὢν ὁ Ἀλῆς εἶχε στρατὸν περὶ τὰς 12,000 Ἀλβανούς καὶ θησαυρὸν μέγαν καὶ ἐκράτει ὑπὸ τὸν ζυγὸν περὶ τὰ 2,000,000

Ἀλβανούς, Ἑλληνας καὶ Τούρκους. Ἀλλὰ πλησίον τῆς ἐπικρατείας του ὑπῆρχον ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἀνεξάρτητοι οἱ Σουλιῶται.

Σουλιῶται καὶ πόλεμοι αὐτῶν καὶ Ἀλῆ-πασᾶ.
Οἱ Σουλιῶται ἦσαν Ἑλληνες καὶ Ἀλβανοί, οἵτινες κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17 αἰῶνος, ἔν' ἀποφύγῃσι τὰς ἀρπαγὰς τῶν Τούρκων, ἀπόκησαν ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Κασσωπείας (Τσαμουριάς), ὑπεράνω τῶν χαραδρῶν τοῦ ποταμοῦ Ἀχέροντος, καὶ ἔκτισαν τὰ χωρία Σοῦλι, Κιάφαν καὶ ἑννέα ἄλλα. Ἡ πολεμικὴ δύναμις αὐτῶν ἀνῆρχετο εἰς 1500 ἄνδρας, οἵτινες ἦσαν ὑπὸ διαφόρους καπετάνους καὶ ἐν καιρῷ πολέμου ἀνεγνώριζον ἓνα πολέμαρχον. Οἱ Σουλιῶται ἔλαβον μέρος εἰς τὰς ἐπαναστάσεις, τὰς ὁποίας διῆγειρεν ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ῥωσίας Αἰκατερίνη Β' κατὰ τὸ 1770 καὶ 1788. Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1790, ἀφ' οὗ ἐνίκησαν τὸν Ἀλῆ-πασᾶν καὶ ἐδίωξαν αὐτὸν μέχρι τῶν Ἰωαννίνων, ἀπέστειλαν πρεσβείαν εἰς τὴν Πετρούπολιν, ἔν' ἀναγγείλῃσι τὸ κατόρθωμά των καὶ ζητήσωσι τὰ ἀναγκαῖα χρήματα πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Ἀλλ' ἡ Αἰκατερίνη Β' ἀποβλέπουσα μᾶλλον εἰς τὸ συμφέρον αὐτῆς ἢ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων συνέθετο, ὡς εἴρηται, τὴν συνθήκην τοῦ Ἰασίου μὲ τὴν Πύλην τῷ 1792. Ὀλίγῳ δὲ ὕστερον ὁ Ἀλῆς πάλιν ἐστράτευσε κατὰ τοῦ Σουλίου, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἠττήθη καὶ ἔκτοτε μέχρι τοῦ 1800 δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλῃ τοὺς Σουλιώτας.

Ὠφελήματα Ἀλῆ-πασᾶ ἐκ τῶν πρὸς τοὺς Γάλλους σχέσεων του. Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς κατορθώσας νὰ κερδίσῃ τὴν φιλίαν τοῦ ἐν Κερκύρᾳ ἐδρεύοντος Γάλλου διοικητοῦ Γεντίλῃ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ἄδειαν τοῦ νὰ πλῆῃ εἰς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν τὴν νύκτα λοιπὸν τῆς παραμονῆς τοῦ Πάσχα ὁρμήσας ἐκ τοῦ λιμένος τοῦ Λουκόβου ἐκυρίευσεν τὴν Νίβιτσαν Βοῦβαν καὶ τὸν Ἅγιον Βασίλειον, τὰ ὁποῖα ἦσαν δύο χωρία ἀξιόλογα κείμενα ἐπὶ τῶν Ἀκροκεραυνίων ὀρέων, καὶ ἔσφαξεν ὁ αἰμοδόρος πάντας τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους αὐτῶν. Ὁ Γεντίλῃς ἠγανάκτησε διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτήν, ἀλλ' ὁ Ἀλῆ-πασᾶς ἐπράυνεν αὐτὸν πολλαπλασιάσας τὰς ἐνδείξεις τῆς φιλίας του πρὸς τοὺς Γάλλους. Ὅτε δὲ τῷ 1798 ἐξερράγη ὁ πόλεμος μεταξὺ Γαλλίας καὶ Τουρκίας, ἀπέβαλε τὸ προσωπεῖον καὶ εὐθὺς ἀφῆρσεν ἀπὸ τῶν Γάλλων τὴν Πρέβεζαν καὶ τὸ Βουθρωτόν. Μετὰ δὲ ταῦτα ὑπεστήριξε τοὺς συμμάχους Ῥώσους καὶ Γάλλους, οἵτινες ἐπολιορκήσαν τὴν Κέρκυραν. Ὁ δὲ διάδοχος τοῦ Γεντίλῃ Σιαβότος ἀντέστη γενναίως ὑπὲρ

τοὺς τρεῖς μῆνας, ὅτε δι' ἔλλειψιν τροφῶν ἠναγκάσθη τὸν Μάρτιον τοῦ 1799 νὰ παραδοθῇ διὰ συνθήκης, καθ' ἣν αἱ Ἰόνιοι νῆσοι ἐκῆρύχθησαν αὐτόνομοι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ῥώσων καὶ Τούρκων.

Πολιορκία Σουλίου ὑπὸ Ἀλῆ-πασᾶ καὶ παράδοσις αὐτοῦ (1800—1803). Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς συλλέξας στρατὸν πολὺν ἐπῆλθε τὸν Μάρτιον τοῦ 1800 κατὰ τοῦ Σουλίου καὶ ἔμεινε πρὸ αὐτοῦ ἀνωφελῶς τρία ἔτη. Ἀλλὰ τέλος τὸ χρυσίον του κατῴρθωσεν ὅ,τι δὲν εἶχον κατορθῶσιν τὰ ὄπλα του. Ὁ προδότης Πήλιος Γούσης ἐπώλησεν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ Βελῆν τὰς στενωποὺς τῆς Κασσωπείας καὶ ὁ ἐχθρὸς εὐρέθη τότε εἰς τὸ μέσον τοῦ Σουλίου. Οἱ δὲ πρόμαχοι ἐγκλεισθέντες εἰς τὴν Ἀγίαν Παρασκευὴν ἠναγκάσθησαν δι' ἔλλειψιν τροφῶν καὶ ὕδατος νὰ παραδοθῶσι διὰ συνθήκης. Οὕτω τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1803 κατέλιπον οἱ Σουλιῶται τὴν πατρίδα των, διαιρεθέντες εἰς τρία σώματα. Ἐμείναν δὲ εἰς τὴν Ἀγίαν Παρασκευὴν ὁ μοναχὸς Σαμουήλ καὶ πέντε ἄλλοι ἄνδρες, ἵνα παραδώσωσι τὸν χώρον καὶ λάβωσι κατὰ τὰ συντεθειμένα τὸ ἀντίτιμον τῶν ἐν αὐτῇ εὕρισκομένων ἐφοδίων τοῦ πολέμου. Ἀλλ' ὅτε προσῆλθον δύο Τοῦρκοι καὶ εἰς γραμματεὺς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ὅρων τούτων, ὁ Σαμουήλ ἀπειληθεὶς ἐκένωσε τὸ πιστόλιόν του εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς πυρίτιδος καὶ ἔθαψεν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ τελευταίου ἐκείνου προμαχῶνος ἑαυτὸν, τοὺς συναγωνιστάς του καὶ τοὺς Τούρκους.

Καταδίωξις Σουλιωτῶν ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ. Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς ἀγανακτῆσας διὰ τὴν ἡρωϊκὴν πράξιν τοῦ Σαμουήλ διέταξε παρὰ τὴν συνθήκην τὴν καταδίωξιν τῶν Σουλιωτῶν. Οἱ ὑπὸ τὸν Φῶτον Τζαβέλλαν κατῴρθωσαν νὰ διασωθῶσιν εἰς τὴν Πάργαν ἄνευ μεγάλης βλάβης· οἱ δὲ καταφυγόντες εἰς τὸ Ζάλογγον ἠγωνίσθησαν ἐκεῖ κατὰ τῶν Ἀλβανῶν ἐπὶ δύο ἡμέρας, ἕως οὗ ἐξέλιπον ἀπ' αὐτῶν αἱ τροφαί. Αἱ δὲ Σουλιώτιδες, καθὼς εἶδον τοῦτο, λαβοῦσαι ἢ μία τῆς ἄλλης τὴν χεῖρα ἤρχισαν χορεύουσαι τὸν συρτὸν καὶ ᾄδουσαι τὸ πολεμικὸν ᾄσμα τῆς φυλῆς των κατεκρήμνισαν ἑαυτάς εἰς τὸν Ἀχέροντα ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην πᾶσαι 60 τὸν ἀριθμόν. Οἱ δὲ ἄνδρες ἐπεχείρησαν νυκτερινὴν ἐφοδὸν, καθ' ἣν ἐξ 800 διεσώθησαν εἰς τὴν Πάργαν 150 μόνον. Οἱ δὲ καταφυγόντες εἰς τὴν Ῥανιάσαν, ἀφοῦ ἀντέστησαν ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου μέχρι τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1804, ὑπέκυψαν τέλος εἰς τὴν ὑπερτέραν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐξ αὐτῶν μόλις 45 διεξέφυγον ὑπὸ τὸν Χρῆστον Μπότσαρην εἰς τὴν Πάργαν. Ἐκ

τῆς Πάργας ἀπῆλθον οἱ περισωθέντες Σουλιῶται εἰς τὴν Κέρκυραν, ὅθεν μετὰ 17 ἔτη ἐπέπρωτο νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ ν' ἀρχίσωσι πρῶτοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων τὸν μέγαν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα.

Ὁ Ἀλῆ-πασᾶς κατὰ κλεφτῶν καὶ ἀρματωλῶν. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ἀλῆ-πασᾶς ἐπῆλθε κατὰ τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματωλῶν, οἵτινες παρεκινεῦντο εἰς ἐπανάστασιν ὑπὸ τῶν ἐν Ἑπτανήσῳ Ῥώσων, οἵτινες ἀπὸ τοῦ 1802 εἶχον μόνοι ἀναλάβῃ τὴν προστασίαν αὐτῆς ὡς ἰσχυρότεροι. Ὁ Νίκος Τσάρας, ὅστις μετὰ 550 μαχητῶν διέτρεχε τὴν Μακεδονίαν, ἵνα βοηθήσῃ τοὺς Σέρβους ἀγωνιζομένους κατὰ τῶν Τούρκων, ἠττήθη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ καὶ ἠναγκάσθη νὰ κάταφύγῃ εἰς τὴν Σκόπελον· ὁ δὲ Κατσαντώνης, ὅστις ἔδοκίμασε νὰ ἐπαναστατήσῃ τὴν Αἰτωλίαν, ἀπέτυχε καὶ ὕστερον συλληφθεὶς ὑπέστη τὸν διὰ τοῦ τροχοῦ θάνατον. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Κατσαντώνης ἐλάβθανεν οἰκτρὸν τέλος ἐν Ἰωαννίνοις, ἡ Ἑπτάνησος περιήρχετο πάλιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Γάλλων διὰ τῆς ἐν Τιλσίττῃ εἰρήνης (1807). Ὁ δὲ Παπαευθύμιος Βλαχάδας, ὅστις ὕψωσε τῷ 1808 τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰ Χασιά τοῦ Ὀλύμπου, προσβληθεὶς ἀπροόπτως ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ ἠττήθη καὶ μόλις ἠδυνήθη νὰ σωθῇ. Ἀλλὰ βραδύτερον συλληφθεὶς ἐξ ἐνέδρας ὑπέστη ἐν Ἰωαννίνοις θάνατον ὀδυνηρότατον.

Ἑταιρεία Φιλομούσων. Κατὰ τὸ ἔτος 1812 συνεστάθη ἐν Ἀθήναις ἡ ἑταιρεία τῶν Φιλομούσων, ἣτις σκοπὸν εἶχε τὴν διάσωσιν τῶν φθειρομένων καὶ ἀρπαζομένων ἐνδόξων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος καὶ συγχρόνως τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας διὰ συστάσεως σχολείων. Οἱ ἰδρυταὶ τῆς ἑταιρείας πρὸς τελειοτέραν μόρφωσιν αὐτῆς ἔγραψαν πρὸς τὸν ἐν Βιέννῃ διατρίβοντα λόγιον ἄνδρα Ἀνθιμον Γαζῆν, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν τῶν ἐκεῖ κατοικούντων καὶ τῶν πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης διεσπαρμένων Ἑλλήνων. Ὁ Γαζῆς ἀνεκοίνωσεν αὐτὰ πρὸς τὸν τότε ὑπουργὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἀλεξάνδρου Α' Ἰωάννην Καποδίστριαν καὶ διὰ τῆς δραστηρίου ἐνεργείας αὐτοῦ ἐφιλοτιμήθησαν νὰ γίνωσι χορηγοὶ γενναῖοι τοῦ ἀγαθοεργοῦ τούτου ἰδρύματος ὅχι μόνον πολλοὶ τῶν εὐπόρων ἐμπόρων, ἀλλὰ καὶ βασιλεῖς, βασιλόπαιδες καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες.

Ἑταιρεία τῶν Φιλικῶν. Τρεῖς ὁμόφρονες ἄνδρες, ὁ Σκουφᾶς, ὁ Τσακάλωφ καὶ ὁ Εἰάνης, συνέστησαν ἐν Ὀδησῶ τὴν μυστικὴν ἑταιρείαν τῶν Φιλικῶν, ἣτις σκοπὸν εἶχε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλά-

δος. Οἱ ἑταῖροι ὠρχίζοντο νὰ θέσωσιν ὅλην αὐτῶν τὴν περιουσίαν ὑπὲρ τῆς ἑταιρείας, νὰ εἶναι πάντοτε ἑτοιμοὶ νὰ θυσιάσωσι τὴν ζωὴν των καὶ νὰ τηρῶσι μεγάλην σιγὴν περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ τῶν σκοπῶν αὐτῆς. Ἡ μυστικὴ αὕτη ἑταιρεία κατ' ἀρχὰς συνεχέετο μετὰ μεγάλης ἐπιτηδειότητος μὲ τὴν φανεράν καὶ ἀνύποπτον τῶν Φιλομούσων· διότι ὁ Καποδίστριας, ὅστις ἦτο πασίγνωστος προστάτης τῆς Φιλομούσου ἑταιρείας, ἐλέγετο καὶ τῆς Φιλικῆς ὡς μυστικὸς προστάτης καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος. Ἡ σύμπτωσις αὕτη καὶ πρὸ πάντων τὸ περιστατικόν, ὅτι ἡ ἑταιρεία τῶν Φιλικῶν ἔλαβε τὴν ὑπαρξίν αὐτῆς ἐντὸς τῆς Ῥωσσίας ἐνίσχυσε τὴν παραδοχὴν καὶ τὴν διάδοσιν αὐτῆς· ὥστε οἱ πρῶτοι καὶ θερμότατοι ἑταῖροι ἦσαν ἐξ ἐκείνων τῶν Ἑλλήνων, ὅσοι ἔζων ἐν Ὁδησσῷ καὶ Μόσχῃ. Κατὰ δὲ τὸ 1819 ἔγιναν μέλη τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας οἱ πλείστοι τῶν ἐν Πελοποννήσῳ προεστώτων, ἀρχιερέων καὶ κλεφτῶν· ἄλλ' ἐνθουσιωδέστατοι ὁπαδοὶ αὐτῆς ἐδείχθησαν, ὅσοι τῶν Ἑλλήνων εἶχον λάβῃ ὑπηρεσίαν εἰς τὸν ἐν Ἑπτανήσῳ Ῥωσικόν, γαλλικόν καὶ ἀγγλικόν στρατόν. Ἐκ τῆς Ἑπτανήσου καὶ ἐκ τῆς Ὁδησσοῦ διεσπάρησαν ἀπόστολοι εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔξω αὐτῆς, ὅπου ὑπῆρχον Ἕλληνες, καὶ κατῆχουν πανταχοῦ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον παρεσκευάζετο ὁ μέγας ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος.

Πώλησις Πάργας ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Πάργα ἀνῆκεν εἰς τὴν Ἑπτάνησον, ἣτις ἀπὸ τοῦ 1815 εἶχε κηρυχθῇ πολιτεία ἐλευθέρα καὶ αὐτόνομος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλ' αἰφνης τῷ 1819 ἐπωλήθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας εἰς τὸν Ἀλῆ-πασᾶν ἀντὶ 150 χιλ. λιρῶν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Ἀγγλοὶ κατεβίβαζον ἀπὸ τῶν πύργων τῆς Πάργας τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν, ἴν' ἀντ' αὐτῆς ὑψωθῇ ἡ ἡμισέληνος, οἱ δυστυχεῖς Πάργιοι ἤνοιξαν τοὺς τάφους, συνήθροισαν τὰ ὅστ' αὐτῶν πατέρων των, τὰ ἔκαυσαν ἐν τῇ πλατείᾳ καὶ ἀπῆλθον εἰς Κέρκυραν φέροντες μεθ' αὐτῶν τὴν τέφραν τῶν ὁσῶν ὡς τὸ πολυτιμότεον λείψανον τῆς πατρίδος των. Τὸ πάθημα τῆς Πάργας ἐπροξένησε πανταχοῦ μεγίστην ἀγανάκτησιν. Ἐκτοτε ἡ Φιλικὴ ἑταιρεία ἐπολλαπλασίασε τὰς ἐνεργείας της· προέτρεπε τοὺς λαοὺς νὰ μιμηθῶσι τὸ παράδειγμα τῶν Παργίων καὶ μὴ ἀνέχωνται τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Ἀλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὸν σκοπὸν αὐτῆς, ἦτο ἡ ἐπεληθοῦσα ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ.

Ἀποστασία Ἀλῆ-πασᾶ καὶ θάνατος αὐτοῦ. Ὁ διά-

σημος συγγενῆς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Πασόμπηης γενόμενος ἐχθρός του καὶ καταδιωκόμενος ὑπ' αὐτοῦ κατέφυγεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου κατώρθωσε νὰ ἐισχωρήσῃ εἰς τὰ συμβούλια τοῦ σουλτάνου Μαχμουτ Β'. Ὁ δὲ Ἀλῆ-πασᾶς ἐταράχθη ἅμα ἔμαθε τὴν ὕψωσιν τοῦ ἐχθροῦ του καὶ διὰ τοῦτο διέταξε τρεῖς μισθωτοὺς Ἀλβανοὺς νὰ τὸν δολοφονήσωσιν ἐν τῷ τζαμίῳ τῆς Ἀγίας Σοφίας, καθ' ἣν ὥραν ὁ σουλτᾶνος ἤθελε προσεύχεται. Οἱ δολοφόνοι ἐπυροβόλησαν, ἀλλ' ἀπέτυχον καὶ συλληφθέντες ὡμολόγησαν ὅτι ἦσαν ὄργανα τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ. Καὶ οὗτοι μὲν ἀπηγχονίσθησαν, ὁ δὲ Ἀλῆ-πασᾶς ἐκηρύχθη ἔνχοις ἐσχάτης προδοσίας καὶ ὁ Πασόμπηης διορισθεὶς πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἐστράτευσεν εἰς τὴν Ἡπειρον. Ὁ δὲ Ἀλῆ-πασᾶς, ἵνα διεγείρῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοὺς Ἕλληνας, τῶν ὁποίων τὸν ἐξολοθρευμὸν εἶχεν ἐπιζητήσει, ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἄφθονα χρήματα καὶ ὅπλα καὶ ἐκήρυξε τὴν ἄφεσιν τῶν φόρων, τοὺς ὁποίους ἐπλήρωνον εἰς τὸν οἶκόν του· ὅθεν οἱ ἄρματωλοὶ Ὀδυσσεύς, Διαῆκος, Μάρκος Μπότσαρης, Καραϊσκάκης καὶ ἄλλοι ἐτάχθησαν ὑπὸ τὰς σημαίας του. Ἀλλ' ὁ Ἀλῆ-πασᾶς, ἡττηθεὶς καὶ ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ τῶν κυριωτάτων Ἀλβανῶν ἀξιωματικῶν του καὶ ὑπὸ τῶν δύο του υἱῶν Βελῆ καὶ Μουκτάρ, ἐνεκλείσθη εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἡ δὲ φρουρά αὐτοῦ ἀνερχομένη εἰς 6000 μαχητὰς ἀπέκρουσε διὰ τολμηρᾶς ἐξόδου τὸν στρατὸν τοῦ Πασόμπηης. Τότε δὲ ὁ Πασόμπηης κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου προσεκάλεσεν ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων τοὺς ἀδιαλλάκτους ἐχθροὺς τοῦ Ἀλῆ, τοὺς ἀνδρείους Σουλιώτας, ὑποσχεθεὶς εἰς αὐτοὺς ἀμοιβὴν μεγάλην. Οἱ Σουλιῶται ἐλθόντες προσήνεγκον σπουδαίαν συνδρομὴν, ἀλλὰ μὴ λαβόντες τὴν ὑποσχεθεῖσαν ἀμοιβὴν συνεμάχησαν μὲ τὸν πολιορκούμενον Ἀλῆ-πασᾶν. Οὕτω τὴν 6 Δεκεμβρίου 1820 κατέλειπον τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον καὶ ἀνακτήσαντες τὸ Σοῦλι ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ δὲ Ἀλῆ-πασᾶς ἐλπίζων εἰς τὴν βοήθειαν αὐτῶν ἐπεχείρησεν ἐν ἀρχῇ τοῦ 1821 τολμηρὰν ἐξόδον, ἀλλ' ἀπεκρούσθη μετὰ μεγάλης ζημίας· διότι οἱ Σουλιῶται ἀπέβλεπον μᾶλλον εἰς τὸ ἴδιον ὄφελος παρὰ εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ πολιορκουμένου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πολιορκία παρετείνετο, ὁ σουλτᾶνος ἀπέλυσε τὸν Πασόμπηην καὶ διώρισε ἀντ' αὐτοῦ τὸν πολεμικώτατον πασᾶν τῆς Πελοποννήσου Χουρσίτ, ὅστις κατώρθωσε τὴν 5 Φεβρουαρίου τοῦ 1822 νὰ φονεύσῃ διὰ προδοσίας τὸν Ἀλῆ-πασᾶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΑΤΟΝ

ΜΕΓΑΛΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ (1821—1828)

Ἡ ἐν Ῥουμουνίᾳ ἐπανάστασις ὑπὸ Ἀλ. Ὑψηλάντου (1821). Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἦτο υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Κωνσταντίνου. Ὡς συνταγματάρχης τοῦ ῥωσικοῦ στρατοῦ ἐπολέμησε γενναίως εἰς διαφόρους μάχας κατὰ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, εἰς δὲ τὴν μεγάλην μάχην τῆς Λειψίας ἀπώλεσε τὴν δεξιάν του χεῖρα ὑπὸ γαλλικοῦ τηλεβόλου (1813). Μετὰ δύο ὁ ἔτη ἐγένεν ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἀλεξάνδρου καὶ τῷ 1817 προήχθη εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου. Τὴν 24 Ἀπριλίου 1820 διωρίσθη γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας καὶ ἐλθὼν εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Μολδαβίας ἐξέδωκε τὴν 24 Φεβρουαρίου 1821 ἐνθουσιώδη προκήρυξιν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔλεγε σὺν ἄλλοις ὅτι μεγάλη τις δύναμις ἦτο διατεθειμένη νὰ προστατεύσῃ τὰ δίκαια αὐτῶν. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐκηρύχθησαν ἐπαναστάται ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Μιχαὴλ Σκουρτσος, ὁ ἀνδρείος ἀρματωλὸς Γεωργάκης Ὀλύμπιος, ὁ ὀπλιτάρχης Φαρμάκης, ὁ χιλιάρχος Σάββας, ὁ ἐξοχος στρατιωτικὸς Θεόδωρος Βλαδιμηρέσκος καὶ ἄλλοι πολλοί. Ἐν Φωξάνῃ ὁ Ὑψηλάντης ἐσχημάτισε κατὰ τὸ ἀρχαῖον θηβαϊκὸν παράδειγμα τὸν ἱερὸν λόχον ἐκ 500 νέων, οἵτινες ὤμοσαν νὰ νικήσωσιν ἢ ν' ἀποθάνωσιν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐκ τῆς Φωξάνης ἐπορεύετο εἰς Βουκουρέστιον, ἐνέσκηψεν εἰς τὴν κεφαλὴν του ὡς κεραυνὸς ἡ ἀποδοκιμασία τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἀλεξάνδρου καὶ ὁ ἀφορισμὸς τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Γρηγορίου Ε'. Ἡ εἶδοσις αὕτη μετέβαλε τὰ φρονήματα τοῦ Βλαδιμηρέσκου, τοῦ Σάββα καὶ ἄλλων Ῥουμουνίων· ὅθεν ὁ ἀνδρείος Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης ἠττήθη τὸν Μάϊον ἐν Γαλαζίῳ καὶ ὁ ἱερὸς λόχος τὸν Ἰούνιον παρὰ τὸ Δραγατσάνιον. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ὁ Ὑψηλάντης ἀπελπισθεὶς κατέφυγεν εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἀλλὰ συλληθρθεὶς ἐφυλακίσθη εἰς τὸ φρούριον τῆς Μουγκάτζης. Μετὰ ἐξαετῇ δὲ εἰρκτὴν ἀπεφυλακίσθη τῇ μεσιτείᾳ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Νικολάου, ἀλλ' ἀπέθανε τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐν Βιέννῃ.

Τὰ μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ὑψηλάντου. Μετὰ τὴν φυγὴν

τοῦ Ὑψηλάντου τὰ πάντα παρέλυσαν· διότι οἱ Τοῦρκοι διήρχοντο πλέον ἀκωλύτως τὰς Ἡγεμονίας καὶ διεσκόρπιζον τοὺς ἐπαναστάτας. Ὁ Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης ἔπεσεν ἐν Σκουλενίῳ μετὰ 300 ἀνδρείων μαχητῶν, ἀφοῦ ἔπραξεν ἔργα λαμπρὰ καὶ θαυμαστὰ (17 Ἰουνίου). Ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Φαρμάκης μετὰ 350 μαχητῶν προσεβλήθησαν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Σέκου ὑπὸ 2000 Τούρκων. Καὶ ὁ μὲν Ὀλύμπιος, ὅστις εἶχε καταφύγη εἰς τὸ κωδωνοστάσιον τοῦ ναοῦ, ἔβαλε πῦρ εἰς πῖθον πυρίτιδος καὶ συνεκὰ μετὰ 11 ὀπαδῶν του καὶ τῶν εἰσορμησάντων Τούρκων· ὁ δὲ Φαρμάκης, ὅστις ἦτο ἐν τῇ μονῇ, παρεδόθη ἐπὶ συνθήκῃ τῇ 23 Σεπτεμβρίου μετὰ 200 μαχητῶν. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι παρὰ τὴν συνθήκην τοὺς μὲν μαχητὰς ἐφόνευσαν ἀμέσως, τὸν δὲ Φαρμάκην ἀπέστειλαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου βασανισθεὶς ἐκαρτομήθη. Τοιοῦτοτρόπως ἐτελείωσεν ἡ ἐν Ῥουμουνίᾳ ἐπανάστασις.

Ἡ ἐκρηξὶς ἐπαναστάσεως ἐν Ἑλλάδι. Ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας ἐν Ἑλλάδι ὑψώθη πρὸ τῆς 25 Μαρτίου, ἥτις ἡμέρα εἶχεν ὀρισθῇ ὑπὸ τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας· διότι ἡ πολιορκία τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων, ἡ ἐπανάστασις τῶν Σουλιωτῶν ἐπὶ τῆς Κασσωπείας καὶ τοῦ Ὑψηλάντου ἐν τῇ Ῥουμουνίᾳ ἐπενήργησαν πολὺ εἰς τὸ πνεῦμα τῶν Πελοποννησίων.

Τὰ ἐν Πελοποννήσῳ γεγονότα τοῦ 1821. Μετὰ τινὰς βιαιοπραγίας τῶν κλεφτῶν Σολιώτη καὶ Χονδρογιάννη ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρύτων ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὁ Ἀνδρέας Λόντος καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῶν Πατρῶν Γερμανὸς εἰσῆλθασαν εἰς Πάτρας μετὰ 10,000 ὀπλοφόρων καὶ ἐπολιόρκησαν τοὺς Τούρκους ἐν τῷ φρουρίῳ (22 Μαρτίου). Τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Μάνης Πέτρος Μαυρομιχάλης ὁ συνήθως καλούμενος Πετρόμπεϊς ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, Παπαφλέσα καὶ ἄλλων εἰσῆλθεν εἰς τὰς Καλάμας νικητής. Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Δεληγιάννης, ὁ Πλαπούτας καὶ οἱ Μαυρομιχάλοι Ἠλίας καὶ Κυριακούλης ἐπολιόρκησαν τὴν Τρίπολιν, ἥτις ἦτο ἡ καθέδρα τοῦ διοικητοῦ τῆς Πελοποννήσου Χουρσίτ. Ὁ δὲ Χουρσίτ, ὅστις ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου ἐπολιόρκει τὸν Ἀλῆ-πασᾶν ἐν Ἰωαννίνοις, ἀπέστειλε τὸν Μουσταφάμπεϊν ἐξ Ἰωαννίνων, ἵνα λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως. Ὁ Μουσταφᾶς ἀπέβη εἰς Πάτρας, ὅπου εἶχεν ἐγκατασταθῇ ὁ πασᾶς τῆς Εὐβοίας Ἰουσοῦφ, διασκορπίσας τοὺς πολιορκητὰς τοῦ φρουρίου. Ἐκεῖθεν προῦχώρησεν εἰς τὴν παραλίαν τοῦ κορινθιακοῦ κόλ-

που, ἔκαυσε τὸ Αἴγιον, καὶ εἰσχωρήσας διὰ τῶν Δερβενακίων εἰς τὴν Ἀργολίδα ἔφθασεν εἰς Τρίπολιν τὴν 6 Μαΐου. Ἄλλ' ὁ ἀγέρωχος Μουσταφᾶς ἠττήθη ἐν Βαλτετσίῳ τὴν 13 Μαΐου καὶ μετὰ μίαν ἐβδομάδα ἐν Βερβένρις καὶ ἐν Δολιανοῖς, ὅπου ὁ Νικητάς Σταματελόπουλος ὁ συνήθως ὀνομαζόμενος Νικηταρᾶς ἐπωνομάσθη Τουρκοφάγος. Μετὰ τὰς νίκας ταύτας οἱ μὲν Ἕλληνες ἔγιναν κύριοι ἀπάσης τῆς χώρας, οἱ δὲ Τούρκοι ἐκλείσθησαν εἰς τὰ φρούρια, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν Μονεμβασία παρεδόθη τὸν Ἰούλιον, ὁ δὲ Ναυαρίνος τὸν Αὐγούστον. Ἐκτοτε ἡ Τρίπολις ἐπολιορκήθη στενώτερον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου Δημητρίου καὶ τὴν 23 Σεπτεμβρίου ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου καὶ ὀλίγῳ ὕστερον παρεδόθη εἰς τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην ὁ Ἀκροκόρινθος ἡ κλεῖς τῆς Πελοποννήσου.

Τὰ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι γεγονότα τοῦ 1821. Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης καὶ ὁ Κιοσσὲ Μεχμέτ πασᾶς ἐστάλησαν ἐξ Ἰωαννίνων εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα μετὰ 9000 μαχητῶν, ἵνα καταστείλωσι τὴν ἐν αὐτῇ ἐπανάστασιν. Τὴν δὲ προχώρησιν αὐτῶν ἠθέλησαν νὰ ἐμποδίσωσιν ἐν Θερμοπύλαις ὁ Διαῆκος, ὁ Πανουργιάς καὶ ὁ Δουβουνιώτης· ἀλλὰ μετὰ μάχην μανιώδη ὁ μὲν Πανουργιάς καὶ ὁ Δουβουνιώτης ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ὁ δὲ Διαῆκος, ὅστις ἐφρούρει τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας, ἡχμαλωτίσθη τετρωμένος καὶ ἀρνηθεὶς ν' ἀλλάξῃ τὴν πίστιν τοῦ ἐσουβλίσθη τὴν 23 Ἀπριλίου καὶ ἀνεστηλώθη παρὰ τὴν Λαμίαν. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ἐξεδίκησαν τὸν θάνατον αὐτοῦ· ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς μετὰ 120 ἀνδρείων ὀπλοφόρων ὀχυρωθεὶς εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς ἀντίστη καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς τὰς ἐπανειλημμένας ἐφόδους τοῦ Ὁμέρ Βρυώνη, καθ' ἃς ἐφόνευσεν ὑπὲρ τοὺς 300, καὶ τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα ἐξῆλθε καὶ διήλασε ξιφῆρης τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, ἀποβαλὼν 6 μόνον νεκροὺς· ὁ δὲ Πανουργιάς, Δουβουνιώτης καὶ Γκούρας μετὰ 1600 ἀνδρῶν ἐνίκησαν εἰς τὴν λεωφόρον τῶν Βασιλικῶν τὸν Βεϋράμ. πασάν, ὁ ὁποῖος ἤρχετο ἐκ τῆς Λαμίας μετὰ 8,000 μαχητῶν, καὶ ἐφόνευσαν ἐξ αὐτῶν περὶ τοὺς 700.

Τὰ κατὰ θάλασσαν γεγονότα τοῦ 1821. Ἐκ τῶν νησιωτῶν πρῶτοι ὕψωσαν τὴν σημαίαν τῆς ἐπανάστασεως οἱ Σπετσιῶται καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Ψαριανοὶ καὶ οἱ Ὑδραῖοι. Οἱ νησιῶται οὗτοι εἶχον 176 ἐμπορικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα εὐκόλως μετέβαλον εἰς πολεμικά. Οἱ Σπετσιῶται ἐπολιόρκησαν τὸ Ναύπλιον καὶ τὴν Μονεμβασίαν, ἥτις παρεδόθη, ὡς εἴρηται, τὸν Ἰούλιον. Ἐκ τῆς Μονεμβασίας ἐπλευσαν

εἰς τὴν Μῆλον καὶ συνέλαβον δύο τουρκικὰ πλοῖα. Ὁ Ψαριανὸς Νικολῆς Παπαποστόλης ἐβύθισε παρὰ τὴν Σμύρνην πέντε ἐχθρικά πλοῖα, ὃ δὲ ἀνδρεῖος Παπανικολῆς ἐπυρπόλησεν ἐν τῷ λιμένι τῆς Ἐρεσοῦ φρεγάταν, ἥτις ὠνομάζετο Κολοσσός, καὶ ἠνάγκασε τὸν τουρκικὸν στόλον νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν Ἑλλησποντον.

Ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐθνικὴ συνέλευσις. Τὴν 28 Δεκεμβρίου 1821 συνήλθεν ἐν Ἐπιδαύρῳ ἡ πρώτη ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐψήφισε τὸ προσωρινὸν πολίτευμα, τὸ ὁποῖον ἀνεγνώριζε δύο ἐνιαυσίους ἐξουσίας, τὴν ἐκτελεστικὴν καὶ τὴν βουλευτικὴν. Καὶ τῆς μὲν ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας πρόεδρος ἐξελέγη ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ὅστις ἀνέθηκε τὸν σχηματισμὸν τοῦ ὑπουργείου εἰς τὸν Θεόδωρον Νέγρην, τῆς δὲ βουλευτικῆς ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης. Μετὰ ταῦτα ἡ συνέλευσις ἐδέχθη ὡς σύμβολον τῆς ἐθνικῆς σφραγίδος τὴν Ἀθηνᾶν καὶ ὡς σημαίαν ἐθνικὴν τὴν κυανόλευκον. Τέλος δὲ τὴν 15 Ἰανουαρίου 1822 διελύθη, ἀφοῦ ἐξέδωκε προκήρυξιν δικαιολογοῦσαν τὴν ἐπανάστασιν καὶ προτρέπουσαν τοὺς Ἕλληνας εἰς ὁμόνοιαν.

Δράμαλης καὶ ἄλῳσις Ναυπλίου ὑπὸ Ἑλλήνων (1822). Ὁ Δράμαλης μετὰ 30,000 πεζῶν καὶ ἱππέων διαβάς τὰς Θερμοπύλας ἐληλάτῃσε τὴν Φωκίδα, τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Ἀττικὴν. Ἐκεῖθεν χωρὶς νὰ χρονотριβήσῃ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, ἥτις πρὸ ὀλίγου εἶχε παραδοθῇ εἰς τοὺς Ἕλληνας, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐκυρίευσεν τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ ἐστρατοπέδευεν ἐν Ἀργεῖ. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Ὑψηλάντης ἐνεκλείσθη μετὰ τολμηρῶν τινων μαχητῶν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ Ἀργους Λάρισαν καὶ ἐμπόδισε τὴν προχώρησιν τοῦ Δράμαλη, ἕως οὗ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἄλλοι ὀπλιτάρχαι τῆς Πελοποννήσου ἐφθασαν μετὰ 10,000 ὀπλοφόρων καὶ ὠχυρώθησαν εἰς τοὺς Μύλους. Ὁ δὲ Δράμαλης στερούμενος τροφῶν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Κόρινθον, ἵνα προμηθευθῇ ἐκεῖ τροφάς. Ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης, Ὑψηλάντης, Πλαπούτας, Μαυρομιχάλης, Νικηταρᾶς καὶ Παπαφλέσας προπορευθέντες αὐτοῦ κατέλαβον τὰ Δερβενάκια. Ὡστε οἱ Τοῦρκοι προσβληθέντες εἰς τὰ στενὰ τοῦ Ἀγίου Σώστη καὶ τοῦ Ἀγιοορίου τὴν 26 καὶ 28 Ἰουλίου ἔπαθον ἐν αὐτοῖς μεγάλην καταστροφὴν. Ὁ δὲ Δράμαλης ἐνεκλείσθη μετὰ τοῦ περισωθέντος στρατοῦ του εἰς τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ τὴν 23 Ὀκτωβρίου ἀπέθανεν ἐκ τῶν πληγῶν του καὶ ἐκ τῆς λύπης του. Τὸ δὲ πολιορκούμενον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Ναύπλιον μὴ λαβὼν

βοήθειαν ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ὅθεν περιέμενε, παρεδόθη τὴν 30 Νοεμβρίου 1822 εἰς τὸν Κολοκοτρώνην.

Ἀτυχεῖς ἐκστρατεῖαι ὑπὲρ Σουλιωτῶν (1822). Οἱ Σουλιῶται ἠγωνίζοντο τὸν ἱερὸν ἀγῶνα ἀπὸ τῆς 6 Δεκεμβρίου 1820. Ἀλλὰ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ περιῆλθον εἰς μέγαν κίνδυνον· διότι ὅλος ὁ πολιορκῶν τὰ Ἰωάννινα στρατὸς τοῦ Χουρσίτ ἐστράφη κατὰ τοῦ Σουλίου. Ὅθεν ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις κατ' αἴτησιν τῶν Σουλιωτῶν ἀπεφάσισε νὰ βοηθήσῃ αὐτούς. Ἡ μὲν μία βοήθεια ἐστάλη κατὰ θάλασσαν ἐκ Μεσολογγίου ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην, ὅστις κατέπλευσε μετὰ 500 Μανιατῶν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σπλάντζας (3 Ἰουλίου). Ἀλλ' ἅμα οὗτοι ἀπέβησαν, προσεβλήθησαν ὑπὸ 3,000 Τούρκων καὶ ἠναγκάσθησαν μετὰ μιᾶς ἡμέρας μάχην, καθ' ἣν ἔπεσε καὶ ὁ Μαυρομιχάλης, νὰ ἐπιστρέψωσιν οἱ περισωθέντες εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου ἐτάφη ὁ νεκρὸς τοῦ ἀνδρείου Κυριακούλη μεγαλοπρεπῶς. Ἡ δὲ ἄλλη βοήθεια ἐστάλη κατὰ γῆν ὑπὸ τὸν Μαυροκορδαῶν, ὅστις ἐκίνησεν ἐκ Μεσολογγίου τὴν 1 Ἰουλίου μετὰ 3,000 τακτικῶν, φιλελλήνων καὶ ἄλλων μαχίμων ἀνδρῶν. Ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς οὗτος στρατὸς ἔπαθεν ἥτταν ὀλοσχερῇ ἐν Πέτᾳ ὑπὸ τοῦ Ρεσίτ-πασᾶ, τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζον Κιουταχῇ, διότι ὁ ὀπλιτάρχης Γῶγος Μπακόλας ἐγκατέλειψε τὴν ἐπίκαιρον θέσιν του. Ἀφοῦ δὲ τοιοῦτοτρόπως ἀπέτυχον καὶ αἱ δύο ἐπικουρίαι, οἱ Σουλιῶται ἀντιστάντες μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ δεχθῶσι τοὺς ὄρους τοῦ Ὁμέρ Βρυῶνη, καθ' οὓς ὥφειλον ν' ἀπέλθωσιν εἰς τὴν Ἐπτάνησον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου. Οὕτω λοιπὸν κατέλιπον καὶ πάλιν τὴν γενέθλιον αὐτῶν γῆν· μέρος μὲν αὐτῶν διέβη εἰς τὴν Ἐπτάνησον, τὸ δ' ἕτερον ἠνώθη μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ ἐξηκολούθησε νὰ χύνη τὸ αἷμά του ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Πρώτη πολιορκία Μεσολογγίου (1822). Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ὁμέρ Βρυῶνης καὶ ὁ Κιουταχῆς ἐπολιορκήσαν τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ γῆς μετὰ 11,000 στρατιωτῶν, ὁ δὲ φρούραρχος τῶν Πατρῶν Ἰουσοῦφ ἀπέκλεισεν αὐτὸ ἀπὸ θαλάσσης. Ὁ περίβολος τῆς πόλεως ἦτο ἐτοιμόρροπος καὶ οἱ ὑπερασπισταὶ αὐτῆς ὑπὸ τὸν Μαυροκορδαῶν καὶ Μᾶρκον Μπότσαρην ἦσαν περὶ τοὺς 600. Οἱ δὲ Τούρκοι ἀντὶ νὰ προσβάλωσιν ἀμέσως τὸ Μεσολόγγιον ἀπώλεσαν πολῦτιμον χρόνον εἰς διαπραγματεύσεις περὶ παραδόσεως, τὰς ὁποίας οἱ πολιορκούμενοι παρέτεινον ἐπίτηδες, ἕως οὗ ἔφθασεν ἐπικουρία ἰκανή

ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Τότε ὁ Μαυροκορδατος καὶ ὁ Μπότσαρης ἐμήνυσαν εἰς τὸν Ὁμέρ Βρυώνην, μεθ' οὗ ἐγίνοντο αἱ διαπραγματεύσεις « ἂν πράγματι θέλῃ νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγι, ἄς ἔλθῃ νὰ τὸ πάρῃ. » Ὁ δὲ Ὁμέρ Βρυώνης ἐγίνεν ἕξω φρενῶν καὶ διέταξε τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων γενικὴν ἐφοδὸν ἐλπίζων ὅτι ἤθελε καταλάβῃ τοὺς Ἑλληνας ἐκτελοῦντας ἐν τοῖς ναοῖς τὰ χριστιανικὰ αὐτῶν καθήκοντα. Ἀλλ' ὁ Μπότσαρης ἠγρύπνει καὶ μετὰ μάχην φοβεράν οἱ Τοῦρκοι ἀπεκρούσθησαν μετὰ πολλῶν ζημιῶν. Ἐπειδὴ δὲ διεδόθη ὅτι ὁ Ὀδυσσεύς, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἐνέπνεε τρόμον, ἤρχετο εἰς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων, ὁ Ὁμέρ Βρυώνης καὶ ὁ Κιουταχῆς ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τὴν 31 Δεκεμβρίου καὶ ἔφυγον ὁρμαῖοι εἰς τὴν Ἡπειρον.

Καταστροφὴ Χίου καὶ ἀνδραγαθήματα Κανάρη (1822). Ἡ Χίος ἀπολαύουσα μεγάλην εὐζωίαν δὲν εἶχε μετὰσχῃ τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὸ ἔτος 1821· ὅθεν ὁ ἀρχηγὸς τῶν Σαμίων Λυκοῦργος ἀποβὰς τὴν 10 Μαρτίου 1822 εἰς τὴν Χίον μετὰ 2,500 μαχητῶν διήγειρεν εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Χίους καὶ ἐπολιόρκησε τοὺς Τούρκους εἰς τὸ φρούριον. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ ναύαρχος Καρᾶ-Ἀλῆς ἀπεβίβασεν εἰς τὴν νῆσον 7000 στρατιώτας, οἵτινες διαλύσαντες τὴν πολιορκίαν διέπραξαν φοβεράς λεηλασίας καὶ σφαγὰς. Ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι εὗρον μετ' ὀλίγον τὸ πεπρωμένον αὐτῶν. Ὁ Κανάρης εἰσχωρήσας τὴν νύκτα τῆς 6 πρὸς τὴν 7 Ἰουλίου εἰς τὸν ἐχθρικὸν στόλον ἐπυρπόλησε τὴν ναυαρχίδα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπανηγύριζον τὴν ἑορτὴν τοῦ ῥαμαζανίου περὶ τοὺς 2000 Τούρκους καὶ τὸν Ὀκτώβριον ἐπυρπόλησε καὶ ἄλλην ναυαρχίδα παρὰ τὴν Τένεδον. Ὁ τουρκικὸς στόλος φοβούμενος τὰ ἐλληνικὰ πυρπολικά εἰσέπλευσε κακῶς ἔχων εἰς τὸν Ἑλλήσποντον.

Τὰ ἐν Εὐβοίᾳ γεγονότα (1821—1822). Ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας ἐν Εὐβοίᾳ ὑψώθη περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου. Μετὰ τινὰς δὲ συμπλοκάς οἱ ἐπαναστάται κατέλαβον τὰ ὄχυρά Βρυσάκια καὶ ἀπέκρουσαν ἐκεῖθεν ὑπὸ τὸν Ἀγγελῆν τῆς Γωβγίνας πάσας τὰς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ἡ διχόνοια τῶν ἐπαναστατῶν παρέλυσε τὰ πάντα· ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης, ὅστις ἦλθεν ἐκ τῆς Ἀττικῆς μετὰ 600 ὀπλοφόρων εἰς τὴν Εὐβοίαν κατὰ πρόσκλησιν τῶν ἐπαναστατῶν, ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Βάσου Μαυροβουνιώτου ἐστράτευsen εἰς τὰ Στύρα καὶ ἀφῆρεsen αὐτὰ ἀπὸ τοῦ Ὁμέρ μπεί τῆς Καρύστου (12 Ἰανουαρίου 1822)· ἀλλ' οἱ ὑπὸ τὸν Βάσον ἀναβαίνοντες εἰς τὸν Διακο-

φτὸν προσεβλήθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ὃ δὲ φιλότιμος Ἡλίας Μαυρομιχάλης μετὰ ἐπτά μόνον πιστῶν κατέφυγεν εἰς ἀνεμόμυλόν τινα κείμενον ἐπὶ γηλόφου, τὸν ὅποιον οἱ Τούρκοι εὐθὺς ἐπολιορκήσαν. Οἱ δὲ πολιορκούμενοι, ἵνα μὴ συλληφθῶσι ζῶντες, ἐξώρμησαν ξιφῆρεις καὶ ἐφονεύθησαν ἐξ αὐτῶν πέντε, ἐκ τῶν ὁποίων ὑπῆρχε καὶ ὁ Ἡλίας Μαυρομιχάλης. Ἀφοῦ δὲ ὁ Μαυρομιχάλης ἔπese παρὰ τὰ Στύρα, ὃ δὲ Ἀγγελῆς τῆς Γωβγίνας ἐφονεύθη παρὰ τὴν Καστέλλαν ἢ ἐν Εὐβοίᾳ ἐπανάστασις κατεστάλη.

Ἡ ἐν Ἀστρεὶ δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις (1823).

Ἡ δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων συνῆλθεν ἐν Ἀστρεὶ τὴν 30 Μαρτίου 1823. Ἀφοῦ δ' ἐπεκύρωσε τὰς θεμελιώδεις διατάξεις τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ πολιτεύματος, ἐξέλεξε τὴν κυβέρνησιν τῆς δευτέρας ταύτης περιόδου καὶ διελύθη.

Μάχη ἐν Ἀκράτῃ καὶ ἀνάκτῃσις Ἀκροκορίνθου (1823). Τέσσαρες χιλιάδες περίπου ἐκ τῶν λειψάνων τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη ἐπεχείρησαν νὰ μεταβῶσιν ἐκ τοῦ Ἀκροκορίνθου εἰς Πάτρας διὰ τῆς παραλίας, ὁδοῦ τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου· ἀλλ' ἐν Ἀκράτῃ ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τοῦ Ζαΐμη, Λόντου καὶ Πετμεζᾶ καὶ πολλοὶ δι' ἑλλειψιν τροφῶν ἀπέθανον, ἕως οὗ ὁ φρούραρχος τῶν Πατρῶν Ἰουσοῦφ ἔσωσε τοὺς ὑπολειφθέντας κατὰ θάλασσαν. Οἱ δ' ἐν τῇ Ἀκροκορίνθῳ κεκλεισμένοι Τούρκοι μὴ λαβόντες ἐπικουρίαν ἤναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶσι τὴν 26 Ὀκτωβρίου εἰς τὸν Κολοκοτρώνην, ὅστις ὑπὸ τὴν φύλαξιν τοῦ Νικηταρᾶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὴν Σμύρνην ἀβλαβεῖς. Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἀκροκορίνθου δὲν ἔγινε κανὲν σπουδαῖον πολεμικὸν ἔργον ἐν Πελοποννήσῳ ὥστε τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

Εἰσβολὴ Ὀμέρ Βρυώνη καὶ Μουσταῆ εἰς δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ θάνατος Μάρκου Μπότσαρη (1823). Ὁ Ὀμέρ Βρυώνης καὶ ὁ πασᾶς τῆς Σκόδρας Μουσταῆς εἰσέβαλον ἐκ τῆς Ἡπείρου μετὰ 16,000 Ἀλβανῶν εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ὁ δὲ Μᾶρκος Μπότσαρης ἅμα ἔμαθεν ὅτι ἡ προφυλακὴ αὐτῶν ἀνερχομένη εἰς 5,000 μαχητὰς εἶχε στρατοπεδεύσῃ ἐν τῇ Καρπενήσιῳ, ἐπέπεσε κατ' αὐτῆς τὴν νύκτα τῆς 9 Αὐγούστου μετὰ 350 Σουλιωτῶν καὶ ἐπῆνεγκε φόνον πολὺν εἰς τοὺς Ἀλβανοὺς κοιμωμένους. Ἀλλὰ θελήσας νὰ ἐμβλέψῃ εἰς μάνδραν τινὰ ἐκτυπήθη εἰς τὸ μέτωπον ὑπὸ σφαίρας ἐχθρικῆς καὶ ἀπέθανεν. Οἱ δὲ Σουλιῶται μετῆνεγκον νικηφόροι τὸν νεκρὸν τοῦ ἀρχηγοῦ των εἰς τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἔθαψαν αὐτὸν μεγα-

λοπρεπῶς. Ἡ νίκη ὅμως αὕτη τῶν Σουλιωτῶν δὲν ἀνέστειλε τὴν πορείαν τῶν ἐχθρῶν· οὗτοι πορευόμενοι διεσκόρπισαν τοὺς ἐν Κουλικουδά 'Ελληνας καὶ τελευταῖον ἐπολιόρκησαν τὸ Αἰτωλικὸν τῇ 5 Ὀκτωβρίου. Ἀφοῦ δ' ἔμειναν πρὸ αὐτοῦ ἀνωφελῶς μέχρι τῆς 30 Νοεμβρίου, ἔφυγον τὴν νύκτα τῆς ἐπιούσης ἡμέρας ὁρομαῖοι εἰς τὴν Ἠπειρον.

Τὰ ἐν Κρήτῃ (1821—1823). Ὑποταγὴ αὐτῆς (1824). Οἱ Κρήτες, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς των εἰς τοὺς Τούρκους (1669) οὐδέποτε ἔπαυσαν ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ἐκήρυξαν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὰ Σφακιά τὸν Μάιον τοῦ 1821. Μετὰ τινας δὲ ἀμφιρόπους μάχας ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου διοικητῆς τῆς νήσου ὁ Ἀφεντούλης (Ὀκτωβρίῳ 1821). Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1822 συνήφθη εἰς τὴν Ρεθυμνίαν μανιώδης μάχη, καθ' ἣν οἱ ἐπαναστάται ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους. Ἀλλὰ μετὰ τὴν νίκην εἰσεχώρησεν εἰς τοὺς ὀπλιτάρχας διχόνοια, ἐκ τῆς ὁποίας ἐπῆλθεν ἡ δολοφονία τοῦ ἀνδρείου Μελιδόνη. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀφεντούλης ἐδεῖκνυτο ἀνίκανος, ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις ἀπέστειλεν εἰς Κρήτην ὡς διοργανωτὴν αὐτῆς τὸν Πέτρον Σκυλίτσην Ὀμηρίδην. Ἐν ᾧ δὲ συνεζήτειτο ὁ νέος ὀργανισμὸς τῆς Κρήτης, ἀπέβησαν εἰς τὰς Ἀλυσκὰς ὑπὲρ τοὺς 10,000 Αἰγυπτίους ὑπὸ τὸν θηριώδη Χασάμπασαν. Ἀφοῦ δὲ διεσκόρπισε τοὺς ἐν Νεροκούρῳ καὶ ἐν Μαλάξῃ ἐπαναστάτας, κατῆλθεν εἰς τὴν Κνωσόν. Οἱ Κρήτες μὴ δυνάμενοι πλέον ν' ἀντιταχθῶσιν ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τοὺς πολυαρίθμους ἐχθροὺς κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη καὶ ἐντεῦθεν ἐμάχοντο σποράδην. Τὸ ἀκόλουθον ἔτος (1823) ἀπῆλθεν ἐκ τῆς Κρήτης ὁ Ἀφεντούλης, διότι οὐδὲν ἔπραξεν ὑπὲρ τῆς ἐπανάστασεως. Μέχρι δὲ τῆς ἀφίξεως τοῦ νέου διοικητοῦ Ἐμμανουὴλ Τομπάζη, ἀνέλαβε προσωρινῶς τὴν διοίκησιν τῆς Κρήτης ὁ Νεόφυτος Οἰκονόμος. Οὗτος νικήσας τοὺς Τούρκους τῶν δυτικῶν μερῶν τῆς νήσου ἀπέκλεισε τοὺς μὲν εἰς τὸ φρούριον τῆς Κισάμου, τοὺς δὲ εἰς τὸ τῆς Γραμβούσης. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀπεφάσισε ν' ἀναρριπίσῃ τὴν ἐπανάστασιν καὶ εἰς τὰ ἀνατολικά μέρη διὰ γενναίου τινὸς κατορθώματος. Ἀλλ' ἡ ἀποτυχία τῆς Ἱεροπέτρου παρήγαγε τὴν διχόνοιαν τῶν ὀπλιταρχῶν. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι ἥριζον, ὁ Χασάμπασας ἐξορμήσας ἐκ τῆς Πεδιάδος ὑπέταξε τὸ Λασιθίον καὶ εἰσῆλσεν εἰς τὸ Μιραμπέλον. Ἀφοῦ δ' ἐν αὐτῷ διέπραξε φοβεράς λεηλασίας καὶ ἔσφαξε τοὺς καταφυγόντας εἰς τὸ σπήλαιον Μελάτον, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πεδιάδα (Μαΐῳ 1823). Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Κι-

σάμου ὁ Ἐμμανουὴλ Τομπάζης, ὅστις, ἀφ' οὗ ἠνάγκασε τὸ πολιορκούμενον φρούριον τῆς Κισάμου νὰ παραδοθῇ, συνεκάλεσε τοὺς Κρήτας εἰς Ἀράδαιναν πρὸς συζήτησιν πολιτεύματος. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι συνεζήτουν, κατέπλευσεν Αἰγύπτιος στόλος ὑπὸ τὸν Ἰσμαὴλ Γιβραλτάρην εἰς Ἡράκλειον, ὅπου ἀπέβη ὁ στρατάρχης Χουσεΐμπεῖς ὡς διάδοχος τοῦ ἀποθανόντος Χασάμπασα. Ὁ Χουσεΐμπεῖς διασκορπίσας τὸν στρατὸν τοῦ Τομπάζη παρὰ τὰς ὑπωρείας τῆς Ἰδης, ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸ χωρίον Μελιδόνι. Παρ' αὐτὸ ὑπάρχει σπήλαιον, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον καταφύγη 470 ἄνθρωποι, ὧν 30 μόνον ἦσαν ὅπλοφόροι. Ἀφ' οὗ δὲ μάτην ἐπολιορκήθη καὶ ἐπυροβολήθη ἐπὶ τρεῖς μῆνας, ὁ Χουσεΐμπεῖς ἐπενόησε διαβολικὸν μέσον πρὸς ἄλωσιν αὐτοῦ· πρῶτον ἔφραξε τὴν εἴσοδον τοῦ σπηλαίου διὰ λίθων καὶ ἔπειτα ἤνοιξεν ἐπὶ τῆς ὀροφῆς ὁπὴν τινα, ἐκ τῆς ὁποίας κατέρριπτεν ἀνημμένας δυσώδεις ὕλας. Οὕτως οἱ δυστυχεῖς ἐκεῖνοι ἐπνίγησαν ἅπαντες ὑπὸ τοῦ ὀλεθρίου καπνοῦ καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 1824 ἡ Κρήτη ὑπετάγη ἅπασα.

Ἀλωσις Κάσου καὶ καταστροφή Ψαρῶν (1824).

Ὁ σουλτᾶνος Μαχμούτ διδαχθεὶς ὑπὸ τριετοῦς πείρας ὅτι μόνος του δὲν ἠδύνατο νὰ καταβάλῃ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τοῦ ὑποτελοῦς του πασᾶ τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ, παραχωρήσας εἰς αὐτὸν τὴν Κρήτην καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ὁ δὲ Μεχμέτ Ἀλῆς θεωρῶν ὡς ἐπίβουλον τῆς Κρήτης τὴν γείτονα αὐτῆς Κάσον διέταξε τὸν Χουσεΐμπεῖν νὰ ὑποτάξῃ αὐτήν. Ὁ Χουσεΐμπεῖς, ὅστις εἶχεν ἤδη ὑποτάξῃ τὴν Κρήτην, ἀποβάς τὴν νύκτα τῆς 6 πρὸς τὴν 7 Ἰουλίου εἰς τὴν Κάσον μετὰ 4000 μαχητῶν κατέλαβεν αὐτὴν μετὰ μάχην αἱματηράν. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ὁ Τοῦρκος ναύαρχος Χοσρέφ ἀπέπλευσεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τῶν Ψαρῶν μετὰ 176 πλοίων. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Ψαριανοὶ ἀνέμενον αὐτὸν εἰς τὸ νότιον καὶ δυτικὸν τῆς νήσου, ὅπου εἶναι εὐκολωτάτῃ ἡ ἀπόβασις, οἱ Τοῦρκοι ἀπέβησαν τὴν νύκτα τῆς 18 Ἰουνίου εἰς τὸ βορειοανατολικὸν καὶ φονεύσαντες τοὺς ἐκεῖ τεθειμένους ὀλίγους φρουροὺς προὐχώρησαν πρὸς δυσμὰς. Ἀφ' οὗ δ' ἐνίκησαν καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ Κανάλου τεταγμένους ἐπέπεσον οἱ μὲν κατὰ τῶν ἐπὶ τοῦ Φτελιοῦ, οἱ δὲ κατὰ τῆς πόλεως. Οἱ ἐπὶ τοῦ Φτελιοῦ μετὰ μάχην φοβεράν ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς πυρίτιδος καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα· οἱ δ' ἐν τῇ πόλει μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν ἠττήθησαν καὶ ἔπαθον φοβεράν σφα-

γὴν καὶ αἰχμαλωσίαν. "Οσοι δὲ εἶχον καταφύγη εἰς τὸ Παλαιόκαστρον ἀπεφάσισαν ν' ἀποθάνωσιν ἐκεῖ πάντες μαχόμενοι καὶ ἐν καιρῷ αἰχμαλωσίας νὰ καῶσι. Καὶ τῷ ὄντι ἐπολέμησαν, ἐφόνευσαν πολλοὺς καὶ ἐπὶ τέλους ἐκάησαν, βαλόντος τοῦ Βρατσάνου πῦρ εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς πυρίτιδος. Τοιοιυτοτρόπως οἱ Ψαριανοὶ ἀπώλεσαν τὰ πάντα, ἀλλ' ἀπέκτησαν δόξαν ἀθάνατον.

« Στῶν Ψαρῶν τὴν δόγμαυρη ράχη
περπατῶντας ἡ δόξα μονάχη
μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλληκάρια
καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
γενομένο ἀπ' ὀλίγα χορτάρια
ποῦχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ. »

Ναυμαχίαι παρὰ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (1824). Ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ἔγιναν ναυμαχίαι παρὰ τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Παρὰ τὴν Μυκάλην συνεκροτήθησαν τέσσαρες ναυμαχίαι, καθ' ἃς ὁ μὲν Κανάρης καὶ ὁ Ματρώζης ἐπυρπόλησαν δύο φρεγάτας, ὁ δὲ Βατικιώτης ἐν δικάταρτον (1—6 Αὐγούστου). Ὁ δὲ Χοσρέφ, ἀποβαλὼν μετὰ τῶν τριῶν τούτων περὶ τοὺς 3,000 ἄνδρας, ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Κῶν, ὅπου μετ' ὀλίγον κατέπλευσεν ἐξ Ἀλεξανδρείας στόλος μέγας ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ Ἱμπραῖμ. Οἱ δύο οὗτοι στόλοι καὶ ὁ ἑλληνικὸς ὑπὸ τὸν Μιαοῦλην καὶ Σαχτούρην συνεπλόκησαν εἰς τὴν μεταξὺ τῆς Κῶ καὶ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ θάλασσαν· ἀλλ' ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ταύτῃ οὐδὲν μέγα ἔργον ἐγένετο μέχρι βαθείας νυκτός (23 Αὐγούστου). Μετὰ 4 δὲ ἡμέρας ἔγινε παρὰ τὰ Τσατάλα δευτέρα ναυμαχία, καθ' ἣν ὁ Παπαντώνης καὶ ὁ Βατικιώτης ἐπυρπόλησαν δύο φρεγάτας. Ἀφοῦ δὲ μάτην ἠγωνίσθησαν οἱ ἡνωμένοι στόλοι τῶν Τούρκων καὶ τῶν Αἰγυπτίων μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου, ὁ μὲν ὑπὸ τὸν Χοσρέφ ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ δὲ ὑπὸ τὸν Ἱμπραῖμ κατέπλευσεν εἰς Σοῦδαν τῆς Κρήτης παθὼν τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν πυρπολικῶν.

Τὰ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι γεγονότα τοῦ 1824. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Χοσρέφ ἐπλεε κατὰ τῶν Ψαρῶν, ὁ Δερβῆς πασᾶς ἐστράτευσεν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καὶ ὁ πεζὸς στρατός τοῦ σουλτάνου ἔλαβε τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας του· ὁ Πανουργιάς καὶ ἄλλοι ὀπλιτάρχαι μετὰ 900 μαχητῶν ἐνίκησαν ἐν Ἀμπλιανῇ 7,000 Τούρκους καὶ τοὺς ἐδίωξαν μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν· ὁ φρούραρ-

χος τῶν Ἀθηνῶν Γκούρας μετὰ 600 ἀνδρῶν ἐνίκησεν ἐν Μαραθῶνι δις τὸν Ὁμὲρ μπεῖν τῆς Καρύστου, ὅστις εἶχε 3,000 ὀπλίτας, καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Εὐβοίαν. Τέλος δὲ ὁ Μαυροκορδατος ὑπερήσπισεν ἀνδρείως καὶ ἐπιτυχῶς τὸ Λυγοβίτσι κατὰ τοῦ Ὁμὲρ Βρυῶν, ὅστις ἠναγκάσθη ἐπὶ τέλους ν' ἀφήσῃ τὸν Καρθασαραῖν καὶ νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ἥπειρον.

Ἀπόδασις Ἰμβραῖμ εἰς Πελοπόννησον καὶ τὰ ἐν αὐτῇ γεγονότα (1825). Ὁ Ἰμπραῖμ, καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἕλληνες κατεστρέφοντο ἐν Πελοποννήσῳ ἐκ τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ἀπεδίβασεν εἰς τὴν Μεθώνην τὸν Φεβρουάριον καὶ τὸν Μάρτιον 11,000 πεζοὺς καὶ 800 ἵππεις. Ἀφοῦ δ' ἐνίκησε 4500 Ἕλληνας παρὰ τὸ Κρεμμύδι, ἐκυρίευσεν τὴν Σφακτηρίαν καὶ τὸν Παλαιὸν καὶ τὸν Νέον Ναυαρίνον. Μετὰ δὲ ταῦτα προσέβαλε τοὺς 600 Ἕλληνας ἐν Μανιακίῳ, ὅπου ἔπεσον σχεδὸν πάντες, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ ἀνδρεῖος ἀρχηγὸς αὐτῶν Παπαφλέσας (20 Μαΐου). Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἐλεηλάτησε τὴν Μεσσηνίαν, ἐνίκησε τοὺς ἐν Ἀκόβῳ καὶ Δραμπάλα ὠχυρωμένους 4000 Ἕλληνας ὑπὸ τὸν Κολοκοτρῶνην καὶ τὴν 10 Ἰουνίου εἰσῆλθεν εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἐντεῦθεν δ' ἐστράτευσεν εἰς τὴν Ἀργολίδαν, ἔκαυσε τὸ Ἄργος καὶ καταπλήξας τοὺς ἐν Ναυπλίῳ ἐπανῆλθεν εἰς Τρίπολιν, ὅπου τὸν ἐπολιόρκησαν οἱ Ἕλληνες. Ἀλλ' ὁ Ἰμπραῖμ πρῶτον ἐνίκησε τὸν Κολοκοτρῶνην ἐπὶ τῶν Τρικόρφων, ἔπειτὰ τὸν Γενναῖον Κολοκοτρῶνην ἐν Ἀλωνισταίνῃ καὶ Μαγουλιανοῖς καὶ τελευταῖον τὸν Μαυρομιχάλην καὶ Ὑψηλάντην ἐν Βερβένοις. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Αἰγύπτιος στρατηγὸς νικήσας πανταχοῦ διέτρεχε τὴν Πελοπόννησον ἀκωλύτως καὶ τὸν Ὀκτώβριον λαβὼν παρὰ τοῦ πατρός του ἐπικουρίας ἡτοιμάζετο νὰ διαβῇ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἵνα βοηθήσῃ τὸν Κιουταχῆν, ὅστις ἐπολιόρκει τὸ Μεσολόγγιον.

Πρῶτον μέρος τῆς δευτέρας πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου (1825). Ἡ δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου ἤρχισε τὴν 15 Ἀπριλίου τοῦ 1825. Ὁ Κιουταχῆς ἐπολιόρκησεν αὐτὸ κατὰ ξηρὰν μὲν μὲ 20,000 μαχητάς, κατὰ θάλασσαν δὲ μὲ 63 πλοῖα. Τότε ἐν τῷ Μεσολογγίῳ καὶ ἐν τῷ Αἰτωλικῷ εἶχον κλεισθῇ περὶ τοὺς 3,000 ὀπλοφόρους ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Νότην Μπότσαρην, Μακρῆν, Λιακατᾶν καὶ ἄλλους. Οἱ ἀρχηγοὶ οὗτοι προσκληθέντες νὰ παραδοθῶσιν ἀπήντησαν ὅτι αἱ κλεῖδες τῆς πόλεως κρίμανται εἰς τὰ κανόνια αὐτῆς. Ὁ δὲ Κιουταχῆς ἀγανακτήσας διὰ τὴν ἀγέρωχον

ταύτην ἀπάντησιν διέταξεν ἔφοδον γενικὴν. Πάραυτα οἱ Τοῦρκοι ἐφώρμησαν οἱ μὲν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς εἰς τὸν προμαχώνα Μπότσαρην, οἱ δὲ ἀπὸ τῆς θαλάσσης εἰς τὴν Κλείσοβαν· ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη μετὰ πολλῶν ζημιῶν ὑπὸ τῶν γενναίων προμάχων τοῦ Μεσολογγίου. Τὴν πρώτην ἔφοδον διεδέχθησαν δύο ἄλλαι, ἀλλὰ καὶ αὗται ἀπέβησαν ἐπιζήμιοι. Οἱ δὲ πολιορκούμενοι, οἵτινες δὲν ἐφοβοῦντο τὸν Κιουταχῆν, ἤρχισαν νὰ φοβῶνται τὴν πείναν. Εὐτυχῶς δ' ἐφθασαν ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Σαχτούρης μὲ 40 πλοῖα καὶ διασκορπίσαντες δι' αὐτῶν τὸν τουρκικὸν στόλον εἰσήγαγον τροφὰς καὶ ἐφόδια πολέμου εἰς τοὺς πολιορκουμένους. Ἐν τῇ μεταξὺ δὲ τούτῳ ὁ Ῥάγκος, ὁ Τζαβέλλας, ὁ Φωτομάρας καὶ ὁ Βαλτινὸς μὲ τοὺς ὀπλίτας τῶν διέδραμον τὰ ὀχυρώματα τοῦ Κιουταχῆ καὶ εἰσῆλθον νικηταὶ εἰς τὸ Μεσολόγγιον. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἕλληνες ἐκέρδισαν διπλὴν νίκην καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἄλλ' ὅμως ὁ Κιουταχῆς δὲν ἀπέβαλε τὸ θάρρος του· ὅθεν διέταξε νέας ἐπιθέσεις. Ἄλλ' οἱ ἥρωες τοῦ Μεσολογγίου καὶ ταύτας ἀπέκρουσαν καὶ διὰ γενικῆς ἐξόδου ἐπήνεγκον εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον τοσαύτην θραῦσιν, ὥστε ὁ Κιουταχῆς ἀφήσας μόνον φρουρὰν ἐπὶ τῶν πολιορκητικῶν χαρακωμάτων ἐστρατοπέδευσε τὸν Ὀκτώβριον παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ Ἀρακύνθου. Οὕτω λοιπὸν τὸ Μεσολόγγιον ἀπηλλάγη ἀπὸ τῆς στενῆς πολιορκίας· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐφάνη πρὸ αὐτοῦ ὁ φοβερός Ἱμπραῖμ, ὅστις ἀνεδέχθη νὰ κυριεύσῃ τὴν πόλιν μόνος του ἄνευ τῆς συνδρομῆς τοῦ Κιουταχῆ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν.

Δεύτερον μέρος τῆς δευτέρας πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου (1826). Ἐν ᾧ δ' ἐπέκειτο ἡ ἔφοδος τοῦ Ἱμπραῖμ κατὰ τοῦ Μεσολογγίου, ὁ Μιαούλης κατέπλευσεν εἰς Σκρόφας μὲ 24 πλοῖα καὶ νικήσας τὸν Τουρκικὸν καὶ Αἰγυπτιακὸν στόλον εἰσήγαγεν εἰς τὴν πόλιν προμηθείας διὰ δύο μῆνας (16 Ἰανουαρίου). Μετὰ δὲ ταῦτα ἤρχισαν ἄλλεπάλληλοι ἔφοδοι τοῦ Ἱμπραῖμ· ἀλλ' ἡ ἀθάνατος φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου ἐξορμήσασα ἐνίκησε τοὺς Αἰγυπτίους τρεῖς φορές καὶ τοὺς ἐδίωξε μέχρι τῶν πολιορκητικῶν χαρακωμάτων. Ὁ δὲ Ἱμπραῖμ ἐκπλαγεὶς ἐκ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῶν Μεσολογγιτῶν ἐζήτησε τὴν πρότερον περιφρονηθεῖσαν συνδρομὴν τοῦ Κιουταχῆ. Ἀφοῦ λοιπὸν συνεφώνησαν οἱ δύο πασάδες, ἔστρεψαν τὴν προσοχὴν τῶν εἰς τὰ ἐν τῇ λιμνοθαλάσῃ νησὺδρια. Πρῶτον ἐκυρίευσαν τὸ Βασιλαδί μετὰ μάχην φονικὴν διαρκέσασαν μίαν ἡμέραν (25 Φεβρουαρίου) καὶ ἔπειτα

τὸν Ντολμᾶν ὑπερασπισθέντα ὑπὸ τοῦ Λιακατᾶ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας (28 Φεβρ.) Μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ντολμᾶ οἱ κάτοικοι τοῦ Αἰτωλικοῦ ὄντες περὶ τοὺς 3000 παρεδόθησαν ἐπὶ τῷ ὄρφ τοῦ ν' ἀσφαλισθῇ ἡ ζωὴ αὐτῶν καὶ μετνήχθησαν εἰς τὴν Ἄρταν ὥστε ἔμεινεν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἡ Κλείσοβα, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον ὁ Σωτηρόπουλος καὶ ὁ Τζαβέλλας μετὰ 131 μαχητῶν. Πρῶτος προσέβαλεν αὐτὴν ὁ Κιουταχῆς μετὰ 2000 Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων καὶ μετὰ τὴν ὀλοσχερῇ αὐτοῦ ἦτταν ὁ στρατάρχης τοῦ Ἰμπραῖμ Χουσεΐμπεϊς. Ἀλλ' οἱ πρόμαχοι τῆς Κλείσόβης ἐνίκησαν καὶ τοὺς Ἀραβας καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν ἐφόνευσαν. Μετὰ τοιαύτας περιφανεῖς νίκας οἱ πολιορκούμενοι ἦσαν βέβαιοι, ὅτι ὁ ἐχθρὸς οὐδέποτε θὰ ἐκυρίευε τὸ Μεσολόγγιον, ἂν ἐλάμβανον τροφάς, ὡς ἤλπιζον. Ἀλλ' εἰς μάτην ἤλπιζον οἱ ἥρωες διότι ἡ ἀχρηματία ἐμπόδιζε τὸν ἐλληνικὸν στόλον. Μόλις δ' ἐκ προαιρετικῆς συνεισφορᾶς ἐξέπλευσαν 30 πλοῖα ὑπὸ τὸν Μιαοῦλην καὶ τὴν 31 Μαρτίου ἐφάνησαν παρὰ τὸν Πεταλᾶν, διὰ τοῦ ὁποίου μόνου συνεκοινώνει τὸ Μεσολόγγιον μετὰ τῆς θαλάσσης. Ὁ δὲ Μιαοῦλης μετὰ ματαίαν ναυμαχίαν ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ (4 Ἀπριλίου). Οὕτω τὸ Μεσολόγγιον, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε καταβληθῇ ὑπὸ τῶν ὀπλων, ἐπέπρωτο νὰ καταβληθῇ ὑπὸ τῆς πείνης.

Ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου (10 Ἀπριλίου 1826).

Ἀπὸ τὰς ἀρχάς Ἀπριλίου ἡ συνήθης τροφὴ εἶχεν ἐλαττωθῇ σπουδαίως καὶ εὐτυχεῖς ἐθεωροῦντο ὅσοι εὕρισκον κρέατα ἀκαθάρτων ζώων καὶ ἀλμυρίδας. Καὶ ὅμως οἱ πολιορκούμενοι δὲν διανοήθησαν περὶ παραδόσεως· ἀλλ' ἀπεφάσισαν μετὰ σύσκεψιν νὰ ἐξέλθωσι τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου καὶ διὰ νὰ ἔχωσι κατὰ τὴν ἔξοδον αὐτῶν ἐπικουρίαν ἐκ τῶν ἐν Πλατάνῳ ἐστρατοπεδευμένων ὀπλιταρχῶν ἀνεκοίνωσαν τὴν ἀπόφασιν τῶν διὰ δύο ἀπεσταλμένων. Οἱ δ' ἐν Πλατάνῳ ὀπλιτάρχαι τοῖς παρήγγειλαν νὰ μὴ ἐξέλθωσι πρὶν αὐτοὶ πρῶτοι ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἐν Μεσολογγίῳ, ὅτινες ἦσαν 3,000 μαχηταὶ καὶ 6,000 γέροντες, παῖδες καὶ γυναῖκες, ἠτοιμάζοντο εἰς τὴν ἔξοδον. Μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἠκούσθη ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ἀρακύνθου ὁ συνθηματικὸς πυροβολισμός. Ἀλλ' ἐκτὸς τῶν πολιορκουμένων ἐνόησαν καὶ οἱ ἐχθροὶ τὸν σκοπὸν τοῦ πυροβολισμοῦ καὶ ἔγιναν ἄγρυπνότεροι. Ἐν τούτοις κατὰ τὴν ὠρισμένην ὥραν τῆς νυκτὸς τῆς 10 Ἀπριλίου ἐξώρμησαν τῆς πόλεως οἱ μαχηταὶ ὑπὸ τὸν Μπότσαρην, Τζαβέλλαν καὶ Μακρῆν φωνάζοντες «ἐμπρὸς ἀδελφοί».

Ἄλλ' ἐν ᾧ οὗτοι διέτρεχον τὰ πολιορκητικὰ ὀχυρώματα, αἴφνης ἤκουσθη φωνὴ « ἴσω, ἴσω » καὶ ἐπὶ τῇ φωνῇ ταύτῃ οἱ ἀκολουθοῦντες τοὺς ἐξορμήσαντας μαχητὰς Μεσολογγῖται ἐστράφησαν ὀπίσω εἰς τὴν πόλιν. Οἱ βάρβαροι εἰσελθόντες καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν πόλιν ἐτράπησαν εἰς σφαγὰς καὶ λεηλασίας. Ἄλλ' ἀντ' αὐτῶν οἱ πλεῖστοι εὗρον τὸν θάνατον· γέρων τις ἔβαλε πῦρ εἰς τὴν ἀποθήκην τῆς πυρίτιδος, ἣτις ἦτο ὑπὸ τὸν προμαχῶνα Μπότσαρην, καὶ ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα μέγαν ἀριθμὸν χριστιανῶν καὶ μουσουλμάνων. Ὁ Χρῖστος Καψάλης ἀνάψας τὴν ἀποθήκην τῶν πολεμικῶν ἐφοδίων ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα περὶ τοὺς 1800 Ἑλληνας καὶ 2,000 Ἀλβανοὺς καὶ Αἰγυπτίους. Οἱ δὲ διαδραμόντες τὰ τριπλᾶ χαρκώματα τοῦ ἐχθροῦ ἐνέπεσον εἰς τὸ ἱππικὸν τοῦ Κιουταχῆ καὶ τοῦ Ἱμπραῖμ. Ἀλλὰ μετὰ μανιώδη ἀγῶνα, καθ' ὃν ἐφονεύθησαν πλεῖστοι καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη, ἐφθασαν τέλος εἰς τὴν Ἀμφισαν 1300 ἐκ τῶν 3,000. Τὸ Μεσολόγγιον ἐκυριεύθη, ἀλλ' ἡ ἐξοδος τῆς φρουρᾶς αὐτοῦ ἐδόξασε τὴν Ἑλλάδα καὶ διέγειρε τὸν θαυμασμὸν τοῦ Παλαιοῦ καὶ τοῦ Νέου Κόσμου.

Ἐπάνοδος Ἱμπραῖμ εἰς Πελοπόννησον. Ὁ Ἱμπραῖμ μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ διέτρεχεν αὐτὴν φονεύων, λεηλατῶν καὶ αἰχμαλωτίζων. Ἐνίοτε δὲ παρηνώχλει αὐτὸν ὁ γέρων Κολοκοτρῶνης ἐκ τῶν ὀρέων δι' ἀτελευτήτων ἐνεδρῶν. Ὁ Ἱμπραῖμ δις ἐδοκίμασε νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν Μάνην τὸν Ἰούνιον ἐκ δυσμῶν διὰ τοῦ Ἀρμυροῦ καὶ τὸν Αὐγουστον ἐξ ἀνατολῶν διὰ τῆς Κακῆς Σκάλας, ἀλλ' ἀποκρουσθεὶς καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ὑπὸ τῶν ἀνδρείων Μανιατῶν μετέβη τὸν Νοέμβριον εἰς τὴν Μεθώνην, ἵνα διαχειμάσῃ.

Πρῶτον μέρος τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν (1826). Ὁ Κιουταχῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου ἐστράτευσεν εἰς τὴν Ἀττικὴν μετὰ 10,000 πεζῶν καὶ ἱππέων. Ἀφ' οὗ δ' ἐκυριεύσεν ἐξ ἐφόδου τὰς Ἀθήνας, ἐπολιόρχησε τὴν Ἀκρόπολιν, ἣτις ἐφρουρεῖτο ὑπὸ 1,400 ὀπλοφόρων ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Γκούραν. Κατὰ τὴν κρίσιμον δὲ ταύτην περίστασιν ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης, ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχε διορισθῇ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἀρχιστράτηγος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἔδραμεν εἰς Χαϊδάρι μὲ 3,500 ὀπλίτας καὶ ἐνίκησε 2,000 Τούρκους ἱππεῖς (6 Αὐγούστου)· ἀλλὰ προσβληθεὶς μετὰ δύο ἡμέρας ὑπὸ 6,000 Τούρκων ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Μετὰ ταῦτα ὁ Κιουταχῆς ἤρχισε δραστηριώ-

τερον νὰ κανονοβολῇ τὴν Ἀκρόπολιν καὶ νὰ κατασκευάζῃ περὶ αὐτὴν τάφρους καὶ ὑπονόμους· ἀλλ' ὁ περίφημος ὑπονομοποιὸς Κώστας, ὅστις εἶχε διαπρέψῃ ἐν τῇ πολιορκίᾳ τοῦ Μεσολογγίου, ἐματαίωνεν ὅλας τὰς προσπάθειάς αὐτοῦ δι' ἀνθυπονόμων. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τούτῳ ὁ Γκούρας ἐφονεύθη (30 Σεπτεμβρίου)· ἀλλ' ἡ φρουρὰ ταχέως ἐνισχύθη. Ὁ Κριεζώτης καὶ ὁ Μαμούρης εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν μετὰ 300 τολμηρῶν στρατιωτῶν, καθ' ὃν χρόνον ὁ Καραϊσκάκης κατὰ τὰ συντεθειμένα ἀπέτρεπε τὴν προσοχὴν τοῦ Κιουταχῆ εἰς τὸ Μενίδι (11 Ὀκτωβρίου). Μετὰ ταῦτα ὁ Καραϊσκάκης, ἀφήσας ἐν τῇ Ἀττικῇ 1500 ἄνδρας ὑπὸ τὸν Βάσον Μαυροβουνιώτην καὶ ἄλλους νὰ παρενοχλῶσι τὸν Κιουταχῆν, ἐστράτευσεν αὐτὸς μετὰ 3000 μαχητῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Λεβαδείας. Ἐν Ἀραχώβῃ συνῆψε μάχην πρὸς 2000 Τούρκους ὑπὸ τὸν Μουσταφάμπεϊν καὶ ἐπήνεγκεν εἰς αὐτοὺς τσαύτην θραῦσιν, ὥστε μόλις 300 ἐξ αὐτῶν διεσώθησαν εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἱερουσαλήμ (24 Νοεμβρίου). Ἡ νίκη αὕτη καὶ δύο ἄλλαι μετ' αὐτὴν καὶ ἡ νικηφόρος εἰσοδος τοῦ συνταγματάρχου Γάλλου Φαβιέ μετὰ 530 ἀνδρῶν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἀνεπτέρωσαν τὰς ἐλπίδας τῶν ἐπαναστατῶν.

Δεύτερον μέρος τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως (1827). Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Καραϊσκάκης ἀνερρίπιζε τὴν ἐπανάστασιν ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι, οἱ ἐν τῇ Ἀττικῇ Ἕλληνες δὲν εἶχον ὁμόνοιαν (Ἰανουαρίῳ). Ὅθεν ὁ ἀνδρεῖος Βούρδαχης ἔπεσε μετὰ 300 ἀνδρῶν παρὰ τὸ Χαϊδάρι, ὁ δὲ Βάσος καὶ ὁ Νοταρᾶς ἔφυγον εἰς τὴν Ἐλευσῖνα. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ὁ Κιουταχῆς κατέβη εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἵνα διώξῃ ἐκ τῆς Καστέλλας καὶ τοὺς ὀπλοφόρους τοῦ φιλέλληνος Ἀγγλου Γόρδωνος, ἀλλ' εἰς μάτην ἠγωνίσθη ἐπὶ δύο ἡμέρας. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης, ἀφοῦ παρὰ τὸ Δίστομον ἔτρεψεν εἰς αἰσχρὰν φυγὴν τὸν Ὁμέρ πασᾶν τῆς Εὐβοίας καὶ ἀπέδωκε τὴν ἐλευθερίαν εἰς ὅλας τὰς πόλεις τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος πλὴν τοῦ Μεσολογγίου, τοῦ Αἰτωλικοῦ, τῆς Ναυπάκτου καὶ τῆς Βονίτσης, ἦλθε καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὸ Κερατσίνιον, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἀπέκρουσε τὰς ἐπανειλημμένας ἐφόδους τοῦ Κιουταχῆ (Μαρτίῳ). Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη, τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ λιμοκτονήσῃ ἐν τῇ Ἀττικῇ τὸν τουρκικὸν στρατὸν δι' ἀποκλεισμοῦ, ἐματαιώθη ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν φιλελλήνων Θωμᾶ Κόχραν καὶ Ριχάρδου Τσούρτς, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν εἶχε διορισθῇ στόλαρχος, ὁ δὲ ἀρχιστράτηγος ὑπὸ τῆς

ἐν Τροιζῆνι συνελεύσεως. Οἱ Ἀγγλοι οὗτοι διέταξαν ἔφοδον γενικὴν, ἣτις ἐπέτυχε θαυμασίως (13 Ἀπριλίου). Οἱ Τοῦρκοι ἐδιώχθησαν ἐκ τοῦ Πειραιῶς καὶ οἱ Ἕλληνες κατέλαβον ὅλον τὸν χῶρον ἀπὸ τῆς Καστέλλας μέχρι τοῦ Κερατσινίου. Ἄλλ' ἐκ τῆς νίκης ταύτης ἐπαρθεὶς παρὰ πολὺ ὁ Κόχραν προέτεινε νὰ ἐφορμήσωσιν οἱ Ἕλληνες ὅσον τάχιστα κατὰ τοῦ Κιουταχῆ πρὸς ταχεῖαν διάλυσιν τῆς πολιορκίας παρὰ τὴν ἐπίμονον ἀντιλογίαν τοῦ Καραϊσκάκη. Οἱ Ἕλληνες θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες ὑπήκουσαν εἰς τὸν στόλαρχον, ὅστις ὥρισε νὰ γίνη δευτέρα γενικὴ ἔφοδος κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου τὴν νύκτα τῆς 22 Ἀπριλίου. Ἀλλὰ μετὰ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας συνεκροτήθη ἐν Φαλήρῳ παρὰ τὴν διαταγὴν τῶν ἀρχηγῶν ἀψιμαχία τις. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης, ὅστις ἔδραμεν εἰς αὐτὴν πρὸς κατάπαυσιν, ἐτραυματίσθη καὶ ἀπέθανε καὶ τὴν πρωΐαν τῆς 24 Ἀπριλίου ἐτάφη ἐν Σαλαμῖνι.

Ἦττα Ἑλλήνων καὶ παράδοσις Ἀκροπόλεως. Τὴν νύκτα τῆς 24 Ἀπριλίου, ἣτις μετὰ τὴν ταφὴν τοῦ Καραϊσκάκη ὠρίσθη εἰς ἔφοδον, ἀπέβησαν 3000 μαχηταὶ εἰς τὸ Φάληρον καὶ ἐτάχθησαν ὅπως ἤθελον· ἡ μὲν προφυλακὴ προῦχώρησε μέχρι τοῦ λόφου τοῦ Μουσείου, ἡ δ' ἐπιφυλακὴ εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὴν παραλίαν. Ὁ δὲ Τζαβέλλας, ὅστις εἶχε διαταχθῆ νὰ ἐπέλθῃ καὶ αὐτὸς μετὰ 7,000 στρατιωτῶν διὰ τοῦ ἐλαιῶνος κατὰ τοῦ Κιουταχῆ, ἔμεινε ἀκίνητος. Ἐνεκα λοιπὸν τούτου οἱ 3,000 Ἕλληνες ἔπαθον τοιαύτην ἦτταν, ὅποιαν οὐδέποτε ἔπαθεν ἑλληνικὸν στράτευμα καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα· 1500 ἔπεσον ἐν τῇ μάχῃ ἐκείνῃ καὶ 200 ῥηγμαλωτίσθησαν. Μετὰ τὴν ὀλέθριον ταύτην ἦτταν οἱ στρατιῶται καταληφθέντες ὑπὸ τρόμου ἤρχισαν νὰ λιποτακτῶσιν· ὥστε οἱ μείναντες 3500 μὴ ὄντες ἀσφαλεῖς ἀπέπλευσαν εἰς Σαλαμῖνα. Μετὰ ταῦτα ὁ Τσοῦρτς καὶ ὁ Κόχραν διεπραγματεύθησαν μετὰ τοῦ Κιουταχῆ περὶ παραδόσεως τῆς Ἀκροπόλεως. Τέλος τῇ 24 Μαΐου ὑπεγράφη συνθήκη, καθ' ἣν ἐξῆλθον ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως περὶ τοὺς 2000, ὧν οἱ τῆς φρουρᾶς ἔφερον τὰ ὅπλα των, καὶ μετεκομίσθησαν ἐπὶ τῶν πλοίων τῶν ναυάρχων τῆς Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Αὐστρίας εἰς Αἴγινα καὶ Πόρον. Οὕτως ἅπασα ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ὑπετάγη πάλιν εἰς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν καὶ ὁ Κιουταχῆς ἐπανῆλθεν εἰς Ἰωάννινα ἀφήσας ἱκανὰς δυνάμεις ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ὑπὸ τὸν Ὁμέρ πασᾶν τῆς Εὐβοίας.

Κατορθώματα τοῦ ἑλλήν. στόλου τῷ 1823. Ὁ ἐλ-

ληνικὸς στόλος δὲν κατάρθωσε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπόβασιν τοῦ Ἰμπραῖμ εἰς τὴν Μεθώνην. Ἀλλ' ὀλίγω ὕστερον ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα· τὴν 4 Μαΐου ὁ Μιαούλης ἐπυρπολήσῃ παρὰ τὴν Μεθώνην δέκα αἰγυπτιακὰ πλοῖα· τὴν 20 συνεκροτήθη παρὰ τὸν Καφρέα τῆς Εὐβοίας μεγάλη ναυμαχία, καθ' ἣν ὁ Κανάρης καὶ ὁ Μανώλης Μπούτης διεκρίθησαν· τὸν Ἰούνιον συνεκροτήθησαν δύο ἄλλαι ναυμαχίαι, ἡ μὲν πρὸ τοῦ λιμένας τῆς Σούδας, ἡ δὲ μεταξὺ Κυθήρων καὶ Ἀντικυθήρων, καθ' ἃς ἔπραξαν ἔργα λαμπρὰ καὶ θαυμαστὰ ὁ Μιαούλης, ὁ Τομπάζης καὶ ὁ Σαχτούρης. Τὸν Ἰούλιον ὁ Κανάρης ἔπλευσε τολμηρῶς εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας, ἵνα καύσῃ τὸν στόλον τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, καὶ ἀπέτυχε μὲν τοῦ σκοποῦ του, ἀλλ' ἐνέπνευσε μέγαν τρόμον εἰς σατράπην τῆς Αἰγύπτου. Τὸν Ἰούλιον καὶ Ὁκτώβριον ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Σαχτούρης κατεναυμάχησαν τρεῖς τὸν Χοσρέφ, ὅστις ἐδοκίμασε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν σίτισιν τοῦ Μεσολογγίου, οὗ ἕνεκα ἠναγκάσθη ὁ Κιουταχῆς ν' ἄρῃ τὴν στενὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως.

Κατορθώματα ἐλληνικοῦ στόλου ἐν ἔτει 1826 καὶ 1827. Τὸν Ἰανουάριον ὁ Μιαούλης ἐνίκησε δύο ἄλλας φορὰς τὸν τουρκικὸν στόλον παρὰ τὰς Σκρόφας καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸ Μεσολόγιον προμηθείας, ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθη ἐπὶ τέλους νὰ σώσῃ τὴν ἱερὰν ἐκείνην πόλιν δι' ἑλλειψιν χρημάτων. Τὸν Ἰούλιον ὁμοῦς ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἔσωσε τὴν Σάμον, καταναυμάχησας τὸν τουρκικὸν παρὰ τὸ Καρλοβάσι καὶ ἔπειτα πρὸ τῆς Μιτυλήνης (29 καὶ 30 Αὐγούστου). Μετ' ὀλίγον δὲ κατέπλευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ ἀτμόπλοια « Καρτερία καὶ Ἑλλάς » τὸ μὲν ἐκ τῆς Αγγλίας, τὸ δ' ἐκ τῆς Ἀμερικῆς. Ὁ στόλαρχος Κόχραν ἐπιβάς εἰς τὴν « Ἑλλάδα » εἰσέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς καὶ ἠνάγκασε 300 Ἀλβανούς, οἵτινες ἦσαν ὠχυρωμένοι ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος, νὰ παραδοθῶσι (16 Ἀπριλίου 1827). Τὸν Ἰούνιον ἔπλευσεν εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν καὶ αὐτός, ὥς εἶχε πλεύσῃ καὶ ὁ Κανάρης, ἵνα πυρπολήσῃ τὸν στόλον τοῦ Μεχμέτ, ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα διεσκόρπισε παρὰ τὴν Γλαρέντζαν τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Μετὰ δὲ ταῦτα ἔπεμψε τὸν πλοίαρχον τῆς « Καρτερίας » Ἀγγλον Ἀστιγγα εἰς τὸν κορινθιακὸν κόλπον. Ὁ Ἀστιγξ πλεύσας εἰς αὐτὸν ὑπὸ σφοδρὸν πυροβολισμὸν ἐκ τοῦ Ῥίου καὶ Ἀντιρρίου κατέστρεψεν εἰς τὴν Ἰτέαν ἐκ τῶν 9 τουρκικῶν πλοίων τὰ 7. Τελευταῖον δ' ἐπῆλθεν ἡ ἐν Πύλῳ ναυμαχία, καθ'

ἦν οἱ στόλοι τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ῥωσσίας κατέστρεψαν τὸν τουρκικὸν καὶ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον (8 Ὀκτωβρίου).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΚΑΤΟΝ

ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΟΥ (1828—1831)

Ἀφιξεις Ἰ. Καποδιστρίου εἰς Ἑλλάδα. Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ ἐξ εὐγενῶν γονέων (1779). Τῷ 1803 διωρίσθη γραμματεὺς τῆς Ἰονίου γερουσίας καὶ τῷ 1809 εἰσήχθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ῥωσίας. Ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἰδρυτῶν τῆς Φιλομούσου ἐταιρείας καὶ μέλος τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας. Ὅτε δ' ἐξερράγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἦτο ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας Ἀλεξάνδρου Α' καὶ ὡς τοιοῦτος μετέβη τῷ 1826 εἰς Παρίσιους, ἵνα ἐνεργήσῃ ὑπὲρ τῆς αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος. Ἀφοῦ δ' ἐξελέγη κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος δι' ἑπτὰ ἔτη ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι τρίτης ἐθνικῆς συνελεύσεως (30 Μαρτίου 1827), ἔδωκε τὴν ἀπὸ τῆς Ῥωσικῆς ὑπηρεσίας παραίτησίν του. Μετὰ ταῦτα ἐπεσκέφθη τὰ εὐρωπαϊκὰ ἀνακτοβούλια, ἵνα εὕρῃ δάνειον, καὶ τὴν 12 Ἰανουαρίου 1828 ἀπέβη εἰς τὴν Αἴγινα, ὅπου ἤδρευεν ἡ βουλὴ καὶ ἡ μέχρι τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ διοικοῦσα τριμελὴς ἀντικυβερνητικὴ ἐπιτροπεία. Ἀφοῦ δὲ ὠρίσθη νὰ κυβερνήσῃ τὴν ἑλληνικὴν πολιτείαν κατὰ τοὺς ψηφισθέντας νόμους ὑπὸ τῶν συνελεύσεων τῆς Ἐπιδαύρου, τοῦ Ἀστρους, καὶ τῆς Τροιζῆνος, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν διοργάνωσιν τῆς Ἑλλάδος. Πρῶτον συνέστησεν ἓν συμβούλιον ἀπὸ 27 μέλη, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο *πανελλήμιον*· ἔπειτα διήρσε τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους εἰς 13 διοικήσεις καὶ διέταξε τοὺς διοικητὰς αὐτῶν νὰ συστήσωσι δημογεροντίας κατὰ πόλεις καὶ χωρία· καὶ τέλος διήρσε τὸν στρατὸν εἰς χιλιαρχίας καὶ διώρισε στρατάρχας τῆς μὲν ἀνατολικῆς Ἑλλάδος τὸν Ὑψηλάντην, τῆς δὲ δυτικῆς τὸν Τσοῦρτε καὶ τὸν φιλέλληνα Βαυαρὸν Εὐδεκ ἀνώτατον διοικητὴν τῶν φρουρίων.

Ἀναχώρησις Ἰμπραῖμ ἐκ Πελοποννήσου. Ὁ Ἰμπραῖμ, καθ' ὃν χρόνον ὁ Καποδίστριας ἡσχολεῖτο εἰς τὴν διοργάνωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἀνέτρεψε δι' ὑπονόμων τὴν Τρίπολιν καὶ ἐκλείσθη εἰς τὰ

φρούρια τῆς Μεσσηνίας. Μετ' ὀλίγον δ' ἔφθασαν ἐκ τῆς φιλελευθέρου Γαλλίας 13,000 Γάλλοι στρατιῶται ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον Μαιζῶνα εἰς τὸ Πεταλίδι, ἵνα διώξωσι τοὺς Αἰγυπτίους ἐκ τῆς Πελοποννήσου (Αὐγούστῳ 1828). Ὁ δὲ Ἱμπραΐμ, ὅστις εἶχε δεχθῇ τὴν ὑπὸ τοῦ πατρὸς του καὶ τοῦ Κόδριγκτον ὑπογραφεῖσαν συνθήκην περὶ ἀναχωρήσεως τῶν Αἰγυπτίων (25 Ἰουλίου), ἀπέπλευσε τὸν Σεπτέμβριον μετὰ τοῦ στρατεύματός του εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Μετὰ δὲ ταῦτα παρεδόθησαν τὰ φρούρια τοῦ Νεοκάστρου, Μεθώνης, Κορώνης, Χλεμουτσίου, Πατρῶν καὶ Ῥίου, τὰ ὅποια κατὰ τὴν εἰρημένην συνθήκην κατεῖχον οἱ Τούρκοι, καὶ ὑψώθησαν ἐπ' αὐτῶν αἱ σημαῖαι τῶν τριῶν συμμάχων δυνάμεων, ἥτοι τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ρωσσίας.

Τὰ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι γεγονότα τοῦ 1828.

Ναυτικὴ μοῖρα ὑπὸ τοὺς ἀνδρείους Κωφὸν καὶ Τενεκὲν εἰσέπλευσεν εἰς τὸν ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ ἐκαθάρισεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν τουρκικῶν πλοίων. Ὁ δὲ πεζὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν φιλλέλληνα Δενσέλον ἐκυρίευσεν τὸ Λουτράκι καὶ διέκοψε τὴν συγκοινωνίαν τοῦ Καρβασαρά μετὰ τῆς Πρεβέζης. Ἀμα δὲ τοῦτο ἔγινε γνωστόν, οἱ ἐν Καρπενησίῳ Τούρκοι ἔφυγον καὶ αἱ χιλιαρχίαι τοῦ Τσοῦρτς κατέλαβον τὴν πόλιν Βόνιτσαν (Σεπτεμβρίου—Δεκεμβρίου). Αἱ δὲ χιλιαρχίαι τοῦ Ὑψηλάντου μετὰ τινὰς εὐτυχεῖς μάχας ἡλευθέρωσαν τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα μέχρι Λαμίας ἐξαίρουμένων τῶν Θηβῶν καὶ τῶν Ἀθηνῶν (Ὀκτωβρίου—Νοεμβρίου).

Τὰ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι γεγονότα τοῦ 1829.

Τὸ φρούριον τῆς Βονίτσης, τὸ ὅποιον ἐπολιορκεῖτο ἀπὸ τῆς 15 Δεκεμβρίου τοῦ 1828, παρεδόθη τὴν 5 Μαρτίου 1829. Μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτοῦ ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ κυβερνήτου Αὐγουστίνος Καποδίστριας ἐκυρίευσεν τὸ Ἀντίρριον καὶ μετὰ ταῦτα παρεδόθησαν τὸ Μακρυνόρος, ὁ Καρβασαράς, ἡ Ναύπακτος, τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὸ Αἰτωλικόν. Ἡ ἀνάκτησις τοῦ ἐνδόξου Μεσολογγίου ἐπανηγυρίσθη πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος διὰ πανδημῶν ἐορτῶν. Ὀλίγω δὲ ὕστερον ὁ ἀρχιστράτηγος Μαιζῶν, ἀφοῦ ἐτελείωσεν εὐτυχῶς τὸ ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου ἔργον του, ἀνέχωρησεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀφήσας τῇ αἰτῇ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως 2,000 στρατιῶτας. Ἐν τούτοις ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθει ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι. Ὁ χιλιάρχος Βάσος, ὅστις ἦτο ὠχυρωμένος εἰς τὸ μεταξὺ Χασιάς καὶ Μενιδίου μονῦδριον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, ἀπέκρουσε πᾶσας τὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐν Ἀθήναις τουρκικῶν φρουρῶν· ὁ δὲ Ὑψη-

λάντης, ὅστις ἐπολιόρκει τὰς Θήβας, ἐνίκησε δις τὸν κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντα Ὅμερ πασάν τῆς Εὐβοίας (Ίουνιω). Ἀλλὰ τὴν 7 Αὐγούστου ἔλυσε τὴν πολιορκίαν τῶν Θηβῶν, διότι πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν του ἐλιποτάκτησαν δι' ἑλλειψιν μισθοῦ. Κατ' αὐτὴν τὴν περίστασιν ἐξώρμησεν ὁ Ἀσλάμπεϊς ἐκ τῆς Λαρίσης μετὰ 1500 μαχητῶν καὶ προὐχώρησεν εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἀφοῦ δὲ παρέλαβε τὸν ἐν Ἀθήναις τουρκικὸν στρατόν, ἀφήσας μόνον φρουράν ἐν τῇ Ἀκροπόλει, καὶ τὸν ἐν Θήβαις, ἐπέστρεφεν εἰς Λάρισαν μετὰ 5,000 περίπου στρατιωτῶν. Ἀλλ' ὁ προνοητικὸς Ὑψηλάντης, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε καταλάβῃ μετὰ 2,300 ὀπλοφόρων τὴν δίοδον τῆς Πέτρας τὴν φέρουσαν ἀπὸ τῶν Θηβῶν εἰς Λεβάδειαν, ἐνίκησεν αὐτὸν τῇ 12 Σεπτεμβρίου καὶ τὴν ἐπιούσαν τὸν ἠνάγκασε νὰ ὑπογράψῃ συνθήκην, καθ' ἣν τῷ ἐπετράπη νὰ διαβῇ τὴν Πέτραν. Ἡ μάχη αὕτη τῆς Πέτρας εἶναι ἡ τελευταία τῆς μεγάλης ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις διήγειρε τὸν θαυμασμὸν ὅλων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν τῆς ὕψηλίου.

Σύστασις σχολείων καὶ ἄλλων ἱδρυμάτων ὑπὸ Καποδιστρίου. Ὁ Καποδίστριας εὐθὺς ἀφοῦ παρέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του πρὸ πάντων εἰς τὴν δημοτικὴν ἐκπαίδευσιν· ἐντὸς ὀλίγου συνέστησεν ἐπὶ πληθυσμοῦ 700,000 περίπου ψυχῶν ἐν μὲν τῇ Πελοποννήσῳ 55 δημοτικὰ σχολεῖα καὶ 38 ἐλληνικὰ, ἐν δὲ ταῖς νήσοις 48 δημοτικὰ καὶ 44 ἐλληνικὰ καὶ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι, ἥτις ὑπέμενεν ἀκόμη τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου, 6 δημοτικὰ. Ἐν Αἰγίνῃ συνέστησε τὸ ὀρφανοτροφεῖον, τὸ κεντρικὸν σχολεῖον καὶ τὸ διδασκαλεῖον· ἐν Πόρῳ συνέστησε τὴν ἱερατικὴν σχολὴν καὶ ἐν Ναυπλίῳ τὴν στρατιωτικὴν τὴν λεγομένην σχολὴν τῶν εὐελπίδων. Προσέτι δ' ἐν Αἰγίνῃ ἔδρυσε νομισματοκοπεῖον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξῆλθε τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι ἐθνικὸν νόμισμα ἀργυροῦν καὶ χαλκοῦν, καὶ τράπεζαν ἐθνικὴν. Ἀφοῦ δ' ἔπραξε ταῦτα ἐφρόντισε νὰ προαγάγῃ τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν ἐμπορίαν καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν δικαιοσύνην ἀμερόληπτον.

Αἷτια ἀντιπολιτεύσεως κατὰ Καποδιστρίου. Κύρια αἷτια τῆς ἀντιπολιτεύσεως κατὰ τοῦ Καποδιστρίου εἶναι τὰ ἀκόλουθα. Ὁ Καποδίστριας, ὅστις κατὰ τὴν ὁρκοδοσίαν του εἶχεν ὑποσχεθῇ νὰ συγκαλέσῃ τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1828, συνεκάλεσεν αὐτὴν τὴν 11 Ἰουλίου 1829 ἐν Ἀργεῖ. Ἡ συνέλευσις αὕτη, ἡ ὁποία κατηρτίσθη διὰ παντοίων ἐκνόμων μέσων, ἐψήφισε μεταξὺ ἄλ-

λων νὰ συσταθῇ γερουσία ἀπὸ 27 μέλη ἀντὶ τοῦ πανελληνίου καὶ νὰ συγκληθῇ ἡ αὐτή, ὅταν παρασκευασθῇ ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου ὁ θεμελιώδης νόμος τοῦ κράτους. Τὴν 6 Αὐγούστου ὁ Καποδίστριας παρουσιάσθεις εἰς τὴν συνέλευσιν ἐκείνην, ἥτις εἶναι τετάρτη κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν τάξιν, ἐκήρυξε τὴν λήξιν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Μετὰ τινὰς δὲ μῆνας (22 Ἰανουαρίου τοῦ 1830) ὑπεγράφη ἐν Λονδίῳ πρακτικόν, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Ἑλλάς ἀνεκηρύχθη κράτος ἀνεξάρτητον καὶ αὐθimerὸν ἐξελέγη ἡγεμὼν αὐτῆς ὑπὸ τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων ὁ πρίγκηψ Λεοπόλδος· ἀλλ' οὗτος διὰ τὴν ὑπουλον πολιτικὴν τοῦ Καποδιστρίου ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τὴν 9 Μαΐου. Ἡ παραίτησις αὕτη ἐπροξένησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεγίστην ἀθυμίαν καὶ ἡ ἀκμάζουσα ἀντιπολίτευσις ἔτι περισσότερον ἐνισχύθη. Πανταχοῦ διεκωδονίζετο ἐλευθερία τῆς ἐφημεριδογραφίας καὶ σύνταγμα. Ἡ δ' ἐπανάστασις, ἡ ὁποία ἐξερράγη ἐν Παρισίοις τὸν Ἰούλιον τοῦ 1830, ἐκορύφωσε τὰς ἐλπίδας τῶν ἀντιπολιτευομένων, οἵτινες φανερώς πλέον ἐκάλουν τὸν Καποδίστριαν τύραννον καὶ Ῥώσσον ἑπαρχον. Ἐντεῦθεν ἀνεφάνησαν πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος στασιωτικὰ κινήματα, τῶν ὁποίων τὸ σὺνθημα ἔδωκεν ἡ Ὑδρα. Ὁ δὲ Καποδίστριας θέλων νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ὑδραίους διέταξε νὰ ὀπλισθῇ ὁ στόλος, ἵνα προσβάλῃ τὴν Σύρον, ἥτις συνέπραττε μετὰ τῆς Ὑδρας. Ἀλλ' ὁ δαφνοστεφὴς Μιαούλης ἔπλευσεν εἰς Πόρον καὶ κατέλαβε τὸν ναύσταθμον καὶ τὸν στόλον, ὑποχωρήσαντος τοῦ ἐτέρου δαφνοστεφοῦς Κανάρη (15 Ἰουλίου 1831). Ἀλλὰ κατὰ τοῦ Μιαούλη ἐπῆλθεν ὁ Ῥώσσος ναύαρχος Ῥίκορδ, ὅστις προσεκάλεσεν αὐτὸν ν' ἀφήσῃ τὸν στόλον. Ὁ δὲ Μιαούλης μὴ δυνάμενος ν' ἀντιστῇ κατ' αὐτοῦ ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα τὴν φρεγάταν «Ἑλλάδα» καὶ τὴν κορβέταν «Ὑδραν» καὶ ἐπὶ λέμβου διεξέφυγεν ἐκ τοῦ Πόρου ὑπὸ βροχὴν σφαιρῶν τοῦ Ῥωσικοῦ στόλου (1 Αὐγούστου). Ὁ δὲ Καποδίστριας, ὅστις εἶχε τὴν ἔδραν του ἐν Ναυπλίῳ, βλέπων τὸ κύμα τῆς κοινῆς γνώμης ἐξογκούμενον διὰ τὴν πρᾶξιν τοῦ Μιαούλη, ἐξέδωκε διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου συνεκάλει τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν καὶ διέταξε τὸν ὑπουργὸν τῆς δικαιοσύνης νὰ ζητήσῃ ὑπὲρ τοῦ Μιαούλη τὴν ἐπιείκειαν παρὰ τοῦ εἰδικοῦ δικαστηρίου, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ δικάσῃ αὐτόν. Ἀλλ' οὔτε ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνῆλθεν οὔτε ὁ Μιαούλης ἐδικάσθη· διότι μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐπῆλθεν ἀπρόοπτον τραγικὸν γεγονός.

Στάσις ἐν Μάνῃ καὶ φόνος Καποδιστρίου. Ὁ Καπο-

δίστριας ἀρνούμενος νὰ ἱκανοποιήσῃ δικαίαις τινὰς χρηματικὰς αἰτήσεις τοῦ Πετρόμπεϊ περιτῆλθεν εἰς ἔχθραν πρὸς αὐτὸν καὶ ἔνεκα τούτου ἐξερράγη ἐν Μάνῃ στάσις. Ὁ Πετρόμπεϊς, ὅστις διέτριβεν ἐν Ναυπλίῳ ὡς γερουσιαστής, ἐζήτησε νὰ μεταβῇ εἰς Μάνην, ἵνα καταστείλῃ τὴν στάσιν· ἀλλ' ὁ κυβερνήτης ὑποπτεύων αὐτὸν τῷ ἀπηγόρευσε τὴν ἀναχώρησιν. Ὅθεν ὁ Πετρόμπεϊς ἠναγκάσθη νὰ δραπετεύσῃ, ἀλλὰ συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Κανάρη ἐν Κατακώλῳ ἐπανήχθη εἰς τὸ Ναύπλιον. Ὁ δὲ κυβερνήτης ἐφυλάκισεν αὐτὸν εἰς τὸ Ἴτσο-Καλὲ καὶ συνέστησεν εἰδικὸν δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἐκήρυξεν αὐτὸν ὡς ἔνοχον ἐσχάτης προδοσίας. Ὡς νὰ μὴ ἤρκουν ταῦτα ἐπῆλθε καὶ ἄλλο γεγονός· κατὰ παράκλησιν τῆς μητρὸς τοῦ Πετρόμπεϊ ὁ Ῥῶσος ναύαρχος ἐπέτυχε παρὰ τοῦ κυβερνήτου ὑπόσχεσιν ἀκροάσεως τοῦ Πετρόμπεϊ. Τοιουτοτρόπως ἐξήχθη ὁ Πετρόμπεϊς ἐκ τῆς φυλακῆς καὶ ὠδηγήθη ὑπὸ φρουρὰν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κυβερνήτου, ὅστις ὁμῶς παραδόξως δὲν τὸν ἐδέχθη εἰς ἀκρόασιν. Ὁ δὲ υἱὸς καὶ ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπεϊ Γεώργιος καὶ Κωνσταντῖνος ἰδόντες τὸν ἡγεμόνα τῆς Μάνης περιαγόμενον ὡς κακοῦργον εἰς τὰς ἀγυῖας τοῦ Ναυπλίου ἔγιναν ἔξω φρενῶν καὶ ὠρκίσθησαν ἐκδίκησιν. Τὴν πρωΐαν τῆς Κυριακῆς (27 Σεπτεμβρίου 1831) ἐφόνευσαν τὸν Καποδίστριαν εἰσερχόμενον εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ἐφονεύθη ἀμέσως, ὁ δὲ Γεώργιος παραδοθεὶς εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ εἰσαχθεὶς εἰς δίκην κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ τὴν 10 Ὀκτωβρίου ἐτουφεκίσθη ἐπὶ τοῦ Ἴτσο-Καλὲ ἔμ-προσθεν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ καθειργμένου πατρὸς του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

ΑΝΑΡΧΙΑ (1831—1833)

Προσωρινὴ τριαρχία. Ἐκλογὴ Αὐγουστίνου Καποδιστρίου ὡς προεστώτος τῆς Ἑλλάδος. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ κυβερνήτης ἐφονεύθη, ἡ γερουσία συνελθοῦσα ἐξέλεξε προσωρινὴν ἐπιτροπέαν ἐκ τοῦ Αὐγουστίνου Καποδιστρίου, ἐκ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη καὶ ἐκ τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου. Ἡ τριαρχία αὕτη συνεκάλεσε τὸν Νοέμβριον τοῦ 1831 εἰς Ἄργος τὴν ἐθνικὴν

συνέλευσιν, τῆς ὁποίας ἡ πλειονοψηφία ἐξέλεξε τὸν Αὐγουστίνον Καποδίστριαν προεστῶτα τῆς Ἑλλάδος (8 Δεκεμβρίου). Ἡ δὲ μειονοψηφία ὑπὸ τὸν Κωλέττην ἀπεχώρησεν εἰς Περαιχώραν καὶ Μέγαρον καὶ συνέστησεν ἐκεῖ ἀντικυβέρνησιν, ἣτις πρόγραμμα εἶχε τὸ σύνταγμα. Ἐν ᾧ ταῦτα συνέβαινον ἐν Ἑλλάδι, οἱ ἐν Λονδίῳ συνηγμένοι ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν δυνάμεων ἐξέλεγον τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκον Ὅθωνα ὡς βασιλέα τῆς Ἑλλάδος (1 Φεβρουαρίου 1832). Ἀλλ' οὔτε ἡ εἰδησις αὕτη οὔτε ἡ μεσιτεία τῶν ἐν Ναυπλίῳ ἀντιπρόσβειων καὶ τοῦ σοφοῦ ἑλληνιστοῦ Βαυαροῦ Θειρσίου κατάρθωσαν νὰ διαλλάξωσι τὰ διεστῶτα μέρη. Οἱ Ῥουμελιῶται ὑπὸ τὸν Κωλέττην διασκορπίσαντες τὸν ἐν Λουτρακίῳ κυβερνητικὸν στρατὸν εἰσῆλθασαν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡς ἐλευθερωταὶ τοῦ ἔθνους ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῦ Καποδιστρίου. Ὁ δὲ Αὐγουστίνος Καποδίστριας παρητήθη τὴν ἀρχήν, τὴν ὁποίαν τῷ εἶχε δώσῃ ἡ ἐν Ἀργεὶ συνέλευσις (28 Μαρτίου), καὶ τὴν ἐπιούσαν ἐπιβάς εἰς τὴν φρεγάταν τοῦ Ῥίκορδ ἀπέπλευσεν εἰς Κέρκυραν κομιζων καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ ἀδελφοῦ του.

Διάφοροι ἐπιτροπεῖαι μέχρις ἀφίξεως τοῦ Ὅθωνος. Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Αὐγουστίνου Καποδιστρίου ἡ γερουσία συνέστησε πενταμελῆ ἐπιτροπείαν ἐκ τοῦ Κολοκοτρώνη, Μεταξᾶ, Ζαΐμη, Κωλέττου καὶ Βουδούρη, ἵνα διοικήσῃ τὸν τόπον μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Ὅθωνος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ νέα κυβέρνησις περιεῖχεν ἄνδρας καὶ ἐκ τῶν δύο μερίδων, δὲν ἡδυνήθη οὐδ' ἑαυτὴν νὰ διοικήσῃ. Ἐνεκα τούτου παρητήθη ὁ Κολοκοτρώνης καὶ τῇ 13 Ἀπριλίου συνεστάθη ἐπταμελὲς ἐπιτροπεία, ἣτις ἀνέθηκε τὸν σχηματισμὸν τοῦ ὑπουργείου εἰς τὸν Μαυροκορδατον. Ἀλλὰ τὰ πάντα ἦσαν ἐν πλήρει ἀναρχίᾳ· ὑπουργεῖον, ἐπιτροπεία καὶ γερουσία ὑπενόμμευον ἄλληλα. Ἐν ᾧ δὲ διήρκει ἡ κατάστασις αὕτη, ἐγίνοντο αἱ ἐκλογαὶ τῶν πληρεξουσίων, οἵτινες ἐκλεχθέντες διὰ μυρίων παρανομιῶν συνῆλθον ἐν Προνίᾳ (19 Ἰουλίου). Ἡ συνέλευσις αὕτη, ἣτις εἶνε πέμπτη, ἐψήφισε γενικὴν ἀμνηστείαν πρὸς εἰρήνευσιν τῶν διαφόρων πατριῶν, ἐπεκύρωσεν ἐν εὐφημίαις τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὅθωνος ὡς βασιλέως τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἀποστολὴν τριμελοῦς ἐπιτροπείας εἰς Μόναχον, ἵνα προσενέγκῃ τὴν ἀφοσίωσιν καὶ τὴν ὑποταγὴν τοῦ ἔθνους εἰς τὸν βασιλέα Ὅθωνα Α'. Ἐν ᾧ δὲ ἡ ἐπιτροπεία μετέβαινεν εἰς Μόναχον, οἱ ἐν Ἀρείᾳ ἑστρατοπεδευμένοι στρατιῶται ἐπετίθησαν κατὰ τῆς συνελεύσεως καὶ διέλυσαν αὐτὴν ὡς μὴ φροντίζουσαν περὶ τῶν πτωχῶν πολεμιστῶν (14

Αύγουστου). Τότε ἡ διοικητικὴ ἐπιτροπεία ἀπετελεῖτο ἐκ τριῶν μελῶν, τὰ ὅποια ὑποστηριζόμενα ὑπὸ τῶν Γάλλων κατήργησαν τὰ δικαστήρια, τὰ ὅποια εἶχε διοργανώσῃ ἡ γερουσία, ὡς ἄχρηστα (20 Ὀκτωβρίου). Ἡ ἀναρχία ἐκορυφώθη· ἕκαστος τῶν ἰσχυρῶν ὀπλιταρχῶν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ καὶ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ἤρχεν ὡς ἀνεξάρτητος δυνάστης μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως Ὁθωνος (18 Ἰανουαρίου 1833).

Κυριώτατα γεγονότα ἐπὶ Ὁθωνος Α' (1833—1862) καὶ Γεωργίου Α' (1863—). Ὁ Ὁθων κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου τὴν 18 Ἰανουαρίου 1833 καὶ τὴν 25 ἀπέβη εἰς τὴν πόλιν. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἀνήλικος, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν ἡ συνοδεύσασα αὐτὸν τριμελὲς ἀντιβασιλεία (1832—1835). Ἀφοῦ δὲ αὕτη διωργάνωσε τὴν διοίκησιν τοῦ νέου κράτους καὶ τὴν 1 Δεκεμβρίου τοῦ 1834 μετέθηκε τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος ὁ Ὁθων γενόμενος ἐνῆλιξ τὴν 20 Μαΐου τοῦ 1835. Ἡ κατὰστασις ὅμως τῶν πραγμάτων ἐταράσσεται καθ' ἑκάστην διὰ τὸ μῖσος τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς ξένους καὶ ἰδίως πρὸς τοὺς Βαυαροὺς· ὅθεν ἐξερράγη τὴν 3 Σεπτεμβρίου τοῦ 1843 στάσις, ἣτις ἠνάγκασε τὸν Ὁθωνα ν' ἀπολύσῃ τῆς ὑπηρεσίας πάντας τοὺς ξένους καὶ νὰ ὑπογράψῃ τὸ σύνταγμα, τὸ ὅποιον ἐψηφίσθη ὑπὸ τῆς πρώτης ἐν Ἀθήναις συνελθούσης ἐθνικῆς συνελεύσεως (8 Νοεμβρίου). Ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ ἐλευθερίαι, αἱ ὅποια ἀνεκτῆθησαν διὰ τοῦ συντάγματος δὲν ἐπῆνεγκον τὴν ποθυμένην βελτίωσιν τῶν πραγμάτων. Ἐνεκα λοιπὸν τούτου ἐπῆλθεν ἡ ὀκτωβριανὴ ἐπανάστασις τοῦ 1862, ἣτις ἐπήγαγε τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὁθωνος καὶ τὸν ἐνθρονισμὸν τοῦ Γεωργίου Α' τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ Θ' διὰ ψήφου τῆς δευτέρας ἐν Ἀθήναις συνελθούσης τῇ 1863 ἐθνικῆς συνελεύσεως. Ὁ δὲ βασιλεὺς Γεώργιος, ὅστις διὰ τῆς παραδοχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ στέμματος συνεπήγαγε καὶ τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἑνωσιν τῶν Ἰονίων νήσων, ἐπάτησεν ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους τὴν 18 Ὀκτωβρίου τοῦ 1864. Κατὰ δὲ τὸ 1881 προσετέθη εἰς τὸ ἑλληνικὸν βασίλειον καὶ ἡ Θεσσαλία μέχρι τῆς Ἑλασσῶνος καὶ ἐκ τῆς Ἠπείρου μέχρι τοῦ Ἀράχθου ποταμοῦ.

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΤΑ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΑΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Καρχηδών. Ἡ περιώνυμος Καρχηδών ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Φοινίκων τὸν 9ον αἰῶνα π. Χ. ἐπὶ τινος χερσονήσου τῆς βορείου Ἀφρικῆς παρὰ τὴν Τύνιδα. Κατ' ἀρχὰς ἐμοναρχήθη, ἀλλ' ἔπειτα ἐδημοκρατήθη καὶ ταχέως ἔγινε πολυανθρωποτάτη καὶ πρώτη ναυτικὴ δύναμις. Περιέλαβεν, εἰς τὸ κράτος αὐτῆς πᾶσαν τὴν μεταξὺ τῆς Κυρηναίας καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ χώραν, τὴν πέραν τῶν Ἡρακλείων στηλῶν πλευρὰν τῆς ἰβηρικῆς χερσονήσου, τῆς ὁποίας τὰ ὄρη περιεῖχον ἀφθονίαν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ τὰς νήσους Βαλεαρίδας, Πιτυούσας, Μελίτην, Σαρδηνίαν, Κορσικὴν, ἔλβαν καὶ τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Σικελίας. Ἄλλ' ἡ μεγάλη αὕτη εὐημερία τῆς Καρχηδόνας διήγειρε τὴν ζηλοτυπίαν τῆς Ῥώμης· ἐντεῦθεν ἐξερράγησαν οἱ τρεῖς περίφημοι ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ καρχηδονικοὶ πόλεμοι.

Πρῶτος καρχηδονικὸς πόλεμος (264 — 241 π. Χ.) Ἀφορμὴ τοῦ πολέμου τούτου ἔγιναν οἱ Μαμερτῖνοι, οἵτινες κυριεύσαντες τὴν πόλιν τῆς Σικελίας Μεσσήνην ἤρχισαν νὰ λεηλατῶσι τὴν ἐπικράτειαν τῶν Συρακουσῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τύραννος τῶν Συρακουσίων Ἰέρων Β' συνεμάχησε μὲ τοὺς Καρχηδονίους καὶ ἐπολιορκήσῃ τὴν Μεσσήνην, οἱ Μαμερτῖνοι ἐζήτησαν καὶ ἐπέτυχον τὴν βοήθειαν τῶν Ῥωμαίων. Ἔνεκα τούτου ἐξήφθη πόλεμος πεισματωδέστατος, καθ' ὃν ὅτε μὲν ἐνίκων οἱ Ῥωμαῖοι, ὅτε δὲ οἱ Καρχηδόνιοι. Τελευταῖον ὅμως ὁ ὕπατος τῶν Ῥωμαίων Κάτλος ἐνίκησε κατὰ κράτος τὸν ναύαρχον τῶν Καρχηδονίων Ἀννώνα εἰς τὴν παρὰ τὰς Αἰγούσας νήσους συγκροτηθεῖσαν ναυμαχίαν καὶ ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ

συνομολογήσῃ εἰρήνην (241). Κατὰ τὴν εἰρήνην ταύτην οἱ Καρχηδό-
νιοι ἀνεδέχθησαν ν' ἀφήσωσι τὴν Σικελίαν καὶ νὰ πληρώσωσι τὰ ἐξόδα
τοῦ πολέμου.

Δεύτερος καρρχηδονικὸς πόλεμος (218 — 202 π. Χ.). Οἱ Καρχηδόνιοι θέλοντες νὰ θεραπεύσωσι τὴν ζημίαν, τὴν
ὁποίαν ἔπαθον, διέβησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν
ἐκυρίευσαν τὴν μέχρι τοῦ Ἰβηρος ποταμοῦ χώραν (229). Οἱ δὲ Ῥω-
μαῖοι ἀσχολούμενοι εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἰλλυριῶν συνέθεντο
πρὸς αὐτοὺς εἰρήνην, καθ' ἣν οἱ Καρχηδόνιοι ἀνεδέχθησαν νὰ μὴ
ὑπερβῶσι τὸν Ἰβηρα καὶ νὰ μὴ προσβάλῃσι τὴν αὐτονομίαν τῆς
ἐλληνικῆς ἀποικίας Σαγούντου (228). Ἀλλ' ὁ Ἀννίβας, ὅστις ἐξε-
λέχθη τῷ 221 στρατηγὸς τοῦ ἐν τῇ Ἰσπανίᾳ καρρχηδονικοῦ στρατοῦ,
ἐκυρίευσεν τὸ Σάγουντον παρὰ τὴν εἰρήνην. Ἐνεκα λοιπὸν τούτου
ἐξερράγη ὁ δεῦτερος καρρχηδονικὸς πόλεμος (218). Κατ' ἀρχὰς οἱ Καρ-
χηδόνιοι εὐδοκίμουν· διότι ὁ Ἀννίβας ὑπερβὰς τὰ Πυρρηναῖα καὶ
τὰς Ἀλπεῖς νίκησε τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὸν Τίκινον, εἰς τὸν Τρεβίαν,
εἰς τὴν Τρασιμένην λίμνην καὶ τελευταῖον εἰς τὴν παρὰ τὰς Κάννας
τῆς Ἀπουλίας συγκροτηθεῖσαν γιγάντειον μάχην (216). Ἀλλὰ διὰ
μιας τὰ πράγματα μετεβλήθησαν· διότι ὁ Ἀννίβας δὲν ἐλάμβανεν
ἀπὸ τὴν Καρχηδόνα ἐπικουρίαν πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ ἀπολεσθέντος
στρατοῦ καὶ ἡ Ἰσπανία ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου Σκιπίωνος, ὅστις
μετὰ ταῦτα διέβη καὶ εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἠνάγκασεν τοὺς Καρχη-
δόνιους ν' ἀνακαλέσωσι τὸν Ἀννίβαν ἐκ τῆς Ἰταλίας. Ὁ μέγας οὗ-
τος στρατηγὸς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἀλλ' ἡττήθη κατὰ κρά-
τος εἰς τὴν γιγάντειον μάχην τῆς Ζάμας (202). Ἐνεκα τῆς ἡττης
ταύτης οἱ Καρχηδόνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνομολογήσωσι συνθήκην,
καθ' ἣν ἀνεδέχθησαν ν' ἀφήσωσιν ὅλας τὰς ἐκτὸς τῆς Ἀφρικῆς κτή-
σεις των, νὰ παραδώσωσιν ὅλα τὰ πολεμικὰ αὐτῶν πλοῖα πλὴν δέκα
καὶ νὰ μὴ κάμνωσι τοῦ λοιποῦ πόλεμον ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν
Ῥωμαίων (201).

**Τρίτος καρρχηδονικὸς πόλεμος καὶ ὄλεθρος Καρ-
χηδόνης (149—146 π. Χ.).** Ἡ Καρχηδὼν ἐκ τῆς εἰρή-
νης ταύτης ἀπέκτησεν ἐντὸς ὀλίγου μεγάλην ἐσωτερικὴν δύναμιν καὶ
εὐδαιμονίαν. Ἡ δὲ Ῥώμη ζηλοτυποῦσα τὴν εὐημερίαν ταύτην ἐκαι-
ροφυλάκει νὰ εὕρῃ ἀρμοδίαν περίστασιν διὰ νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ τὸ
πρόσωπον τῆς γῆς τὴν ἀπεχθεστάτην ἀντίζηλον αὐτῆς. Καὶ δὲν ἐβρά-

δυνε νὰ παρουσιασθῇ ἡ εὐκταιοτάτη αὕτη περίστασις. Ὁ βασιλεὺς τῆς Νομαδικῆς Μασσανάσσης ἐσφετερίσθη μέρος τῆς χώρας τῶν Καρχηδονίων καὶ ἐπειδὴ οἱ Ῥωμαῖοι πρὸς τοὺς παραπονεθέντας Καρχηδόνιους εἶπον, ὅτι ὁ Νομάς ἔχει δίκαιον, αὐτὸς ἔγινε τόσον ἀλαζονικώτερος, ὥστε οἱ Καρχηδόνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπερασπίσωσι τὰ δικάια τῶν διὰ τῶν ὅπλων. Τοῦτο δὲ οἱ Ῥωμαῖοι ἐθεώρησαν ὡς παράβασιν τῆς συνθήκης καὶ ἔστειλαν εἰς τὴν Ἀφρικὴν στράτευμα, τὸ ὁποῖον μετὰ τριετῆ πόλεμον ἐκυρίευσε τὴν Καρχηδόνα καὶ κατέσκαψεν αὐτὴν (146). Ἡ ἐπικράτεια τῆς Καρχηδόνας ἔγινε τοῦ λοιποῦ ἐπαρχία Ῥωμαϊκὴ, μετονομασθεῖσα ἰδίως Ἀφρικὴ.

Ἰδρυσίς γερμανικῶν βασιλείων ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐπικρατείας. Οἱ Βισιγότθοι ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτοῦ Ἀλάρικον, ἀφοῦ, ὡς εἶδομεν ἐν σελ. 76, ἠρήμωσαν τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἐνέβαλον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐλεηλάτησαν δις τὴν Ῥώμην (408—410 μ. Χ.). Ἔνεκα τούτου ὁ αὐτοκράτωρ Ὀνώριος, ὅστις εἶχε κλεισθῇ εἰς τὴν ὄχυράν Ῥάβενναν, ἀνεκάλεσεν ἀπὸ τὰς μεθόριους ἐπαρχίας τοὺς λεγεῶνας πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἰταλίας. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν αὐτῶν τὰ ἄλλα γερμανικὰ ἔθνη, τὰ ὁποῖα κατόικουν πέραν τοῦ Δανουβίου καὶ τοῦ Ῥήνου, διέβησαν τοὺς ποταμούς τούτους καὶ ἱδρυσαν ἐν ταῖς Ῥωμαϊκαῖς ἐπαρχίαις νέα γερμανικὰ βασίλεια. Οὕτως οἱ Φράγκοι ἱδρυσαν βασίλειον ἐν τῇ βορείῃ Γαλλίᾳ· οἱ Βουργούνδιοι ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἀραρος καὶ τοῦ Ῥοδανοῦ· οἱ Βισιγότθοι πρῶτον ἐν τῇ Ἀκουιτανίᾳ καὶ ἔπειτα ἐν τῇ Ἰσπανίᾳ· οἱ Βάνδαλοι ἐν τῇ Ἀφρικῇ· οἱ Ἀγγλοι καὶ οἱ Σάξονες ἱδρυσαν ἐπτά βασίλεια ἐν τῇ νοτιοανατολικῇ Βρεττανίᾳ καὶ τέλος οἱ Ἑροῦλοι ὑπὸ τὸν Ὀδόακρον, οἵτινες καθήρσαν τῷ 476 μ. Χ. τὸν τελευταῖον αὐτοκράτορα τῆς Ῥώμης Ῥωμύλον Αὐγουστύλον, ἱδρυσαν ἄλλο βασίλειον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ. Ἐκ τῶν βασιλείων τούτων, τὰ ὁποῖα ἰδρύθησαν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, προέκυψεν ὁ νεώτερος πολιτισμὸς τῆς Εὐρώπης.

Παραδόσεις Ἀράδων μέχρι Μωάμεθ. Οἱ Ἀράβες καλούμενοι καὶ Σαρακηνοὶ ἀνήκουσιν εἰς τὴν σημιτικὴν φυλὴν καὶ θεώρουν γενάρχην αὐτῶν καὶ ἰδρυτὴν τοῦ ἐν Μέκκᾳ ναοῦ τῆς Κάδας τὸν Ἰσμαήλ, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀβραάμ. ἐκ τῆς Ἀγαρ· ἔνεκα τούτου ἐπωνομάσθησαν ἀπὸ μὲν τοῦ Ἰσμαήλ Ἰσμαηλῖται, ἀπὸ δὲ τῆς Ἀγαρ Ἀγαρηνοί, τὸ θρήσκευμα αὐτῶν, τὸ ὁποῖον ὀλίγον διέφερε τῆς πίστεως τοῦ

Ἀθραάμ, παρεξέτράπη κατὰ τὸν βον αἰῶνα μ. Χ. εἰς πολυθείαν καὶ ἔνεκα τούτου ἡ Ἀραβία περιῆλθεν εἰς οἰκτρὰν θέσιν ὅχι μόνον ὑπὸ ἔποψιν θρησκευτικὴν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἔποψιν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν. Τότε δ' ἐνεφανίσθη εἰς μεγαλουργὸς ἀνὴρ, ὁ Μωάμεθ, ὅστις κατῴρθησε καὶ τὴν οἰκτρὰν ἐκείνην κατὰστασιν τῆς πατρίδος του νὰ βελτιώσῃ καὶ εἰς τὸ ἀραβικὸν ἔθνος νὰ δώσῃ ἱστορικὴν σημασίαν.

Μωάμεθ. Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη ἐν Μέκκᾳ τῷ 571· γενόμενος δ' ἐνῆλξ περιηγήθη πολλὰς χώρας χάριν ἐμπορίας καὶ ἀπέκτησε πολλὰς καὶ μεγάλας γνώσεις περὶ κόσμου, ἡθῶν καὶ θρησκείας. Ἐντεῦθεν ὁρμώμενος ἡσθάνθη πόσον ἄλογος ἦτο ἡ πολυθεΐα, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ πατρίς του, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ ἰδρυτὴς νέας θρησκείας. Ἀφοῦ δὲ κατῴρθησε νὰ προσελκύσῃ εἰς τὸ νέον του θρήσκευμα οἰκείους τοῦ τινος καὶ φίλους, ἐκήρυξεν ἑαυτὸν δημοσίᾳ προφήτην τοῦ Θεοῦ (614). Ἐπειδὴ ὅμως ἐχλευάσθη καὶ ἡ ζωὴ του ἐκινδύνευεν ἐν Μέκκᾳ, ἠναγκάσθη μετὰ τῶν ὀλίγων ὁπαδῶν του νὰ φύγῃ εἰς τὴν Μεδίναν· ἡ φυγὴ αὕτη, τὴν ὁποίαν οἱ Ἀραβες ὀνομάζουσιν ἐγίραν, καὶ ἦτις συνέβη ἐν ἔτει 622, εἶναι ἀρχὴ τῆς χρονολογίας τῶν μωαμεθανῶν. Ἀπὸ δὲ τῆς Μεδίνης ὁ Μωάμεθ ἐξήπλωσε τὴν διδασκαλίαν του εἰς ἅπασαν τὴν Ἀραβίαν καὶ μετὰ μακρὸν καὶ δεινὸν πόλεμον κατὰ τῶν Μεκκανῶν ἐγένετο τέλος κύριος τῆς Μέκκας τῷ 630. Τότε ἐμήνυσεν εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Περσίας Σιρόην καὶ εἰς τὸν Ἑλληνα αὐτοκράτορα Ἡράκλειον ν' ἀποδεχθῶσι τὴν θρησκείαν του· καὶ ἐπειδὴ οὗτοι ἠρνήθησαν παρεσκευάζετο νὰ ἐπιχειρήσῃ κατ' αὐτῶν τὸν ἱερὸν πόλεμον· ἀλλ' αἰφνης τῷ 632 ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν Μεδίνῃ, συστήσας εἰς τοὺς καλίφας (διαδόχους του) τὴν διαδοσὶν τῆς θρησκείας του διὰ τῶν ὄπλων.

Θρησκεία τοῦ Μωάμεθ. Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ ὀνομάζεται ἰσλαμισμὸς ἥτοι ἀφοσίωσις εἰς τὸν Θεόν, οἱ δὲ ὁπαδοὶ αὐτοῦ λέγονται μουσουλμᾶνοι ἥτοι πιστοὶ εἰς τὸν Θεόν. Βάσις δὲ τοῦ ἰσλαμισμοῦ εἶναι «εἰς μόνος Θεὸς ὑπάρχει καὶ ὁ Μωάμεθ εἶναι ὁ προφήτης αὐτοῦ». Ὁ ἰσλαμισμὸς ὑπόσχεται εἰς μὲν τοὺς πιστοὺς ἡδονὴν αἰώνιον ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ, εἰς δὲ τοὺς ἀπίστους κόλασιν ἀτελεύτητον ἐν αὐτῇ. Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον, ὅτι ἐν τῇ μωαμεθανικῇ θρησκείᾳ τάξις ἱερατικὴ δὲν ὑπάρχει· διότι οἱ λεγόμενοι οὐλεμάδες, τῶν ὁποίων προΐσταται ὁ μουφτῆς, ἀποτελοῦσι μόνον σύλλογον ἐρμηνέων τοῦ Κορανίου, τὸ ὁποῖον περιέχει ὅχι μόνον τὸν θρησκευτικὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ τὸν πολιτικόν.

Ἀραβικὴ κοσμοκρατορία. Οἱ Ἀραβες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ προφήτου αὐτῶν Μωάμεθ ἤρχισαν τὴν διάδοσιν τοῦ ἰσλαμισμού διὰ τῶν ὅπλων· ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ὑπέταξαν τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Φοινίκην, τὴν Περσίαν, τὴν Αἴγυπτον, τὴν Κυρηναίαν, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ῥόδον (634—656). Μετὰ ταῦτα ἐξέτειναν τὸ κράτος των πρὸς βορρᾶν μὲν μέχρι τοῦ Καυκάσου καὶ τοῦ Ἰαξάρτου, πρὸς ἀνατολὰς δὲ μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ καὶ πρὸς νότον μέχρι τοῦ ἀραβικοῦ κόλπου (656—685). Ὁ περίφημος στρατηγὸς Μουσᾶς ὑπέταξε ἅπασαν τὴν βυζαντιακὴν Ἀφρικὴν καὶ πᾶσαν τὴν μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ χώραν· ὁ δὲ Ταρῖκος διαβὰς ἀπὸ τῆς Ἀφρικῆς εἰς τὴν Ἰσπανίαν κατέλυσε τὸ ἐν αὐτῇ βισιγοθικὸν βασίλειον. Ἐκ τῶν περισωθέντων Βισιγόθων οἱ μὲν ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ὄρη τῆς Γαλικίας καὶ τῆς Ἀστουρίας καὶ διέσωσαν ἐκεῖ τὴν ἀνεξαρτησίαν των, οἱ δὲ λοιποὶ ὑπετάγησαν εἰς τὴν ἀραβικὴν ἐξουσίαν, διατηρήσαντες ἐπὶ πληρωμῇ φόρου τὴν γλῶσσάν των, τὴν θρησκείαν καὶ τοὺς νόμους των. Μετὰ δὲ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἰσπανίας οἱ Ἀραβες ὑπερέβησαν τὰ Πυρρηναῖα καὶ ἐπεχείρησαν ν' ἀφαιρέσωσι τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τῶν ἀσθενῶν Φράγκων βασιλέων, ἀλλ' ἔπαθον ἐν Πικτάβῃ ὑπὸ τοῦ αὐλάρχου Καρόλου Μαρτέλου ἡτταν ὀλεθριωτάτην, διὰ τῆς ὁποίας ἐσώθη ἡ χριστιανικὴ Εὐρώπη ἀπὸ τῶν μουσουλμάνων (732). Ἀπὸ ταύτης τῆς ἐποχῆς ἄρχεται ἡ παρακμὴ τῆς ἀραβικῆς κοσμοκρατορίας.

Τὸ Φραγκικὸν κράτος ἐπὶ Καρόλου τοῦ Μεγάλου (768—814) καὶ διαίρεσις αὐτοῦ. (843). Τὸ φραγκικὸν κράτος, ὅτε ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ ὁ Μέγας Κάρολος, περιελάμβανεν ὄχι μόνον τὴν Γαλλίαν, ἀλλὰ καὶ μέγα μέρος τῆς Γερμανίας· ὁ δὲ Κάρολος ἐξέτεινεν αὐτὸ ἔτι περισσότερον. Μετὰ τρεῖς ἐκ διαλειμάτων ἐκστρατείας, αἵτινες διήρκεσαν περὶ τὰ 30 ἔτη, ἠνάγκασε τοὺς Σάξονας νὰ ὑποταχθῶσι καὶ νὰ δεχθῶσι τὸν χριστιανισμόν (772—803). Διαρκοῦντος δὲ τοῦ σαξονικοῦ πολέμου κατέλυσε τὸ λομβαρδικὸν βασίλειον καὶ ἤνωσεν αὐτὸ μετὰ τοῦ φραγκικοῦ (774)· ἀφῆρεσεν ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ἰθέρια διχονοούντων Ἀράβων τὴν μεταξὺ τῶν Πυρρηναίων καὶ Ἰθέρως χώραν καὶ ὠνόμασεν αὐτὴν Ἰσπανικὴν Μαρκίαν (778). Δέκα δ' ἔτη μετὰ τοῦτο (788) ἐνέβαλεν εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ νικήσας τὸν ἀποστατήσαντα δοῦκα αὐτῆς Θασιλῶνα ἤνωσε τὴν ἐπικράτειάν του μετὰ τῆς φραγκικῆς. Μετὰ ταῦτα ἐνέβαλεν εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ Οὐγγαρίαν καὶ ἐξωλόθρευσεν ἐντὸς ἐπτὰ ἐτῶν (789

—796) τοὺς ληστὰς Ἀθάρους, οἵτινες ἦσαν ἡ μάστιξ τῆς ἀνατολῆς καὶ τῆς δύσεως. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου τούτου ἐπεχείρησε νὰ ἐνώσῃ τὸν Ῥῆνον μετὰ τοῦ Δανουβίου διὰ διώρυχος, τῆς ὁποίας ἔχνη σῶζονται καὶ μέχρι σήμερον. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ τελευταίου σαξονικοῦ πολέμου ἐστράτευσε ἐν τὴν Ῥώμην καὶ ἀπεκατέστησε ἐν τὴν παπικὴν ἑδραν τὸν πάπαν Λέοντα Γ', ὅστις εἶχε διωχθῇ ὑπὸ τῶν ἀποστατησάντων Ῥωμαίων. Ὁ δὲ πάπας εἰς ἀμοιβὴν τῆς προστασίας ταύτης κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, ὅτε ὁ Κάρολος γονυκλινῆς προσηύχετο ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ἐπέθηκεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ στέφανον πολύτιμον καὶ ἀνηγόρευσε αὐτὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥώμης (800). ὁ Κάρολος ἔχων σταθερὰν καθέδραν τὸ Ἀκυίσγρανον συνέστησεν ἐν τῇ αὐλῇ του ἀκαδημίαν καὶ συνήθροισεν εἰς αὐτὴν τοὺς τότε περιφημοτάτους ἐκ τῶν λογίων ἀνδρῶν, ὡς τὸν Ἀλκουῖνον, τὸν Ἐγίναρδον καὶ ἄλλους πολλούς. Διὰ τῆς συνδρομῆς τούτων ἐμόρφωσε τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐν γένει διέδωκε τὴν παιδείαν εἰς τὸ μέγα αὐτοῦ κράτος. Ὀλίγα δ' ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου τὸ φραγκικὸν κράτος διηρέθη εἰς τρία ἀνεξάρτητα βασίλεια, εἰς τὸ τῆς Γερμανίας, εἰς τὸ τῆς Γαλλίας καὶ εἰς τὸ τῆς Ἰταλίας (843).

Σταυροφορίαι (1096—1270). Σταυροφορίαι εἶναι οἱ πόλεμοι ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους οἱ χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπης ἐντὸς δύο περίπου αἰώνων ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Τούρκων Σελδζουκιδῶν διὰ ν' ἀποσπᾶσιν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν μουσουλμάνων τούτων τὸν ἅγιον τάφον καὶ τὴν ἱεράν γῆν. Ἀφορμὴ δὲ τῶν ἐκστρατειῶν τούτων ὑπῆρξεν ἡ φοβερά καταπίεσις τῶν χριστιανῶν ἐν Παλαιστίνῃ ὑπὸ τῶν ἀπολιτεύτων μουσουλμάνων. Κατὰ τὸ 1093 μετέβη εἰς Ἱερουσαλὴμ ὁ Γάλλος ἐρημίτης Πέτρος καὶ ἐγένεν αὐτόπτης τῶν δεινῶν παθημάτων τῶν χριστιανῶν· ὅθεν ἐπιστρέψας εἰς τὴν Εὐρώπην ἀνήγγειλεν αὐτὰ εἰς τὸν πάπαν Οὐρβανὸν Β', ὑπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἐστάλη ὡς ἀπόστολος εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, ἵνα διὰ τοῦ κηρύγματός του παρασκευάσῃ τὸν λαὸν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων ἀπὸ τῶν μισοχρίστων. Αἱ ζωηραὶ περιγραφαὶ τοῦ εὐγλώττου ἐκείνου ἐρημίτου παρήγαγον πανταχοῦ πυρετώδη κίνησιν· διὰ τοῦτο, ὅτε ὁ πάπας Οὐρβανὸς ἠγόρευσε εἰς τὴν ἐν Κλερμοντίῳ σύνοδον καὶ ἐτέλειωσε τὴν ἐνθουσιώδη ἀγόρευσίν του διὰ τοῦ «Ἐκαστος ἀπαρνησάτω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἁγίας χώρας»,

ἅπαν τὸ πλῆθος ἀνεβόησε «τοῦτο εἶναι θέλημα Θεοῦ» καὶ ἐκόλλησεν εὐθὺς εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα ἐρυθρὸν σταυρὸν ὡς σημεῖον τοῦ κοινοῦ δεσμοῦ. Ἐντεῦθεν οἱ μὲν μαχηταὶ ὠνομάσθησαν σταυροφόροι, οἱ δ' ἐπιχειρήσεις σταυροφφρία.

Πρώτη σταυροφορία (1096—1099) βασιλείον τῆς Ἱερουσαλήμ (1099 — 1187). Κατὰ τὸ ἔτος 1096 μέγας ἀριθμὸς σταυροφόρων διέβη εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Νίκαιαν, τὴν Ἑδεσσαν, τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1099 τὴν Ἱερουσαλήμ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλήμ ὁ δούξ τῆς Βουλῶνος καὶ τῆς κάτω Λοθαριγγίας Γοδεφρείδος, ὅστις ὅμως μετριοφρονῶν δὲν ἠθέλησε νὰ θέσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του χρυσοῦν στέφανον ἐκεῖ, ὅπου ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου εἶχε φορέσῃ ἀκάνθινον, ἀλλ' ἠρκέσθη νὰ ὀνομάζῃται προστάτης τοῦ ἁγίου τάφου. Ἀφοῦ δὲ οἱ Τούρκοι συνῆλθον ἐκ τοῦ πρώτου τρόμου, ἤρχισαν νὰ στενοχωρῶσι πανταχόθεν τὸ νεοσύστατον βασιλεῖον. Ὅθεν πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ ἐγίναν καὶ ἄλλαι σταυροφορίαι, ἀλλὰ δὲν ἀπέβησαν εὐτυχεῖς· διότι ἤρχισε νὰ γεννᾶται διχόνοια μεταξὺ τῶν σταυροφόρων. Ταύτην καρπούμενος ὁ μέγας σουλτᾶνος τῆς Αἰγύπτου Σαλαδῖνος ἐκυρίευσεν τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ κατέλυσε τὸ βασιλεῖον αὐτῆς (1187). Μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ ἠγωνίσθησαν γενναίως οἱ χριστιανοὶ πρὸς ἀνάκτησιν αὐτῆς, ἀλλ' οἱ ἀγῶνες αὐτῶν δὲν ἐτελεσφόρησαν· διότι ἡ δύναμις τῶν Τούρκων ἦτο πλέον ἀκαταγώνιστος.

Ἀποτελέσματα τῶν σταυροφοριῶν. Αἱ σταυροφορίαι, ἂν καὶ ἀπέτυχον ἐπὶ τέλους τοῦ κυρίου αὐτῶν σκοποῦ, ἐπήνεγκον ὅμως ἀποτελέσματα ἀξιόλογα· ἐσχέτισαν πόλυτρόπως τὴν ἀνατολὴν καὶ τὴν δύσιν· ἀνεξωπύρησαν τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας· ἐνίσχυσαν καὶ ἐξύψωσαν τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν καὶ τέλος συνέστησαν τὰ τρία ἱπποτικὰ τάγματα. ἦτοι τὸ τῶν Ἰωαννιτῶν, τὸ τῶν Ναῦτῶν καὶ τὸ Τευτονικόν. Ὁ ἀγὼν τούτων ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ εἰς τὴν περίθλαψιν τῶν νοσούντων προσκυνητῶν. Οἱ ἱππῶται οὗτοι ἐλθόντες μετ' ὀλίγον εἰς τὴν Εὐρώπην συνέστησαν καὶ ἄλλα ὅμοια ἐν τῇ Ἰσπανίᾳ, τῇ Πορτογαλίᾳ καὶ τῇ Λιβονίᾳ.

Ἐπιστῆμαι ἐν τῇ Ἑλληνικῇ αὐτοκρατορίᾳ, ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ καὶ παρὰ τοῖς Ἀραβί. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ μεσαίωνος αἱ ἐπιστῆμαι ἐκαλλιεργοῦντο ἐλευθέρως μόνον ἐν τῇ Ἑλληνικῇ αὐτοκρατορίᾳ· διότι ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἦσαν ἰδιοκτησία μόνον

τοῦ κλήρου καὶ τῶν μοναχῶν, οἵτινες ἐδίδασκον ἐντὸς μοναστηρίων. Ἀπὸ δὲ τοῦ 9ου αἰῶνος ἔλαβον ταχεῖαν καὶ μεγάλην ἀνάπτυξιν παρὰ τοῖς Ἀραβῖν ὅχι μόνον ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἰσπανίᾳ. Οἱ καλίφαι δὲν ἐφείδοντο οὔδεμιᾶς δαπάνης πρὸς συλλογὴν ἑλληνικῶν, περσικῶν καὶ χαλδαϊκῶν χειρογράφων, τὰ ὅποια σύλλογοι πεπαιδευμένων μετέφρασαν εἰς τὴν ἀραβικὴν γλῶσσαν. Ἐν Βαγδατίῳ, Ἀλεξανδρείᾳ, Ἰσπαχάνῃ, Δαμασκῷ, Κούφῃ καὶ ἄλλαις πόλεσι, μάλιστα δ' ἐν Κορδύβῃ ὑπῆρχε μέγα πλῆθος φιλολογικῶν καταστημάτων, σχολείων καὶ πανεπιστημίων, εἰς τὰ ὅποια ἐφοίτων ὅχι μόνον μωαμεθανοί, ἀλλὰ καὶ χριστιανοὶ καὶ ἰουδαῖοι. Μετὰ δὲ ταῦτα ἤρχισαν καὶ ἐν τῇ χριστιανικῇ Εὐρώπῃ αἱ ἐπιστῆμαι νὰ διδάσκωνται καὶ ἐκτὸς τῶν μοναστηρίων καὶ ἐπιμελῶς νὰ σπουδάζωνται ὑπὸ λαϊκῶν καὶ νὰ προάγωνται ὑπὸ κοσμικῶν καὶ κληρικῶν ἡγεμόνων διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν σχολείων καὶ ἰδρύσεως πανεπιστημίων. Τὰ πρῶτα πανεπιστήμια, τὰ ὅποια ἰδρύθησαν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ, ἦσαν τὸ ἐν Παρισίοις καὶ τὸ ἐν Βονωνίᾳ. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν δύο τούτων ἰδρύθησαν ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος καὶ ἄλλα πάμπολλα ἐν Μονπελλιέ, Τολώσῃ, Ὁξφόρδῃ, Καντεβρουρύ, Πίσῃ, Παταυίῳ, Λειψίᾳ, Πράγῃ, καὶ ἐν ἄλλαις πολλαῖς πόλεσι, τὰ ὅποια πάπαι, αὐτοκράτορες καὶ βασιλεῖς ἐπρόικισαν διὰ μεγάλων προνομίων. Εἰς ταῦτα δὲ προσετέθησαν περὶ τὸ τέλος τοῦ μεσαῖωνος καὶ δύο ἀξιολογώτατα προαγωγικὰ μέσα, τὰ ὅποια εἶναι ἡ ἀποκατάστασις τῆς σπουδῆς τῆς δοκίμου φιλολογίας καὶ ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας.

Ἡ ἀποκατάστασις τῆς σπουδῆς τῆς δοκίμου φιλολογίας. Ἡ σπουδὴ τῆς δοκίμου φιλολογίας ἐκινήθη κατὰ πρῶτον ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ὑπὸ τῶν τριῶν μεγάλων αὐτῆς ἀνδρῶν, τοῦ Δάντου, τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Βοκκακίου· ἔπειτα δὲ ὑπὸ Ἑλλήνων λογίων, οἵτινες πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς ἦλθον μετὰ τῶν φιλολογικῶν αὐτῶν θησαυρῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εὗρον ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν μεγιστάνων καὶ πρὸ πάντων ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τῶν Μεδίκων φιλικωτάτην ὑποδοχὴν. Οἱ λόγιοι οὗτοι Ἕλληνες ἐπαρουσιάσθησαν ἐν τοῖς πανεπιστημίοις ὡς διδάσκαλοι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ παιδείας καὶ διέδωσαν διὰ τε τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν καὶ διὰ πολλῶν διακεκριμένων μαθητῶν τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἀληθοῦς πολιτισμοῦ εἰς τὴν λοιπὴν δυτικὴν Εὐρώπην.

Ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας. Ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Γουτεμβέργιου, ὅστις ἐγεννήθη ἐν Μογοντιακῷ τῷ 1397 καὶ ἀπέθανεν ἐν αὐτῷ τῷ 1468. Ὁ Γουτεμβέργιος, ἔχων βοηθοὺς τὸν πλούσιον χρυσοχόν Ἰωάννην Φαῦστον καὶ τὸν ἐπιτήδειον ἀντιγραφέα βιβλίων Πέτρον Σχοίφερον, ἐτύπωσε κατὰ πρῶτον τὴν Παλαιὰν Γραφήν (1454)· ἀλλὰ δὲν εὐτύχησε ν' ἀπολάβῃ ἐπὶ πολὺ τοὺς καρποὺς τῶν κόπων του· διότι ὁ Φαῦστος διενεχθεὶς πρὸς αὐτὸν κατῴρθησε νὰ τῷ ἐπιδικασθῶσι διὰ τοῦ δικαστηρίου ἕνεκα τῶν χρηματικῶν προκαταβολῶν του ἢ τυπογραφικῇ ἀποσκευῇ, ὅλα τὰ στοιχεῖα καὶ τὰ πιεστήρια. Μετὰ δὲ τοῦτο ὁ Φαῦστος ἠνωμένος μετὰ τοῦ γαμβροῦ του Σχοιφέρου προήγαγε τὸ ἀρξάμενον ἔργον. Ὁ Σχοίφερος, νοῦς ἱκανώτατος, ἐφεῦρε τὸ ἐπιτήδειον μεταλλικὸν μῖγμα εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν στοιχείων καὶ τὴν κατὰλληλον μελάνην. Ἡ κατ' ἀρχὰς φυλαττομένη μυστικὴ τέχνη ἔγινε μετ' ὀλίγον γνωστὴ καὶ εἰς ἄλλας χώρας. Ὅθεν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ὅλαι αἱ σημαντικώταται πόλεις τῆς Γερμανίας καὶ Ἰταλίας εὐρέθησαν κάτοχοι πιεστηρίων καὶ διὰ Γερμανῶν ἡμοπέχων ἡ τυπογραφία διεδόθη εἰς ὅλα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη· ὥστε ἕκτοτε τὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα ἕως τότε ἦσαν προσιτὰ μόνον εἰς τοὺς πλουσίους, περιῆλθον εἰς χεῖρας ὅλων· διότι ἡ τυπογραφία τὰ κατέστησεν εὐωνότατα.

Ναυτιλία καὶ ἐμπορία κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ μεσαιωνικοὺς χρόνους. Ἡ ναυτιλία μέχρι τῆς ἐφευρέσεως τῆς ναυτικῆς πυξίδος ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Φλαβίου Γιόγα (1302) περιωρίζετο μόνον εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν εὐρωπαϊκῶν θαλασσῶν. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους λοιπὸν χρόνους καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς τὰ ἰνδικὰ προϊόντα, οἷον ἀρώματα, μέταξα, βάμβαξ, τιμαλφεῖς λίθοι, μαργαρίται, μετεκομίζοντο ἐκ τῆς Ἰνδικῆς διὰ διαφόρων ὁδῶν εἰς τοὺς ἐμπορικοὺς σταθμοὺς τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ὅθεν μετέφερον αὐτὰ οἱ Ἑνετοί, οἱ Γενουᾶται καὶ οἱ Πισᾶται εἰς τοὺς λιμένας τῆς νοτίου Εὐρώπης. Ἐνεκα δὲ τῆς μακρᾶς ἐκείνης καὶ ἐπιπόνου ὁδοπορίας ἡ τιμὴ τῶν ἐμπορευμάτων ἀπέβαινεν ἐξ ἀνάγκης ὑπέρογκος· ὅθεν ὁ πλοῦς ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς μέχρι τῆς Εὐρώπης ἄνευ διακοπῆς ἤθελεν ἀποβῇ πρόξενος μεγάλων ὠφελειῶν.

Ζήτησις καὶ εὔρεσις θαλασσίας ὁδοῦ εἰς τὴν Ἰνδικὴν ὑπὸ Πορτογάλων. Οἱ Πορτογάλοι διὰ τῶν ἀνακαλύψεων αὐτῶν ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Ἀφρικῆς συνέλαβον τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ

ζητήσωσι θαλασσίαν ὁδὸν εἰς τὴν Ἰνδικὴν περιπλέοντες τὴν Ἀφρικὴν. Ὅτε λοιπὸν ὁ βασιλεὺς τῆς Πορτογαλίας Ἰωάννης Α' ἤρχισε τὸν πόλεμον πρὸς τοὺς ἐν τῇ Ἀφρικῇ Μαύρους, τότε ὁ δραστηριώτατος υἱὸς του Ἑρρίκος ὁ ἐπικληθεὶς Θαλασσοπόρος ἐθεώρησε πρόσφορον τὴν περίστασιν ἐκείνην τοῦ νὰ περιπλεύσῃ τὰς δυτικὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς καὶ περιπλέων ἀνεῦρεν ἐντὸς 22 ἐτῶν (1438—1460) τὰς νήσους Πορτεσάντον, Μαδέραν, Ἀζόρας καὶ Καναρίους καὶ τὰ ἀκρωτήρια Βαϊάδορον, Λευκὸν καὶ Πράσινον. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἑρρίκου οἱ Πορτογάλοι προὐχώρησαν εἰς τὸν κόλπον τῆς Γουϊνέας (1462) καὶ ὑπερβάντες τὸν ἰσημερινὸν (1471) ἔφθασαν εἰς τὸν βασιλέα τοῦ Βενίνου καὶ τοῦ Κόγκου καὶ συνῆψαν ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τῶν Νιγρῶν ἢ Νιγρήτων (1485). Τέλος δ' ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τοῦ Β' ὁ Βαρθелеμῆς Διαζος προὐχώρησε καὶ ἀνεῦρε τὸ νότιον ἀκρωτήριο τῆς Ἀφρικῆς, τὸ ὁποῖον αὐτὸς μὲν ὡς δυσπλοώτατον ὠνόμασε *Θυελλῶδες*, ὁ δὲ βασιλεὺς *Εὐέλπι* ὡς ἔχων ἤδη βεβαίαν ἐλπίδα, ὅτι θὰ φθάσῃ εἰς τὰς Ἰνδίας. Καὶ τῷ ὄντι ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Ἑμμανουήλ, τοῦ ὁποίου ἡ βασιλεία (1495—1521) ἀποτελεῖ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῆς Πορτογαλίας, ὁ τολμηρὸς Βάσκος Δεγάμας περιέπλευσε μετὰ 4 πλοίων τὸ ἀκρωτήριο ἐκεῖνο καὶ ἀναπλεύσας τὴν νοτιοανατολικὴν παραλίαν τῆς Ἀφρικῆς ἔφθασεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Καλκούτας τὸν Μάϊον τοῦ 1498. Οὕτω λοιπὸν ἐζητήθη καὶ εὐρέθη ἡ ἀπὸ πολλοῦ ἐπιθυμητὴ ὁδὸς εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ ἠνεφχθη νέον στάδιον ἐμπορίας, ἥτις ἀπὸ τῆς Βενετίας μετέβη εἰς τὴν Λισβῶννα.

Κολόμβος. Ὁ Κολόμβος ἐγεννήθη ἐν Γενούᾳ τῷ 1436 ἢ τῷ 1441 καὶ ἐσπούδασεν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Παυίας. Ἀφ' οὗ δ' ἐγένετο ἐγκρατὴς τῆς γεωγραφίας, τῆς γεωμετρίας καὶ τῆς ἀστρονομίας καὶ διέδραμεν ὡς ναύτης ὅλα τὰ παράλια τῆς Μισογείου θαλάσσης, ἦλθεν εἰς Πορτογαλίαν καὶ ἐπεδόθη ἐκεῖ εἰς τὴν μελέτην τῶν ἡμεριδῶν καὶ τῶν γεωγραφικῶν πινάκων ἐνὸς τῶν πλοιάρχων τοῦ Θαλασσοπόρου Ἑρρίκου. Παραδεχθεὶς δὲ τὴν ἰδέαν τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἡ γῆ εἶνε στρογγύλη, ἐπίεσθη ὅτι ἡσύνατο πλέων πρὸς δυσμὰς νὰ φθάσῃ ταχύτερον εἰς τὰς Ἰνδίας ἢ διὰ τοῦ περίπλου τῆς Ἀφρικῆς, εἰς ὃν ἡσχολοῦντο οἱ Πορτογάλοι· διότι ἐφαντάζετο ὅτι ἡ Ἀσία ἐξετείνεται πολὺ περισσότερον πρὸς ἀνατολὰς ἢ ὅσον ἀληθῶς ἐκτείνεται. Διανοούμενος λοιπὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ θαλασσοπορίαν πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς δυσμικῆς ὁδοῦ, ἀπετάθη πρῶτον εἰς τὴν πατρίδα του Γένουαν,

ἔπειτα εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Πορτογαλίας καὶ ὕστερον εἰς τὴν τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' οὐδαμοῦ εὗρε συνδρομὴν. Ἡ βασίλισσα ὁμῶς τῆς Ἰσπανίας Ἰσαβέλλα καὶ ὁ σύζυγος αὐτῆς Φερδινάνδος ὁ Καθολικός, ἀφοῦ ἐκυρίευσαν τὴν πλουσίαν μητρόπολιν τῶν Ἀράβων Γρανάδαν, ἔδωσαν εἰς αὐτὸν 3 πλοῖα καὶ 120 ἄνδρας.

Ἀνακάλυψις Ἀμερικῆς ὑπὸ Κολόμβου. Ὁ Κολόμβος μετὰ τῶν τριῶν τούτων πλοίων ἐξέπλευσε τῇ 3 Αὐγούστου τοῦ 1492 ἐκ τοῦ λιμένος τῆς Πάλου τῆς Ἀνδαλουσίας εἰς τὸν Ἀτλαντικὸν Ὠκεανόν, ἀφοῦ πρῶτον ἔλαβε παρὰ τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας τὴν ὑπόσχεσιν, ὅτι θὰ διοικῇ ὡς ἀντιβασιλεὺς πάσας τὰς χώρας καὶ τὰς νήσους, ὅσας ἤθελεν ἀνακαλύψῃ. Κατὰ τὸν πρῶτον αὐτοῦ πλοῦν ἀνεκάλυψε τῇ 12 Ὀκτωβρίου τὴν Βαχαμαῖαν νῆσον Γουαναχάνην, τὴν ὁποίαν μετωνόμασεν Ἅγιον Σωτῆρα, τὴν Κούβαν καὶ τὴν Αἴτην, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε καὶ Ἅγιον Δομίγγον καὶ Ἰσπανιόλαν ἤτοι μικρὰν Ἰσπανίαν. Ἀφοῦ δ' ἔκτισεν ἐν αὐτῇ φρούριον καὶ κατέστησεν εἰς αὐτὸ φρουράν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου ἐγένετο δεκτὸς μετὰ μεγίστων τιμῶν. Αἱ δὲ ἀνακαλυφθεῖσαι νῆσοι, ἐπειδὴ ὑπὸ τοῦ Κολόμβου ἐθεωροῦντο ὡς μέρος τῶν Ἰνδιῶν, ὠνεμάσθησαν διὰ τοῦτο δυτικαὶ Ἰνδίαί. Ὁ Κολόμβος κατὰ τὸν δεῦτερον αὐτοῦ πλοῦν (1493—1496) ἀνεκάλυψε τὰς ἐν τῷ Καραϊβίῳ πελάγει νήσους Ἰαμαϊκὴν καὶ Πορτόρικον καὶ ἔκτισεν ἐν Αἴτῃ πρὸς τιμὴν τῆς βασιλείας Ἰσαβέλλας τὴν πρώτην φερώνυμον αὐτῆς πόλιν. Ἐπειδὴ δ' ἐν τούτῳ διεβλήθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν εἰς τὴν αὐλὴν, ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὅπου εὗρεν ὑποδοχὴν μεγαλειτέραν ἢ ὅσον προσεδόκα. Κατὰ δὲ τὸν τρίτον αὐτοῦ πλοῦν (1498—1500) ἀνεκάλυψε τὴν νῆσον Τριάδα παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὀρινόκου ποταμοῦ καὶ αὐτὴν τὴν ἡπειρον τῆς Ἀμερικῆς· ἀλλ' ὀφθαλμία ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Αἴτην, ὅπου ὁ ἀδελφός του Βαρθελεμῆς εἶχε κτίσῃ ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ τὴν πόλιν Ἅγιον Δομίγγον. Οἱ δ' ἐγγχώριοι, ἐπειδὴ πολὺ ἐπιέζοντο ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν, ἐπανέστησαν καὶ κατέστρεψαν τὰ ἔργα αὐτῶν. Καίτοι δὲ ὁ Κολόμβος ἔδειξε κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην μεγάλην σύνεσιν, οὐχ ἥττον διεβλήθη εἰς τὴν αὐλὴν καὶ κατέστη τόσον μισητὸς εἰς αὐτήν, ὥστε αὕτη ἐπεμφεν εἰς τὴν Αἴτην πληρεξούσιον τὸν Βοβαλλίδα, ἄνθρωπον κακώτροπον καὶ ἄδικον, ὅστις ἐλθὼν ἀπέστειλε τὸν Κολόμβον καὶ τὸν ἀδελφόν του δεσμίους εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Καὶ ἠθώωθη μὲν ὁ μέγας ἐκείνος ἀνὴρ, ἀλλ' ἐστερήθη παρὰ

τὸ δίκαιον τὴν διοίκησιν τῶν νέων χωρῶν. Κατὰ δὲ τὸν τέταρτον καὶ τελευταῖον αὐτοῦ πλοῦν (1502—1504) ὁ Κολόμβος ἀνεκάλυψε τὴν Βεραγγούαν, ἀλλ' ἐξώκειλεν ἕνεκα τρικυμίας εἰς τὴν Ἰαμαϊκὴν καὶ ἠναγκάσθη νὰ διαμείνῃ ἐκεῖ ἕν ἔτος ἐν μεγάλῃ ταλαιπωρίᾳ. Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἐν Βαλλαδολίδῳ (1506) ἐκ τῆς μεγάλης λύπης, τὴν ὁποίαν εἶχεν αἰσθανθῆ διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην τῆς ἰσπανικῆς αὐλῆς. Ὁ δὲ νεκρὸς αὐτοῦ μετεκομίσθη εἰς τὸν Ἅγιον Δομίγγον, ὅπου ἐτάφη μετὰ τῶν ἀλυσέων, μεθ' ὧν εἶχεν ἀποσταλῆ ἐκ τῆς Αἵτης εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἄλλ' ὁ Νέος Κόσμος ὁ ὑπὸ τοῦ Κολόμβου ἀνακαλυφθεὶς δὲν ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ὀνόματός του Κολομβία, ἀλλ' ὠνομάσθη Ἀμερικὴ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Φλωρεντίνου Ἀμερικού Βεσπούκη, ὅστις πρῶτος ἀπέβη εἰς τὴν ἡπειρον ἐκείνην τῷ 1499 καὶ πρῶτος ἐδημοσίευσε τὴν περιγραφὴν αὐτῆς.

Βαλβόας καὶ Μαγελλᾶνος. Μετὰ τὸν Κολόμβον ἄνδρες εὐτολμοὶ καὶ τῆς θαλάσσης ἔμπειροι ὥρμησαν εἰς ἀνακαλύψεις. Πρῶτος ὁ Βαλβόας, ὑπερβαλὼν μετ' ἀπιστεύτους δυσχερείας τὸν ὀρεινὸν ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ, ἀνεκάλυψε τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανὸν (1514). Μετὰ δὲ τὸν Βαλβόαν ὁ Μαγελλᾶνος εὗρε τὸν ἀπ' αὐτοῦ ὀνομασθέντα πορθμὸν μεταξὺ τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρὸς καὶ δι' αὐτοῦ εἰσεχώρησεν εἰς τὸν Εἰρηνικὸν ὠκεανόν. Μετὰ τρομερᾶς δὲ ταλαιπωρίας δι' ἑλλειψιν τροφῶν ἔφθασεν εἰς τὰς Φιλιππίνας νήσους, ὅπου ἀπέθανε βίαιον θάνατον. Οἱ δ' ἐταῖροι αὐτοῦ ἐπανῆλθον εἰς τὴν Ἰσπανίαν παραπλέοντες τὸ νότιον τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ οὗτοι εἶνε οἱ πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες περιέπλευσαν τὴν γῆν.

Φερδινάνδος Κορτέζος. Ὁ μεγαλόψυχος Φερδινάνδος Κορτέζος μετὰ 500 τολμηρῶν Ἰσπανῶν ὑπέταξεν ἐντὸς δύο ἐτῶν (1520—1521) τὸ πολυάριθμον Μεξικανικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον δὲν ἴσταντο οὔτε τὸλμης πολεμικῆς οὔτε πατριωτισμοῦ· διότι τὰ βροντώδη τηλεβόλα καὶ ἡ λαμπρότης τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ὀπλισμοῦ ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς αὐτόχθονας τὴν ἰδέαν, ὅτι οἱ Ἰσπανοὶ ἦσαν ἀνώτερα ὄντα, εἰς τὰ ὁποῖα αὐτοὶ ὡς μὴ γινώσκοντες τὸν σίδηρον δὲν ἠδύναντο ν' ἀντιταχθῶσι. Μετὰ δὲ τὴν κυρίευσιν ὅλης τῆς χώρας ὁ Κορτέζος ἀνέτρεψε τὴν στυγεράν λατρείαν εἰδώλου τινός, εἰς τὸ ὁποῖον κατὰ πᾶν ἔτος προσεφέροντο χιλιάδες ἀνθρώπων ὡς σφαγίων, καὶ ἐσκέπτετο νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ Μεξικανικὸν κράτος εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν, ὅτε φθόνος καὶ συκοφαν-

τία προῦκάλεσαν τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ (1528). Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Κάρολος Ε' ὑπεδέχθη μὲν αὐτὸν μεγαλοφρόνως, ἀλλ' ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν διοίκησιν τῆς κατακτηθείσης χώρας. Ὁ δὲ Κορτέζος ἐπὶ ἄλλης τινὸς ἐκστρατείας ἀνεκάλυψε τὴν Γουατεμάλαν καὶ τὴν Καλλιφορνίαν (1536). Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἰδὼν ἑαυτὸν παρηγκωνισμένον ἀπέθανεν ἐκ βαθείας λύπης διὰ τὴν ἀχαριστίαν τοῦ κυρίου του (1547).

Ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμισις ὑπὸ Λουθήρου. Ὁ Λούθηρος σπουδάζας τὴν θεολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἐγένετο τῆς τελευταίας καθηγητὴς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Βιττεμβέργης. Ἀφοῦ δὲ διὰ τῆς μελέτης τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἐπίεσθη περὶ τῆς διαφθορᾶς τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ἐβεβαιώθη ἔτι μᾶλλον περὶ αὐτῆς καὶ περ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως, ὅτε δι' ὑπόθεσιν τινα ἐπισκεφθεὶς τὴν Ῥώμην εἶδεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν ἀκόλαστον βίον τῶν παπῶν καὶ τῆς αὐλῆς αὐτῶν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐπέστρεψεν εἰς Γερμανίαν ἔλαβεν ἀφορμὴν τοῦ νὰ ἐξεγερθῇ κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς διαφθορᾶς, ὅτε τῷ 1517 ὁ μοναχὸς Τέτζελος περιήρχετο τὴν Γερμανίαν πωλῶν σκανδαλωδῶς ὑπὲρ τοῦ παπικοῦ ταμείου ἀφέσεις ἁμαρτιῶν ἥτοι συγχωροχάρτια. Τὴν τοιαύτην δὲ ἱεροκαπηλείαν μὴ ἀνεχόμενος ἐδημοσίευσεν 95 θέσεις κατὰ τῆς περὶ ἀφέσεως παπικῆς διδασκαλίας καὶ ἤρχισε μετὰ ταῦτα νὰ ἐλέγχῃ δημοσίᾳ τὰς ἀποπλανήσεις τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ ζητῇ νὰ πείσῃ τοὺς Γερμανοὺς ἡγεμόνας περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς συγκροτήσεως οἰκουμενικῆς συνόδου πρὸς διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Ὁ πάπας Λέων Ι' ἅμα ἔμαθεν ὅτι αἱ θέσεις τοῦ Λουθήρου ἤρχισαν νὰ ἐγείρωσι τὴν προσοχὴν πάντων τῶν ἀνθρώπων προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ ἔλθῃ ἐντὸς δύο μηνῶν εἰς Ῥώμην, ἢν' ἀπολογηθῇ, καὶ ἐπειδὴ δὲν ὑπήκουσε τὸν ἀφώρισεν. Ἀλλ' ὁ Λούθηρος τότε μηδὲν πτοηθεὶς ἔκαυσε δημοσίᾳ ἐν Βιττεμβέργῃ τῷ 1520 τὸ ἀφοριστικὸν ἔγγραφον τοῦ πάπα καὶ ἐνώπιον τῆς ἐν Βορματία συνόδου τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων ὑπερήσπισε μετὰ παρρησίας τὰς ἀρχάς του (1521).

Διδασκαλία Λουθήρου. Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου ἦτο ἡ ἐξῆς· μόνῃ ἡ Ἀγία Γραφή εἶνε ἡ γνησίᾳ πηγὴ τῆς διδασκαλίας καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι διαδεδομένη εἰς τὸν λαὸν ἐν γλώσσῃ ἐννοουμένη ὑπ' αὐτοῦ· ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ εὐαρεστήσῃ εἰς τὸν Θεὸν καὶ νὰ σωθῇ διὰ τῶν προσευχῶν, τῶν νηστειῶν, τῶν ἐλεημοσυῶν, τῶν ἀποδημιῶν

εἰς ἱεροὺς τόπους ἢ διὰ τῶν ἀσκήσεων τοῦ μοναχικοῦ βίου, ἀλλὰ διὰ μόνης τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστόν· ὁ πάπας δὲν δύναται διὰ συγχωροχαρτίων νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ καθαρτηρίου πυρός, τὸ ὁποῖον εἶναι πλάσμα τοῦ παπικοῦ κλήρου· οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ποιμένες δὲν ἔλαβον ἰδίαν τινὰ ἐξουσίαν παρὰ τῶν ἀποστόλων, ἀλλ' εἶναι ἀπλοὶ λειτουργοὶ ἢ ἐντολοδόχοι τῆς κοινότητος· πρέπει λοιπὸν νὰ εἶναι ἑγγαμοί, διότι ἡ ἀγαμία αὐτῶν ἐμίανε τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν· ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου πρέπει νὰ γίνηται ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐννοουμένη γλώσσῃ καὶ οὐχὶ ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἀκαταλήπτῳ λατινικῇ· ἐκ τῶν ἐπτὰ μυστηρίων ἀπεδέχετο μόνον τὴν εὐχαριστίαν καὶ τὸ βάπτισμα καὶ τέλος ἀπέρριπτε τὴν προσκύνησιν τῶν ἁγίων καὶ τῶν εἰκόνων αὐτῶν. Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου ταχέως διεδόθη εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ πολλοὶ ἡγεμόνες αὐτῆς ἀπεδέχθησαν αὐτήν. Ὅπου ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου εἰσήγετο, τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα μετερρυθμίζοντο ἐκ θεμελίων· ἡ λατινικὴ γλῶσσα ἐν τῇ λατρείᾳ κατηργεῖτο καὶ ἀντ' αὐτῆς εἰσήγετο ἡ γερμανικὴ· αἱ εἰκόνες ἐξεβάλλοντο ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν· τὰ μοναστήρια κατηργοῦντο καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν ἐδημεύοντο· καὶ ἡ ἀγαμία τοῦ κλήρου ἀπεκηρύττετο.

Σύνοδος ἐν Σπείρα καὶ ἐν Αὐγούστη, εἰρήνη ἐν Αὐγούστη. Τὴν διάδοσιν τῆς νέας πίστεως βαρέως ἔφερον ὅσοι τῶν ἡγεμόνων ἐνέμενον πιστοὶ εἰς τὸν καθολικισμόν, ἐν οἷς ἦτο καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος Ε'. Ἀλλ' ὅτε ἠθέλησαν εἰς τὴν ἐν Σπείρα σύνοδον (1529) ν' ἀπαγορεύσωσι τὴν ἐξάπλωσιν αὐτῆς εἰς νέας χώρας, οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Λουθήρου, οἵτινες ἐκλήθησαν Εὐαγγελικοὶ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς καθολικοὺς, διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, ὅθεν καὶ διαμαρτυρόμενοι ἢ προτεστάνται ἐπωνομάσθησαν. Ἐπειδὴ δὲ ἐν νέᾳ τινὶ συνόδῳ, συγκροτηθεῖσα ἐν Αὐγούστη τῷ 1530, οἱ καθολικοὶ ἠπέιλησαν, ὅτι θέλουσι βιάσῃ αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς νέας ἰδέας, οἱ Εὐαγγελικοὶ συνεμάχησαν καὶ ἦσαν ἔτοιμοι διὰ τῶν ὅπλων νὰ ὑπερμαχίσωσιν αὐτῶν. Καὶ τότε μὲν προελήφθη ὁ θρησκευτικὸς πόλεμος μεταξὺ τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, ἀλλὰ μετ' ὀλίγα ἔτη ἐξερράγη διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ὁ σμαλκαλδικὸς λεγόμενος πόλεμος, τοῦ ὁποίου ἀποτέλεσμα ἦτο, ὅτι οἱ καθολικοὶ ἠναγκάσθησαν εἰς τὴν ἐν Αὐγούστη εἰρήνην (1555) ν' ἀναγνωρίσωσι τὰς νέας ἐκκλησίας καὶ ν' ἀποδεχθῶσι γενικὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν.

Σδέγγλιος καὶ Καλδζινος. Ὅτε ὁ Λούθηρος ἠγέρθη ἐν Γερ-

μανία, τότε ἐπανεῖστη κατὰ τοῦ παπισμοῦ ἐν Ζυρίχῃ τῆς Ἑλβετίας καὶ ὁ Σβίγγλιος, τοῦ ὁποίου αἱ ἰδέαι ἦσαν σχεδὸν αἱ αὐταὶ πρὸς τὰς τοῦ Λουθήρου. Τὴν δ' ἑλβετικὴν μεταρρύθμισιν συνεπλήρωσε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σβίγγλιου ὁ ἐν Γενεύῃ διδάξας Καλβῖνος, ὅστις τοσοῦτον ἐφημίσθη ὡς δεινὸς θεολόγος, ὥστε αἱ ἑλβετικαὶ ἐκκλησίαι ἐξ αὐτοῦ ὠνομάσθησαν καλβινικαί. Ἀπὸ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἑλβετίας ἐξηπλώθη ἡ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Σουηδίαν, Νορβηγίαν, Δανίαν, Πολωνίαν, Οὐγγαρίαν, εἰς τὴν βόρειον καὶ νότιον Γαλλίαν, τὴν Ὁλλανδίαν, καὶ τὴν Ἀγγλίαν καὶ βραδύτερον εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν.

Ἀγγλία καὶ μεγαλεῖον αὐτῆς ἐπὶ Ἑλισάβετ (1558 — 1603.) Οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Σάξονες ἱδρυσαν, ὡς εἴρηται, ἐν τῇ νοτιανατολικῇ Βρεταννίᾳ ἐπτὰ βασιλεία τῷ 449. Περὶ δὲ τὸ 827 εἰς τῶν ἐπτὰ βασιλείων, ὁ Μέγας Ἑγβερτος, ἤνωσεν ὅλα ταῦτα ὑπὸ τὸ σκήπτρόν του καὶ ὠνόμασε τὸ νέον κράτος ἀγγλικὸν καὶ τὴν χώραν Ἀγγλίαν. Ἀλλὰ τὰ θεμέλια τοῦ σημερινοῦ μεγαλείου τῆς Ἀγγλίας ἐτέθησαν κυρίως ἐπὶ τῆς Ἑλισάβετ. Ἡ ἔξοχος αὕτη βασίλισσα κατήργησε τὴν παπικὴν κυριαρχίαν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἀνεκήρυξεν ἑαυτὴν κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ διὰ 39 ἄρθρων ἔθηκε τὰς μέχρι σήμερον ὑφιστάμενας βάσεις τῆς ἀγγλικῆς ἐκκλησίας, ἥτις ἀπὸ τῆς διατηρήσεως τῆς ἐπισκοπῆς ὀνομάζεται συνήθως ἐπισκοπὴ. Ἐπροστάτευσε τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἐν αἷς διέπρεψαν ὁ ποιητὴς Σαίξπηρος καὶ ὁ νομοδιδάσκαλος Βάκων, προήγαγε τὴν ναυτιλίαν, τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν· συνέστησε τὴν ἐταιρείαν τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ ἱδρυσεν ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ τὴν Βιργινίαν καὶ ἔθηκεν οὕτω τὰς βάσεις τοῦ ἀποικισμοῦ· κατέστρεψεν ἐν τῷ πορθμῷ τῆς Μάγχης τὸν λεγόμενον ἀήττητον στόλον τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου Β' (1588). Ἡ Ἑλισάβετ μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἐκείνην εἰσήλασεν ἐπὶ λευκοῦ ἵππου εἰς τὸ Λονδῖνον, ὅθεν μέγας ἐνθουσιασμὸς διεδόθη εἰς ἅπασαν τὴν Βρετανίαν· ὁ ναύαρχος Καθενδίσχης ὁ καταστρέψας τὸν ἰσπανικὸν στόλον καὶ ὁ Δράκης ὁ πρῶτος τῶν Ἀγγλῶν περιπλεύσας τὴν γῆν καὶ ἄλλοι θαλάσσιοι ἥρωες ἀνεκάλυψαν τὸ στοιχεῖον, ἐφ' οὗ ἔπρεπε νὰ ἐγερθῇ ἡ δύναμις καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Ἑλισάβετ ἰδρύσασα τὸ σημερινὸν μεγαλεῖον τῆς Ἀγγλίας ἀπέθανε ἐβδομηκοντοῦτις τὴν ἡλικίαν.

Πέτρος ὁ Μέγας (1689—1725. Ὁ Πέτρος ὑπῆρξεν

ὁ κύριος θεμελιωτὴς τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Ρωσσίας ἦτο μὲν παράφορος καὶ τραχύς, ἀλλὰ μεγαλόνοτος καὶ μεγαλοπράγμων. Ἀφοῦ δι' εὐτυχοῦς πολέμου κατὰ τῶν Τούρκων ἐκυρίευσεν τῷ 1696 τὸ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ταναΐδος κείμενον ὄχυρόν φρούριον Ἀζώφ, ἀπῆλθεν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἵνα συλλέξῃ ἐκεῖθεν πλειοτέρας γνώσεις καὶ πείραν πραγμάτων. Καὶ ἐν μὲν τῇ Ὀλλανδίᾳ ἡσχολήθη εἰς τὴν ναυπηγικὴν τέχνην, ἐν δὲ τῇ Ἀγγλίᾳ εἰς τὴν ναυτικὴν καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ ἐν τῇ Βιέννῃ εἰς τὸν στρατιωτικὸν ὀργανισμόν. Ἐν ᾧ δὲ ἡτοιμάζετο νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔμαθεν ὅτι ἐπανεστήσαν ἐν Μόσχᾳ οἱ στρελίτσοι, οἵτινες ἦσαν σῶμα στρατιωτικὸν συσταθὲν ἐπὶ τοῦ Ἰβάνου Δ' τοῦ Τρομεροῦ (1533—1584). Διὰ τοῦτο ἐπανῆλθεν εἰς τὴν καθέδραν του, κατέστειλε τὴν ἐπανάστασιν καὶ κατήργησε τὸ ταραχοποιὸν ἐκεῖνο σῶμα. Μετὰ δὲ ταῦτα ἤρχισε τὰς μεταρρυθμίσεις του· διωργάνωσε τὸν στρατὸν, εἰς τὸν ὅποιον ὤφειλεν ὁ υἱὸς τῶν βοϊάρων (μεγιστάνων) νὰ ὑπηρετήσῃ ὡς στρατιώτης πρὶν γίνῃ ἀξιωματικός· ἔδρυσεν σχολεῖα καὶ τυπογραφεῖα καὶ προσεκάλεσε πεπαιδευμένους ἄνδρας ἐκ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης· ἀπηγόρευσε τοὺς ποδῆρεις χιτῶνας καὶ εἰσήγαγεν ἀντ' αὐτῶν εὐρωπαϊκὰ ἐνδύματα· κατήργησε τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα καὶ συνέστησεν ἀντ' αὐτοῦ τὴν ἱεράν σύνοδον, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἔγινεν ὁ αὐτοκράτωρ. Ἀφοῦ δὲ ὁ Πέτρος διωργάνωσεν οὕτω τὴν Ῥωσσίαν, συνεμάχησε μετὰ τῶν Πολωνῶν καὶ Δανῶν καὶ ἀνέλαβε μετ' αὐτῶν τὸν λεγόμενον βόρειον πόλεμον κατὰ τῶν Σουηδῶν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξῆλθεν ἐπὶ τέλους νικητής. Κατὰ τὴν συνθήκην, ἣτις ἔθηκε πέρας εἰς τὸν μακρὸν τοῦτον πόλεμον, ἔλαβε πάσας τὰς παρὰ τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν σουηδικὰς ἐπαρχίας. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ βορείου πολέμου ἐκτίσεν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νέβα τὴν ἀπὸ τοῦ ὀνόματός του κληθεῖσαν Πετρούπολιν, συνώκισεν αὐτὴν διὰ βιαίων μέσων καὶ τὴν κατέστησεν πρωτεύουσαν τοῦ ἀχανοῦς αὐτοῦ κράτους. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ βορείου πολέμου ἡ γερουσία καὶ ἡ σύνοδος ἀπένειμεν εἰς τὸν Πέτρον τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος πάντων τῶν Ῥώσων καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ Μεγάλου καὶ τοῦ πατρὸς τῆς πατρίδος.

Ἀγγλικαὶ ἀποικίαι ἐν τῇ Βορείῳ Ἀμερικῇ. Αἱ ἀγγλικαὶ ἀποικίαι, αἵτινες ἰδρύθησαν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, τάχιστα ἀνεπτύχθησαν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς θρησκευτικῆς καὶ πολιτικῆς ἐλευθερίας· ὥστε κατὰ

τάς ἀρχάς τοῦ 18ου διηρέθησαν εἰς 13 ἐπαρχίας. Αἱ ἐπαρχίαι αὗται συνεχίζοντο μετὰ τῆς μητροπόλεως Ἀγγλίας μόνον διὰ τοῦ βασιλικοῦ διοικητοῦ· διότι τὸν βασιλέα τῆς Μεγάλης Βρεταννίας ἀνεγνώριζον ὡς κυριάρχην αὐτῶν, κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ ἐκυβερνῶντο δι' ἰδίων νόμων καὶ ὑπὸ ἰδίων ἀρχόντων.

Ὁ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας πόλεμος τῶν Βορείων Ἀμερικανῶν (1775—1783). Τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἐπέβαλεν εἰς τὰς ἀμερικανικὰς ἀποικίας φόρον ἐπὶ τοῦ τείους, τῆς ὑάλου, τοῦ χάρτου καὶ τῶν χρωμάτων. Οἱ δὲ Ἀμερικανοὶ ἀντίστησαν, εἰπόντες ὅτι ἡ μητρόπολις δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ τοὺς φορολογήσῃ, διότι αἱ ἀποικίαι δὲν ἀντεπροσωπεύοντο ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τοῦ Λονδίνου· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθησαν ἀπεφάσισαν ν' ἀντισταθῶσιν, ἐκλέξαντες ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τὸν στρατηγὸν Γεώργιον Βασιγκτῶνα ἐκ Βιργινίας, ὅστις εἶχεν ἤδη διακριθῇ εἰς πολλοὺς ἄλλους πολέμους. Ὁ Βασιγκτὼν συστήσας καὶ διοργανώσας στρατοὺς ἐνίκησεν ἱπανελλημμένους τοὺς Ἀγγλοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ κενώσωσι τὴν Βοστώνη (Μαρτίῳ 1776). Ἐνεκα τούτου τὸ κοινοβούλιον ἐψήφισε τὸν ἐξολοθρευτικὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἱπαναστατῶν καὶ ἐπέτρεψεν εἰς τὸν στρατηγὸν Ὁβιον τὴν ὑπερτάτην διοίκησιν. Ἀλλὰ τότε τὸ ἐν Φιλαδελφείᾳ γενικὸν συνέδριον διεκήρυξε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1776 τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν 13 ἐπαρχιῶν, αἵτινες ἐνωθεῖσαι ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκάστη πολιτεία διετήρησε τὴν πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἀποστείλῃ εἰς τὴν Ἀμερικὴν πολὺν στρατόν· διὰ τοῦτο ὁ Ὁβιος ἐνίκησε τοὺς ἱπαναστάτας καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Νέαν Ὦρκην καὶ τὴν Φιλαδέλφειαν (1777). Ἀλλ' ἡ περαιτέρω πρόοδος τῶν Ἀγγλων ἀνεχαιτίσθη· διότι ὀλίγον μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Φιλαδελφείας οἱ ἱπαναστάται ἐνίκησαν αὐτοὺς κατὰ κράτος παρὰ τὴν Σαρατόγαν. Ὅθεν, ὅτε ἡ νίκη αὕτη ἠγγέλθη εἰς τὴν Εὐρώπην, ἡ Γαλλία πρώτη ἀνεγνώρισε τὰς νέας ἐλευθέρας πολιτείας καὶ συνέθετο μετὰ τοῦ ἐν Βερσαλλίαις πρέσβεως αὐτῶν Βενιαμὶν Φραγκλίνου φιλικὴν καὶ ἱμορικὴν συνθήκην. Ἡ μετοχὴ τῆς Γαλλίας εἰς τὸν πόλεμον παρέσυρεν εἰς τοῦτον καὶ τὴν Ἰσπανίαν. Ἐντεῦθεν ἐθαρρύνθησαν οἱ ἱπαναστάται ἔτι περισσότερον· ὅθεν μετὰ τινὰς ἀμφιρρόπους μάχας ἠνάγκασεν ὁ Βασιγκτὼν τὸν Ἀγγλον Κορνούαλην νὰ παραδοθῇ μετὰ 7000 στρατιωτῶν ἐν Βιργινίᾳ (1781). Τὸ γεγονὸς τοῦτο τοσοῦτον ἐξησθένισε τὴν

Ἀγγλίαν, ὥστε ἔκτοτε αὕτη ἀπέσχε πάσης μεγαλειτέρας πολεμικῆς ἐπιχειρήσεως. Οὕτω μετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις συνωμολογήθη ἡ ἐν Βερσαλίαις εἰρήνη τῷ 1783. Κατὰ τὴν εἰρήνην ταύτην ἡ Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν 13 ἐπαρχιῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς.

Βασιγκτῶν πρόεδρος, Φραγκλῖνος. Πρῶτος πρόεδρος τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν ἐξελέχθη παμφηφεὶ ὁ Βασιγκτῶν διὰ τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσήνεγκεν εἰς τὴν πατρίδα. Ἐπὶ δύο τετραετίας διετήρησε τὸ ὑπέρτατον τοῦτο ἀξίωμα (1797). Μετὰ δύο δ' ἔτη ἀπέθανεν· οἱ δὲ Βόρειοι Ἀμερικανοὶ τιμῶντες τὸν ἄνδρα ἔκτισαν νέαν πόλιν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Βασιγκτῶνα, καὶ τὴν κατέστησαν πρωτεύουσαν τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν. Ὁ δὲ Φραγκλῖνος, ὅστις ἐπίσης ἀνεδείχθη ἀκαταμάχητος πρόμαχος τῆς πατρίδος διὰ τῶν δημωδῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ, διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς πρώτης βιβλιοθήκης καὶ τῆς πρώτης πυρασφαλιστικῆς ἐταιρείας καὶ διὰ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ κεραυναγωγοῦ, εἶχεν ἀποθάνῃ ἐννέα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ φίλου αὐτοῦ Βασιγκτῶνος.

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις (1789—1792). Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος ΙΣΤ' θέλων νὰ θεραπεύσῃ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, τὰ ὁποῖα εἶχον περιέλθῃ εἰς ἀξιοθρήνητον κατάστασιν, συνεκάλεσεν ἐν Βερσαλίαις τὰς τρεῖς τάξεις τοῦ ἔθνους, ἥτοι τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ κλήρου, τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν γεωργῶν, βιομηχάνων καὶ τεχνιτῶν (5 Μαΐου 1789). Οἱ ἀντιπρόσωποι οὗτοι μετὰ τινὰς λογομαχίας ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἐθνικὴν συντακτικὴν συνέλευσιν. Ἄλλ' ἢ αὐτὴ ὀργισθεῖσα συνήθροισε στρατὸν περὶ τοὺς Παρισίους τὰς Βερσαλίας καὶ ἐξώρισε τὸν λαοφιλῆ ὑπουργὸν τῶν οἰκονομικῶν Νέκκερον (11 Ἰουλίου). Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ βασιλέως ὑπῆρξε τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἐπαναστάσεως· ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ὀπλισθεὶς ὤρμησε κατὰ τῆς Βαστίλλης, ἣτις ἐχρησίμευεν ὡς εἰρκτῇ διαφόρων πολιτικῶν ἐγκληματιῶν καὶ ὑπόπτων, καὶ ἐκυρίευσεν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου (14 Ἰουλίου). Ἡ συνέλευσις κατήργησε τὰ τιμαριωτικὰ δικαιώματα· ἐψήφισε τὴν διακήρυξιν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τὴν σύστασιν μιᾶς μόνης νομοθετικῆς Βουλῆς. Ἐπειδὴ δὲ τότε ἡ πείνα ἐλυμαίνετο τὴν Γαλλίαν καὶ οἱ Παρίσιοι ἐλίμωττον, στρατὸς μέγας πειναλέων ἦλθεν εἰς τὰς Βερσαλίας καὶ ἠνάγκασε τὸν βασιλέα, τὸν ὁποῖον ὠνόμαζον μέγαν ἄρτοπῶλιν, καὶ τὴν συνέλευσιν νὰ ἔλθωσιν εἰς Παρισίους (6

Ὀκτωβρίου). Τὸ παράδειγμα τῶν Παρισίων εἶχον μιμηθῇ καὶ αἱ ἄλλαι πόλεις τῆς Γαλλίας· οἱ χωρικοὶ ἐκρήμνιζον τοὺς ἡγεμονικοὺς πύργους καὶ ἔσφαζον τοὺς μεγιστᾶνας· ὅθεν οἱ δύο ἀδελφοὶ τοῦ βασιλέως καὶ πλείστοι ἄλλοι πρίγκηπες ἔφυγον εἰς τὰς γείτονας χώρας. Ἡ συνέλευσις ὁμῶς ἐξηκολούθει τὸ συντακτικὸν αὐτῆς ἔργον· ἀπῆλλαξε παντὸς ἐμποδίου τὰς ἐτεροδόξους θρησκείας καὶ τὴν ἐφημεριδογραφίαν· κατήργησε τὴν κληρονομικὴν εὐγένειαν καὶ τοὺς τίτλους· ἐκήρυξε πάντας τοὺς Γάλλους δεκτοὺς εἰς τὰς δημοσίας θέσεις καὶ διήρесе τὴν Γαλλίαν εἰς 83 νομούς. Ὁ βασιλεὺς ἐνώπιον 100,000 ἀντιπροσώπων συναχθέντων ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἀρεως ὠρκίσθη πίστιν εἰς τὸ σύνταγμα (14 Ἰουλίου 1790). Ἀλλὰ βλέπων ἑαυτὸν ἐστερημένον τῆς ἐλευθερίας του ἐτόλμησε νὰ φύγῃ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1791, ἀλλὰ συνελήφθη ἐν Βαρένναις, ἐπανήχθη εἰς τοὺς Παρισίους καὶ ἐφυλακίσθη μετὰ τῆς οἰκογενείας του. Ἡ δὲ συμβατικὴ συνέλευσις, ἣτις διεδέχθη τὴν νομοθετικὴν, κατήργησε τὴν βασιλείαν καὶ ἀνεκήρυξε τὴν δημοκρατίαν (21 Σεπτεμβρίου 1792). Μετὰ ταῦτα ὁ Λουδοβῖκος εἰσήχθη εἰς δίκην ὡς προδότης τῆς πατρίδος καὶ μετὰ σφοδρὰς συζητήσεις κατεδικάσθη εἰς θάνατον διὰ πληροψηφίας πέντε ψήφων καὶ τὴν 21 Ἰανουαρίου τοῦ 1793 ἐκατατομήθη ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς ἐπαναστάσεως ἀπέναντι τοῦ Κεραμεικοῦ. Σύμπαντες δὲ οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἐταράχθησαν διὰ τὴν πρᾶξιν τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ σύνθημα «ἐλευθερία καὶ ἰσονομία» ἠπέλπει τοὺς θρόνους των· ὅθεν συνεμάχησαν καὶ ἐκίνησαν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' οἱ φιλελεύθεροι Γάλλοι ἐνίκησαν πανταχοῦ τοὺς ἐχθροὺς των καὶ τοὺς ἐδίωξαν πέραν τῶν ὁρίων τῆς δημοκρατίας.

Πόλεμος Πρώσων κατὰ Γάλλων (1870-1871).

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γαλλίας Ναπολέων Γ' βλέπων ὅτι ἡ δημοκρατικὴ μερίς καθίστατο ὁσημέραι ἰσχυροτέρα ἐνόμισεν ὅτι ἡδύνατο νὰ στερεώσῃ τὸν κλονούμενον θρόνον του διὰ μεγάλης τινὸς πολεμικῆς ἐπιτυχίας· ὅθεν τῇ 19 Ἰουλίου 1870 ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσίας Γουλιέλμου Α', διότι οὗτος δὲν ὑπεσχέθη ν' ἀποκρούσῃ ἐν τῷ μέλλοντι τὴν ὑποψηφιότητα πρίγκηπος Πρώσσου διὰ τὸν θρόνον τῆς Ἰσπανίας. Οἱ δὲ Γάλλοι, ἂν καὶ ἠγωνίσθησαν γενναίως, ἠττήθησαν εἰς ὅλας τὰς μάχας. Ὁ αὐτοκράτωρ Ναπολέων, ὅστις ἐστρατοπέδευεν ἐν Σεδάν, παρεδόθη εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας Γουλιέλμον τῇ 2 Σεπτεμβρίου. Δύο ἡμέραι μετὰ τὴν παράδοσιν κατελύθη ἐν

Γαλλία ἡ αὐτοκρατορία καὶ ἀνεκηρύχθη ἡ δημοκρατία. Ἐπειτα ἤρ-
χισαν νὰ παραδίδωνται καὶ ἄλλα φρούρια, τῶν ὁποίων τὰ ὀχυρώτατα
ἦσαν τὸ Τουῶλον, τὸ Στρασβούργον καὶ πρὸ πάντων τὸ Μέτς. Οἱ δὲ
Παρίσιοι, οἵτινες ἐπολιορκοῦντο ἀπὸ τῆς 19 Σεπτεμβρίου, ἠναγκάστη-
σαν ὑπὸ τῆς πείνης μετὰ ἕξ τολμηρὰς ἀτυχεῖς ἐξόδους νὰ παραδοθῶσι
τῇ 27 Ἰανουαρίου 1871. Διαρκούσης δὲ τῆς πολιορκίας τῶν Παρισίων
οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες συνελθόντες ἐν Βερσαλίαις ἀνεκήρυξαν τὸν βασι-
λέα τῆς Πρωσσίας Γουλιέλμον αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας (18 Ἰα-
νουαρίου 1871). Μετὰ δὲ τὴν τελευταίαν ἤτταν τῆς Γαλλίας ὁ πρό-
εδρος τῆς δημοκρατίας Θιέρσος συνωμολόγησεν ἐν Βερσαλίαις πρὸς τὸν
διάδοχον τοῦ πρωσικοῦ θρόνου Φρειδερίκον συνθήκην, καθ' ἣν ἡ Γαλ-
λία ἀπέδεδέχθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Γερμανίαν τὴν Ἀλσατίαν καὶ
τὴν Λωρραίνην καὶ νὰ πληρώσῃ 5,000,000,000 φράγκων διὰ τὴν
δαπάνην τοῦ πολέμου. Ἡ συνθήκη αὕτη ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῶν πληρε-
ξουσίων τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας συνελθόντων τῇ 10 Μαΐου
1871 ἐν Φραγκοφούρτῃ.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΟΡΙΑ ΚΑΙ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Μυθιστορικοί καὶ ἡρώϊκοὶ χρόνοι..... Σελ. 5—12

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Μόρφωσις νέων πολιτειῶν (1124—500 π. Χ.)... » 12—27

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἀκμὴ τῆς Ἑλλάδος (500—431)..... » 27—42

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Παρακμὴ τῆς Ἑλλάδος (431—336)..... » 43—58

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὴν Ἡγεμονίαν τῆς Μακεδονίας
(336—146)..... » 59—72

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὴν Ῥώμην (146 π. Χ.—395 μ. Χ.). » 72—76

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία (395—1453)..... » 77—95

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς Τούρκους (1453—1821)... » 96—111

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Μεγάλῃ ἐπανάστασις Ἑλλήνων (1821—1828)... » 112—129

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Κυβέρνησις Ἰωάννου Καποδιστρίου (1828—1831).. » 129—133

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Ἀναρχία (1831—1833)... » 133—135

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τὰ σπουδαιότατα γεγονότα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. » 136—155

Πρὸς χρῆσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων
καὶ Παρθεναγωγείων

Γαλάνη Λατινικὸν Ἀναγνώσματάριον	Δρ.	1,—
Δροσίνη Γ. καὶ Κασδὸνη Νεοελ. Ἀναγνώσματα Τομ. Α'.	»	1,80
» » » » » » » Β'.	»	2,15
» » » » » » » Γ'.	»	1,80
Ζηκίδου Γ. Δ. Διδακτικὴ Γραμ. τῆς Ἀττικῆς διαλέκτου	»	2,50
» » » Κατάλογος Ἀνωμάτων ῥημ. καὶ ὀνομάτων	»	2,50
Καταιβαίνη Κωνστ. Σ. Συντακτικὸν τῆς Ἑλλ. Γλώσσης.	»	1,25
Κρασσά Φιλ. Γραμματικὴ τῆς Γαλλικῆς Γλώσσης	»	1,50
Κωνσταντινίδου Ἀνέστη Ἑλληνικὴ Χρηστομάθεια ἐξ Ἑλλήνων πεζογράφων. συνταχθεῖσα κατὰ τὸ προ- γραμμα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας Τόμ. Α'.	λεπ.	70
— — — — — Β'.	»	90
— — — — — Γ'.	Δρ.	1,40
— Νεώτατος Γεωγραφικὸς Ἀτλας χρυσόδετος συν- ταχθεὶς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νεωτάτων Εὐρωπαϊκῶν ἐκδόσεων κατ' ἔγκρισιν τοῦ Ὑπουργείου.	»	9,—
Κωνσταντινίδου Α. Ὀρθογραφικὰ γυμνάσματα.	»	1,50
— Στοιχειώδης Φυσιογνωσία περιέχουσα σύντομον Φυσικὴν, Χημείαν καὶ Κοσμογραφίαν.	»	2,50
Λαζαρίδου Η. Μεγάλῃ Καλλιγραφία Ἑλληνικὴ, Γαλλικὴ, καὶ Γερμανικὴ	»	1,25
Μοσχάκη Ἰγνατίου Ἰερὰ Ἱστορία Κ. Διαθήκης.	»	1,20
» » » Π.	»	1,20
» » Χριστιανικὴ Κατήχησις	»	1,30
Στάν Σ. Ἀριθμητικὰ Προβλήματα	»	2,50
Φέρμπου καὶ Κουρτίδου Βίοι ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος	»	2,—

Τιμᾶται δραχμῶν 2,50

3 0112 053595812